

42

R
28

640

n° 1104 2+07

19138

DIVI
ISIDORI
 HISPAL.
 EPISCOPI
 OPERA

PHILIPPI II.
 CATHOL. REGIS

IVSSU LIBROS
 DEL DR.
 L. MARCO

EVETVSTIS
 EXEMPLARIBVS
 EMENDATA.

ECCLESIA

RELIGIO

SOLA CORONAE
 ESSE MARTYR NOS
 POTES T
 QUI IN ECCLESIA
 NON EST
Cypr. de unit. Eccl.

NEC ILLANEC BOVA
 DE SVNT
 PAVETACHES HABE
 FLORES SVOS
 QUIBVS XLI MILIBVS
 CORONANTVR
Cypr. ad. Cyprian. Quib.

MADRITI, EX TYPOGRAPHIA REGIA.

CID. IO. XCIX.

DIVI
ISIDORI
HISPAL.
EPISCOPI
OPERA

PHILIPPI II.
CATHOL. REGIS

IVSSV LIBROS
DE. DR.
L. MARCO

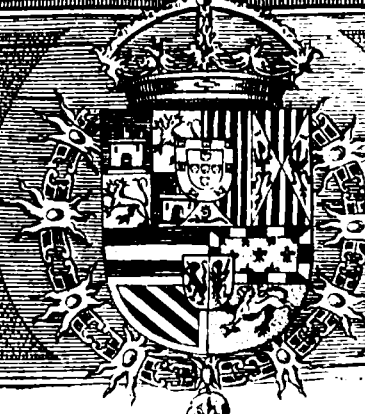
EVETVSTIS
EXEMPLARIBVS
EMENDATA.

ECCLIESI

SOLA CORONA
ESSI AN TYR
POTES T
QVIN ECCLIESIA
NON EST
Syrracusa 1599. Eccl.

RELIGI

NECH ANE ROSA
DE SVNT
PAVLA MILI HABET
FLORES SVOS
QVIN SVT MILITE
CORONENTVR
1599 in Capto Chel.

MADRITI, EX TYPOGRAPHIA REGIA.

CID. IO. XCLIX.

E L R E Y.

DORQUE auiedo tenido noticia, que las obras del glorioso S. Isidoro Doctor de las Hespañas, andauan mal escritas, y deprauadas en muchos lugares dellas. y cō muy gran riesgo de tocar en el credito de su sana y gran doctrina, de que la santa Iglesia ha hecho siēpre tanto precio, y desseando el remedio dello, por la mucha deuocion que al Santo tengo, y el seruicio que en estos Reynos se le deue, mandè buscar en las librerias antiguas dellos, y en otras de otras partes, exē plares manuscritos de las dichas obras: y auiedose hallado muchas de grande antiguedad y autoridad, las mandè repartir entre hombres doctos, que con mucho cūydado y diligencia han corregido por ellos, y emendado las dichas obras, procurando reduzielas a su primera y verdadera escritura. Y porque permanezcan, y se conseruen en la correcciō y verdad, en que se han procurado poner, he mandado a Iulio Iunti de Modesti, que las haga imprimir en esta mi Corte con mucho cuydado y diligencia. Y, porquē lo pueda mejor hazer sin perdida ni daño del gasto, que en la impresiō aura de hazerse: Por la presente le doy licencia, para que el, o quien su poder huuiere, pueda imprimir las dichas obras, como dicho es, y Priuilegio, para que por tiempo de diez años, ningun otro impressor, ni persona las pueda imprimir en estos mis Reynos, ni meterlas en ellos impressas de otra parte: so pena de perder los libros todos, y los aparejos de la emprenta, con mas cien mil mrs: la mitad de todo para mi camara, y la otra mitad por tercias partes, para el juez, y denunciador, y el dicho Iulio Iunti: guardando en lo demas tocante a la impresiō, tassa, y venta de los libros, lo que esta por las leyes destos Reynos ordenado: que assi es mi volūdad. Fecha en el Pardo, a veynte y ocho de No uiembre, de mil y quinientos y nouenta y cinco años. Yo el Rey. Por mandado del Rey nuestro Señor. Don Luys de Salazar.

LIBRO
DEL DR.
L. MARCO

T A S S A.

YO Miguel de Ondarça çauala Escriuano de Camara del Rey nuestro Señor de los que residen en su Consejo: doy fe, que auiedo visto por los señores del dicho Consejo, vn libro, intitulado las obras de S. Isidoro, impresso con licencia y priuilegio de su Magestad: tassaron a seis maravedis cada pliego del dicho libro en papel, y a este precio y no mas, mandaron se venda el dicho libro, y se imprima este testimonio de tassa, al principio de cada vn libro, antes que se venda ninguno. Y para que dello cōste, di la presente, de pedimiento de Antonio Boto, guarda joyas de su Magestad, y mandado de los dichos señores. En Madrid a quatro de Diziēbre, de mil y quiniētos y nouenta y nueue Años,

*Miguel de Ondarça
çauala.*

OPERV M D. ISIDORI
PARS PRIOR,

In qua Grammatica, & Historica.

Etymologiarum lib. XX.	pag. 1
Differentiarum libri. II.	† 1
De naturarum liber I.	63
Chronicon.	91
De viris illustribus, cum S. Ildefonsi libello.	118
De ortu, & obitu Patrum.	139
Gotthorum, Vandalarum, & Sueuorum historia cum Gotthorum Regum, & To- letanorum Antistitum catalogo.	154

PHI-

PHILIPPO III. CATHOLICO REGI.

I O. G R I A L.

SANCTI Isidori, (cuius ipse à stirpe genus ducis) opera ante annos iam plures, conquistis vndiq; tota ex Hispania, Italiaq; manuscriptis exemplaribus, Pater tuus Catholicor. Regum maximus, selectis quibusdam viris, quorum nonnullis nos, longè licet impares, successimus, emendanda tradiderat. Nam tametsi propter auctoris præstantiam manserant, ferebanturq; vulgo, qui nunc prodeunt, pleriq; omnes libri; tamen postulandum non fuit; in tot excellentibus scriptoribus, quibus temporis longinquitas fraudi fuisset, vnus vti esset Isidorus eximius. Ergo contra potius accidit. Cum enim tererentur omnium manibus (neq; enim fuit vllus aut nomen in litteris per ea tempora clarius, aut auctoritas in rebus, vel Ecclesiasticis, vel ciuilibus grauior) factum est & describentium vitio, & legentium sinistra diligentia, vix vt vlli pro germanis, & sinceris aliena, atque adulterina, tam multa paullatim inolesceret. Ea verò tempora sunt consecuta, in quibus litterarum honos nullus, cultus nullus. Vt non tam queri debeamus, quòd hæc deformarint; quàm, quòd ad nos qualiacunque transmiserint, magna potius habenda sit gratia. Restituta porrò hac nostra ætate re litterari; cū lux rebus reddita videretur, tamē maius periculum adire cœperant Sanctissimi Patris egregij labores, tū propter ea, quæ diximus, intertrimenta; tum verò propter præposteram

¶ 2 quo-

LIBROS
DEL DR.
L. MARCO

quorundam hominum elegantiam. Nam maiorum disciplinarum studia, seu rei que curæ, quæ vel de religione ab eo susceptæ sunt, vel in formandis, componendis que moribus versantur; ea, vel nomine ipso tanti Pastoris, Doctoris, Legislatoris, satis recta munitaque videbantur. Quæ verò non tam vitam ipsam, quam vitæ cultum attingunt, & ornatû; ea, nisi Rex potentissimus gentilis sui scripta, quasi subolem, manu asseruisset; verendum planè fuit; ne de statu deiecta, vix villo in loco, exiguo certè cum honore consisteret. Fastidiebant enim hæc & abnutabant delicati homines, quasi, inuētis frugibus, glâdes ipsis obijcerentur. Nunc verò nō illa modo, quæ dignitatē suā per se tuebantur ipsa satis, illustriora, honoratiora que officio isto reddentur; sed quæ criminationibus obnoxia, calumnijs que obuia, atque exposita videri poterant; ea posthac & suis, & aliorū viribus fidere, & iniquorum voces contemnere assuescent. Nam quæ leuiora, minutiora que censebantur, ea robur pondus que auctoritatis ex antiquioribus scriptoribus bona ex parte recipient. Quæ in re, cum nonnullorum, quibus hæc cura commissæ fuerat, insignis opera extiterit, illorum exemplo speramus etiam fore; ut alij non nostri modò, sed externi etiam eruditione præstantes viri, in id iam nobiscum certatim cōspirent, ut laboriosissima Hispani Doctoris excerpta studio suo peruestigare porrò pergant, fortunâ que nostras opibus ipsi suis constabulant. Quod autem labor hic, qui, te necdum nato, susceptus est, ad exitum tamen perducatur, (cum id religiosissimus Parens admodum expetisset) ante regni tui initia minimè potuerit; nos hoc diuino cōsilio factum putamus. Ut, cui dies natalis in S. Herminigildi, Hispaniæ Regis, Martyris, Isidoriani que; ex sorore nepotis natalè fuerat præstitutus; iisdem omnino, eadem que cæli de parte oblatis auspicijs, imperiū inires, quibus primordia vitæ cōsecrasses. Atque ut à nepote cōstituendæ exemplum, ita ab auunculo tuendæ propaganda que religionis adiumenta acciperes, atque documenta; ea que non à maioribus solùm, vel etiam à tali Parente tradita; sed à te quoque ipso, nisi te tuimet meminisse pigeat, satis tibi insignitè commendata.

AD

AD LECTOREM.

I O. G R I A L.

*Q*UIBUS emendatio librorum S. Isidori Hispalitani (sic enim cum Gregorio Magno, ut et analogia exposcit, appellare malimus, quam Hispalensem) ante annos amplius viginti Maiestatis Catholica iussu commissa fuerat; et ita rem gessere: ut quidam nihil prius habuerint, quam ut se totos statim huic labori addicerent; alij ab suis se studijs, et occupationibus ad hanc operam traduci per moleste ferrent; nonnulli Etymologiarum correctionem (spissum sane opus) expectantes, ita rem distulerunt; ut partim re imperfecta, partim ne incepta quidem, e vita exceperint: ita ut alij pro alijs, neque id semel, fuerint suffiendi. Donec Rege admonito, finem nulli fore, nisi quidquid plures refecissent, atque id insuper, quod sarcendum restaret, ad unum omne deferretur: ad id operis ego (cui ne abnuere quidem fas esset) maximè idoneus visus sum; non quidem ingenij, doctrinae facultate praeteris aliqua (qui essem infra omnium censum) sed cui fortasse tantum esset ab re mea otij mihi, aliena ut curarem; siue adeo certè cum pluribus ut conflictarer, ea lege, atque omine, ut bene gesta rei laus solida ad alios, nostrarum omnium ad me unum: summa summarum rediret. Quod ne accidat, hoc est, ne in me solum culpa omnis deriuetur, ita mihi cautio erit: ut, nequis debito laboribus suis testimonio fraudetur, potior multo cura sit. Quod facturus fui aliquanto uberius: nisi is, qui editionem hanc à principio usque pietate magna, sollicitudine assidua solus propè curarat, Ioannes Lopius Velasus, Regius Secretarius, probissimus vir, neq; ab ullo litterarum genere alienus, sub ipsum huius laboris finem nobis praeceptus esset. Cuius obitu neq; de manuscriptorum exemplarium numero, neque de ijs, à quibus missa fuissent, satis nobis constare potuit. Ergo in emendandi labore, quid quisque quantiùq; contulerit (quod sciero, poteròq;) quàm verissimè referam.

Etymologiarum emendatio Alvaro Gomezio Toletano, viro in primis erudito credit a est, traditaq; ipsi veterum codicum magna copia, quo-

rum bona pars Gotthicis, (seu mauiis Longobardicis) characteribus et at
scripta. Quo ipse, varietate notata, ad Antonium Augustinum Tarraco-
nensem Archiepiscopum, et Petrum Chaconem Romae iam tunc commorantem
singulis de rebus referret. Quorum utrique id etiam à Rege fuerat iniunctum:
ut & ipsi, collatis suis exemplaribus, quid sensus sui esset ad eundem Aluarum
remitterent. Constat autem omnes triginta, aut eo pluribus manuscriptis libris
in hoc opere emendando fuisse usus. Sed Ant. Augustinum sanctissimum
Antistitem, de quo suis libris toto orbe notissimum, cum ad XII. librum per-
uentum esset, hoc est, opere prope in medio, mors occupauit. Petrus Chacon,
(sic enim ipse se nostro, non Ciaconum, aut Ciaconium Italarum more, scri-
bebat: ut qui Hispanum se, et Toletanum, id quod erat, quam Romanum,
atque Sabinum haberi mallet) is igitur, quod multos annos in antiquis au-
ctoribus emendandis versatus, de hoc opere restituendo in primis cogitabat;
dici vix potest, quantum opis attulerit, vir ingenio, industria, coniciendi arte
quadam singulari. Sed huic, quam dico, coniciendi sollertia nos perparum, mi-
nusque, fortasse, quam aequum fuerat, tribuimus: libros veteres, quos, ut anti-
quissimi quique erant, ita minus auctos, minusque corruptos inuenimus, fon-
tesque, è quibus haec hausta, ab eodem bona ex parte indicatos, eos sumus secu-
ti. Aluarus ergo et duorum, quos diximus, egregia opera, et aliorum, in pri-
misque, Antonij Covarruuiae nostrorum omnium, quot sunt, quotque fuere
vndeunque doctissimi, atque elegantissimi viri communicatione adiutus,
cum et pietate erga Isidorum eximia, et Maiestati Catholica satisfaciendi
studio plurimum duceretur, annotationum in omnes XX. libros magna mo-
lis corpore relicto, defunctus est. Quod cum grauisissimi viri inspexissent: stu-
dium quidem diligentiamque, ut aequum fuit, valde probarunt: totius rei for-
mam, modumque, incudi reddenda censuere. Idque visum tum alias ob caus-
sas necessarium; tum verò, quod cum enumeranda scripturarum, coniectu-
rarumque, varietate multus ubique esset, tamen contextum ipsum, cuius gra-
tia labor omnis susceptus fuerat, in emendatum reliquerat. Huic latifundio
(quoad genus hoc telluris ferret) perpurgando, conserendoque, ego sum colo-
nus datus. Quanto meo cum labore, nihil attinet dicere. Nam etsi talibus
viris (ut par fuit) satis fidebam, tamen, quin veteres libros ipse quoque, rui-
sus euoluerem, identidemque in singulis prope cunctarer, efficere non potui. Ut
mittam interim conquisita meo (ut ait ille) dulcique, reperta labore. Quae, qua-
uis pauca admodum non sint, mihi tamen videri sanè solent quam paucif-
sima: dum cogito, quam multa adhuc restent, quae noua aliqua cultura indi-
geant. In notis consilium non fuit de quorundam minimè malorum hominum
sententia quaestiones pertexere, aut è veterum scriptis in eundem sensum
plura congerere, aut eorum, quos nostra haec aetas ingenio et eruditione pra-
stantes plurimos tulit, scrinia compilare. Nam quis modus futurus esset
cun-

cunctarum artium disciplinarumq; bibliothecas omnes exhauriendi? Ergo in veteribus, e quo desumptum aliquid comperimus, ei quin sua redderemus, vix aliquem pratermissimus. Alios verò nō, nisi cum necesse fuit, ac raro, & perparcè citauimus; placuitq; nō hoc fieri, itidem vt in comœdijs, omnes omnia vbi resciscunt. E recentioribus vix quenquam nominauimus, nisi si quis forte loci alicuius curationi medicam manum applicuerat.

Differentiarum librum priorem P. Pantinus Regius Capellanus è duobus ms. libris correxit; quaq; essent è veteribus Grammaticis accepta, vel cū ijs consentirent, indicauit. Visum verò nobis est Parisiensis editionis addere differentias, partim quidem easdem, nonnunquam etiam diuersas, nullo tamen ordine digestas, vt qua conditione Isidori scripta fuerint, velex eo libello appareat.

Posteriorem librum, qui de Theologicis differētis est Doctor Rolandus Vricelius Regius quoq; Capellanus è duobus item ms. libris emendauit.

Librum de natura rerum ad Sisebutū scholys bene longis ab eo, cui fuerat commissus, auctum offendimus. Quæ, quia emendationi parum seruiabant, placuit ijs, qui hæc Regio iussu curabant, illis procul reiectis, librum ex quattuor ms. codicib. inter quos erat ex Ouetensi Ecclesia Longobardicus peruetustus, per nos reformari, notaque, quæ ex vsu essent, asfigi: quod est, neque frustra, factum.

Chronicon Vir Clarissimus Gaspar Loaisa, Serenissimi postea Principis magister, Toletana nunc Ecclesia dignissimus Antistes, præter emendationem, indicatosq; fontes, è quibus confluxit, multa insuper historiarum cognitione, variaque eruditione collocupletauit. Cui propterea libro v. Etymologiarum, ubi eadem omnino tempora, resque aliquanto breuius describuntur, locus integer, intactusq; reseruatus est. Illud mirari nemo debet, si qua temporum descriptio interdum discrepet; ille enim suos codices, nos nostrorū consensum representauimus.

Idem illustrissimus Antistes Sententiarū libros tres è manuscriptis XIII. codicib. (è quibus duo Longobardici) emendatos, & notis illustratos, Tauriniquæ antea cum Chronico non satis probè excusos, longè vnic emendatiores dedit, totamque hanc editionem fauore, industria, beneficioque suo prouexit.

Librum de viris illustribus Ioannes Baptista Perezius Episcopus postea Segobricensis è ms. XII. emendauit, locosque illius quosdam illustrauit.

Idem Gotthorum, Sueuorum: & Vandalorum historiam correxit. E quot ms. libris, non liquet. In ea quod A. RA. ICLXIV. anno imperij Iustiniiani i. edidimus, non (vt grauisimis viris placere videmus) anno Iustini VIII. secuti sumus non tantum huius historia, sed etiam libri v. Etymologiarum vetera exemplaria: quæ magno consensu Iustino octo tantum

annos a signant: utrouis autem modo Amalaricus (quod illi volunt) in eūdem annum incidit. Quod item verba de S. Martyre Herminigildo ARA DCVI. Herminigildum deinde filium imperijs suis tyrannizantem, obsessum exuperavit, quosdam offendunt: nos quidem ꝛ ocis tyrannizantem insolentia nihil mouemur: eadem namque est usus Rodericus Toletanus lib. 2. c. 14. Herminigildum deinde filium contra imperium tyrannizantē, obsessum Hispali dolo cepit: & quia nefandis ritibus noluit consentire, tormentis varijs cruciauit. Demum securi percussus parricida impius dignum Deo Martyrem consecrauit. Huiusmodi aliquid de martyrio in Isidoro deesse suspicamur. Nam, quin nepoti idem cum Leandro fratre testimonium tribuerit, non fit verisimile. Atque eo magis, quod ysdem propemodum verbis in eadem re est usus Alfonsus Carthagena Anacephalaosis c. 26. ut utrumque illa ex Isidoro descripsisse, planè non dubitemus.

Idem Epistolas collegit, atque correxit.

Librum de ortu & obitu Patrum. Petrus Fontidonius Salmanticēsis Canonicus è rv. v. iiii. exemplaribus emendatum reliquit. Quod verò is liber grauisimis quibusdam viris suspecta auctoritatis videtur: nobis, prater tot exemplarium nostrorum, externorumq; consensum, Sanctorum Ildelfonsi, et Braulionis cum Sigeberto auctoritas omnibus illorum argumentis potior esse debuit.

Mysticorum exposition s sacramentorum nullo certo titulo prescriptas accepimus: quòd septem manuscriptorum librorū singuli singulas prorsus diuersas, prorsusq; ineptas prescriptiones preserebant, quarum nulla cum Parisiensi editione conueniebat. Notarat, selegeratq; per totum hoc opus vir doctissimus lectionum varietates quasdam. Sed cuiuscum fecerant tum codices quidam non satis attentè considerati; tum Eucherij Lugdunensis editio fallax, è quo credidit bonam partem desumptam: cum contra potius deprehenderimus, ex Isidoro illa omnia ad Eucherium fuisse transfusa. Equius, veriusq; fuerat, eos auctores, quibus hac accepta refert Isidorus, Origenē, Victorinum, Hieronymū, Ambrosiū, Augustinū, Cassianū, Gregorium euoluere: ni res esset laboris, tadiq; multi, quaq; hominem minus occupatum, quàm ille planè fuerat, postularent. In ea re nos, quod quiuimus, prestauimus. Atque in titulo restituendo, opus ipsum prope iam ab alienatum auctori suo restituisse videmur. Quòd eius magna pars, Genesis scilicet tota, et libri Regum apud Eucherium leguntur: opus etiam vniuersum Venerabilis Beda libris attextum sit. Sed Eucherio tam multa non Isidori modo, sed aliorū inserta, vel assuta potius sunt: ut pudeat illorū, qui Romana editioni prafuerunt. Nam (Augustinum & Paulinum mitto, in quorum scripta an Eucherius inciderit, aly viderint) Gregorium, et Cassiodorum

dorum non potuisse ab Eucherio nominari, cuius fuit negligentia (an stuporis potius dicam) non vidisse? Integer etiam de templo Salomonis, siue Beda, siue alterius liber, in quo Cassiodorus citatur, in libri tertij Regum commentarium coniectus est. Sed Isidorum Eucherio adiungere illius fuisse videtur, qui historicum, mysticumq; sensum simul habere voluit. Beda verò (si modo is Beda est) cum e diuersis auctoribus quaestiones in vetus Testamentum concinnare propositum fuerit, neque id, nisi usque ad Exodi initium perduxerit; tamen per totam Genesim, cum aliquid ex hoc opere proponit, vel Isidorum discretè nominat, vel Recapitulationem subtemen hoc appellat. Quaestionum porrò titulus in vno Oliuensis cœnobij codice legitur, in quo singulis expositionibus sua sunt percunctationes praposita. Neque tamen huius codicis quaestiones easdem puto cum us, quarum Ildefonsus meminit in libro de viris illustribus. Non enim vlla in re opus immutatum significat, nam neque id necesse fuit, ut Quaestionum liber Hieronymi, et Augustini exemplo diceretur. Quapropter nec veris sumus nos quoque Quaestionum etiam titulum retinere. Apparet etiam è Braulione his quaestiones in libros duos fuisse distinctas. Sic enim ille in prænnotatione: Quaestionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum supellectilem recognoscit. Nam respexisse videtur ad verba ipsius Isidori in præfatione: in quibus lector non nostra leget, sed veterum reieget. Fuerunt autem c. dices, quibus vsi sumus, octo; Palentinus, Valentinus, Complutensis, Guadalup. Oxomenses duo, et, cuius antea meminimus, Oliuensis: nullo ita vetusto, ut Longobardicis litteris esset notatus.

Allegorias Cyprianus Suarez è Societate Iesu emendatas cum scholijs reliquit. Quot manuscriptis libris adiutus sit, non constat.

Idem emendauit etiam libellum de conflictu vitiorum & virtutum. Neque item constare potuit, quot veteres codices acceperit. Sed non aduertit doctissimus vir, hunc tractatum cum operibus S. Ambrosij Roma nuper editum, in quo tam multa à nostris discrepant, ut nos ea singillatim referenda non duxerimus. Tantum hæc nostra qualiacunque cum Augustiniana editione propemodum congruentia, simul cum illis legi maluimus. Isidori autem esse opusculum (ut ipse scriptum reliquit) et codices illius nomen præferentes, et stylus (haud multum fortasse a Synonymis abludens) et Sigeberti testimonium optimo viro persuaserant. Nos (ne quid dissimulemus) hoc fuisse opus illud credimus, quod Isidori ipsius aetate Ioan. Chrysostomi nomine ferebatur. Sic enim ille de Chrysostomo in libro de viris illustribus. A Ipersonam quoq; cuiusdam nobilissimæ matronæ Gregoriæ reperitur opus eius in signe de cōuersatione vitæ, & institutione morū, siue de cōpugnantia virtutū & vitiorum. Ergo scripturarū varietates tam

multas interpretibus potius, quàm librarijs adscribemus. De epilogo verò, qui apud Ambrosium breuior, in nostris aliquantò productior, apud Augustinũ multò est longior; non est, quod laboremus, nam constat esse alienum, haud minus, quàm inscriptionẽ ad Simplicianũ in Ambrosiana editione. Neq; ex additamento coniecturam de auctore facere Louanienses Theologi debuerunt.

Idem Expositionem in Canticum Salomonis in vno tantũ manuscr. libro repertam correxit ex Bedæ commentarijs, quos ille ex hoc fonticulo exuberasse autumabat. Caussamq; addidit, cur Isidoro rectè adscripta sit. Repetisse enim se in veteri quadam Braulionis prænotatione operum Isidori verba hæc, quæ vulgo desiderantur: Moralium libros B. Gregorij Papæ rogatu compendiosè abbreviauit: Cantica Cantorum facunda expositione elucidauit: quartam editionem Psalterij edidit; super libros Moyfi, & Psalterium, & quattuor Euangelia expositioni non minime infudauit studio. In Canonico quoque, & Ciuili iure permaxima composuit instrumenta. Sed ne hæc quidem verba breuissimæ expositioni satis conueniunt. Est enim multò breuior ea Iusti Vrgellitani expositione, quæ Isidoro ipsi valde breuis visa est. Quid si ex Beda excerpta? Hos duos libellos, quod de auctore non satis liqueret, extremos fecimus.

Contra Iudæos libros duos ex rri. ms. codicib. emendauit, annotationesque addidit Ioannes Mariana è Societate Iesu; Idem in Procemiorũ libro ex totidem ms. Idem in Synonymis ex decem exemplarib. restituendis, & illustrandis præstitit.

De Ecclesiasticis officijs libros nos ex vetustissimo codice Albaildensi (quòd concilia plura, aliaq; nonnulla contineat) ab alysi iam nobilitato, probè, ut speramus, refecimus. Neque tamen optimus codex non saepe iuandus nostro labore fuit, conquisitis auctorum locis, è quibus fuerat id opus concinnatum. Habuimus præterea exemplar aliud è collegio Complutensi.

Regulam monachorum, in codice tantum vno prius repertam, admodum deprauatam P. Chacon ex Smaragdo, & libro sententiarum Patrum bona ex parte direxerat; cuius operam nos alterum codicem nacti, & quidẽ Longobardicum, sed & ipsum tamẽ mendis oppidò deformem, permultum proueximus.

Atque hæc de singulis libris. In vniuersis verò id præ oculis habendum: excerpta esse pleraque. Id enim præ se tulit sanctissimus vir; cauit etiam aliquando, ne ad culpæ suæ titulum referrentur, de quibus testificatio adhiberetur auctorum. Quæ testificatio, cum neque ab ipso tam saepe, quàm nunc esset necesse, neque à nobis fuerit adhibita: aut adhiberi etiam, ereptis auctoris nonnullis, quibus ille est usus, vllò

ullo modo potuerit: cohibebit se (si me audiet lector) ne dum diligentissimum scriptorem negligentia alicuius arguit, audacia, temeritatisq; crimen incurrat, de quo et ab alijs, & à se ipso fortasse non multò post sit ipse condemnandus. Nam sunt etiam, quæ proposuisse tantum, non etiam dydicasse (neq; id nullo, sed Hieronymi, atque aliorum exemplo) sit existimandus. Cuiusmodi sunt in historia, quæ de trium capitulorum defensoribus in Theodoro Mopsestueno, in Facundo, in Iustiniano Imperatore, atque in Victore Tunneni ex ipso Victore narravit. Qualia fortasse fuerint, quæ in libro de ortu, & obitu Patrum à grauisimis viris notata sunt, ut Isidoro indigna. Quorum auctor alius querendus potius fuit, quam liber abiciendus, qui S. I. de fonsi, et Braulionis auctoritate niteretur. Quibus addas licet, me lubente, quæ de Osi Cordubensis exitu ex Marcellino refert. Neque id mirum videri debet ei, qui libro v. Etymologiar. cap. ultimo. Aetate xv. sub David Carthaginè conditam, eandemq; multis post annis sub Amasiaraisus conditam aspiciat. Quæ tamen de re in Chronico sibi cauit. Subiecit enim in Amasia, Carthagini hoc tempore quidam asserunt conditam: alij verò superius.

Quo de genere sunt etiam alia quadam in Etymologys: non illa quidam magni momenti: sed interdum etiam secum ipsa pugnantia; ut quod exsul scribendum sit, non exulat: contra exultat non exsultat. Atque illud e Terentio Scauro hoc è V. elio Longo sumptum videri possit: quod satis esse debet.

Malitioje & impiè adiecta credimus, quæ de praefinitione extrema diei cap. vi. expositionum in Genesim abesse prorsus à quibusdam exemplaribus, in alijs importunè reperi admonuimus. Nisi hæc quoq; non de suo sed de aliorum sensu relata, propositaq; cum doctissimo viro maui. sed huiusmodi vix aliud reperias: ut libros omnes inoffenso pede possis decurrere.

Detracta etiam quadam suspicamur; ut quod paullo ante de S. Hermingildi martyrio diximus.

Typographorum culpas omnes prestare, vix eius sit, qui atatem in hoc vno labore contriuerit, preloq; affixus perpetuò haerit. Nos huius rei inexperiti, alijsque difficultatibus impediti obniti tantum non potuimus. Quod superest, ne qua maioris negotij restent, in quibus labi, aut haerere possis, quin de ijs admonerere, sedulo curauimus.

S. BRAVLIONIS
CAESARAUGVST. EPISCOPI
Prænotatio libror. D. Isidori.

ISIDORVS vir egregius, Hispalensis Ecclesiæ Episcopus, Leandri Episcopi successor, & germanus, floruit à tempore Mauritij Imperatoris & Reccaredi Regis: in quo quiddam sibi antiquitas vindicauit, immo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit: vir in omni locutionis genere formatus, vt imperito, doctóque secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua verò opportunitate loci incomparabili eloquentia clarus. Iam verò quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studijs, & elaboratis opusculis perfacile prudens lector intelligere poterit. Deniq; de ijs, quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemorauit. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretionem ea, quæ confuse vsu proferuntur, sensu discreuit. Procemiorum librum vnum, in quo, quid quisque liber sanctæ contineat scripturæ, breui subnotatione distinxit. De ortu & obitu Patrum librum vnum: in quo eorum gesta, dignitatem quoque & mortem eorum, atque sepulturam sententiali breuitate subnotauit. Ad germanum suum Fulgentium, Episcopum Astigitanum officiorum libros duos: in quibus originem officiorum, cur vnumquodque in ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo non sine maiorum auctoritate elicit. Synonymorum libros duos: quibus ad consolationem animæ, & ad spem percipiendæ veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit. De natura rerum ad Sisebutum Regem librum vnum: in quo tam de Ecclesiasticorum Doctórum, quàm etiam de philosophorum indagine obscura quædam de elementis absoluit. De numeris librum vnum: in quo Arithmeticam propter numeros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplinam. De nominibus Legis, & Euangeliorum librum vnum: in quo ostendit: quid memoratæ personæ mysterialiter significant. De hæresibus librum vnum: in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gergorij moralibus decorauit. Chronicorum à principio mundi vsque ad tempus suum, librum vnum nimia breuitate collectum. Contra

Contra Iudæos, postulante Florétina germana sua proposito virgine, libros duos: in quibus omnia, quæ fides catholica credit, ex Legis & Prophetarum testimonijs approbavit. De viris illustribus librum vnũ. Cui nos ista subiúximus: Monasticæ regulæ librum vnum, quem pro patriæ vsu, & inualidorum animis decentissimè temperavit. De origine Gotthorum, & regno Sueuorum, & etiam Vandalorum historia librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum multam supellectilem recognoscit. Etymologiarum codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros diuisi. Quod opus omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuinarum humanarumque rerum scientia meritò erit. Ibi redundans diuersarum artium elegantia, vbi, quæcunque fere sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia eius viri multa opuscula, & in ecclesia Dei multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hispaniæ nouissimis temporibus suscitans (credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaque rusticitate veterasceremus) quasi quandam apposuit destinam. Cui non immeritò illud philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes, errantesque, tanquam hospites, tui libri, quasi domum, reduxerunt: vt possimus aliquando, qui, & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam publicamque disciplinam, tu sedium, regionum, locorũ, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Quo vero flumine eloquentiæ, & quot iaculis diuinarum scripturarum, seu Patrum testimonijs Acephalitarum hæresim confoderit; Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium præfatæ hæresis antistitem eam asseruit veritatem. Obijt temporibus Heraclij Imperatoris, & Christianissimi Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis.

LIBROS
DEL DR.
L. MARCO

EX

EX S. ILDEFONSI
TOLETANI EPISCOPI
Libro de viris illustribus.

SIDORVS post Leandrum fratrem Hispalensis sedis prouinciæ Bethicæ cathedram tenuit: vir decore simul & ingenio pollens: nam tantæ iucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, vt vbertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita bis qui audisset, non nisi repetita sæpius commendaret. Scripsit opera, & eximia, & non parua, id est, librum de ortu & obitu Patrum: librum lamentationis, quem ipse synonymorum vocauit: libellos duos ad Florentinam sororem contra nequitiam Iudæorum: librum de natura rerum ad Sisebutum Principem: librum differentiarum: librum sententiarum. Collegit etiam de diuersis auctoribus quod ipse cognominat, Secretorum expositiones sacramentorum: quibus in vnum congestis, idem liber dicitur Quæstionum. Scripsit quoque in vltimo ad petitionem Braulionis CæsarAugustani Episcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficere, in eius opere diem extremum visus est conclusisse. Floruit temporibus Reccaredi, Liuanis, Vvitterici, Gundemari, Sisebuti, Suinthilani, & Sisenandi Regum: annis fere quadraginta tenens Pontificatus honorem, insignemque doctrinæ sanctæ gloriam pariter & decorem.

EX

E X S I G E B E R T I
C E M B L A C E N S I S

Libro de viris illustrib.

DSIDORVS iunior, Hispalensis Episcopus, multa scripsit. Scripsit ad Braulionem Episcopum xx. libros Etymologiarū. Scripsit librum Proœmiorum de libris veteris, & noui Testamenti, quos in Canonē recepit Ecclesia Catholica. De ecclesiasticis officijs ad Fulgentium. De ortu, vita, & obitu Sanctorum Patrum, qui in Scriptura laudibus efferuntur. Ad Orosium librum de significationibus nominum. Ad Sisebutum librum de natura rerum. Scripsit & librum de differentijs verborum, librum de proprietate rerum; librum sermonum; librum Ecclesiasticorum dogmatum. Scripsit Synonyma, vbi inducūtur duæ personæ; vna hominis plangentis, altera rationis admonentis. Scripsit & lamentum poenitentis, distinctum alphabeto, addita oratione. Scripsit de conflictu virtutum & vitiorum librum vnū. De mysterijs Saluatoris librum vnum. Totum vetus Testamentum simpliciter exponendo percurrit. Scripsit, & alia seculari litteraturæ competentia, quæ commemorare nihil ad nos.

OBI-

OBITVS B. ISIDORI AREDEMPTOCLERICO

Recensitus.

ISVM est mihi, vt tuæ Sanctitati breuiter exponerem, qualiter bonæ recordationis Dominus meus Isidorus Hispal. Ecclesiæ Metropolitanus Episcopus pœnitentiam acceperit, suamque cõfessionem erga Deum, vel homines habuit: vel quomodo de hoc seculo ad cælum migrarit, fideliprænotationis meæ stylo, tuæ Dilectioni notescerem. Quæ res me primùm compulit pro hac sollicitudine, quam ex amore in eum offertis, vestræ Charitatis gratias agere: deinde, quia vera suprimere nequeo, & quod de eo, pauca de multis, colligere potui, te orante, dicere cogor. Dum finem suũ, nescio qua sorte, iam prospiceret, & fatigatum corpus ægritudine assidua subtiliter animæ natura præuideret: tantam eleemosynam quotidianis diebus per sex penè menses, seu amplius, plusquam erat solitus pauperibus ab eo est erogata, vt oriente sole, vsque in vesperum multis illis in accipiendam maneret substantiam. Post hæc vulnere percussus est, ita vt, dum febris in corpore conualesceret, & cibum reijceret debilitatus stomachus. Ad pœnitentiam conualuit, atque suos Coepiscopos Ioãnem scilicet, & Aparcium beatissimos mox adesse fecit præsentem. Et, dum à cellula sua ad basilicam sancti Vincentij Martyris adduceretur, cuncta agmina pauperum clericorum, religiosorum omnium, cunctarumq; huius ciuitatis plebium cum vocibus, & magno ululatu eum susceperunt, vt si ferreum possideret quispiam pectus, soluere- tur mox in lacrymas, & lamentum totus. Et, dum in prædicti Martyris basilicam iuxta altaris cancellum in medio poneretur choro, mulierum turbas longiùs stare præcepit: vt in accipiendo ipse pœnitentiam, virorum tantùm, non illarum, circa eum cerneretur præsentia. Et, dum à prædictis sacerdotibus ab vno cilicio, ab altero super se mit- ti * exponere cinerem, expandens manũ ad cælum, ita exorsus est di- cens. Tu Deus, qui nosti corda hominum, & publicano longè posito, dum pectus percuteret suum, dimitti peccata dignatus es; qui Laza- rum dormientem de monumento post resolutionem carnis die quar- ta dignatus es resuscitare, & Abrahæ Patriarchæ sinus eum reciperet, voluisti

uoluisti; suscipe in hac hora confessionem meam, & peccata, quæ innumerabiliter contraxi, ab oculis differ tuis: non reminiscaris mala mea, & iuuentutis delicta ne memineris. Tu, Domine, non posuisti poenitentiam iustis, qui non peccauerunt tibi: sed mihi peccatori, qui peccaui super numerum arenæ maris. Nō inueniat in me hostis antiquus, quod puniat: Tu fecis, quia postquam infelix ad onus istud, potius quàm ad honorem, in hanc sanctam Ecclesiam indignè perueni, peccare nunquam finiui; sed, vt iniquè agerem, laboraui. Et, quia tu dixisti, in quacunque hora peccator à vijs suis reuerterit, omnes iniquitates suas traderes obliuioni: huius præcepti memor sum tui. Clamo utique cum spe, & fiducia ad te, cuius cælos aspicere non sum dignus præ multitudine peccatorū, quæ conuersantur in me. Adesto, & suscipe orationem meam, & mihi peccatori dona veniam postulatam. Quòd si cæli non sunt mundi in conspectu tuo, quantò magis ego homo, qui bibi, quasi aquas, iniquitatē, & sumpsi, vt colostrā, peccatum. His igitur consummatis, corpus & sanguinem Domini cum profundo gemitu cordis, indignum se iudicans, ab ipsis suscepit Pontificibus. Deinde eorundem sacerdotum, & quicūq; de clero erant, ceterum cunctarumque plebium veniam precabatur, dicens: Deprecor, vos, sanctissimi Domini mei sacerdotes, sanctamque congregationem clericorum, & populi: vt pro me infelici & pleno omni sorde peccati ad Dominum vestra porrigatur oratio: vt qui meo merito Dei non sum dignus impetrare clementiam, intercessu vestro merear consequi meorum veniam delictorum. Dimittite mihi, obsecro, indigno, quod in vnumquemque commisi vestrum: si quem cōtempsi odio, si quem reieci impiè charitatis consortio, si quem maculaui cōsilio, si quem læsi irascendo: dimittite nunc petenti, immo & poenitenti. Et, dum vna voce omnes pro eo indulgētiam postulassent, & vnicuique debiti sua vincula, vel chirographa condonassent: circumstantes iterum admonuit, dicens: Sanctissimi Domini mei Episcopi, & omnes, qui adsunt, rogo, & obsecro: vt charitatem inuicē vobis exhibeatis, non reddentes malum pro malo: nec velitis esse susurro in populo: nō inueniat in vobis hostis antiquus, quod puniat: non reperiat à vobis relictum lupus rapax, quem auferat: sed potius ereptam ab ore lupi ouem pastor suis humeris congaudens reportet ad hanc caulam. Igitur post hanc confessionem, vel orationē, residuam egenis & pauperibus mox dari iussit pecuniam. Cui tamen fidei sit dubium, vt nō statim, dimisso omni facinore, associaretur societatibus Angelorum? Interea se ab omnibus osculari studuit dicens. Si ex toto corde dimiseritis ea, quæ in vos aduersa vel praua vsq; hactenus intuli; dimit-

ret

tet vobis Creator omnipotens omnia delicta vestra; ita vt sacri fontis vnda, quam hodie deuotus est populus percepturus, sit vobis in remissionem peccatorum, & hoc osculum inter me, & vos maneat in testimonium futurorum. Completis his omnibus, ad cellulam redactus est, & post diem confessionis, vel poenitentiae quartum pastoralem iugiter curam & finem suum consummauit in pace, Amen. Sub die pridie Kalend. April. Luna XIX. ~~Æra~~ ~~CLXXIV~~.

EX CONCIL. TOLETAN. VIII.

C A P. II.

Nostri quoque seculi Doctor egregius, Ecclesiae Catholicae nouissimum decus, praecedentibus aetate postremus, doctrinae comparatione non infimus, & (quod maius est) in seculorum fine doctissimus, atque cum reuerentia nominandus, Isidorus.

OBI-

CANONES EX D. ISIDORO

Apud Gratianum.

C anon.	d. 3	Omne genus.	22. q. 2
Canones generalium.	d. 15	Omnes leges.	d. 1
Canones, qui.	d. 16	Omnis autem.	d. 3
Christiani.	d. 34	Paruuli <i>de conse.</i>	d. 4
Cleros.	d. 21.	Pauper.	11. q. 3
Coniuges.	27. q. 2	Perlectis.	d. 25
Consanguinitas.	35. q. 4	Plebiscita.	d. 2
Constat Baptisma, <i>de conse.</i>	d. 4	Post Pascha.	d. 76
Constitutio.	d. 2	Primo gradu.	35. q. 5
Consuetudo.	d. 1	Principes seculi.	23. q. 5
Cum excommunicato.	11. q. 3	Priuilegia.	d. 3
Domino sancto.	d. 50	Quacunque arte.	22. q. 5
Erit autem.	d. 4	Quædam etiam.	d. 2
Factæ sunt.	d. 4	Quidam autem.	24. q. 3
Fœminæ.	30. q. 5	Qui scelerate, <i>de conse.</i>	d. 2
Fuerunt autem.	d. 7	Qui in materno, <i>de conse.</i>	d. 4
His igitur.	d. 23	Quicumque.	20. q. 1
Hoc ipsum.	33. q. 2	Quicumque.	27. q. 2
Ideo prohibetur.	d. 37	Quod conditio.	27. q. 1
In malis.	22. q. 4.	Quos Deus.	33. q. 2
Irrisor, <i>de penitentia.</i>	d. 3	Raptus est.	27. q. 2
Ius autem.	d. 1	Raptus quoque.	37. q. 1
Ius ciuile.	d. 1	Regula.	d. 3
Ius gentium.	d. 1	Responsa.	d. 2
Ius militare.	d. 1	Rhodiæ.	d. 2
Ius naturale.	d. 1	Romanus Pontifex, <i>de conse.</i>	d. 3
Ius publicum.	d. 1	Sanæ consanguinitates.	35. q. 3
Ius Quiritium.	d. 1	Satyra verò.	d. 2
Iustum est bellum.	23. q. 2	Sciendum.	d. 29
Iustum est, Principem.	d. 9	Senatus consultum.	d. 2
Lex est constitutio scripta.	d. 1	Series consanguinitatis.	35. q. 5
Lex est constitutio populi.	d. 2	Sicut viri.	d. 40
Liberi dicti.	32. q. 4	Si is, qui præest.	11. q. 3
Mos est.	d. 1	Si in plebibus.	d. 63.
Moyfes.	d. 7	Si Presbyter.	1. q. 1.
Non est contra.	22. q. 1	Si quis Diaconus.	d. 50
Non est obseruandum.	22. q. 4	Si quis præuentus.	22. q. 4
Non est peccatum.	d. 6	Sortilegi.	26. q. 1
Non mœchaberis.	32. q. 5	Valet interdum.	d. 81
Non potest.	32. q. 5	Vfus auctoritati.	d. 11
Non solum.	32. q. 7		

SCRIPTORES A DISIDORO

Vel citati, vel quibus maximè videatur vsus.

A Milius Macer.	Fulgentius.	Palladius.
Afranius.	Gennadius.	Papinius.
Ambrosius.	Grachus in Mæuium.	Paulinus.
Apuleius.	Gregorius Magnus.	Paulus Iurisconsultus.
Arati comētaria Latinè.	Gregorius Nazianzen ^o .	Paulus Orosius.
Aristoteles.	Hegeſippus.	Persius.
Atta.	Hieronymus.	Plautus.
A. Gellius.	Hilarius.	Plinius.
Boethius.	Hippolytus de cyclo	Prosper Aquitanicus de
Braulio.	Pafchali.	Cyclo Pafchali.
Cæcilius.	Horatius Flaccus.	Prudentius.
Cælius Aurelianus.	Hyginus de limitibus	Publius.
Caius Iurisc.	agrorum.	Quintilianus.
Casſianus.	Hyginus Astronom.	Rhemius Palemon de
Cato.	Innocentius I.	ponderibus.
Catullus.	Ioānes Chryſoſtomus.	Saluius.
Cicero.	Iulius Africanus.	Salluſtius.
Cinna.	Iulius Atticus.	Sedulius.
Clemens I.	Iuſtiniani Inſtitutiones.	Sergius.
Columella.	Iuſtinus.	Seruius Grammaticus.
Cornelius Tacitus.	Iuuenalis.	Seruius Honoratus.
Cyprianus.	Lactantius.	Siculus Flaccus.
Cyrillus Alexandrinus.	Leo Papa I.	Solinus.
Cyrillus Hieroſolymi -	Liuius.	Stattius.
tanus.	Lucanus.	Suetonius Tranquillus.
Dionyſius Lintius.	Lucilius.	Terentianus.
Dioſcorides.	Lucretius.	Terentius.
Donatus Grammaticus.	Macrobius.	Tertullianus.
Donatus in Terentium.	Martialis.	Theophilus Alexand.
Dracontius.	Monatius, vel Matius.	de Cyclo Pafch.
Ennius.	Næuius.	Turpilius.
Epiphanius.	Nazarius in Panegy.	Valgius.
Eusebij Chronicon.	Nigidius.	Varro.
Eutropius.	Nonius Marcellus.	Victorinus de cyclo
Festus Pompeius.	Origenes.	Pafchali.
Flavius.	Oſidius Geta.	Virgilius.
Frontinus.	Ouidius.	Vitruuius.
Fronto.	Pacuuius.	Vlpianus.

AD

AD ETYMOLOGIARVM LIBROS,

I O. G R I A L.

RIGINES verborum qui tradunt, siue se intra Grammaticorum fines contineant, siue philosophandi studio latius euagentur, siue utriusque (quod S. Isidorus fecit) sequantur; periculosae tractant plenum opus alex. Id quod non modo Plato, & Varro, Stoiciq; (quos huius rei per studiosos fuisse à Cicerone nouimus) sed grauisissimi quisque è nostris nimium experti sunt. Neq; tamen ipsorum culpa; sed eorū uisio, qui,

qui illi spectarint, non sunt satis assecuti. Cuius rei caput illud est precipuū; quòd cum uniuscuiusq; uerbi (ut ait Varro) natura sint duae; à qua re, & in qua re uocabuli sit impositū: illudq; spectare Grammatici, hoc magis sit Philosophi: priorem illam rationem ingressis, huiusq; disciplina (quae Ετυμολογική dicitur) insistentibus multi difficiles se, & morosos identidē exhibent; dum ad syllabas & litteras omnia reuocantes, si quid paullulum deerrarit, id ut dissimulent, imperare sibi non possunt. At qui alterum genus, (quod περί σημασιολογίας uel idem Varro nominat) sibi proponunt; dum rebus ipsis edocendis, atque oculis subiiciendis intenti, occasionem tantum in uocibus captant, neque tam uerbis, quam rebus lucem inferre student; ij uerò, dum parum Grammaticos uideri se negligunt, in minus eruditorum opinionem incurrunt: cum sint maxima ex parte illis ipsis, qui artem hanc unam profitentur, ea in ipsis longe solertiores, modo animum ad eam rationem adhibeant, quam serio se nosse dissimulant. Quis enim credat, quae res minutissimis Grammaticis obuia sint, eas doctrinarum omnium parentes ac repertores usque adeo fugisse, ut se deridendos leuissimis hominibus tam saepe propinarint? An erit, qui, Ciceroni tumultum, timorem multum, Sulpitio testamentum mentis testationē, Tertulliano limum liquorem optimum fuisse, persuasum habeat? Aut qui Syluestrum, & Romanae Synodi Patres curiam à cruore dictam existimasse arbitretur? Nam ex Platone, Varro, Hieronymo exempla congerere superfluum. Cum duopriores iam olim ea de re uulgò malè audiant: Hieronymus uerò culpam hanc (si modo culpa est) ita agnoscat, ut sibi ipse ignoscat; neque enim aliter toties illam in se admitteret, Graecis, & Latinis nominibus Hebraicas notationes (ut ipsius utar uerbo) tam uolenter assignās. Eussisse,

¶ 2

inquiet,

inquies, gratissimos viros? Nō negō. Illud aio affectos, ut, cum luisse existi-
mari voluerint, turpiter labi minus prudentibus hominibus videantur. Sed
rursus eos, siue lusus, siue ineptias appellent, non carere fructu, & utilitate di-
co. Nam, quin res aut inuolutas explicent, aut obscuras in apertū producāt,
aut quæ nota, manifestaq; sint, acrius ut sensus irritent, faciāt, æquus harū re-
rum estimator negabit nemo. Mantum (quod indumentum Hispanicum
dicit esse Suidas) Isidorus, quod manus tegat tantum, nominatum vult. Qua
notatione profusiore nos ea veste nunc uti ostendit, ut pote quæ non manus
solum, sed pedes quoq; iam tegat. Loricam nouerat è Seruio suo (neque enim
librum aliū tam legendo triuerat) tegmē esse de loro factum. Loris carentem
dixisse maluit; ut à lorica, quæ iam olim exoleuisset, ad circulis confertam fer-
reis lectoris animum, oculosq; conuerteret. Sexcenta sunt huiusmodi. De defi-
nitionibus qui scripsere, cum unam, quæ rei naturam proximè attingat, vera
definitionis nomine dignentur, tamen reliquas ita non fastidiunt, ut earum
plurima genera sedulo conquirant (nam quindecim, aut ijs etiā plura V icto-
rinus, & Boethius prodidere) notationum, quæ verborum enotationes, descri-
ptionesq; sunt, conceptiones varias, cur tantopere auersentur, si quaras: caus-
sam quam afferant? Nisi forte, id se indignari, quod aberrationes huiusmo-
di in verborum, quàm in rerum lusu magis appareant. At minori appa-
rent cum periculo, non minori interdum cum fructu. Vt, si qua in re, in hac
planè verum sit, quod ait Flaccus: ridiculum acri, fortius & melius ma-
gnas plerumq; secat res. Sed ad Isidorum redeamus. Qui, cum omne scripto-
rum genus diligentissimè peruolutaret: optimum ratus, si parum eruditi se-
culi hominibus breuem facilemq; viā ad disciplinas omnes aperiret: ut simul
& rerum, & verborum notitiam traderet, quaque liceret, in ipsis vocibus
herere omnia ostenderet; nihil aptius visum, quàm si vocum enucleandis
notionibus, et proprius earum vsus ostenderetur, & rerum iisdem subiecta-
rum, audito sono, obuersaretur ante oculos, maneretque veluti spectrum
quoddam, atque simulacrum. Quod cum faceret, plurimas quidem siue ori-
gines, siue explicationes, è veteribus scriptoribus desumpsit; sed neque veri-
tus est ipse illorum exemplo (quod bonum sibi esset, atque commodum) novas
quoque proferre, consimiliq; ludo ludere. Eorum, inquam, exemplo, quorum
amulari exoptauit negligentiam, non admodum curans leuium criticorum
obscuram diligentiam. Qui, si, quid in eo carperent, attendissent, minus sape,
minusque audacter in illum saurent. Ridiculi enim planè ipsi sunt, cum ea
multoties rident, quæ illorum, quos ipsi venerantur, quosque hic noster aucto-
res habuit, bona ex parte fuisse reperiuntur. Quos spero fore iam a quiores, cū
multa, quæ, quasi Isidoriana, cachinno excipiebant, vetustioribus aucto-
ribus reddita videbunt. Quod si hoc opus, aut perfecisset D. Isidorus, aut non dā-
nis auxissent maximis lectores: non diffideremus fortasse omni illum prope-
modum

modum culpa liberare. Testatur enim ex veteris lectionis recordatione collectum: aliorum autē vitia praestare nolle se, discretè ipse profitetur. Nunc verò, cum auctoris summa abfuerit manus, interpolavitque hac, & digesserit (ut quibusdam videtur) Braulio; lectores, quod in hoc volumine satis magnam, satisque lautam librorum supellectilē per id tempus sibi esse ducerent, quidquid aliunde possent, huc congererent; librarij, quidquid illitū chartarū margini cernerent, pro se quisque certatim in contextum inferrent; cuius audacia (an impietatis potius dicam?) tam multis aliorum delictis ad Isidori invidiam abuti? Sed, ut quid in eo reprehendant, videamus, accusationis capita proposuisse fuerit operae pretium. Vocibus (inquiunt) Latinis Gracas, Gracis Latinas origines tribuit. Quae priora sunt, è posterioribus oriri vult. Orthographia rationem nullam ducit. Quae verborum productiones sunt, in stirpibus, et radicibus numerat. Pro certis originibus origines alias, quae significationibus subseruiant, arbitrio suo supponit. Ad hanc opinor summam crimina omnia referri. Quae nisi communia illi cum optimis auctoribus ostendero, non causam dico, quin, quod meritus est, ferat. Sed pluribus exemplis nō utar: quòd, indicatis locis, facile sibi quisque ingētem sylvam comportare possit. Artem, et oratorem Latinas esse voces ambigit nemo. At artem Donatus ἀρτετυ, oratorem ἀρατυ ex voluit esse Festus. Quam multa eodem modo Varro ex ijs etiam, quae in utroque agro (ut ait ille) non serpunt? Quid? qui ex nostris Iesum ἰησοῦ, Cephas κεφαλιῦ esse dixerunt, quorum nominum certas origines, et interpretationes ex Euangelio nouerant? At qui viri? Quattuor à figura quadrata deduxit Isidorus, cum quadratum è quattuor oriri rectum simplexque videatur. Nonne ius eodem modo à iustitia traxit Vlpianus? Orthographia rationem nullam ducit. Quid? qui hortum ab oriendo, aut hederam ab edendo, aut ab harendo dictam docet? At is est Festus Pompeius. Cui verò productiones pro stirpibus non sint, ut Sulpitio in testamento, Aquillio in postliminio; eorum, qui in hoc ludo se exercuerunt, arbitror omnino fuisse neminem. Quid illis facias, qui de originum suppositionibus, quo significationes magis appareant, queruntur? nisi Grammaticorum inter iubeas plorare cathedras? Nam cum sinistrum, quantum ad auguria attinet, & Senatorem, quantum ad agendi facultatem, utrumque à sinendo trahit Seruius; nonne aliud veriloquium sciens, prudensque dissimulat? Quid? quod nonnumquam ita fieri res ipsa cogit. Germanum negat esse Varro de eodem germine, sed de eadem genetrice manantem. Quid cum dignitati, vel honestati seruiunt, aut melius aliquid innuunt, quam voces praese ferant? Ignorabat idem Varro, culinam, quam in postica domus parte fuisse dixerat, à postica animalis parte dictam? A colendo ignem duxisse maluit. Obscurum Isidoro fuerat, medicinam à medendo oriri? A modo deflexit; ut, eius qualis usus esse deberet, ostēderet. Sed instant clamoribus, atque

urgens; etymologias, veriloquiaq̄, quae neque etymologia, neque veriloquia sint, appellari nequaquam debuisse; itaque neque etymologiarum nomine libros fuisse praescribendos. Quasi non ἀλάζων μάρτυς ἡ ἐτυμολογία à Galeno dicta sit? Sed laborasse planè videtur sanctissimus vir, ut opus longè utilissimum, & (ut illa ferebant tempora) immensi laboris, exiguè admodum, et (ut ita dixerim) exiliter indicaret. Itaque rerum plurimarum doctrina refertos commentarios, quasi nomina sola continerent, Etymologiarum libros appellari voluit; aut certè, cum longius progressus est, opus de quarundam rerum origine ad Braulionem mittere se scribit. Qua praescriptione quid verecundius, aut modestius excogitari potuit? Ergo id ille consecutus est, ut posterì non quarundam, sed omnium (prope dixerim) rerum, ac verborum ab his libris habere se cognitionem ad hac usque tempora perpetuò agnouerint, & magna voce predicauerint.

INDEX

I N D E X C A P I T V M

inlibris Etymologiarum.

LIBER PRIMVS.

De Grammatica.

D e disciplina.	Cap. 1.
De septem liberalibus di-	2
sciplinis.	+
De litteris communibus.	3
De litteris Latinis.	4
De grammatica.	5
De partibus orationis.	6
De nomine.	7
De pronomine.	8
De verbo.	9
De aduerbio.	10
De participio.	11
De coniunctione.	12
De præpositione.	13
De interiectione.	14
De vocc.	15
+ De syllaba.	16
+ De pedibus.	17
+ De accentibus.	18
x De figuris accentuum.	19
x De positura.	20
De notis sententiarum.	21
De notis vulgaribus.	22
De notis iuridicis.	23
De notis militaribus.	24
De notis litterarum.	25
De notis digitorum.	26
De orthographia.	27
De analogia.	28
De etymologia.	29
De glossis.	30
De differentijs.	31
De barbarismo.	32
De solæcismo.	33
De vitijs.	34
+ De metaplasmis.	35
+ De schematibus.	36
De tropis.	37
De prosa.	38
+ De metris.	39
De fabula.	40
De historia.	41
De primis auctoribus historiarum.	42
De vtilitate historiarum.	43
De generibus historiarum.	44

L I B. I I.

De Rhetorica, & Dialectica.

De rhetorica & eius nomine.	Cap. 1
De inuentoribus rhetoricæ artis.	2
De nomine oratoris & partibus rhetori-	
cæ.	3
De tribus generibus causarum.	4
De gemino statu causarum.	5
De tripertita controuersia.	6
De quattuor partibus orationis.	7
De quinque modis causarum.	8
De syllogismis.	9
De lege.	10
De sententia.	11
De cataleuce & anasceue.	12
De prosopopœia.	13
De ethopœia.	14
De generibus quæstionum.	15
De elocutione.	16
De trimodo genere dicendi.	17
De colo, commate, & periodis.	18
De vitijs litterarum, & verborum, & senten-	
tiarum cauendis.	19
De iuncturis verborum.	20
De figuris verborum & sententiarum.	21
De dialectica.	22
De differentia dialecticæ & rhetoricæ ar-	
tis.	23
De definitione Philosophiæ.	24
De isagogis Porphyrij.	25
De categorijs Aristotelis.	26
De perihermenijs Aristotelis.	27
De syllogismis dialecticis.	28
De diuisione definitionum ex Marij Vi-	
ctorini libro abbreviata.	29
De topicis.	30
De oppositis.	31

L I B. I I I.

De quattuor disciplinis Mathematicis.

De vocabulo arithmeticæ disciplinæ.	
Cap.	1
De auctoribus eius.	2
Quid sit numerus.	3
Quid præstent numeri.	4

¶¶ 4 De

I N D E X

De prima diuisione pariũ, & impariũ.	5	De itinere solis.	52
De secunda diuisione totius numeri.	6	De lumine lunæ.	53
De tertia diuisione totius numeri.	7	De formis lunæ.	54
De differentia arithmeticæ, geometricæ, & musicæ.	8	De interlunio lunæ.	55
Quod numeri infiniti existunt.	9	De cursu lunæ.	56
De geometricæ inuentoribus, & vocabulo eius.	10	De vicinitate lunæ ad terras.	57
De quadripertita diuisione geometricæ.	11	De eclipsi solis.	58
De figuris geometricæ.	12	De eclipsi lunæ.	59
De principijs geometricæ.	13	De differentia stellarum siderum & astro- rum.	60
De numeris secundum geometriam quæ- rendis.	14	De lumine stellarum.	61
De musica & eius nomine.	15	De situ stellarum.	62
De inuentoribus eius.	16	De cursu stellarum.	63
Quid possit musica.	17	De vario cursu stellarum.	64
De tribus partibus musicæ.	18	De interuallis stellarum.	65
De triformi musicæ diuisione.	19	De numero circulari stellarum.	66
De prima diuisione musicæ, quæ harmo- nica dicitur.	20	De stellis planetis.	67
De secunda diuisione, quæ organica dici- tur.	21	De præcedentia, & antegradatione stella- rum.	68
De tertia diuisione, quæ rhythmica nũcu- patur.	22	De remotione, vel retrogradatione stel- larum.	69
De musicis numeris.	23	De statu stellarum.	70
De astronomia.	24	De nominibus stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt.	71
De inuentoribus eius.	25		
De institutoribus astronomiæ.	26	L I B. I V.	
De differentia astronomiæ, & astrolo- giæ.	27	<i>De Medicina.</i>	
De astronomiæ ratione.	28	De medicina.	Cap. 1
De mundo, & eius nomine.	29	De nomine eius.	2
De forma mundi.	30	De inuentoribus medicinæ.	3
De cælo, & eius nomine.	31	De tribus hæresibus medicorum.	4
De situ sphæræ cælestis.	32	De quattuor humoribus corporum.	5
De motu eiusdem.	33	De acutis morbis.	6
De cursu eiusdem sphæræ.	34	De chronicis morbis.	7
De celeritate cæli.	35	De morbis qui in superficie cutis viden- tur.	8
De axe cæli.	36	De remedijs, & medicaminibus.	9
De cælestibus polis.	37	De libris medicinalibus.	10
De cardinibus cæli.	38	De instrumentis medicorum,	11
De conuexis cæli.	39	De odoribus & vnguentis.	12
De ianuis cæli.	40	De initio medicinæ.	13
De gemina cæli facie.	41		
De quattuor partibus cæli.	42	L I B. V.	
De hemisphærijs.	43	<i>De legibus, & temporibus.</i>	
De quinque circulis cæli.	44	De auctoribus legum.	Cap. 1
De zodiaco circulo.	45	De legibus diuinis & humanis.	2
De candido circulo.	46	Quid differant inter se ius, leges, & mo- res.	3
De magnitudine solis.	47	Quid sit ius naturale.	4
De magnitudine lunæ.	48	Quid sit ius ciuile.	5
De natura solis.	49		
De cursu solis.	50		
De effectu solis.	51		

C A P I T V M.

Quid sit ius gentium.	6	De librorum vocabulis.	13
Quid sit ius militare.	7	De librarijs, & eorum instrumentis.	14
Quid sit ius publicum.	8	De canonibus euangeliorum.	15
Quid sit ius Quiritium.	9	De canonibus conciliorum.	16
Quid lex.	10	De cyclo paschali.	17
Quid scita plebium.	11	De reliquis festiuitatibus.	18
Quid senatusconsultum.	12	De officijs.	19
Quid constitutio, & edictum.	13		
Quid responsa prudentum.	14		
De legibus consularibus, & tribunitijs.	15		
De lege satyra.	16		
De legibus Rhodijs.	17		
De priuilegijs.	18		
Quid possit lex.	19		
Quare lex facta sit.	20		
Qualis debeat fieri lex.	21		
De causis.	22		
De testibus.	23		
De instrumentis legalibus.	24		
De rebus.	25		
De criminibus in lege constitutis.	26		
De pœnis in legibus constitutis.	27		
De chronica vocabulo.	28		
De momentis & horis.	29		
De diebus.	30		
De nocte.	31		
De hebdomada.	32		
De mensibus.	33		
De solstitijs, & æquinoctijs.	34		
De temporibus anni.	35		
De annis.	36		
De olympiadibus, & lustris, & iubilæis.	37		
De seculis, & ætatibus.	38		
De discretionẽ temporum.	39		

L I B. V I.

De libris, & officijs Ecclesiasticis.

De veteri, & nouo Testamento.	Cap. 1
De scriptoribus, & vocabulis sanctorum librorum.	2
De bibliothecis.	3
De interpretibus.	4
De eo, qui primũ Romam libros adue- xit.	5
Qui apud nos bibliothecas institue- runt.	6
Qui multa scripserunt.	7
De generibus opusculorum.	8
De ceris.	9
De chartis.	10
De pergamenis.	11
De libris conficiendis.	12

L I B. V I I.

De Deo, Angelis, & fidelium ordinibus.

De Deo.	Cap. 1
De Filio Dei.	2
De Spiritu sancto.	3
De eadem Trinitate.	4
De angelis.	5
De hominibus, qui quodam præfagio no- men acceperunt.	6
De patriarchis.	7
De prophetis.	8
De apostolis.	9
De reliquis in Euangelio nominibus.	10
De martyribus.	11
De clericis.	12
De monachis.	13
De cæteris fidelibus.	14

L I B. V I I I.

De Ecclesia, & sectis diuersis.

De Ecclesia, & synagoga.	Cap. 1
De religione, & fide.	2
De hæresi, & schismate.	3
De hæresibus Iudæorum.	4
De hæresibus Christianorum.	5
De philosophis gentium.	6
De poetis.	7
De sibyllis.	8
De magis.	9
De paganis.	10
De dijs gentium.	11

L I B. I X.

De linguis, & societatibus.

De linguis gentium.	Cap. 1
De gentium vocabulis.	2
De regnis, & militiæ vocabulis.	3
De ciuibus.	4
De affinitatibus, & gradibus.	5
De agnatis & cognatis.	6
De coniugijs.	7

L I B.

I N D E X

L I B. X.

Vocum certarum Alphabetum.

L I B. XI.

De homine, & portentis.

De homine, & partibus eius.	Cap. 1
De ætatibus hominis.	2
De portentis.	3
De transformatis.	4

L I B. XII.

De animalibus.

De pecoribus, & iumentis.	Cap. 1
De bestijs.	2
De minutis animantibus.	3
De serpentibus.	4
De vermibus.	5
De piscibus.	6
De auibus.	7
De minutis volatilibus.	8

L I B. XIII.

De mundo, & partibus.

De mundo.	Cap. 1
De atomis.	2
De elementis.	3
De cælo.	4
De partibus cæli.	5
De circulis cæli.	6
De aere, & nube.	7
De tonitruo.	8
De fulminibus.	9
De arcu & nubium effectibus.	10
De ventis.	11
De aquis.	12
De diuersitate aquarum.	13
De mari.	14
De oceano.	15
De mediterraneo mari.	16
De finibus maris.	17
De æstibus & fretis.	18
De lacis & stagnis.	19
De abyſſo.	20
De fluminibus.	21
De diluuijs.	22

L I B. XIII.

De terra, & partibus.

De terra.	Cap. 1
De orbe.	2
De Asia & partibus eius.	3
De Europa.	4
De Libya.	5
De insulis.	6
De promontorijs.	7
De montibus cæterisq; terræ vocabulis.	8
De inferioribus terræ.	9

L I B. XV.

De edificijs, & agris.

De ciuitatibus.	Cap. 1
De edificijs publicis.	2
De habitaculis.	3
De edificijs sacris.	4
De repositorijs.	5
De operarijs.	6
De aditibus.	7
De partibus ædificiorum.	8
De munitiõibus.	9
De tentorijs.	10
De sepulcris.	11
De edificijs rusticis.	12
De agris.	13
De finibus agrorum.	14
De mensuris agrorum.	15
De itineribus.	16

L I B. XVI.

De lapidibus, & metallis.

De pulueribus, & glebis terræ.	Cap. 1
De glebis ex aqua.	2
De lapidibus vulgaribus.	3
De lapidibus insignioribus.	4
De marmoribus.	5
De gemmis.	6
De viridioribus gemmis.	7
De rubris gemmis.	8
De purpureis.	9
De candidis.	10
De nigris.	11
De varijs.	12
De cryſtallis.	13
De	

C A P I T V M.

De ignitis.	14	De ludo gymnico.	17
De aureis.	15	De generibus gymniorum.	18
De vitro.	16	De saltu.	19
De metallis.	17	De cursu.	20
De auro.	18	De iactu.	21
De argento.	19	De virtute.	22
De aere.	20	De luctatione.	23
De ferro.	21	De palæstra.	24
De plumbo.	22	De agone.	25
De stanno.	23	De generibus agonum.	26
De electo.	24	De ludis circensibus.	27
De ponderibus.	25	De circo.	28
De mensuris.	26	De ornamentis.	29
De signis.	27	De metis.	30

L I B. XVII.

De rebus rusticis.

De auctoribus rerum rusticarum.	Cap. 1	De septem spatijs.	37
De cultura agrorum.	2	De equitibus.	38
De frumentis.	3	De desultoribus.	39
De leguminibus.	4	De peditibus.	40
De vitibus.	5	De coloribus equorum.	41
De arboribus.	6	De theatro.	42
De proprijs nominibus arborum.	7	De scena.	43
De arboribus aromaticis.	8	De orchestra.	44
De herbis aromaticis, siue communi-	9	De tragædis.	45
bus.	9	De comædis.	46
De oleribus.	10	De rhemelicis.	47
De odoratis oleribus.	11	De histrionibus.	48

L I B. XVIII.

De bello, & ludis.

De bellis.	Cap. 1	De mimis.	49
De triumphis.	2	De saltatoribus.	50
De signis.	3	Quid quo patrono agatur.	51
De buccinis.	4	De amphiteatro.	52
De armis.	5	De ludo equestri.	53
De gladijs.	6	De retiarijs.	54
De hastis.	7	De secutoribus.	55
De sagittis.	8	De laquearijs.	56
De pharetris.	9	De velitibus.	57
De fundis.	10	De ferali certamine.	58
De ariere.	11	De execratione ludorum.	59
De clypeis.	12	De alea.	60
De loriceis.	13	De pyrgis.	61
De foro.	14	De calculis.	62
De spectaculis.	15	De tesseris.	63
	16	De figuris alex.	64
		De vocabulis tesserarum.	65
		De iactibus tesserarum.	66
		De calculorum motu.	67
		De interdictione alex.	68
		De pila.	69

L I B.

I N D E X

L I B. XIX.

De nauibus, ædificijs, & vestibus.

De nauibus.	Cap. 1
De partibus nauium, & armamentis.	2
De velis.	3
De funibus.	4
De retibus.	5
De fabricis, siue fornacibus.	6
De instrumentis fabrorum.	7
De fabricis parietum.	8
De dispositione.	9
De constructione.	10
De venustate.	11
De laquearijs.	12
De crustis.	13
De lithostrotis.	14
De plastis.	15
De pictura.	16
De coloribus.	17
De instrumentis ædificiorum.	18
De lignarijs.	19
De inuentione lanificij.	20
De veste sacerdotali in Lege.	21
De nominibus vestium cæterarum.	22
De proprio quarundam gentium habitu.	23
De pallijs virorum.	24
De pallijs fœminarum.	25
De stratu & reliquis vestibus, quæ in vsu	

habentur.	26
De lanis.	27
De coloribus vestium.	28
De instrumentis vestium.	29
De ornamentis.	31
De ornamentis capitis fœminarum.	32
De annulis.	33
De cingulis.	34
De calciamentis.	30

L I B. XX.

De penu, instrumentis rusticis, & domesticis.

De mensis.	Cap. 1
De escis.	2
De potu.	3
De vasis escarijs.	4
De vasis potorijs.	5
De vasis vinarijs, & aquarijs.	6
De vasis olearijs.	7
De vasis coquinarijs.	8
De vasis repositorijs.	9
De vasis luminatorum.	10
De lectis, & sellis.	11
De vehiculis.	12
De reliquis, quæ in vsu habentur.	13
De instrumentis rusticis.	14
De instrumentis hortorum.	15
De instrumentis equorum.	16

F I N I S.

D I V I S I D O R I

H I S P A L . E P I S C O P .

E T Y M O L O G I A R V M

L I B E R P R I M V S ,

D E G R A M M A T I C A .

P R Æ F A T I O .

Domno meo, & Dei seruo,
Braulioni Episcopo,
Isidorus.

IN TIBI, sicut pollicitus sum, mi-
si opus de origine quarundam re-
rum, ex veteris lectionis recorda-
tione collectum, atq. ita in quibus-
dam locis adnotatum, sicut extat conscri-
ptum stylo maiorum.

DE DISCIPLINA
ET ARTE,

CAPVT PRIMVM.

Disciplinā^a à discendo nomen
accepit: vnde & scientia dici
potest. Nam scire dictum à di-
scere: quia nemo nostrū scit,
nisi qui discit. Aliter dicta di-
sciplina,^b quia discitur plena.

Ars verò dicta est,^c quòd artis præceptis re-
gulisq. consistat. ^d Alij dicunt à Græcis hoc
tractum esse vocabulum ἀπό τῆς ἀφ᾽ ἑρῆς, id
est, à virtute, quam scientiam vocauerunt.

^e Inter artem & disciplinā Plato & Aristo-
teles differentiam esse voluerunt, dicentes:
Artem esse in ijs, quæ se & aliter habere pos-
sunt: disciplinā verò esse, quæ de ijs agit, quæ
aliter euenire nō possunt. Nam quando veris
disputationibus aliquid disseritur, disciplina

A erit: quando aliquid verisimile atque opinabile tractatur, nomen artis habebit.

^a Disciplina à disc. *Verba sunt D. August. Soliloq. c. 2.*
^b Quia discitur plen. Pleni vis in disciplina nulla est, nec plina productio est sola verbi. Sed, vt huiusmodi notationum lusus, etymologiarum vera, ac lycera appellatione commendari se minimè postulant; ita, qui hæc statim, quasi inepta, aut inania prorsus, fastidiosè respuas, nimium ipse durus sit præter æquumq. & bonum.

^c Quòd artis præcept. *Artis pro artibus antiquos scripsisse constat. Nam Valerius Probus artus pro angusto, & artus pro menbris inflexione sola distinguit. Festus; Artifices quod aptè opera inter se artent, qua ex causa etiam artes appellata sunt.*

^d Alij dicunt: *Donatus in Andr. & Sern. in artem secundam Donati. Varro libr 4. Nonnulla (inquit) nomina in vtraq. lingua habent radices: vt arbores, quæ in confinio natæ in vtroq. agro serpunt.*

^e Inter art. & disc. *Eodè modo distinguit artē à sciētia Arist.*

De septem liberalibus artibus. Cap. II.

Disciplinæ liberalium artium septem sunt.
Prima, Grammatica, id est, loquēdi peritia. Secunda, Rhetorica: quæ propter nitore & copiam eloquentiæ suæ, maximè in ciuilibus quæstionibus necessaria existimatur. Tertia, Dialectica, cognomento Logica: quæ disputationibus subtilissimis vera læcernit à falsis. Quarta, Arithmetica: quæ continet a numerorum causas & diuisiones. Quinta, Musica: quæ in carminibus cantibusq. consistit. Sexta, Geometria: quæ^b mensuras dimensionisq. complectitur. Septima, Astronomia: quæ continet legem astrorum.

^a Numerorum causas: *ita Gothici rectè, al. casus.*

^b Mensuras. *Soli duo Tarraconenses habent mensuras terræ. A reliquis ea vox abest. Quod si nō tam etymon, quàm rem ipsam, qua magis communis est, spectes; non incommode*

A

LIBROS
DEL DR.
L. MARCO

illam reijciemus. Est (inquit) lib. 2. c. 25. Ceometria mensura magnitudinis immobilis, atq. formarum, cum lib. 3. c. 10. veram nominis rationem reddiderit.

De litteris communibus. Cap. III.

PRimordia Grammaticæ artis, littere communes existunt: a quas librarij & calculatores sequuntur: quorum disciplina velut quædam Græmaticæ artis infantia est. Vnde & eâ Varro litterationem vocat. Littere autem sunt indices rerum, b signa verborum: quibus tâta vis est, vt nobis dicta absentium sine voce loquantur. - Verba c enim per oculos, nõ per aures, introducunt? Vfus litterarum repertus est propter memoriam rerum. Nam, ne oblivione fugiant, litteris alligantur. In tâta enim rerum varietate nec disci audiendo poterant omnia, nec memoria contineri.

d Litteræ autem dictæ, quasi legitæ, quod iter legentibus præstent, vel quod in legendo iterentur.

Litteræ Latinæ & Græcæ ab Hebræis videntur exortæ. e Apud illos enim prius dictum est Aleph: deinde ex simili enuntiatione apud Græcos tractum est Alpha: idem apud Latinos A. Trãslator enim ex simili sono alterius linguæ litteram cõdidit: f vt nosse possimus, linguam Hebraicam omnium linguarum, & litterarum esse matrem. Sed Hebræi viginti duobus elementis litterarum secundum veteris Testameti libros vtuntur: Græci verò, vigintiquattuor: Latini inter vtramq. linguam progredientes viginti tria elementa habent. g Hebræorum litteras à lege cœpisse per Moysen: Syrorum autem & Chaldæorum per Abrahamam. h Vnde cum Hebræis & numero & sono cõcordant, solis characteribus discrepant. Ægyptiorum litteras Isis regina, i Inachi filia de Græcia veniens in Ægyptum, reperit, & Ægyptijs tradidit. k Apud Ægyptios autem alias habuisse litteras sacerdotes dicunt, alias vulgus. sacerdotales *iespas*, vulgares *παυδήπους*. Græcarum litterarum vsum primi Phœnices inuenerunt, vnde & Lucanus:

Phœnices primi (famæ si creditur) ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris.

Hinc est quod & Phœniceo colore librarium capita scribuntur: quia ab ipsis litteræ initium habuerunt, l Cadmus Agenoris filius Græcas litteras è Phœnice in Græciam septem. decim primus attulit: A. B. Γ. Δ. Ε. Ζ. Ι. Κ. Λ. Μ. Ν. Ο. Π. Ρ. Σ. Τ. Φ. m His Palamedes Troiano bello tres adiecit. Η. Χ. Ω. n Post quem Simonides Melicus tres alias adiecit, Θ. Ψ. Ξ.

o Y litteram Pythagoras Samius ad exemplum vitæ humanæ primus formavit: cuius

A virgula subterior primam ætatem significat: incertam quippe, & quæ adhuc se nec vitis, nec virtutibus dedit. Bivium autem, quod superest, ab adolescentia incipit: cuius dextera pars ardua est, sed ad beatam vitam tendens: sinistra facilior, sed ad labem interitumque deducens. De qua sic Persius ait.

Et tibi, quæ Samios deduxit littera ramos,
Surgentem dextro monstravit limite callæ.

Quinque autem esse apud Græcos mysticas litteras: prima Y, quæ humanam vitam significat, de qua nunc diximus. Secunda Θ, quæ mortem significat. Nam iudices eandem litteram theta apponebant ad eorum nomina quos supplicio afficiebant. Et dicitur theta, *από το υ θανάτου*, id est, à morte. Vnde & habet per medium telum, id est, mortis signum. De qua quidam sic ait.

O multum ante alias infelix littera theta. Tertia P. T. figuram demonstrans Dominicæ crucis. Vnde & Hebraicè signum interpretatur de qua dictum est in Ezechiele Angelo: Transi per mediam Ierusalem, & signa thau q in frontes virorum gementium & dolentium.

r Reliquas verò duas, summam & ultimam, sibi vendicat Christus. Ipse enim principium, ipse finis, dicens: Ego sum Alpha, & Ω. Concurrentibus enim in se inuicem Alpha ad Ω. vsq; deuoluitur: & rursus Ω ad Alpha replicatur: vt ostenderet in se Dominus & initij decursum ad finem, & finis decursum ad initium.

Omnes autem litteræ apud Græcos & verba componunt, & numeros faciunt. Nam Alpha littera apud eos vocatur in numeris vnus: vbi autem scribunt beta, vocantur duo: vbi scribunt gamma, vocantur in numeris ipsorum tria: vbi scribunt delta, vocantur quattuor, & sic omnes litteræ apud eos numeros habent.

Latini autem numeros ad litteras non computant, s sed sola verba componunt.

D a Quas librarij. Aug. lib. 2. de ord. c. 12. cū de litteris egisset, hac subdit: Ergo vtilitas numerandi magna necessitate animaduersa est. Quibus duabus rebus repertis nata est illa librariorum, & calculonum professio, velut quædam Græmaticæ infantia, quæ Varro litterationem vocat. b Signa verb. Hieron. de notis ep. 34. Et linguæ celeritatem præcederent signa verborum. Et ep. 47. signa, ac furta verborum.

c Verba - introducunt. Absunt hæc à quibusdam Goth. libris.

d Litteræ autem quasi legitæ. Neq. hoc legitur in vllis Gothicis. Est tamen apud Priscianum, & Sergium.

e Apud illos Alph Ex Epiph. lib. de ponderib.

f Vt nosse -- matrem. Verba sunt Hieron. ad Sophon. c. 7.

g Hebræorum litt. Eadem traduntur de inuentor. litterarum septenarijs quibusdam, quos Cramerius refert lib. 17. de honest. disciplin.

h Vndè cūm Heb. Ex hieron. prolog. Galeato.

i Inachi filia. Secutus est Isidorus Augustinum 18. de ciuit. cap. 3.

c. 3. Augustinus Ovidium Metamorph. 1. quod etiam Græcorū aliquos sensisse Suidas in collectaneis testatur.

k Apud Ægypt. Nihil necesse est Græcarum litterarum monstra, quæ in Gothicis codicib. videntur, hæc proferri. Satis esse debet, ex hys Antonium Aug. Petrum Chaconem, & Vulcanium eodem modo coniecisse. Cum præsertim Herodoti verba quæ subscribam ex lib. 2. dubitandi nullum relinquunt locum. Αἰγύπτῳ δὲ ἱεροσολοισὶ γράμμασι χροῶνται, καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἱερά, τὰ δὲ δημοτικὰ καλεῖσθαι. Vid. Clem. Alex. Strom. 5.

l Cadmus Agenoris. Plinius lib. 7. c. 56. Sed neq. cum Plinio, neque cum Georgio Cedreno satis conuenit Isidoro in hac litterarum assignatione.

m His Palamedes adiecit tres η. χ. ω. Malimè Seruio Æn. 2. 8. φ. χ. Plinius quoq. easdem tres huic assignat, quartam addens. ξ.

n Post quem Simonides Melicus. Quattuor itè à Simonide Melico adiectas vult Plinius, de quo sunt hæc, η. φ. ω. P. Chacon cum dissentite Isidorum à Plinio in numero videret, & in codicib. Gothicis partim miles tres, partim similiter tres reperisset, itemq. apud Suidam, & Eustathium Simonidem ἀπὸ τοῦ ἡδὲ μελιχίτην appellatum: existimabat legendum Simonides Melicertes.

o Y Littera è Ser. Æn. 6. in illud: latet arbore opaca, &c. P T Figuram demonstrans Dñicæ Crucis Rectè doctissimi viri putant, propterea apud Latinos Misse canonem ab hac littera incipere. Hieron. ad Exech. cap. 9. Antiquis Hebræorum litteris, quibus hodie vtuntur Samaritani, extrema thau littera Crucis habet similitudinè. Hæc Hieronymus: Quod non perinde apparet in Samaritanorū alphabeto, quod circūfertur. Ambros. lib. de Abrah. c. 2. Et cū trecentis decè & octo viris adeptus victoriã. Numerauit (inquit) trecetos decè & octo, vt scias non quãtitate numeri sed meritū electionis expressum: eos enim adsciscit quos dignos numero fidelium iudicauit, qui in Dñi nostri Iesu Christi passionem crederent. Trecetos enim τ littera Græca significat: decem & octo autem summam in exprimit. Vocem ipsam thau, signū interpretati sunt. LXX. Crucè Caninius haud malus auctor in inscriptionib. ling. Syriacæ.

q in frontes virorum. Ita omnino legendum ex Gothicis, & ex LXX. qui τὰ μετὰ τὴν αὐτῶν. Vulgat. super frontes.

r Reliquas verò duas. Ex Tertull. lib. de modis am.

s numeros ad litteras non computant. Dubitandū non fuit de hac lectione Gothicorum omnium codicum, mirumq. in ea hæsisse viros eruditissimos.

t sed sola verba verba componunt. Post hæc in plerisque libris subduntur ista. Exceptis aliq. quæ numeros figura demonstrat vt, I. pro vno, C. pro centū, D. pro quingentis, L. pro quinquaginta, M. pro mille, V. pro quinq. & X. littera quæ & in figura Crucè, & in numero decè demonstrat. Ex quibus tamen in vet.

Longobard. Garstæ Loaisæ V. Cl. & in Rom. Cod. tantum hæc leguntur. Excepto I. quæ vnum, & X. littera quæ & in figura Crucè significat, & in numero decem demonstrat, Quæ omnia aliena esse constat. Nostri enim libri, quin aucti sint ab aliquo, qui notarum nullam prætermissit, quæ littera speciem præberet, haud dubium est. Primum quia quæ nunc videntur, aut etiam littera iam sunt: ea sine controuersa littera olim non fuerunt: sed numerorum tantum nota: hæc quoq. sunt ex numerorum notis littera, non contra ex litteris nota. Deinde quia quæ mille assignatur littera, si ea est T. vt Gothici omnes libri præferunt, ea Latini nunquam sunt vsi. Sed CIO siue CO Scio tamen ipsum T Got-

thorum. ex I Latina nota, & lineæ imposta, scribentium vitio conuictis fluxisse, quod hac quoq. nota I Romani mille significabant, idq. Isidorum ignorasse non sit verisimile. Prætere, cum paullo ante T figuram Dñicæ Crucis demonstrare dixerit, nunc X soli id tribuere cum T quoq. meminisset, non oportuit. Et T quidem figuram crucis esse, etiam Lucianus vult cum X in T inuehi facit. De X nihil (quod sciam) ab villo Lortinorū proditū. Adde quod hac eadè de X. quæ in quibusdam Gothicis sequenti capite repetuntur, ab alijs, atq. ab impressis omnib. libris absunt. Postremo neq. id esset numeros ad litteras computare. Id quod vidisse etiam videtur quisquis hunc locū tali accessione multauit. Non enim excepit litteras illas, quod ad eas numeri computarentur, sed quod figura numero demonstrarent. Alioqui quomodo vnus ad I. aut centum ad C. aut quinq. ad V. aut decem ad X. aut vlla omnino ex his exceptis ad numeros computabatur?

De litteris Latinis. Cap. IV.

L Atinas litteras Carmētis nympha prima Italis tradidit. Carmentis autè dicta, quia carminibus futura canebat. Cæterum propriè vocata Nicostrata.

Litteræ autem, aut sunt communes, aut liberales. Communes dictæ, quia multi eis vtuntur in communi, vt in scribendo & legendo. Liberales, quia eas tantum illi nouerunt, qui libros conscribunt; rectèque loquendi, dictandique rationem nouerunt.

Litterarū duplex modus est: diuiduntur enim principaliter in duas partes, in vocales & consonantes: Vocales sunt, quæ directo

hiatu faucium siue vlla collisione variè emittuntur. Et dictæ vocales, quod per se vocè impleant, & per se syllabam faciant, nulla adhaerente consonante. Consonantes sunt, quæ diuerso motu linguæ vel impressione labiorum efficiuntur. Et vocatæ consonantes, quia per se non sonant, sed iunctis vocalibus consonant. Hæ in duabus partibus diuiduntur: in semiuocalibus & in mutis. Semiuocales dicuntur eò quod quiddam semis de vocalibus habeant. Ab e quippe vocali incipiunt, & desinunt in naturalè sonum. Mutæ autè dictæ, quia nisi subiectis sibi vocalibus nequaquam erupunt. Si enim eis extremum vocalis detraxeris sonum, inclusum litteræ murmur sonabit. Vocales autè & semiuocales, & mutæ, à veteribus sonæ & semisonæ & insonæ dictæ.

Inter vocales autem apud Grammaticos i, & v, i varias habent significationes.

Nam modò vocales, modo semiuocales, modo mediæ sunt. Vocales idè sunt, quia solæ positæ syllabas faciunt, & alijs consonantibus coniunguntur. Consonantes habentur idè, quia interdum habent post se vocales in eisdem syllabis constitutas, vt Iuno,

A 2 vates:

vates: & habentur pro consonantibus. Media autem idcirco dicuntur, quoniam naturaliter solæ medium sonum habent, ut illius, vnus. Cōiunctæ alijs pinguius sonant, ut Ianus, vanus. Solæ enim aliter sonant, aliter iunctæ. I verò propterea interdum duplex dicitur, quia quotiescunque inter duas vocales inuenitur pro duabus consonantibus habetur, ut Troia. Geminatur enim ibi sonus eius.

V quoque littera proinde interdum est nihil: quia alicubi nec cōsonans est, ut quis. Vocalis enim non est, quia i sequitur: consonans non est, quia q præcedit. Ideoque quando nec vocalis, nec consonans est sine dubio nihil est. Eadem & digamma à Græcis vocatur. quando sibimet alijsque vocalibus iungitur: quæ ideò digamma dicitur, quia duplex est instar Flitteræ, quæ duplex gamma habet. ad cuius similitudinem cōiunctas vocales digamma appellari Grammatici voluerunt, ut votum, virgo.

Inter semiuocales autem quædam liquidæ dicuntur: quia interdum in vna syllaba postpositæ alijs consonantibus deficiunt, & à metro excluduntur. Ex quibus duæ apud Latinos liquecunt l & r. ut fragor, & flatus. P Reliquæ m & n apud Græcos liquecunt: ut Mnestheus.

Decem & septem autem Latinis litteris vetus scriptura constabat. Vnde & legitimæ nominantur illa ratione scilicet, vel quòd ab e vocali incipiunt, & in mutum sonum desinunt, ut sunt semiuocales: vel quòd à suo sono incipiunt, & in vocalem e desinunt, ut sunt mutæ.

H autem littera pro sola aspiratione adiecta est postea. Vnde, & à plerisque aspiratio putatur esse non littera: quæ proinde aspirationis nota dicitur, quia vocem eleuat. Aspiratio enim est sonus vberius elatus: cui contraria est prosodia, sonus æqualiter flexus.

K litteram Saluius ludimagister prius Latinis adiecit, ut in sono discrimen faceret duarum litterarum c & q: quæ ideò superuacua dicitur, quia exceptis Kalendis superflua iudicatur, per c enim vniuersa exprimimus.

Q litteram nec Græci resonant, nec Hebræi: exceptis enim Latinis, hanc nulla alia lingua habet. Hæc prius non erat. Vnde & ipsa superuacua est vocata, quia per c cuncta veteres scripserunt.

X littera vsque ad Augusti tempus nondum apud Latinos erat: sed pro ea c & f

scribebant: vnde & duplex vocatur, quia pro c & f ponitur. vnde & ex eisdem litteris compositum nomen habet.

A Græcis duas litteras mutuauit Latinitas, y & z. propter nomina scilicet Græca. Et hæc apud Romanos vsque ad Augusti tempus non scribebantur: sed pro z duo ff ponebant, ut hilarissat: pro y verò u scribebant.

Vnicuique autem litteræ tria accidunt: nomen, quomodo vocetur: figura, quo character signetur: potestas, quæ vocalis, quæ consonans habeatur. A quibusdam & ordo adijcitur, quæ præcedat, quæ sequatur: ut a prior sit, sequens b. A autem in omnibus generibus ideò prima est litterarum, pro eo quòd ipsa prior nascentibus vocem aperiat. Nomina autem litterarum gentes ex sono propriæ linguæ dederunt notatis oris sonis atque discretis. Nam postquam eas animaduertunt, & nomina illis & figuras imposuerunt: figuras autem partim ex placito, partim ex sono litterarum formauerunt: ut pura i & o, quarum vni sicut exilis sonus, ita tenuis virgula: alterius pinguis sonus, sicut & plena figura. Potestatem autem natura, voluntas ordinem dedit.

Inter figuras litterarum & apicem veteres distinxerunt: apicem dictum pro eo quòd longè sit à pedibus, & in cacumine litterarum apponitur. Est enim linea iacens super litteram æqualiter ducta. Figura autem, quæ tota littera scribitur.

^a Cap. III. Carmentis autem. E seru. Æn. 3.

^b Communes aut liberales. Hoc est littera dicuntur tum nota, & signa vocum quæ scribuntur, & leguntur: tum res ipsæ, & disciplina, quæ scriptura continentur. Ita sequenti capite Grammaticam appellabit originem liberalium litterarum. Nam quòd artium eo loco quidam habent codices, interpretatio plane fuit litterarum: in plerisque. n. & vetustioribus litterarum legitur. Itemq. lib. 1. 4. cap. 4. & libro. 3. de summ. bon. c. 13. Meliores sunt (inquit) communes litteræ, quia simpliciores, & ad solam humilitatem legentium pertinentes. Eodem etiam pertinere videtur quòd infra cap. 9. verba quædam Grammaticorum esse dixit, alia Rhetorū. Sic hodie Hispani loquimur, cum litteratos dicimus, non illos qui legendi scribendiq. periti sunt (quod antiqui scire litteras appellabant) sed eos potius qui maiores disciplinas probe callent.

^c Vocales sunt. Aug. lib. 3. de ordin. c. 12. Animaduertit oris sonos alios esse, qui moderato variè hiatu, quasi enodati, ac simplices faucibus sine vlla collisione defluerent; alios diuerso pressu oris, tenere tamen aliquem sonum; extremos autem qui, nisi adiutis sibi primis, erupere non valerent. itaq. has litteras hoc ordine quo positæ sunt vocales, semiuocales, & mutas nominauit.

^d Semi-

^d Semiuocales quod quiddam semis de v. h. *Serg. in art. primini Donati.* Quod semis quiddam habeant vocis. *Idem. elegantib. versib. expressit Terentianus.* Nobis verò valde probatur tota in re Priscianus. Vocales dicuntur (inquit) quod per se voces perficiunt, vel sine quibus vox litteralis profertur non potest. Semiuciales appellatæ quod plenam vocem non habent, vt semideos, & semiueros dicimus, nō qui dimidiatam partem habent deorum, vel virorum, sed qui pleni dei, vel viri non sunt. Mutæ ad comparationē benesonantum sunt dictæ, velut informis dicitur non qui caret forma, sed qui malè est formatus; sic mutæ, non quod omnino carent voce, dicuntur: sed quod habent partem vocis exiguam.

^e Ab E quippe vocali incip. *Id. à mutis ipsas distinguit, quia (vt ait Priscianus) litteræ plus sonant cum eis vocalis præponitur, quam cum postponitur. præponitur autem semiuocalib. postponitur mutis.*

^f Si enim eis extremum vocalis detraxeris sonum incl. litt. m. l. Malè quosdam hæc habuere verba; ita vt vel detenda, vel aliud, id est ad semiuocales, transferenda consuerint. *Id. etiam inquit (inquit) dicta; quia nisi subiectis vocalib. nequiquam et exponit: quomodo illis detractis inclusum murmur sonabit? Quibus ita responsum fit: Vix potuisse comedius loqui Isidorum. Non enim editum, aut prolatum sed inclusum: ac ne sonum quidem, sed murmur dixit. Quod autem sonabit adit: aut voce destitutus est, quæ melius, quod volebat; eamitteret; aut certe periculum non fuit, ut non satis quid veller ostenderet, cum non prolatum sed inclusum murmur id, quidquid est, appellasset. Esse autem id aliquid negari, non potest, cum paullo post dicat, mutas à suo sono incipere, & in vocalem desinere; est igitur aliquid à quo incipiunt, antequam ad vocalem perueniant.*

^g Sonæ, semisonæ & insonæ. Ex Victorini Grammaticæ.

^h Inter vocales autem I. & V. Omnia ex Donato. *Natiæ habent significationes. A signationes legabat Chacon.*

^k Consonantes habentur. Nigidius apud Agell. lib. 19. c. vlt. Siquis putat præire V. in his verbis Valerius, Vennonius, Volusius: aut I. in his Iapridem, iecur, iocum, iocundum, errabit; quod hæc litteræ cum præeunt, ne vocales quidem sunt.

^l V. Quoq. littera. à Sergio.

^m Eadem & digamm. Cuius figuram quidam F rectū esse voluit (quæ nomini conuenit) alij inuersum A qualis in marmorib. etiam cernitur. Sed hanc inuersam figuram à Claudio inductam opinor. Cum digammon ipsum multo ante Claudiam Varro usurpauerit. Videturq. Claudius obtinere potuisse, vt atate sua ea figura in usu esset, et posteriorib. seculis antiqua restituta est. Quare apud Priscianum, & Donatum perpetuo F rectum pro digammon scribitur.

ⁿ Deficiunt, id enim est liquecere. Græci vixē γαῦμα, & Terentianus idem exprimens, vdas litteras nominat.

^o Et à meteo excluduntur. Nam cum tempus consonantes (vt ait Terentianus) diuidant vnum due; tamen liquida muta subdita partem temporis non ministrabit. Vt idem Terentianus elegantissimè docet.

Si mediam vocalis habet, quam consona & vda excipiunt; nequeunt geminæ vexare priorem, causam reddit.

Nam mediam nil vda iuuat quæ subdita currit.

^p Reliquæ M. & N. apud Græcos. Sic etiam pleriq. alij. Contra Sergius. Si liquida (inquit) sibi præponantur liquidarum iura deperdunt, vt Mnestheus.

^q Vnde & legitimæ. S. c. *Gotthici omnes libri, Sed vulgatam lectionē vnde & Latine retinebat Chacon ex Donati verbis.* Vnde fit, vt quidā putent Latinas litteras non plures esse quam XVII.

^r Illa ratione scilicet. quod ab e voc. Rectè rationem reddit Isidorus cur tantum XVII. litteræ Latine, siue legitime sint, omisissq. vocalib. de quib. controuersia esse nulla poterat. Nam consonantes (inquit) aut ab e incipiunt, & in suum sonum desinunt, quales sunt omnino semiuocales sex. f. l. m. n. r. s. aut contra à suo sono incipiunt, & in e desinunt, quales sunt mutæ totidem b. c. d. g. p. t. Vid. Donat. Art. primæ. c. 2. & Serg. c. 6.

^s Vnde & à plerisq. aspirat p. e. n. l. Ex Hieron. in nominib. Heb. ex Deuter.

^t K litteram Saluius Iudimag. Al Sallustius. Saluſij Rhetoris meminit Plinius in epistolis, & Suetonius in Vespasiano. Sed ante hunc Kaisones Fabij fuerunt, cuius prænominis nota K fuit, vt apparet ex fastis. Item Kalare, & Kalende in omnib. veterib. libris.

^v Idem superuacua. Ita Hieronymus. Donatus, Priscianus, & Terentianus. Sergius tamen: K. inquit & Q. quæ nonnullis superflue videntur, hanc habent rationē, vt K. tunc præponatur quando eam A sequitur. Q. antiqui quoties V sequebatur præponebant. Eadē ferè Diomedes, nisi quod K non nisi A breui præponi vult.

^x Q. Litteram nec Græci. ex Hieron. in nominib. ex Iesu Nau.

^y X. Littera. Constat ante Augusti tempora X. litteram in usu fuisse, ex antiquissimis nummis, & columna Rostrata Duilly ante 1800. annos posita, & ex æncis legum tabulis Augusto longè superioribus, ac postremò ex Cicerone; qui in

^z Oratore ad Brut. Quomodo (inquit) Vester axilla ab ala factum est, nisi fuga litteræ vastioris? quam litteram etiam e maxillis, taxillis, vexillo, paxillo consuetudo elegans Latini sermonis etuellit. Eandem tamen Nigidium repudiasse, neq. vnquam ea in libris suis usum, sed antiquitatem secutum fuisse, refert Victorinus in arte Grammatica. Quæ hoc loco sequuntur. Et digne hoc tempore quo Xpi nomen innotuit, quod per eam quæ Crucis signum figurat scriptitatur. Ea licet in Gotthicis quibusdam legantur, quia in meliorib. codicibus & in editis nulla sunt, & Isidori eruditione non sunt satis digna, minime recepinus.

¹ Vnicuiq. litteræ tria. Ex Donat. & Sergio.

² Notatis oris sonis. Verba Augustini. 2. de ordin. capit. 12.

^b Potestatem natura dedit. Tot enim figuris ad notandos sonos opus fuit. Sed placebat Chaconi Tolercianus codex in quo non sunt hæc verba. Quod mihi quoq. valde probatur. nam neq. in Gotth. Oner. collegij sunt, neq. vbi sint collosanda consentiunt libri, sed alius alio ea reijcit.

De Grammatica.

Cap. V.

GRAMMATICA, est scientia ^a rectè loquendi & origo & fundamentum ^b liberalium litterarum. Hæc in disciplinis post litteras

cōmunes inuenta est, vt iam qui didicerunt litteras, per eam recte loquēdi rationē sciāt. Grammatica autem à litteris nomē accepit *γραμματα* enim Græci litteras vocant.

Ars verò dicta est quod artis præceptis, regulisq̄ue consistat. Alij dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum *ἀπὸ τῆς ἀρετῆς*, id est, à virtute, quam scientiam vocauerunt.

• Oratio dicta quasi oris ratio: ^d nam orare est loqui & dicere. Est autē oratio cōtextus verborum cum sensu. Cōtextus autem sine sensu non est oratio, quia non est oris ratio. Oratio autē plena est, sensu, voce, & littera.

Diuisiones autem Grāmaticæ artis à quibusdā triginta dinumerātur id est partes orationis octo: vox articulata, littera, syllaba, pedes, accentus, positura, nota, orthographia, analogia, etymologia, glossa, differētia, barbarismi, solæcismi, vitia, metaplasmī, schemata, tropi, prola, metra, fabulæ, historiæ.

^a Cap. V. Rectè loq. In editionib. veterib. additur. scribendiq. ratio. id non est in Gothicis: est verò apud Victorinū.

^b Liberalium litterarum. Ita veteres cod. non artium, & supra litteras in communes & liberales diuisit.

^c Oratio q. oris ratio. Eod. modo luserunt in hac voce Hier. in ep. 139. ad Cyprian. Victorinus, & alijs.

^d Nam orare est loqui. Verba Seruij AEn. X.

De partibus orationis. Cap. VI.

Partes orationis primus Aristoteles duas tradidit, nomen & verbum. Deinde Donatus octo definiuit. Sed omnes ad illa duo principalia reuertuntur, hoc est, ad nomen & verbum, quæ significant personam & actum. Reliquæ appendices sunt, & ex his originem trahunt. Nam pronomen ex nomine nascitur, cuius officio fungitur: vt Orator ille. Aduerbiū de nomine nascitur: vt doctus, doctè. Participium de nomine & verbo: vt lego, legens. Coniunctio verò, & præpositio, vel interiectio ^a in complexum istarum cadunt. Ideò & nonnulli quinque partes definierunt, quia istæ D superflua sunt.

^a Cap. VI. In complexum istarum cadunt. Vel eas coniungentes, vel præposita, vel interiecta, vnde & nomina acceperunt.

De nomine. Cap. VII.

Nomen dictum ^a quasi notamen, quòd nobis vocabulo suo res notas efficiat. Nisi enim nomen scieris, cognitio rerum

A perit. Propria nomina dicta, quia specialia sunt. Vnius enim tantum personā significat. Species priorum nominū quattuor: prænomen, nomen, cognomen, agnomen. Prænomen dictum, eò quòd nomini præponatur, vt Lucius, Quintus. Nomen vocatū, quia notat genus, vt Cornelius: Cornelij enim omnes in eo genere. Cognomen, quia nomini coniungitur, vt Scipio: Agnomen verò, quasi accidēs nomen, vt Metellus Creticus, quia Cretā subegit. Extrinsecus enim venit agnomen ab aliqua ratione. Cognomentum autem vulgò dictum eò quòd nomini cognitionis causa superadijciatur, siue quòd cum nomine, est.

Appellatiua nomina inde vocantur, quia cōmunia sunt, & in multorū significatione consistunt. ^b Hæc in viginti octo species diuiduntur, ex quibus, Corporalia dicta: quia vel videntur, vel tanguntur, vt cælum, terra.

Incorporalia: quia carēt corpore: vnde nec videri, nec tangi possunt: vt veritas, iustitia.

Generalia: quia multarum rerum sunt, vt animal. nam & homo, & equus, & auis, animal sunt.

Specialia: quia partem demōstrant, vt homo, species enim animalium homo.

• Principalia: quia primam positionē habent, nec aliunde nascuntur, vt mons, fons.

Deriuatiua: eò quòd ex alio nomine deducuntur, vt à monte montanus.

^d Diminutiua: quia minuunt sensum: vt Græculus, scholasticulus.

^e Sono diminutiua: quia sic sonant sicut diminutiua, sed intellectu principalia sunt, vt fabula, tabula.

Tota Græca: quia ex toto Græcè declinantur: vt Callisto. Sic enim & Græcus & Latinus dicit.

^f Tota Latina: quia ex toto in Latinū vertitur, Græcus dicit Odyssæus, Latinus Vlysses.

Media dicta: quia ex parte Græca sunt, & ex parte Latina. Eadē & notha, quia corrumpunt vltimas syllabas manētibus prioribus: vt apud Græcos, Alexandros, Menandros: apud nos verò Alexander, Menander. Dicta autem notha quemadmodum nothus dicitur quisquis de dispari genere nascitur.

Synonyma: hoc est plurinomia, eò quòd fit in pluribus nominibus significatio vna: vt terra, humus, tellus. Idem enim sunt omnia.

Homonyma: hoc est vninomia, eò quòd fit in vno nomine significatio plurima: vt tu mulus, nunc mōs breuis, nunc tumēs tellus, nunc

nunc sepulcrum. Est enim in vno nomine significatio diuersa.

Relatiua: dicta, eò quòd ad aliam referantur personam: vt magister, pater, dominus.

Illa autem & quæ dicuntur ad aliquid aliquo modo se habentia, à cõtraria significatione dicta sunt, vt dexter. Dicitur enim dexter non potest, nisi sinister fuerit.

Porrò qualitatis nomina ex eo dicta: quia per ea qualis quisq. sit ostenditur: vt sapiens, formosus, diues.

Quantitatis, quia à mensura trahuntur: vt longus, breuis.

Patronymica dicuntur, eò quòd trahuntur à patribus: vt Tydides, Tydei filius. *Æneas* *Æneæ* filius. Quamuis & à matribus & à maioribus ducantur.

Cterica, idest possessiua, à possessione, vt *Euandrius* ensis.

Epitheta, quæ Latinè adiectiua vel superposita appellantur, eò quòd ad implendam sui significationem nominibus adijciuntur: vt magnus, doctus. Adijcis ea personis, vt magnus Philosophus, doctus homo, & plenus est sensus.

Actiua ab actu descendunt: vt *Rex*, *dux*, *cursor*, *nutrix*, *orator*.

Gentis à gente veniunt, vt *Græcus*, *Romanus*.

Patriæ à patria descendunt: vt *Atheniensis*, *Thebanus*.

Loci à loco, vt *suburbanus*.

Verbalia dicuntur, quia de verbo nascuntur, vt *lector*.

Participialia, quæ sic sonant sicut participia: vt *clemens*, *prudens*.

Verbis similia: à verbi similitudine dicta, vt *contemplator*. Nam & verbum est imperatiui modi, futuri temporis: & nomen, quia casum recipit. Hæ omnes species à nominum appellatione descendunt.

Secunda pars, nominis cõparatio. Comparatio dicta, quia ex alterius cõparatione alterum præfert: Cuius gradus tres sunt: positiuus, comparatiuus, & superlatiuus. Positiuus dictus, quia primus ponitur in cõparationis gradu, vt *doctus*. Cõparatiuus, ab eo quòd comparatus positiuo, præfertur illi: vt *doctior*. plus enim nouit quàm *doctus*. Superlatiuus, eò quòd comparatiuo superferatur, vt *doctissimus*: plus enim scit quàm *doctior*.

Genera dicta sunt eò quòd generentur: vt masculinũ, fœmininũ. Cætera nõ sunt genera: sed hoc hominum ratio & auctoritas

voluit. Neutrum dictum, quia nec hoc est, nec illud, idest, nec masculinum, nec fœmininum. Commune dictum, quòd duobus generibus nomen vnũ cõmunicat: vt hic & hæc *canis*. Cui contrariũ est *Epicœnũ*: quia vtrumq. sexum sub vno genere enunciat, vt hic *piscis*. Est enim incerti sexus, quòd nec natura nec oculis discernitur, sed sensus tantum pericia. Omne genus dictum, quia cunctis generibus seruit: masculino, & fœminino, neutro & communi, & omni.

Numerus vocatus, quia per eum vel singularia vel pluralia nomina ostenduntur.

Figura, quia vel simplicia vel cõposita sũt.

Casus à cadendo dicti, per eos enim inflexa nomina variantur & cadunt. Nominatiuus casus dictus: quia per eum aliquid nominamus, vt hic *magister*. Genitiuus, quia per eum genus cuiuscunq. querimus: vt huius *magistri* *filius*: vel quod rē significamus: vt huius *magistri* *liber*. Datiuus, quia per eum alicui aliquid nos dare demonstramus: vt, da huic *magistro*. Accusatiuus, quia per eum aliquem accusamus. vt, accuso hunc *magistrum*. Vocatiuus, quia per eum aliquem vocamus, vt, ò *magister*. Ablatiuus, quia per eum nos auferre aliquid cuiquam significamus, vt, auferam à *magistro*.

Hexaptota nomina dicta, quia per sex casus varietates habent, vt est vnus. Pẽtaptota, quòd tantum in quinq. casibus variatur, vt *doctus*. Tetraptota, quòd tantum in quattuor casibus declinatur, vt, *latus*. Triptota, quòd tantum in tribus, vt *templũ*. Diptota, quòd tantum in duobus, vt, *Iupiter*. Monoptota, quòd vno tantum casu vtuntur, vt *frugi*.

a Cap. VII. Nomen quasi notam. Ita Boethius, & Priscianus E Græco ðvovα tractũ putant alij. Nos ex noscimen nomen abscissum putamus. vt ex noscibus nobilis.

b Hæc in XXVIII. XXVII. *Sergius*. *Isidorus* ipse XXVII. percenset, vt deesse videatur aliquid.

c Principalia q. primam pos. Vtroq. n. nomine vocantur & principalia, & primæ positionis.

d Diminutiua scholasticulus. *Boet.* exemplo vtuntur *Donatus*, & *Charisius*.

e Sono dimin. è *Sergio*.

f Tota Latina. Ex *Donato*.

g Quæ dicuntur ad aliquid aliquo modo. Ita legendum ex *Sergio*, coniungendaq. manuscriptorum, & impressorum librorũ lectio, in illis enim qualiter: in his aliter legitur.

h Actiua. Hæc neq. apud *Donatum* neq. apud *Sergium* leguntur.

i Loci à loco. Ne hæc quidẽ, sed reliquit numeri, & ordinis species, quæ apud illos sunt, ita XXVIII. species constabunt.

k Verbis similia. Aliquid hoc loco è *Sergio* desiderare possis. Sic. n. ille *Art. 2. c. 2.* Sunt etiã participijs similia,

vt demens, Nam sic est demens quasi legens, sed A demens nomen est quia recipit comparationem, id est dementior: legens vero participium quia non recipit similiter comparationem. Sunt etiam Verbo-similia, vt contemplator, sed eum casum acceperint nomina sunt, vt contemplator huius contemplatoris facit. Cum autem res ipsa habuerint verba vt Maro dixit. Contemplator aquas dulces, Ergo casum ex Sergio posuimus. Vbi comparationem habebant libri omnes. Nam comparationem recipere de Participialibus non de Verbo-similibus dixerat Sergius.

1 Secunda pars nom. Quam primum dixerit, nisi appellatiuorum, nulla est: praesertim enim haec omnes species a nominum appellatione descendunt.

m Sed sensus tantum peritia. Aut sensum pro intellectu arbitrio posuit, aut male libri omnes sensus tantum peritia. Nam si neq. natura, neq. oculis discernitur B genus, quomodo sensus peritia discernetur? Itaq. suspecta habebat haec verba Charcon. Mirum ni vsus tantum peritia Isidorus scripsit. Qui seruicum legerit de hac scriptura non alypolum dubitabit. Eius verba sunt in art. 2. cap. 5. Inter epicœnum, & commune hoc interest quod in communi articulo fecerimus sexum, vt hic canis: in epicœno vero vnus articulus sumitur, & vtrumq. sexum intelligimus, vt haec aquila; eum autem sumemus articulum quem auctoritas dederit. Nam cum naturaliter non possumus in epicœnis sexum deprehendere, debemus auctoritate firmari. Sexus peritia quod in vno Rou. c. legitur absurdum omnino videtur.

n Diptota vt Iuppiter. Duob. in casib. Iuppiter dici etiam Charisius ait, & Sergius. Varietates duas habere nemo dixerit, nam ne accentum quidem variat Iuppiter in C vocatino & nominatiuo. Ergo varietatem a casu cum Sergio distinxit.

• Monoptota. Haec Sergius aptota appellari mauiit.

De Pronomine. Cap. VIII.

Pronomen dictum, quia pro vice nominis ponitur, ne fastidium faciat nomen ipsum dum iteratur. Nam cum dicimus Virgilius scripsit bucolica, addimus pronomen ipse scripsit & Georgica. sic varietas significationis & fastidium tollit, & ornatum inducit.

b Pronomina autem aut finita sunt: aut D infinita. Finita pronomina dicta: eod quod definiunt certam personam: vt ego. me enim statim intelligis. Infinita dicuntur: quia non sunt certae personae. De absentibus enim dicuntur & incertis: vt quis, quae, quod. Minus quam finita appellantur: quia commemorationem faciunt notae personae, vt, ipse, iste. certum est enim de quo dicitur. Possessiuua vocantur: eod quod nos aliquid possidere ostendunt: nam dum dico meus, tuus, definitio aliquid meum esse vel

tuum. Relatiua dicuntur: quia ad interrogacionem referuntur, vt quis est: respondetur, is est. Demonstratiua: eod quod habent demonstrantis significationem. Aliquem enim praesentem his demonstramus: vt hic, haec, hoc, quae tria & articuli nominantur.

Articuli autem dicti: quod nominibus articulatur, id est, colligatur, vt cum dicimus, hic orator. Inter articulum autem & pronomen hoc interest, quod articulus tunc est quum nomini iungitur, vt hic sapiens. Cum vero non coniungitur, demonstratiuum pronomen est: vt, hic & haec & hoc.

Omnia autem pronomina: aut primigenia aut deductiua sunt. Primigenia dicta sunt, quia aliunde originem non trahunt. Haec viginti vnum sunt. Finita tria: ego, tu, ille. Infinita septem, quis, qualis, talis, quantus, tantus, quotus, totus. Minus quam finita sex: iste, ipse, hic, is, idem, sui. Possessiuua quinque: meus, tuus, suus, noster, vester. Reliqua autem deductiua dicuntur: quia ex illis deducta atque composita existunt: vt quispiam, aliquis, &c.

Cap. VIII. Pro vice nominis. Sic infra. c. 36. Antonomasia pro vice nominis ponitur. Donatus; Sergius, & Beda. Pro nomine ponitur. Possit legi, Pro nomine, id est vice nominis vt eod. c. 36. Antonomasia est pro nomine id est vice nominis posita.

b Finita eod quod dif. c. p. Sergius ad art. Donat.

c Quae tria & articuli n. Sergius. Haec nonnulli etiam pronomina articularia vocant, eod quod more Graecor. cum nominibus declinantur.

d Infinita septem. Quae nomina ab alijs dicuntur. Sed eum Isidoro faciunt Charisius, Diomed. Seru. & D. Augustinus.

De Verbo. Cap. IX.

Verbum dictum eod quod verberato aere sonat: vel quod haec pars frequenter in oratione versetur. Sunt autem verba mentis signa, quibus homines cogitationes suas inuicem loquendo demonstrant. Sicut autem nomen significat personam: ita verbum, factum dictumq. personae. In persona verbi agentis & patientis significatio est. Nam scribo agentis personae factum est. Item scribor personae factum indicat, sed eius a quo patimur.

Verborum genera duo sunt: Grammaticorum atque Rhetorum. Grammaticorum in tria cadunt tempora: praeteritum, praesens & futurum. vt, fecit, facit, faciet. Rhetorum autem

autem vniuersa oratio. Verba dicuntur, veluti, verbis bonis nos cepit, verba bona habuit. Vbi non tantum verba quæ in tria cadunt tempora: sed vniuersa oratio est. Verborum species sunt: formæ, modi, coniugationes, & genera.

Formæ verborum inde dictæ: eò quòd nos ad vnamquamque rem informent: per has enim ostendimus quid agamus. Nam Meditatiua dicta à meditantis sensu, vt ^b lecturio, id est; legere volo. Inchoatiua post meditationem ab inchoantis indicio, vt calefco. Frequentatiua à sapius agendo, vt lectito, clamito. Formæ enim sensum tenent: modi declinationē. Nam nescis quid sit declinatio, nisi prius didiceris quid sit sensus.

Modi dicti ab eo: quemadmodum sint in suis significationibus. Indicatiuus modus dicitur: quia significationem indicantis habet, vt lego. Imperatiuus, quia sonum habet imperantis, vt lege. Optatiuus, quia per ipsum optamus aliquid agere, vt vtinam legerem. ^c Coniunctiuus, quia ei coniungitur aliquid, vt locutio plena sit. Nam quando dicis, cum clamem, pendet sensus: quòd si dicam, cum clamem, quare putas quòd taceam? plenus est sensus. Infinitus dicitur, eò quòd tempora definiens personam verbi non definit: vt clamare, clamasse. Cui si adiungas personam: clamare debeo, debes, debet, sic quasi finitum. Impersonalis dicitur, quia indiget persona nominis vel pronominis vt legitur, addis personam à me, à te, ab illo, & plene sentitur. Sed infinitus modus persona tantum verbi eget. Impersonalis verò vel pronominis persona, vel nominis.

Contugatio dicitur eò quòd per eam ad vnum sonum multa coniungantur. Docet enim in quam syllabam exeat futurum tempus, ne per imperitiam quis dicat legebo, pro legam. Harum prima & secunda mittunt futurum tempus in bo, & in bor: tertia in am, & in ar.

Genera verborum ideò dicta: quia gignunt. Nam actiuo adijcis r, & gignit passiuum. Rursum passiuo adimis r, & parit actiuum. Ipsa autem actiua dicuntur, quia agunt: vt verbero, Et passiuua: quia patiuntur, vt verberor. Neutralia, quia nec agunt nec patiuntur, vt iaceo, sedeo. His si r litteram adijcis, ^d non sonant Latinè. Communia autem dicuntur, quia & agunt & patiuntur, vt amplector. Hæc similiter deposita r littera Latina non sunt. Deponentia verò dicuntur, ^e quia deponunt

A futuri temporis participium à significatione passiuua, quod exit in dus, vt gloriandus.

^a Cap. IX. Verbum quod verberat. E Seru. ad art. Don. sed improbat Quintil. lib. 1. c. 5. Quæ de perfecta forma legitur in impressis, à Longobardicis quibusdam rectè aberant.

^b Lecturio. i. legere volo. Sic Longobard. & Seruius: Vna meditatiua forma est, quæ non agere nos aliquid, sed adhuc velle agere ostendit, vt est lecturio: significat enim non lego, sed legere volo.

^c Coniunctiuus. Seruius. Ideò dictus est coniunctiuus, quia in loquendo, cum solus elocutionem implere non possit, coniungit sibi indicatiuum.

^d non sonant Latinè. Latina mss. non sunt Latina paulò post ex Donat.

^e Quia deponunt futuri temporis participium à passiuua significatione. Deponens (ait Charisius) per antiphrasim dicitur, id est è contrario, quòd verbum r littera finitum deponere eam non potest. Idem totidè verbis Diomedes. Ergo eodem modo hæc Isidori verba sunt accipienda: vt cum verbum deponens reliquas voces à passiuua significatione deposuerit, hoc est deiecerit: futurum in dus à patiendæ significatione depellere nunquam queat. Nam sequendus, vtendus, & si qua huiusmodi reperiuntur, passiuam significationem retinent. Aut, deponunt abijciunt, neque recipiunt futurum in dus propter passiuam significationem, vt gloriandus. nam gloriandus in vsu plane non est. Communiarius apud eund. Charisium. Trahuntur participia à Comuni (inquit) quattuor, præsens, & præteritum, & duo futura vadans, vadaturus, vadatus, vadandum. A deponenti tria; præsens, præteritum, & futurum, vt luctans, luctatus, lucturus.

De Aduerbio. Cap. X.

A Duerbium dictum est eò quòd verbis accidat. vt putà benè legi. Benè aduerbium est, legi verbum. Inde ergò dictum aduerbium quòd semper verbo iunctum adimpleatur. Verbum enim solum sensum implet, vt scribo: Aduerbium autem sine verbo non habet plenam significationem, vt, hodie, adijcis illi verbum, hodie scribo, & iuncto verbo implesti sensum.

^a Cap. X. Totum caput è Sergio.

De Participio. Cap. XI.

PARTICIPIMUM dictum quòd nominis & verbi capiat partes: quasi participium. A nomine enim vendicat sibi genera & casus, à verbo tempora & significationes: ab utroque numerum & figuram.

De coniunctione. Cap. XII.

CONIUNCTIO dicta, quòd sensus sententiæque coniungat. Hæc enim per se nihil

nihil valet: sed in copulatione sermonum quasi quoddam exhibet glutinū. Aut enim nomina sociat, vt Augustinus & Hieronymus: aut verba, vt scribit & legit. Vna autē vis omnium, siue copulent, siue disiungant. Copulatiuē autem coniunctiones dictæ; eō quod sensum vel personas coniungant: vt, ego & tu eamus ad forum, ipsum & sensum coniunxit. Disiunctiuæ dictæ, quia disiungunt res aut personas: vt, ego aut tu faciamus. ^a Subiunctiuæ dicuntur, quia subiunguntur: vt, que: Dicimus enim ^b regi que homini que Deo que: non dicimus, que regi, que homini. ^c Expletiuæ dictæ, quia expleant propositam rem, vt puta, si hoc non vis, saltem illud fac. Communes nominantur: quia vbiuis ponuntur & subiunguntur: vt, Igitur hoc faciam: hoc igitur faciam. ^d Causales dicuntur à causa, eō quod aliquid cogunt facere, vt puta, Occido illum, quia habet aurum: causa est. Rationales dicuntur à ratione, qua quisq. utitur in faciendo: vt, quomodo eum occidam ne agnoscar, veneno? an ferro?

^a Cap. XII. Subiunctiuæ. Ita appellat eas Donatus.

^b regi q. homini que Deo. *Hemistichium Iuueni de Magis.*

^c Expletiuæ. Etiam Donatus, & Diomedes. saltem in expletiuis numerant.

^d Causales eō quod aliquid cogunt fac. *Reſtē emendauit Chacon cum libri: partim cogitem, partim cogitent haberent. Sergius.* Inter causales, & rationales hoc interest, quod tunc utimur causalib. quando de causa loquimur: tunc rationalib. quando de ratione. Causa est que nos cōpellit (al. impingit) ad aliquid faciendum; ratio, qua utimur in faciendo.

De Præpositionibus. Cap. XIII.

PRæpositio dicta: quod nominibus præponatur & verbis. ^a Accusatiuæ autem & Ablatiuæ præpositiones à casibus quibus feruiunt, dictæ. ^b Loquelares verò, quia loquelis, id est, verbis semper cohærent, nec aliquid valent solæ positæ: vt di, dis. Coniunctæ verò verbis figuram faciunt, vt diduco, distraho.

^a Cap. XIII. Accusatiuæ autem & Ablatiuæ. Ita appellantur à Seru. & Serg.

^b Loquelares. Ita appellantur à Probo, Seru. Donat. Diomed. Charif. Festo in Am. & Bed. de arte metr.

De Interiectione. Cap. XIII.

INTERIECTIO ^a vocata quia sermonibus interiecta, id est, interposita, affectum con-

moti animi exprimit: sicut cum dicitur ^b ab exultante, vah: à dolente, heu; ab irascente, hem: à timente, heu. Quæ voces quarumcumque linguarum propriæ sunt, nec in aliam linguam facile transferuntur.

^a Cap. XIII. Interiectiones. *Omnia ferè verba Aug. lib. 1. de Serm. Dñi in mōn. c. 9.*

^b Ab exultante vah, Diomedes. Exultantem significat euax. Item Donatus, & Bed. Latantis euax. Augustinus tamen. Cum delectamur vah (inquit) dicimus.

De Voce. Cap. XV.

VOX est aer ictus sensibilis auditu quantum in ipso est. Omnis vox aut est articulata aut confusa. Articulata est hominum: confusa animalium. Articulata est, quæ scribi potest. Confusa, quæ scribi non potest.

^a Cap. XV. Omnia è Donato.

De Syllaba. Cap. XVI.

SYllaba Græcè, Latinè conceptio siue cōplexio dicitur. Nam syllaba dicta est ἀπό τοῦ συλλαμβάνειν τὰ γράμματα, id est, à conceptione litterarum, συλλαμβάνειν enim dicitur concipere. Vnde verè illa est syllaba, quæ ex pluribus nascitur litteris. ^b Nam vnā vocalem pro syllaba abusiue, non propriè dicimus: quæ non tam syllaba dicenda est, quàm ratio temporum. Syllabæ autem aut breues sunt aut longæ, aut communes. Breues vocatæ, quia nunquam produci possunt. Longæ, quia nunquam corripuntur. Cōmunes autē quia pro scribentis arbitrio cum necessitas cogit & producuntur, & corripuntur: lege Donatū. Ideò autē syllabæ longæ breuesque dicuntur, quia per varias vocum moras aut dupla aut simpla spatia tēporis habere videntur. Diphthongæ syllabæ Græcò nomine dictæ: quod in eis binæ vocalos iungantur.

Ex his apud nos veras esse scimus quattuor æ. òc. au. eu. Ei verò apud maiores tantum celebrata fuit. Syllaba autem apud metricos ideò semipes nominatur, quod sit dimidius pes. Nam pes duabus constat syllabis. Cum ergo syllaba vnā est, quasi dimidius pes est. ^c Dionysius Lintius syllabarum omnium singulas formas aptissimas fecit, & ob id statua honoratus est.

^a Cap. XVI. ἀπό τῶν συλλαβῶν. Ita Serg. Diomed. Charif.

^b Nam vnā vocalem pro syllaba abusiue. Donat.

tua videtur notasse, qui vocalem longam, syllabam dici proprie voluit. Eius enim verba sunt. Syllaba est comprehensio litterarum, vel vnius vocalis enunciatio temporum capax. Nam abusuè etiam vocalem breuem syllabam vocamus.

c Dionysius Lintius. Vel Lindius potius, cuius Serabo, & Suidas meminere. Is Pompeij etate Grammaticam Roma docuit.

De Pedibus. Cap. XVII.

Pedes sunt qui certis syllabarum temporibus insunt: nec à legitimo spatio vquam recedunt. Pedes dicti, eò quòd per ipsos metra ambulent. Nam sicut nos pedibus incedimus, ita metra, quasi pedibus, gradiuntur. Pedes autem omnes centum viginti quattuor sunt: dissyllabi quattuor, trissyllabi octo, tetrasyllabi sedecim, pentasyllabi duo & triginta, hexasyllabi quattuor & sexaginta. Vsq̄ ad quattuor autem syllabas pedes dicuntur: reliquæ συζυγίαι vocantur. Ipsi autem pedes habent speciales causas nominum, quare ita vocentur. Pyrrichius dictus est, quia hic assidue vel in certamine, vel in ludo puerili sæpius frequenter tabatur. Spondeus dicitur, quia tractim sonat. Nam spondeus tractus quidam dicitur, id est, sonus, qui fundebatur circa aures sacrificantium. Vnde & ij, quitibijs canebant in sacris gentilium, spondiales nominabantur.

Trochæus verò ab eo dictus est, quòd celerem conuersionem faciat cantilenæ, & quasi rora velociter currat in metris. τροχός enim Græcè rora dicitur.

Iambus dictus est quòd ἰαμβίζων Græci detrahere dixerunt. Huiusmodi enim carmine omnes inuersiones, vel detractiones implere poetæ sunt soliti. Dictum autem nomen ab eo, quòd velut venenum quodammodo maledicti, aut liuoris infundat.

a Tribrachys qui & Chorus appellatur, dictus, quia fit ex tribus breuibus.

Molossus dictus à saltatione Molossorum, quam exercuerunt armati.

c Anapæstus quia remissionibus & ludis hic pes dicatus est.

Dactylus à digito dictus, quòd à longiore nodo inchoans in duos desinat breues. Sic & iste pes iuncturam vnam habet longam, & duas breues. Vnde & manus oppansa palma dicitur, & pendentes digiti dactyli.

Amphibrachus, quod in vtraque parte breuem habeat, longa in medio interiacete. βραχυς enim breuis dicitur.

A Amphimacrus dicitur, quòd duæ hinc inde longæ habent in medio inclusam breuem. μακρός enim Græcè longus dicitur.

Bacchius appellatus est, eò quòd eo pede Bacchica, id est, Liberi sacra, celebrantur.

g Antibacchius vel Palimbacchius dictus, quia contrarius, vel iteratus à Bacchio est.

Proceleumaticus, eò quòd sit ad celeuma canentium aptus.

Dispondeus autem & ditrochæus, & dijambus dictus, quòd geminis constant iambris, spondeis, vel trochæis.

Antispæstus, quòd sit ex contrarijs syllabis, ex breui & longa, ex longa & breui.

B Choriambus verò, quia ex hoc pede compositum carmen choris aptissimum sit.

Ionici sanè propter numerorum inæqualem sonum dicti: habent enim binas longas syllabas, binasque correptas.

Pæones dicti ab inuentore. Constant ipsi ex vna longa & tribus breuibus: quæ longa iuxta nomina eorum variatim est constituta.

Epitriti vocati quòd semper tres longas habeant syllabas, & vnam breuem.

C Syzygiæ autem sunt pentasyllabi & hexasyllabi pedes. Et dictæ apud Græcos συζυγίαι, quasi quædam declinationes. Sed hæc non sunt pedes, sed appellantur pentasyllabi & hexasyllabi: quia ultra quinque & sex syllabas non procedunt: vnde non oportet in carmine has syllabas quodlibet excedere nomen, vt Carthaginensium, Hierosolymitanorum, & Constantinopolitanorum.

k Accidunt vnicuique pedi arsis & thesis, id est, eleuatio & positio vocis. Neq̄ enim iter pedes dirigere poterunt, nisi alterna vice leuentur & ponantur: vt arma, ar eleuatio est, ma positio. In his duobus per diuisionem pedes legitimi colliguntur. Æqua diuisio est, quoties arsis & thesis æquali temporum diuisione cæduntur. Dupla, quoties ex his vnus alterum duplo vincit. Sescupla verò est, quoties vnum alterum sescuplo superat. In simpla enim eius parte vnum plus inuenitur: in dupla vnū minus habetur. Sescum enim dimidium dicitur. Triplum est, quando maior pars ter continet totum minus, id est, tria & vnū. Epitritum est, quando minus continetur à maiore, & eius tertia pars. Cæduntur verò pedum membra vel per æqualitatem, vel per duplum, vel per sescuplum, vel per triplum, vel epitritum.

m Partitur ergo in æqua hos.

Spondeum

Spondeum	) vt	æstas
Pyrrhichium		fuga
Dactylum		Mænalus
Anapæstum		Erato
Dispondeum		oratores
Proceleumaticum		auicula
Ditrambum		propinquitas
Ditrochæum		cantilena
Antispastum		Saloninus
Choriambum		Armipotens

Item in dupla partimur hos pedes.

Trochæum	) vt	meta
Iambum		parens
Molossus		Æneas
Tribrachyn		macula
Ionicum maiorem		Iunonius
Ionicum minorem		Diomedes

Vnus verò tantum est, qui tripla partitione diuiditur, quæ est maxima, atque ideo minime metris adest.

Tripla.

Amphibrachys) vt (carina

Sescupli autem ij sunt.

Amphimacrus	) vt	insulæ.
Bacchius		Achæus.
Antibacchius		natura.
Pæon primus		legitimus.
Pæon secundus		colonia.
Pæon tertius		Menedemus.
Pæon quartus	celeritas.	

Restant, quos n epitrita partitione diuidimus.

Epitritus primus	) vt	sacerdotes
Epitritus secundus		conditores
Epitritus tertius		Demosthenes
Epitritus quartus		Fescenninus

Sunt igitur æqui decem, dupli verò sex, triplus vnus, sescupli septem, epitriti quatuor.

NVmerus syllabarum in pedibus à duabus vsque ad sex protenditur, vterius enim non procedit: quia vsque ad sex syllabas tenduntur pedes. Tempora in pedibus sunt, vt quanta vnusquisque pes habeat. Resolutio est pedum, quando pro vna longa duæ breues ponuntur: aut pro duabus longis quattuor breues, vt, sectaque intexunt abiecte costas. Abiecte nunc resolutio est spondei in proceleumaticum: in qua resolutione semper °synalœpham sequitur Virgilius. Ex vna autem longa duæ breues fiunt: ex duabus autem breuibus longa nunquam fit. Fandi enim solida possunt, solidari scissa non possunt. Figura est, cuius nota syllabæ

A agnoscuntur. Vbi enim circuli partem inferiorem bis positam aspicias pyrrhichius est, oo: vbi i geminum iacens, spondeus. -- Nam nota breuis inferior semicirculus u. nota longa j iacens est. --

Metra pedibus accidunt, vt à trochæo trochaicum, à dactylo dactylicum, à iambo iambicum, de quibus paullo post dicendum est.

a Cap. XVII. Pedes sunt, qui certis. *Elegantissimè Terentianus*: Vna longa non valebit edere ex se se pedem. Istib. quia fit duob. non gemello tempore. *Sergius quoq.* Necesse est pedem vnumquemq. in se habere certum cum temporibus numerum syllabarum.

B Frequentabatur. *Postea in Romano cod. hac leguntur.* Siue Pyrrhichius dicitur *ἀνὸ τοῦ πυρρῆς* id est, igne, celeriter enim, sicut ignis, pes iste decurrit. Hinc est illud Virgilianum. *Ardentes Tyrij, id est, festinantes. Eadē sunt in recentiorib. editionib. Recta tamen prior etymologia: Terentianus. πυρρῆχος* idem vocatur, quippe & aptus Pyrrhichæ.

c Spondeus dictus, quia tractim. *Est enim ἀνοδὸν ἢ ἠλὲν* moueri, vnde *spondeos stabiles* dixit Horatius. Et Cicero, *Et si enim hebetior est, & tardior, habet tamen stabilem quandam, & non expertem dignitatis gradum. Vel potius ἀνὸ τῆς ἀνοδῆς, id est, libatione, vnde ἐπιβάπιος etiam dicitur, quod eo sacerdotes ad aras progredientes vtrentur, vt eius pedis grauitas ominosis vocibus officeret, ne ad illorum aures peruenirent. Terentianus.*

C Qui, quod in templis canorus à sono vocis malæ Auribus libantis obstat, & fauet, *ἀνοδὸν* est.

Et qui tibijs longis in sacris canebant, spondiales dicebantur, quorum meminit Plutarchus.

d Tribrachys, qui & chorijs. *Et trochæus dicitur; Quintilian. lib. 9. c. 4.* Tres breues choreum, quem tribrachyn dici voluit. *Terentianus, cum de iambo egisset.*

Nec minus currit trochæus lege versa temporum, Syllaba longus priore parciore nouissima *χόπιος* idem nuncupatur à magistris plurimis.

Idem.

Nam solet longam trochæus soluere in duas breues,

Vnde & appellant trochæum, quem vocamus *τρίβραχυν.*

e Anapæstus. *Longobardicos secuti sumus, qui in hanc lectionem consensunt, Altera etymologia, qua in alijs libris manuscriptis, & in editis legitur: Anapæstus dicitur repercutus (Græci enim ἀναπαίστιον repercutiōnem dicunt, qui idē dicitur repercutus, eō quod repercutiatur à dactylo, est enim illi contrarius) à Diomede sumpta est. Quibus verbis illud etiam subiungitur in sex libris. Illud autem mirandum est, in his duob. pedibus; quod anapæstus suscipit qualitatem nominis: nam ex contrarietate sequenti in contrarietatem ponitur, eō quod breuitas in se præcurrit: ille verò, qui in contrario ponitur, non de eo sumit vocabulum, sed de qualitate syllabarum. Non prius absurdè (sicut Diomedes tanti sit) sic enim ordinat Terentianus pedes, vt ab anapæsto incipiat, & omnino breuiorē semper præponat.*

ponat. Sed quis non videt, hanc etymologia recepta, vt anapa-
stus quasi repercussus dicatur, subilominus hunc, quam da-
ctylum nomen sumere de qualitate syllabarum? non quod re-
percutiatur à Dactylo, sed quod duæ syllabæ breues repercu-
riantur, & obtunduntur à sequenti longa.

f Iuncturam vnam. Articulum iuncturam dixit.

g Antibacchius vel Palimbacchius quia itera-
tus. Romanus codex cum Donato? quia contrarius hi anti-
bacchium, nostri palimbacchium interpretati sunt.

h ad celeuma canentium. Calcantium volebat Cha-
con ex Ierem. 25. Celeuma quasi calcantium. Et Hie-
ronym. Is. 16. Nequaquam in vindemia latus vinde-
miator celeuma cantabit. Et Ierem. 48. & 51. Canen-
dum alijs edidit, h. aud malè.

i Sed hi non sunt pedes. Cicero in oratore. Iam præan,
quod plures habeat syllabas, quam tres; numerus à
quibusdã non pes habetur, sed quod *ovlyias* decli-
nationes dixit: coniugationes forte legendum.

k Accidunt vniciq; pedi arsis. è Sergio. vide Teren-
tium.

l Sescum enim dimid. Sic Longobard. libri. Cicero in
Oratore: Vt necesse sit partem pedis, aut æqualem
esse alteri parti, aut altero tanto, aut sescui esse
maiores; ita fit, vt æqualis dactylus, duplex iam-
bus, sescuplex præan. Vid. Serg. art. 1. c. 5. & Quintil.
lib. 9. c. 4.

m Partimur ergo in æqua. Omnia ex Donato vsq; ad
Fescenninus.

n Epitritã partitione. Augustinus sescquiterciam nomi-
nat, alij supertertiam: epitritã Diomedes, Donatus, & Te-
rentianus.

o Synaleptã sequitur Virgil. Seruius AEn. 5. ad
illud. Gentia labant. Proceleumaticus (inquit) est,
quem sic semper ponit Virgilius, vt cogi possit in
dactylum. Quod alibi etiam repetit. Id fit si i, & u. conso-
nantes stant: sed in reijce capellas eclog. 3. etiam duo y in
vnum, idq; consonans contrahenda cum tamen i. in medio, nisi
inter duas vocales consonans esse non possit.

p Ex vna autem longa duæ breues f. ex duab.
autem b. Terentianus.

Nam non ita est vt longa dissolubilis,
Breues vicissim contrahi in longam valent.
Quia solida findi magnitudo non vetat:
Diuisa iungi rursus in vnum non queunt.

q Metra pedib. accidunt. Donatus. Accidunt vni-
cuiq; pedi, arsis, & thesis, numerus syllabarũ, tem-
pus, resolutio, figura, metrum. De quib. omnib. iam egit
Isidorus. Sergius Metrũ, quod ex spondeo spondai-
cum, ex trocheo trochaicum, ex iambo iambicum
nuncupatur. Ac rã nuncupatur addendum putabat Isidoro
Chacon, ita fore integra omnia.

De Accentibus. Cap. XV III.

Accentus: qui Græcè prosodia dicitur, ex
Græco nomen accepit. Nã Græcè *ᾠδὴ*
Latine ad, *ᾠδὴ* Græcè, Latine cantus est.
Hoc enim nomen de verbo ad verbum ex-
pressum est. Latini enim habent & alia no-
mina. Nam accentus & tonos, & tenores
dicunt, quia ibi sonus crescit & desinit: Ac-
centus autem dictus, quod iuxta cantũ sit,

A sicut aduerbiũ quia iuxta verbum est. Acu-
tus accentus dictus quòd acuat & erigat
syllabam. Grauis quòd deprimat & deponat,
est enim cõtrarius acuto. Circũflexus, quia
de acuto & graui constat: incipiens enim
ab acuto in gratiẽ desinit: atq; ita dum ascen-
dit & descendit circũflexus efficitur. Acu-
tus autem & circũflexus similes sunt, nam
vterq; leuat syllabã: Grauis contrarius vide-
tur ambobus, nã semper deprimat syllabas,
cũ illi leuent: vt, Vnde venit Titan, & nox
vbi sidera condit: vnde hic grauis est, minus
enim sonat quàm acutus & circumflexus.
Monosyllaba autem pars orationis si natu-
raliter breuis est, vt vir, aut positione longa,
vt ars, acutum accentum habebit. Si verò
naturaliter longa, vt res, circũflexum. Dis-
syllaba pars orationis, si priorem naturaliter
longam habet, & vltimam breuem, circũ-
flectitur, vt Musa, aliter acuitur. Trisyllaba
pars orationis si mediam breuẽ habet, vt ti-
bia, tunc primam acuumus. Si verò naturali-
ter longam habet secundam, & vltimã bre-
uem, vt ^a Romanus, tunc mediam circũfle-
ctimus. Tetrasyllaba autem & pentasyllaba
ratione trisyllaborum retinentur. ^b Grauis
accentus cum vno accentu poni potest in
dictione vna: cum vtriusq; nunquam, vt Ca-
tullus. In cõposita dictione vnus accentus
est, vt armipotens, omnipotens. ^c Accentus
autem reperti sunt vel propter distinctione:
vt, viridique in littore conspicitur sus, ne
dicas vrlus. vel propter pronuntiatione ne-
dicas meta breuiter, & non producta meta-
vel discernendã ambiguitatis causa, vt ergo.
Nam cum producitur *gō*, causam signifi-
cat, cum corripitur, coniunctio est.

^a Cap. XVIII. Vt Romanus. Ita legendum ex Tar-
raconensib. libris, vel Cethègus ex Donat. vt congruat ex-
plum. non Metellus, vt est in reliquis libris. Nam distinxit
paullo ante naturaliter longam, à positione longa.

^b Grauis accentus c. v. a. p. p. i. d. v. cum vtrisque
nunquam. Nunquã enim plus vnã acuta in ead. voce, vt ait
Quintilianus: sed grauis poni in vna dictione non solam
cum acuto, sed etiam cum circumflexo potest.

^c Accentus autem reperti sunt. Atqui Donatus &
D sergius vnde hac sumpta sunt; conturbati, & dissipati sepẽ
accentum legendi, vel distinguendi, vel pronuntiandi ra-
tione, vel discernenda ambiguitatis necessitate dicunt: &
vtrumq; verum esse, nemo negarit.

De Figuris accentuum. Cap. XIX.

Figuræ ^a accentuũ decẽ sunt, quæ à Grã-
maticis pro verborũ distinctionibus appo-
nuntur *Ὠδὴ*, id est acutus accentus, linea
B à sinistra

LIBROS
DEL DR.
L. MARCO

à sinistra parte in dexteram partem sursum A ducta fit ita.

Βαρεία, id est grauis linea, à summo sinistrae in dexteram deposita, fit ita.

Περισπωμένη id est: circumflexus, linea de acuto & graui facta exprimitur ita.

Μακρά: id est longa virgula iacens est ita.

Βραχύς, id est breuis, pars est circuli inferior, iacens ita.

Υφέν, id est coniunctio, quia duo verba connectit, subiecta virgula versui circumflexa fit ita.

Diaſtole, id est distinctio, quæ è contrario separat, dextera pars circuli supposita B versui, fit ita,

Apostrophos, pars item circuli dextera, & ad summam litteram apposita, fit ita, quia nota deesse ostenditur in sermone vltima vocalis, vt tribunal, pro tribunale.

Δασεία, quod interpretatur aspiratio, id est, vbi H littera poni debet, tali figura notatur, F

Ψιλῆ, quod interpretatur siccitas siue purum, id est vbi h littera esse non debet, tali nota ostenditur I.

b Quorum duorum accentuum figuram Latini ex ipsa littera aspirationis fecerunt. Vnde si coniungas has: facis eandem aspirationis notam H, Rursum si medium eius apicem scindis, δασείαν F & Ψιλῆν I facis.

a Cap. XIX. Figuræ accentuum. Omnia ex Donato.
b Quorum duorum accentuum figuram Latini ipsam litteram H. Ita quidem Donatus, & Sergius. Sed A. Augustinus etiam Græcos prius littera ipsa H pro aspiratione vsos dicit. Habere enim se Græcos nummos in quibus scriptum sit H H R A K A. Idque etiam Athenæum lib. 9. c. 19. & Priscianum in lib. de ponderibus. testari. A quibus ne Capella quidem verba prorsus abhorrent. H aspirationis notam Græci diuiserunt. Quod si vocem. Latini, tollas quæ à Romano codice abest non minus commoda erit scriptura. Quorum duorum accentuum figuram ex ipsa littera aspirationis fecerunt. Græci scilicet.

De Positura. Cap. XX.

Positura est figura ad distinguendos sensus per cola & commata, & periodos: quæ dum ordine suo apponitur, sensum nobis lectionis ostendit. Dictæ autem posituræ vel quia punctis positis annotantur: vel quia ibi vox pro interuallo distinctionis deponitur. Has Græci θέσεις vocant, Latini posituras. Prima positura subdistinctio dicitur. eadem & κόμμα. Media distinctio sequens est. ipsa & κῶλον. Vltima distinctio quæ totam sententiam claudit ipsa est περίοδος: cuius vt

diximus, partes sunt κῶλον & κόμμα: quarum diuersitas punctis diuerso loco positis demonstratur. Vbi enim in initio pronuntiationis necdum plena pars sensus est, & tamen respirare oportet, fit comma, id est particula sensus, punctusque ad imam litteram ponitur, & vocatur subdistinctio, ab eo quod punctum subtus, id est, ad imam litteram accipit. Vbi autem in sequentibus iam sententia sensum præstat, sed adhuc aliquid superest de sententiæ plenitudine: fit colon, mediamque litteram puncto notamus, & mediam distinctionem vocamus, quia punctum ad mediam litteram ponimus. Vbi verò iam per gradus pronuntians plenam sententiæ clausulam facimus, fit periodus: punctumque ad caput litteræ ponimus, & vocatur distinctio, id est disiunctio: quia integram separauit sententiam. Hoc quidem apud oratores. Cæterum apud poetas vbi in versu post duos pedes syllabaremanet, comma est, quia ibi post scansionem præcisio verbi facta est. Vbi verò post duos pedes de parte orationis nihil superest, colon est. Totus autem versus periodus est.

a Cap. XX. Et tamen respirare oportet. Hanc respirationem Donatus, & Sergius media distinctione tribuunt.

C De Notis sententiarum. Cap. XXI.

PRætereà quædam scripturarum notæ apud celeberrimos auctores fuerunt, quasque antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus & historijs apposuerunt. Nota, est figura propria in litteræ modum posita, ad demonstrandum vnamquamque verbi sententiarumque ac versuum rationem. Notæ autem versibus apponuntur numero viginti sex, quæ sunt nominibus infra scriptis.

a Asteriscus apponitur in ijs quæ ommissa sunt, vt illucescant per eam notam quæ deesse videntur. Stella enim ἀστὴρ Græco sermone dicitur, à quo Asteriscus est derivatus.

b Obelus, id est virgula iacens apponitur in verbis vel sententijs superflue iteratis, siue in ijs locis vbi lectio aliqua falsitate notata est, vt quasi sagitta iugulet superuacua, atque falsa confodiat. Sagitta enim Græcè ὀβελός dicitur.

Obelus supernè ad punctus ponitur in ijs de quibus dubitat vtrū tolli debeat necne.

c Limi-

·

^c Limniscus id est virgula inter geminos punctos iacens, apponitur in ijs locis quæ sacræ scripturæ interpretes eodem sensu, sed diuersis sermonibus transtulerunt.

Y

^d Antigraphus cum puncto apponitur, vbi in translationibus diuersus sensus habetur.

* →

^e Asteriscus cum obelo: hac propriè Aristarchus utebatur in ijs versibus qui non suo loco positi erant.

┐

Paragraphus ponitur ad separandas res à rebus quæ in connexu concurrunt: quemadmodum in catalogo loca à locis, & regiones à regionibus: in agone præmia à præmijs, certamina à diuersis certaminibus separantur.

┐

Positura est figura paragrapho contraria. B ideo sic formata, quia sicut ille principia notat: ita ista fines à principijs separat.

⊂

^f Cryphia: circuli pars inferior cum puncto ponitur in ijs locis: vbi quæstio dura & obscura aperiri vel solui non potest.

∩

^g Antifigma ponitur ad eos versus quorū ordo permutandus est, sic & in antiquis auctoribus positum inuenitur.

∩

^h Antifigma cum puncto ponitur in ijs locis vbi in eodem sensu duplices versus sunt, & dubitatur qui potius eligendus sit.

∩

ⁱ Diple: hanc scriptores nostri apponunt in libris ecclesiasticorum virorum, ad separanda vel demonstranda testimonia sanctorum scripturarum.

∩

^k Diple πεισιγμένη, hanc primus Leogoras Syracusanus apposuit Homericis versibus ad separationem in Olympi à cælo.

∩

^l Diple περιγμένη id est, cum geminis punctis: hanc antiqui in ijs apponebant, m quæ Zenodotus Ephesius non rectè adiecerat, aut detraxerat aut permutauerat: in ijs & nostra vti sunt.

LIB.
DEL DR.
MARCO

∩

^p Diple οβελισμένη interponitur ad separandas in comædijs vel tragædijs periodos.

∩

ⁿ Auersa quoties strophe & antistrophus infertur.

↔

Auersa cum obelo ad ea ponitur quæ ad aliquid respiciunt, vt:

^p Nos ne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fūdo Conamur: nos an miseros qui Troas Achius Obiecit: -

∩

Diple superne obelata ponitur ad conditiones locorum ac temporum personarūque mutatas.

∩

Diple recta & auersa superne obelata ponitur finita loco suo monade significante similem sequentem quoque esse.

A Ceraunium ponitur quoties multi versus improbantur, nec per singulos obelantur, ceraunus enim fulmen dicitur.

XV

Chresimon hæc sola ex voluntate vniuscuiusque ad aliquid notandum ponitur.

X

Φ & ρ. id est Φερρις. hæc vbi aliquid obscuritatis est, ob sollicitudinem ponitur.

Φ

Anchora superior ponitur: vbi aliqua res magna omnino est.

⌋

Anchora inferior vbi aliquid vilissimè vel inconuenientius denuntiatum est.

⌋

^f Coronis nota tantum in fine libri apponitur.

⌋

^r Alogus nota ad mendas adhibetur.

⌋

Fiunt & aliæ librorū notulæ pro agnoscendis ijs quæ per extremitates paginarū exponuntur. vt vbi lector in liminari huiusmodi signum inuenerit, ad textum recurrens eiusdem sermonis vel versiculi sciat esse ex positionem, cuius similem superiacentem notam inuenerit.

^a Cap. XXI. Asteriscus De Asterisco & obelo August. 18. de ciuit. cap. 42. & Hieronym. in præfat. Paralipom. & in Job. & epist. 135. ad Suniam, & Fretel. Reperiunturque adhuc in libris & asterisci, & obeli diuersa aliquantulum figura Asterisci. * X. X. obeli —, —

^b Obelus superne appunctus. Placet A. Augustino sic pingi vt est in Pandectis Florent. —

^c Limniscus. De vocis notione vid. Veget. de re veterinat. Mirum verò Hypolimniscum ab Isidoro prætermisum (nam prætermisum non dubito, cum omnes xxvj. notas quas proposuit, explicari) cum constet quattuor omnino notis in hexaplis, aut octaplis usum fuisse Or. gemem, asterisco, obelo, limnisco, & hypolimnisco. Est verò hypolimniscus ex Epiphonio virgula iacens punctum subtrus habens, quo indicatur ab altero tantum lxx. pari, sensum eisdem verbis redditum: figura fuit. —

^d Antigraphus. Duplici figura pingitur. in Gothicis hæc tantum. Y.

^e Asteriscus cum obelo. Hunc A. August. ita pingi vult. X. —

^f Positura. Cum reliqua omnia Græca sint; suspectum positura nomen videri possit.

^g Antifigma. Vid. Laert. in Platone.

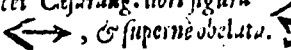
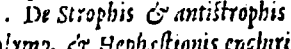
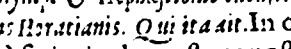
^h Antifigma cum puncto. In Laertio A. Augustini hæc erat figura. ∩.

ⁱ Diple. Cicero lib. VIII. Ep. ad Att. ep. 2. Vibulij res gestæ sunt adhuc maximæ, id ex Pompeij litteris cognoscet, in quibus animaduertito illum locum vbi erit ∩. De figura consentiunt omnia, præter codicem Laertij A. August. in quo hæc cernuntur //, //, //, mendoſe, vt ipse etiam putabat.

^k Diple πεισιγμένη > Leogora meminist Suidas, sed nihil de eo præter nomen.

^l Diple περιγμένη > Sic Anton. Aug. ex Casar. aug. C. Y. Gothic. CC.

^m Quæ Zenodotus. Primus hic (vt ait Suidas) Homeri corrector fuit, Bibliothecis Alexandrinis præfectus, & filiorum Ptolemai magister.

▪ Diple auersa. Placet *Cesaraug.* libri figura itemq. Auersa: cum obelo , & superne obeluta. Quoties Strophe. De Strophis & antistrophis uide *Pinclan interpretem, ad Olymp. & Hephæstionis enchiridion & Fortunatianū de metris Horatianis. Qui ita ait.* In cantionib lyricis legitime scriptis; hoc est monostrophis hæc tria inueniri necesse est; Itrophen, antistrophen, epodon. Nam circuire aram de extra strophem vocabant, redire à sinistra antistrophen. post eam in conspectu dei consistentes cantici reliqua peragebant, epodon.

¶ *Idē tibi fluxas Phrygiæ res. Quo loco Sornius status (inquit) relatiuus est.*

¶ *Χρησιμω. Quod vsui est.*

¶ *ϕ & ϑ. Cum in veterib. libris frontis legeretur, non diffidit fuit coniectura, oportet legendum, quæ vox curam significat & sollicitudinem.*

¶ *Coronis. Variè in libris pingitur. à quib. diuersa est Hephæstionis nota. Sed placet Carion apud Aristophanem.*

¶ *ῥαυυυη τῆς ἐστὶ ἐραχτῆα κάμπτει τὸ ἀπὸ κἀτοῦ χροα.*

¶ *Alcogas. Variè pingitur |.7.V, F*

De notis vulgaribus. Cap. XXII.

Vulgares ^a notas Ennius primus mille & centum inuenit. Notarum vsus erat, ut quicquid pro concione, aut in iudicijs diceretur, librarij scriberent complures simul astantes, diuisis inter se partibus, quot quisq. verba, & quo ordine exciperet. ^b Romæ primus Tullius Tiro Ciceronis libertus commentatus est notas, sed tantum præpositionum. ^c Post eum Vipsanius Philargius, ^d & Aquila libertus Mæcenatis alius alias addiderunt. Deinde Seneca, ^e contractu omnium, digestoque & aucto numero, opus effecit in quinque millia. Notæ autem dictæ, eò quòd verba vel syllabas præfixis characteribus notent, & ad notitiam legentium reuocent, quas qui didicerunt proprie iam notarij appellantur.

^a Cap XXII. Vulgares notas Ennius primus. *Posteriorem intelligo, qui de litteris, & syllabis duos libros scripsit; ut ait Sueton. in proem lib. de illustrib. Gramm.*

^b Romæ primus Tull. Tiro. *Verba Hieronymi in Chronic. Euseb. Sed quonum modo primus, si Ennius quoque primus? Nondum hæc concinnauit Isidorus.*

^c Post eum Vipsanius. *Confirmauit coniecturam A. Augustini codex Ouetensis collegij, in quo Vipsanius diserte scriptum est. Quod uero Agrippæ, qui ex Vipsania gente fuit, libertum hunc fuisse idem suspicabatur: non assentior. Neq. enim arbitror libertum patronum id nomen dedisse quod ipse respueret. Vid. Senec. in declamat.*

^d Et Aquila libertus Mæcen. *Notas à Mæcenate ipso excogitatas, sed editas ab Aquila narrat Dion. lib. 55.*

^e Contractu omniū. *Sueton de Valer. Prob Multaq. exemplaria contracta emendare, ac distinguere, & adnotare curauit.*

A De notis iuridicis. Cap. XXIII.

Quædam autē litteræ in libris iuris uerborum suorum notæ sunt, quo scriptio celeris breuiorq. fiat. Scribatur enim uerbi gratia per B. & F. bonum factum, per S & C senatus consultum. per R & P. respublica. per P & R. populus Romanus. per D. & T. dumtaxat per supinā in litterā mulier. per P. secundum naturam pupillus: ^b per PV uerso capite, pupilla. per unum K Kaput. per duo KK iuncta Kalumnia: Kaufa. per I & E, iudex esto. per D & M. dolū malum. Cuius generis plurimæ confimiles notæ in libris antiquis inueniuntur. Has iuris notas ^c nouitij Imperatores à codicibus legum abolendas sanxerunt: quia multos per has callidi ingenio ignorantes decipiebant, atq. ita iusserūt scribendas in legibus litteras, ut nullos errores, nullas ambages afferant, sed sequenda & uitanda aperte demonstrant.

^a Cap. XXIII. Per supinam in litteram. *Cum pleriq. omnes libri in litteram haberent, probissime coniecit A. Augustinus in scribendum, quo tertia littera significatur. Nam per C conuersam in hunc modum O Cuiam significabant, eaq. prænomine mulieres omnes utebantur. Plutarch. in problem & Boeth. in Top. Quod autem per supinam in litteram dicit Isidorus, Romanus Codex hanc notam habet*

^b Per PV uerso capite pupilla. *Ita Valerius Prob.*

^c nouitij Imperatores. *Iustinianus in præfat. qua Pandectis, & Codici præfixa est. Obierat autem Iustinianus anno à Christo nato 527.*

C De notis militaribus. Cap. XXIII.

IN ^a breuiculis quoque quibus militum nomina continebantur, propria nota erat apud veteres, qua inspiceretur, quanti ex militibus superessent, quanti que in bello cecidissent. ^b T nota in capite uersiculi posita superstitem designabat. ^c uero ad uniuscuiusque defuncti nomen apponebatur. Unde & habet per medium telum. Id est mortis signum. de qua Persius ait.

Et potis est nigrū uitio præfigere theta.

^c Cum autē impuritiā significare uellent lambda littera usi sunt: sicut mortem significabant cum ponebant theta ad caput. In stipendiorū quoq. largitione propriæ erant notæ.

^a Cap. XXIII. In breuiculis *Ruffinus inuest. 2.* Si quis accepto breuiculo, in quo militum nomina continentur, nitatur inspicere, quanti ex militibus supersint, quanti in bello ceciderint; & requirens qui inspicere missus est propriam notam, &c.

^b T nota

^b T nota i. c. v. superstitem signif. Ita apud P. Diaconum quamvis V. nota viuum solere significari sciamus. Nam quod V. ferale vocat Ausonius, alia ratio est, vt adnotauit eruditiss. vir.

^c Cum autem impuritiam. Al. pueritiam. al. imperitiam. Ergo ληγεῖν, λαλεῖν, aut etiam lallare quæ puerorum, & imperitorum sunt, per λ significari quidam suspiciunt. Alij non λ, sed γ litteram Pythagora substituiunt puerorum et. ri conuenientem. Qui impuritiam malunt λεσβιάζειν aut aliud obscenum verbum ex Aristophane in Concionatricibus intelligunt.

De notis litterarum. Cap. XXV.

Notas etiam litterarum inter se veteres B faciebant: vt quidquid occultè inuicem scriptura significare vellent, mutuo scriberent. Testis est Brutus, qui ijs litteris ea quæ acturus erat, notabat, ignorantibus alijs quid sibi vellent ex litteræ. Cæsar quoque Augustus ad filium: Cùm, inquit, innumerabilia incidunt assiduè quæ scribi ad alterutrum oportet, & esse secreta: habeamus ergo inter nos notas si vistales, vt cùm aliquid notis scribendum erit, pro vnaquaque littera scribamus sequentè, hoc modo, pro a, b, pro b, c. & deinceps eadem ratione cæteras. ^a pro z autem, littera redeundum erit ad duplex aa. Quidam etiam versis verbis scribebant.

^a Cap. XXV. Pro z autem l. red. ad dupl. aa. Suetonius in August. Pro x. autem ad duplex aa: opinor, quia Augusti tempore extrema littera fuit x. Isidori verò z. vt supra vidimus c. 3. & 4.

De notis digitorum. Cap. XXVI.

Sunt quædam & digitorum notæ: sunt & oculorum, quibus secum taciti procúlque distantes colloquuntur: sicut mos est militaris, vt quoties consentiat exercitus, quia voce non potest, manu promittat. alij quia voce non possunt, gladiatorum ^a nutu salutant. ^b Ennius de quadam impudica, Quasi in choro pila ludens datatim dat sese, & cõmunem facit. Alium tenet, alij adnutat, alibi manus est occupata, alij peruellit pedem, alij dat anulum spectandum à labris, alium inuocat, cum alio cantat, attamen alijs dat digito litteras. Et Salomon: Annuit oculo, tenit pede, digito loquitur.

^a Cap. XXVI. nutu gladiatorum. Sic est in Longobard. libro viri clariss. G. Loaisa, cum in reliquis omnib. motu non perinde eleganter legatur.

^b Ennius de quad. impud. Naniūm pro Ennio tepo-

Anendum admonuit vir eruditus ex Festo. Sunt autem versus ex Tarentilla Nauij quos Gab. Faernus Trochaicos quinq. esse dicebat, sed duos mendose scriptos, illa verb. in choro tollenda esse vel potius ante scribenda, quasi dicta essent à poeta in choro.

Quasi pila ludens datatim dat se & cõmunè facit, Alium tenet, alij nutat. - - - -

Alibi manus est occupata, alij peruellit pedem, Alij dat anulū spectandum à labris, aliū inuocat, Cum alio cantat, attamen alijs dat (de) digito litteras.

Licut eidem secundum versum ex Festo in Adnctat ita supplere. Alij adnutat, alij adnctat, alium amat, alium tenet. Sed opera pretium erit eosdem senarios factos ab alio audire.

Quasi in foro pila.

Ludens datatim dat se, & communem facit, Alium tenet, alij adnctat, alibi manus Est occupata, at alij percellit pedem, Alij dat anulum spectandum de labris, Alium inuocat, cumq. alio cantat, attamen Alijs dat digito litteras.

Vid. coniectanea in Varronem.

De Orthographia. Cap. XXVII.

OOrthographia Græcè, Latinè recta scriptura interpretatur. ὀρθὴ enim Græcè recta: γραφὴ scriptura dicitur: hæc disciplina docet quemadmodum scribere debeamus. Nam sicut ars tractat de partium declinatione, ita orthographia de scribendi pericia: vt puta ad, cùm est præpositio, d litteram, cùm est coniunctio t litteram accipit.

Haud: quando aduerbium est negandi, d littera terminatur, & aspiratur in capite! quando autem coniunctio est, per t litteram sine aspiratione scribitur.

Apud præpositio per d scribitur, sicut ad patrem. quoniam veteres sæpè ad pro apud vsi sunt, duabus ex ijs medijs litteris subtractis.

DInterdum autem alix litteræ in locum aliarum ritè ponuntur. B & P litteris quædam cognatio est. Nam pro Birro dicimus Pirrum. C, & G quandam cognationem habent. Nam cùm dicimus centum & trecentos, postea dicimus quadingētos, g ponētes pro c. C. & Q similiter cognatio est. nam huiusce per c. cuiusque per q scribimus. ^a Cùm autem præpositio per c scribenda est, si autem aduerbium fuerit, per q. Dicimus enim quum lego. Deus per e soham: dæmon per æ diphthongum est notandus.

B 3 Equus

Equus quod est animal, per e scribendus. **A** Equus quod est iustus, per æ diphthongon est scribendus. ^b Exul addita f debet scribi: quia exful dicitur, qui extra solū est. ^c Exultat, melius sine flittera scribitur. Nam cum ipsa x ex c & f constat, quomodo cū in ea sit, rursum ei additur alia?

Æquor per diphthongon scribendum, quia non ab aqua, sed ab æqualitate nomen est factum.

Forſitan per n in fine scribendū, quia integrum eius est, si forte tandem.

Fedus quod est deformis, per e solam scribendum: fœdus quod est pactum, cum **B** æ diphthongo scribendum.

^d Formosus sine n scribitur: quia à formo r. calido: calor. n. sanguinis efficit pulchritudinem.

^e Gnatus quod est filius, per g scribendū: quia facit generatus.

H, quæ aspirationis nota est, in Latino tantum vocalibus iungitur: vt honor, homo humus. ^f Aspiratur autē & consonantibus, sed in Græcis & Hebræis nominibus. Heus autē & heu interiectiones per h scribendæ.

I litteram inter duas vocales constitutam bis scribi quidam existimabant, ^g vt Troia, Maia, sed hoc ratio non permittit. Nunquam enim tres vocales in vna syllaba scribuntur. Sed I littera inter duas vocales constituta, pro duplici habetur.

Id, pronomen neutri generis per d scribitur, ab eo quod est is, ea, id: quia facit idem.

Quod si verbū est tertix personæ per t notabit, ab eo quod est eo, is, it: quia facit itur.

K litteram antiqui præponebant ^h quoties a sequebatur, vt Kaput, Kanna, Kalamus. Nunc autem Kartago & Kalendæ per eandem tantum scribuntur. Omnia autem Græca nomina qualicunque sequente vocali per K sunt scribenda.

Lætus per æ diphthongū scribitur: quia lætitia à latitudine vocata est, cui contraria est tristitia, quæ angustiam facit. L, autem littera interdum pro d, littera vtimur: vt latū pro datū, & calamitatē pro cadamitate: à cadendo enim nomen sumpsit calamitas.

ⁱ Maxumus: an maximus, & si qua similia sunt, qualiter scribi debeant quæsitum est. Varro tradidit Cæsarem per i huiusmodi verba enuntiare, & scribere solitum esse: inde propter auctoritatem tanti viri consuetudinem factam, vt maximus, optimus, pessimus scribarur.

Malo per vnum l scribendum: quia est magis volo: Malle per duo ll, quia est magis velle: nolo quoq. per vnum l, nolle per duo.

^k Nolo enim, ne volo est: nolle, ne velle.

^l Os si vultum aut ossum significat per o solam scribendum est: ^m si personam, h præponenda est.

Ora finium per o: hora dici, per h scribendum.

Onus si de onere venit per o solam scribendum: si de honore, cum h aspiratione.

Præpositio: & præterea, per diphthongū scribendum.

ⁿ Penè verò quod est coniunctio, per e.

Pœna: quod est supplicium, per æ.

Q littera tunc rectè ponitur: cū illam statim u littera sequitur, & alia quælibet vna plurè sue vocales iunguntur, ita vt vna syllaba fiat. Cætera per c scribuntur.

Quæ, pronomen cum a scribendum: que, coniunctio, sine a.

Quid, per d litteram scribitur cū pronomen est: per t, cū verbum, cuius positio prima est, queo, quis, quit: & in compositione nequeo, nequis, nequit.

Quod, quando pronomen est, per d scribendum: quando numerus, per t: quia totidem per t scribitur.

^o Quotidie per q scribendum: non per c, vt sit quot diebus.

R littera, communionē habet cum f littera. Itaque apud antiquos honos, labos, arbor dicebatur: nunc honor, labor, arbor.

Sat per t scribi oportet, quia integrū eius facit satis.

Sed per d oportet scribi. Apud antiquos enim sedum dicebatur: nos finales duas litteras abscidimus.

^p Tamtus sicut & quamtus in medio m habebunt. De quam enim & tam veniunt, vnde & quantitas, quamtus & tamtus.

^q Væ interiectio cum a scribenda, Ve coniunctio, sine a.

Xristus quia Græcum est per X scribendum. ^r ita & Xristina.

Y & Z litteris sola Græca nomina scribuntur. Nam cū iustitia z litteræ sonum exprimat: tamen, quia Latinum est, per t scribendum est. Sic militia, malitia, nequitia & cætera similia.

In dubijs quoque verbis consuetudo veterum erat, vt cum eadem littera alium intellectum correpta, alium producta haberet, longæ syllabæ apicem apponebant. vt
puta

puta pōpulus arborem significaret, an hominum multitudinem: apice distinguebatur. Sic & vbi litteræ consonantes geminabantur, Sicilicum superponebant, vt sel'a, ser'a, aseres. Veteres enim non duplicabant litteras, sed supra sicilicos apponebant. Quæ nota admonebatur lector geminandâ esse litteram.

a Cap. XXVII. Cum autem præp. Ex Veli Longi libello de orthograph.

b Exul. addito s. Quia saluum esse dictionib. suum initium debet, ait Terentius Scaurus.

c Exultat. E margine hac adscita putabat Chacon, continent enim sententiâ præcedenti contrariam e Placidi glossis desumptâ. Nos Isidoro id nihil obesse putamus: illius. n. non tam his de reb. iudicare, quàm plurib. è locis diuersa corrogare studiū fuit. Ead fuit Veli Long. opinio in lib. de orthog. Porro in antiquissimis legū tabulis in es incisus, maxsumus, proxsumus, dixerunt, fax sit, deduxit, exfigatur huiusmodiq. alia multa visuntur.

d Formosus sine n Scaurus. Non mediocriter peccant qui formoso n. litteram adsumunt, non magis necessariam quàm glorioso. Quidam ex apicib. vocalib. longis impostis n. contraxisse plurimas voces contendunt, vt formosus, thesaurum, mesam, quoties, vicesimum, A. Augustinus antiquiorem censebat hanc scripturam quam vsus apicum, extare enim Genue aream tabulam ante Ciceronis astatem incisam, in qua sit VICENSVMVM. Idemq. de thesauro, thesa, mensa, & reliquis existimabat. Apices addere vocalib. longis non ita antiquum fuisse, licet sit vetus Quintiliano teste. Nam antiquiores longas vocales duplicare, solitos, vt Felix pro Felix, Vaala, pro Vala, quæ in nummis leguntur. Quod autem formolus à formo ducit: idem repetit lib. x. & lib. xix. c. 7. & xx. c. 13.

e Gnatus quia facit generatus. Eod. modo loquitur pauld post. Sat. per t. quia integrum facit satis.

f Aspiratur & consonantib. Cicer. in Orator. Quin ego ipse cum scire maiores ita locutos vt nusquam nisi in vocalib. aspiratione vterentur, loquebar ita vt puleros, cetegos, Cartaginem dicerem.

g Vt Troia, Maia. Ita Ciceronem solitū scribere tradit Velius. Quo respexisse videtur Terentianus. Atq. i. geminum scribere nos iubent magiltri.

h K. Quoties a sequebatur. a breue vt diximus ex Diomed. ad cap. 4.

i Maxumus an maximus. Vel Longus. Vt iam in ambiguitatem cadat, vtrum per i quædam debeant dici an per u, vt est optumus, maxumus. In quib. ad notandum antiquum sermonem plenioris sonus fuisse, & vt ait Cicero, rusticanū: atq. illis placuisse per u talia scribere, & enuntiare. Errauerunt autem Grammatici, qui putauerunt superlatiua per u enuntiare, vt enim concedamus illis in optimo in maximo, in pulcherrimo, in iustissimo. Quid facient in his nominib. in quib. æquè manet eadem quæstio superlatiua sublata manubiæ, an manibiæ, lubido an libido. Nos verò postquam exilitas sermonis delectare cœpit, vsque i, littera castigauimus illam pinguitudinem: non tamen vt plenè i litterâ enuntiauerimus. Et contendâ quosdam alia nomina per u scribere, qui antiquorum voluntates sequuntur.

A Nec tamen sic enuntient, quomodo scribant. Vid. Quintil. lib. 1. c. 3. & Gn. Cornuti librum de Orthog. apud Casiodor. Vnde hæc tralata sunt.

k Nolo n. nec volo. Ne pro non dixisse antiquos probat Festus. Idq. frequens apud Plautum. Terentius quoq. nisi tu ne vis, dixit.

l Os si vultum aut ossum significat. Ita constantor VV. CC. nec mirum ossum dixisse hoc loco Isidorum necessitate penè coactum. Cum osso Agellium multo antevsum tradat Charisius. De loco vero Terenti in Eunuchō credo ego Faerno, illud addens, si ossum apud Terentium legeretur, neq. Varronem, neq. Charisium, qui id non probant, fuisse dissimulatos.

m Si personam. Vt sit accusatiuus pronominis articularis, hos.

n Pene quod est coniunct. per e. In Pandectis Florentinis per a perpetuo scribi aiebat A. Augustinus.

o Quotidie per q. Sed iam euanuisse dicit Quintilianus. Velius. Per q. quotidie magis dicunt, quam per c. cotidie, cum & dicatur melius, & scribatur: non enim est quotidie à quoto dictum, sed à continenti die cotidie tractum.

p Tamtus, & quamt. Vid. apud Casiod. de Orthograph. Gn. Cornutum, & Cefellium.

q Vx interiectio. Eodem modo Agellius lib. 5. c. 12. Sed mirum (inquit) quod in compositione a deperditur, quoniam ve syllaba in illis breuis est, vt in vetus, vecors.

r Ita & Xristma. Ita VV. CC si Latine placuit tunc Xristum Xristma scribi ob id opinor, vt retineretur Crucis figura, qua de re supra. c. 3. & 4.

s Sicilicum superponeb. Sic Victorinus in libro de Orthog qui extare id signum ætate sua multis in libris testatur. Fuit autem nota huiusmodi SER A. SEL A. Sicilicum dictum (ait Festus) quod semunciam secet. Id nunc nullum apparere in antiquis marmorib. aut libris miramur, cum in Duillij titulo CLASES, NVMEI. in nummis PILLVS: sine vlla sicilici nota visantur.

De Analogia. Cap. XXVIII.

A Analogia^b Græcè, Latine similibus comparatio, siue proportio nominatur. Cuius hæc vis est, vt quod dubium est, ad aliquod simile quod non est dubium referatur, vt incerta certis probentur. Octo autem modis comparatio analogiæ colligitur, id est qualitate, comparatione, genere, numero, figura, casu, extremitatibus similibus syllabarum, & similitudine temporum. Si quid de ijs vnum defuerit, iam non est analogia, id est similitudo: sed est anomalia, id est extra regulam, vt lupus & lepus, totum conuenit: sed dissentiant casu: facit enim lupi, leporis. Nam regulariter est dum quæris vtrum trames masculinum sit an foemininum: similis est illi in omni declinatione limes: & erit masculinum. Item funis si incerti generis esse credis, similis est illi panis

in declinatione, & erit masculinum. ^c Item A ex comparatione positiuorum: vt si dicas, doctus, magnus: positiui sunt & sui similes. Fit & per diminutionem, vt puta funem masculinum esse funiculus ostendit: sicut marmor neutrigeneris esse, marmusculum indicat. Nam quod genus in principalitate est, id esse solet in diminutione. Sed hoc non semper, vt pristinum pistilla. Sed quia scire debemus ^f ex positione declinationem, & ex diminutione genus colligere.

^a Cap. XXVIII. *Omnia ex Quintil. lib. 1. cap. 5. & Sergij arte secunda c. de casib. sed ita concinnata, vt neq. interdum cohereant, neque auctorib. è quib. sumpta sunt satis respondeant.*

^b Analogia - Latine similitum comparatio. Ferri poterat, nisi apud Quintilianum similitum comparatio alio sensu acciperetur. Est. n. apud illum Analogia pars, hic genus ipsum. Sergius melius similitum rationem dixit.

^c Cuius hæc vis vt quod dub. &c. Verba sunt Quintil.

^d Dissentiunt casu facit n. lupi, leporis. Non casu sed genere differre voluit Sergius: quia non vt lupus lupus, ac lepus lepa faceret.

^e Item ex comparatione positiuorum. Donatus in art. secund. In his regulis analogia vel ex collatione positiuorum. nominum, vel ex diminutione cognoscitur.

^f ex positione declinationem, & ex dim. g. Consentunt VV. CC. in hanc scripturam.

De Etymologia. Cap. XXXIX.

Ety-mologia est origo vocabulorum, cum vis verbi vel nominis per interpretationem colligitur. Hanc Aristoteles *ὀνομαστικόν*, Cicero notationem nominauit: quia nomina & verba rerum nota facit, vt puta flumen, quia fluendo creuit, à fluendo dictum. Cuius cognitio sæpè vsum necessarium habet in interpretatione sua. Nam cum videris unde ortum est nomen, citius vim eius intelligis. Omnis enim rei inspectio, etymologia cognita, planior est. Non autem omnia nomina à veteribus secundum naturam imposita sunt, sed quædam & secundum placitum: sicut & nos seruis & possessionibus interdum secundum quod placet nostræ voluntati nomina damus. Hinc est quod omnium nominum etymologia non reperiuntur: quia quædam non secundum qualitatem qua genita sunt, sed iuxta arbitrium humanæ voluntatis vocabula acceperunt. Sunt autem etymologia nominum, aut ex causa data, ^a vt reges à regendo id est à rectè agendo: aut ex origine,

vt homo quia sit ex humo: aut ex contrarijs, vt à lauando lutum, dum lutum non sit mundum, & lucus, quia umbra opacus, parum luceat. Quædam etiam facta sunt ex nominum deriuatione, vt à prudentia prudens. Quædam etiam ex vocibus, vt à garrulitate graculus. Quædam ex Græca etymologia orta & declinata sunt in Latinum, vt sylua: domus. Alia quoque ex nominibus locorum, urbium, fluminum traxerunt vocabula. Multa etiam ex diuersarum gentium sermone vocantur. Vnde & origo eorum vix cernitur. Sunt enim pleraque barbara nomina & incognita Latinis & Græcis.

^a Cap. XXIX. Vt reges à rectè agendo. Al. à regèdo. Vtrumq. ex codicib. & ex alijs Isidori locis confirmari potest. Vid. lib. 3. de summ. bon. c. 48. & Burchard. lib. 15. c. 38. & Iuon. part. 16. c. 79. & infr. lib. 12. c. 3.

De glossis. Cap. XXX.

Glossa Græca interpretatione linguæ sortitur nomen. ^a Hanc Philosophi Adverbum dicunt: quia vocem illam de qua requiritur, vno & singulari verbo designat. Quid enim illud sit in vno verbo positum declarat, vt conticescere est tacere. Item, latus haurit apertum: haurit, percutit. Item cum terminum dicimus finem: aut populas interpretamur esse vastatas, & omnino cum vnus verbi rem vno verbo manifestamus.

^a Cap. XXX. Hanc Philosophi Adverbum. Al. aduerbium Græci *πρὸς ἕπος*. Vnde natum *ἔδεν πρὸς ἕπος*. Glossas initio dictas ipsa verba vel obscura vel peregrina ex Aristotele, Galeno, Polluce, Suida, & Quintiliano nouimus: posteriores interpretationes ipsis verbis additas eodem nomine vocarunt. Nimis tamen angustè loqui videtur Isidorus, cum vnus verbi rem vno tantum verbo explanari precipit, vt si pluribus verbis explicetur glossam fore neget. Quod etiam repetit lib. 2. c. 30.

De Differentijs. Cap. XXXI.

Differentia ^a est species definitionis, quam scriptores artium de eodem & de altero nominant. Hæc enim duo quædam inter se cõmunionem confusa, coniecta differentia, secernuntur, per quam quid sit vtrumque cognoscitur: vt cum quæritur, quid inter regem intersit & tyrannum, adiecta differentia quid vterq. sit definitur, vt Rex modestus & temperans, tyrannus verò crudelis. Inter hæc enim duo differentia cum posita

posita fuerit, quid sit utrumque cognoscitur: sic & cetera.

^a Cap. XXXI. Differentia est. Ex *Vittorin. & Boeth. lib. 1. de diffinit. c. 2. 8. repetuntur ead. lib. 2. c. 30.*

De Barbarismo. Cap. XXXII.

Barbarismus est verbum corrupta littera, vel sono enuntiatum: littera, ut floriet. dum florebit dicere oporteat: sono, si pro media syllaba prima producat, ut, latebræ, tenebræ. Appellatus autem barbarismus à barbaris gentibus, dum Latinæ orationis integritatē nescirent: ^a vnaquæq. enim gens facta Romanorum, cum suis opibus vitia quoque & verborum & morum Romam transmisit. ^b Inter barbarismum autem & barbarolexim hoc interest, quod barbarismus in verbo Latino fit, dum corrumpitur: quando autem barbara verba Latinis eloquijs inseruntur, barbarolexis dicitur. Item quando in prosa vitium fit sermonis, barbarismus vocatur, quando in metro, metaplasmus dicitur. Barbarismus autem fit scripto & pronuntiatione. Scripto quattuor modis, si quis in verbo litteram vel syllabam adijciat, mutet, transmutet, vel minuat. Pronuntiatione autem fit in temporibus, tonis, aspirationibus & reliquis quæ sequuntur. Per tempora quippe fit barbarismus, si pro longa syllaba brevis ponatur, aut pro breui longa. Per tonos, si accentus in aliâ syllabâ commutetur. Per aspirationem, si adijciatur h littera vbi non debet, aut detrahatur vbi esse oportet. Per hiatū, quoties in pronuntiatione scinditur versus antequam compleatur: siue quoties vocalis vocalem sequitur: ut, Musæ Aonides. Fit Barbarismus & per Metacismos, Iotacismos, & Labdacismos.

Metacismus est quoties in littera vocalis sequitur: ut, bonum aurum, iustum amicum. Sed & hoc vitium aut suspensione in littera, aut detractioe vitamus.

Iotacismus est quoties in iota littera duplicatur sonus, ut, Troia, Maiia: vbi earum litterarum adeo exilis erit pronuntiatione ut vnum iota non duo sonare videatur.

^c Labdacismus est, si pro vno l duo pronuntientur, ut Afri faciunt: sicut Colloquium pro conloquium: vel quoties vnum l exilius, duo largius proferimus. Quod contra est: ^d nam vnū largius, duo exilius proferre debemus.

^a Collisio est quoties nouissimæ syllabæ finis in alterius principio est, ut matertera.

^a Cap. XXXII. Vnaquæq. n. gens *Ead. inf. lib. 9. c. 1.*

^b Inter barbarismum, & barbarolexim. *Barbarolexim quoque nominat Charisius, Barbaralexim Donatus, & Diomedes.*

^c Labdacism. *Vid. Martian. Capell.*

^d Nam vnum l. largius, duo exilius. *Contra videbatur, vnum exilius, duo largius proferenda. Sed retent libri omnes. Erit igitur (ut opinor) huiusmodi Isidori sententia: ut quemadmodum vocales duæ cum in diphthongis conueniunt, non plene singule proferuntur; sed ita coeunt, ut confusa sono aliquid vnicuique depereat; neutraq. illarum plene exaudiatur; ita duplex ll in media dictione exilius proferatur, quam simplex. Neq. id (si arguari licet) præter rationem accidit. Nam prius l obtunditur cum in sequens illud ut: quam plagam accipiens, alteram vicissim sequenti insigit, nam cum eo coalescens auferit illi quod semiuocalis erat proprium, ut à vacali inciperet. Ita utrumque. Linguescit, prius posteriore sua parte, priore posterius. Labdacismos quoque nostri qui mollius loqui student sæpe admittunt, Neq. Hebræi has delicias non agnouere, veluti cum in דגהב & דגהב daghes decorum appingunt.*

^e Collisio est. *Collisionis supra non memineras, at meminuit Donatus.*

De Solæcismo. Cap. XXXIII.

Solæcismus est plurimorum verborum inter se inconueniens compositio, sicut barbarismus vnius verbi corruptio. ^a Verba enim non recte lege coniuncta solæcismus est: ut si quis dicat, inter nobis pro inter nos: aut dare veniam sceleratorum, pro sceleratis. Dictus autem solæcismus à ^b Cilicibus: qui ex vrbe Solæ, quæ nunc Pompeiopolis appellatur, profecti, cum apud alios commorantes, suam & illorum linguam vitiose insequentèrque confunderet, solæcismo nomen dederunt. Vnde & similiter loquentes, solæcismos facere dicuntur. Solæcismus autem apud Poetas schema dicitur, quoties in versu necessitate metri factus inuenitur: cum autem non inuenitur necessitas, permanet solæcismi culpa. Solæcismus fit duobus modis, aut per partes orationis, aut per accidentia. Per partes orationis fit, si alteram partem pro altera ponamus, ut puta si ^c præpositiones aduerbijs applicemus. Per accidentia fit, id est per ea quæ accidunt partibus, ut puta per qualitates, genera, numeros, figuras & casus. Per ista igitur omnia fiunt solæcismi, sicut Donatus exposuit. Fiunt præterea & plurimis modis. Nam Lucilius centum genera solæcismorum dixit, quos omnes vitare potius quam sequi debet, qui regulam

regulam rectè loquendi tenere studet.

^a Cap. XXXIII. Verba non rectè coniuncta. Ex Aug. 2. de doctrin. Christ. c. 13.

^b è Cilicib. Ex Diomede.

^c Si præpositiones aduerbijs applicemus. Ita VV. CC. rectè, vt si dicas de longè. Non. Omnes artem secuti negant aduerbijs præpositionem addi oportere, sed auctoritas veterum præponi debet. De subitō, &c.

De Vitijs. Cap. XXXIII.

Vitia apud Grammaticos illa dicuntur quæ in eloquio cauere debemus. Sunt autem hæc: barbarismus, solæcismus, acyrologia, cacephaton, & reliqua.

Barbarismus est corruptio verbi vnus: vt si tertiam syllabam quis producat in Ignoscere.

Solæcismus compositio vitiosa verborū: vt si aliquis dicat, inter hominib. pro inter homines.

Acyrologia non propria dictio, vt, Licet sperare timenti: proprium est autem timenti formidare, non sperare: & gramineo in campo: proprium est graminosum dicere campū, non gramineum.

^a Cacephaton dictio obscœna vel incompositè sonans. Obscœna, vt His animum arrecti dictis. Incomposita, vt Iuuat ire & Dorica castra. ^b Mala enim compositio fit ab ea syllaba incipere, qua superior finierat.

Pleonasmus adiectio vnus verbi superuacua, vt Hactenus aruorum cultus & sydera cæli. Neq. enim alibi nisi in cælo sunt sydera.

Perissologia adiectio plurimorum verborum superuacua: vt, viuat Ruben & non moriatur: dum non sit aliud viuere, quàm non mori.

Macrologia, longiloquium, res non necessarias comprehendens: vt, Legati non impetrata pace retrò vnde venerant domū reuersi sunt.

^c Tautologia, idemloquium, vt, si fata virum seruant, si vescitur aura ætherea, neque adhuc crudelibus occubat vmbri. Totum enim quod repetitur, vna res est, sed crebrò sermone adnuntiata.

Eclipsis est defectus dictionis: in quo necessaria verba defunt, vt, Cui pharetra ex auro: deest enim, erat.

Tapinosis est humilitas statum magnæ rei dictis infirmans: vt, Apparent rari nan-

tes in gurgite vasto. Gurgitem posuit pro mari.

Cacosyntheton vitiosa compositio, vt, versaque iuuençū Terga fatigamus hasta.

^d Amphibolia, ambigua dictio: quæ fit aut per casum accusatiuum, vt illud responsum Apollinis ad Pyrrhum: Aio te Æacida Romanos vincere posse. In quo non est certum, quem in ipso versu monstrauerit esse victorem. Fit & per incertam distinctionē: vt, Bellum ingens geret Italia. Incerta distinctio, vtrum bellum ingens, an ingens Italia. Fit & per commune verbum, deprecatur Cato, calumniatur Cicero, præstolatur Brutus, dedignatur Antonius: nec ostenditur in hac ambiguitate vtrū ipsi alios, an alij ipsos deprecati sunt, aut calumniati. Fit & per homonymiam, quando vno nomine multa significantur: vt acies & non addas aut ferri, aut oculorum, aut militum.

^a Capit. XXXIII. Gramineo in campo. Quod aduertit Seru. 5. AEn.

^b Cacephatō. Quod Isidorus incompositè sonans, Seruius Cacephaton in sermone, Donatus cacephaton in composita dictione vocat.

^c Mala n. compositio. Verba Seruij ad. -- Dorica castra AEn. 2.

^d Tautologia idemloquium. Ita paulò ante macrologia longiloquium, & c. 36. allegoriam alieniloquium interpretatur.

^e Amphibolia. Ita VV. CC. & ita à Charisto nominatur, rectius quàm à Diomede, & Donato amphibologia.

De Metaplasms. Cap. XXXV.

Metaplasms Græca lingua, Latine transformatio dicitur, qui fit in vno verbo propter metri necessitatem, & licentiam Pœtarum, cuius species istæ sunt.

Prothesis: appositio in principio verbi, vt gnato pro nato, & tetulit pro tulit. Epenthesis appositio in medio, vt relliquias pro reliquias, induperator pro imperator.

^a Paragoge: appositio in fine, vt magis pro mage, & potestur pro potest.

Aphæresis: abscisio de principio, vt temno pro contemno.

Syncope: abscisio de medio, vt forsan, pro forsitan.

Apocope: abscisio de fine, vt sat pro satis.

Ectasis: productio cōtra naturam, vt, Iram fato, cūm Italiā correptè dici debeat.

Systole: correptio contra naturam. aquosus Orion: cūm Orion productè dici debeat.

Dizæsis

Dix̄res̄is disc̄is̄io vn̄ius syllab̄æ in duas, A vt, alb̄ai, lonḡai, pro alb̄æ, lonḡæ.

Ep̄is̄ynal̄æp̄he, conglutinat̄io duarum in vn̄am, vt, Ph̄æton pro Ph̄æt̄on, Nerei pro Ner̄ci, ar̄ipedē pro ærip̄edem.

Synal̄æp̄he, collis̄io vocalium ^b adiun̄ctarum vocalibus: vt, Atq. ea diuers̄a penitus dum parte geruntur.

Ect̄h̄ipsis, collis̄io consonantiũ cum vocalibus: vt, Multum ille & terris.

Ant̄ith̄esis, contrap̄osit̄io litter̄æ pro alia littera: vt olli pro illi.

Metath̄esis, transp̄osit̄io litter̄æ, vt, Euan- dre pro Euander, Timbre pro Timber.

Inter barbaris̄mum & lex̄in hoc est Latinam & perfectam elocutionem ^c metaplas- mus est, qui in vno sermone, ratione fit vi- tiosus. Item inter sol̄æc̄is̄mum & ph̄ras̄in, i. perfectam connexionē sermonum, schema idest figura est, quæ fit contextu sermonum ratione vitiosa. Ergo metaplasmi & sche- mata media sunt: & discernuntur peritia & imperitia. Fiunt autem ad ornatum.

• Capit. XXXV. Paragoge vt magis pro mage. *Iisdem exemplis vitur. Donatus, at Charisio Apocopes exem- plum est mage pro magis.*

^b Adiun̄ctarum vocalib. *Sat erat collisionem vocalium dicere. Sed siquid adlegendum fuit, tolerabilior Romani codicis scriptura visa est in quo, adiun̄ctar. quam nostrorũ vbi iun- cta, vel adiun̄cta legitur.*

^c Metaplasmus est, qui in vno sermone. *Totus lo- cus. à Seru. AEn. 5. ad illud. Urbis opus, triplici pubes quem Dardana versu. Vtrob̄iq. tamen mendosus, quem restituit ex veteri editione Chacon.*

De Schematibus. Cap. XXXVI.

Schemata, ex Græco in Latinũ eloquium figuræ interpretantur, quæ fiunt in verbis vel sententijs ^a per varias distinctionũ formas propter eloquij ornatũ. Hæc dũ multa sint, ^b apud Gr̄maticos ista inueniuntur.

Proleps̄is est præsumptio: vbi ea, quæ se- qui debent, antep̄onũtur: vt, Interea reges ingenti mole: Latinus. Debuit enim sic di- cere: Interea reges ingenti mole: & statim adijcere quod sequitur. Procedunt castris: deinde dicere: Latinus, &c. sed facta est pro ornamento præsumptio rei, & qui sequi de- buere reges interpositi sunt in septem ver- sibus, & postea additum est, Procedunt ca- stris. Inde præsumptio, quia antep̄osita sunt quæ sequi debuere.

Zeugma est clausula: cùm plures sensus vno verbo clauduntur, quæ fit tribus mo- dis. Nam aut in primo, aut in postremo, aut

A in medio id verbum ponitur, quod sententi- as iungit. In primo, vt, ^c Vertitur ænopho- ris fundus sententia nobis. In medio, vt, Græ- cia Sulpitio sorti data, Gallia Cottæ. In po- stremo, vt, namque hoc tempore Obsequiũ amicos, veritas odium parit.

Hypozeuxis est figura superiori contra- ria, vbi in singulis sensibus propria vnicuiq. clausula est: vt, Regem adit, & regi memo- rat nomēque genũque.

^d Sylleps̄is est in dissimilibus clausulis, aut pluralis dictio singulari verbo finita, vt, so- c̄ijs & rege recepto: aut singularis dictio plu- rali verbo expleta, vt, Sunt nobis mitia po- ma, Castanæ molles, & pressi copia lactis. Supra enim, Sunt, dixit: h̄ic debuit dicere, Est pressi copia lactis, Fit autem Sylleps̄is non solum per partes orationis, sed & per accidentia partibus. Nam vbi & pro multis vnus, & pro vno multi ponuntur, sylleps̄is est: pro multis vnus, vt est illud: vterũque armato milite complent: cùm non vno, sed multis militibus. Item pro vno multi, vt in Euãgelio, Latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei: vbi pro vno vterq. in- ducitur blasphemasse.

Anadiplos̄is est, quando ab eodem verbo quo prior versus finiuit, sequens versus inci- pit, vt est illud, Certent & cygnis vlulæ, sit Tityrus Orpheus, Orpheus in syluis, inter delphinas Arion.

Anaphora est repetitio eiusdem verbi per principia versuum plurimorum, vt, Nos te Dardania incensa tuaque arma secuti, Nos rumidum sub te permensi classibus æquor.

Epanaphora est in vno versu per princi- pia sensuum eiusdem verbi repetitio, vt, Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda, Te liquidi fleuere lacus.

Epizeuxis in vno sensu congeminitio verbi, vt, Sic sic iuuat ire sub vmbras.

Epanaleps̄is est sermonis in principio ver- sus positi eiusdem in fine replicatio, vt est illud: Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

Paronomasia est in significatione diuersa dictio p̄ænē ipsa, vt illud: Abire an obire te conuenit, i. exulem fieri, an mori?

Schesis onomaton: multitudo nominum coniunctorum ^e quodã ambitu copulata, vt Nubila, nix, grando, procellæ, fulmina, venti.

Paromœon est multitudo verborum ex vna littera inchoantium, quale est apud En- nium, O Tite tute Tati tibi tanta tyranne culisti.

tulisti. Sed hoc bene tēperat Virgilius dum non toto versu vitur hac figura, vt Ennius: sed nunc in principio versus tantum, vt est illud: Sæua sedens super arma: nunc in medio, vt, Quæque lacus latè liquidos, quæque aëpera dumis: nunc autem in fine, vt, Sola mihi tales casus Cassandra canebat.

Homœoptoton est: cum plurima nomina per vnum casum denuntiantur, vt est illud, Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem, Tollentemq. manus, saxumq. immane mouentem.

Homoteleuton est: cum vno modo verba plurima finiuntur, vt abijt, abscessit, euasit, erupit.

Polyptoton est cum diuersis casibus sententia variatur. vt, Ex nihilo nihilum, ad nihilum nil posse reuerti. Marcus Dama, papæ, Marco spondente recusas. Credere tu nummos: Marco sub iudice palles! Marcus dixit ita est, asigna Marce tabellas.

Hirmos est sententia continuatæ orationis tenorem suum vsque ad vltimū seruans, vt, Est in secessu longo locus, insula portum, & reliqua. Hinc enim in longum vadit sensus vsque ad illud: horrentiq. atrum nemo imminet umbra.

Polysyntheton est dictio multis concatenata coniunctionibus, vt, rectumque, laterumque, Armæque; Amæcleumque canem.

Dialyton vel asyntheton figura est, quæ è contrario sine coniunctionibus solutè ac simpliciter effertur, vt, Venimus, vidimus, placuit.

Antitheton est, vbi contraria contrarijs opponuntur, & sententiæ pulchritudinem reddunt, vt illud, Frigida pugnabant calidis, humentia siccis: Mollia cum duris: sine pondere, habentia pondus.

Hypallage quotiescunq. per contrarium verba intelliguntur: vt, Dare clasibus austros: cum ventis naues demus, non nauibus ventos.

^a Cap. XXXVI. Per varias distinctionum formas Ita pleriq. ex Longob. male in alijs dictionum. Nam distinctionum è ad nomen schematis, & ad rem ipsam de qua agitur multo est aptius.

^b Apud Grammaticos ista inueniuntur. Necessaria ex Donato, & Charisio addebat Chacon.

^c Vertitur ænophoris fund. Citatur à Nonio in sententia ex Lucil. lib. 3. Satyr.

^d Syllepsis est in dissim. cl. Donatus. Item Syllepsis est in dissimilib. clausulis, quando dictio singularis verbo plurali adiungitur, Charis. Syllepsis est cum singularis dictio plurali verbo concluditur.

^e quodam ambitu copulata. Mendose apud Donatum, Eod habitu copulandi. legitur.

^f Marcus Dama. e Pers. Satyr. V.

^g Antithetō. Hac vsq. ad finem capitis neq. Donati sunt neq. Charisij, & in rom. codic. plures alia figura leguntur, vt hæc quoq. aliena videri possint.

De Tropis. Cap. XXXVII.

Tropos Græco nomine Grāmatici vocant, qui Latine modi locutionum interpretantur. Fiunt autem à propria significatione ad non propriam similitudinem. Quorum omnium nomina difficillimum est annotare, sed ex omnibus Donatus ^b tredecim vsui tradenda conscripsit.

Metaphora est verbi alicuius vsurpata translatio, sicut cum dicimus, fluctuare segetes, gemmare vites: dum in ijs rebus fluctus & gemmas non inuenimus, in quibus hæc verba aliunde transferuntur: sed hæc atque alia tropicæ locutiones ad ea quæ intelligenda sunt propterea figuratis amictibus obteguntur, vt sensum legentis exerceant, & ne nuda atq. in promptu posita vilescant. Fiunt autem metaphoræ ^b modis quattuor, ab animali ad animale, vt, Aligeros conscendit equos: metaphoricè loquens miscuit quadrupedi alas auis & quo cursu deserta petiuerit, miscuit volatili cursum quadrupedis. Ab inanimali ad inanimale, vt Pontium pinus arat: sulcum premit alta carina. Miscuit vsum terræ aquis, dum arare & sulcum premere ad terram pertineat, non ad mare. Ab inanimali ad animale, vt florida iuuentus: miscuit flores inanimales, iuuentuti quæ animam habet. Ab animali ad inanimale, vt, Tu Neptune pater cui tēpora cana crepanti Cineta salo resonant, magnus cui perperete mento Profluit Oceanus, & flumina crinibus errant. Mentum enim & tempora & crines non ad Oceanum pertinent, sed ad homines. Sic & alia rerum nomina de alio genere in aliud genus decentissimè decoris gratia transferuntur, vt oratio perornetur. Metaphora autem aut partis vnus est, vt fluctuare segetes, non potes dicere segetare fluctus: aut antistropha est, id est reciproca, vt remigium alarum. Nam & alæ nauium & alarum remigia dicuntur.

Catachresis, est alienæ rei nomen appositum: hæc eo à metaphora differt, quod illa, vocabulum habenti largitur: hæc quia non habet proprium, alieno vitur: vt, faciémq. simillima lauro: & nūc vna ambæ iunctisq. feruntur

feruntur Frontibus, & longa sulcant vada
falsa carina. Dum facies, & frons tantum
animalium & hominum sint. Quod nomen
si poeta non apposuisset naui, quid propriū
eidem parti diceret, non haberet.

Metalepsis tropus à præcedente indi-
cans quod sequitur: ^d Inque manus chartæ
nodosaque venit arundo. Nam per manum
verba, per arundinem litteræ significatæ
sunt.

Metonymia est transnominatio ab alia
significatione ad aliam proximitatē trans-
lata. Fit autem multis modis: aut enim per
id quod continet, id quod continetur ostē-
dit, vt theatra plaudunt, prata mugiunt:
dum illic homines plaudant, hinc boues mu-
giant: aut contra per id quod continetur
id quod continet, vt, Iam proximus ardet
Vcalgon, dum non ille, sed domus eius ar-
deret. Item per inuentorem id quod inuen-
tum est, vt, Sine Cerere & Libero friget Ve-
nus. &, commixtā Vulcanus (mittit) ad astra
fauillam. Vult enim per Cererem frumenti
inuentricem intelligere panem: per Libe-
rum inuentorem vitis, vinū: per Venerem,
libidinem: per Vulcanum, ignem. At contra
per inuentum inuentorem demonstrat: ^e vt
vinum precamur pro Libero qui vinum
apud Græcos inuenit. Itē per efficientem, id
quod efficitur, sicut pigrum frigus, quod pi-
gros homines faciat: & timor pallidus, eō
quod pallidos homines reddat. At contra
per id quod efficitur efficiens: vt, Iungit
equos auro genitor, spumantiaq. addit Frēna
feris. Spumantia frēna dixit, cum utiq. non
ipsa faciant spumas, sed equus qui ea gerit
spumis conspergat infusus.

^f Antonomasia est pro nomine, i. vice no-
minis posita, vt Maia genitus pro Mercurio:
qui tropus fit tribus modis: ab animo, vt
magnanimusque Anchisiades: à corpore, vt
ipse arduus: extrinsecus, vt, Infelix puer
atque impar congressus Achilli.

Epitheton supra nomen: præponitur
enim proprio nomini, vt Alma Ceres, Ob-
scœnique canes, importunaque volucres.
Inter antonomasiam autem & epitheton
hoc differt, quod antonomasia, pro vice no-
minis ponitur: Epitheton autem nunquam
sine nomine est. Quibus duobus tropis vel
vituperamus aliquem, vel ostendimus, vel
laudamus.

Synecdoche est conceptio: cum à parte
totum, vel à toto pars intelligitur. Eo enim

^A & per speciem genus, & per genus specie^s
demonstratur: sed species pars est, genus au-
tem totum. A toto enim pars intelligitur: vt,
Quam multæ glomerantur aues, vbi frigi-
dus annus Transpontum fugat. Non enim
totus annus est frigidus, sed pars anni, id est
hyems. At contra à parte totum, vt, flāmas
cum regia puppis Extulerat. Vbi non solum
puppis, sed naus: & non naus, sed qui in ea:
& non omnes, sed vnus flāmas extulit.

Onomatopœia, nomen fictum ad imi-
tandum sonum vocis confusæ, vt stridor va-
luarum, hinnitus equorum, mugitus boum,
balatus ouium.

^B Periphrasis est circumloquium, dum res
vna plurimis verbis significatur, vt auras vi-
tales carpit. Significauit enim per copula-
tionē verborū vnā rem, hoc est, viuit. Hic
autem tropus geminus est: nam aut verita-
tem splendide producit: aut fœditatem cir-
cuitu euitat. Veritatem splendide producit,
sicut: Et iam prima nouo spargebat lumine
terras, Tithoni croceū linquens aurora cu-
bile. Vult enim dicere, iam lucebat, aut
dies ortus erat. Fœditatem circuitu deu-
tat, sicut: placidūque petiuit Coniugis in-
fusus greinio per membra soporem: Hoc
enim circuitu euitat obscœnitatem & de-
center ostendit concubitum.

^C Hyperbaton est transcensio, cum ver-
bum aut sententia ordine commutatur.
Huius species quinque sunt, Anastrophe,
Hysteron proteron, parenthesis, tmesis, syn-
chesis.

Anastrophe verborum ordo præposte-
rus, vt, littora circum, pro circum littora.

Hysteron proteron: sententia ordine
commutata: vt, Postquam altos tetigit flu-
ctus, & ad æquora venit. Antè enim ad
æquora venit, & sic tetigit fluctus.

^D Parenthesis: vbi ^h interponimus senten-
tiam, qua ex medio remota, integer sermo
perdurat, vt, Æneas (neque enim patrius
consistere mentem Passus amor) rapidum
ad naues præmittit Achatē. Est enim ordo
Æneas rapidum præmittit Achatem: nam
illud in medio parenthesis est.

Tmesis est sectio vnus nominis per in-
terpositionem verborum: vt, multo nebulæ
circum Dea fudit amictu, pro circumfu-
dit.

Synchesis est, vbi ex omni parte con-
fusa sunt verba, vt illud, — Iuuenes, fortissi-
ma frustra Pectora, si vobis audentem ex-
rema

C

rema

trema cupido est Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis. Excessere omnes, adytis arisque relictis, Dij quibus imperium hoc steterat, succurritis vrbi Incensæ? moriamur, & in media arma ruamus. Ordo talis est, Iuvenes fortissima pectora frustra succurritis vrbi incensæ, quia excessere Dij quibus hoc imperium steterat. Vnde si vobis cupido certa est me sequi audentem extrema: ruamus in media arma & moriamur.

k Hyperbole est excelsitas fidem excedens vltra quàm credendum est: vt, sydera verberat vnda, & Terram inter fluctus aperit. Hoc enim modo vltra fidem aliquid augetur, nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur, quamuis verba quibus indicatur excedant, vt voluntas loquentis non fallentis appareat: quo tropo non solum augetur aliquid, sed & minuitur: augetur, vt, velocior aura: minuitur, vt, mollior pluma, durior saxo.

l Allegoria est alieniloquium, aliud enim sonat, aliud intelligitur: vt, -tres littore ceruos Conspicit errantes. Vbi tres duces belli Punici, vel tria bella Punica significatur. Et in Bucolicis, Aurea mala decem misi, id est ad Augustum decem eclogas pastorum. Huius tropi plures sunt species, ex quibus eminent septem: Ironia, Antiphrasis, Ænigma, Charientismos Parœmia, Sarcasmos, Astysmos.

m Ironia, est sententia per pronuntiationem contrarium habens intellectum. Hoc enim tropo callidè aut per accusationem, aut per insultationem aliquid dicitur. vt est illud: Vestras Eure domos, illa se iactet in aula Æolus, & clauso ventorum carcere regnet. Et quomodo aula; si carcer est? Soluitur enim pronuntiatione. Nam carcer pronuntiatio est: iactet in aula, Ironia est: & totum per contrariam pronuntiationem enuntiat per Ironiæ speciem, quæ laudando deridet.

n Antiphrasis est sermo è contrario intelligendus: vt lucus, quia caret luce per nimiam nemorum vmbra: & manes, id est mites & modesti, cum sint terribiles & immanes: & Parcæ & Eumenides, Furia quod nulli parcant vel benefaciant. Hoc tropo & nani Atlantes, & cæci videntes, & vulgo Æthiopes argentei appellantur. Inter Ironiam autem & Antiphrasim hoc distat, quod Ironia pronuntiatione sola indicat

A quod intelligi vult, sicut cum dicimus homini agenti malè: Bonum est quod facis. Antiphrasis verò non voce pronuntiantis significat contrarium, sed suis tantum verbis, quorum origo contraria est.

Ænigma est quæstio obscura, quæ difficilè intelligitur, nisi aperiatur: vt est illud: De comedente exiit cibus: & de forti egressa est dulcedo: significans ex ore leonis fauam extractam: Inter allegoriam autem & ænigma hoc interest: quod allegoriæ vis gemina est: & sub re alia aliud figuratiter indicat. Ænigma verò tantum sensus obscurus est, & per quasdam imagines adumbratus.

B Charientismos est tropus, quo dura dictu gratius proferuntur. vt cum interrogantibus, numquid nos quæsierit aliquis, respondetur, bona fortuna. Vnde intelligitur, neminem nos quæsisse.

P Parœmia est rebus & temporibus accomodatam prouerbium. Rebus, vt, Contra stimulum calces: dum significatur aduersus resistendum. Temporibus, vt, Lupus est in fabula. ¶ Aiunt enim rustici vocem hominem perdere, si eum prior lupus viderit. Vnde & subito tacenti dicitur istud prouerbium, Lupus in fabula.

C Sarcasmos est hostilis irrisio, cum amaritudine, vt Referes ergo hæc & nuntius ibis Pelidæ genitori, illi mea tristitia facta, Degeneremque Neoptolemum narrare memento. Huic contrarius est Astysmus, id est, vrbinitas sine iracundia, vt illud, Qui Bauium non odit, amet tua carmina Mæui, Atque idem iungat vulpes & mulgeat hircos. id est, qui Bauium non odit, pro pœna ei contingat vt diligit Mæuium. Fuerunt autem Mæulus & Bauius poëtæ pessimi, & inimici Virgilij. Qui hos ergo diligit, faciat quæ contra naturam sunt, id est, iungat vulpes & mulgeat hircos.

Homœosis est, quæ Latinè interpretatur similitudo, per quam minus notæ rei per similitudinem eius quæ magis nota est panditur demonstratio. Huius species sunt tres, icon, parabola, paradigma, id est imago, comparatio, exemplum.

Icon est imago, cum figuram rei ex simili genere conamur exprimere, vt, Omnia Mercurio similis, vocemque colorumque, Et crines flauos, & membra decora iuuentæ. Congrua enim est similitudo de specie, cuius persona inducitur.

Parabola

Parabola est comparatio ex dissimilibus rebus, vt, qualis in aruis Æstiferæ Libyæ viso leo cominus hoste Subfedit: vbi leoni Cæsarem comparauit, non ex suo, sed ex alieno genere similitudinem faciens.

Paradigma est exemplum dicti vel facti alicuius, aut ex simili, aut ex dissimili genere, conueniēs ei, quam proponimus rei. ita, Tam fortiter perijt apud Hipponem Scipio, quam Vticæ Cato. Similitudo autem tribus modis fit, à pari, à maiore, à minore. A pari: Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est Seditio. A maiore ad minus: Qua liter expressum ventis per nubila fulmen. à minore ad maius: Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus, Threicia fretus cithara fidibusque canoris. quasi dicat, re parua & breui, id est, si ille cithara fretus, ego pietate.

^a ad non propriam similitudinem. *Ferri potest vulgata scriptura similitudine, vt sit quod Charisius dixit propter similitudinē. Nam ex eo videntur hæc. Sed cum idem Charisius metonymiam definiat. Dictionem trāslatam à propria significatione ad aliam proximitatē: vtrovis modo legas luceat. Et Donatus. Ad impropriam similitudinem.*

^b XIII. vsui trad. Ita Beda XII. Donatus, & Charis.
^c Tu Neptune pat. Citatur ex Clauilian. à D. Augustinus.

^d Inq. manus chart. *Pers. Satyr 3. Quod verò sequitur: Nam per manus verba, &c. Aut aliena sunt, vt alijs quoque visum est, aut forte legendum, nam per manus, chartam, & arundinem litteræ significata sunt.*

^e vinū precamur. *Seru. Æn. 7. ad Crateras magnos st. e. vic. Tropus est Synedoeche, vt Cererē pro frumento dicimus. Sic Plautus. vinum precamur, nam hic deus præsens adest.*

^f Antonomasia. *Donatus Antonomasia est significatio vice nominis posita, &c. vsq. ad Achilli.*

^g Quib. duob. trop. *Ex Donat. Charisius quoq. ἐπιθετοῦ est dictio vocabulo adiecta, aut ornandi, aut destruendi, aut indicandi causa.*

^h Interponimus sententiam. *Donatus. Interposita formatio diuersæ sententiæ.*

ⁱ Ordo talis, &c. *Seru. ad eum Virgilij locum.*

^k vt voluntas loq. non fall. *Quintil. lib. 8. Monere satis est, mentiri hyperbolen, neq. ita vt mendacio fallere velit.*

^l Allegoria. *Ambros. lib. de Abraham. Allegoria est, cum aliud geritur, & aliud figuratur. Cic. 3. de Orat. Aliud dicitur, & aliud intelligendum est.*

^m Ironia. *Charisius. Ironia est oratio pronuntiationis grauitate in contrarium deducens sensum verborum.*

ⁿ Antiphrasis. *Hieronimus Bonos. ep. 100. An ideo tibi bellus videris quia fausto vocaris nomine, quasi non & lucus ideo dicatur, quod minime luceat, & parca quod nequaquam parcant, & Eumenides furie quod nõ sint benigne, & vulgo Æthiopes vocentur argentei.*

^o Charientism. *Ex Donat. & Charis.*

^p Parœmia. *Ex Donat. Charisius. Parœmia est vulgaris rei vsurpatio cum aliqua diuersitate, vt coctam numerabimus exta, cum significet, ex euentu sciemus. Et, contra stimulum calces, id est rei contrariæ resistere. Qua sit sententia huius pronerbij in Actis Apost. & apud Terentium nemo nescit.*

^q Aiunt enim rustici. *Non rusticos, sed physicos id confirmare scribit Seruius ad eclog. 9. Vid. Donat. in Adelp.*

^r Sarcasmos. *è Seruio Æn. 2. ad verba Pyrrhi. Referes ergo hæc. Et eclog. 3. ad illud. Qui Bauium non odit.*

^s Tam fortiter perijt apud Hipp. Scip. *Q. Metellus Scipionem, opinor, intelligit. Qui cum antea P. Cornelius Scipio diceretur, postea adoptione Q. Metelli Pij, dictus est Q. Cæcilius Metellus Scipio. Hic, vt refert Appianus, cum in classem Cæsaris incidisset, neque effugere posset, gladio perfoctus in mare se præcipit auis.*

De Prosa. Cap. XXXVIII.

PROsa est producta oratio, & à lege metri soluta. ^a Profum enim antiqui productū dicebant & rectum. Vnde ait Varro, apud Plautū prosis lectis significare rectis. vnde etiam quæ non est perflexa numero: sed recta, prosa oratio dicitur, in rectum producendo. Alij prosam aiunt dictam ab eo, quod sit profusa, vel ab eo quod spatiosius prouat & excurrat, nullo sibi termino præfinito. Præterea tam apud Græcos, quam apud Latinos longè antiquiorem curam fuisse carminum, quam prosæ. Omnia enim prius versibus condebantur, prosæ autem studium serò viguit. Primus apud Græcos Pherecydes Syrius soluta oratione scripsit. apud Romanos autē Appius Cæcus aduersus Pyrrhū solutam orationem primus exercuit. Iam ex hinc & cæteri prosæ eloquentia contenderunt.

^a Cap. XXXVIII. Profum n. antiqui productum d. e. r. *Glossar. Prosa, pexatunica, πῆξορ ὑμᾶτιον. Vid. Fest. Profum autē, an profum dicas, nihil referre (nisi quod illud antiquius) recte aduertit vir eruditiss.*

^b Pherecydes Syrius. *Apuleius lib. 2. Florid. Pherecydes Syro insula Oriundus, qui primus versuū nexu repudiato, conscribere ausus est pæsis verbis, soluto loquutu, libera oratione. Meminit huius Plinius lib. 5. c. 29. & lib. 7. c. 56. Strab. lib. 10. & Eustath. Odysso. ad illud: Νῆο ἄτρῖς σὺ πῶν νεαδῖονταῖ-εξ ἡς (inquit) φερεκύδης. Quod verò sequitur apud eund. Βαβυλωνίον corruptum est ex Βάβυ ἡς Vid. Laert.*

De Metris. Cap. XXXIX.

METra vocata quia certis pedum mensuris atq. spatijs terminantur, neq. vltra dimensionē temporum constitutā procedunt. Mensura enim Græcè μέτρον dicitur.

C 2 Versus

Verfus dicti ab eo, quòd pedibus in ordine suo dispositis, certo fine moderantur per articulos, qui caesa & membra nominantur. ^a Qui ne longius prouoluerentur, quàm iudicium posset sustinere, modum statuit ratio vnde reuenteretur, & ab eo ipso versum vocatum dicunt quod reuertatur.

Huic adhæret rhythmus, qui non est certo fine moderatus: sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit: qui Latine nihil aliud quàm numerus dicitur. De quo est illud: numeros memini, si verba tenerem.

^b Carmen vocatur quicquid pedibus continetur: cui datum nomen existimant seu quod carptim pronuntiaretur ^c (vnde hodie lanam quam purgantes discerpunt, carminare dicimus) seu quòd qui illa canerent, carere mente existimabantur.

Metra vel à pedibus nuncupata, vel à rebus quæ scribuntur, vel ab inuentoribus, vel à frequentatoribus, vel à numero syllabarum.

A pedibus metra vocata, vt dactylica, iambica, trochaica. A trocheo enim trochaicum metrum nascitur, à dactylo dactylicum: sic & alia à suis pedibus. A numero verò hexametrum, pentametrum, trimetrum. Nam senarios versus nos ex numero pedum vocamus: hos Græci ^d quia geminos feriunt, trimetros dicunt. Hexametros autem Latinos primùm fecisse Ennius traditur, ^e eosque longos vocat.

Ab inuentoribus metra appellata dicuntur, vt, Anacreonticum, Sapphicum, Archilochium. Nam Anacreontica metra Anacreon composuit. Sapphica Sappho mulier edidit. Archilochia Archilochus quidam scripsit. Colophonia Colophonius quidam exercuit. Soradeorū quoque repertor est ^f Sorades genere Cretensis. Simonidia quoque metra Simonides poetæ lyricus composuit.

A frequentatoribus: vt Asclepiadea. Non enim ea Asclepius inuenit, sed proinde ita vocata sunt, quod eis idem frequentissimè & elegantissimè vsus sit.

A rebus quæ scribuntur: vt heroicum, elegiacum, bucolicum. Heroicū enim carmen dictum, quòd eo virorum fortium res & facta narrentur. Nam heroes appellantur vtri quasi aerei & cælo digni propter sapientiam & fortitudinem: quod metrum auctoritate cætera metra præcedit, vnum ex omnibus, tam maximis operibus aptum quàm paruis, suauitatis & dulcedinis æquè

A capax. Quibus virtutibus & nomen solùm obtinuit, vt heroicum vocaretur ad memorandas scilicet heroum res. Nam & præ cæteris simplicissimum habetur, constatque duobus pedibus, dactylo & spondeo. ac sæpè penè vel ex hoc, vel ex illo, nisi quod temperantiùs sit vtriusque mixtura, quàm si instruat à singulis. Omnibus quoque metris prius est. Hoc primū Moyses in cantico Deuteronomij, ^h longè antè Pherecydem & Homerum cecinisse probat. Vnde & apparet antiquius fuisse apud Hebræos studium carminum, quàm apud Gentiles. Siquidem & Iob Moyse temporibus adæquatus hexametro versu dactylo spondeoque decurrit. Hoc apud Græcos ⁱ Hecatæus Milesius fertur primus composuisse: vel vt alij putant Pherecydes Syrius. quod metrum ante Homerum Pythium dictum est: post Homerum heroicum nominatum. Pythium autem vocatum volunt, eò quòd hoc genere metri oracula Apollinis sint edita. Nam cum in Parnasso monte Pythonem serpentem in vindictam matris sagittis insequeretur, accolæ Delphici hoc illum metro hortati sunt, vt ait Terentianus. *in Πάριον, in Πάριον, in Πάριον.*

^C Elegiacum autem dictum, eò quòd modulatio eiusdem carminis conueniat miseris. Terentianus Hos elegos dixere: solet quod clausula talis Tristibus, vt tradunt, aptior esse modis. Hoc autem vix omnino constat à quo sit inuentum, nisi quia apud nos Ennius eo prior vsus est. Nam apud Græcos sic adhuc Grammaticorum pendet: vt sub iudice ^k res relicta sit. Nam quidam eorum Colophonium quendam, quidam Archilochum auctorem atque inuentorem volunt.

Bucolicum: id est pastorale carmen plerique Syracusis primum compositum à pastoribus opinantur, nonnulli Lacedæmone. Namque ^l transeunte in Græciam Xerxe rege Persarum, cum Spartanæ virgines, sub hostili metu neque egredi urbem auderent, neque pompam ^m chorumque agrestem Dianæ de more exercerent: turba pastorum, ne religio præteriret, eundem inconditis cantibus celebrarunt. Appellatur autem Bucolicum à bubus de maiore parte, quamuis opilionum caprariorumque sermones in ijs & cantica inserantur.

Hymnos primùm Dauid propheta in laudè Dei cõposuisse, ac cecinisse manifestum

stum est. Deinde apud Gentiles ⁿ prima Mnemia Timothoe fecit in Apollinem & Musas, quæ fuit temporibus Ennij longe post David. Hymni autem ex Græco in Latinum laudes interpretantur.

Epithalamia sunt carmina nubentium, ^o quæ decantantur à scholasticis in honore sponsi & sponsæ. Hæc primum Salomon edidit in laudem Ecclesiæ & Christi. Ex quo Gentiles sibi Epithalamium vendicarunt, & istius generis carmen assumptum est. Quod genus primum à Gentilibus in scenis celebrabatur postea tantum in nuptijs hæsit. Vocatur autem epithalamium: eò quòd in thalamis decantetur.

Threnos, quod Latinè lamentum vocamus, primus Ieremias versu composuit super urbem Hierusalè quando subuersa est, & populus Israel captiuus ductus est. Post huc apud Græcos Simonides poëta Lyricus. Adhibebantur autem funeribus atque lamentis: similiter & nunc.

Epitaphium Græcè, Latinè supra tumulū. Est enim titulus mortuorum, qui in dormitione eorū fit qui iam defuncti sunt. Scribuntur enim ibi vita, mores & ætas eorum.

Poësis dicitur Græco nomine opus multorum librorum: poëma vnus. Idylion paucorum versuum: distichon duorum: monostichon vnus.

Epigramma est titulus, quod in Latinum superscriptio interpretatur. *ἐπι* enim super, *γραμμῆ* littera vel scriptio dicitur.

Epodon in poëmate clausula breuis est. Dicitur autem epodon quòd accinatur ad speciem elegiaci, vbi præmissò vno longiori, alter breuior componitur, atque ita in singulis quibusque maioribus sequentes minores quasi clausulæ recinunt. P Clausulas autem Lyrici appellant, quasi præcisos versus integris subiectos, vt est apud Horatiū: Beatus ille qui procul negotijs, deinde sequitur præcisus: Vt prisca gens mortaliū. Sic & deinceps alterni. quibus aliqua pars deest: & ipsi præcedentibus similes, sed minores.

Centones apud Grāmaticos vocari solent, qui de carminibus Homeri vel Virgilij ad propria opera more centonario, ex multis hincinde cōpositis in vnū sarciant corpus, ad facultatē cuiusq. materiæ. Deniq. Proba vxor Adelphi centonem ex Virgilio de Fabrica mundi, & Euangelijs plenissimè expressit, materia cōposita secundū versū,

& versibus secundum materiam concinnatis. Sic quoq. & quidam Pōponius ex eodem poëta inter cætera stili sui otia Tityrum in Christi honorem composuit: similiter & de Æneide.

^a Cap. XXXIX. Qui ne longius prouolu. *Ec. Vsq. ad numerus dicitur. Augustini sunt verba, 2. de ordin. c. 14. Vidend. idem. 3. de Mus. c. 1.*

^b Carmen vocatur. *è Seru. Æn. 3.*

^c Vnde hodie-- carminare. *Vtitur eo verbo non semel Plinius vt lib. 9. c. 38.*

^d Quia geminos feriunt. *Terentian. Sed ter feritur hinc trimetros dicitur.*

^e Eosq. longos. *Cicero. 2. de legib. Heroicis versibus, quos longos appellat Ennius.*

^f Sotades genere. Creten. *De quo Suid. & Athenæus lib. 14.*

^g Nomen solum obtin. *Quamuis Lyricis heroum quoque facta canerentur.*

^h Siquidem Iob. *Hieron. in præf. ad Iob.*

ⁱ Longe antè Pherecydem. *Duo fuere Pherecyda Atheniensi antiquiorem fuisse Syrium (de quo cap. 37.) vult Strabo. Contra Suidas, nisi mendum in hoc heret.*

Hecateus Milesius. *Strab. lib. 1. πρώτισται γὰρ ἡ ποικιλὴ κατὰ σκευὴν παρήλθεν εἰς τὸ μέσον ἢ εὐδοκίμισεν. εἶτα ἐκείνην μιμῆμενοι λύσαντες τὸ μέτρον, τ' ἄλλα δε φιλῶσαντες τὰ ποικιλὰ συνέγαγον οἱ περὶ Κάδμον, ἢ Φερκύδην, ἢ ἐκατόων, &c.*

^k Res relicta sit. *Ita V. C. Rom. relegata, vel religata nō stri: nōs duas voces, res relicta, alienas patamus. Horatius in art. Quis tamen exiguos elegos emisit auctor; Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.*

^l Transeunte in Græciam Xerxe. *è Seru. ad Eclog. 1.*

^m Chorumq. agrestem Dianæ. *f. Agresti, vel vt est in Rom. C. Agrestis. Diana Agrestis meminit Pausan. lib. 7.*

ⁿ Prima Mnemia Timothoe. *Ita pleriq. CC. al. Mnemia, Enmia, aut Inemia & Cymothoe. Qua de re amplius quarendum. Nam Timothoës vestigiū nullum. Mnemia verd an pars nominis sit, an μνημεῖα id est monumenta reliquerit, id quoque in medio relinquimus.*

^o Quæ cantantur à Scholasticis. *Aug. in ps. 44. Solent dici à Scholasticis carmina quædam vxorem deducuntib. quæ vocantur epithalamia, quidquid ibi cantatur, in honorem cantatur sponsi, & sponsæ. Quod autem ad Scholastici nomen attinet. Hieronym. in catalog. de Sarapione. Sarapion qui ob elegantiam ingenij nomen Scholastici meruit.*

^p Clausulas autem Lyrici appellant. *Sic Terentian. pauld ante pentametrum clausulam heroici dixit.*

^q Centones. *Tertullianus lib. de præscriptionib. Cum de secularib. quoq. scripturis exemplum præsto sit eiusmodi facilitatis, * quouis hodie ex Virgilio fabula in totum aliam componi, materia secundum versus, versibus secundū materiā concinnatis. Deniq. Ofsidius Geta Medeam tragædiam ex Virgilio plenissimè expressit. Meus quidam propinquus ex eod. poëta inter cætera stili sui otia pinacem Cebe-tis explicuit. Homericonas etiam vocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde cōpositis in vnū sarciant corpus.*

C 3   r Proba

* Probavxor Adelphi. *Proba Falconia, cuius & Hieronymus meminit, & cento quidam circumfertur.*
 † Et quidam Pomponius. *Al. Pomponius.*

De Fabula. Cap. XL.

FAbulas poëtae à fando nominaverunt: quia non sunt res factae, sed tantum loquendo fictae. Quae ideò sunt inductae: ut ficto mutorum animalium inter se colloquio imago quaedam vitae hominum nosceretur. Has primus inuenisse traditur ^a Alcmaeon Crotoniensis: appellanturq. Aesopicae, quia is apud Phrygas in hac re polluit. Sunt autem fabulae aut ^b Aesopicae, aut Lybisticae. Aesopicae sunt, cum animalia muta inter se sermocinasse finguntur, vel quae animam non habent: ut vrbes, arbores, montes, petrae, flumina. Lybisticae autem dum hominum cum bestiis, aut bestiarum cum hominibus fingitur vocis esse commercium.

Fabulas poëtae quasdam delectandi causa finxerunt: quasdam ad naturam rerum, nonnullas ad mores hominum interpretati sunt. Delectandi causa fictae, ut eae, quas vulgo dicunt, vel quales Plautus & Terentius composuerunt. Ad naturam rerum fabulas fingunt, ut ^c Vulcanus claudus, quia per naturam nunquam rectus est ignis, ut illa triformis bestia, ^d Prima leo, postrema draco, media ipsa chimera, id est caprea, aetates hominum per eam volentes distinguere, quarum ferox & horrens prima adolescentia, ut leo: dimidium vitae tempus lucidissimum, ut caprea, eò quòd acutissime videat: tum fit senectus ^e casibus inflexis, draco. Sic & Hippocentauri fabulam esse confictam, id est hominem equo mixtum ad exprimendam humanam vitam velocitatem, quia equum constat esse velocissimum. Ad mores: ut apud Horatium mus loquitur muri, mustella vulpecula, ut per narrationem fictam ad id quod agitur verax significatio referatur. Vnde & Aesopi tales fabulae sunt ad morum finem relatae, vel sicut in libro Iudicum ligna sibi regem requirunt, & loquuntur ad oleam & ad ficum, & ad vitem & ad rubum. Quod totum utique ad mores fingitur, ut ad rem quae intenditur, ficta quidem narratione, sed veraci significatione veniatur. ^f Sic & Demosthenes orator fabula usus est adversus Philippum, qui cum ab Atheniensibus postularret, ut sibi decem oratores da-

rentur, & discederet, finxit ille fabulam, qua dissuaderet dicens: lupos aliquando pastoribus, quorum diligentiam decipere voluissent, suasisse, ut in amicitiam convenirent, ea tamen conditione, si canes in quibus erat causa iurgiorum, iure illis traderentur: annuisse pastores, & in spem securitatis dedisse canes, quos ovium suarum vigilantissimos custodes habebant. Tunc lupi, adempta omni formidine, omne quod in gregibus illis erat, non pro satietate tantum, verum etiam pro libidine laceraverunt. Philippum quoque principes populi postulare, quo facilius posset opprimere spoliatam custodibus urbem.

^a Capit. XL. Alcmaeon Crotoniens. *Pythagora discipulus.*

^b Aut Aesop. aut Lybisticae. *Arist. Rhetor. 2. de ex- plo. τῶτων ἢ ἐν μὲν παραβολῇ ἐν ἡ λόγῳ, δὴ ὁ δὲ Αἰσώπειος, ἢ λυβικῶι. Hesychius: λυβικῶι λόγοι χαμαιδαίον φησὶ λυβῶν ἐν ῥῆν τῶ: λόγῳ τῶ τῶ. Vid. Theon. progymnasm.*

^c Vulcan. claud. è *Seru. Aen. 8.*

^d Primaleo, post. drac. *Lucretij versus lib. 5.*

^e Casibus inflexis. *Qui Longobardicos characteres norint, vel cruribus vel cursibus admittant, propter similitudinem, a & u, r. & s. cum praesertim cursibus sit in libro Salmant. in Romano vero; casibus subiacens inflexis.*

^f Sic & Demosth. *In Olynthiacis.*

De Historia. Cap. XLI.

Historia est narratio rei gestae, per quam ea quae in praeterito facta sunt, dignoscuntur. Dicta autem Graecè historia, ^a ἀπὸ τοῦ ἰστορεῖν id est à videre, vel cognoscere. Apud veteres enim nemo conscribebat historiam, nisi is qui interfuisset & ea quae conscribenda essent vidisset. Melius enim oculis quae sunt deprehendimus, quam quae auditione colligimus. Quae enim videntur, sine mendacio proferuntur. ^b Haec disciplina ad Grammaticam pertinet: quia quidquid dignum memoria est, litteris mandatur. Historiae autem ideò monumenta dicuntur, quòd memoriam tribuunt rerum gestarum. Series autem dicta per translationem à fertis florum inuicem comprehensorem.

^a Cap. XLI. Historia ἀπὸ τοῦ ἰστορεῖν. è *Seru. Aen. 1.*

^b haec disciplina ad Grammaticam pertinet. *Aug. lib. 2. de ordin. c. 12. Quia Grammatica ipso nomine profiteri se litteras clamat, vnde etiam Latine litteratura dicitur; factum est, ut quidquid dignum memoria litteris mandaretur, ad eam necessario pertineret.*

De

*De primis autoribus Historiarum.**Cap. XLII.*

Historiam autem primus apud nos Moyses de initio mundi conscripsit. Apud Gentiles verò primus Dares Phrygius de Græcis & Troianis historiam edidit: quam in folijs palmarum ab eo conscriptam esse ferunt. ^a Post Daretem autem in Græcia Herodotus primus historicus habitus est. Post quem Pherecydes claruit ijs temporibus quibus Esdras legem scripsit.

^a Cap. XLII. Primus historicus. *Primus in historia Roman. C. quam scripturam confirmare videtur Silien. Gotth. mendum historiam: sic Martial. Crispus Romana primus in historia.*

De utilitate Historia. Cap. XLIII.

Historiæ gentium non impediunt legentes in ijs quæ vtilia dixerunt. Multi enim sapientes præterita hominum gesta ad institutionem præsentium historijs indiderunt. Si quidem & per historiam summa retro temporum annorumque supputatio comprehenditur: & per consulum regumque successum multa necessaria perferuntur.

^a Cap. LXIII. Historiæ gentiū non imped. legent. & c. *Vid. Aug. 2. de doct. Christ. c. 28.*

*De generibus Historia.**Cap. XLIII.*

Genus ^a Historiæ triplex est. Ephemeris namq. appellatur vnus diei gestio. Hoc apud nos Diariū vocatur. ^b Nam quod Latini Diarium, Græci Ephemerida dicunt.

Kalendaria appellantur, quæ in menses singulos digeruntur.

Annales, sunt res singulorum annorum. Quæcumque enim digna memoriæ domi militiæque, mari ac terra per annos in ^c cō-

mentarijs acta sunt, ab anniuersarijs gestis Annales nominauerunt.

Historia autem multorum annorum vel temporum est: cuius diligentia annui commentarij in libris delati sunt. ^d Inter Historiam autem & Annales hoc interest: quòd historia est eorum tēporum quæ vidimus. Annales verò sunt eorum annorū quos ætas nostra nō nouit. Vnde Sallustius ^e ex historia: Liuius Eusebius, & Hieronymus ex annalibus & historia constant. ^f Inter Historiam, & argumentum & fabulam interest. Nam Historiæ sunt res veræ, quæ factæ sunt. Argumenta sunt, quæ etsi facta non sunt, fieri tamen possunt. Fabulæ verò sunt, quæ nec facta sunt, nec fieri possunt, quia contrà naturam sunt.

^a Cap. LXIII. Genus historiæ tripl. *Vid. Agell. lib. 5. c. 18.*

^b Nam quod Latini Diarium Græci Ephemerid. *Agell. Id eorū est qui Diarium scribūt, quam Græci Ephemerida vocant.*

^c In commentarijs acta sunt. *Conscribantur ex actis primum commentarij, deinde ex commentarijs annales vel historia texebatur. Isidorus ex actis commentarios, ex commentarijs annales, ex annalib. historiam conscribi vult, eiusque dici historiæ cuius opera ex annalibus historia sit composita, aut certe annales plures in volumen vnum redacti.*

^d Inter historiam autem, & annal. *Seruius Æn. 1. ad verba. Et vacet annales, Historia est eorum temporum quæ vel vidimus, vel videre potuimus. dicta ἀπὸ τοῦ ἰσῶρεῖν. i. videre. Annales verò sunt eorum annorum & temporum, quæ ætas nostra non nouit, vnde Liuius ex annalib. & historia constat.*

^e Sallustius ex historia: Liuius, Euseb. *Ita Gotth. Quet. collig. prob. sine eum in reliquis omnib. historialib. legatur. Videntur apud Seruiū voces Sallustius ex historia deesse. Et planè in Sallust. ætatem inciderunt non modo reliquæ historia, quas à M. Emilio Lepido, & Q. Lutatius Catulo Coss. orsus est; sed etiam Iugurthinum bellum, quod P. Scipionis Nasica consulatu cepit. Huius autem rei sit penes auctorem, hoc est Seruium, fides: non n. probatur doctissimis viris hac differentia. Vid. Beroaldi de Seruij commentarij censuram.*

^f Inter historiam, argum. & fab. *è Seru. Æn. 1. ad verba: reuocato à sanguine Teucris. Qui locus emendari & suppleri ex hoc potest, pessumè enim affectus est.*

C 4. DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER SECVNDVS.

De Rhetorica

&

Dialectica.

DE RHETORICA

eiúsque nomine.

Cap. I.

Rhetorica^a est bene dicendi scientia in ciuilibus quæstionibus eloquentiæ copia ad persuadendum iusta, & bona. ^b Dicta autem Rhetorica Græca appellatione ἀπὸ τοῦ ῥητορῆσειν id est, à copia locutionis ῥήσις enim ^B apud Græcos locutio dicitur ῥήτωρ orator. Coniuncta est autem Grammaticæ arti Rhetorica. In Grammatica enim scientiã rectè loquendi discimus. In Rhetorica verò percipimus qualiter ea quæ didicimus proferramus.

^a Rhetorica est bene dicendi scientia. *Hac tantum verba huius loci propria esse duco. Quæ præterea leguntur in plerisque libris. In ciuilib. quæstionib. necessaria ad persuadendum iusta & bona, eloquentiæ copia in rer. personarumq. negotio. Neque eadem sunt in omnib. & priora quidẽ importata huc sunt è capite. 2. libri 1. postrema vero. In rer. personarumq. negotio. à Gothicis omnib. cc. absunt. adscripsimus ergo tantum quæ in meliorib. libris leguntur.*

^b Dicta autem ἀπὸ τοῦ ῥητορῆσειν. Ita vv. cc. neque id abnuat interpretatio.

De inuentoribus Rhetoricæ artis.

Cap. II.

HÆc autem disciplina à Græcis inuenta est à ^a Gorgia, Aristotele, Hermagora:

& translata in Latinum à Tullio videlicet & ^b Quintiliano, sed ita copiose, ita variè ut eam lectori admirari in promptu sit, cõprehendere impossibile. ^c Nam membranis retentis, quasi adhærescit memoriæ series dictionis, ac mox repositis recordatio omnis elabatur. Huius disciplinæ perfecta cognitio oratorem facit.

^a Cap. II. A Gorgia, Aristot. Hermag. *Quoniam hi præcipuè artem hanc excoluerunt, quamuis alij prima fundamenta iecerint, ut Empedocles, Tisias, & Corax.*

^b Quintiliano. *Et Titiano addunt quidam libri, non tamen melioris notæ. Rectèq. irrepisse putabat Chacon ex ultimis syllabis Quintiliani librarior. vitio repetitis. De Titiano Hieronym. in chron. Titianus vir eloquens præfecturam pratorij apud Gallias administrat. Et Seru. Æneid. 10. Titianus & Caluus qui themata de Virgilio elicuerunt, & deformauerunt ad dicendi vsum.*

^c Nam membranis retentis q. adh. *Respexisse videtur ad Ciceronis verba Tusc. i. Sed nescio quomodo dum lego assentior: cum posui librum, assensio omnis elabatur.*

De nomine Oratoris, & partibus Rhetoricæ.

Cap. III.

ORator est igitur vir bonus dicendi peritus. Vir bonus consistit natura moribus, artibus. Dicendi peritus consistit artificiosa eloquentia, quæ constat partibus quinque: Inuentione, Dispositione, Elocutione, Memoria, Pronunciatione, & Fine officij, quod est

est aliquid persuadere. Ipsa autem peritia A dicendi in tribus rebus consistit, natura, doctrina, vsu. Natura, ingenio: doctrina, scientia: vsus assiduitate. Hæc sunt enim quæ non solum in oratore, sed in vnoquoq. homine a artifice spectantur, vt aliquid efficiat.

a Cap. III. artifice spectantur. *Al. expectantur. f. expetuntur.*

De tribus generibus causarum.
Cap. III.

CENERA causarum tria sunt: deliberatiuum, B demonstratiuum, iudiciale. Deliberatiuum genus est, in quo de quibuslibet vtilitatibus vitæ, quid aut debeat aut non debeat fieri tractatur. Demonstratiuum, in quo laudabilis persona aut reprehensibilis ostenditur. Iudiciale, in quo de ipsius personæ facto, aut pœnæ aut præmij sententia datur. Dictum autem iudiciale, eo quod iudicet hominem, & sententia sua ostendat, vtrum laudabilis præmio dignus sit, aut certè reus a condemnari, liberarique supplicio. Deliberatiuum genus vocatur, eo quod de vnaquaque re in eo deliberatur. Huius genus duplex est, suasio & dissuasio, id est, de expetendo & fugiendo, de faciendo & non faciendo. C Suasoria autem in tribus locis diuiditur, honesto, vtili, & possibili. Hæc differt aliquid a deliberatiua, quia suasoria eget altera persona: deliberatiua interdum & apud se agit. In suasoria autem duæ sunt, quæ plus valent: spes & metus. Demonstratiuum dictum quod vnamquamque rem aut laudando aut vituperando demonstrat: quod genus duas habet species, laudem & vituperationem. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur, ante ipsum, in ipsum, post ipsum. Ante ipsum, vt, - quæ te tam læta tulerunt Secula-. In ipsum, vt, O sola infandos Troiæ miserrata labores. Post ipsum, vt, In freta dum fluij current, dum montibus vmbra Lustrabunt, conuexa polus dum sydera pascet: Semper honos nomenque tuum laudèsq. manebunt.

Pari ordine è contrario & in vituperatione hominis hæc forma seruanda est, ante hominem, in hominem, post hominem. Locus communis ad demonstratiuum vituperationis genus pertinet: quod tamen ab eo in aliquo differt. Nam vituperatio quæ contraria est laudi, specialiter in certam fa-

cientis personam adhibetur. Communis verò locus generaliter in facti crimine præponitur: vnde & communis locus dicitur, quia absente persona non tam in hominem, quam in ipsum crimen exponitur. Omne enim vitium non in vno tantum, sed etiam commune in plurimis inuenitur.

a Cap. III. liberatiq. *Reijciat hac Chacon. Sed frequens apud Isidorum coniunctionum, disjunctionumque vicissitudo.*

De gemino statu causarum.
Cap. V

STATUS causarum apud Rhetores dicitur ea res, in qua causa consistit, id est, constitutio: a Græci autem statum a contentione *statu* dicunt. Latini autem non solum a pugna per quam expugnent propositionem aduersarij, sed quod in eo pars vtraque consistat. Fit autem ex intentione & depulsione. Status autem causarum duo sunt, rationalis & legalis. De rationali oriuntur coniectura, finis, qualitas, translatio. De fine iuridicialis & negotialis. De iuridiciali absoluta & assumptiua. De assumptiua, concessio, remotio criminis, relatio criminis, b comparatio. De concessione, purgatio & deprecatio. Coniecturalis status est, cum factum quod alij obijcitur, ab alio pernegatur. Definitiuus status est, cum id quod obijcitur non hoc esse contenditur, sed quid illud sit adhibitis definitionibus approbatur. c Qualitas est dum qualis sit res queritur: & quia de vi & genere negotij controuersia agitur, constitutio generalis appellatur. Translatio est, cum causa ex eo pendet, quod aut non is agere videtur quem oportet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oporteat. Translatiua constitutio dicitur, quod actio translationis & commutationis indigere videtur. Iuridicialis est, in qua æqui & recti natura, & præmij aut pœnæ ratio queritur. Negotialis est, in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate sit consideratur. d Assumptiua est, quæ ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem, foris autem aliquid defensionis assumit. Concessio est, cum reus non id quod factum est defendit, sed vt ignoscatur postulat: e quod nos ad pœnitentes probauimus pertinere. Remotio criminis est, cum id crimen quod infertur, ab se & ab sua culpa, vi & potestate in alium reus

LIBROS
DEL DR.
L. MARCO

reus dimouere conatur: Relatio criminis est: cum ideo iure factum dicitur, quod alius ante iniuria lacesierit. Comparatio est, cum aliud aliquod alterius factum honestum aut vtile contenditur, quod vt fieret, illud quod arguitur dicitur esse commissum. Purgatio est, cum factum quidem conceditur, sed culpa remouetur. Hæc partes habet tres, imprudentiam, casum, necessitatem. Deprecatio est, cum & peccasse se, & consultò peccasse reus confitetur, & tamen vt ignoscatur postulat: quod genus perrarò potest accidere. Itè ex legali statu hæc oriuntur, id est, scriptum & voluntas, leges contraria, ambiguitas, collectio siue ratiocinatio & definitio legalis. Scriptum & voluntas est, quando verba ipsa videntur cum sententia scriptoris dissidere. Legis contraria status est: quando inter se duæ leges aut plures discrepare noscuntur. Ambiguitas est, cum id quod scriptum est, duas aut plures res significare videtur. Collectio vel ratiocinatio est: quando ex eo quod scriptum est, aliud quoque quod non scriptum est, inuenitur. Definitio legalis est cum vis verbi quasi in definitiua constitutione in quo posita sit quaeritur. Status ergo tam rationales quam legales à quibusdam certius decem & octo connumerati sunt, cæterum secundum ^f Rhetoricos Tullij vnde viginti reperiuntur, propterea quia translationem inter rationales principaliter affixit status. Inde se ipse etiam Cicero reprehendens, translationem legalibus statibus applicauit.

^a Cap. V. Græci autem statum à content. Ita Herodotus. & Hermagoras. Praferre videtur Isidorus nostram vocem Græca *ἰστέως*.

^b Relatio criminis comparatio. *Compensatio in plerisque libris, qua de re Capella. Comparatio (inquit) quam compensationem noui à posterioribus perhiberi. Sed comparatio est apud Ciceronem, vnde hæc sunt. Et infra comparatio definitur, consentientibus omnibus libris.*

^c Qualitas est. *Videntur abundare hæc voces ex Cic. 1. de inuent. legendumque. Dum qualis sit res quaeritur, quia de vi, & de genere negotij, &c.*

^d Assumptiua. *Post assumptiuam videtur desiderari absoluta, Dixerat enim ex iuridicali assumptiuam, & absolutam oriri. Quam Cicero definit. Quæ ipsa in se iuris, & iniuriæ continet quaestionem.*

^e Quod nos ad pœnit. *Vid. d. 50. c. in capite, & seqq.*
^f Secundum Rhetoricos Tullij. *Libros de inu.*

De Tripartita controuersia Cap. VI.

Tripartita controuersia iuxta Ciceronem aut simplex est, aut coniuncta. Et si con-

A iuncta erit considerandum est, vtrum sit ex pluribus quaestionibus iuncta, an ex aliqua comparatione. Controuersia simplex est, quæ absolutam continet vnam quaestionem hoc modo: Corinthijs bellum indicamus, an non? Coniuncta est ex pluribus quaestionibus, in qua plura quaeruntur hoc pacto: Vtrum Carthago diruatur, an Carthaginensibus reddatur: an eo colonia deducatur? Ex comparatione, in qua per contentionem vtrum potius, aut quid potissimum quaeritur, ad hunc modum: Vtrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui socijs sit auxilio: an teneatur in Italia, vt quàm maximæ contra Hannibalem copiae sint.

^a Cap. VI. Omnia ex eod. lib. 1. de inuent.

De quattuor partibus orationis. Cap. VII.

Partes orationis in Rhetorica arte quattuor sunt, Exordium, Narratio, Argumentatio, Conclusio. Harum prima auditoris animum prouocat, secunda res gestas explicat, tertia fidem assertionibus facit, quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum est itaque taliter, vt ^a beniuolum, docilem vel attentum auditorem faciamus: beniuolum precando, docilem instruendo, attentum excitando. Narrandum est ita, vt breuiter atque aperte loquamur. Argumentandum ita, vt primum nostra firmemus: dehinc aduersa cofringamus. Concludendum ita, vt concitemus animum audientis implere quæ dicimus.

^a Cap. VII. Beniuolum. Ita scribi praecipit Isidorus ipse lib. 10. non beneuolum.

De quinque modis caussarum. Cap. VIII.

Species caussarum sunt quinque, honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. Honestum causæ genus est, cuius statim sine oratione nostra fauet animus auditoris. Admirabile à quo est alienatus animus eorum qui audituri sunt. Humile est, quod negligitur ab auditore. Anceps est, in quo aut iudicatio dubia est, aut causa honestitatis & turpitudinis particeps, vt & beniuolentiâ pariat.

&

& offensionem. Obscurum, in quo aut tardi
auditores sunt, aut difficilioribus ad cognof-
cendum negotijs caufa cernitur implicata.

• Cap. VIII. Ex eod. Ciceronis loco.

De Syllogismis. Cap. IX.

Syllogismus Græcè, Latine argumentatio
appellatur. Argumentatio autem dicta
est, quasi argutæ mentis oratio, qua inuen-
tum probabile exequimur. ^a Syllogismus
igitur est propositio & assumptionis, cõ-
firmationisque extrema conclusio: aut ex
ambigentis incerto, aut ex fiducia compro-
bantis. Constat enim tribus partibus, propo-
sitione, assumptione, conclusione. Propo-
sitione, vt puta, quod bonum est, turpem
vsum habere non potest. Cõsentit audiens,
assumit ille: Pecunia turpem vsum habet:
Concluditur, Ergo pecunia bonum non est.
Syllogismis autem non solùm rhetores, sed
maximè Dialectici vtuntur, ^b licet Aposto-
lus sæpè proponat, assumat, confirmet, atq.
concludat: quæ, vt diximus, propriæ artis
Dialecticæ atque Rhetoricæ sunt. Syllogif-
morum apud rhetores principalia genera
duo sunt, inductio & ratiocinatio. Inductio-
nis membra tria sunt, prima propositio: se-
cunda illatio, quæ & assumptio dicitur: ter-
tia conclusio. Inductio est, quæ rebus non
dubijs captat assensionem eius cui instituta
est: siue inter Philosophos, siue inter Rheto-
res, siue ^c inter sermocinantes. Propositio
inductionis est, quæ similitudines conced-
endæ rei necessario vnius inducit aut plu-
rium. Illatio inductionis est: quæ & assump-
tio dicitur, quæ rem de qua contenditur.
& cuius caufa similitudines habitæ sunt, in-
troducitur. Conclusio inductionis est, quæ aut
concessionem illationis confirmat: aut quid
ex ea conficiatur declarat. ^d Ratiocinatio est
oratio, quæ id, de quo est quæstio, compro-
batur.

Enthymema igitur Latine interpretatur
mentis conceptio, quem imperfectum syllo-
gismum solent ^e Artigraphi nuncupare. Nam
in duabus partibus eius argumenti forma
consistit, quando eo quod ad fidem pertinet
faciendam vtitur syllogismorum lege præ-
terita, vt est illud: Si tempestas vitanda est,
non est igitur nauigandum. Ex sola enim
propositione constat esse perfectum: vnde
magis Rhetoribus quàm Dialecticis con-

A uenire iudicatum est. Ratiocinationis duo
sunt modi. Primus enthymema, qui est im-
perfectus syllogismus atque Rhetoricus. Se-
cundus epicherema, qui est in Rhetoricis
latis syllogismus. ^g Enthymematis mem-
bra sunt quinque, primum conuincibile, se-
cundum ostentabile, tertium sententiale,
quartum exemplabile: quintum collectiuum.
Conuincibile est, quod euidenti ratione
conuincit, sicut fecit Cicero pro Mil. Eius
igitur mortis sedetis vltiores, cuius vitam si
putaretis per vos restitui posse, nolletis.
Ostentabile est, quod certa rei demonstra-
tione constringit: sicut Cicero in Carili-
nam: Hic tamen viuit? viuit? immo etiam in
senatum venit. Sententiale est, quod sen-
tentia generalis addicit vt apud Terentium,
Obsequium amicos, veritas odium parit.
Exemplabile est, quod alicuius exẽpli com-
paratione euentum similem comminatur:
sicut ^h Cicero in Philippic. Te miror An-
toni, quorum exempla imitaris, eorum exitus
non pertimescere. Collectiuum est, cum
in vnũ, quæ ⁱ argumeta ita sunt, colliguntur,
sicut ait Cicer. pro Milone: Quem igitur
cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquo-
rum querela. Quem iure, quem loco, quem
tempore non est ausus: hunc iniuria, alieno
tempore, cum periculo capitis non dubita-
uit occidere? Præterea secundum Victorinum
enthymematis est altera definitio ex sola
propositione, sicut iam dictum est: quæ ita
constat, Si tempestas vitanda est, non est
nauigatio requirenda. ^k Ex sola assumptione,
vt est illud, sunt autem qui mundum di-
cunt sine diuina administratione discurrere.
Ex sola cõclusionem, vt est illud, vera est igitur
diuina sententia: ex propositione & assump-
tione, vt est illud: Si inimicus est, occidit, ini-
micus autem est. Et quia illi deest cõclusio, en-
thymema vocatur. ^l Sequitur epicherema,
descendens de ratiocinatione ^m latisior & exe-
cutior rhetoricus syllogismus, latitudine di-
stans & productione sermonis à dialecticis
syllogismis propter quod rhetoribus da-
tur. Hic autem constat modis tribus, pri-
mus modus tripartitus est: secundus qua-
drupartitus: tertius quinquepartitus. Tri-
partitus epicherematicus syllogismus est,
qui constat membris tribus, id est, propo-
sitione, assumptione, conclusione. Qua-
drupartitus est, qui constat ex membris
quattuor: prima propositione, secunda as-
sumptione, & vna propositionis siue assump-
tionis

ptionis coniuncta: tertia probatione & quarta conclusione. Quinquepertitus est, qui constat ex membris quinque, id est, prima propositione: secunda eius probatione: tertia assumptione: quarta eius probatione: quinta conclusione. Hunc Cicero ita facit in arte Rhetorica, Si deliberatio & demonstratio genera sunt causarum, non possunt recte partes alicuius generis causae putari: eadem enim res alij genus, alij pars esse potest: eidem genus & pars non potest, & cetera: quousque syllogismi huius membra claudantur.

^a Cap. IX. Confirmationis extrema concl. Confirmationem syllogismo addidit Ciceronem secutus, exemplo tamen non nisi syllogismi simplicis est usus.

^b Licet Apostolus. Verba sunt Hieronymi ad Paul. Vrbicā ep. 155. mutasse Isidorū vocē Apostol. in Philosophū credebatur Chacon, rediisseq. rursus vel ex scribentium errore, vtraq. voce per compendium scripta; vel alicuius, qui eam ex Hieronymo accersuit, superuacua diligentia.

^c siue inter sermocinantes. Victorinus, in quacūq. contentione verbor.

^d Ratiocinatio. Eod. modo Cassiodorus. Breuius Fortunatianus: Ratiocinatio est, qua aliquid approbamus.

^e Artigraphi. Eadem voce vtuntur Donatus, & Seruius, ad artem Donati. Constatq. ex D. August. ep. 59. huiusmodi Graecolatinas voces illa etate vsurpatas esse, quamuis Quintiliano inuisas. Idem ab Augustino & Fortunatiano technici dicuntur.

^f Enthymematum membra. Fusius hac Isidorus quā Fortunatianus.

^g Cic. Philipp. 2. quor. exempla imitere eorū exitus non perhorrescere?

^h Quae argumentata. Ex Ouet. Colleg. Goth. reliqui quae argumenta.

ⁱ Ex sola assumptione. Suppleuimus hic quadam ex Tarraconensib. libris & Cassiodoro auctore Ant. Augustino.

^k Sequitur epichorem. Ex lib. 1. de inuent.

^l latior, & executior Rhetoricus Syllogismus. Sic pauld ante epicherema latiore syllogismū dixit, latior executio volebat A. Augustinus ex Fortunatiano.

^m et quarta conclus. Vox quarta ex Gothicis repetita est.

A quoddā moribus institutū, quod pro lege suscipit cum deficit lex, nec differt scriptura, an ratione consistat: quando & legē ratio commendat. Porro si ratione lex constat, lex erit omne iam quod ratione confiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disciplinae conueniat, quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in cōmuni est vsu. Omnis autem lex aut permittit aliquid, vt, Vir fortis petat praemium: aut vetat, vt, Sacrarum virginum nuptias nulli petere liccat: aut punit, vt, Qui eadem fecerit, capite plectatur. Factae sunt autem leges, vt earum metu humana coerceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refranetur nocendi facultas. Legis enim praemio aut poena vita moderatur humana. Erit autē lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinē patriae, loco temporique conueniens, necessaria, utilis, manifesta quoq. ne aliquid per obscuritatem in captionē contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium utilitate conscripta.

^a Cap. X. Lex est. Lib. 5. c. 10. & d. 2. c. 2.

Repetuntur eadem lib. 5. c. 3. 10. 19. & seqq. Vid. Grat. d. 1.

^b Institutio æquit. Omne autem ius legib. & morib. constat. lib. 5. c. 3. & d. 1. c. 2.

^c de morib. tracta tantumdem. Sico. l. tantummodo Grat.

^d Ratio cōmendat. Tertul. lib. de corona milit. Consuetudo etiam in ciuilib. reb. pro lege suscipitur, cum deficit lex. Nec differt scriptura an ratione consistat, quando & legem ratio commendat.

^e Factae autem sunt leges. Ex Aug. ep. 56.

^f vita moderatur humana. Moderatur passim vt. l. 15. D. de negot. gest. Pro qualitate personar. & actio formatur, & condemnatio moderatur.

^g in captionem contineat. Paul. lib. 5. sentent. c. 33. Ne quis in captionem verbor. in cauendo incidat.

De Lege. Cap. X.

Lex^a est cōstitutio populi, quam maiores natu cum plebibus sanxerūt. Nam quod rex aut imperator edicit, constitutio vel edictum vocatur. Institutio æquitatis duplex est, nunc in legibus, nunc in moribus. Inter legem autem & mores hoc interest, quod lex scripta est: mos verò est vetustate probata consuetudo, siue lex non scripta: nam lex à legendo vocata, quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est de moribus tracta tantumdem. Consuetudo autē est ius

De sententia. Cap. XI.

Sententia est dictum impersonale, vt, Obsequium amicos veritas odiū parit. Huic si persona fuerit adiecta, chria erit, ita, offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo: Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis obsequendo. Nam inter chriā & sententiam hoc interest, quod sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquam dicitur. Vnde si sententiæ persona adijciatur, fit chria: si detrahatur, fit sententia.

^a Cap.

De Cataſceue & Anaſceue.
Cap. XII.

De Proſopopœia. Cap. XIII.

Cataſceue eſt confirmatio propoſitæ rei, Anaſceue autē contraria ſuperiori eſt: reuincit enim non fuiſſe aut non eſſe quod natum, aut factum, aut dictum eſſe proponitur: vt ſiquis Chimeram neget fuiſſe, aut fuiſſe confirmet. Inter has & Theſin hoc intereſt, quòd Theſis quamuis & ipſa habeat diſputationem in vtramque partem, tamen incertæ rei quaſi quædam deliberatio vel coarctatio eſt: Cataſceue autē & Anaſceue in his rebus, quæ veriſimiles non ſunt, ſed pro veris proponuntur, plerumque verſantur. Anaſceux prima diuiſio eſt, in inconueniens & mendacium. Inconuenientis ſpecies ſunt, quod inhoneſtum eſt, & quod inutile. Item inhoneſtum tractatur, aut in dictis, aut in factis. In dictis, vt ſi quis indecora & non reſpondentia auctoritati dixiſſe dicatur: velut ſi aliquis infamet Catonem illum Cenſorium, iuuentutem ad nequitiam & luxuriam cohortatum. In factis, vt ſi quis abhorrens aliquid à ſanctimonia & nomine ſuo feciſſe dicatur, vt eſt fabula de adulterio Martis & Veneris. Mendacium autem tres habet ſpecies: incredibile, quod factum non eſſe credatur: vt adoleſcentem de Siculo littore ^a egrediētes Africa claſſes videre. Impoſſibile eſt, vt Clodius inſidias Miloni fecerit, & idem occiſus ſit à Milone. Contrarium eſt, Nam ſi inſidias fecit, occidit. Occiſus eſt; non fecit inſidias. Hæc diſtributio in contrarium reformata ^b Cataſceux proderit. Oportebit tamen principia ſic ordinare, vt aut credendum eſſe veterum auctoritati, aut fabulis fidem non habendam eſſe dicamus. Et ad id poſtremum in Anaſceue recurramus, ne quid aliud ſignificare voluerint, qui iſta finxerunt: vt ſi Scyllam non marinam, ſed maritimam feminam: nec ſuccinctam canibus, ſed rapacem aliquam & inhospitalem venientibus extitiſſe.

^a Cap. XII. egrediētes Afric. Ex Plin. & Solin. mendosè libri omnes ingrediētes.

^b Cataſceux proderit. Poſt hæc verba adduntur in Gothicis aliquot. Vt gradus omnes conſtituamus, honeſtum, vtile, veriſimile, poſſibile, conſentaneum, vel ex diuerſo inhoneſtum, inutile, parum veriſimile, impoſſibile, contrarium. Que, quia neque ſatis cum ſuperiorib. coherent, neque ſunt in veteriorib. libris, recipienda non putauimus, Licet quibuſd. probarentur.

Proſopopœia ^a eſt cum in animalium & perſona & ſermo fingitur: Cicero in Catilinam: Etenim ſi mecum patria mea, quæ mihi vita mea multò eſt charior, loqueretur, dicens, &c. Sic & montes, & flumina vel arbores loquentes inducimus, perſonam imponentes rei, quæ non habet naturam loquendi, quod & in tragœdijs uſitatum eſt, & in orationibus frequentiffimè inuenitur.

^a Cap. XIII. Proſopop. Hæc & Ethopœia maiores uſa ſunt, quam vt cum figuris reliquis connumeranda eſſent, propterea eas in progymnaſtatis poſuit.

De Ethopœia. Cap. XIII.

Ethopœiam verò illam vocamus, in qua hominis perſonam fingimus, pro exprimendis affectibus ætatis, ſtudij, fortunæ, lætitiæ, ſexus, mæroris, audaciæ. Nam cum piratæ perſona ſuſcipitur, audax, abrupta, temeraria erit oratio: cum fœminæ ſermo ſimulatur, ſexui conuenire debet oratio: iam verò adoleſcentis, & ſenis, & militis, & imperatoris, & paraſiti, & ruſtici, & philoſophi, ^a diuerſa ratio ducenda eſt. Aliter enim loquitur gaudio affectus, aliter vulneratus. In quo genere dictionis illa ſunt maximè cogitanda: quis loquatur, & apud quem, & de quo, & vbi, & quo tempore: quid egerit, quid acturus ſit, aut quid pati poſſit, ſi hæc conſulta neglexerit.

^a Cap. XIII. diuerſa ratio ducenda. Ex Gotth. Oni. Al. oratio dicenda.

De Generibus quaſtionum.
Cap. XV.

Genera quaſtionum duo ſunt: quorum vnum eſt finitum, alterum infinitum. Finitum hypotheſis Græcè, Latinè cauſa dicitur, vbi cum certa perſona controuerſia eſt. Infinitum quod Græcè theſis, Latinè proſiſtitum nominatur, Hoc perſonam non habet certā, nec ^a in eſt ei aliqua certa circumſtantia, id eſt, nec locus, nec tēpus. In cauſa verò certa omnia ſunt, ^b vnde quaſi pars cauſæ eſt proſiſtitum.

^a Cap. XV. neque in eſt ei aliqua certa circumſt. Al. Neque in theſi aliqua circumſt. eod. ſenſu.

^b Vnde quaſi pars cauſæ, e. p. Cic. in Top. Itaque proſiſtitum pars cauſæ eſt.

De Elocutione. Cap. XVI.

IAM verò in elocutionibus illa vti oportebit, vt res, locus, tempus, persona audientis efflagitat, ne profana religiosis, ne inuerecunda castis, ne leuia grauibus, ne lasciuia ferijs, ne ridicula tristibus misceantur. Latine autem & perspicue loquendum. Latine autem loquitur, qui verba rerum vera & naturalia persequitur, nec a sermone atque cultu presentis temporis discrepat. Huic non sit satis videre quid dicat: nisi id quoque aperte & suauiter dicere, ne id quidem tantum: nisi id quod dicat, & facere dicat.

* Cap. XVI. Nisi id quod dicat, & facere dicat. Rom. C. Nisi id quod dicat & fecerit. F. nisi id quod deceat fecerit. Al. Nisi id quod dicat & facere dicat. Quam scripturam vna mutata littera recepit.

De trimodo dicendi genere. Cap. XVII.

DICENDA sunt quoque summissa leuiter, incitata grauiter, inflexa moderatè. Hoc est enim illud trimodum genus dicendi, humile, mediũ, grandiloquum. Cũ enim magna dicimus, graditer proferenda sunt, cũ parua subtiliter, cũ mediocria temperatè. Nam in paruis causis nihil grande, nihil sublime dicendum est, sed leni ac pedestri more loquendũ. In causis autem maioribus, vbi de Deo vel hominum salute referimus, plus magnificentiæ & fulgoris est exhibendum. In temperatis verò causis vbi nihil agit vt agat, sed tantũmodo vt delectetur auditor, inter vtrumque est moderatè dicendum: sed & quamuis de magnis rebus quisque dicat, non tamen semper granditer dicere debet, sed summissè cũ docet: temperatè cũ aliquid laudat vel vituperat: granditer cũ ad conuersionem auersos animos prouocat. Vtenda tamen verba in summissio genere sufficientia, in temperato splendoria, in grandi vehementia.

* Cap. XVII. nihil agitur, vt agat. Sic o. l. ac tales sunt causar. pleraq. in demonstratio genere.

De colo, commate et periodo. Cap. XVIII.

COMPONITUR autem instruiturque omnis oratio commate, colo & periodo. Comma particula est sententiæ. Colon membrum. Periodus ambitus vel circuitus. Fit

A autem ex coniunctione verborum comma, ex comate colon, ex colis periodus. Comma est iuncturæ finitio, vt puta, Et si vereor, iudices, ecce vnum comma: sequitur & aliud comma, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientem timere: & factum est colon, id est, membrum, quod intellectũ sensũ præstat, sed adhuc pendet oratio: sicque deinde ex pluribus membris fit periodus: id est, extrema sententiæ clausula, ita, veterem iudiciorum morè requirunt. Periodus autem longior esse non debet, quàm vt vno spiritu proferatur.

* Cap. XVIII. instruitur. Prothesis in Gotthica scriptura frequens instruitur pro struitur, nec minus frequens aphæresis Spania pro Hispania. Spalensis pro Hispal. storia pro historia.

morem requirunt. Ead. verba apud Fab. Nunc pro requirunt in Miloniana, minimè vident, vulgo legimus. Cum alij quoque requirunt in ms. libb. legisse se affirmant.

De vitijs litterarum, et verborum, et sententiarum cauendis. Cap. XIX.

PRÆTEREÀ purum & honestum oratoris eloquium carere debet omnibus vitijs, tam in litteris quàm in verbis, quàm etiam in sententijs. In litteris, vt iunctura apta & conueniens sit: & sic obseruandum, ne præcedentis verbi extrema vocalis in eandem vocalem primam incidat verbi sequentis, vt fœminæ Ægyptiæ: quæ structura melior sit, si consonantes vocalibus applicantur: triũque consonantium, quæ in se incidentes stridere & quasi rixari videntur, vitanda iunctura est, id est, r, s, x, vt ars studiorum, rex Xerxes, error Romuli. Fugienda est & consonans m, illisa vocalibus, vt verum enim.

* Cap. XIX. quæ structura. Al. instructura ex vsitata prothesis.

De iuncturis verborum. Cap. XX.

IN verbis quoque cauenda sunt vitia, vt non impropria verba ponantur, quam Græci acyrologia vocat. Amada est ergo proprietatis, sic tamen vt aliquando propter humilitatem sordidi aut spurci vocabuli translatis nominibus sit vtendum: non tamen longè accitis, sed vt veris proxima & cognata videantur. Fugienda etiam Hyperbata longiora, quæ fieri sine aliorum sensuum confusione non possunt. Ambiguitas quoque & vitium

& vitium illud cauendum, cum quidam A iactatione eloquentiæ ducti, quod vno aut duobus verbis significare poterant, interpositis inanibus vocibus longa & circumflexa ambage concludunt, quod vitium Perissologia vocatur. Cui contrarium vitium est breuitatis studio etiam necessaria verba furari. Fugienda sunt quoque sicut in litteris & verbis, quæ inter prima Grammaticorum studia cognoscuntur, b ita & in sententijs vitia.

Sunt autem Cacophaton, Tautologia, Eclipsis, Acyrologia, Macrologia, Perissologia, Pleonasmus, & his similia. At contra orationem extollit & exornat Energia, tum B Emphasis, quæ plus quiddam quam dixerit, intelligi facit: vt si dicas, Ad gloriam Scipionis ascendet: & Virgilius, Demissum lapsi per funem. Cum enim dicit lapsi, a altitudinem suggerit. Huic contraria virtus est, verbis minuere quæ natura sua magna sunt.

a Cap. XX. Altitudinè suggerit, Sic C. Romanus: nostri omnes altitudinem imaginis sugg. sed sine imaginis, sine imaginationi potius legas, nobis probari neutrum potuit.

De figuris verborum & sententiarum. Cap. XXI.

A Vgetur & ornatur oratio etiam figuris verborum, ac sententiarum. Nam quia directa & perperua oratio, fatigatione atq; fastidiu tam dicendi quam audiendi, creare solentenda est & in alias versanda formas, vt & dicentem reficiat, & ornatio fiat, & iudicem diuerso vultu, audituque delectat. E quibus plurimæ superius a Donato in schematibus artis Grammaticæ annotatæ sunt.

Vnde tantum illa hic interponi oportuit, quæ in poemate, aut nunquam, aut difficulter fiunt: in oratione autem liberè.

Anadiplosis est congeminatione verborum, vt, hic tamen viuit? viuit? immo etiam in senatum venit.

Climax est gradatio cum ab eo verbo quo sensus superior terminatur, inferior incipit: ac dehinc quasi per gradus dicendi ordo seruetur, vt est illud Africani: Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas. Hanc figuram nonnulli catenam ap-

pellant, propter ea quod aliud in alio quasi nectitur nomine, atque ita res plures in geminatione verborum trahuntur. Fit autem hoc schema non solum in singulis verbis, sed etiam in contextione verborum, vt apud Gracchum, Pueritia tua adolescentiæ tuæ inhonestamentum fuit, adolescentiæ senectuti dedecoramentum, senectus reipublicæ flagitium. Sic & apud Scipionem: a Vi atq; ingratijs coactus cum illo sponsonem feci, facta sponsonem ad iudicem adduxi, adductum primo cœtu damnauit, damnatum ex voluntate dimisi.

Antitheta, quæ Latine contrapositione appellatur, quæ dum ex aduerso ponuntur sententiæ pulchritudinem faciunt, & in oramento locutionis decentissima existunt, vt Cicero: Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudine: hinc continentia, illinc libido: hinc denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant: cum iniquitate luxuria: ignauia cum temeritate, cum vitijs omnibus: postremo copia cum egestate: bonaratio cum perdita: mens sana cum amentia: bona denique spes cum omnium rerum desperatione configit. Huiusmodi locutionis oramento liber Ecclesiasticus vsus est, dicens: Contra malum bonum, & contra mortem, vita: sic contra piuum peccator, & sic inuenire in omnia opera Altissimi, b bina & bina, vnum contra vnum.

Synonymia est quoties in connexa oratione pluribus verbis vnam rem significamus, vt ait Cicero: Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas. Item, Non feram, non patiar, non sinam.

Epanodos, quam regressionem nostri vocant, Principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui sequebantur.

D Antapodosis, quoties media primis & vltimis conueniunt, vt: Vestrum hic factum reprehenditur, Partes conscripti, non meum: ac pulcherrimum quidem factum: verum, vt dixi, non meum, sed vestrum.

Paradiastole est, quoties id quod dicimus interpretatione discernimus, cum te pro astuto sapientem appellas, c pro inconsiderato fortem, pro inliberali diligentem.

d. Antanaclassis est quæ eodè verbo contrarium exprimit sensum. e Querebatur quid-

D 2 dam

dam de filio cur mortem suam expectaret: respondente, Non expecto: immò peto, inquit, vt expectes.

Antimetabole est conuersio verborum, quæ ordine mutato contrarium efficit sensum: Non vt edam viuo, sed vt viuam edo. Et illud: Si consul Antonius, Brutus hostis: Si cõseruator reipub. Brutus, hostis Antonius. ^f Exoche; * Quis eos appellauit? Appius: quis produxit? Appius.

Nunc figuras sententiarum, quas operæpretium est cognoscere persequamur.

⁸ Sententia est dictum impersonale, vt, Obsequium amicos, veritas odium parit. Huic si persona fuerit adiecta, chria erit, ita: offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo. Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis, obsequendo. Nam inter chriã & sententiam hoc interest: quod sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquã dicitur. Vnde si sententiæ persona adijciatur, fit chria: si detrahatur, fit sententia.

Sententiarum species multæ sunt: aliæ enim indicatiuæ, aliæ pronuntiatiuæ, vt, Nusquam tuta fides: aliæ imperatiuæ: vt, Vade, age nate voca zephyros, & labere pennis. Aliæ admiratiuæ: vt, tantæne animis cælestibus iræ?

Aliæ cõparatiuæ, vt: Si vinco & pereor quid ibi me vincere præstat? Aliæ superlatiuæ, quæ cum aliquo motu animi & indignatione promuntur, -- Quid non mortalia peccata cogis Auri sacra fames?

Aliæ interrogatiuæ: vt, -- iuuenes quæ causa subegit Ignota tentare vias? -- Qui genis, vnde domo? pacemne huc fertis an arma?

Aliæ responsiuæ, vt illinc, istinc. Aliæ deprecatiuæ: vt, Eripe me his inuicte malis. Aliæ promissiua: vt, Parce metu Cytherea, manent immota tuorum Fatatibi. Aliæ cõcessiuæ, quæ cum impulsione prohibeant: vt, I, sequere Italiam ventis pete regna per vndas. quæ tamen ne non intellecta sit persuasio, permixta sunt aliqua quæ verant latenter, vt, -- ventis per vndas. Aliæ demonstratiuæ: vt, En, ecce. Aliæ optatiuæ: vt, ð mihi præteritos referat si Iuppiter annos.

Aliæ ^h derogatiuæ, vt nequaquam.

Aliæ quæ cum exclamatione proferuntur: vt ⁱ Quis furor ð ciues pacẽ conuertit in arma? Et Cicero, O dij immortales, vbinam gentium sumus?

Aliæ exhortatiuæ, cum ad sententiã pro-uocamus: vt, Aude hospes contēnere opes.

Aliæ dehortatiuæ, cum à contrario vitio peccatõq. reducimus. Sunt & affirmatiuæ, vt, quidni, quippe.

Præceptiuæ: vt, Nudus ara, sere ^k nudus, habebis frigore mēsses.

Veratiuæ, vt, Néue inter vites corylũ sere, néue flagella Summa pete.

Negatiuæ, vt nõ, minimè. Sunt & miratiuæ vt, ^l Papè, viuere nõ licet, & fornicari liber?

Dolentis, vt, Hei mihi quòd nullis amor est ^m sanabilis herbis. Flentis. * ---

Similitudinis sic: ⁿ vt quondam Creta

B fertur labyrinthus in alta.

Admonentis. -----

Irridentis. -----

Gementis. -----

Exhortatiuæ. -----

Consolatiuæ. -----

Commiserantis. -----

Quorum quot sunt figuræ, tot & in pronuntiando voces.

^o Sunt & Amphidoxæ, quarũ pars honesta est, pars inhonesta: vt, non est tua tuta voluntas: Magna petis Phæton.

Sunt & aliæ, p procatalepses: cum id quod uobis obijci poterat; antè præsumimus ad diluendum: vt, Si quis vestrum, Iudices, aut eorum qui assunt fortè miratur. Sunt & aporia, dubitatio simulantis nescire se quæ scit, aut quomodo dicatur.

^q Cœnosis autè dicitur cõmunicatio consilij cum iudicibus aut aduersarijs, vt si dicas: Vos cõsulo iudices, aut vos aduersarij: quid me facere conuenit, aut quid vos facturi fuissetis.

Paradoxon est cum dicimus inopinatum aliquid accidisse, vt pro Flacco Cicer. Cuius laudis prædicator esse debuerit, eius periculi deprecatorẽ esse factum.

^d Epitrope, id est, permissio, cum aliqua ipsi iudicibus aut aduersarijs permittimus æstimanda: vt Caluus in Vatiniũ, Perfrica frontem, & dic te digniorem qui prætor fieres quàm Catonem.

Parrhesia est oratio libertatis & fiduciæ plena, ^f Occidi, occidi non Spuriũ Meliũ, &c. Qua figura cautè vtendum est, vt Cicero: præmisit enim rationem.

Ethopœia est, cum sermonem ex aliena persona inducimus, vt pro Cælio, Tullius facit Appiũ cæcum cum Clodia loquentẽ. Energia est rerũ gestarũ aut quasi gestarum sub oculis inductio, de qualocuti iã sumus.

^c Metathesis est, quæ mittit animos iudicium

cum in res præteritas aut futuras, hoc modo: Retiocate mentes ad spectaculum expugnatae miseræ ciuitatis, & videre vos credite incendia, cædes, rapinas, direptiones, liberorum corporum iniurias, captiuitates matronarum, trucidationes senum. In futurum autem anticipatio eorum quæ dicturus est aduersarius: vt Tullius pro Milone, cum mittit animos iudicium in eum reipublicæ statum, qui futurus esset si occiso Milone Clodius viueret.

Aposiopesis est, cum id quod dicturi videbamur, silentio intercipimus: Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Epanalepsis est digressio: Tulit calor medicendi, & dignitas rerum paullo longius B quam volebam, sed redeo ad causam.

Anamnesis est, commemoratio eius rei quam oblitus fuisse nos fingimus.

Apætesis est cum id quod in animos iudicium quasi deposueramus, opportunè reposcimus.

Ætiologia est, cum proponimus aliquid, eiusque causam & rationem reddimus.

Characterismus est descriptio figuræ aliquius expressa: vt, Omnia Mercurio similis vocemque coloremque. Et crines flauos, & membra decora iuuentæ.

Epitrochasmus, cum plures sensus breuiter expeditos in vnum locum coaceruat, & cum quadam festinatione decurrit: vt Cicero: Rempublicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona fortunas, coniuges, liberisque vestros, &c.

Ironia est cum per simulationem diuersum, quam dicit, intelligi cupit. Fit autem, aut cum laudamus eum quem vituperare volumus, aut vituperamus quem laudare volumus. Vtriusque exemplum erit, si dicas: Amatorem reipublicæ Catilinam, hostem reipublicæ Scipionem.

Diasyrmus, ea quæ magna sunt verbis minuit, aut minima extollit.

Epimone est quoties in eodè sensu diutius immoramur: Cui tandem pepercit? cuius amicitia fidem custodit? cui bono inimicus non fuit? quando non aut accusauit aliquem, aut verberauit, aut prodidit?

Epanalepsis est promissio, qua iudicem attentum facimus: pollicentes nos aliqua magna aut minima dicturos.

Profopopœia est, cum inanimalium & personarum & sermo fingitur. Cicero in Catilinam: Etenim si mecum patria mea, quæ mihi vita

mea multo est charior loqueretur, dicens, &c.
2 Parathesis est cum quasi deponimus aliquid imperfectum apud memoriam iudicum repetituros nos dicentes cum opportunum fuerit.

Peusis, id est, soliloquium, cum ad interrogata ipsi nobis respondemus.

3 Synchoresis est, cum differimus aliquid petentes, vt aliud interim nos permittant dicere.

a Cap. XXI. Vi atq. ingratijs coactus. Coactus est ingratijs interpretationem esse quis dubitet? ergo expungi sine fraude poterat.

b Bina, & bina. LXX, δύο, δύο, ἐν κάρτερῃ τῶ ἐνός. Et ita quidam vulg. edit. libri in s. duo, duo, vnum contra vnum.

Principum dignitas, &c. Ex oratione pro Ligario.
c Pro inconsiderato forte pro illiberali dilig. Pro confidente fortem pro illiberali diligentem rei familiaris: dixit Rutilius citans idem exemplum ex Hypside. Eod. visur Fabius lib. 9. c. 3. Alterum autem Paradiastoles exemplum apud Rutilium Fabium Synæciosi aptauit, cum opposita figura videantur, illa enim res, quæ videntur eadem, disiungit; Synæciosi contra diuersa coniungit.

d Antanaclasis. Anaclasin vocat Rutilius, nisi mendam in eo. Quintilianus speciem esse dicit paronomasia.

e Quærebatur quidam. Proculeium appellant hunc Fabius & Rutilius.

f Exoche * Quis eos appellauit. Videtur hoc loco deesse tum definitio Exoches cum suo exemplo, tum etiã alterius figura nomen cuius exemplum fit quod è Miloniana assertur. Hanc A. Augustinus Symplocon fuisse aiebat, vtramque è Seruio, & Aquila Rom. supplere non erit difficile.

g sententia est dict. imp. Idem sup. c. 11.

Quæ tamen ne non intellecta Verba Seruij ad v. I, sequere Italiam vent. Æn. 4.

h Alia derogatiua. Al. denegatiua.

i Quis furor. Petron. in Satyr. Quis furor, exclamat, pacem conuertit in arma?

k Habebis frigore messes. Febrim potius ex Seru. & Virgilij vita. Sed hac verba è margine inserta verissime indicabat Chacon.

l Pappæ viuere non lic. &c. Verba sunt Hieronymi in ep. ad Rust. 4.

m sanabilis, medicabilis apud Ouid.

n Vt quondam Creta. Ex Æn. 5.

o Sunt & amphidox. Vid. August. de Rhetor. c. 10.

p Procatalepsis. Prolepsis Fabius, & præsumptione vocat.

q Cœnonesis. Hanc Rufinianus Anacœnosin; Fabius communicationem nominat.

r Caluus in Vatinius. Constat à Caluo Vatiniū accusatum, Catullus.

D Risi nescio quem modo in corona,
Qui, cum mirificè Vatiniā
Meus crimina Caluus explicasset.

f Occidi, occid. Ex Miloniana.

e. Metathesis. Hypotyposin Rufinianus & reliqui vocant, P. Nunnesius rectè nominatam ab Isid. Metathesin aiebat, quod per eam traducuntur iudicium animi ab eo quod adest, ad præteritum, aut consequens.

v Epanalepsis. Cicero Reditum, Quintilianus a quodam vocat.

D 3

Cha

* Characterismus. Vid. Rutilius, apud quem mendose A
Chresterismus.

7 Epitrochasmus cum plures sens. Duas figuras vi-
detur confundere Epitrochasmus, & Synathrasinum. Nam
coacervate plures sensus commane Epitrochasmum cum Syna-
thrasmo: cum quadam festinatione decurrere, Epitrochasmus
potius est. Exemplum ex III. Catilinaria magis est Syna-
thrasmi: non. n. vita, bona, fortuna, coniuges, liberi plurimum
inter se distantia, quod erat Epitrochasmus fortasse proprium.
Volunt. n. Aquila & Numenius esse πολυδυσωτα. Ergo cum
in veterib. editionib. Epitrochasmus sit, Litrisimus, Lintrif-
imus & Syntrifimus in manuscriptis; veramq. figuram ab Isi-
doro definitam putamus non admodum dissimilib. verbis, unde
vnius definitione alterius exemplum, vtriusq. tantum nomina libra-
rior. inscitia reliquerit. Quomodo peccatum ab isstem paullo
ante aduertit A. Augustinus in Exoche, & Symploce. Vid. Ru-
vil. Aquil. & Fab. lib. 8. Vulcanius Athrasmos fecit (credo) ex
Litrisimos.

* Dialyrmos. Cuius exempla plura apud Aquilam, &
Rufinian.

a Parathesis. Cui Apresis (de qua paullo ante) respondet.
b Synchorelis. Discessimus aliquantulum a libris, nam
in excusis syneresis. in manusc. synerofis. Quia inuenimus
συνχώρησις, id est permissionem ab Aristide. Quintiliano in
Musis inter figuras Rhetoricas numerari.

DE DIALECTICA. Cap. XXII.

DIALECTICA est disciplina
a ad discernendas rerum causas in-
uenta. Ipsa est Philosophiae species,
quae Logica dicitur, id est, rationalis, defi-
niendi, quaerendi & differendi potens. Do-
cet enim in pluribus generibus quaestionum,
quemadmodum disputando vera & falsa diju-
dicentur. Hanc quidem primi Philosophi
in suis b dictionibus habuerunt, non tamen
ad artis redegere peritiam. Post hos c Ari-
stoteles ad regulas quasdam huius doctrinae
argumenta perduxit, & d Dialecticam nun-
cupavit, pro eo quod in ea de dictis disputa-
tur: nam λεξιων dictio dicitur. Ideo autem
post Rhetoricam disciplinam Dialectica se-
quitur, quia in multis vtrique communia D
existunt.

Cap. XXII. Hoc initium tertij libri in Tarrac.
CC.

a ad discernendas res. c. Al. ad differendas. Sed discer-
nendas legendum ostendunt verba sequentia. Docet quem-
admodum disputando vera, & falsa dijudicentur.

b In suis dictionibus. Id est disputationibus.

c Post hos Arist. Cassiodor. Quia quidem veteres
sunt vsi plurimum, tamen ad artis non redegere
normam. Primus ferè Aristoteles eorum quidem,
qui in aliquo sunt pretio, ad regulas quasdam huius
disciplinae argumenta perduxit.

d Et Dialecticam nuncupavit. Non ille quidem to-

tan artem, sed eam solam partem, qua probabiliter differat.
vt obseruatum est ab antiquis Peripateticis Alexand. Boeth.
& alijs.

De differentia Dialectica & Rhe- thorica artis. Cap. XXIII.

Dialecticam verò & Rhetoricam a Varro
in ix. disciplinarum lib. tali similitudine
definiuit: Dialectica & Rhetorica est b quod
in manu hominis pugnus allectus & palma
distensa, illa verba contrahens, ista disten-
dens. Dialectica siquidem ad differendas
res acutior: Rhetorica ad illa quae nititur
docenda facundior. Illa ad scholas nonnun-
quam venit, ista iugiter procedit in forum.
Illa requirit rarissimos studiosos, haec c fre-
quenter & populos. Solent autem philoso-
phi antequam ad ifagogen veniant expo-
nendam, definitionem Philosophiae osten-
dere: quò facilius ea, quae ad eam pertinent,
demonstrentur.

a Cap. XXIII. in ix. discipl. lib. Legitur totum hoc
cap. apud Cassiod. sed vtrubiq. legendum non aduertit A.
Aug. citari n. ab Agellio, Acrono, & Non. Varronis, tertium,
quintum, & octauum disciplinar. lib. quamuis nouem disci-
plinar. libris ferri quoq. possit, si nouem non ad disciplinas sed
ad libros referatur.

b Quod in manu hom. pugn. Id. multo ante Varronem
Zeno Stoicus dixerat, vt refert non vno in loco Cicero.

c frequenter & populos. frequentes & populos apud
Cassiod.

De definitione Philosophia. Cap. XXIII.

Philosophia est rerum humanarum diui-
narumque cognitio cum studio bene vi-
uendi coniuncta. Haec duabus ex rebus co-
nstare videtur, a scientia & opinatione. Scien-
tia est cum res aliqua certa ratione percipi-
tur: opinatio autem cum adhuc incerta res
latet, & nulla ratione firma videtur, vt pura:
Sol vtrum ne tantus quantus videtur, an
maior sit quam omnis terra: item luna glo-
bosa sit an concaua: & stellae vtrumne ad-
haereant caelo, an per aërem libero cursu fe-
rantur: caelum ipsum qua magnitudine, quaeue
materia constat, vtrum quietum sit & im-
mobile: an incredibili celeritate voluatur,
quanta sit terrae crassitudo: aut quibus fun-
damentis librata & suspensa permaneat.
Ipsum autem nomen Latinè interpretatum,
amorem sapientiae proficitur. b Nam Graeci

Φίλον

Φίλον amore σοφίαν sapientiā dicunt. Philosophiæ species tripertita est: vna Naturalis, quæ Græcè Physica appellatur, in qua de naturæ inquisitione differitur: altera Moralis, quæ Græcè Ethica dicitur, in qua de moribus agitur: tertia Rationalis, quæ Græco vocabulo Logica appellatur, in qua disputatur quemadmodum in rerum causis vel vitæ moribus veritas ipsa queratur. In Physica igitur causa querendi, in Ethica ordo viuendi, in Logica ratio intelligendi versatur. Physicam apud Græcos primus perscrutatus est Thales Milesius, vnus ex septem illis sapiētibus. Hic enim ante alios cæli causas B atque vim rerum naturalium c contēplata ratione suspexit, quam postmodum Plato in quattuor definitiones distribuit, id est Arithmetica, Geometria, Musica & Astronomiam. Ethicam Socrates primus ad corrigendos componendosque mores instituit, atque omne studium eius ad bene viuendi disputationem perduxit diuidens eam in quattuor virtutes animæ, id est, prudentiam, iustitiam, fortitudinem & temperantiam. Prudentia est in rebus, qua discernuntur à bonis mala. Fortitudo, qua aduersa æquanimitè tolerantur. Temperantia, qua libido concupiscentiæque rerum frænatur. Iustitia, qua rectè iudicando sua cuique distribuuntur. Logicam, quæ rationalis vocatur, Plato subiunxit, per quam discussis rerum morumque causis, vim earum rationabiliter perscrutatus est, diuidens eam in Dialecticam & Rhetoricam. Dicta autem Logica, id est, rationalis: λόγος enim apud Græcos & sermonem significat & rationem. In his quippe tribus generibus Philosophiæ, etiam eloquia diuina consistunt. Nam aut de natura disputare solent, vt in Genesi & Ecclesiaste: aut de moribus, vt in Prouerbijs & in omnibus sparsim libris: aut de Logica, pro qua nostri d Theoricam sibi vendicant, vt in Cantico Canticorum, & Euangelijs. Item aliqui doctorum Philosophiam in nomine & partibus suis ita definiunt. Philosophia est diuinarum humanarumque rerum, in quantum homini possibile est, probabilis scientia. Aliter: Philosophia est ars artium, & disciplina disciplinarum. Rursus; Philosophia est meditatio mortis, quod magis conuenit Christianis, qui seculi ambitione calcata, conuersatione disciplinabili, similitudine futuræ patriæ viuunt. Alij definiunt Philosophiæ ratio-

nem in duabus consistere partibus, quarum prior inspectiua est, secunda actualis. Inspectiua diuiditur in naturalem, doctrinalem & diuinalem. Doctrinalis diuiditur in quattuor partes, in Arithmetica, Musicam, Geometriam, & Astronomiam. Actualis diuiditur in morale, dispensatiua & ciuilem. Inspectiua dicitur qua supergressi visibilia, de diuinis, aliquid & cælestibus contēplamur, e eaque mente solummodo inspicimus, quoniam corporeum supergrediuntur obtutum. Naturalis dicitur, vbi vniuscuiusque rei natura discutitur, f quia nihil contra naturam generatur in vita, sed vnumquodque ijs visibus deputatur, quibus à creatore definitum est, nisi fortè cum voluntate Dei aliquod miraculum prouenire monstratur. Diuinale dicitur, quando aut ineffabilem naturam Dei: aut spiritales creaturas ex aliqua parte profundissima qualitate differimus. Doctrinalis dicitur scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectu à materia separantes, vel ab alijs accidentibus, vt est par, impar, vel alia huiuscemodi, in sola ratiocinatione tractamus. Cuius species sunt quattuor, Arithmetica, Geometria, Musica, Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis immobilis, & formarum. Musica est disciplina quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his qui inueniuntur in sonis. Astronomia est disciplina, quæ cursus cælestium, syderumque figuras contēplatur omnes, & habitudines stellarum circa se & circa terram indagabili ratione percurrit. Porro actualis dicitur, quæ res propositas operationibus suis explicat: cuius partes sunt tres, moralis, dispensatiua & ciuils. Moralis dicitur, per quam viuendi mos honestus appetitur, & instituta ad virtutem tendentia præparantur. Dispensatiua dicitur, cum domesticarum rerum sapienter ordo disponitur. Ciuilis dicitur, per quam totius ciuitatis utilitas administratur.

- D a Cap. XXIII. scientia & opinatione. Ex Last. lib. 3. 6. 3.
 b Nam Græci φίλον amorem. F. amatorem.
 c contēplata ratione. S. O. L. contēplatus volebat A. Aug.
 d Pro qua nostri Theoricam. Ex Hieron. ep. ad Paulam Vrbicam, Vel ex Orig. homil. 1. in cant.
 e eaq. mente solummodo. Ex ead. Orig. hom.
 f Quia nihil generatur in vita contra naturam. Orig. hom. cit. in cant. Naturalis dicitur vbi vniuscuiusq.

cuiusque natura discutitur, quia nihil contra naturam generatur in vita, sed vnumquodque visib. deputatur in quos à creatore productum est. *Dua voces contra naturam, absunt à m s. libris, pro quib. confusum legitur in excusis & apud Cassiodor.*

De Isagogis Porphyrii. Cap. XXV.

Post Philosophiæ definitiones, in quibus generaliter omnia continentur, nunc Isagogas Porphyrii expediamus. Isagoga quippe Græcè, Latine introductio dicitur, eorum scilicet qui Philosophiam incipiunt: continens in se demonstrationem primarum rationum de qualibet re quid sit, suaque certa ac substantiali definitione declaratur. Nam posito primo genere, deinde species, & alia quæ vicina esse possunt subiungimus, ac discretis cõmunionibus separamus, tandem interponentes differentias, quousque ad proprium eius de quo quærimus signata eius expressione perueniamus, ut puta: Homo est animal rationale, mortale, terrenum, bipes, risus capax. Genus animal cum dictum est, substantia hominis declarata est. Est enim ad hominem genus animal, sed quia latè patebat, adiecta est species, terrenum: & iam exclusum est id quod aut æthereum aut humidum. Differentia verò, ut bipes, quæ propter animalia posita est, quæ multis pedibus innituntur. Item rationale, propter illa quæ ratione egent: mortale autem propter id quod angelus non est. Postea discretis atque seclusis communionibus adiectum est proprium in parte postrema, est enim solum hominis quod ridet: sic perfecta est omnis ex parte definitio, ad hominem declarandum. Cuius disciplinæ definitionem plenam existimarunt Aristoteles & Tullius ex genere & differentiis consistere. Quidam postea pleniore in docendo, eius perfectam substantialem definitionem in quinque partibus velut in membris suis diuiserunt. Quarum prima est de genere, secunda de specie, tertia de differentia, quarta de proprio, quinta de accidente. Genus ut animal. Est enim vocabulum generale, & commune omnium animam habentium. Species, ut homo. Est enim specialitas, quæ separatur à cæteris animalibus. Differentia, ut rationale, mortale. His enim duobus differt homo à cæteris. Cum enim dicitur rationale, discernitur ab irrationabilibus mutis, quæ non habent ratio-

nem. Cum mortale, discernitur ab angelis, qui nesciunt mortem. Proprium, ut risibile. Homo est enim qui ridet, & hoc præter hominem nullius animalis est. Accidens, ut color in corpore, doctrina in animo. Hæc enim temporum varietate & accidunt & mutantur: & est ex omnibus his quinque partibus oratio plenæ sententiæ, ita: Homo est animal rationale, mortale, risibile, boni malique capax: sic etiam in omni oratione substantiali tãdiu interponere debemus species & differentias, quàm diu seclusis omnibus, quæ hoc idem possunt esse, ad id perueniatur, ut proprietates iam certæ teneatur. Isagogas autem ex Græco in Latinum translulit Victorinus orator, commentumque eius quinque libris Boëtius edidit.

Cap. XXV. Translulit Victorin. *Boeth. Dialog. 1.* Rogo ut mihi explices id quod Victorinus orator sui temporis ferè doctissimus à Porphyrio per *εἰσαγωγήν*, i. per introductionem in Aristotelis categorias dicitur translulisse.

De Categorijs Aristotelis. Cap. XXVI.

Sequuntur Aristotelis Categoriæ, quæ Latine prædicamenta dicuntur: quibus per varias significationes omnis sermo conclusus est.

Instrumenta Categoriarum sunt tria, id est prima æquiuoca, secunda vniuoca, tertia denominatiua. Æquiuoca sunt, quando multarum rerum nomen vnum est: sed non eadem definitio, ut leo. Nam quantum ad nomen pertinet, & verus & pictus & celestis leo dicitur. Quantum ad definitionem pertinet, aliter verus definitur, aliter pictus, & aliter celestis.

Vniuoca sunt, quando duarum aut plurium rerum vnum nomen est & definitio, ut vestis: nam & birrus & tunica nomen vestis possunt accipere & eius definitionem. Ergo hoc vniuocum in generibus esse intelligitur: quia & nomen & definitionem dat formis suis. Denominatiua dicuntur quæcumque ab aliquo solo differentie casu secundum nomen habent appellationem: ut à bonitate bonus, à malitia malus.

Categoriarum autem species decem sunt, id est, Substantia, quantitas, qualitas, relatio, situs, locus, tempus habitus, agere, & pati.

Substantia quæ proprie & principaliter dicitur,

dicitur, est quæ neque de subiecto prædicatur: neque in subiecto est, ut aliquis homo, aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus illæ quæ principaliter substantiæ primò dictæ sunt, insunt atque clauduntur: ut in homine Cicero. Quantitas est mensura, per quam aliquid vel magnum vel minus ostenditur, ut longus, brevis. Qualitas est: ut qualis sit orator, aut rusticus, niger aut candidus. Relatio est, quæ refertur ad aliquid: Cum enim dicitur filius, demonstratur & pater. Hæc relatiua simul incipiunt: nam seruus & dominus vno tempore exordium nominis sumunt: nec aliquando inuenitur dominus prior seruo, nec seruus domino. Alterum enim alteri præesse non potest. Porro situs à positione dicitur, ut quis aut stet, aut sedeat, aut iaceat. Locus est ubi fit, in foro, in platea. Loci autem motus habet sex partes, dexteram & sinistram, ante & retrò, sursum atque deorsum. Partes quoque istæ sex duo habent, longè & propè. Tèpus: ut, hodie, heri. Habitus ab habendo aliquid dicitur, ut habere scientiam in mente, virtutem in corpore: circa corpus vestimentum, & cætera quæ ad habendi modum designato à doctoribus numero cõprehenduntur. Iam verò agere & pati ab agentis & patientis significatione consistunt. Nam scribo vocis actum habet, quoniam facientis rem indicat. Scribor patientis est, quoniam pati se ostendit. In his enim nouè generibus, quorum exempli gratia quædam posita sunt, vel in ipso substantiæ genere, quod est *ouisia*, innumerabilia reperiuntur: nam & ea quæ intellectu capimus, ea ad alterum horum decem prædicamentorũ sermone vulgamus. Plena enim sententia de his ita est. Augustinus magnus orator, filius illius, stans in templo, hodie infulatus, disputando fatigatur. Vix autem, id est substantiæ proprium est, quod cæteris subiaccet; reliqua nouem accidentia sunt. Substantia autem dicitur ab eo, quod omnis res ad seipsam subsistit. Corpus enim subsistit, & ideo substantia est. Illa verò accidentia, quæ in subsistente atque subiecto sunt, substantiæ non sunt, quia non subsistunt, sed mutantur, ut color vel forma. De subiecto autem & in subiecto quasi de ipso & in ipso. Vbi enim dicitur de subiecto, substantia est, quasi dicatur de substantia. Vbi autem dicitur in subiecto, accidentia sunt, id est, quæ accidunt in

A substantia, ut quantitas, qualitas, vel figura. De subiecto igitur genera & species, in subiecto accidentia sunt. Ex his nouem accidentibus tria intrà vsiam sunt, quantitas, qualitas & situs: Hæc enim sine vsia esse non possunt. Extrà vsiam verò sunt locus, tempus & habitus: intrà & extrà vsiam relatio, facere & pati. Appellatas autem categorias constat, quia non possunt nisi ex subiectis agnosci. Quis enim quid sit homo possit agnoscere, nisi aliquem hominẽ sibi ponat ante oculos, quasi subiectum homini? Hoc opus Aristotelis intentè legendũ est, quoniam sicut dictum est, quicquid homo loquitur, inter decem prædicamenta habetur. Proficiet etiam ad libros intelligendos, qui siue Rhetoribus siue Dialecticis applicantur.

Cap. XXVI. Pleraq. ex Arist. categorijs Boeth. interp.

^a Nam birrus & tunic. Idem Capella quodd. autem vestis genus birrus vid. lib. 19. c. 24. Et in Cassian. annot.

^b Categoriar. species. Cassiod. Quidquid loquimur, aut cogitamus, in aliqua hor. specie inuenitur.

^c Ex his nouem accid. Ex Aug. lib. de Categorijs.

^d Hoc opus intentè legend. Cic. in Hortens. apud Non. Magna animi contentio adhibenda est explicando Aristotelem si legeris.

De Perihermenijs. Cap. XXVII.

C Sequitur de hinc liber Perihermenias subtilissimus nimis, & per varias formas iterationesq. cautissimus, de quo dicitur: Aristoteles quando perihermenias scriptitabat, scalam in mente tingebat.

Præfatio Perihormeniarum.

Omnis quippè res quæ vna est, & vno significatur sermone, aut per nomen significatur, aut per verbum, quæ duæ partes orationis interpretantur totum quicquid concepit mens ad eloquendum. Omnis enim elocutio conceptæ rei mentis interpret est: Hanc Aristoteles vir in rerum expressione & faciendis sermonibus peritissimus, hermeniam nominat, quam Interpretationem nos appellamus, scilicet quod res mente conceptas prolatis sermonibus interpretatur per cataphasin & apophasin, id est, per affirmationem & negationem. Per affirmationem, ut homo currit: per negationem, ut homo non currit. In his itaque perihermenijs, supradictus Philosophus de septem speciebus tractat, id est, de Nomine, de Verbo, de Oratione, de Enunciatione, de Affirmatione, de Negatione, de Contradictione.

Nomen

Nomen est vox significatiua secundū placitum: sine tempore, cuius nulla pars significatiua separata, vt Socrates. Verbum est quod significat tēpus, cuius pars nihil extrā significat, sed semper eorum quæ de altero dicuntur nota est, vt cogitat, disputat. Oratio est vox significatiua, cuius partium aliquid separatum significatiuum est, vt Socrates disputat. Enunciatiua oratio est vox significatiua de eo, quod est aliquid vel non est, vt Socrates est, Socrates non est. Affirmatio est enunciatio alicuius de aliquo, vt Socrates est: negatio est alicuius ab aliquo, vt Socrates non est. Contradictio est affirmationis & negationis oppositio, vt Socrates disputat, Socrates non disputat. ^b Hæc omnia in libro Perihermeniarum minutissimè diuisa, & subdivisa tractantur, quarum rerum definitiones hic breuiter sufficiat intimasse, quando in ipso cōpetens explanatio reperitur. Vtilitas perihermeniarum hæc est, quod ex his interpretamentis syllogismi fiunt. Vnde & analytica pertractantur.

Cap. XXVII. De Perihermenijs. Ita VV. CC. & pauld post Præfatio Perihermeniarum.

^a calamus in mente ting. De vniuersis Aristotelis scriptis Suidas. *Ἀριστοτέλης τῆς φύσεως γραμματικῆς ἢ τὸν κάλαμον ἀποδρέχων εἰς τὴν.*

^b Hæc omnia-reperitur. Addita sunt hæc ex ms. quæ etiam sunt apud Cassiodorum nonnihil immutata. C

De Syllogismis Dialecticis. Cap. XXVIII.

SEquuntur ^a de hinc Dialectici Syllogismi, vbi totius eius artis vtilitas & virtus ostēditur: quorum conclusio plurimū lectorem adiuuat ad veritatē inuestigandā: tantū vt absit ille error ^b decipiendi aduersarium per sophismata falsarū conclusionū.

Formulæ categoricorum, i. prædicatiuorum syllogismorum sunt tres. Primæ formulæ modi sunt nouem.

Primus modus est, qui ^c conducit, i. qui colligit ex vniuersalibus dedicatiuis, dedicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, omne igitur iustum bonum.

Secundus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuis & abdicatiuis, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur iustum turpe.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, dedica-

tiuum particulare directim: vt, Quoddam iustum honestum, omne honestum vtile, quoddam igitur iustum vtile.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari dedicatiua, & vniuersali abdicatiua, abdicatiuum particulare directim: vt, Quoddam honestum iustum, nullum honestum turpe, quoddam igitur iustum non est turpe.

Quintus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuis particulare dedicatiuū ^d per reflexionem: vt, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, quoddam igitur bonum iustum.

Sextus modus est, qui conducit ex vniuersali dedicatiua & vniuersali abdicatiua, abdicatiuum vniuersale per reflexionem: vt, Omne iustum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur turpe iustum.

Septimus modus est, qui conducit ex particulari & vniuersali dedicatiuis, dedicatiuum particulare per reflexionem: vt, Quoddam iustum honestum, omne honestum vtile, quoddam igitur vtile iustum.

Octauus modus est, qui conducit ex vniuersalibus, abdicatiuo & dedicatiuo, particulare abdicatiuum per reflexionem: vt, nullum turpe honestum, omne honestum iustum, quoddam igitur turpe non est iustum.

Nonus modus est, qui conducit ex vniuersali abdicatiuo, & particulari dedicatiuo, dedicatiuum particulare per reflexionem: vt, nullum turpe honestum, quoddam honestum iustum, quoddam igitur iustum non est turpe.

Formulæ secundæ modi sunt quattuor.

Primus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuo & abdicatiuo, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, nullum turpe honestum, nullum igitur iustum turpe.

Secundus modus est, qui conducit ex vniuersalibus abdicatiuo & dedicatiuo, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Nullum turpe honestum, omne iustum honestum, nullum igitur turpe iustum.

Tertius modus est qui conducit ex particulari dedicatiuo & vniuersali abdicatiuo, particulare abdicatiuum directim: vt, Quoddam iustum honestum, nullum turpe honestum, quoddam igitur iustum non est turpe.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari abdicatiuo & vniuersali dedicatiuo, abdicatiuum particulare directim: vt, quoddam iustum non est turpe, omne malum turpe

europe, quoddam igitur iustū non est malum. A

Formule tertie modi sunt sex.

Primus modus, qui conducit ex dedicatiuis vniuersalibus, dedicatiuum particulare tam directim quam reflexim: vt, Omne iustum honestum, omne iustū bonum, quoddam igitur honestum bonum, vel sic quoddam igitur bonum honestum.

Secundus modus est, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, dedicatiuum particulare directim: vt; Quoddā iustum honestū, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiuis vniuersali & particulari, dedicatiuū particulare directim: vt, Omne iustum honestū, quoddam iustum bonum, quoddā igitur bonum honestum.

Quartus modus est; qui cōducit ex vniuersalibus, dedicatiua, & abdicatiua abdicatiuum particulare directim: vt, Omne iustum honestū, nullum iustum malū, quoddam igitur honestum non est malum.

Quintus modus est, qui conducit ex dedicatiuo particulari & abdicatiuo vniuersali, abdicatiuum particulare directim: vt, Quoddam iustum honestum, nullum iustū malū, quoddā igitur honestū non est malū.

Sextus modus est, qui conducit ex dedicatiuo vniuersali; & abdicatiuo particulari, abdicatiuum particulare directim: vt, Omne iustum honestum: quoddam iustum nō est malum: quoddam igitur honestum non est malum. Has formulas categoricorum syllogismorum qui plenè nosse desiderat, librum legat qui inscribitur Perihermenias Apuleij, & quæ subtiliūs sunt tractata cognoscet. Distincta enim atque considerata ad magnas intelligentiæ vias lectorem, præstāte Domino, vtiliter introducunt. Nunc ad Hypotheticos syllogismos ordine sequenti veniamus.

Modi syllogismorum Hypotheticorum, qui fiunt cum aliqua cōclusionē, sunt septē. D

Primus modus est, Si dies est, lucet: Est autem dies: Lucet igitur.

Secundus modus est, Si dies est, lucet: Nō autem lucet: Nō est igitur dies.

Tertius modus est itā, Non & dies, est & non lucet: Atqui dies est, Lucet igitur.

Quartus modus est itā: Aut dies est aut nox: Atqui dies est: Nox igitur non est.

Quintus modus est itā: Aut dies est aut nox: Atqui nox non est: Dies igitur est.

Sextus modus est itā: Non & dies est, & nox: Dies autem est: Nox igitur non est.

Septimus modus est itā: Non est dies & nox: Atqui nox non est: Dies igitur est. Modos autē syllogismorum Hypotheticorum si quis plenius nosse desiderat, librum legat Marij Victorini, qui inscribitur de Syllogismis hypotheticis. Hinc ad Dialecticas definitionum species accedamus, quæ tāta dignitate præcellunt, vt possint iure dici orationum apertæ manifestationes & quædam indicia dictionum.

^a Cap. XXVIII. Vid. Cassiod. Capell. & Apulei. de syllogism. categor. siue Perihermenias.

^b error decipiendi. Al. de uincendi. Al. de iei cendi.

^c Qui conducit. ουνάγα. Quod autem in exemplis propositionis loco assumptio collocatur, neque id de syllogismi vbi quidquam minus, neq. sine Græcor. & Arabum exemplo sit. per reflexionem. ἀρτίστροφον, vulgo conuersionem.

^e Hinc ad Dialecticas. Cassiod. Hinc ad pulcherrimas definitionum species accedamus, quæ tāta dignitate præcellunt; vt possint iure dici ornamenta orationum, & quædam lumina. Vnde ex iudiciorum tria verba iure dici orationum non dubitauimus facere. Cū præsertim in m. Tarracon. libris multo hac penus affecta deprehendissimus. Sensus autem hor. verbor. hic erit, vt & illustrādis sententijs, & enodādis dictionib. has definitiones dicat subservire.

C De diuisione definitionum ex Marij Victorini libro abbreviata. Cap. XXIX.

Definitio Philosophorum est, quæ in rebus exprimendis explicat quid res ipsa sit, non qualis sit, & quemadmodum membris suis constare debeat. Est enim oratio breuis vniuscuiusque rei naturam à cōmune diuisam propria significatione cōcludens. Diuisio definitionū in partes quindecim habetur. Prima species definitionis est. οὐσιώδης, id est, substantialis: quæ propriè & verè dicitur definitio, vt est. Homo animal rationale, mortale, risus disciplineque capax. Hæc enim definitio per species & differentias descendens venit ad propriū & designat plenissimè quid sit homo. Secunda species definitionis est, quæ Græcè ἐνοηµατικὴ dicitur, Latine notio nuncupatur: quæ notionem communi, non proprio nomine, possumus dicere: Hæc istomodo semper efficitur: Homo est quod rationali cōceptione & exercitio præest animalibus cunctis. Non hic dixit, quid sit homo, sed dicendo quid agat, quāsi quoddam signo in notitiam deuocat.

deuocat. In isto enim, & in reliquis noticia rei profertur, non substantialis explicatio declaratur. quia illa substantialis definitionum omnium obtinet principatum. Tertia species definitionis est, quæ Græcè ποσότης dicitur, Latine qualitatiua vocatur, quia ex qualitate nomen accepit, pro eo quod quale sit id quod sit, euidenter ostendit. Cuius exemplum tale est: Homo est qui ingenio valet, artibus pollet, & cognitione rerum aut quid agere debeat, eligit, aut animaduersione quid inutile sit contemnit. His enim qualitatibus expressus ac definitus est homo. Quarta species definitionis est, quæ Græcè υπογραφή, Latine à Tullio descriptio nuncupatur: quæ adhibita circuitione dictorum factorumque quid quæque res sit descriptione declarat. Quæritur enim, quid sit auarus, quid crudelis, quid luxuriosus, & vniuersa luxuriosi avari & crudelis natura describitur. vt si luxuriosum volumus definire, dicimus, Luxuriosus est victus non necessarij, sed sumptuosi & onerosi appetens, in delicijs affluens, in libidine pronus. Hæc & alia definiunt luxuriosum: sed per descriptionem definiunt. Quæ species definitionis Oratoribus magis apta est quam Dialecticis: quia latitudines habet, quæ simili modo in bonis rebus ponitur & in malis. Quinta species definitionis est, quæ Græcè κατά αντίληξιν, Latine ad verbum dicimus. Hæc vocem illam, de cuius re quæritur, alio sermone designat, vno & singulari, & quodam modo quid illud sit in vno verbo positum, vno verbo alio declarat, vt, Conticescere est tacere. Itē cum terminum dicimus finem: aut populas interpretamur esse vastatas. Sexta species definitionis est, quam Græci κατά διαφοράν, nos per differentiam dicimus. Scriptores verò artium de eodem & de altero nominant, vt cum quæritur, quid inter sit inter regem, & tyrannum: adiecta differentia, quid vterque sit definitur: id est, rex est modestus & temperans: tyrannus verò impius & immitis. Septima species definitionis est, quam Græci κατά μεταφοράν, Latini per translationem dicunt: vt Cic. in Top. Littus est, e qua fluctus eludit. hoc variè tractari potest. Modò enim vt moneat, modò vt designet, modò vt laudet ac vituperet. Vt moneat, Nobilitas est virtus maiorum apud posteros sarcina. Vt designet, caput est arx corporis. Vt laudet, Adolescentia est flos ætatis. Vt vituperet, Diuitiæ sunt breuis vitæ

A longum viaticum. Octaua species definitionis est, quam Græci κατά ἀφαιρέσιν τῶ ἐναντίου, Latini per priuantiam 'contrarij eius quod definitur, dicunt: Bonum est, quod malum non est. Iustum est, quod iniustum non est, & his similia. Hoc autem genere definitionis vti debemus, cum contrarium est notum: vt, Si bonum est quod prodest cum honestate, id quod tale non est, malum est.

Nona species definitionis est, quam Græci κατά ὑποτύπωσιν. Latini per quandam imaginationem dicunt, vt Æneas est Veneris, & Anchisæ filius. Hæc semper in indiuiduis versatur, quæ Græci ἄτομα appellant.

Decima species definitionis est, quam Græci ὡς τύπος, Latini exemplum appellant, vt si quæritur, quid sit animal, respondetur, vt homo. Rem enim quæsitam prædictum declarauit exemplum. Hoc est autem proprium definitionis, quid sit illud quod quæritur declarare.

Vndecima species definitionis est, quam Græci κατά ἑλλειπῆς πλήρους ὁμοίᾳ γένους, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere dicunt. Vt si quæritur: Quid sit tricus? Respondeatur, cui bes deest, vt sit asis.

C Duodecima species definitionis est, quam Græci κατά ἐπαινον vocant, id est per laudem: vt Tullius pro Cluentio. Lex est mens, & consilium, & animus, & sententia ciuitatis. & aliter, Pax est, Tranquilla libertas. Fit & per vituperationem, quam Græci ψόγον vocant; vt Seruitus est, postremum omnium malorum, non modo bello, sed morte quoque repellenda.

Tertiadecima species definitionis est, quam Græci κατά ἀναλογίαν, Latini iuxta rationem dicunt. Sed hoc contingit, cum maioris rei nomine res definitur inferior, vt est illud; Homo, minor mundus. Cicero hac definitione sic vsus est. Edictum legem annuam dicunt esse.

Quartadecima species definitionis est, quam Græci κατά τὸ πρὸς τι, Latini ad aliquid vocant, vt est illud. Pater est cui est filius, Dominus est cui est seruus. Cic. in Rhetoric. Genus est, quod plures amplectitur partes. Item pars est, quæ subest generi.

Quintadecima species definitionis est, quam Græci κατά ἀιτιολόγιαν, Latini secundum rei rationem vocant, vt Dies est, Sol supra terras. Nox est, Sol sub terris. Scire autē debemus prædictas species definitionum

Topicis

Topicis meritò esse, sociatas, quoniam inter quædam argumenta sunt posita, & nonnullis locis commemorantur in Topicis. Nunc autem ad Topica veniamus, quæ sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, & origines dictionum.

^a Cap. XXIX. Non qualis sit. *Deerat negatio in omnibus lib. Boeth. de definit. c. 4.* Ergo definitio quæ est Philosophorum propria in reb. exprimendis explicat, quid sit, non quale sit, quemadmodum membris suis constare debeat, exponemus.

^b risus disciplinaq. cap. *Malè o. l. sensus disciplinaque. cap. Cum supra c. 26. risus capax sit. Itemque apud Boeth.*

^c & onerosi--in libidinem pronus. *Ex Boeth.*

^d Quam Græci κατὰ ἀντίθεσιν. *Ex eod. lib. 3. in Top.*

^e qua fluctus eludit. *Eluderet quoq. legitur apud Cicero. Idque probat A. Augustinus & Gotthi. CC. confirmant. Alluderet maluit Lambinus, & Vrsinus.*

^f Undecima κατ' ἄλλαντες. *Boeth. κατ' ἕνα δὲ κατ' ἄλλαν. Porro quæ restant, restituta sunt omnia ex Boethio.*

^g Ut si quærat quid sit triens. r. c. b. d. v. a. *Probd A. Augustinus cum in plerisque, nisi legeretur. Ut si quærat quid sit thesaurus, respondeatur, cui vis deest ut sit aris, quod exemplum è musica petiti ferri quoquomodo poterat. Sed non est, ut Isidorus à Boethio tam longe discesserit, cuius exemplum est, item vii apud Casiodorum: Ut si quærat quid sit quadrans, respondeatur, cui dodrans deest ut sit alisis. Alisi autem recto casu non est quod quinquam. apud Isidorum. offendat.*

^h Quintadecima κατ' ἀντίθεσιν. *Boethio à τριούδης*

De Topicis. Cap. XXX.

Topica est disciplina inveniendorum argumentorum. Divisio Topicorum siue locorum, ex quibus argumenta ducuntur, triplex est. Nam alia in eo ipso de quo agitur hærent, alia quæ dicuntur affecta, quæ quodammodo ex rebus alijs tracta noscuntur: alia quæ assumuntur extrinsecus. Argumenta, quæ in eo ipso de quo agitur, hærent, in tribus diuisa sunt. Prima à toto, secunda à parte, tertia à nota.

Argumentum à toto, cum definitio adhibetur ad id quod quæritur, sicut ait Cicero: Gloria est laus rectè factorum, magnorumque in republicani fama meritorum.

^b A partibus est argumentum, cum is qui se defendit, aut negat factum, aut factum esse iure defendit.

A nota est argumentum, cum ex vi nominis argumentum aliquod elicitur, ut Cicero. Consulè, inquit, quærebam, quem in isto maiali inuenire non poteram.

Affecta argumenta sunt, quæ quodammodo ex rebus alijs tracta noscuntur. Sunt autè

A numero quattuordecim, id est, primum à coniugatis argumentum est, cum declinatur à nomine & fit verbum: ut Cicero Verrem dicit euerisse prouinciam: vel nomen à verbo, cum atrocitati dicitur latro. Nomen est à nomine, Terentius: Inceptio est amentium, haud amantium: dummodò distet vnus appellationis postremitas, in aliam vocis declinationem formata. Secundum argumentum à genere est, cum de eodem genere sententia dicitur, ut Virgilius: Varium & mutabile semper fœmina. Tertium à specie argumentum est, cum generali quæstioni fidè species facit. ut, At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor. A simili argumentum est, quando rebus aliquibus similia proferuntur. Suggere tela mihi, non vllum dextera frustra Torserit in Rutulos, steterunt quæ in corpore Graiùm Iliacis campis. A differentia argumentum est, quado per differentiã aliqua separantur, ut Virgilius, Non Diomedis equos, nec currum cernis Achilles. A contrarijs argumentum ducitur, quando res discrepantes sibimet opponuntur: ut Virgilius, Mortali ne manu facta, immortalæ carinæ fas habeant, certusq. incerta pericula lustret Æneas? A consequentibus argumentum ducitur, quando positam rem aliquid ineuitabiliter consequitur, ut Virgil. Non ea vis animo, nec tanta superbia victis. Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex ijs quæ prius gesta sunt, comprobantur, ut Cicero pro Milone. Cum non dubitauerit aperire quid cogitauerit, vos potestis dubitare quid fecerit? A repugnantibus argumentum est, quando illud quod obijcitur, aliqua contrarietate destruitur, ut Cicero: Is igitur non modo de tali periculo liberatus, sed honore amplissimo ditatus domi te interficere voluisset? A conjunctionis argumentum est, cum probabiliter ostenditur quid sit ex re quaque venturum, ut Virgilius: Nos si pellant, nihil abfore credunt, Quin omnem Hesperiam penitus sua subiuga mittant.

B A causis argumentum est, quando consuetudine cõmuni res quæ tractatur, ut Terent. Ego non nihil veritus sum dudum abs te Daue: Ne faceres quod vulgus seruorum solet, dolis ut me deluderet. Ab effectis argumentum est: cum ex ijs quæ facta sunt aliquid approbatur, ut Virgilius: Degeneres animos timor arguit. A cõparatione argumentum est, quando per collationem personarum siue

C venturum, ut Virgil. Non ea vis animo, nec tanta superbia victis. Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex ijs quæ prius gesta sunt, comprobantur, ut Cicero pro Milone. Cum non dubitauerit aperire quid cogitauerit, vos potestis dubitare quid fecerit? A repugnantibus argumentum est, quando illud quod obijcitur, aliqua contrarietate destruitur, ut Cicero: Is igitur non modo de tali periculo liberatus, sed honore amplissimo ditatus domi te interficere voluisset? A conjunctionis argumentum est, cum probabiliter ostenditur quid sit ex re quaque venturum, ut Virgilius: Nos si pellant, nihil abfore credunt, Quin omnem Hesperiam penitus sua subiuga mittant.

D A causis argumentum est, quando consuetudine cõmuni res quæ tractatur, ut Terent. Ego non nihil veritus sum dudum abs te Daue: Ne faceres quod vulgus seruorum solet, dolis ut me deluderet. Ab effectis argumentum est: cum ex ijs quæ facta sunt aliquid approbatur, ut Virgilius: Degeneres animos timor arguit. A cõparatione argumentum est, quando per collationem personarum siue

E causarum,

causarum, sententiæ ratio sub imputatione formatur, ut Virg. Tu potes Æneam manibus subducere Graiū, Nos aliquid contra Rutulos iuuisse nefandum est? Item argumenta quæ ducuntur extrinsecus, quæ Græci ἀρετα, i. artis expertia vocant, ut est testimonium. Testimoniū omne est quod ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem. Hæc diuiditur quinque modis, id est, primo ex persona. secundo ex naturæ auctoritate. tertio ex temporibus. quarto ex dictis factisque maiorum, quinto ex tormentis. Persona non qualiscunq. est, quæ testimonij pondus habet ad faciendam fidem: sed morum probitate debet esse laudabilis. Naturæ auctoritas est, quæ maximè in virtute consistit. Temporibus multa sunt quæ afferunt auctoritatem, id est, ingeniū, opes, ætas, fortuna, ars, vsus, necessitas & concursio rerum fortuitarum. A dictis factisque maiorum petitur fides, cum priscorum dicta factaq. memorantur. A tormentis fides præbetur, post quæ nemo creditur velle mentiri. Ea verò quæ tractantur in tempore, quia suis nominibus plana sunt, definitione non indigent. Memoriam quoq. condendum est, Topica oratoribus, dialecticis, poetis, & iurisperitis communiter quidem argumenta præstare: sed quando aliquid specialiter probant, ad rhetores, poetas, iurisperitosque pertinet: quando verò generaliter disputant, ad philosophos attinere manifestum est. Mirabile planè genus operis, in vnum potuisse colligi, quicquid mobilitas ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diuersas causas poterat inuenire: conclusum liberū ac voluntariū intellectū. Nam quocunq. se verterit, quascunq. cogitationes intrauerit: in aliquid eorum, quæ prædicta sunt, necesse est cadat ingenium.

^a Gloria est laus rectè fact. Ex Orat. Pro Marcello.

^b A partib. consentiant lib. o. At Cassiod. A partib. sic, ut puta si oculus videt, non idèd totum corpus videt.

^c quem in isto maiali. Ita legendum apud Cic. in Pisoniana, non ut vulgo animali quod aduertit etiam Lamb. est, verò maialis porcus castratus.

^d Nam inceptio est amentiu, haud amant. Indulget hoc sibi, ut in etymologijs solet, ut amentem & amantem coniugata diceret. Idem exemplum apud Cassiodorum. Neq. verò displicebat A. Augustino Gotthico. CC. scriptura: amentium, aut amantium.

^e Is igitur non modò de tali. Hæc paulò aliter apud Cic. pro Deiotar.

^f Sed quando aliquid specialiter prob. Boeth. lib. 6. in Top. Cic. ad locum de causis. Communis quippè oratorib. ac Philosophis locus hic esse perspicitur, qui

A est à causis; his naturas rer. (quod est Philosophiæ propriū) illis (quod oratoriæ facultatis est) facta probantib.

De Oppositis. Cap. XXXI:

Contrariorum genera quattuor sunt, quæ Aristoteles ἀντιθέμενα, id est, opposita vocat. Propterea quòd sibi velut ex aduerso videntur obistere, ut contraria: nec tamen omnia quæ sibi opponuntur, contraria sunt, sed omnia contraria opposita sunt. Primum genus est contrariorum, quod iuxta Ciceronem aduersum vocatur, pro eo quòd tantum contrariè sibi opponuntur, ut non eorum sint quibus opponuntur ut sapientia, stultitia. Quod genus in tres species diuiditur. Nam sunt quædam ex eis quæ medium habent: & sunt quædam quæ sine medio sunt: & quædam sunt quæ habent medium, & tamen sine nomine sunt: nisi vtrumque ei vocabulum creet. Candidus & niger mediū habent, quia inter eos sæpè color pallidus vel fuscus inuenitur. Sine medio sunt quoties vnum de duobus accidit, ut sanitas vel infirmitas. Horum nihil est medium. Ea autem quorum media sine nomine sunt, ut felix, infelix, medium habent non felix. Secundū genus est relatiuorū: quæ ita sibi opponuntur, ut ad se conferantur, sicut duplū, simplū. Hoc solum oppositorum genus ad se refertur. Non enim est maius, nisi referatur ad minus, & simplū nisi ad duplū. Nā relatiuū relatiuo ita opponitur: ut hoc ipsum quod opponitur, aut eius sit cui opponitur, aut ad id quocunq. modo referatur. Dimidiū enim opponit duplo, eiusq. duplū mediū est: sed ita illi opponitur, ut eius sit cui opponitur. Sic & parū opponitur magno: ita ut ipsum parū ad magnum cui opponitur, sit paruum. Nam superiora quæ dicuntur contraria ita sibi opponuntur, ut eorum non sint quibus opponuntur, nec ad ea quocunq. modo referantur. Siquidem iniquitas iustitiæ ita contraria est, ut non eiuſdem iustitiæ iniquitas sit, aut ad illam sit iniquitas. Tertiū genus oppositorum est habitus vel oratio. Quod genus Cicero priuationē vocat, quia ostendit aliquid quempiam habuisse, vnde priuatus est. Cuius species sunt tres: quarum prima est in re, secūda in loco, tertia in tempore congruo: In re, ut cæcitas & visio. In loco, ut cæcitatē & visionis in oculis locus est. In tempore congruo, ut infantem non dicere, sine dentibus: eum cui dentes ætas adhuc parua negauit. Non enim est priuatus dentibus,

tibus, quos nondum habuit. Quartum verò genus ex affirmatione & negatione opponitur, ut Socrates disputat, Socrates non disputat. Hæc à superioribus ideò differunt, quòd illa singulatim dici possunt, hæc nisi cõnexè dici nõ possunt. Quod genus quartum apud Dialecticos multum habet conflictum: & appellatur ab eis valde oppositum: siquidem & tertium non recipit. Nam ex illis quædam habere tertium possunt, ut in contrarijs, candidum & nigrum: tertium eius nec candidum nec nigrum, sed fuscum vel pallidum. In relatiuis quoque, ut multa & pauca: ter-

tium eius, nec multa nec pauca, sed mediocria. In habitu vel oratione, ut visio & cæcitas: tertium eius, nec cæcitas, nec visio, sed lippitudo. Hic ergo legit, non legit: tertium nihil habet.

• Cap. XXXI. Quod iuxta Ciceronem aduersum vocatur. *Mendose diuersum in libris omnib. Neque tamen dissimulandum quod Boethius dicere est ausus. Ciceronem non tam proprijs nominib. quam notiorib. vsum fuisse. Nam quæ contraria (inquit) nominat; opposita veriùs dicentur, quæ aduersa dicuntur, contrariorum meliùs suscipiunt nomen.*
 b Nisi vtrumq. ei vocabulum creet. *Id est, nisi mendosum ex extremis nomen accipias.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER TERTIVS.

De quattuor disciplinis Mathematicis.

PRÆFATIO.

Mathematica Latine dicitur doctrinalis scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas est, quam intellectu à materia separantes vel ab alijs accidentibus, ut est, par, impar: vel ab alijs huiusmodi in sola ratiocinatione tractamus. Cuius species sunt quattuor, id est, Arithmetica, Geometria, Musica, & Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis formarum. Musica, & est disciplina quæ de numeris loquitur, qui inveniuntur in sonis. Astronomia est disciplina quæ cursus cælestium siderum atque figuras contemplatur, atque omnes habitudines stellarum. Quas disciplinas deinceps paullo latius indicabimus, ut earum causæ competenter possint ostendi.

DE VOCABULO **A**
Arithmetica disciplina. Cap. I.

ARITHMETICA est disciplina numerorum. ^a Græci enim numerum ἀριθμὸν dicunt. Quam scriptores secularium litterarum inter disciplinas Mathematicas ideò primam esse voluerunt, quoniam ipsa ^B ut sit, nulla alia indiget disciplina. Musica autem & Geometria & Astronomia quæ sequuntur, ut sint atque subsistant, istius egent auxilio.

De autoribus eius. Cap. II.

Numeri disciplinam apud Græcos primum Pythagoram autumant conscripsisse: ac deinde à Nicomacho ^a diffusius esse dispositam, quam apud Latinos primus Apuleius, deinde Boëtius transtulerunt.

Cap. II. Numeri discipl. *Eod. modo apud Boeth.*

^a diffusius esse disposita. *Ex Gothicis. Al. composita.*

Quid sit numerus. Cap. III.

Numerus autem est multitudo ex unitatibus constituta: nam vnum semen numeri esse, ^a non numerum. Numero nummus nomen dedit, & à sui frequentatione vocabulum indidit. Vnus ex Græco

E 2

nomen

nomen trahit. Græci enim vnum, *εἷς* dicunt: sic duo, tria, quos illi *δύο* & *τρία* appellant. ^b Quattuor verò à figura quadrata nomen sumpserunt. Quinque autem non secundum naturam, sed secundum placitum voluntatis vocabulum acceperunt ab eo, qui numeris nomina indidit. Sex autem & septem à Græco veniunt. ^c In multis enim nominibus quæ in Græco aspirationem habent, nos pro aspiratione, s. ponimus. Inde pro *εξ* sex pro *επτά* septem, sicut pro herpillo herba, serpillum. Octo verò per translationem, sicut illi & nos: *δέκα* nos nouem: illi *δέκα* nos decem. Dicti autem decem à Græca etymologia, eò quòd ligent & coniungant infra iacentes numeros. Nam *δέσμευειν*, coniungere vel ligare apud eos dicitur: Porro viginti dicti, quòd sint decem bis geniti, v pro b littera posita. Triginta, quòd à ternario denario gignantur, sic vsque ad nonaginta. ^d Centum verò vocati à cantho: quod est circulus, ducèti à duo & centum, sic & reliqui vsque ad mille. Mille autem à multitudine, vnde & militia, quasi multitia: inde & ^e milia, quæ Græci mutata littera *μύρια* vocant.

^a Cap. III. non numerum. τὸ volunt additum in excusis, abest à Gothiis, & quidem huiusmodi præcisa locutiones per infinita verba frequentes in hoc opere.

^b Quattuor à figura quadrata. Immo figura quadrata à quattuor: quattuor verò à Græco *τέτταρες*. Mutant n. s. epè illi *κ* in *τ*. vt *τέιν* pro *κείν*, & contra. quos nos quoque non tardè imitamur.

^c In multis n. nominib. è *Seru. ad Eclog. 2. Allia, serpillumque, &c.*

^d Centum verò à cantho. *Canthus* & circulus est oculorum, & ferrum quo lignorum rotunditas in rotis ardeatur, & stringitur, vt ait Hieronym. Ad *Ezech. cap. 20 canthos*. n. eo loco legendū, non (vt habet Reatini editio) *conthos*.

^e Milia quæ Græci mutata lit. Quod in excusis libris additur. i. l. p. r. hoc est, id est, l. pro r. in manuscriptis non est. itaque licebit vel à *μυρία*, vel à *χιλία* milia dicta putare.

Quid præstent numeri. Cap. IV.

Ratio ^a numeri contemnenda non est: in multis enim sanctarum scripturarum locis, quantum mysterium habeant, elucet. Non enim frustra in laudibus Dei dictum est: omnia in mensura & numero & pondere fecisti. Senarius namque qui partibus suis perfectus est, perfectionem mundi quadam numeri sui significatione declarat. Similiter & quadraginta dies, quibus Moyses, & Helias, & ipse Dominus ieiunauerunt,

A sine numerorum cognitione non intelliguntur. Sic & alij in scripturis sacris numeri existunt: quorum figuras ^b non nisi noti huius artis scienter soluere possunt. Datum est etiam nobis ex magna parte sub numerorum consistere disciplina: quando horas per eam discimus, quando mensium curricula supputamus, quando anni spatium redeuntis agnoscimus. Per numerum siquidem, ne confundamur, instruimur. Tolle numerum rebus omnibus, & omnia pereunt. ^c Adime seculo computum, & cuncta ignorantia cæca complectitur, ^d nec differri potest à cæteris animalibus, qui calculi nescit rationem.

^a Cap. III. Ratio numeri. *Augustini sunt verba lib. 11. de ciuit. 6. 30.*

^b noti huius artis. i. periti. sic in vetustiorib. libb. & apud Bed. qui caput hoc in librū suum de cōputo transtulit. Eod. modo Braulio in vita Isidori. Quod opus (idest etymologiar.) omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuinar. humanarūq. rer. scientia meritò erit.

^c Adime seculo computum. *Al. adime seculo calculi comp. sed vocem calculi neque Beda, neque antiquiores libri agnoscunt.*

^d nec differri potest. Ita o. l. m. vt differri sit distinguui. nisi quod in quibusd. numero multitudinis nec differri possunt a. c. q. c. nesciunt rationem.

De prima diuisione parium et imparium. Cap. V.

Numerus diuiditur in paribus & in imparibus. Par numerus diuiditur in his: pariter par, & pariter impar ^a, & impariter par, & impariter impar. Impar numerus diuiditur in ijs, primū & simplicē, secundū & cōpositū, tertium mediocrē, qui quodammodo primus & incōpositus: alio verò modo secundus & cōpositus est. Par numerus est, qui in duabus æquis partibus diuidi potest, vt ij. iij. viij. Impar verò numerus est, qui diuidi æquis partibus nequit, vno medio vel deficiente, vel superante vt ij. v. viij. ix. & reliqui. Pariter par numerus est, qui secundum parem numerū pariter diuiditur, quousq. ad indiuisibilem perueniat vnitatē: vt putà sexaginta quattuor habet medietatē xxxij. hic autem xvj. Sedecim verò, viij. octonarius iij. quaternarius ij. binarius vnum, qui singularis indiuisibilis est. Pariter impar est, qui in partes æquas recipit sectionem, sed partes eius mox indiffecabiles permanent. vt vj. x. xvij. triginta & quinquaginta

quaginta. Mox enim vt hunc numerum diuiferis : incurris in numerum quem secare non possis. Impariter par numerus est, cuius partes etiam diuidi possunt : sed vsque ad vnitatē non perueniunt, vt xxiiij. Hi enim in medietatem diuisi, faciunt xij. rursumque in aliam medietatem : vj. deinde in aliam tres : & vltra diuisionem non recipit sectio illa, sed antē vnitatem inuenitur terminus quem secare non possis. Impariter impar est, q̄ti ab impari numero impariter mensuratur, vt xxv. xlix. q̄si dum sint impares numeri, ab imparibus etiam partibus diuiduntur, vt septies septem : xlix. & quinquies quini xxv. Impariū numerorū alij simplices sunt, alij cōpositi alij mediocres. Simples sunt qui nullā aliam partē habent nisi solam vnitatē, vt ternarius solam tertiam, & quinaris solam quintam, & septenarius solam septimam. His enim vna pars sola est. Compositi sunt qui non solum vnitatem metiuntur, ^b sed etiam alieno numero procreantur : vt nouem, xv. xxj. & xxv. Dicimus enim ter terni nouem : & septies terni xxj. ter quini xv. & quinquies quini xxv. Mediocres numeri sunt, qui quodammodo simplices & incōpositi esse videntur : alio verò modo secundi & compositi. Verbi gratia, Nouem ad xxv. dum comparatus fuerit, primus est & incompositus : quia non habet communem numerum, nisi solum monadicum. Ad xv. verò si comparatus fuerit, secundus est & compositus : quoniam inest illi communis numerus præter monadicum, id est ternarius numerus : quia nouem mensurat ter terni, & quindecim ter quini. Item parium numerorum alij sunt superflui, ^c alij diminuti, alij perfecti. Superflui sunt quorū partes simul ductæ plenitudinem suam excedunt : vt putā duodenarius, habet enim partes quinque : duodecimā, quod est vnum, sextam, quod duo : quartam quod tria : tertiam quod quattuor, dimidiam quod sex. vnum enim & duo & tria, & quattuor, & sex simul ductæ faciunt xvj. & ^d longe à duodenario excedunt : sic & alij similes plurimi, vt duodeuicesimus, & multi tales. Diminuti numeri sunt qui partibus suis computati, minorem summam efficiunt : vt putā denarius, cuius partes sunt tres : decima quod est vnum : quinta : quod duo, dimidia quod quinque. Vnum enim & duo & quinque simul ductæ, octonariū faciunt, ^e longē à denario minorem. Similis est huic octo-

narius vel alij plurimi : qui in ^f partes redacti infra consistunt. Perfectus numerus est, qui suis partibus adimpletur, vt senarius, habet enim tres partes, sextam, tertiam & dimidiam : sexta enim eius est vnum : tertia duo : dimidia tres. Hæ partes in summam ductæ, id est, vnum & duo & tria simul eundem consummant, perficiuntque senariū. ^g Sunt autem perfecti numeri intrā denarium sex, intrā centenariū xxvij. intrā millenarium. CCCxcvj.

^a Cap. V. Impariter impar. *Ead. diuisione vtitur Capella, quamuis hoc membrum Boethius omiserit, neque sit hoc loco in Gothicis, nisi quod paullo post explicat Isidorus quid sit impariter impar.*

^b sed etiam alieno numero. *Alio numero C. Rom. & Boeth.*

^c Alij diminuti. *Al. diminutui.*

^d & longē à duodenario numero excedunt. *Hoc est duodenarium longē excedunt, quomodo & mox, & alijs etiam loquitur.*

^e longē à denario minorem. *Seru. in artem Donati, Comparatiuus gradus tribus casib. iungitur : ablatiuo, septimo, & nominatiuo interposita particula quā; ablatiuo vt doctior ab illo. Quam loquendi rationem ipse etiam usurpat, vt Æn. 1. ad verba, dederatque abeuntib. heros, heros (ait) vir fortis, semideus, plus ab homine habens. & infr. c. 47. dum Sol est superior à Luna.*

^f In partes redacti. *Al. reducti.*

^g Sunt autem perfecti, & c. *Omnia ex Boeth. lib. 1. de Arithm. c. 20.*

De secunda diuisione totius numeri. Cap. VI.

OMnis numerus aut secundum se consideratur, aut ad aliquid. Iste diuiditur sic : Alij enim sunt æquales : alij inæquales. Iste diuiditur sic : Alij sunt maiores, alij sunt minores. Maiores diuiduntur sic : in multiplices, superparticulares, superpartientes, multiplices superparticulares, multiplices superpartientes. Minores diuiduntur sic : submultiplices, subsuperparticulares, subsuperpartientes, submultiplices subsuperparticulares : submultiplices subsuperpartientes. Per se numerus est, qui sine relatione aliqua elicitur. vt iij. iiij. v. vj. & ceteri similes. Ad aliquid est numerus qui relatiuē ad alios comparatur. Verbi gratia, quattuor ad duo dum cōparatus fuerit duplex dicitur & multiplex. sex ad tria, octo ad iiij. x. ad v. & iterum tres ad vnū triplex. sex ad ij. ix. ad tria, & c. Æquales numeri

E 3 dicuntur

dicuntur, qui secundū quantitatem æquales sunt. Verbi gratia, ij. ad ij. iij. ad iij. x. ad x. c. ad c. Inæquales numeri sunt, qui ad inuicem comparati inæqualitatem demonstrant, vt iij. ad ij. iij. ad iij. v. ad iij. x. ad vj. & vniuersaliter maior. minori aut minor maiori. huiuscemodi dum comparatus fuerit inæqualis dicitur. Maior numerus est qui habet in se illum minorem numerum, ad quem comparatur, & aliquid plus: vt, verbi gratia: quinarium numerus ternarium numero fortior est, eò quòd quinarium numerus habet in se ternarium & alias partes eius duas, & reliqui tales. Minor numerus est qui continetur à maiore ad quem comparatur cum aliqua parte sui, vt ternarius ad quinarium. continetur enim ab eo cum duabus partibus suis. Multiplex numerus est, qui habet in se minorem numerum bis aut ter aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia: duo ad vnum dum comparati fuerint, duplex est. iij. ad vnum triplex. iij. quadruplex, & reliqui. Econtrà. Submultiplex numerus est, qui intrà multiplicem continetur bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia, Vnum à duobus bis continetur, à tribus ter, à quattuor quater, & ab alijs multipliciter. Superparticularis numerus est, dum fortior continet intrà se inferiorem numerum circa quem comparatur, similiter & vnam partem eius. Verbi gratia, iij. ad ij. dum comparati fuerint continent intrà se duos & alium vnum qui media pars est duorum: quattuor ad iij. dum comparati fuerint, continent in se iij. & alium vnum qui est tertia pars trium. Item quinque ad iij. dum comparati fuerint, habent in se quaternarium numerum, & alium vnum qui est quarta pars dicti quaternarij numeri, & cæteri tales. Superpartiens numerus est, qui in se inferiorem numerum totum continet, & super hoc alteras partes eius duas, aut iij. aut iij. aut v. aut alias. Verbi gratia v. ad iij. dum cõparati fuerint, habet in se quinarium numerus ternarium, & super hoc alias partes eius duas. vij. ad iij. dum cõparati fuerint, habent in se quattuor, & alias tres partes eius. Nouem ad v. dum comparati fuerint, habent in se quinque, & alias quattuor partes eius. Subsuperparticularis numerus est minor, qui cõtinetur in fortiori numero cū aliqua parte sua, aut media aut tertia, aut quarta, aut quinta. Verbi gratia, Duo ad iij. iij. ad iij. iij. ad v. & ceteri similes.

A Subsuperpartiens numerus est, qui cõtinetur in numero superpartienti cū aliquibus partibus suis duabus, aut tribus aut pluribus. Verbi gratia, Tria continentur à v. cum alijs duabus partibus suis: v. ad ix. cum iij. partibus suis. Multiplex superparticularis numerus est, qui dū cõparatus fuerit ad numerum sibi inferiorem continet in se totum inferiorem numerum multipliciter, cum aliqua parte eius. Verbi gratia, v. ad duo dum comparati fuerint, continent in se bis binos & vnam partem eius: Nouem ad iij. dum cõparati fuerint, cõtinent in se bis quaternos, & vnam partem eius. Multiplex superpartiens numerus est, qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet eum multipliciter cum alijs partibus eius. Verbi gratia, vij. ad tria dum comparati fuerint, continent in se bis ternos, cum alijs duabus partibus eius. xiiij. ad vj. dum comparati fuerint, continent in se bis senos cum alijs duabus partibus eius, xvj. ad vij. dum comparati fuerint continent inter se bis vij. cum alijs duabus partibus eius. xxj. ad ix. dum comparati fuerint continent intrà se bis ix. cum alijs tribus partibus eius. Submultiplex subsuperparticularis est, qui dum ad fortiolem comparatus fuerit continetur ab eo multipliciter cum aliqua parte sua vt iij. ad vij. & iij. ad ix. Submultiplex subsuperpartiens numerus est, qui dum ad fortiolem sibi comparatus fuerit, continetur ab eo multipliciter; cum aliquibus partibus suis. Verbi gratia, iij. ad vij. continentur bis cum duabus partibus eius. iij. ad xj. continentur bis cum tribus partibus suis.

Cap. VI. Librarior. inscitia, & nominum similitudine pleraq. in hoc capite male accepta fuerant. Nam definitio-num quadam transposita, alia omissa, exempla mendosa. Quæ omnia vt minimo negotio, ita nullo cum periculo restituta sunt. Quare illud vnum adnotasse sufficiat: quos numeros Isidorus submultiplicem superparticularem, submultiplicem superpartientem; aut submultiplicem subsuperparticularem, submultiplicem subsuperpartientem vocat, hisdem quidem nominibus lib. 2. Geomet. à Boethio nominari, sed lib. 1. Arithm. c. 2. 2. Multiplices subsuperparticulares, & Multiplices subsuperpartientes ab eodem dici.

De tertia diuisione totius numeri.

Cap. VII.

Numeri aut discreti sunt, aut continentes. Iste diuiditur sic, i. linealis. ij. superficialis iij. solidus. Discretus numerus est, qui discretis monadibus continetur. Verbi gratia

gratia. iij. iiij. v. vj. & reliqui. Continens numerus est qui coniunctis monadibus continetur. Vt, verbi gratia, Ternarius numerus si in magnitudine intelligatur, linea aut spatio, aut solido dicitur continens. Similiter: quaternarius & quaternarius numeri. Linealis numerus est qui inchoans à monade lineariter scribitur vsque ad infinitum. Vnde alpha ponitur pro designatione linearum, quoniam hæc littera vnum significat apud Græcos.

Superficialis numerus est, qui non solum longitudine, sed & latitudine continetur, vt trigonus, quadratus, quinquangulus, vel circulares numeri, & cæteri: qui semper in plano ^d pede, id est superficie continentur.

Circularis dum sibi met multiplicatus fuerit, à se inchoans ad se conuertitur. Verbi gratia, quinquies quini vices quinq. Solidus numerus est qui longitudine latitudine, & altitudine continetur, vt sunt pyramides, qui in modum flammæ consurgunt. Cubus sunt tesserae. Sphaeræ quibus est æqualis vndique rotunditas. Sphaericus autem numerus est, qui circulato numero multiplicatus à se inchoat, & in se conuertitur, vt quinquies quini, viginti quinque. Hic circulus dum se ipso multiplicatus fuerit, facit sphaeram, id est, quinquies xxv. Cxxv.

Cap. VII. Secundus superficialis: ita etiam paullo post. al. superficialis.

Qui discretis monadibus. ita apud Cassiod. Lineæ aut. spatio, aut solido dicitur continens. Eodem modo Cassiod. disunctione pro conjunctione vtens. d. Plano pede, id est, superficie. Alio sensu dixit Virruu. lib. 6. c. 11. & lib. 7. c. 1. & 4.

e. Solidus qui long. lat. & altitud. vix latitudine abest à nostris libris. Est tamen inf. c. 11. in definitione figurae solida, & in Cod. Rom.

De differentia Arithmetica Geometriae, & Musica. Cap. VIII.

Inter Arithmetica autem, & Geometria, & Musica hoc interest, vt media inuenias. In Arithmetica primò sic quæris. Coniungis extrema, & diuidis, & facis mediū: vtputa fac extrema esse vj. & xij. simul iungis & faciunt xvij. partiris media & facis ix. quod est analogicum Arithmeticae, vt medius, quot monadibus superat primum, ijs superetur ab extremo. Superant enim ix. vj. tribus monadibus, ijs superatur à xij. Secundum verò Geometria ita quæris. Ex-

trema multiplicata tantum faciunt, quantum & media multiplicata, vtputa, vj. & xij. multiplicata facient Lxxij. media, viij. & ix. multiplicata tantundem faciunt. Secundum Musicam ita: Qua parte superat medius primum, eadē parte superatur medius ab extremo, vtputa vj ab viij. duab. monadibus. superantur, quæ duæ pars sunt tertia eademque media viij. superatur ab vltima quæ est xij.

a. Cap. VIII. Secund. Geomet. Hac neq. integra sunt, neq. satis cum superioribus coherens. Nam cum proposuisset differentiam inter Arithm. Geomet. & Music. ex inuentione mediij, rationemq. Arithmetici mediij inueniendi propositis extremis tradidisset; oportebat idem in Geometrico medio persequi, quod neq. hoc loco prestat, neq. inferius c. 13. vbi eadem repetuntur.

b. Secundum Musicam. Neq. hac meliore sunt conditione, nisi quidd. c. 22. alieno loco qua huius propria erant, explicantur. Nam hic non rationem Musici mediij inueniendi, sed definitionem proportionis Musice assignat, eamque non integram Vid. Boeth. lib. 2. Arithm. c. 34. & seqq. & 50. & lib. 2. de Mus. c. 12. & 16.

Quod numeri infiniti existunt.

Cap. IX.

Numeros autem infinitos esse certissimum est. quoniam in quocumque numero finem faciendum putaueris idem ipse non dico vno addito augetur sed quamlibet sit magnus, & quamlibet ingentem multitudinem continens, in ipsa ratione atq. scientia numerorum non solum duplicari, verum etiam multiplicari potest. Ita verò suis quisque numerus proprietatibus terminatur, vt nullus eorum par esse cuiusque alteri possit. Ergo & dispares inter se atq. diuersi sunt, & singuli quique finiti sunt, & omnes infiniti sunt.

DE GEOMETRIA.

De Geometria inuentoribus, & vocabulo eius. Cap. X.

GEOMETRIÆ disciplina primùm ab Ægyptijs reperta dicitur, quia inuadente Nilo, & omnium possessionibus limo obductis, initium terræ diuidendæ per lineas & mensuras nomen arti dedit. Quæ deindè longius acumine sapientum prouecta & maris, & cæli, & æris spatia metitur. Nam prouocati studiosi coeperunt post terræ dimensionem & cæli spatia quærere:

E 4 quanto

quanto interuallo luna à terris, à luna sol ipse distaret, & vsque ad verticè cali quanta se mēsurā distenderet, sicque interualla ipsa cæli, orbisq. ambitum per numerum stadiorum ratione probabili distinxerunt. Sed quia ex terræ dimensione hæc disciplina cœpit, ex initio sui & nomen seruauit: nam Geometria de terra & de mensura nūcupata est. Terra enim Græcè γῆ vocatur, αἴτιον mensura. Huius disciplinæ ars continet in se lineamenta, interualla, magnitudines, & figuras, & in figuris dimensiones & numeros.

* Cap. X. Quæ deinde longius prouecta. Ex Plin. lib. 2. cap. 23.

De quadripertita diuisione Geometria. Cap. XI.

Geometria quadripertita diuisio est; in figuras planas, in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationalem, & in figuras solidas.

Planæ figuræ sunt, quæ longitudine, & latitudine continentur.

Numerabilis magnitudo est, quæ numeris Arithmeticæ diuidi potest.

Magnitudines rationales sunt, quarum mensuram scire possumus, irrationales verò quarum mensuræ quantitas cognita non habetur.

Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, & latitudine, & altitudine continentur: ^a quæ sunt iuxta Platonem numero quinque.

* Cap. XI. quæ sunt iuxta Plat. Probè hæc, quæ disiectæ erant, in sedes suas reduxit Chacon.

De figuris Geometria. Cap. XII.

In plano figurarum prima circulus est, figura plana & circumducta: cuius in medio punctus est, quò cuncta conuergunt, quod centrum Geometriae vocant: Latini punctum circuli nuncupant.

Quadrilatera figura est in plano, quæ sub quattuor lineis rectis iacet.

^a Dianatheton grammō figura plana &c.

Orthogonium triangulum est figura plana quæ habet angulum rectum.

Isopleuros figura est plana, &c.

Sphæra est figura in rotundum formata, partibus cunctis æqualis.

^b Cubus est figura solida, quæ longitudo-

ne, & latitudine, & altitudine continetur.

^c Cylindrus est figura quadrata habens superius semicirculum in solidum.

Conon, figura solida quæ ab amplo in angustum finit, sicut orthogonium.

Pyramis est figura solida, quæ in modum ignis ab amplo in acumen confurgit. Ignis enim apud Græcos πυρ appellatur.

Sicut autē intrā decem omnis est numerus; itā intrā circulum omnium figurarum concluditur ambitus.

^a Cap. XII. Dianatheton grammon. Hæc meliorum libror. scriptura. Antonius Couarr. & doctrinatum omnium & elegantiarum admirabili quadam scientia præstantissimus. Dianatheton grammon minima mutatione volebat. Figuri enim à Vitruuio & alijs de cathetis lineis mentionem. Nec male post quadratum subijci rectangulum altera parte longius per cathetus hoc est perpendiculares lineas productum. Id P. Nunnesio nequaquam probabatur, quod commune esset pluribus figuris. Nam & in tetragono, & trigono orthogonia esse lineas cathetus. Ipse δὲ ἀπὸ τῶν γραμμῶν substituebat: esse. n. in quibusd. libris hæc figura II quam duo Γ ἴσῳ postea, coniūctaq. redderent. A. Aug. codicum scripturam retinens ἀπὸ τῶν suspensas interpretabatur. Suspensas namq. videri eius figura lineas, quæ sit altera parte longior. Nobis propensior ad veritatem Couarruuia coniectura videbatur, quæ neque Chaconi displicebat. Nam Dianatheton vocem Geometriae. aures non agnoscunt, & P. Nunnesij nimis arguta sententia est.

^b Cubus. Adde quæ sex quadratis aequalibus continentur.

^c Cylindrus. De Cylindri definitione amplius deliberādū.

De principijs Geometria. Cap. XIII.

Pincipia huius artis: Punctus est, cuius pars nulla est. Linea est præter latitudinem lōgitudo. Recta linea est, quæ ex æquo in suis punctis iacet. Superficies verò quæ longitudines, & latitudines solas habet. Superficii verò fines lineæ sunt, quorum formæ idè in superioribus figuris positæ non sunt, ^a quia intrā eas inueniuntur.

^d Cap. XIII. Principia huius artis. Cic. Academic. 4. Nō quæro in his initia illa mathematicorum: Punctum esse quod magnitudinem nullam habet. Extremitatem quasi libramentum in quo nulla omnino sit crassitudo. Lineamentum longitudinem latitudine carentem.

^a quia intrā eas inuen. Est enim punctus in circulo, linea in figuris planis, superficies eiusq. finis in solidis.

De numeris Geometria. Cap. XIII.

Numeros ^a autem secundum Geometriam itā quæris: Extrema quippè eius multiplicata

multiplicata tantum faciunt, quantum & media multiplicata: utputà, vj. & xij. multiplicata faciunt Lxxij. media viij. & ix. multiplicata tantundem faciunt.

^a Cap. XIII. Numeros autem. *Repetuntur hæc ex cap. 8. quia caput. 11. numerabilem magnitudinem partem Geometria fecerat.*

D E M U S I C A.

De Musica et eius nomine.

Cap. XV.

Musica est peritia modulationis sono cantuque consistens: Et dicta Musica per derivationem à Musis. Musæ autem appellatæ ^a ἀπὸ τοῦ μῶσδαι, id est, à quærèdo, quòd per eas sicut antiqui voluerunt vis carminum & vocis modulatio quæreretur. Quarum sonus, quia sensibilis res est, ^b præterfluit in præteritum tēpus, imprimiturque memoriæ; inde à poëtis Iouis & memoriæ filias Musas esse confictum est. Nisi enim ab homine memoria teneantur soni, pereunt, quia scribi non possunt.

^a Cap. XV. ἀπὸ τοῦ μῶσδαι. In CC. mira varietas, nos ex μῶσδαι quod proprius aberat μῶσδαι fecimus, quod etymò Platoni placuit in Cratyllo.

^b præterfluit in præter. Aug. lib. 2. de ordin. c. 4. Quoniam illud quod mens videt semper est præsens; sonus autē, quia sensibilis res est, præterfluit in præteritum tēpijs, imprimiturq. memoriæ, rationabili mendaciō iam poëtis fauente ratione, quærendum nequid propagini similiter inesset, Iouis & memoriæ Musas filias esse confictum est.

De inuentoribus eius. Cap. XVI.

Moyfes dicit repertorem Musicæ artis fuisse Iubal, qui fuit de stirpe Cain antè diluuium. ^a Græci verò Pythagoram dicunt huius artis inuenisse primordia, ex malleorum sonitu & chordarū extensione percussa. Alij ^b Linum Thebæum & ^c Zethum & Amphiona in arte Musica primos claruisse ferūt. Post quos paulatim directa est præcipuè hæc disciplina & aucta multis modis: eratque tam turpe Musicam nescire, quàm litteras. Interponebatur autem non modò sacris, sed & omnibus solemnibus, omnibusque lætis, vel tristioribus rebus. ^d Ut enim in veneratione diuina hymni: ita in nuptijs Hymenæi, ^e & in funeribus threni, & lamē-

ta ad tibias canebantur. ^f In conuiujs verò lyra vel cithara circumferebatur: & accubantibus singulis ordinabatur cōuiuiale genus canticorum.

^a Cap. XVI. Græci verò Pythagor. *Macrob. lib. 2. in Somn. Scip.*

^b Linum Theb. *Ex Euseb. in Chron.*

^c Zeth. & Amph. *Ex eod. & Seru. in Corydone.*

^d Ut. n. in veneratione diui. *Horat. Diuitum mensis, & amica templis.*

^e Et in funeribus threni. *Hinc Siticinum modus in xij. tabul. de quib. Agell. lib. 2. c. 2. & Non. in Siticinis. Seruius Æn. 5. Sciendum maioris ætatis funera ad tubam solere proferri, minoris verò ad tibias. Vid. Fest. in Funibus tibia. Hebræos quoque tibias in funeribus adhibuisse, ostendunt Matthæi verba c. 9. & vidisset tibicines, & turbam tumultuantem.*

^f In conuiujs circumf. *Ex Quint. c. de Music.*

Quid possit Musica. Cap. XVII.

Itaque ^a sine Musica nulla disciplina potest esse perfecta: nihil enim est sine illa. Nam & ipse mundus quadam harmonia sonorum fertur esse compositus & cælum ipsum sub harmoniæ modulatione reuoluitur. Musica mouet affectus, prouocat in diuersum habitū sensus. In prælijs quoque tubæ concentus pugnantis accendit, & quanto vehementior fuerit clangor: tanto fit fortior ad certamen animus. Siquidem & remiges cantus hortatur. Ad tolerandos quoque labores Musica animum mulcet, & singulorum operitūm fatigationem modulatio vocis solatur. Excitō quoque animos Musica sedat, sicut legitur de Dauid, qui à spiritu immundo Saulē arte modulationis eripuit. Ipsas quoque bestias, necnon & serpentes, volucres, atque delphinas ad auditum suæ modulationis Musica prouocat. Sed & quicquid loquimur, vel intrinsecus venarū pulsibus cōmouemur, per musicos rhythmos harmoniæ virtutibus probatur esse sociatū.

^a Cap. XVII. Itaque sine Mus. *ex eodem Quintil.*

De tribus partibus Musica. Cap. XVIII.

Musicæ partes sunt tres, id est, harmonica, rhythmica, metrica. Harmonica est quæ discernit in sonis acutum & grauem. Rhythmica est ^a quæ requirit incurSIONē verborū: utrūm benè sonus, an malè coherat. Metrica est, quæ mensuram diuersorū metrorum

trorum probabili ratione cognoscit: ut, verbi gratia, heroicum, iambicum, elegiacum, &c.

^a quæ requirit incurfionem verb. s. o. l. *Cassiod.* quæ in concursione verbor. dijudicat. *Capell.* Quæ ad melos pertinet, harmonica dicitur, quæ ad numeros rhythmica, quæ ad verba metrica.

De triformi Musica diuisione. *Cap. XIX.*

AT omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem constat esse natura. Prima est harmonica, quæ ex vocum cantibus constat. Secunda organica, quæ ex flatu consistit. Tertia rhythmica, quæ pulsu digitorum numeros recipit. ^a Nam aut voce editur sonus, sicut per fauces: aut flatu, sicut per tubam, vel tibiā: aut pulsu, sicut per citharam, aut per quodlibet aliud quod percutiendo canorum est.

^a Nam aut voce. *Ex August. in Psal. 150. & 2. de doct. Christ. cap. 17. vnde sumpta hac omnia.* quod percutiendo canorum est. *Ex eod. lib. 2. de ord. cap. 14.*

De prima diuisione Musica quæ Harmonica dicitur. *Cap. XX.*

Prima diuisione Musica quæ harmonica dicitur, id est, modulatio vocis, pertinet ad comædos, tragædos, vel choros, vel ad omnes qui voce propria canunt. Hæc ex animo & corpore motum facit, & ex motu sonum, ex quo colligitur Musica, quæ in homine vox appellatur.

^a Vox est aer spiritu verberatus, vnde & verba sunt nuncupata. Propriè autem vox hominum est, seu irrationabilium animantium. Nam in alijs abusiue non propriè sonitus vox vocatur. ut, Vox tubæ infremuit, fractaque ad littora voces. Nam proprium est ut littorei resonent scopuli: & At tuba terribilem sonitum procul ære canoro. Harmonia est modulatio vocis & concordantia plurimorum sonorum, vel coaptatio.

Symphonia est modulationis temperamentum ex graui & acuto concordantibus sonis, siue in voce, siue in flatu, siue in pulsu. Per hanc quippe voces acutiores, grauiorè que concordant, ita ut quisquis ab ea dissonuerit, sensum auditus offendat. Cuius

A contraria est diaphonia, id est voces discrepantes vel dissonæ.

Euphonia est suauitas vocis. Hæc & melos à suauitate & melle dicta.

Diastruma est vocis spatium ex duobus vel pluribus sonis aptarum.

Diefis est spatia quædam, & deductiones modulandi, atque vergendi de vno in alterum sonum.

Tonus est acuta enūtiatio vocis: est enim harmoniæ differentia & quantitas, quæ in vocis accentu vel tenore consistit: cuius genera in quindecim partibus Musici diuiserunt: ex quibus hyperlydius nouissimus & acutissimus: hypodorius omnium grauiissimus est.

Cantus est inflexio vocis, nam sonus directus est, præcedit autem sonus cantum.

Artis est vocis eleuatio, i. initium. Thesis vocis positio, hoc est finis.

Suaues voces sunt subtiles & spissæ, claræ atque acutæ. Perspicuæ voces sunt quæ longius protrahuntur, ita ut omnem impleant continuum locum, sicut clangor tubarum. Subtiles voces sunt quibus non est spiritus, qualis est infantium, vel mulierum, vel ægroantium, sicut in neruis. Quæ enim subtilissimæ chordæ sunt, subtiles ac tenues sonos emittunt. Pingues sunt voces, quando spiritus multus simul egreditur, sicut virorum.

C Acuta vox est tenuis & alta, sicut in chordis videmus. ^b Dura vox est, quæ violenter emittit sonos, sicut tonitruum, sicut incudis sonus, quoties in durum malleus percutitur ferrum. Aspera vox est rauca, & quæ dispergitur per minutos & in dissimiles pulsus. Cæca vox est, quæ mox ut emissâ fuerit, conticescit, atque suffocata nequaquam longius producit, sicut est in fictilibus. ^c Vinnola vox, est mollis atque flexibilis. Et vinnola dicta à vinno, hoc est cinnamo molliter flexo. Perfecta autem vox, est alta, suaui & clara. Alta, ut in sublimi sufficiat: clara, ut aures impleat: suaui, ut animis audientium blandiatur. Si ex his aliquid defuerit, vox perfecta non erit.

^a Cap. XX Vox est aer sp. v. *Grammaticor. & Philosophor. (ut ait Lactantius) definitio, sed quæ ipsi tamen minimè probatur lib. de opif. c. 15.*

^b Dura quoties in dur. m. percutitur. f. *Al. durum m. percussit ferrum.*

^c Vinnola *Al. Vinnolata. Festus.* Vinnulus molliter se gerens, & minimè quid viriliter faciens. *Non. Vinnolum, sensiloquum, illecebrum. Plaut. in Asin. oratione*

tione vinnula, venustula, *Gloss.* Vinnulus *Νωλεχης*. *Vbi mendoſe Vinnicus legitur.*

De ſecunda diuiſione qua organica dicitur. Cap. XXI.

Secunda diuiſio organica eſt in ijs quæ ſpiritu reflante completa, in ſonum vocis animantur: vt ſunt tubæ, calami, fiſtulæ, organa, pandura, & ijs ſimilia instrumenta.

^a Organum vocabulum eſt generale vaſorum omnium muſicorum. ^b Hoc autem cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant. Vt autem organum dicatur, magis ea vulgaris eſt conſuetudo.

^c Tuba primùm à Tyrrenis inuenta, de quibus Virgil. Tyrrenuſque tubæ mugire per æthera clangor, Adhibebatur autem nõ ſolum in prælijs, ſed & in omnibus feſtis diebus propter laudes vel gaudij claritatē. Vnde & in Pſalterio dicitur, Canite initio mēſiſtuba in die inſigni ſolemnitatis veſtræ. Præceptum enim fuerat Iudæis, vt initio nouæ lunæ tuba clangerent, quod etiam huicſque faciunt.

Tibias excogitatas in Phrygia ferunt, has quidem diu funeribus tantum adhibitas: mox & ſacris gentilium. Tibias autem appellatas putant, quod primùm de ceruinis tibijs curibusque hinnulorum fieret: deinde per abuſionē ita cœptas vocari etiam, quæ non de curibus oſibusue eſſent: hinc & tibiæ quali tibiæ cantor.

^d Calamus nomen eſt arboris proprium, à calendo, i. fundendo voces vocatus.

Fiſtulam quidam putant à Mercurio inuentam: ^e alij à Fauno quem Græci vocant Pana. ^f Nonnulli eam ab Idi paſtore Agrigentino ex Sicilia. ^g Fiſtula autem dicta, quod vocem emittat. Nam Græcè phos vox, ſtola miſſa appellatur.

Sambuca in Muſicis ſpecies eſt ſymphoniarum. Eſt enim genus ligni fragilis vnde & tibiæ componuntur.

^h Pandura ab inuatore vocata: de qua Virg. Pan primus calamos cæra coniungere plures Inſtituit, Pan curat oues, ouūque magiſtros. Fuit enim apud gẽtiles Deus paſtoralis, qui primus diſpares calamos ad cætum aptauit, & ſtudioſa arte compoſuit.

^a Cap. XXI. Organum vocab. eſt general. Ex *Auguſt* in *ps.* 150.

^b Hoc autem cui folles adhibent. *Hydraulon* ap-

pellari à Græcis putabat Chæcon, de quo *Vitruu. lib. 10. c. 13.* & *Tertull. lib. de anima. c. de animo. Plin. lib. 7. c. 37.* & *Hæron in neuſmat.* Alij Tyrrenam tibiæ appellari putant ex *Polluce lib. 4. cap. 9.* De organis vulgarib. extant pulcherrimi verſus apud *Claudian. in lib. de Manlij Theod. conſulatu.*

^c Tuba primū -- tibiæ excogitat. *Clem. Alex. Strom. 1.* *Hetruſcos tubam, & Phrygas tibiæ ait excogitaſſe.*

^d Calamus. n. eſt prop. arb. Non valde mirum ſi arundinem arborem dixit. quiquis fuit, vnde hæc ſumpta ſunt. *Cur à calendo. i. fundendo voces nomen deduxerit, id multo obſcurius, niſi calando, hoc eſt vocando, legas. Nam cauendo, quod eſt in pleriq. Gothicis, mēdoſum putamus. Sed hæc origines quæ aut nimis alienæ, aut etiã abſurde multis apud *Iſidorum* videbantur, non negligendas eſſe, ſatis iam viri eruditii hæc ætate ſunt experti.*

^e Alij à Fauno. *Plin. lib. 7. cap. 56.*

^f ab Ide paſtore. *Rom. C. ab vno paſtore. Quid ſi vox mutilata ex Daphnide, quem *Diod. lib. 8.* Bucolici carminis auctorem facit, quod *A. Auguſtino* non diſplicebat?*

^g Nam Græcè phos vox. Viſum eſt codicum ſimpliciorum ſcripturam ſequi. ſi quid forte veri crepant. Nam idem aliquoties repetit *Iſidorus. quoniam non longè aberat.*

^h Pandura. Ab *Aſſyrijs* inuenta ſcribit *Pollux lib. 4. Var. lib. 7.* Cur non à cithara, & pſalterio, & pandura, dicamus citharicen, &c.

De tertia diuiſione qua rhythmica nuncupatur. Cap. XXII.

Tertia eſt diuiſio rhythmica pertinens ad neruos & pulſum, cui dantur ſpectos cithararum diuerſarum, tympanum, & cymbalum, ſitrum, acitabula ænea & argentea, vel alia quæ metallico rigore percuffa reddunt cum ſuauiſſimo tinnitu, & cætera huiusmodi.

Citharæ ac pſalterij repertor Iubal, vt prædictum eſt, perhibetur. Intra opinionem autem Græcorum citharæ vſus repertus ſiſſe ab Apolline creditur. Forma citharæ initio ſimilis fuiſſe traditur pectori humano, quod vti vox de pectore, ita ex ipſa cantus ederetur, appellataque eadē de cauſa. Nam pectus Dorica lingua *κίθαρα* vocatur. Paulatim autem plures eius ſpecies extiterunt, vt pſalteria, lyra, barbiti, phœnices, & pectides, & quæ dicuntur Indicæ, & feruntur à duobus ſimul. Item alix atque alix, & quadrata forma & trigonali.

D Chordarum etiam numerus multiplicatus eſt, & commutatum genus. Veteres autem citharam *fiduculam*, vel fidem nominauerunt: quia tam cōcinunt inter ſe chordæ eius, quàm bene conueniunt inter quos fides ſit. Antiqua autem cithara ſeptē chor dis erat, vnde *Virgilius*, ſeptem discrimina vocum. Discrimina autem ideò, quod nulla chords

chorda vicinæ chordæ similem sonum reddit: sed ideò septem chordæ, vel quia totam vocem implent: vel quòd septem motibus sonat cælum.

Chordas autem dictas à corde: quia sicut pulsus est cordis in pectore, ita pulsus chordæ in cithara. Has primus Mercurius excogitavit: idemque prior^c nervos in sonum strinxit.

Psalterium quod vulgo canticum dicitur, à psallendo nominatum: quòd ad eius vocè chorus consonando respondeat. Est autem similitudo citharæ barbaricæ^d in modum Δ litteræ. ^eSed psalterij & citharæ hæc est differentia: quòd psalterium lignum illud concavum vnde sonus redditur superius habet, & deorsum feriuntur chordæ, & de super sonant. Cithara verò concavitatem ligni inferius habet. ^fPsalterio autem Hebræi decachordo vsi sunt propter numerum decalogum legis.

Lyra dicta ἀπό τῶν λυρῶν, à varietate vocum, quod diuersos sonos efficiat. Lyra primùm à Mercurio dicunt inuentam fuisse, hoc modo. ^gCum regrediens Nilus in suos meatus varia in campis reliquisset animalia, relicta etiam testudo est, quæ cum esset putrefacta, & nerui eius remansissent extenti intra corium: percussa à Mercurio sonitum dedit, ad cuius speciem Mercurius lyram fecit, & Orpheo tradidit, qui erat huius rei maximè studiosus. Vnde & æstimatur eadē arte non feras tantū, sed & saxa, atque sylvas cantus modulatione allicuisse. Hanc Musici propter studij amorem & carminis laudem, etiam inter sidera suarum fabularum constellationis collocatam esse finxerunt.

Tympanum est pellis vel corium ligno ex una parte extentum. Est enim ^hpars media symphonix in similitudine cribri. Tympanum autem dictum, quòd medium est. Vnde & ⁱmargaritum medium tympanum dicitur, & ipsum vt symphonia ad virgulam percutitur.

^kCymbala acitabula quædam sunt, quæ percussa inuicem se tangunt, & sonum faciunt. ^lDicta autem cymbala, quia cum ballematia simul percuntur. Itaque enim Græci dicunt cymbala ballematica.

^mSistrum ab inuētrice vocatum. Isis enim Ægyptiorū regina id genus inuenisse probatur. Iuuenalis, Isis & iurato feriat mea lumina sistro. Inde & hoc mulieres percutiūt, quia inuentrix huius generis mulier. Vnde

ⁿ & apud Amazonas sistro ad bellum foeminarum exercitus vocabatur.

Tintinabulum de sono vocis nomen habet, sicut & plausus manuum, stridor valuarum.

ⁿ Symphoniam vulgo appellatur lignum cauum ex vtraque parte, pelle extenta, quā virgulis hinc & inde Musici feriunt. Fitque in ea ex concordia grauis & acuti suauissimus cantus.

^a Cap. XXII. Citharæ vsus ab Apolline. *Bioni.*
Ως ἄνδρα πλάγιοιλον ὁ Πάυ. ὡς ἄνδρα Ἀθάνα

Ως ἄνδρα Ἐρμῶν, κίθαρη ἢ ὡς ἄνδρα Ἀπόλλων.

^b Vt psalter. lyr. barb. *Vid. Athen. lib. 14. & Polluc.*

^c nervos in sonum strinxit. *Mendose libri. 6. in nervos sonum strinxit. Tertull. lib. de coron. mil. c. 8. Sed, & si nervos idem (Mercurius) in sonum strinxit, non negabo & hoc ingenium cum sanctis fecisse.*

^d In modum Δ. *Cassiod. in prolog. in ps. Psalterium est (vt Hieronymus ait) in modum Δ litteræ formati ligni sonora concavitatis.*

^e Sed psalter. & citha. *Ex August. in ps. 80.*

^f Psalterio autem Hebræi decachord. *Nam apud alios nouem tantum chordas habuisse ait Athenæus.*

^g Cum regrediens Nilus -- allicuisse. *Ex comment. Arat. in lyr. & Hygin lib. 2.*

^h pars media symphonix. *Sic supra c. 20. Sambuca species est symphonix.*

ⁱ Margaritum medium tympan: *Tympanium vocat Plin. lib. 9. c. 35.*

^k Cymbala, & acitabula. *Aug. in ps. 150. Cymbala inuicem se tangunt, vt bene sonent, ideò à quibusd. labijs nostris comparantur.*

^l Dicta autem cymbala, quia cum ballematijs. *Interdicitur ballemator. vsus in natalitijs sanctor. Concil. Tolet. III. can. vltim. Ballematium verò ἀπό τῶν βαλλῶν ὀπιον, ductum. Est autem βαλλῶν, vt ait Suidas, τὰ κίθα βαλα κτύπον, ἢ πρὸς τὸν ἐκάνων ἔχον ὀρχήσθαι. Vnde nostrum quoq. bailar.*

^m Vnde apud Amazonas. *Quas ad calamos arma traxisse ait Capella lib. 9. sed Isidor. magis videtur respicisse ad Virgilij carmen. Regina in medijs patrio vocat agmina sistro. Æn. 8.*

ⁿ Symphonia. *Hieronym. ad Damas. epist. 146. Malè quidam Latinor. Symphoniam putant esse genus organi, cum concursus in Dei laudib. concetus hoc vocabulo significetur. Symphonia quippè consonantia exprimitur in Latino. Qui locus Hieronymi Isidorum proculdubid non fugit, inualuisse tamen consuetudine, vt pro organi quodam genere illa etiam vsurparetur, apparet. ex eius. verbis. Symphonia vulgò appellatur.*

De Musicis numeris. Cap. XXIII.

Numeros autem secundum Musicam, ita quaris. Positis extremis, vt putà vj. & xij. vides quot monadibus superetur, vj. à xij. & est vj. monadibus: ducis per quadratum,

rum, sexies seni faciunt xxxvi. Coniungis extrema illa prima vj. ac xij. simul efficiunt xvij. Partiris xxxvj. per xvij. efficitur dipon dius. Hos iungis cum summa minore, scilicet vj. erunt viij. & erit medium inter vj. & xij. Propterea quod viij. superant vj. duabus monadibus, ^a id est, tertia de sex, & superantur viij. à xij. iij. monadibus, tertia portione. Qua parte ergo superat, eadem superatur. Sed hæc ratio quemadmodum in mundo est ex volubilitate circularum: ita & in microcosmo in tantum præter voeem valet, vt sine ipsius perfectione etiã homo symphonij carens non consistat. Eiusdem Musicæ perfectione, etiam metra consistunt, in arsi & thesi, id est, eleuatione & positione.

^a Cap. XXIII. id est, tertia de sex. In scribendis numeris, Chæoni sumus assensu, vt rejiceremus aduerbia quedã obsoleta, que in excusis & mans. leguntur, quæ si quis malit, eiusmodi plura apud Volus. Macianum inueniet.

DE ASTRONOMIA.

De Astronomia nomine.

Cap. XXIV.

Astronomia ^a est astrorum lex, quæ cursus siderum, & figuras, & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit.

^a Cap. XXIV. Astronom. Ead. sup. lib. 2. cap. 25.

De inuentoribus eius. Cap. XXV.

Astronomiã primi Ægyptij inuenerunt. Astrologiã verò & natiuitatis obseruationem Chaldæi primi docuerunt. Abraham autem instituisse Ægyptios astrologiam, Iosephus auctor asseuerat. Græci autẽ dicunt hanc artem ab Atlante prius excogitatam, ideòque dictus est sustinuisse cælum. Quisquis autẽ ille fuit motu cæli & ratione animæ excitatus per temporũ vices, per astrorum ratos definitòsque cursus, per interuallorum spatia moderata, considerauit dimensiones quasdam & numeros, quæ definiendo ac secernendo in ordinem necens astrologiam reperit.

De institutoribus eius. Cap. XXVI.

In vtraque autem lingua diuersorũ quidem sunt de Astronomia scripta volumi-

Ana: inter quos tamen Ptolemæus apud Græcos habetur præcipuus, hic etiam & canones instituit, quibus cursus astrorum inueniantur.

De differetia Astronomia et Astrologia Cap. XXVII.

Inter astronomiam autem & astrologiam aliquid differt. Nam astronomia conuersionẽ cæli, ortus, obitus, motusque siderũ continet, vel qua ex causa ita vocetur. Astrologia verò partim naturalis, partim supersticiosa est. Naturalis dũ exequitur solis & lunæ cursus, vel stellarũ, certasque reפורũ stationes. Superstitiosa verò est illa quam mathematici sequuntur, qui in stellis augurantur, quique etiam duodecim signa, per singula animæ vel corporis membra disponunt, si derumque cursu natiuitates hominũ & mores prædicere conantur.

De Astronomia ratione.

Cap. XXVIII.

Astronomiæ ratio modis plurimis constat. Definit enim quid sit mundus, quid cælum, quid sphaeræ situs & cursus, & quid axis cæli & poli, quæ sint climata cæli, qui cursus solis & lunæ atque astrorum, &c.

De mundo & eius nomine.

Cap. XXIX.

Mundus ^a est is, qui constat ex cælo, & terra, & mari, cunctisque sideribus. Qui idcirco mundus est appellatus, ^b quia semper in motu est: nulla enim requies eius elementis concessa est.

^a Cap. XXIX. Mundus est. Hyginus (e quo multa Isidor.) Astron. c. 1. Mundus appellatur is, qui constat ex sole, & luna, & terra, & omnibus stellis.

^b quia semper in motu est. Nempe quasi mouendus. Vid. lib. 13. cap. 1.

De forma mundi.

Cap. XXX.

Formatio mundi, ita demonstratur. ^a Nã quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam, ita declinatur

F in

in Australem. ^b Caput autem eius & quasi A facies, orientalis regio est: vltima pars septentrionalis est.

^a Cap. XXX. Nam quemadmodum *Virg. Georg. 1.* Mundus vt ad Scythiam Riphæaſq. arduus arcus Conſurgit, premitur Lybiæ de uexus in auctros.

^b Caput autem. *Aristoteles tamen Australem verticem caput facit, ſecutus, vt quibusdam videtur, Homerum. Sed Philoſophor. hac de re placita Vid apud Plutarch.*

De calo et eius nomine.

Cap. XXXI.

Cælum Philoſophi rotundum, volubile atque ardens eſſe dixerunt, ^a vocatum B que hoc nomine, eò quòd tanquam vas cælatum impreſſa habeat ſigna ſtellarum. Diſtinxit enim id Deus claris luminibus, & impleuit ſolis ſcilicet, & Ithæ orbe fulgenti, & aſtrorum micantiam ſplendentibus ſignis adornauit. Hic autem Græcè *σφαῖρα* dicitur *ἀπὸ τῆς ὀφθαλμοῦ*, id eſt, à videndo, eò quòd aer perſpicuus ſit, & ^b ad ſpeculandum purior.

^a Cap. XXXI. vocatumq. *Ex Amb. 2. Hexam. c. 4.*

^b ad ſpeculandum. *Ex eod. lib. 3. c. 22.*

De ſitu ſphæra caeſtis.

Cap. XXXII.

Sphæra ^a cæli eſt ſpecies quædam in rotundum formata, cuius centrum terra eſt ex omnibus partibus æqualiter conſuſa. Hanc ſphæram nec principium habere (dicunt) nec terminum, ideò quòd in rotundum quaſi circulus, vnde incipiat, vel vbi deſinat non facile comprehenditur. Philoſophi autem mundi ſeptem cælos, id eſt, planetas globorũ conſono motu introduxerunt, ^b quorum orbibus connexa memorant omnia, quos ſibi innexos & velut inſertos verſari retro, & è contrario certis motibus ferri arbitrantur.

^a Cap. XXXII. Sphæra cæli eſt ſpeci. *Hoc caput ex Hygin. Aſtron. c. 1. & Ambroſ. 1. & 2. Hexam. & ex Scip. concinnatum eſt.*

^b Philoſophi autem -- arbitrantur. *Ex Ambroſ. 2. Hexam. c. 2. Cicero. Nouem tibi orbibus, vel potius globis connexa ſunt omnia, &c.*

De motu eiusdem. Cap. XXXIII.

Sphæra ^a motus duobus axibus voluitur quorum vnus eſt ſeptentrionalis, qui

numquam occidit: ^b appellaturque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & ^c Auſtronotius dicitur. His duobus polis mo ueri ſphæram cæli dicunt, & ^d cum motu eius ſidera in ea fixa ab oriente vſque ad occidentem circumire: ſeptentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

^a Cap. XXXIII. Sphæra motus duobus axibus. *Id eſt polis, quomodo alij quoq. interdum loquuntur.*

^b appellaturq. Boreus. *Sic etiam appellatur à Seru. Georg. 1.*

^c & Auſtronotius. *Al. Auſtronotus. & Hygino Notius. ſed in comment. in Arat. Auſtronotus, vt etiam inf. c. 36. & lib. 13. cap. 5.*

^d & cum motu eius ſidera in ea fixa. *Aug. de Gen. ad lit. lib. 2. c. 10.*

De curſu eiusdem ſphæra.

Cap. XXXIV.

Sphæra cæli ab oriente in occidentem ſemel in die & nocte vertitur xxiii. horarum ſpatijs, quibus ſol curſum ſuum ſupra terras & ſub terra ſua volubilitate obcludit.

De celeritate cæli. Cap. XXXV.

Tanta celeritate cæli ſphæra dicitur currere, vt niſi aduerſus præcipitè eius curſum aſtra currerent, quæ eã remorarentur mundi ruinam facerent.

De axe cæli. Cap. XXXVI.

Axis ^a eſt ſeptentrionalis linea recta, quæ per mediam pilam ſphærae tendit, & dicitur ^b axis, quòd in eo ſphæra, vt rota voluitur, vel quia ibi plauſtrum eſt.

^a Cap. XXXVI. Axis eſt ſeptentrionalis. *Sic riuſus lib. 13. c. 5. & Seru. 2. Æn. Axis eſt, aut plauſtrum ſeptentrionale, aut pars ſeptentrionis. Delebat tamen vocem ſeptentrionalis Chacon. à quo non diſſenſimus.*

^b Et dictus axis. *Quoniam cap. 32. axium, cardinum, & polorum meminerat, eorum nunc etymologias reddit.*

De caeſtibus polis. Cap. XXXVII.

Poli ^a ſunt circuli qui currunt per axem. Horum alter eſt ſeptentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & Auſtronotius dicitur. Et dicti poli, quòd ſint axium cycli ex vſu plauſtrorum, à poliendo ſcilicet

scilicet nominati: sed polus Boreus semper videtur, Austronotius nunquam: quia dextra cæli altiora sunt, pressa Austri.

^a Cap. XXXVII. Poli sunt circuli. *Ead. inf. lib. 13. cap. 5.*

De cardinibus cæli. Cap. XXXVIII.

Cardines cæli extremæ partes sunt axis. Et dicti cardines, eò quòd per eos vertitur cælum, vel quia sicut cor voluuntur.

De conuexis cæli. Cap. XXXIX.

Conuexa autem cæli, extrema eius sunt à curuitate dicta. vnde est illud: Conuexum quoties claudit nox humida cælum. ^a Conuexum enim curuū est seu inclinatum, & in modum circuli flexum.

^a Cap. XXXIX. Conuexum. *è Seru. eclog. 4. reperitur lib. 13. cap. 5.*

De ianuis cæli. Cap. XL.

Ianua ^a cæli dux sunt, oriens & occasus. ^b Nā vna porta sol procedit, alia se recipit.

^a Cap. XL. Ianua. *lib. 13. cap. 1.*

De gemina facie cæli Cap. XLI.

Facies cæli vel caput, orientalis regio: vltima, septentrionalis. De qua Lucanus, Sic mundi pars ima iacet, quam zona niualis, Perpetuæque premunt hyemes.

^a Cap. XLI. vltima septentrion. *Vocē Lucani ima, vltimā interpretatur Isidorus. Alioqui quomodo ima. p. r. s. septentrionalis, si (vt c. 29. dixit) mundus in septentrionate plagā erigitur. Itaq. laborat vt Virgiliū cum Lucano conciliet. Idē vidit Seruius qui ad Virgiliū verba. Mundus vt ad Scythiam, iam, inquit, definitio est nostri climatis, id est nostræ habitationis quæ à septentrione incipiens in Australi plaga definit. Minus videt qui bis in Isidoro ima pro vltima reponere conatus sit ad Lucanum solum respiciens.*

De quattuor partibus cæli. Cap. XLII.

Climata ^a cæli, id est, plagæ, vel partes quattuor sunt, ex quibus prima pars orientalis est, vnde aliqua stellæ oriuntur. Secunda occidentalis, vbi nobis aliqua stellæ occidunt. Tertia, septentrionalis, vbi sol

Aperuenit in diebus maioribus. Quarta Australis, vbi sol peruenit noctibus maioribus, Oriens autem ab exortu solis est nuncupatus. Occidens quòd diem faciat occidere & interire. Abscondit enim lumen mundo, & tenebras superinducit, Septentrio autem, à septem stellis axis vocatur, quæ in ipso reuoluta rotantur. Hic propriè & vertex dicitur, eò quòd vertitur. Meridies autem vocatur, vel quòd ibi sol facit medium diem quasi medidies, vel quia tunc purius micat æther. Merum enim purum dicitur. Sunt & alia septem climata cæli, quasi septem lineæ ab oriente in occidentem, sub quibus & mores hominum dispares, atque animalia specialiter diuersa nascuntur: quæ vocata sunt à locis quibusdam famosis, quorum primus est Meroe, secundus Siene, ^b tertius Catachoras, id est Aphrica, quartus Rhodus, quintus Hellepontus, sextus Mesopotus, septimus Boristhenes.

^a Cap. XLII. Climata cæli. *Ex Hieronym. in Ezech. cap. 6.*

^b tertius Catachoras. *Catagoras, cathocoras, cathagorius, & catacorius habent m. s. & Voces, id est Aphrica absunt à Romano C. & fortè à Cassiodoro hinc allata, ille n. Tertius Aphrica. Capella, Tertius Dialexandrias quod ducitur per Cyrenas in Aphricam Carthagini ab Austro adiacentem. Ex quo quidam, Tertius Cyrena in Aphrica faciebat. Alius catacoras, catamisforas interpretabatur, esse. n. Misocaram portum in Mauritania, Chacon superioribus verbis annectebat, à locis famosis kata χῶρας.*

De Hemisphærijs. Cap. XLIII.

Hemisphærium dimidia pars sphaeræ est. Hemisphærium supra terras est ea pars cæli, quæ à nobis tota videtur: Hemisphærium sub terra est, quæ videri non potest, quamdiu sub terra fuerit.

De quinque circulis cæli. Cap. XLIII.

Zonæ cæli quinque sunt: quarum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles existunt. Quæ idè & zonæ vel circuli appellantur, eò quòd in circumductione sphaeræ existunt. Quorum primus circulus idè Arcticus

F 2 appella-

appellatur, eo^a quòd intra eum Arctorum signa inclusa perspiciuntur. ^b Secundus circulus ex eo *Ἰσημερινός τροπικός* dicitur, quia in eo circulo sol Aquilonis finibus æstatem faciens ultra eum circulum non transit, sed statim reuertitur, & inde tropicus appellatus. Tertius circulus *ἰσημερινός*, qui à Latinis idèd æquinoctialis appellatur, eò quòd sol cùm ad eum orbem peruenerit æquinoctiũ facit (*ἰσημερινός* enim Latinè, dies dicitur æquinox) quo circulo dimidia sphaeræ pars cõstituta perspicitur. Quartus circulus Antarcticus vocatur. eò quòd contrarius sit circulo quem Arcticum nominamus. Quintus circulus *χειμερινός τροπικός* qui à Latinis hyemalis siue brumalis appellatur. idèd quia sol cùm ad eum circulum peruenerit, hyemem ijs qui ad Aquilonem sunt facit, æstatem autem ijs qui in Austri partibus commorantur.

^a Cap. XLIII. quod intra eum Arctur. s. o. Gotth. tum hic, tum lib. 13. c. 6. Hyginus lib. 3. c. 1. de polo Arctico, quo utraq. Arcti nixæ vehuntur Arctico circulo inclusa. Neque verò Arcturi quod est in excusis displicet. Nam idem Hyg. lib. 1. Astron. (vnde hac sumpta videntur) qui circulus (inquit) Arcticus appellatur, quòd intra eum Arcturi simulacra, vt inclusa perspiciuntur, quæ signa à nobis vrsarum specie ficta, Septentrio nes appellatur. Et Arat. interp. Duo sunt Arcturi quorum maiorem vocant Helicen. & paullo post. Arcturus minor, &c.

^b Secundus circulus. Verba Hygini lib. 1. de Astron. *ἰσημερινός* n. Latinè dicitur dies æquinox. Quod si verbum ipsum redderemus, æquidialis potius nominaretur. Quomodo antiquos locutos tradit Festus his verbis: æquidiale apud antiquos dictum est, quod nũc dicimus æquinoctiale. quia nox diei potius, quàm dies nocti adnumerari debet. Græci quoq. in hoc consentiunt. *ἰσημερινός*, id est, æquidiale dicentes. Sed nos æquinoctium dicimus non æquidium. Græci à die, nos à nocte nomen fecimus. Neq. tamen dissimulabimus in omnibus libris legi. Hemerinos enim Latinè dicitur dies atq. nox, duobus exceptis Tarraconensibus, à quibus voces, atq. nox, absunt. Chacon ita. *ἡμέρας* n. Latinè dicitur dies, atq. nox; voluisse namq. Isidorum *ἡμέρας* appellatione diem noctemq. cõsineri, quomodo etiam edidit Vulcanius. Hygin. lib. 1. Deinde ducitur circulus æquinoctialis Græcis *Ἰσημερινός* appellatus, idèd quòd sol cùm ad eum orbem peruenerit æquinoctium conficit. Hoc circulo factò dimidia sphaeræ pars constituta perspicitur.

De circulo zodiaco. Cap. XLV.

Zodiacus^a autè circulus est, qui ex linearũ quinq. angulis & ex vna linea cõstat.

^a Cap. XLV. Zodiacus. Ita o. libri, quo sensu, nã plane dixerim. aliter lib. 13. c. 6. Sed illa quoq. vt aliena à Gotthicis absunt.

De candido circulo. Cap. XLVI.

Lacteus circulus via est, quæ in sphaera videtur, à candore dicta, quia alba est. ^a quam aliqui dicunt viam esse ^b qua circuit sol, & ex splendoris ipsius tráfitu ita lucere.

^a Cap. LVI. quam aliqui dicunt. Metrodorus vt refert Plutarch.

^b qua circuit sol. Currit R. vt lib. 13. c. 5.

De magnitudine solis. Cap. XLVII.

Magnitudo solis ^a fortior est terra, vnde & eodè momento quo oritur, & orienti simul & occidèti æqualiter apparet. Quia verò tanquam cubitalis nobis videtur, cõsiderare oportet quantũ sol distat à terris: quæ longitudo facit, vt paruus videatur nobis.

^a Cap. XLVII. fortior est terra. i. maior, vt c. seq. & sup. c. 6. fortiozem numerum non semel dixit.

De magnitudine luna. Cap. XLVIII.

Magnitudo quoque lunæ minor fertur esse quàm solis. Nam dum sol ^a superior sit à luna, & tamen à nobis maior quàm luna videatur: iam si prope nos accessisset: multo maior quàm luna cõspiceretur. Sicut autem fortior est sol terra, ita terra fortior luna per aliquam quantitatem.

^a Cap. XLVIII. superior sit à luna. De hac cõstructione diximus in c. 5. locus autè ex Hygin. lib. 4. c. de luna.

De natura solis. Cap. XLIX.

SOL^a dum igneus sit: præ nimio motu cõuersionis suæ ampliùs incalescit. ^b Cuius ignem dicunt philosophi aqua nutriri, & è contrario elemento virtutem luminis & caloris accipere. Vnde videmus eũ sæpiùs magnum, atque rorantem.

^a Cap. XLIX. Sol dum igneus sit. Ex cõment. Arat. in fin.

^b Cuius ignem dicunt philosophi. Cleanthes eam opinionem tribuit Cicero 2. de nat. Deor. & 3. Alii autem solem, lunam, reliqua astra aquis, alia dulcibus, alia marinis: eamq. causam Cleanthes affert, cur se sol referat, nec longiùs progrediatur solstitiali orbe, itemq. brumali, ne longiùs discedat à cibo. Lucretius quoq. de sideribus lib. 5.

Siue

Sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aër
Versat agens ignes: sive ipsi serpere possunt,
Quo cuiusque cibus vocat, atq. inuitat euntes,
Flammea per cælum pascentes corpora passim,
Et solem ex ignibus ab humidis vaporibus collectis coagmen-
tatum, nubemq. quand. vultantem esse, Xenophanes aiebat.
Vid. Plut. arch. Plin. & Arat. comment.

De cursu solis. Cap. L.

Solem^a per seipsum moueri, non cum
mundo verti dicunt. Nam si fixus cælo
maneret, omnes dies & noctes æquales exi-
stèrent: sed quoniam alio loco cras occasu-
rum: alio occidisse hesterno videmus: appa-
ret eum per seipsum moueri, non cum mû-
do verti. Spatijs enim in æqualibus orbes an-
nuos conficit propter temporum mutatio-
nes. Nam vadens longius ad meridiem hyemem
facit vt hybernis humoribus ac pruini-
nis terra pinguescat. Accedens propius ad
Septentrionem, æstatem reddit, vt fruges
maturitate durentur, & quæ sunt in humi-
dis incocta, feruefacta mitescant.

^a Cap. L. Solè per seips. Pler. sq. ex Hyg. lib. 4. c. de sole.

De effectu solis. Cap. LI.

SOL oriens diem facit, occidens noctem
inducit: nam dies est sol super terras, nox
est sol sub terris. ^a Ex ipso enim sunt horæ:
ex ipso dies, cum ascenderit: ex ipso etiã nox
cum occiderit: ex ipso menses & anni nume-
rantur: ex ipso vicissitudines sũt tẽporum.
Quando autem per meridiem currit, vicinior
est terræ: quando verò iuxta Septentrionem,
^b sublimis attollit. ^c Cuius idè Deus diuersos
cursus constituit, loca & tẽpora, ne dum sem-
per eisdem moraretur locis: quotidiano vapo-
re eius vniuersa consumerentur, sicut Cle-
mens ait: Cursus diuersos accipit quibus aë-
ris tẽperies pro ratione temporum dispesa-
tur, & ordo vicissitudinũ permutationũq.
seruatur. Nam dum ad superiora conscen-
derit, ver tẽperat: vbi autem ad summũ cæli
venerit, æstiuos accendit calores: descendens
rursus autumnio temperiem reddit. Vbi ve-
rò ad inferiorem reddit circulum: ex glacia-
li compage cæli rigorem nobis hyberni fri-
goris derelinquit. ^d

^a Cap. LI. Ex ipso. n. tẽporũ. Verba Clem. VIII. Recogn.
^b Sublimis attollitur. Reliqua quæ in excusis libris legũ-
tur absunt a. m. f. & allata huc sunt è c. 17. libri de natura
ter. ad Sisebuth.

A De itinere solis. Cap. LII.

SOL oriens per meridiem iter habet.
qui postquam ad occasum venerit, &
Oceano se tinxerit, ^a per incognitas sub ter-
ra vias vadit, & rursus ad orientem recurrit.

Cap LII. per incognitas sub terra vias. Cognitas
iam nostrorum hominum diligentia.

De lumine luna. Cap. LIII.

Lunam^a quidam philosophi dicunt pro-
prium lumen habere, globiq. eius vnã
partem esse lucifluam, aliam verò obscurã,
& paulatim se vertendo diuersas formas ef-
ficere. ^b Alij è contrã aiunt, lunam nõ suum
lumẽ habere: sed solis radijs illuminari. Vn-
de & eclipsim patitur: si inter ipsam & solẽ
vmbra terræ se interponat.

^a Cap. LIII. Lunam quidam. Ex Arat. comment.

^b Alij è contrã. sensum quidem ex isidoro commenta-
rijs, sed verba ex Hieronymo mutuatus est. in Isai. c. 66.

De formis luna. Cap. LIV.

Prima figuram lunæ bicornis est. ^a Secunda
sectilis. Tertia dimidia. Quarta plena.
Quinta iterum dimidia ex maiore. Sexta iterum
sectilis. Septima bicornis.
Septima iterum semis, & vicesima secun-
da semis in suo orbe mediæ sunt: cæteræ pro-
portionales sunt.

^a Cap. LIV. Secunda sectilis - sexta iterum secti-
lis. Al. v. robiq. sextilis.

De interlunio luna. Cap. LV.

Interlunium lunæ est tempus illud inter
deficientem & nascentem lunam. Est au-
tem tricesima dies, qua luna nõ lucet. Quæ
idè tunc videri non potest, quia soli con-
iuncta obscuratur: sed eodem momento re-
nascens paulatim ab eo recedendo videtur.

De cursu Luna. Cap. LVI.

Luna amissi ac recepti luminis vicibus
menstrua spatia moderatur. ^a Quæ idè
obliquo & non recto incedit cursu, vt sol: ne
incidat in centrum terræ & frequenter pa-
tiatur eclipsim. Vicinus est enim circulus
eius terræ. Crescens autem orientem cor-
nibus

F 3

nibus spectat: decrefcens, occidentem: merito, quia occafura & amiffura est lumen.

^a Cap. LVI. Quæ idè incid. E Seruio. *Æn. 1. ad V.*
Hic canis errantem lunam.

De vicinitate luna ad terras.

Cap. LVII.

L Vna terris vicinior est quàm sol. Inde & breuiori orbe celeriùs peragit cursum fuũ. Nam iter quod sol in diebus CCCLXV. peragit, ista per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menses in luna, annos autem in solis cursu posuerunt.

De eclipsi solis. Cap. LVIII.

E Clipsis ^a solis est, quoties luna tricesima ad eandem lineam qua sol vehitur peruenit, eique se obijciens solè obscurat. Nam deficere nobis sol videtur, dum illi orbis lunæ opponitur.

^a Cap. LVIII. Eclipsis. *Ex interprete Arat. prope fin.*

De eclipsi luna. Cap. LIX.

E Clipsis lunæ est quoties in vmbra terræ luna incurrit. Non enim suum lumē habere, sed à sole illuminari putatur, vnde & defectum patitur si inter ipsam & solem vmbra terræ interueniat. Patitur autē hoc decima quinta luna eouisque, quamdiu centrum atque vmbra obstantis terræ exeat, videatque solem, vel à sole videatur.

De differentia stellarum, siderum, et astrorum. Cap. LX.

S Tellæ, & sidera, & astra inter se differunt. Nam stella est quælibet singularis. Sidera verò sunt stellis plurimis facta, vt Hyades, Pleiades. Astra autem sunt stellæ grandes, vt Orion Bootes. Sed hæc nomina scriptores confundunt, & astra pro stellis, & stellis pro sideribus ponunt.

De lumine stellarum.

Cap. LXI.

S Tellæ non habere proprium lumen, sed à sole illuminari dicuntur, sicut & luna.

De stellarum situ. Cap. LXII.

S Tellæ immobiles sunt, & cum cælo fixæ perpetuo motu feruntur, neq. cadunt per diem, sed solis splendore obscurantur.

De cursu stellarum.

Cap. LXIII.

S idera aut feruntur, aut mouentur. Feruntur, quæ cælo fixa sunt, & cum cælo voluuntur. Mouentur verò quædam sicut planetæ, i. erraticæ, quæ cursus suos vagos certam tamen definitione conficiunt.

De vario cursu stellarum.

Cap. LXIV.

S Tellæ, pro eo quòd ^a per diuersos orbes cælestium planetarum feruntur: quædam celeriùs exortæ, ferius occidunt: quædam tardiùs exortæ citius ad occasum perueniunt. Aliæ pariter oriuntur & non simul occidunt: omnes autem suo tempore ad cursum proprium reuertuntur.

^a Cap. LXIV. per diuersos orbes cælestium planetar. *Rom. C. cælestium polorum. ex quo parallelorum faciebat Chacon. Porro quæ restant ex Hygini sunt præfatione.*

De interuallis stellarum.

Cap. LXV.

S Tellæ inter se diuersis interuallis distant à terra, propterea dispari claritate magis minùsue nostris oculis apparent: nam multæ maiores sunt ijs quas videmus conspicuas, sed longius positæ parux videntur à nobis.

De numero circulari stellarum.

Cap. LXVI.

N Vmerus circularis stellarum est, per quæ cognosci dicitur, in quanto tempore circulum suum vnaquæque stella percurrat: siue per longitudinem, siue per latitudinem. Nam luna octo annis fertur explere circulum suum, Mercurius annis viginti, lucifer annis nouem, sol annis decem & nouem, ^a Pyrois quindecim, Phaëton duodecim, Saturnus triginta. Quibus peractis ad reuersionem circuli sui iisdem signis & partibus reuertuntur. Quædam sidera radijs solis

lis præpedita anomala fiunt, aut retrograda, A aut stationaria,^b iuxta quod & poëta meminit dicens: Sol tempora diuidit æui: Mutat nocte diem, radiisq; potentibus astra Ire vetat, cursusq; vagos statione moratur.

^a Cap. LXVI. Pyrois. Cùm in omnibus libris esset Vesper, rectè monuit Chacon, permus. andas esse litteras. Ita. n. Martem vocari ab omnibus etiam ab Isid. c. 70. Vnde etiam corrigendus lib. 5. c. 50. Vid. Cic. 2. de nat. Deor. & Censor. c. 13. de die natal.

^b Iuxta quod & poëta. Lucan. lib. 10. apud quem nõ au, sed anni legimus.

De stellis planetis. Cap. LXVII.

Quædam stellæ ideò planetæ dicuntur, id est, errantes, quia per totum mundum vario motu discurrunt. Vnde pro eo quod errant, retrogradæ dicuntur: vel anomalæ efficiuntur, id est, quando particulas addunt & detrahunt. Cæterùm quando tantum detrahunt retrogradæ dicuntur, stationem autem faciunt quando stant.

De præcedentia & antegradatione stellarum. Cap. LXVIII.

Præcedentia vel antegradatio stellarum est, dum stella motum suum consuetum agere videtur, & aliquid præter consuetudinem præcedit.

De remotione vel retrogradatione stellarum. Cap. LXVIII.

Remotio vel retrogradatio stellarum est, quando stella dum motum suum agit, simul & retrorsum moueri videtur.

De statu stellarum. LXX.

Status stellarum est, quia dum stella semper mouetur: tamen in aliquibus locis stare videtur.

De nominibus stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt. Cap. LXXI.

Sol appellatus eò quòd solus appareat, obscuratis fulgore suo cunctis sideribus.

^a Luna dicta quasi Lucina, ablata media syllaba, de qua Virg. Casta fauce Lucina. Sumpsit autem nomen per^b deriuationem à solis luce, eo quòd ab eò lumen accipiat, acceptumque reddat.

Stellæ dictæ à stando: quia semper fixæ stant in cælo, nec cadunt. ^c Nam quòd videmus de cælo stellæ quasi labi, nõ sunt stellæ, sed igniculi ab æthere lapsi: qui fiunt dum ventus altiora petens æthereum ignem secum trahit, qui tractu suo imitatur stellæ cadentes. Nam stellæ cadere non possunt: immobiles enim, (vt prædictum est) sunt, & cum cælo fixæ feruntur.

^d Sidera dicta quòd ea nauigantes considerando dirigunt ad cursum consilium, ne fallacibus vndis aut ventis aliò deducantur. Quædam autem stellæ idcirco signa dicuntur, quia eas nauæ obseruant in gubernandis remigijs, contemplantes aciem fulgorumq; earum. Quibus rebus status cæli futurus ostenditur. Sed & omnes homines ea intendunt ad præuidendas aëris qualitates per æstatem & hyemem vernalémq; temperiem. Ortu enim vel occasu suo, certis stationibus temporum qualitates significant.

^c Signorum primus Arctos qui in axe fixus septem stellis in se reuolutis rotatur. Nomen est Græcū quod Latinè Vrsa dicitur: quæ quia in modum plaustri vertitur, nostri eam septentrionem dixerunt. Triones enim proprie sunt boues aratorij, dicti eò quòd terræ terant quasi teriones. Septentriones autem non occidere axis vicinitas facit: quia in eo sunt.

Arctophylax dicitur, quod Arcton id est Helicè vrsam sequitur. Eundem & Booten dixerunt, eò quòd plastro hæret: signum multis inspectabile stellis, inter quas ^e Arcturus est. Arcturus est sidus post caudã maioris vrsæ positum in signo Bootæ. Vnde & Arcturus dictus est, quasi ἀρκτου ἔρα quia Bootæ præcordijs collocata est. Oritur autè autumnali tempore.

^d Orion astrum ante Tauri vestigia fulget: & dictus Orion ab vrina, id est, ab inundatione aquarum. Tempore enim hyemis obortus mare & terras aquis & tempestatibus turbat. ^f Hunc Latini Iugulã vocant, quòd sit armatus, g vt gladio, & stellarum luce terribilis atque clarissimus: in quo si effulgent omnia serenitas portenditur, si obscuratur his acies, tempestas cernitur imminere.

^h Hyades dictæ ἀπὸ τῆς ὕβρις id est, à succo & pluuijs

pluujs. Nam pluuia Græcè *ὑετός* dicitur. Ortu quippe suo efficiunt pluuias. vnde & eas Latini succulas appellauerūt: quia quādo nascuntur pluuiarum signa monstrantur: de quibus Virg. Ius: Arcturum, pluuiaſq. Hyadas. Sunt autem septem in fronte Tauri, & oriuntur tempore vernali. Pleiades à pluralitate dictæ quia pluralitatem Græci *πλειάδες* appellant. Sunt autem stellæ septem ante genua Tauri, ex quibus sex videntur nam latet vna. Has Latini Vergiliæ dicunt, à tēporis significatione, quod est ver, quādo exoriuntur. Nam occasu suo hyemem, ortu æstatem primæque nauigationis tempus ostendunt. Canicula stella, quæ & Sirius dicitur, æstiuis mensibus in medio centro cæli est: & dum sol ad eam ascenderit, coniuncta cum sole, duplicatur calor ipsius, & dissoluuntur corpora, & vaporantur. Vnde & ex ipsa stella dies caniculares dicuntur: quando & molestæ sunt purgationes. Canis autem vocatur propterea quod corpora morbo afficiat: ^k Sirius propter flammæ candorem, quod eiusmodi sit, vt præ cæteris lucere videatur. Itaque quo magis eam cognoscerent, Sirion appellasse.

Cometes stella dicta est, eò quod comas luminis fundat ex se. Quod genus sideris quando apparuerit, aut pestilentiam, aut famem, aut bella significat. ^l Cometæ autem Latinè crinitæ appellantur, quod in modum crinium flammæ spargunt, quas Stoici dicunt esse ultra xxx. quarum nomina & effectus quidam Astrologi scripserunt.

Lucifer dictus, eò quod inter omnia sidera plus lucem ferat, est autem vnus ex planetis. Hic propriè & iubar dicitur, eò ^m quod iubar lucis effundat: sed & splendor solis & lunæ ac stellarum iubar vocatur: quod in modum iubæ radij ipsorum extendantur.

ⁿ Hesperus stella occidentalis, quam cognominatam perhibent ab Hespero Hispaniæ rege. Est autem & ipsa ex quinq. stellis planetis, noctem ducens & solem sequens. Fertur autem quod hæc stella oriens luciferum, occidens vesperum facit. de qua Statius: -- & alterno deperditur vnus in ortu. Planetæ stellæ sunt, quæ non sunt fixæ in cælo, vt reliquæ, ^o sed in aëre feruntur. Dicti autem planetæ *ἀπὸ τῆς πλάνης*. i. ab errore. ^p Nam interdum in Austrum, interdum in Septentrionem, plerumq. contra mundum, nonnunquam cum mundo feruntur. ^q Quorum nomina Græca sunt Phæton, Phænon,

A Pyrois, Hesperus, Stilbon.

Hos Romani nominibus deorum suorum, id est, Iouis, Saturni, Martis, Veneris, atque Mercurij sacrauerunt. Decipi enim & decipere volentes, in eorum adulationem, qui sibi aliquid secundum amorem seculi præstitissent, sidera ostendebant in cælo, dicentes, quod Iouis esset illud sidus, & illud Mercurij: & concepta est opinio vanitatis. Hanc opinionem erroris diabolus confirmauit, Christus euerit. Iam verò illa, quæ ab ipsis gentilibus signa dicuntur, in quibus & animantium imago de stellis formatur: vt Arctos, Aries, Taurus, Libra & huiusmodi alia, ij qui sidera præuiderunt in numerum stellarum specie corporis superstitiosa vanitate permoti sinxerunt, ex causis quibusdam deorum suorum & imagines & nomina conformantes.

Nam Arietem primum signum, cui vt Libræ mediam mundi lineam tradunt, propter Ammonem, Iouem idè vocauerunt; in cuius capite, qui simulacra faciunt Arietis cornua figunt. Quod signum Gentiles idè inter signa primum constituerunt, quia in mense Martio, qui est anni principium, solem in signo illo cursum agere dicunt, ^r sed & Taurum inter sidera collocant, & ipsum in honorem Iouis, eò quod in bouem sit fabulose conuersus, quando Europam transuexit.

^s Castorem quoq. & Pollucem post mortem inter notissima sidera constituerunt, quod signum Gemini dicunt.

Cancrum quoq. inde dixerunt, eò quod ad id signum mense Iunio sol dum venerit, retrograditur in modum cancri, breuioreſq. facit dies: hoc enim animal incertam habet primam partem: denique ad vtramque partem gressum dirigit, ita vt prior pars sit posterior, & posterior prior.

Leonem ingentem Hercules in Græcia occidit, & propter virtutem suam hunc inter duodecim signa constituit. Hoc signum sol cum atigerit nimium calorem mundo reddit, & annuos flatus Etesias facit.

Virginis etiam signum idcirco intra astra collocauerunt, propter quod eisdem diebus in quibus sol per illud decurrit, terra exusta solis ardore nihil pariat: est enim hoc tempus canicularium dierum.

Libram autem vocauerunt ab æqualitate mensis ipsius, quia octauo Kal. Octobris sol per illud signum currens æquinoctium facit.

Vnde

Vnde & Lucanus: - ad iustā pondera libræ.

Scorpius quoque & Sagittarius propter fulgura mensis ipsius appellauerunt.

Sagittarius vir equinis cruribus deformatus, cui sagittam & arcum adiungunt, ut ex eo mensis ipsius fulmina demonstrantur. Vnde & sagittarius est vocatus.

Capricorni figurā ideo inter sidera finxerunt, propter capram Iouis nutricem, cuius posteriorem partem corporis in effigiem piscis ^v ideo formauerunt, ut pluias eiusdem temporis designarent, quas solet idē mensis plerumque in extremis habere.

Porro Aquarium & Pisces, ab imbris temporū vocauerunt, quod hyeme quando in his signis sol vertitur, maiores pluuia profunduntur. Et miranda gentiliū dementia, qui non solum pisces, sed etiam arietes, & hircos & tauros, vrsas & canes, canes, & scorpiones in cælum transtulerunt: nam & aquilam & cygnum propter Iouis fabulas inter cæli astra eius memoriæ causa collocauerunt.

Perseum quoque & uxorem eius Andromedam posteaquam sunt mortui in cælum receptos esse crediderunt: ita ut imagines eorum stellis designarent, eorumque appellare nominibus non erubescerent.

^x Aurigam etiam Erichoniam inter cæli astra collocauerunt, propter quod vidissent eum primū quadrigas iunxisse. Mirati sunt enim ingenium eius ad imitationem Solis accessisse: & propter hoc nomen eius post mortē inter sidera posuerunt. Sic Calisto, Lycaonis regis filia, dum ab Ioue cōpressa & fabulose ab Iunone in vrsæ fuisset speciē versa, quæ Græcè *ἄρκτος* appellatur, post interfectionem ipsius nomen eius Iouis cum filio in stellis Septentrionalibus transtulit, eamque Arcton: filium autem eius Arctophylacæ appellauit. Sic Iyra pro Mercurio in cælū locata. Sic Centaurus Chiron, propter quod nutrierit Æsculapium & Achillem, inter astra dinumeratus est. Sed quolibet modo superstitionis hæc ab hominibus nūcupentur, sunt tamen sidera quæ Deus in mundi principio condidit, ac certo motu distinguere tempora ordinauit. Horū igitur signorū obseruationes, vel geneses, vel cætera supersticiosa, quæ se ad cognitionē siderum coniungunt, id est, ad notitiam factorum, & fidei nostræ sine dubitatione contraria sunt: sic ignorari debent à Christianis, ut nec scripta esse videantur, Sed nonnulli

A siderum pulchritudine & claritate plecti, in lapsus stellarum cæcatis mentibus corruerunt, ita ut per supputationes noxias, quæ mathesis dicitur, euentus rerum præscire posse contentur: quos non solum Christianæ religionis doctores, sed etiam gentiliū Plato, Aristoteles, atque alij rerum veritate commoti concordi sententia damnauerunt: dicentes: confusionem rerum potius de tali persuasione generari. Nam si (ut dicunt) genus humanum ad varios actus nascendi necessitate premitur, cur aut laudem mereantur boni, aut mali legum percipiant vtrionem? Et quamuis ipsi non fuerint cælesti sapientiæ dediti, veritatis tamen testimonio errores eorum merito perculerunt. Ordo autem iste septem secularium disciplinarum ideo à Philosophis vsque ad astra perductus est, scilicet ut animos seculari sapientia implicatos à terrenis rebus abduceret, & in superna contemplatione collocaret.

^a Cap. LXXI Luna dicta q. Lucina. Cic. Luna solummodo lucendo nominata, eademq. est Lucina.

^b per deriuationem à solis luce. Cicer. in Somn. Ex quibus illa quæ vltima celo, citima terris luce lucebat aliena.

^c Nam quod videmus è cælo. Seru. Georg. 1. Quod autem videmus è cælo stellas quasi labi ἀπόρροια sunt ignis atherei, quæ fiunt, &c.

^d Sidera q. e. n. considerando. At Varro. Sidera quæ insidunt atq. ita significant aliquid in terris.

^e Arcturus sidus. è Seru. Æn. 1.

^f Hunc Latini iug. Ex comm. Arat.

^g ut gladio. Aratus ἕρπετος ἰπὶ πεποιδῶς. Cic. & dextra retinēs nō callum luminis ensem. Varro tñ non ad ensem refert iugula etymon. Sic n. scribit. Citius Orion patet, huius signi caput dicitur è stellis tribus, quas infra dux claræ quas appellant humeros; inter quæ quod videtur iugulum, vnde & iugula dicta.

^h Hyadas dict. Seru. Æn. 1. Hyades dicta ἀπὸ τοῦ ὑέιν Latine succula à succo, & Georg. 1. Hyades ἀπὸ τοῦ ὑέιν è quo apparet esse quæ hoc loco confusa leguntur. Arati quoq. interpres. Hyades (inquit) appellantib. Græcis, quod nostri à similitudine cognominis vocabulum eis stellis propter succos impositum arbitrantur imperiti appellauere succidas. Cic. 2. de nat. Deor. Has Græci Hyadas vocitare consueuerunt à pluendo, ὑέιν n. est plueri, nostri imperitè fuculas, quasi à suis essent non ab imbris. nominata.

ⁱ Pleiadas à pluralit. Ex Arat. comment. Nam Seru. Georg. 1. ἀπὸ τοῦ πλεῖον. i. nauigando, quod orsu suo prima nauigationis tempus ostendant.

^k Sirius propter flammæ candorē. Qui siue pro Sirius hoc loco legerit, (ut est in plerisq. omnib. manusc.) offecit eorum luminibus in canicula, & candore vocis similitudo, neq. aduertunt σιρῖαν candere esse, & splendere, Isidorumq. qui ante à Canicula quæ & Sirius, dixisset, nunc vtriusq. nominis rationē reddere. Cum præsertim in Arat. cōmentarijs vnde sunt hæc ita scriptum sit, Sirium autem stellam vocatam pu-

tant

tant propter flammæ candorem. Postremo codicum varietas (nā in quibusdā siue, in alijs aut, in alijs vel) ipsos satis coarguit. est verò propriè Sirius (vt aut Seru. Æn. 10.) stellæ in ore canis.

^l Cometa autem Latine crinitæ. Seru. Æn. 10. Cometa Latine crinitæ appellantur, & Stoici dicunt has stellas esse vltra xxxij. quarum nomina, & effectus Auienus, qui Iā bicis scripsit Virgilij fabulas, memorat. Sed Isid. fortè vltra xxx. scripsit neglecto minori numero.

^m quod iubas luc. è Ser. Æn. 4. It. portis iubare ex. d. 1.

ⁿ Hesperus. Seru. Æn. 1. & 3.

^o Sed in aere fer. Vt multis est visum. Vid. Plin. lib. 2.

^p Nam interdū ad Aust. Verba Seru. Georg. 1. ad ver- sum: Quos ignis cali Cyllen.

^q Quorum nomina Græc. siue hac ex Hygino siue à Cicerone sumpt. i sunt; illud certū est, Phaethonta Isidoro non esse Saturnum, vt sibi constet. Nam cap. 65. Phaētont a xij. annis cursum expleve dixit, Saturnum verò xxx. Itaq. frustra in hoc doctissimus vir laborauit. Vid. Plutarch. 2. de plac. & Capell. 8. de planet orb.

^r Decepti n. & decipere vol. Ex Aug. in ps. 93.

^s Sed & Taurum. Ex Arat. comm.

^t Castorem. Ex Hygin. Astr. lib. 2.

^v ided formauer. Al. finxerunt.

^x Aurigam etiam Erichthon. Hyg. lib. 2.

^y Iouis cum filio. Iouis in recto casu etiā vsus est Arati interpres, & Petronius, notus etiam de Dijs Ennianus versus: Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER QVARTVS.

De Medicina.

DE MEDICINA.

Cap. I.

MEDICINA^a est quæ corporis vel tuetur vel restaurat salutem: cuius materia versatur in morbis & vulneribus. Ad hanc itaque pertinent, non ea tantum quæ ars eorum

exhibet, qui propriè Medici nominantur, sed etiam cibus & potus, & tegumen. Defensio denique omnis atque munitio quæ corpus nostrum aduersus externos icus casusque seruatur.

^a Cap. I. Medicina. *Calium Aurelianum fere secutus est in hoc libro.*

^b cibus & potus, & tegumen. *Al. cibi & potus tegmen, & tegumen, Al. regimen, & regmen, nos regimen ex varietate scriptura tegmen & tegumen irrepisse putamus.*

De nomine eius. Cap. II.

Nomen^a autem Medicinæ à modo, id est, temperamento impositum æstima-

^A tur, vt non satis, sed paullatim adhibeatur. Nam in multo contristatur natura, mediocri autem gaudet: vnde & qui pigmenta & antidota satis vel assidue biberint, vexantur. Immoderatio enim omnis non salutem, sed periculum affert.

Cap. II. Nomen autem medicinæ à modo. Non tam de veriloquio laborasse, quam occasionem in voce quassisse videtur, vt reliqua inferret. Id. n. φιλοσοφότερον, quod & Plato, & Varro persapè faciunt.

De inuentoribus Medicina.

Cap. III.

Medicinæ^a autem artis auctor ac reparator apud Græcos perhibetur Apollo. Hanc filius eius Æsculapius laude vel opere ampliauit. Sed postquæ fulminis icu Æsculapius interiit, interdita fertur medendi cura, & ars simul cum auctore defecit, lauitque per annos pænè quingentos vsque ad tempus Artaxerxis regis Persarum. Tunc eā^b reuocauit in lucē Hippocrates^c Asclepio patre genitus in insula Co.

^a Cap.

^a Cap. III. Medicinæ autem artem. *Soranus in præfat. Isagoges.* Medicinam quidem inuenit Apollo, amplificauit Æsculapio, perfecit Hippocrates.
^b Reuocauit in lucem. *Plin. lib. 9. c. 1.* Tum verò eam reuocauit in lucem Hippocrates genitus in insula Coo imprimis clara, & valida, & Æsculapio dicata.
^c Æsclepio patre. *Qui fuit sanguinis fortasse auctor vltimus. Nam ab Æsculapio nonus, decimusue fuisse dicitur Hippocrates, filius verò Heracleide, & Phenerete.*

*De tribus hæresibus Medicorum.
 Cap. III.*

H itaque tres viri totidem hæreses inuenierunt. Prima methodica inuenta est ab Apolline, quæ remedia sectatur & carmina. Secunda. ^a Empirica, i. experientissima, inuenta est ab Æsculapio, quæ non indiciorum signis, sed solis constat experimentis. Tertia, Logica, id est rationalis, inuenta ab Hippocrate. Iste enim discussis ætatum, regionum, vel ægritudinum qualitatibus, artis curam rationabiliter perscrutatus est. Empirici enim experientiam solam sectantur: Logici experientiam ratione adiungunt: methodici nec elementorum rationem obseruant, nec tempora, nec ætates, nec causas, sed solas morborum substantias.

^a Cap. III. itaq. tres viri. *Vid. Celsi præfationem ad lib. de re medica.*
^b Empirica, i. experientissima. *Potuit cum Plinio experimento sam dicere.*

*De quattuor humoribus corporis.
 Cap. V.*

Sanitas est integritas corporis, & temperantia naturæ ex calido & humido, quod est sanguis: vnde & sanitas dicta est, quasi sanguinis status.

Morbi generali vocabulo omnes passionnes corporis continentur, quod inde veteres morbum nominauerunt: vt ipsa appellatione mortis vim, quæ ex eo nascitur demonstrarent. Inter sanitatem autem & morbum media est curatio, quæ nisi morbo congruat, non perducit ad sanitatem. Morbi autem omnes ex quattuor nascuntur humoribus, i. ex sanguine & felle, melancholia & phlegmate: Sicut autem quattuor elementa, sic & quattuor humores, & vnusquisque humor suum elementum imitatur: sanguis ac-

A rem, cholera ignem, melancholia terram, phlegma aquam. Et sunt quattuor humores, sicut quattuor elementa, quæ conseruant corpora nostra.

^a Sanguis ex Græca etymologia vocabulum sumpsit, quod vegetet, & sustentet & viuat. Cholera Græci vocauerunt, quod vnus diei spatium terminetur: vnde & cholera, i. fellicula nominata est, ^b hoc est, fellis effusio: Græci enim fel *χολήν* dicunt.

Melancholia dicta eo quod ex nigri sanguinis fece admixta sit abundantia fellis. Græci enim *μέλαν* nigrum vocant, fel autem *χολήν* appellant.

^c Sanguis Latine vocatus quod sit suauis: vnde & homines quibus dominatur sanguis dulces & blandi sunt.

^d Phlegma autem dixerunt quod sit frigidum. Græci enim rigorem *φλέγμα* appellant. Ex his quattuor humoribus reguntur sani: ex his læduntur infirmi. Dum enim amplius extra cursum naturæ creuerint ægritudines faciunt. Ex sanguine autem & felle acutæ passionnes nascuntur, quas Græci *ὀξείας* vocant. Ex phlegmate verò & melancholia veteres causæ procedunt, quas Græci *χρόνιαι* dicunt.

^a Cap. V. Sanguis ex Græc. etymolog. *ἀπό τοῦ ζῆν* siue *ζῆν*, quod est viuere.

^b hoc est effusio fellis. *Cel. lib. 3. acutar. c. 19.* Cholera passionem aiunt quidam nominatâ à fluore fellis, velut fellifluam passionem, nam cholera fel appellant, rheam fluorem.

^c Sanguis Latine. *Hac non omnes libri habent, sed verisimile est tentasse etiam. Latin. in etymologiâ reddere, quam etiam repetit lib. xj. c. 1.*

^d Phlegma autem quod sit frigid. *κατ' ἀντίφρασιν. Rectè n. Calius lib. 3. trad. c. 1.* Multa (inquit) Medici contrariæ interpretationis vocabula sumpserunt, vt fella quæ Græci glyce vocat, velut dulcia, cum sint amarissima. *Alioquin φλέγμα ab Homero καῦμα appellati ait Pollux. & cap. seq. Isidoro ipsi phlegmon inflammans est.*

De acutis morbis. Cap. VI.

DOXea est acutus morbus: qui aut citò transit aut celerius interficit, vt ^a pleuritis, phrenesis: *ὄξυ* enim acutum apud Græcos & velocem significat. *χρόνια* est prolixus corporis morbus qui multis temporibus remoratur, vt podagra, phtisis: *χρόνος* enim apud Græcos tempus dicitur. Quædam autem passionnes ex proprijs causis nomina acceperunt.

^b Febris

b Febris à feruore dicta est: est enim abū-
dantia caloris.

Phrenesis appellata siue ab impedimen-
to mentis, quia Græci mentem φρένας vo-
cant, seu quòd dentibus infrendant, nam
frendere est dentes concurrere. c Est autem
perturbatio cum exagitatione & dementia
ex cholericā vi effecta.

d Cardiacæ vocabulum à corde sumpsit,
dum ex aliquo timore aut dolore afficitur.
Cor enim Græci καρδίαν vocant. Est enim
cordis passio cum formidabili metu.

e Lethargia à somno vocata. Est enim op-
pressio cerebri cum obliuione & somno
iugi, veluti stertentis.

f Synanche à continentia spiritus & præ-
focatione dicta. Græci enim συνάγχην con-
tinere dicunt: qui enim hoc vitio laborant,
dolore faucium præfocantur.

Phlegmone est feruor stomachi cum ex-
tensione & dolore, Nam cum cœperit fieri,
inquiétude & febris consequitur. Vnde &
dicta est φλεγμονή ἀπὸ τοῦ φλέγειν, id est, in-
flāmare: sic enim sentitur & inde nomen
accepit.

Pleuresis est dolor lateris acutus cum fe-
bre & sputo sanguinolento. Latus enim
Græcè πλευρον dicitur, vnde & pleuritica
passio nomen accepit.

Peripneumonia est pulmonis vitiū cum
dolore vehemēti & suspirio: Græci enim
pulmonem πνεύμονα vocant, vnde & ægri-
tudo dicta est.

g Apoplexia est subita effusio sanguinis,
qua suffocati intereunt. Dicta autem apo-
plexia, quòd ex lethali percussu repentinus
casus fiat. Græci enim percussione ἀπό-
πληξιν vocant.

Spasmus Latinè contractio subita partiū
aut neruorū cum dolore vehemēti. h Quā
passionem à corde nominatam dixerunt,
quod in nobis principatum vigoris habet.
Fit autem duobus modis, aut ex repletionē,
aut ex inanitionē.

Tetanus i maiorum est contractio ner-
uorum à ceruice ad dorsum.

k Telum lateris dolor est, dictum est au-
tem ita à medicis, quòd dolore corpus trans-
uerberet, quasi gladius.

Ileos dolor intestinorū, vnde & ilia dicta
sunt: Græcè enim εἰλεῖν obuoluere dicitur,
quòd se intestina præ dolore inuoluant. Hi
& torminosi dicuntur ab intestinorum tor-
mento.

A Hydrophobia, i. aquæ metus: Græci enim
ὕδριον aquam vocant, φόβον timorem dicunt:
vnde & Latini hunc morbum ob aquæ me-
tum lymphaticum vocant. Fit autem vel ex
canis rabidi morsu, m aut ex eius spuma in
terram proiecta, quam si homo vel bestia
tetigerit, aut dementia repletur, aut in ra-
biem vertitur.

Carbunculus dictus, quòd in ortu suo ru-
bens sit vt ignis, postea niger, vt carbo ex-
tinctus.

Pestilentia est contagiū, quod dum vnum
apprehenderit, celeriter ad plures transit.
Gignitur autem ex corrupto aère, & in vis-
ceribus penetrando innititur. Hæc etsi ple-
runq. per aëreas potestates fiat, tamen sine
arbitrio omnipotentis Dei omninò non fit.
Dicta autem pestilentia, quasi pestilentia
quòd veluti incendium depascat: a Et toto
descendat corpore pestis. Idem & contagiū
à contingendo, quia quemq. tetigerit, pol-
luit. o Ipsa & inguinaria ab inguinum per-
cussione. Eadem & lues à labe & luctu vo-
cata, p quæ tanto acuta est, vt non habeat
spatium temporis, quo aut vita speretur aut
mors, sed repentinus languor simul cum
morte venit.

C a Cap. VI. Pleuresis, phrenesis. Pleuritis, phrenitis per-
potud apud Calium.

b Febris à feruore. Ita Varro apud Non.

c Est autem perturbatio cum exag. Rom. C. pertur-
batio mentis cum agitatione.

d Cardiacæ. Cal. lib. 2. acut. c. 34.

e Lethargia. Idem lib. 2. acut. c. 1. Græci lethēn obli-
uionem vocant, argian vacationem, quam corpo-
ri, atque animæ ingerit vis suprascriptæ, passionis.
Quæ verba non ab Isidoro, qui notationes captaret, sed à li-
brarijs omissa credebatur Chacon.

f Synanche. Ex eod. lib. 3. c. 1.

g Apoplexia. Ex cap. 5.

h Quam passionem à corde nominatam. id est ortam,
oriuntur enim nerui à corde secundum Aristotelem.

i maiorum contractio neruorum. Cal. lib. 3. cap. 6.
neruorum maiorū, quos τένοντες vocant, leuis ten-
sio. In nostris tamen libris, maior contractio, mandosè.

D k Telum. Serenus. Est & vis morbi, quod telum
commemoratur. Cum subitò furor in sanus furit
incitus ictu.

l Hydrophobia. Cal. lib. 3. c. 9.

m Aut ex eius spuma. Cum aëris spuma legeretur in
omnib. ferè libris Rodericus Fonteius medicus doctissimus ex
Ælian. lib. 9. de hist. anim. eius spuma legendū admonuit,
cuius coniecturam comprobarunt Meioraden. liber, & Con-
chenfis Hispano sermone conscriptus, in quo, ò de la spuma
del calda en tierra. Sed cum in reliquis omnib. libris ex
aëris spuma legatur, Caliusque quem Isidorus pl. mē sequi-
tur, ex solius aspirationis odore ex rabido cane adducto
quosdam in hanc passionem dicat deuenisse, cum venenosus
aër

āēr adducitur, & vit. alib. inferitur partibus, āēris quoq. mentationem ab Isidoro factam verisimile nobis sit. A. Augustinus vel oris, vel eius probabat.

ⁿ Et toto descend. c. p. Ex. 5. *En.*

• Ipsa & inguinaria. *Vid. Paul. Diacon. de inguinaria noua Italia peste ante Iustinianum.*

^p Quæ tanto acuta est. *Gothicifimus frequens, nec Isidori fort. esse, sed librariorum.*

*De Chronicis morbis.
Cap. VII.*

CHronia est prolixus morbus, qui multis tēporibus remoratur, vt podraga, phthisis: *χρόνος* enim apud Græcos tempus dicitur.

^a Cephalea ex causa vocabulum habet: capitis enim passio est: Græci enim caput *κεφαλήν* vocant.

^b Scotoma ab accidenti nomen sumpsit, quod repentinas tenebras ingerat oculis cum vertigine capitis. Vertigo autem est, quotiescunq. ventus confurgit, & terram in circuitum mittit. Sic & in vertice hominis arteriæ & venæ ventositatem ex resoluta humectatione gignunt, & in oculis gyrum faciunt: vnde & vertigo nuncupata est.

Epilepsia vocabulum sumpsit, quod mentem apprehendens pariter etiā corpus possideat: Græci enim apprehensionem *ἐπιληψίαν* appellant. Fit autem ex melancholico humore quoties exuberauerit, & ad cerebrū conuersus fuerit. Hæc passio & caduca vocatur, eod quod cadens æger spasmos patiatur. Hos etiam vulgus lunaticos vocat, quod pro ^c lunæ cursu comitetur eos insania: eadem & laruatio. Ipse ^d est & morbus comitialis, idem maior, ^e & diuinus quo caduci tenentur. Cuius tanta vis est, vt homo valens concidat spumētque. Comitialis autem dictus, quod apud gentiles cum comitiorum die cuiquam accidisset, comitia dimittebantur. Erat ^f autē apud Romanos comitiorum dies solemnus iij. Kal. Ianuar.

Mania ab insania vel furore vocata. ^g Nā Græcorum vetustas furorem *μαντικὴν* appellabat, ^h siue ab inanitate quam Græci *μανίαν* vocauerunt, siue à diuinatione, quia diuinare Græcè *μανεῖν* dicitur.

Melancholia dicta est à nigro felle: Græci enim nigrum *μέλαν* vocant, fel autem *χολήν* appellant. Epilepsia autem in phantasia fit, melancholia in ratione, mania in memoria.

ⁱ Typi sunt frigidæ febres, quia *τύπος* Latine forma atque status dicitur: est enim

^A accessionum vel recessionum reuolutio per statuta temporum interualla.

Rheuma Græcè, Latine cruptio siue fluor appellatur.

Catarrus est fluor rheumæ iugis ex naribus, quæ dum ad fauces venerit *βράγχος* vocatur. dum ad thoracem vel pulmonē *πτύσις*, dicitur.

^k Coryza est quoties influxio capitis in ossa venerit nariū, & ^m prouocationem fecerit cum sternutatione: vnde & coryza nomen accepit.

Branchos est præfocatio faucium à frigido humore. Græci enim guttur *βράγχος* dicunt, circa quod fauces sunt, quas nos corruptè branchias dicimus.

Raucedo amputatio vocis. Hæc & arterialis vocatur, eod quod vocem raucam & clausam reddat ab arteriarum iniuria.

Suspirium nomen sumpsit, quia inspirationis difficultas est, quam Græci *δυσπνοία* dicunt, id est præfocationem.

ⁿ Peripneumonia à pulmonibus nomen accepit. Est enim pulmonis tumor cum spumarum sanguinearum effusione.

Hæmoptois emissio sanguinis per os: vnde & nomen sumpsit, *αἷμα* enim sanguis dicitur.

^C Phthisis est vlceratio & tumor in pulmonibus qui iuuenibus facilius euenire solet: *φθίσις* autē apud Græcos dicta, quod sit totius corporis consumptio.

^o Tussis Græcè ab altitudine vocatur, quod à profundo pectoris veniat, cuius contraria est superior in faucibus vbi vna distillat.

^p Apostema à collectione nomen accepit: nam collectiones Græci apostemata vocant.

^q Empye dicta est apostema intrinsecus vel in latere, vel in stomacho cum dolore & febribus, & tussi, & abundantibus sputis & purulentis.

Hepaticus morbus à iecoris passione nomen accepit, Græci enim iecur *ἥπαρ* vocant.

Lienosis à splene vocabulum sumpsit, Græci *σπλήν* lien vocant.

^r Hydrops nomen sumpsit ab aquoso humore cutis, nam Græci *ἕδωρ* aquam vocauerunt, est enim humor subcutaneus cum inflatione turgente & anhelitu fœtido.

^s Nephritis à renum languore nomen accepit. Renes enim Græci *νεφρῆς* dicunt.

^G Paralysis

^c Paralysis dicta à corporis impensatione: A facta ex multa infrigidatione, aut in toto corpore, aut in parte.

^v Cachexia nomen sumpsit à corporis malo habitu. καχεξίαν enim Græci malam vexationem vocauerunt. Fit autem hæc passio ex intemperantia ægrotantis, vel curatione mala medicantis, aut post ægritudinem tardaresumptione.

^x Atrophia nomen accepit à diminutione corporis: nam Græci nutrimenti cessationem ἀτροφίαν dicunt. Est enim tenuitas corporis ex causis latentibus, & paulatim conualescentibus.

^y Sarcia est superfluum carnis incrementum, quo ultra modum corpora saginantur: Græci enim carnem σάρκα vocant.

^z Ischias vocata à parte corporis quam vexat. Nam vertebrorum ossa quorum summitas iliorū initio terminatur, Græci ισχία vocant. Fit autem de phlegmate quoties descenderit in recta ossa, & efficitur ibi glutinatio.

^a Podagram Græci à retentione pedum dicunt nominatam vel à ferali dolore: siquidē omne quod immite fuerit abusiue agreste vocamus.

Arthriticus morbus ab articulorum passione vocabulum sumpsit.

Calculus petra est, quæ in vesica fit, vnde & nomen accepit. Gignitur autem ex materia phlegmatica.

Stranguria dicta est, eò quòd stringat vinarum difficultate.

Satyrialis iuge desiderium Veneris cum extensione naturalium locorum, dicta passio à Satyris.

^b Diarrhœa iugis ventris fluxus sine vomitu.

Dysenteria est diuisio cōtinuationis, i. ulceratio intestini. Δυσ enim diuisio est, ἐντεγα intestina. ^c Fit autem antecedente fluore, quam Græci Διάρρησιαν vocant.

^d Lienteria dicta, quòd cibum tanquam per læuia intestina nullis obstantibus faciat prolabi.

Colica passio nomē sumpsit ab intestino, quod Græci κώλον appellant.

Ragades dicuntur, eò quòd fissuræ sint rugis collectæ circa orificiū. Hæ & hæmorrhoides à sanguinis fluore dictæ. Græci enim sanguinem αἷμα dicunt.

^z Cap. VII. Cephalea. Cal. lib. 1. tard. c. 1. Cephalea à parte corporis quæ patitur passione nomē accepit

^b Scotoma. Ex eod. c. 2.

^c pro luna cursu comitetur eos infania. Al. per luna cursum comitentur eos insidia demonum. Vtraque scriptura retineri possit: vt prior lunationis (vt ita dixerim) posterior laruationis notatio sit.

^d Ipse est morbus comitialis idem maior. Fest. in. Prohibere comitia, & Cels. lib. 3.

^e & diuinus. Sacer potius: cuius appellationis multas reddidit causus Calus Aurel. 1. tard. cap. 4. Peius tamen in ple-risq. libris pro diuinus, diutinus legitur. Nisi vtrumq. hoc subsequenti passioni, i. mania aptemus. Ea enim & diuinus morbus dicitur, & diutinus. Nā tardissima, vt Cal. ait, passio est.

^f Erat autem apud Rom comitior, dies sollempnis ij. Kal. Ianuar. In Kal. Ianuar. omnes CC. Itaq. expungebat hæc vt aliena, absurdæque Chason. Non. n. Kal. Ianuar. comitia haberi, cum is dies non comitalis sed fastus esset. A. Augustinus in Kal. Ianuar. ante eas Kalend. quib. imitium magistratus erat, interpretabatur. Anton. comarruias vocem in ex nota ij. fastam aduertit. Idemque esse ij. Kal. Ianuar. quod tertio Ianuarij die, quo die (vt ait Caius in l. si caluitur D. de verb. signif. pro salute Principis vota suscipiebantur, eratque totius pop. Rom. conuentu iam inde à Numa vsque celeberrimus, eodemque modo dixisse Plutarchum, Ciceronem tertio die Kalendarum natum, quem Cicero ipse ij. Non. appellet. Is dies & nuncupatio votor. & sollempnia Imperatorum, & præcisè vota, & sollempnia dicebatur. Sueton. in Aug. Capitolin. in Pertinac. Tacit. iij. & xv. Annal. Tertull. in lib. de coron. Comitæ autem non ea solum dici que ad legendos magistratus fierent, sed pro conuentu populi accipi solent manifestum est.

^g Nam Græcor. vetustas. Ex eod. Cal. lib. c. 5. sed hæc confusa & perturbata sunt.

^h Siue ab inanitate, quam Græci μαριαν. Ita interpretatur μάρον & μαριαν Eustath. in. 4. explicans vocem μαριαν. Ergo etiam apud Aurelian. inanitate pro iniquitate reponendū videri possit, subijcit enim: Quæ appellant maniam, vel quod animum siue mentem ultra modum laxet, manon enim dimissum siue mollem appellant. Hispana quoque tralatio. O es dichia ab inanitate: esto es de vaziamiento, ò de cosa vazia, que los Griegos llaman manie. Adde, quod Isid. lib. 5. cap. 28. Alij (inquit) putant manè vocari ab æere, quia manus id est rarus est, atq. perspicuus. In eo vero quod superior Græci μαριαν diuinare esse dixit. Gotthicos libros sumus secuti.

ⁱ Typi sunt frigidæ febres. Eiecimus hinc illa (que abusiue appellantur ab herba, que in aqua nascitur) quamuis erant in omnib. libris, neque. n. dubium, quin hac nullo addenda sint consilio è libro 17. Quod vero forma, atque status è libris scripsimus; statutum mallebat chacon; vocari enim legem, siue pragmaticam apud Iustinianum τύπον. Nouell. Græc. 165. 166. editumq. vij. τύπον πραγματικόν inscribi. Eisdem quoque leges formas Latine dici in l. decernimus C. de Sacros. Eccl. A statutis ergò temporib. & ea lege, quam periodicæ febres seruant, τύπος appellatas.

^k Coryza-quoties influxio. è Cal. lib. 2. c. 7.

^l In ossa ven. In os ven n. R. C.

^m & prouocationem. Ita Gotth. o. alij præfocationem. Facilis lapsus ex digammo

ⁿ Perineupmonia. Hanc superiori capite inter acutas posuit, alios fortasse secutus: hic calium imitatur qui eam in tardis numerat.

^o Tulsis Græc. Νέπε ἢ ἡ quasi ἑὸς, siue ἑισσ, aut ἑὸς

P Apo-

P Apostema à collectione. *Collectionem vocant recentiores, quem celsus abscissum nominat.*

q Empye. *Cal. lib. 2. tard. c. 14.* Item empyica passio quod ex vomica collectionis interioris purulenta per tussiculam excludantur sputa.

r Hydrops. *Cal. lib. 3. c. 8.*

s Nephritis. *Quæ etiam Diabitis.*

t Paralysis dicta à corp. imp. *Ita o. l. neq. deest, qui tueatur hanc lectionem, esse n. pensare ponderare. Laborare igitur suo pondere paralyticos, qui agrè suos artus (vt ait Seneca) moliantur. Nobis illud suspicari venit in mentem: ex librariis. compendys natum esse vitium. Fuisse enim potuit, dissolutio corporis impens ationem. Id est, dissolutio corporis impediens actionem.*

v Cachexia. *Cal. lib. 3. c. 6.*

x Atrophia. *Idem lib. 2. c. 14. & lib. 3. c. 7.*

y Sarcia. *Ita lib. 0. Cal. polyfarcia.*

z Ischias. *Idem lib. 5. c. 1.*

a Podagra. *Ibid. c. 2.*

b Diarrhœa. *Diarrhœa, & Satyriasis in acutis numerantur à Galio.*

c Fit autem anteced. f. & c. *Verba sunt Galij lib. 4. c. 6.*

d Per lœuia intestin. *Al. lenia.*

De morbis qui in superficie corporis videntur. Cap. VIII.

A Lopecia est capillorum fluor circumscriptis pilis fuluis, æris qualitatem habentibus: vocata hoc nomine à similitudine animalis vulpeculæ, quam Græci *ἀλώπεκα* vocant.

Parotides sunt duritia: vel collectiones, quæ ex febribus vel aliquo alio nascuntur in aurium vicinirate: vnde & *παρωτίδες* sunt appellata. *ἄτρα* enim Græcè auriculæ dicuntur.

Lentigo vestigia macularum paruula in rotunditatem formata. à specie lenticulæ dicta.

b Erysipelas est quam Latini sacrū ignem appellant, id est, execrandum per antiphrasim. Siquidem in superficie rubore flâmeco cutis rubescit. Tunc moto rubore quasi ab igne vicina inuaduntur loca, ita vt etiam febris excitetur.

Serpedo est rubor cutis cum pustularum extantia, & nomen sumpsit à serpendo, eò quòd serpat per membra.

Impetigo est sicca scabies: prominens à corpore cum asperitate & rotunditate formæ. Hanc vulgus sarnam appellat.

Prurigo vocata à perurendo & ardendo.

Nyctalmus est passio, qua per diem visus patentibus oculis denegatur, & nocturnis irruentibus tenebris redhibetur, aut versa vice (vt plerique volunt) die redditur, nocte negatur.

A ^d Verrucæ aliud sunt: Satyriasis aliud. Verrucæ singulatim sunt, Satyriasis verò vna fortior, ac circa ipsam plures inueniuntur.

Scabies, & lepra, vtraque passio, asperitas cutis cū pruritu & squaminatione: sed scabies tenuis asperitas & squamatio est. Hinc deniq. nomen accepit, quæ ita veluti purgamenta amittat. Nam scabies quasi squammies.

c Lepra verò cutis asperitas squammosa lepidi similis, vnde & nomen sumpsit: cuius color nunc in nigredinem vertitur, nunc in alborem nunc in ruborem. In corpore hominis ita lepra dignoscitur: si variatim inter sanas cutis partes color diuersus appareat: aut si ita se vbiq. diffundat, vt omnia vnus coloris quamuis adulterini faciat.

Elephantiacus morbus dicitur ex similitudine elephantis, cuius naturaliter dura & aspera pellis nomen morbo in hominibus dedit, quia corporis superficiem similem facit elephantorū cuti, siue quia ingens passio est, sicut animal ipsum ex quo deriuatum ducit nomen.

C Icterus Græcè appellatur à cuiusdam animalis nomine, quod sit coloris fellis. Hunc morbum Latini arcuatum appellant ad similitudinem caelestis arcus. Auruginem verò Varro appellari ait à colore auri. **s** Regium autem morbum inde æstimant dictum, quòd vino bono & regalibus cibus facilius curetur.

h Cancer à similitudine maritimi animalis vocatū vulnus (sicut medici dicunt) nullis medicamentis sanabile. Aut ergo præcidi solet à corpore membrum vbi nascitur, vt aliquantò diurius viuat: tamen inde mortē, quamlibet tardius, affuturam.

Furunculus est tumor in acutum surgens, dictus quòd ferueat, quasi feruunculus: vnde & Græcè *ἀργαζ* dicitur, quòd sit ignitus.

D ⁱ Ordeolus est paruissima & purulenta collectio in capillis palpebrarum constituta, in medio lata, & ex vtroq. conducta, hordei granum similans: vnde & nomen accepit.

k Oscedo est, qua infantum ora exulcerantur, dicta ex languore oscitantium.

Frænusculi vlcera circa rictum oris: similia his quæ sunt iumētis asperitate frænorum.

Vlcus putredo ipsa: vulnus quod ferro fit quasi vi. Et vlcus quod olet quasi olcus.

Pustula est in superficie corporis turgida veluti collectio.

G ² Papula

^l Papula est partissima cutis erectio, circūscripta cum rubore: & ideo papula dicta, quasi pupula. Sirimpio ---

Sanies dicta quia ex sanguine nascitur, excitato enim calore vulneris, sanguis in saniem vertitur. Nam sanies non fit in quocunq. loco, nisi ubi sanguis aduenerit: quia omne quod putrescit, nisi calidum & humidum fuerit, quod est sanguis, putrescere non potest. ^m Sanies autem & tabes sibi differunt. Fluere enim sanie viuorum est, tabe mortuorum.

Cicatrix est obductio vulneris, naturalem colorem partibus seruans, dicta quod obducatur vulnera atq. obcæcet.

^a Cap. VIII. circumscripitis p. f. æris qualitatē habentib. *Al. aeris. Sed reijciebat hæc omnia, vt aliena, chacon.*

^b Erysipelas. *Ab epi voce augendi, & σύπεσαι, putrescere ἐρισήπελας vocari quidam volunt.*

^c cutis rubescit. *Al. cutes rubescunt.*

^d Verrucæ aliud sunt, Satyriasis. *Editio antiqua, phthiriasis, manuscripti oēs, satyriasis, habent. Morbus vterq. à verrucoso valde diuersus. Quamuis satyriasis nomine alia quoq. morbor. genera ab eo, de quo superiori capite dixit, significantur. Vt phthires, aut phthiriasis velimus, Eustathius facit, qui λ. β. ad verba δι μιλητον ἔχον φθείρων τὸ ὄργον ἀργε τὸ φθλδον: φθείρ (inquit) σημαίνει τὴν αἰτὴν, ἢ τὴν κάρην τῆς πίττος. Quod si verum est, magna similitudo φθείρου sine, vt loquitur Didymus, φθείρας cum verrucis. Siquis satyriasis magis probat, Gothicos codices auctores habeat.*

^e lepidi similis. *Id est squama. casius Felix: Lepida species scabiei corticosa squammas in se ostendens. Græcè dictas lepidas, vnde nomen à Græco lepra accepit. Scribon. larg. cap. 133. Squamma æris, quam Græci λεπίδα vocant.*

^f Icteron à cuiusd. animal. *Galen. ab icthide mustella agresti. Plinius ab ictero auicula. Gioff. Aurugo icrepsis. Hieronym. Amos. c. 4. ἰπρῖ id est auruginem omnes icteron trastulerunt.*

^g Regium. *Plin. lib. 22. c. 4. Varro regiū cognominatū morbū arquatū tradit, quoniā multo curetur.*

^h Cancer. *Locus sumptus ex Aug. lib. 22. de ciuit. cap. 8. sed vlcus dicendus fuit potius, quam vulnus, cancer, si vere p. nullò potest vulnus ab vlcere distinguit.*

ⁱ Ordeolus. *ex vtroq. conducta. Libri A. Aug. ex vtraq. parte conducta, id est, vt ipse interpretabatur, angusta, & quasi conclusa, vel circumducta.*

^k Oscedo. *Duo morbi confundi videntur, Oscedo, & quas Græci ἄφθας vocant. Ergo hæc quidā ita distinguebat, Oscedo dicta ex languore oscitantium. Aphtha quib. infantium ora exulcerantur.*

^l Papula q. pupula. *Al. quasi papilla. Pupulas veteres puellas dicebant laneas.*

^m Sanies autē & tabes. *à Seru. Æn. 8. ad V. tormēti genus.*

De remedijs & medicaminibus.

Cap. IX.

Medicinæ curatio spernenda non est. ^a Meminimus enim & Isaiam Eze-

chiæ languenti aliquid medicinale mandasse, & Paulus Apostolus Timotheo modicum vinum prodesse dixit. Curatio autē, morborum tribus generibus constat: Pharmacia, quam Latini medicamina vocant. Chirurgia, quam Latini manuum operationem appellant, manus enim apud Græcos χειρ vocatur: diæta, quam Latini regulam nuncupant, est enim obseruatio legis & vitæ. Sunt autem omnium curationum species tres: primū genus diæticum: secundum pharmaceuticum: tertium chirurgicum. ^b Diæta est obseruatio legis & vitæ. Pharmacia est medicamentorum curatio. Chirurgia est ferramentorū incisio: nam ferro exciduntur quæ medicamentorū non senserint medicinam. Antiquior autem medicina herbis tantum & succis erat. Talis n. medendi vsus cœpit: deinde ferro & cæteris medicamentis.

Omnis autem curatio aut ex contrarijs aut ex similibus adhibetur. Ex contrarijs: vt frigidum calido, vel siccum humido: sicut & in homine superbia sanari non potest, nisi humilitate sanetur. Ex similibus verò, sicut ligamentum vel rotundo vulnere rotundū, vel oblongo oblongum apponitur. Ligatura enim ipsa non eadem membris & vulneribus omnibus, sed similis simili coaptatur: quæ duo etiā ipsa adiutoria nominibus suis significant. Nam antidotum Græcè, Latine ex contrario datū dicitur. Contraria enim contrarijs medicinæ ratione curantur. At contra ex simili vt πικρά, quod interpretatur amara: quia gustus eius amarus est. Ex conuenienti enim nomen accepit, quia amaritudo morbi amaritudine solui solet.

Omnia autē medicamēta ex proprijs causis habent vocabula. Hiera enim dicta quasi diuina. Arteriaca, quod apta sint gutturis meatui, & tumores faucium & arteriarū leniāt. Theriaca est antidotum serpentinum, quo venena pelluntur, vt pestis peste soluat. Cathartica Græcè, Latine purgatoria dicuntur.

^c Catapotia, eò quod modicū potetur seu inglutiatur. Diamorō à succo mori nomen sumpsit, ex quo conficitur: sicut diacodion, quia εκ τῆς κωδείας, id est, ex papauere fit: sicut diaspermaton, quia ex seminibus componitur. ^d Electarium vocatū eò quod molle forbeat, Trochiscus dictus: quia in modū rotulæ deformat. τροχος enim Græcè rota dicitur. ^e Colyria, Latine sonāt, quod vitia oculorum detergant. Epithema eò quod superponatur, alijs adiutorijs præcedentibus.

Cata-

Cataplasmata, eò quòd inductio sola sit. Emplastrum eò quòd inducatur. Malagma eò quòd sine igne maceretur & comprehendatur. Enema Græcè, Latine relaxatio dicitur. Pessaria dicta quòd intus injiciantur.

Medicinam iumentorum Chiron quidam Græcus inuenit: inde pingitur dimidia parte homo, dimidia equus. Dicitur autem Chiron ἀπὸ τοῦ χειρίζειν, quia chirurgus fuit.

Criticos dies medici vocant, quibus credo ex iudicio infirmitatis illud nomen impostum est: quòd quasi iudicent hominem, & sententia sua aut puniant, aut liberent.

a. Cap. IX. Meminimus enim & Isaiam. Verba sunt Tertull. in lib. de coron. milit.

b. Diæta obseruatio legis, & vitæ. Legis cur dixerit, haud ita obuiam. Sic apud Demosth. διαταξὴν ἐπιτηδῆσαι, & apud Thucydidem διατάξαι idem esse quod πολιτεύουσαι obseruauerunt ante nos alij.

c. Catapotia. Scrib. larg. c. 87. Catapotium id est, medicamentum quod non diluitur, sed ita ut est, deuoratur.

d. Electarium. Ita vocatur à Cel. lib. 3. acut. c. 4. ecligma à Plin. lib. 20. c. 14. & 22. quod sub lingua liquatur à Celso.

e. Colyria. ἀπὸ τοῦ κολύειν τὸν ὄν. id est à prohibendâ fluxione.

f. Pessaria. Cels. lib. 5. c. 21. Ut ea quæ fœminis subijciunt πῆσσαι Græci vocant. Inde πῆσάριον diminutiuus vox. Isidorus vero pessaria, quod pessum eant, dicta videtur existimasse.

De libris medicinalibus. Cap. X.

Aphorismus est sermo breuis, integrum sensum propositæ rei scribens.

Prognostica præuisio ægritudinû, à prænoscendo vocata. Oportet enim medicum & præterita agnoscere, & præsentia scire, & futura præuidere.

a. Dynamidia potestas herbarum, id est vis & possibilitas. Nam in herbarum cura vis ipsa δυναμῖς dicitur. vnde & Dynamidia nûcupatur, vbi eorum medicinæ scribuntur.

Botanicum herbarium dicitur, quòd ibi herbæ notentur.

a. Cap. X. Dynamidia. Sic appellauerunt recentiores medici Galeni libros de simplicib. medicament. sernatq. hodie id nomen vetus eor. libror. interpretatio.

De instrumentis Medicorum.

Cap. XI.

Enchiridion dictum quòd manu astringatur, dum plurima cõtineat ferramentorum. χεῖρ enim Græcè manus vocatur.

A. Phlebotomû ab incisione vocatum. Nam incisio Græcè τεμνὴ dicitur.

a. Simile -- Angistrum -- Spatomele --

b. Guua quæ à Latinis à similitudine cucurbita, c. à suspirio ventosa vocatur. Deniq. animata spiritu per igniculum, dehinc præciso corpori superposita, omne quod intra cutem vel altius æstuat, siue humorem, siue sanguinem, euocat in superficiem.

Clyster ---

Pila à pinsendis seminibus, id est, terendis: Hinc & pigmenta eò quòd in pila & pilo aguntur quasi pilamenta. Est enim pila vas concauum & medicorum aptû vsui, in qua propriè ptisanæ fieri & pigmenta concidi solent. Varro autem refert Pilumnû quendam in Italia fuisse, d. qui pinsendis præfuit aruis: vnde & pilumni & pistores. Ab hoc ergo pilum & pilam inuenta, quibus far pinfitur, & ex eius nomine ita appellata. Pilum autem est vnde contunditur quicquid in pilam mittitur.

Mortarium, quod ibi iam semina in puluerem redacta & mortua condiantur.

e. Coticula est, in qua circumducta colyria resoluuntur, erit enim lenis. Nam aspera frangi potius, quàm resolui, colyrium facit.

C. a. Cap. XI. Simile --- Angistrum --- Spatomele, Harum vocum interpretationes desunt. σπιδῆμα vsus est in expurgandis vulnerib. Vnde σπιδῆμα vocat Aristoph. in Rans quod abraditur. Inde etiam σπιδῆμα minuendi forma Angistrum medici nunc vicinum dicunt. Spatomele ad exploranda vlcera adhibetur. σπιδῆμα etiam meminist Pollux ad idem opus.

b. Gutta. Ita meliores CC. alij cum impress. antiq. Guua. Veramque lectionem defendunt viri doctissimi. Qui Guua voluit ex errore lectionis Græca vocis Guua fluxisse dicunt. Græcis. n. σπυρία vel σπυρία cucurbita permutari. n. sspē. & v. alteramq. in alterius locum immigrare. Chacon qui Guua mallebat ex causa G pro C. & v, pro F. digammo subeuntib. factum Guua existimabat. Vocari enim cucurbitas leues, quæ sine scarificatione adhibentur, à Græcis χυφας, & quidem non modo u pro f. in Gothicis libris frequens: sed & lib. 19. cap. 19. in Codice Omiensi peruetusto Gufia est vbi in reliquis omnib. Guua instrumentum fabror. De cuphis porrò sspē Celius, vt lib. 4. c. 7. Cucurbitæ apponenda: leues, quas Græci cuphas vocant, & c. s. appositio cucurbitæ leuis quam Græci eupham vocant. Isidorum vero, quò cucurbitas omnes à Græcis cuphas vocari putaret, deceptum Celi lectione idem fatebatur.

c. à suspirio ventosa. Satyricus. Iam dudû caput hoc ventosa cucurbita quærit. Es Theod. Priscianus lib. 2. c. 6. His cucurbitæ ventosæ sunt imponendæ. Celsus cucurbitas medicinales appellat.

d. Pinsendis præfuit aruis. Ita CC. o. herbis tamen legist Hispanus interpres: Varro dize, que Pilomino fue vn hombre en Italia que mejor molie yeruas, y mejor las amafaua que todos los otros. Sed quia frumentum

G 3 pinsendo

DEL DR. MAROS

pinfendo prafuisse ait Seruius initio libri ix. aruis ex libris retinuius, vt aruis pro frumentis ponatur, vt apud Horat. Ne percuncteris fundus meus optime Quincti, Aruo pascat herum, an baccis opulentet oliuæ, &c.
 c Coticula. Al. citicula. A. Augustinus Cotyla. Plinius lib. 31. c. 9. de sale. Ad hæc Hispaniësis eligitur, contraq. suffusiones oculorū cum lacte in coticulis teritur.

De odoribus et unguentis. Cap. XII.

ODor vocatus ab aëre.

Thymiama lingua Græca vocatur, quod sit odorabile. Nam thymus dicitur flos qui odorem refert. de quo Virgilius redolentque thymo flagrantia mella.

Incensum dictum: quia igne consumitur dum offertur.

Tetraidos, formulæ incensi in longitudinem porrectæ, quæ fiunt ex quattuor pigmentis. Quattuor enim Græcè τέτραδος formula εἶδος dicitur.

Stacte est incensum quod ex pressura manat, dictum à Græcis ἀπὸ τοῦ σταζειν, quod est manare & distillare.

Myrobalanū: quia fit ex glande odorata de quo Horatius: Et pressa tuis balanus capillis. Oleum est purum nulliq. rei admixtū. Unguentum verò est omne quod ex communi oleo confectum, aliarum specierum commixtione augetur, odoris iucunditatem fumens & longius redolens.

Unguenta autem quædam dicuntur à locis, vt ^b Telinum, cuius Iulius Cæsar meminit, dicēs: Corpusq. suauis Telino unguimus. Hoc conficiebatur in insula Telo, quæ est vna ex Cycladibus. Sunt & quædam ab inuentorum nomine, vt Amaranum. ^c Nam quidam tradunt regium quendam puerum Amaranum nomine complura unguentorum genera ferentem casu prolapsum esse, & maiorem ex commixtione odorē creasse. Vnde nunc optima unguenta Amaranina dicuntur, sunt autem ex genere florū. Item alia quæ à materiæ suæ qualitate dicuntur, vt rosaceum à rosa: Cyprinū à flore Cypri: vnde & propriæ materiæ odorem referunt. Ex his quædam simplicia unguenta sunt, quæ ex vna tantum specie existunt, vnde & sui nominis referunt odoratum, vt anethinum: est enim syncerum ex oleo & anetho tantum. Composita autem sunt quæ pluribus admixtis fiunt: vnde & nominis sui odorem non habent: quia obtinentibus alijs quæ admiscuntur, incertum odorē ducunt:

Cerotum. ----

A Chalasticum. ----

Martiatum. ----

^a Cap. XII. ἀπὸ τοῦ σταζειν. VV. CC. παρὰ τὸ σταζειν σταζην, id est obtritum. Al. id est optimum.

^b Telinum, cuius Iul. Cæsar. Ad libros de analog. hæc refert Fuluius Ursinus. Sed A. Augustinus non Cæsaris Dictatoris, sed Strabonis Tragicæ verba putabat, cuius Cicero meminit in Bruto, & Festus in Prophetas, quod senarius ipse propè integer nobis quoq. persuadet. Integer autem fortasse fuit. Corpusq. suauis Telini unguine unguimur. Telini meminit etiam Tertull. in lib. de pall. & Athenæus lib. 15. cap. 15.

^c Nam quidam tradunt regium quendam puer. à Seru. Æn. 1.

^d Vt Cerotum Chalasticum. Coniunctè hæc legebat Chacon ex Marcell. lib. de medic. c. 35. Chalasticū Olympicum cerotarium insigne. & c. 25. descriptio ceroti Chalastici. Apud Priscianum vero lib. 2. cum Chalastici fomenti, cataplasmatibus, adiutorij, aqua, clysteris mentio fit, in his omnibus chalastici vox laxandi vim habet. Martiatum vero ab inuentore dicitur appellatum, vt Marcellianū, de quo Martialis: Cuius olet toto pinguis coma Marcelliano, Et splendent vulto brachia trita pilo.

De initio Medicina: Cap. XIII.

QUæritur à quibusdam, quare inter cæteras liberales disciplinas Medicinæ ars non contineatur. Propterea, quia illæ singulares continent causas, ista verò omnium. Nam & Grammaticam medicus scire iubetur, vt intelligere vel exponere possit quæ legit. Similiter & Rhetoricam, vt veracibus argumentis valeat definire quæ tractat. Nec non & Dialecticam propter infirmitatum causas ratione adhibita perscrutandas atq. curandas. Sic & Arithmeticam propter numerum horarum in accessionibus, & periodis dierū. Non aliter & Geometriam propter qualitates regionum, & locorū situs: in quibus doceat, quid quis obseruare debeat. Porrò Musica incognita illi non erit: nam multa sunt quæ in ægris hominibus per hanc disciplinam facta leguntur: sicut de Dauid legitur quia à spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Asclepiades quoque medicus phreneticum quendam per symphoniam pristinae sanitati restituit. Postremò & Astronomiam notam habebit, per quam contempletur rationem astrorum & mutationem temporum: nam sicut ait quidam medicorum, cum ipsorum qualitatibus & nostra corpora commutantur. Hinc est quod Medicina secunda Philosophia dicitur. Vtraque enim disciplina totum sibi hominem vendicat. Nam sicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

D I V I

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER QVINTVS.

De Legibus, & Temporibus.

DE AVCTORIBVS A proprio cuiusque Imperatoris titulo dispo-
legum. Cap. I. suit, quem à suo nomine Theodosianum vo-
cauit.

MOYSES a genti Hebrai-
cæ primus omnium diui-
nas leges sacris litteris ex-
plicauit. b Phoroneus rex
Græcis primus leges iu-
diciâq. constituit. c Mer-
curius Trismegistus pri-
mus, leges Ægyptijs tradidit. d Soló primus.
leges Atheniensibus dedit. e Lycurgus pri-
mus Lacedæmonijs iura ex Appollinis au-
toritate cõfinxit. f Numa Põpilius, qui Ro-
mulo successit in regnum, primus leges Ro-
manis edidit: deinde g cum populus seditio-
sõs magistratus ferre non posset, Decemui-
rõs legibus feribendis creauit, qui leges ex
libris Sõfõntis in Latinum sermonem trans-
lãtas xij. tabulis exposuerunt. Fuerunt autẽ
hi: Appius Claudius, T. Genutius, P. Sextius,
Spur. Verurius, C. Iulius, A. Manlius, Ser. Sul-
pitius, h P. Curiatius, T. Romilius, Sp. Postu-
mius. Hi i Decemuir legum conscribenda-
rum electi sunt.

k Leges autem redigere in libris primus
consul Pompeius instituere voluit, sed non
perseuerauit, obrectatorum metu: l deinde
Cæsar cœpit id facere, sed ante interfectus
est. Paullatim autem antiquæ leges vetusta-
te atque incuria exoleuerunt: quarum etsi
nullus iam vsus est, notitia tamen necessa-
ria videtur.

m Nouæ à Constantino Cæfare cœperunt
& reliquis succedentibus: erantque permi-
xtæ & inordinatæ. n Postea Theodosius mi-
nor Augustus ad similitudinem Gregoria-
ni & Hermogeniani Codicẽ factum con-
stitutionum à Constantini temporibus, sub

a Cap. I. Moyfes genti Hebraicæ. Ex Euseb. Chroni-
b Phoroneus Rex Græcis. Qui fuit Argiuor. Rex. 11.
vt ibid. tradidit Euseb.

c Mercurius Trismeg. Lact. lib. 1. c. 16.

d Solon primus. Ante Solonẽ scripserat leges Dracon.
Sed populus Atheniensis vni Soloni reip. initia accepta ferre
solitus est.

e Lycurgus. Aug. 2. de ciuit. c. 16. Quamuis Lycurgus
Lacedæmonijs leges ex Apollinis auctoritate se
instituisse confinxerit, quod prudenter Romani
credere noluerunt, propterea non inde accepe-
runt.

f Numa Pompil. Virgil. Nosco crines incanãque
menta Regis Romani primus qui legib. urbem Fũ
dabit. Quamuis Romulum, & Tatium suas ante leges con-
didisse dicant Festus in Plorate. & Pompon. cap. 2. D. de orig.
iur.

g Cum populus seditiosos magistr. Ex lib. de Viris
Illust. in Virgilio: & seditiosus, legebat Chacon ex veteribus
quibusd. libris. Nondum enim fuisse seditiosos magistratus.

h P. Curiatius. Ex Liuiõ, & Casiod. Al. Curatius.

i Hi Decem vir. leg. c. e. s. At non hi xij. tab. auctores,
sed his suffecti excepto App. Claudio. Gratianus, legum scri-
bendar. caussa.

k Leges autem redigere. Vnde hoc sumpserit, incertũ
a C. Tarracõ. vno abest vox Pompeius. Vnde suspicabatur
A. Aug. C. primum scriptum fuisse, inde factum Consul, addi-
tũq. ab aliquo Pompeius ex margine. Cum C. Cicero-
nem sort. esse ostenderet. quem constat librum edidisse de iure
ciuili in artem redigendo. Sed quod sequitur: nã perseueras-
se obrectatorum metu, nescio an satis in Ciceronis personã
ca lat, cadit autem optimẽ in Pompeium, cuius potentia inui-
diõsa, & suspecta erat.

l Deinde Cæf. Suet. in Iulio.

m Nouæ à Constantino. Cæf. cœp. A. Aug. propter
Theodosianus, inquit, constitut. quar. collectio ex Christianor.
Principum constitutionibus constat. eoque volumine Hispania
vrebatur (non Iustimiani Codicẽ) sumpto ex tribus Codici-
bus, in quibus leges Paganor. & Christianor. continentur.

n Postea Theodol. min. Sic etiam Iuo. part. 4. c. 170.
decret. & lib. 2. tit. 12. c. 17. Panormia. Legitur etiam iu-
nior. in quibusd. Gratiani & Isidori libris.

G 4

De

De legibus diuinis et humanis.
Cap. II.

OMnes autem leges aut diuinæ sunt, aut humanæ. Diuinæ natura: humanæ moribus constant: ideòq. hæc discrepant, quoniam aliæ alijs gentibus placent.

^a Fas lex diuina est: ius lex humana. Transire per alienum fas est, ius non est.

^a Cap. II. Fas lex diuina: è *Seru. Georg. 1. ad V. Fas & iura sunt.*

^b Transire per alienum. Ita *Gotth. CC. agrum addidit Gratianus.*

Quid differant inter se ius, leges, et mores. Cap. III.

IVS^a generale nomen est: lex autem iuris est species. Ius^b autem dictum, quia iustum. Omne autem ius legibus & moribus constat.

Lex est constitutio scripta. Mos est veritate probata consuetudo: siue lex non scripta. Nam lex à legendo vocata: quia scripta est.

Mos autem longa consuetudo est de moribus^c tracta tantundem.^d Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum: quod pro lege suscipitur, cum deficit lex. nec differt scriptura, an ratione consistat, quando & legem ratio commendat. Porro si^e ratione lex constat, lex erit omne ià quod ratione constiterit, dumtaxat quod religioni cõgruat, quod disciplinæ cõueniat, quod salutis proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in communi est vsu.

^a Cap. III. Ius generale. è *Seru. Æn. 1. ad V. Iura dabant legesque viris.*

^b Ius autem dict. quia iustum. *Vlp. c. 1. de iust. & iur.* Est autem ius à iustitia appellatum, & *Paul. c. 1. 1.* Ius autem plurib. modis dicitur, &c.

^c tracta tantundem. Ita pleriq. CC. vnus *Tarracon.* tracta tantum.

^d Consuetudo autem est i. q. m. c. Ex *Iuliano c. 32. D. de legib. Reliqua ex Tertull. lib. de corona milit.*

^e si ratione lex constat. Ita apud *Tertull. Al. consistat ut lib. 2. c. 10. & apud Gratian.*

Quid sit ius naturale. Cap. IV.

IVS aut naturale est, aut ciuile, aut gentium. Ius naturale est commune omnium nationum, & quod vbiq. instinctu natu-

ra, non constitutione aliqua habeatur: vt viri & feminae coniunctio, liberorum susceptio & educatio, communis omnium possessio, & omnium vna libertas, acquisitio eorum, quæ celo, terra, mariq. capiuntur. Item depositæ rei vel^b commodatæ restitutio: violentiæ per vim repulsio. ^c Nam hoc aut si quid huic simile est, nunquã iniustum, sed naturale æquumque habetur.

^a Cap. IV. liberor. susceptio. Ita meliores CC. nõ successio. Male enim ante procreatione & educatione successio collocaretur.

^b vel commodatæ restitutio. Al. commendatæ pecunie. non perinde recte.

^c Nam hoc. *Paul. c. 9. de iust.* Ius pluribus modis dicitur, vno modo cum id quod semper æquum & bonum est ius dicitur, vt est naturale.

Quid sit ius ciuile. Cap. V.

IVS^a ciuile est, quod quisq. populus^b vel ciuitas sibi proprium, ^c humana diuinãq. causa constituit.

^a Cap. V. Ius ciuile. Ex *Cai. c. 9. de iust. & iur.*

^b vel ciuitas. Ex *c. omnis. de iust. & iur. D.*

^c humana diuinãque causa. diuina humanãq. *Gratianus.* Est autem posita coniunctio pro disunctione, quod nõque *Iurisconsultis insolent.*

Quid sit ius gentium. Cap. VI.

IVS gentium est sedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, ^a fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio, concubia inter alienigenas prohibita: & inde ius gentium, quod eo iure omnes ferè gentes vtuntur.

^a Cap. VI. fœdera paces. *Sallust. in Iugurth. leges iudicia, fœdera atq. paces.*

Quid sit ius militare.
Cap. VII.

IVS militare est belli inferendi sollénitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostem vel pugnae commissio. Itẽ signo dato receptio: itẽ flagitij militaris disciplina, si locus deseratur: item ^a stipendorum modus: dignitatum gradus: præmiorum honor, veluti cum corona vel torques donantur. Item præde decisiõ: & pro personarum quali-

qualitatibus & laboribus iusta diuisio. item A principis portio.

^a Cap. VII. stipendiorum modus. Hinc duplicarij, quibus virtutis ergo stipendia duplicabantur: & ere diruti, quibus detrahebantur ignominia causa. Vid. Fest. & Cicer. in Verr.

Quid sit ius publicum. Cap. VIII.

I V S ^a publicum est in sacris & sacerdotibus, & in magistratibus.

^a Cap. VIII. Ex Vlp. c. 1. D. de iust. & iur.

Quid sit ius Quiritium. Cap. IX.

I V S Quiritium est propriè Romanorum, ^a quo nulli tenentur nisi Quirites, id est, Romani: tanquam de legitimis hæreditatibus, ^b de cretionibus, de tutelis, de vsucapionibus: quæ iura apud nullum alium populû reperiuntur, sed propria sunt Romanorum^c & in eisdem solos constituta. Constat autè ius Quiritium ex legibus, & plebiscitis, senatoriis consultis, cõstitutionibus principum, & edictis, ^c siue prudentum responsis.

^a Cap. IX. quo nulli tenentur nisi ciues Rom. Hæc Romanor. erant propria propter multas iuris obseruationes, & sollempnitates Quiritium proprias. Alioquin legitima hæreditates, & tutela, & vsucapiones etiam apud Græcos erant Græcor. legib. Sed Romæ Græci peregrini erant, nisi qui ciues Romani fuerunt. & hæredes fieri non poterant, neq. ab intestato succedere à iure Quirit. quo iure alij non tenentur nisi ciues Romani.

^b de cretionibus. De quibus inf. c. 2. & Vlp. in fragm.
^c siue prudentum resp. Disiunctio pro coniunctione scilicet frequens in hoc opere.

Quid lex. Cap. X.

L E X ^a est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid D sanxerunt.

^a Cap. X. Lex est. sup. lib. 2. c. 10.

Quid scita plebium. Cap. XI.

S C I T A ^a sunt quæ plebes tantùm constituit: & vocata scita, quòd ea plebs sciat, ^b vel quòd sciscit, ita uti rogata fuit.

^a Cap. XI. Scita sunt. Plebiscita. Grat. d. 2. c. 3.

^b vel quòd sciscit, ita uti rogata fuit. Vel quòd exsciscit ut & rogat, & fuit Salm. & Compl. codices vetustissimi.

mi, non longè à recta scriptura. Alij quod sciscitatur, & rogat. mendosè; non enim plebs rogabat, sed ipsa potius rogabatur illa formula. Velitis, iubeatis, Quirites, & in fine: Hæc uti dixi, ita vos, Quirites, rogo, Post rogationem plebs in suffragium vocabatur, bina singulis tabella ministrabatur: alteri A littera erat inscripta, quæ antiquo, id est, antiqua probo significabat: alteri V. R. id est, ut i rogat. Est autem scisco, ut Festus interpretatur, iubeo, sententiam dico, vel suffragium fero. Quod si sciscitatur & rogatur, vel sciscitur & rogatur legas, ut est in alijs libris, posterius prioris erit interpretatio. Gloss. sciscit nvdávetai.

Quid senatusconsultum. Cap. XII.

S E N A T U S C O N S U L T U M, quod tantùm ^a senatores populis consulendo decernunt.

^a Cap. XII. senatores populis. Ita o. l. sed populi R. legebat Chacon. natus error ex similitudine s & s Gottbicator. characterum: quorum prius s. posterius r. illis fuit.

Quid constitutio et edictum. Cap. XIII.

C O N S T I T U T I O vel edictum, quod Rex, vel Imperator constituit vel edicit.

Quid responsa prudentum. Cap. XIII.

R E S P O N S A sunt quæ iurisperiti respondere dicuntur consulentibus: vnde & ^a responsa Pauli dicta. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui ^b institutiones ciuili iuris compositas ediderunt: quibus dissidentium lites contentionesque sopirent.

^a Cap. XIII. responsa Pauli. Qui xxij. libros Responsorum scripsit, ex quibus multa in Digestor. libris leguntur.

^b institutiones iuris ciuil. A responsis ad institutiones venisse dicebat A. Augustinus propter Caij institutiones cum Pauli sententijs ab Alarico editas post Codicem Theodosianum.

De legibus consularibus et tribunitijs. Cap. XV.

Q VÆdam etiam leges dicuntur ab ijs qui condiderunt, ut ^a consulares: tribunitiæ, Iulix, Cornelix. Nam & sub Octauiano Cæsare ^b suffecti Cõsules Papius & Poppæus legem tulerunt: quæ à nominibus eorum appellatur Papiæ Poppææ, continēs Patrum præmia pro suscipiendis liberis. Sub eodem

dem quoque Imperatore Falcidius tribu-
nus plebis legem fecit: ne quis plus testamē-
to legaret, quam ut quarta pars superesset
hæredibus. Ex cuius nomine lex Falcidia
nuncupata est. Aquilius quoque legem cō-
didit, quæ hæctenus Aquillia nuncupatur.

^a Cap. XV. Consulares, Tribunitiæ. *Consulares le-
ges vocabantur, quæ Consul e populum rogante, lata erant.
Tribunitiæ, quæ tribuno: quamvis hæc plebiscita propriè appel-
larentur. Sed sapius leges Cic. 3. de legibus. Leges sunt ve-
teres, neque ex consulares (siquid interesse arbi-
tramin) sed Tribunitiæ. Vid. Agell. lib. 10. c. 20.*

^b Suffecti consules. *Consules suffecti dicebantur, qui
non Kalendis Ianuarijs ut ordinarij, sed aliqua parte anni
consulatum capiebant. Senec. lib. 3. de ira c. 31. Dedit mi-
hi præturam, sed consulatum speraueram; dedit
duodecim fasces, sed non fecit ordinarium consu-
lem: à me numerari voluit annum, sed deest mihi
ad sacerdotium, &c. Ausonius in Gratian. actione. Sed
consulatus ille cuiusmodi ordinario suffectus, bi-
mestri spatio interpositus, in sexta anni parte con-
sumptus. Vid. Dion. lib. 48.*

^c Falcidius. *Locus ex Euseb. Chron.*

De lege satyra. Cap. XVI.

Satyræ^a verò lex est, quæ de pluribus re-
bus simul eloquitur dicta à copia rerum,
&^b quasi à saturitate: vnde^c & satyram scri-
bere est poemata varia condere, ut Horatij,
Iuuenalis & Persij.

^a Cap. XVI. Satyra lex. *Nulla fuit lex qua proprio no-
mine satyra vocaretur; sed leges omnes quæ multa, eaque di-
uersa continebant satyra appellabantur, ducta similitudine si-
ue ab ea luncæ quæ diuersis pomor. seu frugum generibus re-
serta deorum templis inferebatur, siue à cibo varijs rebus cō-
dito. Inde quas leges perpetuò valere & æternas esse volebāt,
in earum sanctionibus addebant, neque per satyram abrogato,
aut derogato. hoc est, ne simul quis cum alijs alterius legis
capitibus de eis abrogandis ad pop. ferret. Cum enim turbu-
lenti aut factiosi magistratus legem aliquam populo non in-
iucundam abrogare cupiebant, legum capita quædam aquisi-
ma & multitudinè valde grata proponere, interque ea vnum
de illa alia lege abroganda inferebant. quo artificio circum-
uentus populus viles sæpe leges imprudens abrogabat. Vnde
plures translationes fluxere. Nam quidquid confusè non ser-
uato temporis, aut rerum ordine fiebat, per satyram fieri dice-
batur. Gloss. Satyra. νόμος πρὸς ἀπειρίαν. Vid. Fest.*

^b Et quasi saturitate. *Saturam scilicet dicebant, & scri-
bebant Isidori ætate.*

^c Vnde & satyram scribere. *Hæc aliena cõsemus cum
Chacone.*

De legibus Rhodijs. Cap. XVII.

Rhodix leges naualium commerciorū
sunt, ab insula Rhodo cognominatæ; in
qua antiquitus mercatorum vsus fuit.

De priuilegijs. Cap. XVIII.

Priuilegia autem sunt leges priuatorum,
quasi priuatæ leges. Nam priuilegiū in-
de dictum,^a quòd in priuato feratur.

^a Cap. XVIII. quod in priuato feratur. *More suo
pro in priuatum. nisi potius in priuatos legendum. Cic. 3. de le-
gib. Maiores nostri in priuatos homines leges ferri
noluerunt, id est enim priuilegium.*

Quid possit lex. Cap. XIX.

Omnis autem lex aut permittit aliquid,
ut, Vir fortis petat præmium: aut vetat,
ut, Sacrarum virginum nuptias nulli petere
liceat: aut punit, ut, Qui eadem fecerit, ca-
pitate plectatur: eius enim præmio, aut pœna
vita moderatur humana.

Cap. XIX. *Reperuntur hæc capita ex lib. 2. c. 10.*

Quare facta sit lex. Cap. XX.

Factæ sunt leges, ut earum metu huma-
na coërceatur audacia, tutæque sit inter
improbos innocentia, & in ipsis improbis
formidato supplicio, refrænetur nocèdi fa-
cultas.

Qualis debeat fieri lex. Cap. XXI.

Erit autem lex honesta, iusta, possibilis,
secundum naturam, secundum patriæ
consuetudinem, loco temporique conue-
niens, necessaria, utilis, manifesta quoque,
ne aliquid per obscuritatem in captionem
contineat, nullo priuato commodo, sed pro
communi ciuium vtilitate conscripta.

De causis. Cap. XXII.

Pragma Græcum est, quod Latinè dici-
tur caussa: vnde & pragmata negotia di-
cuntur, & actor causarum & negotiorum
pragmaticus nuncupatur.

De testibus. Cap. XXIII.

Testes quisque ante iudicium sibi^a pla-
citis alligat: ne cui sit postea liberū aut
dissimulare, aut subtrahere se: vnde & alli-
gati appellantur. Item testes dicti, quòd te-
stamento

stamento adhiberi solent : sicut signatores A quod testamenta signant.

* Cap. XXIII. sibi placitis alligat-vnde & alligati. An inde nos aliados, & aliança, quasi alligatos & alligationem dicimus? An porius sibi placitos ex A. Augustini veteri libro recipimus & allegat legimus, & allegati? namq. eodemi quoque non multum diuersa significatione allegados hodie vocamus? Deslexisse enim significationes ab antiquis infinitis in vocibus passim cernimus: Nam ad antestationem respicere non sit verisimile.

De instrumentis legalibus.
Cap. XXIV.

Voluntas generale nomen omnium legalium instrumentorum, quæ quia nõ vi, sed voluntate procedit, ideò tale nomen accepit.

Testamentum vocatum: quia nisi testator mortuus fuerit, nec confirmari potest, nec sciri quod in eo scriptum sit: quia clausum & ob signatum est. & inde dictum testamentum: quia non valet nisi post testatoris monumetum: vnde Apostolus, Testamentum, inquit, in mortuis confirmatur.

* Testamentum sanè in scripturis sanctis nõ hoc solùm dicitur: quod non valet nisi testatoribus mortuis, sed omne pactum & placitum, testamentum vocabant: nam Labã & Iacob testamentum fecerunt, quod vtique etiam inter viuos valeret, & in Psalmis legitur: Aduersum te testamentum disposuerunt, hoc est, pactũ: & innumerabilia talia.

Tabulæ testamenti ideò appellatæ sunt: quia ante chartæ & membranarum vsum in tabulis dolatis non solùm testamentum, sed etiam epistolarum alloquia scribebantur: vnde & portitores earum tabellarij vocantur.

Testamentum iuris ciuili est ^b quinque testium subscriptione firmatum.

Testamentum iuris prætorij est septem testium signis signatum: sed illud apud ciues fit, inde ciuile: istud apud prætores, inde iuris prætorij. Testamentum autem signare, notare est, vt notum sit quod scriptum est.

^c Holographum testamentum est manu auctoris totum conscriptum atque subscriptum: vnde & nomen accepit. Græci enim ^d λον totum, ^d γραφην litteram dicunt.

Irritum testamentum est, si is qui testatus est, capite diminutus est, aut si non ritè factum sit.

Inofficiosum testamentum est, quod frustra liberis exhæredatis, sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactum est.

Ruptum testamentum inde vocatur, eò quòd nascente posthumo, neque exhæredato nominatim, neque hærede instituto, dirumpitur.

Suppressum testamentum est, quod in fraudè hæredum vel legatariorũ seu liberorum non est palàm prolatum: quòd si non latet, tamen si prædictis personis non profertur, supprimi tamen videtur.

^e Nuncupatio est, quum in tabulis cerisq; testator recitat, dicens: Hæc, vt in his tabulis cerisque scripta sunt, ita do, ita lego: itaq. vos ciues Romani testimonium mihi præbitote, & hoc dicitur nuncupatio: nuncupare enim est palàm nominare & confirmare.

^f Ius liberorum est coniugum sine liberis inticem loco pignori hæreditatis alterna conscriptio.

^g Codicillum, vt veteres aiunt, sine dubio ab auctore dictum, qui hoc scripturæ genus instituit. Est autem scriptura nulla indigens sollempnitate verborũ, sed sola testatoris voluntate qualicumq. scripturæ significatione expressa: cuius beneficio voluntatibus defunctorum constat esse subuentum propter legalium verborum difficultatem, aut certè propter necessitatem adhibendorum sollèniũ: ita vt qui titulum scribit eiusdè scripturæ codicillum vocet: sicut autem codicillus fit vice testamenti: ita epistola vice codicillorum.

^h Cretio est certus dierum numerus, in quo institutus hæres aut adit hæreditatem, aut finito tẽpore cretionis excluditur, nec liberum est illi vltra capiendæ hæreditatis.

^k Cretio autem appellata est quasi decretio, id est, decernere vel constituere: vt purà, ille mihi hæres esto: additurque cernitõque intradies tot. Adeundarũ autem hæreditatũ centesimus statutus erat dies, quibus non esset cretio addita.

^l Fideicommissum dictum, vt fiat quod à defuncto committitur. Nam fides dicta, eò quòd fiat: quod tamen non directis verbis, sed precatiuis exposcitur.

^m Pactum dicitur inter partes ex pace conueniens scriptura, legibus ac moribus comprobata: & dictum pactum quasi ex pace factum ab eo quod est pago, vnde, & pepigit.

Placitum quoque similiter ab eo quod placet.

placet. Alij dicunt pactum esse quod volēs quisque facit: ad placitum verò etiam nō ens compellitur, veluti quando quisque paratus sit in iudicio ad respondendum: quòd nemo potest dicere pactum, sed placitum.

Mandatum dictum, quòd olim in commisso negotio alter alteri manum dabat.

Ratum verò quasi rationabile & rectum: vnde & qui pollicetur dicit: Ratū esse profiteor, hoc est, firmum atque perpetuum.

° Ritè autem esse non rectè, sed ex more.

° Chirographum ---

Cautio ---

Emptio & venditio est rerum commutatio atque contractus ex conuenientia veniens.

p Emptio autem dicta, quòd à me tibi sit: venditio quasi venundinatio, id est, à nundinis.

Donatio est cuiuslibet rei transactio. Dictam autem dicunt donationem, quasi doni actionem: & dotem, quasi do item. Præcedente enim in nuptijs donatione, dos sequitur. q Nam antiquus nuptiarum erat ritus, quòd se maritus & vxor inuicem emebant, ne videretur vxor ancilla: sicut habemus in iure. Inde est quòd præcedente donatione viri, sequitur dos vxoris.

Donatio vsufructuaria ideò dicitur: quia donator ex ea vsufructum adhuc retinet, seruato, cui donatum est, iure.

Donatio directa ideò nuncupatur: quia & iure & vsu statim transit in alterum: nec ultra inde aliquid ad ius donatoris retorquetur.

r Condiciones, testium sunt propriè: & dictæ condiciones à condicendo, quasi conditiones: quia non ibi testis vnus iurat, sed vel duo vel plures. Non enim in vnus ore, sed in duorum aut trium testiū stat omne verbum. Item condiciones, quòd inter se conueniat sermo testiū, quasi conditiones.

Stipulatio est promissio vel sponsio: vnde & promissores stipulatores vocantur: dicta autem stipulatio à stipula. f Veteres enim quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant: quam iterum iungentes, sponsiones suas agnoscebant. Siue quòd stipulum, iuxtà Paulum iuridicum, firmum appellauerunt.

Sacramentum est pignus sponsionis: vocatum autem sacramentum, quia violare quòd quisque promittit perfidix est.

A * Cap. XXIV. Testamentum sanè. Verba sunt Aug. in Ps. 82. & Hieronym Habac. 2.

b quinque testium subscriptione firmatum. Tot enim testes in testamento per as & libram adhibebantur. Iustinius verò, ait, iure civili signa testium necessaria non fuisse, sed iure tantum pratorio.

c Holographum testam. Amb. in epist. ad Gal. c. 6. Vbi holographa manus est, falsum dici non potest. Idè hologrammon, siue hologrammaton testamentum apud Iustinianum dicitur de quo Nouell. 107. cap. 1. βολόμηδα εἰ τις γραμμάτια ἐπιστάμενος μεταξύ τῶν αὐτῶν παίδων βόλοιτο ποιησάσαι διατύπωσιν, πρῶτον μὲν αὐτοῖς προγράψαν τὸν χρόνον, εἶτα καὶ τὰ τῶν παίδων ὀνόματα ἰκέεια χροῖ, καὶ πρὸς γε τῶς ἐκκασμῶς, εἰς ἑς γράψαν κληρονομῶς αὐτῆς, μὴ τοῖς συμβόλοις τῶν ἀριθμῶν σημαζομένους, ἀλλὰ δι' ὄλων γραμμάτων δηλωμένους.

d γραφήν litterā. Littera pro scriptura, vt apud incertum præterit. Littera rē gestā loquitur, res ipsa medullam.

e Nūcupatio -- hæc vt in his tabulis Vlpian. in fragm. Titul. xx. Nuncupatur testamentum in hunc modū: Tabulas testamenti testator tenens ita dicit: Hæc, vt in his tabulis cerisue scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimoniū præbitote. Sed quòd Vlpianus addit, ita testor, omissum ab Isidoro, nihil mirum. Ait n. Pomponius c. 120. de verbor. signif. in xij. tabul. legandi verbo etiā hæredis institutionē contineri.

f Ius liberor. Coniuges, quibus filij non essent, non poterant se inuicem hæredes in vniuersum instituere, nisi ius liberor. à principe impetrassent. Vlpian. tit. xvj. quòd confirmatur etiam verbis veteris interpretis Nouell. Theodos. & Valent. de testament. qua posita est in calce Codicis Theodosiani.

g Codicillum. Seneca lib. de breuit. vita: Hoc quoque querentib. remittamus: quis Romanis primus per suasit nauem conscendere. Claudius is fuit. Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabellar. contextus caudex apud antiquos vocabatur. Vnde publicæ tabulæ codices dicuntur. & naues nūc quoq. quæ ex antiqua consuetudine per Tyberim commeatus subuehunt caudicariz vocantur. Hinc codicilli, qui ex tabulis cera illitis conficiebantur. Vt facile in sinu gestari possent. Itemque scriptura, qua quis voluntatem suam sine vlla sollemnitate testatur.

h Cretio. Vid. Vlp. tit. xxij.

i neq. liberum illi est. Ius siue arbitrium intellige.

k cretio appellata est. Varr. lib. 6. Creui valet constitui, itaq. hæres, cū constituit se hæredem esse dicitur cernere, & cū id fecit, creuisse.

l Fideicommiss. Vlp. tit. xxv. Fideicommissum est, quòd nō ciuilib. verbis sed precatius relinquitur.

m Pactum dicitur. Refert hæc verba Bernard. Papien. c. 11. de verb. sign. in 1. collect. Decretal. & Greg. IX. c. 11. eo tit. Rectè in VV. libris pactum à pago non à pango ducitur.

n Ritè autem esse non rectè. Non dissentit à Seruio, qui ritè non rectè solum, sed rectè secundum ritum interpretatur.

o Chirographum -- cautio. Separatè legitur hæc voces in meliorib. libris sine interpretatione. qua sunt in editis ipsa se satis produnt. Cod. Neap. Chirographum cautio, id est, manus inscriptio.

p Emptio autem dict. Vel potius quòd è meo tibi fiat. nisi quòd hæc notatio est mutui apud Iustinianum.

q Nā antiquus nuptiar. -- sicut habemus in iure. Verba Seruij initio lib. 1. Georg. vbi desunt. fortasse hæc verba: ne videretur vxor ancilla.

r Condi-

^r Condiciones propriè testium. Ita scriptum in G^o: A
 thi o. & ita procedit netatio.
^f veteres-- agnoscebant. Expungebat hæc Cachon.
^e iuxta Paul. iurid. Lib. 5. sent. titu. 8. vid. infr. libro 10.
 Stipul.

De rebus. Cap. XXV

Hæreditas est res quæ morte alicuius ad
 quempiam peruenit, nec legata testa
 mento, nec possessione retenta. Dicta autè
 hæreditas à rebus aditis, siue ab ære, quia
 qui possidet agrum, & censum soluit: ^b in
 de hæres.

Res sunt quæ in nostro iure consistunt.:

^e Iura autem sunt, quæ à nobis iustè possi
 dentur, nec aliena sunt.

Dicta autem res à rectè habendo, ius à
 iustè possidendo. Hoc enim iure possidetur
 quod iustè, hoc iustè quod benè. Quod autè
 malè possidetur alienum est. Malè autè pos
 sidet, qui vel sua malè utitur, vel aliena præ
 sumit. Possidet autem iustè, qui non irreti
 tur cupiditate. Qui autem cupiditate tene
 tur, possessus est, non possessor.

ⁱⁱⁱ Bona sunt. honestorum seu nobilium,
 quæ proinde bona dicuntur, ut non habeant
 suspem. vsum, sed ea homines ad res bonas
 nancupant.

ⁱⁱⁱⁱ Peculium propriè minorum est persona
 rum, siue seruorum. Nam peculiū est, quod
 pater vel dominus filium suum, vel seruum **C**
 pro suo tractare patitur. Peculium autem à
 pecudibus dictum, in quibus veterum con
 stabat vniversa substantia.

Bonorū possessio est ius possessionis, cer
 to ordine certoque titulo. acquisita.

^v Intestata hæreditas est, quæ testamento
 scripta non est: aut si scripta sit, iure tamen
 nequaquam est adita.

Caduca inde dicuntur, quia eius hæredes
 ceciderunt.

Familia herciscunda, est diuisio hæredita
 tis inter hæredes. Herciscunda enim apud
 veteres diuisio nuncupatur.

^{vi} Comuni diuidendo est inter eos, qui
 bus communis res est: quæ actio iubet po
 stulantibus ijs arbitrum dari, cuius arbitratu
 res diuidatur. **D**

^{vii} Finium regundorum actio dicta, eò quod
 per eam regantur fines: vtrique ne dispen
 tur, dummodo non angustiore: quinque
 pedum loco ea controuersia sit.

^{viii} Locatio est res ad vsum data cum defini
 tione mercedis.

^{ix} Conductio est res in vsum accepta, cum

constituta mercede.

Res credita est, quæ in obligationem ita
 deducta est, ut ex tempore quo contraheba
 tur, certum sit eam deberi.

^x Vñra est incrementum fœnoris, ab vñu
 æris crediti nancupata.

^{xi} Commodatū est id quod nostri iuris est,
 & ad alterum temporaliter translatum est
^f cum modo temporis, quamdiu apud eum
 sit, vñde & commodatum dictum est.

^{xii} Precarium est dum prece creditor roga
 tus permittit debitorem in possessione fun
 di sibi obligati demorari, & ex eo fructus ca
 pere. Et dictum precarium, quia prece adit
 tur: quasi prece adium, r. pro, d. littera com
 mutata. **B**

^{xiii} Mutuum appellatum est, quia id quod à
 me tibi datur, ex meo tuum fit.

^{xiiii} Depositedum est pignus commendatum
 ad tempus, quasi diu positum. Deponere au
 tem quis videtur, cum aliquid metu furri,
 incendij, naufragij, apud aliū custodiae caus
 sa deponit.

^{xv} Interest autem in loquendi vñu inter pi
 gnus & arram. Nam pignus est quod datur
 propter rem creditam, quæ dum redditur
 statim pignus auferitur. Arra verò est quæ
 primùm pro re bonæ fidei cõtractu empta,
 ex parte datur, & postea cõpletur. Est enim
 arra complenda, non auferenda, vñde qui
 habet arram nõ reddet sicut pignus, sed de
 siderat plenitudinem, & ^h dicta arra à re pro
 qua traditur. Item inter pignus & fiduciam
 & hypothecam hoc interest.

^{xvi} Pignus est enim quod propter rem credi
 tam obligatur: cuius rei possessionem solā
 ad tempus consequitur creditor. Cæterum
 dominium penes debitorem est.

^{xvii} Fiducia est cum res aliqua sumendæ mu
 tux pecuniæ gratia vel micipatur, vel iniu
 re ceditur.

^{xviii} Hypotheca est, cum res commodatur
 sine depositione pignoris, pactione vel cau
 tione sola interueniente.

^{xix} Momentum dictum à temporis breuita
 te, ut quàm citò, quàm statim saluo negotio
 reformetur, nec in vllam moram produci
 debeat quod reperitur: sicut nec vllum spa
 tium est momenti, cuius tam brevis est tẽ
 poris punctus, ut in aliquam moram nullo
 modo producatur.

^{xx} Instrumentum est vñde aliquid cõstrui
 mus: ut culter, calamus, alicia.

^{xxi} Instruētum, quod per instrumentum effi
 citur: **H**

citur: vt baculus, codex, tabula.

Vfus, quo in re instructa utimur: vt in baculo inniti, in codice legere, in tabula ludere: sed & ipse fructus agrorum, quia eo utimur, vfus vocatur. Hæc sunt illa tria.*

Vfus fructus autem vocatur, quia solo vfu habetur eius fructus, manente apud alium iure.

Vfucapio est adeptio dominij per continuationem iustæ possessionis, ^l vel biennij, vel alicuius temporis.

Mancipatio dicta est, quia res manu capitur. Vnde oportet eum qui mancipio accipit, comprehendere id ipsum, quod ei mancipio datur.

Cessio est propriæ rei concessio, sicut est illud: Cedo iure propinquitatis. Cedere enim dicimus quasi concedere, id est, quæ propria sunt: nam aliena restituimus, nõ cedimus. Nam cedere propriè dicitur, qui contra veritatem alteri consentit: vt ^m Cicero, Cessit, inquit, amplissimi viri auctoritati, vel potius paruit.

Interdictum est, quod à iudice non in perpetuum, sed pro reformando momento ad tempus interim dicitur: salua propositione actionis eius.

Pretium vocatum, eò quòd prius illud damus, vt pro eius vice rem, quam appetimus, possidere debeamus.

Commercium dictum à mercibus, quo nomine res venales appellamus. Vnde & mercatus dicitur cœtus multorum hominum, qui res vendere vel emere solent.

Integri restitutio est causæ vel rei reparatio.

Causa redintegratur quæ vi potestatis expleta non est. Res redintegratur quæ vi potestatis ablata atq. extorta est.

^a Cap. XXV. nec legata testamento aut possess. retenta. Verba sunt Ciceronis in Topicis, quæ in vno tantum libro Ouet. Colleg. integra leguntur.

^b Inde & hæres. Al. inde & res.

^c Iura autem sunt. Ex August. epist. 54. quæ referuntur à Greg. c. 12. de verbor. signifi. & 14. q. 4. c. quid dicam. & à Bernard. Pap. in 1. collect.

^d Dummodo non angustiore quinq. ped. Negationem tollit A. August. ad leg. xij. tab. c. 20.

^e Commodatum Commodum lib. o. mendosè.

^f cum modo temp. Id est, cum præfinitione temporis. Al. per commodum temp.

^g Dictum precarium. q. p. a. Productio verbi est ariũ vt in armario. Sed ονημαυόμενον ita cõmodè explicari quis neget?

^h Dicta autem arra à re. Immo ab arrabone præcisè voce. vel in iure ceditur. Quomodo iuris cessio fiat, docet

A Vlpian. in fragm. & Caius citatus à Boethio in Top.

^k Momentum - - vt quam citò, quam statim. Ita meliores libri.

^l vel biennij. Anni vel biennij Vlpianus plenius.

^m Vt Cicero, In Ligariana.

De criminibus in lege conscriptis.

Cap. XXVI.

CRimen à carendo nominatur, vt furum, falsitas, &c. quæ non occidunt, sed infamant.

Facinus dictum à faciendo malum, quòd noceat alteri.

BFlagitium à flagitando corruptelam libidinis, qua noceat sibi. Hæc duo sunt genera omnium peccatorum.

Vis est virtus potestatis, per quam causa siue res vel aufertur vel extorquetur.

^b Vis priuata est, si quisquam ante iudiciũ armatis hominibus quemquam à suo deiecerit vel expugnauerit.

Vis publica est, si quis ciuem ante populũ vel iudicem vel regẽ appellante necauerit, aut torserit, siue verberauerit, vel vinxerit.

^c Dolus est mentis calliditas, ab eo quòd deludat: aliud enim agit & aliud simulat. Petronius aliter existimat, dicens: Quid est iudices, dolus? nimirum vbi aliquid factum est quod legi dolet: habetis dolum: accipite nunc malum.

^d Calumnia est iurgium alienæ litis, à caluendo, i. decipiendo dicta.

Falsitas appellata à fando aliud, quàm verum est.

^e Iniuria est iniustitia, hinc est apud Comicos iniurius, qui audet aliquid contra ordinem iuris.

^f Seditio dicitur dissensio ciuium, quod seorsum alij ad alios eunt. Nam hi maxime turbatione rerum & tumultu gaudent.

^g Sacrilegium propriè est sacrarum rerum furtum: Postea & ^h in idolorum cultu hæsit hoc nomen.

ⁱ Adulterium est illusio alieni coniugij, quod quia alter alterius torum commaculauit, adulterij nomen accepit.

^k Stuprum - - -

^l Raptus, propriè est illicitus coitus, à corumpendo dictus, vnde Virgilius: raptu positur, id est, stupro fruitur.

Homicidij vocabulum compositum est ex homine & cæde: qui enim cædem in hominem fecisse compertus erat, homicidam veteres appellabant.

Parri-

Parricidij actio non solum in eum dabatur, A qui patrem, id est, qui patrem vel matrem interemisset, sed & in eum qui fratrem occiderat, & dictum parricidium quasi parentis caedes.

^m Interneciu iudicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat, & ob id hominem occiderat. Accusatorem eius possessio bonorum sequebatur. Interneciu autem significatio est, quasi hominis quaedam enecatio: nam praepositionem Inter, ponebant antiqui pro E. Nævius: Mare interbibere. Et Plautus: Interluere mare, i. ebibere & eluere.

Furtum est rei alienae clandestina contra statio, à furuo, i. fufco vocatum, quia in obscuro fit. ⁿ Furtum autem capitale crimen apud maiores fuit ^o ante poenam quadrupli.

Peruasio est rei alienae manifesta praesumptio. Furtum autem earum rerum fit, quae de loco in locum transferri possunt, peruasio autem & earum quae transferuntur, & earum quae immobiles sunt.

Inficiatio est negatio debitae rei cum à creditore deposcitur. Idem & abiuratio, i. rei creditae abnegatio.

Ambitus iudicium in eum est, qui largitione honorem capit & ambit, amissurus dignitatem quam munere inuadit.

Peculatus iudicium in eos datur, qui fraudem & rario faciunt, pecuniamque publicam interuertunt: nam à pecunia peculatus est dictus. Non autem sic iudicatur furtum publicae rei, sicut rei privatae: nam ille sic iudicatur ut sacrilegus, quia fur est sacrorum.

Repetundarum accusatur, qui pecunias à socijs cepit. In hoc iudicio reus si ante moriatur, in bona eius iudicium redditur.

Incesti iudicium in virgines sacratas, vel propinquas sanguine constitutum est: qui enim talibus miscentur, incesti, id est, incesti habentur.

Maiestatis reatu tenentur ij, qui regiam maiestatem laeserunt, vel violauerunt, vel qui rempublicam prodiderunt, vel cum hostibus consenserunt.

Piaculum dictum quod expiari potest, commissum sunt enim quae erant quoquo ordine expianda.

^a Cap. XXVI. Flagitium. Non. Flagitium veteres vitium quod virgini inferatur dici voluerunt.

^b Vis priuata -- Vis publica, Ex Pauli lib. 5. sentent.

^{tit. 2. 6.} ex quo legendum videbatur Chaconi antea populura, nunc iudicem vel regem appellanem. quod nobis quoque videtur, nisi ante populum Gothificum esse maui.

^c Dolus est mentis calliditas. De dolo malo haec Laeio, & Aquilius. Nam est etiam dolus bonus. ut videatur deesse vox malus.

^d Calumnia à caluendo, id est, decipiendo. Hinc in xij. tabul. Si caluiter pedemue struit.

^e Iniuria est iniust. Verba Seruij Aen. 9. ad V. cum Turmi iniuria.

^f Seditio. Citantur haec à Non. ex Cic. vj. de Rep. in seditione sacrilegium. seru. Aen. 9. legere furari, unde & sacrilegi qui sacra furantur

^h in idolor. cultu haesit. Ita interpretantur quidam illud Pauli ad Roman. 2. qui abominaris idola sacrilegium facis.

ⁱ Adulterium est illusio. Abusio Ouet. & Neap. Fess. Adulter, & adultera dicuntur, quia & ille ad alteram, & haec ad alterum se conferunt.

^k Stuprum --- Lacuna est in melioribus libris. in alijs quae de raptu dicuntur pro interpretatione adhibentur.

^l Raptus. à Seru. Aen. 4.

^m Interneciu. Sic in antiquissimis quibusque libris. Fess. Interneciuum testamentum propter quod dominus eius necatus est. Neq. aliorum librorum scripturas, in quibus interneciu, internecij, Internecidij legitur, reijcimus. Internecidi etiam recipimus cum Iacobo Cuiac. Nam & Agell. interneciuum morbum dixit.

ⁿ Furtum capitale. Legib. xij. tab. ut ait Theophilus lib. 4. inst. tit. 12. Draconis vero leges etiam minime rei furem capitis damnabant. Plutarch. & Agell.

^o Ante poenam quadrupli. At Cato in praef. lib. de re rust. Maiores nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari, faeneratorum quadrupli. Vid. Agell. lib. 1. c. 12. qui hanc sententiam ponit.

De poenis in legibus constitutis.
Cap. XXVII.

DVpliciter malum appellatur, vnu quod homo facit, alteru quod patitur. Quod facit, peccatu est, quod patitur poena. ^a Malum autem tunc plenum est, cum & praeteritum est, & impendet, ut sit & dolor & metus.

Poena dicta quod puniat. ^b Est autem epithetum necessarium, & sine adiectione non habet plenum sensum, adijcis poena carceris, poena exilij, poena mortis & implet sensum.

Supplicium proprie dicitur, non quo quis quoquo modo punitur, sed cum ita damnatur ut bona eius consecrentur & in publico redigantur: nam supplicia dicebantur supplicamenta. Et supplicium dicitur de cuius damnatione delibatur aliquid Deo, unde & supplicare.

^c Octo genera poenarum in legibus contineri Tullius scribit, damnum, vincula, ver-

bera, talionem, ignominium, exilium, seruitutem & mortem: his namq. pœnis vindicatur omne perpetratum peccatum.

Damnum à diminutione rei vocatum.

Vincula à vinciendo, i. arcendo dicta, eò quòd constringant atq. retineant, vel quia vi ligant.

Compedes dictæ, quia continent pedes.

Pedice sunt laquei, quibus pedes illaqueantur, dictæ à pedibus capiendis.

Catenæ autem quòd accipiendo teneant utraque vestigia, ne progrediatur. Item catenæ, quòd se capiendo teneant plurimis nodis.

Manicæ sunt vincula, quibus manus capiuntur, licet & manicæ tunicarum sint.

^d Neruus ---

^e Boia est torques damnatorum, quasi iugum in boue: ex genere vinculorum est.

Carcer in quo custodiuntur noxij. Et dictus carcer, quòd eo homines coercentur, includanturque quasi arcer, ab arcendo scilicet. Locum autem in quo seruantur noxij carcerem dicimus numero tantum singulari: vnde verò emittuntur quadrigæ carceres vocamus ^f numero tantum plurali.

Verbera dicta: quia cum agitantur, aërem verberant. Hinc flagra & plagæ & flagella: quia cum flatu & strepitu in corpore sonant. Nam plagæ quasi flagæ: sed plagæ & flagra primæ positionis sunt: flagella autem per diminutionem dicta.

^g Anguilla est, qua coercentur in scholis pueri, quæ vulgò scutica dicitur.

Fustes sunt, quibus pro criminibus iuvenes feriuntur, appellati quod præfixi in fossis stent, quos palos rustici vocant.

^h Vectes dicti, quòd manibus vectentur: vnde ostia saxaque velluntur. ⁱ sed hi ad pœnas legum non pertinent.

Virgæ sunt summitates frondium arborumque, dictæ quòd virides sunt: vel quòd vim habeant arguendi: quæ si ^k lenis fuerit, virga est, si certè nodosa vel aculeata scorpio rectissimo nomine: ^l quia arcuato vulnere in corpus infigitur.

Ictus propriè flagellorum sunt ab agitando vocati.

^m Vngulæ dictæ, quòd effodiant: hæ & ⁿ fideculæ, quia ijs rei in equuleo torquetur, vt fides inueniatur.

ⁿ Equuleus autem dictus, quòd extendat.

Tormenta verò, quòd torquendo men-

tem inueniant.

Est & ^o latomia supplicij genus (— ad ^p verberandum aptum) inuentum à Tarquinio superbo ad pœnam sceleratorum. Iste enim prior latomias, tormenta, fustes, metalla atque exilia adinuenit, & ipse prior ex regibus exilium meruit.

Talio est similitudo vindictæ, vt taliter quis patiatur: vt fecit. Hoc enim & natura & lege est institutum: vt lædentem similis vindicta sequatur. Vnde & illud est legis: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Talio autem non solum ad iniuriam referendam: sed etiam pro beneficio reddèdo ponitur. Est enim cõmunis sermo & iniuriæ, & beneficentiæ.

^q Ignominium dictum, eò quòd desinat habere honestatis nomen, is qui in aliquo crimine deprehenditur. Dictum autem ignominium quasi sine nomine: sicut ignarus sine scientia, sicut ignobilis sine nobilitate. Hoc quoque & infamium, quasi sine bona fama: fama autem dicta, quia fando, id est, loquendo peruagatur per traduces linguarum & aurium serpens. Est autem nomen & bonarum rerum, & malorum. Nam fama felicitatis interdum est, vt illud est, Illustris fama, quod laus est: malarum, vt Virgilius: Fama malum quæ non aliud velocius vllum. ^r Famæ autem nomen certi locum non habet, quia plurimum mendax est, adijciens multa, vel demutans de veritate: quæ tamdiu viuunt, quamdiu non probatur. At vbi probaueris, esse cessat, & exinde res nominatur, nõ fama.

Exiliu dictu quasi extra solum. Nam exul dicitur qui extra solu est. (— Vnde ^v postliminium redeuntibus, hoc est de exilio reducendis, qui sunt eiccti iniuria extra limen patriæ.) Diuiditur autem exilium in relegatis & deportatis.

Relegatus est quem bona sua sequuntur, deportatus quem non sequuntur.

Proscriptio exilij procul damnatio, quasi porro scriptio. Item proscriptis, quia palam scriptus.

^x Metallum est vbi exules deputantur ad eruendam venam, marmoræque secanda in crustis.

^y Seruitus à seruado vocata, apud antiquos enim qui in bello à morte seruabatur, serui vocabantur. ^z Hæc est sola malorum omnium postrema, quæ liberis omni supplicio grauior

gravior est, nam vbilibertas perijt, vnà ibi. A perierunt & omnia.

Mortium verò diuersi casus, ex quibus crux vel patibulum in quo homines appelli cruciantur vel patiuntur, vnde & nomina habent.

Patibulum enim vulgò furca dicitur, quasi ferens caput. suspensum enim & strangulatum ex eo exanimat, sed patibuli minor pœna, quam crucis. Nam patibulū appensos statim exanimat, crux autem suffixos diu cruciat, vnde & in Euangelio latronibus, vt morerentur, & de ligno ante sabbatum deponerentur, crura contracta sunt, quia ligno suspensi cito mori non poterant.

In ipso quoque genere necis differt. Cru- delius est enim in aqua spiritum torquente extingui, ignibus vri, frigore & fame necari, canibus & bestijs exponi. Nam ferro mori ætas quoque maior optauit. Gladius enim sine maiori cruciatu cōpēdiosa morte vitam finire nouit.

Culleus est parricidale vasculum ab oc- culendo, i. claudendo dictum. Est autē vter ex corio factus, in quo parricidæ cum simia & gallo & serpente inclusi, in mare præci- pitantur: omnium autem istarum mortium genus animaduersio nominatur.

Animaduersio enim est, quando iudex reum punit, & dicitur animaduertere, i. ani- mum illuc aduertere, intendere vtique ad puniendum reum, quia iudex est. Ideo au- tem Romani aqua & igni interdicebant quibusdam damnatis, quia aer & aqua cun- ctis pater, & omnibus data sunt: vt illi non frueretur, quod omnibus per naturam cō- cessum est.

a Cap. XXVII. Malum autem tunc plenum -- & impendet. *Planum -- & impedit legit interpres Hispanus, qui ita reddidit: El mal entonces es llano quando es pasado, è embarga al que sea dolor è miedo.*

b Est autem epitheton necessarium Pro necess. no- men est in plerisq. libris, error natus ex scriptura compen- dio nēm, quod est in libro Salmant.

c Octo genera pœnar. ex Augusti. 21. de ciuit. c. 11. Cic. lib. 1. de Orat. Vitia hominum, atq. fraudes, dam- nis, vinculis, ignominijs, verberibus, exilijs, morte multantur - Talionis tamen (quod sciam) non meminit Ci- cero, meminit Aug.

d Neruus ---. In VV. cc. lacuna est. alior. interpretatio ex Festi eptome sumpra videri possit, sed aliquanto etiam ve- rius Festus ipse.

e Boia. Fest. Boiæ genus vinculozum tam lignæ, quàm ferreæ dicuntur.

f numero tantum plurali. At Virgil. singulari dixit, ruuntq. effusi carcere currus.

g Anguilla Plin. lib. 9. c. 23. Tenuissimum (murænis) tergus, contra anguillis crassius, eoq. verberari soli- tos tradit Verrius prætextatos, & ob id dicit his multam non institutam.

h Vectes -- saxaq. velluntur. Veltitur mallebat A. August. sed velli, vehiq. saxa vestib. passim videmus.

i Sed hi ad pœnas leg. n. p. Cur igitur hic cōmemorati? An quia Martyres vectib. cruciati sape legimus? si lenis. Al. si leuis.

l quia arcuato vultere. Verba sunt Hieronymi, siue Tertulliani potius. Vid. inf. lib. 12. c. 5.

m & fidicula -- vt fides inueniatur. Vel potius à fi- dium similitudine.

n Equuleus -- quod extendat. Al. extendatur.

Latumia. Euseb. in Chron. Tarquinius superbus excogitauit vincula, taurea, fustes latumias, carce- res, compedes, catenas, exilia, metalla. Nec tamen lau- sinitia decenda (vt quidā arbitrantur) quia Seneca lib. 5. cō- troner. pœcat; Nec quæquam vestru decipiat nomē ipsum latumia, minimè lauta res est. Vid. Fest. Ascon.

p ad verberandum aptum. Aliena hac censemus.

q Ignominium. Sic meliores libri, & statim infamium, que vox sape in Concilijs Toletan. legitur.

r Vt illud est illust fam. Ex orat. pro Marcel.

s quoniam aliud. Sic in omnibus Gothicis non quo- ac moe iudicio haud malè.

t Fama autē certi. Totus locus ex Apolog. Tertull. c. 8.

v Vnde postliminium -- patria. Obelo hac notauimus de A. Aug. & Chaconis sententia.

x Metallum -- deputantur. Neap. deportantur.

y Seruitus. Ex Aug. 19. de ciuit. c. 15.

z Hæc est sola malor. Cic. Philipp. 2. Seruitus malo- rum omnium postremū non modo bello, sed mor- te etiam repellendum.

a In ipso quoque genere necis. Ex Apologet. Tertull.

b & serpente. Iuuenal. satyr. 8. Cuius supplicio nō debuit vna parari Simia, nec serpens vnus, nec cul- leus vnus. Que de serpente, gallo, & simia in quibusd. libris leguntur, in meliorib. nulla sunt, præterquam in vno Salmant. sane peruetusto, sed ibi quoque ad finem totius capitis reiecta: vt liquid apparet esse aliena. Huiusmodi accessonibus pessu- me multati sunt hi libri.

DE TEMPORIBVS.

De Chronica vocabulo.

Cap. XXVIII.

Chronica Græcè dicitur, quæ Latinè tē- porum series appellatur, qualem apud Græcos Eusebius Cæsariensis Episcopus edi- dit, & Hieronymus presbyter in Latinam linguam conuertit: Χρόνος enim Græcè, La- tinè tempus interpretatur.

Cap. XXVI. Quæ his xij. capitibus de temporibus continen- tur, adducta hæc sunt à libro Isidori de astris ad Sisebutum Regem, & eiusdem Chronico.

De momentis et horis. Cap. XXIX.

Tempora autem momentis, horis, die- bus, mensibus, annis, lustris, seculis,

H 3 atatibus

ætatibus diuiduntur. Momentum est minimum atque angustissimum tempus, à motu siderum dictum. Est enim extremitas horæ in breuibus interuallis, cum aliquid sibi cedit atque succedit. Hora Græcum est nomen, & tamen Latinum sonat. Hora enim finis est tēporis, sicut & oræ sunt fines maris, fluuiorum, & vestimentorum.

De diebus. Cap. XXVIII.

Dies est præsentia solis, siue sol supra terras: sicut nox, sol sub terris. Vt enim dies aut nox sit: causa est, aut supra terrâ sol, aut sub terris. Dies legitimus viginti quattuor horarum est, vsque dum dies & nox spatia sui cursus ab oriente vsque ad alium orientem solem cæli volubilitate cōcludat, Abusuè autem dies vnus est spatium ab oriente sole vsque ad occidentem. Sunt autem diei spatia duo^a interdianum atq. nocturnum, & est dies quidem horarum viginti quattuor, spatium autem horarum duodecim.^b Vocatus autem dies à parte meliore: vnde & in vsu est, vt sine commemoratione noctis, numerum dicamus dierum: sicut & in lege diuina scriptum est: Factum est vespere & mane dies vnus.

Dies secundum Ægyptios inchoat ab occasu solis: secundum Persas, ab ortu solis: secundum Athenienses, à sexta hora diei: secundum Romanos à media nocte. Vnde & tunc gallicinium est,^d id est, gallorum cantus, ^e quorum vox diei ostendit præconiū, ^f quando & mesonyctius afflatus fit.

Dies dicti à dijs, quorum nomina Romani quibusdam sideribus sacrauerunt. Primū enim diem à sole appellauerunt, qui princeps est omnium siderum, sicut & idē dies caput est cunctorum dierum. Secundum à luna, quæ soli & splendore & magnitudine proxima est, & ex eo mutuatur lumen. Tertium à stella β Martis, quæ Pyrois vocatur. Quartum à stella Mercurij, ^h quem quidam Stilbonta dicunt. Quintum à stella Iouis, quam Phaëthontē aiunt. Sextum à Veneris stella, quam Luciferum asserunt: quæ inter omnia sidera plus lucis habet. Septimū à stella Saturni, quæ septimo cælo locata xxx. annis fertur explere cursum suum. Proinde autem ex his septē stellis nomina diebus gentiles dederunt, eò quòd per easdem aliquid sibi effici existimarent, ⁱ dicentes habere à sole spiritum, à luna corpus, à Mercurio

ingenium & linguam, à Venere voluptatē, à Marte sanguinem, à Ioue temperantiam, à Saturno humorem: talis quippè extitit gentilium stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

Apud Hebræos autem dies prima, vna sabbati dicitur, quæ apud nos dies dominicus est, quem gentiles soli dicauerunt. Secunda sabbati, secunda feria, quem seculares diem lunæ vocant. Tertia sabbati, tertia feria, quem illi diem Martis vocant. Quarta sabbati, quarta feria, qui Mercurij dies dicitur à paganis: Quinta sabbati, quinta feria est, i. quintus à die dominico, qui apud Gentiles Iouis vocatur. Sexta sabbati, sexta feria est, quæ apud eosdem paganos Veneris nuncupatur. Sabbatum autem septimus à dominico die est, quem Gentiles Saturno dicauerunt, ^k & Saturni nominauerunt. Sabbatum autem ex Hebræo in Latinum requies interpretatur, eò quòd Deus in eo requieuisset ab omnibus operibus suis. ^l Melius autem in vocabulis dierum de ore Christiano ritus loquēdi Ecclesiasticus procedit: tamen si quem fortè cōsuetudo traxerit, vt illud exeat ex ore quod improbat corde, intelligat illos omnes, de quorū nominibus appellati sunt hi dies, homines fuisse, & propter beneficia quædam mortalia, quia plurimum potuerūt, & emiuerunt in hoc seculo, delati sunt eis ab amatoribus suis diuini honores, & in diebus, & in sideribus: sed prius à nominibus hominum sidera nuncupata, & à sideribus dies sunt appellati.

A fando autem ferix nuncupata sunt, quod in eis nobis sit tempus dictionis, id est, in diuino vel humano officio fari: sed ex ijs festi dies hominum causa instituti sunt: feriati causa diuinorum sacrorum.

^m Partes diei tres sunt: mane, meridies, & **D**suprema.

Mane, lux matura & plena: nec iam crepusculum. ⁿ Et dictum mane à mano, manū enim antiqui bonum dicebant. Quid enim melius luce? Alij mane existimant vocari à ^o manibus, quorum conuersatio à luna ad terram est. Alij putant ab aëre: quia manus id est rarus est atque perspicuus.

Meridies dictus quasi medidies, hoc est, medius dies, vel quia tūc purior dies est. Merū enim purū dicitur. In toto enim die nihil clarius meridie, quādo sol è medio cælo rutilat, & omnē orbē pari claritate illustrat.

^p Suprema

P Suprema est postrema pars diei, quando sol cursum suum in occasum vertit: dicta quod superest ad partem ultimam diei.

Q Serum vocatum à clausis seris, quando iam nox venit, ut vnusquisque somno tutior sit.

Hodie, quasi hoc die, & quotidie non cotidie, ut sit quot diebus.

C Cras, quod est postea.

Hesternum est pridie: & dictum hesternum ab eo quod iam dies ipse sit à nobis extraneus & prætereundo alienus.

Pridie autem, quasi priori die.

Perendie, id est per ante diem, vel in antecessum, id est, prius.

a Cap. XXVIII. interdianum. Sic l. o.

b Vocatus autem dies à part. mel. è Seru. Æn. 5. ad v. Torquet medios nox humida curf.

c secundum Athenienf. à sexta hora diei. Ex eod. Seruij loco qui Agellium citat, Agellius vero lib. 2. cap. 2. ex Varrone diem apud Athenienses ab occasu solis dicit incipere. Quod affirmat etiam Macrobi. lib. 1. & Censorin. c. 19. ergo vel Seruium vel Agellium emendari oportet. Isidorum secutus est Beda cap. 2. de ratione temporum. Quid si è supra per compendium scripta sexta lectores fecerunt cum? supremam Isidorus intellexisset: vel potius pro suprema sexta hora legerunt? Nam alio pacto quomodo hinc honestè abeamus nescio.

d id est gallor. cantus. He voces addita ex C. Ne. sp. ut quod sequitur. Quor. vox, & c. procederet.

e quor: vox diei est p. Ambros. Hoc excitatus Lucifer soluit polium caligine.

f quando & mesonyct. afflat. Et quia noctis melior pars est, solusque ad nos iam seditur, afflari radijs eius orbis hic dicitur. Afflari autem maiorum est verbum, qui, adueniente sole, simulacra nocturna aufugere credebant. Vnde Philostrat. lib. 3. de vit. Apollonij negat Achillis simulacrum gallicinium expectasse. Quo pertinet illud quoque Anchisa, Iamque vale, torquet medios nox humida curfus, Et me seruus equis oriens afflauit anhel. eodemque modo interpretatur Seruius illud Æn. 6. Ecce autè primi sub lumina solis & ortus. Ut lumina primi solis mediū noctis intelligat.

g Stella Martis quæ Pyrois: Chaconi assensu sumus hic, ut etiam supra lib. 3. c. 70. cum in libris omnib. vtrobiq. vesper pro Pyrois legatur.

h. Quem quidam Stilbonta. Optimè quoque coniecit idem Chacon, cum hic legatur. Quem quidam candidū circulum dicit, candidū glossim fuisse rō sū lo. r. unde ab imperito lectore sublatum Stilbonta, additum circuli. Cum candidus circulus via lactea Isidoro sit lib. 3. c. 45. huius rei magnum argumentum, vocem circulum etiamnum à quibusdam libris abesse.

i Dicentes habere à sole spirit. Seru. Æn. xj. ad v. Nil iam caelestib. vllis debentem. Superis debemus omnia donec vinimus, idèd, quia, ut dicunt Phisici, cum nasci cœperimus, fortimur à sole spiritū, à luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium, à Ioue desiderium, à Venere cupiditates, à Saturno humorem. Vbi, quod ad Iouem attinet, Seruius

A ex Isidoro videtur corrigendus. Cig. 2. de nat. deor. His interiecta Iouis stella illustrat, & temperat. Quem propterea in Somn. Scip. fulgorem salutarem appellat. Bed. c. 4. à Saturno tarditatem.

k Et Saturni nominauer. Aug. 18. cont. Faust. cap. 5. Saturnum importare conamini, quia eum diem Saturni gentes appellauerunt.

l Melius autem in vocab. Ex Aug. in ps. 93.

m Partes diei. è Seru. Æn. 2.

n Et dictum mane à mano. è Seru. Æn. 1. ad v. tenet ille immania laxa. Varro lib. 5. mane, quod tūc manat dies ab oriente: nisi potius, quod bonum antiqui dicebant manum. Vidend. item Seru. Æn. 3. ad v. stant manib. aræ.

B o à manib. Macrobi. lib. 1. Saturn. c. 3. Mane autem dictum, quod à locis inferiorib. id est, à manib. lucis exordium emergat. Et in fin. lib. 8. infr.

p Suprema est post. Varro. Suprema summū diei, id à superrima. Hoc tempus xij. tabulæ dicunt occasum esse solis.

q Serum. Al. Sero.

r Et quotidie non cotidie. Vid. sup. lib. 1. c. 26.

s Cras, quod est postea. Deesse videtur aliquid. Et postera fortasse legendum.

t In antecessum id est prius. Gloss. in antecessum τῶν προχθια & apud Senec. in antecessum solare, hoc est, antequam dies debiti cedat.

De Nocte. Cap. XXIX.

Nox à nocendo dicta, eò quod oculis noceat. Quæ idcirco lunæ ac siderum

C lucem habet, ne indecora esset, & ut consolaretur omnes nocte operantes: & ut quibusdam animantibus quæ lucem solis ferre non possunt ad sufficientiam temperarentur. Noctis autem & diei alternatio propter vicissitudinē dormiendi & vigilandi effecta est, & ut operis diurni laborem noctis requies temperaret. Noctem autem fieri, aut quia longo itinere lassatur sol, & cum ad vltimum cæli spatium peruenit elanguescit, ac labefactos efflat suos ignes: aut quia eadem vi sub terras cogitur, qua super terras pertulit lumen, & sic vmbra terræ noctem facit. Vnde & Virgilius, -- ruit Oceano nox, Inuoluens vmbra magna terramque polū mque. Noctis partes septem sunt, vesper, crepusculum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum.

Vesper à stella occidentali vocatur, quæ solem occiduū sequitur & tenebras sequentes præcedit. De qua Virgilius, Ante diem clauso componet vesper Olimpo.

Tenebræ autem dictæ, quod teneant vmbas.

Crepusculum est dubia lux. Nam creperum dubium dicimus, hoc est inter lucem & tenebras.

H 4 Conti-

Conticinium est quando omnia silent: A lux est. Octauus autem dies, idem primus conticescere enim silere est.

^f Intēpestum est medium & inactuosum noctis tempus: quando agi nihil potest, & omnia sopore quieta sunt. Nam tempus per se non intelligitur, nisi per actus humanos. Medium autem noctis actu caret. Ergo intempesta, inactiosa quasi sine tempore, hoc est sine actu, per quem dignoscitur tempus. vnde est, Intempestiue venisti, ergo intempesta dicitur, quia caret tempore, id est, actu.

Gallicinium propter gallos lucis prænuntios dictum.

Matutinum est inter abscessum tenebrarum, & auroræ aduentum; & dictum matutinum, quod, hoc tempore inchoante, maneat.

Diluculū quasi iam incipiens parua diei lux. Hæc & aurora quæ solem præcedit.

^g Est autem aurora diei clarescentis exordium, & primus splendor æris, qui Græcè ^{ἠὴρ} dicitur, quam nos per deriuationem auroram vocamus, quasi eororam. Vnde est illud, lætus Eois Eurus equis. & , Eoasque acies.

^a Cap XXIX. Nox dicta. *de Seru. Æn. 1. ad v. ponto nox incubat atra. Rab. li. 10. c. 6. Nox dicta quod nocteat aspectibus. vel negotijs humanis. siue quod in ea feres, latroneſq. nocendi alijs occasionem nanciscantur? Nisi potius à Graeco ὄξ, ut ait Varro. in illud*

^b consolaretur homines. *Al. omnes.*
^c Noctem autem fieri lumen. *Lucret. lib. 5. At nox obruit ingenti caligine terras, Aut vbi de longo cursu sol extrema cæli Impulit, atq. suos effluit læguidus ignes Cõcussos itere, & labefactos aere multo: Aut quia sub terras cursum cõuertere cogit. Vis eadem superæ quæ terras pertulit orbem.*

^d Noctis partes. *Seru. Æn. 2. Sunt autem solidæ noctis partes secundum Varronem hæ: Vespera, conticinium, intempestum, gallicinium, lucifer.*

^e Creperū dubium. *Eleganter Ambros. lætus dies hic trāseat, Pudor sit vt diluculū, Fides velut meridies. Crepusculū mens nesciat. Est autem creperum Sabini verbum, ut ait Varro.*

^f Intempestum--id est, actu. *Omnia sunt Seru. Æn. 3. ad v. nox intempesta tenebat.*

^g Est autem aurora. *Ex eod. Æn. 11. Varro tamen lib. 6. Aurora dicitur ante solis ortum ab eo quod igne solis tum aureo aër aurescit.*

De Hebdomada. Cap. XXX.

Hebdomada dicta à numero septem dierum quorum repetitione, & menses, & anni, & secula peraguntur: *ἑπτά* enim Græci septē dicunt. Hanc nos septimaniam vocamus, quasi septem luces. Nam mane

lux est. Octauus autem dies, idem primus est, ad quē reditur, & à quo rursus hebdomadis series orditur.

De mensibus. Cap. XXXI.

Mensis nomen est Græcum de lunæ nomine tractum. Luna enim *μήνη* Græco sermone vocatur. vnde & apud Hebræos menses legitimi, non ex solis circulo, sed ex lunæ cursu enumerantur, qui est de noua ad nouam. Ægyptij autem primi propter lunæ velociorem cursum, & ne error computationis eius velocitate accideret, ex solis cursu diem mensis adinuenerunt: quoniam tardior solis motus facilius poterat comprehendendi.

^a Ianuarius mensis à Iano dictus, cui fuit à gentilibus consecratus, vel quia limen & ianua sit anni. Vnde & brifons idem Janus pingitur: vt introitus anni, & exitus demonstratur.

Februarius nuncupatur à Februo, id est Plutone, cui eo mense sacrificabatur. Nam Ianuarius dijs superis, Februarius dijs manibus Romani consecrauerunt. Ergo ^b Februarius à Februo, id est à Plutone, non à febre, id est ægritudine nominatus.

^c Martius appellatur propter Martem Romanæ gentis auctorem, vel quod eo tempore cuncta animantia ad marem agantur, & ad concubendi voluptatem. ^e Idem appellatur & mensis nouorum, quia anni initium mensis est Martius. Idem ^d & nouum ver ab indicijs scilicet germinum: quia in eo, viridantibus fructibus nouis, transactorum probatur occasus.

^e Aprilis pro Venere dicitur quasi Afrodidis. Græcè enim *ἄφροδίτη* Venus dicitur, vel quia hoc mense omnia aperiuntur in florem: quasi aperilis.

Maius dictus à Maia matre Mercurij, vel à maioribus natu: qui erant principes reipublicæ. Nam hunc mensem maioribus, sequentem verò minoribus Romani consecrauerunt.

Vnde & Iunius dicitur. Antè enim populus in centurias seniorum & iuniorum diuisus erat.

^f Iulius verò, & Augustus de honoribus hominum Iulij, & Augusti Cæsarum nuncupati sunt. Nam prius Quintilis, & sextilis vocabantur: quintilis, quia quintus erat à Martio: quem principem anni testantur esse Romani,

Romani, Sextilis similiter quod sextus.

September nomen habet à numero & imbre quia septimus est à Martio & imbres habet. Sic & October, Nouēber, atque December ex numero & imbribus acceperunt vocabula: quem numerum decurrentem December finit, pro eo quod denarius numerus præcedentes numeros claudit.

Kalendas autem, Nonas, & Idus propter festos dies Romani instituerunt, vel propter officia magistratuū. In ijs enim diebus conueniebatur in urbibus. Quidam autem Kalendas à colendo appellari existimant. Apud veteres enim omnium mensium principia colebantur: sicut & apud Hebræos. Idus autem plerique Latinorum ab edendo dictas putant: quod ij dies apud veteres epularum essent.

Nonæ à nundinis vocatæ. nundinæ enim sunt publicæ conuentiones, siue mercimonia.

^a Cap. XXXI. - Ianuarius vel quia limes & ianua. Hierony. Ez. ech. 28. Ianuarius dicitur eò quod apud Romanos anni sit ianua. Sed limes non limen in omnibus libris legi mirum.

^b Februarius à Februo. A die februato Varro. à Februo deo. Illustrationum Macrobius, à februo hoc est purgamento Censorinus. Seruius. 1. Georg. & Augustinus. 18. contra Faust. c. 5. secutus est Isidorus.

^c Idem appell. mensis nouor. in sacris libris.

^d Idem nouum ver ab indicijs. Seru. Georg. 1. ad V. veterum nom. ab inijs.

^e Appell. à Aphrodis. Macrobius lib. 1. c. 12. Secundū mensis nomen dedit Aprilem quasi Aphrile à spuma quam Græci vocant ἀπρὴν vnde Venus creditur orta.

^f Vel q. h. m. omnia aperiuntur in florem. Quod Varro placuit.

^g Julius verò & Aug. Aug. 2. de doct. Chr. c. 21.

^h à numero & imbre. A numero tantum Varro, Augustinus, & Seruius à quo hæc proculdubia sumpsit Isidorus. Sed hæc omnia additamentis plena. Quamuis scio Cassiodorum ex imbribus quoque notatione consecisse.

De solstitijs et æquinoctijs.
Cap. XXXII.

Solstitium dictum: quasi solis statio: quod tunc sole stante crescant dies vel noctes. Æquinoctium appellatum quod tunc dies, & nox horarum à spatio æquali consistunt.

^b Duo autem sunt solstitia, vnum æstiuum octauo Kalendarum Iuliarum, de quo tempore remeare sol ad inferiores incipit circulos: aliud hyemale, octauo Kal. Ianuar. quo

A tempore sol altiores incipit circulos petere. Vnde & hyemalis solstitij dies minimus, sicut æstiuus maximus inuenitur. Item duo sunt æquinoctia, vnum vernale & aliud autumnale, quæ Græci ἰσημερινὰς vocant. Sunt autem hæc æquinoctia die octaua Kalend. April. & octauo Kalend. octob. quia annus olim, in duas partes tantum diuidebatur: hoc est in æstiuū, & in hyemale solstitium, & c in duo hemisphæria.

^a Cap XXXII. spatio æquali consistunt. Ita nostri o. CC. constant Romani.

^b Duo autem sunt. è Seru. Georg. 1. ad v. Humida solstitia. At boni Latinitatis auctores æstiuum solum solstitium agnoscunt, alterum non solstitium, sed brumam nominant.

^c Et in duo hemisphæria. Sic o. l. in duas ἰσημερινὰς volebat A. Aug.

De temporibus anni. Cap. XXXIII.

Tempora anni quattuor sunt: ver, æstas, autumnus, & hyems. dicta sunt autem tempora, à cõmunionis temperamento, quod inuicem se humore, siccitate, calore, & frigore temperent. Hæc & curricula dicuntur: quia non stant, sed currunt.

^c Constat autem post factum mundum ex qualitate cursus solis tempora in ternos menses fuisse diuisa. Quorum temporum talem veteres faciunt discretionē, vt primo mense ver nouum dicatur, secundo adultū, tertio præceps. Sic & æstas in suis tribus mensibus, noua, adulta, & præceps: Sic & autūnus nouus, adultus, & præceps: Item hyems noua adulta, & præceps, siue extrema. Vnde est illud. Extremæ sub casum hyemis. Ver autem dictum quod viret. Tunc enim post hyemem vestitur tellus herbis, & in florem cuncta rumpuntur.

^e Æstas dicitur ab æstu, id est calore. & æstas quasi vsta, id est exusta & arida. Nam calor aridus est.

^f Autumnus à tépestare vocatur: quando & folia arborum cadunt & omnia marurescunt.

^g Hyemem autem ratio hemisphærij nuncupauit: quia tunc breuiori sol voluitur circulo. Vnde & hoc tempus bruma dicitur: quasi βραχυς ἡμέρα id est breuis, vel à cibo quod maior tunc sit vescendi appetitus. Eda citas enim Græcè βραμια appellatur: h vnde & imbrumari dicuntur, i quibus fastidium est ciborum. Hybernus autem inter hyemē & vernum est k quasi hyemeuernus qui plerumque

plerumque à parte totam hyemem significat. Hæc tempora singulis etiam cæli partibus ascribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriuntur: æstas verò meridiano, eo quòd pars eius calore signantior sit: hyems Septentrioni, eo quòd frigidibus & perpetuo gelu torpeat: autumnus occiduo, eo quòd graues morbos habet: vnde & tunc folia arborum defluunt. Vt autem autumnus abundet morbis: facit hoc confiniū frigoris & caloris, & compugnancia inter se contrariorum aërum.

^a Cap. XXXIII. à communionis temperam. à communi temp. C. Rom.

^b Hæc & curricula. à *Seru. Æn. 8.*

^c Constat autem post fact. à duob. *Seru. locis Georg. 1. ad v. Vere nouo. & Georg. 2. ad v. Non alios prima c. o. m.*

^d Cuncta rumpuntur. *Al. erumpunt, al. prorumpunt.*

^e Æstus ab æstu. *Seru. Æn. 2. ad v. Propiusq. æstus incend. volu. æstus (inquit) calorem, vnde & æstas dicitur. Vid. Varr. lib. 5.*

^f Autumnus à tempestate. *An tempestatem tempestiu: ætem intelligit? ut sit autumnus auctus annus detracta. & ut in sartor, sartor, autor. Fæst. Autumnum quidam dictum existimant, quòd tum maximè augentur hominum opes.*

^g Bruma q. *βραχ.* Varr. *Fæst. Seru. & Macrob.*

^h Vnde & inbrumari. *Al. imbrumati, item brumati, & brumatici. que vox hodieq. apud nos in vsu est.*

ⁱ quib. fastidium est. *Quib. studium est, vnus Tarrac.*

^k quasi hyemeuernus. *Ex C. Neap. & Oues. al. hybernus. Ut sit præceptus hyems.*

^l Ex compugnancia contrarior. aërum. *Contrariorum rerum Seruius Georg. 1. ad v. Quid tempestates Autumni.*

De annis. XXXIV

Annus^a est solis anfractus: cum peractis cccxv. diebus ad eadem loca siderum redit. Annus autè dictus, quia mensibus in se recurrentibus voluitur. Vnde & annulus quasi annuus, id est circulus, quòd in se redeat. Virgilius, Atque in se sua per vestigia voluitur annus: Sic enim & apud Ægyptios indicabatur ante inuentas litteras, picto dracone caudam suam mordente, quia in se recurrit. Alij annum dicunt, ἀπὸ τοῦ ἀναναστῆσαι id est ab inuouatione: renouatur enim semper.

Tria sunt autem genera annorum. Aut enim lunaris annus est triginta dierum: aut solstitialis qui xij. continet menses: aut magnus, omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, qui fit post annos solstitiales plurimos.

A^b Æra singulorum annorum constituta est à Cæsare Augusto: quādo primum^c censum exegit, ac Romanum orbem descripsit: Dicta autem Æra ex eo quòd omnis orbis, æs reddere professus est reipublicæ.

^a Cap. XXXIV. Annus est. *Totū caput vsq. ad Æra. constat ex varijs Serui locis Æn. 1. 3. & 5.*

^b Æra singulorum annorum. *Leguntur hæc in plerisque Eusebii codicibus. sed negabat existere in antiquissimis Chacon. Porro de æra multi hæc etate multa. Nos Nonio credimus ita scribenti: Æra numeri nota. Lucil. lib. xxix. Hæc est ratio, peruersa æra, summa & subducta improbe. M. Tullius in Hortensio apud eund. Non. Quid tu inquam, soles, cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam quæ ex his confecta sit non probare? Vid. inf. lib. 6. c. 15.*

^c censum exegit. *Ita lib. 3. Tarrac. Neap. exagitato censu. & quidem apud Euseb. frequens: censu Roma agitato inuenta sunt hominum millia, &c.*

De olympiadibus et lustris & iubilis. Cap. XXXV.

Olympias apud Græcos constituta apud Elidem Græciæ ciuitatem, Elijs agentibus agonem, & quinquennale certamen, quattuor medijs annis vacantibus: & ob hoc Elidum certaminis tempus olympiadem vocauerūt, quadriennio in vna olympiade supputato.

Lustrum verò est πεντητηρίς id est, quinquenniū, quòd quinto anno dicitur conditum propter olympiadas à Romanis: adhuc enim consules, adhuc era nondum erant. Est enim quinquennale tēpus. Ideò verò sic vocatur: eò quòd censu per quinquennium in republica peracto, vrbs Roma lustrabatur.

Iubileus interpretatur, remissionis annus. Est enim Hebraicus & sermo & numerus, qui septenis annorum hebdomadibus, id est quadraginta nouè annis texitur, in quo clangebatur tubis, & ad omnes reuertebatur antiqua possessio, debita absolutebantur, confirmabantur libertates. Hunc numerum etiam in diebus Pentecostes & ipsi celebramus post Domini resurrectione remissa culpa: & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi suscipientes aduenientem in nos gratiam Spiritus sancti.

^a Cap. XXXV. Et quinquennial. certam. *Euseb. in Chron. Elij agunt quinquennale certamen, quattuor annis in medio expletis, quam Olympiadem Iphitus filius Praxonidis, siue Hæmodis primus constituit.*

^b Lustrum

^b Lustrū vero. *Seru. Æn. 1. ad v. vincit lustris lab. ætas. Lustris quinquēnijs, & benè Olympiadib. cōputat tempora, quia nondum vel Roma vel consules. Lustrum autem dictum, quidd post quinquēnum vnaquaq. ciuitas lustrabatur. Ergo verba illa, adhuc n. consules, adhuc æra nondum erant. Que Virgilij interpretationi tantum seruiunt, nihil Isidoro detracta oberant. Nam Isidorus Seruium legens non videtur Maronis verba considerasse: propter Olympiadas, pro Olympiadib. vel loco Olympiadum interpreteris licet.*

^c Et numerus qui septennis—gratiam Spiritus sancti. *Ex Hieron. ad Am. cap. 5. & Ambros. in apolog. Dauid cap. 3.*

De seculis et atibus. Cap. XXXVI.

SECULA generationibus constāt: & inde secula quod sequantur. Abeuntibus enim alijs alia succedunt. ^b Hunc quidā quinquagesimum annum dicunt, quem Hebræi iubilæum vocant. Ob hanc causam & ille Hebræus qui propter vxorem & liberos amaris dominum suum, aure pertusa, seruitio subiugatur, seruire iubetur in seculum, hoc est vsque ad annum quinquagesimum.

^c *Ætas* plerunq. dicitur & pro vno anno, vt in annalibus, & pro septem, vt hominis: & pro centum, & pro quouis tempore. Vnde & ætas tempus quod de multis seculis instruitur. ^d Et dicta ætas quasi æuitas. id est *similitudo æui*. Nam æuum est ætas perpetua, cuius neque initium neque extremum nōscitur: quod Græci *aiōnas* vocant: quod aliquando apud eos pro seculo, aliquando pro æterno ponitur. Vnde & apud Latinos est deriuatum.

Ætas autem propriè duobus modis dicitur: aut enim hominis, sicut infantia, iuuentus, senectus: aut mundi, cuius prima ætas est ab Adam vsque ad Noë: secunda à Noë vsque ad Abraham: tertia ab Abraham vsq. ad Dauid: quarta à Dauid vsque ad transmigrationem Iudæ in Babyloniā: quinta deinde vsque ad aduentum Saluatoris in carne: sexta quæ nunc agitur vsque quo mundus iste finiatur. ^e Quarum decursus per generationes & regna: primus ex nostris Iulius Africanus sub imperatore Marco Aurelio Antonino, simplicis historix stylo elicit. De hinc Eusebius episcopus Cæsariensis, atque sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter, chronicorum canonum multiplicem ediderunt, historiam regnis simul & temporibus ordinatam. Dehinc alij atque alij inter quos præcipuè Victor Tununensis Ec-

A clefiæ episcopus recensitis priorum historijs gesta sequentium ætatum vsque ad consulum Iustini iunioris imperatoris expleuit. Horum nos temporū summam ab exordio mundi ad Augusti Heraclij imperatoris vel Suinthilanis regis Gotthorū, quanta potuimus breuitate notauimus, ad iacente è latere descendente linea temporum cuius indicio summa præterita seculi cognoscatur.

^a Cap. XXXVI. Secula generationibus constat. *Secula sex generationibus constat, Cod. Neap. sed nullo (opinor) sensu.*

^b Hunc quidam. *Ex Hieronym. ad Gal. 2.*

^c *Ætas*. *Seru. Georg. 3. Ætatem plerumque generaliter dicimus pro anno, pro triginta, pro centum, pro quouis tempore. Verba autem, vt in annalibus. Itemque, vt in homine aliena cum Chacone censemus.*

^d Et dicta ætas q. æuitas. *Nam & æuitas olim eadem fuit.*

^e quarum decursus—seculi cognoscatur. *Hæc non sunt in vetustioribus. sumpsa tamen sunt ex Isidori Chronico.*

^f Victor Tununensis. *Ita legendum ex lib. de vir. illast. non (vt antea) Turonensis.*

De discretione temporum. XXXVII.

Prima ætas continet in exordio sui creationem mundi. Primo enim die Deus in lucis nomine condidit Angelos, secūdo in firmamenti appellatione cælos, tertio in discretionis vocabulo speciem aquarum & terræ; quarto luminaria cæli, quinto animantia ex aquis, sexto animantia ex terra, & hominem, quem appellauit Adam.

Adam anno ccxxx. genuit Seth à quo filij Dei. ccxxx.

Seth anno ccv. genuit Enos: qui cœpit inuocare nomen Domini. cccxxxv.

Enos anno clxxx genuit Cainan. Dccxxv.

D Cainan anno clxx. genuit Malaleel. Dcccxl.

Malaleel anno clxv. genuit Jared. Dcccclx.

Jared anno clxxij. genuit Enoch qui translatus est. Mccxxij.

Enoch anno clxv. genuit Mathusalé. Mcc. lxxxvij.

Mathusalem anno clxvij. genuit Lamech. Mccccliij.

Lamech anno clxxxvij. genuit Noë. arca ædificatur, M. D. cxlij.

Noë autem anno D. factum est diluuium. II. M. ccxlij.

Secunda

Secunda etas.

SEm post diluuium secundo anno genuit Arphaxad, à quo Chaldaei. 111M.ccxliiij.
 Arphaxad ann. cxxxv. genuit Sala: à quo Samaritæ & Indi fuerunt. 111M.cccclxxix.
 Sala ann. cxxx. genuit Heber à quo Hebræi. 111M.D.ix.
 Heber ann. cxxxiiij. genuit Phaleg. Turris ædificatur. 111M.Dcxliij.
 Phaleg. ann. cxxx. genuit Ragau. Dij primùm adorantur. 111M.Dccclxxiiij.
 Ragau ann. cxxxij. genuit Seruch. Regnum inchoat Scytharum. 111M.Dcccv.
 Seruch ann. cxxx. genuit Nachor. Regnum Ægyptiorum nascitur. 111M.cxxxv.
 Nachor ann. lxxix. genuit Tharam. Regnum Assyriorum & Sycioniorum exoritur. 111M.cxxiiij.
 Thara ann. lxx. genuit Abraham.
 Zoroastes magicam reperit. 111M.clxxxiiij.

Tertia etas.

ABraham an. centesimo genuit Isaac. Nā prius & Ismahel à quo & Ismahelitæ. 111M.cclxxxiiij.
 Isaac an. sexagesimo genuit Iacob. Arguorum regnum inchoat. 111M.cccxliij.
 Iacob ann. xcj. genuit Ioseph.
 Phoroneus Græciæ leges dedit. 111M.ccccxxxv.
 Ioseph ann. cx. vixit. Græcia segetes habere cœpit. 111M.Dxlvi.
 Hebræorum seruitus in Ægypto ann. cxliij. Atlas Astrologiam inuenit. 111M.Dclxxxix.
 Moyfes ann. xl. rexit populum in eremo. Hebræi legem & litteras habere cœperunt. 111M.Dccxxix.
 Iosue ann. xxvij. Erichthonius in Græcia primus quadrigam iunxit. 111M.Dcclvj.
 Othoniel ann. xl. Cadmus litteras Græcis dedit. 111M.Dccxcvj.
 Aoth ann. lxxx. fabulæ fictæ sunt. 111M.Dccclxxvj.
 Debbora ann. lx. Apollo Medicinæ artē inuenit, & citharam reperit. 111M.Dcccxvj.
 Gedeon ann. xl. Mercurius lyram condidit. 111M.Dcccclvj.
 Abimelech ann. iij. Chorus in Græcia inuentus. 111M.Dcccclix.

A Thola ann. xxij. Priamus regnauit in Troia. 111M.Dcccclxxxij.
 Iair ann. xxij. Carmentis Latinas litteras reperit. 111M.iiij.
 Iephte ann. vj. Hercules se flammis iniecit. 111M.x.
 Abesfan ann. vij. Alexander Helenam rapuit. 111M.xvij.
 Abdon ann. viij. Troia capta est. 111M.cxxv.
 Samson ann. xx. Ascanius Albam condidit. 111M.xlv.
 Heli sacerdos ann. xl. Arca testamenti capitur. 111M.lxxxv.
 Samuel ann. xl. Homerus fuisse putatur. 111M.cxxxv.

Quarta etas.

DAuid ann. quadrag. Carthago à Didone conditur. Gad, Nathan & Asaph prophetauerunt. 111M.clxv.
 Salomon ann. xl. Templum Hierosolymis ædificatur. 111M.ccv.
 Roboam ann. xvij. Regnum Israël & Iuda diuiditur. 111M.cccxxij.
 Abia ann. tribus, sub quo Abimelech Pontifex fuit. 111M.cccxv.
 Asa ann. xli. Achias, Amos, Ichu, Iohel & Azarias prophetauerunt. 111M.cclxvj.
 Iosaphat ann. xxv. Prophetauit Elias, Abdias & Michæas. 111M.cccxcj.
 Ioran ann. viij. Prophetauit Elias & Elifeus. 111M.cccxcix.
 Ochozias ann. j. Elias rapitur. 111M.ccc.
 Athalia ann. vij. Ionadab sacerdos claruit. 111M.cccvij.
 Ioas ann. xl. Elifeus moritur. 111M.cccxlvij.
 Amasias ann. xxix. Carthago condita. 111M.cccclxxvj.
 Ozias ann. liij. Olympias à Græcis instituitur. 111M.ccccxxviiij.
 Ioathan ann. xvj. Romulus nascitur. 111M.cccccliiij.
 Achaz ann. xvj. Roma conditur. 111M.ccccclx.
 Ezechias ann. xxix. Senatus Romæ fit. 111M.ccccclxxxix.
 Manasses ann. lv. Sibylla Samia claruit. 111M.Dxliiiij.
 Amon ann. xij. Censu primùm agitur. 111M.Dlvj.
 Iosias

Iofias an. xxxij. Thales philosophus agnoscitur. IIIIM. Dlxxxvij.
 Ioachim an. xj. Nabuchodonofor Iudæa capit. IIIIM. Dxcix.
 Sedechias an. xj. Templum Hierofolymis incensum. Sappho mulier diuerso poemate claruit. IIIIM. Dcx.

A Dionysius an. xxx. Pompeius Iudæa capit. VM. cxlvij.
 Cleopatra an. ij. Ægyptus Romanis subditur. VM. cl.
 Iulius Cæsar ann. v. Hic primus Monarchiam tenuit. VM. clv.

Sexta ætas.

Quinta ætas.

O Ctauianus an. lvj. Christus nascitur. VM. ccxj.
 Tiberius an. xxij. Christus crucifigitur. VM. ccxxxiiij.
 Caius Caligula ann. iij. Matthæus Evangelium scripsit. VM. ccxxxvij.
 Claudius ann. xiiij. Marcus Euangelium edidit, DM. cclij.
 Nero an. xiiij. Petrus & Paulus necantur. VM. cclxvj.
 Vespasianus ann. x. Hierofolyma à Tito subuertitur. VM. cclxxvj.
 Titus an. ij. Hic facundus & pius fuit. VM. cclxxvij.
 Domitianus an. xvj. Ioannes in Pathmos relegatur. VM. ccxciiij.
 Nerva an. j. Ioannes Ephesum redit. VM. ccxcv.
 Traianus ann. xviiij. Ioannes Apostolus requiescit. VM. ccxciiij.
 Adrianus ann. xxj. Aquila interpretis habetur. VM. cccxxvj.
 Antoninus Pius ann. xxij. Valentinus & Marcion agnoscuntur. VM. ccclvij.
 Antoninus an. xix. Cataphrygarum hæresis oritur. VM. cccclxxvj.
 Commodus ann. xiiij. Theodotion interpretis habetur. VM. cccclxxxix.
 Elus pertinax an. j. Nihil habet historiæ. VM. cccxc.
 Seuerus ann. xviiij. Symmachus interpretis habetur. VM. ccccviij.
 Antoninus Caracalla an. vij. Quinta editio Hierofolymis inuenitur. VM. ccccxvj.
 Macrinus an. j. Huius breuitas vitæ nihil gestorum habet. VM. ccccxxvj.
 Aurelius Antoninus an. iij. Sabellij hæresis oritur. VM. ccccxxx.
 Alexander annis xiiij. Origenes insignis habetur. VM. ccccxxxiiij.
 Maximus an. iij. Iste Germanos vicit. VM. ccccxxxvj.
 Gordianus an. vij. Iste de Parthis & Persis triumphauit. VM. ccccxlviij.
 Philippus an. vij. Hic primus Christianus imperator fuit. VM. ccccl.
 Decius

LIBRO
 DEL DR
 MARCO

H Ebræorum captiuitas ann. septuaginta Iudith historia scribitur. IIIIM. Dclxxx.
 Darius ann. xxxiiij. Iudæorum captiuitas soluitur. IIIIM. Dccxxiiij.
 Xerxes ann. xx. Sophocles & Euripides, tragædi celebrantur. IIIIM. Dccxxxiiij.
 Artaxerxes an. xl. Esdras incensam legem renouat. IIIIM. Dccclxxiiij.
 Darius qui & nothus an. xix. Hæc ætas habuit Platónem, & Gorgiam primū Rhetorem. IIIIM. Dccxciiij.
 Artaxerxes an. xl. Hester historia expletur. IIIIM. Dcccxxxiiij.
 Artaxerxes (qui & Ochus) ann. xxvj. Demosthenes & Aristoteles prædicantur. IIIIM. Dcccclx.
 Xerxes an. iij. Xenocrates illustris habetur. IIIIM. Dcccclxiiij.
 Darius an. vj. Alexander Hierofolymam cepit. IIIIM. Dcccclxix.
 Alexander Macedo an. v. Asiam obtinuit. IIIIM. Dcccclxxiiij.
 Ptolemæus ann. xl. Machabæorum liber inchoat primus. IIIIM. Dcccclxxvj.
 Philadelphus an. xxxvij. Septuaginta interpretes agnoscuntur. IIIIM. Dcccclxiiij.
 Euergetes an. xxvj. Iesus sapientiæ librum componit. IIIIM. Dcccclxxvij.
 Philopator ann. xvij. Machabæorum secundi libri historia componitur. IIIIM. Dcccclxxvj.
 Epiphanes an. xxiiij. Romani Græcos obtinuerunt. VM. xix.
 Philometor an. xxxv. Scipio Africā vicit. VM. liij.
 Euergetes an. xxix. Brutus Hispaniā subegit. VM. lxxxiiij.
 Soter an. xvij. Thraces Romanis subiiciuntur. VM. c.
 Alexander an. x. Syria Romanis subiecta est. VM. cx.
 Ptolemæus an. viij. Rhetorica ars Romæ cepit. VM. cxviij.

- Decius ann. j. Antonius monachus clau- A
ruit. VM. ccccli.
- Gallus an. ij. Nouatus hæresim condit.
VM. cccclij.
- Valerianus ann. xv. Cyprianus martyrio
coronatur. VM. cccclxvij.
- Claudius ann. ij. iste Gotthos ab Illyrico
expulit. VM. cccclxx.
- Aurelianus ann. v. Iste Christianos per-
sequitur. VM. cccclxxv.
- Tacitus ann. j. Huius breuitas vitæ præ-
notatione caret. VM. cccclxxvj.
- Probus ann. vj. Manichæorum hæresis B
orta est. VM. cccclxxxij.
- Carus anno. ij. Iste de Persis triumphauit.
VM. cccclxxxij.
- Diocletianus ann. xx. Iste diuinis libris
adustis martyria facit. VM. Diiij.
- Galerius anno. ij. Huius breuitas vitæ ni-
hil dignum historiæ contulit. VM. Dvj.
- Constantinus ann. xxx. Nicæna synodus
congregatur. VM. Dxxvj.
- Constantius ann. xxiiij. Anthropomor-
phitarum hæresis oritur. VM. Dlx.
- Iulianus ann. ij. Hic ex Christiano pa- C
ganus effectus est. VM. Dlxij.
- Iouianus an. j. Iste iterum Christianus ef-
fectus est. VM. Dlxij.
- Valens an. xiiij. Gotthi hæretici efficiun-
tur. VM. Dlxvij.
- Gratianus an. vj. Priscilianus agnoscitur.
VM. Dlxvij.
- Valétinianus an. vij. Hieronymus in Beth-
leem prædicatur. VM. Dxc.
- Theodosius an. iij. Iohânes Anachoreta cla-
ruit. VM. Dxcij.
- Arcadius ann. xiiij. Iohannes Chryso-
stomus floruit. VM. Dcxvj.
- Honorius ann. xv. Augustinus episcopus
claruit. VM. Dcxxxj.
- Theodosius ann. xxvij. Nestorius hære-
siarcha extitit. VM. Dcxlviij.
- Martianus ann. vj. Chalcedonensis syno-
dus agitur. VM. Dcliiij.
- Leo maior an. xvj. Ægyptus errore Diof-
cori latrat. VM. Dclxx.
- Zenon ann. xvij. Acephalorum hæresis
orta est. VM. Dclxxxvij.
- Anastasius ann. xxvij. Fulgentius episco-
pus prædicatur. VM. Dcxxxij.
- Iustinus ann. viij. Acephalorum hæresis
abdicator. VM. Dcxxxij.
- Iustinianus xxxix. ann. Vandali in Africa
extinguuntur. VM. Dcclxj.
- Iustinus ann. xj. Armenij fidem Christi sus-
cipiunt. VM. Dcclxxij.
- Tiberius ann. vij. Longobardi Italiam ca-
piunt. VM. Dcclxxxix.
- Mauritius ann. xxj. Gotthi catholici effe-
cti sunt. VM. Dccc.
- Phocas an. viij. Romani cæduntur à Per-
sis. VM. Dcccviij.
- Eraclius xvij nunc agit imperij annum.
Iudæi in Hispania Christiani efficiuntur.
Residuū sextæ ætatis soli Deo est cognitum.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER SEXTVS.

De libris, & officijs Ecclesiasticis.

DE VETERI ET NOVO Testamento. Cap. I.

VETVS Testamentum ideò dicitur, quia veniente nouo cessauit, de quo Apostolus meminit, dicens: Vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. Testamentum autem nouum ideò nuncupatur, quia innouat. Non enim illud discunt, nisi homines renouati ex vetustate per gratiam, & pertinentes iam ad Testamentum nouum, quod est regnum cælorum.

Hebræi autè veteris testamenti, Esdra auctore, iuxta numerum litterarũ suarum, viginti duos libros accipiunt: diuidentes eos in tres ordines, Legis scilicet, & Prophetarum & Hagiographorũ. Primus ordo Legis in quinque libris accipitur, quorum primus est Beresith, quod est Genesis. Secundus Veelle Semoth, quod est Exodus. Tertius Vaicra, quod est Leuiticus. Quartus Vaiedabber, quod est Numeri. Quintus Elle addebarim quod est Deuteronomium. Hi sunt quinq. lib. Moysi: quos Hebræi Thora, Latini Legem appellant. Propriè autem lex appellatur: quæ per Moysen data est: Secundus est prophetarum: in quo continentur libri octo: Quorum primus Iosue Ben-Nun: qui Latine Iesu Naue dicitur, secundus Sophtin, quod est Iudicũ, tertius Samuel, qui est Regum primus, quartus Melachim, qui est Regum secundus, quintus Isaias, sextus Ieremias, septimus Ezechiel, octauus The-reasar: qui dicitur duodecim prophetarum: qui libri quia sibi pro breuitate adiuncti sunt, pro vno accipiuntur. Tertius est ordo Hagiographorum, id est, sancta scribentium:

in quo sunt libri nouem: quorum primus Iob: secundus Psalteriũ: tertius Misse, quod est Prouerbia Salomonis: quartus Coheleth, quod est Ecclesiastes: quintus Sir hasirim, quod est Cantica canticorũ: sextus Daniel: septimus. Dibrehaïamim quod est verba dierũ. ^b hoc est Paralipomenon: octauus Esdras: nonus Hester: qui simul omnes v. viii. & ix. sũt xxii. sicut superius comprehensi sunt. Quidam autem Ruth & Cinoth, quod Latine dicitur Lamentatio Ieremiæ Hagiographis adiiciũt, & xxiv. volumina testamèti veteris faciũt, iuxta viginti quattuor seniores, qui ante conspectum Dñi assunt.

B Quartus est apud nos ordo veteris testamenti, eorum librorum qui in canone Hebraico non sunt. Quorum primus Sapientia liber est, secundus Ecclesiasticus, tertius Thobias, quartus Iudith, quintus & sextus Machabæorum: quos licet Iudæi inter apocrypha separent: Ecclesia tamen Christi inter diuinos libros & honorat, & prædicat.

C In Nouo autè Testamento duo sunt ordines: primus Euangelicus, in quo sunt Mathæus, Marcus, Lucas, & Iohannes. Secundus Apostolicus: in quo sunt Paulus in quattuordecim epistolis; Petrus in duabus: Iohannes in tribus; Iacobus, & Iudas in singulis. Actus Apostolorum, & Apocalypsis Iohannis.

Summa autem vtriusq. testamenti trifariè distinguitur, id est, in historia, in moribus, in allegoria. Rursus ista tria multifariè diuiduntur, id est, quid à Deo, quid ab Angelis vel hominibus gestum dictumq. sit, quid à prophetis prænuntiatum de Christo & corpore eius; quid de diabolo & mēbris ipsius: quid de veteri & nouo populo: quid de præsentis seculo, & futuro regno atq. iudicio.

I 2   • Cap.

^a Cap. I. Hebræi autem. Ex prolog. Galeato Hierony. & præfatione in libros Reg & Epiphan. lib. de pond.
^b Hoc est Paralip. Que post hæc verba adduntur in excusis, in ms. nulla sunt, neq. esse debent. Non. n. Chronicon is liber dictus est, quamuis id nomen aptissime illi conueniat, vt Hieron. ait.

De scriptoribus, & vocabulis sanctorum librorum. Cap. II.

Veteris testamenti secundum Hebræorum traditionem hi perhibentur auctores. Primus Moyses diuinæ historiæ cosmographiam in quinque voluminibus edidit, quod Pentateuchum nominatur.

Pentateuchum autem à quinque voluminibus dicitur. πέντε enim Græcè quinq. τεύχος volumen vocatur.

Genesis liber inde appellatur, eò quòd exordium mundi & generatio sæculi in eo contineatur.

Exodus verò exitum ab Ægypto vel egressum populi Israël digere, & ex ea causa nomen accepit.

Leuiticus appellatur, eò quòd Leuitarum ministeria & diuersitatem victimarum exequitur, totusque in eo ordo Leuiticus annotatur.

Numerorum liber vocatur, eò quòd in eo egressæ de Ægypto tribus dinumerantur, & quadraginta duarum per eremum mansionum in eo descriptio continetur.

Deuteronomium Græco sermone appellatur, quod Latinè interpretatur Secunda lex, id est, repetitio & Euangelicæ legis præfiguratio, quæ sic ea habet quæ priora sunt, vt tamen noua sint omnia, quæ in eo replicantur.

Iosue liber nomen accepit à Iesu filio Naue, cuius historiam continet; scriptorem verò eius eundem Iosue Hebræi asseuerant, in cuius textu post Iordanis transitum regna hostium subuertuntur, terra populo diuiditur, & per singulas vrbes, viculos, montes atque confinia Ecclesiæ, cælestisque Hierusalem spiritualia regna præfigurantur.

Iudicum nominatur à principibus populi, qui præfuerunt in Israel post Moysen & Iosue, antequàm Dauid & cæteri reges existeret. Huc librum & Ruth edidisse creditur Samuel. Liber Samuel eiusdem Samuelis natiuitatè, & sacerdotium, & gesta describit, idcirco & ab eo nomen accepit. Et quàmuis hic liber Saul & Dauid historiâ contineat: vtriq. tamen ad Samuel referuntur, quia ipse vn-

xit Saul in regnum, ipse Dauid in regem futurum. Cuius libri primam partem conscripsit idem Samuel: sequentia verò eius vsque ad calcem scripsit Dauid.

Melachim proinde appellatur: eò quòd reges Iudæ & Israëliticæ gentis gestaq. eorum per ordinem digerat temporum. Melachim enim Hebraicè, Latinè Regum interpretatur. Hunc librum Ieremias primus in vnum volumen coëgit. Nam antea sparsus erat per singulorum regum historias.

Paralipomenon Græcè dicitur, quod nos prætermisissorum, vel reliquorum dicere possumus, quia ea quæ in lege vel in Regum libris vel omissa vel non plenè relata sunt, in isto summatis & breuiter explicantur.

Librum Iob quidam Moysen scripsisse arbitrantur: alij vnū ex prophetis: nonnulli verò eundem Iob post plagam suæ passionis scriptorem fuisse existimant, arbitran-tes, vt qui certamina specialis pugnæ sustinuit, ipse narraret quas victorias expediuit. Principia autè & fines libri Iob apud Hebræos prosa oratione contexta sunt: media autem ipsius ab eo loco in quo ait, Pereat dies in qua natus sum, vsq. ad eum locum, Idcirco ego me reprehendo & ago pœnitentiam: omnia heroico metro discuntur.

Psalmorum liber, Græcè psalterium, Hebraicè nebel, Latinè organum dicitur. Vocatus autem psalmorum, quod vno Propheta canente ad psalterium, Chorus consonando responderet. Titulus autem in psalmis Hebraicus Thehilim, quod interpretatur Volumen hymnorum. Auctores autem psalmorum sunt qui ponuntur in titulis, Moyses scilicet & Dauid & Salomon, Asaph, Ethan, Idithun & filij Core Eman Ezraithæ & reliquorum quos Esdras vno volumine comprehendit. Omnes autem psalmos apud Hebræos metrico carmine constat esse compositos. Nam in morem Romani Flacci, & Græci Pindari, nunc alij abobcurrunt, nunc Alcaico personant: & nunc Saphico nitent, h trimetro vel tetrametro pede incedentes.

Salomon filius Dauid Rex Israël iuxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit: quorum primus est Hebraicè Misse: quem Græci Parabolas, Latini pro-verbiorum nominant, eò quòd in ipso sub comparatiua similitudine figuras verborum & imagines veritatis ostenderit. Ipsam autem veritatem ad intelligendum le- gentibus

gentibus referuauit. Secundum librum Coheleth vocauit, qui Græcè Ecclesiastes dicitur, Latine Concionator: eò quòd sermo eius non specialiter ad vnum sicut in Proverbijis, sed ad vniuersos generaliter dirigatur: docens omnia quæ in mundo cernimus caduca esse & breuia, & ob hoc minimè appetenda.

Tertium librum Sir-halsirim prænotauit: qui in Latinam linguam vertitur Canticum canticorum: * vbi per epithalamium carmen coniunctionem Christi & Ecclesiæ mysticè canit. Dictum autem Canticum canticorum: eò quòd omnibus canticis præferatur: quæ in scripturis sacris habentur, sicut quædam in lege dicuntur sancta, quibus maiora sunt Sancta sanctorum.

Horum autem trium librorum carmina hexametris & pentametris versibus apud suos composita perhibentur, vt Iosephus Hieronymusq; scribunt.

Isaias Euangelista potius quàm propheta edidit librum suum: cuius omnis textus eloquentia profa incedit. Canticum verò hexametro & pentametro versu discurrit.

Jeremias similiter edidit librum suum cum threnis eius: quos nos Lameta vocamus, eò quòd in tristioribus rebus funeribusque adhibeantur, in quibus quadruplex diuerso metro composuit alphabetum: quorum duo prima quasi sapphico metro scripta sunt: quia tres versiculos qui sibi nexi sunt & ab vna tantum littera incipiunt, heroicum cõma concludit. Tertium alphabetum trimetro scriptum est, & à ternis litteris ijdem versus terni incipiunt. Quartum alphabetum simile primo & secundo habetur.

Ezechiel & Danjel à viris quibusdam sapientibus scripti esse perhibentur, quorù Ezechiel principia & finis multis habet obscuritatibus inuoluta. Daniel verò claro sermone regna orbis pronuntiat & tempus aduentus Christi manifestissima prædicatione annotat. Hi sunt quattuor Prophetæ, qui maiores vocantur, quia proluxa volumina condiderunt. Liber duodecim prophetarù auctorù suorù nominibus prænotatur, qui propterea dicuntur minores quia sermones eorù breues sunt. Vnde & cõnexi sibi in vno volumine continètur: quorù nomina sunt: Osee, Iohel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, & Malachias.

A. Esdra liber auctoris sui titulo prænotatur, in cuius textu eiusdem Esdræ, Nehemiæq; sermones pariter cõmentur. Nec quæquam moueat, quod vnus Esdræ dicitur liber: quia secundus, tertius & quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos deputantur.

Hester librù Esdras creditur conscripsisse in quo eadè regina sub figura Ecclesiæ Dei populù à seruitute & morte eripuisse scribitur, atq; interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, diei celebritas in posteros mittit.

9 Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquam est, vnde & ipse stylus Græcè magis eloquentiam redolet. Hunc Iudæi Philonis esse asserunt, qui proinde Sapientiæ nominatur, quia in eo Christi aduentus qui est sapiëntia Patris, & passio eius euidenter exprimitur.

10 Liber autem Ecclesiasticus certissimè Iesus filius Sirach Hierosolymita nepos Iesu sacerdotis magni composuit, de quo meminit Zacharias, qui liber apud Latinos propter eloquij similitudinem Salomonis titulo prænotatur. Dictus autem Ecclesiasticus, eò quòd de totius Ecclesiæ disciplina religiose conuersationis magna cura & ratione sit editus. Hic & apud Hebræos reperitur, sed inter apocryphos habetur.

C Iudith verò & Tobias siue Machabæorù libri, quibus auctoribus scripti sint, minimè constat. Habent autem vocabula eorum nominibus quorum gesta scribuntur.

Quattuor libros Euangeliorum, quattuor Euangelistæ singulariter conscripserunt.

11 Primus Matthæus cõscripsit Euangelium litteris Hebraicis & sermonibus in Iudæa, initiãns euangelizare ab humana Christi natiuitate dicens: Liber generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham: significans descendisse corporaliter ex semine Patriarcharum Christum: sicut promissum erat in Prophetis per Spiritum sanctum.

D Secundus Marcus plenus Spiritu sancto scripsit Euangeliù Christi eloquio Græco in Italia secutus Petrù, vt discipulus. Is initium à spiritu prophetali fecit dicens, Vox clamantis in deserto, parate viam Domino: vt ostenderet Christum post assumptionem carnis Euangeliù prædicasse in mundo. Ipse enim Christus & propheta dictus est, sicut scriptum est, Et Propheta in gentibus posuit.

Tertius Lucas inter omnes Euangelistas Græci sermonis eruditissimus, quippe vt medicus, in Græcia Euangelium scripsit

Theophilo Episcopo, initiatus à sacerdotali spiritu dicens: Fuit in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam nomine Zacharias, ut manifestaret Christum post natiuitatem carnis & prædicationem Euangelij, hostiam fuisse effectum pro salute mundi. Ipse est enim sacerdos, de quo dictum est in psalmis: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Vbi enim Christus aduenit: sacerdotium Iudæorum obmutuit: lex & prophetia cessauit. Quartus Iohannes: scripsit Euangelium vltimum in Asia, incipiens à Verbo, ut ostenderet eundem saluatorem, qui pro nobis dignatus est nasci & pati: ipsum ante secula Dei Verbum esse, ipsum à cælo venisse, & post mortem ad cælum iterum remeasse.

Hi sunt quattuor Euangelistæ, quos per Ezechielem Spiritus sanctus significauit in quattuor animalibus. Propterea autem quattuor animalia: quia per quattuor mundi partes fides Christianæ religionis eorum prædicatione disseminata est. Animalia autem dicta sunt: quoniam propter animam hominis prædicatur Euangelium Christi. Nam & oculis plena erant intus & foris, quoniam peruenient quæ dicta sunt à prophetis, & quæ promissa erant impleri. Crura autem eorum recta: quia nihil prauum in Euangelij. Et alas tenas tegentes crura & facies suas: reuelata sunt enim quæ tegebantur in aduentu Christi.

Euangelium autem interpretatur bona annuntiatio. Græcè enim *eu* bene *ἀγγελία* dicitur annuntiatio. Vnde & angelus nuntius interpretatur.

Paulus Apostolus suas scripsit epistolas quattuordecim, ex quibus nouem, septem Ecclesijs scripsit, reliquas discipulis suis Timotheo, Tito, & Philemoni. Ad Hebræos autem epistola à plerisque Latinis eius esse incerta est, propter dissonantiam sermonis. eandemq. alij Barnabam conscripsisse: alij à Clemente scriptam fuisse suspicantur.

Petrus scripsit duas nominis sui epistolas, quæ Catholicæ ideò nominantur, quia non vni tantum populo vel ciuitati, sed vniuersis gentibus generaliter scriptæ sunt.

Iacobus & Ioannes & Iudas suas scripserunt epistolas.

Actus Apostolorum primordia fidei Christianæ in gentibus & nascentis Ecclesiæ historiam digerit. Actuum Apostolorum scriptorem Lucam esse (constat) euange-

listam: in quo opere nascentis Ecclesiæ infantia texitur, & Apostolorum historia retinetur. Vnde & actus Apostolorum dicitur.

Apocalypsim librum Iohannes euangelista scripsit, eo tempore quo ob euangelij prædicationem in insula Pathmos traditur relegatus. Apocalypsis autem ex Græco in Latinum reuelatio interpretatur. Reuelatio enim dicitur manifestatio eorum quæ abscondita erant, iuxta quod & ipse Iohannes dicit. Apocalypsis Iesu Christi quam dedit illi Deus palam facere seruis suis.

Hi sunt scriptores sacrorum librorum, qui per Spiritum sanctum loquentes ad eruditionem nostram & præcepta viuendi, & credendi regulam conscripserunt.

Præter hæc & alia volumina apocrypha nuncupantur. Apocrypha autem dicta, id est secreta, quia in dubium veniunt. Est enim eorum occulta origo, nec patet Patribus ex quibus vsque ad nos auctoritas veracium scripturarum certissima & notissima successione peruenit. In ijs apocryphis etsi inuenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est in eis canonica auctoritas, quæ rectè à prudentibus iudicantur non esse eorum credenda, quibus adscribuntur. Nam multa & sub nominibus prophetarum, & recentiora sub nominibus Apostolorum ab hæreticis proferuntur: quæ omnia sub nomine apocryphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

a Cap. II. Pleraque ex Hieron ep. ad Paulum.

b Hunc librum & Ruth. Voces & Ruth. à plerisque aberant, sed reijcienda non fuerunt, cum idem dicas lib. i. de offic. Eccl. c. 12.

c Principia autem & fin. Ex præf. Hier. ad lib. Job.

d Titulus autem comprehendit. Ex ep. ad Sophrom.

e Auctores autem. Ex ead. ep.

f in morem Rom. Flacc. Ex præf. ad Chron. Euseb. & ad Job.

g nunc Saphico nitent. Tament apud Hieronym. timent Segunt C. ex quo tinnunt quidam legebat.

h trimetro vel tetrametro. Nihil de trimetro, aut tetrametro Hieronymus: sed nunc semipede ingreditur, Atque ita legi volebat Chacon, illud alterum glossema fuisse.

i Salomon. Ex Hieronym. ad cap. 1. Ecclesiastæ.

k vbi per epithalam. Vid. Orig. hom. 1. in Cant. Hieronymo interp.

l eloquentia prosa. Vt supra prosa oratione. Al. eloquentia prosa.

m quos nos lamenta v. eò quòd tristiorib. reb. funeribusq. canebantur fortasse, vti nunc Job verba, ita Isidori atate, Ieremia lamentationes in officio defunctor.

n Et ab

- Et ab vna tantum. Ex ep. ad Paul. Vrbis.
- Ezechiel & Daniel. Idem refert. i. de Eccle. offic. ex Hebraeorum sententia, qui hac vaticinia, non ab ipsis vaticibus scripta, sed ab alijs excepta somniarant. Sed de Ezechiele ne dubitatum quidem videtur Hieronymi aetate. Contra Danielis librum refert idem scripsisse Porphyrium, confutatamque ab Eusebio Apollinario, & Methodio.
- p Quia secundus, tertius, & quartus non habentur apud Hebr. Quia Esdrae, Nehemiae, sermones in vno volumine (vt ait Hier.) coarctant. Ita neque secundum agnoscunt; At nobis Nehemiae, idem secundus Esdrae inscribitur.
- q Liber Sap. Ex Hier. praef. cum in lib. Proem. Iesu filio Sirach tribuat Augustinum secutus. 17. de ciuit.
- r Librum Ecclesiast. -- qui liber apud Latin. Non mirum, si Isidori aetate Salomonis titulum praeferet, cum Hieronymus ita de eo: Quem Hebraicum (inquit) reperi, non Ecclesiasticum, vt apud Latinos, sed parabolam praenotatam. Cui iuncti erant Ecclesiastes, & Cantica canticorum. vt similitudinem Salomonis non solum numero librorum, sed etiam materiarum genere coequaret.
- f Et Prophetam in Gen. posui te. Ex Lxx. τὸ θεῶν σ. B. Vulg. dedi te.
- g Graeci sermonis. Ex Hier. epist. ad Damasum. 145. sed ibi Graeci Euangelium scripsisse dicitur, non in Graecia.
- v & quae promissa er. impleri. Ex Neap. c. Al. in priori.
- x Crura autem eor. recti. Ex Lxx. Vulg. Pedes eorum recti.
- y Paulus Apost. Ead. lib. 1. de offi. c. 12. & Rab. 2. de instit. cler. c. 54.
- z Ad Heb. Ex Hieronymi catalog.

De bibliothecis. Cap. III.

Bibliotheca à Græco nomen accepit, eò quòd ibi recòdantur libri. Nam βιβλίον librorum θήκη repositio interpretatur. ^a Bibliothecam veteris testamenti Esdras scriba post incensam legem à Chaldaeis, dum Iudaei regressi fuissent in Hierusalem, diuino afflatus spiritu reparauit, cunctaq. legis ac prophetarum volumina, quae fuerant à gentibus corrupta correxit, totumque vetus testamentum in viginti duos libros còstituit, vt tot libri essent in lege, quot habebantur, & litterae.

^b Apud Græcos autem bibliothecam primus instituisse Pisistratus creditur Atheniensem tyrannus: quam deinceps ab Atheniensibus auctam Xerxes incensis Athenis auexit in Persas, longoque post tempore Seleucus Nicanor rursus in Græciam retulit. Hinc studium regibus, vrbibusque cæteris natum est comparandi volumina diuersarum gentium, & per interpretes in Græcam linguam vertendi. Dehinc magnus Alexâder, vel successores eius instruendis omnium librorum bibliothecis animum intenderunt,

A maximè Ptolemæus cognomento Philadelphus omnis litteraturæ sagacissimus, cum studio bibliothecarum Pisistratū æmularetur, non solum gentium scripturas, sed etiam & diuinas litteras in bibliothecam suam contulit: ^d Nam septuaginta millia librorum huius temporibus Alexandriæ inuenta sunt.

^a Cap. III. Bibliothec. veteris testam. Libri Sacri saepe Bibliotheca appellantur. Hieron. in Catalog. Eusebius in scripturis diuinis studiosissimus, & Bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo Martyre diligentissimus peruestigator. Et in epist. ad Marcellam 141. Beatus Pamphilus Martyr cum Demetrium Phaleræum, & Pisistratum in sacra Bibliothecæ studio vellet æquare. Et Gratianus non semel Hieronymum in prologo Bibliothecæ citat.

^b Apud Græcos autem. Totus locus ex Agellij lib. 6. c. vlt. Vit. Athen. & Cicero. 3. de orat. Eustathius Aristarcho, & Zenodoto ad id usum Pisistratum dicit. Plato in Hipparch. Pisistrati filium Hipparchum Homeri libros Athenas detulisse, eosq. decantari in Panathenæis ludis iussisse ait.

^c Ptolemæus -- omnis litterat. sag. Verba Tertull. in Apolog. c. 18.

^d Septuaginta millia. s. o. l. septingenta millia Agell. & Marcellin. lib. 2. 2.

De interpretibus. Cap. IV.

HIC etiam & ^a ab Eleazaro pontifice petens scripturas veteris Testamenti, in Græcam vocem ex Hebraica lingua per septuaginta interpretes trāsferre curauit: quas in Alexandrina Bibliotheca habuit. ^b Si quidem singuli in singulis cellulis separati: ita omnia per Spiritum sanctum interpretati sunt, vt nihil in alicuius eorum codice inuentum esset: quod in cæteris vel in verborum ordine discreparet. Fuerunt & alij interpretes, qui ex Hebræa lingua in Græcam sacra eloquia transtulerunt: sicut Aquila, Symmachus & Theodotio: sicut etiã & ^c Vulgaris illa interpretatio, cuius auctor non apparet, & ob hoc sine nomine interpretis Quinta editio nuncupatur. Præterea sextam & septimam editionem Origenes ^d miro labore reperit, & cum cæteris editionibus comparauit. ^e Præbyter quoque Hieronymus triū linguarum peritus ex Hebræo in Latinum eloquium easdem scripturas conuertit, eloquenterque transfudit, ^f cuius interpretatio merito cæteris antefertur. Nā est & verborum tenacior, & perspicuitate sententiæ clarior, ^g atque, vt pote à Christiano interprete, verior.

- ^a Cap. IV. & ab Eleaz. Ex Hiero. in Chron.
^b Siquidem sing. Idem refert Aug. lib. 2. de doct. Christ. & lib. 18. de ciuit. c. 42. & Epiph. lib. de ponder. qua de re nimis multa à nostris hoc tempore dicta sunt.
^c & vulgaris. Hec verba non sunt Augustini.
^d mirò labore rep. Ex Catalog. Hier. in Origen. Reperit autem: has editiones (vt ait Epiph.) in dotijs, quinctam verò in Aethi. littere ait Hieronymus in prafat. ad homil. Origen. à se versas.
^e Presbyter quoq. Aug. 18. de ciui. c. 43.
^f Cuius interpretatio. Ex cod. 2. de doct. Christ. qua tamen non de Hieronymi interpretatione, sed de Itala dicuntur ab Augustino.
^g atq. vt pote à Ch. int. v. Hec quidam libri non habent; neque libro 1. de offic. eccles. leguntur. sunt tamen in veterioribus.

De eo qui primum Romam libros aduexit. Cap. V.

Romam primus librorum copiam aduexit ^a Æmilius Paullus, Perse Macedonũ rege deuicto: ^b deinde Lucullus è Pontica præda. Post hos Cæsar dedit Marco Varroni negotium quàm maximæ Bibliothecæ cõstruendæ. ^c Primum autẽ Romæ Bibliothecæ publicauit Pollio, Græcas simul atque Latinas additis auctorũ imaginibus in atrio, quod de manubijs magnificentissimum instruxerat.

- ^a Cap. V. Æmil. Paul. Videndum, num ad hoc satis sit, quod Plutarchus Æmilij abstinentiam laudans, narrat; libros Regis dumtaxat filijs studia litterarum tractantibus concessisse, cum auri & argenti acervos, reliquãque prædam ne aspicere quidem voluerit.
^b Deinde Lucull. Cicer. in Lucull. & 3. de finibus. Sed quod Lucullo Isidorus, Pompeio, qui Lucullo successit, bellũq. confecit, tribuit Plin. lib. 7. c. 30.
^c Primum autem Rom. Plin. lib. 7. c. 30. Marci Varronis in Bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione de manubijs publicata Romæ est, vnius viuentis posita imago est. Nam etsi reges illi multo ante Pollionem Bibliothecæ instruxerant, non tamen forsasse publicarant, hoc est publicas fecerant.

Qui apud nos Bibliothecæ instituerunt. Cap. VI.

A pud ^a nos quoque Pamphilus Martyr, cuius vitam Eusebius Cæsariensis cõscripsit, Pistratum in sacræ Bibliothecæ studio ^b primus adæquare contedit. Hic enim in Bibliotheca sua prope triginta voluminum millia habuit. Hieronymus quoque atque Gennadius ecclesiasticos scriptores

A toto orbe quærentes ordine persecuti sunt, eorũque studia in vno voluminis indiculo comprehenderunt.

Cap. VI. Apud nos. Ex epist. 141. ad Marcellam.

Qui multa scripserunt. Cap. VII.

Marcus ^a Terentius Varro apud Latinos innumerabiles libros scripsit. Apud Græcos quoque Chalcenterus miris attollitur laudibus: quod tantos libros ediderit, quantos quisque nostrum alienos scribere propria manu vix possit. De nostris quoque apud Græcos Origenes in scripturarum labore tam Græcos, quàm Latinos operum suorum numero superauit. Denique Hieronymus ^b sex millia librorum eius se legisse fatetur. Horum tamen omnium studia Augustinus ingenio vel scientia sua vicit. Nam tanta scripsit, vt diebus ac noctibus non solum scribere libros eius quisquam, sed ne legere quidem occurrat.

- ^a Cap. VII. M. T. Varr. apud Græc. Locus est ex Hieronymi libello, qui non extat, eius tamen eam partem, qua ad hunc locum pertinet, refert Ruffin. inuest. his verbis: M. Terentium Varronem miratur antiquitas, quod apud Latinos tam innumerabiles libros scripserit. Græci Chalcenterũ miris efferunt laudibus quod tantos libros composuerit, quantos quiuis nostrũ alienos sua manu describere non possit. Id cognomen fuit Didymo Alexandrino Grammatico, vt ait Hesychius in lib. de ijs qui in discipl. claruerunt. Vid. Suid.
^b sex mill. lib. Ita Ruffin. in apolog. sed eum Hieronymus mendacij arguit, vixque tertiam partem ab Euseb. relata affirmat. Idem tamen quod Ruffinus, tradidit Epiphanius.

De generibus opusculorum. Cap. VIII.

D Opusculorum ^a genera sunt tria. Primum genus excerpta sunt: quæ Græcè scholia nuncupantur, in quibus ea quæ videntur obscura vel difficilia, summatim ac breuiter præstringuntur.

Secundum genus, homiliae sunt, quas Latini verba appellant, quæ proferuntur in populis. Tertium, tomi: quos nos libros vel volumina nuncupamus. Homiliae autem ad vulgus loquuntur: tomi verò, id est, libri maioris sunt disputationis. Dialogus est

est collatio duorum vel plurimorum, quam Latini sermonem dicunt. Nam quos Græci dialogos vocant nos sermones vocamus, ^bSermo autem dictus quia inter vtrumque feritur. Vnde & in Virgilio. Multa inter se se vario sermone ferebant. Tractatus, est vnus rei multiplex expositio, eò quòd trahat sensum in multa, ^csententiam contrectando secum.

Differt autem sermo, tractatus, & verbū. Sermo enim altera eget persona: tractatus specialiter ad seipsum est: verbum autem ad omnes. Vnde & dicitur, verbum fecit ad populum.

Commentaria dicta quasi cum mente. Sunt enim interpretationes, vt commenta iuris, ^dcommenta Euangelij.

^e Apologeticum est excusatio, in quo solent quidam accusantibus respondere. In defensione enim aut negatione sola positū est, & est nomen Græcum.

^f Panegyricum est licentiosum & laciniosum genus dicendi in laudibus regum: in cuius compositione homines multis mendacijs adulantur. Quod malum à Græcis exortum est: quorum leuitas instructa dicendi facultate & copia incredibili multas mendaciorum nebulas suscitauit.

^g Fastorum libri sunt, in quibus reges vel consules scribuntur, à fascibus dicti, id est, ^hpotestatibus. Vnde & ob id libri Fastorum dicuntur, quia de regibus & consulibus editi sunt.

Proœmium est initiū dicendi. Sunt enim proœmia principia librorū, quæ ante causæ narrationem ad instruendas audientium aures coaptantur. Cuius nomē plerique Latinitatis periti sine translatione posuerunt. hoc autem vocabulum apud nos interpretatum, præfatio nuncupatur, quasi prælocutio.

Præcepta sunt, quæ aut quid faciendum, aut quid non faciendum sit, docent. Quid faciendum: vt dilige Deum tuum: & honora patrem tuum, & matrem tuam. Quid non faciendum: vt, Non mœchaberis, non furtum facies. Similiter & gentilium præcepta vel iubent, vel vetant. Iubent faciendum: vt nudus ara, sere nudus. Vetant: vt Neue inter vites corylum sere, neue flagella summa pete. Primus autem præcepta apud Hebræos Moyses scripsit, apud Latinos ⁱ Martius vates primus præcepta composuit. Ex quibus est illud, Postremus dicas, primus

A taceas. Parabola & problemata nominibus suis indicant altius se perscrutari oportere. Parabola quippe alicuius rei similitudinem per se gerit, quod licet sit vocabulum Græcum, iam tamen pro Latino vsurpatur. Et notum est quòd in parabolis quæ dicuntur rerum similitudines, rebus de quibus agitur comparantur.

Problemata autem quæ Latine appellantur propositiones, quæstiones sunt habentes aliquid quod disputatione soluendum sit.

Quæstio autem est quæstio, cum quaeritur, an sit, quid sit, quale sit.

B Argumentum verò dictum quasi argutū, vel quasi argutè inuentum, ad comprobandas res.

Epistolam proprie Græci vocant, quod interpretatur Latine missa.

Antè chartæ & membranarum vsum, ^k in dedolatis ex ligno codicillis epistolarū alloquia scribebantur. Vnde & portitores earum tabellarios vocauerunt,

^a Cap. VIII. Opusculorum. Ex Hieron. præf. in homil. Orig. in Exech. qua repetit etiam Ruff. in inuect.

^b Sermo autem dict. è Seru.

^c Sententiam contrectando secum. Ita A. Aug. cum in o. l. sentiendi nullo sensu legeretur: seu à contrectando secum. Chacon.

^d Commenta iuris, commenta Euang. Commenta pro commentaria præcisè scriptum putabat A. Augustinus. Sed retinet idem verbum hodie abscisum vulgaris sermo. vt suspicari possimus eod. modo Isidori ætate vsurpatum.

^e Apologeticum. Ex Lact. lib. 5. c. 4.

^f Panegyric. Ex cod. lib. 1. cap. 15.

^g Fastor. lib. -- à fascibus dicti. Significationem etymon aptauit, vt consueuit, alioqui à fando, dici non ignorans.

^h Vnde & ob id. Ex C. Neap. mendo se reliqui. Quid.

ⁱ Martius vates. Vid. Lil. Gyrald. Dialog. 4. de poet. Latin.

^k In dedolat. ex l. c. Ex Hierony. epist. ad Niceam 42.

De ceris. Cap. IX.

C Eræ literarum materies, paruulorum nutrices. ^a ipsæ dant ingenium pueris primordia sensus, quantum studium primi Græci tradidisse produntur: Græci autem & Thuscii primum ferro in ceris scripserunt, postea Romani iusserunt, ne graphium ferreum quis haberet. Vnde & apud scribas dicebatur: ceram ferro ne cædito. Postea institutum est, vt ceram osibus scriberet, ^b sicut indicat Atta in satyra dicens: Vertamus vomerem in ceram mucronéque aremus Oiseo.

Osseo-graphium autem Græcè: Latinè scriptorium dicitur. Nam $\gamma\rho\alpha\Phi$ scriptura est.

^a Cap. IX. Ipsæ dantingen. *Carmen est Dracontij lib. 2. de machin. mundi.* Cera dat ingenium pueris præmordia sensus. Inde fit, vt præstet littera, vel noceat.

^b sicut indicat Atta. Cui cur Atta cognomen hæserit, Vid. Fest. in Atta.

De chartis. Cap. X.

Chartarum ^a usum primùm Ægyptus ministravit, cœptum apud Memphiticam urbem. Memphis enim ciuitas Ægyptiorum est, vbi chartæ usus inuentus est primùm, sicut ait Lucanus, Conficitur bibula Memphitis charta papyro. Bibulam autem papyrum dixit, quod humorem bibat. Charta autem dicta, quod carptim papyri tegmen decerptum glutinatur. Cuius genera quàm plura sunt. Prima & præcipua ^b Augustæa regia & maioris formæ in honorem Octauij Augusti appellata. Secunda Liuiana ob honorem Liuiæ. Tertia hieratica dicta, eò quod ad sacros libros eligebatur, similis Augustææ, sed subcolorata. Quarta Tæniotica à loco Alexandriæ qui ita vocatur vbi fiebat. Quinta Saitica ab oppido Sai. ^c Sexta Corneliiana à Cornelio Gallo præfecto Ægypti primum confecta. Septima emporctica, quod ea mercès inuoluuntur, cum sit scripturis minus idonea.

^a Cap. X. Chartarum usus. Plin. lib. 13. c. 12.

^b Augustæa regia. regia. glossam putabat Chacon.

^c Sexta Corneliiana. De Corneliiana nihil Plinius. Constat verò ex Dione & alijs Cornelium Gallum Ægypto suis se præfectum ab Augusto.

De pergamenis. Cap. XI.

Pergameni ^a reges cum charta indigerent, membrana primi excogitauerunt. ^b Vnde & pergamenarum nomen hucusque tradente sibi posteritate seruatum est. ^c Hæc membrana dicuntur, quia ex membris pecudum detrahuntur. Fiebant autem primùm coloris lutei, id est crocei, postea verò Romæ candida membrana reperta sunt: quod apparuit inhabile esse: quod & facile sordescant, aciemque legentium lædant. Cum peritiores architecti neque aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis putent, neque pauimenta alia, quàm è Carystico marmore, quod

Auri fulgor hebetet, & Carysti viriditas reficiat oculos. Nam & qui numulariam discunt, denariorum formis myrteos pannos subijciunt: & gemmarum sculptores scarabeorum terga, quibus nihil est viridius, subinde respiciunt: & pictores idem faciunt vt laborem visus eorum viriditate recreent.

Membrana autem aut candida, aut lutea, aut purpurea sunt. Candida naturaliter existit. Luteum membranum bicolor est: quod à confectore vna tingitur parte id est crocatur, de quo Persius: Jam liber & positus bicolor membrana capillis. ^d Purpurea verò inficiuntur colore purpureo: in quibus aurum & argentum liquefcens patefcant in litteras.

^a Cap. XI. pergameni Reges. Eumenes Pergami rex membranas primus excogitauit.

^b Vnde & pergamenarum. Verba sunt Hieronymi in epist. ad Chromat. 43.

^c Hæc & membrana dic. Et feminino, & neutro genere. Gloss. membranum v. m. v.

^d Purpurea verò. Hiero. ad Eustoch. de custod. virg. Inficiuntur membranæ colore purpureo, aurum liquefcit in litteras. Vnde liquefcit hic reponebat Chacon.

De libris conficiendis. Cap. XII.

Quædam genera librorum apud gentes certis modulis conficiebantur. Breuiore forma, carmina, atque epistolæ. ^a Verò historiæ maiori modulo scribebantur, & non solum in charta vel membranis: sed etiam & ^a in omentis elephantinis, textilibusque maluarum folijs, atque palmarum. cuius generis Cinna sic meminit: Hæc tibi Arateis multum inuigilata lucernis Carmina, queis ignes ^b nouimus ærios, Leuis in aridulo maluæ descripta libello, Prusiaca vixi munera nauicula. Circuncidi libros Sicilia primùm increbuit. Nam initio pumicebantur. Vnde & ait Catullus: Cui donopidum nouum libellum Arido modo pumice expolitur?

^a Cap. XII. in omentis eleph. Hinc elephantini libri, nisi maus codices eboreos, aut tabulas eboreas significari, de quibus meminere Vlp. de leg. 2. c. 52. & Pompon. c. 2. de orig. iur.

^b nouimus ærios. Sic Goth. o. Basil. Zanchus ætherios legit. ærios autem ex illorum opinione qui sidera non in orbibus fixa, sed per æra ferri existimant.

De librorum vocabulis. Cap. XIII.

Codex multorum librorum est: liber vnus voluminis. Et dictus codex per translationem

translationem à caudicibus arborum, seu vitium, quasi caudex: quòd in se multitudinè librorum quasi ramorum contineat.

Volumen liber est à voluendo dictus: sicut apud Hebræos volumen legis, volumina prophetarum.

Liber est interior tunica corticis quæ ligno coheret. De quo Virgilius, alta liber aret in vltimo. Vnde & liber dicitur in quo scribimus: quia ^a ante vsum chartæ vel membrorum de libris arborum volumina fiebant, id est, compaginabantur. Vnde & scriptores à libris arborum librarios vocauerunt.

^a Cap. XIII. ante vsum chartæ. Ex Hieronym. ad Nicæam.

De librarijs et eorum instrumentis. Cap. XIV.

Librarios (constat) ante bibliopolas dictos. Librum enim Græci βιβλον vocant. Librarij autem, idem & antiquarij vocantur: sed librarij sunt qui & noua & vetera scribunt, antiquarij qui tantummodo vetera, vnde & nomen sumpserunt.

A scribendo autem scriba nomē accepit: officium exprimens vocabuli qualitate.

^a Instrumenta scribæ, calamus & penna. Ex his enim verba paginis infiguntur: sed calamus arboris est, penna auis, cuius acumen in duo diuiditur: in toto corpore vnitatem seruata (credo) propter mysterium, vt in duobus apicibus vetus & nouum testamentum signaretur, quibus exprimitur verbi sacramentum sanguine passionis effusum.

Dictus autem calamus quod liquorem ponat. ^a Vnde & apud nautas calare ponere dicitur.

Penna autem à pendendo vocata, id est, volando. Est enim, vt diximus, auium.

Folia autem librorum appellata: siue ex similitudine foliorum arborum: seu quia ex follibus fiunt, id est, ex pellibus quæ de occisis pecudibus detrahi solent: cuius partes paginæ dicuntur, eò quòd sibi inuicem cōpingantur.

Versus autem vulgò vocati: ^b quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enim ad dexteram primum deducebant stylum: deinde conuertebantur ^c ad inferiora & rursum ad dexteram versus: quos hodiè que rustici versus vocant.

^d Scheda est quod adhuc emēdatur, & nec

adum in libris redactum est, & est nomen Græcum, sicut & tomus.

^a Cap. XIV. Vnde apud nautas calare. quo verbo nostri quoque Thrasones vtuntur, cum calar el sombrero, calar la visera, atque alia huiusmodi effutunt. inde etiam dies intercalares dictos vult, quasi interpositos inf. c. 17.

^b quia sic scribebant antiqui sicut arat. terr. Id Græci (vt ait Pausan. lib. 1. ἡλιακῶν) βυσσοφίδων γράφον, dixere. Versum autem vocabant rustici, cum sulco ad finem perducto, iterum eo reditur, vnde arationis initium est. quod est versum peragere Plinio lib. 18. c. 19.

^c ad inferiora. Al. ad inferiorem.

^d Scheda. Charis. lib. 1. Scida charta sine aspiratione à scindendo dicta est, sed etiam alij cum aspiratione schedā ex Græco ἀπό τοῦ σχίζειν dictam putant.

De canonibus Euangeliorum. Cap. XV

B

Canones Euangeliorum ^a Ammonius Alexandriæ Episcopus primus excogitauit: quem postea Eusebius Cæsariensis secutus, plenius composuit. Qui ideò facti sunt, vt per eos inuenire & scire possimus, qui reliquorum Euangelistarum similia aut propria dixerunt. Sunt autem numero decem, quorum primus continet numeros, in quibus quattuor eadem dixerunt: Matthæus, Marcus, Lucas & Iohānes. Secundus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Lucas. Tertius, in quibus tres, Matthæus, Lucas, Iohānes. Quartus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Iohānes. Quintus in quibus duo, Matthæus, Lucas. Sextus, in quibus duo, Matthæus, Marcus. Septimus, in quibus duo, Matthæus, Iohānes. Octauus in quibus duo, Marcus, Lucas. Nonus in quibus duo, Lucas, Iohannes. Decimus in quibus singuli eorum propria quædam dixerunt: quorum expositio hæc est. Per singulos enim Euangelistas numerus quidam capitulis affixus adiacet, quibus numeris ^b subdita est æra quædam minio notata: quæ indicat in quoto canone positus sit numerus, cui subiecta est æra. Verbi gratia: Si est æra prima, in primo canone: si secunda, in secundo: si tertia in tertio, & sic per ordinem vsque ad decimum peruenies. Si igitur aperto quolibet Euangelio placuerit scire, qui reliquorum Euangelistarum similia dixerunt, assumes adiacentem numerum capituli: & requires ipsum numerum in suo canone quem indicat, ibique inuenies quot, & qui dixerint: & ita demum in corpore inquisita loca, quæ ex ipsis numeris

ris indicantur per singula Euangelia de eisdem dixisse inuenies.

^a Cap. XV. Hammonius. Ex Hieronymi Catalogo, & pref. in Euang. & pref. Euseb. ad canones Hammonij.

^b Subdita est æra quæd. Vel ex hoc loco apparet aram nihil esse aliud, quàm numeri not. z. Nam quam Isidorus aram, Hieronymus numerum dixit. & Victor Capuanus in pref. ad harmoniam Euangelicam Tatiani eadem de re. Memoratos numeros prius curiosus lector si velit inspiciens facile ex nota numeri reperta comprobet lectione. Vid. suprâ lib. 5. c. 34.

De canonibus Conciliorum.

Cap. XVI.

Canon^a autem Græcè, Latinè regula nūcupatur. Regula autem dicta, quòd rectè ducit, nec aliquàdo aliorum trahit. Alij dixerunt regulam dictam vel quòd regat, vel quòd normam rectè viuendi præbeat: vel quòd distortū prauumq. quid corrigat.

^b Canones autem generalium Conciliorum à temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, persecutione feruente, docendarum plebium minime dabatur facultas. Inde Christianitas in diuersas hæreses est scissa: quia non erat licentia Episcopis in vnum conuenire, nisi tempore supradicti Imperatoris. Ipse. n. dedit facultatem Christianis liberè congregari. Sub hoc etiam sancti Patres in Concilio Nicæno de omni orbe terrarum^c conuenientes: iuxta fidem Euangelicam & Apostolicam secundū post Apostolos symbolū tradiderūt.

Inter cætera autem concilia quattuor esse (scimus) venerabiles synodos: quæ totam principaliter fidem complectuntur, quasi quattuor Euangelia, vel totidem paradisi flumina.

Harum prima Nicæna synodus trecentorum octodecim Episcoporum Constantino Augusto imperante peracta est. In qua, Arianae perfidiae damnata blasphemia, quæ de inæqualitate sanctæ Trinitatis idē Arius asserbat: consubstantialem Deo Patri^c Deū filium eadem sancta synodus per symbolum definiuit.

Secunda synodus centum quinquaginta patrum sub Theodosio seniore^d Constantinopoli congregata est, quæ Macedonium, Spiritum sanctum Deum esse negantem, condemnans consubstantialem Patri & Filio Sanctum Spiritum demonstrauit, dans symboli formam, quam tota Græcorum &

A Latinorum confessio in Ecclesijs prædicat.

^e Tertia synodus Ephesina prima. ducentorum Episcoporum sub iuniore Theodosio Augusto edita, quæ Nestorium duas personas in Christo asserentem iusto anathemate condemnauit: ostendens manere in duabus naturis vnam Domini Iesu Christi personam.

^g Quarta synodus Chalcedonensis sexcentorum triginta sacerdotum sub Martiano Principe habita est, in qua Euthyché Constantinopolitanum abbatem Verbi Dei & carnis vnam naturam pronuntiantem, & eius defensorem Dioscorū quendam Alexandrinum Episcopū, & ipsum rursus Nestorium cum reliquis hæreticis vna Patrum sententia prædamnauit, prædicans eadem synodus^h Christum Dominum de virgine sic natum, vt in eo substantiam & diuinæ & humanæⁱ confiteamur naturæ. Quattuor hæ sunt synodi principales, fidei doctrinam plenissimè prædicantes: sed & si qua sunt concilia quæ sancti Patres spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quattuor auctoritatem omni manent stabilita vigore: ^k quorū gesta in hoc corpore condita continentur.

Synodus autem ex Græco interpretatur comitatus vel cætus.

^l Concilij verò nomen tractum est ex more Romano. Tempore enim quo causæ agebantur, conueniebant omnes in vnum, communiq. intentione tractabant. * Vnde & Concilium à communi intentione dictū^m quasi cōmuniciliū. Nā cilia oculorū sunt. Vndeⁿ & confidium, consilium, d. in. l. litteram transeunte.

Cætus verò conuentus est, vel congregatio à cōeundo, id est, cōueniendo in vnum. Vnde & conuentus est nuncupatus: sicut conuentus cætus, vel concilium à societate multorum in vnum.

^a Cap. XVI. Canon autem. Hoc caput ex alio Isidorū volumine à Braulione, qui hoc opus interpolauit. in librōsq. digessit, accersitum videtur. Nam & concilior. acta hoc opere condita contineri inferius dicitur, & multa huius loci verba in ea pref. que inscribitur origo concilior. reperiuntur.

^b Canones autem gen. Citantur hæc à Grat. dif. 15. e.

^{1.} & Iuone lib. 2. tit. xj. cap. 16. Panorm. ex. 18. cap. lib. 6. etymolog. eademq. in Rabani margine ex. 17.

^c Deum Filium. Dei Filium Gratian.

^d Constantinopoli Al. Constantinopolim.

^e Tertia Synod. Ante hæc verba Iuo. c. 20. Hæc synodus acta est temporibus Damasi Papæ Romani, Cyrilli Hierosolymitani Episcopi, Nestarij Constantinopolitan. (sic. n. legendum non) Nestorij.

^f Osten-

f. Ostendens manere. *Gennad.* Sixtus vrbis Rom. episcopus decretum synodi aduersum Nestorium à se habitum volumine describens ad Orientis & Occidentis ecclesias dedit, cōfirmans duabus in Christo manentibus perfectè naturis, vnam Filij Dei credendam esse personam. & rursus ead. ferè in *Leporio.* s. Quarta synod. Ante hæc verba *Iuo. cap. 21.* Hæc synodus acta est temporibus Cælestini Papæ Romani, Iuuenalis Constantinopol. episcopi. Vbi pro Constantinopolitanis, Hierosolymitanis legendum admonuit *Augustin.*

h. Christum dominum. *Christum Deum alij libri, & Grat. Iuo. Raban.*

i. confiteamur naturæ. *Addit post hæc verba solus Iuo.* Hæc synodus acta est temporibus Leonis Papæ Rom. & Iuuenalis Hierosolymitani episcopi, Anatolij Constantinopolitani. *Sic. n. legendum non, Athanasij.*

k. Quor. gesta in hoc opere. *Hæc omissa oportuit.*

l. Concilij nom. t. e. m. Rom. è *Sern. Æn. 6. ad v.* Nec verò h. s. f. d. *Quid autem esset Concilium ostendunt Laelij Felicis verba apud Agell. lib. 5. c. 27.* Qui non vniuersum populum, sed partem aliquam adesse iubet, nõ comitia, sed concilium edicere debet. *Sic enim legè ditim docuit A. August. ex Cicerone, & Lini.*

m. quasi comunicilium. *Ita Rabanus:* quasi concilium veteres libri, vnus *Salmant. ante 860. annos scriptus,* quasi cōcilium, quod ad hunc quidem locum attinet, mē dōt, rem totam attentius si spectes, haud profusus absurdè. Nam Concilium *Isidori. etate solere scribi, mihi certè non fit dubium, nam & paullo post idem codex habet:* Vel concilium à societate, & c. *E qua scriptura duas ipse notationes confecit. Ut concilium, sit (neglecto s.) concilium, & hoc quasi comunicilium, vel sit (neglecto c.) concilium, & hoc quasi consilium d. in litteram transeunte, qua de re Festus.* Consilium vel à consylendo, vel quod in vnâ rem plurimum mentes considerant. Fuisse autem hanc consilij scripturam in vsu testatur *Pierius Valerianus lib. 9. Æn. ad v.* Consilium summis r. d. r. h. *Hoc Gratiani correctores non viderunt, nulla tamen re illorum sensus æquè adiuuatur. Nos antiquor. codicum scripturam repræsentauimus, qua, hoc animaduerso, & emendari & suppleri facile possit. vt nihil sit iam amplius quod desideretur.*

De cyclo Paschali.
Cap. XVII.

Paschalem a cyclum Hippolytus Episcopus temporibus Alexandri Imperatoris primus conscripsit. Post quem probatissimi auctores Eusebius Cæsariensis, Theophilus Alexandrinus, Prosper quoque natione Aquitanus, atq. Victorius amplificatis eiusdem festiuitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt, cuius quidem rationem beatissimus Cyrillus Alexandrinæ vrbis Episcopus in xcv. annos d per quinquies decem nouies calculans, e quoto Kalendas vel luna debeat Paschalis sollempnitas celebrari, summa breuitate notauit.

7

A Cyclus autem vocatus, eò quòd in orbem digestus sit, & quasi in circulo dispositum ordinem complectatur annorum sine varietate, & sine vlla arte. Vnde factum est vt cuiusque materiæ carmina f simplici formitate facta cyclica vocarentur. s Hinc & laterculum dictum quòd ordinè habeat h stratum annorum.

Primus cyclus decemnouenalis.

		<i>Luna</i>
B. Com. an. ij. Idus	April.	xx
C. vj. Kal.	April.	xvj
Em. xvj. Kal.	Maij	xvij
C. vj. Idus	April.	xx
B. C. ix. Kal.	April.	xv
E. ij. Idus	April.	xvj
C. ij. Non.	April.	xix
E. viij. Kal.	Maij	xx
B. C. v. Idus	April.	xv
C. ij. Kal.	April.	xvij
E. xij. Kal.	Maij	xix
C. Non.	April.	xv
B. C. v. Kal.	April.	xvij
E. xvj. Kal.	Maij	xvij
C. vj. Idus	April.	xxj
C. ix. Kal.	April.	xvij
B. E. xj. Idus	April.	xvij
C. ij. Non.	April.	xx
E. viij. Kal.	Maij	xxj

Secundus cyclus luna.

		<i>Luna</i>
C. v. Idus	April.	xvij
B. C. ij. Kal.	April.	xx
E. xij. Kal.	Maij	xxj
C. Non.	April.	xvij
C. v. Kal.	April.	xx
B. E. xvj. Kal.	Maij	xx
C. Kal.	April.	xvj
E. xj. Kal.	Maij	xvij
C. Idus	April.	xx
B. C. v. Kal.	April.	xv
E. xv. Kal.	Maij	xvj
C. v. Idus	April.	xix
C. viij. Kal.	April.	xv
B. E. Idus	April.	xv
C. Non.	April.	xvij
C. v. Kal.	April.	xxj
E. iij. Idus	April.	xv
B. C. Kal.	April.	xvij
E. xj. Kal.	Maij	xvij

K *Tertius*

Tertius cyclus luna.

C.vij.Idus	April.	xv	A B.C.ij.Idus	April.	xviii
C.iiij.Kal.	April.	xviii	C.ij.Non.	April.	xxj
B.E.xv.Kal.	Maij	xviii	E.xvj.Kal.	Maij	xv
C.v.Idus	April.	xxj	C.vj.Idus.	April.	xviii
C.vij.Kal.	April.	xvii	B.C.ij.Kal.	April.	xx
E.xvii.Kal.	Maij	xviii	E.xiiij.Kal.	Maij	xxj
B.C.Non.	April.	xx	C.ij.Non.	April.	xvii
E.vij.Kal.	Maij	xxj	C.vj.Kal.	April.	xx
C.iiij.Idus	April.	xvii	B.E.xvij.Kal.	Maij	xx
C.iiij.Non.	April.	xx	C.ij.Kal.	April.	xvj
B.E.xj.Kal.	Maij	xx	E.xij.Kal.	Maij	xvij
C.vij.Idus	April.	xvj			
C.iiij.Kal.	April.	xix			
E.xiiij.Kal.	Maij	xx			
B.C.iiij.Non.	April.	xv			
C.vij.Kal.	April.	xviii			
E.xvii.Kal.	Maij	xviii			
C.ij.Kal.	April.	xix			
B.E.xiiij.Kal.	Maij	xvi			

Quartus cyclus luna.

C.ij.Idus	April.	xix	Luna		
C.vij.Kal.	April.	xv	xix		
E.xvij.Kal.	Maij	xvj	xv		
B.C.vij.Idus	April.	xviii	xvj		
C.iiij.Kal.	April.	xxj	xviii		
E.ij.Idus	April.	xv	xxj		
C.iiij.Non.	April.	xviii	xv		
B.E.x.Kal.	Maij	xviii	xviii		
C.xvij.Kal.	Maij	xxj	xxj		
C.ij.Kal.	April.	xvij	xvij		
E.xiiij.Kal.	Maij	xviii	xviii		
B.C.iiij.Idus	April.	xx	xx		
C.vij.Kal.	April.	xvj	xvj		
E.xvij.Kal.	Maij	xvij	xvij		
C.vij.Idus	April.	xx	xx		
B.C.xj.Kalen.	April.	xv	xv		
E.ij.Idus	April.	xvj	xvj		
C.ij.Non.	April.	xix	xix		
E.ix.Kal.	Maij	xx	xx		

Quintus cyclus luna.

B.C.vij.Idus	April.	xvj	Luna		
C.ij.Kal.	April.	xix	xvj		
E.xiiij.Kal.	Maij	xx	xix		
C.ij.Non.	April.	xvj	xx		
B.C.vij.Kal.	April.	xviii	xvj		
E.xvij.Kal.	Maij	xix	xviii		
G.ij.Kal.	April.	xv	xix		
E.xij.Kal.	Maij	xvj	xv		

April.	xviii
April.	xxj
Maij	xv
April.	xviii
April.	xx
Maij	xxj
April.	xvii
April.	xx
Maij	xx
April.	xvj
Maij	xvij

Post cuius expletionem ad primum exordium recurrendum. Antiquitus Ecclesia Pascha decima quarta luna cum Iudæis celebrabat, quocumque die occurreret: quæ ritum sancti Patres in Nicæna synodo prohibuerunt, constituentes non solum lunam Paschalem & mensem inquirere, sed etiam & diem resurrectionis Dominicæ observare: & ob hoc Pascha à quarta decima luna, usque ad vigesimam primam extenderunt, ut dies Dominicus non omitteretur.

k. Paschæ autem vocabulum non Græcū, sed Hebræū est: nec à passione, quoniam πασχα Græcè dicitur pati, sed à transitu. Hebræo verbo Pascha appellatum est, eod quod tunc populus Dei ex Ægypto transierit. Vnde & in Evangelio: Cum vidisset, inquit, Iesus, quia venit hora ut transiret de mundo ad patrem. Cuius noxideò peruigil ducitur, propter adventum Regis ac Dei nostri, ut tempus resurrectionis eius nos non dormientes, sed vigilantes inveniat. Cuius noctis duplex ratio est: siue quod in ea vita tunc recepit cum passus est: siue quod postea eadē hora qua resurrexit, ad iudicandum venturus est. Eo autem modo agimus Pascha, ut non solum mortem & resurrectionem Christi in memoriam reuocemus, sed etiam cætera (quæ circa eum attestantur) ad sacramentorum significationem inspiciamus. Propter initium enim novæ vitæ, & propter novum hominem, quem iubemur induere & exuere veterem expurgantes veterem fermentum, ut simus nova conspersio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitæ novitatem primus mensis in anni mensibus celebrationi Paschali mysticè attributus est.

Quod verò tertiæ hebdomadæ die Pascha celebratur, id est qui dies occurrit à quarta decima in vigesimam primam, hoc significat: quia in toto tempore sæculi, quod septenario dierum numero agitur, nunc tertium tempus

pus hoc sacramentum aperuit. Primum enim tempus est ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Vbi iam manifestatum est sacramentum prius occultum in prophetico ænigmate, idè & propter hæc tria seculi tempora resurrectio Domini tridua est. Quod verò à quartadecima luna vsque ad vigesimam primam per dies septem Paschalis dies quæritur: hoc fit propter ipsum numerum septenarium, quo vniuersitatis significatio sæpe figuratur, qui etiam ipsi ecclesie tribuitur propter instar vniuersitatis, vnde & Iohannes Apostolus in Apoc. ad septem scribit ecclesias. Ecclesia verò in ista adhuc mortalitate carnis constituta propter ipsam mutabilitatem, lunæ nomine in scripturis significatur.

Varia autem obseruantia opinionum Paschalis festiuitatis interdum errorè gignit. Latini namq. à tertio nonas Martij, vsque in tertium Nonas Aprilis primi mensis lunam inquirunt, & si quarta decima luna die Dominico prouenerit, in alio die Dominico Pascha protrahunt, Græci primi mensis lunam ab octauo Idus Martias vsque in diem Non. April. obseruant, & si quinta decima luna die Dominico incurrerit, sanctum Pascha celebrant. Huiusmodi igitur dissensio inter utrosque Paschalem regulam turbat.

Communis annus dicitur qui per duodecim mensum lunas, hoc est, dies cccliiii. habet. Dicitur autem communis, quia sæpe duo ita coniuncti incedunt, vt inuicem se in Paschali sollemnitate sequantur; nam embolismus annus semper solus est.

Embolismus annus est, qui tredecim menses lunares, id est, cccclxxxiiii. dies habere monstratur. Ipse est annus sancto Moyse diuinitus reuelatus, in quo iubentur ij, qui longius habitabant in secundo mense Pascha celebrare. Embolismus autem nomen Græcum est, quod interpretatur Latine superaugmētum, eò quòd expleat numerum annorum communium, quibus vndecim lunares dies deesse cernuntur.

Embolismi autem anni & communes sic inueniuntur. Si enim à quarta decima luna Paschæ præcedentis vsque ad quartam decimam sequentis cccclxxxiiii. dies fuerint: embolismalis annus est, si cccliiii. communis.

Bissextus est post annos quattuor vnus dies adiectus. Crescit enim per singulos annos quarta pars assis. At vbi quarto anno assen compleuerit, bissextum vnum facit.

A Dicitur autem bissextus, quia bis sexies ductus assis facit: quod est vnus dies, sicut quadrantem propter quater ductum, quod est bissextus: quem super dierum cursum in anno sol facit: siue quòd nequeat annus sub introduci, nisi bissexto Kal. Mart. computaueris, hoc est, & prima die sext. Kal. Martias, & addito bis sexto alio die sexto Kal. Martias iteraueris. A sexto autem Kal. Mart. vsq. in diem pridie Kalendas Ianuarias, in lunæ cursu bissextus apponitur, atq. inde detrahitur.

Intercalares autem dies idcirco vocantur, quia interponuntur, vt ratio lunæ solisque conueniat. Calare enim ponere dicitur, intercalare interponere.

Epactas Græci vocant, Latini adiectiones annuas lunares, quæ per vndenarium numerum vsq. ad tricenarium in se reuoluuntur. Quas idè Ægyptij adijciunt, vt lunæ mensio rationi solis æquetur. Luna enim iuxta cursum suum viginti noue semis dies lucere dinoscitur, & sunt in annum lunare dies cccliiii. Remanent ad cursum anni solaris dies vndecim, quos Ægyptij adijciunt. Vnde & adiectiones vocantur: absque his non inuenies lunam quota sit in quolibet anno, & mense, & die. Istæ epactæ semper xj. kal. April. reperiuntur in eadem luna quæ fuerit eo die. Continentur autem circulo decem nouenali: sed cum ad xxix. epactas peruenierit, qui est circulus decem nouenalis: iam sequenti anno non addes super viginti nouem, vndecim, vt decem annunties detractis triginta, sed inde reuertèris vt vndecim pronunties.

a Cap. XVII Paschalem cyclum Hippolytus Episcopus. Post vocem episcopus lacuna, est in cod. Neap. Hieronymus in Catalogo. negat se reperire potuisse cuius urbis episcopus fuerit. Gelasius Papa Metropolis Arabum episcopum facit (Bostre fortasse) eius enim urbis subscriptio in concilijs nunquam legitur. Zonaras, & Nicephorus Portus Romæ episcopum fuisse tradunt. Reperta Romæ est ante annos. xx. illius marmorea statua sedentis, legiturque cyclus hic Paschalis in lateribus sedis cum Catalogo operum illius, non tamen integro quia lapis ea parte fractus.

b Theophilus. Ex Catalogo Gennadij.

c Victorius. Ita omnino legendum ex Bed. lib. 6. de ratione temp. c. 48. & ex Gennadio cuius verba sunt: Victorius homo Aquitanicus, inuitatus à S. Hilario urbis Romæ episcopo composuit Paschalem cursum. (Abreuersum) indagacione cautissima, post quattuor priores, qui composuerant, id est, Hippolytum, Eusebium, Theophilum, Prosperum, Victorius quoque legitur in vetustiss. libris Salmant. & Complut.

d per quinques decem noues. Per quinques decem noues Neap.

e quoto Kal. vel luna. *Concil. Bracar. 2. c. 9. quoto Kalendat. die, vel quoto luna.*
 f carmina simplici formitate facta cyclica. *Alij cyclica cum Rabano, siue id carminis genus arte quadam fieret, vt ait Aristophanis interpres in Aibus. Nam & κικλs poematis quidam Homerum auctorem fuisse voluerunt, vt ait Phipon. ad lib. 1. ἀναλ. siue infcitia potius fieret, vt vult Acron ad carmen. Horat. Nec sic incipies vt scriptor Cyclicus olim. Vnde Cyclici à plerisque Gracis triuiales & circumforanci poetæ dicuntur.*
 g Hinc & laterculum dictum. *Sic in melioribus libris, & rege. Concilium Tolet. iij. cui Isidorus interfuit. c. 4. Solet in Hispanijs de sollempnitate Paschali varietas existere prædicationis, diuersa enim obseruantia laterculor. Paschalis festiuitatis errorem interdum parturit. & Cedrenus. ἡ παρ' ἑλλησιν ὁπῆν πλῆθος λατρίων παρὰ Ρωμαίοις λέγεται. &c. & Hieronym. in Ezech. c. 4. Pro latere qui Græcè dicitur genere fœminino, ἡ πλῆθος Symmachus manifestius interpretatus est πλῆθος, quem nos laterculum, & abacum appellare possumus.*
 h Stratum annor. *Tertull. de resurreç. carn. Ordo temporum sternitur.*
 i Post cuius expletionem. *Quæ ante hæc in impresis sunt. A conditione mundi vsq. ad hunc nouissimū cycli annum computantur anni. 592. à manuscriptis veterioribus absunt. neque in reliquis idem numerus legitur sed vel. 5900. vel 5911. vel. 5921.*
 k Paschæ autem vocab. *Ex August. epistol. ad Ianuar. 119. Vid. Hieron. ad Matth. 26.*
 l Ed quod populus de Ægypt. s. *Immo quod Angelus percussit postes agni sanguine illitos cade abstines prægressus sit. Vt Hieronym. loco citat. & Philo. sed hæc Augustim sum.*
 m Cuius nox ideò peruigil, dicitur. *Ex Lat. li. 7. c. 19.*
 n Quæ circa eum attest. *Absunt hæc ab optimo cod. Tolet.*
 o primus mensis. *Expunximus τὸ nouorum, nam nequo apud Aug. est. neq. esse debet. Vid. Exod. 12.*
 p Qui xij. tantum lunas. *Al. lunationes.*
 q quia bissexias. *Ita scribi placuit A. Augustino, vt sexias semissem significaret, quod voluit Isidorus. Atqui certum est, bissexiū appellari, quod bis sexto Kal. Mart. dicamus, quod ipse statim subdit.*
 r sol facit. *Quæ post hæc leguntur in quibusdam m. s. etiã Gothicis vt in Oniensi & Casaraug. recipienda non putauimus, ea sunt: Quia tres dies sine auctore sole transierunt initio conditionis dierum. Inde quarta pars asis per annum crescit, & quarto anno diem integrum reddit. Inde Ægyptij inuectores huius artis qb exaltationes siderum auctore sole dici in quarta feria condito, vnum diem in quartum annum adiecerunt in honorem solis, & lunæ.*
 s quod nequeat annus subintroduci. *Al. annū subintroducere.*

De reliquis festiuitatibus. Cap. XVIII.

Festiuitas dicta à festis diebus, quasi festiditas, eò quod in eis sola res diuina sit.

A Quibus contrarij sunt fasti, in quibus ius factur, id est, dicitur. Sollemnitas à sacris dicitur, ita suscepta, vt mutari ob religionem nõ debeat: à follo, id est, firmo atque solido nominata.

Celebritas autem nominatur, quod non ibi terrena, sed cælestia tantum agantur.

b Pascha festiuitatum omnium prima est, de cuius vocabulo iam superius dictum est.

Pētecoste sicut & Pascha apud Hebræos celebris dies erat, quæ post quinque decadas Paschæ celebratur: vnde & vocabulum sumpsit. πέντε enim Græcè quinque, in quo die secundum legem panes Propositionis de nouis frugibus offerebantur. Cuius figuram annus iubilæus in testamēto veteri gefit: quæ nunc iterum per figuram repromissionis æternam requiem præfiguratur.

c Epiphania Græcè, Latine apparitio siue manifestatio vocatur. Eo enim die Christus sideris indicio Magis apparuit adorandus. Quod fuit figura primitiæ credentium gentium. Quo die & dominici baptismatis sacramentum, & permutatæ in vinum aquæ factorum per dominum signorū principia extiterunt. Duæ sunt autem Epiphaniæ: prima, in qua natus Christus pastoribus Hebræorum Angelo nuntiante apparuit: **C** secunda, in qua ex gētium populis stella indice præsepis cunabula Magis adoraturis exhibuit.

Scenopegia sollempnitas Hebræorum, de Græco in Latinum, tabernaculorum dedicatio interpretatur: quæ celebrabatur à Iudæis in memoriam expeditionis, cum ab Ægypto promoti in tabernaculis agebant, & ex eo Scenopegia: σκηνή enim Græcè, tabernaculum dicitur. Quæ sollempnitas apud Hebræos Septembri mense celebrabatur.

d Neomenia apud nos Kalendæ: apud Hebræos autem (quia secundum lunarem cursum menses supputantur) & Græcè μῆνη luna appellatur: inde Neomenia, id est, noua luna. Erant enim apud Hebræos ipsi dies Kalendarum ex legali institutione sollempnes: de quibus dicitur in Psalmo: Canite initio mensis tuba, in die insigni sollempnitatis vestræ.

e Encænna autem est noua templi dedicatio. Græcè enim καινὸν dicitur nouum. Quando enim aliquid nouum dedicatur, encænna dicitur. Hanc dedicationis templi sollempni-

sollemnitatem Iudæi Octobri mense colebant.

Dies palmarum idè dicitur, quia in eo Dominus & Saluator noster, sicut propheta cecinit, Hierusalem tendens a sellum sedisse perhibetur. Tunc gradiens cum ramis palmarum multitudo plebium obuiam ei clamauerunt: Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel. Vulgus autem idè eum diem ^f Capitulauium vocant: quia tunc moris est lauadi capita infantium, qui vngendi sunt: ne obseruatione quadragesimæ sordidata ad vnctione accederet. ^g Hoc autem die symbolum competentibus traditur propter cõfinem Dominicæ Paschæ sollemnitatem: vt qui iam ad Dei gratiam percipiendam festinant, fidem quam confiteantur agnoscant.

Cæna Dominica dicta est, eò quòd in illo die Saluator Pascha cum discipulis suis fecerit: quod & hodie, sicut est traditum, celebratur, sanctumq; in eo chrisma conficitur, ^h atq; initium noui, & veteris cessatio testamenti declaratur.

Sabbatum ab Hebræis: ex interpretatione vocabuli sui requies nominatur: quod Deus in ipso, pèfecto mundo, requieuisset. Siquidem & eo die requieuit in sepulchro Dominus, vt quietis illius mysterium confirmaret: quod Iudæis obseruandum in vmbra futuri præceptum est. Sed postquam Christus in sepultura sua eius figuram adimpleuit, obseruatio eius quieuit.

Dominicus dies proinde vocatur: quia in eo resurrectionis Domini nostri gaudium celebratur. ⁱ Qui dies non Iudæis, sed Christianis in resurrectione Domini declaratus est, & ex illo habere cœpit festiuitatem suam. Illis enim solum celebrandum sabbatum traditum est: quia erat ante requies mortuorum: ^k resurrectio autem nullius erat, qui resurgens à mortuis non moreretur. Postquam autem facta est talis resurrectio in corpore Domini, vt præiret in capite Ecclesiæ, quòd corpus Ecclesiæ speraret in fine: iam dies Dominicus, id est, octauus, qui & primus, celebrari cœpit.

^a Cap. XVIII. ab sollo i. firmo. Vid. Fest.

^b Pascha fest. De his tribus festiuitatibus. Vid. Hieron. ad Zach. c. 1.

^c Epiph. Qui dies à Græcis baptismo Christi dicitur est, sed quid potissimum hoc die sit factum (ait S. Maximus) nouerit ille, qui fecit.

^d Neomen. Ex Hierony. epist. ad Sunniam.

^e Encæn. Ex Aug. tract. 18. in Iohann.

^f Capitilauium. Vid. lib. 1. de off. c. 27. & Rab. lib. 2. c. 35.
^g Hoc autem die Symb. Comp. Qui dicantur competentes, infr. lib. 7. c. vltim.
^h Atq; in. n. a. v. c. t. d. Addita sunt hæc ex veteribus libris, quæ in editis non erant: in quibus autem manuscriptis deerrant, lacuna tantundem parebat.
ⁱ Qui dies non Iud. suam. Verba Aug. epist. 119. c. 13.
^k resurrectio autem. Ibid.

De officijs. Cap. XIX.

Officiorum plurima sunt genera: sed præcipuum illud quod in sacris diuinisque rebus habetur. ^a Officium autem ab efficiendo dictum, quasi efficium: propter decorum sermonis vna mutata littera, vel certè vt quisq; illa agat, quæ nulli officiant, sed profint omnibus.

Vespertinum officium est in noctis initio vocatum, ^b à stella vespere quæ surgit oriente nocte.

Matutinum verò officium est, in lucis initio, ^c à stella luciferò appellatum, quæ inchoante manè oritur. Quorum duorum temporum significatione ostenditur, vt die ac nocte semper Deus laudetur.

^d Missa tempore sacrificij est, quando catechumeni foras mittuntur, clamante Leuita, Si quis catechumenus remansit, exeat foras: & inde missa: quia sacramentis altaris interesse non possunt, qui nondum regenerati noscuntur.

Chorus est multitudo in sacris collecta: & dictus chorus, quòd initio in modum coronæ circum aras starent & ita psallerent. ^e Alij chororum dixerunt à concordia, quæ in charitate consistit, quia si charitatem non habeat, respondere conuenienter non potest. Cum autem vnus canit, Græcè monodia, ^f Latine sincinium dicitur: cum verò duo cantant, bicinium appellatur: cum multi, chorus. Nam chorea ludicrum cantilenæ, ^g vel saltationes classium sunt.

Antiphona ex Græco interpretatur vox reciproca, duobus scilicet choris alternatim psallentibus ordine commutato, siue de vno ad vnum: quod genus psallendi Græci inuenisse traduntur. Responsorios Itali tradiderunt: quòd inde responsorios cantus vocant: quòd alio desinentè, id alter respondeat. Inter responsorios autem, & antiphonas hoc differt, quòd in responsorijs vnus versum dicit, in antiphonis autem versibus alternant chori.

Lectio dicitur, quia non cantatur vt Psalmus vel Hymnus, sed legitur tantum. Illic

enim modulatio, hęc sola pronuntiatio quæ-
ritur.

^h Canticum est vox cantantis in lætitiã.
ⁱ Psalmus a utem dicitur, qui cantatur ad
psalterium, quo vsum esse. Dauid prophetã
in magno mysterio prodit historia. Hęc au-
tem duo in quibusdam psalmorũ titulis iux-
ta musicam artem alternatim sibi apponũ-
tur. ^k Nam canticum psalmi est, cum id quod
organum modulatur, vox postea cantantis
eloquitur. Psalmus verò cantici, cum quod
humana vox præloquitur, ars organi mo-
dulantis imitatur. Psalmus autem à psalterio
dicitur, vnde nec mos est ex alio opere eum
componi.

Tres autem gradus sunt in cãtando: ^l pri-
mus succentoris, secundus iacentoris, ter-
tius accentoris.

^m Diapsalma Hebræum verbum quidam
esse volunt, quo significatur, semper, i. quòd
illa, quibus hoc interponitur, sempiterna es-
se confirmant. ⁿ Quidam verò Græcum ver-
bum existimant, quo significatur interual-
lum psallendi, vt psalma sit quod psallitur:
diapsalma verò interpositum in psallendo
silentium: vt quemadmodum sympsalma
dicitur vocũ copulatio in cantando, ita dia-
psalma disunctio earum, vbi quædam re-
quies disunctæ continuationis ostenditur.
Vnde illud probabile est, non coniungen-
das sententias in psallendo, vbi diapsalma
interpositum fuerit, quia idè interponitur
vt conuersio sensuum vel personarum esse
noscatur.

Hymnus est ^o canticum laudantiũ, quod
de Græco in Latinum laus interpretatur,
pro eo, quòd sit carmen lætitiæ & laudis.
^p Propriè autem hymni sunt cãtus continẽ-
tes laudem Dei. Si ergò sit laus & non sit
Dei, nõ est hymnus, si sit & laus, & Dei laus
& non cantetur, non est hymnus. Si ergò &
in laudem & Dei, & cantatur, tunc est hym-
nus.

Cui contrarius est threnus, quòd est la-
menti carmen & funeris.

^q Alleluia duorum verborum interpretatio
est, hoc est, laus Dei, & est Hebræũ. Ia enim
vnum est de decẽ nominibus, quibus apud
Hebræos Deus vocatur.

Amen significat verè siue fideliter, quod
& ipsum Hebræũ est. Quæ duo verba amen
& alleluia, nec Græcis, nec Latinis, nec Bar-
baris licet in suam linguã omninò transfer-
re, vel alia lingua enuntiare. Nam quamuis

^A interpretari possint, propter sanctiorẽ tamẽ
auctoritatẽ seruata est ab Apostolis in ijs pro-
priæ linguę antiquitas. Tãto enim sacra sunt
nomina, vt etiã Iohãnes in Apocalypsi refe-
rat, se, spiritu reuelãte, vidisse & audiuisse vo-
cem cælestis exercitus tanquã vocẽ aquarũ
multarum & tonitruũ validorũ dicentiũ:
amẽ, & alleluia: ac per hoc sic oportet in ter-
ris vtraque dici sicut in cælo resonant.

^r Osianna in alterius linguę interpretatio-
nem in toto transire non potest. Osi enim
saluifica interpretatur: anna interiectio est,
motum animi significans sub de precantis
affectu. Integrè autẽ dicitur osianna, quod
nos, corrupta media vocabuli littera & eli-
sa, dicimus osanna, sicut fit in versibus cum
scandimus. Littera enim prima verbi sequẽ-
tis extremam prioris verbi veniens exclu-
dit, & dicitur Hebraicè Osianna, quod in-
terpretatur saluifica: subaudiendo vel popu-
lum tuum, vel totum mundum.

Offertorium tali ex causa sumpsit voca-
bulum. Ferrum enim dicitur oblatio, quæ
altari offertur, & sacrificatur à Pontificibus,
à quo offertorium nominatur, quasi propter
ferrum.

Oblatio vocatur, quia offertur.

^s Dona propriè diuina dicuntur, munera
hominum.

^C Nam munera dicuntur obsequia, quæ pau-
peres diuitibus loco munerum solunt: itã-
que munus homini datur, donum Deo: vn-
de etiam in templis donaria dicimus. Mune-
ra autem vocantur, quia manibus vel acci-
piuntur, vel dantur.

Duo autem sunt quæ offeruntur: donum,
& sacrificium.

Donum dicitur, quicquid auro, argento-
que aut qualibet alia specie efficitur.

Sacrificium autem est victima, & quæ-
cunque cremantur in ara, seu ponuntur. Om-
ne autẽ quod Deo datur, aut dedicatur aut
consecratur. Quod dedicatur, dicendo da-
tur: vnde & appellatur. Vnde errant qui de-
dicationem consecrationem putant signi-
ficare.

^v Immolatio ab antiquis dicta eò quòd in
mole altaris posita victima cæderetur: vnde
& mactatio post immolationẽ est. Nunc au-
tem immolatio pani & calici conuenit, liba-
tio autem tantummodò calicis oblatio est.
Hinc est illud: ^x Et libauit de sanguine vultus,
sic & secularium ^y quidam Poëtarum: Nunc
pateras libare Ioui-. Libare enim propriè
fundere

fundere est : sumptumque nomen de Libero quodam, qui in Græcia, vsum reperit vitis.
 2. Hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant antequam ad hostem pergerent.

Victimæ verò, sacrificia, quæ post victoriam, de victis hostibus, immolabantur : & erant victimæ, maiora sacrificia, quàm hostiæ. Alij victimam dictam putauerunt, quia ictu percussa cadebat, vel quia vincita ad aras ducebatur.

3. Holocaustum illud est, vbi totum igne consumitur quod offertur. Antiqui enim cum maxima sacrificia administrarent, solebant totas hostias in sacrorum consumere flamma, & ipsa erant holocaustomata. ^b γολο
 enim Græcè, totum dicitur, καὶ ὅλης incensio, & holocaustum totum incensum.

4. Cerimonie apud Latinos dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos Orgia vocantur. Propriè autem visum est Doctoribus à carendo appellari ceremonias, quasi carimonias, eò quòd ea, quæ in sacris diuinis offeruntur, in suo vsu carerent homines, quod etiam nomen in vsu est litterarum sanctarum. Alij ceremonias propriè in obseruationibus Iudæorum credunt : abstinentiam scilicet quarundam escarum secundum veterem legem, eò quòd obseruantes carerent his rebus, quibus se abstinuerint.

5. Sacrificium dictum, quasi sacrum factum : quia prece mystica consecratur in memoriam pro nobis Dominicæ passionis : vnde hoc eo iubente corpus Christi & sanguinem dicimus, quòd dum sit ex fructibus terræ, sanctificatur, & fit Sacramentum, operante inuisibiliter Spiritu Dei, cuius panis & calicis Sacramentum Græci Eucharistiam dicunt, quod Latinè bona gratia interpretatur. Et quid melius corpore & sanguine Christi?

6. Sacramentum est in aliqua celebratione, cum res gesta ita fit, vt aliquid significare intelligatur, quòd sanctè accipiendum est. Sunt autem Sacramenta baptismus, & chrisma, corpus & sanguis. Quæ ob id Sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum, virtus diuina secretius salutem eorundem Sacramentorum operatur, vnde & à secretis virtutibus, vel à sacris Sacramenta dicuntur. Quæ ideo fructuose pœnes Ecclesiã fiunt: quia Sanctus in ea manens Spiritus, eundem Sacramentorum latenter operatur effectum. Vnde seu per bo-

nos, seu per malos ministros intra Dei Ecclesiam dispensentur: tamen quia Spiritus sanctus mysticè illa viuificat, qui quondam Apostolico in tempore visibilibus apparebat operibus: nec bonorum meritis dispensatorum amplificantur. hæc dona, nec malorum attenuantur: quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: vnde & Græcè mysterium dicitur, quòd secretam & reconditam habeat dispositionem.

7. Baptismus Græcè, Latinè tinctio interpretatur, quæ idcirco tinctio dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in melius immutatur, & longè aliud quàm erat, efficitur. Prius enim deformitate peccatorum fœdi cramus, in ipsa tinctione reddimur pulchri dealbatione virtutum, vnde in Canticis scribitur Canticorum, Quæ est ista quæ ascendit dealbata? Cuius mysterium non aliter nisi sub Trinitatis designatione, i. Patris & Filij & Spiritus sancti cognominatione compleretur, dicente Domino ad Apostolos: Ite, docete omnes, gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Sicut enim in tribus testibus stat omne verbum, ita hoc Sacramentum confirmat ternarius numerus nominum diuinorum. Quod autem per aquam baptismus datur, hæc ratio est. Voluit enim Dominus vt res illa inuisibilis, per congruens, sed profectò contrectabile & visibile impenderetur elementum, super quod etiã in principio ferebatur Spiritus sanctus. Nam sicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter eius mysterio per Spiritum sanctum purificatur & animus. Cuius sanctificatio ita est. 8. Inuocato enim Deo descendit Spiritus sanctus de caelis, & medicatis aquis sanctificat eas de semetipso: & accipiunt vim purgationis: vt in eis vt caro & anima delictis inquinata munderetur.

9. Chrisma Græcè, Latinè vnctio nominatur, ex cuius nomine & Christus dicitur, & homo post lauacrum sanctificatur. Nam sicut in baptismo peccatorum remissio datur, ita per vnctionem sanctificatio spiritus adhibetur, & hoc de pristina disciplina, qua vngi in sacerdotium & in regnum solebant, ex quo & Aaron à Moyse vnctus est. Quæ dum carnaliter fit, spiritualiter proficit: quomodo & in ipsa baptismi gratia, visibilis actus est, quod in aqua mergimur: sed spiritualis effectus, quod delictis mundamur. Hoc significat illud vnguentum, quod peccatrix

mulier super pedes, & ^k ea quæ dicitur non fuisse peccatrix super caput Iesu fudisse scribuntur.

Manus impositio ideò fit, vt per benedictionem aduocatus inuiterur Spiritus sanctus. ^l Tunc enim ille Paracletus post mundata & benedicta corpora, libens à Patre descendit. & quasi super baptismi aquam, tanquam super pristinam sedem recognoscens quiescit. Nam legitur quòd in principio aquis superferebatur Spiritus sanctus.

Exorcismus Græcè, Latinè coniuratio; siue sermo increpationis est aduersus Diabolum vt discedat: sicut est illud in Zacharia, **Et ostendit mihi Iesum sacerdotem magnū stantem coram Angelo Domini, & Sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei, & dixit Dominus ad Sathan: Increpet Dominus in te Sathā, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Hoc est exorcismus, increpare & coniurare aduersus Diabolum, vnde sciendum quòd non creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exsufflatur, sed ille sub quo sunt omnes qui cum peccato nascuntur. Est enim princeps peccatorum.**

^m Symbolum per linguam Græcā signum vel collatio interpretatur. Discessuri enim Apostoli ad Euangelizandum in gentibus, hoc sibi prædicationis signum vel indicium posuerunt. Continet autem confessionem Trinitatis, & vnitatem Ecclesiæ, & omne Christiani dogmatis sacramentum. Quod symbolum fidei & spei nostræ nō scribitur in charta & atramento, sed in tabulis cordis carnalibus.

Oratio petitio dicitur. Nam ⁿ orare est petere, sicut exorare impetrare. Constat autem oratio loco, & tempore. Loco, quia non vbiq. cum prohibeamur à Christo orare in publico: sed vbi opportunitas dederit: aut necessitas importauerit. Neq. enim contra præceptum reputatur ab Apostolis factum, qui in carcere audientibus custodibus orabant & canebant Deo. De tempore verò dictum est: Sine intermissione orate, sed hoc singularibus. Nam est observatio quarundā horarum communium: quæ diei interspatia signant, tertia, sexta & nona: similiter & noctis. Sed ideò orandi hæ horæ diuisæ sunt: vt si fortè aliquo fuerimus opere detenti: ipsum nos ad officium tempus admoneat: quæ tēpora in Scripturis inueniuntur. Primum enim Sanctus Spiritus congregatis discipulis hora tertia infusus est. Petrus qua

A die visionem cōmunicationis in illo vasculo expertus est, sexta hora orandi gratia ascenderat. Idem etiam cum Iohanne hora nona templum adiit, quando paralyticum sanitati reformauit. Sed & Daniele legimus hæc tempora in oratione obseruasse: & vtique ex Israelis disciplina, vt ne minus quàm ter die adoremus. Debitores enim sumus triū personarum, Patris, & Filij, & Spiritus sancti, exceptis vtique & alijs legitimis orationibus, quæ sine vlla admonitione debentur in ingressu lucis ac noctis siue vigiliarum: sed & cibum non prius sumere, quàm ^o interposita oratione. Priora enim habenda sunt spiritus refrigeria: quia priora cælestia, quàm terrena. Qui autem vult orationem suam volare ad Dominum: faciat illi duas alas, ieiunium & eleemosynam, & ^p ascendet celeriter & exaudietur.

Ieiunium est parsimonia victus, abstinentiæque ciborum, cui nomen est inditum ex quadam parte viscerum tenui semper & vacua, quod vulgò ieiunū vocatur. Vnde ieiunij nomen creditur deriuatum: quod sui inedia viscera vacua & exinanita existunt. ^q Ieiunium autem & statio dicitur. ^r Statio autem de militari exemplo nomen accepit, pro eo quòd nulla lætitia siue tristitia obueniens castris stationem militum rescindat. Nam lætitia libentius tristitia, sollicitius administrat disciplinā. ^v vnde & milites nunquam immemores Sacramenti magis stationibus parent. Discernunt autem quidam inter ieiunium, & stationē. Nam ieiunium est indifferenter cuiuslibet diei abstinentia: non secundum legem, sed secundum propriam voluntatem: statio autem est observatio statutorum dierum vel temporum. Dierum, vt quartæ feriæ & sextæ ieiunium ex veteri lege præceptum, de qua statione in Euangelio dixit ille: Ieiuno bis in sabbato, id est, quarta & sexta sabbati. Temporibus autem quæ legalibus ac prophetis institutionibus terminatis temporibus statuta sunt, vt ieiunū quarti, quinti, septimi, & decimi: vel sicut in Euangelio dies illi, in quibus ablati sunt sponsus: vel sicut observatio quadragesimæ, quæ in vniuerso orbe institutione Apostolica observatur circa confinium Dominicæ passionis. His tertium genus quidā adiungunt: quæ Xerophagiam dicunt, abstinentiam scilicet humentium ciborum. Vnde & nomen hoc datum, cō quòd siccis quidam escis vtantur.

Pœnitentia

Pœnitentia appellata, quasi punitentia, eò quòd ipse homo in se puniat pœnitendo quod malè admisit: nam nihil aliud agunt quos veraciter pœnitet, nisi vt id quod malè fecerunt, impunitum esse non sinant. Eo quippe modo sibi non parcentibus ille parcit, cuius altum iustumque iudicium nullus contemptor euadit. Perfecta est autem pœnitentia, præterita deslere & futura non admittere. Hæc secunda in similitudinē fontis purgatio est, vt si fortè impugnante diabolo aliquod peccatum irrepserit, huius satisfactione purgetur.

Satisfactio autem est caussas peccatorum & suggestiones excludere & ultra peccatum non iterare.

Reconciliatio verò est quæ post complementum pœnitentiæ adhibetur: nam sicut conciliamur Deo, quando primùm à gentilitate conuertimur: ita reconciliamur, quando post peccatum pœnitendo regredimur.

Exomologesis Græco vocabulo dicitur, quod Latinè confessio interpretatur, cuius nominis duplex significatio est. Aut enim in laudè intelligitur cõfessio, sicut est: Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ. Aut dum quisque confitetur sua peccata ab eo indulgèda, cuius indeficiēs est misericordia. Ex hoc igitur Græco vocabulo exprimitur & frequentatur exomologesis, qua delictum nostrum Domino confitemur, non quidē vt ignaro, cuius cognitioni nihil occultum est, sed confessio est rei scilicet eius quæ ignoratur professa cognitio. Vtile enim sibi ac iucundum quisquam esse existimauerat, rapere, adulterari, furari, sed vbi hæc æternæ damnationi obnoxia esse cognouit, cognitio ijs confitetur errorem.

Confessio autem erroris, professio est desinendi: desinendum ergo à peccatis, dum confessio est. Confessio autem antecedit, remissio sequitur: cæterum extra veniā est qui peccatum cognoscit, nec cognitū confitetur. Itaque exomologesis prosternendi & humiliandi hominis disciplina est, habitu atque victu, sacco & cineri incubare: corpus sordibus obscurare: animum mœroribus deicere: illa quæ peccauit tristi tractatione mutare.

Litanix autē Græco nomine appellantur, quæ Latinè dicuntur rogationes. Inter litaniam verò & exomologesin hoc differt: quòd exomologeses pro sola confessione

peccatorum aguntur: litanix verò indicuntur propter rogandum Dominum & impetrandum in aliquo misericordiam eius. Sed nunc iam vtrumq. vocabulum sub vna designatione habetur: nec distat vulgo, vtrum litanix, an exomologeses dicantur. Supplicationis autem nomen quodammodo nunc ex gentilitate retinetur. Nam ferix aut legitimæ erant apud eos, aut indictæ. Indictæ autem, quia paupertas antiqua Romanorū ex collatione sacrificabat, aut certè de bonis damnatorum. Vnde supplicia dicuntur supplicationes, quæ fiebant de bonis passorum supplicia. Sacræ enim res de rebus execrandorum fiebant.

a Cap. XIX. Officium autem ab eff. Ex Amb. 1. off. c. 8.

b à stella vespere. Virg. Deniq. quid vesper serus vehat. & alias sepe.

c Milla. Ambrosium, Leonem, aliosque patres sequitur. De Myse etymo. multa Claud. Sainct. in præf. ad Liturg.

d Alij chorum à concord. Ex Aug. in ps. 87.

e Latinè Sincinnium. Fest. Sincinnium cantionem solitariā. Agellius lib. 20. c. 2. Qui rectius locuti sunt, Sincinnistas littera n, gemina dixerunt. Sincinnitū n. genus veteris cantionis fuit. & pauld post. Accius poeta Sincinnitas appellari ait nebuloso nomine, quod Sincinnium cur diceretur, ei obscurū esset.

C Sed quoniam assam vocem Asconius, & Nonius solam interpretantur: ascinium, vt aspondium dictum suspicabatur Chacon. Sicinium apud Rabanum.

f Vel saltationes classium. Ita vetustiores libri. al. psal-tationes plausuum. Neap. Ludicrum cantilena vel plausuum sine voce saltationes.

g Responsorios. Vel responsoria, vtroq. n. modo loquitur in lib. de off. & in regul. monach. c. de off.

h Canticum est vox. Ex Hilar. in prolog. ps.

i Psalmus autem. Ex Aug. in ps. 4.

k Nam canticum psal. Ex eod. Hilaro vel Ruff.

l Primus succentoris. Permutari volebat hæc Chacon, vt esset primus in centoris locus, ex Varr. 1. de re rust. cap. 2. Vt dextra tibia alia, quàm sinistra, ita tamen vt sit quodammodo coniuncta, quod est altera eiusdem carminis modorū incentiuua, altera succentiuua. Et quidem licet adijcias (inquam) pastorum vitam esse incentiuuam, agricolar. succentiuuam. Sed Ecclesiar. morem secutum Isidorus, in quib. qui cantum incipit succentor dicitur. verisimilius est. Cod. Neap. infimus succentoris.

m Diapalma quidam Hebræum esse volunt. Neq. hoc (opinor) quisquam ante Isidorum, neq. Isidorus ipse profecto dixit. qui toties apud Hieronymum legerat, quod in Hebræo est *דלדל* sela, id LXX. Theodotionem, & Aquilam *διδάμα*, Quintam verò editionem, semper reddidisse. Vid. ep. ad Marcell. 138.

n Quidam verò. Ex Aug. in ps. 4.

o Canticum laudantium. Canticum laudes Aug. in ps. 39.

p Propriè autem hymnus. Ex eod. in ps. 72.

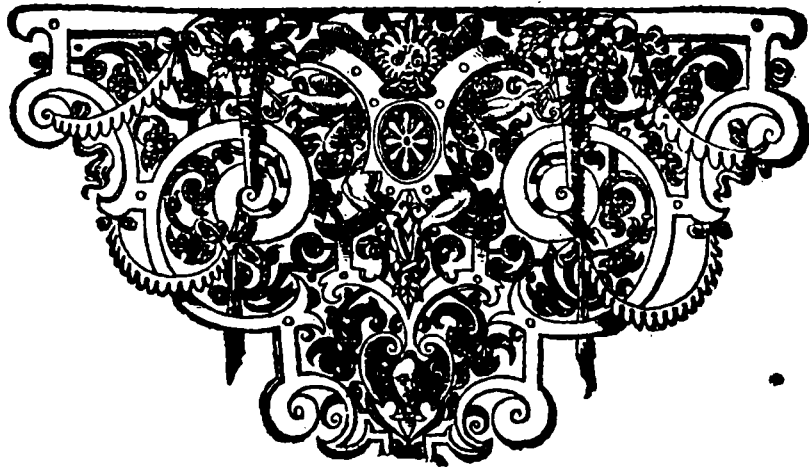
q Alleluia--laus Dei. Ex Amb. in ps. 118. Nam Hiero-
nymus

LIBRO
DEL
L. MARCO

- nymus laudate Deum interpretatur, ut vocis ratio exposcit,* A 9
ep. 137.
 c Oüanna. Ex Hier. ep. ad Damaf. 145.
 f Fertum. Fest. Fertum (al. fertum) gentis libi dictum quod crebrius ad sacra ferebatur. *Glosse quat. Latine Bibliotheca Vaticana. fertores fertu libantes.*
 e Dona propè diuina. Sic Goth. al. Dei.
 v Immolatio quod in mole. A. Augustinus in mole.
 x Et libavit de sanguine vux. *Ecclesiastici. c. 50.*
 y Sicut & quidam poetar. *Virg. Æn. 7.*
 z Hostiæ apud vet. è *Seru. Æn. 1.*
 a Holocaustum. Ex Hieron. in *Ezech. c. 45.*
 b Holon n. Græc. Ex *Aug. in ps. 64.*
 c Carimonie. *Seru. Æn. 4.* Sanè sciendum orgia apud Græcos dici omnia sacra, sicut apud Latinos B cerimonie dicuntur. *De etym. vid. Fest.*
 d Sacramentum est in aliqua celebrat. Ex *Aug. ep. 119 in principio.*
 e Baptismus Græc. *Vid. Tertull. lib. de Baptism.*
 f Quæ ascendit dealbata. Ita *Lxx. λελευκανθισμένη.* & *Amb. Seru. 19. in ps. 118. vulg. quæ ascendit de deserto delicias affluens.*
 g Cognominatione. f. conuinatione. *peius apud Rabanum cognitione.*
 h Inuocato n. Deo. Ex *Tertull.*
 i Christma. Ex *eod.*
 k Et ea quæ non dicitur fuisse peccatrix. *S. o. l. Sed non videtur legisse hac Rabanus.*
 l Tunc enim ille Paracl. *Verba sunt Tertull.*
 m Symbolum. Ex *Ruffin. Symbol.*
 n Orare est petere. Ex *Seru. Æn. 3.*
 o Interposita orat. *Anteposita Chaconis codex.*
 p Ascendit celeriter. *Locus ex Aug. in ps.*

- 9 Ieiunium autem & statio. Sic *Cass. lib. 5. de instit. Canon. c. 24.* Per *Ægypti monasteria* tanta cordis alacritate suscipiebamur, ut absque legitimis ieiunijs quartæ, & sextæ feriæ, quocumque pergebamus, quotidiana statio solueretur.
 10 Statio de militari exemplo. *Tertul. in lib. de orat. in fin.* Si statio de militari exemplo nomen accepit (nam & militia Dei sumus) utiq. nulla lætitia siue tristitia obueniens castris stationes militum rescindit. Nam lætitia libètius, tristitia sollicitius admistrabit disciplinã.
 f Vnde & milites. Ex *eod. in lib. de ieiun.*
 g Ut ieiuniũ quarti. *Verba Zacharia. c. 8. vid. Hierony. ibid. & Isid. 1. off. c. 37.*
 v quam Xerophag. *Qua voce sepe vtuntur Tertull. Hieronym. & Cassian.*
 x Quasi punitentia. *Al quasi punitentia. Idem. 2. de off. c. 16.* Pœnitentia nomen lumpsit à pœna.
 y Ex hoc ergo Græco vocab. *Tertull. lib. de pœnit.* In actus qui Græco vocabulo magis exprimitur, & frequentatur, exomologesis est, qua delictum Dño nostro confitemur, non quidè ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessioni disponitur, confessionis pœnitentia Deus mitigatur.
 z Itaq. exomolog. prostern. & humilif. h. d. est. *Verba Tertull. ibid.*
 a Sed nunciam vtrumq. vocab. *Id. vnde. namq. fit ex Confil. Agathen. constat. Sic in Concil. Tolet. 17. c. 6. cum titulus sit de dieb. litaniar. per totos. xij. menses celebrandis, in canone tamen dicitur, ut exomologesis votis gliscentib. celebratur.*
 b Nam feriæ aut legitimæ. *Verba sunt Seru. Æn. 1. ad v. templis indicit honorem.*

DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER SEPTIMVS.

De Deo, Angelis, & fidelium ordinibus.

DE DEO. Cap. I.

BEATISSIMVS Hieronymus vir eruditissimus & linguarum multarum peritus, Hebræorum nominum interpretationem primus in Latinam linguam conuer-

tit. Ex quibus pro breuitate prætermisiss multis quædam huic operi adiectis interpretationibus interponenda studui. Vocabulorum enim expositio satis indicat quid velint intelligi. Habent enim quædam ex proprijs causis nominum rationē. In principio autem decem nomina ponimus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

Primum apud Hebræos Dei nomen יהוה El dicitur: quod alij Deum, alij etymologiam eius exprimentes, ισχυρον , i. fortem interpretati sunt, ideò quòd nulla infirmitate opprimitur, sed fortis est, & sufficiens ad omnia perpetranda.

Secundum nomen אֱלֹהִים Eloim.

Tertium יהוה Eloë quòd vtrumque in Latinum Deus dicitur. Est autem nomen in Latinum, ex Græca appellatione trãlatum. Nam Deus Græcè θεός dicitur, quasi δέος , i. timor: vnde tractū est nomen Deus, quòd eum cõlentibus sit timori. Deus autem propriè nomen est Trinitatis pertinens ad Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Ad quam Trinitatem etiam reliqua quæ in Deo infra sunt posita vocabula referuntur.

Quartum nomen Dei dicitur שַׁבְּוֹת Sabaoth, quòd vertitur in Latinum, exercituum siue virtutum: de quo in Psalmo ab Angelis dicitur: Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutū. Sunt enim in huiusmodi ordinatione virtutes multæ, vt Angeli, Ar-

Angeli, Principatus & Potestates, cunctiq; cælestis militiæ ordines, quorum tamen ille Dominus est. Omnes enim sub ipso sunt, eiusque dominatui subiacent.

Quintum עֵלִיִן Elion, quòd interpretatur in Latinum excelsus, quia supra cælos est, sicut scriptum est de eo: Excelsus Dominus supra cælos gloria eius. Excelsus autem dictus, pro valde celsus. Ex enim pro valde ponitur; sicut eximius, quasi valde eminentis.

Sextum nomen אֵיִךְ Eicie, i. qui est. Deus enim solus, quia æternus est, hoc est, quia exordium non habet, essentiæ nomen verè tenet. Hoc enim nomen ad sanctum Moysen per Angelum est delatum. Quærenti enim quòd esset nomen eius, qui eum pergere præcipiebat ad populum ex Ægypto liberandum: respondit. Ego sum qui sum, & dices filijs Israël: qui est, misit me ad vos: tanquam in eius comparatione qui verè est, quia incommutabilis est: ea quæ mutabilia facta sunt, quasi non sint. Quòd enim dicitur fuit, non est: & quòd dicitur erit, nondum est. Deus autem esse tantum nouit, fuisse & futurum esse non nouit. Solus enim Pater cum Filio & Spiritu sancto veraciter est: cuius essentiæ comparatum esse nostrum, non esse est. Vnde & in communi eloquio dicimus: Viuit Deus: quia essentia vita viuit, quam mors non habet.

Septimum אֲדֹנָי Adonai, quòd generaliter Dominus interpretatur, quòd dominetur creaturæ cunctæ, vel quòd creatura omnis dominatui eius deseruiat. Dominus ergo, & Deus: vel quòd dominetur omnibus, vel quòd timeatur à cunctis.

Octauum יְהוָה Ia, quòd in Deo tantum ponitur: quòd etiam in alleluia in nouissima syllaba sonat.

Nonum Tetragramaton, hoc est quatuor

tuor litterarū, quod propriè apud Hebræos in Deo ponitur, **יהוה** id est, duabus **יה** ia, quæ duplicata ineffabile illud & gloriosum nomen Dei efficiunt: dicitur autè ineffabilis, non quia dici non potest, sed quia finiri sensu & intellectu humano nullatenus potest, & ideo quia de eo nihil dignè dici potest, ineffabilis est.

Decimum Saddai, **יהוה** id est, Omnipotès. Vocatus autem Omnipotès, eò quòd omnia potest, sed à faciendo quod vult, non à patièdo quòd nō vult. Quod si ei accideret nequaquam esset Omnipotens: facit enim quicquid vult, & inde Omnipotens. Item Omnipotens; quia ipsius sunt omnia quæ ybiq. sunt. Solus enim totius mundi habet imperium. Dicuntur autem & alia quædam in Deum substantialiter nomina, vt Immortalis, Incorruptibilis, Incōmutabilis, Æternus. Vnde & meritò cunctæ præponitur creaturæ.

Immortalis sicut de eo scriptum est, Qui solus habet immortalitatem: quia in eius natura nulla est commutatio. Nam omnis mutabilitas non incōuenienter mortalitas dicitur, secundum quam & anima mori dicitur: non quia in corpus vel in aliquam alteram substantiam mutatur & vertitur, sed in ipsa sua substantia quicquid alio modo nunc est, aut fuit, secundum id quod destitit esse quod erat, mortalis vtiq. deprehenditur, ac per hoc solus Deus dicitur immortalis, quia solus incommutabilis.

Incorruptibilis appellatur, quia corrumpi & dissolui non potest, nec diuidi. Quicquid enim capit diuisionem & interitum capit. Ille nec diuidi potest, nec interire: inde Incorruptibilis est.

Incommutabilis est, quia semper manet & mutari nescit: nec proficit, quia perfectus est: nec deficit, quia æternus est.

Æternus est, quia sine tempore est. Non enim habet initium neque finem. Hinc & Sempiternus, eò quòd sit semper æternus. A quibusdam autem Æternus ab æthere creditur dictus, quoniã cælum sedes eius habetur: vnde est illud, Cælum cæli Domino: & hæc ista quattuor vnum significant, nam vna eadè res dicitur, siue dicatur Æternus Deus, siue Immortalis, siue Incorruptibilis, siue Immutabilis.

Inuisibilis, quia nunquã per substantiam suam apparuit oculis mortalium Trinitas, nisi per speciè subiectæ creaturæ eiusdèmq.

A corporeæ: nam nemo potest ipsam manifestationem essentia Dei videre & viuere, sicut & dictum est Moyse. Vnde & Iohannes in Epistola sua dicit: Deum nemo vidit vquam. Res est enim inuisibilis, idèoque non oculo, sed corde quærendus est.

Impassibilis est, quia nullis perturbationibus afficitur, quibus fragilitas humana succumbit. Non enim attingunt eum vllæ passiones, vt libido, iracundia, cupiditas, timor, mœror, inuidia, & cætera, quibus humana mens turbatur. Sed cum dicitur, Deum irasci, aut zelare, aut dolere, nostro vsu dicitur. Apud Deum enim perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est.

Simplex autem dicitur siue non amittendo quòd habet: seu quia non aliud est ipse, & aliud quod in ipso est, sicut in homine, cuius aliud est esse, aliud sapere. Nana & esse potest, & sapiens non esse, Deus autem habet essentiam, habet & sapientiam: sed quod habet, hoc & est, & omnia vnus est: ac proinde simplex est, quia non in eo aliquid accidentis est, sed & quod est & quod in ipso est, essentialiter est, p̄ excepto quod relatiuè ad quamcunq. personam est.

Summè bonus, quia incommutabilis est. C Creatura verò bonum, sed non summum est: quia mutabilis est. Et dum sit quidè bonum, non tamen esse potest & summum.

Incorporeus autem vel incorporalis idè dicitur Deus, vt spiritus credatur vel intelligatur esse, non corpus. Nam dum dicitur spiritus, eius significatur substantia.

Immensus, quia cuncta concludit ipse à nullo concluditur: sed omnia intra eius omnipotentiam coarctantur.

Perfectus dicitur, quia nihil ei possit adijci. Attamen de consummatione aliquid facti perfectio dicitur. Deus autem qui non est factus, quomodo est perfectus? Sed hoc vocabulum de vsu nostro sumpsit humana inopia, sicut & reliqua verba, quatenus id quod ineffabile est, vtcunq. dici possit: quoniam de Deo nihil dignè humanus sermo dicit, sicut sunt & alia.

Creator dicitur pro totius mundi rebus ab ipso creatis: nihil enim est quod nō originè à Deo traxerit. Ipse & vnus, quia diuidi non potest, vel quia nihil esse aliud potest, quod tantundem capiat potestatis.

Hæc igitur quæ de Deo dicta sunt, ad totam pertinent Trinitatem propter vnã & coæternam substantiam, siue in Patre, siue

siue in Filio eius vnigenito in forma Dei, siue in Spiritu sancto, qui vnus est spiritus Dei Patris, & Filij eius vnigeniti.

Sunt & quædam vocabula ex vsu nostro ad Deum sumpta, de membris nostris, siue de inferioribus, & quia in propria natura inuisibilis & incorporeus est, pro efficiētis tamen caussarum in ipso rerum species adscribuntur: vt more locutionis nostræ facilius seipsum insinuet: vt quia omnia videt, dicatur oculus: propter quod audit omnia, dicatur auris: pro eo autem quod auertitur, ambulat: pro eo quod spectat, stat. Sic & in cæteris horum similibus ab humanis mentibus trahitur similitudo ad Deum, sicut & obliuiscens & memorans. Hinc est quod & Propheta dicit: Iurauit Dominus exercituum per animam suam: non quod Deus animam habeat, sed hoc nostro narrat affectu. Nam & facies Dei in scripturis sanctis non caro, sed diuina cognitio intelligitur, eadem ratione qua per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim in oratione dicitur Deo: Ostende nobis faciem tuam: ac si dicatur, Da nobis cognitionem tuam. Sic & vestigia Dei dicuntur: quia nunc Deus per speculum agnoscitur: ad perfectum verò Omnipotens reperietur, dum in futuram, facie ad faciem quibusque electis præsentabitur, vt ipsam speciem contemplantur, cuius nunc vestigia comprehendere conantur, hoc est, quem videre per speculum dicuntur. Nam & situs, & habitus, & locus & tempus in Deum non propriè, sed per similitudinem translato dicuntur, quippe sedere super Cherubim dicitur, quod est ad situm: &, abyssus tanquam vestimentum amictus eius, quod est ad habitum. Et, anni tui non deficient, quod ad tempus pertinet. Et, Si ascendero in cælum tu ibi es, quod ad locum. Nam & in Propheta, plaustrum portantis fœnum species ad Deum dicitur. Et hæc omnia per figuram Deus, quia nihil est horum ad proprietatem substantiæ eius.

^a Cap. I. Primum apud Heb. Ex Hieron. ep. 136.

^b opprimitur. Al. premitur.

^c quasi Δεῶ. de Seru. An. 12. ad V. Diua Deam.

^d Deus autem prop. e. n. I. Ex Hierony. ep. ad Amand. 147.

^e Quintum Helion. vnde quidam Græcos ἡλιον scisse putant.

^f Hoc nomen-- mors non habet. Falso citatur hic locus à Magistr. sem. li. 1. d. 8. c. 1. ex Hieron. ep. ad Damasum, cum sit potius constat ex Augustini & Greg. varijs locis, prima pars vsq. ad non sint, ex Aug. 8. de ciuit. c. 11.

^A Quod n. dicitur fuit. Ex eod. in lib. de Symbolo. c. 4. & in ps. 101. ex quo τὸ dicitur deleri bis hoc loco sine fraude posset.

^b Deus autem esse tantum nou. Ex Greg. 4. Moral. c. 27. al. 32.

ⁱ Solus n. Ex eod. 18. Moral. c. 27. al. 32.

^k Viuit Deus quia est. Ex eod. lib. c. 3. al. 1.

^l Octauum 17. Ex Hieron. ep. 136.

^m Non d. Ex ead. ep. & ex 142. & in quest. in c. 17. Gen. Nec mirandum (inquit) quare cum apud Græcos, & nos a littera videatur addita, nos 17 litteram adiectam dixerimus, Idioma n. linguæ illius est per 17 quidem scribere, sed per a legere, sicut è contrario a litteram sæpè per e pronuntiant.

ⁿ Nam omnis mutabil. Ex Greg. 12. Moral. c. 17. è quo sunt ferè huius cap. reliqua.

^o Sicut in homine cuius aliud. Ex 18. Mor. cap. 27. al. 34.

^B P excepto hoc quod relati. Ex August. 11. de ciui. c. 10.

^q ab humanis mentib. Ex Greg. 32. cap. 5. al. 6.

^r Nam & facies Dei. Ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

^s Nam & in proph. Amos. 2.

De Filio Dei. Cap. II.

Multis etiam modis Christus appellari in scripturis inuenitur diuinis. Nam ipse Dei Patris Vnigenitus Filius, dum esset æqualis Patri, propter salutem nostram formam serui accepit. Proinde quædam nomina in illo ex diuinitatis substantia, quædam ex dispensatione susceptæ humanitatis assumpta sunt. Christus namque à chrismate est appellatus, hoc est, vnctus. Præceptum enim fuerat Iudæis, vt sacrum conficerent vnquentum, quo perungi possent ij, qui vocabantur ad sacerdotium vel ad regnū: & sic tunc regibus indumentum purpuræ insigne est regiæ dignitatis: sic illis vnctio, sacri vnquenti nomen ac potestatem regiæ conferebat, & inde Christi dicti à chrismate, quod est vnctio. Nam chrisma Græcè, Latine vnctio nuncupatur, quæ etiam Domino nomen accommodauit facta spiritualis, quia spiritu vnctus est à Deo Patre, sicut dicitur in Actibus Apostolorum Collecti sunt enim in hac ciuitate, aduersus Sanctum Filium tuum, quem vnxisti: non utique oleo visibili, sed gratiæ dono, quod visibili significatur vnquento.

Non est autem Saluatoris proprium nomen Christus, sed communis nuncupatio potestatis. dum enim dicitur Christus, commune dignitatis nomen est: dum Iesus Christus, proprium est vocabulum Saluatoris. Christi autem nomen nusquam alibi omnino, nec in aliqua gente fuit, nisi tantum in illo

L regno

regno vbi Christus prophetabatur, & vnde A venturus erat.

Mesias autem Hebraicè dicitur, Græcè Christus, Latina autem locutione vnctus.

Iesus Hebraicè, Græcè ἰησοῦς, Latinè autem salutaris, siue Saluator interpretatur, pro eo quòd cunctis gentibus salutifer venit. Erymologiã enim nominis huius etiam Euangelista significat dicens: Vocabis nomen eius Iesum, quia ipse saluum faciet populum suum. Sicut enim Christus significat Regem, ita Iesus significat Saluatorem. Non itaque nos saluos facit quicumque Rex, sed Rex Saluator. Quod verbum Latina lingua antea non habebat, sed habere poterat: sicut potuit quando voluit.

Emanuel ex Hebræo in Latinum significat, nobiscum Deus: scilicet, quia per virginem natus Deus hominibus in carne mortali apparuit, vt terrenis viam salutis ad cælum aperiret. Ad diuinitatis substantiã quæ pertinent, ista sunt, Deus, Dominus.

Deus autem dictus propter vnicam cum Patre substantiam.

Dominus propter seruientẽ creaturam.

Deus autẽ & homo, quia verbum & caro. Vnde & bis genitus dicitur, siue quia pater eum genuit sine matre in æternitate, siue quia mater sine patre in tempore.

Vnigenitus autem vocatur secundum diuinitatis excellentiam: quia sine fratribus: Primogenitus secundum susceptionẽ hominis, in qua per adoptionẽ gratiẽ fratres habere dignatus est, quibus esset primogenitus.

Omouosios Patri ab vnitare substantiæ appellatur. Substantia enim vel essentia Græcè οὐσία dicitur ὁ μὴ ἑνὸν. Vtrumq. igitur coniunctum sonat vna substantia. Hoc enim vocatur omouosion, quod est, Ego & Pater vnũ sumus, hoc est, eiusdẽ cum Patre substantiæ. Quod nomen etsi scriptũ in sanctis litteris non inueniatur, in assertionem tamen totius Trinitatis defenditur: quia datur ratio, vnde rectè dici ostendatur: sicut & Pater in illis libris nusquam Ingenitus legitur, sed tamen dicendus esse atque credendus non dubitatur. Omocousios similis substantiæ: quia qualis Deus, talis est & imago eius. Inuisibilis Deus, & imago inuisibilis.

Principium, eò quòd ab ipso sint omnia, & quia ante eum nihil.

Finis, vel quia dignatus est in fine temporum humiliter in carne nasci & mori: & iudicium nouissimum ipse suscipere, vel quia

quicquid agimus ad illũ referimus: & cùm ad eum peruenerimus vltra quod quaeramus non habemus.

Os Dei est, quia verbum eius est. Nam sicut pro verbis quæ per linguam fiunt, sæpè dicimus, illa & illa lingua, ita & pro Dei verbo os ponitur, quia mos est vt ore verba formentur.

h Verbum autem ideò dicitur, quia per eum Pater omnia condidit siue iussit.

Veritas, quia non fallit, sed tribuit quod promisit.

Vita, quia creauit.

Imago dicitur, propter parem similitudinem Patris.

B Figura est, quia suscipiens formam serui, operum virtutumque similitudine Patris in se imaginem atque immensam magnitudinem designauit.

Manus Dei est, quòd omnia per ipsum facta sunt. Hinc & Dexteram propter effectum operis totius creaturæ, quæ per ipsum formata est.

Brachiũ, quia ab ipso omnia continentur.

Virtus, pro eo quòd omnem potestatem Patris in semetipso habeat: & omnem cæli terræque creaturam gubernet, contineat, atque regat.

C Sapientia, pro eo quòd ipse reuelat mysteria scientiæ & arcana sapientiæ. Sed tamẽ cùm sit Pater & Spiritus sanctus sapientia & virtus, & lumen & lux, propriè tamen ijs nominibus Filius nuncupatur.

Splendor autem appellatur propter quod manifestat.

Lumen, quia illuminat.

Lux, quia ad veritatem contemplandam cordis oculos referat.

Sol, quia illuminator.

Oriens, quia luminis fons & illustrator est rerum, & quòd oriri nos faciat ad vitam æternam.

Fons, quia rerum origo est, vel quòd satiat sitientes. Ipse quoq. Alpha & Ω: Alpha enim litterã nulla præcedit: prima est enim litterarum, sicut & Filius Dei: ipse enim se principium Iudæis interrogantibus esse respondit. Vnde & Iohannes in Apocalypsi, propriè ipsam litteram ponens ait: Ego sum Alpha & Ω, primus & nouissimus. Primus, quia ante eum nihil est: nouissimus, quia iudicium nouissimum ipse suscipiet.

i Mediator, quia inter Deum & hominem medius constitutus est, vt hominem ad Deum

Deum perduceret, vnde & illum Græci *μεσσιαν* vocant.

Paracletus, id est, aduocatus, quia pro nobis intercedit apud Patrem: sicut & de eo dicit Iohannes: Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum. Paracletus autem Græcum est, quod Latinè dicitur aduocatus. Quod nomen & Filio & Spiritui sancto adscribitur, iuxta quod & Dominus in Euangelio ait: Rogabo Patrem: & alium Paracletum dabit vobis.

Intercessor autè idem vocatur, quia pro culpa nostra remouenda curam gerit: & pro abluendis nostris criminibus curam impendit.

Sponsus, quia descendens è cælo, adhæsit Ecclesiæ, vt pace noui Testamenti essent duo in carne vna.

^k Angelus dicitur propter annuntiationè paternæ ac suæ voluntatis. Vnde & apud Prophetam magni consilij Angelus legitur, dum sit Deus & Dominus Angelorum.

Missus dicitur, eò quòd apparuit huic mundo Verbum caro factum: vnde & idem dicit, Ego à Patre exiui, & veni in hunc mundum.

Homo autem dicitur, quia natus est.

Propheta, quia futura reuelauit.

Sacerdos, quia pro nobis se hostiã obtulit.

Pastor, quia custos.

Magister, quia ostensor.

Nazaræus verò à loco.

Nazaræus à merito, i. sanctus siue mundus, quia peccatum non fecit.

Siquidem & de alijs inferioribus rebus nominum species ad se trahit Christus, vt facilius intelligatur.

Dicitur enim Panis, quia caro.

Vitis, quia sanguine ipsius redèpti sumus.

Flos, quia electus.

Via, quia per ipsum ad Deum imus.

Ostiũ, quia per ipsum ad Deũ ingredimur.

Mons, quia fortis.

Petra, quia firmitas est credentium.

Lapis angularis, vel quia duos parietes è diuerso, id est de circumcissione & præputio venientes in vnam fabricam Ecclesiæ iungit: vel quòd pacem in se Angelis & hominibus facit.

Lapis offensionis, quia veniens humilis, offenderunt in eum increduli homines: & factus est petra scandali, sicut dicit Apostolus: Iudæis quidem scandalum.

Fundamentum autem idèò vocatur, quia

A fides in eo firmissima est, vel quia super eum catholica Ecclesia constructa est.

Nam & Christus agnus, pro innocentia.

Ouis, propter patientiam.

Aries, propter principatum.

Hædus, ppter similitudinè carnis peccati.

Vitulus, pro eo quòd pro nobis est immolatus.

Leo, pro regno & fortitudine.

^m Serpens, pro morte & sapientia.

ⁿ Idem & Vermis, quia resurrexit.

Aquila, propter quod post resurrectionè ad astra remeavit. Nec mirũ si vilibus significationibus figuretur, qui vsque ad nostrarum passionum, seu carnis contumelias descendisse cognoscitur. Qui cum sit coæternus Dei Patris ante secula Filius, postquam venit plenitudo temporis, propter salutem nostram formam serui accepit, & factus est hominis filius. Inde quædam de illo in scripturis secundum formam Dei, quædam secundum formam serui dicuntur. Quorum exempli gratia duo quædam commemorantur, vt singula ad singula referantur. Secundum formã enim Dei de seipso dixit: Ego & Pater vnum sumus: secundum formam serui: Quoniam Pater maior me est. Homines autem minus intelligentes quid pro quo dicatur, ea quæ propter formam serui dicta sunt, volunt transferre ad formam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad se inuicem personæ referantur, volunt nomina esse naturæ atque substantiæ, & faciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio coniuncta est humana natura, vt ex duabus substantijs fieret vna persona. Solus igitur homo pertulit crucem, sed propter vnitatem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc est quod scribitur: Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Filium ergo Dei crucifixum fatemur, non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate humanitatis: non ex suæ naturæ permanence, sed ex nostræ susceptione.

^a Cap. II. Præceptum n. fuerat Iud. Ex *Lact. lib. 4. c. 7.* Gothor. quoque Reges à Ponticib. Toletanis inungi solitos tradunt heistoria.

^b Et sicut nunc Regib. indum. puerp. Hinc purpura regum apud Virg. & purpurei tyranni apud Horat.

^c Non est autem Saluatoris. *Lact. ibid.* Nam Christus non proprium nomen est, sed nuncupatio potestatis, & regni.

^d Dum n. dicitur Christus. Ex *Hieron. in Matth. 16.*

^e Latinè autem Saluat. Ex *Lact. 4. c. 12.*

^f Etymologiam n. Ex *Hieron. in Matth. c. 1.*

z Quod verbum Latina ling. ante non hab. *Qui enim σωτήρα seruatoris voce satis se expressisse credunt, valde errant. Cic. act. 11. in Verr. Itaque eum non solum patronum istius insulæ, sed etiam Sotera inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, vt Latinè vno verbo exprimi non possit. Is est nimirum Soter, qui salutem dedit.*

h Verbum autem. *Vid. lib. de Patris & Filij vnitae inter Hilarij opera, è cuius sine istorum quadam desumpta.*

i Mediator. *Ex Lact. ibid.*

k Angelus. *Ex Tertull. lib. de Trinitat.*

l Quia veniens humilis. *Nominatiuus absolutus, quem (si quid id ad nostra hæc) etiam apud Ciceronem reperiri notauit Rudaus in comment. ling. Græc.*

m Serpens. *Vid. Greg. Nyss. in vita Moys.*

n Idem & vermis. *Propter vermem, qui è cinerib. Phœnicis existit, de quo Clem. Rom. in constit. lib. 5. c. 6. & carmen quod Phœnicis titulo cum Lactantij operib. circumfertur. & Epiph. in Anchoratu. Nam quod bombycem intellexerit: quamuis eo verme & notior, & fortasse verior resurrectionis species constet, tamen non fit verisimile.*

De Spiritu sancto. Cap. III.

SPIRITUS sanctus ideò prædicatur Deus, quia ex Patre, Filioque procedit, & substantiam eorum habet. Neque enim aliud de Patre procedere potuit, quàm quòd ipse est Pater. Spiritus autem dictus secundum id quod ad aliquid refertur: & spirans vtiq. spiritu inspirans est, & ex eo appellatus Spiritus est. Proprio autem modo quodam dicitur Spiritus sanctus secundum quod refertur ad Patrem & Filium quòd eorum Spiritus sit. Nam & hoc nomen quod Spiritus dicitur, non semper secundum id quod refertur ad aliquid: sed secundum id quod aliquam naturam significat. Omnis enim incorporea natura spiritus in scripturis sacris appellatur. Vnde non tantum Patri & Filio, & Spiritui sancto, sed omni rationali creaturæ & animæ hoc vocabulum congruit. Ideò igitur Spiritus Dei sanctus vocatur, quia Patris & Filij sanctitas est. Nam cum sit & Pater spiritus, & Filius spiritus, & Pater sanctus: & Filius sanctus: propriè tamen ipse vocatur Spiritus sanctus, tanquam sanctitas coessentialis & consubstantialis amborum.

Spiritus sanctus ideo non dicitur genitus, ne duo in Trinitate Filij suspicentur. Ideo non prædicatur ingenuus, ne duo Patres in ipsa Trinitate credantur. Procedens autem dicitur testimonio Domini dicentis: Multa adhuc habeo quæ vobis loquar, sed non potestis illa modò audire. Veniet autem Spiritus veritatis, qui à Patre procedit, & de

meo accipiet: ille vobis indicabit omnia. Hic autem non solum natura procedit, sed semper ad peragenda Trinitatis opera indefinenter procedit.

Hoc autem interest inter nascentem Filium, & procedentem Spiritum sanctum: quòd Filius ex vno nascitur: Spiritus sanctus ex utroque procedit: & ideo dicit Apostolus: Qui autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.

Spiritus sanctus ex opere etiam & Angelus intelligitur: dictum est enim de illo: Et quæ ventura sunt annuntiabit vobis: & vtiq. Angelus Græcè, Latinè nuntius interpretatur. Vnde & duo Angeli apparuerunt Loth, in quibus Dominus singulariter appellatur, quos intelligimus Filium & Spiritum sanctum: nã Pater nunquam legitur missus.

Spiritus sanctus, quod dicitur Paracletus, à consolatione dicitur. *παράκλησις* enim Græcè, Latinè consolatio appellatur. Christus enim eum Apostolis lugentibus misit: postquam ab eorū oculis ipse in cælum ascendit. Consolator enim tristibus mittitur, secundum illam eiusdè Domini sententiam, Beati lugentes, quoniã ipsi consolabuntur, Ipse etiam dixit: tunc lugebunt filij sponsi, cum ablati ab eis fuerit sponsus. Item Paracletus pro eo quòd consolationem præstet animabus, quæ gaudium temporale amittunt. Alij Paracletum Latinè oratorem vel aduocatum interpretantur. Ipse enim Spiritus sanctus dicit, ipse docet, per ipsum datur sermo sapientiæ, ab ipso sancta scriptura inspirata est.

Spiritus sanctus ideò septiformis nuncupatur, propter dona quæ de vnitae eius plenitudine particulatim quique, vt digni sunt, consequi promerentur. Ipse enim Spiritus sapientiæ & intellectus: Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis: Spiritus timoris Domini.

Spiritus autè principalis in Psalmo quinquagesimo legitur: vbi quia tertio spiritus repetitur, nonnulli Trinitatè intellexerunt ideo quia scriptum est: Deus spiritus est. Quod enim non est corpus, & tamen est: videtur restare vt spiritus sit. Intelligunt ergo ibi nonnulli Trinitatem significari: in Spiritu principali Patrem: in Spiritu recto Filium: in spiritu sancto Spiritum sanctum.

Spiritus sanctus ideo donum dicitur, eò quòd datur. A dando enim donum est nuncupatum. Notissimum est enim Dominum Iesum Christum

Christum cum post resurrectionem à mortuis ascendisset in cælum, dedisse Spiritum sanctum: quo credentes impleri, linguis omnium gentium loquebantur. In tantum autem donum Dei est: in quantum datur eis, qui per eum diligunt Deum. Apud se autem Deus est: apud nos autem, donum est, sed sempiternè Spiritus sanctus donum est, distribuens singulis gratiarum dona, prout vult. Nam & prophetias quibus vult imperit, & peccata quibus vult dimittit. Nam peccata sine Spiritu sancto non donantur.

Spiritus sanctus inde propriè charitas nuncupatur: vel quia naturaliter eos, à quibus procedit, coniungit, & se vnum cum eis esse ostendit: vel quia in nobis id agit, vt in Deo maneamus, & ipse in nobis. Vnde & in donis Dei nihil maius est charitate: & nullum maius est donum Dei quàm Spiritus sanctus.

Ipse est & gratia, quæ quia non meritis nostris, sed voluntate diuina gratis datur, inde gratia nuncupatur. Sicut autem vnum Dei verbum propriè vocamus nomine Sapientie, cum sit vniuersaliter & Spiritus sanctus & Pater ipse sapientia: ita Spiritus sanctus propriè nuncupatur vocabulo Charitatis: cum sit & Pater & Filius vniuersaliter

Spiritus sanctus **Digitus Dei** esse in libris **Euangelij** apertissimè declaratur. Cum enim vnus Euangelista dixisset: In digito Dei eiicio demonia: alius hoc idem ita dixit: In spiritu Dei eiicio demonia. Vnde & digito Dei scripta lex est; dara die quinquagesimo ab occisione agni: & die quinquagesimo à passione Domini Iesu Christi venit Spiritus sanctus. Idco autem Digitus Dei dicitur, vt eius operatoria virtus cum Patre & Filio significetur. Vnde & Paulus ait: Hæc autem omnia operatur vnus atque idem Spiritus diuidens singulis prout vult. Sicut autem per baptismum in Christo morimur & renascimur: ista spiritu signamur, qui est Digitus Dei & spirituale signaculum.

Spiritus sanctus idcirco in columbæ specie venisse scribitur, vt natura eius per aue simplicitatis & innocentie declaratur. Vnde & Dominus, Estote, inquit, simplices sicut columbæ. Hæc enim auis corporaliter ipso felle caret: habens tantum innocentiam & amorem.

Spiritus sanctus inde nomine Ignis appellatur, propter quod in actibus Apostolorum

A per diuisionem linguarum vt ignis apparuit, qui & insedit super vnumquemque eorum.

Propterea autem diuersarum linguarum gratia Apostolis dedit, vt idonei efficerentur fidelium eruditione populorum.

Quod verò supra singulos sedisse memoratur, id causæ est, vt intelligatur per plures non fuisse diuisus, sed mansisse in singulis totus, sicut ferè ignibus mos est. Hanc enim naturam habet ignis accensus: vt quanti ad eum, quanti ad crinem purpurei splendoris aspexerint: tantis visum suæ lucis imperitiat, tantis ministerium sui muneris tribuat, & ipse nihilominus in sui integritate permaneat.

Spiritus sanctus nomine Aquæ appellatur in Euangelio, Domino clamante & dicente: Si quis sitit veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Euangelista autem exposuit vnde diceret. Secutus enim ait. Hoc autem dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Sed aliud est aqua Sacramenti, aliud aqua, quæ significat Spiritum Dei. Aqua enim Sacramenti visibilis est: aqua Spiritus inuisibilis est. Ista abluat corpus, & significat quod fit in anima, per illum autem Spiritum sanctum ipsa anima mundatur, & saginatur.

Spiritus sanctus idco vntio dicitur, Iohanne testante Apostolo, quia sicut oleum naturali pondere superfertur omni liquori: ita in principio superferebatur Spiritus sanctus aquis. Vnde & Dominus oleo exultationis, hoc est Spiritu sancto fuisse legitur vntus. Sed & Iohannes Apostolus Spiritum sanctum vntionem vocat dicens: Et vos inquit vntionem quam accepistis ab eo, permaneat in vobis: & necesse non habetis, vt aliquis doceat vos: sed sicut vntio eius docet vos de omni re. Ipse enim Spiritus sanctus vntio est inuisibilis.

^a Cap. III. De vnitate eius pl. *Al. vnitate*

^b Cum n. vnus Euangelista. *Luc. c. 11.*

^c Alius. *Matth. c. 12.*

^d Vt natura-- ipso felle caret. *Verba sunt Tertullian. in lib. de baptisim. & ita etiam cum plerisq. loquitur D. Th. 3. p. q. 59. artic. 6. non quod felle prorsus careat, sed quia fellis quam minimum habeat vt ait Arist. lib. 3. de part.*

^e quanti ad crinem purp. coloris. *Purpureum capillum, & purpuream comam Virgilius, & Tibullus dixerunt. & Salom. cant. 7. Comæ capitis tui, sicut purpura regis iuncta canalibus. Sed cur hoc loco crinis mentio sit iniecta; alij dixerunt.*

*De eadem Trinitate.**Cap. III.*

TRinitas appellata, quòd fiat totū vnum ex quibusdam tribus, quasi Triunitas, vt memoria, intelligentia, & voluntas, in quibus mens habet in se quandam imaginem diuinæ Trinitatis. Nam dum tria sint, vnum sunt: quia & singula in se manent, & omnia in omnibus. Pater igitur, & Filius, & Spiritus sanctus: Trinitas, & vnitas. Idem enim vnum, idem & tria. In natura vnum, in personis tria. Vnum propter maiestatis communionem, tria propter personarum proprietatem. Nam alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus: sed ^a alius quidē non aliud, quia pariter simplex, pariterque incommutabile bonum & coæternum. Pater solus, non est de alio: ideò solus appellatur ingenuus. Filius solus de Patre est natus, ideò solus dicitur genitus. Spiritus sanctus solus de Patre & Filio procedit: ideò solus amborum nuncupatur spiritus.

In hac Trinitate, alia appellatiua nomina, alia propria sunt. Propria sunt essentialia, vt Deus, Dominus, Omnipotens, Immutabilis, Immortalis. Et inde propria, quia ipsam substantiam significant, qua vnum sunt. Appellatiua verò: Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, Ingenitus, & Genitus, & Procedēs. Eadem & relatiua: quia ad se inuicem referuntur: Cū enim dicitur Deus, essentia est, quia ad seipsum dicitur. Cū verò dicitur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus relatiuè dicuntur, quia ad se inuicem referuntur. Nam Pater non ad seipsum, sed ad Filium relatiuè dicitur: quia est ei Filius: sic & Filius relatiuè dicitur, quia est ei Pater: sic & Spiritus sanctus, quia est Patris, Filiique spiritus. His enim appellationibus hoc significatur, quod ad se inuicem referuntur, non ipsa substantia, qua vnum sunt. Proinde Trinitas in relatiuis personarum nominibus est: deitas non triplicatur, sed in singularitate est: quia si triplicatur, deorum inducimus pluralitatem.

Nomen autē Deorū in Angelis & sanctis hominibus ideo pluraliter dicitur, propter quod non sint merito æquales. De quibus psalmus, Ego dixi, Dij estis. De Patre autem & Filio, & Spiritu sancto propter vnam & æqualem diuinitatē non nomen Deorum sed Dei esse ostenditur: sicut ait Apostolus, Nobis tamen vnus Deus, vel sicut voce di-

A uina dicitur, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est: scilicet vt & Trinitas sit, & vnus Dominus Deus sit. Fides apud Græcos de Trinitate hoc modo est: vna *σ̄σια*, ac si dicatur vna natura aut vna essentia: tres hypostases, quod resonat in Latinum vel tres personas vel tres substantias. Nam Latinitas propriè non dicit de Deo nisi essentiam: substantiam verò non propriè dicit, sed abusiue: quoniam verè substantia apud Græcos persona intelligitur, non natura.

^a Cap. III. Sed alius quidem non aliud. Ex Aug. 11. de ciuit. c. 10.

B

De Angelis. Cap. V.

Angeli Græcè vocantur, Hebraicè dicuntur Melachim מַלְאָכִים: Latine verò nūtij interpretantur, ab eo quod Domini voluntatem populis nuntient. ^a Angelorū autem vocabulum, officij nomen est, non naturæ: semper enim spiritus sunt, sed cū mittuntur vocantur Angeli. ^b Quibus ideò pictorū licētia pennas facit: vt celere eorū in cuncta discursum significant, sicut & iuxta fabulas poetarū venti pennas habere dicuntur, propter velocitatē scilicet. Vnde scriptura sacra dicit: Qui ambulat super pennas ventorū. ^c Nouem autem ordines esse Angelorum sacre scripturæ testantur, id est Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubin & Seraphin: quorum officiorum vocabula tur ita dicta sint, interpretando exequemur.

Angeli vocantur propter quod de cælis ad annuntiandum hominibus mittuntur: Angelus enim Græcè, Latine nūtius dicitur.

Archangeli Græca lingua, Latina summi nuncij interpretantur: qui enim parua vel minima annuntiant Angeli, qui verò summa, Archangeli nuncupantur, Archangeli dicti quòd primatum teneant inter Angelos: ἀρχ̄ enim Græcè, Latine princeps interpretatur. Sunt enim duces & principes, sub quorum ordine vnique Angelorum officia deputata sunt.

^d Nam quia Archangeli Angelis præfunt, Zacharias propheta testatur dicens: Et ecce Angelus qui loquebatur in me egrediebatur, & Angelus alius egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre & loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Hierusalem. Si enim in ipsis officijs

cij Angelorum nequaquam potestates superiores inferiores disponerent, nullo modo hoc quod homini diceret Angelus ab Angelo cognouisset. ^e Quidam autem Archangelorum priuatis nominibus appellantur, ut per vocabula ipsa in opere suo quid valeant designetur.

^f Gabriel Hebraicè in linguam nostram vertitur fortitudo Dei. Vbi enim potentia diuina vel fortitudo manifestatur, Gabriel mittitur. Vnde & eo tempore quo erat Dominus nasciturus, & triumphaturus de mundo, Gabriel venit ad Mariam: ut illū annuntiaret, qui ad debellandas aëreas potestates humilis venire dignatus est.

Michaël interpretatur, quis ut Deus: Quādo enim aliquid in mundo miræ virtutis fit, hic Archangelus mittitur. Et ex ipso opere nomen est eius, quia nemo valet facere, quod facere præualet Deus.

Raphaël interpretatur curatio, vel medicina Dei: vbicumque enim curandi & mendendi opus necessarium est, hic Archangelus à Deo mittitur & inde medicina Dei vocatur. Vnde & ad Tobiam idem Archangelus missus oculis eius curationem adhibuit, & cæcitate deterfa visum restituit: nominis enim interpretatione & Angeli officium designatur.

^g Uriel interpretatur Ignis Dei, sicut legimus apparuisse ignē in rubo. Legimus etiā ignem missum de super, & implese quod præceptum est.

Throni autem, & Dominationes, & Principatus, & Potestates, & Virtutes: quibus vniuersam cælestem societatem Apostolus cōplectitur, ordines Angelorum & dignitates intelliguntur, & pro hac ipsa distributione officiorū alij Throni, alij Dominationes, alij Principatus, alij Potestates dicuntur, pro certis dignitatibus quibus inuicem distinguuntur.

Virtutes, angelica quædā ministeria perhibentur, per quæ signa & miracula in mundo fiunt, propter quod & Virtutes dicuntur. ^h Potestates sunt, quibus virtutes aduersæ subiectæ sunt, & inde Potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coërcentur, ne tantum mundo noceant, quantum cupiunt.

Principatus sunt hi, qui Angelorū agminibus præsunt. Qui pro eo quod subditos Angelos ad explendum ministerium diuinum disponunt, principatus vocabulum ac-

ceperunt. Nam alij sunt qui administrant, alij qui assistunt, sicut per Danielelem dicitur: Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebant ei.

Dominationes sunt ij, qui etiam Virtutibus & Principatibus præminent, qui pro eo quod cæteris Angelorum agminibus dominantur, Dominationes vocantur.

Throni sunt agmina Angelorum, qui Latino eloquio sedes dicuntur: & vocati Throni, quia illis conditor præsidet, & per eos iudicia sua disponit.

ⁱ Cherubin autem & ipsa sublimes cælorum potestates, & Angelica ministeria perhibentur: qui ex Hebræo in linguam nostrā interpretatur sciētix multitudo. Sunt enim sublimiora agmina Angelorum, qui pro eo quod vicinius positi diuina scientia cæteris amplius pleni sunt, Cherubin, hoc est, plenitudo scientiæ appellantur. Ipsa sunt duo illa animalia super propitiatorium arcæ facta ex metallo, propter significandam Angelorum præsentiam, in quorum medio ostenditur Deus.

^k Seraphin quoque similiter multitudo est Angelorum, qui ex Hebræo ^h in Latinum ardentes vel incendentes interpretantur. qui idcirco ardentes vocantur, quia inter eos & Deum nulli Angeli consistunt: & idcirco quantò vicinius coram eo consistunt tantò magis claritate diuini luminis inflamman- tur. Vnde & ipsi velant faciem & pedes sedentis in throno Dei, & idcirco cætera Angelorum turbā videre Dei essentiam plenè non valet, quoniam Seraphin eam tegit.

^l Hæc igitur vocabula agminum Angelorum ita sunt specialia ordinum singulorū, ut tamen sint ex parte communia omnium. Nam dum Throni sedes Dei in quorundam Angelorum ordine specialiter designentur, tamen per Psalmistā, Qui sedes super Cherubin, dicitur. Sed idcirco isti ordines Angelorum priuatis nominibus appellantur: quia hoc ipsum officium in proprio ordine plenius acceperunt. Et cum sint omnibus communia, propria tamen hæc nomina suis ordinibus deputantur.

Vnicuique enim, sicut prædictum est, propria officia sunt iniuncta: quæ promeruisse eos in mundi constat exordio. Nam quia Angeli & locis & hominibus præsunt, per Prophetam testatur Angelus dicens, Princeps regni Persarum restitit mihi. Vnde apparet, nullum esse locum cui Angeli non præsent.

præfunt.^k Præfunt enim & auspicijs operum omnium.

Hic est ordo, vel distinctio Angelorum, qui post lapsum malorum in caelesti vigore steterunt. Nam postquam apostata Angeli ceciderunt, hi in perseverantia æternæ beatitudinis solidati sunt. Unde & post cæli creatione in principio repetitur: Fiat firmamentum, & vocatum est firmamentum cælum. Nimirum ostendens, quod post ruinam Angelorum malorum: hi, qui permanserunt, firmitatem æternæ perseverantiæ consecuti sunt, nullo iam lapsu aversi, nulla superbia cadentes, sed firmiter in Dei amore & contemplatione manentes, nihil aliud dulce habent, nisi eum à quo creati sunt.

Quod autem duo Seraphim in Isaiâ leguntur, figurative^l veteris & novi testamenti significationem ostendunt. Quod verò faciem & pedes Dei operiunt, quia præterita ante mundum, & futura post mundum scire non possumus: sed mediâ tantum^m eorum testimonio contemplamur. Singuli senas alas habent,ⁿ quia de fabrica tantum mundi quæ in sex diebus facta sunt, in præsentis seculo novimus. Quod clamât rex sanctus alter ad alterum, Trinitatis in vna diuinitate demonstrant mysterium.

^a Cap. V. Angelorum autem vocab. Ex Grego. hom. 34. in Euang.

^b Quibus idem pictorunt. Ex Hieron. Is. 6.

^c Nouem autem ordines. Ex Greg. cad. hom.

^d Nam quia Arch. cognouisset. Ex 4. Moral. cap. 27. al. 31.

^e Quidam autem Archang. Ex ead. hom.

^f Gabriel-- Michaël-- Ex Greg. & Hieronym. in Daniel. cap. 8.

^g Potestates. Ex Greg. ibid.

^h in Latinum ard. Ita Gregorius, comburentes Hieronymus.

ⁱ Nam quia Angeli & locis. Ex Gregor. 4. Mor. 6. 27.

^k Præfunt enim auspicijs operum omnium. Al. hominum. Neap. c. præfunt. n. vt aspiciant opera hominum.

^l Veteris & novi testam. Hieron. Isai. 6. & Orig. hom. 1. in Is.

^m Eorum testimonio. Has voces reijciebat Chacon, quod apud Hieronym. non essent.

ⁿ Quia de fab. Hieron. ibid.

De hominibus qui quodam presagio nomen acceperunt. Cap. VI.

Plerique^a primorum hominum ex proprijs causis originem nominum habent. Quibus ita prophetice indita sunt vocabu-

la: vt aut futuris, aut præcedentibus eorum causis conueniant. In quibus tamen manente spiritali sacramento, nunc tantum ad litteram intellectum historię persequemur. Vbi autem etymologiæ interpretationem non attigimus: solâ ipsam etymologiam in Latinum posuimus. Quod autem vnum nomen Hebraicum aliter atque aliter interpretatur: hoc secundum accētuum & litterarum euenit diuersitatem, vt in varijs significacionibus nomina commutentur.

Adam, sicut beatus Hieronymus tradidit, homo, siue terrenus, siue terra rubra interpretatur. Ex terrâ enim facta est caro, & humus hominis faciendi materies fuit.

Hebra interpretatur vita: siue calamitas, siue, Væ. vita, quia origo fuit nascendi, calamitas, & Væ, quia per præuaricationem causa extitit moriendi. A cadendo enim nomen sumpsit calamitas. Alij autem dicunt ob hoc etiam Heuam vitâ & calamitatem appellatam, quia sæpe mulier viro causa salutis est, sæpe calamitatis & mortis, quod est Væ.

Cain possessio interpretatur: unde etymologiam ipsius exprimens pater eius ait, Cain, id est, possedi hominem per Deum. Idem & lamentatio, eò quod pro interfecto Abel interfectus sit, & pœnam sui sceleris dederit.

Abel luctus interpretatur, quo nomine præfigurabatur occidendus. Idem & vanitas, quia citò solutus est atque subtractus.

Seth interpretatur resurrectio, eò quod post fratris interfectionem natus sit: quasi resurrectione fratris ex mortuis suscitaret. Idem & positio, quia posuit eum Deus pro Abel.

Enos iuxta propriæ linguæ varietatem, homo vel vir dicitur. Et congruè hoc vocabulum habuit. De eo enim scriptum est. Tunc initium fuit inuocandi nomen Domini. Licet plerique Hebræorum arbitrètur, quod tunc primum in nomine Domini, & similitudine eius fabricata sunt idola.

Enoch dedicatio. In ipsius enim nomine ciuitatem postea ædificauit Cain.

Cainam lamentatio, vel possessio eorum: sicut enim Cain possessio, ita deriuatum nomen quod est Cainam, facit possessio eorum.

Mathusalé interpretatur mortuus est. Eui dens etymologia nominis. Quidam enim cum patre translatus fuisse, & diluuii præterisse putauerunt. Ob hoc signanter transfertur. mortuus est, vt ostenderetur non vixisse

xiffè eum post diluuium: sed in eodem cataclysmo fuisse defunctū. Soli enim octo homines in arca diluuium euaserunt.

Lamech percussit. Iste enim percussit & interfecit Cain: quod etiam ipse postea perpetrasse vxoribus confitetur.

Noë requies interpretatur, pro eo quod sub illo omnia retrò opera quieuerunt per diluuium. Vnde & pater eius vocans nomē eius Noë dixit. Iste requiescere nos faciet ab omnibus operibus nostris.

Sem dicitur nominatus, quod nomē ex præfagio posteritatis accepit. Ex ipso enim Patriarchæ & Prophetæ & Apostoli & populus Dei, ex eius quoque stirpe & Christus, cuius ab ortu solis vsq. ad occasum magnū est nomen in gentibus.

Cham, calidus: & ipse ex præfagio futuri cognominatus est. Posteritas enim eius eā terræ partem possedit, quæ vicino sole calentior est. Vnde & Ægyptus vsque hodie Ægyptiorum lingua Cham dicitur.

Iapheth latitudo. Ex eo enim populus gentium nascitur, & quia lata est ex gētibus multitudo credentium, ab eadem latitudine, Iapheth dictus est.

Chanaan filius Cham interpretatur, motus eorum. Quod quid est aliud, nisi opus eorum: Pro motu enim patris, id est, pro opere eius maledictus est.

Arfaxat sanans depopulationem.

Chus Hebraicè æthiops interpretatur: à posteritate sui genetis nomen sortitus. Ab ipso enim sunt progeniti Æthiopes.

Nébrod interpretatur tyrānus. Iste enim prior arripuit inuictam in populos tyrannidem, & ipse aggressus est aduersus Deum impietatis ædificare turrem.

Heber transitus. Etymologia eius mystica est, quod ab eius stirpe transiret Deus: nec perseueraret in eis, translata in gentibus gratia. Ex ipso enim sunt exorti Hebræi.

Phaleg diuisio, cui pater propterea tale nomen imposuit, quia tunc natus est, quando per linguas terra diuisa est.

Thara exploratio ascensionis.

Melchisedech Rex iustus. Rex, quia ipse postea imperauit Salem: iustus, pro eo quod discernens sacramenta Legis & Euangelij: non pecudum victimas, sed oblationem panis & calicis in sacrificium obtulit.

Loth declinans. Factis enim Sodomorum non consensit, sed eorum illicita carnis incendia declinauit.

Moab ex patre, & totum nomen etymologiam habet. Concepit enim eum primogenita filia de patre.

Ammō cuius caussa nominis redditur filius populi mei: sic deriuatur, ut ex parte sensus nominis, ex parte ipse sit sermo. Ammi enim à quo dicti sunt Ammonitæ, vocatur populus meus.

Sarai interpretatur princeps mea, eò quod esset vnus tantūmodo domus materfamilias. Postea caussa nominis immutata, ablata de fine, i. littera, dicitur Sara, id est, princeps. Omnium quippe gentium futura princeps erat, sicut & Dominus pollicitus fuerat Abraham: Dabo tibi ex Sara filium, & benedicam ei, & erit in gentes: sed & reges populorum erunt ex ea.

Agar aduena vel conuersa. Fuit enim Ægyptia, complexui Abraham aduena caussa generandi data, quæ post contemptum Angelo increpante conuersa est ad Saram.

Cethura thymiana. Ismahel interpretatur auditio Dei: sic enim scriptum est. Et vocauit nomē eius Ismahel, quia exaudiuit eum Deus.

Esau trinomius est, & ex proprijs causis variè nuncupatur. Dicitur enim Esau, id est, rufus ob costionem rufæ lentis ita appellatus, cuius edulio primogenita perdidit. EDOM autem ob ruborem corporis dictus est, quod Latine sanguineus dicitur. Seir verò quod fuerit hispidus, & pilosus: quando enim natus est, totus, sicut pellis, pilosus erat. Atque ideò tribus nominibus appellatur, Esau, id est, rufus: EDOM, id est, sanguineus: Seir, id est, pilosus: quia non habuit lenitatem.

Rebecca, patientia: siue quæ multum acceperit.

Lia laboriosa utique generando. Plurimos enim dolores, quàm Rachel, fecunditate pariendi experta est.

Rachel interpretatur ouis, pro ea enim Iacob paut oues Laban.

Zelpha os hians.

Bala inueterata.

Dina trāsferitur in caussam, iurgij enim in Sichimis caussa extitit.

Thamar amaritudo pro viris mortuis. Eadem & commutans. Mutauit enim se in habitum meretricis, quando cum socero suo concubuit.

Phares diuisio, ab eo quod diuiserit membrulam secundinarum, diuisionis, id est, Phares sortitus est nomen. Vnde & Pharisa: qui

qui se quasi iustos à populo separabant, diuisi appellabantur.

Zara frater eius, in cuius manu erat cocinum, interpretatur oriens: siue quia primus apparuit, siue quòd plurimi ex eo iusti nati sunt, vt in libro Paralipomenon continetur, Zara, id est, oriens appellatus est.

Iob in Latinum vertitur dolens, & rectè propter percussione[m] carnis & passiones dolorum. Calamitates enim suas nominis etymologia præfigurauit.

^m Pharaonomen est non hominis, sed honoris: sic enim & apud nos Augusti appellatur reges cum proprijs nominibus censentur. Exprimitur autem in Latinum Pharaon denudans eum, vtique Deum, siue dissipator eius: populi enim Dei fuit afflictor.

Iannes, marinus, siue vbi est signum. Cessit & defecit signum eius coram signis Moyse **B** vnde & dixerunt Magi. Hic digitus Dei est. ⁿ Mambres, mare pelliceum, siue mare in capite.

Moyse interpretatur sumptus ex aqua. Inuenit enim eum ad ripam fluminis expositum filia Pharaonis, quem colligens adoptauit sibi: vocauitque nomen eius Moyse, eò quòd de aqua sumpsisset eum.

Aaron mons fortitudinis interpretatur, propter quod thuribulum accipiens in medio superstitum & interemptorum obuiam stetit, & ruinam mortis quasi quidam mons fortis exclusit.

Eleazar, Dei adiutorium.

Balac, præcipitans, siue deuorans.

Balaam, vanus populus.

Phinees, ori parcens, transfixit enim pugione Zambri cum scorto Madianitide, & Domini furorem placauit, vt parceret.

Zambri, iste laceffens, vel amaricans. Propriè enim nomen ab amaritudine præfiguratum, quod peccando amaricauerit populum.

Raab, latitudo, vel fames, siue impetus.

Iosue interpretatur saluator. Ipse enim in figura Christi populum à deserto saluauit, & in terram repromissionis induxit.

Caleb, quasi cor, aut canis.

^o Othoniel, tempus eius Deus, vel responsio Dei.

^p Aoth, gloriosus.

Barach, fulgurans.

Debbora, apis vel loquax. Apis, quia fuit ad bellum promptissima, dimicans aduersus Sisaram, quo perempto cecinit canticum:

A inde loquax.

Iahel, ascensio.

Gedeon, experimentum iniquitatis eorum. Frequentibus enim documentis informatus est, quali præfagio contra hostes futuram victoriam expediret: ex quo futuro experimento etymologiam nominis sumpsit.

Abimelech, pater meus Rex.

Tholah, vermiculus, vel coccinum.

Iair, illuminans.

Iephthè, aperiens, vel apertus.

^q Hesebon, cogitatio, siue vinculum mœroris.

Abdo, seruus eius.

Samson sol eorum, vel solis fortitudo. Fuit enim virtute clarus, & liberauit Israël de hostibus.

Dalila, paupercula, vel situla.

Booz, in fortitudine, siue in quo robur.

^r Noëmi, quam interpretari possumus consolatum, eò quòd, marito & liberis peregrè mortuis, nurum Moabitidem in consolationem suam tenuit.

Ruth, interpretatur festinans. Alienigena enim erat ex populo gentili, quæ relicta patria festinauit transire in terram Israël: dicēs socru suæ, Quocumque perrexeris, pergā.

Anna, gratia eius interpretatur, quia dum esset prius sterilis natura: postremò Dei gratia fecundata est.

Eli, Deus meus.

C Ophni, discalciatus. Filius enim fuit Heli electus in ministeriū sacerdotij, cuius amissionem suo expressit vocabulo. Apostolus enim ait, Calciati pedes in præparationem Euangelij pacis. Et Propheta: Quam speciosi pedes qui anuntiant pacem. Iste ergò discalciatus interpretatur, vt eius nomine veteris Testamenti sacerdotium à veteri populo significaretur ablatum.

Phinees frater Ophni, os mutum interpretatur, quo significatur sacerdotij veteris & doctrinæ silentium.

Samuel, nomen eius Deus.

Iessai, insulæ sacrificium, vel incensum.

D Saul, petitiō interpretatur: notū est enim quomodo Hebræorū populus eum sibi regem petierit, & accepit nō secundum Deū, sed secundum suam voluntatem.

Dauid, fortis manu, vtique quia fortissimus in prælijs fuit. Ipse & desiderabilis in stirpe scilicet sua, de qua prædixerat propheta: Veniet desideratus cunctis gentibus.

^f Salomon trinomius fuisse perhibetur.

Primum

- Primum vocabulum eius Salomon dicitur, i. A
 pacificus, eo quòd in regno eius pax fuerit.
 Secundum nomen Idida, eò quòd fuerit di-
 lectus & amabilis domino. Tertium voca-
 bulum eius Coheleth quod Græcè appella-
 tur Ecclesiastes, Latinè Concionator, quòd
 ad populum loqueretur.
- Ionathas, columbæ donum.
- † Absalom, patris pax per antiphrasin, eò
 quòd bellum aduersus patrem gessisset: siue
 quod in ipso bello David placatus fuisse le-
 gitur filio: adeò vt etiam magno cum dolo-
 re extinctum plangeret.
- Roboã, latitudo populi, & ipsum per an- B
 tiphrasin, quòd decem tribubus ab eo sepa-
 ratis, duæ tantum ei relictæ sint.
- Abia, pater dominus, vel pater fuit.
- Afa, tollens, siue sustollens.
- Iosaphat, Domini iudicium.
- Ioram, qui est excelsus.
- ▼ Achazias, apprehendens Dominum.
- Athalia, tempus Domini.
- ✱ Ioas, spirans, vel Domini robur.
- Amasias, populum tollens.
- Ozias, fortitudo Domini.
- Azarias, auxilium Domini.
- 7 Ozias autem ipse est, qui & Azarias du-
 plici nomine.
- 2 Ipse est qui illicitum sibi sacerdotiũ ven- C
 dicare conatus, lepra in fronte percussus est.
- Ioathan, est perfectus. Pulchram etymo-
 logiam nominis habet: fecit enim rectum
 in conspectu Domini, & portam templi ædi-
 ficauit excelsam.
- Achaz, apprehendens.
- Ezechias, fortis Dominus.
- Manasses, obliuiosus. Per multa enim sce-
 lera & sacrilegia reliquerat & oblitus fuerat
 Dei, siue quod oblitus est Deus peccatorum
 illius.
- Amon, fidelis, vel onustus.
- b Iofias, vbi est incensum Domini, propria
 etymologia nominis. Iste est enim qui simu D
 lacra combussit.
- Ioachaz, robustus.
- Ioachim, vbi est præparatio.
- Eliachim, Dei resurrectio.
- Iechonias, præparatio Domini.
- c Sedechias, iustus Domini.
- d Ieroboã, iudicatio, siue causa populi, vel,
 vt quidam aiunt, diuisio interpretatur, pro
 eo quòd in regno eius diuisus sit populus
 Israël, & præcisus à regno stirpis David. Di-
 uisionis enim populi causa iste extitit.
- A
 Zambri, psalmus, vel canticum meum.
- Omri, crispans meus.
- Achab, frater patris.
- e Iezabel, fluxus sanguinis, vel fluens san-
 guinem: sed melius, vbi est sterquilinũ. Præ-
 cipitata enim deorsum, comederunt carnes
 eius canes: sicut prædixerat Elias, Et erunt,
 inquit, carnes Iezabel, sicut sterminus super fa-
 ciem terræ.
- Ochozias, apprehendens Deum.
- f Iehu, ipse, vel est.
- g Ioatha, robustus.
- Sella, vmbra eius, vel petitio.
- Manahem, consolans.
- Phaceas, aperiens.
- Nabuchodonosor, prophetia lagunculæ
 angustæ, siue prophetans istiusmodi signum,
 per somnium scilicet futurorũ quod vidisse
 narratur, & Daniel interpretatus est: siue
 sessio in agnitione angustæ, pro ijs, qui in ca-
 ptiuitatem ab eo ducti sunt.
- h Zorobabel apud Hebræos ex tribus inte-
 gris nominibus traditur esse cõpositus. Zo,
 iste: ro, magister: Babel propriè Babylonium
 sonat: & efficitur nomẽ Zorobabel, iste ma-
 gister de Babylone: in Babylone enim ortus
 est, vbi & princeps gentis Iudææ extitit.
- C
 a Cap. VI. Pleriq. Omnia ferè ex Hieronymo.
- b à cadendo n. n. f. calamit. Victorin. lib. de Orthog.
 & Ter. Scaurus, Calamitas antea dicebatur cada-
 mitas.
- c Vnde etymolog. Ex Hieron. q. in Gen. c. 4.
- d Idem & lamentatio. Hieronymus: Cain possessio
 vel acquisitio. Cainan lamentatio, veb possessio eo-
 rum. Vt mirum non sit, si quemadmodum Cainan possessio,
 ita è conuerso Cain lamentatio sit Isidoro.
- e Quidam enim eum cum patre. Ex q. in c. 5.
- f Egyptiorum lingua Cham. Vel Ham ex q. ad c. 9.
- g Thara exploratio ascensionis. In nominib. ex Gen.
 Thara exploratoris odoris, siue exploratio ascen-
 sionis, vel pastio.
- h Chetura thymiana. Hierony. Chetura thymia-
 ma offerens, vel copulata, aut iuncta.
- i Esau trinom. Idem in Abd.
- k Zelpha os hians. Hieron. os fluens.
- l Pharaonomen est non hom. Ex eod. Isai. c. 30.
- m Pharaon denudans eum. In nominibus ex Act. Pharaon
 denudans eum, siue dissipator eius. Idem in nom. ep.
 ad Heb.
- n Mambres mare pelliceum. Sic o. l. & apud Hieron.
 sed cum idem Hieronymus Mambre perspicuum interprete-
 tur: Iambres mare pellucidum, recta fortasse scriptura fuerit,
 vt & maris, & perspicui ratio constet aliqua. Nam & apud
 Paul. 2. ad Timoth. 3. Iambegis legitur: & ita appellatur à
 Palladio in vita Macarij Alexand. & Euseb. lib. 9. de prep.
 cap. 3.
- o Othoniel. In no. ex Iesu Nau. Othoniel responsio Dei
 vel

rel. reuelatio Dei, vel tempus mei Dei, vel signum Dei.

^p Aoth. In nom. ex eod.

^q Hesebon. In nom. ex Num. cogitatio, siue cingulum mœroris.

^r Noemi. Ex ep. ad Furiam non longè à fine.

^s Tribus nominibus. Ex comm. Eccles. c. 1.

^t Absalon patris pax. Non ex Hieronymo qui patrem pacis interpretatur, sed ex Greg. in prolog. psalm. VII. panit. (si modo id opus Gregorij esse credimus) sic. u. Absalon patris pax interpretatur, non quòd ei pax vlla cum patre fuerit: sed quia quantæ pacis & patientiæ extitit, in eius peruersitate pater ostendit.

^v Ochozias. In nom. ex Matth.

^x Ioas spirans. Ita ms. o. quòd verò apud Hieronymum legitur in nom. ex lib. Iudic. Ioas sperans, siue temporalis, vel Domini robur. Spirans eo loco reponendum putamus. Vna est enim etymologia spirans siue temporalis ducta à verbo *שָׁנָה* desperavit, quæ in spirantem, aut temporalem optime calit. Quòd verò Domini robur additur, alia ratio est, *יְיָ* enim Dominus. & *יָוֵן* fortis siue *יָוֵן* fortitudo. Isq. mos uocin. Hebræa confundendi, siue quòd aliter olim scripta, siue quòd Latina scriptura, & pronuntiatione eadem fiant, non infrequens Hieronymo. cum tamen diuersa interpretationis rationem nonnumquam reddat, sæpè etiam reddere negligat, quòd ipse fatetur in pr. f. ad lib. de nom. Heb. & initio huius capituli aduertit Isidorus.

^y Ozias autem ipse est qui. Verba Hieronymi in Isa. cap. 1.

^z Ipse est qui illicit. Idem in Amos c. 1. apud quem indebitum sibi sacerdot.

^a Amon. In nominibus ex Matth. Amon fidelis vel nutritius, si, tamen ab Aleph littera exordium habet, quòd si ex Ain scribitur onustus interpretatur.

^b Iosias. In nominibus. ex Matth.

^c Sedechias. In nom. ex lib. 3. Reg. & in Ezech. c. 2.

^d Ieroboam. In Am. c. 1. Ieroboam iudicatio, siue caussa populi: *יאָרְבֹּעַם* licet quidam per Græcam litteram legentes diuisionem populi suspicentur.

^e Iezabel. In nom. ex Apoc.

^f Iehu. In nom. ex 3. Regum.

^g Ioatha robustus. Rom. c. Iathar ambustus. Hieronymus, Etham robustus. Ioatham verò & Ioachaz. (qui in nonnullis codicibus leguntur) interpretationes, paulò antè posita. Vt tota de re amplius querendum videatur.

^h Zorobabel. In Agg. c. 1.

De Patriarchis. Cap. VII.

Qvorundam Patriarcharum etymologiae notandæ sunt, vt sciamus quid in suo vocabulo resonent. Nam plerique eorum ex causis proprijs nomina acceperunt. Patriarcha interpretatur patrum princeps. *ἄρχης* enim Græcè princeps est.

^b Abram primùm vocatus est pater videns populum, propter Israël scilicet tantum: postea appellatus Abraham, quòd transfertur pater multarum gentium, quòd erat adhuc per fidem futurum. Gentium autè non habetur in nomine, sed subauditur, iuxta il-

A lud. Erit nomen tuum Abraham, quia patrè multarum gentium posui te.

Isaac, ex risu nomè accepit. Riserat enim pater, quando ei promissus est admirans in gaudio. Risit & mater, quando per illos tres viros promissus est, dubitans in gaudio. Ex hac ergò caussa nomè accepit Isaac, interpretatur enim risus. Sciendum autem quòd quattuor in veteri testamento absque vilo velamine nominibus suis, antequàm nasceretur, vocati sunt: Ismaël, Isaac, Salomon, & Iosias: Lege scripturas.

B Iacob, supplantator interpretatur, siue quòd in ortu plantam nascentis fratris apprehenderit, siue quòd postea fratrem arte deceperit. Vnde & Esau dixit: iustè vocatū est nomen eius Iacob, supplantauit enim me ecce secundò.

^c Israël, vir videns Deum. Tunc enim hoc nomen accepit, quando tota nocte luctatus vicit in certamine Angelum, & oriente lucifero benedictus est. Inde propter visionem Dei. Israël appellatus est, sicut & ipse ait. Vidi Dominum & salua facta est anima mea.

^f Ruben, interpretatur visionis filius. Sic enim quando cum peperit Lia, vocauit nomen eius Ruben dicens, Quia vidit Deus humilitatem meam.

^g Simeon, interpretatur auditio. Sic enim dixit Lia quando peperit eum, Quia exaudiuit me Deus.

Leui, additus. Dixit enim Lia quando peperit eum non ambigens de amore viri: Nunc mecum erit vir meus, quia peperit mi tres filios.

Iudas, confessio dicitur. Quando enim peperit eum Lia, laudem Domino retulit dicens, Nunc super hoc confitebor Domino, & ob id vocatus est Iudas. A confessione itaque nomen eius est dictum: quòd est gratiarum actio:

^h Issachar interpretatur, est merces. Ie quippe dicitur est, Sachar merces. Hoc autè ideò quia mandragoris filij Ruben introitum viri, qui Racheli debebatur, ad se emerat Lia. Vnde & dum natus est dixit Lia, Dedit Deus mercedem meam.

Zabulon interpretatur habitaculū. Sextum enim hunc filium genuerat Lia: propterea iam secunda dixit. Habitauit mecum vir meus. Vnde & filius eius vocatus est habitaculum.

ⁱ Nephthalim de conuersione, siue comparatione:

ratione: causa nominis eius est. Vnde & dixit Rachel, cum eum peperisset ancilla eius Bala: Habitare me fecit Deus habitationem cum sorore mea.

Dan interpretatur iudicium. Bala enim dum eum peperisset, dixit Rachel domina eius: Iudicauit me Dominus, & exaudiens dedit mihi filium. Causam nominis expressit: ut ab eo quod iudicasset se Dominus, filio ancillæ iudicij nomen imponeret.

Gad ab euentu siue procinctu vocatus est. Quando enim peperit cum Zelpha: dixit domina eius Lia, in fortuna, id est quod dicitur, in procinctu, vel euentu.

Aser beatus dicitur, dum enim peperisset eum Zelpha: dixit Lia, Beata ego, & beatificant me mulieres: & ab eo quod beata dicitur: ex etymologia nominis Beatum vocauit.

Ioseph, ab eo quod sibi alium addi mater optauerat: vocauit augmentum. Hunc ^b Pharaon, Zaphanath Phaanece appellauit, quod Hebraicè absconditorum repertorem sonat, pro eo quod obscura somnia reuelauit, & sterilitatem prædixit. Tamen quia hoc nomen ab Ægyptio ponitur: ipsius linguæ debet habere rationem. Interpretatur ergo Zaphanath Phaanece Ægyptio sermone Saluator mundi, eò quod orbem terræ ab imminente famis excidio liberarit.

¹ Benjamin interpretatur filius dextræ quod est virtutis. Dextra enim appellatur Iamini. Mater quippè eius moriens vocauerat nomen eius Benoni, id est, filius doloris mei. Pater hoc mutauit: filium dextræ nominans. ^m Manasses dicitur ab eo quod sit pater eius oblitus laborum suorum: ita enim Hebraicè vocatur obliuio.

Ephraim eò quod auxerit cum Deus, & ex hoc vocabulo in linguam nostram transfertur augmentum.

^a Cap. VII. Quorundam. *Omnia ferè ex questionibus in Gen.*

^b Abram pater vid. *Ex nominib. apud Matth.*

^c Postea appellatus est Abraham. *Ex quest. ad. c. 17.*

^d Sciendum autem. *Ad c. 17, Falso autem pro Salomone Samuelem quidam substituerunt. Vid. Paralip. i. c. 22.*

^e Israel vir videns Deum. *Ita quidem in nominib. & in Is. c. 1. Sed eam interpretationem improbat in quest. c. 32. ubi Princeps cum Deo interpretatur. Idemque rursus in commem. in Ioel, εὐδύτατος θεός, i. rectissimum Dei.*

^f Ruben. *Ad. c. 29.*

^g Simeon. *Ibid.*

^h Issachar. *Ad. c. 30.*

ⁱ Nephthalim. *Ibid.*

^k Hunc Pharaon. *Ad. c. 41.*

^A ¹ Beniamim. *Ad. c. 35.*

^m Manasses-- Ephraim. *Ad. c. 41.*

De Prophetis. Cap. VIII.

Q Vos gentilitas vates appellat, hos nostri Prophetas vocant, quasi præfatores quia porrò fantur & de futuris vera prædicunt. Qui autem à nobis ^a Prophetæ, in veteri testamento videtes appellabantur: quia videbāt ea quæ cæteri nō videbant, & præspiciebant ea, quæ in mysterio abscondita erant. Hinc est quod scriptum est in Samuele, Eamus ad videntem. Hinc Isaias, Vidi, inquit, Dominum sedentem super solum excelsum & eleuatum. Et Ezechiel, Aperti sunt cæli, & vidi visiones Dei. Quorundam autem Prophetarum nominum etymologiæ annotandæ sunt. Vocabula enim eorum satis ostēdunt, quid in futurū factis dictisq. suis prænuntiaissent.

Elias interpretatur Dominus Deus. Ex futuri igitur præfagio sic vocatur. Nam dū altercaretur in sacrificio cum quadringentis sacerdotibus Baal, inuocato nomine Domini descendit de cælo ignis super holocaustum. Quod cum vidisset omnis populus cecidit in faciem suam, & ait: Dominus ipse est Deus. Ex hac igitur causa tale prius nomen accepit, pro eo quod per eum postea cognouerit populus Dominū Deum. Idem & fortis Domini interpretatur: vel propter quod interfecit eosdem sacerdotes, vel propter quod Achab aduersitatem tolerauit.

Elifæus Domini salus interpretatur, vocabulum autem idem ex futuri præfagio accepit. Deniq. & multas virtutes fecit, & famem pellens populum à morte saluauit.

^c Nathan, dedit, siue dantis.

^d Isaias interpretatur ^e saluator Domini. Et meritò. Saluatorem enim vniuersarum gentium, eiusque sacramenta amplius quàm cæteri prædicat.

Jeremias excelsus Domini, pro eo quod dictum est ei: Constitui te super gentes & regna.

Ezechiel, fortitudo Dei.

Daniel, iudicium Dei, siue quia in presbyterorum iudicio sententiam diuinæ examinationis exhibuit, dum reperta eorum falsitate Susannam ab interitu liberauit: siue quod visiones & somnia, quibus per signa quædam & ænigmata futura monstra-

M bantur,

bantur, sagaci mente discernens aperuit. ^f Hic & desideriorum vir appellatus est, quia panem desiderij non manducauit, & vinum concupiscentiæ non bibit.

Osee, saluator aut saluans. Dum enim irā Dei in populū Israēl ob crimen idololatriæ prophetaſſet: domui Iudæ salutem prænu-
tiauit. Propter quod Ezechias Rex Iuda, sub-
latis idolis, quæ præcedentes Reges conse-
crauerant, templum Domini purgasse ac pu-
rificasse monstratur.

^g Ioël, Dominus Deus, siue incipiens Deo, vel fuit Dei. Hæc enim eius vocabulum re-
sonat etymologia incerta.

^h Amos, populus auulsus. Prophetia enim ^B eius ad populum fuit Israēl, quia iam auulsus erat à Domino, & aureis vitulis seruebat, siue auulsus à regno stirpis Dauid.

ⁱ Nahum, gemens, siue consolator. Increpat enim ciuitatem sanguinū, & post euer-
sionem illius consolatur Sion dicens: Ecce super montes pedes euangelizantis & annū-
tiantis pacem.

^k Habacuc amplexās, quia vel ex eo quòd amabilis Domini fuit, vocatur amplexatio, vel quod in certamen cum Deo congregatur, amplexantis, id est, luctantis sortitus est nomen. Nullus enim tam audaci vocē ausus est Deum ad disceptationem iustitiæ prouocare: cur in rebus humanis & mundi istius πολιτεια tanta rerum versatur iniquitas?

^l Micheas, quis hic, vel quis iste? Commi-
natur enim Samarię ob causam simulacro-
rum illo modo, quo de Eliu dicitur: Quis est iste inuoluens sententias?

^m Sophonias, specula vel, arcanum Domini interpretatur: vtrumque ad prophetam cō-
uenit. Ipsi enim sciunt mysteria Dei. Vnde ad Ezechielem dicitur: Speculatorem te po-
sui domui Israēl. Et alibi, Non faciet Domi-
nus quicquā, nisi reuelauerit seruis suis Pro-
phetis.

ⁿ Abdias, seruus Domini. Sicut enim Moy-
ses famulus Domini & Apostolus seruus Christi: ita iste legatus ad gentes missus vi-
det & prædicat quæ prophetaſſi digna sunt ministerio & seruitute: inde seruus Domini.

^o Ionas interpretatur columba, siue dolēs. Colūba, pro gemitu, quando in ventre ceti triduo fuit. Dolens autem vel propter tristi-
tiam quam habuit de salute Niniuitarum: vel propter hederam subito areſcentem: cuius vmbaculo tegebatur contra solis ardo-

rem. Ipse est & Amathi Sareptanæ viduæ fi-
lius, vt Iudæi affirmant, quem reſuscitauit Elias, matre postea ad eum dicente: Nunc cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo verum est. Ob hanc causam ipsum puerum Amathi vocitatum. Amathi enim ex Hebræo in Latinam linguam veritas dicitur, & ex eo quòd verum Elias locutus est: ille qui suscitatus est, filius nuncupatus est veritatis.

Zacharias, memoria Domini. Septuagesimo enim anno desolationis templi completo, Zacharia prædicante memoratus est Dominus populi sui: iussūque Darij reuer-
sus est Dei populus, & reedificata est & vrbs, & templum.

^p Aggæus, in Latinum festiuus & lætus re-
sonat. Destructum enim templum ædificā-
dum prophetaſſet, & post luctum captiuitatis regressionis lætitiā prædicat.

Malachias, interpretatur Angelus Domini, id est, nuntius. Quidquid enim loquebatur: quasi à Domino essent mandata, ita credebantur, & inde ita nomen eius septuaginta transtulerunt dicentes. Assumptio verbi Domini super Israel in manu Angeli eius.

Esdras, adiutor.

^C Nehemias, consolator à Domino. Quodam enim præſagio futurorum nomina ista sortiti sunt. Fuerunt enim in adiutorium & consolationem omni illi populo redeun-
ti ad patriam. Nam & templum Domini idē reedificauerunt, & murorum ac turrium opus ipsi restaurauerunt.

^q Ananias, gratia Dei. Idē & Sidra lingua Chaldæa, quod interpretatur decorus meus.

Azarias, auxilium Domini. Idem & Abdenago, quod in Latinum vertitur seruiens taceo.

^r Misael: quæ palus Domini: ipse & Misaf quod interpretatur risus vel gaudium.

^D Ahia frater eius.

Semeia, audiens Dominum.

Asaph, congregans.

^s Ethan, robustus, siue accensus.

Idithum, transiliens eos, siue saliens eos.

^v Quosdam enim inhærentes humo: curuatos in terram, & ea quæ in imo sunt cogitantes, & in rebus transeuntibus spem ponētes trāsiliuit canendo iste, qui vocatur trāsiliens.

Eman, accipiens, vel formido eorum.

Barachia, benedictus Dominus, vel benedictus Domini.

* Olda

* Olda, districtio, siue diuerticulum.
Iudith, laudans, vel confitens.
Hester, absconsa.

Zacharias, memoria Domini, ob hoc quia canit: memorari testamenti sui sancti.

Iohanes Baptista, Domini gratia: eò quòd sit limes prophetiæ, prænuntius gratiæ, siue initium baptismatis, per quod gratia ministratur.

Hi sunt Prophetæ veteris nouiq. Testamenti: quorum finis Christus, cui dicitur à Patre: & Prophetam in gentibus posui te.

Prophetiæ autem genera septè sunt: Primum genus Ecstasis, quod est mentis excessus, sicut vidit Petrus vas illud submissum de cælo in stupore mentis cum varijs animalibus. Secundum genus Visio, sicut apud Isaiam dicentem: Vidi Dominum sedentem super solum excelsum. Tertium genus Somniũ, sicut Iacob subnixam in cælo scalam dormiens vidit. Quartum genus, Per nubẽ, sicut ad Moysen & ad Iob post plagam loquitur Deus. Quintum genus Vox de cælo, sicut ad Abraham sonuit dicens: Ne iniicias manum tuam in puerum. Et ad Saulum in via: Saule Saule quid me persequeris? Sextũ genus, Accepta parabola, sicut apud Salomonem in Prouerbijs, & apud Balaam cum euo caretur à Balac. Septimum genus Repletio Sancti spiritus, sicut pænè apud omnes Prophetas.

γ Alij tria genera visionum esse dixerunt. Vnum secundum oculos corporis, sicut vidit Abraham tres viros sub ilice Mambre: & Moyses ignem in rubo: & discipuli transfuratum Dominum in monte, inter Moysen, & Eliam, & cætera huiusmodi. Alterum secundum spiritũ, quo imaginamur ea quæ per corpus sentimus, sicut vidit Petrus, discum illum submitti de cælo cum varijs animalibus, & sicut Isaias Dominũ in sede altissima non corporaliter, sed spiritualiter vidit. Non enim Deum forma corporea circumterminat: sed quemadmodum figuratè, non propriè multa dicuntur: ita etiam figuratè multa monstrantur. Tertium autem genus visionis est, quod neque corporeis sensibus, neq. illa parte animæ, qua corporalium rerũ imagines capiuntur, sed per intuitum mentis quo intellecta conspicitur veritas: sicut Daniel hoc præditus mente vidit, quod Balthasar viderat corpore, sine quo genere illa duo vel infructuosa sunt, vel etiam in errore mittunt. Omnia tamen hæc genera Spiritus

A tus sanctus moderatur.

Habere autè prophetiam non solũ bonus, sed etiam malus potest: nam inuenimus Saulem regem prophetasse. Persequatur enim sanctũ Dauid, & impletus Spiritu prophetare cœpit.

^a Cap. VIII. Prophetæ in vet. test. Ex prolog. Biblioth.

^b idem & fort. Ex ep. 61. ad Pammach.

^c Nathan. In nom. ex Luc.

^d Isaias. Salus Domini in nominibus ex Act. Salutare Domini, in nom. ex ep. ad Rom. Saluator Domini in c. 1. Isai. ex sua sententia.

^e Saluator est enim. Ex pref. in eund. Isai.

^f Hic & desider. Ex ep. ad Eustoch. de custod. Virg.

^g Ioel. In pref. Malach. Ioel qui interpretatur Dominus Deus, in nominibus Ioel, incipiens, vel est Deus, vel Dei. In pref. in Ioelem, Ioel ἀρχόμενος, i. incipiens.

^h Amos-- quia iam auuls. Ex comm. in c. 1.

ⁱ Nahum gemens. Ita legendum apud Hieronymum in nom. ex ep. Barnab. non germen. ex .c. Toletan. nam reliquũ mendosè germen.

^k Habacuc. Ex prolog. commentarior.

^l Micheas-- quo de Helio dicitur. Iob. 38.

^m Sophon. In c. 1.

ⁿ Abdias. In c. 1.

^o Ionas-- ipse est Amathi, &c. Ex pref. in Ion.

^p Aggeus. Ex prolog. Biblioth.

^q Anania. Ex nom. ex Ierem. & Daniele.

^r Misael quæ palus Domini. Ex nom. ex Daniele. Mē dose ergò. cc. omnes qui populus Domini-- In nomin. ex Exod. Misael, tactus Dei, siue quis interrogauit.

^s Misach. Ibid.

^t Ethan rob. siue ascensus. Ita etiam apud Hieronymum, accensus malebat A. August.

^v Quosd. n. inhaerentes. Ex Aug. in ps. 38.

^x Olda. Ex nom. 3. Reg.

^y Alij tria gen-- moderatur. Omnia ex Aug. cons. Adimant. c. vltim.

De Apostolis. Cap. IX.

A Postoli missi interpretantur: hoc enim eorum nomen indicat. Nam sicut Græcè ἀγγελοι, Latinè nuntij vocantur: ita Græcè Apostoli, Latinè missi appellantur. Ipsos enim misit Christus euangelizare per vniuersum mundum: ita vt quidam Persas, Indosque penetrarent, docentes gentes, & facientes in nomine Christi magna & incredibilia miracula, vt attestantibus signis & prodigijs crederetur illis in ijs quæ dicebāt, & viderant. Habent autè pleriq. ex ijs causas suorum vocabulorum.

Petrus, à petra nomen accepit, hoc est, à Christo super quæ est fundata Ecclesia. Non enim à Petro petra, sed Petrus à petra nomẽ sortitus est, sicut non Christus à Christiano, sed Christianus à Christo vocatur, ideòq. ait Dominus: Tu es Petrus, & super hanc petrã, &c. quia dixerat Petrus: Tu es Christus

M 2 filius

filius Dei viui : deinde ei Dominus, Super hanc, inquit petram, quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim erat Christus, super quod fundamentum etiam ipse ædificatus est Petrus.

^a Cephass dictus, eò quòd in capite sit cõstitutus Apostolorum: κεφαλή enim Græcè caput dicitur, ^b & ipsum nomen in Petro Syrum est.

Simon Bar-iona in linguam nostram sonat filius columbæ, & est nomen Syrum pariter & Hebræum. Bar quippè Syra lingua filius, Iona columba, utroque sermone dicitur. Alij simpliciter accipiunt quod Simon, i. Petrus filius sit Iohannis, iuxta illam interrogationem: Simon Iohannis diligis me? & volunt scriptorum vitio deprauatum, ut pro Bar-iohana, hoc est filius Iohannis, Bar-iona scriptum sit, vna detracta syllaba. Iohanna autem interpretatur Domini gratia. Et fuisse constat Petrum trinomium: Petrum, Cepham, & Simonem Bar-iona: ^c Simon autè Hebraicè interpretatur obediens.

Saulus Hebraico sermone tètatio dictus, eò quòd prius in tentatione Ecclesiæ sit versatus. Persecutor enim erat, & inde nomen habebat istud, quando persequebatur Christianos. Postea mutato nomine de Saulo factus est Paulus, quod interpretatur mirabilis siue electus. Mirabilis, vel quia multa signa fecit, vel quia ab Oriente vsque ad occasum Euangelium Christi in omnibus gentibus prædicauit. Electus, sicut in Actibus Apostolorum Spiritus sanctus dicit: Segregate mihi Barnabam & Saulum ad opus, ad quod elegi eos. Latino autem sermone Paulus à modico dictus: vnde & ipse ait, Ego sum minimus Apostolorum omnium. Quando enim Saulus, superbus, elatus: quando Paulus, humilis & modicus. Ideò sic loquimur, paullò post videbo te, i. post modicum. Nam quia modicus factus est, ipse dicit: Ego enim sum nouissimus Apostolorum: & Mihi minimo omnium sanctorum. Cephas autem & Saulus ideò mutato nomine sunt vocati, ut essent etiã ipso nomine noui, sicut Abraham, & Sara.

Andreas, frater Petri carne, & cohæres gratiæ: secundum Hebræam etymologiam interpretatur decorus, siue respondens: sermone ^d autem Græco à viro virilis appellatur.

Iohannes, quodam vaticinio ex merito nomen accepit: interpretatur enim, in quo est

gratia, vel Domini gratia. Amplius enim cū cæteris Apostolis dilexit Iesus.

^e Iacobus Zebedæi à patre cognominatur, quem reliquens, cum Iohanne verum patrem secuti sunt. Hi sunt filij tonitruui, qui etiam ^f Boanerges ex firmitate & magnitudine fidei nominati sunt. Hic est Iacobus filius Zebedæi, frater Iohannis, qui post ascensionem Domini ab Herode manifestatur occisus.

Iacobus Alphæi ob distinctionem prioris cognominatus, qui dicitur filius Zebedæi: sicut iste filius Alphæi: cognomentum igitur ambo à patre sumpserunt. Iste est Iacobus minor, qui in Euangelio frater Domini nominatur, ^g quia Maria vxor Alphæi soror fuit matris Domini, quam Mariam Cleophe Iohannes Euangelista cognominat, à patre siue à gentilitate familiæ, aut quacumque alia causa ei nomen imponens. Alphæus autem Hebræo sermone in Latinum exprimitur millesimus, siue doctus.

^h Philippus, os lampadarum, vel os manuum. Thomas, abyssus vel geminus, vnde Græcè Didymus appellatur.

Bartholomæus, filius suspendentis aquas, vel filius suspendentis me. Syrum est, non Hebræum.

^c Matthæus, in Hebræo donatus exprimitur. Idem & appellatus Leui ex tribu à qua ortus fuit. In Latino autem ex opere publicani nomen accepit, quia ex publicanis fuit electus, & in Apostolatam translatus.

ⁱ Simon Chananæus ad distinctionem Simonis Petri, de vico Galilææ Chana, vbi aquas Dominus mutauit in vinum: ipse est qui in alio Euangelista scribitur Zelotes: Chana quippe zelus interpretatur.

Iudas Iacobi qui alibi appellatur Lebbeus, figuratum nomen habet à corde, quod nos diminutiue corculum possumus appellare: ipse in alio Euangelista Thaddæus scribitur, ^k quæ Ecclesiastica tradit historia missum Edessam ad Abagarum Regem.

Iudas Iscariotes, vel à vico in quo ortus est, vel ex tribu Issachar vocabulum sumpsit, quodam præfagio futuri in condemnationem sui. Issachar enim interpretatur merces, ut significaretur pretium proditoris, quo vendidit Dominum sicut scriptum est. Et acceperunt mercedem meam, triginta argenteos, pretium, quo appetiatus sum ab eis.

Matthias qui inter Apostolos sine cognomine solus habetur, interpretatur donatus,

vt

vt subaudiatur pro Iuda: iste enim in locum eius electus est ab Apostolis, cum pro duobus fors mitteretur.

^l Marcus, excelsus mandato, utique propter Euangelium Altissimi quod predicavit.

Lucas, ipse confurgens, siue ipse eleuans, eo quod eleuauerit predicacionem Euangelij post alios.

Barnabas, filius Prophetæ, vel filius consolationis.

^a Cap. IX. Cephass-- quod in capite. *Græcam etymologiam Anaclei* 111. *Dionysij Arcopag. & Optati Mileuitani exemplo reddidit, cum Syrum verbum esse constet, idq. statim idem testetur. Cuius rei exempla alia, rationemque non inelegantē Vid. apud Turrian. lib. 2. contr. Magdeburg. c. 3.*

^b & ipsum nomen in Petro Syr. *Vid. Hieron. Matth. 6. & in nom. ex eod.*

^c Simon-- audiens. *Hieron. Simon quippe obediens dicitur.*

^d Sermonem autem Græc. *In nom. ex Act.*

^e Iacobus. *In cap. Matth. 10.*

^f Boanerges. *Ibid. Sed in Dan. 1. Filij Zebedæi appellati sunt filij tonitrui, quod non (vt plerique putant) boanerges: sed emendatius legitur benerahâ, & in Is. c. 62. & in nom. ex Iohann.*

^g Quia Maria vxor Alph. *ex eod. aduers. Heluid.*

^h Philipp. os lampadar. *In nom. ex Act. lampadar. In nom. ex Luc. Os lampadis, vel os manuum.*

ⁱ Simon Chan-Iudas Iacob. *In Matth. 10.*

^k Quem Ecclesiast. *Ibid. est autem historia Euseb. lib. 1. cap. ult.*

^l Marcus excels. mand. *Sepè hoc repetit Hieronymus. Sed in nom. ep. ad Coloss. Marcus sublimis mandato, siue amarus, vel certè attritus, atq. limatus.*

De reliquis in Euangelij nominibus: Cap. X.

Maria, ^a illuminatrix, siue stella maris: genuit enim lumen mundi. Sermonem autem Syro Maria Domina nuncupatur, & pulchrè, quia Dominum genuit.

Elisabeth, Dei mei saturitas, vel Dei mei iuramentum.

Magdalena, turris. Martha, irritas, aut prouocans: sermone autem Syro interpretatur dominans.

Nathanael, donum Dei, quia dolus, i. simulatio dono Dei in eo non fuit.

Zebedæus, donatus, siue fluens iste.

Zachæus, iustus, siue iustificatus, siue iustificandus: Syrum est nomen non Hebræum.

Lazarus, adiutus, eo quod sit à morte resuscitatus.

Herodes, pelliceus, gloriosus, clara etymologia.

Caiphas, inuestigator, aut sagax, aut vo-

mens ore: iniquo enim ore suo iustum condemnauit, quamuis hoc mysterio prophetaliter annuntiaffet.

^b Pontius, declinans consilium utique Iudæorum: accepta enim aqua lauit manus suas dicens: Innocens ego sum à sanguine huius iusti.

Pilatus, os malleatoris, quia Dum Christum ore suo, & iustificat & cõdemnat, more malleatoris vtraque ferit.

Barraba, filius magistri eorum, absque dubio Iudæorum magistri, qui est diabolus, homicidiorum auctor, qui usque hodie regnat in eis.

B ^a Cap. X. Maria illumin. *In nom. ex Matth. Mariam pler. que æstimant interpretari illuminant me isti, vel illuminatrix, vel Smyrna maris. Sed mihi nequaquam videtur: Melius est autem, vt dicamus sonare eam stellam maris, siue amarum mare. Sciendum quoque quod Maria sermone Syro Domina nuncupatur.*

^b Pontius declinans consiliu. *Ita Gottb. cc. & apud Hieronym. conciliu impressi, reliqua huius. c. ex eod. Hieron.*

De Martyribus. Cap. XI.

Martyres Græca lingua Latine testes dicuntur, vnde & testimonia Græcè martyria nuncupantur. Testes autem ideo vocati sunt, quia propter testimoniũ Christi passiones sustinuerunt, & usque ad mortem pro veritate certauerunt. Quod verò non testes (quod Latine utique possemus,) sed Græcè Martyres appellamus, familiarius Ecclesiæ auribus hoc Græcum verbum sonat, sicut multa Græca nomina, quæ pro Latinis vtiuntur.

Martyrum primus in nouo testamento Stephanus fuit, qui sermone Hebræo interpretatur norma, quod prior fuerit in martyrio ad imitationem fidelium: idem autem ex Græco sermone in Latinum vertitur coronatus, & hoc propheticè, vt quod sequeretur in re, vaticinio quodam futuri prius in vocabulo resonaret: passus est enim, & quod vocabatur accepit. Stephanus enim corona dicitur, humiliter lapidatus, sed sublimiter coronatus.

^a Duo autem sunt martyrij genera, vnum in aperta passione, alterum in occulta animi virtute. Nam multi hostis insidias tolerantes, & cunctis carnalibus desiderijs resistentes, per hoc quod se omnipotenti Deo in corde mastrauerunt, etiã pacis tempore Martyres facti sunt, qui etiam si persecutionis tempore existerent, Martyres esse potuerunt.

M 3   a   Cap. XI.

LIBRO
DEL DR.
L. MARCO

^a Cap. XI. Duo sunt autem martyrij gen. Ex Greg. 3. Dialog. c. 26.

De Clericis. Cap. XII.

Cleros ^a & Clericos hinc appellatos. (cre-
dimus) quia Matthias sorte electus est,
quem primum per Apostolos legimus ordi-
natū: *καθηγος* enim Græcè, fors vel hæreditas
dicitur. Propterea ergo dicti Clerici, quod
de sorte sunt Domini, ^b vel quia Dominum
partem habent: generaliter autem Clerici
nuncupantur omnes qui in Ecclesia Chri-
sti deseruiunt, quorum gradus & nomina
hæc sunt.

Ostarius, ^c Psalmista, Lector, Exorcista,
Acolythus, Subdiaconus, Diaconus, Presby-
ter, & Episcopus.

^d Ordo Episcoporum quadripartitus est, i.
in Patriarchis, Archiepiscopis, Metropolitibus,
atq. Episcopis.

Patriarcha Græca lingua summus Patrū
interpretatur, ^e quia primum, i. Apostolicum
retinet locum, & ideo quia summo honore
fungitur, tali nomine censetur, sicut Roma-
nus, Antiochenus, & Alexandrinus.

Archiepiscopus Græco vocabulo quod
fit summus Episcoporum: tenet enim vicē
Apostolicam, & præsidet tam Metropolita-
nis, quam Episcopis cæteris. (^f Metropolita-
ni autem à mensura ciuitatum vocati.) Sin-
gulis enim prouincijs præeminēt, quorum
auctoritati & doctrinæ cæteri Sacerdotes
subiecti sunt, sine quibus nihil reliquos Epif-
copos agere licet, sollicitudo enim totius
prouinciæ ipsis commissa est. Omnes autē
superius designati ordines vno eodēque
vocabulo Episcopi nominantur, sed ideo pri-
uato nomine quidam vtuntur propter di-
stinctionē potestatis, quam singulariter acce-
perunt.

Patriarcha patrum princeps: *Ἀρχος* enim
princeps.

Archiepiscopus princeps Episcoporum,
sicut Metropolitanus à mensura ciuitatum,
^g Episcopatus autem vocabulum inde du-
ctum, quod ille qui super efficitur, superin-
tendat, curam scilicet subditorum gerens.
σκοπεῖν enim Græcè, Latine intendere dicitur.
Episcopi autem Græcè, Latine speculato-
res interpretantur: nā speculator est præ-
positus in Ecclesia, dictus eò quod speculetur
atq. prospiciat populorum infra se posi-
torum mores & vitam.

Pontifex princeps Sacerdotum est, qua-

A si via sequentium: ipse & Summus Sacerdos,
ipse & Pontifex Maximus nuncupatur: ipse
enim efficit Sacerdotes atque Leuitas, ipse
omnes ordines ecclesiasticos disponit: ipse
quid vnusquisq. facere debeat ostendit. An-
tea autem Pontifices & Reges erant: ^h nā ma-
iorum hæc erat consuetudo, vt Rex esset
etiam Sacerdos & Pontifex. Vnde & Roma-
ni Imperatores Pontifices dicebantur.

ⁱ Vates à vi mentis appellatus, cuius signi-
ficatio multiplex est: nam modò sacerdo-
tem, modò Prophetam significat, modò
poëtam.

B Antistes Sacerdos dictus, ab eo quod ante
stat, primus est enim in ordine Ecclesiæ, &
suprà se nullum habet.

Sacerdos autem nomen habet composi-
tum ex Græco & Latino, quasi sacrum dans,
sicut enim rex à regēdo, ita Sacerdos à san-
ctificādo vocatus est: consecrat enim & san-
ctificat.

Sacerdotes autem gentilium flamines di-
cebantur. Hi in capite habebant pileum in
quo erat breuis virga desuper, habens lana
aliquid. Quod cum per estum ferre non pos-
sent: filo tantum capita religare cœperunt.
Nam nudis penitus eos capitibus incedero
niefas erat: vnde à filo quo vtabantur ^l fla-
mines dicti sunt, quasi filamines. Verum fe-
stis diebus filo deposito, pileum imponebāt
pro Sacerdotij eminentia.

C Presbyter Græcè, Latine senior interpre-
tatur non modò pro ætate vel decrepita se-
nectute, sed propter honorem & dignitate
quam acceperunt, Presbyteri nominantur:
^m vnde & apud veteres idem Episcopi, &
Presbyteri fuerunt, quia illud nomen digni-
tatis est, hoc ætatis. Ideo autem & Presbyte-
ri Sacerdotes vocantur, quia sacrum dant,
sicut & Episcopi, ⁿ qui licet sint Sacerdotes,
tamen Pontificatus apicē non habent, quia
nec chrismate frontē signant, nec Paracle-
D tum spiritum dant, quod solis deberi Epif-
copis lectio Actuum Apostolorum demon-
strat.

Leuitæ ex nomine auctoris vocati: de Le-
ui enim Leuitæ exorti sunt, à quibus in tem-
plo Dei mystici sacramenti ministeria ex-
plebantur. Hi Græcè Diaconi, Latine mini-
stri dicuntur, quia ^o sicut in Sacerdote con-
secratio: ita in Diacono mysterij dispensa-
tio habetur.

Hypodiaconi Græcè, quos nos Subdiaco-
nos dicimus, qui ideo sic appellantur, quia
subiacent

subiacent præceptis & officijs Leuitarum. Oblationes enim in templo Dei à fidelibus ipsi suscipiunt, & Leuitis superponendas altaribus deferunt: hi apud Hebræos Nathinæi vocantur.

Lectores à legendo: Psalmistæ à psalmis canendis vocati: illi enim prædicant populis quid sequantur: isti canunt ut excitent ad compunctionem animos audientium: licet & quidam lectores ita miseranter pronuntient, ut quosdam ad luctum lamentationemque compellant. Idem etiam pronuntiatores vocantur, quod porrò annuntient: tanta enim & tam clara erit eorum vox, ut quamuis longè positorum aures adimpleant.

Cantor autem vocatus, quia vocem modulatur in cantu. Huius quoque duo genera dicuntur in arte musica, sicut ea docti homines Latine dicere potuerunt, præcentor, & succentor.

Præcentor, qui vocem præmittit in cantu.

Succentor autem qui subsequenter canendo respondet.

Concentor autem dicitur, quia consonat, qui autem non consonat, nec concinit, nec concentor erit.

Acolythy Græcè; Latine ceroferarij dicuntur, à deportandis cereis: quando legendum Evangelium est, aut sacrificium offerendum. Tunc enim accenduntur luminaria ab eis & deportantur, non ad effugandas tenebras, dum sol eodè tempore rutilet, sed ad signum lætitiæ demonstrandum, ut sub typo luminis corporalis, illa lux ostendatur de qua in Evangelio legitur: Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Exorcistæ ex Græco in Latinum adiurantes, siue increpantes vocantur. Inuocant enim super energumenos, vel super eos qui habent spiritum immundum, nomen Domini Iesu, adiurantes per eum, ut egrediatur ab eis.

Ostiarij, ijdem & Ianitores, qui in veteri testamento electi sunt ad custodiam templi, ut non ingrederetur illud immundus in omnire: dicti autem Ostiarij, quod præsent ostijs templi. Ipsi enim tenentes clauem, omnia intus extraque custodiunt, atque inter bonos & malos habentes iudicium, fideles recipiunt, respuunt infideles.

a Cap. XII. Clerus, & Cleric. Ex Aug. in ps. 67.

b Vel quia Dñm partem. Al. Dñi partem, Vtrumque statuit in lib. offi.

A^c Psalmist. lect. psalmistæ, siue lector Rab. lib. 1. c. 4. Non est autem psalmista ordinis aut gradus proprium nomen. Sed ordinis nomine aliquando censeri, fatetur D. Th. in addit. q. 37. ar. 2.

d Ordo Episcop. quadrip. Sic Rab. Grat. & veteres libri. Sed idem Rab. lib. 1. c. 5. Tripertitus est, id est, in Patriarchis, Archiepiscopis, qui & Metropolitanis sunt, & in Episcopis.

e Quia primum i. Apostol. Sic Rab. & verus Gratiani lib. cum Gothicis libris.

f Metropolitanis autem. Hac parentesi inclusimus, vel quia aliena fortasse sunt, ut censebat Chacon, cum veriore interpretationem Rabanus retineat, qui omnia hæc ex Isidoro sumpsit, vel ut quæ sequuntur: Singulis n. provincijs, & c. Archiepiscopis aptetur ex sententia Antonij Augustini. Cui duo veteres libri fauent. in quib. post hæc omnia Metropolitanis etymon hoc qualecunq. est collocatum. Sic etiam erit Episcop. tripertitus ordo.

g Episcop. vocab. Ex Aug. 19 de ciuit. c. 19.

h Nam maiorum. è Seru. Æn. 3. ad V. Rex Anius.

i Vates à vi ment à viendis versibus Varr. lib. 6.

k Sanctificando. Eod. modo lib. 9. c. 3.

l Flaminijs. è Seru. Æn. 8. Vid. Fest. & Varr.

m Vnde & apud vet. idem Episcopis. Ex Hier. ep. 83. ad Ocean.

n Qui licet sint sacer. Ex Innoc. l. ep. 1. c. 3.

o Sicut in Sacerdote consec. Ex Ep. ad Rustic. Narb. de sept. gradib. Eccle. quæ cum Hieronymi operib. circumfertur.

p Hi apud Heb. Nathinæi. Al. Nathanaei. Vid. 2. off. Eccl. c. 10 & Raban.

q Duo genera--respondit. Ex Aug. in ps. 87.

r Quando Euang. Ex Hierony. ep. aduers. Vigilant.

s Super energ. Vid. 2. off. Eccl. c. 13. & d. 23. c. 27.

v Ipsi enim tenent cl. Ex d. ep. ad Rust. Narb.

De Monachis. Cap. XIII.

MONACHUS Græca etymologia vocatus, eò quòd sit singularis: μοναχὸς enim Græcè singularitas dicitur. Ergo si solitarius interpretatur vocabulum Monachi, quid facit in turba, qui solus est? Plura sunt autem genera Monachorum.

Cænobitæ, quos nos in commune viuentes possumus appellare. Cænobium enim plurimorum est.

Anachoritæ sunt, qui post cænobialem vitam deserta petunt & soli habitant per deserta: & ab eo quòd procul ab hominibus recesserunt, tali nomine nuncupantur: sed Anachoritæ Eliam & Iohannem; Cænobitæ Apostolos imitantur.

Eremitæ ij sunt, qui & Anachoritæ, ab hominum conspectu remori: eremum & desertas, solitudines appetentes. Nam eremum dicitur quasi remotum.

Abba autem Syrum nomen, significat in Latinum pater: quod Paulus Romani scri-

bens exposuit dicens : in quo. clamamus Abba patrem vno nomine duabus vsus linguis. Dicit enim Abba Syro nomine patrem, & rursus Latine nominat itidem patrem.

Cap. XIII. Plura autem sunt gen. monach. Ex Hier. ep. ad Eustoch. 22.
 Cernob. enim Ex Cassian. collat. 18. c. 10. & cap. 4. & seq.

De ceteris fidelibus. Cap. XIII.

Christianus, quantum interpretatio ostendit, de vntione deducitur, siue de nomine auctoris & creatoris. A Christo enim Christiani sunt cognominati, sicut à Iuda Iudæi. De magistri quippe nomine cognomen sectatoribus datum est.

Christiani autem olim à Iudæis quasi opprobrio Nazaræi vocabantur, pro eo quod Dominus noster atque Saluator à vico quodam Galilææ Nazaræus sit appellatus.

Non se autem gloriatur Christianum, qui nomen habet, & facta non habet. Vbi autem nomen secutum fuerit opus, certissime ille est Christianus, quia se factis ostendit Christianum, ambulans sicut & ille ambulat, à quo & nomen traxit.

A Catholicus vniuersalis, siue generalis interpretatur : nam Græci vniuersale καθολικόν, vocant.

Orthodoxus est rectè credens, & vteredit viuens : ὀρθῶς enim Græcè rectè dicitur. ἁ δόξα gloria: hoc est vir rectæ gloriæ. Quo nomine non potest vocari, qui aliter viuit, quàm credit.

Neophytus Græcè, Latine nouellus & rudis, fidelis, vel nuper renatus interpretari potest.

B Catechumenus dictus pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, nec dum tamen baptismum percepit : nam κατηχούμενος Græcè, auditor dicitur.

b Competens vocatur qui post instructionem fidei competit gratiam Christi, inde & à petendo Competentes vocati.

Laicus popularis: λαός enim Græcè populus dicitur.

Proselytus, i. aduena, & circumcisus, qui miscbatur populo Dei, Græcum est.

^a Cap. XIII. Doxa gloria. *Opinio potius, vt reliqua conueniant.*

^b Competens vocatur. Ex Aug. serm. ad Competentes. Hieronymus ad Pāmach. ep. 61. An non tu potius scitidis Ecclesiam, qui præcepisti Bethlehem presbyteris, ne Competentibus nostris in Pascha baptismum tradèrent?

141

D I V I I S I D O R I

H I S P A L . E P I S C O P .

E T Y M O L O G I A R V M

L I B E R O C T A V V S .

De Ecclesia, & sectis diuersis.

DE ECCLESIA ET *Synagoga. Cap. I.*

ECCLESIA Græcum est, quod in Latinum vertitur cōuocatio, propter quod omnes ad se vocet. Catholica vniuersalis ἀπὸ τοῦ καθ' ἑλόν id est, secundum totum: non enim, sicut cōuenticula hæreticorum, in aliquibus regionum partibus coarctatur, sed per totum orbem terrarum dilatata diffunditur. Quod etiã Apostolus approbat ad Rom. dicens: Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides vōstra annuntiatur in vniuerso mundo: hinc & vniuersitas ab vno cognominata est, propter quod in vnitatem colligitur. Vnde Dominus in Evangelio: qui mecum non colligit, spargit. Cur autem Ecclesia; cūm vna sit à Iohanne septem scribuntur, nisi vt vna catholica septiformi plena spiritu designetur? sicut & de Domino nouimus dixisse Salomonem: Sapientia ædificauit sibi domum & excidit columnas septem, quæ tamen septem vna esse non ambigitur, dicente Apostolo: Ecclesia Dei viui, quæ est columna & firmamentum veritatis.

Inchoauit autem Ecclesia à loco vbi venit de cælo Spiritus sanctus, & impleuit vno loco sedentes.

Pro peregrinatione autem præsentis Ecclesia, Sion dicitur, cō quòd ab huius peregrinationis longitudine promissionem rerum cælestium speculetur: & idcirco Sion, id est, speculatio nomen accepit. Pro futura verò patriæ pace Hierusalem vocatur, nam Hierusalem visio pacis interpretatur. Ibi enim absorpta omni aduersitate pacē, quæ

A est Christus, præsentis possidebit obtutu.

^a Synagoga Græcè, congregatio dicitur, quod proprium nomen Iudæorum populus tenuit. Ipsorum enim propriè synagoga dici solet, quamuis & Ecclesia dicta sit. Nostram verò Apostoli nunquam synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam: siue discernendi causa, siue quòd inter congregationem, vnde synagoga. & conuocationem, vnde Ecclesia nomē accepit, distet aliquid: quod scilicet congregari & pecora solent, quorum & greges propriè dicimus: conuocari autem magis est vntium ratione, sicut sunt homines.

^B ^a Cap. I. De Synagoga. Ex Aug. in p. s. 81.

De Religione & Fide. Cap. II.

DOgma ^a à putando philosophi nominauerunt, id est, hoc puto esse bonum, hoc puto esse verum.

^b Religio appellata, quòd per eam vni Deo religamus animas nostras ad cultum diuinum vinculo seruiendi. Quod verbum compositū est à religendo, id est, eligendo, vt ita Latinum videatur religo, sicut eligo.

Tria sunt autem quæ in religionis cultu ad colendum Deum in hominibus perquiruntur, id est fides, spes, charitas. In fide quid credendum, in spe quid sperandum, in charitate quid sit amandum.

^C Fides est, qua veraciter credimus id quod nequaquam videre valemus. Nam credere iam non possumus quod videmus. Propriè autem nomen fidei inde est dictum, ^c si omninò fiat quod dictū est, aut promissum. Et inde fides vocata ab eo quòd sit illud quod inter vtrosq. placitū est, quasi inter Deum & hominem, hinc & fœdus.

Spes

Spes vocata, ^d quod sit pes progrediendi, quasi est pes. Vnde è contrario desperatio, deest enim ibi pes, nullaque progrediendi facultas est, quia dum quisque peccatum amat, futuram gloriam non sperat. Charitas Græcè, Latine dilectio interpretatur, quod duos in se illiget. Nam dilectio à duobus incipit, quod est amor Dei, & proximi, de qua Apostolus: Plenitudo, inquit, legis, dilectio. Maior est autem hæc omnibus: quia qui diligit, & credit, & sperat. Qui autem non diligit, quamuis multa bona faciat, frustra laborat. ^c Omnis autem dilectio carnalis, non dilectio, sed magis amor dici solet. Dilectionis autem nomen tantum in melioribus rebus accipi solet.

^a Cap. II. Dogma à putando. *Nempe ἀπό τοῦ δογεῖν.*

^b Religio. *Augu. lib. 1. Retract. c. 13. Ad unum Deum tendentes & ei uni religantes animas nostras, vnde religio dicta creditur. In his verbis meis ratio quæ reddita est, vnde sit dicta religio plus mihi placuit. Nam non me fugit aliam huius nominis originem exposuisse Latini sermonis auctores, quod inde sit appellata religio, quod religatur, quod verbum compositum est à legendo, id est eligendo, ut ita Latinum videatur religo, sicut eligo. Sed postrema Augustini verba reiicienda putamus, ut malè coherentia, & adiecta ab aliquo, qui integrum locum descripsit, non animadvertens, id etymon secutum fuisse Isidorum, quod maxime probaretur Aug. & Lactantio lib. 4. c. 28. qui etiam adversus Cic. notatione pluribus verbis disputat. quamuis hoc altero etiam utatur Aug. lib. 10. de civi. c. 4. Ipse n. fons nostræ beatitudinis, ipse omnis appetitionis est finis, hunc eligentes, vel potius religentes (amiseramus n. negligentes) hunc ergo religentes, vnde religio dicta perhibetur, ad eum dilectione tendamus. Restat tertia notatio ex Cic. 2. de nat. deor. Qui omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter pertractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti religiosi, ex relegendo, ut elegantes ex eligendo. Ut religio sit vel à religando, vel religendo, vel relegendo.*

^c Si omnino fiat quod dic. *Ex Cic. 1. de offic.*

^d Quod sit pes. *Rectè de spe, quæ virtus sit. Nam spem subdolum qui respexere, spem, quasi sine pede interpretantur, vnde in nummis veterib. non fixa sed in altitudinem, erectis pedib. singitur. Alijs spes ἐλπίς est.*

^e Omnis autem dilect. *Aug. 14. de civi. c. 7.*

De hæresi et schismate. Cap. III.

HÆRESIS ^a Græcè ab electione vocatur, quod scilicet unusquisque id sibi eligat, quod melius sibi esse videtur, ut Philosophi Peripatetici, Academici, Epicuræi, & Stoici, vel sicut alij qui peruersum dogma cogitantes, arbitrio suo de Ecclesia recesserunt.

^b Inde ergo hæresis dicta Græca voce, ex

interpretatione electionis qua quisque arbitrio suo ad instituenda siue ad suscipienda quælibet ipse sibi eligit. Nobis vero nihil ^b nostro ex arbitrio inducere licet: sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Dei habemus auctores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter nationibus assignauerunt. Itaque etiam si Angelus de cælis aliter euangelizauerit, anathema vocabitur.

Secunda à sequendo & tenendo nominata. Nam sectas dicimus habitus animorum ac instituta circa disciplinam vel propositum quod tenendo sequuntur, longe alia in religionis cultu opinantes quam cæteri.

Schisma à scissura animorum vocatum. Eodem enim cultu eodemque ritu credit ut cæteri, solo congregationis delectatur dissidio. Fit autem schisma cum dicunt homines: Nos iusti sumus, nos sanctificamus imundos, & cætera similia.

^c Superstitio dicta, eò quod sit superflua, aut superinstituta observatio. Alij dicunt à senibus, quia multis annis superstites per ætatem delirant & errant superstitione quadam, nescientes quæ vetera colant, aut quæ veterum ignari asciscant. Lucretius autem superstitionem dicit superstantium rerum, id est, cælestium & diuinarum quæ super nos stant, sed malè dicit. Hæreticorum autem dogmata, ut facillè possint agnosci, causas eorum vel nomina demonstrare oportuit.

^e Cap. III. Hæresis Græc. *Ex Hieron. ad Gal. 5. & ad Tit. 3.*

^b Inde ergo hæresis vocabitur. *Ex Tertull. in præscript. apud quem pro indulgere inducere, ex hoc loco reponas licet. Nam ea voce paullo post, alibiq. sæpius utitur.*

^c Superstitio. *Verba Seruij Æn. 8. ad V. Vana superstitio, &c. est vero Lucretij locus ad quem respexit. lib. 1.*

^d Humana ante oculos fœdè cum vita iaceret, In terris oppressa graui sub religione. Quæ caput à cæli regionib. ostendebat, Horribili super aspectu mortalib. instans. *Melius Balbus apud Cic. 2. de Nat. Deor.*

De hæresibus Iudaorum. Cap. IIII.

IUDÆI ^a confessores interpretantur. Multos enim ex ijs sequitur confessio, quos antea perfidia possidebat.

Hebræi transitores dicuntur: quo nomine admonentur, ut de peioribus ad meliora transeant, & pristinos errores relinquunt.

Pharisei

De hæresibus Christianorum.

Cap. V.

b Pharisei, & Sadducei inter se contrarij sunt: nam Pharisei ex Hebræo in Latinum interpretantur diuisi, eò quòd traditionum & obseruationum quas illi δευτεράριαι vocant, iustitiam præferunt. vnde & diuisi vocantur à populo, quasi per iustitiam.

Sadducei interpretantur iusti: vendicant enim sibi quod non sunt, corporis resurrectionem negant, & animam interire cum corpore prædicant. Hi quinque tantum libros Legis recipiunt, prophetarum vaticinia respuunt.

c Esseni dicunt, ipsum esse Christum, qui docuit illos omnem abstinentiam.

d Masothei dicunt, ipsum esse Christum, qui docuit illos in omni re sabbatizare.

e Genitæi dicti, eò quòd de genere Abrahamæ esse se gloriantur: nam cum in Babyloniam venisset populus Dei, plerique relinquentes vxores suas, Babylonicis mulieribus adhæserunt: quidam autem Israëliticis tantum coniugijs contenti vel ex eis geniti, dum reuersi essent de Babylonia, diuiserunt se ab omni populo, & assumpserunt sibi hoc nomen iactantiæ.

f Meristæi appellati, eò quòd separant scripturas, non credentes omnibus prophetis, dicentes alijs & alijs spiritibus illos prophetasse: μέρος enim Græcè, Latinè pars dicitur.

Samaritæ dicti quòd Legem solam custodiunt, nam Prophetas non recipiunt.

g Hemerobaptistæ, eò quòd quotidie vestimenta sua & corpora lauent.

a Cap. III. Iudæi. Euseb. lib. 4. hist. Eccl. c. 21. ex Hegesippo septem fuisse refert Hebræorum sectas, quarum nomina hæc sunt. Essai, Galilai, Hemerobaptistæ, Masothæi, Samaritæ, Sadducei, Pharisei. Iustin. contra Tryph. ὡς περ ἔδει Ἰσραήλῃς ἀντὶς ὧν ὁδὸς ἐξέτασθη ὁ μολογήσειεν εἶναι τῶν Σαδδουκαίων, ἢ τῶν ὁμοίων αἰρεσῶν, ἢ μεριστῶν, ἢ γαλιλαίων, ἢ ἑλληνιστῶν, ἢ περιταίων, βαπτιστῶν, &c.

b Pharisei--Sadducei. Ex Hieronymo. Matth. 22. & Isid. 19.

c Esseni. Vel Essæi ex Eusebio. Conuenit autem quòd Hieronymus lib. 2. aduers. Iouin. ex Iosepho de his refert, quod ab vxorib. vino, & carnib. abstinerent, & quotidianum ieiunium tenerent in naturam.

d Masothæi. Hoc eorum proprium fuisse nomen, præter Eusebii verba, quæ indicauimus, hæresis ipsi Sabbatizandi hys præsertim qui Hebræas litteras attigerunt, satis ostendit.

e Meristæi. Meristæ C. Rom. De Essenis Epiph. in prolog. ἐχρῶντο γραφαῖς ἑτέρας μετὰ τὸν νόμον, τῶν ὁμοίων τῶν μετέπειτα προφητῶν ἀπεβάλλοντο.

f Hemerobaptistæ. Epiph. lib. c. 17. Retinent hunc morem interiorum vestium identidem lauandarum Esseni Mauri.

Quidam etiam hæretici de Ecclesia recesserunt, & ex nomine auctorum suorum nuncupantur: quidam verò ex causis, quas eligentes instituerunt.

Simoniani dicti à Simone magicæ discipline perito, cui Petrus in Actibus Apostolorum maledixit, pro eo quòd ab Apostolis Spiritus sancti gratiam pecunia emere voluisset: hi dicunt creaturam non à Deo, sed à virtute quadam superna creatam.

Menandriani à Menandro mago discipulo Simonis nuncupati, qui mundum non à Deo, sed ab Angelis factum esse asseruit.

Basilidiani à Basilide appellati, qui inter reliquas blasphemias passum Iesum abnegauit.

Nicolaitæ dicti à Nicolao Diacono Ecclesiæ Hierosolymorum, qui cum Stephano & cæteris constitutus est à Petro: qui propter pulchritudinem relinquens vxorem, vt qui vellet ea vteretur, versa est in stuprum talis consuetudo, vt inuicem coniugia commutarentur: quos Iohannes in Apocalypsi improbat, dicens: Sed hoc habes, quia edisti facta Nicolaitarum.

Gnostici propter excellentiam scientiæ se ita appellare voluerunt. Animam naturam Dei esse dicunt, bonum & malum Deum suis dogmatibus fingunt.

Carpocratiani à Carpocrate quodam vocantur, qui dixit Christum hominem fuisse tantum, & de vtroque sexu progenitum.

Cerinthiani à Cerintho quodam nuncupati. Hi inter cætera circumcisionem obseruant, mille annos post resurrectionem in voluptate carnis futuros prædicant: vnde & Græcè Chiliaistæ, Latinè Millenarij sunt appellati.

Nazaræi dicti, qui dum Christum qui à viro Nazaræus est appellatus filium Dei confiteantur, omnia tamen veteris legis custodiunt.

c Ophitæ à colubro nominati sunt. Coluber enim Græcè ὄφις dicitur. Colunt enim serpentem, dicentes ipsum in paradysum induxisse virtutis cognitionem.

d Valentiniani à Valentino quodam Platonice sectatore vocati, qui αἰῶνας, id est, secula quædam in originem Dei creatoris induxit: Christum quoque de virgine nihil corporis

corporis assumpsisse, sed per eam quasi per fistulam transisse asseruit.

° Apellitæ, quorum Apelles princeps fuit, qui creatorem Angelum nescio quem gloriosum superioris Dei faciēs Deum Legis & Israelis, illum igneum affirmans, dixit Christum non Deum in veritate, sed hominem in phantasia apparuisse.

§ Archontiaci à principibus appellantur, qui vniuersitatem, quam Deus condidit, opera esse Archangelorum defendunt.

Adamiani vocati, quòd Adæ imitentur nuditatem. vnde & nudi orant, & nudi inter se mares fœminæque conueniunt.

h Cainani proinde sic appellati, quoniam Cain adorant.

Serhiani nomen acceperunt à filio Adæ, qui vocatus est Seth, dicentes eundem esse Christum.

Melchisedechiani vocati pro eo, quòd Melchisedech Sacerdotæ Dei, non hominē fuisse, sed virtutem Dei esse arbitrantur.

i Angelici vocati, quia Angelos colunt.

Apostolici hoc sibi nomen ideo præsumperunt, quòd nihil possidentes proprium, nequaquam recipiant eos, qui aliquid in hoc mundo vtuntur.

Cerdoniani à Cerdone quodam nominati, qui duo contraria principia asseruit.

k Marcionistæ à Marcione Stoico Philosopho appellati, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum, alterum iustum Deum asseruit, tanquam duo principia creationis & bonitatis.

Artotyritæ ab oblatione vocati. Panem enim & caseum offerunt: dicentes primis hominibus oblationem à fructibus terræ, & à fructibus ouium fuisse celebratam.

Aquarij appellati, eò quòd aquam solam offerunt in calice Sacramenti.

Seueriani à Seuero exorti, vinum non bibunt, verus testamentum & resurrectionem non recipiunt.

l Tatiani à Tatiano quodam vocati, qui & Encratitæ dicti, quia carnes abominantur.

Alogij vocantur tanquam sine verbo: λόγος enim Græcè verbum dicitur. Deum enim verbum non credunt, respuentes Iohannis euangelium & Apocalypsim.

Cataphrygijs nomen prouincia Phrygia dedit, quia ibi extiterunt auctores eorum Montanus Prisca & Maximilla: hi aduentū Spiritus sancti non in Apostolis, sed in se traditum asserunt.

A^m Cathari propter munditiam ita se nominauerunt. Gloriantes enim de suis meritis, negant pœnitentibus veniam peccatorum: viduas si nupserint, tanquam adulteras damnant: mundiores se cæteris prædicant. Qui nomen suum si cognoscere vellent, mundanos se potius, quàm mundos vocarent.

Pauliani à Paulo Samosateno exorti sunt: qui dixit non semper fuisse Christum, sed à Maria sumpsisse initium.

n Hermogeniani ab Hermogene quodam vocati, qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparauit, matrêmque elementorum & deam asseruit, quos Apostolus improbat, elementis seruientes.

o Manichæi à quodam Persa extiterunt, qui vocatus est Manes. Hic duas naturas & substantias introduxit, id est, bonam & malam, & animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare asseruit. Testamentum vetus respuunt, nouum ex parte recipiunt.

p Anthropomorphitæ dicti pro eo, quòd simplicitate rustica Deum habere humana membra, quæ in diuinis libris scripta sunt, arbitrantur. ἄνθρωπος enim Græcè, Latinè homo interpretatur; ignorantes vocē Domini, qui ait: Spiritus est Deus: incorporeus est enim, nec mēbris distinguitur, nec corporis mole censetur.

q Hierachitæ ab Hieracha auctore exorti: monachos tantum recipiunt, coniugia respuunt, regna cælorum paruulos habere non credunt.

r Nouatiani à Nouatiano Romæ vrbis presbytero exorti, qui aduersus Cornelium cathedram Sacerdotale conatus inuadere, hæresim instituit, nolens apostatas suscipere, & rebaptizans baptizatos.

D Montani hæretici dicti, quòd tempore persecutionis in montibus latuerunt, qua occasione se à catholicæ Ecclesiæ corpore diuiserunt.

s Ebionitæ ab Ebione dicti, siue à paupertate: Christum enim per profectum solum virum iustum putant effectum. Vnde competenter Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ compellati sunt. Hi semijudæi sunt, & ita tenent Euangelium, vt legem carnaliter seruent, aduersus quos Apostolus ad Galatas scribens inuehitur.

y Photiniani à Photino Gallogræciæ Sirmiac Episcopo nuncupati, qui Ebionitarum hæresim

resum fuscitans, asseruit Christum à Maria A
per Ioseph nuptiali coitu fuisse cõceptum.

² Aeriani ab Aerio quodam nuncupati
sunt: hi offerre sacrificiũ pro defunctis sper-
nunt.

Ætiani ab Ætio sunt vocati, ijdemq. Eu-
nomiani, ab Eunomio quodam Dialectico
Ætij discipulo, ex cuius nomine magis in-
notuerunt, dissimilem Patri asserentes Fi-
lium, & Filio Spiritum sanctũ. Dicunt etiam
nullum imputari peccatum in fide manen-
tium.

^a Origeniani ab Origene auctore exorti
sunt, dicentes quòd non possit Filius videre
Patrem, nec Spiritus sanctus Filium. Animas
quoq. in mundi principio dicunt peccasse,
& pro diuersitate peccatorum à cælis vsque B
ad terras diuersa corpora, quasi vincula, me-
ruisse, eaque causa factum fuisse mun-
dum.

Noëtiani à quodam Noëto vocati, qui
dicebat Christum eundem esse & Patrem,
& Spiritum sanctum: ipsamque Trinitatem
in officiorum nominibus non in personis
accipiunt. Vnde & Patripassiani vocantur,
quia Patrem passum dicunt.

Sabelliani ab eodẽ Noëto pullulasse di-
cuntur, cuius discipulum perhibent fuisse
Sabellium, ex cuius nomine maximè inno-
tuerunt: vnde & Sabelliani vocati sunt. Hi
vnam personam Patris & Filij & Spiritus
sancti adstruunt.

Ariani ab Ario Alexandrino presbytero
orti sunt, qui cõternum Patri Filium non
agnoscens, diuersas in Trinitate substantias
asseruit: contra illud quod ait Dominus: Ego
& Pater vnum sumus.

Macedoniani à Macedonio Constanti-
nopolitano Episcopo dicti sunt, negantes
Deum esse Spiritum sanctum.

Apollinaristæ ab Appollinare vocati sunt,
dicentes Christũ corpus tantummodò sine
anima suscepisse.

^b Antidicomaritæ appellati sunt, pro eo
quòd Mariæ virginitati contradicunt, asse-
rentes eam post Christum natum viro suo
fuisse commixtam.

Metangismonitæ, idèd tale nomen acce-
perunt, quia *ἀγρός* Græcè vas dicitur. Asse-
runt enim sic esse in Patre Filium, tanquam
vas minus intra vas maius.

Patritiani à quodam Patritio nuncupati
sunt, qui substantiam humanæ carnis à dia-
bolo conditam dicunt.

Coluthiani à quodam Colutho nomi-
nati, qui dicunt, Deũ non facere mala, con-
tra illud quod scriptum est: Ego Dominus
creans mala.

Floriani à Florino, qui è contrario dicunt
Deum creasse mala, cõtra id quod scriptum
est: Fecit Deus omnia bona.

^c Donatistæ à Donato quodã Afro nun-
cupati, qui de Numidia veniens totam penè
Africam sua persuasione decepit: asserens
minorem Patre Filium, & minorem Filio
Spiritum sanctum, & rebaptizans Catho-
licos.

^d Bonosiaci à Bonoso quodam Episcopo
exorti produntur, qui Christum filium Dei
adoptiuum non proprium asserunt.

^e Circumcelliones dicti, eò quòd agrestes
sunt, quos Cotopitas vocant, supradictæ hæ-
ræsis habentes doctrinam. Hi amore mar-
tyrij semetipsos perimunt, vt violenter
de hac vita discedentes martyres nomi-
nentur.

Priscillianistæ à Priscilliano vocati, qui
in Hispania ex errore Gnosticorum & Ma-
nichæorum permixtum dogma compo-
suerunt.

^f Luciferiani à Lucifero Sardinia Episco-
po orti, qui Episcopos catholicos, qui Con-
stantij persecutione perfidiæ Arianorum
consentientes erant, & postea correcti re-
dire in Catholicam delegerunt, damnantes,
sive quod crediderant, sive quod se credi-
disse simulauerant, quos Ecclesia Catholica
materno recepit sinu, tanquam Petrum post
fletum negationis: hanc illi matris charita-
tem superbè accipientes, eòsque recipere
nolentes ab Ecclesiæ communionem rece-
serunt, & cum ipso Lucifero auctore suo, qui
manè oriebatur, cadere meruerunt.

Iouinianistæ à Iouiniano quodam mo-
nacho dicti, asserentes nullam nuptiarum
& virginum esse distantiam, nullũque in-
ter abstinentes & simpliciter epulantes esse
discrimen.

^D Eluidiani ab Eluidio nominati, qui dicunt
post natum Christum, alios Mariam filios
de viro Ioseph peperisse.

Paterniani à Paterno quodam exorti, in-
feriores corporis partes à diabolo factas opi-
nantur.

Arabici nuncupati, eò quòd in Arabia
exorti sunt, dicentes animam cum corpore
mori, atq. in nouissimo vtrumq. resurgere.

Tertullianistæ dicti à Tertulliano presby-

N tero

tero Africanæ prouinciæ, ciuitatis Carthaginensis, animam immortalem esse, sed corpoream prædicantes, & animas hominum peccatorum post mortem in dæmones verti putantes.

Tessarescæ decatitæ dicti, quod xiiij. Luna Pascha cum Iudæis obseruandum contendunt: nam *τέσσαρες* quattuor, *δέκα* decem significat.

8 Nyctages à somno nuncupati, quod vigilias noctis respuant, superstitionem esse dicentes: iura temerari diuina, qui noctem ad requiem tribuit.

Pelagiani à Pelagio monacho exorti: hiberum arbitrium diuinæ gratiæ anteponunt, dicentes sufficere voluntatem ad implenda iussa diuina.

Nestoriani à Nestorio Constantinopolitano Episcopo nuncupati, qui beatam Virginem Mariam, non Dei, sed hominis tantummodò asseruit genitricem, vt aliam personam carnis, aliam faceret deitatis: neque vnum Christum in verbo Dei & carne credidit, sed separatim atq. seiunctim alterum filium Dei, alterum hominis prædicauit.

Eutyechiani dicti ab Eutyche Constantinopolitano Abbate, qui Christum post humanam assumptionem negauit existere de duabus naturis, sed solam in eo diuinam asseruit esse naturam.

1 Acephali dicti, id est, sine capite: nullus enim eorum reperitur auctor à quo exorti sint. Hi trium Chalcedonensium capitulorum impugnatores duarum in Christo substantiarum proprietatem negant, & vnam in eius persona naturam prædicant.

k Theodosiani, & Gaianitæ appellati, à Theodosio & Gaiano, qui temporibus Iustiniani principis in Alexandria populi peruersi electione vno die sunt ordinati Episcopi. Hi errores Eutychetis & Dioscori sequentes, Chalcedonense conciliū respuunt, ex duabus vnam in Christo naturam asserunt, quam Theodosiani corruptam; Gaianitæ incorruptam contendunt.

l Agnoitæ, & Tritheitæ à Theodosianis exorti sunt, ex quibus Agnoitæ ab ignorantia dicti, quia peruersitati, à qua exorti sunt, id adijciunt, quod Christi diuinitas ignoret futura, quæ sunt scripta de die & hora nouissima, non recordantes Christi personam in Isaia loquentis: dies iudicij in corde meo. Tritheitæ verò vocati, quod sicut tres personas in Trinitatē: ita quoque tres adstruunt

A Deos esse, contra illud quod scriptum est: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.

Sunt & aliæ hæreses sine auctore & sine nominibus: ex quibus aliæ triformem putant Deum esse: ^a aliæ Christi diuinitatem passibilem dicunt: aliæ Christi de Patre natiuitati initium temporis dant: aliæ ⁿ liberationem omnium apud inferos factā Christi descensione credunt: aliæ animam imaginem Dei negant: aliæ animas conuerti in dæmones & in quæcunque animalia existimant: aliæ de mundi statu dissentiunt: aliæ innumerabiles mundos opinantur: aliæ aquam Deo coæternam faciunt: aliæ ^o nudis pedibus ambulant: aliæ cum hominibus non manducant.

Hæ sunt hæreses aduersus Catholicam fidem exortæ, & ab Apostolis & sanctis Patribus, vel Concilijs prædamnatæ: quæ dum in se multis erroribus diuisæ, inuicem sibi dissentiunt, communi tamen nomine aduersus Ecclesiam Dei conspirant. Sed & quicumque aliter scripturam sanctam intelligit, quam sensus Spiritus sancti flagitat, à quo conscripta est, licet de Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest.

^a Cap. V. Valentiniani--Platonica sectatore. Ita C. Neap. rectè. Tertull. Vbi nunc Marcion Stoicæ studio- sus? vbi Valentinus Platonica sectator?

^b Apellitæ. Ex eod. Vid. Epiph. & Irena.

^c Quidam. Ex Aug. de hæres. ad. Quoduuld. & Gennadij catalogo pleraq. Vid. 24. q. 3.

^d Nicolaitæ. Aug. Qui cum de zelo pulcherrimæ coniugis culparetur, velut purgandi se causa, permisisse fertur, vt qui vellet ea vteretur, quod eius factum in sectam turpissimam versum est, qua placet vsus indifferens fœminar.

^e Ophitæ. Ex Tertull. præscript. à quo nonnihil diserepat Isidorus, quod ille serpentem ait fuisse virtutem, qua generi humano scientiam bonor. & malor. contribuit. quare vocem virtutis respiciebat Chacon. Vid. Epiph. Philastr. August.

^f Sed hominem in phantasia apparuisse. At Tertull. ita de Apelle. Christum neque in phantasmate dicit fuisse, sicut Marcion, neq. in substantia veri corporis, vt euangelium docet. Et in lib. de carne Christi, & in lib. de resurr. separatim profitetur se disputare aduersus Marcionem, qui veritatem carnis Christo tollebat, vanitatem phantasmatis inducens, & contra Apellem, qui solidum corpus & carnem recipiebat, non tamen natum de siderib. & substantijs superiorib. tractam. itaq. negabat hunc locum intrinsecum esse Chacon. cui assentimur.

^g Archontiaci--opera Archangelor. Archonton legebat Chacon. Nam & Augustinus principis interpretatur.

^h Cainani. Vid. notat. in Grat.

ⁱ Angelici. Vid. Epiph. August. & Theod. ad Coloss. c. 2. & concil. Laodic. c. 35.

k Marcio-

k Marcionistæ-- à quo duo princip. Augustinum sequitur. Nā Epiphanius tria principia ab his inducta refert.
 l Tatiani-- qui & Encratitæ. Ita legēd. ex Aug. Epiph. & veterib. lib non Encratitæ. Nam quamuis Isido. carniū tantū meminert, cōstat eos vino, carne, & nuptijs abstinnisse.
 m Cathari-- viduas si nup. Verba Aug. in lib. de agon. Chr. c. 31.
 n Hermog-- quos Apost. improb. Ex Tertull. prescrip.
 o Manich-- qui vocatus est Manes. Al. Manis. apud Aug. Manin.
 p Anthropomorph. Ex Hier. aduers. errores Iohann. Hierosolymitan.
 q Hierachitæ. Etiam Hilarius Hieracham auctorem appellat lib. 6. de Trip.
 r Nouatiani à Nouatiano. Ita legendū ex Hiero. Catalogo, non Nouato, quāuis hic primus auctor sectæ fuerit. Hos cum Catharis (de quib. pauld ante) non est necesse eosd. fuisse. Sed aliquid commune habuisse.
 s Ebionitæ. Eusebius lib. 3. hist. c. 27. Ruffino interprete: Ebionæi solūm esse hominē putant, & per profectū vitæ ac virtutis virum iustum effectum. Et pauld post. Vnde competenter Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ appellati sunt. Horum meminit scēp Hieronym. & Tertull. in prescript.
 t Hi femiūdai. Ita appellat Ebionē ad Gal. 3. Hieronym.
 v Et ita tenent Euang. Ex cod. in Is. c. 1.
 x Aduersus quos ad Gal. Ex Tertull prescript. ita paucissima verba trib. ex locis contexta.
 y Photiniani. Hieron. de vir. illust. & Niceph. lib. 9. c. 31. mendosē apud Damascenū Smyrnenfis pro Syrmiceni. legitur.
 z Etiani-- dicunt nullū imputari peccatū in fide manentium. Quorum furorē renocauit Lutherus.
 a Origeniani-- vsq. ad filium. Ex Hieronymi apolo. Reliqua ex Aug. xj. de ciu. c. 23.
 b Antidicomaritæ. Qui & Antidicomarianitæ ab Epiphano, & Augustino dicuntur.
 c Donatistæ-- decepit. Verba Hier. in Catalogo.
 d Circūcelliones. Hi (vt ait Aug. in ps. 82) Agonistrios se nominabant; quod pro Christo cum demonio certarent. Et verē circumcelliones dici, qui circū cellas vagantur, nullq. in loco consistentes sedes quotidie mutant. In Quet. Goth. Tarrac. & Rom. Circiliones, eosdē Aug. Mōrensēs, Philast. circuitores appellat. Sed cum cotopitæ, corōpitæ, catropitæ, catotopisci. (tot n. aut plurib. modis hoc nomen in libris vet. legitur) Catoptæ A. Aug. probabatur. Illor. enim fuit non tantum se ipsos vario genere mortis interimere, sed alijs quoq. in desertis locis insidiari, vt quos possent in eundē furorē incitarent, sibi vt mortem afferrent. Id ni effecissent, ipsi in illos sauebant, nec. ito sq. pro martyribus colebant. Biothanati dicuntur à Philastro.
 e Bonofiaci. Hi apud Aug. non sunt, & fortasse ab aliquo huc inducti: cuius rei magnū argumentum, quod ante circūcelliones leguntur, eosq. à Donatistis contra Isidori verba mētemque separant. Nam circumcelliones Donatistas esse, non Bonofiacos manifestum est. Bonofiacos verō Photiniani adnumerat Innoc. I. in ep. ad Laurent. Senen.
 f Luciferiani. Prima verba Aug. sunt in lib. de Hæresib. reliqua ex lib. de Agon. chr. c. 30. Sed voces ille auctore suo qua August. non sunt, reijci poterant. Fuit autē Lucifer Caralitan. Episc. Caralis verō Sardinia vrbs nobilis. Huius extat adhuc liber. Vid. Hier. lib. de vir. illust. & Niceph. lib. 1. c. 17.
 g Nyctages. Sive Nyctages, vel Nyctaxontes à dormitando. Vid. lib. de off. c. de noctur. vig.
 h Aceph-- Hi trium Chalcedon. capitulor. cur hæc

tria capitula Chalcedonensia appellet, cum sint in quinta synodo tractata; cur item eorundem capitulorum D. Isidorus aue debeat, aut non debeat defensor videri, vide annot. Segobricen. Antistitis ad c. 4. lib. de Vir. illustrib.
 i Theodosiani & Gaianitæ. Ille corrupticole, hi phantasia dicuntur in Breuiario Liberati, quat. appellationū rationes explicat D. Thom. Quodlib. 4. Vid. notat. in Gratian. & Euagr. & Anastasium Bibliothecarium, quor. dicta sumpta sunt ex Petri Theophanis libro qui in Vatican. asseruatur.
 k Agnoitæ, & Tritheitæ. Greg. lib. Registr. 8. ep. 35. & 42. & Niceph. lib. 18. c. 49. qui Agnoitarum Themistium sub Valente, Tritheitarum Iohann. Philoponum sub Phoca, nobiles Peripateticos duces extitisse refert.
 l Aliæ Chri diuinitatē. Quos Græci θεοπαχτας vocāt.
 m Aliæ liberationē omniū. Ita omnino legendū ex trib. Codicib. Tolet. Salm. & Rom. & ex Aug. indice prefixo ad lib. de Hæresib. & opere ipso. Sic. n. in iudic. liberationē omniū apud inferos factam Chri descensione credentes. In opere verō. Alia descendente ad inferos Chro credidisse incredulos, & omnes inde existimat liberatos.
 n Aliæ nudis pedib. Non quod id nefas sit, sed quia ipsi nefas aliter ambulare putent.

De Philosophis gentium. Cap. VI.

Philosophi Græca appellatione vocantur, qui Latine amatores sapientiæ interpretantur. Est enim Philosophus qui diuinarū & humanarū rerum scientiam habet, & omnē benē viuendi tramitē tenet. Nomē Philosophorū primū à Pythagora fertur exortū. Nā dū antea Græci veteres sophistas, i. sapientes aut Doctores sapientiæ semetipsos iactātius nominarent, iste interrogatus, quid profiteretur? verecūdo nomine philosophū, i. amatorē sapientiæ se esse respōdit, quoniā sapientē profiteri arrogantissimū videbatur. Ita deinceps posteris placuit, vt quāralibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina quisq. vel sibi vel alijs videretur excellere, non nisi Philosophus vocaretur. Idem autē Philosophi triplici genere diuiduntur, nā aut Physici sunt aut Ethici, aut Logici. Physici dicti, quia de naturis tractant. Natura quippē φύσις Græcè vocatur. Ethici, quia de moribus disputant. Mos enim νόμος apud Græcos appellatur. Logici autē, quia in naturis & moribus rationem adiungunt. Ratio enim Græcè λόγος dicitur, Diuisi sunt autem & hi in hæresibus suis, habentes quidam nomina ex auctoribus vt Platonici, Epicurei Pythagorici, alij à locis conuenticulorum, & stationū suarum, vt Peripatetici, Stoici Academici. Platonici à Platone Philosopho dicti. Hi animarum creatorē esse Deum, corporum Angelos asserunt, post multos annorū circuitos in diuersa corpora redire animas dicunt.

Stoici à loco dicti. Porticus enim fuit Athenis, ^d quam Pifianactiam & Pœcilen stœam appellabant, in qua picta erant gesta sapientium, atque virorum fortium historiarum. In hac porticu sapientes philosophabantur, ex qua & Stoici dicti sunt. Græcè enim porticus *στωα* dicitur. Hanc sectam primus Zeno instituit. Hi negant sine virtute effici quemquam beatum. Omne peccatum vni forme esse asserunt, dicentes, sic ille nocens erit, qui paleas furatus fuerit, quam qui aurum: qui mergum occiderit, quam qui equum: non enim animal crimen, sed animus facit. Hi etiam animam cum corpore perire dicunt. Amant quoque virtutem continentiam, affectant gloriam æternam, cum se fateantur non esse æternos.

Academici appellati à villa Platonis Academia Athenarum, vbi idem Plato docebat. Hi omnia incerta opinantur: sed sicut fatendum est, multa incerta & occulta esse, quæ voluit Deus excedere intelligentiam hominis: sic tamen plurima esse, quæ possint & sensibus capi & ratione comprehendere. Hanc sectam Arcesilaus Cyrenaicus Philosophus reperit: ^f cuius sectator fuit Democritus, qui dixit tanquam in puteo alto, ita vt fundus nullus sit: ita in occulto iacere veritatem.

Peripatetici à deambulatione dicti, eò quòd Aristoteles auctor eorum deambulans disputare solitus esset. Hi dicunt quandam particulam animæ esse æternam, de reliquo magna ex parte mortalem.

^f Cynici ab immunditia impudentiæ nuncupati. Contra humanam enim verecundiam in proapatulo coire cum coniugibus eis, mos erat: censentes licitum honestumque esse palam cum vxore concumbere, quia coniugium iustum est, publicè id prædicantes agendum, vt canes in vicis vel plateis. Vnde & à canibus, quorum vitam imitabantur, etiam vocabulum nomenque traxerunt.

Epicurei dicti ab Epicuro quodam Philosopho amatore vanitatis non sapientiæ, quem etiam ipsi Philosophi porcum nominauerunt: ^h quia se volutans in cæno carnali, voluptatem corporis summum bonum asseruit, qui etiam dixit nulla prouidentia diuina instructum esse, aut regi mundum. Sed originem rerum atomis, i. insecabilibus ac solidis corporibus assignauit, quorum fortuitis concurtionibus vniuersa nascantur & nata sint. Asseruit autem Deum nihil

aliud esse quam corpus. Vnde & dixit: Non ero postea quam mortuus fuero.

Gymnosophistæ nudi per opacas Indiæ solitudines perhibentur philosophari, adhibentes tantum genitalibus tegmina: gymnasiū enim eò dictū est, quòd iuuenes nudi exercentur in campo, vbi pudenda sola tantum operiunt, hi & à generando se cohibent.

Theologi autem idē sunt qui & Physici: dicti autem Theologi, quoniam in scriptis suis de Deo dixerunt: quorum varia constat opinio, quid Deus esset dum quærerent.

^B Quidam enim corporeo sensu hunc mundum visibilem ex quattuor elementis Deum esse dixerunt, vt Dionysius Stoicus. Alij verò spiritualiter intellexerunt mentē esse Deum: vt Thales Milesius. Quidam animum in omnibus comitantem, ^k & lucidum, vt Pythagoras. Quidam Deum sine tempore incommutabilem, vt Plato. Quidam mentem solutam, vt Cicero, Quidam & spiritum & mentem, vt Maro. ^l Inuentum enim solummodò Deum nō, vt inuenerunt, exposuerunt, quia euanuerunt in cogitationibus suis: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Platonici quidem Deum curatorem & arbitrum & iudicem asserunt.

^C Epicurei otiosum & inexercitatum. De mundo autem Platonici affirmant incorporalem, Stoici corporalem, Epicurus ex atomis, Pythagoras ex numeris, Heraclitus ex igne. Vnde & Varro ignem mundi animum dicit, proinde quòd in mundo ignis omnia gubernet, sicut animus in nobis. Quam vanissimè: Qui cum est, inquit, in nobis, ipsi sumus: cum exit, emorimur. Ergo & ignis cum de mundo per fulgura proficiscitur, mundus emoritur. Hi Philosophorum errores etiam apud Ecclesiam induxerunt hæreses. Inde *αιωρες* & formæ nescio quæ, inde apud Arium Trinitas nominis, & apud Valentinum, Platonicus furor. Inde Marcionis Deus melior de tranquillitate, à Stoicis enim venerat: & vt anima interire dicatur, Epicurus obseruatur: & vt carnis restitutio negetur, de vna omnium Philosophorum schola sumitur: & vbi materia cum Deo, æquatur, Zenonis disciplina est: & vbi quid de igneo Deo legitur, Heraclitus interuenit. Eadem materia apud hæreticos & Philosophos volutatur, ijdem retractatus implicantur.

^D

^a Cap. VI. Nomen Philosoph. Ex Aug. 8. de ciui. c. 2. & Cic. Tuscul. 5.

^b Ijdem autem phi. tripl. Aug. ibid.

^c Habent.

c Habentes quidem nomina--Academici. Verba A
Tertull.in Apologet.

d quam Pæcilen stoan. Ita vetere: libri Pifimaction
imprefsi. Et quidem vtroq. modo constat eam porticum ap-
pellat. Laert in Zenon. ἀνακάμπτων ἢ ἐν τῇ ποικίλῃ τῶα,
τῆ καὶ πεισιανακτεῖω καλεμένη, ἀπὸ ἢ τῆς γραφῆς τῆς Πολι-
γνότης ποικίλη &c. Nisi πλεισιανακτεῖω ex Pluta.in Cimone
manis, cuius verba sunt. καὶ διὰ τὸ το φασίεν ἐν πλεισιανακ-
τεῖω τότε καλεμένη, ποικίλη ἢ ἦν τῶα, &c.

e Arcefilaius Cyrenaicus. Vel quod voluptati deditur,
vel quod cyrenen nauigarit, ibiq. Demetrium adulescentem
perdidit adamarit. Nam constat Prytaneum fuisse Vid. Laert.

f Cuius sectator fuit Democritus. Non Arcefilai,
quem constat Democrito longè posteriorem fuisse, sed secta vel
opinionis. Ergo τὸ fuit, fuerat interpretare.

g Cynici ab immunditia impudentiæ. Impudenti
Anton. Augustinus.

h Quia se volutans. Aug. in ps. 73. in excusis Venetijs B
anno 1493. Et fortè qui dicit cum mortuus fuero,
nihil ero, & litteras didicit, & ab Epicuro didicit,
hoc nescio quo deliro Philosopho, vel potius ama-
tore vanitatis, non sapientiæ, quem ipsi etiam Phi-
losophi porcum nominauerunt, quia voluptatem
corporis summum bonum dixit. Horatius, cum ri-
dere voles Epicuri de grege porcum.

i Gymnasium Idem inf. lib. 13. c. 17.

k cōmeantem & lucidum. Cic. 1. de nat. Deor. Nam
Pythagoras qui censuit Deum animum esse per na-
turam rerum omnem intentum, & commeantem.
Et Minutius in Octauio. Pythagoræ Deus est animus
per vniuersam naturam rerum commeans & in-
tentus. Lucidum fortasse appellauit, quia apud Ciceronem
non intentum sed nitentem legerat.

l Inuentum n. solummodo. Tertull.in apologet. In-
uentum enim solummodo Deum, non vt inuene-
runt, disputauerunt. Isid. exposuerunt. Vulg. glorifica-
uerunt. δόξα n. & gloria est, & opinio.

m & in exercitatum. Tertull. in exercitum.

n Ignis cum de mundo. Id est, calori sup. lib. 3. cap.
63.

o Hi philosophor. errores. Omnia vsq. ad finē. ex Tertull.
prescript. ex quo aliqua correximis non repugnantib. li-
bris ms.

Inde Æones, & formæ nescio qua, inde apud Arium trini-
tas nominis. & apud Valentinum.

p Platonius furor. Non discessimus à veterib. lib. quorū
magnus hoc loco consensus. Chacon ita ex Tertull. inde æon.
e. f. n. q. & trinitas hominis apud Valentinum, Platonius fue-
rat. Nos verò nominis retinimus. Nam quamuis vtrumq.
in Valent. cadat, quia tria hominū genera induxit: πνευματι-
κόν, ψυχικόν, καὶ σαρκικόν, vt est in lib. cōtra Valentinianos; tñ
si Arium cum Valentino copulauit Isidorus, Æonem primum
trinomium fuisse suspicemur. Ita n. eod. in libro prescript.
sed & cum genealogias indeterminatas nominat,
Valentinus agnoscitur, apud quē Æon, ille nescio
qui noui & non vnius nominis generat è sua chari-
tate sensum, & veritatem, &c.

De Poetis. Cap. VII.

POËTÆ vnde sint dicti, sic ait Tranquil-
lus: Cū primū homines exuta ferit-
tate rationem vitæ habere cœpissent, seque

ac deos suos nosse, cultū modicum, ac ser-
monem necessarium cōmenti sibi vtriusq.
magnificentiam ad religionem deorū suo-
rum excogitauerunt. Igitur vt templa illis
domibus pulchriora, & simulacra corpori-
bus ampliora faciebāt: ita eloquio etiā quasi
augustiore honorandos putauerunt, lau-
dēsque eorum & verbis illustrioribus & iu-
cundioribus numeris extulerunt. Id genus
quia forma quadam efficitur, quæ pōēsis di-
citur, poëma vocitatum est, eiūsque fictores,
poëtæ.

Vates à vi mentis appellatos, Varro auctor
est: vel à viendis carminibus, id est, flecten-
dis, hoc est, modulandis: & proinde poëtæ
Latinè vates olim: & scripta eorum vaticinia
dicebantur, quòd vi quadam, & quasi vesania
in scribendo commouerentur, vel quòd
modis verba connecterent: Vire enim an-
tiquis pro vincire ponebant. Etiam per
furorem diuini eodem erant nomine, quia
& ipsi quoque pleraque versibus effere-
bant.

Lyrici poëtæ dicti ἀπὸ τοῦ λυρεῖν, i. à varie-
tate carminum. Vnde & lyra dicta.

Tragici dicti, quòd initio canētibus præ-
mium erat hircus, quem Græci τράγον vo-
cant. Vnde & Horatius: Carmine qui tra-
gico vilem certauit ob hircum. Iam dehinc
sequentes Tragici multum honorē adepti
sunt, excellentes in argumentis fabularum
ad veritatis imaginem fictis.

Comici appellati siue à loco, quia circum
pagos agebant, quos Græci κώμας vocant: si-
ue à comensatione. Solebant enim post ci-
bū homines ad eos audiendos venire. Sed
Comici priuatorum hominum prædicant
acta: Tragici verò res publicas & regum hi-
storias: item Tragicorum argumenta ex re-
bus luctuosis sunt, Comicorum ex rebus
lætis.

a Duo sunt autem genera Comicorum, i.
veteres & noui. Veteres, qui & ioco ridicu-
lares extiterunt, vt Plautus, Actius, Teren-
tius. Noui qui & Satyrici, à quibus generali-
ter vitia carpuntur, vt Flaccus, Persius, Iuue-
nalis, & alij: hi enim vniuersorū delicta corri-
piunt: nec vetabatur eis pēsimum quem-
que describere, nec cuiuslibet peccata mo-
rēsque reprehendere. Vnde & nudi pin-
guntur, eò quòd per eos vitia singula de-
nudentur.

b Satyrici autem dicti, siue quòd pleni sint
omni facundia, siue à saturitate & copia.

De pluribus enim simul rebus loquuntur, seu ab illa lance, quæ referta diuersis frugum vel pomorum generibus ad templa gentium solebat deferri: aut à Satyris nomē tractum, qui inulta habent, ea quæ per vinolentiam dicuntur.

^c Quidam autem poëtæ Theologi dicti sunt, quoniam de ijs carmina faciebant.

^d Officium autem poëtæ in eo est, vt ea quæ verè gesta sunt in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conuersa transducant. ^e Vnde & Lucanus ideò in numero poëtarum non ponitur, quia videtur historiam composuisse non poëma. Apud poëtæ autem tres characteres sunt dicendi: vnus in quo tantùm poëta loquitur, vt est in libris Virgilij Georgicorum. Alius dramaticus, in quo nusquam poëta loquitur, vt est in Comædijs & Tragædijs. Tertius mixtus, vt est in Æneide. Nam poëta illic & introductæ personæ loquuntur.

^a Cap. VII. Duo sunt autem genera Comicos, Successisse poetas Satyricos in locum veteris comædiæ, cuius licentia lege compressa sit, notum ex Horatio: sed aut hos novos Comicos, aut Plautum & Terentium veteres dictos, aut Arrium, vel Accium Comicum fuisse, quis credat? neq. mihi dubium quin aut hæc aliena, aut valde deprauata sint.

^b Satyrici autem dicti. Vid. qua sup. lib. 5. de leg. Satyr.

^c Quidam autem poëtæ. Aug. lib. 18. de ciuit. c. 14.

^d Officium autem poëtæ. Verba Laët. lib. 1. c. 11.

^e Vnde & Lucan. è Seru. Æn. 5. ad. V. Matre dea monst. viam.

^f Apud poetas. Ex eod. Eclog. 3.

De Sibyllis. Cap. VIII.

Sibyllæ generaliter dicuntur omnes fœminæ vates lingua Græca. Nam ^a Σιδῶς Æolico sermone Deus, βουλήν Græci mentem nūcupant, quasi Dei mentem. Proinde igitur, quia diuinam voluntatem hominibus interpretari solebant, Sibyllæ nominatæ sunt. Sicut enim omnis vir prophetans vel vates dicitur, vel Propheta: ita omnis fœmina prophetans Sibylla vocatur: Quod nomē ex officio, nō ex proprietate vocabuli est.

Decem autem Sibyllæ à doctissimis auctoribus traduntur fuisse. Quarū prima de Persis fuit. Secūda Lybissa. Tertia Delphica in templo Delphici Apollinis genita, ^b quæ ante Troiana bella vaticinata est: cuius plurimos versus operi suo Homerus inseruit. Quarta Cimmeria in Italia. Quinta Erythræa nomine ^c Herophyla in Babylone orta: quæ Græcis Illiū petētibus vaticinata est pe-

rituram esse Troiam & Homerum mendacia scripturum. Dicta autem Erythræa, quia in eadem insula, eius inuenta sunt carmina. ^d Sexta Samia, quæ Phe-monoe dicta est à Samo insula, vnde fuit cognominata: Septima Cumana nomine Amalthæa, quæ nouē libros attulit Tarquinio Prisco, ^e in quibus erant decreta Romana conscripta. Ipsa est & Cumæa, de qua Virgilius: Vltima Cumæi venit iam carminis ætas. Dicta autem Cumana à ciuitate Cumis, quæ est in Campania, cuius sepulchrum in Sicilia adhuc manet. Octaua Hellepontia in agro Troiano nata, quæ scribitur Solonis & Cyri fuisse temporibus. Nona Phygria, quæ vaticinata est Ancyræ. Decima Tyburtina nomine Albunea. Quarum omnium carmina efferuntur, in quibus de Deo, & de Christo, & gentibus multa scripsisse manifestissimè comprobantur, celebrior autem inter cæteras ac nobilior Erythræa perhibetur.

^a Cap. VIII. Σιδῶς. Ex Laët. lib. 1. c. 6. & Seru. Æn. 3.

^b Quæ ante Troi. è Solin. c. 8.

^c Herophila. Vel Heriphile. Sed magna omnino in Sibyllar. nominib. confusio. Nam Demophilen, Amaltheani, Cumanamq. easd. cum Herophila facit ex Varrone Laëtianus. Vid. Suid. & Viu. ad lib. de ciuit.

^d Samia quæ Phe-monoe. Samia à Suida ex Eratosthene Phyo vocatur. Phe-monoe vero Delphica fuisse videtur. Pausan. in Phocæic. de Delphico oraculo. μεγίστη ἢ παρὰ πλείων εἰς φημόνον δόξα ἐστὶ ὡς πρόμαντις γένοιστο ἢ φημόνον τῷ θεῷ πρώτῃ, καὶ πρώτῃ τὸ ἐξάμετρον ἴσα. Et Strab. lib. 9. πρώτῃ ἢ φημόνον φασὶ γένεσθαι πύθιαν. Lucanus quoq. Phe-monoe Delphis facit Appio responsa dantem.

^e In quib. erant decreta è Seru. Æn. 6. ad V. Hic ego namq. tuas sortes. Sed remedia non decreta apud Seru. Secreta volebat Chacon.

De Magis. Cap. IX.

Magorum primus Zoroastes rex Bactrianorum, quem Ninus rex Assyriorum prælio interfecit, de ^b quo Aristoteles scribit, quòd vicies centum milia versuum ab ipso condita indicijs voluminum eius declarentur. Hanc artem multa post secula Democritus ampliauit, quando & Hippocrates Medicinæ disciplina effloruit. Apud Assyrios autem magicæ artes copiosæ sunt, testante Lucano-quis noscere fibra Fata queat, quis prodat aues, quis fulgura cæli Seruet, & Assyria scrutetur sidera cura? Itaque hæc vanitas magicarum artium ^c ex traditione Angelorū malorum in toto terrarum orbe plurimis seculis valuit, per quandam scientiam futurorum & interiorum,

norum euocationes. Eorum inuenta sunt A aruspicia, augurationes, & ipsa quæ dicuntur oracula & necromantia. Nec mirum de magorum præstigijs, quorum in tantum prodire maleficiorum artes, ut etiam Moyli simillimis signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem.

^d Ferrus & quædam maga famosissima Circe quæ socios Ulyssis mutauit in bestias. Legitur & de sacrificio, quod arcades Deo suo Lyæo immolabant, ex quo quicumque sumerent, in bestiarum formas conuertebantur: Hinc apparet, non esse in totum dubium, quod ^e nobilis ille poeta scripsit de quadam femina, quæ magicis artibus excellebat. ^B Hæc, inquit, se carminibus promittit soluere mentes, Quas velit, aut alijs duras immittere curas, Sistere aquam fluuijs, & vertere sidera retrò, Nocturnosque ciet manes, mugire videbis Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos. Quid plura? Si ^f credere fas est, de Pythonissa, ut Prophetæ Samuelis animam de inferni abditis euocaret, & viuorum præsentaret conspectibus, si tamè animam Prophetæ fuisse credamus, & non aliquam phantasmaticam illusionem Sathanæ fallacia factam. Prudentius quoque de Mercurio sic ait: Traditur extinctas sumptè moderamine virgæ In lucem reuocasse animas. - Aut alias damnasse neci. - Et post paululum adiecit: Murmure nam magico tenues excire figuras, Atque sepulchrales scitè incantare fauillas. Vita itidem spoliare alios ars noxia nouit.

^h Magi sunt, qui vulgò malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur. Hi & elementa concutiunt, turbant mentes hominum, ac sine ullo veneni haustu violentia tantum carminis interimunt. Vnde & Lucretius: Mens hausti nulla sanie polluta veneni Incantata perit. Dæmonibus enim accitis ^k audent ventilare: ut quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi ^l etiam sanguine vtuntur & victimis, & sæpè cõtingunt corpora mortuorum.

Necromantij sunt, quorum præcantationibus videntur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. *νεκρός* enim Græcè mortuus, *μαντεια* diuinationis nuncupatur, ^m ad quos sciscitandos, cadaueri sanguis adijcitur: nam amare dæmones sanguinem dicunt: ideoque, quoties necromantia fit, cruor aqua miscetur, ut colore sanguinis facilius prouocentur.

Hydromantij ab aqua dicti, ⁿ Est enim hydromantia in aquæ inspectione umbras dæmonum euocare, & imagines vel ludificationes eorum videre, ubiq. ab eis aliqua audire, ubi adhibito sanguine ^o etiam inferos perhibentur sciscitari. Quod genus diuinationis à Persis dicitur allatum. Varro dicit, Diuinationis quattuor esse genera, terram, aquam, aërem, ignem. Hinc geomantiam, hydromantiam, aëromantiam, pyromantiam.

Diuini dicti, quasi Deo pleni: diuinitate enim se plenos assimulant, & astutia quadam fraudulenta hominibus futura coniectant.

Duo sunt autem genera diuinationis: ars, & furor.

^q Incantatores dicti sunt, qui artem verbis peragunt.

Arioli vocati, propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta sacrificia offerunt: ipsique celebritatibus dæmonum responsa accipiunt.

^r Aruspices nuncupati, quasi horarum inspectores: (dies enim & horas in agendis negotijs operibusque custodiunt, & quid per singula tempora obseruare debeat homo, intendunt.) Hi etiam exta pecudum inspicunt, & ex eis futura prædicunt.

^C Augures sunt qui volatus auium & voces intendunt, aliisque signa rerum vel obseruationes improuistas hominibus occurrentes, iidem & auspices. ^t Nam auspicia sunt quæ iter facientes obseruant. Dicta sunt autem auspicia, quasi auium aspicia: & auguria, quasi auium garrua, hoc est, auium voces & linguæ, ^u Item augurium quasi auigerium quod aues gerunt.

Duo sunt autem genera auspiciorum: unum ad oculos: alterum ad aures pertinens. Ad oculos scilicet volatus: ad aures, vox auium.

^v Pythones à Pythio Apolline dicti, quod is auctor fuerit diuinandi.

Astrologi dicti, eò quod in astris augurantur.

^D ^x Genethliaci appellati propter natalium considerationes dierum. Geneses enim hominum per duodecim cæli signa describunt, siderumque cursu nascentium mores, actus & euentus prædicere conantur, id est, quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ qui nascitur. Hi sunt qui vulgò Mathematici vocantur: cuius superstitionis genus cõtellationes Latini vocant, id est, notationes siderum, quomodo se habeant cum quisque nascitur. Primum autem ^y ijdè

stellarum interpretes magi nuncupabatur: sicut de his legitur qui in Euangelio natum Christum annuntiauerunt: postea hoc nomine soli Mathematici. Cuius artis scientia usque ad Euangelium fuit concessa, ut Christo edito nemo exinde natiuitatem alicuius de celo interpretaretur.

Horoscopi dicti, quod horas natiuitatis hominum speculantur dissimili & diuerso fato.

Sortilegi sunt, qui sub nomine fictæ religionis per quasdam quas Sanctorum sortes vocant, diuinationis scientiam profitentur, aut quacunquē scripturarum inspectione futura promittunt.

^a Salifatores vocati sunt, quia dum eis membrorum quæcunque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum seu triste significare prædicunt. ^b Ad hæc omnia pertinent & ligaturæ execrabilium remediorum, quæ ars Medicorum condemnat: ^c siue in præcantationibus, siue in characteribus, vel in quibuscunque rebus suspendendis atque ligandis. In quibus omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum, & Angelorum malorum exorta. Vnde cuncta vitanda sunt à Christiano, & omni penitus execratione repudianda atque damnanda.

Auguria autem auium Phryges primi inuenerunt.

Præstigium verò Mercurius primus dicitur inuenisse. Dictum autem præstigium, quod præstingat aciem oculorum.

Aruspicinæ artem primus Hetruscis tradidisse dicitur ^d quidam Tages. Hic ex ^e oris aruspicinam dictauit, & postea non apparuit. Nam dicitur fabulose, arante quodam rustico, subito hinc ex glebis exiuisse & aruspicinam dictasse, qua die & mortuus est. Quos libros Romani ex Hetrusca lingua in propriam mutauerunt.

^a Cap. IX. Magor. primus. *August. 1. de ciuit. c. 14.*

^b De quo Arist. *Ex Plin. lib. 30. c. 1. Sed Plinius Her- mippum non Aristotelē citare videtur. Lapsus in eo, quod Plinij verba de Aristotele non precedentibus, (vt debuit) sed subsequentibus attextit Isidorus.*

^c ex traditione Angelor. malor. *Ex Laet. lib. 2. c. 16. & Tertull. in Apolog. eadem officia dependunt, & qui astrologos, & auspices, & augures, & magos de Cæsarum capite consultant, quas artes vt ab Angelis defertoribus proditas, & à Deo interdictas, ne causis quidem suis adhibent Christiani.*

^d Fertur & quæd. — conuerteb. *Ex Augustin. 18. de ciuit. c. 17.*

^e Nobilis ille poëta. *Eiusl.*

^f si credere fas est. *Problema à nostris Theologis mul-*

tum rextatum. Vid. Hieron. Is. 7. Cyrill. lib. 6. de Adcrat. Aug. ad Simplician. & D. Tho. non vno in loco.

^g Prudentius quoq. *Lib. contra Symmach.*

^h Magi sunt qui vulgò malef. *Verba Hieronymi Daniel 2. cad. Augustin. 2. 1. de ciuit. c. 9. & Laet. lib. 2. c. 17.*

ⁱ incantata perit. Excantata *apud Lucan. Horatius quoq. Quæ sidera excantata voce Theßala, Lunæq. celo deripit.*

^k audent ventilare. *Etiam Quintilianus præstigiatores ventilatores vocat.*

^l Hi etiam sang. — mortuor. *Ex Hieron. Dan. 2.*

^m ad quos suscitand. è *Seru. Æn. 6. ad 1. Prætereà iacet exan.*

ⁿ est n. hydrom. *Ex Aug. 7. de ciuit. c. 17.*

^o etiam inferos perhib. sciscit. *Ex eod.*

^p à Persis allatum Varro dicit. Diuinationis, &c. *Secuti sumus Augustinum, non veteres libros, quorum hæc scriptura: à Persis fertur allatū. Varro dicit diuinationis, &c. Illud enim ex Augustino constat: hoc de Varrone nō audemus affirmare. Forma autem per infinita verba loquendi frequens Isidoro, vt antea annotauimus.*

^q Incantatores. *Ex Hiero. Dan. 2.*

^r Aruspices. *Donat. in Phorm. Aruspices harugarum inspectores, i. hostiar. ergò verba illa, Dies enim & horas — intendunt, è margine adscita credimus. Cum Isidorus scripsisset, Aruspices harugarum (vel haruigarum ex Festo) inspectores. Hi extra inspic. &c.*

^s Nam auspicia sunt quæ iter facientes obseru. *Horat. Cui si vitiosa libido fecerit auspiciū, cras ferramenta Theanum Tollebis fabri. Sed exemplor. plena sunt omnia.*

^t Augurium q. auigerium. *Seru. Æn. 5.*

^v Pythones. *Al. Pythonissa.*

^x Genethliaci. *Augu. 2. de Doctr. Christ. c. 2. 1. & Hiero. Dan. 2.*

^y idem stellar. interp. *Ex Tertull. de idololat.*

^z Cuius artis scient. *Ex eod.*

^a Salifatores. *Al. Salitores. Gloss. Salifatio παλιμδς extat libellus Melampodis Ægyptij περί παλιμδν. Vid. Iustin. Martyr. in respons. ad orthodox. interrog. 19. Malè Cælius, & Viues Salifatores vocant.*

^b Ad hæc omnia pertinent. *Ex Augustin. 2. de doct. Christ. c. 20.*

^c siue in præcant. siue in char. *Vid. D. Thom. 3. cont. gent. c. 105.*

^d Quidam Tages. *Ex Cic. 2. de diuin. Columel. Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aselli Tyrrenus fixisse Tages in limite ruris.*

^e ex oris. *f. exarans, vel ex aruis.*

De Paganis. Cap. X.

Pagani^a ex pagis Atheniensium dicti vbi exorti sunt. Ibi enim in locis agrestibus & pagis gentiles lucos idolaque statuerunt, & à tali initio vocabulū Pagani fortiti sunt.

Gentiles sunt, qui sine lege sunt, & nondū crediderunt. Dicti autem gentiles, quia ita sunt vt fuerunt geniti, id est, sicut in carne descenderunt sub peccato, scilicet idolis seruientes, & necdum regenerati. Proinde gentiles

tiles primitus nuncupantur: ipsi dicuntur Græcè Ethnici: Ethnici enim ex Græco in Latinū interpretatur gētiles. ⁹ Vos enim Græcè, gens dicitur. Post fidem autē non debēt vocari gentes, siue gentiles, hi qui ex gentibus credunt: sicut post fidem dici iam non potest Iudæus, testante Paulo Apostolo, & dicente iam Christianis: Quoniam cum gētes essetis, hoc est, infideles.

Apostatæ dicuntur, qui post baptismum Christi susceptum ad idolorum cultum & sacrificiorum contaminationes reuertūtur. Est autem nomen Græcum.

^a Cap. X. Pagani dicti. *Athenas in pagos diuisas ostendunt pagor ipsor. nomina Areopagus, Cronopagus, & alia. Sed melius Festus. Pagani dicti à pagis, pagi dicti à fontib. quòd eadem aqua vterentur. nam παγάι lingua Dorica fontes.*

De dijs gentium. Cap. XI.

Quos pagani deos afferūt, homines olim fuisse produntur, & pro vniuscuiusque vita vel meritis coli apud suos post mortē cœperunt: vt ^a apud Ægyptum Isis, apud Crētā Iouis, ^b apud Māuros Iuba, apud Latinos Faunus, apud Romanos Quirinus. Eodem quoque modo apud Athenas Minerva, apud Samum Iuno, apud Paphos Venus, apud Lemnos Vulcanus, apud Naxos Liber, apud Delphos Apollo: in quorum etiam laudibus accesserunt poētæ, & compositis carminibus in cælum eos substulerunt. Nam quarundam adiuentiōnes artium cultum peperisse dicuntur, vt Æsculapio medicina, Vulcano fabrica: ^c Ab actibus autem vocantur, vt Mercurius, quòd mercibus præest: Liber à libertate. Fuerunt etiam & quidam viri fortes aut vrbū conditores, quibus mortuis homines, qui eos dilexerunt, ^d simulacra finxerunt: vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium, sed paulatim hunc errorem persuadentibus dæmonibus, ita in posteris constat irrepsisse, vt quos illi pro sola nominis memoria honorauerūt successores deos existimarent atq. colerent.

Simulacrorum vsus exortus est, cum ex desiderio mortuorum constituerentur imagines vel effigies, tanquam in cælum receptis, pro quibus se in terris dæmones colendos supposuerunt, & sibi sacrificari à deceptis & perditis persuaferunt. Simulacra autē à similitudine nuncupata, eò quòd manu ar-

tificis ex lapide aliave materia eorum vultus imitantur, in quorum honorem finguntur. Ergò simulacra, vel pro eo quòd sunt similia, vel pro eo quòd simulata atque conficta, vnde & falsa sunt. Et notandum quòd ^e Latinus sermo sit in Hebræis. Apud eos enim idolum siue simulacrum Selem dicitur. Iudæi dicunt quòd Ismaël primus simulacrum luto fecerit. Gentiles autem primū ^f Prometheum simulacra hominum de luto finxisse perhibent: ab eoque natam esse artem simulacra & statuas fingendi. Vnde & poētæ ab eo homines primū factos esse confingunt figuratè propter effigies. Apud Græcos autem ^g Cecrops sub quo primū in arce oliua orta est, & Atheniensium vrbis ^h ex Mineræ appellatione nomen sortita est. Hic primus omnium Iouē appellauit, simulacra reperit, aras statuit, victimas immolauit, nequaquam istius modi rebus in Græcia vnquam visis.

Idolatria idolorum seruitus siue cultura interpretatur. Nam *λατρεία* Græcè, Latinè seruitus dicitur, ⁱ quæ quantum ad veram religionem attinet, non nisi vni & soli Deo debetur. Hanc sicut impia superbia siue hominum, siue dæmonum sibi exhiberi vel iubet vel cupit: ita pia humilitas vel hominum vel Angelorum sanctorum sibi oblatam recusat, & cui debetur ostendit. Idolum autē est simulacrum quod humana effigie factū & consecratum est, iuxta vocabuli interpretationem. ^k *ἰδος* enim Græcè formam sonat, & ab eo per diminutionem idolum deductum, æquè apud nos formulam facit. Igitur omnis forma vel formula idolum se dici exposcit. Inde idolatria omnis circa idolum famulatus & seruitus; Quidam verò Latini ignorantes Græcè imperitè dicunt, idolum ex dolo sumpsisse nomen, quod diabolus creaturæ cultum diuini nominis inuexit.

^l Dæmonas à Græcis dictos aiunt, quasi *δάμονας*, id est, peritos ac rerum scios. Præsciunt enim futura multa, vnde & solēt responsa aliqua dare. ^m Inest enim illis cognitio rerum plusquam infirmitati humanæ, partim subtilioris sensus acumine, partim experiētia longissimæ vitæ, partim per Dei iussum angelica reuelatione, hi corporum aëreorum natura vigent. ⁿ Ante transgressionem quidem celestia corpora gerebant. Lapsi verò, in aëream qualitatem conuersi sunt, nec aëris illius puriora spatia, sed ita caliginosa tenere permisi sunt, qui eis quasi carcer

LIBROS
DEL DR.
L. MARCO

carcer est vsque ad tempus iudicij. Hi sunt A
præuicatores Angeli, quorum princeps
diabolus est.

o Diabolus Hæbraicè dicitur deorsum
fluens, quia quietus in cæli culmine stare
contempsit: sed superbix pōdere deorsum
corruens cecidit. Græcè verò diabolus cri-
minator vocatur, vel quod crimina in quæ
ipse inlicit ad Deū referat: vel quia electo-
rum innocentiam criminibus fictis accuset:
vnde & in Apocalypsi voce Angelica dicitur:
Proiectus est accusator fratrum nostro-
rū, qui accusabat illos in conspectu Dei no-
stri die ac nocte. *Satanas* in Latinum sonat
aduersarius siue transgressor: ipse enim est
aduersarius, qui est veritatis inimicus: & B
semper Sanctorum virtutibus contraire ni-
titur: ipse & transgressor, quia præuicator
effectus in veritate qua conditus est, non
stetit: idem & tentator, quia tentandam iu-
storum innocentiam postulat: sicut in Iob
scribitur.

Antichristus appellatur, quia cōtra Chri-
stum venturus est. Non quomodo quidam
simplices intelligunt, Antichristum ideò di-
ctum, quod ante Christum venturus sit, id
est, post eum veniat Christus: non sic, sed
Antichristus Græcè dicitur, quod est Latine
contrarius Christo: ἀντι enim Græcè in
Latinum contra significat. Christum enim
se mentietur dum venerit, & contra eū di-
micabit, & aduersabitur sacramentis Chri-
sti, vt veritatis eius Euangelium soluat. Nā
& templū Hierosolymis reparare, & omnes
veteris legis cerimonias restaurare tenta-
bit: P sed & ille Antichristus est qui negat
esse Deum Christum, cōtrarius enim Chri-
sto est: omnes enim qui exeunt de Ecclesia
& ab vnitate fidei præciduntur, & ipsi An-
tichristi sunt.

Bel, idolum Babylonium est, quod inter-
pretatur vetus: fuit enim hic Belus pater
Nini primus Rex Assyriorū, quem quidam
Saturnum appellant, q quod nomē & apud
Assyrios & apud Afros postea cultum est, D
vnde & lingua Punica Bal Deus dicitur.
Apud Assyrios autem Bel vocatur, quadam
sacrorum suorum ratione & Saturnus, &
sol.

Beelphegor interpretatur simulacrum
ignominix: idolum enim fuit Moab co-
gnomento Baal super mōtem Phegor, quē
Latini Priapum vocant, Deum hortorum.
Fuit enim de Lāpsaco ciuitate Hellepōti,

de qua pulsus est, & propter virilis membri
magnitudinem in numerum deorum suo-
rum eum Græci transtulerunt, & in nu-
men sacrauerunt hortorum, vnde & dicitur
præesse hortis propter eorum fecundita-
tatem.

Beelzebub idolum fuit Accaron, quod
interpretatur vir muscarum: Zebub enim
musca vocatur. Spurcissimum igitur idolū,
ideò vir muscarum vocatur, propter sordes
idololatriæ, siue propter immunditiam.

Belial ----

v Behemoth ex Hæbræa voce in Latinam
linguam animal sonat, propter quod de ex-
cellis ad terrena cecidit, & pro merito suo
vt animal brutū effectus sit. Ipse est & Le-
uiathā, i. serpens de aquis, quia in huius se-
culi mari, volubili versatur asturia. x Leui-
athan autem interpretatur additamentum
eorum, quorum scilicet, nisi hominum: qui-
bus in paradyso semel culpam præuicari-
tionis intulit: & hanc vsque ad æternā mor-
tem quotidie persuadendo adijcit vel ex-
tendit.

y Quædam autem nomina deorum suorum
gentiles per vanas fabulas ad rationes phy-
sicas conantur traducere, eaque in causis
elementorum composita esse interpretan-
tur, sed hoc à Poëtis totū fictum est, vt deos
suos ornarent aliquibus figuris, quos perdi-
tos ac decoris infamia plenos fuisse histo-
riæ confitentur: omnino enim fingendi lo-
cus vacat, vbi veritas celsat.

Saturnus origo deorum & totius poste-
ritatis à paganis designatur: hunc Latini à
satu appellatum ferunt, quasi ad ipsum sa-
tio omnium pertineat rerum, vel à tempo-
ris longitudine, quòd satureretur annis. a Vn-
de eum Græci κρόνον nomen habere di-
cunt quasi χρόνον, i. tempus, quod filios suos
fertur deuorasse, hoc est, annos, quos tem-
pus produxerit in se reuoluit, b vel eo quòd
semina, vnde oriuntur, iterū redeunt. Hūc
Cæli patris abscidisse genitalia dicunt, quia
nihil in cælo de seminibus nascitur. Falcē te-
net, inquit, propter agriculturam signifi-
cādam, vel propter annos & tempora quòd
in se redeant, vel propter sapientiam quòd
intus acuta sit. In aliquibus autem ciuitati-
bus Saturno liberos suos gentiles immola-
bant, quod Saturnū poëtæ liberos suos de-
uorasse solitum tradiderunt.

Iouis fertur à iuuando dictus, & Iupiter
quasi iuuans pater, hoc est, omnibus præ-
stans.

stans. Hunc & priuato titulo Iouem optimū dixerunt, dum fuisset incestus in suis, impudicus in extraneis. Quē modō taurum fingunt propter Europæ raptum, fuit enim in nauī cuius insigne erat taurus: cō modō Danaēs per imbrē aureū appetiisse concubitum, vbi intelligitur pudicitiam mulieris ab auro fuisse corruptam: modō in similitudinem aquilæ, propter quod puerum ad stuprum rapuerit: modō serpētem, quia reptauerit: & cygnū, quia cantauerit. Et ideō non figuræ istæ sunt, sed planē de veritate scelerā, vnde turpe erat tales Deos credi, quales homines esse non debeant.

^d Ianum dicunt, quasi mundi vel cæli vel mensium ianuam: duas Iani facies faciunt, propter Orientem, & Occidentem. Cū vero faciunt eum quadrifrontem, & Iani geminum appellant, ad quattuor mundi partes hoc referunt, vel ad quattuor elementa sive tempora. Sed dum hoc fingunt, monstrum non Deum faciunt.

^e Neptunum aquas mundi prædicant, & dictus ab eis Neptunus, quasi nube tonans. ^f Vulcanum volunt ignem, & dictus Vulcanus quasi volans cantor, vel quasi volcarius, quod per aërem volat: ignis enim de nubibus nascitur. ^g Vnde etiam Homerus dicit: *cuñ precipitatem de aëre in terras, quod omne fulmen de aëre cadit.* ^h Idcirco autem Vulcanus de femore Iunonis fingitur natus, quod fulmina de imo aëre nascuntur. Claudus autem dicitur Vulcanus, quia per naturam nunquā est rectus ignis, sed quasi claudus eiusmodi speciem motumque habet. Ideō autem in fabricorū fornace eundem Vulcanum auctorem dicunt, quia sine igne nullū metalli genus fundi, extendique potest.

^k Pluton Græcè, Latine Diespiter, ^l vel Ditis pater, ^m quem alij Orcum vocant, quasi receptorem mortium. Vnde & orca nuncupatur vas quod recipit aquas. Ipse & Græcè Charon.

ⁿ Liberum à liberamento appellatum volūt, quod quasi mares in cocundo per eius beneficium emissis feminibus liberentur. Quod idē Liber muliebri & delicato corpore pingitur: dicunt enim mulieres ei attributas, & vinum propter excitandam libidinem. Vnde & frons eius pampino cingitur: sed ideō coronam vitæam & cornu habet, quia cū gratè & moderatè vinum bibitur, lætitiā præstat: cū ultra modum,

^A excitat lites, id est, quasi cornua dat. Idē autem & Lyæus *ἀπὸ τῆς λυαίας*, quod multo vino membra soluantur. Iste & Græcè *Διόνυσος* à monte Indiæ Niso, vbi dicitur esse nutritus. Ceterum est Nysa ciuitas in qua colitur idem Liber, vnde & Nysæus dictus est.

Mercurium sermonem interpretantur. ^P Nam ideō Mercurius quasi medius currens dicitur appellatus, quod sermo curret inter homines medius. Ideō & *ἑρμης* Græcè, quod sermo vel interpretatio, quæ ad sermonem utique pertinet *ἑρμηνεία* dicitur. Ideō & mercibus præesse, quia inter vendentes & ementes sermo fit medius. Qui ideō fingitur habere pennas quia citius verba discunt. ^q Vnde & velox & errans inducitur: alas enim eius in capite & in pedibus, significare volucrum fieri per aëra sermonem. Nuntium dictum, quoniā per sermonem omnia cogitata enuntiantur. Ideō autem hunc furti magistrum dicunt, quia sermo animos audientium fallit. Virgam tenet qua serpentes diuidit, id est, venena. Nā bellantes ac disidentes interpretum oratione sedantur: vnde & secundum Liliū legati pacis caduceatores dicuntur. Sicut enim per faciales bella indicebantur, ita pax per caduceatores fiebat.

^C Hermes autem Græcè dicitur *ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας* Latine interpres, qui ob virtutem multarumque artium scientiam ^r Trismegistus, id est, ter maximus nominatus est. Cur autem eum capite canino fingūt, hæc ratio dicitur, quod inter omnia animalia canis sagacissimū genus & perspicax habeat.

Martem deum belli esse dicunt, & Martem appellatum: quia per viros pugnatur, ^s vt sit Mars, maris ars: licet & tria sint genera consuetudinum: sicut Scytharū, vbi & fœminæ & viri in pugnam eunt: Amazonum, vbi solæ fœminæ: Romanorum aliarumque gentiū, vbi soli mares. Item ^t Martem dicunt quasi effectorem mortium. Nā à Marte mors nuncupatur, ^v Hunc & adulterū dicunt, quia belligerantibus incertus est. Quod verò nudo pectore stat, vt bello se quisque sine formidine cordis obijciat. ^z Mars autē apud Thracas Gradivus dicitur, eō quod in bello gradum inferant qui pugnant, aut quod impigrè gradientur.

^y Apollinem quamuis diuinatorem & medicum vellent, ipsum tamen etiam solem dixerunt, quasi solum: ipsum Titan, quasi vnum ex Titanis, ^z qui aduersum Iouem

non

non fecit. Ipsum Phœbū quasi Ephœbum, hoc est, adolescentem: vnde & sol puer pingitur, eò quòd quotidie oriatur, & noualuce nascatur. Pythium quoque eundē Apollinem vocari aiunt: à Pythone immēsa mollis serpente: cuius non magis venena, quàm magnitudo terrebat. Hunc Apollo sagittarum ictibus sternens, nominis quoque spolia reportauit, vt Pythius vocaretur: vnde & ob insigne victoriæ Pythia sacra celebrāda constituit.

* Dianam quoque germanam eius similiter lunam, & viarum præsidem aiunt. Vnde & virginem volunt, quòd via nihil pariat. Et idcò ambo sagittas habere finguntur, quòd ipsa duo sidera de cælo radios vsque ad terras emittāt: Dianam autem vocatam quasi Duanam^f quòd luna die ac nocte appareat. Ipsam & Lucinā asseuerant, eò quòd luceat. Eandem & Triuiam, quòd tribus fingatur figuris. De qua Virgilius: Tria virginis ora Dianæ. ^b quia eadē luna, eadē Diana, eadem Proserpina vocatur. Sed cum luna fingitur: - ^c Sublustri splendet amictu. Cum succinēta iacit calamos, Latonia virgo est: Cum subnixā sedet folio, Plutonia coniunx. Latonia autem Diana eò quòd Latonia fuerit filia.

^d Cererem, id est, terram à creandis frugibus asserunt dictam: appellantes eam nominibus plurimis. Dicunt etiam eam & Opē, quòd opere melior fiat terra.

Proserpinam, quòd ex eo proserpant fruges.

^e Vestam, quòd herbis vel varijs vestita sit rebus, vel à vi sua stando: Eandem & Tellurem, & Matrem magnam fingunt: turritam cum tympano, & Gallis, & strepitu cymbalorum. Matrem vocatam, quòd plurima pariat, magnam, quòd cibum gignat: almam, quia vniuersa animalia fructibus suis alit. Est enim alimentorū nutritrix terra. ^f Quòd simulacrum eius cum clauī fingitur: quia tellus hyeme clauditur, vere aperitur, vt fruges nascātur. ^g Quòd tympanum habet, significari volunt orbem terrę. ^h Quòd curru vehi dicitur, quia ipsa est terra, quæ pendet in aère. Quòd sustinetur rotis: quia mūdus rotatur & volubilis est. Quòd leones illi subijciunt mansuetos: vt ostendant, nullū genus esse terræ tam ferū, quòd non subigi possit aut superari ab ea. Quòd in capite turritam gestat coronam, ostendit superpositas terræ ciuitates, quas insignitas turri-

bus constat. Quòd sedes finguntur circa eā: quia cum omnia moueantur, ipsam non moueri. Quòd Corybantes eius ministri cū strictis gladijs esse finguntur: vt significetur omnes pro terra sua debere pugnare. Quòd Gallos, huic Deæ vt seruirent, fecerunt: significant, qui semine indigeant, terram sequi oportere. In eo quippè omnia reperiri. Quòd se apud eam iactant, præcipitur, inquit, vt qui terram colunt, ne se deant, semper enim esse quòd agant. Cymbalorum autem æreorum sonitus, ferramentorum crepitus in colendis agris: ⁱ & idcò ære, quòd terrā antiqui colebant ære, prius quàm ferrum esset inuentum. ^k Eandē Vestam & ignem esse perhibent: quia terram ignem habere nō, dubium est: ^l vt ex Ætna, Vulcanoque datur intelligi. Et ^m idcò virginem putant, quia ignis inuolabile sit elementum, nihilque nasci possit ex eo: quippè qui omnia, quæ arripuerit, absumat. Ouidius in Fastis, Nec tu aliud Vestam quàm vi uam intellige, flammam, Natæque de flamma corpora nulla vides: propterea & virgines ei seruire dicuntur, eò quòd sicut de virgine, ita nihil ex igne nascatur.

Iunonem dicunt quasi ianonem, id est, ianua ⁿ pro purgationibus sceminarū, & quòd quasi portas matrum natis, & naturas pandat nubentium maritis. Sed hoc philosophi. Poetæ autē Iunonē Iouis asserunt sororem & cōiugem: ^o ignem enim & aërem Iouem, aquam & terram Iunonē interpretantur: quorum duorum permixtione vniuersa gignuntur. Et sororem dicunt, quòd mundi pars est. Coniugē quòd commixta concordat. vnde & Virg. Tum pater omnipotens scemundis imbribus æther Coniugis in gremium lætæ descendit --.

^p Minerua apud Græcos *Ἐρμην* dicitur, id est, scemina. Apud Latinos autem Mineruam vocatam quasi deam, & munus artium variarum. Hanc enim ^q inuētricem multorum ingeniorum perhibent, & inde eam artem & rationem interpretātur, quia sine ratione nihil potest cōtineri. Quæ ratio, quia ex solo animo nascitur, animūque putant esse in capite, & cerebro, idcò eam dicunt de capite. Iouis esse natam, quia sensus sapientis qui inuenit omnia in capite est. ^r In cuius pectore idcò caput Gorgonis fingitur, quòd illic est omnis prudentia quæ cōfundit alios, & imperitos ac saxeos comprobabat, quòd & in antiquis imperatorū sturuis cernimus

cernimus in medio pectore loricæ, propter insinuandam sapientiam & virtutem. hæc Minerua & Tritonia dicitur. Triton enim Africæ palus est, circa quam fertur virginali apparuisse ætate: propter quod Tritonia nuncupata est. Vnde & tanto procliuius dea credita, quâto minus origo eius innotuit. Pallas autem dicta vel ab insula Pallene in Thracia, in qua nutrita est: vel ἀπό τῆς πάλλειν τὸ δόρυ, id est, ab hastæ concussione, vel quod Pallantem gigantē occiderit.

Venerem exinde dicunt nuncupatam, quod sine vi fœmina virgo esse non desinat. Hanc Græci ἀφροδίτην vocant, propter spumam sanguinis generantem. ἀφρος enim Græcè spuma vocatur. Quod autem fingunt Saturnum Cælo patri genitalia abscidisse, & sanguinē fluxisse in mare, & quod ex spumâ maris cœcreta, Venus nata est: illud autem quod per coitum falsi humoris substantia est: & inde ἀφροδίτην Venerem dici, quia coitus spuma est sanguinis, quæ ex succo viscerum liquido salis que constat. Ideo Venerem Venerem Vulcani dicunt vxorē, quia Venerem officium non nisi calore consistit. vnde est, Frigidus in Venerem senior. Nam quod Saturnus dicitur patri Cælo virilia amputasse, quæ in mare cadentia Venerem creauerunt: idēo fingitur, quia nisi humor de cælo in terram descenderit, nihil creatur.

Cupidinem vocatum ferunt propter amorē. Est enim dæmon fornicationis. Qui idēo alatus pingitur: quia nihil amantibus leuius, nihil notabilius inuenitur. Puer pingitur, quia stultus est & irrationabilis amor. Sagittam, & facē tenere fingitur: sagittam, quia amor cor vulnerat: facē, quia inflamat.

Pan dicunt Græci, Latini Sylvanum: deū rusticorum, quem in naturæ similitudinem formauerunt: vnde & Pan dictus est, id est, omne. Fingunt enim eum ex vniuersali elementorum specie. Habet enim cornua in similitudinem radorum solis & lunæ. Distinctam maculis habet pellem, propter cæli sidera. Rubet eius facies, ad similitudinem ætheris. Fistulam septem calamorū gestat, propter harmoniā cæli in qua septem sunt soni & septem discrimina vocum. Villosus est, quia tellus est conuicta & agitata ventis. Pars eius inferior fœda est, propter arbores & feras & pecudes. Caprinas vngulas habet, vt soliditatem terræ ostendat, quæ volunt rerum & totius naturæ deum: vnde

A Pan quasi omnia dicunt.

Isis lingua Aegyptiorum terra appellatur: quam Isin volunt esse. Fuit autem Isis regina Aegyptiorum Inachi regis filia, quæ de Græcia veniens Aegyptios litteras docuit, & terras colere instituit, propter quod & terram eius nomine appellauerunt.

Serapis omnium maximus Aegyptiorū Deus. Ipse est Apis rex Argiuorum, qui nauibus transuectus in Aegyptum, cum ibidē mortuus fuisset: Serapis appellatus est: propterea, quia arca in qua mortuus ponitur, quam Sarcophagum vocant, σαρπός dicitur Græcè, & ibi cum venerari sepultum cœperunt, priusquam templum eius esset instructum, velut σαρπός Apis: Sorapis primò, deinde & littera commutata Serapis dictus est.

Apis fuit apud Aegyptios taurus Serapi consecratus, & ab eo ita cognominatus, quæ Aegyptus instar numinis colebat, eò quod de futuris daret quædam manifesta signa: apparebat enim in Memphi. Quem cœntum antistites prosequiebantur, & repente velut lymphatici præcinebant: huius capitis imaginem sibi in cremo Iudæi fecerunt.

Fauni à fando velut ἀπό τῆς φωνῆς dicti, quod voce non signis ostendere viderentur futura: in lucis enim consulebantur à paganis, & responsa illis nō signis, sed vocibus dabant.

Genium autem dicunt, quod quasi vim habeat omnium rerum gignendarum, seu à gignendis liberis: vnde & geniales lecti dicebantur à gentibus, qui nouo marito sternebantur.

Hæc & alia sunt gentiliū fabulosa signēta, quæ interpretata sic habent, vt ea nō intellecta dānabiliter tamen adorentur.

Fatum autem dicunt esse quicquid dij fantur, quicquid Iupiter fatur: à fando igitur fatum dicunt, i. à loquendo. Quod nisi hoc nomen iā in alia re soleret intelligi, quo corda hominū nolumus inclinare, rationabiliter possemus à fando fatum appellare. Non enim abnuere possumus esse scriptum in litteris sanctis: Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, &c. Quod enim dictū est, semel locutus est, intelligitur immobiliter, hoc est, incommutabiliter est locutus, sicut nouit incommutabiliter omnia quæ futura sunt, & quæ ipse facturus est.

Tria autem fata fingunt in colo & fuso digitisque fila ex lana torquetibus, propter

O tria

tria tempora: præteritum, quod in fuso iam A
netum atque inuolutum est: præsens, quod
inter digitos ° neentis traicitur: futurum,
in lana quæ colo implicata est, & quod ad-
huc per digitos neentis ad fufum tanquam
præfens ad præteritum traiciendum est.

¶ *Parcas* dicunt κατ' ἀντίφραση appellatas,
quod minimè parcāt. Quas tres esse volue-
runt, vnā, quæ vitam hominis ordiatur: alte-
ram, quæ contexat: tertiā quæ rumpat. Inci-
pimus enim cū nascimur: sumus, cū vi-
uimus: desinimus, cū interimus.

Fortunam à fortuitis nomen habere di-
cunt, 9 quasi deam quandam res humanas
varijs casibus & fortuitis illudentem. 1 vnde
& cæcam appellant, eò quòd passim in B
quolibet incurrens sine vllò examine meri-
torum, & ad bonos & ad malos venit. Fatū
autem à Fortuna separant, & Fortunā, qua-
si sit in his quæ fortuitu veniunt, nulla pa-
lām caussa: Fatum verò appositum singulis
& statutum aiunt.

Aiunt & tres Furias fœminas crinitas ser-
pentibus, propter tres affectus, qui in ani-
mis hominum multas perturbationes gi-
gnunt, & interdum cogunt ita delinquere,
vt nec famæ nec periculi sui respectum ha-
bere permittant. Ira quæ vindictam cupit:
cupiditas quæ desiderat opes: libido quæ ap-
petit voluptates. Quæ ideò Furie appellantur,
quòd stimulis suis mentem feriant, &
quietam esse non sinant.

Nymphas deas aquarum putant dictas à
nubibus: nam ex nubibus aquæ, vnde deri-
uatum est: nymphas aquarū deas, quasi nu-
mina lympharum. 1 Ipsas autem dicunt &
Musas, quas & nymphas, nec immeritò: nā
aquæ motus musicen efficit. Nympharum
apud gentiles varia sunt vocabula. 2 Nym-
phas quippe montium Oreades dicunt: syl-
uarum Dryades: 3 camporū Hamadryades:
fontium Naiades: maris Nereides.

4 Heroas dicunt à Iunone traxisse nomen, D
Græcè enim Iuno Ἥρα appellatur, & ideò ne-
scio quis filius eius secundum Græcorum fa-
bulam Ἥρας fuit nuncupatus, hoc videlicet
velut mysticum significante fabula, quòd
aër Iunoni deputeretur, vbi volūt Heroas ha-
bitare. Quo nomine appellant alicuius me-
riti animas defunctorū, quasi ἀηρώς, id est,
viros aërios & cælo dignos propter sapien-
tiam & fortitudinem.

5 Penates gentiles dicebant omnes deos,
quos domi colebāt. 6 Et penates dicti, quòd

essēt in penetralibus, i. in secretis. Hi dij qui
vocabātur, vel quæ nomina habuerint igno-
ratur.

7 Manes dicunt deos mortuorum, quorū.
potestatem inter lunam & terram asserūt:
à quibus & manè dictum existimant, quos
putāt ab aère, qui manus, i. rarus est, Manes
dictos: siue quia latè manant per auras: siue
quia mites sunt immanibus, contrario no-
mine hoc appellātur. 8 Apuleius autem ait
eos κατ' ἀντίφραση dici Manes (hoc est, mi-
tes ac modestos, cū sint terribiles & im-
manes) vt *Parcas*, & *Eumenides*.

Larvas ex hominibus factos dæmones
aiunt qui meriti mali fuerint. 9 Quarū na-
tura esse dicitur terrere paruulos & in an-
gulis garrere tenebrosi.

Lamias quas fabulæ tradūt infantes cor-
ripere ac laniare solitas, à laniando speciali-
ter dictas.

10 Pilosi qui Græcè Panitæ, Latinè Incubi
appellantur: siue 11 Inui ab ineundo passim
cum animalibus: vnde & Incubi dicuntur
ab incumbendo, hoc est stuprando. 12 Sæpè
enim improbi existunt etiam mulieribus,
& earum peragunt concubitum, quos dæ-
mones Galli *Dufios* nuncupant, quia assiduè
hanc peragunt immunditiam. Quem
autem vulgò Incubonem vocant, 13 hunc
C Romani Faunū *Ficarium* dicunt: ad quem
Horatius dicit, Faune Nympharum fugien-
tum amator, Per meos fines & aprica rura,
Lenis incedas.

1 Cap. XI. Apud Ægypt. Ii. Ex *Lact.* 1. c. 15.

2 Apud Mauros Iuba. Qui in captiuitate ex Barbaro
doctissimus factus scripsit historiā. *Minutius Fel.* in *Octau.*
Appian. & *Plutarch.*

3 Ab actibus. è *Seru. AEn.* 4. ad v. Sacra Ioui Stig-

4 Simulacra finx. Ex *Lact.*

5 Latinus sermo sit in Heb. Est. *דלף* *zelem imago*
vel *simulacrum*.

6 Prometheus simul. Ex *Lact.* lib. 2. c. 10.

7 Cecrops sub quo. Integer locus ex *Euseb.* *Chroni*

8 Ex Mineruæ appell. Nam *Minerua* Ἀθήνη.

9 Quæ quantum ad relig. Alioquin in *λατρεία* &
λατρεύειν latior seruiendi significatio.

10 idos enim Græc. Ex *Tertull.* de idol.

11 Dæmones Ex *Lact.* 2. c. 14. & *Seru. AEn.* 3.

12 Inest enim illis cognit. ex *August.* 2. de *Gen.* ad lit.
cap. 17.

13 antè transg. Ex eod. lib. 3. c. 10.

14 Diabol. Hebrai. *κατάρτων*. Ex *Hieronym.* ad
Ephes. 6.

15 Sed & ille Antichrist. Ex *Tertull.* *prescript.*

16 Quod nomen apud Assyr. è *Seru. AEn.* 1. ad v. qua
Belus & omnes à *Belo*. s.

17 Vnde

r Vnde & ling. Pun. Ex Hieronym. in Ezech. 23. Idolum Baal, siue Bel, & vt apertius dicam Belis, Assyriorum religio est consecrata à Nino Belis filio in honorem patris, quem cum Saturno eundem facit. If. 46.
 s Idolum fuit Moabitar. Ex eod. lib. de lotis Hebr. in voce Fogor. & Ofc. 9. & Seru. Georg. 4. ad v. Hellestōtia-cī seru. tut. P.
 t Beelzebub. Hieron. Eccles. 10. & Matth. 10. Idem Græcis ἀντίμυϑος, i. muscarum de pulsor. quod muscas ab Olympo abegerit tr. ins. Alphaum: siue is Iuppiter, vt Pausanias velle videtur, siue Hercules fuerit.
 v Behemoth. Verba Greg. 32. Mor. c. 10.
 z Leviath. Ex Greg. 59. c. 13.
 y Quæd. autem nomina Deor. Cic. de natura deor.
 z Hunc Latini à Satur. Ex Aug. 7. de ciuit. c. 19.
 a Vnde & cum Græc. è Seru. Æn. 3.
 b vel eo quod semen. Ex Aug. 7. de ciuit. c. 19.
 c modo Danaes perim: Ex eod. 18. c. 13.
 d Ianum dicunt. Ex 7. de ciuit. c. 8.
 e Neptun. d. c. 16.
 f & dict. Vulc. è Seru. Æn. 3. ad v. Haud secus igni potens.
 g Vnde etiam Homer. v. a. & ibi Eustath.
 h Idcirco autem. Ex eod. Seru. loco.
 i sed quasi claudus. Aug. 20. contra Faust.
 k Pluton Latine Diespiter è Lact. 1. c. 14.
 l siue Ditis pater. Ditis recto casu etiam alij vsi: Petron. Has inter sedes Ditis pater extulit ora.
 m Quem alij Orcum quasi receptorem mort. August. 7. de ciuit. c. 3. Quid de veritate? Quid de felicitate? quas cum deas haberent, nullum eis locum inter selectos deos dare voluerunt, vbi dederūt Marti, & Orco, vni effectori mortium, alteri receptori.
 n Liberum à liberamento. Ibid. c. 2.
 o à monte Indiæ Nys. è Seru. Æn. 6. ad v. Liber agēs celsō Nysæ d. v. r.
 p Nam idē Mercurius. Ex eod. lib. Aug. c. 14.
 q Vnde & velok. è Seru. Æn. 4. & Aug.
 r Trismeg. Ex Lact. lib. de ira c. 11. & lib. 1. c. 6.
 s vt sit Mars, maris ars. Vt sit Mars mas. c. o. sed non fuit difficilis coniectura.
 t Item Martem dicunt effect. mort. ex August.
 v Hunc & adult. & c. Aug. 20. contra Faust. c. 9. Venerem Vulcani vxorem, & Martis adulterā, quia beligerantibus incongrua est.
 z Mars autē apud Thrac. Gradius. Non quod apud Thracas Gradiui nomen sit, sed quia idem sit illis ὄπις & ὄπης qui Romanis Gradius. Fuerūt enim (vt ait Ser. Æn. 1. & 3.) Roma duo Martis templū. alterū intra urbem Quirini, quasi custodis, & tranquillī: alterum extra urbem via Appia prope portam quasi bellatoris, & Gradiui.
 y Appollinem quamuis. Aug. c. 16.
 z qui aduersus Iouem non fecit. Hispanismus hæret por aliquo, o contra aliquo, neq. fuit cur bellum adderēt impressi libri, quod in ms. non est.
 a Dianam quoq. Ex Aug. c. 16.
 b Quia ead. luna. è Seru. Æn. 3. ad v. Sacra mari colit. apud quæm mendosē Iuno pro luna legitur.
 c sublustri splendet amict. Carmen Prudentij 1. contra Symmach.
 d Cererem. Ex Aug. c. 24.
 e Vestam quod herb. è Seru. Æn. 1. ad v. Cana fides,

A & Vesta.
 f quod simulacrum eius cum clau. Ex eod. Æn. 10. ad v. Alma parens Idæa,
 g quod tympana. Ex Aug.
 h quod curru vehitur. è Seru. Æn. 3. ad v. & iuncti currum dominæ sub. l.
 & idē are, quod terram antiq. Lucret. lib. v. Et prior aris erat quam ferri cognitus vsus. Quo facilis magis est natura & copia maior, Are solum terræ tractabant, areque belli Miscebant fluctus, & vulnera vasta ferebant.
 k Eand. Vestam, & ign. Augustin. 4. de ciuit. & Seru. Æn. 1.
 l ex Ætna Vulcanoq. Ita apud Seru. alioquin Vulcanijs legerem, cum inf. lib. 14. de Æolijs insulis, eadem & Vulcania vocantur, quod & ipsa sicut Ætna ardeant.
 B m & idē virginem. Lact. 1. c. 12.
 n pro purgationibus fœminar. Ex 7. de ciuit. c. 2. & 3.
 o Igrem n. -- gignuntur. Verbi Seru. Geor. 2.
 p Minerua--id est, fœmina. An potius sine fœmina. Orta est à Iouis cerebra, vnde & ἐκ κεφαλῆς, ergo Ἀθηνῶν quasi ἀνευ θυλάσας, vel certe ἀθηνῶν.
 q Inpenticem multor. ingenior. Aug. 18. de ciuit. c. 8. Minerua multor. sanè operum inuentrix.
 r In cuius pect. è Seru. Æn. 8. ad v. connexosque angues.
 t Hac Minerua--innotuit. Verba Aug. ibid.
 u vel ἀπὸ τῆς πάλῃ--occiderit. Verba Seru. Æn. 1.
 v Venerem exinde dic. Ex Aug. 6. de ciuit. c. 9.
 z ἀγροδότην. Seru. an. 5. ad v. Vnde genus ducis.
 y Ideo autem Venerem. Ex eod. Æn. 8. ad v. Accipit solitam flammam.
 C z Nam quod Satur.-- creatur. Verba eius sil. Georg. 2. ad v. Rusticus & curuo Sat.
 a Cupidinem. Ex eod. Æn. 1. ad v. Ergo his aligerū. Vid. Propert. eleg. Quicumque ille fuit puerū qui pinxit Amorem.
 b sagitta. Ex August. 20. contra Faust. c. 9.
 c Pan dicunt. è Seru. eclog. 2.
 d Villosus est, quia tellus conuicta est, & agitur ventis. Harum nihil apud Seru. (è quo sunt reliqua) & v. r. leguntur in ms. quare suspecta ea habebat Chacon.
 e Isis ling. Ægypt. è Seru. Æn. 8. ad v. Regina in medijs p. v. a. l.
 f Serap. Verba Aug. 18. de ciuit. c. 5.
 g quem centum antist. è Solin. 35.
 h Sibi in eremo Iud. Lact. lib. 4. c. 10.
 i velut ἀνὸ τῆς φωνῆς. è Seru. an. 7.
 k Genium. ex Aug. 7. de ciuit. c. 13.
 l à fando igitur fat. Ex eod. 5. de ciuit. cap. 9. & Seru. eclog. 4.
 m quod nisi hoc nomen. Ex eod. Aug.
 n Tria autem fat. Ex 20. contra Faust. c. 9.
 o neentis. Ita constat Gothici libri hic, & pauld post seruata analogia, non nētis. Siue secunde fit coniugationis, siue tertie, vt apud Tibull. Stamina quæ ducunt, quæq. futura neunt.
 p Parcas. è Seru. eclog. 4.
 q quasi deam quand. Ex Lact. lib. 3. c. 27.
 r Vnde & cæcæ. Ex 4. de ciuit. c. 18.
 s Iplas autem dicunt. Mus. è Seru. eclog. 8.
 t Nymphas quippè mont. Ex eod. Æn. 1. ad v. Hinc atq. hinc glomerantur Oreades. & eclog. 10.
 O 2 v Campor.

- v campor. Hamadryad. *Seru.* quæ cum syluis nascuntur Hamadryades.
 x Heroas-- defunctor. *Ex Aug. 10. de ciuit. c. 21.*
 y Penates-- colebant. è *Seru. Æn. 2.*
 z Penates dicti. *Arnob. lib. 3.* Varro qui sunt introrsus, atque in intimis penetralib. Deos (Penates) esse censet.
 a Manes. è *Seru. Æn. 3. ad v.* Stant manib. aræ.
 b Apuleius autem ait. *Non est integer locus. Nam cū cetera ex Apuleio sint, (qui etiam ab Augustino citatur. 9. de ciuit. cap. 9. in lib. de deo. Socrat.) tamen hoc ex Seruio est potius, vt manes uerè ἀρχαῖοι dictos scribat.*
 c Quarum natura. *Ex Hieron. in præf. Hebraic. quest.*
 d Pilosi qui Græcè Panitæ. *Gregor. 7. Moral. c. 15.* Quinam alij pilosi appellatione figurantur, nisi hi

quos Græci Panas, Latini Incubos vocant? *Ita enim emendatiores Gregorij libri, non Faunos, cū tamen utrūque sit verum & Panas & Faunos dictos. Sed Panisci hoc loco putamus legendum, non Panitæ.*
 e Inui ab ineundo. è *Seru. Æn. 6. ad v.* Pometium Castrūque Inui.
 f Sæpe enim improbi. *Verba Augustini. 15. de ciuita. cap. 23.*
 g Hunc Romani Faunum Ficarium. *Hieron. Is. 13.* Pilosi, vel Incubones vel Satyros, Syluestres quosd. homines, quos nonnulli Faunos Ficarios vocant. *Itē Eutrop. lib. 12.* Syluestres homines quos nonnulli Faunos Ficarios vocant. *Idem Fatuus Fatuelis videtur cum Fauno Ficario, quantum è Seruij loco citato cōytere licet.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER NONVS.

De linguis, gentibus, regnis, militia, ciuibus, affinitatibus.

DE LINGVIS GENTIVM. Cap. I.

LINGVARVM diuersitas exorta est in ædificatione turris post diluuiū: nam prius quàm superbia turris illius in diuersos signorum sonos humanā diuideret societatem, a vna omnium nationum lingua fuit, quæ Hebræa vocatur, quæ Patriarchæ & Prophetæ vsi sunt non solum in sermonibus suis, verū etiam in litteris sacris: initio autem quot gētes, tot linguæ fuerunt, deinde plures gētes quàm linguæ, quia ex vna lingua multæ gētes sunt exortæ.

Linguæ autem dictæ in hoc loco pro verbis, quæ per linguam fiunt, genere locutionis illo, quo is qui efficit per id quod efficitur nominatur: sicut os dici solet pro verbis, sicut manus pro litteris.

Tres autē sunt linguæ sacræ, Hebræa, Græca, Latina, quæ toto orbe maximè excellūt.

A His. n. tribus linguis super crucē Domini à Pilato fuit caussa eius scripta. Vnde & propter obscuritatē Sāctarū scripturarū harū triū linguarū cognitio necessaria est, vt ad alterā recurratur, si quā dubitationē nominis vel interpretationis sermo vnus linguæ attulerit.

Græca autem lingua inter cæteras gentiū clarior habetur. Est enim & Latinis & omnibus linguis sonantior, cuius varietas in quinque partibus discernitur: quarū prima dicitur κοινή, i. mixta, siue cōmunis, qua omnes vtuntur. Secunda Attica, videlicet Atheniēsis, b qua vsi sunt omnes Græciæ auctores. Tertia c Dorica quā habent Ægyptij, & d Siculi. Quarta Ionica. Quinta Æolica, qua sunt Æoles locuti, & sunt in obseruatione Græcæ linguæ eiusmodi cetera discrimina: sermo enim eorum ita est dispertitus.

e Latinas autē linguas quattuor esse quidam dixerunt, i. Priscam, Latinam, Romanam, Mixtā. Prisca est qua vetustissimi Italiæ sub Iano & Saturno sunt vsi incōdita, vt se habēt carmina Saliorū. Latina, quā sub Latino & regibus Tusciæ ceteri in Latio sunt locuti,

locuti, ex qua fuerunt duodecim tabulæ scriptæ. Romana, quæ post reges exactos à populo Romano cœpta est: & quia Næuius, Plautus, Ennius, Virgilius poëtæ: ex oratoribus Gracchus, & Carus, & Cicero vel cæteri sua scripta effuderunt. Mixta, quæ post imperium latius promotum simul cum moribus & hominibus in Romanam ciuitatem irrupit: integritatem verbi per solœcismos & barbarismos corrumpens.

Omnes autem Orientis gentes in gutture linguam & verba collidunt: sicut Hebræi & Syri. Omnes mediterraneæ gentes in palato sermones ferunt, sicut Græci & Asiani. Omnes occidentis gentes verba in dentibus frangunt, sicut Itali & Hispani.

Syrus, & Chaldæus vicinus Hebræo est in sermone, consonans in plerisque & litterarum sono. Quidam autem arbitrantur linguam Hebræam ipsam esse Chaldæam, quia Abraham de Chaldæis fuit: quod si hoc recipitur, quomodo in Daniele Hebræi per linguam quam nouerant doceri iubentur?

Omnem autem linguam vnusquisq. hominum siue Græcam, siue Latinam, siue cæterarum gentium aut audiendo potest tenere, aut legendo ex præceptore accipere. Cum autem omnium linguarum scientia difficilis cuiquam sit: nemo tamen tam desidiosus est, ut in sua gente positus suæ gentis linguam nesciat. Nam quid aliud putandum est nisi animalibus brutis deterior? Illa enim propriæ vocis clamorem exprimunt: iste deterior, qui propriæ linguæ caret notitia.

Cuiusmodi autem lingua locutus est Deus in principio mundi cum diceret: Fiat lux, inuenire difficile est: nondum enim erant linguæ. Item qua lingua insonuit postea exterioribus hominum auribus, maximè ad primum hominem loquens, vel ad Prophetas, vel dum corporaliter sonuit vox dicentis Dei: Tu es filius meus dilectus, ubi à quibusdam creditur illa lingua vna & sola quæ fuit antequam esset linguarum diuersitas: in diuersis autem gentibus creditur quod eadē illis lingua Deus loquatur, qua ipsi homines vtuntur, ut ab eis intelligatur. Loquitur autem Deus hominibus non per substantiam inuisibilem, sed per creaturam corporalem, per quam & hominibus apparere voluit, quando locutus est. Dicit etiam Apostolus: Si linguis hominum loquar & Angelorum. Vbi quæritur: qua lingua Angeli lo-

quantur: non quod Angelorum aliqua sine linguæ, sed hoc per exaggerationem dicitur. Item quæritur, qua lingua in futurum homines loquatur: nusquam reperitur. Nā dicit Apostolus: Siue linguæ cessabunt: idē autem prius de linguis ac deinde de gentibus posuimus, quia ex linguis gentes, non ex gentibus linguæ exortæ sunt.

^a Cap. I. Vna omnium nationum. -- in litteris sacris. Ex Aug. 16. de ciuit. c. 11.

^b qua vsi sunt omnes Græciæ auctores. Vel certè elegantiores, vel Græcium pro Hellade accepit, de cuius terminis Vid. Eustath. 12. π. ad γ. Χαλκων φιλων υἱὸν οἱ Ἑλλὰδ: οἰκία ναίων. Hieronymus quoque in quæst. Heb. Iones qui Atticis sunt affines, olimque idem fuerunt Græcos ἀπλωσ appellat. De Ionib. (inquit) id est, de Græcis nascitur Elisæi, qui vocantur Æoles.

^c Dorica quam habent Ægyptij. Alexandrini.

^d & Siculi. mendosè Syri in o. l.

^e Latinas autem linguas quattuor esse. In quo si quid vitij est, id Isidorus præstare non debuit, auctor magis querendus.

^f Ex qua fuerunt xii. tab. Non quod sub Regib. scripta, sed quod illorum fortasse lingua, quo plus auctoritatis haberent antiquiora verba, quod se quoque fecisse profiteretur Cicero 2. de legib. Sunt certa verba legū, Quincte, neque ita prisca ut in veterib. his, sacratifq. legib. &c.

^g qua Enn. -- effuderunt. Ex C. N. sed cum scripta sua absit ab omnibus nostris, non displicet lectio à Vulcan. indicata ex V. C. effulserunt.

^h Syrus, & Chald. vicin. Ex Ambros. 1. Hexam. c. 8. & Basil. homil. 1.

ⁱ Quidam autem arb. Verba Hieronym. ad Danie. cap. 1.

^k animalibus brutis deterior. Ex duobus Tarr. & Raban.

De gentium vocabulis. Cap. II.

Gens est multitudo ab vno principio orta, siue ab alia natione secundum propriam collectionē distincta: ut Græciæ, Asiæ, hinc & gentilitas dicitur. Gens autem appellata propter generationes familiarum, id est à gignendo, sicut natio à nascendo. Gentes autem à quibus diuisa est terra lxxiiii. quindecim de Iaphet, triginta & vna de Cham: viginti septem de Sem: quæ fiunt septuaginta tres, vel potius, ut ratio declarat, septuaginta duæ; totidemq. linguæ per terras esse cœperunt: quæ crescēdo prouincias & insulas impleuerunt. Filij Sem quinque, singulariter gentes singulas procreauerunt. Quorum primus Elam, à quo Elamitæ principes Persidis: secundus Assur, à quo Assy-

riorum pullulavit imperium : tertius Arphaxat , à quo Chaldæorum gens exorta est: quartus Ludi, à quo Lydij: quintus Arã, à quo Syri, quorum Metropolis fuit Damalcus.

Filij Aram, nepotes Sem, quattuor: Hus, & Vl, & Gether, & Mes. ^b Hus Traconitidis conditor, qui inter Palæstinam & Cœlesyriam tenuit principatum: vnde fuit Iob secundum quod scriptum est: Vir erat in terra Hus nomine Iob: secundus Vl, à quo Armenij: tertius Gether, à quo ^c Acarnanij seu Curia: quartus Mes, à quo sunt ij qui vocantur Mæones.

Posteritas Arphaxat, filij Sem, Heber nepos Arphaxat, à quo Hebræi. Iectam filius Heber, à quo Indorum gens orta est. Sale filius Iectam, à quo Bactriani: licet eos alij Scytharum exules suspicentur.

Ismaël filius Abraham, à quo Ismaelitæ, qui nunc corrupto nomine Saraceni, quasi à Sara, & Agareni ab Agar.

^d Nabaioth filius Ismael, à quo Nabathæi, qui ab Euphrate in mare rubrum habitant.

Moab, & Ammô filij Loth, à quibus Moabitæ, & Ammonitæ.

^e Edom filius Esau, à quo Idumæi: Hæ sunt gentes, quæ de Sem stirpe descendunt, possidentes terram meridianã, ab ortu Solis vsque ad Phœnices.

Filij Cham quattuor, à quibus ortæ sunt gentes hæ.

Chus, à quo Æthiopes progeniti.

Mesraim, à quo Ægyptij perhibentur exorti.

Phut, à quo Lybij: vnde & Mauritaniæ fluvius vsq. in præsens dicitur Phut, omnique circa eum regio Phuthensis.

^f Chanaã, à quo Afri, & Phœnices, & Chanæorum decem gentes.

Item ex nepotibus Cham filij Chus nepotes Cham sex.

^g Filij Chus, Saba, Heuila, Sabatha, Regma Sabathaca.

Saba, à quo progeniti & appellati Sabæi, de quibus Virg. - folis est thurea virga Sabæis.

Heuila, à quo Getuli in parte remotioris Africæ eremo cohærentes.

Sabatha, à quo Sabatheni, qui nunc Astabari nominantur.

Rhegma verò, & Sabathaca paulatim antiqua vocabula perdidit, & quæ nunc pro veteribus habeant, ignoratur.

^A Filij Rhegma, Saba & Dadã. Hic Saba per schin litteram scribitur in Hebræo: ille autem superior Saba per samech, a quo appellantur Sabæi: interpretatur autem nunc Saba Arabia.

Dadan, à quo gens est Æthiopiæ in occidentali plaga.

^h Filij Mesraim Labaim, à quo Libyes, qui quondam Phuthæi vocabantur.

Castoim, à quo Philistij, quos veteres ἀλλοφύλους, nos modò corruptè Palæstinos vocamus.

Cæteræ sex gentes ignotæ sunt, quia bello Æthiopico subuersæ, vsque ad obliuionem præteritorum nominum peruenerunt.

^B Filij Chanaam vndecim, ex quo Chanæorum decem gentes, quorum terram ijs expulsis Iudæi possederunt. Quorum primogenitus Sidon, à quo Sidones: vnde & vrbs eorum in Phœnicie Sidon vocatur.

Secundus Cheth, à quo Chethæi. Tertius Iebus, à quo Iebusæi, quorum fuit Hierusalé. Quartus Amorrhæus, à quo Amorrhæi. Quintus Gergesæus, à quo Gergesæi. Sextus Heuæus, à quo Heuæi: ipsi sunt Gaboanite, à ciuitate eorù Gabaõ, qui supplices venerunt ad Iesum. Septimus Aracæus qui Arcas cecidit oppidum contra Tripolim in radicibus Libani situm. Octauus Sinæus, à quo Sinæi. Nonus Aradius, à quo Aradij, qui Aradum insulam possederunt angusto freto à Phœnicie littore separatã. Decimus Samaræus, à quo Edessa Syriæ nobilis ciuitas quæ vocatur Cœles. Vndecimus Amathæus. Hæ sunt gentes de stirpe Chã, quæ à Sidone vsq. ad Gaditanum fretum omnem meridianã partem tenent.

Filij Iaphet septem nominantur: Gomer, ex quo Galatæ, i. Galli.

^k Magog, à quo quidã arbitrantur Scythas & Gotthos traxisse originem.

Madai, à quo Medos existere putant.

Iauan, à quo Iones, qui & Græci: vnde & mare Ionium.

Thubal, à quo Iberi, qui & Hispani, licet quidam ex eo & Italos suspicentur.

Moloch, ex quo Cappadoces sunt: vnde & vrbs apud eos vsq. hodie Mazaca dicitur.

Thiras, à quo Thracæ, quorum non satis immutatum vocabulum est, quasi Tiracæ.

Filij Gomer nepotes Iaphet. ^m Aschanaz, à quo Sarmatæ, quos Græci Reginos vocat.

Riphath, à quo Paphlagonæ.

Thogorma, à quo sunt Phryges.

ⁿ Filij

ⁿ Filij Iauan Elifa, à quibus Græci Elifæi A qui vocantur Æolides: vnde & lingua quinta Græciæ Æolis appellatur.

Tharsis, à quo Cilices, vt Iosephus arbitratur: vnde & metropolis ciuitas eorum Tharsus dicitur.

Cethim, à quo Citij, i. Cyprij, à quibus hodiè que vrbs Citium nominatur.

Dodanim, à quo Rhodij.

Hæ sunt gentes de stirpe Iaphet, quæ à Tauro monte ad Aquilonem mediam partem Asiæ, & omnem Europam^o vsque ad Oceanum Britannicum possident, nomina & locis & gentibus relinquentes, de quibus postea immutata sunt plurima, cætera permanent vt fuerunt. ^B Nam multarum gentium vocabula partim manserunt, ita vt hodiè que appareat vnde fuerant deriuata, sicut ex Assur Assyrij, ex Heber Hebræi: partim verò tēporis vetustate ita mutata sunt, vt vix homines doctissimi antiquissimas historias perscrutantes, nec omnium, sed aliquarum ex illis origines gentiū potuerint reperire. Nam quod ex filio Cham, qui vocabatur Mesraim, Ægyptij sunt exorti, nulla hoc resonat origo vocabuli, sicut nec Æthiopum qui dicuntur ad eum filium Cham pertinere, qui Chus appellatus est. Et si omnia considerentur, plura tamen gentiū mutata, quam manentia vocabula apparent: quibus postea nomina diuersa, diuersa dedit ratio. Namque Indi ab Indo flumine dicti sunt, qui ab occidentali parte os includit.

Seres à proprio oppido nomen sortiti sunt; gens ad Orientem sita, apud quos de arboribus lana contexitur: de quibus est illud, Ignoti faciē, sed non & vellere Seres.

^q Gangaridæ populi sunt inter Assyrios; Indolque inhabitantes circa Gangem fluum: vnde etiam Gangaridæ nuncupati sunt.

Hyrcani dicti sunt à sylua Hyrcana, vbi sunt plurimæ tigres.

Bactriani Scythæ fuerunt, qui suorum factione à sedibus suis pulsi iuxta Bactron Orientis fluum confederunt, ex cuius vocabulo & nomen sortiti sunt. Huius gentis rex fuit Zoroastes inuentor magicæ artis.

Parthi quoque & ipsi à Scythis originem trahunt. Fuerunt enim eorum exules, quod etiam eorum vocabulo manifestatur: nam Scythico sermone exules Parthi dicuntur. Hi similiter vt Bactriani domesticis seditionibus Scythia pulsi, solitudines iuxta

Hyrcaniam primùm furtim occupauerunt, deinde pleraque finem etiam virtute obtinuerunt.

^r Assyrij ab Assur filio Sem vocati, gens potentissima, quæ ab Euphrate vsque ad Indorum fines omnem in medio tenuit regionem.

^t Medi à rege suo cognominati putantur: namque Iason Peliaci regis frater, à Pelia filijs Thesalia pulsus est, cum Medea vxore sua, cuius fuit priuignus Medus rex Atheniensium: qui post mortem Iasonis Orientis plagam perdomuit, ibique Mediam urbem condidit, gentemque Medorū nomine suo appellauit. ^x Sed inuenimus in Genesi quod Madai auctor gentis Medorum fuit, à quo & cognominati, vt superius dictum est.

^z Persæ à Perseo rege sunt vocati, qui è Græcia in Asiam transiens, ibi barbaras gentes graui diuturnoque bello perdomuit: nouissimè victor nomen subiectæ genti dedit. Persæ autem ante Cyrū ignobiles fuerunt; & nullius inter gētes loci habebantur. Medi semper potentissimi fuerunt.

Chasdim, qui nunc Chaldæi vocantur, à Chased filio Nachor fratris Abrahamæ cognominati sunt.

^a Sabæi dicti *ἀπὸ τοῦ σέβειν*, quod est supplicare & venerari, quia diuinitatem per ipsorum thura venerantur: ipsi sunt & Arabes qui in montibus Arabiæ sunt, qui vocantur Libanus & Antilibanus, vbi thura colliguntur.

Syri ab Assurim vocati perhibentur, qui fuit nepos Abrahamæ ex Cethura, quos autem veteres Assyrios, nunc nos vocamus Syros, à parte totum appellantes.

^c Hebræi vocati sunt ab Heber: qui pronepos fuit Sem.

Israëlitæ verò ab Israel filio Isaac. ^d Nam patriarcham Hebræorū constat fuisse Israël: à quo duodecim tribus Iudæorum Israëlis vocabulum sortitæ sunt. ^e Iudæis autem scissura decem tribuum nomen imposuit. Nam antea Hebræi siue Israëlitæ nuncupabantur. Ex quo autem in duo regna Dei populus diuisus est, tunc duæ tribus quæ de stirpe Iuda reges habebant, Iudæorū nomen sortitæ sunt. Reliqua pars decem tribuum, quæ in Samaria sibi regem constituit, ob populi magnitudinem pristinum nomen retinuit Israël.

^f Samaritanorum gens sumpsit exordium ab Assyrijs, qui transigrati habitauerunt

in Samaria: qui Latine interpretantur custodes, eò quòd captiuato Israël isti in terra regionis eorum ad custodiã collocati sunt. Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus, apud Sidonem regnavit, eòsque populos ex suo nomine Phœnices, eamque prouinciam Phœniciã nuncupauit.

Sidones autem à ciuitate quæ vocatur Sidon traxisse vocabulum perhibentur.

Saraceni dicti, vel quia ex Sara genitos se prædicent: vel sicut gentiles aiunt, quòd ex origine Syrorum sint quasi Syrigenæ. Hi per amplam habitant solitudinem. Ipsi sunt & Ismaelitæ, vt liber Genescos docet, quòd sint ex Ismaele. Ipsi Cedar à filio Ismaëlis. Ipsi Agareni ab Agar, qui, vt diximus, peruerso nomine Saraceni vocantur, quia ex Sara se genitos gloriantur.

Philistæi ipsi sunt Palæstini, quia p litteram sermo Hebræus non habet: sed pro eo φ Græco vtuntur. Inde Philistæi pro Palæstinis dicuntur à ciuitate vtique sua. ijdem & allophyli, id est alienigenæ. ob hoc quia semper fuerunt inimici Israël, & longè ab eorum genere & societate separati.

Chananæi appellati de Chanaan filio Cham, quorum terram Iudæi possederunt. Ex cuius origine fuit Emor pater Sichem, à quo Amorrhæi sunt nuncupati.

Ægyptij ab Ægypto quodam suo rege vocati sunt. Nam antea Ærij dicebantur. Interpretantur autem lingua Hebraica Ægyptij affligentes, eò quòd afflixerint Dei populum, priusquam diuino auxilio liberaretur.

Armenius ex Thessalia vnus de numero ducù Iasonis qui ad Colchos profecti sunt: recollecta multitudine quæ amisso rege Iasone passim vagabatur, Armeniam condidit gentique ex suo vocabulo nomen dedit.

Limes est Persicus: qui Scythas ab eis diuidit Scythia cognominatus, à quo limite Scythæ à quibusdam perhibentur vocati, gens antiquissima semper habita. Hi Parthos, Bactrianosque, foeminae autem eorum Amazonum regna condiderunt.

Massagetæ ex Scytharum origine sunt. Et dicti Massagetæ quasi graues, id est, fortes Getæ. Nam sic Liuius argentum graue dicit, id est, massas. Hi sunt qui inter Scythas atque Albanos septentrionalibus iugis inhabitant.

Amazones dictæ sunt, seu quòd simul uerent sine uiris, quasi ἀμα ζῶσαι, siue quòd adustis dexterioribus mammis essent, ne sagittarum iactus impediretur, quasi ἀνευ μαστῶν. Nudabāt enim quam adusserant mammam. Has Titianus vnimāmas dicit. Nam hoc est Amazon, quasi ἀνευ μαστῶν, id est, sine mamma. Hasiam non esse constat: quòd earū partim ab Hercule, partim ab Achille, vel ab Alexandro vsque ad internicionem deletæ sunt.

In parte Asiaticæ Scythiæ gentes quæ posteros se Iasonis credunt albo crine nascuntur ab absiduis niuibis, & ipsius capilli color genti nomen dedit, & inde dicuntur Albani. Horum glauca oculis, id est, picta inest pupilla: adeò vt nocte plusquam die cernant. Albani autem vicini Amazonibus fuerunt.

Vgnos antea Hunnos vocatos, postremo à rege suo Abares appellatos dicunt, qui prius in vltima Mæotide inter glaciale Tanaim & Massagetarum immanes populos habitauerunt. Deinde perniciousis equis Caucasi rupibus, vbi feras gentes Alexandri claustra cohibent, eruperunt: & orientem viginti annis tenuerunt captiuum, & ab Ægyptijs atque Æthiopicibus annum vestigal exegerunt.

Troianorum gens antea Dardana, à Dardano nominata. Nam Dardanus & Iasius fratres è Græcia profecti: ex ijs Iasius ad Thraciam, Dardanus ad Phrygiam peruenit, ibique primus regnavit. Post quem filius eius Eriçthonius, deinde nepos eius Tros, à quo Troiani nuncupati sunt.

Galatæ Galli esse noscuntur, qui in auxilium à rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo sparta victoria diuiserunt: sicque deinde Græcis admixti, primùm Gallogræci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ nuncupantur.

Græci ante Thessali à Thessalo, postea à Græco rege Græci sunt nuncupati. Nam Græci propriè Thessali sunt.

Lapithas autem gentem Thessaliæ fuisse aiunt circa Peneum amnem olim inhabitantem, à Lapitha Apollinis filia nuncupatos.

Sicyonij Græci sunt nuncupati, à Sicyonio rege. Hi primùm Ægialæi vocabantur, à rege Ægialeo qui primus Sicyonijs imperauit, à quo & Ægialæa nuncupata est quæ nunc Peloponnesus à Pelope rege suo vocatur.

vocatur. Ipsi sunt & Arcades ab Arcade rege Iouis & Calystonis filio dicti.

Danai à Danao rege vocati. Ijdem & Argiui ab Argo conditore cognominati. Postquam autem Græcorum rex Apis mortuus est: huic filius Argus successit in regnum, & ex eo Argiui appellati sunt, qui etiam ab eis post obitum vt Deus haberi cœpit, templo & sacrificio honoratus.

Achæi, qui & Achiui ab Achæo Iouis filio dicti.

Pelasgi nominati, quia cum velis pascis verno tempore aduenisse Italiam * visi sunt, vt aues. Primos enim eos Varro Italiã appulisse cōmemorat. Græci verò Pelasgos à Pelasgo Iouis, & Larissæ filio perhibent dictos. ^z Myrmidones, fuerunt Achilles socij: Dolopes Pyrrhi. dicti autem Myrmidones propter astutiam quasi *μύρμηκες*, id est, formicæ. Eratosthenes autē dicit dictos Myrmidones à Myrmidone duce, Iouis & Eurimedusæ filio.

Cecropi Atheniensium regi ^a successit Cranaus, cuius filia Atthis nomen & regioni & genti dedit. Et ex eã Artici cognominati, qui sunt Athenienses.

^b Ion, vir fortis ex suo nomine eisdem Athenienses vocauit Iones.

Macedones à nomine Emathionis regis antea Emathij nuncupati sunt: postea Macedones dicti à Macedone rege Deucalionis materno nepote.

^c Epirotæ à Pyrrho Achilles filio prius Pyrrhidæ, postea verò à Pyrrho rege ad Italiam transire præsumperunt.

Dorus Neptuni & ^d Ellepis filius fuit, vnde Dori & originem & nomen ducunt. Sunt autem pars Græciæ gentis, ex quibus etiam cognominata est tertia lingua Græcorum quæ Dorica appellatur.

Lacedæmones à Lacedæmone Semelæ filio dicti. Hi ^e diu perseuerantes in bello cōtra Messenios, veriti ne diuturnitate prælij spem prolis amitterent: præceperunt vt virgines eorum cum iuuenibus domi relictis concumberent, sicque ex promiscuo virginum & maritorum concubitu iuuenes de incertis parentibus nati sunt, & ex nota materni pudoris Parthenij vocati sunt. Nam ipsos esse Spartanos quos & Lacedæmones. ^f Spartanos verò propter repentinos aduersus Cadmum quasi de terra contractus, & ex omni parte conflictus ita vocatos.

Thracæ ex filio Iaphet qui vocatus est

A Thiras & orti & cognominati, vt superius dictum est, perhibentur: licet gentiles eos ex moribus ita dictos existimēt, quòd sint truces. Sæuisissimi enim omnium gentium fuerunt, vnde & multa de eis fabulosa memorantur: quod captiuos Dijs suis litarent, & humanum sanguinem in ossibus capitum essent soliti potare. De quibus Virgilius, Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarū. quasi crudelium & auarorum.

^g Istrorum gens originem à Colchis ducit, qui missi ad Argonautas persequendos, vt à Ponto intrauerunt Istrū fluuiū, à vocabulo amnis quo à mari cōcesserāt appellati sunt.

^h Romani à Romuli nomine nuncupati, qui urbem Romam condidit, gentique & ciuitati nomen dedit. Hi ante à Saturno Saturnij, à Latino Latini vocati sunt. Nam Latinus Italiæ rex fuit, qui ex suo nomine Latinos appellauit, qui postea Romani nuncupati sunt. Hi & Quirites dicti, quia Quirinus, dictus est Romulus, quòd semper hasta utebatur, quæ Sabinorum lingua quiris dicitur.

Italus quoque & Sabinus, & Sicanus fratres fuerunt, ex quibus nomina populis imposita & regionibus sunt. Nam ab Italo Itali, à Sabino Sabini, à Sicano Sicani, qui & Siculi cognominati sunt, idem & Sicilienses.

Thursci, Italiæ gens est à frequentia sacrorum, & thuris vocata, id est, *ἀπὸ τοῦ θυρίου*.

ⁱ Umbri Italiæ gens est, sed Gallorum veterū propago, qui Apenninum montem incolunt. De quibus historiæ perhibent quòd tempore aquosæ cladis imbribus superfuerint, & ob hoc *ὀμβρίους* Græcè nominatos.

Marsi, gens Italiæ dicta ^k à comite Liberi Marsya qui vsum illis vitium ostendit, & ob hoc illi statuam fecerunt: quæ am postea Romani victis Marsis tulerunt. ^l Marsos autem Græci Vicos vocant, quasi *ὀφίσχοις*, quòd multos serpentes habeant, & *ὀφίς* serpens dicatur. illæfos autem esse carminum maleficijs: inhabitant autem plagam Apennini montis simul cum Vmbris.

Gothi à Magog filio Iaphet nominati putantur, de similitudine vltimæ syllabæ, quos veteres magis Getas, quàm Gothos vocauerunt, gens fortis & potentissima, corporum mole ardua, armorum genere terribilis, de quibus Lucanus. Hinc Dacus premat, inde Getes, occurrat Iberis.

^m Daci autem Getarum suboles fuerunt, & dictos putant Dacos quasi Dagos, quia de Gotho-

Gothorum stirpe creati sunt. De quibus ille, Ibis Arctos procul vsq. Dacos.

Bessi barbari fuerunt, qui à multitudine bouum sic vocati creduntur. De quibus quidam, Qui colit terræ medio, vel ille Diuitis multo boue pileatus Accolaripæ.

Gipedes pedestri prælio magis quàm equestri sunt vsi, & ex hac causâ ita vocati.

Sarmatæ patentibus campis armati inquitabant, prius quàm eos Lentulus Danubio prohiberet, atque inde ob studium armorum Sarmatæ nuncupati existimantur.

Lanus fluius fertur vltra Danubium, à quo Alani dicti sunt, ° sicut & populi inhabitantes iuxta Lemannum fluiû Alemani vocantur. De quibus Lucanus, Deseruere cauo tentoria fixa Lemanno.

Longobardos vulgò ferunt nominatos à proluxa barba & nunquam tonsa.

Vindilicus amnis ab extremis Galliæ erumpens, iuxta quem fluuium habitasse, & ex eo traxisse nomé VVandali perhibentur.

Germaniæ gentes dictæ quòd sint immania corpora, immanésque nationes sæuissimis duratæ frigoribus, qui mores ex ipso cæli rigore traxerunt, ferocis animi & semper indomiti, raptu venatûque viuentes. Horum plurimæ gètes variæ armis, discoloribus habitu, linguis dissonæ, & origine vocabulorum incertæ, p vt Tolosates, Angriuari, Quadi, Tungrij, Marcomani, Bructeri, Chamaui, VVangiones, Tubantes: quorum immanitas barbariæ etiam in ipsis vocabulis horrorem quendam significat.

Sueui pars Germanorum fuerunt in fine Septentrionis, de quibus Lucanus, Fundit ab extremo flauos Aquilone Sueuos. Quorû fuisse centû pagos & populos multi prodiderunt. Dicti autem Sueui purantur à monte Sueuo, qui ab ortu initium Germaniæ facit, cuius loca incoluerunt.

Burgundiones quondâ à Romanis subacta interiore Germania per castrorum limites positi à Tiberio Cæsare in magnâ coaluerunt gentem, atque ita nomen ex locis sumpserunt: quia crebra per limites habitacula cõstituta: Burgos vulgò vocant. Hi postea rebelles Romanis effecti: plusquam octoginta millia armatorum ripæ Rheni fluminis infederunt, & nomen gentis obtinuerunt.

Saxonum gens in Oceani littoribus & paludibus inuisa sita, virtute atque agilitate

habilis. Vnde & appellata, quòd sit durum & validissimû genus hominû & præstans cæteris piraticis.

Franci à quodam proprio duce vocati putantur. Alij eos à feritate morum nuncupatos existimant. Sunt enim in illis mores inconditi, naturalis ferocitas animorum.

Britones quidâ Latine nominatos suspicantur: eò quòd bruti sint, gens inter Oceanum interfuso mari quasi extra orbem posita. de quibus Virgilius: toto diuisos orbe Britannos.

Scoti propriâ lingua nomen habent à picto corpore, eò quòd aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum stigmate annotentur.

Galli à candore corporis nûcupari sunt. γάλα enim Græcè lac dicitur. Vnde & Virgilius sic eos appellat, cum ait de ijs: tum lactea colla Auro innectuntur. Secundum diuersitatem enim cæli, & facies hominum, & colores, & corporû quantitates, & animorum diuersitates existunt. Inde Romanos graues, Græcos leues, Afros versipelles, Gallos naturâ feroces atque aciores ingenio peruidemus, quod natura climatum facit. Galli autem Senones antiquitus Xenones dicebantur, quòd Liberum hospitio recepissent, postea x in f litteram commutata est.

Vacca oppidû fuit iuxta Pyrenæû, à quo sunt cognominati Vaccei, de quibus creditur dixisse poëta: latèq. vagantes Vaccei. Hi Pyrenæi iugis per amplâ montis habitant solitudinem. Idè & Vascones quasi Vaccones c in f litteram demutata. Quos Cn. Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum redire festinâs de Pyrenæi iugis deposuit & in vnum oppidum congregauit. Vnde & Conuenarum vrbs nomen accepit.

Hispani ab Ibero amne primûm Iberi, postea v ab Hispalo Hispani cognominati sunt.

Galleci à candore dicti, vnde & Galli. Reliquis enim Hispaniæ populis candidiores existunt. Hi Græcam sibi originem asserunt. Vnde & naturali ingenio callent. Siquidem post finem Troiani belli Teucrû morte Aiæcis fratris inuisum patri Telamoni, cum nõ reciperetur in regnum, Cyprum concessisse, ibiq. urbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidisse, inde ad Galliciam profectû, & positis sedibus ex loco genti nomen dedisse.

Astures

Astures, gens Hispaniæ, vocati eò quòd A circa Asturã flumen septi montibus syluisq. crebris inhabitent.

^z Cantabrigens Hispaniæ à vocabulo vr- bis, & Iberi amnis, cui insidüt, appellati. Ho- rum animus pertinax, & magis ad latroci- nandum & ad bellandum, vel ad perpetien- dum verbera semper parati.

Celtiberi ex Gallis Celticis fuerunt, quo- rum ex nomine appellata est regio Celtibe- riã. Nam ex flumine Hispaniæ Ibero, vbi confederant, & ex Gallis qui Celtici dice- bantur, mixto vtroque vocabulo Celtiberi nuncupati sunt.

^a Afri appellati abvno ex posteris Abra- hæ, qui vocabatur Afer: qui dicitur duxisse B. aduersus Libyam exercitum, & ibi victis ho- stibus confedisse, eiusque posteros ex no- mine atavi & Afros & Africam nuncu- passè.

^b Pœni autem Carthaginenses sunt à Phœ- nicibus nuncupati, qui cum Didone profe- cti sunt.

Tyrii verò à Tyria vrbe Phœnicum no- minati, de qua profecti sunt, & in Africæ lit- tus venerunt.

Getuli Getæ dicuntur fuisse, qui ingenti agmine à locis suis nauibus conscendentes, loca Syrtium in Libya occupauerunt: & quia ex Getis venerant, deriuato nomine Getuli cognominati sunt. Vnde & opinio est apud Gothos ab antiqua cognatione Mauros cõ- sanguinitate propinquos sibi vocare.

^c Africam autem initio habuere Libyes, deinde Afri, post hæc Getuli, postremum Mauri & Numidæ

Mauri & Numidæ, vt Afri putant, sic sumserunt exordium & vocabulum. Nam postquam in Hispania Hercules interijt; & exercitus eius compositus ex varijs genti- bus, amisso duce, passim sibi sedes quære- bant, ex eo numero Medi & Persæ & Arme- ni nauibus in Africam transfrecti proxima D maris loca occupauere. Sed Persæ dum mate- riam in agris pro construendis domicilijs non inuenirent, & ignara lingua commer- cium prohiberet: per patentem agros & di- uersas solitudines vagabantur, & à pabula- tionibus vagabundis semetipsos propria lin- gua Numidas appellauerunt, id est, sine op- pido vagos & errantes. Medi autem cum Libyjs se miscuerunt: qui proximè Hispaniã inhabitabant, quorũ nomen paulatim Li- byes corruerunt, barbara lingua Mauros

pro Medis appellantes: licet Mauri ob co- lorem à Græcis vocentur. Græci enim ni- grum *μαυρον* vocant, æstifero quippè ca- lore afflati atrii coloris speciem ducunt.

^d Mafsilia ciuitas Africæ est, non longè ab Atlante & hortis Hesperidum: à qua ci- uitate Mafsiliij vocati sunt: quos nos cor- ruptè Massulos vocamus, de quibus Virgi- lius, Hinc mihi Mafsilæ gentis monstrata sa- cerdos.

Gaulalum gentes sunt à meridie vsque oceanum Hesperium peruagantes. ^e His no- men Gauloë insula dedit quæ est iuxta Æ- thiopiã, vbi nec serpens nascitur, nec viuit.

Garamantes populi Africæ propè Cyre- nas inhabitantes, à Garamante rege Apolli- nis filio nominati, qui ibi ex suo nomine Garama oppidum condidit. Sunt autem proximi gentibus Æthiopũ, de quibus Vir- gilius: extremi Garamantes. ^f Extremi autè, quia sæui, & à consortio humanitatis re- moti.

Hesperij verò sunt, qui circa Hispaniam commorantur. Nam Hispania Hesperia.

Æthiopes dicti à filio Cham, qui vocatus est Chus, à quo originem trahunt. ^g Chus enim Hebraica lingua Æthiops interpre- tatur. Hi ^h quondam ab Indo flumine con- surgentes, iuxta Ægyptum inter Nilum & Oceanũ, in meridie sub ipsa solis vicinitate infederunt, quorũ tres sunt populi: Hesperij, Garamantes, & Indi: Hesperij sunt Occiden- tis, Garamantes Tripolis, Indi orientis.

ⁱ Troglodytæ gens Æthiopum: ideo nun- cupati quòd tanta celeritate pollèt, vt feras cursu pedum assequantur.

^k Pamphagi & hi in Æthiopia sunt: qui- bus esca est quicquid mandi potest & om- nia fortuitu gignentia, vnde & appellati.

^l Ichthyophagi, quòd venando in mari valeant, & piscibus tantum alantur. Hi post Indos montanas regiones tenèt, quos suba- ctos Alexander Magnus piscibus vesci pro- hibuit.

^m Anthropophagi gens asperissima sub re- gione Serum sita. Qui quia humanis carni- bus vescuntur, ideo Anthropophagi nomi- nantur. Itaque sicut his, ita & cæteris genti- bus per secula aut à regibus, aut à locis, aut à moribus, aut ex quibuslibet alijs causis immutata vocabula sunt: ita vt prima origo nominis eorum temporum vetustate non pateat.

Iam verò hi qui ⁿ Antipodes dicuntur, eò quòd

quod contrarij esse vestigijs nostris putantur: vt quasi sub terris positi aduersa pedibus nostris calcant vestigia, nulla ratione credendum est: quia, nec soliditas patitur, nec centrum terræ: sed neque hoc vlla historię cognitione firmatur, sed hoc poëtę quasi ratiocinando coniectant.

P Titanas autem quosdam in Græcia ferunt fuisse robustos & excellentes viribus populos, p quos ferunt fabulæ abirata contra deos Terra ad eius vltionē creatos. Vnde & Titanes dicti sunt ἀπὸ τῆς τῖσιος, id est, ab vltione, quod quasi vlciscendæ matris Terræ causā in deos armati extiterint: quos fabulæ à Ioue bello fuisse superatos atque extinctos fingunt, propter quod è cælo iactis fulminibus interierunt.

a Cap. II. Gentes autem à quibus. Aug. 16. de ciuit. c. 6. Ex illis igitur tribus hominib. Noë filijs, septuaginta tres, vel potius, vt ratio declarata est, &c. Nempe cap. 3. declarat.

b Hus Traconitid. Ex Hier. in quest. Heb. è quo sunt pleraq. huius cap.

c Acarnanij siue Curix. Mendosè apud Hieronym. Curix, pro Curix. Stephanus: Ἀκαρνανία χώρα μεχόρισμένη τῶν Κρητῶν πρὸς ἀχελῷο. διὸ καλεῖται οἱ μὲν κερὸμενοι Κρηῖτες, οἱ δὲ ἀκέρμενοι Ἀκαρνανες. Quod autē Hieronymus, & Isidorus Curesas cum Acarnanib. confundūt, idem ab alijs quoque factum narrat Strabo.

d Qui ab Euphrate. Idem inf. lib. 14. c. 13. Vid. Hieron. q. in. c. 25. Gen.

e Edom filius Esau. Quod Gen. 36. legitur; Hæ sunt generationes Esau patris Edom. Idumæor. intellige. Ipse enim Esau est Edom, vt eo loco dicitur, filium eius nominis nullum habuit, nisi Idumæos, quos semper Edom, nunquam Idumæa nomine nisi in Græca tralatione nuncupari, ait Hieronymus ad Ezech. c. 25. Et quidem in antiquissimis Biblioth. Vaticana Biblijs: αὐταὶ ἕγενέσθαι ἡσὰν πατρὸς τῶν Ἰδουμαίων, hodie legi affirmabat Chacon. Eusebius quoque in Chroni. (vnde sumpta hæc videntur). Primus (inquit) Esau, qui & Edom, à quo gens Idumæorum. Vt legi hoc loco sine fraude possit. Edō, qui & Esau, vel potius, Edom i. Esau.

f Chanaan à quo Afr. Hier. Gen. 10. De Chanaan primus natus est Sidon, à quo vrbs in Phœnicia Sidon vocatur. Deinde Aracæus, qui Arcas condidit oppidum contra Tripolin &c. Vbi de Afris mentio nulla. Potuit tamen Isidorus ad Didonis migrationē respicere.

g Filij Chus. Ex Hier. ibid.

h Filij Mesraim. Videntur deesse nomina posita apud Hieronym. Mesraim genuit Ludim, & Aramim, & Labaim, & Nephthum. Et Phetrofim, & Chasnoim, &c.

i A quo Edessa Syrix--Cæles. Verba Hieronymi è quo vocem Edessa suppleuimus.

k Magog, à quo quidam arb Verba sunt Hieronymi, qui videtur notare Ambrosium: qui lib. 2. de fid. Gog. Gotthos dixerat.

l Licet quidam Hieron. in Genes. idem Ezech. 38. Hebræi Italos suspicantur. & Isa. 66. Tubal, siue To-

bel aut Italia interpretatur, aut Iberia.

m Alchanaz à quo Sarmatæ. Supplenda videntur apud Hieronym. voces. à quo Sarmatæ, & legendum ex Ioseph.

n Filij Iauan. Hier. q. in cap. 10. De Ionib. id est, de Græcis nascuntur Elisæi, qui nominantur Æolides.

o Vsq. ad Oceanum Britan. Quod Hierony. vsque ad Gadira dixit.

p Nam multar. gent--appareat. Verba Aug. 16. de ciuit. c. 11.

q Gangaridæ. Hyrcani. è Seru. Georg. 3. & Æn. 7.

r Furerunt. eor. exul--obtinuerunt. Iustini verba lib. 41.

s Assyr ab Assur. Ex hier. Is. 19.

t Namq. Iason. Ex Iust. lib. 42.

v Cuius fuit priuign. Ex eod.

x Ibiq. Mediam. Iustinus Medeam lib. 42. sic n. Post modum Iasonis Medus amulus virtutis eius in honorem matris Medeam urbem condidit.

y Sed inuenimus in Gen. Minimè quidem in Genesi, sed apud Hierony. in Gen. vt pro inuenimus Hieronymus cum Chacone legendum credamus.

z Perse autem. Ex Hieronym. ad Is. c. 21.

2 a Sabæi dicti. è Seru. Æn. 1. ad verba. centumq. Sabæo Thure, At supra à Sabu filio Chus sabæos deduxerat.

b Quos autem veteres Assyri. è Hier. in Is. c. 19.

c Hebræi vocati ab Heber. Ita Hier. Gen. 10. Ab Abraham deduci enixè contendit: ad cap. 3. epist. ad Philip. Ambrosius.

d Nam Patriarch. Heb. Ex Euseb. chronic.

e Iudæis autem sciss. Hieron. Ion. 1. & alijs in locis.

f Samaritanor. gens--Itè Phœnix Cadm. Ex Euseb.

C Chron.

g Hi peramplam hab. Hieron ad Isai. 21.

h Philistæi ipsi sunt. Ex Hiero. ad Ezech. 25. apud quem à gente sua quod hic à ciuitate sua.

i Egyptij ab Ægypt. Ex Euseb. Chron.

k Armenius ex Thessal. Iust. lib. 42.

l Limes est Pers. Plin. & Solin. c. 52.

m Gens antiquiss. Ex Iust. lib. 2. in princip.

n Nam sic Liuius arg. seru. Æn. 6. ad V. Egregium forma iuuenem: Pro quo ære graui donatus est, id est, massis. Nam sic & Liuius argætum graue dicit, id est, massas.

o Has Titianus--deletæ sunt. è Seru. Æn. 1. ad V. Ducit Amazonidum, &c. & Æn. 11. ad vers. At medias inter cædes exultat Amazon.

p In parte Asiaticæ. Verba illa ab assiduis ninib. D Itemq. id est, picta, aliena ducebat Chacon. neq. n. sunt apud Solin. è quo sunt reliqua.

q Deinde pernicip. eq. Verba sunt Hieron. ep. 30.

r Dardanus & Iafius. Seru. Æn. 7. ad V. Dardanus Idæas. Et Euseb. in Chron.

s parta Victoria. Al. peracta. Ex Iust. lib. 25. & Hiero. in ep. ad Gal. que reperuntur lib. 14. c. 3.

t Nam Græci propriè Thessali. è Seru. Æn. 2. ad V. Eruerint Danaï. Plin. lib. 7. c. 4. Hellas eadem Thessalia, & Dryopis semper à regib. cognominata. Ibi genitus rex nomine Græcus à quo Græcia, ibi Hellen, à quo Hellenes, ibi (fortasse) Thessalus à quo Thessalia, ne Isidori fidei derogemus.

v A rege Ægialo. Euseb. in Chron.

x Vili sunt vt aues. Ergo Pei. q. quasi πένταγοι. id est, ciconia.

y Primcs

y Primos n. eos Varro. *Seru. Æn. 8.* Hi primi Italia tenuisse perhibentur.
 z Myrmidones fuer. e *Seru. Æn. 2. ad V.* Myrmidonum, Dolopumtē.
 a successit Cranaus. *Ex Euseb. Chron.*
 b Ion vir fortis. *Ex eod.*
 c Epirota à Pyrrho. *Iustin. lib. 17. & 18.*
 d & Ellopes filius. *Seru. Æn. 2. ad illud.* Dorica castra: sanè Dorus Neptuni filius fuit, vnde Dori originem duxerunt, neq. *Ellipes aut Ellopis meminit.*
 e Hi diu perseuerantes in bello. *Refert hoc ex xphoro Strabo lib. 6. cuius etiam meminit Lactantius libro. 1. c. 20. sic iuuenes ante dimissi cum virginib. ex quib. sunt Parthenij nati. Eusebius in Chronico Parthenitas. xphorus Parthenias. Seru. Æn. 3. & Georg. 4. Parthenitas vocat. Malè ergo in plerisq. codicib. Spartani. Propius à vera scriptura Gotth. Ouet. colleg. Spartenij.*
 f Spartanos vero. *Euseb. in Chron.* Ea quæ de Sparta memorantur, quos Palephatus scribit, cum proximorum essent regionum aduersum Cadmū contractisse, & propter repentinos, quasi de terra contractus ex omni parte confluentes, Spartos vocatos. *Vul. Agell. lib. 17. c. 3. & Isid. inf. de Phalanto Parthenior. dice.*
 g Istrior--qui misit. *Ab Arctha rege. Iustin. lib. 3. 2.*
 h Romani--Quirites. Thulci. e *Seruij diuersis locis.*
 i Vmbri--tempore aquolæ ciad. *Solin. c. 8. Plin. lib. 3. c. 14.*
 k Dicta à comite Liberi Marfya *Silius lib. 8.* Sed populus nomen posuit metuentior hospes, Cum fugeret Phrygios terras, æquor, Marfya Crelios, &c. *Plinius tamen lib. 7. c. 2. à Marfa Circes filia.*
 l Marfos autè Græci. *Seru. Æn. 7. ad v. Oscorumq. manus, ita scribit; Capuenses, dicit, qui antea Oici appellati sunt, quod illie plurimi abundarent serpentes. Sed, car hos cum Vmbrijs postea habitare dicit Isid. cum à Capuensib. longissimè distent, querendum.*
 m Daci autem Gotth. *Verba sunt Iustini lib. 33. Car. men vero S. Paulini.*
 n De quibus quidam. *Idem Paulin.*
 o Sicut & populi hab. t. lem. *Seru. Georg. 4. ad verba propè flumina Mellæ.*
 p Vt Tolerates. *Mira varietas in libris, dū singula nomina multimodis scribuntur. vt Tolerates, Dolerates, Olarates, Colomates. Itè Ansuari, Sansi, Vari, Anisi, Vari Anismani; Item Quadi, Quadiui, Item Tungrij, Turinaj, Vngari, Mūgrj; Itè Bruteri, Bruteni, Bruteri; Itè Camasi, Clamasi, Chasuasi, Chamau, Item Blangiani, Blanciani; Item Tubantes, Abantes. Nobis Tolosates cum Rhenan. lib. 1. German. rer. placent. Itemq. Angriuari, Quadi, Tungrij, Marco-mani; Bruteri, Chamau, VVangiones, Tubantes, ex Tacito. Quamuis pro Chamauis Clamosi. in Panegyrico Nazarij ad Constantin. Aug. mendosè (vt credo) legantur. Eadem Antonio Aug. probabantur, nisi quod pro Tolosatis. Tencteros, longius ab scriptura discedens, ex Tacito substituebat.*
 q Galli à candore. *hier. in proem. lib. 2. in ep. ad Gal. ex Lactantio, è cuius verbis Sibylla pro Virgilij nomine in quosd. nostros codices irrepsit.*
 r Gallos natura feroces, atq. acriores. e *Seru. Æn. 6. ad v. Principio cælum, ac terras, quo tamen loco non acrioris, sed pigrioris ingenij legitur. Et Iulius Firmic. lib. 1. cap. 1. & Hilar. (vt refert loco citato Hieronymus) Gallos stolidos vocant.*
 z Vacca oppidum iuxta Pyren. *A. Augustinus Iacca*

legendum existimabat Nam & Strabo lib. 3. de gentib. inter Pyreneum, & Idubedam montes Iaccetanor. agens, Iaccetanam nobilissimam predicat, vbi nunc Iacca vrbs Itaque delatbat idem qua sequuntur verba, vt aliena, abese n. a duob. cc. Carmen verò è Virgilij Æneid. libro. 4. Latèq. vagantes Vaccæ, mendosum, sed eod. modo legitur apud hier. in ep. ad Dardan.
 Quos Cn. Pompei--nomen accep. *Ex Hieronym. aduers. Vigilant. hodieq. Comange dicitur.*
 Ab Hispalo Hispani. *Ab Hispano Hispani Iustin. lib. 44. & C. Neap.*
 Galleci. *Ex eod. Iustin. Sed illa apud cum non sunt. Vnde & naturali ingenio callent,*
 Inde Galleciam profectus. *Multa omissa sunt non ab Isidoro, vt Chacon quidem censebat, sed à librario, que partes è Iustino.*
 Cantabri--à vocabulo vrbis. *Cuius & annales nostri sæpè meminere, & ruina hodie visuntur.*
 Afri appellati. *Omnia è Hieron. q. in Gen. c. 2. 5.*
 Pœni--à Phœnicib. *Seru. Æn. 1. Pœni à τριτοίχον est, quasi Phœni.*
 Africam--habuerè libyes. *Ex Sallust. in Iugurth. Massyla. Vid. Seru. ibidem.*
 His nomen Gauloc. e *Solin. sed cur Æthiopia proxima? An quia Solinus statim de Æthiopia?*
 Extremi, quia scæui. e *Seru. ad eclog. 8. quasi scæui.*
 Chus n. ling. Heb. e *Hieron. de nominib. Heb.*
 Hi quondam, &c. *Verba hier. in lib. de loc. Hebraic.*
 Troglodytz gens. *από τῆς τρύγλης, id est, caverna. quod in speluncis habitent. Solin. c. 34. sed Isidori notatio magis Trogoditis respondet, id est via voratoribus. Plinius quoq. lib. 6. c. 19. Gentes Troglodytarum idem Tuba tradit.*
 Therothoas à venatu dictos miræ velocitatis. *Neq. tamen propterea Trogoditas ab Isid. nominatos putari, cum præsertim Troglodyta in omnib. cc. legatur: sed lusisse in voce, vt solet, liberior.*
 Pamphag *Verba Solin c. 33.*
 Ichthyophag. *Ex eod. c. 57.*
 Anthropophag. *Ex eod. c. 53.*
 Antipodes. *Ex Aug. i. 6. de ciuit. c. 9 qui Lactantium secutus est, quædam etiam verba è Seruio Æn. 6. ad illud. Noctes atq. dies p. a. i. D. Has omnes atas nostra coarctat ad Antipodas ipsos penetrans. Sed Seruius non de Antipodib. sed de inferis ac terra centro loquitur.*
 Titanas. *Ex Lactant. lib. 5. c. 6.*
 Quos ferunt fabul. e *Seru. Æn. 6. Hic genus antiquum Troiæ.*

De regnis et militia vocabulis.
Cap. III.

Regnum à regibus dictum. Nam sicut reges à regendo vocati: ita regnum à regibus.

Regnum vniuersæ nationes suis quæq. temporibus habuere, vt Assyrij, Medi, Persæ, Ægyptij, Græci, quorum vices fors temporum ita voluit, vt alterum ab altero solueretur. Inter omnia autem regna terrarū duo regna cæteris gloriosiora traduntur,

P Assyrio-

Assyriorum primò, deinde Romanorum, vt temporibus & locis inter se ordinata atque distincta. Nam sicut illud prius, & hoc posterius: ita illud in Oriente, hoc in Occidente exortum est: a deniq. in illius fine huius initium confestim fuit. Regna cætera, cæteri q. reges velut appendices istorum habentur.

b Reges à regendo vocati c sicut enim sacerdos à sanctificando, ita & Rex à regendo: non autem regit, qui non corrigit. Rectè igitur faciendò regis nomen tenetur, peccando amittitur. Vnde & apud veteres tale erat prouerbium. d Rex eris si rectè facies, si non facias non eris.

Regiæ virtutes præcipuè dux, iustitia & pietas: plus autem in regibus laudatur pietas: nam iustitia per se seuera est.

Consules appellati à cõsulendo, sicut reges à regèdo, & sicut leges à legèdo: e nam cum Romani regum superbam dominationem non ferrent, annua imperia binosq. Cõsules sibi fecerunt. nam fastus regius non beniuolentia cõsulentis, sed superbia dominantis erat: hinc igitur Consules appellati, vel à consulendo ciuibus, vel à regendo cuncta consilio.

Quos tamen ideo mutandos per annos singulos instituerunt, vt nec insolens diu maneret, & moderatior citò succurreret. Inde autem duo pares quia vnus rem ciuilem, alter rem militarem administrabat. f Regnauerunt autem annis cccclxiiij.

Proconsules subiecti erant consulibus, & dicti Proconsules, eo quòd vicem consulis fungerentur, sicut procurator curatoris, i. actoris.

Exconsules autem dicti, quòd iam à consulatu exierint siue discesserint peracto vicis suæ anno.

h Dictatores nono anno post reges expulsos Romani sibi creauerunt, dum gener Tarquinij ad iniuriam soceri vindicandam, ingentem aduersus Romam collegisset exercitum. i Hi quinquenij temporis imperio vtebantur: plus enim erant honore quàm Consules, qui annuas potestates tenebant. k Et dicti Dictatores quasi principes & præceptores: vnde & magistri populi nominabantur. Vnde & dicta dicuntur.

l Cæsarium nomen à Iulio cæpit, qui bello ciuili commoto primus Romanorum singularem obtinuit principatum. Cæsar autem dictus, m quòd cæso mortuæ matris vtero prolatus educatusque fuerit: vel quòd cum cæsariæ natus sit, à quo & imperatores

sequentes Cæsares dicti (eò quòd comati essent). n Qui enim ex cæto vtero eximiebantur, cæsiones & cæsares appellabantur.

Iulius autem dictus, quia ab Iulo Æbæ filio originem duxit, vt confirmat Virgil. Iulius à magno demissum nomen Iulo.

Imperatorum autem nomen apud Romanos eorum tantum fuit prius, apud quos summa rei militaris consisteret, & ideo Imperatores dicti ab imperando exercitui: sed dum diu duces titulis imperatorijs fungerentur, Senatus censuit, vt Augusti Cæsaris hoc tantum nomen esset, eò quòd is distingueretur à cæteris gentium regibus, quod & sequentes Cæsares hactenus vsurpauerunt. o Solet enim fieri, vt primi regis nomen etiam reliqui possideant, sicut apud Albanos ex Siluij nomine omnes reges Albanorum Siluij appellati sunt: sicut & apud Persas Arsacidæ: apud Ægyptios Ptolemæi: apud Athenienses Cecropidæ.

p Augustus ideo apud Romanos nomen imperij est, eo quòd olim auerent rem publicam amplificando. Quod nomen primo Senatus Octauiano Cæsari tradidit, vt quia auxerat terras, ipso nomine & titulo consecraretur. Dum autem idem Octavianus iam Cæsar & Imperator appellaretur, vel Augustus: q postea verò dum ludos spectaret, & pronuntiatum esset illi à populo vt vocaretur & Dominus, statim manu vultuque auerso, indecoras adulationes repressit & Domini appellationem vt omen r declinauit, atq. insequenti die omnem populum grauissimo edicto corripuit, Dominumque se post hæc appellari ne à liberis quidem suis permisit. fuit enim filius Attiæ, quæ nata est de sorore Iulij Cæsaris.

Reges autem ob hanc causam apud Græcos βασιλῆς vocantur, quòd tanquam bases populum sustinent: vnde & bases coronas habent. Quanto enim quisque magis præponitur, tanto amplius pondere laborum grauat.

Tyranni Græcè dicuntur, idem Latine & reges: s nam apud veteres inter regem & tyrannum nulla discretio erat: vt, Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni. Fortes enim reges tyranni vocabantur: nam tyro fortis, de quibus Dominus loquitur: per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Iam postea in vitium accidit tyrannos vocari pessimos atque improbos reges, luxuriose dominationis cupiditatem & cru-

& crudelissimam dominationem in populis exercentes.

¹ Princeps & dignitatis modo significatur, & ordinis, sicut est illud Virgilianum: Princeps ardentem coniecit lampada Turnus, pro, primus. ^v Dicitur autem Princeps à capiendi significatione, quòd primum capiat, sicut municeps ab eo quòd munia capiat.

² Dux dicitur eo quòd sit ductor exercitus: sed non statim quicumque principes vel duces sunt, etiam reges dici possunt. In bello autè melius ducem nominari quàm regem: nam hoc nomen exprimit in prælio ducentem: vnde Virg. ducis Euandri. Sallust. Quo cupidius in ore ducis sese quisq. bonū. Non dixit in ore consulis.

Monarchæ sunt, qui singularem possidēt principatū, qualis fuit Alexander apud Græcos, & Iulius apud Romanos. Hinc & monarchia dicitur. *Mōvas* quippe singularitas Græco nomine, *ἀρχή* principatus est.

Tetrarchæ sunt, quartam partem regni tenentes. Nam *τέτραρα* quattuor sunt: qualis fuit apud Iudæam Philippus.

⁷ Patritij inde vocati sunt, pro eo quòd sicut patres filijs, ita provideant rei publicæ.

² Præfecti dicitur, quòd Prætoria potestate præsent.

^a Prætores, iidem qui & Præfecti, quasi præpositores.

^b Præsides verò dicitur, quia alicuius loci tutelam præsidialiter tenent.

Tribuni vocati, quòd militibus, siue plebibus iura tribuunt.

^c Chiliarchæ sunt, qui mille præfunt, quòs nos Millenarios nuncupamus, & est nomen Græcum.

^d Centuriones dicitur eo quòd centū præfunt militibus, sicut Quinquagenarij qui in capite sunt quinquaginta militū, sicut Decani ab eo quòd militibus decem præferuntur.

^e Miles, dicitur, quia mille erant antè in numero vno, vel quia vnus est, ex mille electus. Romulus autem ^f primus ex populo milites sumpsit & appellauit. Liber verò primus militiæ ordinem docuit.

Miles aut ordinarius dicitur, aut extraordinarius. Ordinarius est qui per ordinem militat: nec adhuc aliquem consecutus est gradum honoris: est enim gregarius, id est humilis militiæ. Extraordinarius vero, qui ob virtutem promouetur ex ordine.

Emeriti dicuntur veterani solutiq. mili-

tia, qui iam in vsu prælij nō sunt, quia mereri militare dicitur, à stipendijs scilicet quæ merentur. Idè & veterani dicuntur, quia iam in vsu prælij nō sunt: sed post multos militiæ labores quietis suffragium consequuntur.

Equestres milites dicitur, eo quòd equo sedèant. Item militat: ille in equestri ordine.

Tirones, dicuntur fortes pueri, qui ad militiam deliguntur, atque armis gerendis habiles existunt. Hi enim non ex sola professione natiuitatis: sed ex aspectu & valitudine corporis existimantur. Vnde & tirones dicitur, qui antequam sacramento rogati sint, milites non sunt. Romanæ autem militiæ mos fuit, puberes primò exerceri armis. Nam decimo sexto anno tirones militabant, quò etiam solo sub custodibus agebant, de quibus Virgilius, Et primæuo flore iuuenens: & Seruos sanè nunquam militasse constat, nisi seruitute deposita, excepto Hannibalis tempore, cum post Cannense prælium in tanta necessitate fuissent Romani, vt ne liberandorū quidè seruorū daretur facultas.

^b Desertores vocati, eo quòd, desertis militaribus officijs, euagantur. Hi in alios numeros militiæ nomen dare prohibentur, sed si non magni temporis culpam contraxerint, cæsi numeris suis restituntur. Sed & quidè deserunt exercitum ad hostes transeuntes, & ipsi Desertores vocantur.

Conscripti milites dicuntur, quia in tabulis conferuntur ab eo, qui eos ducturus est: sicut Transcripti vocantur, cum de alia in aliam legionē transeunt, & inde Transcripti, quia nomina dant, vt transcribantur.

ⁱ Optiones dicitur, quòd sint electi. Nam optare eligere est, sicut est illud, Optauitque locum regno, id est, elegit.

Excubitores dicuntur, pro eo quòd excubias semper agunt. Sunt enim ex numero militum & in porticibus excubant propter regalem custodiā. ^k Excubiæ autem diurnæ sunt, vigiliæ nocturnæ, vnde & vigiles.

^D Velites, erant apud Romanos genus militiæ, à volitando vocati. Lecti enim agilitate iuuenes cum armis suis post terga equitum confidebant, & mox cum ad hostes ventum esset, equis desiliebant, & continuò pedites ipsi ex alia parte, equitibus per quos aduecti fuerant dimicantibus, hostem perturbabant. Ab his ergo Velitibus elephanti quondam Hannibalis retro acti, cum regi iam à suis non possent, fabrili scalp pro inter aures adacto, necabantur.

P 2 Castra

Castra sunt ubi miles steterit. ¹ dicta autē A castra quasi casta, eò quòd illic castraretur libido. Nam nunquam ijs intererat mulier.

Militia autem à milibus dicta, aut à militis: quasi multitia, quasi negotium multorum, aut à mole rerum ^m quasi moletia.

Legio sex millium armatorum est, à delctu vocata, quasi lecti, id est, armis electi. Propriè autem Macedonum ⁿ phalanx, ^o Gallorum ^r cæterua, nostra legio dicitur.

Legio habet sexaginta centurias, manipulos triginta, cohortes duodecim, turmas ducentas.

Centuria est pars exercitus in centenos milites diuisa. Vnde & qui ijs præfunt centuriones dicuntur.

Subcenturiati sunt, non qui in prima, sed qui in secundâ centuria sunt, quasi sub primâ centuria; tamen stricti etiam ipsi & in speculis positi in bello sunt, ut si prima defecerit, isti quos sub se diximus laborantibus primis subueniant. Vnde & ad insidiandum ponitur succenturiatus; quasi armis dolosis instructus.

Manipulus ducentorum est militum. Manipuli autem dicti sunt milites, siue quia bellum primò manu incipiunt, siue quod antequam signa essent, manipulos sibi, id est, fasciculos stipulæ, vel herbæ alicuius pro signis faciebant, à quo signo manipulares milites cognominati sunt. De quibus Lucanus: Conuocat armatos ex templo ad signa maniplos.

Turma triginta equites sunt. Romani enim equites in vna tribu trecenti fuerunt. De singulis enim centurijs decem dabatur, & fiebat turma.

Cohors quingentos milites habet.

Tria sunt militiæ genera; sacramentum, euocatio, coniuratio.

Sacramentum; in quo post electionem iurat vnusquisque miles, se non recedere à militia, nisi post completa stipendia, id est, militiæ tempora, & hi sunt qui habent plenam militiam. Nam viginti quinque annis tenentur.

Euocatio, dum ad subitum bellum nõ solum milites, sed & cæteri euocantur. Vnde etiam consul solebat dicere: Qui rem publicam salutem esse vult, me sequatur.

Coniuratio; quæ fit tumultu, quãdo vicinũ urbis periculũ singulos iurare nõ patitur: sed repẽte colligitur multitudo & tumultuosam in ira cõflatur. Hæc & tumultuatio dicitur.

In acie autem istæ ferè formæ sunt: Exercitus, clas is, nodus, cuneus, alæ, cornua, agmen: quæ formas & nomina ab ipsis rebus de quibus translata sunt mutuantur.

Acies dicta, quòd ferro armata sit & acumine gladiatorum.

Exercitus, multitudo. ex vno genere, ab exercitatione belli vocata.

Classes dictæ propter diuisionem exercitus qui postea manipuli dicti sunt. Vnde & Virgilius, Classibus hic locus, hic acies certare solebãt. Iã postea & classis nauium dicta.

Nodus propriè est de sa peditũ multitudo, sicut turma equitum. Nodus autem dictus, pro difficultate, quòd vix possit resolui.

Cuneus est collecta in vnum militum multitudo. Vnde propter quod in vnũ coit ipsa coitio in vnũ, cuneus nominatus est, quasi couneus, eò quòd in vnum omnes coeuntur.

Alæ in exercitu triginta equites esse dicuntur, Alæ autē equites ob hoc dicti, quia tegunt pedites alarum vice.

Cornua vocantur extremitas exercitus, quòd inorta sit.

Agmen dicitur cum exercitus iter facit, ab agendo vocatum, id est, eundo. Plautus, Quò te agis ipse: Est enim exercitus ambulans. Nã agmen dicitur quod in longitudine directum est, quale solet esse cum exercitus portis procedit: quicquid fuerit aliud, abusuè dicitur.

^a Cap. III. Denique in illius fine huius initium fuit. Nam quo tempore Sardanapalus vitimus Assyriorum Rex ab Arbace Medo victus igni se tradidit, Romulus & Remus nati sunt, quantum ex Eusebio colligere licet.

^b Reges à regendo. Ex Aug. ad ps. 44.

^c Sicut enim sacerdos à sanctificando. Ex eodem, vnde etiam sup. lib. 7. c. 12.

^d Rex eris, si rectè facies. Horatius.

^e Nam cum Romani regum superbam dominationem. Ex Aug. 15. de ciuit. c. 12. qui hac ex Sallust. Catilin. apud quem etiam superbam dominationem (non vò vulgò in superbiam dominationemque) in antiquiss. libro legi aiebat Chacon.

^f Regnauerunt autem annis CCCCLXIII. Totidem numerat Hieronymus in præf. ad Aggãũ, & Euseb. in Chron. Mendosè, libri nostri CCCCLXVI. facili librarior. lapsu.

^g Sicut procurator curatoris. Vid. c. seq.

^h Dictatores nono anno Euseb. (siue Hieronymus potius) in Chron. Nono (inquit) anno post exactos reges noua dignitas est creata. Dictatura scilicet In quo Livium secutus videtur. Cassiodorus octauo anno post exactos Reges, de qua discordia Fasti inspicendi, Ant. August. non nisi duodecimo. Nostri omnes libri magno cõsensu quinto anno retinent, error fortasse natus ex nota 11x. vel x11.

ⁱ Hi quinquennij-- tenebãt. Hæc censorib. aptanda videtur, de quibus cap. seq. Nam Dictatura semestris fuit.

k &

k Et dicti Dictat. *Varr. libro. 5.* Hinc in manipulis castrensibus dicta ducibus. Hinc dictata in ludo. Hinc Dictator magister populi. *cic. 3. de legibus.* Ast quādo duellum grauius discordiā ciuium poscunt, Dictator esto, ne amplius sex menses, si senatus creuerit, idemque iuris quod duo consules teneto. Isque aui sinistra dictus populi magister esto. *Dictus vero Dictator, quod à consule dicoretur.*

l Cæsarium autem. *Imperatorum, alioqui ante Cæsarem Dictatorem Cæsar Iuliorum cognomen fuit. Euseb. in Chron.* C. Iulius Cæsar primus apud Romanos singulare obtinuit imperium, à quo Cæsares Romani principes appellati.

m Quod cæso matris. è *Seru. Æn. 1. v.* Nascetur p. t. o. Cæsar. *Quam verum (cum vixerit Aurelia cæsaris mater diu viuo cæsare) Seruius viderit.*

n Qui .n. ex secto. *Plin. lib. 7.* Auspicatus enecta parente gignuntur, sicut Scipio Africanus prior natus, primusque Cæsarium à cæso matris vtero dictus, quā de causā Cæsones appellati. *Vid. Fest. Verba verò ed. quod comati essent, aliena cum Chacone ducimus.*

o Solet n. fieri. è *Seru. Æn. 1. 2. ad v.* Murrānum hic utauos.

p Augustus--ed quod augerent *Suetonius ab auctu, vel ab auctū gestu, gustuue. Ouidius vtrumq. indicauit Fest.* 1. Huius & augurium dependet origine verbi, Et quodcunq. sua Iuppiter auget ope.

q Postea verò dum lud. spect. *Sueton. c. 53.*

r Ut omen declinauit. *Verisimè restituit hunc locum A. Conarruanus cum in libris, vt homo legeretur. Neque Isidorus, ino codici à quo he voces absunt tantum credo quantum huic emendationi. Sueton. Domini appellationem vt maledictum, & opprobrium semper exhorruit. Quod autem sequitur, quæ nata est de sorore Iul Cæsaris. verba sunt Seruij initio Æneid.*

s Nam apud veteres. è *Seru. Æn. 4. & 7. & August. 5. de ciuit. c. 19.* Sed ne tyranni non pessimi atq. improbi reges, sed veteri nomine fortes dicti existimantur. Vnde ait Virgil. Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

t Princeps & dignitatis mod. *Seru. Æn. 5. ad v.* Cū princeps medioq. Gyas, &c.

v Dictus autem princeps. *Ex Aug. lib. de Grammat.*

x Dux dictus. *Ex 18. de ciuit. c. 45.*

y Patritij inde vocati. *De nouo Patritior. genere quod erat Iustiniani tempore, A Augustinus.*

z Præfecti. *De præfectis prætorio.*

a Prætores iidem qui & præfecti. *Veteres prætores intellige, hoc est magistratus, quā ratione Prætores Consules dicebantur, & prætorij, & porta prætoria. Quod verò quasi præpositores, melius cum Varrone quasi prætores dixisset.*

b Præfides. *Glossar. Præfides in quatuor.*

c Chiliarchæ. *Ex Hieronym. Isai. 2.*

d Miles-- quia mille erat antè in numero vno. *Cohortes numeros appellari solitas à Latinis tradit Sozomen. tripart. hist. lib. 1. c. 7. Varro tamen lib. 4. Milites quod trium millium legio primò fiebat, ac singulae tribus Tat. Ramn. Lucer. milia singula mittebant.*

e ex populo. *Ex plebe.*

f Romanæ autem militiæ. è *Seru. Æn. 7. ad v.* Ante urbem pueri, &c.

g Seruos sanè nunquam militasse. *Ex eodem Æn. 9.*

A ad v. vetitisque, ad Troiam miserat armis.

h Desertores. *Vid. l. desertorum §. 3. D. de re milit. & Quintil. lib. 7. c. 7.*

i Optiones-- nam optare elig. è *Seru. Fest.* Optio qui nunc dicitur, antea appellabatur accensus, is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno milit. vt quem vellet eligeret, vnde & nomen sortitus est.

k Excubiæ autem diurn. *Ex cod. Æn. 9.*

l Dicta autem castra, *Ex cod. Æn. 3. ad v.* nos castra mouemus.

m quasi moletia. *Al molestia, quib. fauet Conchen. vernaculus. la mollitia & Rabanus. Festus: quoque. Militæ Aelius à mollitia per antiphrasin dictum putat, ed quod nihil molle, sed asperum quid reddat.*

n Macedonum phalanx. è *Seru. Æn. 2.* Et iam Argiua phalanx.

o Gallorum caterua. *Veget. lib. 2. c. 2.*

p Legio autè habet lx. *Seru. Æn. x. 1. ad v.* Volscor. edice manipulis: Signiferi, inquit, quia secundum antiquum morem in legione erant triginta. Legio autè habebat septem cohortes, sexaginta centurias. *Putat autem apud Seru. vitiose v. 11. pro x. 1. scriptum. Nam apud Isidor. omnia constat, qui paulò post cohortem quingentis militib. constare dicit. Licet (vt ait ibidem Seruius) in his reb. accessu temporis ducum varietas semper mutauerit militiæ disciplinā, Agell. lib. 16. c. 4. in legione sunt centuriæ lx. manipuli xxx. cohortes x. Vegetius quoque. lib. 2. c. 6. Sciendum est autem in vna legione decem cohortes esse debere. Sed prima cohors reliquas & numero militum & dignitate præcedit.*

q Turma-- & fiebat turma. *Concinasse videtur hac (quā nunc integra non esse nemo non videt) è Seruio & Varrone, ita vt vtriusq. aliquid restet. Ergo scripturā quæ in libris omnibus erat relinquentes, amborum verba proponemus: Seru. Æn.*

c 9. Trecentum scutati omnes: Romani, inquit, equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curijs deni dabantur, quas triginta fuisse diximus. *Varro lib. 4. Turma terma E in V abijt, quod terdeni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Ramnens. & Lucer. fiebant: itaq. primi singularum decuriar. decuriones dicti Chacon, reliquis reiectis, hac tantum ex Seruio retineri volebat: Romani equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curijs decem dabantur. Cohors, &c.*

r Nodus propriè est densa è *Seru. Æn. 10. ad illud: Abantem oppositum interim pugnæ nodumque moramq. Quod autè sequitur. Nodus autè dictus pro difficultate, alia verbi apud Seruium notio est. non ratio prioris, vt videtur existimasse Isidorus, qui Seruij commentaria sine Virgilij carminibus fortasse inspiciebat.*

s Et ipsa coitio in vnum. *verb. Aug. in lib. de ordi. c. 18.*

t Alæ autem equites. *Veget. lib. 2. c. 1. & Agell. 16. c. 4.*

v Agmen. *Seru. Æn. 1. & 9.* Agmè proprie est exercitus ambulans, quidquid fuerit aliud abusuè dicitur.

De ciuibus. Cap. IV.

D E imperijs militiæque vocabulis ex parte dictum est, deinceps ciuium nomina summatim subiungimus.

Ciues vocati quod in vnū coeuntes viuāt, vt vita communis & ornatior fiat & tutior.

P 3 Domus

Domus vnius familiæ habitaculum est, sicut vrbs vnius populi, sicut orbis domiciliū totius generis humani. Est autem domus genus, familia, siue coniunctio viri & vxoris. Incipit autem à duobus & est nomen Græcum. Nam δῶματα Græci tecta vocant. Familia est, liberi ex liberis legibus suscepti, à femore.

Genus autem à gignendo & progenerando dictum: aut à definitione certorum prognatorum, vt nationes, quæ proprijs cognationibus terminatæ, gentes appellantur.

• Populus est cœtus humanæ multitudinis, iuris consensu, & concordie communione sociatus. Populus autem eo distat à plebibus, quòd populus vniuersi ciues sunt, connumeratis senioribus ciuitatis: Plebs autem reliquum vulgus sine senioribus ciuitatis. Populus ergo tota ciuitas: vulgus verò plebs est. Plebs autem dicta à pluralitate: maior est enim numerus minorum, quàm seniorum. ^b Populus verò συχρός δῆμος dicitur id est, κοινός πολὺς. Vnde & populus dictus est. ^c Græcè autem populus dicitur λαός à lapidibus. Vulgus est passim inhabitans multitudo, quasi quisque quo vult.

Tribus dicuntur tanquam curiæ & congregationes distinctæ populorum, & vocatæ tribus, ab eo quòd in principio Romani trifariè fuerunt à Romulo dispersiti, ^d in senatoribus, militibus, & plebibus. ^e Quæ tamen tribus nunc multiplicatæ nomen pristinum retinent.

Senatui nomen ætas dedit, quòd seniores essent. ^f Alij à sinendo dictos accipiunt senatores: Ipsi enim agendi facultatē dabant.

Senatusconsultus à cōsulendo & tractando est dictus: quod sic fit, vt consulat & nocere non possit.

g Patres autem, vt dicit Sallustius à curæ similitudine vocati sunt. Nam sicut patres filios suos, ita illi, ^h rempublicam habebant.

i Patres Conscripti, quia dum Romulus decem curias Senatorum elegisset: nomina eorum præsentē populo in tabulas aureas contulit, atq; inde Patres Conscripti vocati.

k Primi ordines Senatorum dicuntur Illustres, secundi Spectabiles, tertij Clarissimi. Iam inferius quartū aliquod genus non est. Quamuis autem Senatoria quisque origine esset, vsque ad legitimos annos Eques Romanus erat, deinde accipiebat honorem Senatoriæ dignitatis.

Censores apud veteres Romanos erant.

A Est enim nomē Censoris dignitas iudicialis. Censere enim iudicare est. Itē Cēsores sunt patrimoniorū iudices, à censu æris appellati. ^l Iudices dicti quasi ius dicentes populo, siue quòd iure disceptent. Iure autē disceptare, est iustè iudicare. Non est autē iudex, si non in eo est iustitia.

Præsides rectores sunt prouinciæ: dicti eò quòd præfunt.

Prætores autem, quasi præceptores ciuitatis & principes. Iidem & Quæstores quasi quæsitores, eò quòd quæstionibus præfunt, consilium enim & causa apud eos est.

m Proceres sunt Principes ciuitatis, quasi procedes, quòd ante omnes honore præcedant. Vnde & capita trabium quæ eminent extra parietes proceres dicuntur, eò quòd primo procedant. Hinc autem ad primores facta translatio: quòd à cætera multitudine præminent.

n Tribuni dicti quòd plebi iura vel opem tribuunt. Constituti sunt autē decimo sexto anno post reges exactos. Dū enim plebs à Senatu & Cōsulibus premeretur: tunc ipsa sibi Tribunos quasi proprios iudices & defensores creauit: qui eorum libertatem tuerentur, & eos aduersus iniuriam nobilitatis defenderent, vnde & defensores dicti, eò quòd sibi plebem commissam contra insolentiam improborum defendant. ^o At contra nunc quidā euerfores: non defensores existunt.

p Numerarij vocati sunt: qui publicū nūmum ærarijs inferunt.

Functi, ab eo quòd fungantur honore & officio aliquo dicti. Hinc & defunctos mortuos dicimus, qui compleuerunt vitæ officia, nihil enim iam faciunt.

Municipes sunt in eodē municipio nati: ab officio munerū dicti, eò quòd publica munia accipiunt. Munia enim officia sunt: vnde & immunes dicuntur, qui nullū gerūt officium.

Municipales originales ciues & in locum officium gerentes.

Decuriones dicti, quòd sint de ordine curiæ. Officium enim curiæ administrant. Vnde non est Decurrio ^q qui summam non intulit, vel curiam participauit.

Curiales autem iidem & Decuriones. Et dicti Curiales, quia ciuilia munera procurant & exequentur.

Principales magistratus & Duumvirales curialium officiorum ordinis sunt. Principales dicti quòd primi sint magistratibus.

Magistratus

Magistratus verò, quod maiores sint reliquis officijs.

^r Duumvirales. ---

Tabellio vocatus, eò quòd sit portitor tabellarum. Idem Exceptor, idem & Scriba publicus, quia ea tantum quæ gestis publicantur scribit.

Burgarij à burgis dicti, quia crebra per limites habitacula constituta burgos vulgò vocant. Vnde & Burgundionum genti nomen inhæsit: quos quondam subacta Germania, Romani per castra disposuerunt, atque ita ex locis nomen sumpserunt.

^f Collegiati dicuntur quòd ex eorù collegio custodijque deputentur qui facinus aliquod commiserunt. Est enim sordidissimum genus hominum patre incerto progenitum.

Priuati sunt extranei ab officijs publicis. Est enim nomen magistratum habenti contrarium: & dicti priuati, quòd sint ab officijs curiæ absoluti.

Mercenarij sunt, qui seruiunt accepta mercede: ijdem & Barones Græco nomine, quòd sint fortes in laboribus: *βαρὺς* enim dicitur grauis, quòd sit fortis. Cui contrarius est leuis, id est, infirmus.

Publicani appellantur conductores vectigalium fisci vel rerum publicarum, siue qui vectigalia publica exigunt, vel qui per negotia seculi lucra sectantur. Vnde & cognominati sunt.

^t Villicus propriè villæ gubernator est. Vnde & à villa villicus nomen accepit. Interdum autem villicus non gubernatione villæ, sed dispensatione vniuersæ domus, Tullio interpretante, significat, quòd est vniuersarum possessionum & villarum dispensatorem.

^v Actores ijdem & curatores ab agendo & curando vocati.

Procuratores verò, eò quòd vicem Curatoris fungantur: quasi propter Curatores: sicut Proconsul pro Consule.

Coloni sunt cultores aduenæ dicti à cultura agri. Sunt enim aliunde venientes atque alienum agrum locatù colentes, ac debentes conditionem genitalem solo propter agri culturam sub dominio possessoris, pro eo quòd ijs locatus est fundus. Coloni autè quattuor modis dicuntur. Nam coloni aut Romani sunt, aut coloni Latini, aut coloni auxiliares, aut coloni ruris priuati.

Inquilini vocati quasi incolentes aliena.

A non enim habent propriam sedem: sed in terra aliena inhabitant.

Differt autem inter inquilinum & aduenam. Inquilini enim sunt qui emigrant, & non perpetuò permanent. Aduenæ autem vel incolæ aduentitij perhibentur, sed permanentes: & inde incolæ, quia iam habitores sunt, ab incolendo.

Indigenæ sunt inde geniti, & in eodem loco nati, vbi inhabitant.

Incola autem non indigenam, sed aduenam indicat.

Peregrini dicti, eò quòd ignorantur eorù parentes à quibus orti existunt: sunt enim de longinqua regione.

Vrbani vocabantur, qui Romæ habitabāt: qui verò in cæteris locis, oppidani. Nam sola vrbs, Roma, cætera oppida.

Famuli sunt ex propria seruorum familia orti.

^z Serui autem vocabulum inde traxerūt, quòd hi qui iure belli possent occidi à victoribus, conseruabantur, & serui fiebant, à seruando scilicet serui appellati.

Ancillæ à sustetaculo vocatæ, *ἀγκύρα* enim Græcè cubitus dicitur, vnde & anconem dicitur.

Mancipiū est quicquid manu capi, subdiq. potest, vt homo equus, ouis. Hæc enim animalia statim vt nata sunt, mancipium esse putantur: nam & ea quæ in bestiarum numero sunt tunc videntur mancipium esse, quando capi siue domari cœperint.

Ingenui dicti qui in genere habent libertatem, non in facto, sicut liberti. Vnde & eos Græci *εὐγενής* vocant, quòd sint boni generis.

Libertus autem vocatus, quasi liberatus. Erat enim prius iugo seruitutis addictus. Libertorum autem filij apud antiquos libertini appellabantur, quasi de libertis nati: nūc verò libertinus aut à liberto factus, aut possessus.

^D Manumissus dicitur, quasi manu emissus. Apud veteres enim quotiens manu mittebant, alapa percussos circumagebant, & liberos confirmabant: vnde & manumissi dicti, eò quòd manu emitterentur.

Dedititij primùm à deditione sunt nuncupati. Deditio enim dicitur, quādo se vincit, aut vincendi hostes victoribus tradunt, quibus hæc origo nominis fuit. Dum quondam auersus populum Romanum serui armis sumptis dimicassent, vincti se dederūt,

- comprehensivæ varia turpitudine affecti sunt. Ex his quidam postea à dominis manumissi propter suppliciorum notas quas manifestè perpessi sunt, ad dignitatem civium Romanorum non pervenerunt.
- ^d Latini (ante Romam conditam apud Latinos fiebant) nunquam per testamentum, sed per epistolam libertatem sumentes. Inde quia per testamentum non fiebant, nec ex testamento aliquid capere, nec suos hæredes facere poterant, ciues Romani postea sub consulibus per testamenta in vrbe Romana effecti sunt. Dicti autè ciues Romani, quia testamento liberi effecti in numerum Romanorum civium rediguntur. His primum aditus erat in vrbe Roma commorari, cæteris autem libertis prohibebatur, ne vel in vrbe Roma; vel intra septimum ab vrbe milliarium commanerent.
- ^a Cap. IV. Populus est cœtus. Aberat à libris vox cœtus, quam restitimus ex Augu. 19. de ciuit. c. 21. & 24. qui hæc verba è libris Cic. de rep. citat.
- ^b Populus verò. Quot hic monstra è Græcis charactribus? sed proximè accedit ad lectionem, quam posuimus, Ouet. colleg. Gotth. Vide nūquid ad hæc πολὺς συμμικτός Hieronymi Nabum 3. ad illud, Bruchus expansus est.
- ^c Græcè autem populus. è Seru. Georg. 1. ad v. Vnde homines nati durum gen.
- ^d In senatorib. mil. & plebib. Aliena hæc ducimus.
- ^e Quæ tamen tribus nunc multipl. Varr. lib. 4. Cæturia Primo à centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen; vt tribus multiplicatæ idem tenent nomen. Ead. ex eod. Varrone refert Columella lib. 5. c. 1. à quo verius fortasse sit Isidorum sumpsisse. Nam Varronis libros de ling. Lat. non putabat ab Isidoro lectos, Chacon.
- ^f Alij à sinendo. Verba sunt Seruij Æn. 5. ad v. & patribus dat iura vocatis. Sed quis hæc, obsecro, in Isidoro nō risit? at in Seruio suspiciunt idem.
- ^g Patres autem. Seru. ibid.
- ^h remp. habebant. Ita Gotth. cc. alij alebant.
- ⁱ Patres conscripti. Hæc vnde sint, quærendum. Dionys. δὲ ἡ μετέχοντες πατέρες ἑδραφοὶ προσηγορεύθησαν, ἢ μετέχοντες ἐμὲ ταύτης ἐτύχονον τῆς προσηγορίας, ἑλληνικῶν δὲ τῶν ἐδραφῶν. Neque tamen sic satis placere possunt, neque si ex aureis æreas tabulas facias, adducemur, vt hæc non adulterin. sint.
- ^k Primi ordinis. è Placidi glossis, è quo Senatorum vocem debebat Chacon.
- ^l Iudices dicti. inf. lib. 18. c. 15. & Grat. 23. q. 2. c. 1. & Greg. c. 10. de verb. signif.
- ^m Proceres-- vnde & capit. trab. è Ser. Æn. 1. ad v. Post alij proceres.
- ⁿ Tribuni-- decimo sexto. Mendosè omnes libri sexto. Ascen. in Cornelia: Tanta in illis virtus fuit, vt anno xvi. post reges exactos propter nimiam dominationem potentium secederent, leges sacratas ipsi restituerent, duos Tribunos crearent, & Pompon. c. 2. de origin. iur. Anno ferè xvi. post reges exactos
- ^A Pop. Rom. Tribunos sibi. in monte sacro creatuit.
- ^o At contra nunc quidam. Oportet hæc alicuius antiqui scriptoris verba fuisse, nam Isidori ætate Tribuni non erant.
- ^p Numerarij. Extat edictum Egica Regis in Concil. Tol. 16. vbi Numerarij muneris mentio fit.
- ^q Qui summam non intulit, vel curiam non particip. Qua de re ita Chacon: Qui decurio fiebat, is pro introitu præstitit. am summam inferebat, neque, antequam eam inferret, curialis erat; vbi verò de more nihil inferebatur, non antea curialis dicebatur, quam cum alijs curiam ingressus de rebus publicis consultaret. Vid. Plin. lib. x. ep. 333. Ant. Augustinus. Duplex, aiebat, Decurionum genus ostendi: alterum honorariorum, qui pecunia data honorem assequuntur, sed munere abstinent; alterum ordinariorum, qui Decurionum munus exercent, id enim esse curiam participare.
- ^r Duumvirales. August. in lib. de gramm. Duumvir. quasi duorum hominum vir. Malè vero explent quidam libri lacunam quæ est in Gothicis omnib.
- ^B Collegiati. De collegijs dicuntur aliqua in ritu. de iure immun. lib. 1. Digest. sed quæ ad hunc locum illustrandum non sint satis.
- ^s Villicus-- significat. Hieronymi verba in q. 6. ad Algas. Vnde pro œconomo villicum, & dispensatorem reddidisse videtur Cicero in œconomico. Xenoph. Nam & in Illorens. (vt refert Non.) dispensatoris voce est vsus Quid tu, inquæ, soles cum rationem à dispensatore accipis, si ara singula probasti, summam, quæ ex his confecta sit, nō probare?
- ^v Actores-- procuratores. Iurisconsulti Actorem præsentis esse dicunt, procuratorem absentis, Tutorem procuratorem constituere non posse, actorem posse.
- ^z quasi propter curatores. Hæc aliena existimamus.
- ^C Nam sola vrbs Roma, cætera oppid. Si quando verò Romani historici oppidi mentionem faciunt, nihil præterea addentes, oppidum Palatinum intelligunt, vbi primum fuit Roma condita, quam Ennius quadratam vocauit. & quibus extiterat Romæ regnare quadratæ.
- ^a Serui-- quod hi qui. Verba Augustin. 19. de ciuit. cap. 15.
- ^b libertor. filij apud antiq. Suet. in Claud. c. 24. Appium Cæcum Censorem generis sui proactorem libertinor. filios in Senatam allegisse docuit, ignarus temporibus Appij, & deinceps aliquandiu libertinos dictos, non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.
- ^b alapa percussos circumageb. Nam vindicta serui caput percutere, faciemque palma tergimus festuca verberare mos fuit. Verbebantur quoque & circumagebantur à dominis. Hinc Persius: Heu steriles veri, quib. vna Quiritem Vertigo facit.
- ^c Ex his quidam postea à dominis manumiss. Aug. in epist. ad Gal. Stigmata dicuntur notæ quadam penarum seruilium, vt si quis verbi gratia seruus in compedibus fuerit propter noxiam, id est, propter culpam, vel huiusmodi aliquid passus fuerit, stigmata habere dicatur, & idem in iure manumissionis inferioris est ordinis.
- ^d Latini liberti ante Rom. cond. De Latinis libertis ex lege Iulia Norbana, ex Vlpiani Titulis, Caij. & Iustiniani institutionibus satis constat. Cum quibus hæc nequaquam congruunt. Itaque negligebat ista Augustinus & auersabatur. Nam quid illud? Ante Rom. cond. apud Latinos fiebat?

Quid

Quid postremum! His primum aditus erat in vrbe Rom. com morari, &c. Sed quia veri aliquid interyicitur, vt quod per epistolam fierent, quod testamenti factiōnem non haberent, suspicari se dicebat Chacū: Latinos liberos ab Isidoro dictos. qui eo iure essent, quo liberi facti quondam à Latinis populis ante Rom. conditā. Quod quidem ad Latinor. libertorum etymon aliquid conferre, nemo negarit. Sed quomodo tam lōge Isidorus respexit: ergò amplius querendum.

e Cateris autem libertis prohib. Hoc (inquit) A Aug. gust. nemo vnquam dixit. Expellebantur tamen vrbe nonnūquam Latini ciues, si comitia impedirent.

De affinitatibus et gradibus.

Cap. V.

Hæredis nomen imposuit census æris, soluit enim tributum auctoris. In hoc enim vocabulo prima successio est hæreditatis & generis, vt sunt filij & nepotes.

Prohæres est, qui loco hæredis fungitur, quasi pro hærede: est enim aut institutus, aut substitutus.

Pater est à quo nascitur initium generis: itaque is pater familiās vocitatur. Pater autem dictus, eò quòd paratione peracta filiū procreet. b Paratio enim est rei veneræ consummatio. c Lucret. Et benè parata parant.

Genitores autem à gignendo, & parêtes quasi parientes.

Iidem & creatores. d Crementum enim est semen masculi, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc creatores parentes dicuntur.

Mater dicitur, quod exinde efficiatur aliquid: e mater enim quasi materia, nam causa pater est.

Pater familiās autem dictus, quòd omnibus in familia sua positis seruis tanquam pater filijs patria dilectione cōsulit, seruorumque conditionem à filiorum affectu nō discernit: sed quasi vnū membrum amplectitur: hinc enim exortum est nomen patrisfamiliās. Qui autem iniquè dominantur in seruis, hoc se nomine nequaquam reputent appellari.

f Materfamiliās inde vocatur, quia per quandam iuris sollempnitatem in familiam transit mariti. Tabulæ enim matrimoniales instrumenta emptionis suæ sunt. Aliās sicut & matrona est mater primi pueri, i. quasi mater nati, ita materfamiliās illa est, quæ plures enixa est. Nam familia ex duobus esse incipit.

Auus, patris pater est, ab auo dictus, id

A est, ab antiquitate.

Proauus aui pater est, quasi prope auum.

Abauus proauis pater, iam longè ab auo.

Atauus abauis pater.

Tritauus atauis pater, quasi tetratus, id est, quartus supra auum. Sed tritauus vltimum cognationis nomen est. Familia enim oritur à patre, terminatur in tritauo.

h Filius & filia à familia dicti, ipsi enim primi in ordine nascentium exiunt: vnde & Cornelia familia stirps ipsa omnis à Cornelio orta.

Familia autem à femore. i Femore enim genus & stirps ostenditur. Nam familia proseruis, abusiue, non proprie dicitur.

Stirps ex longa generis significatione vocatur.

Gnatus dictus, quia generatus. Vnde & per g scribitur.

k Suboles eò quòd substitutio sit generis,

Quadrupertitus est autē ordo filiorū ita: Vnigenitus, primogenitus, medius, nouissimus. Vnigenitus post quē nullus. Primogenitus ante quē nullus. Medius, inter omnes. Nouissimus, post omnes. i Idem & minimus à monade. Nouissimus autem propter quod nouus: quia ceteri præcedendo antiquiores existunt.

m Quattuor etiam modis filij appellantur, natura, imitatione, adoptione, doctrina. Natura, veluti cū dicuntur filij Abrahæ Iudæi. Imitatione, vt ipsius Abrahæ fidem imitantes ex gentibus, dicente Euangelio: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, vel sicut eosdem Iudæos dominus filios esse dicit diaboli, à quo non nati, sed quem fuerant imitati. Adoptione quoque, quod humana consuetudine nulli licet nescire, vel sicut nos Deo non natura, sed adoptione dicimus, Pater noster qui es in cælis. Doctrina, sicut Apostolus filios suos appellat eos quibus Euangelium prædicauit.

D Filij autem ideò in legibus liberi appellantur, vt isto vocabulo secernantur à seruis: quia sicut seruus in potestate est domini: sic filius in potestate est patris. Inde etiam filio fit emancipatio, vt sit liber à patre: sicut fit seruo manumissio, vt sit liberatus à domino.

Item liberi dicti, quia ex libero sunt matrimonio orti. Nam filij ex libero & ancilla seruilis conditionis sunt. Sæper enim qui nascitur deteriorem parentis statum sumit.

Naturales autem dicuntur ingenuarum concu-

LIBROS
REL. DE
L. MARCO

concupinarū filij, quos sola natura genuit, A
non honestas coniugij; iisdē & pueriā pūbe.

Adoptiuus filius est, qui aut à patre iusto, aut auo, aut proauo, in cuius potestate est, per emancipationē est traditus in alienam potestatem, qui vtriusque fert nomen, ^a vt Fabius Æmilius, vel Scipio Paullus.

Gemini sunt, non duo tantum simul nati, fedetiam plures. De geminis autem, vno aborto, alter, qui legitimè natus fuerit, Vopiscus nominatur.

Posthumus vocatur, eò quòd post humationem patris nascitur, id est, post obitum. Iste & defuncti nomen accipit: sic enim lex voluit: vt, qui de defuncto nascitur, defuncti nomine appelletur.

Nothus dicitur, qui de patre nobili & matre ignobili gignitur, sicut ex concubina. Est autem hoc nomen Græcū, & in Latinitate deficit.

Huic contrarius est Spurius, qui de matre nobili, & patre ignobili nascitur. Item Spurius patre incerto, matre vidua genitus, velut tantum Spurij filius, quia muliebrē naturam veteres *σπορίων* vocabāt, velut *ἀπὸ τῆς σπόρης*, hoc est, seminis, non patris nomine. Eosdē & Fauonios appellabant, quia quædam animalia Fauonio spiritu hausto concipere existimantur. Vnde & ij qui non sunt de legitimo matrimonio, matrem potius quam patrē sequuntur. Latine autē Spurij, quasi extra puritatē, id est, quasi immundi.

Nepos est, qui ex filio natus est. Dicitur autem nepos, quasi natus post. Primum enim filius nascitur, deinde nepos. Gradus enim substitutionis est. Hinc & posteritas, quasi postera ætas. Nepos autem vtriusque sexus est. Nam vt neptis dicamus in iure est propter discretionem successionis admissum.

Pronepos est, qui ex nepote conceptus natusque est. Et dicitur pronepos, quasi natus porrò post. Ex hoc quoque gradu incipit vocari & progenies: quasi porrò post geniti. Nā filij & nepotes non sunt progenies, quia nō est in eis longa posteritas. Sicut autem inferius longè editi Progenies dicuntur, ita superius proau, atauque Progenitores appellantur: quasi porrò generantes. Pronepos dicitur, quia prope nepotem.

Abnepos, quia seiungitur ab nepote. Est enim inter illum & nepotem pronepos.

Adnepos, abnepotis filius.

Trinepos, adnepotis filius, quia post nepotē quartus in ordine est, quasi tetranepos.

Minores autem non dicimus, nisi quoties graduum deficit nomen: vt puta filius, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos. Vbi isti gradus defecerint: merito iam dicimus Minores, sicut & Maiores dicimus, post patris, aui, proau, abau, atau, tritauque vocabulum.

Cap. V. Soluit enim tributū auctoris. Id est, eius, qui illum heredem instituit.

Patratio n. rei ven. consumm. Patrare obsecantū verbū fuisse ostendit *Quintil. lib. 8. c. 3.* ductare (inquit) exercitum, & patrare bellum apud Sallustium dicta sancte, & antiquè ridentur à nobis. Et Gloss. patrat. *μαστράται: κωνσταντος, ἀστὴρ αἰσχροῦς*, atque hoc tritū antiquis scriptorib. Catullo, Persio, & alijs.

Lucretius: & benè parta patrant. Optime testitur Lucretio simut, & Isidoro sua verba ex paullulum deformata scriptura nostrorum codicum Antonius Couarruias.

Crementum sem. Idem repetit lib. xi. c. i. Placid. glos excrementū, quod expuimus vel excreamus habetur. Item semen virile, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc creatores patretes dicuntur.

Mater enim quasi materia. Non vocis, quam Græcè esse non ignorabat, sed *συμμετρητῶν* notatio.

Materfam. inde voc. è *Seru. Æn. xi. ad v.* Tyrthe na per oppida matres. Vid. *Boeth. ad Topic. Cic.*

Matrona— mater nati. Vel nascitur etiam ex Agellio, & ex ipso Isidoro, qui *infr. c. 7.* quasi mater nati, vel quia iam mater fieri potest.

filii— filia. Quasi familiaris, ne hæc quidem reijcienda.

Femure enim genus. *Silan. Gotth.* femor enim, haud dubium quin, cum alterum sequeretur, omisum sit à librario. Legendum ergò femure vel femore, quando vtroque modo constat veteres locutos.

Suboles, eò quòd sit substitit. Ergò suboles, non soboles, ex hac quoque notatione scribendum apparet.

Idem & minimus à monade. Vid. *lib. seq. litt. M.*

Quattuor modis. Ex *Aug. lib. contra Adiant. c. 5.* & *1. Retract. c. 22.*

Vt Fabius Æmilius, vel Scipio Paullus. Vel *Fabius Æmilianus, Scipio Paullinus.*

Posthumus eò quòd post humat. E *Seru. Æn. 6. ad v.* tua posthuma proles: Sed *A. Augusti. & Iacob. Cuiusius* postumus scribi volunt, vt sit sola productio verbi post, vt in *postremus*. quorum sententiam adiuuant antiqui nummi.

Nothus. *Seru. Æn. 7. ad v.* supposita de matre nothos: Nothos, inquit, materno ignobiles genere. Est autem nomen Græcum; nam Latine quomodo dicatur nō est.

quia muliebrem naturam veteres spor. *Plutarch. in Problem. λεῖπρον ἢ κὴ τὸν ἕτερον λόγον. ἐστὶ ἢ ἀποπύρεσθαι, τὸ δὲ γὰρ Σαβίνας φασὶ τὸ γυναικὸς αἰδοῖν ὀνομαζέσθαι σπορίων.*

eosd. & Fauonios. *Verr. 2. de re rust.* in scœtura res incredibilis est in Hispania, sed est vera. Quod in Lusitania ad Oceanum in ea regione, vbi est oppidum Olyssippo, in mōte Tagro quædā è vento concipiunt certo tempore equæ, vt hic gallinæ quoque solent, quarum oua *ὀπνέμια* appellant. vt igitur *ομα ὀπνέμια*, ita equos Fauonios, non Fauonio stante concipiebant equæ, vt ait *Plin. lib. 4. c. 22.*

Neptos

^c Nepos autem vtriusque sex-- admissum. è *Seru. Aen. 12 ad v. Pauperque domus.*

^c Minores autem-- vocabulum. *Ex cod. Aen. 8.*

Hoc loco adiectus erat in quibusdam libris titulus integer ad gradibus cognat. ex Institut. Iustiniani. Sed quoniam in antiquioribus libris non erat, & alia Isidori nomine eadē de re à Burchardo referuntur lib. 7. c. 28. & ab Iuone lib. 7. tit. 12. Panormia, & parte 9. c. 6. Decret. & à Gratiano 35. q. 5. c. 6. qua etiam leguntur in legib. Gothor. & apud Iul. Paul. lib. 4. Sentent. Tit. xi. de gradib. nec illa Iustiniani ad nōsumus, & hæc (siquidem Isidori sunt) quibus ex locis peti possint, indicare sat habuimus.

De agnatis & cognatis. Cap. VI.

A Gnati dicti, eò quòd accedant pro natis, dum defunt filij: Qui ideò prius in gente agnoscuntur, quia veniunt per virilis sexus personas, veluti frater eodē patre natus, vel fratris filius neposve ex eo, item patruus.

Cognati dicti, quia sunt & ipsi propinquitate cognationis coniuncti. Qui inde post agnatos habentur, quia per fœminini sexus personas veniunt: nec sunt agnati, sed alias naturali iure cognati.

Proximus, propter proximitatem sanguinis appellatus.

^a Consanguinei vocati, eò quòd ex vno sanguine, i. ex vtro patris femine nati sunt: nam semen viri spuma est sanguinis, ad instar aquæ in scopulos collisæ, quæ spumam candidam facit, vel sicut vinum nigrum quod in calice agitatam spumam albam reddit.

^a Fratres dicti, eò quòd sunt ex eodem fructu, i. ex eodem semine nati.

^b Germani verò de eadem genitrice manantes: non, vt multi dicunt, de eodē germine, qui tantum fratres vocantur. Ergò fratres ex eodem fructu, germani ex eadē genitrice manantes.

Vterini vocati eò quòd sint ex diuersis patribus, & vno vtero editi: nam vterus tantum mulieris est.

^d Quattuor autē modis fratres dicuntur in diuinis scripturis, natura, gente, cognatione, affectu. Natura, vt Esau & Iacob. Andreas & Petrus, Iacobus & Ioannes. Gente, vt omnes Iudæi fratres inter se vocantur, vt in Deuteronomio: Si autem emeris fratrem, qui est Hebræus. Et Apostolus: Optabam, inquit, ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlita. Porro

A cognatione fratres vocantur, qui sunt de vna familia, i. patria: quas Latini paternitates interpretantur, cum ex vna radice multa generis turba diffunditur, vt in Genesi dixit Abraham ad Loth: Non sit rixa inter me & te, & inter pastores tuos & pastores meos, quia omnes fratres nos sumus. Et certè Loth non erat frater Abrahæ, sed filius fratris eius Aram. Quarto modo affectu fratres dicti, qui in duo scinduntur, spiritale, & commune. Spiritale quo omnes Christiani fratres vocantur: vt, Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Commune, cum omnes homines ex vno patre nati pari inter nos germanitate coniungimur. Scriptura loquente, Dicite ijs qui oderunt vos: fratres nostri vos estis.

Germana ita intelligitur, vt germanus, eadem genitrice manans.

^c Soror autem vt frater: nam soror est ex eodem semine dicta; quòd sola cum fratribus in sorte agnationis habeatur.

^c Fratres patruales dicti, eò quòd patres eorum germani fratres inter se fuerunt.

^f Consobrini verò vocati, qui aut ex sorore & fratre, aut ex duabus sororibus sunt nati, quasi consororini.

Fratruales autem materteræ filij sunt.

Subrini consobrinatorum filij.

Thius, Græcum nomen est.

C Patruus frater patris est, quasi pater alius: vnde & decedente patre pupillum prior patruus suscipit, & quasi filium lege tuetur.

Auunculus est matris frater, cuius nomē formam diminutiui habere videtur, quia ab auo venire monstratur.

Amita est soror patris, quasi alia mater.

Matertera est soror matris, quasi altera mater.

Socer est, qui filiam dedit.

^g Gener est, qui filiam duxit: gener autē dictus, quòd adsciscatur ad augendū genus.

Socer autem & focrus, quòd generū vel nulum sibi associauit.

D Vitricus autem, qui vxorem ex alio viro filium aut filiam habentem duxit: & dictus vitricus quasi nouitricus, quòd à matre superducatur nouus.

^h Priuignus est, qui ex alio patre natus est, & priuignus dici putatur, quasi priuigenus, vel quasi prius genitus: vnde & vulgò antenatus.

Vocabula autem à gente hæc videntur declinata; genitor genitrix, agnati agnata, cognati

cognati cognatæ, progenitores progenitricæ, germani germanæ.

Item de predictis affinitatibus.

Auctor mei generis, pater mihi est, ego illi filius aut filia.

Patris mei pater, mihi auus est, ego illi nepos aut neptis.

Patris mei auus, mihi proauus est, ego illi pronepos aut proneptis.

Patris mei proauus, mihi abauus est, ego illi abnepos aut abneptis.

Patris mei abauus, mihi atauus est, ego illi adnepos aut adneptis.

Patris mei atauus, mihi tritauus est, ego illi trinepos aut trineptis.

De Patruis.

Patris mei frater, mihi patruus est, ego illi fratris filius aut filia.

Patru mei pater, mihi pater magnus est, ego illi filij fratris filius aut filia.

Patru mei auus, mihi propatruus est, ego illi filij aut filiz nepos aut neptis.

Patru mei proauus, mihi adpatruus est, ego illi nepotis aut neptis filius aut filia.

De Amitis.

Patris mei soror, mihi amita est, ego illi fratris filius aut filia.

Amitæ meæ mater, mihi amita magna est, ego illi filiz fratris filius aut filia.

Amitæ meæ auia, mihi proamita est, ego illi neptis filius aut filia.

Amitæ meæ proauia mihi abamita est, ego illi nepotis, aut neptis, filius aut filia.

De Auunculis.

Matris meæ frater mihi auunculus est, ego illi sororis filius aut filia.

Auunculi mei pater, mihi auunculus magnus est, ego illi filij sororis filius aut filia.

Auunculi mei auus, mihi proauunculus est, ego illi filij nepos aut neptis.

Auunculi mei proauus mihi abauunculus est, ego illi neptis filius aut filia.

De Materteris.

Matris meæ soror, mihi matertera est, ego illi sororis filius aut filia.

Materteræ meæ soror, mihi matertera magna est, ego illi sororis nepos aut neptis.

Auiz meæ soror mihi abmatertera est, ego illi pronepos sororis aut proneptis.

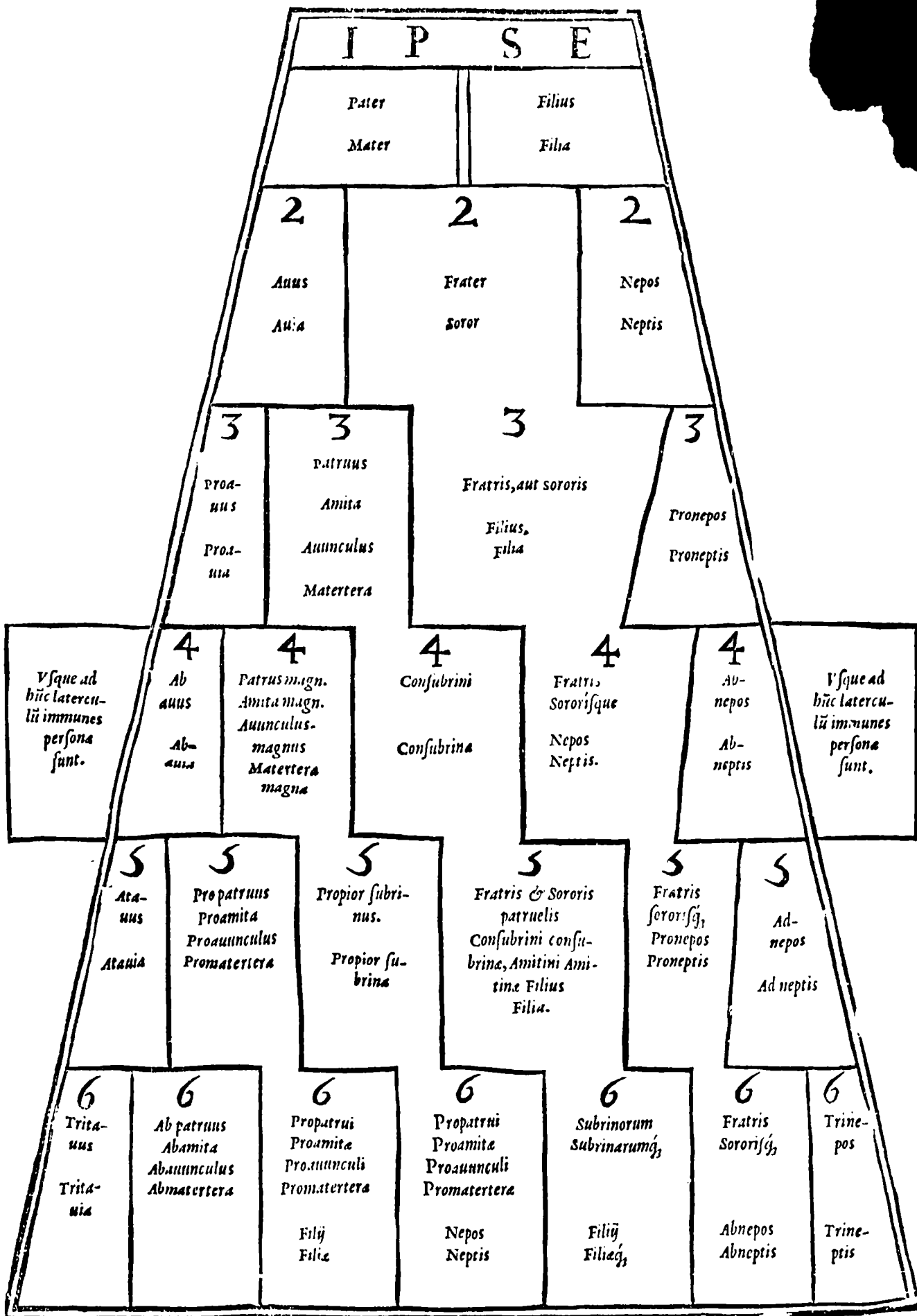
Proauiz meæ soror mihi promatertera est, ego illi neptis filius aut filia.

C

Stemmata

Stemmata dicuntur ramusculi, quos aduocati faciunt in genere, cum gradus cognationum partuntur, ut puta: ille filius, ille pater, ille auus, ille agnatus, & cognatus, & ceteri, quorum figura hæc sunt.

A R B O R I V R I S .

- a Cap. VI. Fratres dicti Fest. Frater à Græco dictus A est ἄλλος, vel quod sit fere alter.
- b Germani d. e. g. m. non (v. m. d.) de eod. germine. Vides à vocis veriloquio, significatione deerrare, vt aliud fuerit τὸ συμπαρονομαστικὸν ἐπιμαρτυροῦν commissi necesse. Saltem vt res magis patet. fraterq. à germano distingueretur. Sūt autē Seruij verba Æn. 5. ad v. Hæc germanus Eryx. Germanus est secundum Varronem in libris de gradibus de eadem genitrice manans, non (vt multi dicunt) de eodem germine, quos ille tantum fratres vocat, secundum quem benè nunc Erycen Butæ, & Veneris filium Æneæ dicit fuisse germanum. At Cornel. Fronto. Frater aut ex alia matre, aut ex alio fratre potest esse: germanus ex ipsa, parentibus sit, necesse est. Iustinianus verò lib. 3. instit. c. 2. Itaque eodem patre nati fratres agnati sibi sunt, qui & consanguinei vocantur; nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint, sed hos quoq. germanos vocari aduertit Cuiac.
- c Nam vterus tantum mulieris. è Seru. Æn. 2. ad v. vterumq. a. m. c.
- d Quattuor autem modis fratres. Ex Hieron. aduers. Helud.
- e Soror quòd sola cum frat. Antistius Labeo apud Agellium. Soror, quod quasi seorsim nascitur, separaturq. ab ea domo in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur.
- f Confubrimi. Et subrimi, & confubrimi per u perpetuò leguntur in antiquissimis libris.
- g Thius. Gloss. ἄλλος πατρός πατρός patruus, ἄλλος πατρός ἀνιούτος auunculus. Cuius nominis non in elegantem rationem redit. Simplic. in Epist. quod cū liberis parentes quasi deo, id est, dij sint, eosque deos nominare nummus metureamur, eius tamen honoris & pietatis signum aliquod in Thys remanserit. Vid. Stob. c. 42. & 77.
- h Gener-- ad augendum genus. è Seruio. Æn. xi. ad v. generumque adsciuerit vrbi.
- i Priuignus. Duæ notationes: vel quod priuo, hoc est, proprio patre, vel quod prius genus, de posteriore Paulus apud Festum. Priuignus dictus quòd antequam mater secundo nuberet est progenitus, pri enim antiqui pro præ dixerunt. Vulgo antenado.
- k Stemmata dicuntur. l. stemmata D de gradib. Sūt autem in antiquissimis quibusq. libris duo hæc tantū stemmata descripta.
- l Hæc consanguinitas-- fugientem. ex 15. de ciuit. cap. 16.
- m Idèd autem vsque ad sext. Cur vsque ad sextum, cum intra quartum nunc haberit, Vid. Rabani epist. ad Humbert. Episcopum.

De Coniugijs.
Cap VII.

V Ir sexum significat, non coniugium, nisi adieceris, vir eius.

Maritus verò etiam sine adiectione coniugem sonat, a & à mare maritus, quasi mas. Est enim nomen primæ positionis, quod facit in diminutione masculus, in deriuatione maritus.

Sponsus à spondendo vocatus. Nam ante vsum tabellarum matrimonij cautiones sibi inuicem emittebant, in quibus spondebant se inuicem consentire in iura matrimonij, & fideiussores dabāt. Vnde & admissum est vt sponsum dicamus virum, à spondendo, & sponsam similiter. b Caterū propriè spondere velle est. Ergo sponsus non quia promittitur, sed quia spondet & spondores dat.

Arrabo dicta, quasi arra bona. Quod enim datur pro coniugio, benè datur, quia coniugium bonum est. Quod verò causa fornicationis aut adulterij, malum est, idcirco arrabo non est. Dicta autem arra à re, pro qua traditur. Est autem arra, non solum spōsio coniugalis, sed etiam pro qualibet promissa re data, vt compleatur.

c Proci, nuptiarum petitores, à procando, id est, petendo dicti.

d Pronuba dicta, eo quòd nubentibus præest, quæque nubentem viro coniungit, ipsa est & Paranympa, nam nympa sponsa in nuptijs, & nympa pro lauationis officio, quod ad nomen nubentis alludit.

e Coniuges appellati propter iugū quod imponitur matrimonio coniungendis. Iugo enim nubentes subijci solent, propter futuram concordiam, ne separentur. Coniuges autem verius appellantur à prima desponsationis fide, quamuis adhuc inter eos ignoretur coniugalis concubitus, sicut Maria Ioseph coniux vocatur, inter quos nec fuerat, nec futura erat carnis vlla commixtio.

f Nuptæ dictæ, quòd vultus suos velent: translatum nomen à nubibus quibus tegitur cælum. Vnde & nuptiæ dicuntur, quòd ibi primum nubentiū capita velantur. Obnubere enim cooperire est.

Cui contraria Innuba, hoc est, innupta, quæ adhuc vultum suum non velat.

g Vxores vocatæ, quasi vniores. Moris enim erat antiquitus vt nubentes puellæ simul venirent ad limen mariti, & postes antequam ingrederentur ornarent laneis vittis & oleo vngerent. Et inde vxores dictæ, quasi vniores, h quæ idèd vetabatur limina calcare, quòd illic ianux & coëant, & separentur.

i Matrona est, quæ iam nupsit, & dicta matrona, quasi mater nati, vel quia iam mater fieri potest, vnde & matrimonium dictum. Distinguitur autem inter matronam

Q 2 matrem,

matrem, & matrem familias. Nam matr onæ, quia iam in matrimoniū conuenerunt: matres quia genuerunt: matres familiae quia iam per quandam iuris sollemnitatem in familiam mariti transferunt.

Monogamus dictus, quia vni tantum nupsit. *μόνος* enim apud Græcos vnum dicitur, *γάμος* nuptiæ interpretantur.

Bigamus autem, & trigamus à numero vxorum vocatus, quasi duabus vel tribus maritus.

k Vidua vocata, quod cum viro duo fuerint, nec circa consortium alterius viri post mortē primi coniugis, adhæserit. Nam quæ alteri post mortem prioris viri nupsit, viduæ non dicuntur. ^l Item vidua dicta, quod sola sit, nec circa consortium viri coniugalia iura custodiat.

^m Fratris vxor, Fratrissa vocatur.

Mariti frater, ⁿ Leuir dicitur.

Duorum inter se fratrum vxores, Ianitricæ vocantur, quasi eandem ianuam terentes, vel per eandem ianuam iter habentes.

Viri soror, Glor appellatur.

Sororis vir, speciale nomen nõ habet, nec vxoris frater.

^o Matrimonium, est nobilium iusta conuētio & conditio.

Coniugium est, legitimarum personarum inter se coeundi & copulandi nuptiæ. Coniugium dictum, quia coniuncti sunt, vel à iugo quo in nuptiis copulatur, ne resolui aut separari possint.

Connubium autē, non à nupta, sed à nubendo formatum. Dicitur autem connubium, cum æquales in nuptias coeunt, vt putà ciues Romani, pari vtique dignitate. Connubium autem non est, cum ciuis Romanus cum Latina iungitur. Quotiens autem connubium non est, filij patrem non sequuntur.

Hymenæus dicitur à quodā Hymenæo, qui primus prosperè vsus est nuptiis, *ἡμῆνος* vel *ἡμῆνος*, quod membranæ virginittatis est claustrum.

Contubernium, est ad tempus coeundi conuentio: vnde & tabernaculū, quod modo huc, modo illuc præfigitur.

Repudiū est, quod sub testimonio testium vel præsentium vel absentium mittitur.

^q Diortium est, quotiens, dissoluto matrimonio, alter eorum alteras nuptias sequitur. Diortium autem dictum à flexu viarum; hoc est viæ in diuersa tendentes.

A ^r Friuolum est, cum eo animo separantur, vt rursum ad se inuicem reuertantur. Nam friuolum est velut quasi mentis & effluxæ, nec stabilis. ^s Propriè autem friuola vocantur fictilia vasa inutilia.

Tres autem ob causas ducitur vxor: prima est causa prolis, de qua legitur in Genesi, Et benedixit eis dicens: Crescite & multiplicamini: secunda causa adiutorij, de qua ibi in Genesi dicitur: Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile: tertia causa incontinentiæ: vnde dicit Apostolus, vt qui se non continet, nubat.

^t In eligendo marito quattuor spectari solent, Virtus, genus, pulchritudo, sapientiā. Ex his sapientiā potentior est ad amoris affectum. Refert hæc quattuor Virgilius de Aenea, quod his Dido impulsæ est in amorem eius. Pulchritudine, Quem sese ore ferens. Virtute, - Quam forti pectore & armis. Oratione, - Heu quibus ille lactatus factis, quæ bella exhausta canebat. Genere, Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.

^v Item in eligenda vxore, quattuor res impellunt hominem ad amorem: pulchritudo, genus, diuitiæ, mores. Melius tamen est si in ea mores quærantur, quam pulchritudo. Nunc autem illæ quærantur, quas aut diuitiæ, aut forma, non quas probitas morum commendat.

Ideò autem sceminae sub viri potestate consistunt, quia leuitate animi plerumque decipiuntur. Vnde & æquum erat eas viri auctoritate reprimi. Proinde & veteres voluerunt sceminas in nuptas quamuis perfectæ ætatis essent, propter ipsam animi leuitatem, in tutela consistere.

^a Cap. VII. & à mare maritus. Et à marite marit, Gothici mendose, vt videtur.

^b Cæterum spondere prop. velle est. vnde sponte. Vid. Varr. lib. 5. & Agell. lib. 4. c. 4.

D ^c Proci à procando. è Seruio.

^d Pronuba dicta, quod nubentibus præest. è Seruio. ad v. pronuba Iuno *Æn.* 4. Festus. Pronubæ adhibentur nuptis, quæ semel nupsit matrimonio perpetuam auspicantes.

^e Coniuges, &c. *Omnia ex Agust. lib. 1. de nupt. & cōcup. cap. 11.*

^f Nuptæ. *Ead. lib. 2. de offi. c. 19.*

^g Vxores quasi vxores - Moris. n. erat. è Seruio *Æn.* 4. ad v. Coniugis antiq. m. q. h. c.

^h Quæ idem vetabantur limina calcare. *Elegans ratio. Seruius verò ex Varrone ided, ait, nuptas limen non tangere*

tangere, ne à sacrilegio inchoarent, si deposituræ virginitatem calcant rem Vestæ consecratam. ad eclog. v 111.

ⁱ matrona. *Sup. c. 5.*

^k Vidua vocata quod cū viro duo fuerint. *Quasi dicat, nunc una sit: Ita enim videtur retineri posse veterum librorum scriptura. Quidam ex Rabano ita legebat; quod cum à viro diuisa fuerit, circa consortium alterius viri non adhaerit.*

^l Item vidua dicta quod sola sit. *Quasi sine diuitate, ut enim Labco ait. Vidua sic dicta quasi vecors, velanus, qui sine corde aut sanitate est. Aut verius fortasse quasi valde diuisa, nam ve augere solet, ut in vehemens, vescus, iduere autem diuidere, aut findere, quod videtur respexisse Horatius. Idus tibi sunt agende, Qui dies mēsem Veneris marinæ Findit Aprilem.*

^m Fratris vxor fratris. *Festus. Fratria vxor fratris. Non. Fratriæ appellantur fratrum inter se vxores.*

ⁿ Leuir-- glos-- Ianitricis. *Modestin. in l. non facile. D. de gradibus. Viri frater leuir. Is apud Græcos ἀνῆρ appellatur. Viri foror glos. dicitur. apud Græcos γάμος duorum fratrum vxores ianitricis dicuntur. apud Græcos ἀνῆρτες. Gloss. Ianitricis ἀνῆρτες ἀδελφῶν γυναικῆς*

^o Matrimonium est nobilium. *A. Augu. Cur nobi-*

lium? an quia ciuium tantum erant Romanor. vel quia auspiciato fiebat, & plebeiiorum nulla erant antiqua auspicia, ut est apud Liuium?

^p vel ἀνὸ τῶ ὑμῖν. *Donat. in Adelp. ad v. Missa hæc face, Hymenarum, &c. Alij quod ὑμῖν dicatur membrana quædam, qua est munita Virginitas.*

^q Diuortium à flex. viar. *Seru. Æn. 9. ad v. Obijciūt equites sese ad diuortia nota. Diuortia, inquit, diuerticula viæ militaris.*

^r Fribolum est. *Vlpian. in l. cum hic Statius §. diuortiū. D. de don. inter vir. & vx. Quod si diuortium, inquit, non intercesserit, sed fribusculum, profecto valebit donatio, si fribusculum quieuit.*

^s Propriè enim friuola. *Fest. Friuola sunt propriè vasa fictilia quassa vnde dicta sunt verba friuola, quæ minus sunt fide subnixa.*

^t In eligendo marit. *Ead. lib. 2. de offi. c. 9. Nisi quod pro sapientia orationem illic posuit. Ut hic quoq. in enumeratione.*

^v Item in eligenda vxore quattuor. *In officijs verd, In fœminis tria spectabantur, si generosa, si benè morata esset, si pulchra. Et Donat. in Phorm. Actor. 1. Scen. 2. Quattuor sunt, quæ in sponsis quæruntur; forma, probitas, dos, nobilitas. Sed quid in officijs secutus sit, cum dotem, siue diuitias omisit (si modo omisit) non est obscurum.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS.

Vocum certarum Alphabetum.

LICET^a ORIGO^A nominum vnde veniat à Philosophis, eam teneat rationem, ut homo ab humanitate, sapiens à sapientia nominetur, quia prius sapientia, deinde sapiens: tamen claret alia specialis in origine quorundam nominum causa, sicut homo ab humo, vnde propriè homo est appellatus. Ex quibus exempli gratia quædam in hoc opere posuimus.

A

Æros vir fortis & sapiens.

^a Auctor ab augendo dictus. ^b Auctorem autem fœminino genere dici nō posse existimant. Nam quædam sunt, quæ in fœminino flecti non possunt, ut cursor.

Actor, ab agendo.

^c Alumnus ab alendo vocatus: licet & qui alit, & qui alitur, alumnus dici potest, i. & qui nutrit, & qui nutritur: sed melius tamen qui nutrit.

Amicus per deriuationem, quasi animi custos: dictus autem propriè amicus ab hamo, id est, catena charitatis, vnde & hamus quod teneant.

Amator, turpitudinis, quia amore torquetur

Q;

quetur

quentur libidinis.

Amabilis autem, quòd sit amore dignus.

^d Amasius, eò quòd sit pronus ad amorem.

Astutus ab astu vocatus, quod est callidi & cauti hominis, qui possit sine periculo fortiter aliquid facere.

Argutus, quia argumentum citò inuenit in loquendo.

Acer, in vnamquamque formam vegetus ac nimius.

Alacer, à velocitate & cursu, quasi diceret aliger.

Armiger, quòd arma gerat.

Alacris, lætus, alacriter gestiens, & nullius rei nouitate turbatus.

Agilis, ab agendo aliquid celeriter, sicut docilis.

^e Æmulus, eiusdem rei studiosus, quasi imitator & amabilis: aliàs inimicus inuenitur.

Æquus, est secundum naturam iustus dictus, ab æqualitate: hoc est ab eo quòd sit æqualis, vnde & ^f æquitas appellata, ab æqualitate quadam scilicet.

Æquæuus, ab eo quòd sit alteri æqualis suo, i. coætaneus.

Arrogans, eò quòd multum rogetur, & ille fastidiosus sit.

Audax, propriè pro arrogante ponitur.

Animosus, quòd sit animis & viribus plenus.

Animatus, quasi animo auctus, & quasi animo firmatus.

Elatus, pro eo quòd seipsum super mensuram suam eleuet, dum magnus sibi videtur de his quæ agit.

Attollens, quòd se eleuet & erigat.

Ambitiosus, quòd honores ambiat.

Auidus dictus ab auendo, auere enim cupere est. Hinc & avarus. Nã quid est avarum esse: progredi vltra quàm sufficit.

^g Avarus ex eo dictus, quòd sit auidus auri, & nunquam opibus expleatur, & quantum plus habuerit, tantum plus cupiat, Flacci super hoc concordante sententia, qui ait, Semper avarus eget -. & Sallustij, Quod avaritia neque copia, neque inopia minuitur.

Amarus, à sapore translatum nomen habet. Est enim insuavis, nec nouit quenquã ad confortiũ suũ aliqua inuitare dulcedine.

Adulter, violator maritalis pudoris, eò quòd alterius thorum polluat.

^h Anceps, huc illucque fluctuans ac dubius,

A istud an illud capiat, & in quam partem declinet anxius.

Atrox, quod sit tetrus moribus.

Abstemius, à temeto, i. vino, quasi abstinens à vino.

Ablactatus, quod sit à lacte ablatus.

Æger, quod agatur infirmitate, vel tristitia ad tempus.

Ægrotus, quod sit eger frequentius, sicut iratus & iracundus.

Ærumnosus, à rumine dictus, quòd per inopiam miser factus esuriat & sitiatur.

Auspex, eò quod auium auspicia intēdat, sicut auiceps, quòd aues capiat.

ⁱ Astrosus, ab astro dictus, quasi malo sidere natus.

^B Enormis, eò quòd normam & mensuram excedat.

Abactor, est fur iumentorum & pecorũ, quem vulgò abigeum vocant, ab abigendo scilicet.

^k Atratus, & Albatus: ille à veste nigra, iste ab alba.

^l Aduena, eò quòd aliunde adueniat.

Alienigena, qui ex aliagente genitus est, & non ex ea vbi est. Item alienigena, quòd alienæ regionis sit, & non eius vbi est.

Accola, eò quòd adueniens terram colat.

^C Agricola, à colendo agro, sicut syluicola.

Afflecla, eò quòd sequatur aliquem lucri causa.

^m Afsidius dicebatur apud antiquos, qui a se sibus ad ærariũ expensum conferendis erat, & in negotijs quoq. publicis frequens: vnde & per s, non per d scribendus est.

Apparitor nominatus, quòd appareat & videatur, & præsto sit ad obsequium.

Attentus, vt aliquid audiens teneat.

ⁿ Attonitus, veluti furore quodam instinctus atq. stupefactus: dictus autem attonitus à tonitruu strepitu, quasi tonitruo stupefactus, & vicino fulguri, aut tactu proximus.

Allectus, quòd sit palàm electus.

^o Abactus, quòd sit ab actu remotus.

Abortiuus, eò quòd non oriatur, sed abortiatur & excidat.

Adoptiuus, quia est palàm optatus in filium.

Ambo, ab eo quod est ἀμφο, nomen de Græco Latinũ factũ, littera tertia demutata.

^P Alius de multis dicitur, alter verò de duobus.

Æquimanus appellatus, qui vtraq. manu gladio incunctanter vtitur.

^a Licet

^a Licet origo. *Ante haec verba in omnib. libris editis leguntur ista: Origo quorundam nominum, id est, vnde veniant, non penè omnibus patet, Proinde quaedam noscendi gratia operi interiecit: quae in manuscriptis quibusd. non sunt: in alijs (vt in Salm. & Silien. Gotth.) tùm diuerso caractere, tùm etiam interiecto hoc titulo (De quibusd. vocabulis hominũ) ab hoc initio separantur.*

^b Auctorem fœminino genere dici non posse. *Charisius.* Auctor siquidem propterea dicitur, quod auget, & generaret, & auctricem dicemus, quod pariter augere possit, cùm verò ad auctoritatem referatur pro communi accipiendum. *Ead. Ser. Æn. XII. ad v. Auctor ego audendi. Sed hic locus non est integer. Nam in cursore alia ratio est.*

^c Alumnus -- sed melius tamen qui nutrit. *Ita veteres libri. Et ita fortasse visum Nonio consuetudine repugnante: sic n. ille.* Alumnos quos alas, vel educes, vel eos qui aluntur consuetudo dici vult. *Quasi aliud ratio exposceret.*

^d Amasius eò quòd sit pronus ad amorem. *Tullius Rhetor apud Agellium lib. 19. c. 9.* Audite ac discite, nostros quoque antiquiores quos nominastis poetas amasios, ac Venerios fuisse.

^e Æmulus è *Seru. Æn. 5. & 6.* quod autem & amabilis, additur ab *Isid.* idem dixerat *Hesiodus.* ἔκ ἀγά μῦνον ἐν ἐπίδωρ γένεσσι, ἀλλὰ ἐπὶ γαῖαν ἔσι δόω τὴν μεν κενεπαίνῃσειε νοήσας.

^f Æquitas ab æqualitate. *Ex August. de quant. animi cap. 9.*

^g Auarus. *Hieronymi verba Eccles. 5.*

^h Anceps. *Aug. lib. de Gramm.*

ⁱ Astrosus. *Retinet vulgaris lingua cand. vocem.*

^k Atratus. *Atramus VV. CC.*

^l Aduena. *Ambros. in ps. 38.* Aduena qui aliunde venit: Accola qui ad tempus colit.

^m Assiduus. *Charis.* assiduus quidam per d scribunt quasi sit à sedèdo figuratum: sed errant. Nam cum à *Seru.* Tullio populus esset in quinq. classes diuisus, vt tributim prout quisq. possideret inferret, ditiores, qui asses dabant, assidui dicti sunt. Et quoniã soli negotijs publicis frequentes aderant, eos qui frequenter adsunt, assiduos ab assib. dixerunt. *Hinc Agellius assiduum in xi i. tab. & pro locuplete & facile munus faciente dictum ait ab assib. Caper ab assidendo deducit. legimus autem ad ararij expensam ex c. Rom. Nam reliqui ad ararium expensum nullo sensu, nisi arariam expensam mauiis.*

ⁿ Attonitus. *Seru. Æn. 3.* Attonitus stupefactus. Nam propriè, attonitus dicitur, cui casus vicini fulminis & sonitus dant stuporem.

^o Abactus q. s. a. r. *Festus.* Abacti magistratus dicebantur, qui coacti deposuerunt imperium.

^p Alius de mult. è *Seru. Æn. XI.*

B

BEatus ^a dictus quasi benè auctus, scilicet ab habendo quod velit, & nihil patiendo quod nolit. Ille autem verè beatus est, qui & habet omnia quæ vult bona, ^b & nihil vult malè. Ex his enim duobus beatus homo efficitur.

A Bonus à venustate corporis creditur dictus: postea & ad animum translatus nomen. Eum autem dicimus bonum, cui non præualet malum: eumque optimum, qui peccat minimum.

Benignus, est vir sponte ad benefaciendum paratus, & dulcis alloquio: non autem multum distat benignus à bono, quia & ipse ad benefaciendum videtur expositus. Sed in eo differt, quia potest bonus esse & tristior, & benè quidem facere & præstare quod poscitur, non tamen suavis esse nouit consortio. Benignus autem sua cunctos nouit inuitare dulcedine.

Beneficus à benefaciendo alteri dictus: vnde & beneficentia vocatur, quæ proximo prodest.

Beniuolus, quia benè vult. Non tamen dicimus beneuolus sicut nec maleuolus. Sæpè enim ex duabus partibus compositum nomen aut priorem aut sequentem litteram corrumpit: nam beneuolentia absurdum sonat.

Blandus, dulcis & inuitans ad familiaritatem sui.

Brutus, quasi obrutus, quia sensu caret. Est enim sine ratione, sine prudentia. Vnde & ille Iunius Brutus ex sorore Tarquinij superbi genitus, cùm eundem casum timeret què frater inciderat, qui ob diuitias & prudentiam ab auunculo fuerat occisus, vtilem temporis simulauit stultitiam. Vnde etiam Brutus est cognominatus, dum vocaretur Iunius.

Balbus, à balando potius quàm loquendo dictus, verba enim non explicat. Inde & blefus, quia verba frangit.

Bucco garrulus, quòd cæteros oris loquacitate, non sensu exsuperet.

Bilius, quòd semper sit tristis, ab humore nigro, qui bilis vocatur.

^c Baburrus, stultus, ineptus.

D Biothanatus, quod est vi mortuus: *ἰθάνατος* enim Græco sermone mors dicitur.

^a Beatus q. benè auctus, *Castiod. in ps. 1.* Beatus sicut nobis maiorũ tradidit auctoritas, dicitur quasi benè aptus, cui omnia desiderata succedunt.

^b Et nihil vult malè. *Ita Gotth. libri & August. 13. de Trinit. non malè.*

^c Eumq. optimum qui peccat minimum. *Hor.* Nam vitij nemo sine nascitur, optimus ille est, qui minimis vrgetur.

^d Nam beneuolentia absurdum sonat. *Et quia minus coalescunt partes altera manente integra, & volentia per se absurda vox Latinis aurib. & quia minor vox i quam e,*

vt ait *Hilicarnassus*. cui rei in componendis dictionib. *Studenius*, vt minus grauis sit plurium dictionum conuinctio. At etas hęc beneuolentiam vsurpauit.

^e Bucco *Gloss.* Buccones *παράσιτοι βουκίονες*. *Apulei. Apolog.* 2. Macie profus vt Buccones videbuntur.

^f Baburrus. *Gloss.* Baburra *βουρρα*, *αδόντι* , *μύραι* .

^g Biothanat. *seru. Æn.* 4. ad v. Omnib. vmbra locis adero. Dicunt Phylieci biothanatorum animas non recipi in originem suam. *Vox frequens Iulio Firmico, Cassiano, Tertull.*

C

Clarus, à cælo, quòd splendeat : vnde & clara dies, pro splendore cæli.

Cellus à cælo dictus, quòd sit sublimis & altus, quasi cælestis.

Castus, primùm à castratione nuncupatus : postea placuit veteribus etiam eos sic nominari, qui perpetuam libidinis abstinentiam pollicebantur.

^a Cæles dictus, quia iter sibi facit ad cælum.

^b Cælebs, connubij expers, ^c qualia sunt numina in cælo, quæ absque coniugijs sunt. Et cælebs dicitur, ^d quasi cælo beatus:

Cælicola, eò quòd cælum colat, est enim Angelus.

Continens, non solum in castitate dicitur, sed & in cibo & potu: in ira quoque & vexatione mentis & detrahendi libidine. Et continens, quòd se à multis malis absteineat.

Clemens, misericors ab eo quòd cluat, id est, protegat & tueatur, sicut solet patronus clientem.

Concors à cõiunctione cordis appellatus: nam sicut consors dicitur, qui sortem iungit, ita ille concors dicitur, qui corde iungitur.

Concionator, multitudinis allocutor.

Consolator, vnius allocutor: & inde dictus consolator, quòd soli se applicat cui loquitur, & solitudinem leuat alloquio suo: hinc & solatium.

^e Consultus est, qui consultitur, cui contrarius est inconsultus, qui non accipit consilium.

Constans dictus, quòd vndique stat, nec in aliquam partem declinari potest.

Confidens, quòd sit in cunctis fiducia plenus. Vnde & Cæcilius: Si confidentiam habes, confide omnia.

Cautus, à cauendo dictus.

^f Callidus, fraudulentus, quia celare nouit, & malè peritus. Callidum autem veteres

A non pro astuto tantùm, sed etiam pro astute docto ponebant: Hunc & versutum, ab eo quòd animum citò vertat.

Cupidus, à capiendo multum, i. accipiendo vocatus.

Clamofius, quasi calamofus à calamo, scilicet quòd sonet.

^g Calumniator, falsi criminis accusator à ca'uendo, id est, frustrando & decipiendo dictus.

Calculator, à calculis, i. lapillis minutis, quos antiqui in manu tenentes numeros componebant.

^h Compiler, qui aliena dicta suis permiscet, sicut solent pigmentarij in pila diuersa mixta contundere. Hoc scelere quondam accusabatur Mantuanus ille vates, cum quosdam versus Homeri transferens suis permiscuisset, & cum compiler veterum ab æmulis diceretur, ille respondit: Magnarum esse virium clauam Herculi extorquere de manu.

Contumax, ab eo quòd contemnat.

Chromaticus, quia non confunditur, nec colorem mutat: Græcè enim *χρωμα* color vocatur.

Contumeliosus, quia velox est & tumet in verbis iniuriæ.

Contentiosus, ab intentione vocatus, qui non ratione aliquid, sed sola pertinacia vindicat.

Contemptibilis, vel quia contemptui habilis, vel quia contemptus & vilis, id est, sine honore.

Crudelis, hoc est, crudus, quem Græci, *ἄμω* appellant per translationem, quasi non coctus nec esui habilis: est enim asper & durus.

ⁱ Carnifex, quòd carnem efficiat.

^k Crucarius, eò quòd sit cruce dignus.

D Collega, à colligatione societatis & amicitie complexu dictus.

Coætaneus, quasi compar ætatis.

Complex, qui vno peccato vel crimine alteri est applicatus ad malum: ad bonum verò nunquam dicimus complicem.

Consors, eò quòd ad eum pars pertinet bonorum: nam sortem veteres pro parte ponebant. Consors ergo, quòd sit communis sorte, ^l sicut diffors dissimilis sortis.

Celer appellatus à celeritate, quia quod vsus exigit velocius facit.

Confinais, ab eo quòd sit genere vel loco affinis.

Colonus

Colonus à colonia, vel ab agro colendo A dictus.

Curator, quòd curam ferat pueris, qui ad huc eius ætatis sunt, vt negotia sua satis administrare non possint.

Cognitor, à cognoscendo causam dictus.

m Clientes, prius colentes dicebantur, à colendis patronis.

Captus. ---

Captius, dicitur quasi capite diminutus. ingenuitatis enim fortuna ab eo excidit, vnde & à iurisperitis capite diminutus dicitur.

a Colomis, à columna vocatus, eò quòd erectus & firmissimus sit.

Comptus, à coma dictus, quòd sit formosus capillis, vel quia comam nutrit. B

Calamistratus à calamistro, id est, acu ferro in calami similitudine facto, in quo crines obrorquentur, vt crispi sint: quem in cinere calefacere solent, qui capillos crispant, vt calamistrati sint.

Corpulentus, quòd sit corpore validus, & lentis carnibus.

Crassus, à sagina corporis à creando carnes.

Comedor à comedendo satis. Est enim gula ac ventri immoderatè deditus.

o Caupo pessimus de vino aquam faciens.

Candidus, canus dictus à candore, & candidus quasi candor datus: studio enim accedit candor. Nam album vocari, naturæ est.

p Clodus ----

Curuus ----

Crispus ----

Cæcus appellatus, quòd careat visu. Est enim luminibus amissis. Cæcus est, qui vtroque oculo non videt.

Caducus à cadendo dictus, idem Lunaticus, eò quòd certo lunæ tempore patiatur.

Confusus, à confusione sceleris appellatus, inde & confusio.

Conuulsus dicitur, cui sua, vi aliqua adiuntur. Vnde & conuulsa naus, cuius eminentia vi tempestatis adimuntur: vnde & Virgilius: Vix septem conuulsæ vndis, quasi mutilatæ. D

Cósumptus, totus sumptus & deuoratus.

Conciliatrix, ob societate flagitiosæ consensionis dicta, eò quòd intercurrat, alienūque nundinet corpus. Hanc etiā & lænam vocant.

Circumforanus, qui aduocationum causa circum fora & conuentus vagatur.

q Collegiatus ----

Carpentarius ----

a Cæles, Aug. lib. de Gramm. Præses, diues, hæres, cæles, cælites qui iter sibi faciunt ad cælum. Cæles quoque in singulari vsus Ouid. lib. v. de Ponto. Quod tamen potui de cælite Brute recenti, Vestra procul positus carmen in ora dedi.

b Cælebs, Quintil. lib. 1. c. 5 Ingeniosè Caius visus est dicere cælibes veluti cælites, quod onere grauissimo carent: Et Hieronym. 2. contra Iouin. Cælibes, quod cælo digni sunt, inditum nomen.

c qualia sunt numina in cælo. Verba Aug. loco cit.

d quasi cælo beatus. Al. Cælo aptus.

e Consultus. è Seru. Æn. 3. ad v. Inconsulti abeunt.

f Callidum pro astutè docto. Hor. Callidus huic signo ponebam millia centum.

g Calumniator--à caluendo. Caius cap. 2; 3. de verb. sign. Si caluitur, & moretur & frustretur. Inde & calumniatores appellati, quia per fraudem & vexationem alios vexarent litib. Inde & cauillatio dicta est.

h Compilator. Fest. Compilare est cogere in vnū, & condere. f. contundere. Idem tamen, Pilare & cōpilare sunt qui Græca originis --- Græci n. fures *ωειράτας*.

i Carnifex. Donat. in Hecyr. Caro propriè dicitur mortuor. vnde carnifices dicti, quòd carnes ex homine faciant.

k Cruciatius. Petronius. Itaque cruciarij illius parentes, vt viderunt custodiam laxatam, dettaxere nocte pendentem.

l sicut dissors. Aug. lib. de Gramm. Dissors dicitur dissimilis sortis.

m Clientes. è Seru. Æn. 6. ad v. Pulsatusue parens, a. f. i. clienti. C

n Colomis, vnde: in columnis à columna vel columine. Donat. in Phorm. C. o. lumen culmen, an columen colūna? Virruu lib. 2. c. 20. Columen in summo fastigio culminis, vnde & columnæ dicuntur.

o Caupo pessimus. Hieron. Isa. 1. Hæretici quoque Euangelicam veritatem corrumpunt praua intelligentia, & sunt caupones pessimi facientes de vino aquam.

p Clodus--Curuus--Crispus. Aliqui libri recentiores has lacunas explent. Sed ita, vt referre non sit oper. c. p. r. e. i. u. m.

q Collegiatus. De collegiatis Titulus est lib. xi. Cod.

D

Dominus per derivationem dictus, quòd domui præsit.

Disertus, doctus à differèdo dictus, dispositè enim differit.

Doctus à docendo, inde & doctor.

Docilis, non quod sit doctus, sed quia doceri potest: est enim ingeniosus, & ad discendum aptus.

Discipulus à disciplina dictus, disciplina autem à discendo vocata.

Dispensator vocatur, cui creditur administratio

nistratio pecuniarum. Et ideo dispensator, quia prius qui dabant pecuniam, non numerabant eam, sed appendebant.

^a Diues ab ære vocatus.

^b Decorus, perfectus, à decem.

Dulcis ---

Decens, compositus, à numero decem dictus. Hinc & decorus, & decibilis.

Directus, eò quod in rectum vadit.

Dilectus à diligentia. Hæc sunt enim signa diligendi.

^c Delibutus, de oleo unctus, ut athletæ solent, vel in ceromate pueri. Hinc & delibutum gaudium, id est, perfusum vel plenum.

Delicatus, quòd sit delicijs pastus: viuens in epulis & nitore corporis.

Defessus, semper infirmus, quasi diu fessus.

Debilis, quòd per bilem factus sit fragilis. Bilis enim humor est afficiens corpus.

Decolor, quòd desit illi color.

Desperatus, vulgò vocatur malus ac perditus, nec iam vilius prosperæ spei. Dicitur autem per similitudinem agrorum, qui affecti & sine spe deponuntur. Consuetudo autem erat apud veteres, ut ^d desperati ante ianuas suas collocarentur, vel ut extremum spiritum redderent terræ, vel ut possent à transeuntibus fortè curari, qui aliquando simili laborauerant morbo.

Degener, aut ignobilis, aut quòd sit impari genere, aut si dum sit optimo genere natus, inhonestè tamen viuit.

Decrepitus, quòd morti sit propior, & quasi ad mortis tenebras vertat: sicut crepusculum tempus noctis. Alij dicunt decrepitum, non qui senectute auulsus est, sed qui iam crepare desierit, id est, loqui cessauerit.

^e Depretiat, ab eo quòd sit vilis, nec aliquo pretio dignus.

Dirus, præparcus & teter, quasi diuina ira in id actus. ^f Nam dirum dicitur, quod diuina infertur ira. Alias dirus, magnus.

^g Dehiscens, valde hifcens. Hic enim, De, augentis est, ut de amare, desiderare.

Despiciens, eo quod deorsum aspiciat, vel contemptui habeat.

Dolosus, insidiosus vel malignus, ab eo quod deludat. Ut enim decipiat, occultam malitiam blandis sermonibus ornat.

Dubius, incertus, quasi duarum viarum.

Delator dictus, eo quòd detegat quod latebat.

Dilator, quia differt ad proferendum.

Desidiosus, tardus piger à desidendo vo-

acatus, id est, valde sedendo. ^h (idem & reses à residendo) de, enim hic augentis est.

ⁱ Delirus mente defectus per ætatē ἀπὸ τῆς ἀρετῆς vel quòd à recto ordine & quasi à lira aberret. Lira enim est arationis genus, cum agricolæ facta semente dirigunt sulcos, in quos omnis seges decurrit.

Demens, idem qui amens, id est, sine mente, vel quod diminutionem habeat mentis.

Desipiens, eo quod minus sapere incipit, quàm solebat.

Damnatus, & damnabilis, quorum prior iam addictus est, sequens potest addici.

^k Degulator, quod gulæ sit deditus.

B

^a Diues ab arte. *Aliqui Goth. ab habere.*

^b Decorus--à decem. *Seg. à decendo.*

^c Delibutus. *Ex Don. in Phorm. ad illud: si te delibutum gaudium reddo.*

^d Desperati--consuetudo autem erat. *Seruij sunt hæc non Desperati, sed Depositi vocem interpretantis. Æn. 12. ad v. Ille ut depositi p. f. p. Quæ si non satis apta sunt, minus mirum, cum Isidorus Seruij commentarijs sine Virgilij carminib. usus sit: ut Chacon optimè coniecit, & ex alijs huius operis locis manifestè apparet.*

^e Depretiat. *Utuntur hac voce antiquus Biblior. interpretes, Tertull & alij Ecclesiastici scriptores.*

^f Dirus præparcus & teter. *Haud absurdè: opponitur enim dirò comis. Cicero in Caton. Mai. Quanta in vno comitas, in altero diritas? Reliqua è Seru. Æn. 2. & 6.*

^g Dehiscēs. *Ex eod. Æn. 1. ad illud, his vnda dehiscēs.*

^h Delirus--dirigunt sulcos in quos omnis seges decurrit. *Sulcos pro porcis posuit, vel liris. nam in sulcos non seges decurrit, sed aqua ex liris. Vid. Varron. & Columell.*

ⁱ Degulator. *Apul. apolog. 2. Quæ tamen omnia in paucis annis ita hic degulator studiosè in ventrem condidit, &c. Idè Degulo dicitur ab Aug. in lib. de Gram.*

E

E Latus pro eo quod seipsum supra mensuram suam eleuet, dum magnus sibi videtur de his quæ agit.

^a Enormis, eo quod normam & mensuram excedat.

Eloquens, profusus eloquio.

Exertus in loquendo expeditus. **Exerere** enim proferre vel expedire est.

^b Eruditus, quia non rudis, sed iam doctus. Expertus, multum peritus: **Ex**, enim hic pro valde ponitur.

Expers vero, qui est extra peritiam & intellectum.

Exornatus, valdè ornatus: **Ex**, enim pro valdè ponitur: sicut excelsus, quasi valdè celsus.

Eximius, quasi valdè eminens.

Efficax

Efficax dictus, quia nullam difficultatem habet in qualibet re facienda: hinc & efficiens à faciendo dictus.

Ex spes, quod sine spe.

Expers, quia extra partē, caruit enim parte.
Exfors, quia extra sortem est.

Exsul, quia extra solum suum est, quasi trans solum missus, aut extra solum vagus. Nā exulare dicuntur qui extra solum eunt.

Extorris, quia extra terram suam est, quasi ex terris. Sed propriè extorris, cum vi expulsus: & cum terrore solo patrio eiectus: & extorris, ex terra sua pulsus.

Extorris, extra terram: aut extra terminos suos, quia exterretur.

Exterminator, non ille qui vulgo dicitur ἀφαιρῆς ἢ ναί, sed qui deicit & expellit à terminis ciuitatis.

Exterminatus, ab eo quod sit extra terminos suos eiectus: sic & externus, eo quod sit alienæ terræ.

Egens, & egenus, sine gente & sine genere, indigens.

Exiguus, multum egens. Ex enim pro valdè ponitur.

Exilis, tenuis, quod possit quamuis per angustum exire (siue sine ilijs).

Exesus, quasi percomesus. Est enim aridus, tenuis, & exilis.

Exhaustus, quia consumptus est, & inanis effectus.

Exanguis, quod sit extra sanguinem.

Exanimis, est mortuus. Exanimis autem & exanimus dicimus, sicut vnanimus & vnanimis, inermis inermis, & hoc nostro arbitrio subiacer.

Exustus dicitur, de quo nihil superest, quasi valdè vstus. Ex enim pro valdè ponitur.

Exosus ab odio dictus: h̄ nam antiqui & odi dicebant & osus sum: hinc est exosus, quo vtimur, licet iam osus non dicamus.

Effractor, quod sit expugnator claustrorū.

Exitiosus, eo quod multis exitio sit.

Executor, ab exequendo: idē & exactor.

Efferatus, mente ferina effectus, & ultra humanum modum excedens.

Effrænatus, ab eo quod sit præceps & pronus, & sine fræno rationis.

Eunuchus, Græcum nomen est, quod est spado. Horum quidam coeunt, sed tamen virtus in semine nulla est. Liquorem enim habent, & emittunt, sed ad gignendum inane, atque inualidum.

Aⁱ Effœta ab eo, quod sit frequenti fœtu exhausta: partus enim eā assiduus debilem reddidit.

a Enormis. Anormis quibuslibet placuerat quod in Gotth. Anormis: in aliquo etiam Anormis: sed non conuenit interpretatio. Anormis, n. qui sine norma. Hor. Rusticus anormis sapiens, crassaque Minerua. Enormis extra normam. Illud absurdus, quod supra in A, Enormis & Elatus & Heros: quia in libris Aeros, Anormis, Aelatus.

b Eruditus. Vid. Casiod. in ps. 2.

c Exsul. è Seru. Æn. 3.

Nam exulare dicitur. Ex eod. Æn. x. 1.

B^d Extorris. Ex eod. Æn. 4. ad. v. Finib. extorris com-
plexu auulsus Iuli.

e Exterminator. Non vna hic species Græcor. characterym: sed ἐξοριστής manuscripti nihil habent. ἀφαιρῆς aliquid omnes. Ergo quod præferre libri videbantur, ἀφαιρῆς ἢ ναί, scripsimus: neq. ἀφαιρῆς, quod A. Augustino probabatur, regicimus.

f Exilis-- siue sine ilijs. Vid. Fest. vel Seruium potius.

g Exanimis. è Seru. Æn. 1. ad. v. Exanimumq. auro c. v. A.

h Nam antiqui diceb. Ex eod. Æn. 5. ad v. Si nondum exosus ad vnum.

Cⁱ Effœta. Ex eod. Æn. 5. ad v. Frigentque effœta in corp. vites.

F

Facundus dictus, quia facile fari possit.

Facetus, qui iocos & lusus gestis & factis commendat, à faciendo dictus.

Frugalis, à fruge nominatus, id est, à fructu vel parsimonia, siue vt alij volunt, à modestia, & temperantia.

a Fœnerator, qui pecuniam deponit apud debitorem, quasi fœnoris actor: nam fœnus pecunia est. Fœnerator autem Latine dicitur, & qui dat mutuum, & qui accipit.

Flamines, Pontifices idolorum.

b Felix dicitur, qui felicitatem dat: felix qui accipit: & felix, per quem datur felicitas, vt felix tempus, felix locus.

Fidelis, pro eo quod sit ab eo id quod dicit, vel quod promittit bonum.

Facilis à faciendo, nec tardus.

Firmus, vnde & formosus.

Fortis, quia fert aduersa, vel quæcumque acciderint: siue à ferro, quod sit durus, nec molliatur.

c Formosus à formo dictus. Formum enim veteres calidum, & feruens dixerunt. Feruor enim sanguinem mouet, sanguis pulchritudinem.

d Fœditus, non habet ab hirco, & hœdo, f. littera addita. e Hunc veteres in graui signifi-

significatione ponebant: vt, Sanguine fœdantem quos ipse sacrauerat ignes.

Fragilis dictus, eo quod facile frangi possit.

Fessus, quasi fissus, nec iam integer salure: est autem generale. Dicimus enim fessus animo, vt, terfessus valle resedit: & fessus corpore, quod magis est proprium: & fessus rerum à casu venientium.

Fatigatus, quasi fatis agitur.

f Formidolosus à formo, id est, sanguine dictus, cum se à cute ad præcordia fugiens contrahit sanguis: nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit formidinem, vnde est illud, - gelidusq. coit formidine sanguis. Formidolosus autem cum sit timidus, & timendum significat.

z Fatuus idè existimatur dictus, quia neque quod fatur ipse, neque quod alij dicunt, intelligit. Fatuos originem ducere quidam putant à miratoribus Fatuæ Fauni vxoris fatidicæ, eosque primùm Fatuos appellatos, quod præter modum obstupefacti sunt vaticinijs illius vsq. ad amentiam.

Fautor, ab eo quod faueat & consentiat.

h Fictor, appellatus à fingendo & componendo aliquid, sicut qui capillos mulierum lenit, & pertractat, vngit, & nitidat.

Fallax, quod fando, id est, loquendo decipiat.

Feruidus, iracundus: ira enim inflammat.

Frendens, quod minando frangat dentes, & comprimat.

Fremens - - -

Ferox, ab eo quod feritatem exerceat, vt bestia.

i Fur à furuo dictus est, id est, à fusco: nam noctis vitur tempore.

k Factiosus inter opprobria, cum seditionis accipi volumus: cum verò gratiosum, ac potentem, quasi magnæ factionis.

Facinorosus, à facti commissio nominatus: **D** facit enim quod alteri noceat.

l Fœmellarius, fœminis deditus, quem antiqui mulierarium appellabant.

Flagitiosus, eo quod frequentius flagitet, atque appetat libidinem.

m Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogebatur à dominis, ignominiam magis, quam supplicij causa, furcam circa viam ferre, prædicans peccatum suum, & mone-re ceteros, ne quid simile peccarent.

Futilis, vanus, superfluus, loquax, & est metaphora à vasis fictilibus, quæ quassa &

A rimosa non tenent, quæ iniectis.

Fornicarius - - -

Fornicatrix est, cuius corpus publicum, & vulgare est. Hæ sub arcuatis prostabant, quæ loca fornices dicuntur: vnde & fornicariæ. Virg. Atque aduerso fornice.

Fœcunda, à fœtu dicta, quasi fœtu abundans, est enim partu frequens.

Fœta -

Flens, quasi lacrymis fluens.

Fugitiuus nemo rectè dicitur, nisi qui dominum fugit: nam si paruulus puer à nutrice, vel ab schola discesserit, fugitiuus non est.

a Fœnerator autem Latin. ex Aug. in ps. 36.

b Felix. Seru. Æn. 1. Felix dicitur, & qui habet felicitatem, & facit esse felicem.

c Formosus -- Formum. n. veteres calidum. Ita legendum inf. lib. 19. cap. 7 in Forcipes, & apud Seru. (cuius hæc sunt verba Æn. 8.) non foruum, & apud Non. in Fauno. Vid. Fest. in Forcipes -- Forma -- & Formucalis. & Donat. in rhorm. act. 1. sc. 2. ad verba. Hæc formam extinguerent.

d Fœdus. Fest. Fœdum antiqui dicebant pro hædo, folus pro holere, fostem pro hoste, fostiam pro hostia.

e Hunc veteres in graui signif. seru. Æn. 2. Fœdum tam apud Virgilium, quam apud Sallustium non turpe significat, sed crudele.

f Formidolosus, cum sit timidus. Seru. Æn. 4.

z Fatuus. Ex eod. Æn. 7. ad. v. Hic Fauno, & nymph. g. l. M. At Iustin. lib. 43. Fauno fuit vxor nomine Fatua, quæ assidua diuino spiritu impleta, velut per furorem futura præmonebat. Vnde adhuc qui inspirari solent, fatui dicuntur. Ipse quoque Faunus, vt supra à Seruio retulimus, Fatuus Fatuelis dicebatur.

h Fictor -- lenit, Al. lenit.

i Fur. Vid. Agell. lib. 1 c. 8.

k Factiosus -- cum vero gratiosum ac pet. Gloss. Factio τάγμα. Sueton. in Nerone: quinque millia iuuenum elegit, qui diuisi in factiones plausuum genera condiscerent: & Plaut. in Aulul. istas magnas factiones, dotes dapniles nihil moror. Inde factiosi, potentes, & gratiosi in factionib.

l Fœmellarius. aberat hæc vox à plerisque Goth. erat in Onet.

m Furcifer. Ex Donat. Vid. Gloss. in Furcifer γαυρονόμους, &c.

G

Gloriosus à frequentia claritatis dictus, pro c, g. littera commutata. Gloriosus à laurea dictus, quæ datur victoribus.

Gnarus, sciens, cui contrarius ignarus nesciens.

Grauis, venerabilis: vnde & contempribiles leues dicimus. Grauis pro consilio & constantia dictus, quia non leui motu dissilit, sed fixa constantiam grauitate consistit.

Grandis - - -

Grandis ----

Gracilis ---

Grandæuus, quod fit grandis æuo.

Gratus, gratiam seruans: sed gratus tantum animo, gratissimus & animo & corpore dicitur.

Gratificus, ab eo quod gratis faciat bonum.

a Gratiōsus, qui plus vnicuique, quam meretur, tribuit.

Garrulus proprie dicitur, qui vulgo verbosus appellatus, accedente lætitia nec valens, nec volens tacere. Sumptum nomen à graculis auibus, qui importuna loquacitate semper strepunt, nec vnquam quiescunt.

b Ganeo, luxuriosus & tanquam in occultis locis & subterraneis, quæ ganea Græci vocant.

c Glutto, à gula, i. gulosus.

a Gratiōsus, Agell. lib. 9. c. 12. Gratiōsus & qui adhibet gratiam, & qui admittit.

b Ganeo--tanquam in occultis, & sub terr. Fest. Ganeum locum abditum, ac velut sub terra dixerunt. Donat. in Adelp. Veteres ganeum meretricum tabernam dixerunt, ἀποτῆς γῆς, τῆρο ἐστὶ τῆς γῆς, quod ipsa sit in terra, non vt cœnacula superius, vnde & taberna, quasi trabena à validioribus dicta trabibus quibus superiora suspensa sunt.

c Glutto. Aug. in lib. de Gramm. Heluo, qui & Glutto Fest. Ingluuius à gula dicta, Hinc & ingluuiosus, & glutto, & gulo.

H

Heros vir sapiens & fortis.

Humilis, quasi humo acclinis.

Honorabilis, quasi honori habilis, hoc est, aptus.

c Honestus, quod nihil habeat turpitudinis: nam quid honestas, nisi honor perpetuus, i. quasi honoris status?

Humanus, quod habeat circa homines amorem & miserationis affectum: vnde & humanitas, qua nos inuicem tuemur.

Habilis, quod sit ad habendum commotus aptus.

Honorosus, plus est quam honoratus, si- D cut scelerosus, quam sceleratus.

Hirsutus, ab eo quod sit hirtus & pilis horridus.

d Hypocrita, è Græco sermone in Latinum simulator interpretatur. Qui dum intus malus sit, bonum se palam ostendit: ὑπὸ enim fallum, κρισις iudicium interpretatur. Nomen autem hypocritæ tractum est à specie eorum, qui in spectaculis contexta facie in-

A cedunt, distinguentes vultum ceruleo minioque colore & cæteris pigmentis, habentes simulacra oris lintea gypsa, & vario colore distincta, nonnunquam & colla & manus creta perungentes, vt ad personæ colorem peruenirent, & populum dum in ludis agerent, fallerent, modò in specie viri, modò in fœminæ, modò tonsi, modò criniti, anili, & virginali, cæteraque specie, ætate, sexuque diuerso, vt fallant populum, dum in ludis agunt. Quæ species argumenti translata est, in ijs qui falso vultu incedunt, & simulant quod non sunt: nam hypocritæ dici non possunt, ex quo foras exierint.

B Humatus, quod sit humo tectus, id est sepultus.

Hilaris, Græcum est nomen.

a Heros. Idem sup. lib. 1. c. 39. Heroes appellantur viri, quasi aerei, & cælo digni, propter sapientiam & fortitudinem. Vid. Seru. Æn. 1. & Aug. 10. de ciuit. c. 21. à quibus longè diuersus est Socrates in Cratylō Æros in libris VII. in A scribitur.

b Humilis--humo acclinis. Ita Gothici omnes.

c Honestus q. honoris status. Al. q. honor. stans.

d Hypocrita. Ex Aug. Serm. 1. in fer. VI. post Quint. quag.

I

Ingeniosus, quod intus vim habeat generandi quamlibet artem.

C Inuentor dictus, quod in ea quæ quærit, venit: vnde & ipsa quæ appellatur inuentio, si verbi originem retractemus, quid aliud resonat, nisi quia inuenire est, in id venire, quod quæritur?

a Interpres, quod inter partes medius sit duarum linguarum dum transfert. Sed & qui inter Deum, quem interpretatur, & homines, quibus diuina indicat mysteria, interpres vocatur.

Iuridicus, quia legum iura dicit,

Indoles, proprie est imago quædam futuræ virtutis.

Iustus dictus, quia iura custodit & secundum legem viuit.

b Innox, quod non noceat.

Innocuus, cui nocitum non sit, sed apud veteres vtrumque indifferens est.

Iocundus, eo quod sit semper iocis aptus, & hilaritati, à frequentia, sicut iracundus.

Iocosus, iocis vsus.

Inclutus, Græcum nomen est. Nam κλυτὸν Græci gloriosum vocant.

R

Illustris

Illustris, nomen notitiæ est, quod clareat multis, splendore generis, vel sapientiæ, vel virtutis, cui contrarius est obscurè natus.

Idoneus ----

Incolumis, à colūna nomen habet, quasi erectus, fortis, & stabilis.

Immarcesibilis, incorruptus & sempiternus, quod sit sine marcore & languore.

Intemeratus, incorruptus & nulla temeritate violatus.

Infirmus, quia sine formo, i. sine calore.

Imbecillis, quasi sine baculo, fragilis & inconstans.

Inanis, leuis.

Inconstans, quia non est stabilis, sed quod placet ei, rursus displicet.

Iactans, vel arrogans est, qui maiorum institutis non acquiescit, sed propriam quandam viam iustitiæ & sanctitatis inquirat.

^e Iracundus dictus, qui accenso sanguine in furorem compellitur, vt enim flamma dicitur, & ira inflammat.

^d Incentor, ab eo quod incendat atque inflammet.

Incentor, quia praua suggestione ad vitia cor aliorum succendit, & persuadendo inflammat.

Inexpiabilis, quod nunquam expietur, nunquam purgetur.

^e Inlaudabilis, non quia laudatus non sit, sed quia laudari non meruerit.

Iracus, ira actus.

Impius, quia sine pietate religionis est.

Iniquus proprie dictus, quia non est æquus, sed inæqualis. ^f Inter impium autem, & iniquum hoc distare nonnunquam solet, quia omnis impius iniquus, non tamen omnis iniquus est impius. Impius namque pro infideli ponitur: & dictus impius, quod sit à pietate religionis alienus. Iniquus verò dicitur, pro eo quod non est æquus, sed prauis operibus maculatur, vel si Christianitatis nomine censeatur.

Inimicus, quia non amicus, sed aduersarius. Dux autem res inimicos faciunt: fraus & terror. Terror, quod timent: Fraus, mali, quod passi sunt.

Inuidus, dictus ab intuendo felicitatem alterius.

^g Inuidiosus est, qui ab alio patitur inuidiam.

Inuisus, odiosus, ab inuidia & zelo dictus.

Intestabilis, cuius testimoniū non valet, & quod dixerit, irritum improbatumq. sit.

Infamis, non bonæ famæ.

^A Improbus dictus, quod instat etiā prohibēti.

Importunus: inquietus: quia non habet portum, id est, quietem. Vnde & importuni, quia in naufragium citò feruntur.

Infrænis est, qui frænis non regitur, vt, Numidæ infræni.

Infrendens, proprie est inter se comprimens dentes. ^h Nam & frendere significat dentibus frangere: vnde nefrendes infantes, qui necdum dentes habent.

Ingluuiosus, à gula & voracitate dictus.

ⁱ Inglorius, quod sit sine gloria, i. sine triūphis. Item inglorius, immemor gloriæ.

Informis, ingens, non quod non habeat formam, sed quod ultra formam magnitudinem habeat.

^k Inueterator, eò quod sit multi veterisq. vsus in malitia.

^l Immanis, quia non bonus, sed crudelis & terribilis. Manū enim bonū dicitur. Vnde κατ' ἀντίφρασιν dij manes, minimè boni.

^m Immunis, minimè munificus, vt est in prouerbio veteri: Immunè ciues odere sui. Itē immunis, qui non facit munia, i. officio non fungit, est enim omni priuilegio vacuus.

Indemnis, eò quod sine damno viuat, & sine vlla culpa atque periculo.

^C Iners, sine arte, & ob hoc ne operi quidē vlli aptus.

Inermis, vel sine armis, vel sine viribus. Nam semper arma pro viribus.

Ignauus, ignarus viæ, i. rationis & vitæ.

Ignarus, non gnarus, i. inscius vel sine naribus. ⁿ Olfecisse enim veteres, scisse dicebāt.

^p Ignarus autē duo significat, vel qui ignorat, vel qui ignoratur.

Immemor, qui oblitus est, perdidit enim memoriam.

Inscius, quia sine scientia est.

Idiota, imperitus, Græcum est.

Imperitus, siue peritia.

^q Inconsultus, ab eo quod non accipiat consilium. Item inconsultus, quia est sine consilio & inscius rerum atque ignarus.

Ineptus, apto contrarius est, quasi inaptus.

^r Inops, qui sine terra est: opē enim terram intelligimus, quia opem fert fructificandō. Alij inopem intelligunt, non sepultum, inhumatum, cui nec inanis absenti surrexit tumulus.

Ignobilis, eo quod sit ignotus & vilis & obscuri generis: cuius ne nomen quidē scitur.

Ircosus, quia sudore corporis foetido putet.

Ignotus, ignobilis, vel ex improviso veniens.

Impro-

Improuisus dictus, eo quod subito sit, & A non porrò antè visus.

Index, proditor ab indicando.

Indigena vocatus, quod inde genitus sit, id est, in eodem loco natus.

Impudens, eò quod ab eo pudor & pudicitia procul abest.

Impudicus, à pædore vocatus. Pædorem enim factorem dicunt.

Incestus, propter illicitam commixtionem vocatus, quasi incestus, sicut qui virginem sacram vel affinitati suæ proximam stuprauerit.

Internicida est, qui falsum testamentum fecit, & ob id hominem occidit.

Inficiator, negator, quia non fatetur, sed contra veritatem mendacio innititur.

Impostor - - -

Interceptus, propriè dicitur qui inter duos de medio tollitur.

Insidiosus, quod insideat: Nam propriè insidere est dolose aliquem expectare. Vnde & insidiæ nominatae iunt.

Incinctus, id est, sine cinctu: quia præcingi fortiter vterus non permittit.

Inuestis, id est, sine veste, nondum enim habet stolam, quod est signum maritalis dignitatis.

Iscarra vocatur, quia causa cæcæ quemlibet consecratur.

^a Interpret. *Seru. Æn. 10. ad v.* Tertius ille h. diuumq. interp. A. Syllas Interpret, medium est, nam & Deor. interpretator, & hominum qui diuinas indicat mentes interpretis vocatur.

^b *Innox. Gloss. Innox ἀβλῆς.*

^c Iracund. *Vr. n. flamma. Sæpè hoc repetit. hebraicè 718 lux.*

^d Incetor quia praua. *Succentor quia praua. &c. Neap. c. cui scriptura magis conuenit interpretatio suggerendi & succedendi.*

^e Illaudabilis. *è Seru. Georg. 3. Sed hac interpretatio non illaudabilem, sed illaudatum respicit. Id vnde tam sæpè nascatur ante à admonuimus.*

^f Inter impium autem & iniqu. *Hieron. contra Pelag. Omnis impius iniquus est, & peccator, nec reciprocatur, &c.*

^g Inuidiosus est q. a. a. p. i. *Agell. lib. 9. c. 12.*

^h Nam & frendere. *Frst.*

ⁱ Inglorius. *Seru. Æn. 10. Inglorius sine triumphis, immemor gloriæ.*

^k Inueterator. *Ita V. o. Danielis tamen. 13. Inueterate dierum malor.*

^l Immanis. *Fest. Immanis, ferus, siue magnus. Gloss. Immanis, μέγιστος, ἀγρίος. Vid. Seru. & Non.*

^m Immunis. *Gloss. Immunes ἀτελεῖς, ἀτέτατοι, ἀτελεῖς, ἀτέτατοι.*

ⁿ Olfecisse n. veteres. *Idem inf. lib. 11. c. 1. Terent. An non sex totis mensibus prius olfecissem, quam ille*

quidquam cæperet?

^o Ignarus autem duo. *è Seru. Æn. 1. c. 6.*

^p Inconsultus. *Vid. Sup. consultus.*

^q Inops. *è Seru. Æn. 6. ad v.* Inops, inhumataque turba est.

^r Indigena. *Ex cod. Æn. 8.*

^s Internicida. *Fest. in Internicium testamentum, & interneccio, vide Cuiac. obseru.*

^t Incincta. *Eandem vocem nostri vsurpant.*

^v Inuestis, id est, sine veste. *Haftenus rectè, hoc est sine pube. auctorib. Seru. Macro. Non. Quod sequitur non admodum coheret, nondum n. habet stolam, quod est signum maritalis dignitatis. Itaq. hoc addititium, eiusq. qui illud sine veste non intellexerat, auxeratque damno interpretationis, accersens hac verba è lib. 19. c. 29.*

K

K Atholicus, vniuersalis: Græcum est.

Karus, Græcum nomen est: sicut & karitas: vnde & Karistia, Karismata gratiæ.

L

L uulentus ab eo quod sit lingua clarus, & sermone splendidus.

Lector, dicitur à legendo, id est, percurrendo. Vnde & nauis dicitur legere quidquid transit. Nam legit, transit, præterit, vt, -- Crebris legimus freta concita terris. Item lector, à colligendo animo quæ legit, quasi collector: sicut illud, Qui legitis flores.

Loquax, non est eloquens.

^a Latus, à latitudine.

^b Locuples, quasi locis plenus, & possessionum plurimarum possessor, quemadmodum docet Tullius in libro ij. de Republica: multatq. dictione ouium & boum, quod tunc res erat in pecore & in locorum possessionibus: ex quo pecuniosi & locupletes vocabantur.

Liberalis dictus ab eo, quod libenter donet, nec murmuret.

Largus - - -

Longus à linea dictus, propter quod sit porrectus.

D Longæuus, quasi longævus & longi temporis.

Longanimis, siue magnanimus, eo quod nullis passionibus perturbatur, sed ad vniuersa sustinenda patiens est. Cui contrarius est pusillanimis, angustus, & in nulla tribulatione subsistens, de quo scribitur: Pusillanimis vehementer insipiens.

Leuis ob inconstantiam vagationis appellatur, quia leui motu mentis nunc ista, nunc illa desiderat.

R 2 Lubri-

Lubricus, ab eo quòd labitur.

^d Labens, interdum velox, vt, Labere nympha polo, & labere pennis. Cursu enim lapsus celerior est.

^e Latro, insector est viarum, à latendo dictus: Ælius autem: latro est, inquit, latero ab latere, insidiator viæ.

Lanista, gladiator, id est, carnifex Thusca lingua appellatus, à laniando scilicet corpora.

Lacessor, per translationem dictus à canibus, vel à feris, quæ solent lacerando provocare.

Leno, conciliator stupri, eo quod mentes miserorum bladiat, & deliniendo seducat.

Libidinosus, ab eo quod facit quod libet.

Libidinosus, à Libero, qui puellari corpore pingitur.

Luxuriosus, quasi solutus in voluptates: vnde & membra loco mota, luxa dicuntur.

Lasciuus, quod sit laxus, i. solutus & vanus.

Lymphaticus, quod aquam timeat, quem Græci ὕδρωφοβόν vocant. Lymphaticus proprie dicitur, qui vitium ex aqua contrahit: cuius vitium est huc atque illuc currere, à fluore aquæ sumpto vitio. Sed poetæ iam hoc genus nominis pro furiosis usurpant.

Languidus - - -

^f Luridus, quod sit pallidus, à loro dictus, quod huiusmodi habeat cutem.

Leprosus, à pruritu nimio ipsius scabiei dictus: vnde per. p. scribi debet.

Luscus quod lucem ex parte sciat: sicut ^C luscitiosus, qui vespere nihil videt. ^h Luscos coclites dixerunt antiqui: vnde & Cyclopas coclites legitur dictos: qui vnum oculum habuisse perhibentur.

Lotus, lauatus, id est, mundus.

Lupa, meretrix, à rapacitate vocata, quod ad se rapiat miseros & apprehendat.

^a Lætus à latitudine. *Varr. lib. 5. lætari ab eo, quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffusum.*

^b Locuples. *Vid. Non. in Pecuniosus.*

^c Pusillanimis vehementer insip. *Ex lxx. editione pro quo Vulg. qui autem impatiens exultat stultitiam suam. Prou. 14.*

^d Labens, interdum velox, è seru. *Æneid. 2. adv. Tot iam lab. ann.*

^e Latro. *Vid. Varr. lib. 6.*

^f Luridus, à loro. *Restè Varr. Lorica à loris, quod de loro crudo pectoralia faciebant. Luridi autem huiusmodi coloris sunt. Festus. Luridi supra modum pallidi.*

^g Luscitiosus, qui vesp. nihil videt. *At Festus contra Luscitio vitium oculorum, quod clarius vesperi quàm manè cernit Vid. Fulg. Plac.*

^{A^h} Luscos coclites è seru. *Æn. 8.*

M

Misericors, à compatiendo alienæ miseriæ vocabulum sortitus est: & hinc appellata misericordia, quòd miserum cor faciat dolentis alienam miseriã. Non autem occurrit vbiq; hæc etymologia: nam est in Deo misericordia sine vlla cordis miseria.

^b Maustus, magis auctus gloria, & est nomē tractum à sacris. Quoties enim thus aut vinum super victimam fundebatur, dicebant: maustus est taurus vino vel thure, hoc est, cumulata est hostia & magis aucta.

Munificus dictus, vel quia alicui munera multa dat: vel quia munus suum, i. officium quod debet adimplet: sic & munifex, quia munera fert.

Magnus - - -

Magnanimus, ab eo quòd sit magni animi & magnæ virtutis. Cui contrarius pusillanimis.

Magnificus, à magna faciendo vocabulum traxit.

^c Mansuetus, mitis vel domitus, quasi manu assuetus.

^p Modestus, à modo dictus & temperie: nec plus quicquam nec minus agens.

Mitis, lenis & mansuetus & cedens improbitatibus, & ad sustinendam iniuriam tacens, quasi mutus.

^e Murus, quia vox eius non est sermo, nisi mugitus: vocalem enim spiritum per nares quasi mugiens emittit.

Memor, vel qui memoriam tenet, vel qui memoria tenetur.

^f Magister, maior in statione: nam *επιστάτης* Græcè statio dicitur.

Minister, minor in statione, siue quia officium debitum manibus exequitur.

Maior - - -

Minor - - -

Mimicus, à numero monadis, quòd post eum non sit alter.

Maximus, aut meritis, aut ætate, aut honore, aut facundia, aut virtute, aut omnibus magis eximius.

Modicus, paruus, sed abusuè, cæterum rationabilis.

Moderatus, à modo scilicet & temperamento.

Mediocris, quòd modicum illi sufficiat.

^g Miser proprie, eo quòd omnem felicitatem amiserit. Secundum autem Ciceronem proprie mortuus, qui in Tusculanis miseros mortuos vocat, propter quod iam amiserunt vitam.

Misera-

Miserabilis, quòd sit miseræ habilis.
 Mœstus, naturaliter tristis, non casu. Est enim à natura mentis & animi: unde ⁱ & mœstus.
 Mendicus dictus, quia minus habet unde vitam degat, siue quia mos erat apud antiquos os claudere egenum, & manum extendere, quasi manu dicere.
 Mendax, quòd mentem alterius fallat.
 Malignus, quia malitiæ votum vel opus peragit.
 Malus, appellatus à nigro felle, quod Græci μέλαν dicunt, unde & melancholici appellantur homines, qui & conuersationem humanam refugiunt, & amicorum charorum suspecti sunt.
 Malitiosus deterior malo, quia frequenter malus. A malo autè peior dicitur, à bono deterior.
 Melior dictus, quia mollior, non durus aut ferreus, nam melius quasi mollius.
 Minax, à facie oculorum quando furiose ardescit, vt amplius vidēs pertimescat.
 Minator est, monitor, sed monitor dicitur cum prænuntiat bona, minator cum prænuntiat aduersa.
 Mulcator, eò quòd blandis verbis mulceat ad declinandum animum: translatio à mulso, id est, quod acceptum, lenire solet fauces dolentis, aut oppletum sordibus stomachum.
 Metatores appellantur, qui castra designant, à metiendo scilicet, Lucanus: Hesperios audax veniat metator in agros.
 Mollis, quòd vigorem sexus eneruato corpore dedecoret, & quasi mulier emolliatur.
 Macer à macie: & macies à mœchia, eò quòd immoderata libido macros faciat, siue à maceratione.
 Mancus, manu ancus.
 Moribundus, morienti similis, sicut vitabundus, vitanti similis. Quando enim dicimus, moriturus est, verè moriturus est: moribundus autem non verè, sed verisimilis morientis est.
 Meretrix dicta, eo quod pretium libidinis mereatur. Inde & meritoria tabernæ: nam & milites cum stipenda accipiunt, mereri dicuntur.
 Morio, à morte vocatus, eo quod non viueat intellectu.
 Mulio, dictus à mulis, eo quod præsit eisdem vehiculis.

A Manifestum dicitur, quod in manu est promptum.
 a Misericors. Ex Greg. Moral. lib. 20. cap. 23. Al. 24.
 b Mactus magis auct. è Seru. Æn. 9.
 c Mansuetus. Vid. Casiod. in ps. 24.
 d Modestus. Ex Ambros. lib. 1. Off. c. 18.
 e Mutus--vocalem n. sp. Ex Laër. libro de opifi. cap. 11.
 f Magister--nam steron Græc. statio. Gloss. σταδός, Robustus, grauis, stabilis. Στασις ή καταμονη. Statio Vid. Fest. in Magisterare & Magisteria.
 g Miser--secundum Cic. è Seru. Æn. 4. ad. v. miseri post fata Sichæi.
 h Mœstus naturaliter tristis. è Seru. ad v. mœstum mittit Onyten Æn. 12. mœstum, naturaliter tristem, seuerum, quem Græci ἀρέλαστον dicunt.
B i Vnde & mœstus. f. metus Vid. Seru. Æn. 1. ad mœstumque timorem.
 Amicor. charor. suspecti sunt. Ita l. o. Gottlicifmus.
 à malo autem peior, à bono det. è Seru. Georg. 4. ad
 2. Deterior qui visus, quando furiose. Al. furore.
 k Mulcator. Donat. in Hecy. sc. 1. Nam propriè Mulciber dictus est, quòd omnia mulceat, id est, molliat, & in Adelp. scen. 2. Ipsum dominum, atque omnem familiam mulcauit. Ita enim legi in veterib. libris admonit Gab. Faernus. Qua autem de mulso, Plinij videntur lib. 2. c. 94.
 l Mancus-- manu ancus. Festus: Ancus appellatur, qui aduncum brachiū habet, vt porrigi non possit. Gloss. Ancus, mancus, κωνλός, κερδός.
 m Moribundus-- morienti similis. è Seru. Æn. 10.

N

Nobilis, non vilis, cuius & nomen & genus scitur.
 Nubilis, ad nubendum habilis.
 a Nemo ab homine tractum est, id est, ne homo, quod est pro nullo.
 Nullus autem, quasi ne vllus.
 b Nihili, compositum est ex ne & hilo. Hilius autem Varro ait, significare medullam eius ferule quam Græci asphodelon vocant: & sic dici apud nos nihilum, quomodo apud Græcos οὐδὲ γέν.
 c Nequam à malo plerique distinguunt alium perniciosum: alium nugā existimantes, vt ait Monatius: Hic adolescēs nequam non malus, id est, nugas, nō perniciosus. Alij confundunt, quasi vtrumq. vnum idemq. significet.
 Nequaquam, eò quòd nec quicquam sit, id est, ex eo quod nihil sit, veteres esse dictum voluerunt.
 Neuter, neque iste neque ille, q. dicat neq. vterque.

R 3 Nefq.

d Nefarius, non dignus farre, quo primo cibi genere vita hominū sustinebatur. Alias nefarius.

Nefandus, id est, ne nominandus quidem.

Nutritor, quasi nutu eruditor.

e Nuntius est, qui nuntiat, & quod nuntiat, id est, ἀγγελος καὶ ἀγγελία: sed nuntius ipse homo genere masculino: id verò quod nuntiat genere neutro, vt hoc nuntium, & hæc nuntia.

Nazaræus, id est sanctus Dei, Nazaræus olim dicebatur, qui sanctam comam nutriebat, & nihil contaminatum accipiebat, abstinentes se à vino omnique sicera, quæ mentem ab integra sanitate peruertit.

f Nugas autem Hebræum nomen est. Ita enim in prophetis est expositum, vbi dicit Sophonias: Nugas qui à lege recesserunt, vt nosse potissimum linguam Hebraicam omnium linguarum esse matrem.

Nugigerulus, appellatus ab eo quòd sit turpis nuntius.

Negligens, quasi neclegens.

g Nepos, dictus à genere quodam scorpionum, qui natos suos consumit, excepto eo, qui dorso eius insederit: nam rursus ipse, qui seruatus fuerit, consumit patrem: vnde homines qui bona parentum per luxuriã consumunt, nepotes dicuntur. Hinc quoque nepotatio pro luxuria ponitur, quæ certè quæque res consumuntur.

Niger, quasi nubiger, quia non serenus, sed fusco opertus est. Vnde & nubilū diem tetrum dicimus.

a Nemo, id est, ne homo. *Vel nec homo, Seru. & Fest.*

b Nihil. *Festus.* Hilū putant esse quod grano fabæ adhæret, ex quo nihil, & nihilum.

c Nequam--nequitiam. *Vid. Varr. in extremo libro nono, & Agell. lib. 7. c. 11. vt ait Monatius. f. Munatius vel Matius potius, cuius Mimoiambi laudantur à Terentiano. Numatius in c. Tarracon.*

d Nefarius non dignus farre. *Non.* Nefarij proprietatem lib. 1. de vita. pop. Rom. Varro patefecit, à farre quod adorem est, quo scelerati vti non debeant. *Ascon.* Nefarium quod sacra polluit farre pio solita celebrari ergo nefarij sacrilegi.

e Nuntius. *Seru. Æn. 6. ad v.* Verus mihi nuntius ergo. Sanè qui nuntiat genere tantum dicitur masculinoti. Quod autem nuntiat, licet neutro dicatur, tamen inuenitur etiam masculino.

f Nugas autem Heb. *Ex Hieron. Sophon. 3.* Est autem vox Hebræa נוגה. *Charif. lib. 1.* Nugas licet indeclinabile sit, tamen commune trium generum, hic, & hæc, & hoc nugas. *& pauld post.* Neutra indeclinabilia sunt, vt nugas, quod est commune trium generum.

g Nepos à genere quodam scorp. *Gloss. Nepa σκόπη. Non.* Nam verè nepa scorpis dicitur. *Aliter Festus de nepotis etymo, & Isidorus iusto. lib. 9.*

O

ORthodoxus, recte gloriæ.

Orator, à ore, vocatus, à perorando nominatus, id est, dicendo: nam orare dicere est.

Obaudiens: ab aure, eo quòd audiat imperantem.

b Osipes, quod inferat ostio pedem.

Osipes, facilis, apertus, & ostio patens: vnde & ospitalis homo dicitur.

B Ofor, inimicus ab odio dictus: sicut amator ab amore, & est generis communis.

Odbilis, odio habilis.

Obsitus, obsessus, id est, vndique insidijs conuallatus.

c Obscenus impuræ libidinis, à vitio obscuro dictus.

d Obtusus, hebetior & obclusior, quasi ex omni parte tunsus.

Obnixus, contranius & conabundus.

Obnoxius, quia obligatus est nexibus culpæ.

e Oblectator, quasi cum lacte & fraude, vt Terentius: Nisi me lactasses amantem: vnde & oblectare dictum est.

C **f** Obtrektor, malignus, & qui obstringillando efficiendoque non sinat quempiam progredi & auferere.

Orbus, quòd liberos à non habeat, quasi oculis amissis.

Opifex, quòd opus faciat aliquod.

Opilio, ouium pastor ouilio.

a Orator. *At Festus.* Oratores ex Græco quasi ἀγορευτικοὶ, quod missi ad reges, nationesq. deos solet edicti, ἀγορεύειν τῆς ἐξουσίας ed est, testari.

b Osipes. *Hospes.* Rectè abest à quatuor *Tarr. cc. hæc vox.*

D **c** Obscenus. *Varro lib. 6.* Obscenum turpe, quod nisi in scena palam dici non debet.

d Obtusus. *l. obtusus--obclusior. Al. obdurior. Vt quoque modo legi admittunt characteres Gothici.*

e Oblectator. *Fest. in verbo latic.*

f Obtrektor--obstringillando. *Vel obstringillando potius vt apud Varr. de re rust. c. 20.*

P

PRudens, quasi porro videns: perspicax enim est, & incertorum præuidet casus.

a Patiens, dictus à pauendo, pauire enim ferire est: percutitur enim, & tolerat.

b Por-

b Perfectus, cui iam nihil adijci potest. Huic nomini apud Grammaticos comparatio non adijcitur, quia si dixeris, Ille perfectior est, iste perfectus non erit.

Pulcher a specie cutis dictus, quod est (rubens) pellis: postea transijt hoc nomen in genus. Nam pulchritudo hominis aut in vultu est, ut: Os, humerisque Deo similis-- aut in capillis, ut: namque ipsa decoram Casariem: aut in oculis ut, -- laetos oculis afflatur honores: aut in candore, ut: Quale manus addunt ebori decus: aut in lineamentis, ut, Te multo plus figura & lineamenta hospitis delectabatur: aut in proceritate, ut, Turnus: Vertitur in medijs, & toto vertice supra est.

Pellax, a pelliciendo.

Perpicax, splendidus, eo quod perluceat.

Perpetuus. ---

Perennis, ab eo quod sit perpetuus annis.

c Praesul vocatus, quia praest sollicitudine.

Praepositus appellatus, eo quod sit subiectorum ac famulantiu ordinator vel rector.

Patroni a patribus dicti sunt, quod huiusmodi affectum clientibus exhibeant, ut quasi patres illos regant.

d Paedagogus est, qui paruulis assignatur: Graecum nomen est, & est compositum ab eo quod pueros agat, id est, ducet, & lasciuientem refrenet aetatem.

Praesens dictus, quod sit praesens sensibus, id est, coram oculis, qui sensus sunt corporis.

Prior, quod primus sit ordine: & primus, quasi praeminens.

Primus ---

Postremus ---

Potens, rebus late patens: unde & potestas quod pateat illi quaquam velit, & nemo intercludat, nullus obistere valeat.

Praepotus, praeter ceteris opibus copiosus.

e Pecuniosus Tullius primum eos dictos refert, qui plurimam habuissent pecuniam, id est, pecora. Ita enim antiqui eos appellabant. Paullatim autem per abusionem nomen in aliud deuolutum est.

f Peruicax proprie dicitur, qui in proposito suo ad victoriam perseuerat. Antiqui enim viciam dicebant, quam nos victoriam: credo quod inde dicatur herba vicia, id est, victorialis.

h Pernix a pernitendo tractum est, id est, in conatibus perseuerando. Alij pernitem velocem intelligunt pedibus: Nam pernicitas pedum est, ut: pernicibus ignea plantis: sicut celeritas pennarum est, ut: celeritate

A lerique fuga sub sidera lapsae.

Piger, quasi pedibus aeger. Est enim tardus ad incendendum: quod nomen per usum transijt & ad animum.

Pernox, peruigilans nocte.

i Perseuerans ---

i Pertinax, impudenter tenens, quasi pertinens.

Petulans, nunc quidem pro audace & improbo ponitur: olim autem acerbi flagitatores, & proprie argentariorum coactorum pueri, quod pretia rerum crebrius & asperius exigebant, a petendo petulantes vocati.

m Procax, proprie idem quod petax. Nam procare est petere: unde & nuptiarum peritores proci dicuntur.

B Prodigus, sumptuosus atque consumptor, qui omnia porro agit & quasi proijcit.

Profugus proprie dicitur, qui procul a sedibus suis vagatur, quasi porro fugatus.

Peregrinus longe a patria positus, sicut alienigena.

Proiectus, quasi longe & procul iactatus, sicut & produxit, quasi porro illum duxit, & prouocauit, quasi porro illum vocauit.

Proiectus, quasi porro eiectus ac proiactatus unde, Proiectaque saxa Pachyni, id est, porro iactata.

C Proscriptus, cuius bona palam & aperte scribuntur.

Praescriptus, ordinem significat, sicut & praescriptiones apud Iurisconsultos.

o Procinctus, expeditus & armatus, unde & In procinctu, id est cum belli causa arma sumebant.

p Praecinctus, eo quod ante se ponat aliquid, quo praecingitur. Unde & de Domino dictum est, Praecinctus linteo, lauit pedes discipulorum suorum.

q Praedo est, qui populando alienam inuadit prouinciam. Praedo ab abigendo praedam dictus, & praedo qui praedam habet.

Praedator est, cui de praeda debetur aliquid.

Plagiator, ἀπὸ τῆς πλαγίης, id est, obliquo, quod non certa via gradiatur, sed pelliciendo dolis.

r Piratae, sunt praedones maritimi ab incendio nauium transeuntium quas capiebant dicti. Nam πῦρ ignis est.

Pugillator, qui de manu in manum numerum aliquid subtrahit.

Peculator, pro eo quod sit pecuniae publicae defraudator.

R 4 Proditor

Proditor, pro eo quod detegit. Item proditor, perditor: vt, vnius ob iram Prodimur.

Perfidus, quia fraudulentus est & sine fide, quasi perdens fidem.

Periurus, quia perperè iurat, id est, malè iurat. Periurus autem in verbo. r. non habet. Nam peiero & deiero dicimus.

Præuicator, malè fidei aduocatus, & qui vel in accusando nocitura, vel in defendendo profutura prætereat, aut inutiliter dubicque ponat mercedis gratia, scilicet corruptus. Cicero: Quid enim tam præuarum? id est valde varum.

Pellax, dolosus & fallax, à pelle, id est, vultu. Foris enim vt fallat aridet, sed nequitia intus gerit.

Profanus, quasi porrò à fano. Sacris enim illi non licet interesse.

Parracida, propriè dicitur interfecto parentis, quamuis quidam veteres hunc parenticidam dixerint: quoniam parricidium & homicidium in quocumq. intelligi possit, cum sint homines hominibus pares.

Persecutor non semper pro malo intelligitur, vnde, Persecutus, perfectè secutus.

Publicanus est, qui vectigalia publica exigit, vel qui per publica negotia seculi lucra sectatur: vnde & cognominatus est.

Peccator, à pellice, id est, meretrice vocatus, quasi pellicator, quod nomen apud antiquos tantum flagitiosum significabat, postea transijt hoc vocabulum in appellationem omnium iniquorum.

Prostitutæ meretrices, à prostedèdo in meritorijs, vel in fornicibus.

Pellex, apud Græcos propriè dicitur à Latinis concuba. Dicta autem à fallacia, id est versutia, sub dolositate vel mendacio.

Procuruus, quasi per longum curuus.

Pavidus est, quem vexat trepidatio mentis (habet enim cordis pulsationem, cordis motum) nam pauire ferire est, vnde & pauimentum.

Petræ autem, & rupes à duritia saxorum nominantur.

Pusillanimis, pusillo animo.

Petulus, dictus ab appetendo, vnde etiã & meretrices petulcas vocamus.

Pisinus, à pulsione.

Productus, quasi porro ductus.

Patiens dictus à pauiendo. Festus: Obpuiat verberat, à pauiendo, id est, ferièdo. Vnde pueri quod puniendo coercentur, vnde & pauimenta. Nimirum quod Græcis πείναι ferire, & pulsare. Nam & paimenta pro

A paimenta legi in antiqua inscriptione affirmat vir eruditissimus.

b Perfectus. Seruius Æn. 11. ad v. ô fama ingens ingentior arm. Alia illa nomina sunt, in quibus est dubitatio, vtum comparentur, vt est perfectus, quod si velis comparare, incipit perfectus non esse perfectus.

c Præsul-- quia præest sollicitud. Paul. ad Rom. 12. qui præest in sollicitudine. Dicitur autem præsul à præfiliendo (vt ait Phocas) sic enim inter Salios primus appellabatur, quod tripudii auspicaretur, inde Lucilius: Præsul vt antruat, inde & volgus redantruat olli. Hic est præsul tor, quem Glossarium vetus τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς προορχάμερον interpretatur.

d Pædagog, qui paruulis assign. Ex Hieron ad Gal. 3.

e Pecuniosos, ex eod. Eccles. 5.

f Peruicax. Donat. in Hecyr. Peruicax perseverans cum quadam vi. & paulo post, peruicax per vim agens.

g Antiqui n. viciam. Ouet. vicam. vitiosè opinor.

h Pernix à penitendo. è Seru Georg. 3.

i Alij pernitem velocem. Ex eod. Æn. 11.

k Nam pernicitas ped. Ex eod. Æn. 4.

l Pertinax, q. pertinens. Quasi pertendens Varro lib. 4.

m Procax. è Seru Æn. 1.

n Præscript. ordinè signifi. Præscriptiones appellant Iurisconsulti exceptiones, illas præsertim quæ longi temporis obiectione actiones excludunt. Cuius nominis origo fortasse, quod earum formula præscripta esset aut in edictis Prætorum, aut in actionum formulis. Sic etiam præscriptis verbis actio.

o Procinctus. Vid. Fest.

p Præcinctus. Ex August. in Ps 92.

q Prædo. è Seru. Æn. 10.

C r Piratæ ab incendio. At Græcis πειρατής, nū πυρατής

Hesich. πειρατής ναυγυός.

f Periurus in verb. r. non habet. Immo & non est ipsum in vetustiss. Cod. Salin. Periurus bis sine r, scribitur. Sicut autem hac Seru. Æn. 2.

z Præuicator. Plin. lib. 3. c. 19. Arator nisi incuruus præuicatur. Inde translatum hoc crimen in forum Ibi itaq. caueatur vbi inuentum est. Quod autem à vario deduxisse Cicero videtur in Partitionibus cum dicit: Præuicationis nomen significat, eum qui in contrarijs causis, quasi variè esse positus videatur: non profus diuersa notatio est, nam & varius à vario fortasse descendit. Quanquam id exigere iniquum est, cum præsertim. Quid enim tam præuarium in quibusd. libris legatur.

D v Parracida, ita Gothici libr. non parricida.

x Publicanus. Caius. c. 16. de verb. sign. eum qui vectigal. pop. Rom. conductum habet, publicanum appellamus.

y Pellex apud Græc. Vid. Fest. Agell. & Paul. c. 144. D. de verb. sign.

z Pavidus-- habet enim cordis puls. Respexisse videtur ad Virgilij verba; corda pauor pulsans.

o Petulus. è Seru. Georg. 4. ad v. hædiq. petulci.

Q

Qvæstor, à quærendo dictus, quasi quæstor.

Questuo.

Questuosus, querimoniosus.

Querulus, quia querelam infert.

Quietus, quod sit ipse sibi animo securus, nemine intangens.

R

Religiosus ^a, ait Cicero, à relegendò appellatur, qui retractat, & tanquã relegit ea quæ ad cultum diuinum pertineãt. Hi sunt dicti religiosi ex religendo, tanquam ex eligendo eligentes, ex diligendo diligẽtes, ex intelligendo intelligentes.

^b Rationator dictus, ^c vir magnus, quia de omnibus rebus, quas esse mirabiles constat, possit reddere rationem.

Retractator repetitor, ^d nam retractare, est repetere, quod omiseras.

Resipiscens, eò quòd mentem quasi post insaniam recipit, aut quia resipit qui sapere desierat. Castigat enim seipsum dementiæ, & confirmat animum suum ad rectius viuendum, cauens, ne iterum corruat.

Repentinus, à repente. ^e Repens autem & aduerbium & nomen potest esse.

Robustus, fortis, validus, à fortitudine robore arboris appellatus.

Rapidus, velox pedibus.

Raptor, eò quòd corruptor. Inde & rapta eò quòd corrupta est.

^f Reus, à re de qua obnoxius est, & reatus à reo est nuncupatus.

Reus maiestatis, primum dictus, qui aduersus reipublicam aliquid egisset, aut quicumque hostibus consensisset. Dicitur autẽ reus maiestatis quia maius est ledere patriã, quã ciuem vnum. Postea autem & hi rei maiestatis dicti sunt: qui aduersus maiestatem principis egisse viderentur, vel qui leges inutiles reipublicæ detulerant, vel vtilis abrogauerant.

Rixosus, à rictu canino dictus. Semper enim ad contradicendũ paratus est, & iurgio delectatur, & prouocat contendentem.

Rusticus, dictus quòd rus operetur, id est terram.

^a Religiosus ait Cic. 2. de nat. deor.

^b Rationator. Sic in Goth. o. eaq. scriptura Chaconi placebat. Nam ratiocinator alius est.

^c Vir magnus. Magus volebat A. Augustinus.

^d Nã retractare. è Seru. Æn. 7. ad v. Mos erat Hesperio in Latio.

^e Repens autem Ex eod. Æn. 12.

^f Reus, à re de qua obnoxius. Cic. 2. de orat Reos autem appello non eos modò, qui arguuntur, sed

A omnes, quarum de re disceptatur.

S

Sapiens, dictus à sapore, quia sicut gustus aptus est ad discretionẽ saporis ciborũ: sic sapiens ad dinoscentiã rerum atq. causarum, quod vnumquodque dinoscat, atque sensu veritatem discernat. Cui contrariũ est insipiens, quod sit sine sapore, nec alicuius discretionis vel sensus.

Studiosus, quasi studijs curiosus.

^a Sanctus, veteri consuetudine appellatus, eò quòd hi qui purificari volebant, sanguine hostiæ tangebantur, & ex hoc sancti nomẽ acceperunt.

^b Sincerus, quasi sine corruptione. cui cõtrarius est insincerus, vitiatus corruptus.

Supremus, summus, ab eo quòd supereminet. Vnde & supreme pater dicimus.

Sublimis, ab altitudine vocatus honoris: nam propriè sublime dicitur, quod in alto est, vt, sublimemque feres ad sidera cæli.

^c Speciosus, à specie vel aspectu: sicut formosus à forma.

^d Sollers, quod sit sollicitus in arte & vtilis. Sollers enim apud antiquos dicebatur: qui erat omni bona arte instructus. Terentius, adolescentem sollertem dabo.

^e Superstitiosus, ait Cicero, appellatos, qui totos dies precabantur, & immolabant, vt sibi sui liberi superstites essent.

Sollicitus, quia sollers & citus atque inquietus.

Sedulus, familiare verbum Terentij: hoc est sine dolo, aliàs assiduus.

^f Sodales, dicuntur, qui ad symbolum cõuenire cõsueverunt, quasi sua edentes, alias quasi sedales, quod simul sedeant. & Socij dicuntur propter periculi & operis societate, quasi in vnam caligam, & s vno vestigio manentes.

D Stultus, hebetior corde, sicut quidam ait, Ego me esse stultum existimo: fatuum esse non opinor, id est, obtusis quidem sensibus, non tamẽ nullis. ^h Stultus est, qui per stuporem non mouetur iniuria, sc̃uitiam enim perfert nec vltus est, nec vllò ignominie cõmouetur dolore.

ⁱ Segnis, id est, sine igne, ingenio carens (se autem sine significat, vt sedulus sine dolo, securus quasi sine cura) id est, frigidus, per quod inutiles accipimus.

Stupidus, sc̃pius stupens.

Superbus dictus, quia super vult videri quã

quàm est: Qui enim vult supergredi quod A est, superbus est.

Sufurro, de sono locutionis appellatus, quia nō in facie alicuius, sed in aure loquitur de altero detrahendo.

Seditiosus, qui dissensionem animorum facit & discordias gignit: quā Græci *δίασσω* dicunt.

Seuerus, quasi sæuus verus, tenet enim sine pietate iustitiam.

Simulator, dicitur à simulacro. Gestat enim similitudinem eius, quod non est ipse.

k Suafor, decipiens, id est, in suam sortem B trahens.

Studiofus - - -

l Scrupulosus, animi minuti & asperi. Scrupus enim est arena durior.

m Sacrilegus, dicitur ab eo quod sacra legit, id est, furatur.

Sicarius vocatur, qui ad perpetrandū scelus telis armatus est. Sica enim gladius est à secando vocatus.

n Scæuus sinister atque peruersus, *από τῆς σκαῖς*. Est enim pessimi & crudelis animi.

Scenicus, qui in theatro agit. Theatrum enim scena est.

o Scorta, quæ à Græcis quoq. *σκύτεια* vocabantur, quo defricatur pelles, quibus corruptela fit.

Spurcus, quod sit impurus.

p Scelerosus, sceleribus plenus, vel lapidosus locus, & arenosus. Plus est autem scelerosus, quàm sceleratus.

Sator, seminator, vel pater à semine.

q Scurra, qui sectari solet quēpiam cibi gratia. A sequendo igitur inde scurra appellatus. Idem assecla, à sequendo.

Satelles, quod adhæreat alteri, siue à lateris custodia.

Suffectus, in loco alterius suppositus, quasi suffactus. Vnde & Consulem suffectum dicimus eum, qui pro alio substituitur.

Secundus, quia secus pedes, & tractus est sermo à sequentibus seruis pedissequis. Vnde & secunda fortuna dicitur, quod secundum nos est, id est, prope nos. Inde & res secundæ, id est, prosperæ. Secundæ autem à sequendo sunt dictæ.

r Stipulator, promissor. Stipulare enim promittere est, ex verbis iurisperitorū qui etiā stipulum firmum appellauerunt.

Sanus, à sanguine, quia sine pallore est.

Sospes. - - -

s Salus, à sale nomen accepisse putatur.

Subtilis, ab extenuatione dictus.

t Sequester dicitur, qui certatibus mediis interuenit, qui apud Græcos *ὀμύστος* dicitur, apud quem pignora deponi solent. Quod vocabulum à sequendo factum est, quod eius qui electus sit, vtraque pars fidem sequatur.

Sessilis, quod non videtur stare, sed sedere.

Surdus, à sordibus humoris aure conceptis: & quamuis multis casibus accidat, nomen tamen æger ex prædicto vitio retinet.

s Siccus, quod sit exsuccatus, siue per antiphrasin, quod sit sine succo.

v Sepultus dictus, eo quod sit sine palpatione, vel sine pulsū, id est sine moru.

x Saio, ab exigendo dictus.

Sutor, à suendis pellibus nominatur.

Subulcus, porcorum pastor, sicut bubulcus à cura boum.

a Sanctus. Vid. Seru. *Æn.* 12. ad v. qui fœdera fulmine lancit. aut ad verba Pauli potius respexit. Et omnia ponē in sanguine secundum legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio.

b Sincerus. è Seru. *Georg.* 4.

c Speciosus. è Seru. *Æn.* 1. quamuis alias formosum nū à forma, sed à formo ducit Isidorus.

d Sollers. Donat. in *Eunuch.*

e Superstitiosus ait Cic. 2. de nat. deor.

f Sodalis. Tres etymologiae indicantur à Festo. vt sodales sint vel ex suo edentes: vel vna sedentes, quasi sedales, vel suadentes, quarum duas priores posuit Isidorus.

g Socij. Quasi in eod. focco insistentes.

h Stultus est qui per stupor. è Seruio *Æn.* 11. ad v. Quis metus? o. n. d. semper inertes.

i Segnis, id est, sine igne. è Seru. *Æn.* 1. Hunc locū dispositione sola restitimus.

k Suafor d. i. i. f. trahens. Al. suafor à suadendo, quē vult decipere. Vtraq. scriptura *Gothicor. libror.*

l Scrupulosus. è Seru. *Æn.* 6.

m Sacrilegus. Ex eod. *eclog.* 8.

n Scæuus. Ex eod. *Æn.* 3. ad v. Scæuq. amplector lmina portæ- *Gloss.* σκαῖος Scæuus, & Scæua ἀπίστεια **D** xεig & Non. in obscruauit.

o Scorta. Vid. *Fest.* & *epitom.*

p Scelerosus. -- Plus est autem scelerosus. *Donat.* in *Eunuch.* Scelerosus propriè auctor est scelerum, sceleratus in quo scelus sit constitutum, vel commissum.

q Scurra. Vid. *Fest.* & *Scalig.*

r Stipulator -- stipular. n. promittere. *Recht Goth.* o. *Gloss.* ἐπιρωτώμαι, promitto, spondeo, stipulor. Item ἐπαρωτώ consulto, interrogo, stipulo. seu maui stipulor. Nam stipulor commune, vt ait *Priscianus lib. 5. citans ad id Suetonium lib. 3. Prætorum.* Festus in stipe: Stipem esse nummum signatum, testimonio est & id quod datur stipendium militi, & cum spō detur pecunia, quod stipulari dicitur. vel (vt edidit *Ful. Vrfinus*) Stipem dicebant pecuniam signatam, quod

quod stiparetur: id est stipulari dicitur is, qui interrogatus spondet. Ergo cum stipulari commune sit, interrogationemque & sponsonem contineat: recte quoque ead. Gloss. ἐπερωτησις interrogatio, stipulatio. Et Stipulatio ἰκανοδοσία. Itemque ἰκανοδοσία satisfactio. Satisfactio autem, & ἰκανοδοσία promittentis sunt, non interrogantis. Hæc propterea pluribus, quia A. Aug. stipulari rogare esse volebat, non promittere, & stipulatorem eum qui rogaret, nullo modo qui promitteret.

f Salus, à sale. Quod corruptionem prohibeat.

g Sequester, Seru. AEn. xi. adv. pace sequestra: media (inquit) nam sequester est medius inter duos altercantes apud quem aliquid ad tempus seponitur. Gloss. Sequester μεσητης; ἐπιγρηθ. συνδνηκοφύλαξ. Vid. Agell. lib. 20. c. 10. & Iurisconsultor. libros.

v Sepultus. è Seru. AEn. 6. ad v. custode sepulto.

x Saio. Gothor. vox; quam & nos retinemus, & sæpe legitur in Gothicis legibus & membranis, & apud Cassiodorum. In concilio vero Emeritensi c. 8. mendose Salomonem pro Saionem habent aliqui codices. Illud adnotandum, i. conson. i. eo modo prolatus à Gothicis, quo à nobis gi. & ge. Idque non modo scriptura ipsa sagio quæ in quibusdam libris est, & Germanus sager: eadem significatione, sed notatio quoque. Isidori satis demonstrat.

T

Tutor, qui pupillum tuetur, hoc est, in-tuetur, de quo in consuetudine vulgari dicitur. Quid me mones? & tutorem & pedagogum olim obrui.

a Testes dicti, quod testamento adhiberi solent, sicut signatores, quod testamentum signent.

b Tetricus, mons in Sabinis asperrimus. Vnde & tristes homines tetricos dicimus.

Taciturnus, in tacendo diuturnus.

Trutinator, examinador ex iudicij libra perpèdens recta, translatione à trutina, quæ est gemina ponderum lanx.

Tristis ----

Tenax, nûmi cupidior, quod teneat. c. Interdum & pertinax.

Truculentus ----

d Toruus, terribilis, eo quod sit torto vultu, & turbulento aspectu, vt, Torua læna, &, Cernimus astantes nequicquam lumine toruo.

e Turbidus. ----

Terribilis. ----

Teter, ab obscura tenebrosa que vita. Teterimus pro fero nimium. Tetrum enim veteres pro fero dixerunt; vt Ennius, tetroque elephantos.

Terribilis, quia timorè habet & timetur.

Tergiuersator, quod animum quasi tergum vertat huc & illuc, nec facillè qualis sit intelligitur.

A Temulentus, à temèto, id est vino, dictus.

f Timidus, quod timeat diu, id est à sanguine, nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit timorem.

Turpis, quod sit informis, & torpeat

a Testes. Sup. lib. 5. c. 21.

b Tetricus. è Seru. AEn. 7. ad v. Qui Tetrica horr. cautes.

c Interdum & pertinax. Eleganter vtrumque coniunxit Plautus. Quid ais, tenaxne eius pater? Ph. immo ædepol pertinax.

d Toruus terribilis. è Seru. AEn. 10. ad v. vnatoruus Abas, eosd. nos rostritueros dicimus.

e Turbidus. è Seru. AEn. 4.

f Timidus-- id est, à sanguine. Hoc est, fit propter sanguinem. Nã timor sanguis. &c. quæ sunt Serui verba AEn. 3.

V

Vir, à virtute.

Vtilis, ab vtendo bene sua, vel quod benè quid vti possit, sicut docilis quod doceri possit.

Verus, à veritate, hinc & verax. Maior est veritas, quàm verus, quia nõ veritas à vero, sed verus à veritate descendit.

Veridicus, quia verum dicit, & veritatis assertor est.

Verecundus, quia verum factum erubescit.

b Viridis, vi & succo plenus, quasi vi rudis.

Venustus, pulcher, à venis, id est, sanguine.

Viuens. ----

Viuus. ----

Varius, quasi non vnus viæ, sed incertæ mixtæque sententiæ.

Versutus, eo quod eius mens in quolibet actu ad quamlibet fraudem facillè vertitur, vnde & versutia dicitur cõtorta sententia. Plautus, Versutior, quàm rota figularis.

e Vilis, à villa, nullius enim vrbانيتatis est.

Versipellis, eo quod in diuersa vultum & mentè vertat. Inde & versutus & callidus.

D Violentus, quia vim infert.

d Vecors, malicordis & malæ conscientia.

Vagus, quia sine via.

Vanus, à Venere etymologiam trahit. Itè vanus inanis, falsus, eo quod sine memoria euanescat.

Vefanus, non probè sanus.

Violentus, qui & satis bibit, & difficile inebriatur.

e Vexatus, id est, portatus, ab eo quod est veho, vexo, vecto, vt, vexasse sit portasse.

Venefi-

Veneficus, eo quòd venenū mortis causa parauit, aut præstitit, aut vendidit.

† Vector, quasi vehitor. Est autem vector & qui vehit, & qui vehitur.

Venator, quasi venabulator, à venabulo, scilicet quo bestias premit, g Quattuor autē sunt venatorum officia, Vestigatores, Indagatores, Alatores, Pressores.

• Vir à virtute. *Physica, non Grammatica, hoc est, non vocis, sed rei ipsius origo, qua de re in præfatione huius libri. Nā virtus potius à viro, vir à vi, quod maior in eo vis, quam in femina, nominatus, vt ait Lactantius in lib. de opif. c. 12. eandē rationem sequitur paullo post in vero & veritate.*

† Viridis, vi & succ. pl. q. virudis. Varro Viridis à vi quadam humoris, quæ si exaruit, moritur.

• Villis à villa &c. *Hac non leguntur in vetustioribus libris.*

† Vecors Festus: Vecors turbati, ac mali cordis. At Labo: Vecors sine corde. Vefanus sine sanitate.

• Vexatus. *E ser. eclog. 6.*

† Vector. *Ex eod. AEn. 4. ad v. Nescius, illa fuga, &c.*

• Quattuor sunt venatorum officia. *Vestigatorum munus vox ipsa ostendit satis. Alia duo expressit Virgilius vno versu. Dum trepidant alæ, saltusq. indagine cingunt. Pressorum officium ex eleganti verbi premendi significatione constabit. Significat enim interdum fugientem insequi, at que ita virgere, vt prope prendas. nos ir al alcance dicitur: Hæc fugerent Graij, premeret Troiana iuuentus. AEn. 1. & 2. Illum ardens in festo vulnere Pyrrhus, Insequitur, iam, iamque manu tenet, & premit hasta.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER VNDECIMVS.

De homine, & portentis.

DE HOMINE ET
partibus eius. Cap. I.

NAVRA^a dicta ab eo, quod nasci aliquid faciat. Gignendi enim, & facienda potens est. ^b Hanc quidam Deum esse dixerunt, à quo omnia creata sunt & existunt.

Genus à gignēdo dictum, cui deriuatum nomen à terra, ex qua omnia gignuntur, γῆ enim Græcè terra dicitur.

Vita dicta propter vigorem, vel quod vim teneat nascendi, atque crescendi. Vnde & arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur & crescunt.

Homo dictus, quia ex humo factus est, sicut dicitur in Genesi, Et creauit Deus^c hominem de humo terræ. Abusiue autē pronuntiat^r ex vtraque substantia totus homo, id est, ex societate animæ & corporis.

^d Nam propriè homo ab humo. ^e Græci autē hominē ἀνδραπῶρον appellauerūt, eo quòd sursum spectet subleuatus ab humo ad contemplationē artificis sui. Quod Ouidius poëta designat, cum dicit, Pronaq. cum spectet animalia cætera terrā, Os homini sublime dedit, cælumque videre iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Qui ideò erectus cælū aspicit, vt Deum quærat, non vt terram intendat, ^f veluti pecora, quæ natura prona, & ventri obedientia finxit.

^g Duplex est autem homo, interior & exterior. Interior homo, anima: exterior homo, corpus.

^h Anima autem Gentilibus nomen accepit, eo quòd ventus sit. Vnde & ventus Græcè ἀνεμος dicitur, quod ore trahentes aërem viuere videamur. Sed apertissimè falsū est, quia multo prius gignitur anima, quàm cōcipi ore aër possit: quia iā in genitricis utero viuit. Nō est igitur aër anima, quod quidam putauerunt, qui non potuerunt incorpoream

poream eius cogitare naturam.

Spiritum idem esse quod animam, Evangelista pronuntiat dicens. Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursus potestatem habeo sumendi eam. De hac quoque ipsa Domini anima passionis tempore memoratus Evangelista ita protulit dicēs, Et inclinato capiteⁱ emisit spiritum. Quid est enim emittere spiritum, nisi animam ponere? sed anima dicta propter quod vivit: spiritus autem vel pro spirituali natura,^k vel pro eo quod inspiret in corpore.

Item^l animum idem esse quod animam, ^m sed anima vitæ est, animus consilij. Vnde dicunt philosophi, etiam sine animo vitam manere, ⁿ & sine mente animam durare: vnde & amentes, nam mentem vocari, vt sciat: animum, vt velit.

Mens autem vocata, quod emineat in anima, vel quod meminit. Vnde & immemores amentes, quapropter non anima, sed quod excellit in anima, mens vocatur, tanquam caput eius vel oculus. Vnde & ipse homo secundum mentem imago Dei dicitur. Ita autem hæc omnia adiuncta sunt animæ, vt vna res sit. Pro efficientijs enim causarum diuersa nomina sortita est anima. Nam & memoria mens est, vnde & immemores amentes: ^o dum ergo viuificat corpus, anima est: dum vult, animus est: dum scit, mens est: dum recollit, memoria est: dum rectum iudicat, ratio est: dum spirat, spiritus est: dum aliquid sentit, sensus est. Nam inde animus sensus dicitur proijs quæ sentit, vnde & sententia nomen accepit.

Corpus dictum, eo quod corruptum perit. Solubile enim atq. mortale est, & aliquando soluendum.

Caro autem, à creando est appellata.

^p Crementum enim semen est masculi, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc & parentes creatores vocantur.

^q Caro autem ex quattuor elementis composita est. ^r nam terra in carne est, aer in halitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habent enim in nobis elementa suam quæque partem, quibus quid deberur compage resoluta.

^s Caro autem, & corpus diuersa significant. In carne semper corpus est, non semper in corpore caro: nam caro est quæ vivit, idem & corpus. Corpus quod non vivit, idem non

A caro. Nam corpus dicitur aut quod post vitam mortuum est, aut sine vita est conditum. Interdum & cum vita corpus, & non caro, vt herba, & lignum.

Sensus corporis quinque sunt, visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Ex quibus duo aperiuntur, & clauduntur, duo semper patentibus sunt.

^t Sensus dicti, quia per eos anima subtilissimè totum corpus agitatur vigore sentiendi. ^v Vnde & presentia nuncupatur, quod sint præ sensibus, sicut præ oculis, quæ præsto sunt oculis.

Visus est, qui à Philosophis humor vitreus appellatur. ^x Visum autem fieri quidam asseuerant, aut externa ætherea luce, aut interno spiritu lucido per tenues vias à cerebro venientes, atque penetratis tunicis in aërem exeuntes, & tunc commixtione similis materię visum dantes. ^y Visus dictus, quod viuacior sit ceteris sensibus, ac præstantior siue velocior, ampliusque vigeat, quantum memoria inter cætera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, vnde omnia manant, ex quo fit, vt ea quæ ad alios pertinent sensus, videre dicamus, veluti cum dicimus: Vide quomodo sonat, vide quomodo sapit, sic & cætera.

Auditus appellatus, ^z quod voces hauriat, hoc est aëre verberato suscipiat sonos.

C Odoratus, quasi aëris odore tactus. Tactus enim aëre sentitur, sic & olfactus quod odoribus afficiatur.

Gustus, à gutture dictus.

Tactus eo quod pertractet & tangat, & per omnia membra vigorē sensus aspergat. ^a Nam tactu probamus quicquid cæteris sensibus iudicare non possumus. Duo autem tactus genera sunt, nam aut extrinsecus venit quod feriat, aut intus in ipso corpore oritur.

D Vnicuique autem sensui propria natura data est. Nam quod videndum est, oculis capitur: quod audiendum, auribus: mollia & dura tactu æstimantur: sapor gustu, odor naribus ducitur.

^b Prima pars corporis caput, datumque illi hoc nomen, eo quod sensus omnes & nervi inde initium capiant, ^c atque ex eo omnis vigendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Vnde ipsius animæ, quæ consulit corpori quodammodo personam gerit.

Vertex est ea pars, qua capilli capitis colliguntur,

S

guntur, & in qua cæsaries vertitur, vnde & A sui proponendo refundant.
nuncupatur.

Caluaria, ab ofsibus caluis dicta, d per deflectionem, e & neutraliter pronuntiatur.

Occipitium, capitis pars posterior, quasi contra capitium, vel quod sit capiti retrorsum.

f Capilli vocati, quasi capitis pili, facti, vt & decorem præstent, & cerebrũ aduersus frigus muniant atque à sole defendant.

Pili autem dicti à pelle, è qua prodeunt, sicut & pilum dicitur à pila, vbi pigmentũ contunditur.

Cæsaries, à cædendo vocata, ideòque tantum virorum est. h Virum enim tonsum decet, mulierem non decet.

i Comæ, sunt propriè non cæsi capilli, & est Græcus sermo. k Nam comas l Græci cai mos à secando nominant, vnde & κυρῆν τὸν dederunt dicunt. Vnde & cirri vocantur, quod etiam ijdem Græci μαλλὸν vocant.

Crines, propriè mulierum sunt. Dicti autem crines eo quòd vittis discernantur. Vnde & discriminalia dicuntur, quibus diuisi religantur.

Tempora sunt, quæ caluariæ dextra læuâque subiacent. Quæ ideò sic nuncupantur, quia mouentur, ipsaq. mobilitate quasi tempora quibusdam interuallis mutantur. C

m Facies dicta ab effigie. Ibi est enim tota figura hominis, & vniuscuiusque personæ cognitio.

Vultus verò dictus, eo quòd per eum animi voluntas ostenditur: secundum voluntatem enim in varios motus mutatur. Vnde & differunt sibi vtraque: nam facies simpliciter accipitur de vniuscuiusque naturali aspectu: vultus autem animorum qualitates significat.

n Frons, ab oculorum foraminibus nominata est. Hæc imago quædam animi, mentis motum specie sua exprimit, dum vel læta, vel tristis est.

o Oculi vocati, siue quia eos ciliorum tegmina occulant: ne qua incidentis iniuriæ offensione lædantur, siue quia occultum lumen habent, id est, secretum, vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniore animæ existunt: in oculis enim omne mentis indicium est, vnde & animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autē, ijde & lumina. Et dicta lumina quòd ex eis lumen manat, vel quòd initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecus acceptam vi-

Pupilla; est medius punctus oculi, in quo vis est videndi, vbi quia paruæ imagines nobis videntur, propterea pupillæ appellatur. Nam paruuli pupilli dicuntur. Hanc plerique pupulam vocant: vocatur autem pupilla quòd sit pura atque impolluta, vt sunt puellæ. p Phisici dicunt, easdē pupillas, quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus nõ visis certa est desperatio.

Circulus verò, quo à pupilla partes albæ oculi separantur discreta nigredine, Corona dicitur, quòd rotunditate sui ornent ambitum pupillæ.

q Voluos autem quidam appellant ipsos vertices oculorũ ex similitudine bolborũ.

r Palpebræ, sunt sinus oculorum, à palpitatione dictæ, quia semper mouentur. Concurrunt enim inuicem, vt assiduo motu reficiant obtutum. f Munitæ sunt autem vallo capillorum, vt & apertis oculis si quid inciderit repellatur, & somno conuiuentibus tanquã inuoluti quiescant latentes. In summitate autem palpebrarum locis, quibus se vtræque clausæ contingunt, extant adnati ordine seruato pili, tutelam oculis ministrantes, ne irruentes facillè iniurias excipiant, & ex eo noceantur, vt pulueris vel cuiuscumque crassioris materiæ arceant contactum, aut ipsum, quoque aërem concidendo mitificent, quo tenuè atque serenum faciant visum.

Lacrymas, quidam à laceratione mentis putant dictas, alij existimant ideò quod Græci δακρύα vocant.

Cilia, sunt tegmina, quibus cooperiuntur oculi, & dicta cilia quod celent oculos, tegantque tuta custodia.

t Supercilia dicta, quia superposita sunt cilij, quæ idcirco pilis vestita sunt, vt oculis munimenta præstendant, & sudorem à capite defluentem depellant.

Intercilium verò, est medium illud inter supercilia quod sine pilis est.

Genæ, sunt inferiores oculorum partes, vnde barbæ inchoant: nã Græcè γένων barbæ. Hinc & genæ quod inde incipiãt gigni barbæ.

Malæ, sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum suppositæ. Vocata autem malæ, siue quod infra oculos prominent in rotunditatē, quæ Græci μύλα appellant, siue quod sint super maxillas.

Maxillæ

Maxillæ, per diminutionem à malis, sicut A
paxillus à palo, taxillus à talo.

Mandibulæ, sunt maxillarum partes, ex
quo & nomen factum.

Barbam veteres vocauerunt, quod viro-
rum sit, non mulierum.

Aurium inditum nomen à vocibus hau-
riendis, vnde & Virg. vocemq. his auribus
hausi. Aut quia vocem ipsam Græci *αὐδὴν*
vocant, ab auditu. Per immutationem enim
litteræ aures, quasi audes, nuncupatæ sunt.

Vox enim repercussa per anfractus earum
sonum facit, quo sensum excipiant audiendi.

Pinnula, summa pars auris, ab acumine di-
cta: Pinnum enim antiqui acutum dicebant: B
vnde & bipennis & pinna.

Nares idcirco nominantur, quia per eas
vel odor, vel spiritus nare non desinit: siue
quia nos odorem admonent, ut norimus ali-
quid & sciamus: vnde contra in seipsum ac ru-
des ignari dicuntur. Olfecisse enim, veteres
scisse dicebant. Terentius: Ac non totis sex
mensibus prius olfecissem quam ille quid-
quam cœperet?

Narium recta pars, propter quod æquali-
ter sit in longitudine & rotunditate porre-
cta, Columna vocatur: extremitas eius, Pi-
rula, à formula pomi pyri. Quæ verò dextra
læuaque sunt, Pinnulæ ab alarum similitudi-
ne, medium autem, Interfinium.

Os dictum, quod per ipsum quasi per
ostium & cibos intus mittimus, & spiritum
foras proijcimus: vel quia inde ingrediuntur
cibi, inde egrediuntur sermones.

Labia à lambendo nominata. Quod autem
superius est, labium dicimus, quod inferius,
eo quod grossius sit, labrum. Alij virorum la-
bra, mulierum labia dicunt.

Lingua à ligando cibum putat Varro
nomen impositum. Alij quod per articula-
tos sonos verba ligat: Sicut enim plectrum
cordis, ita lingua illiditur dentibus, & voca-
lem efficit sonum.

Dentes Græci *δόντας* vocant, & inde Latini
nomen trahere videntur. Horum primi,
Præcisores dicuntur, quia omne quod
accipitur, ipsi prius incidunt. Sequentes Ca-
nini vocantur, quorum duo in dextra ma-
xilla, & duo in sinistra sunt. Et dicti Canini,
quia ad similitudinem caninorum existunt,
& canis ex ipsis ossa frangit, sicut & homo,
& quod non possunt priores præcidere, illis
tradunt, ut confringant. Hos vulgus pro
longitudine & rotunditate Colomellos vo-

cant. Vltimi sunt Molares, qui coccisa à prio-
ribus atque contracta subigunt & molunt,
atque immassant, vnde & molares vocati
sunt.

Dentium autem numerum discernit qua-
litas sexus. Nam in viris plures, in feminis
pauciores existunt.

Gingivæ, à gignendis dentibus nomina-
tæ. Factæ autem sunt etiam ad decorum den-
tium, ne nudi horrore potius, quam orname-
to existerent.

Palatum nostrum, sicut cælum, est posi-
tum, & inde palatum à polo per derivatio-
nem. Sed & Græci similiter palatum *ὀψήσανον*
appellant, eo quod pro sui concavitate cæli
similitudinem habeat.

Fauces, à fundendis vocibus nominatæ,
vel quod per eas famur voces.

Arteriæ vocatæ, siue quod per eas à pul-
mone aer, hoc est, spiritus fertur: seu quod
arctis, & angustis meatibus spiritum vitalem
retineant, vnde vocis sonos emittunt: qui
soni vno modo sonarent, nisi linguæ motus
distantias vocis efficeret.

Tolles Gallica lingua dicuntur, quas vul-
go per diminutionem tusillas vocant, quæ
in faucibus turgescere solent.

Mentum dictum, quod inde mandibulæ
orientur, vel quod ibi iungantur.

Gurgulio, à gutture nomen trahit, cuius
meatus ad os & nares pertendit, habens viam
qua vox ad linguam transmittitur, ut possit
verba collidere, vnde & garrere dicimus.

Rumen, proximum gurgulioni, quo
cibus & potio deuoratur. Hinc bestia quæ ci-
bum reuocant ac remandunt, ruminare di-
cuntur.

Sublinguium, operculum gurgulionis,
quasi parua lingua, quæ foramen linguæ re-
cludit operitue.

Collum dictum, quod sit rigidum & te-
res, vt columna, baiulans caput & sustentans
quasi capitolium, cuius anterior pars, gurgulio
vocalur, posterior, ceruix.

Ceruix autem vocata, quod per eam par-
tem cerebrum ad medullam spinæ dirigatur,
quasi cerebri via. Veteres autem plurali tan-
tum numero ceruices dicebant: primus
Hortensius ceruicem singulariter dixit: Cer-
uix autem numero singulari membrum ipsam
significat. (Vt nam pluraliter contumaciam
sepe demonstrat.) Cic. in Verr. Prætorum
tu accuses frange ceruicem.

Humeri dicti, quasi armi, ad distinctionem
S 2 hominis

hominis à pecudibus mutis, vt hi humeros, A illi armos habere dicantur, nam propriè armi quadrupedum sunt.

7 Ola, summi humeri pars posterior.

Brachia à fortitudine nominata, *ἄρμ* enim Græcè, graue & forte significat. 2 In brachijs enim tori lacertorum sunt, & infigne musculorum robur existit. Hi sunt tori, i. musculi, 3 & dicti tori, quòd illic viscera torta videantur.

b Cubitus dictus, quòd ad cibos sumendos in ipso cubamus.

c Vlna, secundum quosdam vtriusque manus extensio est, secundum alios cubitus, quod magis verum est, quia Græcè *ὠλκον*, cubitus dicitur.

d Alæ, subbrachia sunt appellatæ, eo quòd ex eis in modum alarum motus brachiorum inchoet, quas quidam ascillas vocant, quòd ex his brachia cillantur, id est, mouentur, vnde & e oscilla dicta ab eo, quòd cillantur, id est, moueantur ora. Nam cillere est, mouere. Has quidam subhircos vocat, propter quod in plerisque hominibus hircorum fetorem reddant.

f Manus dicta, quòd sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat, ipsa operatur omnia, atque dispensat, per eam accipimus & damus. Abusuè autem manus etiã ars vel artifex, 8 vnde & manupretium dicimus.

Dextra vocatur à dādo, ipsa enim pignus pacis datur, h ipsa fidei testis atq. salutis adhibetur, & hoc est illud apud Tullium, Fidem publicam iussu senatus dedi, i. dextram. Vnde & Apostolus: dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis.

Læua, quòd aptior sit ad leuandum. Sinistra autem vocata, quasi sine dextra, i. siue quòd rem fieri sinat. A sinendo enim sinistra est nuncupata.

Palma, est manus expansis digitis, sicut contractis, pugnus.

Pugnus autem à pugillo dictus, sicut palma ab expansis palmæ ramis.

k Digiti nuncupati, vel quòd decem sunt, vel quia decenter iuncti existunt. Nam habent in se & numerum perfectum, & ordinem decentissimum. Primus pollex vocatus, eo quòd inter cæteros polleat virtute, & potestate. 1 Secundus salutaris, seu demonstratorius, quia eo ferè salutamus atque ostēdimus. Tertius impudicus, quod plerumq. per eū probri insectatio exprimitur. Quar-

tus anularis, eo quòd in ipso anulus geritur: m idem & medicinalis, quòd eo trita colyria à medicis colliguntur. Quintus auricularis, pro eo quòd eo aurem scalpimus.

Vngulas ex Græco vocamus: illi enim has *ὀνυχας* dicunt.

Truncus, media pars corporis à collo ad inguina. n De quo Nigidius: Caput collo ve hitur, truncus sustinetur coxis & genibus, cruribusque.

Thorax, à Græcis dicitur anterior pars trunci à collo vsque ad stomachum, quam nos dicimus arcam, eo quòd ibi arcanū sit, i. secretum, quo cæteri arcentur. Vnde & arca & ara dicta, quasi res secreta, cuius eminentes pulpæ mamillæ. Inter quas pars illa ossæ pectus dicitur, dextra autem læuæque costæ.

Pectus vocatum, quod sit pexum inter eminentes mamillarum partes, vnde & pectinem dicimus, quòd pexos capillos faciat.

Mamillæ vocatæ, quia rotundæ sunt, quasi malæ, per diminutionem scilicet.

Papillæ, capita mammarum sunt, quas sugentes comprehendunt. Et dictæ papillæ, quòd eas infantes quasi pappant, dum lac sugunt. o Proinde mammilla est omnis eminentia vberis, papilla verò breue illud vnde lac trahitur.

Vbera dicta, vel p quia lacte vberta, vel quia vuida, humore scilicet lactis in morem vuarum plena.

9 Lac vim nominis à colore trahit, quòd sit albus liquor, *λευκός* enim Græcè, album dicunt, cuius natura ex sanguine commutatur: nam post partum si quid sanguinis nondum fuerit vteri nutrimento consumptū, naturali meatu fluit in mamas, & carū virtute albescens lactis accipit qualitatem.

D Cutis est, quæ in corpore prima est, appellata quod ipsa corpori superposita incisionē prima patitur. *κορτή* enim Græcè incisio dicitur. Eadem & pellis, quòd externas iniurias corporis tegendo pellat, pluuiasque & ventos solisque ardores perferat.

Pellis autem, mox detracta: subacta iã, corium dicitur.

Corium autem per deriuationē caro appellauit, quòd eo tegatur: sed hoc in brutis animalibus proprium est.

Pori corporis Græco nomine appellatur, qui Latine propriè spiramenta dicuntur, eò quòd per eos viuificus spiritus exterius ministratur.

r Aruina

Aruina, est pinguedo cuti adhærens.

Pulpa, est caro sine pinguedine, dicta quod palpitet, resilit enim sæpe. Hanc plerique & viscum vocant, propter quod glutinosa sit.

Membra, sunt partes corporis.

Artus, quibus colligantur membra, ab ar-
tando dicti.

Nerui, Græca deriuatione appellati, quos illi *νεῦρα* vocant. Alij Latinè vocatos nervos putant, eò quod artuum coniunctiones inuicem his inhæreant, id est, ab inhærendo. Maximam autem virium substantiam neruos facere certissimum est. Nam quanto fuerint densiores, tanto propèsius augete-
re firmitatem.

Artus dicti, quod colligati inuicè nervis artentur, i. stringantur, quorum diminutiua sunt articuli. Nam artus dicimus membra maiora, vt brachia, articulos minora membra vt digitos.

f Compago, capita sunt ossium: dicta eò quod sibi cõpacta nervis velut glutino quodam adhæreant.

Ossa, sunt corporis solidamenta. In his enim positio omnis roburque subsistit. Ossa autem ab vsto dicta, propter quod cremarètur ab antiquis, siue, vt alij putant, ab ore, quod ibi pateant: nam vbique cute visceribusque obrecta celantur.

Medullæ appellatæ, quod madefaciant ossa, irrigant enim & confortant.

r Vertibula sunt, summæ ossium partes nodis crassioribus cõglobatæ: dicta ita, eò quod ad inflexionem membrorum illa vertantur.

Cartilagines, ossa mollia & sine medulla, quod genus auriculæ & narium discrimen & costarum extremitates habent, siue opercula ossium quæ mouentur. Et dictæ cartilagines, quod leni attritu carent dolore, dū **f**lectuntur.

Costas appellari quidam putant, quod ab ipsis interiora custodiantur, vt tota mollities ventris vallata saluetur.

Latus quia iacentibus nobis later. **r** Est enim læua pars corporis, **x** dextro autem lateri habilior motus est, læuo fortior, & oneri ferendo accommodatior. Vnde & læua nuncupata, quod aptior sit ad leuandum ali-
quid & portandum. Ipsa enim gestat clypeum, ense, pharetram, & reliqua onera, vt expedita sit dextera ad agendum.

r Dorsum est à ceruice vsque ad renes, dictum autem dorsum, quod sit superficies du-

Arior corporis in modū saxi, fortis & ad portandum, & ad perpetiendum.

r Terga, quia in ea supini iacemus in terra: quod solus homo potest: nam muta animalia tantum aut in ventre, aut in latere iacent: vnde in animalibus terga abusiue dicuntur.

Scapula. -----

r Inter scaplium, spatium quod inter scapulas est, vnde & nominatum.

Palæ, sunt dorsi dextra læuæque eminentia membra, dicta quod in luctando eas premimus, quod Græci *παλαίην* dicunt.

B Spina, est iunctura dorsi, dicta eo quod habeat radiolos acutos, cuius iuncturæ spondilia appellantur, propter partem cerebri quæ fertur per eos longo tractu ad cæteras corporis partes.

b Sacra spina est ima perpetuæ spinæ quæ Græci *ισχὸν ἕστυ* vocant: quoniam primum infante concepto nascitur. **c** Ideoque ex hostia id primum à gētilibus dijs suis dabatur, vnde & sacra spina dicitur.

d Renes, ait Varro, dictos, quod riui ab his obscœni humoris nascantur. Nam venæ & medullæ tenuem liquorem defudant in renibus, qui liquor rursus à renibus calore Venero resolutus decurrit.

c Lumbi, ob libidinis lasciuiam dicti, quia in viris causa corporeæ voluptatis in ipsis est, sicut in vmbilico: fœminis: vnde & ad Iob in exordio sermonis dictum est: Accinge sicut vir lumbos tuos: vt in ijs esset resistendi præparatio; in quibus libidinis est visitata dominandi occasio.

r Vmbilicus, est medius locus corporis, dictus, quod sit vmbrosiorum: vnde & vmbro appellatur locus in medio clypei, à quo pendet. **f** Ex eo enim infans in vtero pendet, ex eo etiam & nutritur.

D Ilium Græco sermone appellatum, quod ibi nos obuoluamus. Græcè enim *ἰλιον* obuoluere dicitur.

Clunes vocatæ, quod sint iuxta colūm, & quod est longæ.

r Nates, quod in ipsis inntimur dum sedemus: vnde & cõglobata est in eis caro, ne prementis corporis mole ossa dolerent.

Genitalia corporis partes, (vt nomen ipsum docet) gignendę subolis acceperunt vocabulū, quod his procreatur & gignitur. Hæc & pudenda pro verecundia, siue à pube, vnde & indumento operiuntur. Dicuntur autem ista & inhonesta, quia non habēt

S 3 cam

LIBROS
DEL DR.
L. MAROS

eam speciem decoris, sicut membra, quæ in promptu locata sunt.

Idem & veretrum, quia viri est tantum, siue quod ex eo virus emittitur: nam virus propriè dicitur humor fluens à natura viri.

Testiculi, per diminutionem à testibus dicti, quorum numerus incipit à duobus. Hi semen calamo ministrant, quod ab spinæ medulla & renibus & lūbis suscipiunt ad gratiam procreandi.

¹ Viscus, est pellis, in qua testiculi sunt.

Posteriora verò vocata, quòd retro sunt & à vultu auersa, ne, dū aluum purgamus, inquinaremus aspectum.

Meatus, inde appellatus, quia per eum meant, i. egeruntur stercora.

Femora dicta sunt, quòd ea parte à fœmina sexus viri discrepet: sunt autem ab inguinibus vsque ad genua.

Femina autem per deriuationem, femorum partes sunt, quibus in equitando tergis equorum adhæremus: vnde & præliatores olim sub feminibus equos admisisse dicebantur.

Coxæ, quasi coniunctæ axes: in ipsis enim femora mouentur, quorum concaua, vertebra vocantur, quia in eis capita femorum vertuntur.

Suffragines, quia subtus franguntur, i. fle etuntur, non supra, sicut in brachijs.

Genua, sunt commisiones femorum, & crurū, & dicta genua, eo quòd in vtero sunt genis opposita. Cohærent enim ibi sibi, & cognata sunt oculis lacrymarum indicibus & misericordiæ; nam à genis genua dicuntur. Deniq. complicatum gigni formariq. hominem (dicunt) ita vt genua sursum sint, quibus oculi formantur, vt caui ac recòditi fiant: Ennius, Atque genua comprimit artra gena. Inde est quod homines, dum ad genua se prosternunt, statim lacrymantur. Voluit enim eos natura vterum maternum rememorari, vbi quasi in tenebris còsidebāt, antequàm venirent ad lucem.

Crura dicta, quia ijs currimus, & gressum facimus. Sunt autem sub genibus vsque ad furas.

Tibiæ vocatæ, quasi tubæ: sunt enim & lōgitudine & specie similes.

Talus dictus à tolo: nam tolus est eminēs rotunditas, vnde & fastigium templi rotundi tolus vocatur. Talus autem sub crure est, sub talo calcanei.

Pedes, ex Græca etymologia nomen sortiti sunt: hos enim Græci ποδας dicunt, quia alternis motibus solo fixi incedunt.

Plantæ, à planitie nuncupatæ, quia non rotundæ, vt in quadrupedibus, ne stare non possit bipes homo, sed planæ atque longiores formatæ sunt, vt stabile corpus efficerēt. Sunt autem plantæ anteriores partes, quæ etiam ex multis ossibus constant.

^P Calcis, prima pars plantæ, à callo illi nomen impositū, quo terram calcamus, hinc & calcaneus.

⁹ Solum, inferior pars pedis, dictum, quia eo terræ vestigia imprimimus: sed & solū dicitur omne quod aliquid sustinet, quasi solidum: vnde & terra solum, quòd cuncta sustineat, & solum pedis, quòd totam corporis molem portat.

^r Viscera, non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, s. à visco quod est inter cutē & carnem. Item viscera, vitalia, id est, circumfusa cordis loca, quasi viscera, eo quòd ibi vita, id est, anima contineatur. Item viscera, capita neruorum ex sanguine & neruis copulata. Eadem lacerti, siue mures, quia sic in singulis membris cordis loco sunt, vt sit in media parte totius corporis cor: appellanturque à nomine similitum animalium sub terra delitescentium. Nam inde muscoli à murium similitudine. Idem etiā & tori, quod illic viscera torta videantur.

^C Cor, à Græca appellatione deriuatū, quod illi καρδιαν dicunt, siue à cura. In eo enim omnis sollicitudo, & scientiæ causa manet. Quod ideò pulmoni vicinum est, vt quū ira accenditur, pulmonis humore temperetur. Huius duæ arteriæ sunt, è quibus sinistra plus sanguinem habet, dextra plus spiritum: vnde & in dextro brachio pulsus inspicimus.

^x Præcordia verò sunt, loca cordi vicina, quibus sensus percipitur, & dicta præcordia, eo quòd ibi sit principium cordis & cogitationis.

Pulsus vocatus, quod palpitet, cuius indicio aut infirmitatem intelligimus, aut salutem: Huius duplex est motus. Simplex est, qui ex vno saltu constat. Còpositus est, qui ex pluribus motibus inordinatus & inæqualis existit. Qui motus certā habent spatia, datylicū percussum, quādiu sine vitio sunt. Si quando verò citatiores sunt, vt de quibus dicitur, aut leniores, vt μυσμ: ζυρ: ε: q, mortis signa sunt.

Venz dictæ, eo quòd viæ sint natātis sanguinis,

guinis, ² atque riui per corpus omnē diuisi, A quibus vniuersa membra irrigantur.

^a Sanguis, ex Græcâ etymologia nomen duxit, quod vegetetur, & sustentetur, & viuat. Sanguis autem est, dum in corpore est, effusus verò, cruor dicitur. Nam cruor vocatus, eo quod effusus decurrit, vel ab eo quod currendo corruat. Alij autem cruorem interpretantur, sanguinem corruptū qui emittitur. Alij aiunt vocatū sanguinem, quod suavis sit.

^b Sanguis autem non est integer, nisi in iuuenibus. Nam dicunt Physici, minui sanguinem per ætatē, vnde in senibus tremor est. Propriè autem sanguis animæ possessio est: ^c inde genas lacerare in luctū mulieres solent, vnde & purpureæ vestes, & flores purpurei mortuis præbentur

Pulmo, ex Græco trahit vocabulū. Græci enim pulmonē ^d πλῆμονα vocant, eo quod ^e cordis flabellum sit, in quo πνεύμα, id est, spiritus inest, per quod & agitantur & mouentur, vnde & pulmones vocati sunt. Nam Græcè πνεύμα spiritus dicitur, qui flando & agitando aërem admittit & reijcit; à quo mouentur pulmones, & palpitant, & aperiendo se, vt flatū capiant, & stringendo, vt eijciant. Est enim organum corporis.

^f Iecur, nomen habet, eo quod ignis ibi habeat sedem, qui in cerebro subuolat. Inde ad oculos, cæterosque sensus, & membra diffunditur, & calore suo ad se succum ex cibo tractum vertit in sanguinem, quem ad vsum pascendi nutriendique singulis membris præbet. In iecore autem consistit voluptas & concupiscentiâ; iuxta eos, qui de Physicis disputant.

^g Fibræ, iecoris sunt extremitates: ^h sicut extremæ partes foliorū in intybis, siue quasi linguæ eminentes. Dictæ autem fibræ, quod apud gentiles in sacris ad Phœbi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblati atque succensis responsa acciperent.

Splen dicitur à supplemento, ex contraria parte iecoris ne vacua existeret, quem quidam etiam risus causâ factum existimant: ⁱ nam splenē ridemus, felle irascimur, corde sapimus, iecore amamus. Quibus quattuor elementis constantibus, integrū est animal.

Fel appellatum, quod sit folliculus gestans humorem, qui vocatur bilis.

Stomachus, Græcè os vocatur, eo quod ostium ventris sit, & cibum excipiat, atque in intestina transmittat.

Intestina dicuntur, eo quod corporis interiore parte cohibentur, quæ idcirco longis nexibus in circulorum ordinata sunt modū, vt susceptas escas paulatim egerant, & superadditis cibis non impediuntur.

ⁱ Omentum, membranum quod continet intestinorum maiorem partem; quod ^k επιπλουν Græci vocant.

Disseptum, intestinū quod discernit ventrem & cætera intestina à pulmonibus, & à corde.

Cæcum intestinum, quod sit sine foramine & exitu, quod Græci, ^k τυφλόν έντερον dicunt.

Ieiunum, tenue intestinum, vnde & ieiunium dicitur.

^l Venter autem, & aluus, & vterus inter se differunt. Venter est; qui acceptos cibos digerit, & apparet extrinsecus, pertinetque à pectore ad inguina. Et dicitur venter, quod per totum corpus vitæ alimēta transmittat.

Aluus est, quæ cibum recipit, & purgari solet. Sallustius: Simulās sibi aluū purgari. Et vocatur aluus quod abluatur, id est, purgatur: Ex ipsa enim sordes stercoreū defluunt.

Vterum, solæ mulieres habent in quo concipiunt, ad similitudinem calyculi. Tamen auctores vterum pro vtriuslibet sexus ventre plerumque ponunt, nec Poëtæ tantummodò, sed & cæteri. Vocatus autem vterus, quod duplex sit, & ^m ab vtraque in duas se diuidat partes, quæ in diuersum diffusæ ac replexæ circumplicantur in modum cornium arietis, vel quod interius impleatur foetu. Hinc & vter, quod aliquid intrinsecus habuerit, vt membra & viscera.

ⁿ Aqualiculus autem, propriè porci est, hinc ad ventrem translatio.

Matrix dicitur, quod foetus in ea generetur, ^o semen enim receptum confouet, confortum corporat, corporatum in membra distinguit.

^D Vulua vocata, quasi valua, i. ianua ventris, vel quod semen recipiat, vel quod ex ea foetus procedat.

Vesica dicta, quia sicut vas aqua, ita de renibus vrina collecta completur, & humore distenditur: cuius vsus in volucris non habetur.

Vrina autem dicta, siue quod vratur, siue quod ex renibus egeritur: cuius indicio & salus & ægritudo futura monstratur. Qui humor vulgò lotium dicitur, quod eo lota, i. munda vestimenta efficiantur.

Semen est, quod iactū sumitur aut à terra, aut ab utero ad gignendum vel fructus vel fœtus. Est enim liquor ex cibi & corporis decoctione factus, ac diffusus per venas atque medullas, qui inde desudatus in modū sentinæ concrevit in renibus, eiectusque per coitum, & in utero mulieris susceptus, calore quodammodo viscerum, & menstruali sanguinis irrigatione formatur in corpus.

Menstrua, superuacuis mulierum sanguis. Dicta autem menstrua à circuitu lunaris luminis, quo solet hoc venire profluuiū. Luna enim Græcè *μην* dicitur, hæc & muliebria nuncupantur: nam mulier solum animal menstruale est. Cuius cruoris contactu fruges non germinant, accescunt musta, moriuntur herbæ, amittunt arbores fœtus, ferrum rubigo corripit, nigrescunt æra. Si qui canes inde ederint, in rabiem efferrantur. Glutinum asphalti quod nec ferro, nec aquis dissoluitur cruore ipso pollutum sponte dispergitur. Post plurimos autē dies menstruos ideo semen non est germinabile: quia iam non est menstrualis sanguis à quo perfusum irrigetur. Tenuē semen locis muliebribus non adhæret: labitur enim nec habet vim adhærendi. Similiter & crassum vim non habet gignendi, quia muliebri sanguini miscere se non potest propter nimiam sui spissitudinem. Hinc & steriles mares & fœminas (dicunt) fieri, vel per nimiam feminis vel sanguinis crassitudinem, vel propter nimiam raritatem.

Primum autem, aiunt, cor hominis fingi, quod in eo sit & vita hominis & sapientia: deinde quadragesimo die totum opus expleri, quod ex abortionibus, ut fertur, collectum est. Alij fœtus à capite sumere dicunt exordium: unde & in auium fœtibus primum oculos fingi in ouis videmus.

Fœtus autem nominatus, quod adhuc in utero foueatur: Cuius secundæ dicuntur folliculus, qui simul cum infante nascitur, continetque eum: dictus ita, quia eum, cum editur, sequitur.

Nasci autem patribus similes, aiunt, si paternum semen validius sit: matribus, si matris, hac ratione similes exprimi vultus. Qui autē utriusque parentis figurā reddunt, æqualiter mixto paternomaternoque semine concipiuntur: aorum proaorumque similes fieri, quia sicut in terra multa semina occulta, sic & in nobis semina celantur, figuras parentum redditura. Ex paterno autem semi-

ne puellas nasci, & ex materno pueros: quia omnis partus constat duplici semine, cuius pars maior cum inualuit, occupat similitudinem sexus.

In corpore nostro quædam tantum utilitatis causa facta sunt, ut viscera: quædam & utilitatis & de coris, ut sensus in facie, & in corpore manus ac pedes, quorum membrorum & utilitas magna est, & species de ceteris.

Quædam tantum decoris, ut mamillæ in viris, & in utroque sexu umbilicus. Quædam discretionis, ut in viris genitalia, barba promissa, pectus amplum: in mulieribus leues genæ, & angustum pectus, ad concipiendos autem & portandos fœtus renes & latera dilatata. Quod ad hominem, & ad partes attinet corporis ex parte dictum est, nunc ætates eius subiungam.

^a Natura dicta est, *verba sunt Seruij Georg. 2. ad verba* quippe solo natura subest.

^b Hanc quidem. *Ex Lact. lib. 2. c. 1.*

^c Hominem de humo terræ. *Ita vetustissimi quique libri, secutusque est. (ut solet) Lxx. interp.*

^d Nam proprie homo ab hum. *Hieron. Isrl. 2.*

^e Græcè autem *ἀνθρώπων*. *Ex eod. Lact. in loco.*

^f veluti pecora. *à Sallustio in Catilin.*

^g Duplex est autem homo. *Ex Hieron. Ezech. 14.*

^h Anima autem Gentilib. *Ita Goth. cc. vid. Lact. de opif. c. 17.*

ⁱ Evangelista pronuntiat, *Iohann. c. 10.*

^k Emisit sp. *Iohann. 17. tradidit sp. Mattheus emisit. Sed eod. modo auctor libri de sp. & anim.*

^l Vel pro eo quod spiret. *Ead. in lib. de spiritu & anim. c. 34. quod opus non esse hugonis de S. Vict. hæc atque alia in codicibus nostris Hugone antiquioribus satis ostendunt.*

^m Animum idem esse quod animam. *Ex Lact. de opif. c. 18.*

ⁿ Sed anima vitæ; animus consilij. *à Seru. Æn. 10. ad 7. sanguisque animusque seq. suntque. in eod. lib. de spiritu & an.*

^o Dum ergo viniſ—accep. *In eod. lib. de sp. c. 34.*

^p Crementum. *à Placidi glossis ut sup. lib. 9. c. 5.*

^q Caro autem ex quattuor elem. Ita CC. corpus scribat *chacon ex Lact. & Hierony. non rectè; nisi corpora nostra ex Lact. vel corpora hæmatia ex Hier. scribas, siquidem carnis nomine statim dictus est, vitam conueneri, corporis non item. Neque obstat, quod carnem & totum & partem videtur facere, dum sublit, nam terra in carne est; id enim ita dicitur, ut quasi manifestum & euidentem ponatur, quo ceteris elementis minus aliquanto notas sedes assignare pergat.*

^r Nam terra in carn. *Lact. lib. 2. c. 12.*

^s Caro autem & corp. *Ex Hieron. ep. ad Pammach. aduers. error. Iohann. Hierosolymitan.*

^t Sensus dict. *Eod. lib. de Spirit.*

^v Unde & præsent. *Sup. lib. 10. litt. p.*

^x Visum autem fieri quid. *Prioris opinionis auctor Aristoteles; alterius Empedocles, & Plato, quos Galenus secutus est.*

7 per

per tenués vias. *Al. Venas.*

- a. Visus dictus quidd viaciior. *Itaque Graci, cum aliorum sensuum verbis gignendi casum tribuant, videndi verbo, quod efficeuti. c. plus habeat, accusatiuum dedere, quo Platonis opinio adiuuari putatur.*
- z. Quod voces hauriat. *Ex Lact. c. 8. lib. de opif.*
- a. Nam tactu probamus. *Ambros. 6. Hexum. c. 9. Ple-tumq. n. tactu probamus, quæ oculis probare non possumus.*
- b. Prima pars corp. cap. datumq. illi hoc nom. *Lact. de opific. cap. 5. In summo vero caput collocavit, datumque illi hoc nomen, vt quidem Varro ad Ciceronem scribit, quod hinc capiant initium sensus ac nerui.*
- c. Atq. ex eo omnis vigendi causa oriatur. *Ambros. ibid. Viciniores oculi sunt cerebro, vnde omnis manat vsus vigendi.*
- d. per defectionem. *Nempè à caluendo, vt calumnia, & caullatio, teste Caio. cap. 2. 33. de verb. signif. Gloss. Caluor εζαπαρω.*
- e. Et neutraliter pronuntiat. *Id est, non tantum feminino genere. Gloss. Caluarium. κεραιον. Item, Caluaria κεραιον.*
- f. Capilli q. capitis pili. *Aug. Dialect. c. 6.*
- g. Sicut & pilum d. a. pila. *Varro à pinsendo: Seruius à Pilumno ducit.*
- h. Cæsaries--virosum est. *Verba Seruij Æn. 8. ad v. Namque ipsa decoram Cæsariem.*
- i. Virum n. tonsum. *Ambros. de cæsarie: Alium sexum crinita, aliud: tonsa decet.*
- k. Comæ. *Verba sunt Seruij Æn. 5. ad v. tonsa coma pressa corona.*
- l. Nam comas Graci caimos. *Ita plerique omnes Gothici libri. Nam culmos Salmanticensis eodem refert. potest ex characterum affinitate, Alior. libror. monstrata, qualia serè accurrunt quoties è sermone Graco aliquid petitur, non est operæ pretium præferre.*
- m. Graci mallon. *Gloss. μάλλον circa, villus.*
- n. Faciès, &c. *Ambros. ibid. Quid sine capite est hominè? cum totus in capite sit, cum caput videris, hominem agnoscis.*
- o. Fronis. *Ex Lact. c. 8. & Ambros. loco cit.*
- p. Oculi voc. *Ex eod. Lact.*
- q. Physici dicunt. *Verba Seruij Æn. 4. ad v. Dat somnos adimitq. &c.*
- r. Voluos autem quidam. *Lib. 17. c. 10. Volui appellati, quod sint volubiles, & rotundi, ab alijs βολβοι & bulbi: ab Isidoro perpetuo volui consanctientib. omnib. libris. Al. à similitudine valuar. Addit Tarr. c. Valuuli folliculi fabæ.*
- s. Palpebræ. *è Seru. Æn. 4. ad v. sinum lacrymis impl. obortis. Et Lact. c. 10. de opif.*
- t. Munitæ sunt autem. *Ex Cic. 2. de natur. deor. vel ex Ambros. loco cit.*
- v. Supercilia. *Ambros. Frontem geminæ rupes superciliorum sequuntur, quæ oculis munimenta prætendant.*
- x. & sudorem e. d. depell. *Ciceronis sunt verba.*
- y. Vox n. repercussa. *Ambros. ibid.*
- z. Pinnula summa pars. *Gloss. Summa auricula πτερυγιον.*
- a. Pinnum n. *Sic lib. 17. c. 7. & lib. 19. c. 19.*
- b. Nares--nare non desinit. *Ita C. R. & Lact. cap. 11.*

A nostri mendosè manare.

- c. Quia nos ab odore admon. *Ex Don in Adelp.*
- d. Pirulã. *Hanc σπαίριον Graci, pinnulas πτερυγια, interfiniũ idem appellat. Hoc idem interfiniũ, imbricem vocauit Arnobius. Septũ voluisse videtur Lactantius, cum dixit: Velut pariete per medium ducto intersepsit, atq. diuisit: Theophil. li. 3. περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν ἰατρῶν διάφραγμα, παρὰ ἢ τοῖς ποιηταῖς κίονα καὶ ζύλην.*
- e. Vel quia inde ingred. *Sic in euang. quia inde erat transiturus. Sed illuc vel illac ex libris Tarr. legere etiam licet.*
- f. Alij virox, labra. *Quos reprehendit Seru. in Corydone.*
- g. A ligando cibo Lact? *Itaque Varro à ligando cibo putat linguæ nomen impositum.*
- h. Sicut. n. plectrum. *Ex Hieronymo in Epitaph. Paulã.*
- B Paulã.
- i. Colomellos. *Et Varro. 2. de re rust. columellatos appellari dicit*
- k. Dentium autem num. *Solini verba c. 4.*
- l. Gingiuæ. *Lact. c. 10.*
- m. Palatum nostrum sicut cælum. *Cic. de epicuro. Sed dum palato quid sit optimum iudicat, cæli palatium, vt ait Ennius, non suspexit.*
- n. Arterix. *Confundit asperam arteriam cum reliquis, quæ per corpus diffuse vitalem spiritum continent, apertaque Græca voci Latinam notationem iure suo.*
- o. Toles Gallica ling. *Idem scribit Festus. Gloss. Tolia, Tolia. τωλιόδμια, & Tusilla τωλιόδμια, Tofillas nō tonsillas legi in Corn. Celsi manuscriptis libris lib. 6. cap. 10. alebat Chacon, & Tonsilla Festo palus dolatus est.*
- p. Gurgulio à gutture. *Vid. Lact. & seru. Georg. 1.*
- C q. Rumen. *Et Fest.*
- r. Sublinguium. *Gloss. Sublingua ὑπόγλωσσον.*
- s. rigidum & teres. *Lactantij verba.*
- t. Quasi capitulum. *f. capitulum, vel (vt Isidorus loquitur) capitellum. Idem namque collo caput, quod columna capitulum.*
- v. Primus Horten. *Ex Quintil. lib. 8. c. 3. quamuis & Varro idem refert, lib. 7. & 9. quo alludit Cic. act. v. in Verr. Tamènne pitamus patronum tuum in hoc crimine ceruiculam iactaturum?*
- x. Nam pluraliter contum *Interpretatione sola factum est, ne sibi ipse aduersaretur hoc loco Isidorus.*
- y. Olã. *Al. aula.*
- z. In brachijs n. tori lacert. *Ex Lact. Ambrosius quoque: Succedunt brachia, & validi lacertor. tori.*
- a. Et dicti tori. *Quia torum Seruius à tortis barbibus dictum scribit: Isidorus brachiorũ, toros à tortis viscerib. dictos, voluit.*
- b. Cubitus. *Horat. Languidus in cubitum se sacb- uiua reponat.*
- c. Vlna. *è Seru. Georg. 3.*
- d. Alæ, subbrachia. *Nos quoque sobacos dicimus.*
- e. Oscilla-- mouere. *è Seru. Geor. 2. Vid. Fest. Macrobi. Hygin. Arati interp. Ouid. in Fast.*
- f. Manus. *Ex Ambros. loco cit.*
- h. Vnde manupretium. *Al. manupretiu vt apud Vlp. c. 13. de verb. signif.*
- i. Fidei testis. *Seru. Æn. 3. ad v. Dixerat, & genua amplexus: Physici dicunt, esse consecratas numinibus singulas partes corporis, aurem memoriæ, frontem Genio, dexteram Fidei.*

k Sicut

- ^h Siue quod fieri sinat. *de Seru. Æn. 2. vid. Fest. in sinistra aues, & sinistrum.*
- ⁱ Digni. *Ex Lact.*
- ^k Secundus salutaris. Ita vocatur *à Sueton. in Aug. hodieque Roma, cum se mazrona salutans, indicem ori adinouet. Idemq. faciunt in publicis precibus viri, cum Christum salutant.*
- ^l Idem & medicinalis. *Macrob. & Agell. quod ab eo sinistra manus digito nervus quidam tenuissimus ad cor vsq. pertineat. ergo is erit potius medicinalis, quam dexter.*
- ^m De quo Nigidius caput collo vehitur, & c. *Non in coxendib. Coxendicas coxas, Lucil. caput collo sustentatur, truncus sustinetur à coxendicib. Quare totum hoc coxis, & genib. cruribusq. ex una voce coxendicibus non intellecta factum suspicamus. Septenarius autem siue Lucilij, siue Nigidij sic sustentari posset: Caput à collo sustentatur, truncus à coxendicibus. Si in coxendice penatimiam producat. aut vi senarij ex Isidoro fiat; caput collo vehitur, truncus coxendicibus, vel coxendicib.*
- ⁿ Proinde mamilla est. *de Seru. Æn. xi. & Fest. in voce Papilla.*
- ^o quia lacte vberta. *Ex voce vsus Agell. lib. 2. c. 14.*
- ^p Lac vim nom. à col. *Idem repetit lib. 20. c. 2.*
- ^q *νοπήνη*. Græcè. Ita *à Aug. Cum in omnib. libris, cutis enim Græcè, nullo sensu legeretur: At Festo cutis est ἀπό τῆς οὐράς quomodo libenter hoc loco legeremus, nisi incisionem interpretaretur Isidorus.*
- ^r Aruina. *Seru. Æn. 7. Secundum Suetoniū aruina est durum pingue, quod est inter cutem, & viscus.*
- ^s Compago. Ita plerique Goth. *Al. comp. pagia.*
- ^t Vertibula. Cartilagine. *Lact. c. 5. de ossib. Summas eor. partes crassioribus nodis conglobauit, vt & substriugi neruis facilius, & verti possent, vnde sunt vertibula nominata; eos nodos firmiter solidatos leui quodam operculo texit, quod dicitur cartilago, scilicet vt sine attritu & sensu doloris aliquo flecterentur.*
- ^v Est n. leua pars corp. *Hinc interior sinistra. à Seruio dicitur. Is. n. Æn. 5. ad v. dum proram ad faxa suburget Interior. Interior, id est sinisterior, interpretatur. Item Æn. 5. ad v. Urbem designat aratro: quem Cato in Originib. morem dicit fuisse. Condituri enim ciuitates taurum in dextra, vaccam intrinsecus iungebant. Atque ita interpretatur etiam Asconius iocum apud Ciceronē de Aspendio cyt harissa omnia intus canente. Vnde illustratur etiam Catullij locus: Martucine Asini manu sinistra Non bellè vteris in ioco, atque vino, Tollis lineam negligentiorū. Ergo & latus tegere sinistrum ire significat, eiusque est qui latus possit latus fodere, quod de nomenclatore dixit Horatius. Scimus quid tota de re vira et videri placet: de quo illud dicam. seruio cur hac de re tantopere sciret, non fuisse, cum Catoni & Asconio eadem opera successere posset.*
- ^x Dextro lateri habil--accommodatior. *Verba Solini extremo cap. 52.*
- ^y Dorsum. Nempè quasi durū sursum. *At Fest. Dorsum dictum, quod ea pars corporis deuexa sit deorsum.*
- ^z Terga. *Ex Lact. c. 10.*
- ^a Inter scapulum. *Al. inter scapulū, aut inter scapiliū. Inter scapulum apud Cal. lib. 3. c. 2. atq. ita reponendum in gloss. vbi legitur, inter scapulum μετὰ σπέρων.*
- ^b Sacra spina. *Hieron. in Ecclesiast. 12. florem amygdaliquem nos pro canis posuimus, quidā sacram*
- A** spinam interpretantur: quod decrefcentibus natiū carnibus, spina crescat & floreat. *Cal. 4. tard. c. 3. Spina sacra dicitur os sacrum, quod Græci quoq. vocant ἱερὸν ὄστέον.*
- ^c Ideoq. ex hostia. *Menander ὁ ἵ τὴν ὄσφην ἀκράρ δὲ CAVTES.*
- ^d Renes. *Ex Lact. c. 14.*
- ^e Lumbi. *Ex Greg. verbis homil. 13. notationem qualemcumq. confecit.*
- ^f Ex eo n. inf. *Ex Lact. c. 10.*
- ^g Quod est longao. *Gloss. longao καλέϊντερον. Apud Celiū tum longao, tum longano, apud Arnobij & Varr. manuscriptos libros longano apud Veget. lib. 1. c. 4. 2. de veterinaria longanon intestinum.*
- ^h Nates. *Ex Lact. c. 13.*
- ⁱ Viscus est pellis. *Goth. Fiscus per Digammon.*
- ^m Nam à genis genua. *Ead. repetit in libro differ. & in Cantic. expositione.*
- B** Qui alternis motib. *Lactantij verba nonnihil detorta.*
- ⁿ Plantæ. *Lact. ibid.*
- ^p Calcis prima p. plantæ. *Calcis rectus, vt lancis lib. 20. c. 4. sed utrumq. libratorum putamus erratum.*
- ^q Solum dicitur. *Seruij verba Æneid. 7. ad v. & Ce-*
- ² reale solum.
- ^r Viscera. *Ex eod. Æn. 1.*
- ^s A visco quod est inter cut. & carn. *Seru. Æn. 6. vbi inter ossa & carnem.*
- ^t Quod ideo pulm. *Ex Ambrosij. 6. c. 9.*
- ^v Sinistra plus sanguinem. *Ita optimi quiq. libri, rectè opinor. quamuis paulò insolentior constructio videri possit.*
- ^x Præcordia. *de Seru. Æn. 7. ad v. Huic Dea caruleum v. d. c. anguem.*
- C** Quib. sensus percipitur. *Ex Aristotelis sententia. Nam cerebro id tribuunt medici.*
- ^z Atq. riu. *Ex Lact. c. 7.*
- ^r Sanguis. *Sup. lib. 4. c. 3.*
- ^a Sanguis non est integer. *de Seru. Æn. 2. ad v. Vos δ quib. integer xui sanguis.*
- ^b Inde genas lacerare. *Pleniora hac apud Seru. Æn. 1. 2. ad v. roseas laniata genas, & Æn. 6. ad v. Purpureas sup. vest. & ad v. Purpureos spargam flores. Cautum tñ lege. xi. i. tab. Mulier faciem ne carpito.*
- ^c Græci enim pulmonē πλέυμονα vocant. *πλέυμων est Atticis, alijs πνεύμων. Alcaus apud Plutarch. τῆς πλέυμονος δῖω.*
- ^d Cordis flabellum. *Ventilabrum cordis. dixit auctor lib. de spir. & anim. c. 33.*
- ^e Iecur eo quod ignis. *Vt sic quasi iacens vt. nam vt Isidoro ignis non vno in loco.*
- ^f Fibra iecoris sunt. *de Seru. Æn. 10. ad v. Cui pecudum fibra.*
- ^g Sicut extremæ partes folior. *intyb. Seru. Geor. 1. ad v. amaris intyba fibris: fibris autè abusiue, quod radices intyborum hac atq. illac decurrunt, vt fibra per iecur, id est venæ quædam, & nerui. Vnde hac malè affecta sunt? filorū legebat Chacon. Sed quid simile cum linguis eminentibus.*
- ^h Nam splene ridemus. *Ex eod. Æn. 8. ad v. Exarferat atro felle dolor.*
- ⁱ Omentum membranum. *Gloss. Omentum ἐπιπλάς. Membranum ὀμην.*
- ^k *τυφλὸν ἔτερον. Fimululum vocat Varro, & ieiunū hilum.*
- ^l Venter. *de Seru. Æn. 2. ad v. Vterumq. a. m. c.*

- m Ab vtraque in duas. *Ex Laſt. 12.*
 n Aqualiculus autem propriè porci est, h. a. v. tranſl. *Referuntur eadem hæc verba à veteri Perſij interprete.*
 o Semen receptum, &c. *Verba ſunt Hieronymi in ep. ad Pammach. contr. errores Iohann. Hieroſolymit.*
 p Ferrum rubigo. *è Solin. c. 4. Plin. lib. 7. c. 15.*
 q Germinabile. *Generabile Gotth. o. & Rab.*
 r Primum autem aiunt cor. *Ex Laſt. c. 12.*
 s Alij fœtus. *Ex eod. c. 11.*
 t Naſci autem. *c. 12.*
 v Quædam decoris. *c. 10.*

De Ætatibus hominis. Cap. 11.

GRadus^a ætatis ſex ſunt, infantia, pueritia, adoleſcentia, iuuentus, grauitas, atq. **B** ſenectus.

Prima ætas, infantia eſt pueri naſcentis ad lucem, quæ porrigitur in ſeptem annis.

Secunda ætas, pueritia, i. pura & necdum ad generandum apta, tendens vſq. ad decimum quartum annum.

Tertia, adoleſcentia^b ad gignendū adulta, quæ porrigitur vſq. ad vigefimum octauum annum.

Quarta, iuuentus firmiſſima ætatum omnium finiens in quinquageſimo anno.

Quinta ætas, ſenioris, i. grauitas, quæ eſt declinatio à iuuentute in ſenectutem,^c nondum ſenectus, ſed iam non iuuentus, quia ſenioris ætas eſt,^d quam Græci *πρεσβυτην* vocant. Nam ſenex apud Græcos non præbyter, ſed *γέρων* dicitur. Quæ ætas quinquageſimo anno incipiens, ſeptuageſimo terminatur.

Sexta ætas, eſt ſenectus, quæ nullo annorum tempore finitur, ſed poſt quinque illas ætates quantumcunque vitæ eſt, ſenectuti deputatur.

Senium autem, pars eſt vltima ſenectutis, dicta, quòd ſit terminus ſextæ ætatis. In hiſ igitur ſex ſpatiis philoſophi vitam deſcripſerunt humanam, in quibus mutatur & currit, & ad mortis terminum peruenit. Pergamus ergo breuiter per prædictos gradus ætatum, etymologias earū in homine demonſtrantes.

Infans, dicitur homo primæ ætatis, dictus autem infans, quia adhuc ſari nescit, id eſt, loqui non poteſt: nondum enim benè ordinatis dentibus, minor eſt ſermonis expreſſio.

^e Puer, à puritate vocatus, quia purus eſt, & necdum lanuginem florémque genarum

A habēs.^f Hi ſunt ephœbi, id eſt, à Phœbo dicti, necdum viri, ſed adoleſcentuli læues.

Puer autem tribus modis dicitur, pro natiuitate, vt Eſaias, Puer natus eſt nobis. Pro ætate, vt octennis, decennis. Vnde eſt illud: Iam puerile iugum tenera ceruice gerebat. Pro obſequio & fidei puritate, vt Dominus ad Prophetam, Puer meus eſt tu, noli timere, dum iam Ieremias longè pueritiæ exceſſiſſet annos.

8 Puella eſt, paruula, quaſi pulla: vnde & pupillos, non pro conditione, ſed pro ætate puerili vocamus. Pupilli autem dicti, quaſi ſine oculis, hoc eſt à parentibus orbi.^h Hi autem verè pupilli dicuntur: quorum patres ante diſceſſerunt, quàm ab eis nomen acciperent. Cæteri orbi vocantur orphani, iſdem, qui & pupilli: illud enim nomen Græcum eſt, hoc Latinum. Nam & in pſalmo vbi legitur, Pupillo tu eris adiutor: Græcus habet *ορφανος*.

Puberes à pube, i. à pudendis corporis nuncupati, quòd hæc loca tunc primùm lanuginem ducunt. Quidam autem ex annis pubertatem exiſtimant, i. eum puberè eſſe qui quattuordecim annos expleuerit, quàm uis tardiſſimè pubeſcat. Certiſſimum autè, puberem eſſe, qui & ex habitu corporis pubertatem oſtendat, & generare iam poſſit.

C i Puerperæ ſunt, quæ annis puerilibus pariunt. Vnde & Horat. Laudantur ſimili prole puerperæ. ^k Et dictæ puerperæ, vel quòd primo partu grauantur, vel quòd primùm pueros pariunt.

Adoleſcens dictus, eo quòd ſit ad gignendum adultus, ſiue à creſcere & augeri.

Iuuenis vocatus, quòd iuuare poſſe incipiat, vt in bubus iuueni, cùm à vitulis diſceſſerint. Eſt enim iuuenis in ipſo ætatis incremento poſitus, & ad auxilium præparatus. Nam iuuare hominis eſt opus aliquod conferentis. Sicut autem triginta perfectæ ætatis eſt annus in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis tertius robuſtiſſimus.

1 Vir nuncupatus, quòd maior in eo viſ eſt, quàm in fœmina. Vnde & virtus nomen accepit, ſiue quod vi agat fœminam.

Mulier verò, à mollitie, tanquam molliter detracta littera, vel mutata, appellata eſt mulier.

Vtrique enim fortitudine & imbecillitate corporum ſeparantur. Sed ideò virtus maxima viri, mulieris minor, vt patiens viro eſſet, ſcilicet ne fœminis repugnātibz libido

libido cogeret. viros aliud appetere, aut in
 in sexum prouere. Dicitur igitur mulier
 secundum fœmineū sexum, non secundum
 corruptionem integritatis, & hoc ex lingua
 sacra scripturæ. Nam Eua statim facta de
 latere viri sui, nondum contacta à viro, mu-
 lier appellata est, dicente scriptura, Et for-
 manit eam in mulierem.

^m Virgo à viridiore ætate dicta est, sicut
 virga & vitula. Aliàs ab incorruptione, quasi
 virago, quòd ignoret fœmineā passionem.

ⁿ Virago vocata, quia virum agit, hoc est
 opera virilia facit, & masculini vigoris est,
 Antiqui enim fortes fœminas ita vocabant.
 Virgo autē non rectè virago dicitur, si non **B**
 viri officio fungatur. Mulier verò, si virilia
 opera facit, rectè virago dicitur, vt Amazon.
 Quæ verò nunc fœmina, antiquitus virā
 vocabatur, sicut à seruo serua, sicut à famulo
 famula, ita à viro virā. Hinc & virginis no-
 men quidam putant.

Fœmina verò à partibus femorum dicta,
 vbi sexus species à viro distinguitur. Alij
 P Græca etymologia fœminam ab ignea vi
 dictam putant, quia vehementer concupi-
 scit. Libidinosiores enim viris fœminæ
 sunt, tam in mulieribus, quàm in animalibus.
 Vnde nimius amor apud antiquos fœ-
 mineus vocabatur.

Senior est adhuc viridior. * Ouidius in. 6.
 lib. Senior, - inter iuuenemque senemque.
 Ter. Quo iure sum vsus ^{adulescentior.}

Adolescentior non vtiq. magis adolescēs,
 sed minus; vt senior minus senex: vbi com-
 paratiuus gradus minus significat à positivo.
 Ergo senior non satis senex, sicut iunior in-
 tra iuuenē, sicut pauperior intra pauperem.

Senes autē dictos quidā putant à sensus
 diminutione, eo quòd iā præ vetustate de-
 sipiant. ^r Nā physici dicunt homines stultos
 esse frigidioris sanguinis, prudentes calidi.
 Vnde & senes in quibus iā friget, & pueri in
 quibus necdum calet, minus sapiunt: inde
 est quod conuenit sibi infantum ætas & se-
 num. Senes enim per nimiam ætatem deli-
 rant, pueri per lasciuiam & infantiam igno-
 rant quid agant. Senex autem tantum ma-
 sculini generis est, sicut anus fœminini: nam
 anus dicitur sola mulier. Anus autem appel-
 lata à multis annis quasi annosa. ^f Nam si cō-
 mune esset nomen, cur diceret Terentius,
 senem mulierem? Hinc & vetula, quia ve-
 tusta. Sicut autem à sene senectus, ita ab anu
 anilitas nominata est.

Canities autem vocata à candore, quasi
 candidities. Vnde est illud, Florida iuuentus,
 lactea canities, prout diceret, candida.

^r Senectus autem multa secum & bona
 affert & mala. Bona, quia nos ab impoten-
 tissimis dominis liberat, voluptatibus impo-
 nit modum, libidinis frangit impetus, auget
 sapientiam, dat maturiora consilia. Mala au-
 tem, quia senium miserimum est, debilitate
 & odio. Subeunt enim morbi, tristisq. sene-
 ctus. ^v Nā duo sunt, quibus minuuntur cor-
 poris vires: senectus & morbus.

Mors dicta, quod sit amara, vel à Marte,
 qui est effector mortium.

Tria sunt autem genera mortis, acerba,
 immatura, naturalis. Acerba infantium, im-
 matura iuuenum, matura, id est, naturalis
 senum.

Mortuus autem ex qua parte orationis
 declinetur incertum est. Nam, sicut ait Cæ-
 sar, ab eo quod est morior in participio præ-
 teriti tēporis in tus exire debuit, per vnum
 scilicet. u. nō per duo. ^r Nā vbi geminata est
 littera nomen est, non participium, vt fa-
 tuus, arduus. Conuenienter itaque factum,
 vt quemadmodum id quod significat, non
 potest agēdo: ita & ipsum nomen nō possit
 loquēdo declinari. Omnis autem mortuus,
 aut funus est, aut cadauer.

^v Funus est, si sepeliatur. Et dictum funus
 à funibus accensis, quos ante feretrum pa-
 pyris cera circumdatis ferebant.

^r Cadauer autē est, si insepultum iacet. Nā
 Cadauer nominatū à cadendo, quia iā sta-
 re non potest. ^a Quod dū portatur, exequias
 dicimus: crematū, reliquias: conditum iam,
 sepultum. Corpus autem consuetudine di-
 citur, vt illud, Tum corpora luce carentum.

Defunctus vocatus, quia compleuit vitæ
 officium. Nam dicimus defunctos officio,
 qui officia debita compleuerunt, vnde &
 honoribus functos: Hinc ergo defunctus,
 quod ab officio sit vitæ depositus: siue quod
 sit diem functus.

^b Sepultus autē dictus, eo quod iam sine
 pulsu & palpitatione est, id est sine motu. Se-
 pelire autē est, condere corpus. Nam huma-
 re obruere dicimus, hoc est humū iniicere.

^a Cap. II. Gradus ætat. Vid. Seru. Æn. 5. Ambros. ep. 49.
 Philon. de mundi opific.

^b ad gignendū adulta. Non sunt hæc in quibusl. codicib.

^c Quincta senioris ætas-- nondum senectus. Seru.
 Æn. 5. Tum senior tales: Secundū Varronē, iunior,
 & senior comparatiui sunt per diminutionē, &c.

De Portentis. Cap. III.

Item Æn. 6. ad v. iam senior: Aut propositio posuit, aut senior est virens senex, ut iunior intra iuuenē est, quam rem à Varrone tractatā confirmat etiam Plinius. Ita verò distinguit seniores à senib. Varro apud Censorinum de die natali, ut seniores vocari dicat à XLV. vsq. ad LX. annum, quod tum primum senescere incipiat corpus, post sexagesimum vero senio iam labores.

A Quem Græci προβύτην. Ex Aug. de Gen. contra Manich. lib. 1. c. 23.

• Puer à puritate. Varro apud Censorin. Pueri, quod sint puri, id est, impuberes.

B Hi sunt ephēbi, i. à, Phœbo. Immo ab Hebe.

C Adolescentuli læues. Al. lenes.

D Puella est paruula q. pulla. Fest. Pullus Iouis dicebatur. Q. Fabius cui cognomē Eburno fuit, propter candorē, quod eius natis fulmine icta erat. Antiqui autē puerum, quem amabant, pullum eius dicebāt.

E Hi autem verè pupilli--quàm ab eis nomen acciperent. Prænomen (intellige) quod ante pubertatem non accipiebatur. Nam gentis vel familia nomen iustico die accipiebant. auctorib. Fest. Macrob. & Plutarch. in problem. Et Julius Paris (seu Probus) in epitom. lib. x. Val. Max. Pueris, non prius quam togam virilem sumerent, puellis, non antequam nuberent, prænomen imponi, Q. Scaeuola auctor est. Et postea. Publij, qui prius pupilli facti erant, quam prænomen haberent. Alij ominis causa ex pube. Vid. A. August. in not. 1. collect. decretal. c. 7. de despons. impub. & c. 3. eo. tit. Greg. 1x.

F Et dicta puerpera. Hieronymi in Ierem. c. 4. Puerpera interpretatur, quæ primos parit fœtus. At Donatus in And. Omnis quæ peperit puerpera, quæ primum τρωτόρον. Paulus c. 163. de Verb. sign. Puerperas appellant recentes ex partu.

G Vir. Ex Lat. c. 12.

H Virgo à viridiorē æt. è Seru. Eclog. 3. ad v. Bis venit ad mulctram.

I Virago. Ex eod. Æn. 12. ad v. Iturna virago.

• Alij Græca etymologia. An quasi φειμανομένη?

K minus significat à positio. Verba sunt Donati in prolog. Hecyr.

L Nam Physici dicunt. è Seru. Georg. 2. ad v. Frigidus obstiterit circum præc. f.

M Nam si commune esset nomen, cur Terentius diceret senem mulierem? Assentior Chaconi, qui hac putabat aliena, eiusque, cui Isidori sententia displiceret, itaque obijceret. Nisi commune esset nomen, &c. Sed frustra laborat Donatus (quem Isidorus sequitur) ut senem neget nomen esse commune. Papinius siue Pomponius apud Varronem libro. 6. Ridiculum est, cum te calcam tua dicit amica.

Fili Potoni sequisenex puerum.

Dic tu illam pusam: sic fiet, Mutua mult.

Nam verè pusus tu, tua amica senex. Et Tibullus.

Hanc animo gaudentē vident iuuenesq. senesq.

Commemorant merito tot mala ferre senem.

N Senectus autem. Ex Hieron. præf. ad lib. 2. in Amos.

• Nam duo sunt. è Seru. Georg. 2. ad v. subeunt morbi tristisq. senectus.

O Funus. Ex eod. Æn. 1. ad v. noctem flammis funalia. v. ead. lib. 2. o. c. 10.

P Cadaver. Ex eod. Æn. 6. ad v. belloq. caduci.

Q Quod dum portatur. Ex eod. Æn. 2. ad v. patrios fœdasti f. v.

R Sepultus. Ex eod. Æn. 3. ad v. parce sepulto.

PORTENTA esse ait Varro, quæ contra naturam nata videntur: sed non sunt contra naturam, quia diuina voluntate fiunt, cum voluntas creatoris cuiusque conditæ rei natura sit. Vnde & ipsi gentiles Deum modo Naturam, modo Deum appellant. Portentum ergo fit non contra naturam, sed contra quàm est nota natura. Portenta autē & ostenta, monstra, atq. prodigia, ideo nuncupantur, quod portendere atq. ostendere, monstrare, atq. prædicere aliqua futura videntur. Nam portenta dicta perhibentur à portendēdo, id est, præostendendo. Ostēta autem, quod ostendere quidquam futurum videantur. Prodigia, quod porrò dicant, id est, futura prædicant. Monstra verò à monitu dicta, quod aliquid significandum demontrent, siue quod statim mōstrent quid appareat, & hoc proprietatis est: abusione tamen scriptorum plerumq. corrumpitur.

Quædam autem portentorum creationes in significationibus futuris cōstitutæ videntur. Vult enim Deus interdum ventura significare per aliqua nascentium noxia: sicut & per somnos, & per oracula, quibus præmoneat & significet quibusdam vel gentibus vel hominibus futurā cladē, quod plurimis etiā experimentis probatum est. Xerxi quippè lepus ex equa creata, dissolui regnū portendit. Alexādro ex muliere mōstrū creatū est, quod superiores corporis partes hominis, sed mortuas habuerit, inferiores diuersarū bestiarū, sed viuentes: significasse repentīnā regis interfectionē, superuixerant enim deteriora melioribus. Sed hæc mōstra quæ in significationibus dantur: non diu viuunt, sed continuo, ut nata fuerint, occidūt.

Inter portentum, & portentosum differt. Nam portenta sunt quæ transfigurantur, sicut fertur in Umbria mulierem peperisse serpentem. Vnde Lucanus, Matremque suus conterruit infans. Portentosa verò leuem sumunt mutationem. Exempli causa, cum sex digitis nati. Portenta igitur vel portentosa existunt, alia, magnitudine totius corporis ultra cōmunem hominum modum, quantus fuit Tityon in nouem iugeribus iacens, Homero testante: alia, paruitate totius corporis, ut Nani, vel quos Græci pygmæos vocant, eo quod sint statura cubitales: alij magnitudine partium, veluti capite informi, aut

T superfluis

superfluis mēbrorum partibus, vt bicipites & trimani^f vel Cynodontes, quibus gemini procedunt dentes. Alij à defectu partium, in quibus altera pars plurimum deficit ab altera, vt manus à manu, vel pes à pede, Alij à discisione, vt sine manu, aut capite generata: quos Græci steresios vocant. & Alia priuiteria: quando solum caput, aut cruris nascitur. Alia, quæ in parte transfigurantur: sicut qui leonis habent vultum, vel canis, vel taurinum caput, aut corpus, vt ex Pasiphæ memorant genitū Minotaurū quod Græci *ἑτερομορφίαν* vocant. Alia, quæ ex omni parte transfigurantur in alienæ creationis portentum: vt ex muliere vitulum dicit historia generatum. Alia, quæ sine transfiguratione mutationem habent locorum, vt oculos in pectore vel in fronte, aures supra tempora: vel sicut Aristoteles tradidit, quendam in sinistra parte iecur, in dextera splenē habuisse. Alia secundum connaturationem, vt in alia manu digiti plures connaturati & cohærentes reperiuntur, in alia minus, siue in pedibus. Alia secundum immaturam & intemperatam creationem, sicut ij qui dentati nascuntur, siue barbati, vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, sicut illud, quod prædiximus, in Alexandro multiforme portentum. Alia commixtione generis, vt *ἀνδρογυνοί* qui & *ἑρμαφροδίται* vocantur. ^h Hermaphroditæ autem nuncupati, eo quod eis vterq, sexus appareat. *ἑρμης* quippe apud Græcos Mercurius est: *ἀφροδίτη* Venus nuncupatur: ⁱ hi dextram mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes vicissim coeundo, & gignunt, & pariunt.

Sicut autem in singulis gentibus quædam monstra sunt hominum, ita in vniuerso genere humano quædā monstra sunt gentiū, vt Gigantes, Cynocephali, Cyclopes, &c.

^k Gigantes dicti iuxta Græci sermonis etymologiam, qui eos *γυγανεις* existimant, id est, terrigenas, eo quod eos fabulosè parens terra immensa mole & similes sibi genuerit: *γη* enim terra appellatur: *γένος* genus, licet & terræ filios vulgus vocet, quorum genus incertum est. ^l Falsò autem opinantur quidam imperiti de scripturis sanctis, præuaricatores Angelos cum filiabus hominū ante diluuium concubuisse, & exinde natos Gigantes, id est, nimiam grandes & fortes viros, de quibus terra completa est.

^m Cynocephali appellantur, eo quod canina capita habeant, quosque ipse latratus

A magis bestias, quàm homines confitentur: hi in India nascuntur.

Cyclopes, quoq, eadem India gignit, & dicti Cyclopes, eo quod vnum oculum in fronte media habere perhibentur. ⁿ Hi & *ἀγροφαγίται* dicuntur, propter quod solas ferarum carnes edunt.

^o Blēmyas in Libya credunt truncos sine capite nasci, & os & oculos habere in pectore. ^p Alios sine ceruicibus gigni, oculos habentes in humeris.

^q In vltimo autē Orientis monstrorū gentiū facies scribuntur. Alię sine naribus, æquali totius oris planitie, informes habentes vultus. Alia labro subteriore ad eò prominēti, vt in solis ardoribus totā ex eo faciē contegant dormientes. Alijs concreta ora esse, modico tantum foramine calamis auenarū pastus haurientes. Nonnulli sine linguis esse dicuntur, in vicē sermonis vtētes nutu siue motu.

Panotios apud Scythiam esse ferunt, tam diffusa aurium magnitudine, vt omne corpus ex eis contegant: *πᾶ* enim Græco sermone omne, *ᾤτρα* aures dicuntur.

^r Artabatitæ in Æthiopia proni, vt pecora, ambulare dicuntur, quadragesimum ætatis annum nullus supergreditur.

^c Satyri, homunciones sunt ad uncis naribus, cornua in frontibus (habēt) & caprarū pedibus similes, qualem in solitudine Antonius sanctus vidit. Qui etiā interrogatus, Dei seruo respondisse fertur, dicens: Mortalis ego sum vnus ex accolis eremi, quos vario delusa errore gentilitas, Faunos Satyrōsq, colit.

^t Dicuntur quidam & syluestres homines, quos nonnulli ^v Faunos ficarios vocant.

Sciopodum gens fertur esse in Æthiopia, singulis cruribus & celeritate mirabili: ^z quos inde *Κιόποδας* Græci vocant, eo quod per æstum in terra resupini iacentes, pedum suorum magnitudine adumbrentur.

^y Antipodes, in Libya plantas versas habēt post crura & octenos digitos in plantis.

Hippopodes in Scythia sunt, humanam formam, & equinos pedes habentes.

In India ferunt esse gentem, ^z quæ *μακρότεροι* nuncupantur octo pedum staturam habētes. Est & gens ibi statura cubitalis, ^a quos Græci à cubito Pygmæos vocant, de quasupra diximus. Hi montana Indiæ tenent, quibus est vicinus Oceanus.

Perhibent, & in eadem India esse gentem fœminarum, quæ quinquennes concipiunt, & octauum vitæ annum non excedunt.

Dicuntur

Dicuntur autem & alia hominum fabulosa portenta, quæ non sunt, sed ficta: & in causis rerum interpretantur, vt Geryonem Hispaniæ regem ^b triplici forma proditum. Fuerunt enim tres fratres tantæ concordie vt in tribus corporibus, quasi vna anima esset.

^c Gorgones quoque, meretrices crinitas serpentibus, ferunt, quæ aspicientes conuertebant in lapides, habentes vnū oculū quo inuicem vtebantur. Fuerunt autem tres sorores vnus pulchritudinis, quasi vnus oculi, quæ ita spectatores suos stupefcere faciebant, vt vertere eos putarentur in lapides.

^d Sirenas, tres fingunt fuisse ex parte virgines, ex parte volucres, habentes alas & vngulas: quarum vna voce, altera tibijs, tertia lyra canebat. Quæ illectos nauigantes suo cantu in naufragia trahebant. Secundum veritatem autem meretrices fuerunt, quæ transeuntes, quoniam ad egestatem deducebant, ijs fictæ sunt inferre naufragia. Alas autem habuisse & vngulas, quia amor & volat & vulnerat. Quæ inde in fluctibus commorasse dicuntur, quia fluctus Venerem creauerunt.

^e Scyllam quoque ferunt foeminam capitibus succinctam caninis, cum latratibus magnis propter fretum Siculi maris, in quo nauigantes verticibus in se concurrentium vndarum exterriti, latrare existimant vndas, quas sorbentis æstus vorago collidit.

Fingunt, & monstra quædam irrationalium animantium, vt Cerberum inferorum canem tria capita habentem, significantes per eum tres ætates, per quas mors hominem deuorat, id est, infantiam, iuuentutem & senectutem. ^f Quem quidam idè dictum Cerberum putant, quasi sit κροκόθωρος, id est, carnem vorans.

Dicunt & Hydram serpētē cum nouem capitibus, quæ Latinè Excetra dicitur, quòd vno cæso tria capita exrescebant. Sed constat hydram locum fuisse euomentē aquas, vastantem vicinam ciuitatem, in quo, vno clauso meatu, multi erūpebant. Quod Hercules videns, loca ipsa exulsit, & sic aquæ clausit meatus. Nam hydra ab aqua dicta est: ^h huius mentionem facit Ambrosius in similitudinem hæresium, dicens: Hæresis enim, velut quædam hydra fabularum, vulneribus suis creuit: & dum sæpè reciditur, pullulat, igni debita, incendioque peritura.

ⁱ Fingunt, & Chimæram triformem bestiam: ore leonem, postremis partibus draconem, media capream. Quam quidam Physiologi non animal, sed Lyciæ montem esse aiunt, quibusdam locis leones & capreas nutrientem, quibusdam ardentem, quibusdam plenum serpentibus. Hunc Bellerophon hababilem fecit, vnde Chimæram dicitur occidisse.

Centauris autem, id est, hominibus equo mixtis species vocabulum dedit, quos quidam fuisse equites Thessalorum dicunt, sed quòd discurrentes in bello velut vnum corpus equorum & hominum viderentur, inde Centauros fictos asseruerunt.

Porro Minotaurum nomen sumpsisse ex tauro & homine, qualē bestiam dicunt fabulosè in Labyrintho inclusam fuisse. De qua Ouidius, Semibouémque virum, semiuirumque bouem.

^k Onocentaurus autem vocatur, eo quod media hominis species, media asini esse dicatur, sicut & Hypocentauri quòd equorum hominumque in eis natura coniuncta fuisse putatur.

^a Cap. III. Portenta. Ex Aug. 21. de ciu. c. 7.

^b Nam portenta. Cic. 2. de diuin. quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, prædicunt; ostenta, monstra, prodigia dicuntur.

^c Xerxi quippe lepus. Lepus scriptissimus ex Herodoto in Polyhymnia, & Valer. Max. de prodig. cum vulpes inuersis litteris in omnib. CC. legeretur.

^d Quantus fuit Tityon. Cui tota nouem per iugera corpus Porrigitur. En. 6.

^e Homero testante. d. 800.

^f Vel cynodontes. è Solon. 4.

^g Alia priuimeria. Ita Rabanus, neq. compositio Latina vocis suspecta esse debet, quando neq. epitogium respuit Quintilianus. Hos μνομοεγες vocat Agell. lib. 9. c. 4.

^h Hermaphroditæ. Mirum Hermaphroditæ, nou Hermaphroditæ in omnib. libris legi, cum dicat Aug. 16. de ciu. cap. 8. consuetudinem loquendi præualuisse vt à meliore, hoc est à masculino sexu appellarentur. Nam nemo (inquit) vnquam aut Androgynas, aut Hermaphroditas nuncupauit: equas tamen hermaphroditas dixit Plin. 11. c. 49.

ⁱ Hi dextram mamillam. d. Plin. 8. c. 2.

^k Falso autem opinantur. Sumpta sunt hæc ex. 3. de ciu. cap. 4. fuit verò opinio quæ hic exploditur grauisimorum auctorum, clementis Alexandrini, Iustini Martyris, Cypriani, Ambrosij, Lactantij. Augustinus questionem proposuit, quid ipse sentiret, non pronuntiauit.

^l Cynocephali. Augustini verba sunt. 16. de ciu. cap. 8. vid. Ælian. & Plin.

^m Gigantes--qui eos gigenas. Sic Callimach. in lauacro Pallad. & Gloss. Terrigenæ, γιγαντες.

ⁿ Hi & agriophagitæ. Plin. 6. c. 36. Solinus agriophagos vocat.

- o Blemmyas Plin 5.c.8 Solin.c.34.
 p Alios sine ceruicib. Ex Plin.7.c.2. Vid. Aug. 16. de
 ciu. c.8 & Agell. lib 9 c.4.
 q In vltim. autem orient. Ex Solin. c. 32.
 r Artabatyta. Ita in Plinij emendationib. libris: apud So-
 linum Arthabathita.
 s Satyri. Ex Hieronym. in vita Pauli eremita.
 t Dicuntur & quidam syluestres. Vid. lib. 3. c. vltim.
 v Faunos ficarios. Fatuos ficarios C. Card. Sirleti, &
 Complut. Goth. & Iere. 50. Hieronymus cū fatuis ficarijs.
 x Quos inde Sciopodas. Plin. lib. 7. cap. 2. Aug. 16. de
 ciu. c. 8. Agell. 9. c. 4.
 y Antipodes in Lib. Androphagi in Scythia legebat
 Chacon ex Plin. 7. c. 2.
 z Qui macrobij nuncupantur octo ped. Optimè re-
 stituit hunc locum chacon, cum n. xii. legatur in omnib. li-
 bris, deprehendit librarior. fuisse erratum qui xii. pro iix.
 scripsissent. Nam horum corpora cubitor. quinum, & binor.
 palmor. facit Plinius ex Onesicrito. Porro quinos cubitos, qui
 singuli sesqui pedib. consistunt, & binos palmos, qui semipedem
 conspiciant, octo esse pedes, non duodecim.
 a Quos pygmaeos. Ex. 16. de ciu. c. 8.
 b Triplici forma proditum. Al. praditum. Sed prodi-
 tum retinimus ex Iustino lib 44. Porro Geryonē ipsum
 non triplicis naturæ vt fabulis proditur fuisse.
 c Gorgones quoq. è Seru. Æn. 6.
 d Sirenes, Ex eod. Æn. 5.
 e Scyllam quoq. Locus adumbratus ex Iustini lib. 4.
 f Quem quidem ideo dictum cerber. è Seru. Æn.
 6. ad v. Custodem in v. p.
 g Quæ Latinè excetra. Ex eod. Æn. 6. ad v. Bellua
 lernæ.
 h Huius mentionem facit Ambrosius. Libro. 1. de
 fid. c. 4.
 i Fingunt & chim. Ex eod. Seruij loco.
 k Onocentaur. Hiero. Is. c. 14. Porro cetauri nomē

A ex asinis, centaurisq. compositum. At Isidorus homi-
 nis pro Centauri videtur scripsisse.

De transformatis Cap. 4.

Scribuntur autem & quædam monstrosæ
 hominum transformationes & com-
 mutationes in bestias sicut de illa maga fa-
 mosissima Circe, quæ socios quoque Vlysis
 mutasse fertur in bestias, & de Arcadibus,
 qui sorte ducti, transnatabant quoddam sta-
 gnum, atque ibi conuertebantur in lupos.
 Nam & Diomedis socios in volucres fuisse
 conuersos, non fabuloso mendacio, sed hi-
 storica affirmatione confirmant. Sed & qui-
 dam asserunt Strigas ex hominibus fieri. Ad
 multa enim latrocinia figuræ sceleratorum
 mutantur, & siue magicis cantibus, siue
 herbarum beneficio, totis corporibus in fe-
 ras transeunt. Siquidem & per naturam ple-
 raque mutationem recipiunt, & corrupta
 in diuersas species transformantur: sicut de
 vitulorum carnibus putridis apes: sicut de
 equis scarabei: de mulis locustæ: de cancri-
 scorpiones. Ouidius: Concaua littorei si de-
 mas brachia cancri: Scorpius exhibit, caudâq.
 minabitur vnca.

a Cap. IIII. et siue magicis artib. Omnia ferè ex
 Aug. 18. de ciuitate. c. 16. & sequentib.

DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DVO DECIMVS.

De animalibus.

DE PECORIBVS, ET A Iumentis. Cap. I.

MNIBVS^a animantibus Adam primum vocabula indidit, appellans unicuique nomen ex presenti institutione, iuxta conditionem naturæ cui seruiret. Gentes autem unicuique animalium ex propria lingua dederunt vocabula. Non autem secundum Latinam linguam atque Græcam, aut quarumlibet gentium barbarum nomina illa imposuit Adam: ^b sed illa lingua, quæ ante diluuium omnium vna fuit, quæ Hebræa nuncupatur.

Latinè autem animalia siue animantia dicta, quòd animentur vita & moueantur spiritu.

^c Quadrupedia vocata, quia quattuor pedibus gradiuntur, quæ dum sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt, vt cerui, damæ, onagri, &c. Sed neque bestię sunt, vt leones: neque iumenta, vt vsus hominum iuuare possint.

^d Pecus dicimus omne, quod humana lingua & effigie caret. ^e Propriè autem pecorum nomen ijs animalibus accommodari solet, quæ sunt aut ad vescendū apta, vt oues & sues: aut in vsu hominum commoda, vt equi & boues. Differt autem inter pecora & pecudes: nam veteres communiter in significatione omnium animalium pecora dixerunt: pecudes autem tantum illa animalia, quæ eduntur, quasi pecuedes. Generaliter autè omne animal pecus à pascendo vocatur.

Iumenta nomina inde traxerunt, quòd nostrum laborè vel onus suo adiutorio subuectando vel arando iuuent. ^f Nam bos carpenta trahit, & durissimas terræ glebas vo-

mere vertit. Equus & asinus portant onera, & hominum in gradiendo laborem temperant. Vnde & iumenta appellantur ab eo, quòd iuuent homines, sunt enim magnarum virium animalia.

Eadem quoque armenta, vel quòd sint apta armis, id est, bello: vel quòd his in armis vimur. ^h Alij armenta tantum boues intelligunt ab arando, quasi aramenta, vel quòd sint cornibus armata. Discretio est autem inter armenta, & greges: nam armenta equorum & bouum sunt, greges verò caprarum & ouium.

ⁱ Ouis, molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, eo quòd apud veteres in initio non tauri, sed oues in sacrificio mactarentur. ^k Ex ijs quædam bidentes vocant, eo quòd inter ocdentes duos altiores habent: quas maximè gentiles in sacrificium offerbant.

^l Veruex vel à viribus dictus, quòd cæteris ouibus sit fortior, vel quòd sit vir, i. masculus, vel quòd vermem in capite habeant: quorum excitati pruritu, inuicem se concutiunt, & pugnant cum magno impetu feriunt.

^m Aries vel ἀρὶς τοῦ ἀρείου, id est, à Marte vocatus, vnde apud nos in gregibus masculi mares dicuntur: siue quòd hoc pecus à gentilibus primum aris est immolatum. Aries quòd aris imponeretur. Vnde est illud: Aries mactatur ad aram.

ⁿ Agnum, quanquam & Græci vocent ἀπὸ τοῦ ἀγνῆ, quasi pium. Latini tamen ideo hoc nomen habere putant, eo quòd præ cæteris animantibus matrem agnoscat: adeò ^o vt etiam si in magno grege errauerit, statim balatu recognoscat vocem parentis.

^p Hædi ab edendo vocati, parui enim pinguisimi sunt, & saporis iucundi: vnde & edere, inde & edulium vocatur.

T 3 Hircus

Hircus, lasciuum animal & petulcū & feruens semper ad coitum, cuius oculi obliquitatem in transversum aspiciunt, unde & nomen traxit. Nam hirci sunt oculorum anguli secundum Suetonium, cuius natura adeo calidissima est, ut adamantē lapidem, quem nec ignis, nec ferri domare valet materia, solus huius cruor dissoluat. Maiores hirci Ciniphij dicuntur à fluuio Ciniphe in Libya, ubi grandes nascuntur.

Capros, & capras à carpendis virgultis quidam dixerunt. Alij quod caprent aspera. Nonnulli à crepitu crurum, unde eas crepas vocitatas, quæ sunt capræ agrestes, quas Græci, pro eo quod acutissimè videant, ἀπὸ τῆς ὀξύς δερκέστρον dorcadas appellauerunt. Morantur enim in excelsis montibus, & quamuis de longinquo: vident tamen omnes qui veniunt. Eadē autem & capræ: eedem Ibices, quasi auices, eo quod ad instar auium ardua & excelsa teneant, & in sublimi inhabitent: ita ut de sublimitate vix humanis obtutibus pateant. Unde & meridiana pars Ibices aues vocat, quæ Nili fluentis inhabitant. Hæc itaque animalia, ut diximus, in petris altissimis commorantur, & si quando ferarum vel hominum aduersitatem persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese præcipitantes in suis se cornibus illæsa suscipiunt.

Cerui dicti ἀπὸ τῶν κέρατων, i. à cornibus. κέρατα enim Græcè cornua dicuntur. Hi serpentium inimici cum se grauatos in infirmitate persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cauernis, & superata pernicie veneni eorum pabulo reparantur. Dictamnum herbam ipsi prodiderunt. Nam ea pasti excutiunt acceptas sagittas, Mirantur autē sibilum fistularum. Erectis auribus acutè audiunt, summis nihil. Si quando immensa flumina vel maria transnatant, capita clunibus præcedentium superponunt, sibiq. inuicem succedentes nullum laborem ponderis sentiunt.

Tragelaphi à Græcis nominati, qui dum eadem specie sint, ut cerui: villosos tamen habent armos, ut hirci, & menta promissis hirta barbis, qui non alibi sunt, quàm circa Phasidem.

Innuli, filij sunt ceruorum, ab innuere dicti: quia ad nutum matris absconduntur.

Damula vocata, quod de manu effugiat: timidum animal & imbelles: de quo Martialis: Dente timetur aper, defendunt cornua

ceruū. Imbelles damæ, quid nisi præda sumus Lepus, quasi leuipes, quia velociter currit. Unde & Græcè pro cursu λαγῆς dicitur: velox est enim animal & satis timidum.

Cuniculi, genus agrestium animalium, dicti, quasi caniculi, eo quod canum indagine capiantur, vel excludantur ab speluncis.

Sus dicta, quod pasqua subigat, id est, terra subacta escas inquirat.

Verres, quod grandes habeat vires.

Porcus, quasi spurcus. Ingurgitat enim se cœno, luto immergit, limo illinit. Horatius: Et amicaluto sus: hinc etiam spurcicia, vel spurcus nuncupatur.

Porcorum pilos setas vocamus, & setas à sue dictas: à quibus & sutores vocantur, quod ex setis suant, id est, consuunt pelles.

Aper, à feritate vocatus, ablata f littera, & subrogata p. Unde & apud Græcos σῦα-γρῆ id est, ferus dicitur. Omne enim quod ferum est & immitte abusuè agreste vocamus.

Iuuenus dictus, eo quod iuuenare incipiat hominum vsus in excolenda terra, vel quia apud gentiles Ioui semper vbique iuuenus immolabatur, nunquam taurus. Nam in victimis etiam ætas considerabatur.

Taurus, Græcum nomen est, sicut & bos. Indicis tauris color fuluus est, volucris pernicitas, pilis in contrarium versus, caput circumflectunt flexibilitate, qua volunt, tergi duritia omne telū respuunt immiti feritate.

Bouem Græci βῆν dicunt. Hunc Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi terionem. Næuius. Trionum hic moderator rusticus. Cuius latitudo pellium à mēto ad crura, palearia dicuntur, à pelle ipsa, quasi pellearia, quod est generositatis in boue signū. Boum in socijs eximia pietas. Nā alter alterū inquirat cum quo ducere collo aratra consuevit, & frequenti mugitu pium testatur affectum si fortè defecerit.

Vacca dicta, quasi boacca. Est enim ex qualitate mobiliū nominū: sicut leo leæna, draco dracæna.

Vitulus & vitula, à viriditate vocata sunt, id est, ætate viridi, sicut virgo. Vitula ergo parua est nondū enixa. Nam enixa, iuuenca est aut vacca.

Bubali vocati per deriuationē, quod sint similes boum: adeo indomiti, ut præ feritate iugum ceruicibus non recipiant. Hos Africa procreat.

Vri

Vri, agrestes boues sunt in Germania, habentes cornua intantum protensa, ut regijs mēsi insigni capacitate ex eis gerulæ fiāt dicti vri ἀπὸ τῶν ὄρων.

Camelis caussa nomen dedit, siue quod quando onerantur, ut breuiiores & humiles fiunt, accubant, quia Græci χαμαί humile & breue dicunt: siue quia curuus est dorso. Camur enim verbū Græcū curuum significat. Hos licet & aliæ regiones mittant, sed Arabia plurimos. Differunt autem sibi. Nā Arabici bina tubera in dorso habent: reliquarum regionum singula.

Dromeda, genus est camelorum, minoris quidem staturæ, sed velocioris. Vnde & nomē habet. Nam δρομος Græcè cursus velocitas appellatur. Centum enim & amplius millia vno die pergere solet. Quod animal, sicut bos & ovis & camelus, ruminat.

Ruminatio autem dicta est à ruma emittente gutturis parte: per quam dimissus cibus à certis animalibus reuocatur.

Asinus & asellus à sedēdo dictus, quasi assēdus: sed hoc nomen, quod magis equis conueniebat, idēd hoc animal sumpsit, quia priusquā equos caperēt homines, huic præfidere cœperunt. Animal quippe tardum & nullaratione renitens, statim ut voluit sibi homo subtrauit.

Onager, interpretatur asinus ferus, ὄνον quippe Græci asinū vocant, ἄγριον ferum. Hos Africa habet magnos, & indomitos, & in deserto vagantes. Singuli autem fœminarū gregibus præfunt. Nascentibus masculis, celant, & testiculos eorum morsu detruncant, quod tamen cauentes matres eos in secretis locis occultant.

Asini Arcadici dicti, quod ab Arcadia primū vecti sint magni & alti. Minor autē asellus agro plus necessarius est, quia & laborem tolerat & negligentiam propemodum non recusat.

Equi dicti, eo quod quando quadrigis iūgebantur, æquabantur, parēsque forma & similes cursu copulabantur.

Caballus à cauādo dictus, propter quod gradiens vngula impressa terram cōcauet, quod reliqua animalia non habent: inde & sonipes quod pedibus sonat.

Viuacitas equorum multa, exultant enim in campis, odorantur bellum, excitantur sonotubæ ad prælium, voce accensi ad cursum prouocantur, dolent cum victi fuerint, exultant cum vicerint. Quidam hostes in

bello sentiūt, adēd ut aduersarios morsu petant. & Aliqui etiam proprios dominos recognoscunt, obliti mansuetudinis, si mutantur: aliqui præter dominum nullum dorso recipiūt. Interfectis vel morietibus dominis multi lachrymas effundunt. Solius equi est propter hominem lacrymari, & doloris affectum sentire. Vnde & in cētauris equorum & hominum natura per mixta est. Solent etiam ex equorum mœstitia vel alacritate euentum futurum dimicaturi colligere. Ætas longæua equis Persicis, Hunnicis, Epiroticis, ac Siculis in annis ultra quinquaginta: breuior autem Hispanis ac Numidis & Gallicis, frequens opinio est.

In generosis equis, ut aiunt veteres, quatuor spectantur: forma, pulchritudo, meritum, atque color. Forma, ut sit validum corpus & solidum, robori conueniens altitudo, latitudo, latus longum, venter substrictus, maximæ & rotundæ clunes, pectus latè patens, corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus, & cornu concauo solidatus. Pulchritudo, ut sit exiguum caput, & siccum, pelle prope osibus adhærente, aures breues & argutæ, oculi magni, nares patulæ, erecta ceruix, coma densa & cauda, vngularum soliditate fixa rotunditas. Meritum, ut sit animo audax, pedibus alacer, tremantibus membris, quod est fortitudinis indicium, quique ex summa quiete facile concitetur, vel ex citata festinatione non difficile teneatur. Motus autē equi in auribus intelligitur, virtus in membris tremantibus. Color hic præcipuè spectandus: badius, aureus, roseus, myrteus, ceruinus, giluius, glaucus, scutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequenti autem ordine, varius ex nigro badiōque distinctus, reliquus varius color, vel cinereus deterrimus.

Badium autem antiqui vadium dicebāt, quod inter cætera animalia fortius vadat. Ipse est & spadix, quem phœnicatum vocant: & dictus spadix à colore palmæ, quam Siculi spadicam vocant.

Glaucus verò est, veluti pictos oculos habens, & quodam splendore perfusus: nam glaucum veteres dicebant album.

Giluius autem, melinus color est subalbidus.

Guttatus, albus nigris interuenientibus punctis.

Candidus autem, & albus inuicē sibi differunt. Nam albus cum quodā pallore est,

candidus verò, niueus & pura luce perfusus.

Canus dictus, quia ex candido colore & nigro est.

Scutulatus vocatus propter orbes, quos habet candidos inter purpuras.

Varius, quòd vias habeat colorum imparium. Qui autem albos tantum pedes habent, Petili appellantur: qui frontem albã, Callidi.

Ceruinus est, què vulgò 7 Gauranem dicunt.

Æranem idem vulgus vocat, quòd in modum ærei sit coloris.

Myrteus autem est, pressus in purpura.

Dofinus autè dictus, quod sit color eius de asino, idem & Cinereus. Sunt autè hi de agresti genere orti, quos equiferos dicimus, & proinde ad vrbanam dignitatem transire non possunt.

Mauros, niger est. Nigrum enim Græci μαύρον vocant.

Mannus verò, equus breuior est, quem vulgò Buricum vocant.

Veredos antiqui dixerunt, quod veherēt rhedas, id est, ducerent, vel quod vias publicas currant, per quas & rhedas ire solitum erat.

Equorum tria sunt genera, vnum generosum, d proclis & oneribus aptum: alterum vulgare, atque gregarium, ad vehendum, non ad equitandum aptum: tertium ex permixtione diuersi generis ortum, quod etiã bigenerum dicitur, quia ex diuersis nascitur, vt mulus.

Mulus autem à Græco tractum vocabulum habet. Quod iugo pistorum subactus, tardas molendo ducat in gyrum molas. Iudæi asserunt quod Anaabnepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, vt mulorum inde noua cõtra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque admissos esse ob hoc ad asinas: & ipsum istiusmodi reperisse concubitum, vt velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diuersum animal in coitum coëgit: sicque adulterina commixtione genus aliud reperit: sicut & Iacob cõtra naturam colorum similitudines procurauit. Nam tales fœtus oues illius concipiebant, quales vmbas arietum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Denique & hoc ipsum in equarum gregibus fieri fertur, vt generosos obijciant equos visibus concipientium, quo eorum

similes concipere & creare possint. Nam & columbarum dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas eisdem locis, quibus illæ versantur, quo, rapiente visu, similes generent. Inde est, quòd quidam grauidas mulieres iubent nullos intueri turpissimos animalium vultus, vt cynocephalos & simios, ne visibus occurrentes similes fœtus pariat. Hanc enim fœminarum esse naturam, vt quales prospexerint, siue mente conceperint in extremo voluptatis æstu, dum concipiunt, talè & subolè procreent. Etenim anima in vsu Venerio formas extrinsecus intus transmittit, eorumque satiata typis rapit species eorum in propriam qualitatem.

In animantibus bigenera dicuntur, quæ ex diuersis nascuntur, vt Mulus ex equa & asino: Burdo ex equo & asina, Hybridæ ex apris & porcis: Tityrus ex oue & hirco, Musmo ex capra & ariete, est autem dux gregis.

a Cap. I. Omnibus animantibus Adam. Ex Tertull. lib. de virg. veland.

b Sed illa lingua, quæ ante diluuium. Sup. lib. 9. c. 1.

c Quadrupedia vocata. Ex August. 3. de Gen. ad lit. cap. 11.

d Pecus. è Seru. ad v. ignauium fucos pecus Æn. 1.

e Propriè autem pecorum & c. Ex August. 3. de Gen. ad lit.

f Nam bos carpenta. Ex Hieronym. in Is. c. 1.

g quod sint apta armis. è Seru. ad v. bellum hæc arm. min. Æn. 3. Itemq. Georg. 3. — Seu quis Olym. piaca.

h Alij armenta tantum. è Seru. loco proximè cit.

i Ouis ab oblatione. Cur non ab ois? Sape gaudet ad rerum vel naturas, vel vsus, magis quàm ad voces respicere, quod non semel monuimus.

k Ex his quædam bidentes. Vid. Seru. ad v. mactant lætis de more, bidetes Æn. 4. & Agell. lib. 16. & Fest. in bidental.

l Veruex vel à viribus. A natura versa Varro.

m Aries vel ἀπό τοῦ ἀρεος, id est, à Marte. Varro. Aries, quod eum dicebant ares, veteres, nostri aruiga.

D n Agn. — ἀπό τοῦ ἀγνῆ quasi pius. Purum fortasse ex Festo. Glossar. agnus ἀρείος, siue ἀγνῆ, & ἀγνῆς ναδάρος & castus. Varro tamen, quod pecori ouili agnatus sit Latina origine agnum dictum vult.

o Vt si in magno grege errauer. Ex Ambros. Hexaem. 6. cap. 4.

p Hædi ab edendo. Fadum pro hædo dixisse antiquos, tradit Festus, atqui digammon pro V. & contra Gotthos cõsueisse scribere ex Isidori codicibus satis constat. Nã & paulid post Cinyui, pro Cinyphij. & tragelau pro tragelaphi scribitur in omnibus nostris. Erit ergo hædus, vel sædus quasi vedus, vel vescus. (licet enim nobis his de rebus cum grauissimis auctoribus interdum arguari) idque secutum fuisse Isidorum, ratio, quam subiicit, satis videtur ostendere, ea est: parui enim pinguisissimi sunt, & saporis iucundi. Voces quoque

quoq; illas unde & edere, quas a'ij expūgendas censuerāt, A nos (cum in omnibus libris legantur) libenter retinemus, scribimus: q. unde & edera, Festus n. he. leram, vel quod hare at, vel quod edat, vel quod edita petat, dictam existimat.

4 Nam hirci sunt oculorum anguli. è Seru. ad eclog. 3. hircos autem, an hircos pro eodem scribas, nihil refert, ut rectè monet Pierius Valerianus.

r maiores-- à fluuio Cinyphe in Libya. Vnde Theocrit. idil. 3. τὸν λιβυκὸν κνάκωνα φιλάγειο μὴ το κορύφην.

f Unde eas crepas. Festus. Capræ dictæ, vel quod omne virgultum carpant, siue à crepitu crurū, unde & crepas eas prisca dixerunt.

e quas Græci pro eo quod acutissimè videant. Origen. homil. 2. in Cant. interprete Hieronym. Caprea (inquit) id est, dorcas acutissimè videt.

v Unde & meridiana pars. Ex Greg. 30. Moral. c. 9. al. 16.

x Cerui dicti è Seru. ad v. tres littore ceruos Æn. 1.

y Hi serpentum inimici. Ex Orig. homil. 2. in Cant. & Seru. ad eclog. 8. & Plin lib. 8. c. 32.

z Dictamnium. Siue Dictamnium (vtraq; enim scriptura suos auctores habet) è Solin. c. 22.

a Si quando immentia flutmina. è Gregor. 30. Moral. c. 10. al. 9.

b Tragelaphi. Solin. c. 22. & Plin lib. 8. c. 33.

c Innuli. Ita scriptum in Gothicis, & in codicibus Hortianis lib. 1. od. 23. Vitas inuleo me similis hloe. quos secati sunt Canterus, Lambin. & Hartung. ergo aliter fortasse scribēdis Innulus rebzōs. quā himmulus ó εξ επης, α; ó vs.

d Lepus quasi leuip. Varr. 3. de re rust. c. 12. Lucius Ælius putabat dictum leporē à celeritudine, quod leuipes esset, ego arbitror. à Græco vocabulo antiquo, quod cum Æoles Bæothij λέπεριν appellabant Vide Agell. & Quintil. lib. 1. c. 6.

e Unde & Græci pro cursu λαγώ: ut sit από τοῦ λαγῶ γενεῖ. est enim λαγῶ interfectionis particula. Alij από τοῦ λαγῶ id est, cernendo, quod patentibus oculis dormiat.

f Cuniculi-- quasi caniculi Græcis id magis in promptu fuit από τῶν κωνῶν τῆς κωνίκευς ducere, ita enim Polyb. lib. 12. & Ælian de hist. animal. lib. 13. c. 15. eos appellat, nisi quod vterque Hispanum vocem esse dicit. At Varr. 3. de re rust. c. 12. Tertij (inquit) generis est, quod in Hispania nascitur, simile nostro lepori, sed humile, quem cuniculum appellat. Cuniculi dicti ab eo quod sub terra cuniculos ipsi facere soleāt, vbi lateant in agris. Varronem sequitur Plin. lib. 8. c. 55. Videre licet in Hadriani numismate Hispaniam tantum ilicis manu tenentem, ad cuius pedes cuniculus.

g Sus-- quod pascua subig. Non ineleganter, si rem spectes, sed Græca est vox vs.

h Porcus q spurcus. Nisi Græcum esse maus cum Varrone.

i Aper à feritate Varr. Apri à locis asperis, nisi à Græcis, quod his λέπες.

k Iuuenus. Ex Varr. lib. 4.

l vel quæ apud Gentiles. è Seru. ad v. Cælicolūm regi maqtabam in littore taurum, Æn 3. & Æn. 9. ad v. statnam ante aras aurata fronte iuuenum. Vide Macrob. de Virgilij versu, Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

m Indicis tauris. Plin. 8. c. 21. & Solin.

n Hunc Latini trionem. Varr. lib. 6. & Agell. lib. 2. cap. 21.

o Boum in socijs eximia pietas. Ambrosij verba sunt in orat. de morte Syri fratris, bos bouē requirit, seque non totum putat, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte defecerit, cū quo ducere collo aratra consueuerat. Basil. in orat. in Martyr Iulit. ἡ πότε ἔδον ἐγὼ βῆν ἐπὶ φάτνης δακρυῖστα τὸ συνόμω, ἡ δ' ὁμοζύγῃ τελευτήσαν] & Virgil. It tristis arator mœrentem abiungens fraterna morte iuuenum.

p Vacca-- ex qualitate mobil. nom. Donatus in arte secund. Sunt (inquit) genera nominum fixa, sunt mobilia: fixa sunt, quæ in alterum genus flecti nō possunt, ut pater, mater, soror. Mobilia autem: aut propria sunt, & duo genera ex se faciunt, ut Caius Caius, Marcus, Marcia, aut appellatua, & tria genera faciunt, ut bonus bona bonum, &c.

q Vitulus. è Seru. eclog. 2.

r Bubali aded indomit. Ex Hieron. ad Am. c. 6. & Solin. c. 23.

s Ex eis gerulæ fiant. è Solin. 23. vide Caesar. 6. de bell. Gall. Plin. lib. 8. c. 15. & Seru. ad v. Siluestres vri alsid. Georg. 2.

t Græci χάμαι. Etymologicum Græcū. κάμηλος τὸ ζῷον, ὅτι χάμαι καθήμεν αἰεὶ τὸ φορτίον, ὡς κάμηλος. ἐτυμολογεῖται ἢ παρὰ τὸ κάμπτεν τῆς κεφαλῆς ἐν τῷ κἀθεσθαι κάμηρος τῆς ἄσας. Sed melius Varro lib. 4. Camelus cum suo nomine Syriaco in Latium venit. Est n. Syris gemal Hebrais gamal.

v camur enim. è Seru. Georg. 3. camuris, curuis, at Fest. Camera, & camuri boues à Græco κάμηνη.

x Nam Arabici. è Solin. c. 52. Sed Bactrianis hoc tribuit Plin lib. 8. c. 18.

y Dromeda. vel Dromedarij. Nam dromeda-- præcisè, credo, scriptum in Gothicis pro dromedarij.

z Centum enim & amplius mill. Ex Hieronym. in Isidor. c. 21.

a Ruminatio dicta est à ruma. è Seru. ad eclog. 6. vel à rumine ut legunt editi. Festus Rumen est pars colli, qua esca deuoratur. Varroni, Nonio, & Glossar. Ruma est mamma.

b In deserto vagantes. Solin. & Plin. lib. 8. c. 3.

c Nascentibus masculis zelant. Eodem modo loquitur Orofius in hist. præfat. Non eos, quos insectatur, oderrunt, sed his, quos amant, zelant.

d Minor autem asellus agro. Pessamè in editis quibuslibet; onagro. Sunt enim Palladij verba lib. 4. cap. 14. idem Columell lib. 8. c. 1.

e Caballus. Respexit ad Virgilium: At duplex agitur per lumbos spina cauatq; Tellurem, & solido grauius sonat vngula cornu.

f Voce accensi ad cursum prouocantur. Verior hæc lectio, quàm quæ apud Solinum est, Nonnulli etiam accensis facibus ad cursum prouocantur.

g Aliqui etiā proprios. Solin. Aliqui inuenti sunt, qui non nisi primos dominos recognoscerent, obliti mansuetudinis, si quando mutassent consuetudinem seruitia.

h Interfectis vel morientibus domin. Nota sunt Homeri. & Virgilij de Achillis, & Pallanis equis carmina.

i Solent etiam euent. Plin. lib. 8. c. 42.

k In generos e. j. quattuor. Pallad. lib. 4. c. 13. in admissario quattuor spectantur. forma, color, meritū, pulchritudo.

l Venter substrictus. Vox venter nulla erat in libris, sed cum constanter substrictus, non substrictum in Gothicis

ethicis omnibus legeretur, non dubitauimus quin hac esset vera scriptura, quam indicauit Chacon ex Columell. lib. 6. c. 29. Palladij verò locum mendosum cum eod. Chacono credimus, & ex Isidoro suppleendum.

^m Nares patulæ. *Que si angusta sint, discindi solent, ne longo cursu incalentes suffocentur, ut ait Theophil. lib. 4. de homin. fabr. c.*

ⁿ Vngular. soliditate fixa rot. *Pallad. vngularum solida & fixa rotunditas.*

^o Motus autem equi in auribus intellig. *Solin. c. 30. Motus equi in auribus intelligitur, animos leonum frons, & cauda indicat.*

^p Color hic præcipuè spect. *Ex Pallad. lib. 4. Varro apud Non. Equi colore dispares, ita nati; hic badius, iste giluus, ille murinus. Vid. Agell. lib. 2. c. 26. & lib. 3. c. 9. & Alciat lib. 2. parerg. c. 1.*

^q Ipse est spadix. è *Seru. Georg. 3. quos bayos, & datildos Hispani dicimus.*

^r Glaucus est veluti pictos ocul. *Seru. Glauci felineis oculis, id est, splendore perfusis.*

^s Nam veteres glaucum alb. *Nam glaucum albo ceruleum diluit. Vnde & Virg. Populus, & glauca canentia fronde salicta. Sed idem de glauco paullo aliter lib. 19. c. 28. Est tamen in tribus Gothicis lacuna: nam glaucum. --- veteres dicunt.*

^t Giluus mellinus color. è *Seru.*

^v Canus dictus qui ex candido, & nigro. *Tilesius in lib. de coloribus: Nascitur equus nonnunquam canus, atque albineus, non idem, qui & candidus, aut albus, sed huius non expert. hos nostri tordillos dicunt.*

^x Petili appellantur. *Festus. Petilam suram vngulam equi albam dici, ait Scauola. In glossario quoque. vbi Perfilis μαρόσκελης legitur. Petilis μαρόσκελης puto legendū, citat ex Plauto Non. hunc versum, in Petilis, & in fronte. Nā coloratā frontem habet petilis. Atq. ipse tenuem & exilem ex sua libidine, ut solet, interpretatur.*

qui frontem albam calidi. *Glossar. Callidus λευκομετώπ. Habent tamen plerique libri calidi. Sed callidus probabat A. Augustin.*

^y Gauranem dicunt. *Retinent eandem vocem Itali, vna littera mutata, nam sauro dicunt.*

^z Myrteus est pressus in purpura. *Presum quoque in coloribus equorum numerat Palladius, sed quid apud eū pressus, apud Seru. professus murteum, hoc loco pressus in purpura valeat, nondū satis constitui. Opinor tamen pressi voce signifi cari dēstiorē (ut ita dixerim) colorē, ducta a similitudine ab visis, qua quo magis pedibus, vel prelo premuntur, minus liquida, & vel ex albis rutila, vel ex rubris subnigra vina reddant.*

^a Dossinus. *An quia Varro dossuarius vocat asinos oneribus ferendis aptos? & Gloss. Dorsuaria. Νουτόφορα. Hunc colorem murinum dicunt Pallad. & Columella.*

^b Quem vulgò buricum Hieronym. in *Eccles. 10. Dignitate prælati vias publicas mannis terunt, quos vulgò buricos vocant. & ad Pammachium. Feruentes buricos mannos. Paulin. ad Senec. macro, & viliore asellis burico sedentem. & Glossar. Mannis, βερίχοι. At Porphyrio. Manni, ait, equi dicuntur pusilli, quos vulgò burdos vocant, & Acro. Mannus burdo, Iminores equos, lino hodie exiguos asellos burricos dicimus.*

^c Veredos. *Verba sunt Festi, in quo ex Isidoro restituenda γοx, veredos. Procop lib. 2. de bello Persic. ὁ ἵπποις τοῖς ἀνωσίσις ὀχρῶμενος, ἕς ἀνὰ ἑρῆδῆς καλῶν νενομήκασι. Julian. Antecessor. in epitom. Nouell. Iustiniani, Nouell.*

^A 130. quod Græcè est, τῶν δουρασιῶν ἵππων ἀράμεν. *veredorum cursum reddidit.*

^d Prælijs & oneribus. *Honoribus quidam libri.*

^e Mulus. *μύλον pistinum, & μύλον mola. ergo editor scripturam retinimus, nam mendosè Gothicis omnes. Mulus a. a. G 1. v. h. Græcum enim hoc, vel quod iugo, & c. Nisi Isidorus mulum vocem esse Græcā putauit, molam tantum Latinam. Sed querendus auctor non inelegantis senarij, quē nemo elsecit: Tardas molendo ducat in cyrum molas.*

^f Iudæi asserunt quod Ana abnep. *Ex Hierony. q. in Genes. c. 36. id Paphlagombus tribuit Homerus ἰλ. 6.*

^g Nam talis fœtus. *Ex eod. lib. in c. 30. Gen.*

^h Hanc enim fœminarum dicunt esse naturam. *Verba Hieronymi ibid.*

ⁱ Burdo ex eq & as. *Varro 2. de re rust. c. 8. ex equa & asino fit mulus, contra ex equo, & asina hinnus. Glossar. ἡμίον & ἕξ ἵππων δουρασις ἡ ὄνυξ. Mulus. Burdo ἡμίον & ἕξ ἵππων ἡ ὄνυξ δουρασις.*

^k Hybridæ ex apris, & porcis. *Plin. lib. 8. c. 53. Acro tamen ad Saty. 7. lib. 1. tractum (inquit) ab aquila, quæ ex aquila, & vulture nascitur, siue à canibus, qui nascuntur ex venatico, & gregario.*

^l Tityrus. *Seru. eclog. 1. Iaconum lingua Tityrus dicitur aries maior, qui gregem anteire consuevit.*

^m Musmo. *Ex Gothicis, & musmones dicuntur ab Strabone lib. 5. musomones à ser. Georg. 3. ad v. vdisq. aries in gurgite vill. Nonius. Musimones asini, muli, aut equi breues.*

De Bestijs. Cap. II.

^C **B**estiarum * vocabulum propriè conuenit leonibus, pardis, tigribus, lupis, & vulpibus, canibusq. & simijs, ac cæteris, quæ vel ore, vel vnguibus sæuiunt, exceptis serpētibus. Bestiæ autem dicti à vi, qua sæuiunt.

^b Feræ appellatæ, eo quòd naturali vtantur libertate, & pro desiderio suo ferantur. Sunt enim liberæ earum voluntates, & huc atq. illuc vagantur, & quo animus duxerit, eò ferantur.

Leonis vocabulum ex Græca origine inflexum est in Latinum. Græcè enim λέων vocatur, & est nomen nothum, quia ex parte corruptum. ^c Leæna verò totum Græcum est, sicut & dracæna. ^d Vt autem leæna lea dicatur vsurpatum est à poëtis. ^e Leo autem Græcè, Latinè rex interpretatur, eo quòd princeps sit omnium bestiarum. Cuius genus trifarium dicitur. E quibus breues & iuba crispa, imbelles sunt: longi & coma simplici, acres. ^f Animos eorum frons & cauda indicat. Virtus eorum in pectore, firmitas in capite. Septi à venatoribus terram contuentur, quo minus conspectis venabulis terreantur. Rotarū timent strepitus, sed ignes magis. Cùm dormierint vigilant oculi: cùm ambulant cauda sua cooperiunt vestigia sua,

sua, ne eos venator inueniat. & Cum genuerint catulum, tribus diebus, & tribus noctibus catulus dormire fertur: tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem.^h Circa hominem leonum natura est benigna, vt, nisi læsi, nequeant irasci. Patet enim eorum misericordia exemplis assiduis. Prostratis enim parcūt: captiuos obuios repatriare permittunt: hominem non nisi in magna fame interimunt. De quibus Lucretius: Scymnique leonum, &c.

k Tigris vocata propter volucrem fugam. Ita enim nominant Persæ & Medi sagittā. Est enim bestia varijs distincta maculis, virtute & velocitate mirabilis, ex cuius nomine flumen Tigris appellatur, quod is rapidissimus sit omnium fluuiorum. Has magis Hyrcania gignit.

Panther dicitur,^l siue quod omnium animalium amicus sit, excepto dracone; siue quia & sui generis societate gaudet, & ad eandem similitudinē quicquid accipit reddit.^m Nā enim Græcè omne dicitur. Bestia minutis orbiculis super picta, ita vt oculatis ex fuluo circulis, nigra vel alba distinguitur varietate. Hæc semel omnino parturit, cuius caussæ ratio manifesta est. Nam cum in vtero matris coaluere catuli, maturisque ad nascendum viribus pollent, odiunt temporum moras. Itaque oneratam fœtibus vuluam tanquam obstantem partui vnguibus lacerant, effundit illa partum, seu potius dimittit, dolore cogente. Ita postea corruptis & cicatricosis sedibus genitale semen infusum nō hæret acceptum, sed irritum resilit.
o Nam Plinius dicit animalia cum acutis vnguibus frequenter parere non posse. Vitiuntur enim intrinsecus se mouentibus catulis.

p Pardus, secundus post pantherem est, genus varium & velocissimum, & præceps ad sanguinem. Saltu enim ad mortem ruit.

Leopardus ex adulterio leonæ & pardus nascitur, & tertiam originem efficit, sicut & Plinius in naturali historia dicit, Leonem cum parda, aut pardum cum leonæ concumbere, & ex utroque coitu degeneres partus creari, vt mulus, & burdo.

Rhinoceros à Græcis vocatus, Latine interpretatur in nare cornu. Idem & Monoceros, id est, Vnicornis, eò quod vnum cornu in media fronte habeat. Pedum quatuor ita acutū & validum, vt quicquid im-

petierit, aut ventilet, aut perforet. Nam & cum elephante sæpe certamen habet, & in ventre vulneratum prosternit. Tanta autē est fortitudinis, vt nulla venantium virtute capiatur: sed, sicut asserunt qui naturas animalium scripserunt, virgo puella proponitur, quæ venienti sinum aperit: in quo ille omni ferocitate deposita caput ponit: sicq; soporatus, velut inermis, capitur.

Elephantem Græci à magnitudine corporis vocatum putant, quod formam montis, præferat. Græcè enim mons λέφθον dicitur. Apud Indos autem à voce barrus vocatur. Vnde & vox eius, barritus dicitur, & dentes, ebur. Rostrum autē promuscis dicitur, quo ille pabulum ori admouet, & est angui similis, vallo munitus eburno. Hos boues Lucas dictos ab antiquis Romanis: boues, quia nullum animal grandius videbant: Lucas, quia in Lucania illos primus Pyrrhus in prælio obiecit Romanis. Nā hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est. In eis enim Persæ & Indi, ligneis turribus collocatis, tanquam de muro iaculis dimicant. Intellectu autem, & memoria multa vigent.

z Gregatim incedunt: motu quo valent salutant, murem fugiunt: auersi coeunt, quando autem parturiunt, in aquis vel insulis dimittunt fœtus propter dracones, quia inimici sunt, & ab eis implicati necantur. Biennio autē portant fœtus, nec amplius quàm semel gignunt, nec plures, sed tantum vnum.
b Viuunt annos trecentos. Apud solam Africam & Indiā elephanti prius nascebantur: nunc sola eos India gignit.

c Gryphes vocatur, quod sit animal pennarum & quadrupes. Hoc genus ferarum in Hyperboreis montibus nascitur. Omni parte corporis leones sunt: alis & facie aquilis similes, & equis vehementer infesti. Nam & homines visos discernunt.

d Cameleon non habet vnū colorem, sed diuersa varietate conspersus, vt pardus. Dicitur autem ita, (eò quod cameli similitudinē habet & leonis) huius cameleonis corpusculum ad colores quos videt facillima conuersione variatur, quod aliorum animalium nō est ita ad conuersionem facilis corpulentia.
e Cameleopardus dicitur, quod dum sit vt pardus albis maculis superasperus, collo equo similis, pedibus bubulis, capite tamen camelo est similis: hunc Æthiopia gignit.

f Lynx dicitur, quia in luporum genere numeratur: bestia maculis terga distincta, vt pardus,

LIBRO
DEL PR
MARCO

pardus, sed similis lupo. Vnde & ille *λύκος*, iste lynx. Huius urinam conuerti in duritiā pretiosi lapidis dicunt, qui & lyncurius appellatur, quod & ipsos lynces sentire, hoc documento probatur. Nam egestum liquorem arenis, inquantū potuerint, contegunt inuidia quadam naturæ, ne talis egestio transeat in vsum humanum. ^h Lynces dicit Plinius secundus extra vnum non admittere.

ⁱ Castores, à castrando dicti sunt. Nam testiculi eorū apti sunt medicaminibus, propter quod, cum præsenferint venatorē, ipsi se castrant & morsibus vires suas amputant. De quibus Cicero in Scauriana, redimūt se ea parte corporis, propter quā maximè expetuntur. Iuuenalis:-- Qui se, Eunuchū ipse facit, cupiens euadere damno Testiculi. Ipsi sunt & Fibri, qui etiā Pontici canes vocantur.

^k Vrsus fertur dictus, quod ore suo formet fœtus, quasi orsus. Nam aiunt eos informes generare partus, & carnem quandam nasci, quam mater lambendo in membra componit. ^l Vnde est illud: Sic format lingua fœtū cum protulit vrsa. Sed hoc immaturitas partus facit, deniq. tricesimo die generat. Vnde euenit, vt præcipitata fœcunditas informes procreet. Vrsorum caput inualidū: vis maximā in brachijs & in lumbis, vnde interdum erecti insistant.

Lupus Græca deriuatione in linguā nostram transfertur. Lupos enim illi *λύκος* dicunt. ^m *λύκος* autem Græcè à morsibus appellatur, quod rabie rapacitatis quæque inuenerit trucidet. Alij lupos vocatos aiunt, quasi leopos, quod quasi leoni, ita sit illi virtus in pedibus, vnde quidquid pede præferit, non viuit. Rapax autem bestia & cruoris appetens, de ⁿ quo rustici aiunt, vocem hominem perdere, si eum prior lupo viderit. Vnde & subito taceti dicitur: Lupus est in fabula. Certè si se præuisum senserit, deponit feritatis audaciā. ^o Lupi toto anno non amplius quàm dies duodecim coeunt, famem diu portant, & post longa ieiunia multum deuorant. ^p Lupos Æthiopia mittit ceruice iubatos, & tantum varios, vt nullum colorē illis dicant abesse.

Canis nomen Latinum Græcam etymologiam videtur habere. Græcè enim *κύων* dicitur: licet eum ^q quidam à canore latratus appellatum astiment, eò quod insonet, vnde & canere. Nihil autem sagacius canibus, plus enim sensus cæteris animalibus habent. Namque ^r soli sua nomina re-

cognoscunt, dominos suos diligunt: dominorum tecta defendunt: pro dominis suis se morti obijciunt: voluntariè cum domino suo ad prædam currunt: corpus domini sui etiam mortuum non relinquunt. Quorum postremò natura est, extra homines esse nõ posse. In canibus duo sunt (spectanda) aut fortitudo, aut velocitas.

^f Catuli abusuè dicuntur quatuorlibet bestiarum filij: nam catuli propriè canum sunt, per diminutionem dicti.

^g Lycisci autem dicuntur, vt ait Plinius, canes nati ex lupis & canibus, cum inter se fortè miscentur. ^v Solent & Indæ fœminæ canes noctu in syluis alligatæ admitti ad bestias tigres, à quibus insiliri & nasci ex eodè fœtu canes adeò acerrimos & fortes, vt in complexu leones prosternant.

^x Vulpes dicta, quasi volupes. Est enim volubilis pedibus, & ^y nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit, fraudulentum animal, insidiis que decipiens. Nam, dum non habuerit escam, fingit mortē, sicq. descendentes quasi ad cadauer aues rapit & deuorat.

^z Simiæ Græcum est nomen, id est, pressis naribus. Vnde & Simias dicimus, quod supprexis naribus sint, & facie fœda, ^a rugis turpiter follicantibus, licet & capellarū sit pressum habere nasum. Alij simias Latino arbitratu sermone vocatas, ^b eò quod multa in eis similitudo rationis humanæ sentitur, sed falsum est. Hæ elementorum sagaces ^c noua luna exultant, media & caua tristantur. Fœtus, quos amant, ante se gestant, neglecti circa matrem hærent. Harum genera quinque sunt, ex quibus cercopithecii caudas habent. Simia enim cum cauda est, ^d quam quidam *ἰσθα* vocant.

^e Sphinges, villosæ sunt comis, māmīs prominentibus, dociles ad feritatis obliuionē.

Cynocephali, & ipsi similes simijs, sed facie ad modum canis, vnde & nuncupati.

Satyri, facie admodum grata & gesticulatis motibus inquieti.

^d Callitriches, toto penè aspectu à cæteris distant: sunt enim in facie producta barba, & lata cauda.

Leontophonos, bestia modica, & ex eo ita vocata, quia capta exuritur: eiusque cinere asperæ carnes, & positæ per compita semitarū leones necant, si quantuluncūque ex illis sumpserint.

^f Histrix, animal in Africa erinacij simile, vocatum

vocatum à stridore spinarum, quas tergo laxatas emittit, vt canes vulneret insequetes. 3 Enhydros bestiola ex eo nūcupata, quòd in aquis versetur, & maximè in Nilo. Quæ si inuenerit dormientem crocodilum, volurat se in lutum primùm, & intrat per os eius in ventrem, & carpens omnia interanea eius, h exit viua de visceribus crocodili, ipso mortuo.

i Ichneumō Græcè vocatus, eò quòd odore suo & salubria ciborum & venenosa prodantur. k De quo Dracontius ait: Prædicat Suillus vim cuiuscumque veneni. Suillus autem à setis est nuncupatus. Hic etiã serpentes insequitur, qui cum l aduersus aspidem pugnat, caudam erigit, quam aspis maximè incipit obseruare, quasi minantem, ad quam cum vim suã transfert, decepta corripitur.

Musio appellatus, quòd muribus infestus sit. Hunc vulgus cattum à captura vocant.

m Alij dicunt quòd cattat, i. videt. Nã tanto acutè cernit, vt fulgore luminis noctis tenebras superet. n Vnde & à Græco venit cattus. i. ingeniosus, ἀπὸ τῆς καίεσθαι.

o Furo à furuo dictus, vnde & fur. Tenebrosos enim & occultos cuniculos effodit, & eicit prædam, quam inuenerit.

p Melo, quòd sit rotundissimo mēbro, vel quòd fauos petat, & assiduè mella capter.

a Cap. II. Bestiar. -- serpentib. Ex Aug. 3. de Gen. ad lit. c. 11.

b fera appellata è Ser. ad v. pinguisq. ferina. Æn. 1.

c leana. Ex eod. ad v. catulor. oblita leana Geor. 3.

d vt autem leana dicatur. Ex eod. Æn. 12. Lucretius. Irritata lea iaciebant corpora saltu.

e Leo autem Græcè, Latinè rex. De hoc loco An. Augustinus in veteri (inquit) libro Græco post Orionis etymologicon est: λέων, διὰ τὸ λεάειν, ἢ γυν νικᾶν.

f animos eorum frons, & cauda. Solin. c. 30.

g Cū genuerint. Verba sunt Origenis homil. 17. in Gen.

h Circa hominem leonum naturam. Seru. ad v. Tū demum mouet arma leo. Æn. 12. Hæc enim leonū natura est, vt nisi laeserit, irasci nequeant.

i Captiuos obuios repatriare. Solin. cum multi captiuor. aliquot leonibus obuijs, intacti repatriauerint.

k Tigris. Ex Plin. lib. 8. cap. 18. & Solin. etiam apud Armenios tigrim sagittam significare ait Varro.

l Siue quod omnium animalium amicus. Huic etymofauent, quæ Plin. lib. 8. c. 17. & Ælian. 6. de hist. animal. referunt. Vulgè panthera, quod tota fera sit, dicta putatur.

m πᾶν n. omne dicitur. Aut aliquid deest (quod visum est A. Aug.) aut hoc potius superfluum inepti alicuius, qui id solum nosset, interpretis glossema.

n Minutis orbiculis. Solin. c. 21. minutis orbiculis superpicte, ita vt oculatis ex fuluo circulis, vel cæcula, vel alba distinguatur tergi supellex.

o Nam Plin. dicit. è Seru. Geor. 2. ad v. Sæua leonum

Semina. Locus vero Plin. lib. 8. c. 16.

p Pardus secundum post pantheram. è Solin. ibid.

q Vt mulus & burdo. Ex trib. codicib. A. Aug.

r Idem & Monoceron. Ex Greg. lib. 31. Moral. c. 10. al. 13. Plinius alium à Monoceros Rhinocerotem esse vult. lib. 8. c. 20. & 21. hunc Roma sepe visum, illum negat viuum posse capi. Idem refert Solinus. viuus, inquit, non venit in hominū potestatem, & in Balearico codice. additur hoc loco Fertur tantam habere ferocitatem, vt captus statim moriatur.

s pedum quattuor. Sic etiam Solin. sed Plin. cubitorum duor. cubiti vnus Ctesias in Indicis apud Photium: sesquicubiti Ælian. lib. 4. c. 52. de asinis Indicis. Est etiam in eius cornu coloris magna varietas apud eosdem. Videtur autem Plinius eundem monocerotem existimasse cum asino Indico. negat enim lib. 11. c. 46. aliud esse animal vnicorne præter asinum Indicum, & Orygem. Sumpsitq. id ex Arist. lib. 2. c. 1. de hist. animal. De certamine Rhinocerotis cum elephante. Vid. Plin. Solin. Ælian. Diodor. Strab. Agatharchid. in lib. de mari rubro.

t Græcis n. mons λέων. In Gothicis elepho nulla sententia, vt ferè in Græcis vocib. accidit. A. Aug. secuti sumus coniecturam non admodum dubiam. Alias ex alijs originibus, aut notationes elephantis afferre nihil attinet.

v Rostrum autè Promuscis. Ex Ambros. 9. Hex. c. 5. & est angui similis. Lucretius -- anguimanos elefantos India quorum Millib. è multis vallo munitur eburno.

y Hos boues Lucas. Varr. lib. 6. & Plin. 8. c. 6. Lucret. lib. 5. Inde boues Lucas turrato corpore tetros -- Anguimanos belli docuerūt volnera Pœni -- Sufferre, &c.

z Gregatim incedunt. Ex Plin. 8. c. 5. Solin. Oberrāt agminatim.

C a Motu quo valent salutant. Solin. Solis exortus motib. quibus possunt salutant.

b Viuunt ann. ccc. Est in Græco etymologic. ea de re hemisichium.

c Gryphs vocatur quod sit. Non etymon reddit, vt meque Seruius è quo sunt hæc in eclog. 8.

d Cameleon -- dictus autem. Post hæc verba lacuna est in Gothicis.

e Camelopardus. Camelopardalis dicitur à Plinio, & Solin. Vid. Varr. lib. 4.

f Lynx dictus. Goth. lyncis, vt sup. lib. 11. calcis pro calx.

g λυσιζιον. Dioscorid. Plin. Solin. Ælianus.

h Lynces dicit Plin. è Seru. ad v. Degere more feræ, Æn. 4.

i Castores à castrand. è Seru. ad v. virosaque Ponti. Castorea. Georg. 1.

D k Vrsus q. orsus. Varro, Vrsi Lucana origo.

l Vnde est illud, sic format ling. Carmen Draconij de quo paullo post.

m Lycos Græcè. Est n. λύσα rabies, & λυαῖν rabie furete. Vetus Orionis liber: λύκῳ διὰ τὸ κακῶς λιάν λυαῖν τὴν πολυμνν.

n De quo rustici. Idem sup. lib. 1. c. 36. Vid. Plin. 8. c. 28 Solin. in. c. de Ital. Ambros. 6. Hexaem. c. 4.

o Lupi- dieb. xi. coeunt. è Solin. c. 8. aut Plin. lib. 8. c. 22. Arist. non coire, sed parere omnes dieb. anni duodecim refert, quod ipse fabulosum putat lib. 6. c. 35. de hist. animal. Duodecim dies parturire Ælianus ait lib. 4. cap. 4. de animalibus, his verbis ἡραδίας οἱ λύκοι τὴν ὠδίνα ἀπολύσσειν, ἀλλὰ ἐν ἡμέραις δώδεκα, ἢ νυξί τσάτουσ ἐπὶ τσάτω

ποσάτω χρόνῳ τὴν λητῶ εἰς Δῆλον ἐξ Ὑπερβορέων ἐλ-
θεῖν Δῆλοι φασίν. Theodori Gaza interpretatio confirma-
tur verbis Antigoni mirabilium narrationum cap. 61. φασίν
γὰρ αὐτῶς ἀπ᾿ ἄλλας ἐν ἑβ τῶ ἐνιαυτῶ τίττειν. Sed est, qui
putet xii dies tantum in utero ferre, cui opinioni occasio-
nem praeiuit vetus quaedam Aristotelis κατὰ πόδα interpreta-
tio. Lege Pier. Valerian. lib. 11. hieroglyph. in lupo, & pro-
perantia.

P lupos Æthiop. Sol. c. de Æthiop. - Æthiopia mit-
tit Lycanē, lupus est cernice iubatus, & tot modis
varius, vt nullum illi colorem dicant abesse.

q quidam à canore latratus. Varro lib. 4. Catulus à
sagaci sensu, & acuto. Hinc canis, nisi quod tuba, &
cornu signum cum dant, canel dicitur, quod hic
item & nocticulus in custodia, & uenandi signum
voce dat, canis dictus. Vbi pro nocticulus, neicta-
culus quidam legunt.

r Soli nomina sua recognosc. Ex Plin. & Solin.

c Catuli abusiue. è Seru. Georg. 3.

c Lycisci. è Seru. eclog. 3.

v Solent & Indi. Ex Plin. 8. c. 4. & Solin.

x Vulpes dicta. Varro. Volpes, vt Ælius dicebat,
quod volat pedib.

y & nunquā rectis itinerib. Ex Gregor. 19. Moral. c. 1.

z Simiæ. è Seru. eclog. 10.

a rugis turpiter follicantib. Vfus est eadē voce Apu-
lei. lib. 9. quales illi muli senis, vel cantherij debiles
circa præsepium capita demersi, contruncabant
moles palearum ceruice cariola vulnerum putre-
dine follicantes nares languidulas. & Hieron. in ep.
ad Eustoch. de custod. virgin. Si pes laxa pelle non fol-
leat, & pauld post, laxæ manicæ, caligæ follicantes.

b quod multa in eis similitud. Enn. Simia quā si-
milis turpissima bestia nobis.

c Noua luna. è Solin. vid. Arist. & Plin.

d quam quidam ἄγαν. Chaconis coniectura, vt ad cau-
dam non ad simiam referatur. Ad lectiones Vulcanij addas li-
cet ex nostris alias non minus ineptas Cluram, cram, diuram,
cuuram.

e Sphinges, Callitriches-- leontophonos. Ex solin.

f Histrix animal in Africa. Ita Plin. 8. c. 35. at solin.
in Æthiopia. c. 33.

g Enhydros. solin. Plin. Amm. Marcellin. lib. 22. hist.
Diodor. sicul. & Plutarch. in lib. Vtrum terrestria aquati-
lib. prudentiora.

h exit viua de viscerib. crocodili, ipso mortuo. Pro
his verbis in veterib. libris sola hac leguntur, & sic mori-
tur. Vid. Plin. & solin.

Ichneumon, quod odore. ἰχνευτὴν, hoc est, vesti-
gator em, siue indagatorem interpretantur Herodot. Nicander
& Hesychius.

k De quo Dracontius prædicit. Al. prædidit. Dracō-
tius opus sex dierū carmine, composuit. Athanagildo regnā-
te, quod poema Eugenius III. Tolet. antistes sub Cindasuin-
tho, & Reccensuintho, & emendauit, & septimi diei versibus
auxit. hunc librū Gotthicis characterib. scriptum bibliotheca
Martini Roderici Azagra nunc seruat.

l aduersus aspidem pugnat. Plin. 8. c. 24.

m Alij dicunt quod catat, id est, acutè videt. Varro
lib. 6. cata, acuta hoc n. verbo Sabini dicunt. quare
Catus Ælius Sextus non, vt aiunt, sapiens, sed acu-
tus, simul cata dicta, accipienda, acutè dicta.

n Vnde & à Græcis venit catus. è seru. ad v. instāt

A ardentis Tyrij, Æni.

o Furo à furuo. Hodie à nobis huyon. idem cum Plinij
(vt opinor) viuerra.

p Melo. Quem Georg. Agricola in lib. de subterr. ani-
malibus, & (nisi fallor Plin. lib. 8. c. 38.) melem appellant.
Siue, vt scriptum est in Varrone edito à P. Victorio malen.
Georg. Alexand. in priscar. vocum enarratione, quæ in libris
veterum de re rustica sunt: Meles (inquit) animal auib.
inimicum, puto esse id, quod vulgus fouinum, &
maturelum appellant, alij taxum dicunt.

De minutis animantibus. Cap. III.

MVS pusillum animal, Græcum illi no-
mē est, quicquid verò ex eo trahitur
Latinum fit. Alij dicunt mures, quòd ex hu-
more terræ nascuntur. b Nam mus terra, vn-
de & humus. c His in plenilunio iecur cref-
cit, sicut quædam maritima augentur, quæ
rursus minuente luna deficiunt.

Sorex, Latinum est, eò quod rodar & in
modum serræ præcidat. d Antiqui autem so-
ricen sauricen dicebant, sicut & clodū clau-
dum.

e Mustella dicta, quasi mus longus: nam te-
lum à longitudine dictum. Hæc ingenio
subdola, in domibus, vbi nutrit catulos suos,
transfert mutatque sedem. Serpentes etiā
& mures persequitur: duo autem sunt ge-
nera mustellarum. Alterum enim syluestre
est distans magnitudine, quod Græci ἰκτί-
-

C λας vocant: alterum in domibus oberrās.
Falso autem opinantur, qui dicunt mustel-
lam s ore concipere, aure effundere partū.

h Musaraneus -----

i Aranea -----

Est in Sardinia animal perexiguum, ara-
neæ forma, quæ Solifuga dicitur, quòd diem
fugiat. In metallis argentarijs plurima est,
occulto reptans, & per imprudentiam su-
per sedentibus pestem facit.

k Talpa dicta, quòd sit damnata cæcitate
perpetua & tenebris. Est etenim absq. ocu-
lis, semper terram fodit, & humum egerit,
atq. radices subter frugibus comedit, quam
Græci ἀσφάλακα vocant.

l Glires dicti sunt, quia pingues eos effi-
cit fomnus. Nam gliscere dicimus crescere.
Hyeme enim tota dormiunt & immobiles
quasi mortui iacent, tempore æstiuo re-
uiuiscunt.

n Heritius animal spinis coopertū, quod
exinde dicitur nominatum, eò quòd subri-
git se quando spinis suis clauditur, quibus
vndiq. protectus est contra insidias. Nā sta-
tim, vt aliquid præfenserit, primū se subrigit:
atque

atque in globum conuersus, in sua se arma recolligit. Huius prudentia quædam est. Nam dum absciderit vnam de vite, supinus sese volutat super eam, & sic eam exhibet natis suis.

Grillus nomen à sono vocis habet. ° Hic retrò ambulat, terram terebrat, stridet noctibus: venatur eum formica circumligata capillo in cauernam eius coniecta, afflato prius puluere, ne se abscondat, ita formicæ complexibus trahitur.

P Formica dicta, eò quòd ferat micas faris, cuius sollertia multa. Prouidet enim in futurum, & præparat æstate, quod hyeme comedat. In messe autem eligit triticum: hordeum non tangit. ¶ Dum pluit ei super frumentum, totum eijcit. ¶ Dicuntur in Æthiopia esse formicæ ad canis formam, quæ arenas aureas pedibus eruunt, quas custodiunt ne quis auferat, captantæque ad necem persequuntur.

f Formicoleon, ob hoc vocatus, quia est vel formicarum leo, vel certè formica pariter & leo. Est enim animal paruum formicis satis infestum, quod se in puluere abscondit, & formicas frumenta portantes interficit. Proinde autem leo & formica vocatur, quia alijs animalibus vt formica est, formicis autem vt leo est.

a Cap. III. quidquid vero ex eo trahitur. Voces quæ à mure ducuntur.

b Nam mus terra. Idem repetit lib. 20. c. 3.

c his in plenilunio. Cic. in lib. de diuinat. musculorum iecuscula bruma dicuntur augeri. Item Plin. lib. 11. c. 37. Murium iecusculis fibræ ad numerum lunæ in mense congruere dicuntur.

d Antiqui Soricem. è Seru. Georg. 2. & 3.

e Mustella dicta. è Seru. in illud - at non hoc telum Æn. 9. Vide Fest. in - Arma - & - Tela. & Cai. c. 233. de verb. signifi.

f alterum in domib. oberrans. Quam Greci ἀπλωὶς γάλην, illam ἀργίαν γάλην dicunt.

g Ore concipere, aure effund. Contra duo CC. Tarac. aure concipere, ore effundere, quod magis probabat A. August.

h Musaraneus. Duæ hic lacune in Gothicis, vno Quetesi excepto, in quo: Musaraneus cuius m. a. p. in alijs vel interimitur, vel moritur: vt suspecta prorsus mihi sit interpretatio μουγάλη dicitur à Dioscoride. Glossar. μουγάλη musaraneus. Salm. C Musaraneus, vel musaranea:

i Est in Sardin. è Solin. 10.

k Talpa -- quam Greci. Ex Hier. in Is. c. 2. Glossar. Talpa. ἀσφάλαι. Gothici ἀσφάλαια (non ἀσπάλαα, vt Hieronymus) habent.

l Glires crescere. Verba Seru. Æn. 12. in princip.

m reuiuiscunt. Post hac verba adscriptum est in Balearico de quo quidam. Tota mihi dormitur hyems, & pinguior

illo tempore sum, quo me nil nisi somnus alit.

n Hericius. Ex Ambros. Hexam. 6.

o Hic retro ambulat. Plin. verb. lib. 19. c. vlt.

p formica dicta. è Seru. Æn. 4. Sanè (inquit) formica dicta est ab eo, quòd ore ferat micas. Vox Farris, nihil ad etymon sed hallucinatus est Isidorus, qui commentaria Serui sine versib. Poëta habuerit. vide Seru.

q Dum pluit ei. Al. dum pluit super eius frumentum - totum eijcit, hoc est, exponit soli.

r Dicuntur in Æthiopia. ex sol. c. 43.

s Formicoleon. è Greg. 5. Moral. c. 16. nisi quod apud eum myrmicoleon.

De Serpentibus. Cap. IV.

Anguis vocabulum omnium serpentiũ genus, quod plicari & contorqueri potest. Et inde anguis, quòd angulosus sit, & nunquam rectus. Angues autem apud gentiles pro Genijs locorum erant habiti semper, vnde & Persius: Pingue duos angues, pueri, sacer est locus.

Coluber, ab eo dictus, quòd colat vmbra, vel quòd in lubricos tractus flexibus sinuosis labatur. Nam lubricum dicitur quidquid labitur dum tenetur, vt piscis & serpens.

Serpens autem nomen accepit, quia occultis accessibus serpit: nõ enim apertis passibus, sed squammarũ minutissimis nisibus repit. Illa autem quæ quattuor pedibus nituntur, sicut lacerti & stelliones, non serpentes, sed reptilia nominantur. Serpentes autem reptilia sunt, quia ventre & pectore reptant. Quorum tot venena, quot genera: tot pernicies, quot species: tot dolores, quot colores habentur.

Draco maior cunctorum serpentium, siue omnium animantium super terram. Hunc Greci δράκοντα vocant. Vnde & deriuatũ est in Latinum vt diceretur Draco, quia sepe à speluncis abstractus fertur in aërem, concitaturque propter eum aër. Est autem cristatus, ore paruo, & arctis fistulis per quas trahit spiritum & linguam exerit. Vim autem non in dentibus, sed in cauda habet, & verberare potius quàm rictu nocet. Innoxius autem est à venenis: sed ideò huic ad mortem faciendam venena non esse necessaria, quia si quem ligauerit, occidit. A quo nec elephas tutus est sui corporis magnitudine. Nam circa semitas delitescens, per quas elephantis solito gradiuntur, crura eorum nodis illigat, ac suffocatos perimit. Gignitur autem in Æthiopia & India in ipso incendio iugis ætus.

B Basiliscus Græcè, Latinè interpretatur Regulus, eò quòd rex serpētium sit, ad eò ut eum videntes fugiant, quia olfactu suo eos necat, nam & hominem, vel si aspiciat, interimit. Siquidem ad eius aspectum nulla avis volans illæsa transit, sed quamuis procul sit, eius ore combusta deuoratur. A mustelis tamen vincitur, quas illic homines inferunt cauernis, in quibus delitescit. Itaque, ea visa, fugit, quem illa persequitur & occidit. Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est autem longitudine semipedalis, albis maculis lineatus.

b Reguli autem, sicut scorpiones, a rentia quæque sectantur, & postquam ad aquas venerint, ὑδροφόβος & lymphaticos faciunt.

i Sibilus idē est, qui & Regulus. Sibilo enim occidit, antequam mordeat vel exurat.

k Vipera dicta, quòd vipariat. Nam cum venter eius ad partum ^l ingemuerit, caruli non expectantes naturæ maturam solutionem, corrosis eius lateribus vi erumpunt cū matris interitu. Lucanus, Viperei coeunt abrupto corpore nodi. ^m Fertur autē quòd masculus ore inserto viperæ semen expuat. Illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa, caput maris ore receptum præcidat: ita fit ut parens vterque pereat, masculus dum coit, fœmina dum parturit. Ex vipera autem pastilli fiunt, qui ἑνπιανόνι vocantur à Græcis.

Aspis vocata, quòd morfu venena immitat & spargat: ἰός enim Græci venenum dicunt & inde aspis, quòd morfu venenato interimat. Huius diuersa genera & species, & dispares effectus ad nocendum: ⁿ fertur autem aspis, cum cœperit pati incantatorē, qui eam quibusdā carminibus propriis euocat, ut eam de cauerna educat: illa cum exire noluerit, vnam aurem ad terram premit, alteram cauda obturat & operit: atque ita voces illas magicas non audiens, non exit ad incantantem.

o Dipśas, genus aspidis, quæ Latinè Situla dicitur, quia, quem momorderit, siti perit.

p Hypnalis, genus aspidis, dicta, quòd somno necat: hanc sibi Cleopatra apposuit, & ita morte quasi somno soluta est.

q Hæmorrhœis, aspis nuncupatur, quòd sanguinem sudet, qui ab eo morsus fuerit: ita ut dissolutis venis, quidquid vitæ est per sanguinē euocet. Græcè enim sanguis αἷμα dicitur.

A Præster, aspis semper ore patenti & vaporante currit. Cuius Poëta sic meminit: Oraque distendens avidus fumantia præster. Hic quem percussit, distenditur, enormisque corpulētia necatur, ^r extuberatū enim putredo sequitur.

f Seps, tabificus aspis, qui dum momorderit hominem, statim eum consumit: ita ut liquefiat totus in ore serpentis.

c Ceraustes serpens dictus, eò quòd in capite cornua habeat similia arietum. κέρατα enim Græci cornua vocant: sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum ostentatione, veluti esca illice, sollicitata animalia perimit. Torum enim corpus arenis regit, nec vllum indicium sui præbet, nisi ex ea parte qua inuitatas aues vel animalia capit. Est autem flexuosus plus quàm alij serpentes, ita ut spinan non habere videatur.

v Scytale serpens vocatus, eò quòd tanta præfulget tergi varietate, ut notarum gratia aspicientes retardet: & quia reptando pigrior est, quos assequi non valet, miraculo sui stupentes capit. Tanti autē feruoris est, ut etiam hyemis tempore exuuias corporis feruentis exponat. De quo Lucanus: Et Scytale sparsis etiam nunc sola pruinis Exuuias positura suas.

Amphisbæna dicta, eò quòd duo capita habeat: vnum in loco suo, alterum in cauda, currens ex vtroque capite, tractu corporis circulato. Hæc sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens. De qua idem Lucanus, ^s Et grauis in geminum vergēs caput Amphisbæna. Cuius oculi lucēt, veluti lucernæ.

γ Enhydri, coluber in aqua viuens. Græci enim ὑδωρ aquam vocant.

z Hydros, aquatilis serpens, à quo isti obturgescunt, cuius quidam morbum Boam dicunt, ^a eo quòd fimo bouis remediatur.

D Hydra, draco multorum capitum, qualis fuit in ^b Lerna palude prouinciæ Arcadię, hæc Latinè Excetra dicitur, quòd vno cælo tria capita excrescebant, sed hoc fabulosum est. Nam constat Hydram locū fuisse euomentem aquas vastantes vicinam ciuitatē, in quo, vno meatu clauso, multi erumpebāt. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, & sic aquæ clausit meatus. Nā Hydra ab aqua dicta est.

c Chelydros serpens, qui & chersydros dicitur, quia & in aquis & in terris moratur. Nā χερσων dicunt Græci terram, ὑδωρ aquam:

hic

hic per quam labitur terram fumare facit, quem sic Macer describit:-- Seu terga expirant spumantia virus: Seu terræ fumant, quaterer labitur anguis. Et Lucanus:-- Traçiq. via fumante chelydri.

c Natrix, serpens aquam veneno inficiēs. In quocumque enim fonte fuerit, cum veneno immiscet, de quo Lucanus, Et Natrix violator aquæ.

d Cenchrus, serpens inflexuosus, qui semper iter rectum efficit. De quo Lucanus: Et semper recto lapsurus limite Cenchrus. Semper enim directus ambulat. Nam si se torserit, dum currit, statim crepat.

e Parias, serpens, qui semper in cauda ambulat, & sulcum facere videtur. De quo idē Lucanus: Et contentus iter cauda sulcare parias.

f Boas, anguis Italix immensa mole: persequitur greges armentorum & bubulos: & plurimo lacte irriguis vberibus se innectit, & sugens interimit, atque inde à boum de populatione Boas nomen accepit.

g Iaculus serpens volans de quo Lucanus: Iaculique velucres. Exiliunt enim in arboribus, & dum aliquod animal obuium fuerit, iactant se super illud & perimunt: vnde & Iaculi dicti sunt. In Arabia autem serpentes sunt cum alis, quæ ^h Sirenæ vocantur, quæ plus currunt ab equis, sed etiam & volare dicuntur, quorum tantum virus est, vt morsum ante mors insequatur, quam dolor.

i Ammodytes dicta, quòd colorem arenæ habeat. De qua poëta: Quam paruis pictus maculis Thebanus Ophites Concolor exustis atque indiscretus arenis, Ammodytes.

k Seps, exigua serpens, quæ non solum corpus, sed & ossa veneno consumit. Cuius Poëta sic meminit: Ossaq. dissolvens cum corpore tabificus Seps.

Dipfas, serpens tantæ exiguitatis fertur, vt cum calcatur non videatur. Cuius venenum ante extinguit, quam sentiatur, vt facies præuenta morte, nec tristitiam induat morituri. De quo Poëta: signiferum iuuenē Tyrrheni sanguinis Aulū Torta caput retrò Dipfas calcata momordit. Vix dolor aut sensus dentis fuit.

l Solpunga, serpens est, quæ non videtur.

m Cæcula dicta, eò quòd parua sit, & non habeat oculos.

Centupeda, à multitudine pedum dicta.

A Lacertus, reptilis genus est, vocatus ita, quòd brachia habeat. Genera lacertorum plura, vt botrax, salamandra, saura, stellio.

Botrax dicta, quòd ranæ habeat faciem: nam Græci ranam *Βότραχον* vocant.

a Salamandra vocata, quòd contra incendia valeat, cuius inter omnia venenata vis maxima est. Cætera enim singulos ferunt: hæc plurimos pariter interimit: nam si arbori irreperit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, occidit, quinetiam, si vel in puteum cadat, vis veneni eius potantes interficit. Ista contra incēdia repugnās, ignes sola animalium extinguit. Viuit enim in medijs flammis sine dolore & consumptione, & non solum quia non vritur, sed extinguit incendium.

Saura, lacertus, qui quando senescit, cæcantur oculi eius, & intrat in foramen parietis aspicientis contra Orientem, & orto sole intendit, & illuminatur.

Stellio, de colore inditum nomen habet. Est enim tergore pictus lucentibus guttis in modum stellarum. De quo Ouidius: -- Aptumque colori Nomen habet, varijs stellatus corpora guttis. Hic ^o autem scorpionibus adeò contrarius traditur, vt viso eo pauorem ijs afferat & torporem. ^p Sunt & alia serpentium genera, vt Ammodyta, Elepharia, Chamædracontes.

C Postremò quantus nominum, tantus mortium numerus. Omnes autem serpentes natura sua frigida sunt, nec percutiunt, nisi quando calefcunt: nam quando sunt frigida, nullum tangunt. Vnde & venena eorum plus die, quam nocte nocēt. Torpent enim noctis algore, & meritò, quia frigidi sunt nocturno rore. In se enim adducunt vaporem gelidæ pestes & natura frigida. Vnde & hyeme in nodos torpēt, æstate soluuntur. Inde est, quod dum quicumque serpentium veneno percutitur, primùm obstupescit: & postea vbi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statim & hominem extinguit. ^q Venenum autem dictum, eò quòd per venas vadit. Infusa enim pestis eius per venas vegetatione corporis aucta discurrit, & ^r animam exigit. Vnde non potest venenum nocere, nisi hominis tetigerit sanguinem. Lucanus: Noxia serpentum est admixto sanguine pestis. Omne autem venenum frigidum est, & ideo anima, quæ ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis, quæ nobis & irrationabilibus animantibus videmus esse

communis, viuacitate quadam sensus serpens excellit. Vnde & legitur in Genesi: Serpens autem erat sapientior omnibus pecoribus terræ. Dicit autē Plinius (si creditur) quod serpentis caput etiam si cū duobus euaserit digitis, nihilominus uiuit. Vnde & totum corpus obijcit pro capite ferientibus.

Anguibus vniuersis hebes visus est. Rarò in aduersum contuetur, nec frustra, cū oculos non in fronte habeant, sed in temporibus, adeò vt citius audiant, quàm aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeritate linguam mouet, vt serpens: adeò vt triplicem linguam habere videatur, cū vna sit. Serpentium vda sunt corpora, adeò vt, quacumque eunt, viam humore designent. Vestigia serpentium talia sunt, vt cum pedibus carere videantur, costis tamē & squammarum nisibus repant, quas à summo gutture vsque ad imam aluum parili modo dispositas habent. Squammis enim quasi vnguibus, costis quasi cruribus innituntur. Vnde si in qualibet corporis parte ab alio vsque ad caput ictu caput aliquo collidatur, debilis reddita cursum habere non possit: quia vbicumque ictus ille inciderit, spinam soluit, per quam costarum pedes & motus corporis agebantur. Serpentes autē diu viuere dicuntur, adeò vt deposita veteri tunica, senectutem deponere, atq. in iuuentam redire perhibeantur.

Tunicæ, serpentum exuuiæ nuncupantur, eo quòd ijs quādo senescunt sese exuunt, quibus exuti in iuuentam redeunt. Dicuntur autem exuuiæ & induuiæ, quia exuuntur & induuntur. Pythagoras dicit de medulla hominis mortui, quæ in spina est, serpentem creari, quod etiam Ouidius in Metamorphos. libris cōmemorat, dicens: Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulcro, Mutari credant humanas angue medullas. Quod si creditur, merito euenit, vt si cut per serpentem mors hominis, ita per hominis mortem serpens. Fertur autē quod serpens hominem nudum non sit ausus cōtingere.

- a Cap. IV. pro Genijs locorum. è Seru. Æn. 5.
- b vel quod in lubricos t. s. Ex Lact. c. 8. de opif.
- c tot venena, quot genera. Verba Tertull. in lib. aduers. Gnostic, nisi quod illic, ingenia hic genera.
- d qui sepe ab speluncis. Ex Aug. in Ps. 148.
- e ore paru-- & linguam exerit. Vide Solin c. 23. de Æthiop. Dicitur autem draco à πρὸ τῆς λέγουται, id est, videndo.

Cernit n. acutissimè Macrob. 1. Sat. & Fest. in Dracones. nec elephas tutus est. Lucan. lib. 1x. Nec tutus spatium est elephas sunt. n. dracones quos ipsi ingentes. Diodor. lib. 4. tradunt quidam in desertis, ac feris locis, Serpentes, qui cum Elephantis propter aquas pugnant, magnitudine, numeroq. admirabiles esse, &c. & Plin. 8. c. 11.

Basiliscus. Et Hierony. in Is. 6. 14. & ep. 83. ad Ocean. quadam tamen ex Plin. 8. & Solin.

Reguli-- hydrophobos faciūt. Verba sunt Hieronymi ep. cit. ad Ocean.

Sibilus idem qui & Regul. Idem esse animal Sibilū, Regulū, & Basiliscum suspicor. De Regulo aperte in Glossario, βασιλισκὸς ὁ ὄφις Regulus -- & postea βασιλισκὸς Regulus. De Sibilo Basilisci Plinius, Solinus, & Lucanus.

Vipera. è Seru. -- aut mala tactu vipera delituit. Georg. 3. idem Greg. 15. Moral. c. 9. Sed quā commodè citetur a Seruio Lucani carmen, Isidorus non examinauit. Dicitur tamen vipera, quasi viuipara, quod non oua, sed animalium parit. Vide Arist. lib. 1. de hist. an.

ingemuerit. Ita habent Gothici, non intumuerit.

Fertur autem quod malculus. Herodot. Nicand. Plin.

fertur autem aspis. Ex Aug. in Ps. 57.

Diosfas quæ Latine Situla. Siticula malim. Glossar. Siticula Dioscor. de disp. de Solin. c. 30. & Ælian. lib. 6. cap. 50.

Hypnalis. Vide Solin.

Hamorrhoids. Lucan. lib. 9. Impresit dentibus. Hamorrhoids aspera Tullo Magnanimo iuueni miratoriq. Catonis, Vtq. solet pariter totis se effundere signis Corycij pressura croci, sic omnia membra Emisere simul rutilum profanguine virus. Vide Solin. & Dioscor.

extuberatum. è Solin. 30. ex quo loco (quoniam neque ipse est integer) nihil hic mutamus.

Sepe tabificus. Respexit ad Lucani carmen lib. 9. Olfactūque dissoluens cum corpore tabificus sepe. Vide Nicand. Schol. & Dioscorid. lib. 2. c. 70.

Cerastes. è Solin. 30. E quo sollicitata animalia, aues, intelligas oportet.

Scytale. Ex eod. c. Videtur autem Isidorus à πρὸ τοῦ στυλίου ducere, cum alij à πρὸ τῆς σκοπάλις, hoc est, tereti virga. Nota fuit Scytale Laconica, qua Sparta utebatur respone interceptæ litteræ intelligerentur. Dioscorid. lib. 7. Amphibianam Scytalem vocat, interpres Cecilianam.

Et grauis in geminum vergens. Etiam legitur surgens apud Lucan. quomodi legisse videtur Solinus, qui cōsurgere in geminum caput dixit. Vid. Nicand. in theriac.

Enhydri. Ex Plin. 31. c. 7.

Hydros aquatil. Verba Festi ex Boas.

eo quòd fimo bouis. Plin. lib. 28. c. 18. Boas sanat fimum bibulum, vnde & nomen traxere.

In Lerna palude. è Seruio ad v. bellua Lerne Æn. 6.

Chelydros. Verba sunt Seruij ad v. Galbanoq. agitare graues nidore chelydros Georg. 3. Quæ autem in omnibus libris sequebantur post hæc Lucani verba: Sæper n. directus, &c. cenchri vt aptaremus, auctor nobis fuit A. Aug. Id. quin rectum sit, dubitaturum credo neminem.

Natrix. Malè in omnibus libris Rinatrix, etiam in Lucani versu, hunc, quod anguille similis sit, edentibus exitio sepe fuisse serunt.

Cen.

^e Cenchris. Ita dicitur, quod eius macula millio, quod Graeci κένχρον dicunt, similes sint.

^f Parias. παρὰ τὸ περυσιομένως ἔχον τὰς παρείας, (ait Græcus etymologift.) hoc est ab inflatis maxillis. Hunc Æsculapij anguem vult esse Ælian. lib. 3. c. 11.

^g Boas. è Solin. c. 8.

^h Iaculus. Ex eod. c. 30.

ⁱ Sirenis. Plin. lib. 10. c. 49.

^k Ammodytes. Ita proculdubio legendum, dictusq. Ammodytes ἀπὸ τοῦ δύνειν τὸν ἄμμου. Vt autem hic Ophites pro Ammodyte subiret, carmen Lucani fecit. in quo vox vtraq. corrupta erat, sed Ammodytes magis, nam in admotus mutatus, serpentis speciem prorsus exuerat. Gloss. Harenarius, Ammodytes.

^l Seps exigua. Hac cur repetenda fuerint, non video.

^m Cæcula. Glossarium, Cæca. Columella lib. 6. c. 17. Cæcilia.

ⁿ Solipunga. Mira varietas in hac voce tam in codicibus Isidori, tum apud alios etiam auctores. Nam est Salpiga, Solipuga, Solipuga, Salpinga, Scalpiga, Scalpia, apud Solin. solifuga, in Gloss. Solipaga ἡλιονετρίσι μύγας εἶδος. Plin. libro 29. est & genus formicarum venenatum, non ferè in Italia, Solipugas Cicero appellat, Salpugus Batica. Vt non mirum sit salpyga nomen retinuisse plerosq. libros Gothicos. Festus. Solipunga genus bestiolæ maleficæ, quod acrius, concitatiusque fit feruore solis, vnde etiam nomen traxit. Lucanus vero: Quis calcare tuas metuat salpuga tenebras? Al. solpuga latebras.

^o Salamandra vocata, quod contra incendia. id (Plinius inquit) si verum esset iam esset experta Roma. Sed nunquam ego credam de etymologia cogitasse Isidorum in his verbis.

^p Hic autem scorpionib. è Plin. 29. c. 4.

^q Sunt & alia genera. Ex Solino. Sed Ammodytes præferri potuit, nam de eo iam dixerat. At hæc in aduersarijs ferri possunt.

^r Venenum autem. è Seru. Æn. 1. ad v. fallasq. veneno.

^s animam exiget. Cc. 4. Tarracon. & Raban.

^t Dicit autem Plin. Ex eod. ad v. tumidum caput abdidit altè. Georg. 3.

^v Vnde & totum corpus. Ex Aug. in. ps. 57.

^x Anguib. vniuersis è Solin. 30.

^y Nullum autè anim. è Seru. ad v. linguis vibrantib. Æn. 2.

^z Serpentum vda. è seru. ad v. vdo sublapfa veneno. Æn. 7.

^a Pythagoras dicit. Ex eod. Æn. 5. ad v. Geniune loci, famulune p. Æn. 5. Vid. Plin. 10. cap. 66. Plutarch. in Cle. men. & Ælian. lib. 1. c. 53. & Quid. 15. Metam.

^b Fertur autem quos serpens homin. nud. ex ep. ad Præsidium de cereo Paschali. apud Hieron. tom. 9.

De vermibus. Cap. V.

Vermis est animal quod plerumque de carne vel de ligno, vel de quacumq. re terrena sine vilo concubitu gignitur: licet nonnunquam & de ouis nascantur, vt scorpio. Sunt autem vermes aut terræ, aut aquæ, aut aëris, aut carniū, aut frondium, aut li-

gnorum, aut vestimentorum.

Aranea, vermis aëris, ab aëris nutrimento cognominata, quæ exiguo corpore longa fila deducit: & tela semper intenta nunquam desinit laborare, perpetuum sustinens in sua arte suspendium.

Sanguifuga, vermis aquatilis, dicta quia sanguinem fugit. Potantibus enim insidiatur, cumque illabitur faucibus, vel ibi vsu adhaerescit, sanguinem haurit: & cum nimio cruore maduerit, id euomit quod hausit, vt recentiore denuo fugat.

Scorpio, vermis terrenus, qui potius vermibus adscribitur, non serpentibus: animal armatum aculeo: & ex eo Græcè vocatum, quod cauda figat: & arcuato vulnere venena diffundat. Proprium autem est scorpioni, quod manus palmam non feriat.

Cantharis, vermis terrenus, qui humano corpori statim vt fuerit applicatus sui aduisione vesicas efficit plenas humore.

Multipes, vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contactus in globulum complicatur. Nascitur sub petris ex humore & terra.

Limax, vermis limi dictus, quod in limo, vel de limo nascatur, vnde & sordidus semper & immundus habetur.

Bombyx, frondium vermis: ex cuius textura bombycinum conficitur. Appellatur autem hoc nomine ab eo quod euacuetur, dum fila generat, & aër solus in eo remaneat.

Eruca, frondium vermis, in pleribus vel pampino inuoluta: ab erodendo dicta, de qua meminit s Plautus, Imitatus nequam bestiam, & maleficam, inuolutam in pampino. Implicat se eadem, nec aduolat vt locusta, vt huc illucque discurrens, semipasta dimittat: sed permanet perituris frugibus & tardolapsu pigrisque moribus vniuersa consumit.

Teredonas Græci vocant lignorum vermes, quod terendo edant. Hos nos Termites dicimus. Ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore importuno cæsæ arbores gignunt.

Tinea, vestimentorum vermis, dicta, quod teneat, & couisueque infideat, quoad erodat. Inde pertinax eò quod in eandem re identidem vrgeat.

Vermes carniū, hemiscranus, lumbricus, ascaridæ, costi, pediculi, pulices, lendes

V 4 tarmus:

tarmus, ricinus, vsia, cimex.

k Hemicraneus, vermis capitis vocatur.

Lumbricus, vermis intestinorum, dictus quasi lubricus, quia labitur, vel quod in lumbris sit.

l Ascaridæ ----

m Costi ----

Pediculi, vermes cutis, à pedibus dicti. Vnde & pediculosi dicuntur, quibus pediculi in corpore efferuescunt.

Pulices verò vocati sunt, quòd ex pulvere magis nutriantur.

Lendes ----

n Tarmus, vermis est lardi.

o Ricinus, vermis canis, vocatus eo quòd hæret in auribus canum. *κῶν* enim Græcè canis est.

p Vsia, vermis est porci, appellata quia vrit. Nam vbi momorderit, adeò locus ardet, vt statim ibi vesicæ fiant.

q Cimex, de similitudine cuiusdam herbæ vocatus, cuius fœtorem habet.

Propriè autem vermis in carne putri nascitur, tinea in vestimentis, cruca in olere, teredo in ligno, tarmus in lardo.

Vermis, non vt serpens apertis passibus vel squammarum nisibus repit, quia non est illi spinæ rigor vt colubro, sed in directum corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas morum explicat: sicque agitated perlabitur.

a Cap. V. Vermis est anim. Aug. in ps. 81. Vermis de carne sine concubitu nascitur.

b In sua arte. Ita Gothici. al. In suo labore.

c Scorpio--vermib. non serpentib. è Solim. 30.

d arcuato vulnere. Hieron. aduers. Vigilant. Scripsit Tertullianus scorpiacum rectissimo nomine, quia arcuato vulnere in Ecclesiæ corpus venena diffudit. Itemq. in prolog. Iosue.

e Proprium autem Plin. 29. c. 41

f Multipes *δῆριος* vocatur à Græcis Vid. Galen. lib. 11. de simp. medicam. facult.

g Plautus. In Cistellar. Imitatur nequam bestiam, & damnificam. Phi. Quamnam amabo? La--Inuoluum, quæ in pampini folio intorta implicat se.

h Nec aduolat, vt locusta. è Hieron. ad Am. c. 4.

i Hos nos termites dicimus. seru. ad illud. -- Aut tempestiuam syluis euertere pinum. Nam tempore importuno cæsa arbores termites faciunt, ita enim ligni vermes vocantur.

k Hemicranus Chacon. cum Marcellus (inquit) lib 2. de medicam. ita scribat, Hemicranium statim curant vermes terreni, pari numero sinistra lecti, vereor ne Isidorus hemicranium vermem inde eduxerit, quamuis eod. nomine morbum, & medicinam vocari nihil prohibet.

l Ascaridæ. Tipulas reddit pro Ascaridis Gaza. Hesychius

A Ασκαρίδες εἰς σκαρίων, de his medicor. libri consulendi.

m Costi. Vid. Fest. & Plin. de Costis.

n Tarmus. Fest. Tarmes genus vermiculi carnem exedens. Sed pro termite quoque accipi ostendunt exempla, quæ ad hunc Festi locum affert Scalig.

o Ricinus. Glossar. Riginus *κρότων*, & postea *κρότων φτερί* ricinus. vritur hac voce Columella in morbis canum lib. 7. c. 13.

p Vsia. Quoniam s. ab r. vix distinguitur in Gothicis characterib. vriam, quam vsiam, magis probabat A. Aug.

q Cimex de similitudine cuiusdam herbæ. An Hyperici? quando nomen *κόγης* commune vtrique.

De piscibus. Cap. VI.

B Pisces dicti, vnde & pecus, à pascendo scilicet.

n Reptilia ideo dicuntur hæc, quæ natant, eo quòd reptandi habeant speciem & naturam, quamuis se in profundum immergant, tamen in natando repunt. Vnde & ait Dauid: Hoc mare magnum & spatiosum: illic reptilia, quorum non est numerus.

Amphibia sunt quædam genera piscium, dicta eo quòd ambulandi in terris vsu, & natandi in aquis officium habeant. *Αμφί* etiam Græcè vtrumque dicitur, id est, quia in aquis & in terris viuunt, vt Phocæ, Crocodili, Hippopotami, hoc est, equi fluuiiales.

C Pecoribus, autem & bestiis, & volatilibus ante homines nomina imposuerunt, quàm piscibus, quia prius visa sunt & cognita. **c** Piscium verò postea paulatim cognitis generibus nomina instituta sunt, aut ex similitudine terrestrium animalium, aut ex specie propria, siue moribus, seu colore, vel figura, aut sexu. Ex similitudine terrestriū, vt ranæ, leones, & vituli, & nigri merulæ, & pau diuerso colore, **d** collo & dorso picti, & **e** turdi albouarij, & cætera quæ sibi iuxta species terrestrium animalium nomina vindicarunt. Ex moribus terrestrium, vt canes in mari à terrenis canibus nūcupati, quòd mordeant.

D Et lupi, quòd improba voracitate alios persequantur. **f** A colore, vt Vmbre, quia colore vmbre sunt: & **g** Auratæ, quia in capite auri colorem habent: & Varij à varietate, quos vulgo Truças vocat. **h** A figura, vt Orbis, quia rotundus est, totusque in capite constat, vt Solea, quòd sit instar calciamentorum solijs. A sexu, vt **i** Musculus, quòd sit Balenæ masculus: eius enim coitu concipere hæc belua perhibetur. **k** Hinc & Musculi cochlearum, quorum lacte concipiunt Ostreæ.

Balenæ,

Balenæ autem sunt immensæ magnitudinis bestię , ab emittendo & fundendo aquas vocatæ. Cæteris enim bestijs maris altius iaciunt vndas : βάλλον enim Græcè emittere dicitur.

^l Cete dicta, τὸ κήτη, καὶ τὰ κήτη, hoc est ob immanitatem. Sunt enim ingentia genera belluarum & æqualia montium corpora, qualis cetus excepit Ionã: cuius alius tantæ magnitudinis fuit , vt instar obtineret inferni: dicente Propheta: Exaudiuit me de ventre inferni.

Equi marini, quòd prima parte equi sunt, postrema soluuntur in piscem.

^m Phocas, dicunt, esse boues marinos, quasi boacas.

Cærulei à colore appellati : nam cæruleū est viride cum nigro, vt est mare.

ⁿ Delphines certum habent vocabulum, quod voces hominum sequantur, vel quòd ad symphoniam gregatim conueniant : nihil in mari velocius istis , nam plerumq. salientes, naues transuolant. Quando autem præludunt in fluctibus, & vndarum se moli- bus saltu præcipiti feriunt , tempestates significare videntur: hi propriè Simonēs nominantur. ^o Est & Delphinū genus in Nilo dorso serrato, qui crocodilos tenera ventriū secantes interimunt.

^p Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli, qui dum escam quærunt, more suis terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officiū, & nisi rostrum arenis immergant, pastum non colligunt.

Corui, à cordis voce dicti, quia grunniūt pectore, suaque voce proditi capiuntur.

^q Thynni nomen Græcum habent. Hi ingrediuntur veris tempore : intrant dextro latere, læuo exeunt. Hoc inde creduntur facere, quòd ^r dextris oculis acutius videant, quàm sinistris.

^s Gladius dicitur, eo quòd rostro mucronato sit, & ob hoc naues perfossas mergit.

Serra nuncupata, quia serratam cristam habet, & subternatans nauem secat.

Scorpio dictus, quia lædit dum manu tollitur. ^t Tradunt decem cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt scorpiones ad eum locum congregari.

^v Aranea, genus piscis, dictus quòd aure feriat : habet enim stimulos, quibus percutit.

^x Crocodilus à croceo colore dictus, gignitur in Nilo, ^y animal quadrupes in terra,

^A & in aquis valens, ^z longitudine plerumque viginti cubitorum, dentium & vnguium immanitate armatum, tantæque cutis duritia, vt ^a quamuis fortium ictus lapidū tergo percussus non sentiat. Nocte in aquis, die humi quiescit: oua in terra fouet : masculus & fœmina vices seruant. Hunc pisces quidam serratam habentes cristam tenera ventriū defecantes interimunt. Solus ex animalibus superiorem maxillam mouere dicitur.

^b Hippopotamus vocatus, quòd sit equo similis dorso, iuba, & hinnitu, rostro resupinato, aprinis dentibus, cauda tortuosa (vngulis bifidis) die in aquis commoratur: nocte fegetes depascitur, & hunc Nilus gignit.

^c Pagrum, quem Græci Φάγρον ideò nuncupant, quòd duros dentes habeant, ita vt ostreis in mari alatur.

^d Dentix, pro multitudine & granditate dentium dictus.

^e Lepus, à similitudine capitis nuncupatus.

Lupum, vt dictum est, audivitas appellauit, piscem in captura ingeniosum: ^f denique reti circumdatus fertur arenas arare cauda, atque ita conditus transire rete.

^g Mullus vocatus, quòd mollis sit atque tenerrimus, cuius cibo tradunt ^h libidinem inhiberi: ⁱ oculorum autem aciem hebetari: homines verò, à quibus sæpè pastus est, ^k piscem olent. ^l Mullus in vino necatus, ijs qui inde biberint, ^m tædium vini affert.

Mugilis nomen habet, quòd sit multum agilis: nam vbi dispositas senserit piscatorum insidias, confestim retrorsum rediens ita transilit rete, vt volare piscem videas.

Melanurus, eo quòd nigram caudam habeat, & nigras pennas, & in corpore lineas nigras: μέλαν enim Græci nigrum vocant.

Glaucus à colore dictus, eo quòd albus sit: ⁿ Græci enim album λευκον dicunt. Hic æstate rarò apparet, nisi tantum in nubilo.

ⁿ Thymallus ex flore nomē accepit. Thymus quippe flos appellatur, nam dum sit specie gratus & sapore iucundus, tamen sicut flos fragrat, & corpore odores aspirat.

^o Scarus dictus, eo quòd solus escam ruminare perhibetur, denique alij pisces non ruminant: tradunt autē hunc ingeniosum esse. Namque inclusum nasis, non fronte erumpere, nec infestis viminibus caput inferere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores, atq. ita retrorsum redire: quem ^p lucratum

luctatum eius si fortè alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda, adiuuare nifus erumpentis.

Sparus à lancea missili traxit nomen, quòd eiusdem figuræ sit. Terrestria enim prius inuenta sunt, quàm marina: nam sparus est telum rusticanū missile, à spargendo dictum.

^r Australis piscis, siue quia aquarum vndam suo ore suscipit: siue quia tunc hic piscis oritur, quo tempore tendere in occasum Pleiades cœperint.

^s Hamio, saxatilis, dextra sinistraque lateribus virgis puniceis perpetuis, aliisque discoloribus designatur: dictus Hamio, quia non capit nisi hamo.

^t Echeneis, paruus & semipedalis pisciculus: nomen sumpsit, quòd nauē adhærendo retineat. Ruant licet venti, & sæuiant procellæ, nauis tamen quasi radicata in mari stare videtur, nec moueri, non retinendo, sed tantummodò adhærendo. Hunc Latini Remorā appellauerūt, eo quod cogat stare nauigia.

^v Vranoscopus vocatur ab oculo, quem in capite habet, à quo semper suprā intendit.

^x Miluago nominatus, quia euolat super aquam: quoties autē cernitur extra aquam volitans, tempestates mutari (designat.)

^y Squatus dictus, quòd sit squamis acutis: vnde & eius cute lignum politur.

^z Ciuitas Syriæ quæ nunc Tyrus dicitur, olim Sarra vocabatur à pisce quodam, qui illic abundat, quem lingua sua Sar appellant: ex quo deriuatum est, huius similitudinis pisciculos

^a Sardas Sardinæque vocari.

Halec, pisciculus ad liquorem salsamentorum idoneus, vnde & nuncupatus.

^b Aphorus, pisciculus, qui propter exiguitatem hamo capi non potest.

Anguillæ similitudo anguis dedit nomē, origo eius ex limo. Vnde & quando capitur adeo lenis est, vt quantò fortius presseris, tantò citius elabatur. ^c Ferunt autem Orientis fluuium Gangem anguillas tricenis pedibus gignere. ^d Anguilla vino necata, qui ex eo biberint, tædium vini habent.

^e Draco marinus aculeos in branchijs habet ad caudam spectantes, qui dum percussit, quaquā ferit venenum fundit, vnde & vocatus.

^f Murænā Græci *μύρανα* vocant, eo quòd complicet se in circulos. ^g Hanc fœminini tantum sexus esse tradunt & concipere à

A serpente, ob id à piscatoribus tanquam à serpente sibilo euocatur & capitur. Ictu autem fustis difficulter interimitur, ferula protinus: animam in cauda habere certum est. Nam capite percussio vix eā interimi, cauda statim exanimari.

Congrus ----

Polypus, id est multipes: plurimos enim nexus habet. Iste ingeniosus hamum appetens brachijs complectitur, non morsu: nec prius dimittit, quàm escam circumferat.

Torpedo vocata, eo quòd corpus torpescere faciat, si eam quisquam viuente tangat. ^h Narrat Plinius Secundus: Ex Indico mari torpedo etiam procul & è longinquo, vel si hasta virgæque attingatur, quamuis præualidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces pedes alligari. Tanta enim vis eius est, vt etiam aura corporis sui afficiat membra.

Sæpia dicitur, quia sæpibus interclusa facilius capitur. In coëundo obscenum genus, ore enim concipit, sicut vipera. Cuius atramenti tanta vis est, vt lucernæ addito, ^k Æthiopus videri, ablato priori lumine, quidam tradant.

^l Lulligo, tradunt in Oceano Mauritanæ, non procul à Lixo flumine tantam multitudinem Lulliginū euolare ex aqua, vt etiam naues demergere possint.

^m Conchæ, & cochleæ hac ex causa vocatæ, quia deficiente luna cauantur, id est, euacuantur. ⁿ Omnium enim clausorum maris animalium atque concharum incremento lunæ membra turgescunt, defectu euacuantur. Luna enim cum in augmento fuerit, auget humorem: cum verò in defectum venerit humores minuuntur: hoc enim Physici dicunt. Conchæ autem primæ positionis nomen, cochleæ verò per diminutionem quasi conchulæ.

^o Concharum multa genera sunt, ^p inter quas & margaritifera, ^q quæ Celoë dicuntur, ^r in quarum carne pretiosus calculus solidatur. De quibus tradunt ij, qui de animantium scripsere naturis, quòd nocturno tempore littora appetunt, & ex cælesti rore margaritum concipiunt, vnde & Celoë nominantur.

^s Murex, cochlea est maris, dicta ab acumine & asperitate, quæ alio nomine ^t Conchylum nominatur, propter quod circumcisa ferro lachrymas coloris purpurei emittat, ex quibus purpura tingitur, & inde ostrum

ostrum appellatum , quòd hæc tinctura ex A testæ humore elicitur.

Cancris vocantur, quia conchæ sunt crura habentes, v inimica Ostreis animalia: eorum enim carnibus viuunt, miro ingenio. Nam quia valida testa eius aperiri non potest, explorat quâdo Ostrea claustra testarum aperiat : tunc Cancer latenter lapillum inijcit, atque impedita conclusione Ostreæ carnes erodit. Tradût quidam decem Cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt Scorpiones ad eum locum coituros. Duo autē sunt genera cancrorum , fluuiatiles & marini.

Ostrea, dicta est à testa, quibus mollities B interior carnis munitur. Græci enim testam ὀστράκα vocant. x Ostrea autem neutro, carnes eius fœminino dicuntur genere.

Musculi sunt, vt prædiximus Cocleæ, à y quorū lacte concipiunt Ostreæ, & dicti Musculi, quasi masculi.

Pelorides, à Peloro promontorio Siciliæ, vbi abundant cognominatæ sunt. (Vnde Virgilius dicit) Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori.

z Vngues, à similitudine humanorum vnguuium dicti.

a Testudo dictus, eo quod tegmine testæ C sit ad opertus in cameræ modum. Sunt autem quattuor genera, terrestres, matitimæ, lutariæ, id est, in cœno & paludibus viuentes. Quartum genus fluuiatiles, quæ in dulci aqua viuunt. Tradunt quidam, quod incredibile est, tardius ire nauigia, Testudinis pedem dextrum vehentia.

b Echinus, à terrestri Echino nomē traxit, quem vulgus Heritium vocat. Huius testula duplex, spinis aculeata in modum castanearum: quando adhuc opertæ de arboribus cadût. Caro eius mollis & minio similis. Et is tribus modis dicitur, vt Testudo, ac Peloris, & Cœclea: nam & quod edimus & vbi caro inest, vtrumque dicitur Peloris.

Ranæ, à garrulitate vocatæ, eo quod c cir- D ca genitales strepunt paludes, & sonos vocis importunis clamoribus reddunt. Ex ijs quædam aquaticæ dicuntur, quædam palustres, d quædam Rubetæ, ob id quia in vepribus viuunt grandiores cunctarum. e Aliæ Calamitæ vocantur, quoniam inter arundines fruticésque viuunt, minimæ omnium & viridissimæ, f mutæ & sine voce sunt.

g Agredulæ, ranæ paræ in sicco vel agris morantes, vnde & nuncupatæ. Negant

quidam canes latrare, quibus in offa rana viua fuerit data.

h Sfungia, à fingere, id est, nitidare & extergere dicta. Afranius: Accedo ad te vt tibi ceruicem fingam linteo, id est, extergam. Cicero: effingebatur fungijs sanguis, id est extergebatur. i Animal autem esse docetur cruore inhaerente petris. Vnde & dum abscinditur sanguinem remittit. Nam alia sunt viuentia in aquis & discurrunt, vt pisces, k alia stant fixa, vt Ostreæ, Echini, Sfungiæ. Ex his alias mates dici, eo quod tenui sunt fistula spissioresque: alias fœminas, quæ maioribus fistulis sunt ac Perpetuis: alias duriores, quas Græci appellât τεράγους, & nos hircosas dicere possumus ob asperitatē sui. l Mollissimum genus earum Penicilli vocantur, eo quod aptæ sint ad oculorum tumores, & ad extergendas lippitudines vtilles. Candidæ Sfungiæ cura fiunt: per æstatē enim ad solem sternuntur, & sicut cera Punica, candorem bibunt.

m Animalium omnium in aquis viuentium nomina cxliij, Plinius ait, diuisa in generibus belluarum, serpentium cōmunium terræ & aquæ: cancrorum, concharum, locustarum, peloridum polyporum, solearum, lacertorum, & lulinum, & his similia, ex quibus multa quodam naturæ intellectu temporū suorum ordinem agnoscunt, quædam verò in suis locis sine mutatione vagantur. In piscibus autem fœminis aliæ cōmixtione masculi concipiunt, & pariunt catulos: aliæ ponunt oua sine n masculi cōmixtione suscepta, o quæ idem insequens sui seminis iactu perfundit: & quæ hoc munere fuerint afflata, sunt generabilia: quæ verò perfusa non fuerint, sterilia perseuerant, aut putrescunt.

a Cap. VI. Reptilia. Ex Ambros. Hexaem. s. c. 1.

b Et spatiosum. Vox manib. quæ est in editis abest à Gothicis, vt etiam à LXX. quos Isidorus sequitur, vt dubium non sit, quin ex Hieronymo manarit in editionem vulgatam. Nos vocem Hebræam exprimimus, cum braços de mar dicimus. LXX. satis habuerunt εὐρύχωρον dicere.

c Piscium vero postea. Ambros. s. Hexaem. c. 2.

d Nigri meruli. Negat Varro merulum dici, sed ter legitur in Glossar.

e Et turdi albouarij. Aluouarij quoque legitur in aliquib. Isidori, & Ambrosij libris. De turdorum colorib. Ar. Stoicles, Athenæus & Massarius in ijs quæ de piscib. ad Plin.

f A colore, vt Umbra. Huius piscis Varro meminit lib. 1 v. & Græci οὐάιναν vocant. Plin. 3 2. c. 11. & Ouid. in Iulicico. Glossar. οὐάιναν ἰχθῦς.

g Et aurata. Chrysophrys Ouidio.

h A figura

- A** Figura vt Orbis. Orchis apud Plin. 3.2.c.2. cuius **A** f Deniq. reti circumdatus. Ex Plin.
 hac sunt. vtrum verius, alij indicent.
B Mullus quod mollis. An quod Plin. ait mullum si
 lepore vescatur tenerescere, & ingratiorem, vilioremque fieri?
 Non defendo, si quidem hac Isidori sunt: de etymo. vid. Plin. 9.
 c. 17. & inf. 19. c. vltim.
C Musculus, quod sit balenæ masculus. Rei potius,
 quam vocis etymon, magnum n. amicitia exemplum
 balena, & musculus. Ait Plin. lib. 9. c. vltimo.
D Hinc & musculi cochlearum. Plin. 9. c. 35.
E Cetæ dictæ τὸ κῆτος, ἢ τὰ κῆτη. è Seru. Æneid. 5. sed
 vsu Isidorum Seruij commentarijs sine Virgilij verbis hic
 quoq. locus indicat. Nā quod sequitur, hoc est ob immani
 tate, è Seruio se putauit describere, quasi ille cete immania
 interpretatus esset, cum immania cete verba sint Virgilij.
 Neque in hac ceti etymologia defendenda laborandum cen
 seo, quamuis alias quoque res, vt naucs, propter magnitudi
 nem cete dici, non ignoro. Reliqua sunt ex Ambros. 5. hex.
 cap. 9.
F Phocas. Quod Bocas manuscripti quidam habent, è
 digammo fluxit.
G Delphines. Quod vocabulum sequuntur, non Delphin,
 sed Simon, vel, (vt in alijs solim. libris scribitur) Simomon est
 cap. 18.
H Est & Delphin. gen. in Nilo. Solin. c. 35. de Ægy
 pto. Hi delphines crocodilos studio alliciunt ad
 natandum, demersisque astu fraudulentò tenera
 ventrium subternatantes secant, & interimunt.
I Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli. Et nos
 Sollos vulgò dicimus. Lubenterque assentimur ijs, qui Siluros
 eosdem esse existimant.
K Thygni--hi ingrediuntur. Pontum intellige è solin.
 c. 18. apud què ingrediuntur legitur in manuscr. non illa
 buntur. Vid. Arist. 8. de hist. anim. c. 13. & Plin. 9. c. 15.
L Quod dextris oculis acutius Ita Aristot. Plinius &
 Solinus. Contra Plutarch. in libro, Vtra prudentiora animal.
 terrest. an aquatil. acutius thynnos oculo sinistro cernere
 existimat.
M Gladius. è Plin. 3.2.c.2.
N Tradunt decem cancris. Ex eod. c. 5.
O Aranea. Plin. lib. 9. cap. 48. pestiferum (inquit) in
 aquis animal araneus, spinæ in dorso aculeo no
 xius; etymologia è re vtrumque voci aptata, nam de fe
 rendo (quod ad vocem attinet) ne cogitasse quidam Isidorum
 credimus.
P Crocodilus à croceo colore. Rectè, si verum est,
 quod P. Martyr in lib. 3. de legatione ad Sultatum narrat,
 comperisse se e nautis, fluos esse crocodilos. Sed Eustath. &
 etymologic. Gracum, quod crocum fugiat; vnde in apiarijs
 crocum spargitur, sed hoc de terrestri, de marino quod τὰς
 κρόκας, hoc est listora timeat.
Q Animal quadrupes. è Solin. c. 35.
R Longitudine plerunque xx. cubitor. xviii.
 Plin & Herodot.
S Vt quamuis fortium ictus lap. Solin. Vt ictus
 quouis tormento adactos tergo repercutiat. Vid.
 Arist. Herod. Plin.
T Hippopotam. è Solin. ibid.
V Pagrum. Strabo lib. 17. φαργός, ὃν ἢ φάγγρον καλεῖσι.
 Gloss. φαργός ἰχθύς dentatus.
X Dentix Sive Dentex Dentices pisces Columell. 8.
 cap. 18.
Y Lepus à similitudine cap. Ælian. lib. 16. cap. 19.
 Magni maris leporem omni parte ad terreni similitudinem
 accedere prater pilos, ait. At Plin. 9. cap. 48. Lepus in no
 stro mari offa informis, colore tantum lepori si
 milis. Quare à similitudine coloris legebat Chacon.
- A** f Deniq. reti circumdatus. Ex Plin.
B Mullus quod mollis. An quod Plin. ait mullum si
 lepore vescatur tenerescere, & ingratiorem, vilioremque fieri?
 Non defendo, si quidem hac Isidori sunt: de etymo. vid. Plin. 9.
 c. 17. & inf. 19. c. vltim.
C Musculus, quod sit balenæ masculus. Rei potius,
 quam vocis etymon, magnum n. amicitia exemplum
 balena, & musculus. Ait Plin. lib. 9. c. vltimo.
D Hinc & musculi cochlearum. Plin. 9. c. 35.
E Cetæ dictæ τὸ κῆτος, ἢ τὰ κῆτη. è Seru. Æneid. 5. sed
 vsu Isidorum Seruij commentarijs sine Virgilij verbis hic
 quoq. locus indicat. Nā quod sequitur, hoc est ob immani
 tate, è Seruio se putauit describere, quasi ille cete immania
 interpretatus esset, cum immania cete verba sint Virgilij.
 Neque in hac ceti etymologia defendenda laborandum cen
 seo, quamuis alias quoque res, vt naucs, propter magnitudi
 nem cete dici, non ignoro. Reliqua sunt ex Ambros. 5. hex.
 cap. 9.
F Phocas. Quod Bocas manuscripti quidam habent, è
 digammo fluxit.
G Delphines. Quod vocabulum sequuntur, non Delphin,
 sed Simon, vel, (vt in alijs solim. libris scribitur) Simomon est
 cap. 18.
H Est & Delphin. gen. in Nilo. Solin. c. 35. de Ægy
 pto. Hi delphines crocodilos studio alliciunt ad
 natandum, demersisque astu fraudulentò tenera
 ventrium subternatantes secant, & interimunt.
I Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli. Et nos
 Sollos vulgò dicimus. Lubenterque assentimur ijs, qui Siluros
 eosdem esse existimant.
K Thygni--hi ingrediuntur. Pontum intellige è solin.
 c. 18. apud què ingrediuntur legitur in manuscr. non illa
 buntur. Vid. Arist. 8. de hist. anim. c. 13. & Plin. 9. c. 15.
L Quod dextris oculis acutius Ita Aristot. Plinius &
 Solinus. Contra Plutarch. in libro, Vtra prudentiora animal.
 terrest. an aquatil. acutius thynnos oculo sinistro cernere
 existimat.
M Gladius. è Plin. 3.2.c.2.
N Tradunt decem cancris. Ex eod. c. 5.
O Aranea. Plin. lib. 9. cap. 48. pestiferum (inquit) in
 aquis animal araneus, spinæ in dorso aculeo no
 xius; etymologia è re vtrumque voci aptata, nam de fe
 rendo (quod ad vocem attinet) ne cogitasse quidam Isidorum
 credimus.
P Crocodilus à croceo colore. Rectè, si verum est,
 quod P. Martyr in lib. 3. de legatione ad Sultatum narrat,
 comperisse se e nautis, fluos esse crocodilos. Sed Eustath. &
 etymologic. Gracum, quod crocum fugiat; vnde in apiarijs
 crocum spargitur, sed hoc de terrestri, de marino quod τὰς
 κρόκας, hoc est listora timeat.
Q Animal quadrupes. è Solin. c. 35.
R Longitudine plerunque xx. cubitor. xviii.
 Plin & Herodot.
S Vt quamuis fortium ictus lap. Solin. Vt ictus
 quouis tormento adactos tergo repercutiat. Vid.
 Arist. Herod. Plin.
T Hippopotam. è Solin. ibid.
V Pagrum. Strabo lib. 17. φαργός, ὃν ἢ φάγγρον καλεῖσι.
 Gloss. φαργός ἰχθύς dentatus.
X Dentix Sive Dentex Dentices pisces Columell. 8.
 cap. 18.
Y Lepus à similitudine cap. Ælian. lib. 16. cap. 19.
 Magni maris leporem omni parte ad terreni similitudinem
 accedere prater pilos, ait. At Plin. 9. cap. 48. Lepus in no
 stro mari offa informis, colore tantum lepori si
 milis. Quare à similitudine coloris legebat Chacon.
- B** Scarus. Ex eodem neque necesse est escarum scripsisse
 Isidorum, vt etymon conueniat, illud multo durius, quod ait
 Plinius, adeo listoribus Italia ignotum, vt nec nomen Latinū
 habeat: raras certè satis indicat Horatij versus. Non me
 Lucrina iuuerint Conchyliā, Magisve Rhombus,
 aut Scari, Siquos Eois in tonata fluctib. Hyems ad
 hoc vertat mare.
C Sed auersum caudæ ictib. Plin. 3.2.c.2.
D Nam sparum telum. è seru. ad. v. Agrestis armat
 sparum. Æn. 11.
E Australis piscis. Sape monuimus non contulisse Isidorū
 Seruij commentaria cum Virgilij verbis ideoque declinasse in
 terdum à Seruij mente. Hoc igitur loco cum piscer marinos
 captaret, caelestes inscius in idem rete conclusit. Ergo delerè
 hac iubebat Chacon: locus Seruij ad carmen; Aut eadē si
 dus fugiens vbi piscis aquosus. Georg. 4.
F Hamia. Ita scribendum ex Plutarch. lib. vtra pruden
 tior animal. qui ab ἁμὰ dici vult, id est simul, quod gregatim
 hi pisces incedant.
G Echneis. Plin. 32. c. 1.
H Vranoscopus. Qui Anthias, Callyonymusq. à quibusd.
 putatur. Plin. 3.2.c.7.
I Miluago-- tempestates mutari. Plini. ibid. tempe
 states mutari c. 7. Trebius Niger auctor est. Est autē in libris
 veterib. Milago, non Miluago.
K Squatus. Plin. 32. c. 11. & c. vlt. Rhina, què Squa
 tū vocamus, licet lib. 9. eund. squatinā vocet. Glossar. Squa
 tus ῥίνα ἰχθύος. Angli quoq. hodiè scate appellat.
L Ciuitas Syriæ quæ nunc Tyr. è seru. ad. v. Sarra
 no dormiat ostro. Georg. 2. Fest. Sarra Tyros In
 sula, quæ nunc Epiros. i. continens.
M Sardas, Sardinias. Veteres CC. Sarras fortasse nō malè,
 solet n. ex duplici r. alterum in d non raro mutari: sed Sarda
 hodie nomen etiam in vulgari lingua retinent.
N Aphorus. Ita scripsisse Isidorum etymologia indicat. sed
 Aphros rectum erat ex Arist. lib. 4. de hist. cap. 15. Athenæus
 quoque lib. 7. τὸν θαλάττιον γόνον, ὃν ἡμεῖς μὲν ἀφύρον, ἀλ
 λ' ἡ ἀφύρον ὀνομάζουσιν, ὃ δ' ἐφύρον.
O Ferunt autem. è Plin. 9. c. 3.
P Anguilla vin. ex eod. lib. 32. c. 10.
Q Draco marinus. Eunæm hunc videtur cum scorpiōne
 facere. Vid. Plin. lib. 2. c. vltim.
R Muræna eo quod complicat se in circulos.
 Num ad murænulas aureas, quæ sunt in Salamonicis canticis
 respexit, quas priores pisce Muræna esset voluit, eadem ra
 tione, qua sparum telum pisce quoque sparo priorem ante
 dixerat?

dixerat? Porro *μυγαίρα*, sive *στυγαίρα* (nam utroq. modo effertur) à verbo *μύγω*. Id est fluo dicta est, ut Eustachius putat.

g Hanc fœminino genere. Ex Plin. 32. c. 2.

h Narrat Plin. ex Indico mar. Lib. 32. c. 1. sed Antico, sive Antiaco pro Indico legendum credo: nam de eo loquitur illic Plinius. Nisi deleri hac maui de Ant. August. sententia.

i Sepib. interclusa-- cōcipit. Verba Plin. lib. 9. c. 5 1.

k Æthiopes videri. Ex Plin 33. c. 10.

l Lulligo-- euolare ex aqua. Varro, Loligo quod subuolat, littera commutata, primo voligo.

m Concha, & conchæ. Al. cochlea.

n Omnium n. clausorum maris animal. Verba Pal. adij lib. vlt. c. 6.

o Inter quæ margaritifera. Plin. 32. c. vlt.

p Quæ celoe-- & inf. vnde & celoe. Etiã ecloe, oecloe, ocoele, & coclæ legitur. Ocelli, vel ocellati placebat A. Aug. (sed etymon cali non conuenit) Varro in Marcipor. apud Noniũ: altera exorat patrẽ librã Ocellatorũ, altera virũ femodium Margaritarũ. Suet. in Aug. ocellatis, nucibusq. ludit. Etymon autem ocellatorum ex oculorum similitudine. Nam & Athenæus lib. 83. c. 8. margaritas bis oculis piscium magnis comparat.

q In quar. carne pretiosus calculus solidatur. Ambros. y. Hex. c. 11. Vnde etiam ostreis pretiosissimam margaritam natura infixit, quomodo eam maris aqua in tan molli carne solidauerit.

r Murex. è Seru. ad. v. Conculsæ cautes, & acuto in murice remi. Æn. 5.

f Conchyl. è Vitruu. lib. 7. c. 13. Ead. repetuntur lib. 19. c. 28.

e inimica ostreis. Plutarch. dicto iam lib. & Ambros. V. rex. c. 3. De polypo hæc eadem Plin. 9. c. 30.

v Ostrea autem neutro. Vide Seru. ad v. ostriferi fauces tentantur Abydi. Georg. 1. & Non. sed ex ijs locis quos citat contra potius existimare liceat promiscuè utroque genere vsurpasse Latinos.

x quorum lacte concipiunt Ostrea. Ita Gotth. o. Ostrea tamen, si sibi constare, aut Seruium sequi vellet, dixisse debuit. Plin. 9. c. 51. nuper cõpertum est in ostrea ijs humorem in ijs foeticũ modo lactis effluere.

y Ungues. è Plin. (sunt autem quatuor genera) Item è Plin.

z Testudo. Sunt autem quattuor gen. Item è Plin.

a Echinus. Ambros. 6. Hex. c. 4. Echinus iste terrenus, quẽ vulgò Heritiũ vocat. Gloss. Ericius *ἐχέινος ἐχέινος* Erinacius.

b Circa genitales. Ex Ambros. V. Hex. c. 10.

c Et sonos vocis importun. Ex Origen. hom. 4. in Exod.

d Quædam Rubetæ. Plin. 32. c. 5.

e Aliæ Calamitæ. Idem. c. 10.

f Mutæ, & sine voce. Plin. 32. c. 6.

g Agredulæ. ex Gotth. alij Agridulæ.

h Sfungia à fingere. Sphingia pro Spongia scripsisse aliquos indicat Charisius. Spongia (inquit) sine h. dicenda est. Nam Græcè *σφῆγίς* dicitur *σπόγγη*. Quin etiã Graci vel *ἀπό τῆς σφῆγῆς τὰ ὄργανα*, vel *ἀπὸ τῆς σφῆγῆς κατὰ τὰς ἐκτάσεις*, hoc est vel ab attrahendo, vel exprinendo humore deducunt. Nosum illud Suet. in Vespas. procuratorib. illum suis pro spongijs vi, quod quasi sicco madefaceret, & exprimeret humentes. Vt autem ab effingendo traheret Isidorus, Seruius fecit, qui fingere tergere interpretatur Æn. 8. adducto ad id Ciceronis loco è Sextian. Quæ de generib. spongiar. referuntur, ex Arist. sumpta videntur lib. 5. de hist. cap. 16. &

A Plin. lib. 9. c. 45.

i Animal autem esse docetur. Plin. 31. cap. vis.

k Alia quæ stant fixa. Arist. lib. 4. de hist. c. 6.

l Mollissimum genus earum Pennicilli. Verba sunt Plinij, sed in codice vetustissimo Plinij Eccl. Toletana non pennicilli, sed pennicillis legitur hoc modo; Mollissimũ genus earũ pēnicillis oculorũ tumores leuat. Ita fortasse nullũ spongiarũ genus pennicillus à Plinio dictum fuerit: scio tamen Festũ ita scribere; Penniculi spongiæ longæ, propter similitudinem caudarum appellatæ.

m Animalium omnium in aq. viu. nom. 144. Idem numerus in codice Plin. Ecclesia Tolet. in vulgatis. 176. Hieronymus in Ezech. c. 47. ex Oppiano, & alijs, qui *ἀλιούρινα* scripsere, refert. 153. esse piscium genera, eaque omnia capta fuisse vult ab Apostolis Ioann. 21.

n Masculi commixtione suscepta. Al. susceptione concepta.

o Quæ ijdem insequentes. Arist. 6. de hist. anim. cap. 13. de ouis piscium. Gaza interprete. Nec vero hæc omnia fœcunda sunt, sed ea quibus editis, mas semen asperferit genitale. Sub partu enim mas insequens semen ouis aspergit, & quæ eo afflantur, ijs pisciculi enascuntur.

De Auibus. Cap. VII.

V Num a nomen auium, sed genus diuersum. Nam sicut specie sibi differunt, ita & naturæ diuersitate: nam aliæ simplices sunt, vt columbæ: aliæ astutæ, vt perdix: aliæ ad manum se subijciunt, vt accipiter: aliæ reformidant, vt garmãtes: aliæ hominũ cõuersatione delectantur, vt hirundo: aliæ in desertis secretã vitã diligunt, vt turtur: aliæ solo semine reperto pascuntur, vt anser: aliæ carnes edunt, & rapinis intēdunt, vt miluus: aliæ, enchoriæ quæ manent in locis semper, vt struthio: aliæ aduentitiæ, quæ proprijs temporibus reuertuntur, vt ciconiæ, & hirundines: aliæ congregæ, id est, gregatim volantes, vt sturni, & coturnices: aliæ foliuagæ, id est, solitariæ propter insidias deprædandi, vt aquila, accipiter, & quæcunq. ita sunt: aliæ vocibus strepunt, vt hirundo: aliæ cantus edunt dulcissimos, vt cygnus, & merula: aliæ verba & voces hominum imitantur, vt psittacus, & pica. Sed & alia, sicut genera, ita & moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera sint, inuenire quisquam non potest: neq. enim omnis Indiæ, & Æthiopiæ, aut Scythiæ deserta quis penetrare prouit, qui earum genus vel differentias nosset.

Aues dictæ, eo quòd vias certas non habeant: sed per auia quæque discurrant.

Alites, quòd alis alta intendant, & ad sublimia remigio alarum conscendant.

Volucres à volando: e nam vnde volare, X inde

inde & ambulare dicimus. Vola enim dicitur media pars pēdis siue manus, & in auibus vola pars mediæ alarum, quarum motu pennæ agitantur, inde & volucres.

Pulli, dicuntur omnium auium nati, sed & animalium quadrupedum nati pulli dicuntur, & homo paruus, pullus. Recentes igitur nati pulli dicuntur, eo quod polluti sunt: vnde & vestis nigra pulla dicta est.

Alæ sunt, in quibus pennæ per ordinem fixæ volandi exhibent vsum. Vocatæ autem alæ, quod ijs aues complexos alant & foueant pullos.

Penna à pendendo, id est, à volando, dicta, vnde & pendere: volucres enim pennarum auxilio mouentur, quando se aëri mandant.

Pluma, quasi piluma: nam sicut pili in quadrupedum corpore, ita pluma in auibus.

Auiū nomina multa à sono vocis constat esse cōposita, vt grus, coruus, cygnus pavo, miluus, vlula, cuculus, graculus, &c. varietas enim vocis eorum docuit homines quid nominarentur.

Aquila, ab acumine oculorum vocata. Tanti enim contuitus esse dicitur, vt cum super maria immobili penna feratur, nec humanis pateat obtutibus, de tanta sublimitate pisciculos natare videat, ac tormenti instar descendens raptam prædam pennis adlittus pertrahat. Nam & contra radium solis fertur obtutum non flectere, vnde & pullos suos vngue suspensos radijs solis obijcit, & quos viderit immobilē tenere aciem, vt dignos genere conseruat, si quos verò inflectere obtutū, quasi degeneres abijcit.

Vultur, à volatu tardo nominata putatur. Magnitudine quippe corporis præpetes volatas non habet: harum quasdam dicunt concubitu non misceri, & sine copula concipere & generare, natōsque earum penè vsque ad centum annos procedere. Vultures autem sicut & aquilæ etiam vltra maria cadauera sentiunt: altius quippe volantes multa quæ montium obscuritate cælantur ex alto illæ conspiciunt.

Bradypus apud Græcos vocatur, Auis apud nos Tarda, eo quod graui volatu detenta, nequaquam, vt cæteræ volucres attollitur velocitate pennarum.

Grues verò nomen de propria voce sumpsiunt, tali enim sono susurrant. Hæ autem dum properant, vnam sequuntur ordine litterato. De quibus Lucanus, Et turbata perit dispersis littera pennis. Excelsa autem

petunt, quo facilius videant, quas petant, terras. Castigat autem vocē, quæ cogit agmen. At vbi rauescit, succedit alia: nocte autem excubias diuidunt, & ordinem vigiliarum per vices faciunt, tenentes lapillos suspensis digitis, quibus somnos arguant, quod cauendum erit clamor indicat. Ætatem in illis color prodit, nam senectute nigrescunt.

Ciconiæ vocatæ à sono, quo crepitant, quasi cicanæ, quem sonum oris potius esse (constat) quàm vocis, quia eum quatiēte rostro faciunt. Hæ veris nuntia, societatis comites, serpentium hostes, maria transuolant, in Asiam collecto agmine pergunt. Cornices duces eas præcedunt, & ipsæ quasi exercitus prosequuntur. Eximia illis circa filios pietas: nam ad eō nidos impensius fouent, vt assiduo incubitu plumas exuant. Quantum autem tempus impenderint in fœtibus educandis, tantum & ipsæ inuicem à pullis suis aluntur.

Olor, auis est quam Græci κύκνον appellant. Olor autem dictus, quod sit torus plumis albus: nullus enim meminit Cygnium nigrum: ὄλον enim Græcè totum dicitur. Cygnus autem à canendo est appellatus, eo quod carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideò autem suauiter eum canere (dicunt) quia collum longum & inflexum habet, & necesse est eluctantem vocem per longum & flexuosum iter varias reddere modulationes. Ferunt in Hyperboreis partibus, præcinctibus cytharædis, Olores plurimos aduolare, apteque admodum concinere. Olores autem Latinum nomen est: nam Græcè Cygni dicuntur. Nautæ verò sibi hunc bonam prognosin facere dicunt, sicut ait Æmilius: Cygnus in auspicijs semper lætissimus ales. Hunc optant nautæ, quia se non mergit in vndas.

Struthio Græco nomine dicitur, quod animal in similitudine auis pennas habere videtur, tamen de terra altius non eleuatur. Oua sua fouere negligit, sed proiecta tantummodo, foru pulueris animantur.

Ardea vocatæ, quasi ardua, i. propter altos volatus. Lucanus, Quodq. ausa volare Ardea. Formidat enim imbres, & super nubes euolat, vt procellas nubium sentire non possit: cum autem altius volauerit, significat tēpestatem. Hanc multi Tantalum nominant.

Phœnix, Arabiæ auis, dicta quod colorem phœniceum habeat, vel quod sit toto orbe

orbe singularis & vnica. Nam Arabes singulararem & vnicam Phœnicem vocant. Hæc quingentis & vltra annis viuens, dum se viderit fenuisse: collectis aromatum virgulis, rogam sibi instruit, & conuersa ad radium solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicq. iterum de cineribus suis resurgit.

^b Cinnamolus, & ipsa Arabiæ auis, proinde ita vocata, quod in excelis nemoribus textit nidos ex fruticibus cinnami, & quoniam nõ possunt ibi homines conscendere propter ramorum altitudinem & fragilitatem, eosdem nidos plumbatis appetunt iaculis, ac sic cinnama illa deponunt, & pretijs amplioribus vendunt: eo quod cinnamũ illud magis, quàm alia, mercatores probent.

^c Psittacus, in Indiæ littoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua & cæteris aibus latiore. Vnde & articulata verba exprimit, ita vt si eam non videris, hominem loqui putes. Ex natura autem salutat dicens, aue, vel Χαίρει: cætera nomina institutione discit. Hinc est illud: Psittacus à vobis aliorum nomina discam, Hoc didici per me dicere, Cæsar aue.

^d Halcyon, pelagi volucris dicta, quasi ales cyanea, eò quòd hyeme in stagnis Oceani nidos facit, pullòsq. educit. Qua excubante fertur extento æquore pelagus silentibus ventis continua septem dierum tranquillitate mitescere, & eius fœtibus educandis obsequium ipsam rerum Naturam præbere.

^e Pellicanus, auis Ægyptia, habitans in solitudine Nili fluminis, vnde & nomen sumpsit: ^f nam Canopus Ægyptus dicitur. Fertur, si verum est, eam occidere natos suos, eosque per triduum lugere, deinde seipsam vulnerare, & aspersione sui sanguinis viuificare filios.

^g Stymphalidæ, aues à Stymphadibus insulis appellatæ, vbi plurimum abundant, aduersus quas Hercules sagittis est vsus: sunt enim pelagi volucres in insulis habitantes.

^h Diomedæas aues à socijs Diomedis appellatas, quos ferunt fabulæ in easdem volucres fuisse conuersos, forma fulicæ similes, magnitudine cygnorum, colore candido, duris & grandibus rostris. Sunt autem circa Apuliam in Insula Diomedea inter scopulos littorum & saxa volitantes, iudicant inter suos, & aduenas. Nam si Græcus est, propius accedunt & blandiuntur: si alienigena,

A morsu impugnant & vulnerant, lacrymosis quasi vocibus dolentes vel suam mutationem, vel regis interitum. Nam Diomedes ab Illyrijs interemptus est. Hæ aues Latine Diomedæ vocantur, Græci eas ^{ἰσώδιους} dicunt.

ⁱ Memnonides, aues Ægyptiæ, appellatæ à loco, vbi Memnon periit. Nam cateruatim aduolare dicuntur ex Ægypto ad Iliũ iuxta Memnonis sepulchrum, & proinde eas Ilienses Memnonias vocant. Quinto autem anno ad Ilium veniunt, & cum biduo circumuolauerint, tertia die ineuntes pugnam vicissim se vnguibus rostrisque dilacerant.

^k Hercyniæ aues dictæ ab Hercynio saltu Germaniæ vbi nascuntur, quarum pennæ ad eò per obscurum emicant, vt ^l quamuis nox obteta densis tenebris sit, ad præsidium itineris dirigendi præiactæ interluceant, cursusque vix pateat indicio plumarum fulgentium.

^m Onocrotalon Græci vocant rostro longo. Quorum duo genera sunt: aliud aquatile, aliud solitudinis.

ⁿ Ibis, auis Nili fluminis, quæ semetipsam purgat, rostro in anum aquã fundens. ^o Hæc serpentium ovis vescitur, ex eis escam gratissimam nidis suis deportans.

^p Meropes, eosdem & Gaulos, qui parentes suos recondere atque alere dicuntur.

Coredulus, genus volatile, quasi cor edens.

Monedula quasi monetula, quæ cum aurũ inuenit, aufert & occultat. Cic. pro Valer. Flac. Non plus aurũ tibi, quàm monedulæ, committendum.

^r Vespertilio, pro tempore nomen accepit, eò quòd lucem fugiens, crepusculo vespertino circumuolat, præcipiti motu acta, & tenuissimis brachiorum membranis suspensa: ^f animal murium simile, non tam voce resonans, quàm stridore: specie quoque volatilis, simul & quadrupes, quod in alijs aibus reperiri non solet.

^t Luscinia auis inde nomen sumpsit, quod cantu suo significare solet diei surgentis exortum, quasi lucinia. Eadem & Acredula, de qua Cicer. in Prognosticis: ^v Et matutinos exercet Acredula cantus.

^x Vlula auis, ^{ἀπὸ τοῦ ὀλοῦ λυζέειν}, id est, à planctu & luctu nominata: ^y cum enim clamat, aut fletum imitatur, aut gemitũ: vnde & apud augures, si lamentatur, tristitiam: tacens ostendere fertur prosperitatem.

X 2 Bubo,

Bubo, à sono vocis compositum nomen habet, auis feralis, onusta quidem plumis, sed graui semper detenta pigritie: in sepulcris die noctūque versatur, & semper commorans in cauernis: de qua Ouidius: *Fœdæque fit volucris venturi nuntialuctus, ignauus bubo dirum mortalibus omen.* Deniq. apud augures malum portendere fertur: nam cum in vrbe visa fuerit, solitudinem significari dicunt.

Noctua dicitur, pro eo quod nocte circumuolat, & per diem non possit videre. Nam exorto splendore solis, visus illius hebetatur. Hanc autem Insula Cretensis non habet, & si veniat aliunde statim moritur. Noctua autem non est bubo, nam bubo maior est.

Nycticorax, ipsa est noctua, quia nocte amat: est enim auis lucifuga, & solem videre non patitur.

Strix, nocturna auis habens nomen de sono vocis: quando enim clamat, stridet: de qua Lucanus: *quod trepidus bubo, quod Strix nocturna quertuntur.* Hæc auis vulgo Amma dicitur, ab amando paruulos, vnde & lac præbere fertur nascentibus.

Coruus, siue Corax nomen à sono gutturis habet quod voce coracinet. Fertur hæc auis, quod editis pullis escam plenè non præbeat, priusquam in eis per pennarum nigredinè similitudinè proprii coloris agnoscat. Postquam verò eos tetros plumis aspexerit, in toto agnitos abundantius pascit. Hic prior in cadaueribus oculum petit.

Cornix, annosa auis, apud Latinos Græco nomine appellatur, quam aiunt augures hominum curas significationibus augere, insidiarum vias mōstrare, futura prædicere. Magnum nefas hæc credere, vt Deus consilia sua Cornicibus mandet. Huic inter multa auspicia tribuunt etiam pluias portendere vocibus, vnde est illud, *Tunc cornix plena pluuiam vocat improba voce.*

Graculus, à garrulitate nuncupatus, non, vt quidam voluit, pro eo quod gregatim volent: cum sit manifestum ex voce eum nuncupari. Est enim loquacissimum genus, & vocibus importunum.

Picæ, quasi poëtricæ, quod verba in discrimine vocis exprimât, vt homo. Per ramos enim arborum pendulæ importuna garrulitate sonantes, etsi linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanæ vocis imitantur, de qua congruè quidam ait,

Pica loquax certa dominum te voce saluto. Si me non videas, esse negabis auem.

Picus, à Pico Saturni filio nomen sumpsit, eo quod ea in auspicijs vtebatur. Nā ferunt hanc aue quiddam habere diuinum, illo iudicio, quod in quacumq. arbore nidificauerit, clauus vel quicquid aliud fixum fuerit, diu hære non possit, quin statim excidat, vbi ea infederit. Iste est Picus Martius, nam alia est Pica.

Pauo, nomen de sono vocis habet, cuius caro tam dura est, vt putredinè vix sentiat, nec facillè coquatur, de quo quidam sic ait. *Miraris quoties gemmantès explicat alas. Et potes hunc saxo tradere dure coco?*

Phasianus, à Phaside Insula Græciæ, vnde primum asportatus est, appellatur. Testatur id vetus distichon illud, *Argiua primò sum transportata carina. Ante mihi notum, nil nisi Phasis erat.*

Gallus à castratione vocatus. Inter cæteras enim aues huic soli testiculi adimuntur. Veteres enim abscisos Gallos vocabant: sicut autè à leone leæna, & à dracone dracæna, ita à gallo gallina. Cuius membra, ferunt quidam, si auro liquefcenti misceantur, consumi.

Anas, ab assiduitate natandi aptum nomen accepit. Ex quo genere quædam Germanæ dicuntur, quod plus cæteris nutriant.

Anseri, nomen Anas dedit per deriuationem, vel à similitudine, vel quod & ipse natandi frequentiam habeat. Iste vigilias noctis assiduitate clangoris testatur. Nullum autem animal ita odorem hominis sentit, vt Anser, vnde & clangore eius Gallorū ascensus in Capitolio deprehensus est.

Fulica dicta, quod caro eius leporinam sapiat. Lagos enim lepus dicitur, vnde & apud Græcos Lagois dicitur. Est enim auis stagnensis, habens nidum in medio aquæ vel in petris quas aquæ circundant, maritimòque semper delectatur profundo. Quæ dum tempestatem persenserit, fugiens in vado ludit.

Mergis ab assiduitate mergendi nomen hoc hæsit. Sæpè autem demisso in profundum capite aurarum signa sub fluctibus colligunt, & præuidentes æquoris tempestatem cum clamore ad littora tendunt. Nam in pelago iam grauissimam esse tempestatem (constat) cum ad littora Mergi confugerint.

Accipiter,

Accipiter, auis animo plus armata quàm A vngulis, virtutem maiorem in minore corpore gestans. Hic ab accipiendo, id est, à capiendo nomen sumpsit. Est enim auis rapiendis alijs auibus auida, idcòque vocatur Accipiter, hoc est, raptor, vnde & Paulus Apostolus. Sustinetis enim si quis^b vos accipit, vt enim diceret, si quis rapit, dixit, si quis accipit.^c Fertur autè Accipitres circa pullos suos impios esse. Nam dum viderint eos posse tentare volatus, nullas eis præbent escas, sed verberant pennis & à nido præcipitant, atq. à tenero compellunt ad prædam, ne forte adulti pigrescant.

^d Capys Itala lingua dicitur à capiendo. Hunc nostri Falconem vocant, eo quod incuruis digitis sit.

Miluus, mollis viribus & volatu, quasi mollis auis, vnde & nuncupatur, ^e rapacissimus tamen, & semper domesticis auibus infidiatur.

Osis fragus, vulgo appellatur auis, quæ ossa ab alto dimittit, & frangit. Vnde & à frangendo ossa nomen accepit.

^f Turtur de voce vocatur, auis pudica, & semper in montium iugis, & in desertis solitudinibus commorans. Tecta enim hominum & conuersationem fugit, & commoratur in syluis. Quæ etià hyeme deplumata in truncis arborum concauis habitare perhibetur. Cuius è contrario columba hospitia humana diligit semper domorum blanda habitatrix.

Columbæ dictæ, quod earum colla ad singulas conuersiones colores mutant, aues mansuetæ, & in hominū multitudine conuersantes & ac sine felle, quas antiqui Venurias nuncupabant, eo quod nidos frequentent, & osculo amorem concipiant.

Palumbes, eo quod sint fartæ, à pabulo^h quas vulgus Titos vocat, auis casta, ex moribus appellatur, quòd comes sit castitatis. Nam dicitur quod amisso corporali consortio solitaria incedat, nec carnalem copulam ultra requirat.

ⁱ Perdix, de voce nomen habet, auis dolosa atque immunda. Nam masculus in masculum insurgit & obliuiscitur sexū libido præceps.^k Adeò autem frandulèta, vt alteri oua diripiens foueat, sed fraus fructū nō habet, denique dum pulli propriæ vocem genitricis audierint naturali quodā instinctu, hanc, quæ fouit relinquunt, & ad eandem, quæ genuit, reuertuntur.

Coturnices, à sono vocis dictæ, quas Græci ὄρτυγας vocant, eo quod primū visæ fuerint in Ortygia insula. Hæ adueniendi habent tempora. Nam æstate depulsa maria transmeant.

^l Ortygometra dicitur, quæ gregem ducit, eam terræ propinquantem accipiter videns rapit, ac propterea cura est vniuersis ducem sollicitare externi generis, per quam caueant prima discrimina. Cibos gratissimos habent semina venenorum, quam ob causam ijs veteres vesci interdixerunt. Solum enim hoc animal, sicut & homo, caducum patitur morbum.

^m Vpupā Græci appellant, eo quod stercore humana consideret, & fœtenti pascatur fimo, auis spurcissima, cristis extantibus galeata, semper in sepulcris & humano stercore commorans. Cuius sanguine quisquis se inunxerit, dormitum pergens dæmones suffocantes se videbit.

ⁿ Tucos, quos Hispani Cuculos vocant, à propria voce cōstat nominatos. Hi veniendi tempus habent miluorum scapulis suscepti, propter breues & paruos volatus ne per longa aëris spatia fatigati deficient. Horum saluæ cicadas gignunt, oua passeris nido recepta comedit & sua obijcit, quæ ille suscipit & fouet & nutrit.

^o Passeres verò sunt, minuta volatilia, à paruitate vocata, vnde & pusilli & parui.

^p Merula antiquitus medula vocabatur, eo quod moduletur. Alij Merulam vocatā aiunt, quia sola volat, quasi mera volans. Hæc cum in omnibus locis nigra sit, in Achaia candida est.

Hirundo dicta, quod cibos non sumat residens, sed in aëre capiat escas & edat, garula auis, & per tortuosos orbes & flexuosos circuitus peruolans, & in nidis construendis educandisque fœtibus sollertissima, habens etiam quiddā præscium, quod lapsura deferat, nec appetat culmina, à diris quoque auibus non impetitur, nec vnquam præda est, maria transuolat, ibiq. hyeme commoratur.

^r Turdi à tarditate dicti, hyemis enim cōfinio se referunt.

Turdela, quasi maior turdus, cuius stercore viscum generari putatur. Vnde & prouerbium apud antiquos erat, Malum sibi auem cacare.

^s Furfurio vocatus, quòd prius farre in farinam redactō pasceretur.

X 3 Fice-

Ficedulæ, dictæ quod ficos magis edant. A
Quod panditur versiculo veteri illo, Cùm
me ficus alat, cùm pascat dulcibus vis,
Cur potius nomen non dedit vna mihi?

Carduelis, quod spinis & carduis pasci-
tur, vnde etiam apud Græcos dicta
est ab *ἀρδ. γ. 15*, id est, spinis quibus alitur.

Augures autem dicunt & in gestu, & in
motu, & in volatu, & in voce auium signa
esse constituta.

Osces, aues vocant, quæ ore cantuque
auspiciam faciunt, vt coruus, cornix, picus.

Alites, quæ, volatu ostendere futura vi-
dentur: quæ si aduersæ sunt, Inebræ dicun-
tur, quod inhibeant, id est verent: si prosperæ,
Præpetes: & ideo Præpetes, quia omnes
aues priora petunt volantes.

Tertiam faciunt speciem auguriorum in
auibus, quam communem vocant, ex vtro-
que permixtam, id est, cùm aues ex ore &
volatu auguriantur, sed fidem non habet.

Omnium autem genera volucrum bis
nascuntur. Primum enim oua gignuntur,
inde calore materni corporis formantur, &
animantur.

Oua autem dicta, ab eo, quod sint vuida.
Vnde & vna eo quod intrinsecus humore
sit plena. Nam humidum est, quod exterius
humorem habet, vuidum quod interius.
Quidam autem putant ouum Græcam ha-
bere originem nominis. Isti autem dicunt
de v. littera ablata. Oua autem quædam inani
vento concipiuntur, sed non sunt genera-
bilia, nisi quæ fuerint concubitu masculino
concepta, & feminali spiritu penetrata. O-
uorum vim tantam dicunt, vt lignum per-
fufum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem
contracta aduratur. Admixta quoque calce
glutinare fertur vitri fragmenta.

Cap. VII. Vnum nomen auium--psittacus. Om-
nia ex Ambros. 5. Hex. c. 14. præter exempla, quæ ab Isidoro
quoque omiffa putabat Chacon.

b Vt Garamantes. De quib. Nicephorus lib. 9.

c Alia Enchoria Ex voce encuria, aut encoria, in-
cola librarij non omnino absurdè fecerant. Basilus, à quo
Ambrosius, è *χ. γ. 14*.

d Neq. n. omnis India. è Plin. 33. c. 11.

e Nam vnde volare, inde & ambulare. è Seru. ad
Pascentes illæ tantum prodire volando, Æn. 6.

f Et homo paruus, pullo. Vt supra ex Festo ostendimus.

g Tanti enim contuitus. Ex Hier. in Abd. c. 1.

h Nam & contra radios. Ex Ambros. 5. Hex. c. 18. &
in ps. 118.

k Harum quas dicunt Ambros. c. 20.

l Vultures autem. Idem in oratione de obit. Theodos.
Bradypus apud Græcos. Facilis fuit lapsus ex hac

voce in Gradipes, quæ in plerisq. CC. legitur Plin. 10. c. 22
Proxina sunt quas Hispania aues tardas appellat,
Græcia otidas.

m Ordine litterato. è Seru. Æn. 1. ad v. Cætu cin-
xere polum. Reliqua è Solin. c. de Thracia.

n Quem sonum oris potuis. è Solin. 35. & Ambros. V.
Hex. c. 16.

o Societatis comites. Sic pauld post columbam casti-
tatis comitem dicet.

p Olor autem dictus. Olorem Latinam vocem statim
faciet, sed è Græca ducti, nihil vetat, nisi aliena hac esse cum
Chacone nauis.

q Cygnus. Aliquanto durior notatio.

r Olores autem Latine. è Seruio ad v. Strymoniamq.
gruem, aut album detecit olorem Æn. 11.

s Nautæ bonam prognosin. è Seru. Æneid. 1. ad v.

B Aspicebis senos lat.

t Sicut Æmilius ait. Æmilius Macer in ornithogonia.
& ita legendum censebat Chacon apud Noniū in Profecta,
non Licinius. Nam quamuis vtriusq. Plinius meminert, ta-
men cum de auibus agit Æmilium citat. qui citatur etiam à
Non. in luculentus, ita è Seru. Æn. 1. ad v. Ignauum funos
pecus à præsepib. arcent.

v Srrushio. Ex Greg. 31. Moral. ad Tob. c. 39.

x Quodq. aua volare Ardea. è Lucan. 5. locus verò è
Seru. Georg. 1. & Æn. 7.

y Formidat. Ex Ambros. Hex. 5. c. 13.

z Tantalum vocant. Videndum, num potius Taurum.
Nam ardeam stellarem ita appellat Aristoteles. Quod bouis
mugitū voce imitetur. cuius meminit etiā. Plin. lib 10. c. 42.

a Phœnix auis dicta. Plin. lib. 13. c. 4. à phœnice, id est,
palma.

C Cinnamulcus. Plin. 10. cap. 33. & Sol. c. 46. idem est
cum cinnamomo. Sed cinnamomum vnico n. scribunt Græci
atq. ita scribi præcipit apud Latinos Nestor antiquus Gramm.

e Psittacus è Solin. c. 55.

d Halcyon quasi auis Oceana. Gothici Cyanea.

e Pellicanus. -fluminis. Verba Augustin. in. ps. 101.

f Nam Canopus Ægyptus dicitur. Nam Pelleus ca-
nopus malle, vt magis etymon responderet? Virgil. Georg.
Nā qua Pellæi gens fortunata Canopi. 4. Et tamen
lib. 19. c. 5. Nam Canopæa Ægyptus est.

g Stymphalides aues ab Stymphadib. insulis. CC.
Goth. Stromphalida aues ab Strophadib. insulis.
Vitiosum vtrumq. Nam neq. Stymphades insula (vt opi-
nor) dicuntur, neq. Strophalida aues. Est autem stymphalus

Arcadiæ palus, itemq. in Epiro Strophades insula, & vtrobique
aues, quarum illas confixisse sagittis Hercules, has abegisse
Zethus. & Calais Boreæ filij memorantur: de illis Lucret. 5.
vncisq. timenda, Vnguibus. Arcadiæ volucres Stym-
phala colentes--de his Virg. 3. Æn. Strophades Graio
stant nomine dictæ Insula Ionio in magno, quas
dita Celeno, Harpyæq. & c.

h Diomedæas aues. Locus plurib. ex auctorib. concin-
natus è Seru. ad v. Nunc etiam horribili visu p. seq.
Æn. 11. Aug. 18. de ciu. c. 16. Solin. c. 9. Plin. & Ouidio.

i Memnonides, Plin. 10. c. 26. Solin. c. 43. Albert. Magn.
23. de animal. Ouid. 13. met. am. Terq. rogam lustrant,
& consonus exit in auras Terplangor.

k Hercinæ aues. è Sol. 32.

l Quamuis nox obteta densis tenebris. Virg. Georg.
i. Semper & obtenta densantur nocte tenebræ.

m Onocrotalon-- quorum duo genera. Ex Hier. in
Soph.

- scph. 2. Est auis hac voracissima, propterea Martial. turpe A
Rauennatis guttur Onocrotali. Vid. Nebriff. in lib. de.
L. locis.
- n Ibis auis Nili. Plin. 8. c. 27. Ælian. 2. c. 35.
o Hæc serpentum ouis. è Solin. c. 45.
p Meropis-- eol. & gaulos. Sic vocant Itali, nos aue-
javucos.
- p Quam monedulæ committend. committens le-
gitur apud Cicer. Vid. Plin. lib. 10. c. 29.
r Vespertilio. Ex Ambros. Hexaem. 5. c. 24.
s Animal murium simile. Verba Hierony. in 1s. 2. cap.
t Luscinia Ex Ambros. Hexaem. 5. c. 11. Diuersa tamen
origo placuit Varroni. lusciola, aut luscinia (inquit) quod
luctuosè canere existimatur, atque esse ex Attica
Progne in luctu facta auis.
v & mat. e. a. c. & matutinis Acredula vocibus
instat, vocib. instat & alsiduas iacit ore querelas.
i. de diuinatione ex ijsa. prognost. Quintus frater.
x Vlula auis. è Seru. eclog. 8.
y Cum enim clamat. Seruius hæc de bubone, non de
vlula Æn. 4.
z Hanc autem insula Cretenf. è Solin. c. 16.
a Nam exorto splendore. Ambr. 5. hex. c. 24.
b Noctua autem non est bub. è Seru. Æn. 12.
c Nycticorax ipsa est noctua Hieronym. epist. 135. ad
Sunniam.
d quia noctem amat. Aug. in Ps. 101.
e est n. auis lucifuga. è Ser. Georg. 1. ad v. Nequic-
quam seros e. noct.
f & solem videre non pat. De Vespertione dixit Hie-
ronym. 1s. 2.
g Strix. Vid. Fest. sed quod vulgè Amias dici refert. hinc
quidam nutrices amias à nostris vocari putat. alij vero nō Latī-
nam vocē, sed à Gothis aduectā existimāt. Sed,
qui Hebraam dixerit, minus, credo, fallit.
h Coruus -- fertur hæc auis. è Greg. 30. Moral. c. 9.
Al. 15.
i Oculum petit. Catull. de Cominio -- Non equidē
dubito, quin primum inimica bonorum -- Lingua
execta auido sit data vulturio, -- Effoscos oculos vo-
ret atro gutture coruus, -- Intestina canes, cætera
membra lupi.
k significationibus augere. Ita solus Vulcan. reliqui
agere.
l Pica. q. poetrix. Vel ad Persum respexit -- Coruus
poetas, & poetridas picas -- aut ad fabulam de Pieridi-
bus in picas mutatis.
m Picaloquax. Carmen Martialis.
n In quacumque arbore nidificauer. Ex Plin. 10.
cap. 18.
o iste est picus Martius. è Seru. ad v. Aurea percuf.
virga Æn. 7.
p Pauo -- vt putredinem vix sentiat. Ex Augu. 21.
de ciuit. c. 4.
q de quo quidam. Martialis.
r à Phaside insula Græciæ. Fluitio potius, aut vrbe.
s consumi. Aurum scilicet. Plin. 29. c. 4. Si auro li-
quescenti gallinar. membra misceantur, consumūt
id in se, ita hoc venenum auri est.
t Iste vigilias noctis. Ex Ambros. Hex. 5. c. 13.
v Nullum animal. è Ser. Æn. 8.
x Fulica dicta, eo quod caro eius leporē, sapiat. Fu-
liginem, credo, aut viginem sapit. sed quorsum illud: lagos n.
- lepus dicitur -- mirum ni glossema est.
y Est enim auis stagnens. Ex August in. ps. 103.
z maritimo q. l. d. p. Ex Ambros. c. 13.
a mergis ab alsid. Ita est in Goth. & apud Ambros. ve-
liqua ex Virg. Georg. 1.
b si quis vos accipit. Ex Greg. 33. Moral. c. 11. Al. 16.
c Fertur autem accipiter. Ex Ambros. c. 18.
d Capys. Seru. ad Carmen -- Et capys hinc nomen
Campanæ ducitur vrbi. constat (inquit) Capuam à
Thuscis conditā viso falconis augurio, qui Thusca
lingua Capys dicitur. & Fest. in Capuam.
e rapacissimus, &c. Verba Hieronymi ad Zachar. c. 5.
f Turtur auis pudica. Hieron. 1. contra Iouinian. Tur-
tur auis pudicissima. & Orig. hom. 2. in Cant. Hiero. in-
terprete, turtur semper in montium iugis, & arborū
verticib. commoratur.
g ac sine felle. Quod minimum fellis habeat vt dixi-
mus supra. vid. Arist. 2. de hist. anim. c. 15.
h quas vulgè Titos. Seru. eclog. 1. Columbæ quas
vulgus tetas vocat.
i Perdix de voce nomen habet. Est enim πέρδιξ οὐδὲν
flagitium (vt ait Plautus) crepando facere. honeste Stadius-
quiq. refert iūgens iterata vocabula perdix. Hieron.
men (oratoriè credo, vt causa seruiret) à perdendo perdicem
nominatam dixit ep. 48.
k aded autem fraudulenta. Ex Ambros. 6. c. 3. & Hie-
ronym. ad Ierem. 17. & ep. 48.
l Ortygometra. è Solino.
m Vpupa. Ex Hier. in Zacha. c. 25. vsq. ad cōmorans.
n Tucos quos Hispanicuculos. Inuerso ordine in libris
omnib. legerim cum Chacone, Cuculos quos Hispani cucos.
o Merula. q. mera volans. sic Varro, & Festus. sed
improbat Quintilian. lib. 1. c. 5.
p hæc cum in omnibus locis nig. è Solin.
q à diris quoq. auibus. Ita est in Gothicis recte. Solin.
minime certè à diris auibus impetuntur, neq. vn-
quam prædæ sunt, vt sacra.
r hyemis enim confin. Ambros. 5. Hex. c. 14.
s Furfurio. Sine Farsario, vt amque enim lectionem ad-
mittunt & Gothici characteres, & ipsa notatio. Varro. 3. de
re rust. Diebus xx antequàm quis tollere vult tur-
dos, largius dat cibum, quod plus ponit, & farre
subtiliore incipit alere.
t Carnuelis. è Seru. Geor. 3. ad v. lictorāq. Halcyo-
nem resonant, achalantida dumi.
v Oscines. Ex Festo,
x Quæ si aduersæ sunt Inebræ. Fest. Inebræ aues,
quæ in augurijs aliquid fieri prohibent, & prorsus
omnia inebra appellantur, quæ tardant, vel morā-
tur agentem. Gloss. Enibra Eværia. Inebra ὄρνιθον
μαυροειδῶν. Ember picus ὄρνιθον πορνῆα. Enibrum
πγαγμαῖος ἐπιδακῆς.
y Præpetes. Vid. Seru. ad v. Præpetis omina pennæ
Æn. 3. Agell. lib. 6. c. 6. & Fest.
z auguriantur. Ita V. c. 1. auguria faciunt.
a Sed fidem non habet. Hoc est, ea auguria certa, &
rata non sunt, mendosè omnes libri, sed fides hoc vel hæc
non habet: Rabanus, sed fides Christi hoc nō habet,
quasi minus superiora fides Christi damnet.
b Omnium autem genera volucr. Ex Lactan. de
opif. c. 3.
c Vnde & vua. è Seru. eclog. 10.
d Quorum vim. Ex Plin. 29. c. 3.

LIBRO
DEL DR.
MARCO

De minutis volatilibus. Cap. VIII. A^k hæ in Italia apud Rheginos multæ sunt, nec vsquam alibi.

A Pes^a dictæ, vel quòd se pedibus inuicè alligent, vel pro eo quòd sine pedibus nascantur.^b Nam postea & pedes, & pennas accipiunt. Hæ sollertes in^c generandi mellis officio, assignatas incolunt sedes, domicilia inenarrabili arte componunt, ex varijs floribus fauum condunt, textisq. ceris innumera prole castra replent, exercitum & reges habent, prælia mouent, fumum fugiunt, tumultu exasperantur. Has plerique experti sunt nasci de bouum cadaueribus.^d Nā pro his creandis, vitulorum occisorum carnes verberantur, vt ex putrefacto cruore vermes creentur, qui postea efficiuntur apes.^e Propriè autem Apes vocantur ortæ de bobus, sicut Crabrones de equis, Fuci de mulis, Vespæ de asinis.

^f Costros Græci appellât, qui in extremis partibus fauorum maiores creantur, quos aliqui reges putât (dicti quòd castra ducât.)
^g Fucus est maior ape, crabrone minor. Dicitur autè fucus quòd alienos labores edat, quasi fagus. Depascitur enim quòd non laborauit: De quo virgil. Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

Vespæ. ----

Crabrones vocati à cabo, i. caballo, quòd ex his creentur: sicut autè Crabrones nascuntur de equorum carnibus putridis, ita ex eis iterum sæpè nascuntur Scarabæi, vnde & cognominati sunt.

^h Tauri vocantur Scarabæi terrestres Ricino similes.

ⁱ Buprestis, animal est in Italia paruum, simillimum scarabæo, longipedi. Fallit inter herbas bouè maximè, vnde & nomè habet, deuoratūq. tacto felle ita inflāmat, vt rūpat.

Cicendela, scarabæorū genus est, eo quòd gradien s vel volans lucet.

Blattæ, à colore nuncupatæ, siquidem & comprehensæ manū tingunt, vnde & blatteum colorem dicunt. Hoc autem animal lucem videre non patitur, contrarium muscæ: nam musca lucipera, & blatta lucifuga est, per noctem enim tantum ambulat.

Papiliones, auiculæ sunt, quæ maximè abūdant florentibus maluis, quiq. vermiculos stercore suo faciunt nasci.

Locusta, quòd pedibus sit longis, veluti hasta, vnde & eam Græci, tam maritimam, quàm terrestrem astacon appellant.

Cicadæ, ex cuculorum nascuntur sputo,

Musca ex Græco venit, sicut & mus: hæ, sicut & apes, necatæ in aqua, aliquoties post vnus horæ spatium reuiuiscunt.

Cynomyia Græcè vocatur, i. musca canina. Nam *κυνων* Græcè canis vocatur.

^l Culex ab aculeo dictus, quòd sanguinè fugat: habet enim in ore fistulā in modū sti muli, qua carnè terebrat, vt sanguinè bibat.

^m Cyniphes, muscæ minutissimæ sunt, sed aculeis permolestæ, qua tertia plaga superbus populus Ægyptiorum cæsus est.

ⁿ Oestrus, animal armentis aculeis permolestum. Oestrum autem Græcum est, quòd Latinè Asilus, vulgò Tabanus vocatur.

^o Bibiones sunt qui in vino nascuntur, quos vulgò mustiones à Musto appellât, vnde & Afranius, Ad me cū spectas, fabulariq. incipis. Ex ore in oculos tuos bibiones inuolât.

^p Gurgulio dicitur, quia penè nihil aliud est, nisi guttur.

^a Cap. VIII. Apes dictæ. è *Seru. Geor. 4. ad carmen*, Aut illæ pedib. connexæ.

^b Nam postea & ped. *Ex eod. ad v. Trunca pedum primo.*

^c generandi mellis officium. *Ex Laët. lib. 3. c. 10.*

^d Nam pro his creandis. *Seru. ad v. cæsisq. iuuècis.*

^e propriè tamen apes. *Ex eod. ad v. Ignauum fucos, Æn. 1.*

^f Costros Græci appellant. *Castros impressi libri, Chacon Oestros legebat, cū costros in libris omnibus sit, alienasq. esse illas voces* (dicti quòd castra ducant) *Cur enim Græca vocis Latinum etymon aptaret, quòd peruersissimum esse Seruius, & Charisius dicunt. Sumpta enim esse hæc è Palla-dio lib. 6. c. 10. Hoc mense incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculæ, quas aliqui reges putant, sed Græci δίσπρος appellant, & necari iubent. Eadem propè Columella lib. 6. cap. 10. Sed cum rursus paullo post de æstris sermo sit, Costros hoc loco mouere religio fuit.*

^g Fucus ape mai. crabr. min. *Verba Æmilij Macro apud Seru. loco cit.*

^h Tauri vocantur scarab. *Ex Plin. 30. c. 5.*

ⁱ Buprestis. *Ex eod. lib. c. 4.*

^k Hæ in Italia apud Rhegin. è *Solin. c. 8.*

^l Culex ab aculeo. *Non dubito, quin ex Aug. in ps. 148. quis dedit aculeum culici, vt sanguinem sugat? quæ tenuis fistula est, qua sorbet?*

^m Cyniphes. *Aug. 3. de Trinit. c. 7. Cyniphes musculæ sunt breuissimæ, qua tertia plaga superbus populus Ægyptiorum cædebatur. à Græcis κύνιπες, κύνιπες, & κύνιπες ab Aetio dicuntur.*

ⁿ Oestrum autem Græcum. *Verba Seruij Georg. 3. ad v. Oestrom Graij vertere vocantes.*

^o Bibiones. *Al. bibones. Afranij scnatij nihil elegantius.*

^p Gurgul, è *Seru. Geor. 1.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVSTERTIVS.

De mundo, & partibus.

P R Æ F A T I O.

IN hoc libello, quasi in quadam breui tabella, quasdam cæli causas, sitúsque terrarum, & maris spatia annotauimus; vt in modico lector ea percurrat, & compendiosa breuitate etymologias eorum causáque cognoscat.

DE MVNDO.

Cap. I.

MVNDVS^a est cælum; terra, mare, & quæ in eis, opera Dei, de quo dicitur: & mundus per eum factus est. Mundus Latine à philosophis dicitur, ^b quod in sempiterno motu sit, vt cælum, sol, luna, aër, maria. Nulla enim requies eius elementis concessa est, idcoque semper in motu est. Vnde & animalia Varroni videntur elementa, quoniam per semetipsa, inquit, mouentur. Græci verò nomen Mundo de ornamento accommodauerunt, propter diuersitatem elementorum & pulchritudinem siderum. Appellatur enim apud eos κόσμος quod significat ornamentū. ^c Nihil enim Mundo pulchrius oculis carnis aspiciamus.

^d Quattuor autem esse (constat) climata mundi, id est, plagas: Orientem, Occidentē, Septentrionem, & Meridiem.

Oriens, ab exortu solis est nuncupatus.

Occidens, quod diem faciat occidere, atque interire. Abscondit enim lumen mūdo & tenebras superinducit.

Septentrio autem à septem stellis axis vocatur, quæ in ipso reuolutæ rotantur. Hic propriè, & vertex dicitur, eò quòd vertitur, sicut poëta ait, Vertitur interea cælum.

^e Meridies, vel quia ibi sol faciat medium diem, quasi medidies, vel quia tunc purius

^A micat æther. Merum enim purum dicitur. Ianuæ cæli, duæ sunt, Oriens & Occidens: nam vna porta sol procedit, alia se recipit.

^f Cardines autē mundi duo, Septentrio & Meridies, in ipsis enim voluitur cælum.

^a Cap. I. Mundus est cælum, & terra. *Ex Augusti tract. 2. in Ioann.*

^b quod in sempiterno motu. *Idem etymon secutus videtur Festus cum dixit, Mundus appellatur cælum, & terra, mare & aer. Mundus etiam dicitur ornatus muliebris, quia non est alius; quàm quod moueri potest. Varro verò, & Plinius ab absolutata perfectaq. elegãtia mundum ex Græcor. imitatione dictum volunt, & Cicer. de Vniu. vt hunc varietate distinctum benè Græci κόσμον, nos lucentem Mundum nominaremus.*

^B ^e Nihil enim Mundo pulchrius o. c. a. *Verba Hieron. in Ion. c. 1.*

^d Quattuor autem esse constat clim. *eod. modo loquitur Hieronymus in nom. Heb. ex Exod. & in quest. in Genes. c. 13. quattuor (inquit) climata mundi posuit, Orientem, & Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. Vid. Seru. Geog. 1. ad v. Mundus vt ad Scythiam, Riphæasque arduas arces.*

^e Meridies. *Eodem modo supra lib. 3. cap. 4. 1. & lib. 5. cap. 3. 1.*

^f Cardines mundi. *Supra lib. 3. c. 37.*

De Atomis. Cap. II.

CA Tomos philosophi vocant quasdam in mundo corporum partes tam minutissimas, vt nec visui pateant, nec τὸμῆν, id est, sectionē recipiant, vnde & ἀτομοὶ dicti sunt. Hi per inane totius mundi irrequietis motibus volitare, & huc atque illuc ferri dicuntur, sicut tenuissimi pulueres, qui infusus per fenestras

fenestras radijs solis videntur, ex ijs arbores & herbas & fruges omnes oriri, & ex ijs ignem & aquam, & vniuersa gigni, atq. cōstare quidam philosophi gentium putauerunt.

Sunt autem atomi, aut in corpore, aut in tempore, aut in numero (aut in littera). In corpore vt lapis: Diuidis eum in partes, & partes ipsas diuidis in grana, veluti sunt arenæ, rursúmque ipsa arenæ grana diuide in minutissimum puluerem, donec si possis peruenias ad aliquam minutiam, quæ iam non sit, quæ diuidi vel secari possit. Hæc est atomus in corporibus. In tempore vero, sic intelligitur atomus: Annum verbi gratia diuidis in menses: menses, in dies: dies, in horas: adhuc partes horarum admittunt diuisionem, quousque venias ad tantum temporis punctum, & quandam momenti stillam, vt per nullam morulam produci possit, & ideò iam diuidi nō potest. Hæc est atomus temporis: In numeris, vt puta octo diuiduntur in quattuor, rursúm quattuor in duo, deinde duo in vnum. Vnus autem atomus est, quia infecabilis est. ^b Sic & in littera, nam orationem diuidis in verba, verba autem in syllabas, syllabam autem in litteras. Littera pars minima atomus est, nec diuidi potest. Atomus ergò est, quod diuidi non potest, vt punctus in Geometria. Nam τὸ μὴ Græcè sectio dicitur, ἄτομος indiuisio.

^a Cap. II. Atomus philosophi. *vid. Plutarch. 1. de placit. philos. c. 3. & Stob. eclog. 1. phys. cap. 17. & Seru. in Sileno.*

^b Sic & in littera. *è Serg. in art. Donati.*

De Elementis. Cap. III.

HYlen ^a Græci rerum quandam primam materiam dicunt, nullo prorsus modo formatam, sed omnium corporalium formarum capacem, ex qua visibilia hæc elementa formata sunt: vnde & ^b ex eius deriuatione vocabulū acceperunt. ^c Hanc Hylen Latini materiam appellauerunt, ideò quia omne informe, vnde aliquid faciendum est, semper materia nuncupatur. Proinde & eam poëtæ sylum nominauerunt. Nec incongruè, quia materiæ sylum sunt. ^d Græci autem elementa στοιχία nuncupāt (eo quòd sibi societatis concordia & communione quadam conueniant, nam sic ea inter se naturali quadam ratione iuncta dicuntur) modo originem ab igne repetentes vsque ad

terram: modo à terra vsq. ad ignem: vt ignis quidem in aëra desinat, aër in aquã dente- tur, aqua in terram crasset, rursúsque terra diluatur in aquam, aqua rarescat in aëre, aër in ignem extenuetur. Qua propter omnia elementa omnibus inesse sed vnum quodque eorum ex eo quòd amplius habet accepisse vocabulum. Sunt autem diuina prouidentia proprijs animantibus distributa: nã cælum angelis, aërem volucris, mare piscibus, terram hominibus, cæterisq. animantibus Creator ipse impleuit.

^a Cap. III. Hylen. *Ex Augu. 20. contra Faust. c. 14.*

^b ex eius deriuatione vocabulum accepit. *Nempe vt elementa sint, quasi hylementa.*

^c Hanc hylen Græci. *Seru. Æn. 8. ad v. Aruor. pectorisque Deo.*

^d Græci autem elem. στοιχία. *Ambros. Hex. 3. cap. 4.* Vnde & Græcè στοιχία dicuntur, quod sibi conueniant, & concinant.

De Cælo. Cap. IV.

CÆlum ^a vocatum, eò quòd tanquam cælatum vas impressa lumina habeat stellarum veluti signa. Nam cælatum, dicitur vas quod signis eminentioribus refulget. Distinxit enim cælum Deus claris luminibus, & impleuit: solis scilicet & lunæ orbe fulgenti, & astrorum micantium splendentibus signis adornauit. ^b Alias autè à superiora celando. ^c Hic autem Græcè ἀφανὸς αἶθρ' τῆ ἐπάνω θαι, id est, à videndo, eo quòd aër perspicuus sit, & ad speculandum purior. Cælum autem in scripturis sanctis ideò Firmamentum vocatur, quod sit cursu siderū, & ratis legibus fixisque firmatum: interdū & cælū pro aëre accipitur, vbi venti & nubes, ptocellæ, & turbines fiunt. ^d Lucretius: cælo, qui dicitur aër. Et Psalmus, Volucres cæli appellat: cùm manifestum sit aues in aëre volare: & nos in consuetudine hūc aërem cælum appellamus: nam cùm de sereno vel nubilo quærimus, aliquando dicimus: qualis est aër? aliquando, quale est cælum?

^a Cap. IV. Cælum vocatum. *Ex Ambros. 2. Hex. c. 4. alijs cælum quasi νόλον, id est, cauum.*

^b Alias autè à superiora celando. *Absunt hæc à CC. Rom.*

^c Hoc autem Græcè ἀφανὸς. *Ex Ambros. 5. Hex. cap. 22. Auctor vero libri de mundo ad Alexand. quod super τὰ ἄρα, id est, montes sit.*

^d Lucretius. lib. 4. Sunt etiam quæ sponte sua gignuntur, & ipsa Constituuntur in hoc cælo, qui dicitur aër.

^e & nos in consuetudinem, *Ex Aug. de agone Christ. cap. 3.*

De partibus Cæli. Cap. V.

AETHER locus est, in quo sidera sunt, & significat eum ignem, qui à toto mundo in altū separatus est. ^a Sanè Æther est ipsum elementum: Æthra verò splendor ætheris, & est sermo Græcus.

Sphæra cæli dicta, eò quòd species eius in rotundum formata est, sed & quicquid tale est, à volubilitate sphæra à Græcis dicitur, sicut & pilæ, quibus ludunt infantes. Nam philosophi dicunt cælum in Sphæra figurā ^B vndique esse conuexum, omnibus partibus æquale, concludens terram in media mundi mole libratant. Hoc moueri dicunt, & cū mora eius sidera in eo fixa ab Oriente vsq. ad Occidentem circuire, Septentrionibus breuiiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

Axis, est Septentrionis linea recta, quæ per mediam pilam sphæra tendit, & dictus axis, quòd in ea sphæra vt rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

Cardines, extremae partes sunt axis, & dicti cardines, eò quòd per eos vertitur cælū.

Poli, sunt circuli, qui currunt per axem. Horum alter est Septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturq. Boreus: alter Australis qui nunquā videtur, & Austronotius dicitur. Et dicti Poli, quòd sint axiū cycli ex vsu plaustrorū, à poliendo scilicet nominati, sed polus Boreus semper videtur, Austronotius nunquā, quia dextra cæli altiora sunt, presā Austri.

Conuexa, extrema cæli sunt, à curuitate dicta: nam conuexum curuum est & inclinatum, & in modum circuli flexum.

Lacteus circulus, via est, quæ in sphæra videtur, à candore dicta, quia alba est: quā aliqui dicunt viam esse, qua circuit sol, & ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

^a Cap. V. Æther. Repetitur hoc caput ex lib. 3. cap. 32. 36. 38. & 45.

^b Sanè æther est. Verba Seruij ad v. lucidus æthra, Æn. 2.

^c Horum alter est Septentrional. Ex commentarijs Arati in fine.

De Circulis cæli. Cap. VI.

Habitatio ista cæli circulorum distincta zonis, quasdam partes temperie sua in-

colere permittit, quasdam negauit, enormitate frigoris aut caloris. Zonæ autem ipsæ quinque sunt: quæ ideò zonæ vel circuli appellantur, quòd in circumductione sphærae existunt. Quorum primus circulus ideò Arcticus appellatur, ^a eò quòd intra eū Arcticorum signa inclusa perspiciuntur, quæ à nostris in visarum speciem ficta, Septétriones appellantur. Secundus circulus ex eo τροπικός ἤριος dicitur, quia in eo circulo sol Aquilonis sinibus æstatem faciens, vltra eū circulum non transit: sed statim reuertitur, & inde Tropicus appellatur. Tertius circulus ἰσημερινός, qui à Latinis ideò Æquinoctialis appellatur, eò quòd sol cū ad eum orbem peruenit, æquinoctium facit. ἰσημερινός enim Latinè dies dicitur æquinox, quo circulo dimidia sphærae pars constituta perspicitur. Quartus circulus. Antarcticus vocatur, eò quòd contrarius sit circulo, quæ Arcticū nominamus. Quintus circulus χειμερινός τροπικός: qui à Latinis Hyemalis siue Brumalis appellatur, ideò quia sol, cū ad eū circulum peruenit, hyemē ijs, qui ad Aquilonem sunt, facit, a statem autem ijs, qui in Austri partibus commorantur. Zodiacus autem circulus est, (qui duodecim continet signa, & τὰ ζώδια, id est, animalibus, ita dictus.)

^c Cap. VI. Eo quod intra ipsum Arcticorum signa. Itac quoq. ex lib. 3. c. 43. Arcturi, quod est in editis non displicet (quoniam Arcticorū sit in Gothicis) sunt n. verba Hygini lib. 1. astronom. vt illic notauimus.

^b Zodiacus circulus est. Lacuna est in Gothicis quibusd. post hac verba & hic, & in lib. 3. quam impleri nolim, cum vtrobique dissideant inter se codices, qui eam explent.

De aëre et nube. Cap. VII.

AER, est inanitas plurimum habens admixtum raritatis ^a, quàm cætera elementa. De quo Virgilius, ^b Longum per inane secutus. Aër dictus ἀπὸ τῆς ἀίρας, ab eo quòd ferat terrā, vel ab eo quod feratur. Hic autē partim ad cælestē, partim ad terrenā materiam pertinet: nam ille subtilis, vbi ventosi ac procellosi motus non possunt existere, ad cælestem pertinent partem, iste verò turbulentior, qui exhalationibus humidis corporefcit, terræ deputatur, quique ex se multas species reddit: ^c nam commotus ventos facit: vehementius concitatus, ignes & tonitrua: contractus, nubila: conspissatus, pluuia: congelantibus nubilis, niuem: turbulentius

tius congelantibus densioribus nubilis, grā- A
dinem: distentus, serenum efficit: nam aëre
densum nubem esse constat: nubem rare-
factam & solutam, aërem.

^d Nubes dicta ab obnubendo, id est, operie-
do cælum, vnde & nupta, quod vultus suos
velent, ^e vnde & Neptunus quod nubat, id
est, mare terrā tegat. ^f Nubes autē aëris de-
sitas facit. Venti enim aërem conglobant,
nubemque faciunt, vnde est illud: atque in
nubem cogitur aër.

^a Cap. VII. quàm cætera elementa. *Assentior Cha-
coni, cui adulterina videntur hæ voces.*

^b longum per inane secutus. *Nonsunt hæc apud Ma-
ronē. Ergo legas licebit, vel ex Sileno- magnum per inane B
coaacta, vel ex XI. AEn. vacuum per inane volutus.*

^c nam commotus ventos, &c. *Verba sunt Aug. 3. de
Genes. ad lit. c. 10.*

^d nubes dicta, è *Seru. ad v. arsurasq. comas obnu-
bit amictu.*

^e Vnde & Neptunus. *Arnob. - 3. aduers. Gens. quod aqua
nubat terram. putabat Chacon Isidorum scripsisse: vnde &
Neptunus, quod nubat terram: & mare Neptuni, tegat, &
nubat glossas fuisse alienas.*

^f nubes autem aëris densitas. *Ex eod. AEn. 5. atque
in nubem cogitur aër.*

De tonitruo. Cap. VIII.

Tonitruum dictum quòd sonus eius ter- C
reat, ^a nam tonus, sonus. Qui ideò inter-
dum tam grauitur concutit omnia, ita ^b vt
cælum discidisse videatur, quia cum procel-
la vehementissimi venti nubibus se repen-
te immiserit, turbine inualescete, exituque
quærente, nubem, quam excauauit, impetu
magno percindit, ac sic cum horrendo fra-
gore defertur ad aures. ^c Quod mirari quis
nō debet, cum vesicula, quamuis parua, ma-
gnum tamen sonitū displosa emittat. Cum
tonitruo autem simul & fulgura exprimit,
sed illud celerius videtur, quia clarū est, hoc
autem ad aures tardius peruenit. Lux autē,
quæ apparet ante tonitruum, ^d Fulgetra vo-
catur. Quæ, vt diximus, ideò ante videtur,
quia clarum est lumen, tonitruū autem ad
aures tardius peruenit.

^a Cap. VIII. nam tonus, sonus. *Tonitruum à Cecina
tonum dictum refert Seneca lib. 2. natural. quest. & à pris-
cis quidem tonitruum, atate sua non nisi tonitrua pluraliter
efferi.*

^b Ita vt cælū discidisse. *Discessisse quoq. & deci-
disse legitur, quar. ego scripturarum vt nulli prorsus reijcio,
ita discidisse libentius amplector, vt se discidisse intelligas, vt
sæpe alias. na & discindi legit Romanus codex, & discisse*

alij mendose, & percindit, vel percindit potius, quod se-
quitur, ter vsurpauit eadē in re Lucretius, quem imitatur hoc
loco Isidorus, & exemplum de vesicula displosa magis disci-
disse videtur postulare. Quod vero ad discessisse attinet, non
semel in libris de diuinatione discessus cali legitur.

^c Quod mirari quis non debeat cum, vesicula.
*Lucret. lib. 6. Nec mirum cum plena animæ vesicula
parua, Sæpe ita dat pariter sonitum displosa re-
pente.*

^d Fulgetra vocatur. *Al fulgetrum. Sed fulgetra omni-
no legendū ex Seru. AEn. 8. ad- fulgores nunc terrificos
ignemq. metumque. Vulcanius fulgor edidit.*

De fulminibus. Cap. IX.

Fulgur & fulmen, ictus cælestis iaculi, à fo-
riendo dicti: ^a fulgere enim ferire est ac
percutere. ^b Fulmina autem collisa nubila fa-
ciunt: ^c nam omnium rerum collisio ignem
creat, vt in lapidibus cernimus, vel attritu
rotarum, vel in syluis arborum: simili modo
in nubibus ignis, vnde & prius nubila sunt,
deinde ignes. Ex vento autem & igne ful-
mina (certum est) in nubibus fieri, & impul-
su ventorum emitti: ideò autem fulminis
ignem vim habere maiorem ad penetran-
dum, ^d quia subtilioribus elementis factus
est, quàm noster, id est, qui nobis in vsu est.
Triasunt autem eius nomina, fulgur, ful-
gor, & fulmen. Fulgur, quia tangit: fulgor,
quia incendit & vrit: fulmen quia findit:
ideo & cum ternis radijs finguntur.

^a Cap. IX. Fulgere enim ferire. *Fest. fulgere pris-
ci pro ferire dicebant, vnde fulgur dictum est.*

^b Fulmina autem. è *Seru. ad v. iaculata è nubibus
ignem. AEn. 1.*

^c Nam omnium rerum coll. -- arborum. *Verba
Seruij AEn. 1. ad illud, vnde imber, & ignes.*

^d quia subtilioribus elementis. *Respexit ad Lucretij
carmina lib. 2. Quare fulmineus multo penetratior
ignis, Quam noster fluat è tedis terre sibus ortus.
Dicere enim possis cælestis fulminis ignem, Sub-
tilem magis è paruis constare figuris.*

De Arcu, & nubium effectibus. Cap. X.

Arcus cælestis dictus à similitudine cur-
uati arcus. Iris huic proprium nomen
est. Et dicitur Iris quasi aëris, id est, quod per
aerem ad terras descendit. Hic autem à so-
le resplendet, dum caux nubes ^b ex aduerso
radium solis accipiunt, & arcus speciem fin-
gūt, cui varios colores illa dat res, quia aqua
tenuis, aër lucidus, & nubes caligans irradia-
ta, ista varios creant colores.

Pluuiæ

Pluuiæ dictæ, quòd fluant, quasi fluuiæ. A
 c Nascuntur enim de terræ & maris anhelitu, quæ, cum altius eleuatæ fuerint, aut solis calore resolutæ, aut vi ventorum cõpressæ, stillantur in terris.

Nimbus, est densitas nubis in tempesta, & obscura, & inde nimbus à nube. d Sunt autem nimbi repentiniæ & præcipites pluuiæ: nam pluuias vocamus lentas & iuges, quasi fluuias, vel quasi fluentes.

Imbres autem & ad nubes & ad pluuias pertinent, dicti à Græco vocabulo, quòd terram inebriant ad germinandũ. Ex his enim cuncta creatur, e vnde & Lucretius, Ex igni, B terra, atque anima nascuntur, & imbri. Est autem nomen Græcum.

Grando appellata, quòd forma eius granorum similitudinem habeat. Hæc autem ventorum rigore durantur in nube, ac solidantur in niuem, ruptoque aère soluuntur.

Nix, à nube, vnde venit.

Glacies, à gelu & aqua, quasi gelaquies, id est, gelata aqua.

Gelu autem, quòd eo stringatur tellus, y quippe terra dicitur. Tunc autem maiori gelu stringitur terra, cum fuerit nox serena.

Pruina, est matutini tẽporis frigus: quod inde pruinę nomen accepit, quia sicut ignis vrit. πύρ enim ignis: f vrere verò & ad solem, & ad frigus pertinet. Nã vno sermone duo diuersa significantur, pro eo quòd vnum effectum habent. Similis enim vis est caloris & frigoris, vnde & vtraque saxa rumpunt. Nã calor vrit, vt est. Vritur infœlix Dido. Item frigus vrit, vt est, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ros, Græcum est, quod illi δρόρος dicunt. Alij ros putant dictum, quia rarus est, non spissus, vt pluuia.

Nebula inde dicta, vnde & nubila, ab obnubendo scilicet, hoc est, operiẽdo terram, siue quòd nubes volãs faciat. Exhalat enim valles humidæ nebulas, & fiunt nubes, inde nubilum, inde niues. Nebulæ autem impetunt, cum serenitas est, summa, cum nubilum.

Caligo, vmbra est de spissitudine aëris effecta. Et dicta caligo, quod maximè aëris calore gignatur.

Tenebræ dicuntur, quòd teneant vmbas. s Nihil autẽ sunt tenebræ, sed ipsa lucis absentia tenebræ dicuntur: sicut silentium non aliqua res est, sed vbi sonus non est, silentiũ dicitur: sic tenebræ non aliquid sunt,

sed vbi lux non est, tenebræ dicuntur.

Vmbra, est aër carens sole, dicta autem, quod fiat cum solis obijcitur radijs. Est autem mobilis & incerta, & ex solis circuitu, & h ex motu ventorum. Nãmque quoties mouetur in sole, nobiscum moueri videtur: quia i vbi quoquo loco à radijs solis obstitimus, perinde illi lumen auferimus: sicq. ingredi nobiscum vmbra, & gestus nostros videtur imitari.

Lux, ipsa substantia: lumen quod à luce manat, id est, candor lucis. Sed hoc confundunt auctores.

a Cap. X. Dicitur Iris q. aëris. Græci ab εἴρων id est, dicere, quod sit deor. nuntia. Seruius Irin quasi ἱρὴν interpretatur, quod vt Mercurius ad concordiam, ita Iris ad discordiã plerumq. mittatur.

b Ex aduerso radium solis accip. è Seru. ad v. Mil. le trah. v. a. f. c. Æn. 4.

c Nascuntur enim de terræ & maris anhel. Verba sunt Seruij Æn. 1. ad v. Vnde imber, & ignes. Lucretij verò locus, qui à Seruio citatur, ex lib. 6. Consimili ratione ex omnibus amnibus humor, &c.

d Sunt autem nimbi, è seru. ad v. Nimbor. in patriam. Æn. 1.

dicti à Græco vocabulo. ὄμβρος.

e Vnde & Lucretius. Hod. modo legitur Lucretij versus apud Seruium, è quo sunt hæc. paullo aliter in Lucretianis libris: Et qui quattuor ex rebus posse omnia renantur. Ex igni, terra atque anima procrefcere, & imbri.

f Vrere verò & ad frigus. Vide Seru. ad penetrabile frigus adurat. Georg. 1. Restè aduertit Chacon Seruiũ ab Isidoro sine Virgilij carminibus lectum hoc loco, vt sapere alias, illi fraudi fuisse. Nã vno sermone duo (inquit Seruius) diuersa conclusit. quia verbum adurat & ad potentiam solis, & ad frigus Maro retulit.

g Nihil autem sunt tenebræ. dicuntur. Verba Augusti. in 1. de Genes. contr. Manich. c. 4.

h & ex motu ventorum. Seru. eclog. v. ad vers. Siue sub incertis Zephyis motantibus vmbas.

i Vbi quoquo loco. Ita Salm. vetustissimus: vbi quoquo loco. Complut.

De Ventis. Cap. XI.

D. VENTUS est aër commotus & agitatus, & pro diuersis partibus cæli, nomina diuersa fortitur, dicitur autem ventus, quòd sit vehemens & violentus. Vis enim eius tanta est, vt non solùm saxa & arbores euellat, sed etiam cælum terramque conturbet, maria commoueat.

Ventorum quattuor principales spiritus sunt. Quorum primus ab Oriente. Subsolanus, à Meridie Aufer, ab Occidente Fauonius, à Septentrione eiusdẽ nominis ventus aspirat, habetes geminos hinc inde ventorũ

Y spiritus.

spiritus. Subsolanus à latere dextro Vultur-
num habet, à læuo Eurum: Auster à dextris
Euroaustrium, à sinistris Austroafricanum: Fau-
onius à parte dextra Africum, à læua Corú.
Porrò Septentrio à dextris Circium, à sini-
stris Aquilonem. Hi duodecim venti mun-
di globum flatibus circumagunt. Quorum
nomina proprijs ex causis signata sunt. Nā
Subsolanus vocatus, eo quòd sub ortu solis
nascatur. Eurus, eo quòd ab Eoo flat, id est,
ab Oriente. Est enim cōiunctus Subsolano.

Vulturnus, quòd altè tonat: de quo Lucre-
tius: Altitonans Vulturnus, & Auster fulmi-
ne pollens.

Auster, ab hauriendo aquas vocatus, vn-
de & crassum aërem facit & nubila nutrit.
Hic Græcè *νότος* appellatur, propter quod
interdū corrumpat aërem. Nam pestilen-
tiam, quæ ex corrupto aëre nascitur, Auster
flans in reliquas regiones transmittit: sed si-
cut Auster pestilentiam gignit, sic Aquilo re-
pellit. Euroauster dictus, quod ex vna parte
habeat Eurum, ex altera Austrum.

Austroafricanus, quod iunctus sit hinc inde
Austro & Africo. Ipse & Libonotus, quod
sit ei Libs hinc, & inde Notus.

Zephyrus, Græco nomine appellatus: eò
quòd flores & germina eius flatu viuificen-
tur. Hic Latine Fauonius dicitur, propter
quod foueat, quæ nascuntur. Austro autem
flores soluuntur, zephyro fiunt.

Africanus, à propriæ regione vocatus. In Afri-
ca enim initium flandi sumit.

Corus est, qui ab Occidente æstiuo flat,
& vocatus Corus, quod ipse ventorum cir-
culum claudat, & quasi chorum faciat. Hic
antea Caurus dictus, quæ plerique Argestē
dicunt, non vt imprudens vulgus Agrestē.

Septentrio dictus, eo quòd à circulo se-
ptem stellarum confurgit: quæ vertente se-
mundo resupinato capite ferri videntur.

Circius dictus, eo quòd Coro sit iunctus.
Hunc Hispani Gallecum vocant, propter
quod eis à parte Galleciæ flat.

Aquilo dictus, eò quòd aquas stringat, &
nubes dissipet. Est enim gelidus ventus, &
siccus. Idem & Boreas, quia ab Hyperboreis
montibus flat. Inde enim origo eiusdē ven-
ti est, vnde & frigidus est. Natura. n. omniū
Septentrionalium ventorum frigida & sic-
ca est, Australium humida & calida.

Ex omnibus autem ventis duo cardinales
sunt: Septentrio, & Auster.

Etesia autem, flabra Aquilonis sunt, qui-

bus nomen inditum est, quod certò anni
tempore flatus agere incipiunt. ^f *επιαυτός*
enim Græcè, annus Latine dicitur. Hæ au-
tem cursum rectum à Borea in Ægyptum
ferunt: quibus Auster contrarius est.

Duo sunt autem extra hos vbique spiri-
tus magis, quàm venti, Aura & Altanus.

Aura ab aëre dicta, quasi aërea, quòd lenis
sit motus aëris. Agitatus enim aër auram fa-
cit, vnde & Lucretius, Aëreas auras.

Altanus, qui in pelago est per deriuatio-
nem, ab alto, id est, mari vocatus. Nam alter
est flatus in ripis quem diximus auram. Nā
aura terræ est.

Turbo, est volubilitas ventorum, & tur-
bo dictus à terra quoties ventus confurgit,
& terram in circuitum mittit.

Tempestas autem pro tempore dicitur,
sicut vbique historiographi solent, dum di-
cunt, ea tempestate: aut ab statu cæli, quia
magnitudine sui multis diebus oritur. Ver-
no autem & autūnali tempore quàm ma-
ximæ fiunt tempestates: quando nec plena
est æstas, nec plena hyems, vnde medium &
confine vtriusq. temporis ex coniunctione
aërum contrariorum efficiunt tempestates.

Fragor, à fractarum rerum nominatus est
sonitu: quem sicca quæq. & arida cū fran-
guntur faciunt.
Procella, ab eo quòd percellat, id est, per-
cutiat & euellat. Est enim vis ventorum cū
pluuia. Procellæ enim aut de fulminibus,
aut de ventis fiunt. Nihil autem velocius vē-
tis. vnde & propter celeritatem tam vētos
quàm fulmina alata fingunt poëta, vt ali-
tis Austri.

Cap. XI. Ventus. De ventorum nominib. Agell. lib. 2.
cap. 22.

Notus quod interdum corrumpat. Est enim *νό-
τος* *επιαυτός* corrumpere. vnde Horatius de illegitimis filijs. fec-
cunda culpæ secula nuptias primum inquinauere,
& genus, & domos.

Ipse est Libonotus. Seneca. A Meridiano axe Eu-
ronotus est, deinde Notus, Latine Auster, deinde
Libonotus, qui apud nos sine nomine est.

Caurus quem pleriq. Argestē. Idem 3. natur.
quest. A solstitiali Occidente Corus venit, qui apud
quosd. Argestes dicitur. Mihi nō videtur, quia Co-
ri violenta vis, & in vnam partem rapax, Argestes
verò mollis est, & tam euntibus communis, quàm
redeuntibus.

Circius-- hunc Hispani Gallecum. Al. Gallicum,
& à parte Gallia, sed mendosè. nam Galleci nomen nos hodie
retinemus.

Etesia autem flabra Aquilonis. Lucret. lib. 6. Ete-
sia flabra Aquilonum-- Nubila conijciunt.

επιαυτός. Proprius aberrat *επιαυτός*, & *επιαυτός*, sed Hygi-
num

nunc secutus est, in cuius veteribus libris ἐναυρός λεgebatur, ut A
apparet ex Ioan. Baptista Pio ad Lucretij verba lib. 5. Inde
loci sequitur calor aridus. nunc melius ἐρος.

h Vnde & Lucret. aerias aurās. lib. 1. -- & aerias
aurās roremq. liquorum, & lib. 4. Aerijs quoniam vi
cinum tangitur auris.

i Altanus. Seruius ad. -- cum venti posuere, omni-
que repente resedit. -- Flatus omnis (inquit) & qui
ripæ est, & qui pelagi, qui Altanus vocatur. & Plin.
lib. 2. c. 43. Namq. è fluminibus, ac niuibus, & è ma-
ri videmus, & quidem tranquillo, & alios quos vo-
cant Altanos è terrâ conſurgere, qui quidem cum
è mari redeunt Tropæi vocantur, si pergunt, Apogæi,
k quia magnitudine sua multis oritur dieb. Quo-
modo hac verba, quæ sunt è Seru. ad v. Nimboſus Oriō,
Æn. 1. huic loco aptentur: amplius querendum.

l Verno autè, & autumnō. Ex eod. ad. 1. Georg. Quid
tempeſtates autumnī, & ſidera dicam?

m Frigor à fractat. Ex eod. ad. -- aridus fragor.

n procella. Ex eod. Æn. 1. ad illud, crebèrque procellis.

o Procellæ aut de fluminib. Ex eod. Æn. 5. ad verba,
Tres Erici vitul.

p alitis Aultri. Virg. Æn. 8. -- rutuli tres ignes, &
alitis Aultri.

De Aquis. Cap. XII.

A Qua dicta, quòd superficies eius æqua-
lis sit. Hinc & æquor appellatum, quia
æqualiter sursum est.

Duo autè (sunt) validissima vitæ humanæ
elementa, ignis & aqua; vnde grauitèr da-
minantur quibus ignis & aqua interdicitur.

• Aquarum elemētū cæteris omnibus im-
perat. Aquæ enim cælum temperant, ter-
ram fecundant, aërem exhalationibus suis
incorporant, scandunt in sublime, & cælū ſi-
bi vendicant: quid enim mirabilius aquis in
cælo ſtantibus? Parum ſit in tantam perue-
niſſe altitudinem: rapiunt eo ſecum piſciam
examina: effuſæ, omnium in terra naſcen-
tium cauſſa ſunt. Fruges gignunt, arbores
frutices herbæque producant, ſordes deter-
gunt, peccata abluunt, potum cunctis ani-
mantibus tribuunt.

• Cap. XII. Aquarum elementum. Ex Plin. 31. c. 1
ex quo legendum videtur, & ceu parum ſit i. t. p. a. ra-
piunt eos.

• peccata abluunt. Ambroſ. 3. Hexæm. c. 5. Reliqua è
Plin. lib. 14. c. 22.

De diuerſitate aquarum. Cap. XIII.

A Quarum naturæ multa eſt diuerſitas:
aliæ enim ſalis, aliæ nitri, aliæ aluminis,
aliæ ſulphuris, aliæ bituminis, aliæ curâ mor-
borum adhibentes: nam iuxta Romam a Al

bulæ aquæ vulneribus medentur.

b In Italia fons Ciceronis oculorum vul-
nera curat.

In Æthiopia lacus eſt, quo perfuſa corpo-
ra^c velut oleo, nitescunt.

d Zamè fons in Africa, canoras voces facit.

Ex Clitorio lacu Italiæ qui biberint, vini
tædium habent.

In Chio inſula fontem eſſe (dicunt) quo
hebetes fiunt.

In Bœotia duo fontes alter memoriam:
alter obliuionem affert.

Cyzici fons, amorem Veneris tollit.

Bœotiæ lacus furialis eſt, de quo qui bi-
berit, ardore libidinis exardescit.

In Campania ſunt aquæ, quæ ſterilitatem
fœminarum, & virorum inſaniam abolere
dicuntur.

In Æthiopiæ fonte rubro qui biberit, lym-
phaticus fit.

e Linus, fons Arcadiæ abortus fieri non pa-
titur.

f In Sicilia fontes ſunt duo, quorū vnus ſte-
rilè fecundat: alter fecundam ſterilè facit.

g In Theſſalia duo ſunt flumina: ex vno bi-
bentes oues nigras fieri ferunt: ex altero al-
bas, ex utroque varias.

h Clitumnus, lacus in vmbria, maximos bo-
ues gignit.

i Reatinis paludibus iumentorum vngulas
indurari dicunt.

k In Asphaltide lacu Iudææ nihil mergi po-
teſt, quicquid animam habet.

l In Indijs Siden vocatur ſtagnum, in quo
nihil innatat, ſed omnia merguntur.

At contra^m in Africæ lacu Apuſcidamo
omnia fluitant, nihil mergitur.

Marſide fons in Phrygia ſaxa egerit.

In Achaia aqua profluit è ſaxis, Styx ap-
pellata, quod illico potata interficit.

Gelonium ſtagnum Siciliae tetto odore
abigit proximantes.

D n Fons eſt in Africa circa templum Ammo-
nis, qui humoris nexibus humum ſtringit.
Fauillas etiam in ceſpitem ſolidat.

Fons Iob in Idumæa, quater in anno co-
lorem mutare dicitur, i. puluerulentum, ſan-
guineum, viridem, & limpidum, ternis meſi-
bus in anno tenens ex his vnum colorem.

o In Troglodytis lacus eſt, ter in die fit ama-
rus, & deinde toties dulcis.

Fons Siloa ad radicem montis Sion, nõ iugi-
bus aquis, ſed in certis horis diebuſq. ebullit.

In Iudæa quondam riuus ſabbatis omni-
bus

bus siccabatur.

In Sardinia fontes calidi per oculos medentur, fures arguunt, nam cæcitate detegitur eorum facinus.

9 In Epiro esse (ferunt) fontem, in quo faeces extinguuntur accensæ, & acceduntur extinctæ.

r Apud Garamantas fontem esse (aiunt) ita argentem die, ut non bibatur: ita ardentem nocte, ut non tangatur.

Iam verò in multis locis aquæ manant perpetim feruentes, tanta vi, ut balnea calefaciant. Quædã enim terræ sunt, quæ multum sulphuris & aluminis habent: itaq. cum per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore contacta exandescit: nec talis ab origine effluit, sed permutatur dum venit. Sulphur enim, alumenque secum ferunt aquæ, utramque materiam igne plenam, minimisque motibus incalentescentem.

a Cap. XIII. Albulæ aqua. Plin. 31. c. 2.

b In Italia fons Cicer. ibid.

c velut oleo nitescunt. Solin. 6. 43.

d Zama. Vid. Vitruv. lib. 8. c. 3. Item de Clitoria, ex quo Arcadiæ pro Italiæ fortasse legendum. in Chio. Ex Plin. ibid.

e Linus fons Arcad. Linus scripsimus ex Plin. nam eo dices non uno modo, sed lechnus, lecinus, lethinus, lethnus. Etiam Plinij vetustus liber Ecclesiæ Tolet. Leuius habet.

f In Sicilia fontes duæ. Solin. c. 11.

g In Thessalia. In Boeotia Solin. c. 12. ex Varrone. Plin. in Hestiacide, que pars est Thessalia.

h Clitumnus-- qui maximos boues. Virg. Georg. 2. Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus victima-- Silius lib. 8. & lauat ingentem perfundens fluminate sacro-- Clitumnus taurum. Ergo & albos, & maximos Clitumnus tauros generat.

i Reatinis paludibus. Verba Plinij lib. 31. c. 2.

k in Asphaltite. Iosephus. 5. de bello Iudaic. c. 5. Hegeffipp. lib. 4. c. 18. Plin. 5. cap. 16. Solin. c. 48. nihil in eo mergi posse, quod & Plin. dixerat lib. 2. c. 103.

l in Indijs Siden. Siderin Codex Tolet. De Sida id protulit. Strab. lib. 15. ἐν δὲ τῆ ὀρεινῇ σιδίαν ποταμὸν εἶναι, ἐν αὐτῇ μὲν ἐπιπλαῖ. Nunnesius Sida legit ex Antigoni historia, & epitome Strabonis. nos Siden ex Gotthicis libris, & Plin. 31. c. 2.

m Apulcedamo-- Marlyæ fons-- in Achaia. ex eodem Plin.

n Gelonium Stagnum. Solin. c. 11.

o fons est in Africa. Solin. 40.

p in Troglod. Ex Plin.

q Oculis medetur. Ex Solin. 10.

r in Epiro. Plin. 2. c. 103. & Sol. c. 12.

s apud Garamant. Plin. ibid. & Solin. c. 42.

t cum per venas calentes. Vid. Vitruv. lib. 8. c. 3.

De mari. Cap. XIV.

M Arc, est aquarum generalis collectio: ^a Omnis enim congregatio aquarum si-

ue falsæ sint, siue dulces, abusuè maria nuncupantur, iuxta illud: Et congregationes aquarum vocavit maria. Propriè autem mare appellatum, eo quod aquæ eius amaræ sint.

Æquor autem vocatum, quia æqualiter sursum est, & quamuis aquæ fluctuantes velut montes erigantur, sedatis rursus tempestatibus adæquantur. Altitudo enim maris diuersa est, indiscreta tamè dorfi eius æqualitas. ^b Ideò autem mare incrementum non capere, cum omnia flumina & omnes fontes recipiat, hæc causa est: partim, quod influentes vndas ipsa magnitudo eius non sentiat, deinde quod amara aqua dulce fluitum consumat, vel quod ipsæ nubes multum aquarum ad se attrahant, siue quod illam partim venti auferant, partim sol exsiccet, postremum quod per occulta quædam terræ foramina percolatur, & ad caput amnium fontisque reuolutum recurat. ^c Maris autem certum non esse colorem, sed pro qualitate ventorum mutari: nam modò flauum est, modò luculentum, modò atrum.

^a Cap. XIV. Omnis enim congregatio. Ex Aug. 1. de Genes. contra Manich. c. 12.

^b Ideò autem mare incrementum non capere. Totus locus expressus è Lucret. 6. Nunc ratio reddenda, augmen cur nesciat æquor, &c.

^c Maris autem certum non esse colorem. è Seruio ad v. fluctusq. atros Aquilone secabat, Æn. 5. luculentum verò ex Seruio, & vno Rom. codice, quam luculentum è nostris Gotthicis maluimus, ut luculentum à luce sit. Vid. Agell. lib. 2. c. vltim.

De Oceano. Cap. XV.

O Ceanum & Græci, & Latini ideò nominant, quod in circuli modo ambiat orbem: ^a siue à celeritate, eò quod ocyus currat: item quia, ut cælum, purpureo colore nitet. Oceanus, quasi *κυδωνες*: iste est qui oras terrarum amplectitur, alternisque æstibus accedit atque recedit. Respirantibus enim in profundum ventis, aut remouet maria; aut resorbet. Quicquid à proximis regionibus diuersa vocabula sumpsit: ut Gallicus, Germanicus, Scythicus, Caspius, Hyrcanus, Atlanticus, Gaditanus. Nam Gaditanum fretum à Gadibus dictum, vbi primò ab Oceano Maris magni limen aperitur. Vnde & Hercules cum Gadibus peruenisset, columnas ibi posuit, sperans illic esse orbis terrarum finem.

^a Cap. XV. Siue à celeritate. è Solin. cap. 26. de Hispan.

Dt

*De Mediterraneo mari.
Cap. XVI.*

Mare ^a magnum est, quod ab occasu ex Oceano fluit, & in Meridiem vergit, deinde ad Septentrionem tendit. Quod inde magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione eius minora sunt. Istud est & Mediterraneum, quia per mediam terram vsque ad Orientem perfunditur, Europam, & Africam, Asiãque disterminans. Cuius primæ partis sinus, ^b qui in Hispanijs perfunditur, Ibericus, & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonensem provinciam alluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuã urbem est proximus. Post hæc Tyrrenus, qui Italiam attingit, quem Græci Ionium, Itali Inferum vocant. Inde Siculus, qui à Sicilia, vsque ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphylia & Ægyptũ pertendit. Inde Hellepontus, qui in Septentrionem retorquens, an fractibus magnis iuxta Græcias, & Illyricum in angustias septem stadiorum stringitur, quò Xerxes, pòte navibus factò, in Græciam commeaui, ibi est Abydos. Inde diffusus æquore patente, rursus stringitur & facit Propontidem, qui mox in quingentos passus coarctatur, fitque Bosphorus Thracius, quò Darius copias transportauit. Inde Ponticus sinus amplissimus à tergo Mæotidis paludis, ^c quod mare ex multitudine fluminũ dulcius, quã cætera, ^d nebulosumque & breuius est, ^e vnde & Ponticum vocatur, quòd sit breuius, atque, præter phocas, & thynnos, atque delphinos, ^f alias belluas maiores non patitur. ^g Sicut autem terra dum vna sit, pro diuersis locis varijs appellatur vocabulis, ita & pro regionibus hoc mare magnum diuersis nominibus nuncupatur: ^h nam Ibericum & Asiaticum à prouincijs dictum: ab insulis, Balearicum, Siculum, Creticum, Cyprium, Ægeum, Carpathium: ⁱ nam inter Tenedũ, & Chium, saxum est in mari potius, quàm insula, quod visentibus procul capræ simile creditur, quam *αἴγα* nuncupant, vnde & Ægeum mare est dictum, ^k sic & Carpathium mare inter Ægyptum, & Rhodium ab insula Carpatho illic posita. A gentibus, Gallicum, Aufonium, Dalmaticum, Ligusticum. Ab oppidis Argolicum, Corinthiũ, Tyrium, Adriaticum. Nam Adria quædam ciuitas Illyrico mari proxima fuit, quæ Adria-

A tico mari nomen dedit. A positione calis, vt Superum, & Inferum, quòd sit Oriens superior, Occidens inferior, est autẽ Thuscum, & Adriaticum. A memoria regis, vt Ionium. ^l Ion quippe rex fuit Græcia, vnde Iones Athenienses. Hoc mare & Tyrrenum dictum: siue quòd Thusciam alluit, i. Tyrreniã, siue à Tyrrenis nautis, qui se in hoc mare præcipitauerunt. ^m Et sciendum Ionium sinum esse immensum, ab Ionia vsque ad Siciliam, & huius partes esse Adriaticũ, Achaicum, & Epiroticum. ⁿ A moribus accolarũ, Euxinus, Axenos antea appellatus. A casibus hominum, qui ceciderunt in mare, vt Helleponticum, Icarium, Myrtoum: ^o nã Myrtoum mare dictum à Myrtili lapsu, quòd illic ab Oenomao præcipitatus sit. Icarus verò Cretensis, vt fabulæ ferunt, altiora petens, pennis solis calore solutis mari, in quo cecidit, nomen imposuit. Phrixus quoque cũ Helle sorore sua fugiens insidias nouercalles, conscendit nauem signum arietis habentem, qua liberatus est. Helles autem soror eius perpeffa naufragium decidit in mari, & mortua Helleponto mari dedit nomen. Ab ordine fluenti Propontis: nam dicta Propontis, quia pontum præuenit: Item & à transitu, vel angustis meatibus boum Bosphorus. ^p Ægyptium autem pelagus Asiæ datur, Gallicum Europæ, Africum Libyæ: his vt quæque proxima sunt, q̄ venerunt in partes partium.

C Pelagus autem, est latitudo, mare sine litore & portu. Græco nomine *ἀπὸ τοῦ πλάγιου*, hoc est à latitudine dictum, ^r vnde & plagia, eo quòd sint importuosa.

^a Cap. XVI. Mare magnum. Non Oceanus. Sed mare Mediterraneum, vt sapè in sacris libris, vt in Num. à c. 34. & in lib. Isuc.

^b qui in Hispanijs perfunditur. Hispanias perfundit Solinus.

^c quod mare ex multitudine flumin. Refert hoc à Sallustio Seru. Æn. 11. atq. ita esse facile credit, qui apud Plinium leget Danubium lxx. annibus, quorum dimidia pars sit nauigabilis, receptis Illyricum alluere, deinde in Pontum influere adiunctis sex alijs vastis fluminibus, quamuis idem Plm. lib. 6. c. 17. Caspio mari id tribuat.

^d nebulosumq. & breuius. à Meta lib. 1. c. 19.

^e Vnde & Ponticum. Vel à Pontore breui nauigio, vel *ἀπὸ τοῦ πόντου*, id est, angusto aestu.

^f alias belluas maiores non pat à Solino.

^g Sicut autem terra dum vna sit. Ex Ambros. 5. Hex. cap 3.

^h Nam Ibericum, & Asiat Solinus; causas nominum non vniformis dedit ratio, nam ibericum, & Asiaticum, &c.

ⁱ Nam inter Tenedum, & Chium. Ex sol. c. 4. 17. A vel legendum ex Plinij emendationibus libris Tenem, & Ciu lib. 4. c. 11. nã hæc in Cycladibus numerantur ab ipso, & Strabone.

^k Sic & Carpath-- posita. è Seru. ad v. Carpathiũ Libycũque Ser. Æn. 5.

^l Ion quippe dux fuit. Euseb. in Chron. Ion vir fortis ex suo nomine Athenienses Iones vocauit.

^m & sciendum Ionicum sinum. è Seru. ad-- Insulæ Ionio in magno. Æn. 3.

ⁿ à moribus accolarum. è Solin.

^o nam Myrtoum mare. è Seru. Georg. 3. in princip.

^p Aegyptium autem pelagus Asiæ datur. Ita Solinus, & Mella. at Ptolemæus de Asia; ea (inquit) Aegypti pars, quæ ultra Nilum est, ad Asiã pertinere omnes B affirmant.

^q Venerunt in partes. Solinus, venerunt in partes partium.

^r Vnde & plagia quod sit importnosa. Seruius ad- Statio male- fida carinis. Statio (inquit) est quã plagiam dicunt, & nos playa vocamus.

De sinibus maris. Cap. XV II.

Sinus dicuntur maiores recessus maris, vt in mari magno Ionius: in Oceano, Cæpius, Indicus, Persicus, Arabicus, qui & mare rubrum, ^a qui Oceano adscribitur.

^b Rubrum autem mare vocatũ, eo quod sit roseis vndis infectum: non tamen talem naturam habet, qualem videtur ostendere, sed vicinis littoribus vitiatur gurges atque inficitur, quia omnis terra, quæ ^b circumstat pelago, rubra est, & sanguineo colori proxima: deo que inde ^cminium acutissimũ excernitur, & alij colores quibus pictura variatur. Ergo cum terra hanc habeat naturam, fluctibus subinde diluitur, & quicquid ^dadesum est, in colorem cadit: ob hoc etiã in ijs littoribus gemmæ rubræ inueniuntur. Lapillus enim huiusmodi humo inuolutus cum inter arenas attritus est, & terræ colorem habet & maris. Hoc mare in duos scinditur sinus: Ex ijs, qui ab Orientẽ est Persicus appellatur, quia oram illius Persæ inhabitant. Alter verò Arabicus dicitur, quod sit circa Arabiam.

^a Cap. XVII. qui Oceano. Qui ad sinum refertur, nõ ad mare.

^b rubrum autem mare vocatur. Vid Solin.

^c circumstat pelago. f. o. l.

^d minium acutissimum. f. acceptissimum.

^e adesum est. Ita Gith. al. adhesum est.

De æstibus, et fretis. Cap. XVIII.

Aestus ad Oceanum pertinet, Fretum ad vtrumq. mare: nã Aestus est maris accessus vel recessus, id est, inquietudo, vnde &

æstuarium, per quæ mare vicissim tã accedit, quàm recedit.

Fretum autem appellatum, quod ibi semper mare feruat: nam fretum est angustũ, & quasi feruens mare, ab vndarum feruore nominatum, vt Gaditanum vel Siculum: nã freta dicta Varro ait, quasi feruida, i. feruentia & motũ feruoris habentia. ^a Fretũ Sicilia, quod Rhegiũ dicitur, Sallustius ex tali causa vocari scribit dicens: Italię olim Sicilia coniunctã fuisse, & dũ esset vna tellus, medium spatium aut per humilitatẽ abruptum est aquis, aut per angustia scissum. Et inde ^b γίγχορ nominatum, quia Græcè abruptũ hoc nomine nuncupatur. Est autem arctissimũ, triũ millium spatio Sicilia. m ab Italia diuidens, fabulosis infame monstris, quibus hinc inde Scylla, & Charybdis ostenditur.

^b Scyllam, accolæ saxum mari imminens appellant simile celebratæ formę procul visentibus. Vnde & monstruosam speciem fabulæ illi dederunt, quasi formã hominis, capitibus succinctam caninis, quia collisi ibi fluctus, latratus videntur exprimere.

Charybdis dicta, quod gurgitibus occultis naues absorbeat. Est enim mare verticosũ, & inde ibi laniata naufragia, profundo emergunt. Ter autem in die ^derigit fluctus, & ter absorbet: nã accipit aquas, vt vomat: vomit, vt rursus accipiat.

^e Syrtes autem, sunt arenosa in mari loca, Syrtes autẽ ^fSallustius à tractu vocari dicit, quod omnia ad se trahant, & appropinquanti vadoso mari hæreant. Hæ autem ad mare Aegyptium vicinæ sunt, & pariter admiscentur. ^hVada verò sunt, per quæ in mari vel in fluminibus homines vel animalia pedibus vadunt: Quæ Virgilius Breuia appellat, Græci βραχέα.

^a Cap. XVIII. Fretum Sicilia. è Seru. ÆN. 3. Hæc loca vi quondam vast. & c.

^b Scyllam accolę. Citat hæc è Sallustio Seruius ad--v. dextrum Scylla latus. ÆN. 3.

^c Vbi laniata naufragia f. e. Affert hæc eadem verba Fretio antiquus grammaticus probans emergere se dixisse Sallustium.

^d erigit fluctus. Respexit ad Virgilij verba ÆN. 3. sorbet in abruptum fluctus, rursusq. sub auras. Erigit alternos.

^e Syrtes autem sunt arenosa. è Seru. ad v. sequi q. vadis immittite Syrtis. ÆN. 10.

^f Syrtes autem Sallust. In Jugurth.

^g & appropinquanti vadoso mari hæreant, Omnia scilicet, Gothicos secuti sumus, nam ediri appropinquantes habent, appropinquantia, fortasse rectum erat.

^h Vada verò. è Seru. ÆN. 1. in breuia, & Syrtes.

De

De lacis, & stagnis. Cap. XIX.

Sunt & quædam maria quæ non miscentur Oceani fluctibus aut mari magno, & dicuntur lacus, & stagna.

Lacus est, receptaculum in quo aqua retinetur, nec miscetur fluctibus: ut lacus Asphalti, lacus Benacus, & Larius, & cæteri quos Græci λιμένας, id est, stagna vocant. Nam fontes labuntur in fluuijs, flumina in freta discurrunt. Lacus stat in loco, nec profuit: & dicitur lacus quasi aquæ locus.

^a Lacus Asphalti, idem & Mare mortuum vocatum, propter quod nihil gignit viuum, nihil recipit ex genere viuientium. Nam neque pisces habet, neque assuetas aquis & lætas mergendi vsu patitur aues: sed & quæcunque viuientia mergenda tentaueris, quæcunque arte demersa statim resiliunt: & quæuis vehementer illisa confestim excutuntur: sed neque ventis mouetur, resistentem turbini bitumine; quo aqua omnis stagnatur: neque nauigationis patiens est, quia omnia vita carentia in profundum merguntur: nec materiam ullam sustinet, nisi quæ bitumine illustratur. ^b Lucernam accensam ferunt supernatare, extincto lumine demergi. ^c Hoc & mare Salinarum dicitur, siue lacus Asphalti, id est, bituminis: & est in Iudæa inter Hierico, & Zoaran. ^d Longitudo eius vsque ad Zoaras Arabiæ, dirigitur stadijs quingentis octoginta: latitudo stadijs centum quinquaginta vsque ad vicina Sodomorum.

Lacus Tiberiadis, ab oppido Tiberiadè vocatus, quod quondam Herodes in honorem Tiberij Cæsaris condidit. Est autem in Iudæa omnibus lacis salubrior, & ad sanitatem corporum quodammodo efficacior. Circuit stadia ---

^e Genesar, lacus amplissimus in Iudæa longitudine centum quadraginta extenditur stadijs: latitudine quadraginta diffunditur, crispantibus aquis: ^f auram non ventis, sed de seipso sibi excreans. Vnde & Genesar dicitur Græco vocabulo; quasi generans sibi auram: denique per diffusiora spatia lacus frequentibus auris spirantibus agitur: vnde & purior haustus eius, & ad potandum dulcis & habilis.

^g Benacus, lacus Italiæ in Venetia, de quo fluuius nascitur Mincius, qui lacus magnitudine sui tempestates imitatur marinas.

Lucrinus, & Auernus, lacus Campaniæ

A sunt. Lucrinus autem dicitur, quia olim propter copiam piscium vectigalia magna præstabat. ^h Auernus autem lacus vocatus, quia aues ibi superuolare non possent. Nam antea sylvarum densitate sic ambiebatur, ut exhalantis inde per angustias aquæ sulphureæ fœtor grauissimus superuolantes aues halitu suo necaret. Quam rem Augustus Cæsar intelligens, deiecit syluis, ex pestilentibus amœna reddidit loca.

Lacus autem idem & stagnum, ubi imensa aqua conuenit: nam dicitur est stagnum ab eo quod illic aqua steret, nec decurrat.

^a Cap. XIX. Lacus Asphalti, Hegeſipp. lib. 4. c. 18. & Iosep. 4. de bell. Iud.

Nisi quæ bitumine illustratur, Iust. lib. 36. Neque materia ullam sustinet, nisi quæ alumine illinitur. Euseb. in Chron. bitumine illita. -- sed cum illustratur fit in Gothicis omnibus; suspicor Isidorum incrustatur scripsisse.

^b lucernam accensam. Verba Hieronymi in ep. ad Dardan.

^c Hoc & mare salinarum. Verè lib. de locis Heb.

^d Longitudo -- stadijs quingentis octoginta. Hegeſippum potius è quo sunt hæc, & Iosephum secuti sumus, vnde hausit Hegeſippus, quàm Isidorianos libros, in quibus septingentis octoginta constanter legitur.

^e Genesar. Ex Hegeſipp. lib. 3. c. 26. Sed, uti tres lacus in Iudæa constitueret, Solinus fecit. Nam reliqui eundem Genesar, vel Genesareth, cum Tiberiade faciunt. Hieron. ad Dardan. lacum Genesareth, quæ nunc Tiberias appellatur. Beda ad lac. c. 5. stagnum Genesareth idem dicunt esse, quod mare Galilee, vel mare Tiberiadis. Neq. Iosephus, nisi lacum duorum, meminit.

^f Auram non vent. s. d. l. i. excreans. Non putantur excreans reijciendum, quamuis excitans apud Hegeſippum, & Bed. legitur.

^g Benacus -- tempestates imitatur marinas. Virg. Georg. 2. teq. Fluctibus, & fremitu assurgens Benaco marino. Quo loco vid. Seru.

^h Auernus autem lacus. è seru. ad -- Diuinofq. latus, & Auerna sonantia syluis Æn. 3.

De Abyſſo. Cap. XX.

A Byſſus, profunditas aquarum impenetrabilis: siue speluncæ aquarum latentium, è quibus fontes & flumina procedunt: vel quæ occultè subter eunt, vnde & Abyſſus dicitur. ^b Nam omnes aquæ, siue torrentes per occultas venas ad matricem abyſſum reuertuntur.

Fluctus dicti, quod flatibus fiant. Ventorum enim impulsu agitata aqua fluctuant.

Aqua, est stativa & sine motu æqualis.

Vnde verò, eminens liquor, qui semper in motu est, Lucretius, ^c Aërias vndas, id est

Y 4 motus,

motus, & corpus illud quod refluctuat. Nā A
nec vnda per se aqua est: sed aqua in motu
quodam & agitatione, quasi ab eundo & re-
deundo vnda vocata.

• Latex, propriè liquor fontis est. Et dictus
latex, quòd in venis terræ lateat.

• Gutta est, quæ stat, stilla, quæ cadit. ^f Hinc
& stillicidiū, quasi stilla cadens. Stiria enim
Græcum est, id est gutta: inde fit diminuti-
uum, vt dicamus stilla, dum autem stat aut
pendet de tectis vel arboribus, quasi glutinosa,
gutta est: dum ceciderit, stilla est.

Spuma, dicta eo quòd spuatur, sordes enim
sunt vndarum: vnde & mustum, & ea quæ
coquuntur spuma purgantur. Hinc & spu- B
tum.

^a Cap. XX. Abyssus profund. Ex Aug. in ps. 12.

^b Nam omnes aquæ--ad matricem abyssum. Ex
Hierony. in Eccles. 1. hanc matricem abyssum, Tartarum vo-
cat Plato in Phadone.

^c aerias vndas, id est, motus. Ne minimum quidem du-
bitandum de hac lectione, elegantissimè vnde rationem expli-
cat Isidorus, Virg. qua plurimus vndam fumus agit
Æn 8. & alio loco. Et iuuat vndantem, buxo spectare
Cythorum.

^d Latex, propriè liquor. è Seru. ad v. laticemque
Lyæum Æn. 1. sed vox fontis apud illum non est.

^e Gutta est, quæ stat. Hieron. in Chronic. ann. Domini
50. Palæmon (inquit) insignis grammaticus quondā
interrogatus, quid inter guttā, & stillam interesset:
gutta (inquit) stat; stilla cadit.

^f Hinc & stillicidium. è Seru. ad--Stiriaq. impexis
ind. horr. b. sed Stiriam Græcam esse vocem Seruius non
dicit. Quare τὸ Græcum est, expungi iubebat Chæcon. Glos-
surum Itiria ὁ τὸ ὕδατος κρεμώμεν & κρύσταλλον.

De fluminibus. Cap. XXI.

FLUuius est perennis aquarum decursus,
à fluendo perpetim dictus. Propriè au-
tem flumen ipsa aqua, fluuius cursus aquæ.
Prius autem flumen, quàm fluuius, id est,
prior, aqua quàm decursus. Duo sunt flumi-
num genera: vnum torrens, alterum viuum:
de quo Virgilius, -donec me flumine viuo,
Ablucro.

• Torrens, est aqua veniens cum impetu.
Dictus autem torrens, quia pluuia crescit,
siccitate torrescit, id est, arefcit. ^b De quo
Pacuius: Flāmeo vapore torrens terræ fœ-
tum exusserit. Cui Græci ab hyeme nomen
dederunt, nos ab æstate: illi à tempore, quo
succrescit, nos à tempore, quo siccatur.

Amnis, fluuius est nemore ac frondibus
redimitus, & ex ipsa amœnitate amnis vo-
catur.

Decursus, propriè finis cursus, siue aqua-
rum sit, seu quarumlibet rerum.

Riui dicti, quòd deriuentur ad irrigandū,
id est, inducendum aquas in agros. Nam ir-
rigare inducere est.

Gurges, propriè locus altus in flumine.

Puteus, est locus defossus ex quo hauri-
tur aqua, à potatione dictus.

Fons, caput aquæ est nascentis, quasi fun-
dens aquas.

Quidam autem fluuiorum proprijs ex
caussis nomina acceperunt, ex quibus non-
nulli notandi sunt qui in historijs celebres
memorantur.

Geon, fluuius de paradiso exiens atque
vniuersam Æthiopiam cingens, vocatus
hoc nomine quòd incremento suæ inunda-
tionis terrā Ægypti irriget: γῆ enim Græcè,
Latinè terram significat. Hic apud Ægyptios
Nilus vocatur, propter limū quem tra-
hit, qui efficit fœcunditatem. ^c Vnde & Ni-
lus dictus est quasi νέαν ὕλην trahens. Nam
antea Nilus Latinè Melo dicebatur. Appa-
ret autem in Nilide lacu, ^e de quo in meri-
diem versus excipitur Ægypto, vbi Aqi-
lonis flatibus repercussus aquis retroluctan-
tibus intumescit, & inundationem Ægypti
facit.

C Ganges fluuius, quem Phison scriptura
sacra cognominat, exiens de paradiso pergit
ad Indiæ regiones. Dictus autem ^f Phison,
id est, caterua, ^g quia quindecim fluminibus
magnis sibi adiunctis impletur, & efficitur
vnus. Ganges autē vocatus à Gange ^h rege
Indiæ. Fertur autem Nili modo ⁱ exaltari, &
super Orientis terras erumpere.

Tigris fluuius Mesopotamiæ, de paradiso
exurgens, & pergens contra Assyrios, & post
multos circuitus in Mare mortuū influens.
Vocatur autē hoc nomine propter veloci-
tatem, instar bestię nimia pernecitate cur-
rentis.

Euphrates fluuius Mesopotamiæ, de pa-
D radiso exoriens, copiosissimus gemmis, qui
per mediam Babyloniam influit, hic à fru-
gibus, vel ab vbertate nomē accepit. ^k Nam
Hebraicè Ephrata fertilitas interpretatur,
Mesopotamiam enim in quibusdam locis
ita irrigat, sicut Nilus Alexandriam. ^l Sallu-
stius autem auctor certissimus asserit, Ti-
grim, & Euphratē vno fonte manare in Ar-
menia, qui per diuersa cuntes longius diui-
duntur, spatio medio relicto multorū mil-
lium, quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambi-
tur,

tur, Mesopotamia dicitur. Ex quo Hieronymus animaduertit, aliter de paradisi fluminibus intelligendum.

Indus, fluius Oriētis, qui Rubro mari accipitur.

Hydaspes, fuit Medorum rex antiquissimus, ex quo amnis orientis nomen accepit, qui nūc Hydaspes dicitur, de quo Lucanus: (Vastis Indus aquis mixtum non sentit Hydaspem.) Et, quā Medus Hydaspes, Accedit pelago, Phœbi surgentis ab igne, ^m Qui dum sit fluius Persarum, dicitur tamen contra orientem decurrere.

^a Araris, fluius Germaniæ. De quo Virgilius, Aut Ararim Parthus biber, aut Germania Tigrim.

Bactrus, fluius orientis, à rege ^o Bactro vocatus fertur, à quo & Bactriani, & vrbs eorū.

Choaspis, Persarum fluius, vocatus eorū lingua, quod miram aquæ dulcedinem habeat: P adeo vt Persici reges, quamdiu inter ripas Persidis fluit, sibi ex eo pocula vendicant. Ex hoc amne quidam Cydnum Ciliciæ fluium deriuari existimant.

Araxis, amnis Armeniæ, qui ab vno mōte cum Euphrate diuersa specie oritur, dictus quod rapacitate cuncta prosternat. ^q Vnde & cum Alexander eum transgredi vellet. ponte fabricato, tanta vi inundauit, vt pontem dirueret. ^r Hic breuibus interuallis ab Euphratis ortu caput tollit, ac deinde Caspium fertur in mare.

Fluius Syriæ, qui vocatur Orontes, iuxta Antiochiæ muros decurrens, qui à solis ortu oriens non longe ab vrbe mari conditur, quem de originis suæ tractu Orontem veteres Latine appellauerunt, cuius fluentis ex ipso impetu frigidioribus, & zephyris assidue ibi spirantibus, tota ciuitas momentis propè omnibus refrigeratur.

^e Iordanis, Iudææ fluius, à duobus fontibus nominatus: quorum alter vocatur Ior, alter Dan. His igitur procul à se distantibus, in vnum aluicem fœderatis, Iordanis deinceps appellatur. Nascitur autem sub Libano monte, & diuidit Iudæam, & Arabiam, qui per multos circuitus iuxta Iericho in Mare mortuum influit.

^r Phasis, Caucasæis montibus fusus cum pluribus alijs in Euxinū se præcipitat mare. ^v Vnde & nuncupatur.

^x Cydnum, amnis Ciliciæ, à Tauro monte progrediens, miram aquarum habens suauitatem & quicquid candidum est, Cydnum

A gentili lingua Syri dicunt. Vnde amni huic nomen datum, quia tumet æstate quando niues soluuntur: reliquis anni temporibus tenuis est & quietus.

^y Hylas, fluius Asiæ.

Paetolus, fluius Asiæ, arenas aureas trahens, de quo Virgilius: -- Paetolusque irrigat auro. quem pro aurato fluore alij Chrysorhoam vocant.

^z Hermus, fluius Asiæ, qui Smyrneos fecat cāpos, & ipse fluctibus aureis & arenis plenus, ^a à quo Smyrna vocata est.

^B Mæander, amnis Asiæ flexuosus, qui, recurrentibus ripis inter Cariam & Ioniam præcipitatur in sinum, qui Miletum diuidit & Prienen. Mæander autem vocatus, quod sit flexuosus, & nunquam currat rectus. De quo Ouidius: Quiq. recuruatus ludit Mæander in vndis.

Tanus, fuit rex Scytharum primus, à quo Tanais fertur fluius nuncupatus, qui ex Riphæis syluis veniens, dirimit Europam ab Asia, inter duas mundi partes medius currens, atque in Pontum fluens.

^b Inachus, Achaïæ amnis, Argolicos irrigans campos, quem rex Inachus à se nominavit, qui exordium Argiæ genti primus dedit. Ibi est & Erimanthus ab Erimantho monte demissus.

Padus, Italiæ fluius, à iugis Alpium fusus, ex tribus fontibus oritur, ex quibus vni vocabulum est Padus, qui diffusus in modum stagni amnem sinu dirigit, à quo & Padus est nuncupatus. Hic à Græcis Eridanus cognominatur, ab Eridano Solis filio, quem Phaëtonem dicunt, qui fulmine percussus in eodem fluuiio deiectus est, & extinctus.

^d Augetur autem ex ortu Canis liquecentibus niuibus, & cum accessione triginta fluminum circa Rauennam in Adriaticum mare defertur.

^D Tyberis, Italiæ fluius, à Tyberino rege Albanorum dicitur appellatus, qui in hunc fluuium cecidit, & de exitu suo nomen dedit. Nam antea Albula antiquum nomen à colore habuit, ^e quod niuibus albus sit. ^f Ipse est autem Tybris, qui & Tyberis, sed Tyberis in cotidiano sermone, Tybris in verbu dicitur.

^g Danubius, Germaniæ fluius, vocari fertur à niuium copia, quibus magis augetur. Iste est, qui in Europa plus omnibus habet famam. Idem & Ister, quia dum per innumeras vadit gentes, mutat & nomen. & maio-

LIBRO
DEL DR.
L. MARCO

maiores sibi ambiendo colligit vires. Oritur à Germanicis iugis, & h occidentalibus partibus Barbarorum, pergens cōtra orientem, sexaginta in se fluuios recipit, septem ostijs in Pontum influit.

Rhodanus, Galliz fluuius ab oppido Rhodo cognominatus, quem coloni Rhodiorum locauerunt, qui rapido concitus cursu, Tyrrheni æquoris freta scindens, non modicum sæpè nauigantium facit periculum, dum inter se maris fluctus, & amnis fluentia decertant.

Rhenus, à Rhodani societate fertur vocatus: quoniam cum eodem ex vna prouincia oritur. Est autè Germaniz fluuius, inter tres Europæ maximos fluuios cōputatus, k qui à iugo Alpiū vsque in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Iberus amnis, qui quondam toti Hispaniz nomen dedit.

Minus, fluuius Galliciz nomen à colore pigmenti sumpsit, qui in eo plurimus inuenitur.

l Durius à Græcis, quasi Doricus.

m Tagum fluuiū Carthago Hispaniz nuncupauit, ex qua ortus procedit, fluuius arenis auriferis copiosus, & ob hoc cæteris fluuijs Hispaniarum prælatus.

Bætis fluuius, qui & Bætice prouinciz nomen dedit, de quo Martialis: Bætis oliuifera crinem rediuit corona, Aurea qui nitidis vellera tingis aquis: n eò quòd ibi lanæ pulchro colore tinguntur. Bætis autem dictus, eò quòd humili solo decurrat. βαρυ enim Græci humile, vel mesum vocant. Quædam autem flumina in diluuiio soluta, mole terrarum præclusa sunt: quædam verò quæ non erant, abyssi tunc ruptis meatibus eruperunt.

a Cap. XXI. Torrens. è seru. ad-montano flumine torrens. Æn. 2.

b De quo Pacuius. Rectè Chacon delet voces, de quo non enim de torrente Pacuius sed de sole; cuius versus ilico adducitur, vt ostendatur torrere esse ilem, quod arefcere. Integer Pacuij versus legitur apud Festum in voce torrès: flammeo vapore torrèns terræ fortum exullerit; quod de sole dictum esse constat ex Varrone. 1. de re rust. sed siue Varro Pacuij verba referre voluit, siue sensum tantum; placet nobis Chacon, cui adiecta videntur in Varrone voces ille aut nox, aut frigore.

c Vnde & Nilus dictus. è seru. ad v. pingui flumine Nilus, Æn. 9.

d Nam ante Nilus Melo. Ex eod. Æn. 4. ad v. Nubila, iamq. volans apicem, & latera ardua cernit.

e De quo in meridiem versus. è solin. c. de Ægypto:

ex quo pro Ægypto, Ægyptio mari; & pro retro luētibus in arcto luētibus, videri possit in Isidoro reponēdū.

f Phison, id est, cæterua. Ex Hiero. de locis Heb.

g Quia quindecim fluminib. Totidem numerantur ab Arrian. lib. 5. de Alexand. vnde viginti verò à Plinio lib. 6. c. 18. Libri. o. quia decem, sed plane repetita syllabæ similitudo librarios decepit.

h A rege Gange. Gangem quoq. regē appellant Suidas, Et Plutarch in lib. de fluminib. male libri o. rege Gangaro.

i Exaltari. Etiam in manuscripto Solino exaltari, non exundare, vt in excuso, legitur.

k Nam Hebraicè Ephratà fertilitas. Ita scribo ex Hier. non Euphrata. quæ vox apud Hebræos nulla est. Sed מִיָּרְדֵּן perath. id est, Euphrates. יָרְדֵּן peri, hoc est, fructu.

l Sallustius autem certissimus. Hieronym. in lib. de locis Heb. Porro Sallustius auctor certissimus asserit, tam Tigris, quàm Euphratis in Armenia fontes demonstrari. Ergò aliter legit Isidorus eum Hieronymi locum. Vid. Vibij Sequest. librum de flum. & quidem diuersos vtriasque fontes prodidit Strabo.

m Qui dum sit fluuius Persarum, dicitur tamen contra Or. Hoc de Gange, non de Hydaspè cecinit Lucanus lib. 3. Mouet & Eoos bellorum fama recessus. Quæ colitur Ganges, qui toto solus in orbe, Ostia nascenti contraria soluere Phæbo- Audet & aduersum fluctus impellit in Eurum. Quæ luguntur in impressis libris Lucani carmina, in Gothicis nulla sunt.

n Araris fluuius German. è seru. Eclog. 1. quod autem in editis, & quibusd. manusc. est: Currit n. per Parthiam, & Assyriam, expungi maluimus (decerant enim in plerisque manuscriptis) quam Tigri aptare, quod fecit Vulcanus.

o A rege Bactro. Iosephus non Bactrum, sed Cætrum fluum Aram Bactrianorum primum auctorem facit.

p Adeo vt reges. è solin. c. de Cilicia.

q Vnde & cum Alexander. Meminit pontis Cartius lib. 5. inundationis non meminit. Idem tentatum à Xerxe refert Seruius ad--pontem indignatus Araxis. Æn. 8.

r Hic breuib. interuallis. mare è solin. c. 25.

s qui vocatur Orontes. Sic est in Gothicis Hegeffpa lib. 3. c. 5.

t Iordanis Iudææ fluu. Hier. in lib. de locis Heb.

u Phasis. Verba sunt Ambrosij 2. Hexæm. c. 3. erat autè in omnib. libris Eulis, ni restituisset Chacon, indicato Ambrosij loco.

v Vnde & nuncupatur. Delemus hæc cum Chacone.

x Cydnus. è solin.

y Hylas fluuius Asiæ. Vid. Solin. c. de Bithynia. & Plin. lib. 5. c. 32.

z Hermus Plin. lib. 5. c. 29. à Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Sed hæc è solino potius.

a A quo Smyrnia vocata est. An quia Plinius & nomini (inquit) suo adoptat. At idem Plinius ex Herodoto ab Smyrna Amazone Smyrniam urbem appellatam dicit.

b Inachus--dedit. Verba sunt Solini c. de Græcia.

c Amnem sinu dirigit. Digerit VV. CC. vnus Romanum sinum.

d Augetur autem--defertur. è solin. c. de Italia.

e Quod niuib. albus sit. Aliena videntur Chaconi.

f Ipse autem est Tybris è seru. ad v. Tuque d Tybri, tu d genitor cum flumine sancto. Æn. 8.

g Danubius à nubium copia. De Danubij etymo vid. Steph.

Steph qui *ἡμεῖς μακάριος*, hoc est, *αἰσίου* & felicem, deinde *δυστυχία* aut *ἀτυχία* ab aduersa fortuna appellatum à Scythis refert.

^h Et occidentalib. partib. Barbar. Paullò aliter Ambros. 2. hex. c. 3. Danubius de Occidentalibus partib. Barbarorum, atque Romanos interfecans populos, donec Ponto ipse condatur,

ⁱ Qui rapido concit. curs. Ex Ambros. nisi quod apud illum non mediocre fertur nauigantium periculum.

^k Qui à iugo Alpium, Ex eod.

^l Durius Dorius quidam libri.

^m Tagum--Carthago Hisp. nuncup. Quod à Tagò rege, ex sicò Beroso, dictus fertur, nihilo certius duco.

ⁿ Eo quod ibi lanæ. Plin. lib. 8. c. 48.

• Græci n. βαδύ. Vel βύδον Gotthici bytin.

De Diluuijs. Cap. XXII.

Diluuium dictum, quòd aquarum clade omnia, quæ inundauerit, deleat.

Primum diluuium extitit sub Noë, quando hominum sceleribus offensus Omnipotens, * toto orbe coniecto, deletis cunctis, vnum spatium cæli fuit ac pelagi, cuius hactenus indicium videmus in lapidibus, quos in remotis montibus conchis & ostreis ^b concretos, sæpè etiam cauatos aquis visere solemus.

^c Secundum diluuium fuit in Achaia, Iacob Patriarchæ, & Ogygi temporibus, qui Eleusinæ conditor, & rex fuit, noménq. loco

A & tempori dedit.

^d Tertium diluuium in Thèssalia Mòysi vel Amphictyonis temporibus, qui tertius ^e post Cecropem regnavit. Cuius temporibus aquarum inluuies maiorem partem populorum Thessaliæ absumpsit, paucis per refugia montium liberatis: maximè in monte Parnaso, in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus còfugiètes susceptos, per gemina Parnasi iuga fouit & aluit. A quo propterea genus humanum Græcorum fabulæ ex lapidibus reparatum ferunt, propter hominum insitam

^a cordis duritiam.

Sed & flumina cum insolitis aucta imbribus ultra consuetudinem, vel diurnitate, vel magnitudinem redundant, multaque prosternunt, & ipsa diluuium dicuntur. Sciendum autem flumina, cum supra modum crescunt, non tantum ad præfens inferre damna, sed etiam & aliqua significare futura.

^a Cap. XXII. Toto orbe coniecto. Pleraque huius capitis ex Orosij lib. 1. Hac ex c. 3.

^b Concretos sæpè & cau. Oros. scabros sæpè, & cauatos.

^c Secundum diluu. Oros. c. 7.

^d Tertium. Idem c. 9. qui ex Iustini. lib. 2. desumpsit.

^e Qui post Cecropé regnavit. Athenis addit Oros.

DIVI

264
D I V I I S I D O R I
H I S P A L. E P I S C O P.
E T Y M O L O G I A R V M

L I B E R D E C I M V S Q V A R T V S.

De terra, & partibus.

D E T E R R A.

Cap. I.

TERRA^a est in media mundi regione posita omnibus partibus cæli in modum centri æquali interuallo consistens:^b quæ singulari numero totum orbem significat, plurali verò singulas partes: cuius nomina diuersa dat ratio: nam terra dicta à superiori parte, qua teritur: humus ab inferiore, velut humida, vt sub mari: tellus autem, quia fructus eius tollimus: hæc & Ops dicta, eò quod opem fert frugibus. ^c Eadem & arua, ab arando & colendo vocata. ^d Propriè autem tetra ad distinctionem aquæ, arida nuncupatur: sicut Scriptura ait. Quod vocauerit Deus terram, aridam. Naturalis enim proprietates, siccitas est terræ: nam vt humida sit, hoc aquarum affinitate sortitur. ^e Cuius motum alij dicunt ventum esse in concauis eius, qui motus eam mouet. Sallustius, Venti per caua terræ præcipitati, rupti aliquot montes tumulique sedere. Alij aquam dicunt genitalem in terris moueri, & eas simul concutere, sicut vas, vt dicit Lucretius. Alij σφύγγουσαν^f terram volunt, cuius plerumq. latentes ruinæ superposita cuncta concutiunt. ^g Terræ quoque hiatus aut motu aquæ inferioris fit, aut crebris tonitruis, aut de concauis terræ erumpentibus ventis.

^a Cap. I. Terra est in medio. Hyginus lib. 1. de astron. c. vltim. Terra media mundi regione collocata, omnibus partibus æquali dissiens interuallo, centrum obtinet spheræ.

^b Quæ singulari numero totum orbem. è Seru. Æn. 6. ad v. medioq. ex hoste recepi-- Itemq. ad v. tot maria intraui.

^c Eadem & arua. Varr. lib. 4. aruum, & arationes ab arando.

^d Propriè autem terra. Ex Ambros. lib. 3. Hexaem. cap. 4. apud quem vox aquæ non legitur.

^e Cuius motum alij dicunt, &c. Vsq. ad concutiunt. è Seru. Georg. 2. ad v. qua vi maria alta tumescant. Sed quod Sallustius hic à seruo etiam citatur; mihi non fit verisimile hemistichium cum integro hexametro à Sallustio scriptum. Venti per caua terræ. Præcipitati, rupti aliquot montes tumulique sedere. Itaque auctor alius querendus eorum verborum, pro genitalem verò genitalem habebant Isidoriani omnes libri.

^f Et eas concutere sicut vas, vt dicit Lucretius. Lib. 6. Vt vas in terra non quit constare, nisi humor destitit in dubio fluctu iactarier intus.

^g Terræ quoque hiatus. Vsq. ad fin. è Seru. Æn. 8. ad v. Non secus, ac si quæ penitus vi terra dehiscens.

De Orbe. Cap. II.

ORbis à rotunditate circuli dictus, quia sicut rota est: vnde breuis etiam rotella orbiculus appellatur. Vndique enim Oceanus circumfluens eius in circulo ambit fines. Diuisus est autem trifariè: ex quibus vna pars Asia, altera Europa, tertia Africa nuncupatur. Quas tres partes orbis veteres non æqualiter diuiserunt: nam Asia à Meridie per Orientem vsque ad Septentrionem peruenit. Europa verò à Septentrione vsque ad Occidentem, atq. inde Africa ab Occidente vsque ad Meridiem. Vnde euidenter orbem dimidiū duæ tenent Europa & Africa, aliū verò dimidium sola Asia. Sed ideò istæ duæ partes factæ sunt, quia inter vtramque ab Oceano Mare magnum ingreditur, quod eas intersecat. Qua propter si in duas partes Orientis & Occidentis orbem diuidas, Asia erit in vna, in altera verò Europa & Africa.

^a Cap. II. Quia inter vtramq. ab Oceano Mare magnum ingreditur. Apertè hic Mare magnum Mediteraneanum dicitur.

De Asia. Cap. III.

ASia, ex nomine cuiusdam mulieris est appellata, quæ apud antiquos imperiū tenuit

nuit Orientis. Hæc in tertia orbis parte disposita, ab Oriente ortu Solis; à Meridie Oceano; ab occiduo nostro mari finitur: à Septentrione Mæotide lacu & Tanai fluuio terminatur. Habet autè prouincias multas & regiones, quarum breuiter nomina & si-
eus expediam, sumpto initio à Paradiso.

Paradisus, est locus in Orientis partibus constitutus, cuius vocabulum ex Græco in Latinum vertitur hortus: porrò Hebraicè Eden dicitur, quod in nostra lingua deliciae interpretatur. Quod vtrumque iunctū facit hortum deliciarum: est enim omni generè ligni & pomiferarum arborum confectus, habens etiam lignū vitæ: non ibi frigus non æstus, sed perpetua veris temperies. E
cuius medio fons prorumpens totum nemus irrigat, diuiditurque in quattuor nascētia flumina, cuius loci post peccatum homini aditus interclusus est. Sæptus est enim vndiq. romphæa flamma, id est, muro igneo accinctus, ita vt eius cum cælo penè iungatur incendium. Cherubin quoque id est, Angelorum præsidium arcendis spiritibus malis super romphææ flagrantiam ordinatū est, vt homines flāmæ, Angelos verò malos Angeli (boni) submoueāt, ne cui carni vel spiritui trāsgressioni aditus Paradisi pateat.

India, vocata ab Indo flumine, quo ex parte Occidentali clauditur: ^b hæc à Meridiano mari porrecta vsq. ad ortum Solis; & à Septentrione vsque ad montem Caucasum peruenit, habens gentes multas & oppida, insulam quoque Taprobanam elephantis refertam. Chrysen & Argyrē auro argentoque sæcundas, ^c Tylene quoque arborum folijs nunquam carentem. ^d Habet & fluuios Gangem, & Indum, & Hypasin illustrantes Indos. Terra Indiæ Fauonij spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis Etesijs potitur. Gignit autem tincti coloris homines, elephātes ingentes, monoceron bestiam, psittacum auem, eburnum quoque lignum, & cinnamum, & piper, & calamū aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoque pretiosos, berillos, chryso-
prafos & adamantem, carbunculos, lychnites, margaritas & vniones, quibus nobilium foeminarum ardet ambitio. Ibi sunt & montes aurei, quos adire propter dracones & gryphas, & immensorum hominum monstra impossibile est.

Parthia, ab Indiæ finibus vsque ad Mesopotamiam generaliter nominatur. Propter

A inuictā enim virtutem Parthorum, & Assyria & reliquæ proximæ regiones in eius nomen transferunt. ^e Sunt enim ea Arachosia, Parthia, Assyria, Media & Persia: quæ regiones inuicem sibi cōiunctæ initium ab Indo flumine sumunt, Tigri clauduntur: locis montuosis & asperioribus sitæ; habentes fluuios Hydaspem & Arbem: sunt enim inter se finibus suis discretæ, nomina à proprijs auctoribus ita trahentes.

Arachosia, ab oppido suo nuncupata.

Parthiā, Parthi à Scythia venientes occupauerunt, eamq. ex suo nomine vocauerunt. ^f Huius à Meridie Rubrū mare est, à Septentrione Hyrcanū salū, ab Occidua solis plaga, Media. Regna in ea octodecim sunt, porrecta à Caspio littore vsq. ad terras Scytharū.

Assyria vocata ab Assur filio Sē, qui eam regionem post diluuium primus incoluit: hæc ab Ortū Indiam, à Meridie Mediā tangit: ab Occiduo, Tigrim: à Septentrione montem Caucasum, vbi portæ Caspiæ sunt. In hac regione primus inuentus est vsus purpuræ, inde primum crinium & corporū vnguenta venerunt, ac odores quibus Romanorum atq. Græcorum effluxit luxuria.

C Media, & Persis, à regibus Medo, & Perso cognominatæ, qui easdem prouincias bellando aggressi sunt. ^g Ex quibus Media ab Occasu transuersa Parthia regna amplectitur: à Septentrione Armenia circumdatur, ab Ortū Caspios videt; à Meridie Persiam: huius terra Medicā arborem gignit, quam alia regio minimè parturit. Sunt autem Mediæ duæ, Maior & Minor.

Persis, tendens ab ortū vsque ad Indos: ab occasu Rubrū mare habet, ab Aquilone verò Mediam tangit, ab Austro Carmaniā, quæ Persidi annectitur, quibus est Susa oppidum nobilissimum. In Persia primū orta est ars magica, ad quam Nemroth gigas post confusionem linguarum abiit, ibiq. Persas ignē colere docuit: nam omnes in illis partibus Solē colunt, ^h qui ipsorum lingua El dicitur.

Mesopotamia, Græcam etymologiā possidet, quod duobus fluuijs ambiatur. Nam ab Oriente Tigrim habet, ab Occiduo Euphratem, ⁱ incipit autem à Septentrione inter montem Taurum & Caucasum, cuius à Meridie sequitur Babylonia, deinde Chaldæa, nouissimè Arabia ^{eu dāman}.

Babyloniæ regionis caput Babylō vrbs est, à qua nuncupata, tam nobilis, vt Chaldæa & Assyria & Mesopotamia in eius nomen

Z aliquando

aliquando transferint.

Arabia appellata, id est, sacra. ^k Hoc enim significare interpretatur, eo quod sit regio thurifera, odores creans. Hinc eam Græci *εὐδαίμωνα*, nostri beatam nominauerunt: in cuius saltibus & myrrha & cinnamum prouenit: ibi nascitur auis Phœnix, Sardonix gemma, Iris, Malochites, & Pæderotes ibi inueniuntur. ^l Ipsa est & Saba appellata, à filio Chus, qui nuncupatus est Saba. ^m Hæc autem angusto terræ tractu ad Orientem versus Persicum sinum extenditur, cuius Septentrionalia Chaldæa claudit, Occasum sinus Arabicus.

Syriam Syrus quidam perhibetur in digena à suo vocabulo nuncupasse. ⁿ Hæc ab Oriente, fluuio Euphrate: ab Occasu, mari nostro & Ægypto terminatur: tangens à Septentrione Armeniam & Cappadociam: à Meridie sinum Arabicum. Situs eius porrectus in immensam longitudinem: in lato angustior. Habet autem in se prouincias Cômagenam, Phœniciam, & Palestinam: cuius pars est Iudæa absque Sarracenis, & Nabathæis. Commagena prima prouincia Syriæ à vocabulo ^o Commagenæ vrbs nuncupata, quæ quondam ibi metropolis habebatur. Huius est à Septentrione ^p Armenia: ab Ortum Mesopotamia, à Meridie Syria: ab Occasu Mare magnū. ^q Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorū in Syriam profectus, apud Sidonē regnauit, eamque prouinciā ex nomine suo Phœniciā appellauit. Ipsa est ubi Tyrus est, ad quā Isaias loquitur. Habet autē ab Oriente Arabiā, à Meridie mare Rubrū.

Palestina prouincia Philistin vrhem metropolim habuit, quæ nunc dicitur Ascalon, ex qua ciuitate omnis circa eam regio Palestina est nuncupata. Huius ab Oriente mare Rubrum occurrit: à Meridiano latere Iudæa excipitur: à Septentrionali plaga Tyriorum finibus clauditur: ab Occasu Ægyptio limite terminatur.

Iudæa regio Palestinæ ex nomine Iudæ appellata, ex cuius tribu reges habuit. Hæc prius Chanaan dicta, à filio Cham, siue à decem Chananæorū gentibus, quibus expulsi eandem terrā Iudæi possederunt. ^r Initiū longitudinis eius à vico Arfa, vsq. ad vicum Iuliadē porrigitur, in quo Iudæorū pariter & Tyriorū communis habitatio est. Latitudo autē eius à monte Libani vsq. ad Tiberiadis lacū extēditur. In medio autē Iudææ ciuitas Hierosolyma est, quasi vmbilicus regio

A nis totius. Terra variarū opum diues, frugibus fertilis, aquis illustris, opima balsamis. ^f Vnde secundū elementorū gratiā existimauerūt Iudæi eam promissam patribus, terrā fluentem lacte & melle, cum hinc illis Deus resurrectionis prærogatiuam polliceretur.

^c Samaria, regio Palestinæ ab oppido quodam nomen accepit, quod vocabatur Samaria, ciuitas quondam regalis in Israël, quæ nunc ab Augusti nomine Sebastia nuncupatur. Hæc regio inter Iudæam & Galilæam media iacet, incipiens ^v à vico, cui nomen est Eleas, deficiēs in terra Agrabat. Situs eius natura consimili, nec villo differens à Iudæa.

B ^x Galilæa regio Palestinæ vocata, quod gignat candidiores homines, quàm Palestina. ^y Hæc autē duplex est, Superior & Inferior, sibi tamen connexæ Syriæ, & Phœnicix adhzrentes. Terra earum opima, & ferax, & fructibus satis fœcunda.

Pentapolis, regio in confinio Arabiæ & Palestinæ sita. Dicta à quinque ciuitatibus impiorū, quæ cælesti igne consumptæ sunt: terra amplius olim à Hierosolymis ^z vberima, nunc autem deserta atq. exusta. Nam pro scelere incolarum de cælo descendit ignis, qui regionem illam in cineres æternos dissoluit. Cuius vmbra quædam & species in fauillis & arboribus ipsis etiam adhuc videtur. Nascuntur enim ibi poma virentia sub tanta specie maturitatis, vt edendi desiderium gignant. Si carpas, fatiscunt, ac resoluuntur in cinerem, fumumque exhalant, quasi adhuc ardeant.

^a Nabathæa, regio, à Nabath filio Ismael nuncupata. Iacet autem inter Iudæam & Arabiā, & surgens ab Euphrate in mare Rubrum porrigitur, & est pars Arabiæ.

^b Ægyptus, quæ prius Æria dicebatur, ab Ægypto Danaï fratre, postea ibi regnate, nomen accepit. ^c Hæc ab Oriente Syriæ ac Rubro mari coniuncta, ab Occasu Libyam habet, à Septentrione Mare magnū, ^d à Meridie verò introrsus recedit, pertendēs vsq. ad Æthiopes, regio cæli imbribus insueta & pluuiarū ignara. Nilus solus eam circumfluens irrigat, & inundatione sua fœcundat, ^e vnde & ferax frugibus multā partem terrarum frumento alit, cæterorum quoque negotiorum adeo copiosa, vt impleat necessarijs mercibus etiam orbem terrarum. Finis Ægypti Canopæa à Canope Menelai gubernatore sepulto in ea insula, quæ Libyæ principium & ostium Nili facit.

Seres

Seres, oppidum Orientis, à quo & genus Sericū & regio nūcupata est. ^f Hæc à Scythico Oceano, & mari Caspio ad Oceanum orientalem inflectitur, nobilibus fertilis frondibus, à quibus vellera decerpuntur, quæ cæterarum gentiū cōmercia abnuentes Seres ad vsum vestium vendunt.

Bactriæ regioni proprius annis Bastrus vocabulum dedit. ^g Partes eius, quæ ponè sunt, Paropanisi iugis ambiuntur: quæ aduersæ sunt, Indi fluuij fontibus terminantur. Reliqua includit Ochus fluuius. Mittit Bactria fortissimos Camelos nunquā atterentes pedes.

Scythia sicut & Gothia à Magog filio Iaphet fertur cognominata: cuius terra olim ^B ingēs fuit, nam ab Oriente India, à Septentrione per paludes Mæotides inter Danubium & Oceanum vsq. ad Germaniæ fines porrigebatur. Postea verò minor effecta, ^h à dextrâ Orientis parte qua Oceanus Sericus tenditur vsque ad mare Caspium, quod est ad Occasum: de hinc à Meridie vsq. ad Caucasum iugum deducta est: cui subiacet Hyrcania, ab Occasu habens pariter gētes multas propter terrarum infœcunditatem latè vagantes. Ex quibus quædam agros incolunt, quædam portentosæ ac truces carnibus humanis & eorum sanguine viuunt. ⁱ Scythiæ plures terræ sunt locupletes: inhabitabiles tamen plures, nam dum in plerisque locis auto & gemmis affluent, Gryphorū immunitate accessus hominum rarus est. Smeragdus autem optimis hæc patria est. Cyaneus quoque lapis, & Crystallus purissimus Scythiæ est. Habet & flumina magna Moschorum, ^k Phasiden, atq. Araxen.

^l Hyrcania, dicta à sylua Hyrcana, quæ Scythiæ subiacet: habens ab Oriente mare Caspium: à Meridie Armeniam: à Septentrione Albaniam, ab Occasu Iberiam. ^m Est autem syluis aspera, copiosa immanibus feris, Tigribus, Pantherisq. ac Pardis: de qua Virgil. Hyrcanæq. admorunt vbera Tigres.

ⁿ Albania à colore populi nuncupata, eo quod albo crine nascantur: ^o hæc ab Oriēte sub mare Caspium surgens, per orā Oceani Septentrionalis ^p vsq. ad Mæotides paludes per deserta & inculta extenditur. Huic terræ canes ingentes sunt, tantæq. feritatis, ^q vt tauros premant, leones perimant.

^r Armenia nuncupata ab Armeno Iasonis Thessali comite, qui amisso rege Iasone, collecta multitudine eius, quæ passim vaga-

^A batur, Armeniā condidit, & ex suo nomine nuncupauit. Sita est inter Taurum, & Caucasum, à Cappadocia vsque ad Caspiū mare protensa, habens à Septentrione Ceraunios montes, ex cuius collibus Tigris fluuius nascitur: & in cuius montibus arca post diluuium sedisse perhibetur. Duplex est autem Armenia, Superior & Inferior, sicut duæ Pannoniæ.

Hiberia, regio Asiæ est, prope Pontū Armeniæ iuncta: in hac herbæ tincturæ vtilis nascuntur.

Cappadociam vrbs propria nominauit: ^f hæc in capite Syriæ sita, ab Oriente Armeniam tangit: ab Occasu Asiam minorem: ab Aquilone, mare Cimmericum, & Themiscirios campos, quos habuere Amazones: à Meridie verò, Taurum montem, cui subiacet Cilicia & Isauria vsque ad Cilicum sinū, qui spectat contra insulam Cyprum. ^g Terra eius ante alias nutrit equorum. Halys amnis per eam fluit, qui quondā Lydiæ regna disiunxit à Persis.

^v Asia minor ab Oriente Cappadocia attingitur: ab alijs partibus vndique mari circumdatur. Nam à Septentrione Pontum Euxinum habet, ab Occasu Propontidem, à Meridie Ægyptiū mare. Habet prouincias Bithyniam, Phrygiam, Galatiam, Lydiam, ^C Cariā, Pamphiliā, Isauriā, Lyciā, atq. Ciliciā.

Primæ Asiæ minoris Bithynia in Ponti exordio ad solis orientis partem, aduersa Thraciæ iacet, multis antea nominibus appellata. ^a Nam prius Bebrycia dicta, deinde Mygdonia, mox à Bithynorege Bithynia nuncupata, ipsa est & maior Phrygia. Nico media vrbs in ea est; vbi ^z Hannibal fugiens veneni haustu animam expirauit.

^a Galatia dicta à priscis Gallorū gentibus à quibus exiit occupata. ^b Nā Galli in auxilium à rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo pacta victoria diuiserunt: sicque deinde Græcis admixti, primū Gallogræci, nūc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ dicuntur, & eorum regio Galatia nuncupatur.

^c Phrygia dicta à Phrygia Esopi filia. ^d Hæc Dardania à Dardano Iouis filio dicta: de quo Homerus ait: Quē primū genuit cælesti Iupiter arce. ^e Hic enim profectus de Corito ciuitate primus venit in Phrygiam. Est autē regio ^g Troadi superiecta ab Aquilonis parte Galatiæ: à Meridiana, vicina est Lycaoniæ: ab Oriēte Lydiæ adhæret: ab Occidēte Hellespōto mari terminatur. ^h Huius

Z 2 regio

regio Troia est, quam ex suo nomine appellauit Tros, Troianorum rex, Ganymedis pater. Duæ sunt autem Phrygiæ. Maior & Minor. Maior Phrygia Smyrnâ habet: Minor verò Ilium.

Lycaonia ----

k Cariâ Hermus fluuius discernit à Phrygiâ.

Lydia, sedes antiqua regū, quam Pactoli vnda extulit in diuitiis, torrentibus aureis: hæc antea Mæonia dicebatur, quæ dum pro breuitate duos fratres reges Lydum & Tyrrenū ferre nō posset: ex sorte Tyrrenus cum ingenti multitudine profectus loca Italix occupauit, & Thyrrheniâ nuncupauit. Lydia autem à Lydo^m regis fratre, qui in prouincia remanserat, cognominata est. Coniungitur ab occidente minori Phrygiæ: ab ortu Smyrnâ urbem habet, quam Meles fluuius cingit, cuius campos Pactolus, & Hermus circumfluunt, arenis aureis ditissimi.

Pamphylia ----

Isauria, ex situ loci perhibetur cognominata, quod vndiq. aurarum aperta flatibus pateat. Metropolitim urbē Seleuciam habet.

o Cilicia, à Cilice quodam nomen traxit, quem ortum Phœnice dicunt, & antiquiorem Ioue fuisse asserunt. Plurimâ iacet cāpis, recipiēs ab Occiduo Lyciam, à Meridie mare Issicum, à tergo montis Tauri iuga. Hanc Cydnus amnis interfecat, p matrem urbium habet Tarsum. In ea & Corycus oppidum est, vnde crocum plurimum & optimi venit, spiramine fragrantius, & colore plus aureo.

Lyciâ nuncupata, quod ab Oriente adiuncta Ciliciæ sit. Nam habet ab Ortum Ciliciam, ab Occasu & Meridie mare, à Septentrione Cariam. q Ibi est mons Chimæra, qui nocturnis æstibus ignem exhalat: sicut in Sicilia Ætna, & Vesuuius in Campania.

a Cap. III. Penè iungatur. Iungat Gotthici.
b Hæc à meridiano mari porrecta. Ex Solin. c. 55.
c Tylō quoq. De qua inf. c. 6. Vid. Teophrast. Plin. Solin.
d Habet & fluuios. Ex eod. Sol. è quo Indum pro Nidam, & Hypasin pro Hypanim posuimus.

Etesijs potitur. Solini verba.

e Sunt in ea Arachos--Arbin. Ex Orosij lib. i. c. 2.
f A Septentrione Hircan. salum. Ex Solin. cap. 59. de Parthia. itz n. legit Camertes: & ita est in manuscriptis Eccl. Toletan. nisi hirc. inij saltus manis, cuius non semel meminit solinus, & hirc. &c. Hircania sylua meminit Isid. sup. lib. 9. cap. 2.

g Ex quib Media. Ex Solin. ibid.

h Qui ipsorum lingua El dic. è Seru. Æn. 1. ad vers. Per tot ducta viros, &c.

A Incipit à Septent. Ex Oros. lib. 1. c. 2.

k Hoc n. significare interp. Ex Solin. c. 36.

l Ipsa est & Sabb. Ioseph. lib. 1. antiq.

m Hæc autē angusto--Arabicus. Ex Oros. lib. 1. c. 2.

n Hæc ab Oront Nabathæis. Ex eod. cap.

o A vocabuli Comagenæ vrbs. Vetus cod. Roman. à vocabulo, quo vrbs nuncupata quæ quondā, &c. Ergo Comagena ea vrbs, non Comage vocabatur. In Ethici quoq. cosmographia inter famosa (sic n. appellat ipse) Orientalis Oceani oppida, Comagena numeratur.

p A Septentrione Armenia. Sic veteres libb. nō Capadocia. idq. & Ptolemaus tabul. 6. Asia confirmat, & Iuuenal. Satyr. 6. Armenios, & Comagenos haruspices coniungens.

q Phœnix Cadmi frater. Sup. lib. 9. c. 2. ex Euseb. Chro.

r Initiū lōgitudinis--regiones totius. Ex Hegefipp. lib. 3. c. 6. Aquis illustris. Ex Solin. c. 33.

s Vnde secundum elem--polliceretur. Hæc Hegefipp. d. c. 6. de samaria.

t Samariâ. Ex Hieron. in Os. c. 14.

v A vico cui nomen est Eleas. Hegefipp. ibid.

x Galilea--quod gignat candidiores. Etymō Gracū, cum vox sit Hebraea.

y Hæc autem dup--fœcunda. ibid. Hegefipp.

z Vberima nunc autem def. Ex Hegefipp. lib. 4. cap.

18. Solin. c. 35. & August. lib. 21. de ciu. c. 5.

a Nabathæa. Sup. lib. 9. c. 2. & Hieron. in quast. Heb. ad Genes. c. 25.

b Ægyptus--accepit. Sup. lib. 9. c. 2. & Euseb. in Chron.

c Hæc ab Oriente. Ex Oros. lib. 1. c. 2.

d A meridie. Solin. c. 33.

e Vnde & ferax--terrarum. Ex Hegefipp. lib. 4. c. 27.

f Hæc à Scythico Oc. Totus locus ex Solin. c. 33. è quo voces duas cōmercia abnuentes suppleuimus, cū ceterar. gentium legatur in VV. CC. non ceteris gentib. vt quidam edidere.

g Partes eius, quæ ponè. Al. pronæ. Al. planæ vid. Solin. & Plin. lib. 6. c. 16.

h A dextrâ Oriēt--vagantes. Ex Oros. lib. 1. c. 2.

i Scythiæ plures--rarus est. Ex solin. c. 20.

k Moschorū, Phasidē. Arax Solin. Heniochorū mōtes Araxē, Moschorū, Phasidē fūdūt. Isid. li. 0. Ofcorū

l Hircania dicta à sylu. Hir. Idem sup. lib. 9. cap. 2. ex Seru. Æn. 7.

m Est autem Sylu. asp. Solin. c. 21.

n Albania à coldre populi. F. capillā.

o Hæc ab orient. Ex Oros. lib. 1. c. 2.

p vsq. ad Mæotides paludes. vsque ad Tanaim fluuium & Meotides. Oros.

q Vt tauros premant, leones perit. Solin. c. 25. Apud Albanos nati canes fetis omnib. anteponuntur; frangunt tauros, leones perimūt, ex quo frangant malebat chacon.

r Armenia nūcupata. supra lib. 9. c. 2. & Iustinus lib. 42.

s Hæc in c. Syr--Cyprum. Ex Oros. lib. 1. c. 2. Orosius ex Sallustio, quæ citat Seru. Æn. x1. ad v. Quales Threiciæ cum fulmina Thermodo.

t Terra eius a. a. n. equor. Ex Solin. c. 57.

v Asia minor--mare. Ex Oros. lib. 1. cap. 2. apud quem Capadocia attingitur nō cingitur vt in Isidorianis lib.

x Nam prius Bebrycia. Solin. c. 44.

y Ipsa est & maior Phrygia. Ex Seru. Æn. 5. ad v. Bebrycia ven. A. d. g. f. apud quæ Sallust. Igitur introrsus prima Asiæ Bithynia est, multis antea nominibus appellata

appellata, ipsa est & maior Phrygia.

^z Hannibal - animā expiravit. Expulit *Solin. c. 44. ex-*
halauit Margarin. Virg. lib. xi. cōfixi expirant animas.

^a Galatia. *ē Solin. c. 43. aut ex Hiero. in loc. Heb. ex Altib.*

^b Nam Galli. *Ex Iustini. libro. 25. & lib. de locis Heb. ex*
Act. Apost. inter Hieron. opera.

^c Phrygia - *Æsopi f. sic veteres lib. & Messalla Cor-*
uin. in lib. de progenie Augusti.

^d Hæc & Dardania. *ē Seru. Æn. 2.*

^e De quo Homerus ait, & c. *Verba Eusebii in Chronic.*

^f Hic n. profectus de Corito. *ē Seru. Æn. 3. ad ver-*
sum. 170. Coritum terrasq. req. & Virg. Æn. 7. de Dar-
dano. Hinc illū Coriti Tyrrena ab sede profectū.

^g Troadi superiecta, *ē Solin. c. 43. de Asia minore.*

^h Huius regio Troia. *ē Seru. Georg. 3. ad - Troique*
parens, & Troia Cy. a.

ⁱ Minor vero Iliū. *Ex d. lib. de locis Heb. Act.*

^k Cariam. *ē Solin. c. 43.*

^l Loca Italię occup. *ē ser. & impres. veteres lib. 6. Gallię.*

^m A Lydo Regis fratre. *Vocem Regis debebat Chacon-*
videntur autem hæc ē seruo sumpta Æn. VIII. ad Urbis
Ægyllinæ sedes, vbi Lydia quondam.

ⁿ Meles fluu. *sic vet. lib. de quo superiori lib. vid. Plin.*
lib. 5. c. 29.

^o Ciliciam à Cilic. *ē Solin. c. de Cilic.*

^p Matrem urb. h. Tarson, hæc Cydn. & c. *Ex Solino.*
Nam inuerso ordine hæc leguntur in codicib. Isid. & in d. lib.
de locis Heb. ex. Act. Apost.

^q Ibi est mons Chimæra. *Ex Solin. cap. 42. de Lycia. ex*
quo Vesulius hic legendum fuit, non Vesulus ut est in
manuscriptis, vid. Seru. Æn. xi. ad Multos Vesulus quę
p. a. & Georg. 2. ad v. Talem diues arat Capua, & vi-
cina Vesouo.

De Europa. Cap. III.

De Europa. Cap. III.

Post Asiam ad Europā stilū vertimus. Eu-
ropa quippe Agenoris regis Libyæ filia
fuit, ^a quam Iouis ab Africa raptam Creta
aduexit, & tertiā partē orbis ex eius nomine
appellauit. ^b Iste autē est Agenor Libyæ fi-
lius, ex qua & Libya, i. Africa fertur cognō-
minata. Vnde apparet prius Libyā hæc cepisse
vocabulum, postea Europā. Europa autem
in tertiam partē orbis diuisa, incipit à flumi-
ne Tanai, descendens ad Occasum per Se-
ptentrionalem Oceanum vsq. ad fines Hispa-
niæ, cuius pars Oriētalis, & Meridiana à Pō-
to confurgens, tota Mari magno coniungi-
tur, & in insula Gadibus finitur. ^d Prima Eu-
ropæ regio Scythia Inferior, quę à Mæotidis
paludibus incipiēs, inter Danubiū & Occa-
num Septentrionalem vsq. ad Germaniam
porrigitur: quæ terra generaliter propter
barbaras gentes, quibus inhabitatur, Barba-
ria dicitur. Huius pars prima Alania est, quæ
ad Mæotidas paludes pertingit. Post hanc
Dacia, vbi & Gothia: deinde Germania, vbi
plurimam partem Sueui incoluerunt.

A Germania, post Scythiam Inferiorē à Da-
nubio inter Rhenum fluuium Oceanūmq.
conclusa, cingitur à Septentrione & Occasū
Oceano: ab Ortu verò Danubio: à Meridie
Rheni flumine dirimitur: ^e terra diues vi-
rorum, ac populis numerosis ^f & immanibus
frequens. Vnde & propter fecunditatem
gignendorum populorum, Germania dicta
est: ^g gignit aues Hercynia sylua, quarum
pennæ noctu perlucet. ^h Bisontes quoque
feras & Vros atq. Alces parturit. Mittit &
gemmas, Crystallū, & Succinum, Callaicū
quoq. viridē, & Cerauniū candidū. Duę sunt
autē Germaniæ, Superior iuxta Septentrio-
nalem Oceanum, Inferior circa Rhenum.

B ^k Prouinciarum autem quas Danubius à
Barbarico ad Mediterraneū mare secluserit.
^l prima est Mæsia, à mæsiū prouentu vo-
cata. Vnde eam veteres Cereris horreū nū-
cupabant. ^m Hæc autem ab Oriente ostijs
Danubij iungitur: ab Euro verò, Thraciæ: à
Meridie, Macedoniæ: ab occasu, Histriæ co-
pularur. Post Mæsiā autem Pannonia est.
Inde Noricus ager frigidus, & parcius fru-
ctuosus. Post quæ Reticus ferax frugibus,
qui excipit Galliam Belgicam.

ⁿ Thraciæ Thiras Iaphet filius veniens no-
men dedisse perhibetur. Alij à sæuitia inco-
latum Thraciā appellatam dixerunt. ^o Huic
ab Oriente Propontis, & vrbs Constantino-
polis opposita est: à Septentrione verò Ister
obten ditur: à Meridie verò Ægæo mari ad-
hæret: ab Occasu Macedonia illi subiacer.
Cuius regionem olim Bessorum populas,
Massagetę, Sarmatę, Scythę, & aliz plurimę
nationes incoluerūt. Ampla est enim, ideō-
que plurimas continuit gentes, Hebrum
fluuium Thracia fundit, qui etiam gentes
barbarorum plurimas tangit.

^p Græcia à Græco rege vocata, qui cunctā
eam regionem regno incoluit. Sunt autem
prouinciæ Græcię septem: quarum prima
D ab Occidente Dalmatia, inde Epirus, inde
Hellas, inde Thessalia, inde Macedonia, in-
de Achaia, & duę in mari Creta, & Cyclades.
Illyricū autē generaliter omnis Græcia est.

Dalmatiam à Delmi maxima eiusdem
prouinciæ ciuitate traxisse nomen existi-
matur. Adhæret ^o ab Oriente Macedonia: à
Septentrione Mæsiæ: ab Occasu Iltria ter-
minatur: à Meridie verò Adriatico sinu clau-
ditur.

^p Epirus à Pyrrho Achillis filio cognomi-
nata, cuius pars Chaonia, quæ ante Molossia

dicta est, à Molosso filio Pyrrhi, quem de Andromacha habuit. Sed postquam occisus est Pyrrhus Orestis insidijs, Andromachâ Helenus suscepit, tenuitque regnum priuigni, qui successerat patri, à quo Molossia dicta pars Epiri, quam Helenus postea à fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominauit, quasi ad solatium fratris extincti.

¶ Hellas dicta à rege Hellene Deucalionis & Pyrrhæ filio, à quo & prius Græci Hellenes nuncupati sunt. Ipsa est & Attica terra Acte prius dicta. ¶ Nam Cranaus quidam Græciæ indigena fuit, ex cuius filia Attis nomine Attica terra vocata est. Hæc inter Macedoniam & Achaiam media iacet, Arcadiæ à septentrionali parte coniuncta. ¶ Ipsa est & vera Græcia, vbi fuit Athenæ ciuitas, mater liberalium litterarum, & philosophorum nutritrix, qua nihil habuit Græcia clarius atque nobilius. In ea est & Marathonius campus opinione quondam prælij cruentissimus.

Helladis autem duæ sunt prouinciæ, Bœotia, & Peloponesus.

Bœotia autem dicta hac ex causa. Dum Cadmus Agenoris filius Europam sororem à Ioue raptam ex præcepto genitoris quaereret, nec reperiret, patris iram formidans confirmato animo, elegit exilium. Nam bouis fortè conspectæ secutus vestigia, amplexus est sedem, vbi illa recubuerat: sicque locum de nomine bouis Bœotiam nominauit: vbi & Thebas urbem construxit, in qua olim ciuilia bella detonuerunt: & vbi nati sunt Apollo, & Hercules maior ille Thebanus. Eadem est & Aonia vocata, à fonte quodam Apollini & Musis consecrato, qui in eadem Bœotia est.

Peloponesus, secunda pars Helladis, à Pelope regnata atque vocata.

Thessalia, à Thessalo rege cognominata, quæ à meridiana plaga Macedoniæ cōiuncta est, cuius à tergo Pieria est. Multa in Thessalia flumina, & oppida, inter quæ præcipuè Thessalonica, & Thebæ. Ibi est mons Parnassus quondam Apollini consecratus. Thessalia patria Achillis, & origo Lapitharum fuit, de quibus fertur, quod hi primo equos frænis domuerint: vnde & Centauri dicti sunt. In Thessalia primùm solidi aurei facti sunt, domandorum quoque equorum vsus primùm repertus est.

Macedoniæ in exordio ab Emathio rege

A Emathiæ nomen erat, sed Macedo Deucalionis maternus nepos, postquam ibi accepit principatum, mutauit vocabulū, Macedoniā inq. à suo nomine dixit. Est autem confinis ab Oriente Ægæo mari, à Meridie Achaiæ, ab Occasu Dalmatiæ, à Septentrione Mœsiæ: patria Alexandri Magni, & regio aureis venis argenteisque opima. Lapidem, quæ Præanridem vocant, ista gignit. Mons Olympus in ea est, qui excellenti vertice tantus attollitur, vt in cacumine eius nec nubes, nec venti sentiantur.

¶ Achaia ab Achæo rege & vrbs & prouincia appellata: hæc penè insula est. Nam absq. Septentrionali parte, qua Macedoniæ iungitur, vndiq. septa est mari. Ab Oriente enim habet Myrteum mare: ab Euro Creticum: à Meridie Ionium: ab Africo & occasu Cephaloniam, & Cassiopam insulas: à sola Septentrionali parte Macedoniæ, vel Atticæ terræ adiungitur, huius caput est vrbs Corinthus Græciæ decus. Inachus est Achaiæ fluuius.

¶ Arcadia sinus Achaiæ est, vt platani folium, inter Ionium & Ægeum mare exposita, quam Arcas Iouis & Calistæ filius, Pelasgis in ditionem redactis, ex suo nomine Arcadiam nuncupauit. Ipsa est & Sicyonia à Sicyone rege, à quo & regnum Sicyoniorum est dictum. Habet autem Arcadia fluuium magnum Erimanthum: Asbeston quoque lapidem, qui semel accensus nunquam extinguitur. Candidissimæ etiam merulæ ibi nascuntur.

Lacedæmonia - - -

¶ Pannonia ab Alpibus Pæninis est nuncupata, quibus ab Italia secernitur: regio viro fortis, & solo læta, duobus satis acribus fluuijs Drabo, Saboque vallata. Coniungitur autem cum Norico & Rhetia, habens ab Oriente Mœsiā: ab Euro Istriam: ab Africo verò Alpes Appenninas: ab occasu Galliam Belgicā: à Septentrione Danubij fontem, vel limitem, qui Germaniam, Galliamque secernit.

Istriam Ister amnis vocauit, qui eius terram influit: ipse est Danubius. Habet autem Istria à Septentrione Pannoniam.

¶ Italia olim à Græcis populis occupata, magna Græcia appellata est: deinde à regis nomine Saturnia, mox & Latium dicta, eò quod idem Saturnus, à Ioue sedibus suis pulsus, ibi latuerit: postremò ab Italo Sicularum rege ibi regnante, Italia nuncupata est. Cuius situs longitudine amplius, quam latitudine

tudinē ° à Circio in Eurum extenditur: à Meridie Tyrreno maritab Aquilone Adriatico clauditur: ab Occiduo Alpium iugis finitur: terra in rebus omnibus pulcherrima: soli fertilitate, pabuli vbertate gratissima. Habet lacus Benacum, Auernum, atque Lucrinum: fluuios, Eridanum, & Tyberim, & repentes fontibus Baias. Gignit gemas Syrtitem, Lyncurium, & Coralliū: Boam quoque serpentem, Lynceam feram, & Diomedea aues. Italia autem, & Hispania idcirco Hesperiae dictae, quod Graeci Hespero stella nauigent, & in Italia & in Hispania, p̄ quae hac ratione discernuntur: aut enim Hesperiam solam dicis, & significas Italiā: aut addis vltimā, & significas Hispaniam; quia in Occidentis est finē.

Thuscia pars Italiae, & Umbria verò pars Thusciae. Thuscia autem à frequentia sacrorum & thuris vocata, ἀπὸ τῆς θύρας.

Umbriam verò historiae narrant, eo quòd tempore aquosae cladis imbris superfuerit, ob hoc Umbriam Graecè cognominatā. Est enim in iugis Appennini montis sita, in parte Italiae iuxta Meridiem.

Hetruria pars Italiae dicta, quod eius fines tendebantur, vsque ad ripam Tyberis, quasi ἑταίρος ὄρος. Nam ἑταίρος alter, ὄρος finis vocatur. Romae enim fines antea vnam tantum Tyberis ripam tenebant: alij Hetruriā ab Hetrusco principe putant. Item & Tyrrenia à Tyrreno Lydij fratre, qui ex sortecum populi parte de Mæonia venit ad Italiam. Haec est & Thuscia, sed Thusciam dicere non debemus, quia nusquam legimus. Thuscia autē, à frequentia sacrificij & thuris, dicta est ἀπὸ τῆς θύρας, illic & aruspiciā dicunt esse repertam.

Apulia, vbi Brundisium situm est, quam Aetoli secuti Diomedem ducem condiderunt.

Cāpania habet terras hyeme atq. aestate vernantes. Sol ibi mitis, grata temperies, aër purus & blandus.

Gallia à candore populi nuncupata est. γάλα enim Graecè lac dicitur. Mōtes enim & rigor caeli ab ea parte Solis ardorem excludunt, quo fit, vt candor corporum non coloretur. Hanc ab Oriente Alpium iuga tuetur, ab Occasu Oceanus includit, à Meridie praerupta Pyrenaei, à Septentrione Rheni fluenta atque Germania, cuius initium Belgica, finis Aquitania est, regio gleba vberiac pabulosa ad vsum animantium apta, flu-

minibus quoq. & fontibus irrigua, perfusa duobus magnis Rheno & Rhodano fluuijs. Belgis autem ciuitas est Galliae à qua Belgica prouincia dicta est.

Cisalpinga, quia citra Alpes.

Transalpinga, id est, trans Alpes, contra Septentrionem.

Rhetia verò, quòd sit iuxta Rhenum.

Aquitania autē ab obliquis aquis Ligeri fluminis appellata, quia ex plurima parte terminus eius est, eamq. pene in orbem cingit.

Hispania prius ab Ibèro amne Iberia nuncupata. Postea ab Hispalo Hispania cognominata est. Ipsa est & verè Hesperia, ab Hespero stella Occidentali dicta. Sitae est autem inter Africam & Galliam, à Septentrione Pyrenaeis montibus clausa, à reliquis partibus vndique mari conclusa, salubritate caeli aequalis, omnium frugum generibus fecundanda, gemmarum, metallorumque copijs ditissima. Interfluunt eam flumina magna, Baetis, Minius, Iberus, & Tagus atirum trahens, vt Pactolus. Habet prouincias sex, Tarraconensem, Carthaginensem, Lusitaniam, Galleciam, Beticam, & transfreta in regione Africae Tingitaniam. Duæ sunt autem Hispaniae, Citerior, quae in Septentrionis plaga à Pyrenaeo vsque ad Carthaginē porrigitur: Vltior, quae in Meridiem à Celtiberis, vsque ad Gaditanum fretum extenditur: Citerior autem & Vltior dicta, quasi citra & vltra: sed citra, quasi circa terras: & vltra, vel quod vltima, vel quod non sit post hanc vlla, hoc est, alia terra.

a Cap. IV. Iouis. Italo. G. vt ante quoque adnotauimus.

b Itala autem est Agenor Libyae fil. Apollodorus de Agenore, λιβυῆς δὲ ποσιδῶντος γιγνοῦσαι παῖδες διδυμοὶ ἀγνηορ, κὶ βήλος.

c mari magno coniungitur. Contingitur Chac.

d Prima Europae reg: Ex Orof. lib. 1. c. 2.

e terra diues viros. Al. viriū. Virorū Solin. c. 23.

f & immanibus frequens. Frequens ex Solin. repetimus.

g Gignit aues. Ex Solin. ibid.

h Bifontas quoq. feras, & Vros, atque Alces. Solin. ibid. Plin. lib. 8. cap. 15. Caesar lib. 6. de bell. Gall. Serv. Georg. 2.

i Gallaicum quoq. Callaim Plin. lib. 37. c. 8.

k Prouinciarum autem. Ex Orof. ibid.

l Prima est Mæsia. Mæsia, an Mysia verior scriptura sit, nondum satis constituit. Nam Isidori, & Solini, cuius haec sunt, Codices variant, apud Orofium Mæsia perpetua. Serv. Georg. 1. ad- nullo tantum se Mæsia cultu, Mæsia, inquit, ciuitas Phrygiae. Mysia prouincia est. Verum, vt ipsam si spectes, Mysiam minore periculo scripseris. Constit

- omni Mysiam à Geographis, & in Asia, & in Europa collocati. Quam etiam apud Virgilium (Si Pierio credimus) vt Mœlia legatur, in multis manuscriptis libris, Seruij auctoritas fecit. Sed origo à mesibus tractu Mœsiam, siue Mesiam potius ab Isidoro dictam arguit, quod Chaconi quoq. magis placebat. Nam quod *μῆσες* aut *μῆσιν* apud Lydos auctoribus Eustachio ad Dionys. Afrum, & Hesychio, significat, nihil ad Isidorum.
- o Hæc autem ab Oriente ostijs Danub. Ex Orof. lib. 1. c. 2.
- n Huic ab Oriente Propontis. Ex Orof. ibid.
- o Adhæret autem ab Oriente-- clauditur. Ex eod. Post hæc verba leguntur in quibusdam Gothicis ista, Illyrica regio iuxta Adriaticum mare, in qua Dardani sedes habent, ipsa est & Dardania à Dardano rege cognominata, homines ex Troiana prosapia in mores barbaros efferati. quæ fortasse reijcienda nō sunt. Vid. Plinium lib. 4. c. 1. & Solin. c. 8.
- p Epirus à Pyrrho-- extincti. è Seru. plerūq. Æn. 3. ad v. patrio Andromachen iterum celsisse marito, apud quem in lib. impressis à Rob. Steph. positam à fratre Chaone. legitur. De qua lectione alij iudicabunt.
- q Hellas dicta à rege. Ex Eusebij Chron. & Seru. eclog. 2. ad-- Acteo Aracyntho.
- r Nam Cranaus indigena, &c. Verba sunt Eusebij.
- f-- Ipsa est & vera Græcia. Hac omnia carptim sumpta è Solin. c. de Græcia.
- e mater liberal-- nobilius. Ex Aug. 18. de ciuit. c. 9.
- v Vbi nati sunt Apol. & Herc. At Solin. c. 13. de Thebis. Vrs ista numinibus apud se ortis gloriatur, vt perhibent, qui sacris carminibus Herculem, & Liberum celebrant, è quo pro Apolline Liberū substituerat Chacon inuicis omnibus lib.
- x eadem est & Aonia. è Seru. eclog. 10. ad v. Aonia Aganippe.
- y cuius à tergo Pieria est. Ita Solin. c. de Thessalia. sed paulo aliter Plinius lib. 2. c. 8.
- z De quibus fertur quod hi prim. Virg. Georg. 2. Frēna Peletronij Lapythæ gyrof. q. dederit. & Seru.
- a Macedo Deucal. è Sol. c. de Macedonia.
- b est autem confin. Myfiæ. Ex Orof. lib. 1. c. 2.
- c & regio. è Solin.
- d qui excellenti vertice tantus. Ex eod. c. de Thessalia.
- e Achaia ab Ach. Ex Chron. Eusebij.
- f Calsiopas Insulas. Orof. lib. 1. c. 2. ab Africo, & Occasu Cephaleniam, & Calsiopam insulas, à Septentrione sinum Corinthium, ad Aquilone angustum terræ dorsum, quo Macedoniæ coniungitur, vel potius Atticæ, qui locus Isthmos vocatur, vbi est Corinthus.
- g Arcadia verò sinus-- vt platani folium. Confusa sunt hæc-- Arcadia in sinu est Peloponesi, id est, in medio ipsius. Peloponesus verò, vt platani folium, extenditur.
- h quam Arcas Iou &c. Ex Chron. Euse.
- i Pannonia. Ex Orof. ibid.
- k Viro fortis Ita veter. lib. & Solin. c. de Gallia.
- l ab Euro Istriam. A meridie malleus.
- m Italia-- magna Græcia. Seru. Æn. 1. ad v. Seu vos Hesperiam magnam, &c. *μεγάλη Ἰταλία* appellata est, quia à Tarento vsq. ad Cumas omnes ciuitates Græci condiderunt. vid. Iust. lib. 20.
- n cuius situs longitudine ampl. è Solin. c. de Italia. proceritate amplior, quàm latitudine.
- o à Circio in Eurum-- finitur. Ex Orof.
- A P quæ hac ratione discernuntur, &c. è Seru. Æn. 1. ad v. est locus Hesperiam. & lib. 3. ab Hespero (mquit) Hispaniæ rege, vel à steila, quam intuentur petentes Italiam.
- q Vmbria verò pars. Thuscæ. Ex eod. Æn. 12.
- Vmbria verò dicitur vt hist. è Solin. c. 8.
- r Hetruria pars Italia. è Seru. Æn. 11. Hetruscij. duces, & 2. ad terram Hesp. venies.
- f Apulia vbi Brundus. quam Ætoli. verba sunt Iustini lib. 12.
- r Belgis. Belgium dicitur à Casare.
- v Aquitania. Ex Orof.
- x Hispania. Ex Iustini. lib. 44.
- y ipsa est & vera Hesperia. è Seru. Æn. 1. ad vers. Est locus Hesp.
- z Duæ sunt Hispan. Ex Orof.

De Libya. Cap. V.

Libya dicta, quòd inde Libs fiat, hoc est, Africanus. Alij aiunt Epaphum Iouis filium qui Memphim in Ægypto cõdidit ex Calsiopa vxore procreasse filiam Libyam, quæ postea in Africa regnum possedit, cuius ex nomine terra Libya est appellata.

Africam autem nominatam quidam inde existimant, quasi apricam, quòd sit aperta cælo vel Soli, & sine horrore frigoris. Alij dicunt Africam appellari ab vno ex posteris Abraham de Cethura, qui vocatus est Afer, de quo supra meminimus. Incipit autem à finibus Ægypti pergens iuxta Meridiam per Æthiopiam vsque ad Atlantem montem. A Septentrionali verò parte, Mediterraneo mari coniuncta clauditur, & in Gaditano freto finitur, habens prouincias Libyam Cyrenensem, Pentapolim, Tripolim, Bizacium, Carthaginem, Numidiam, Mauritaniam Sitifensem, Mauritaniam Tingitanam, & circa Solis ardorem Æthiopiam. & Libya Cirensis in parte Africa prima est, à Cyrene vrbe Metropoli, quæ est in eius finibus, nuncupata. Huic ab Oriente Ægyptus est, ab occasu Syrtes maiores & Troglodytæ, à Septentrione mare Libycum: à Meridie Æthiopia, & barbarorum variæ nationes, & solitudines inaccessibiles, quæ etiam Basiliscos serpentes creant.

Pentapolis, Græca lingua à quinque vrbus nuncupata, id est, Cyrene, Berenice, Teuchira, Apollonia, Ptolemaide, Ex quibus Ptolemais, & Berenice à regibus nominate sunt. Est autem Pentapolis Libyæ Cirensis adiuncta, & in eius finibus deputata.

Tripolitanam quoque prouinciam Græci lingua sua signant de numero trium magnarum

gnarum vrbiū: ⁱOēa, Sabratē, Leptis magna: hęc habet ab Oriente Syrtēs maiores, & Troglodytas, à Septentrione mare Adriaticum: ab Occāsu Bizantium: à Meridie Getulos, & Garamāntes vsque ad Oceanum Æthiopicum pertēdentes.

Byzacena regio ex duobus nobilissimis oppidis nomen sortita est, ex quibus vnum Adrūmetus vocatur (alterū Byzatium.) Hęc sub Tripoli est, ^k patens passuum ducenta, vel amplius millia, fœcunda oleis, & glebis ita præpinguis vt iacta ibi semina, in cremēto penē cente simo frugis renascantur.

^l Zeugis, vbi Carthago magna, ipsa est & verā Africa inter Byzatium, & Numidiam sita, à Septentrione mari Siculo iuncta, & à Meridie vsque ad Getulorum regiōne porrecta, cuius proxima quæque frugifera sunt, vltiora autem bestijs & serpētibus plena, atque onagris magnis in deserto vagantibus.

Getulia autem, Africa pars mediterranea est.

^m Numidia ab incolis passim vagantibus sic vocata, quod nullam certam haberent sedem. Nam lingua eorum incertæ sedes & vagæ Numidia dicuntur: Incipit autem à flumine Ampsaga, in Zeugitanum limitē desinit, ⁿ habēs ab Ortū Syrtēs minores: à Septentrione mare quod intendit Sardiniam: ab Occāsu Mauritaniam Sitifensem: à Meridie Æthiopum gentes, regio campis præpinguis. Vbi autem syluestris est, feras educat: vbi iugis ardua, equos & onagros procreat: eximio etiam marmore prædicatur, quod Numidicum dicitur. Habet autē vrbes præcipuas ^o Hipponem, Rhegiū, & Rusficadam.

Mauritania, vocata à colore populorum ^m. Græci enim nigrum, ^{μαύρον} vocant. Sicut enim Gallia à candore populi, ita Mauritania à nigredine nomen sortita est. Cuius prima prouincia, Mauritania Sitifensis est, quæ Sitifi habet oppidum, à quo & vocabulum traxisse regio perhibetur.

Mauritanie verò Cæsariensis colonia, Cæsaria ciuitas fuit, & nomen prouinciæ ex ea datum. ^p Vtræque igitur sibi coniunctæ ab Oriente Numidiam habent, à Septentrione Mare magnum, ab occasu flumen Maluam: à Meridie montem Astrixim, ^q qui discernit inter fœcundam terram & arenas iacentes vsque ad Oceanum.

Mauritania Tingitana à Tingi Metropo

litana huius prouinciæ ciuitate vocata. Hęc vltima Africa exurgit à montibus septem habens ab Oriente flumen Maluam: ^f à Septentrione fretum Gaditanum: ab Occiduo Oceanum Atlanticum: à Meridie Gualalum gentes vsque ad Oceanum Hesperium pererrantes. Regio gignens feras, simias dracones & struthiones, olim etiā & elephantis plena fuit, quos sola nunc India parturit.

^v Garamantis regionis caput, Garama oppidum fuit. Est autem inter Cyrenensem & Æthiopiam, vbi est fons ^x qui riget calore diei, & calet frigore noctis.

^B Æthiopia, dicta à colore populorum, quos solis vicinitas torret. Denique vim sideris prodit hominum color, est, enim ibi iugis æstus. Nam quicquid eius est sub Meridiano cardine est. Circa Occiduum autē montuosa est, arenosa in medio, ad Orientalem verò plagā deserta: cuius situs ab Occiduo Atlantis montis ad Orientē vsque in Ægypti fines porrigitur: à Meridie Oceano: à Septentrione Nilo flumine clauditur, plurimas habens gentes, diuerso vultu & monstruosa specie horribiles. Ferarunt quoque & serpentium referta est multitudo. Illic quippe Rhinoceros bestia, & Camelopardalis, Basiliscus, Dracones ingētes, ex quorum cerebro gemmæ extrahuntur, Hiacynthus quoque, & Chrysoprassus ibi reperiuntur. ^z Cannamomum ibi colligitur.

^y Duæ sunt autem Æthiopiæ, vna circa Solis ortum: altera circa occasum in Mauritania.

Extra tres autem partes orbis, quarta pars trans Oceanū interior est in Meridie, quæ Solis ardore nobis incognita est, in cuius finibus ^z Antipodes fabulosè inhabitare produntur. Proxima autem Hispaniæ Mauritania est, deinde Numidia, inde regio Carthaginensis, post quæ, Getuliam accepimus, postea Æthiopiam, inde loca exusta Solis ardoribus.

^D Sciendum sanè, quod quædā prouinciæ primū de nomine auctoris appellatæ sunt: postea à prouinciæ gentis nomen est factū. nam ab Italo Italia, & rursus ab Italia Italus, & sic vtimur ipso nomine gentis, quomodo fuit ipsū nomen auctoris: vnde deriuatū est nomē prouinciæ. Ex quo accidit ex vno hominē nominari, & ciuitatem, & regiōne, & gentem. Prouinciæ autem ex causa vocabulum acceperunt. Principatus namque gentium,

gentiū, qui ad reges alios pertinebant, cūm A
in ius suum Romani vincendo redigerent,
procul positas regiones prouincias appella-
uerunt. Patria autem vocata, quod commu-
nis sit omnium, qui in ea nati sunt. ^a Terram
autem significare, prædiximus, elemētum:
terras verò singulas partes, vt Africa, Italia,
Eadem & loca. Nam loca & terræ spatia in
orbe terrarum, multas in se continent pro-
uincias: sicut in corpore locus est, pars vna
multa in se continens membra: sicut &
domus multa in se habens cubicula: sic ter-
ræ, & loca dicuntur terrarum spatia, quo-
rum partes sunt prouinciæ: sicut in Asia,
Phrygia: in Gallia, Rhetia: in Hispania, Bæ- B
tica. Nam Asia locus est, prouincia Asiæ
Phrygia, Troia regio Phrygiæ, Ilium, ciui-
tas Troiæ. Item regiones partes sunt pro-
uinciarum, quas vulgus conuentus vo-
cat: sicut in Phrygia Troia, sicut in Gal-
licia Cantabria, Asturia. A rectoribus au-
tem regio nuncupata est, cuius partes terri-
toria sunt.

^b Territorium autem vocatum, quasi tau-
ritorium, tritum bobus & aratro. Antiqui
enim sulco ducto & possessionum & terri-
toriorum limites designabant.

^a Cap. V. Libya, quod inde Libs flat. è *Seru. Æn. 1.*
ad-- Venturum excid. Libya.

^b Alij aiunt Epaphum. *Hyginus in fabulis c. 149. &*
Placidus ad Thebaid. 4.

^c Alij dicunt Africam. *Hietonym. in quest. in Gene. ad*
cap. 25.

^d De quo supra. *Lib. 9. c. 2.*

^e Byzaciū, Byzanciū legitur in antiquissimis libris,
& marmoribus, & apud Stephanum. Veram tamen scriptu-
ram Byzacium existimabat Chacon ex vetustis Varronis
codicib. lib. 1. de re rust. c. 44. & *Plin. lib. 5. c. 4. & lib. 17.*
c. 5. & lib. 18. c. 10. & Aug. in ps. 36. concione. 2. quam etiam
vulgati Isidori libri, & plerique ex Goth. hinc retinent.

^f Mauritaniā Sitifensem Mauritan. Ting. Quod
Cesariensem addunt quidam libri, tresq. Mauritanias viden-
tur ex Orofio facere: nihil est, quod moremur, quando ex eod.
& Isidoro paulld post Cesariensem, & Sitifensem, vel etiam
Sitifensem, & Tingitanam ex concil. Carthag. VII. constat
esse coniunctas, vt Cesariensis alterutrius quasi appendix sit.
Ita tamen vt pro Tingitana in Concilijs sepe ponatur.

^g Libya Cyren--pertendentes. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

^h Theuchira. Mendosè o. l. *Centria. Vid. Ptolemai ta-*
bul. 4.

Oea, Sabrate, Leptis magn. *Solin. c. 30.* Achai Tri-
polim lingua sua signant de trium vrbium numero
Taphræ, Abrotani, Leptis magnæ. *Nostri codices par-*
tim Oetabrate partim Oea Tabrace partim Oea Sa-
brete Sil. lib. 3.--Sabrata, tū Tyriū vulgus, Sarraniq.
Leptis. Æaq. Trinacrios Afris permista Colonos. Vbi
Oea. ex Isidoro lubentius legerim.

^k patens, passuum duc. è *Solin. c. 30.*

^l Zeugis vbi Carthago magna. *Verba sunt Orof.*

^m Numidia ab incolis passim vag. *Sallust. in Tu-*
gurb. & quia sæpe tentantes agros, alia, demde alia
loca petiuerant, semetipsi Numidas appellauere.
Idem Plin. lib. 5. c. 3. paulld tamen aliter Festus.

ⁿ Habens ab ortu syrt. min. *Orof. ibid.*

^o Hipponem, Reg. & Rusicè, *Idem Orof.*

^p vtræq. igitur. *Orof.*

^q qui discernit inter fœcund. terram. *Orof. qui di-*
uidit inter viuam terram, & iacentes arenas vsque
ad Oceanum.

^r Hæc vltima Africæ-- pererrantes. *Ex Orofio. illa*
tamen, exurgit à montibus septem. Solini sunt cap. de
Mauritania.

^s à Septentrione fretum Gaditanum. *Orofius, à Se-*
ptentrione mare nostrum, & fretum Gaditanum.

^t à meridie Gaulalum gentes. *Orofius, à Meridio*
Autololum gentes, quas nunc Gaulales vocant.

^v Garam reg. è *Solin.*

^x qui riget cal. *Ita Gothici, friget Solinus.*

^y denique vim f. p. h. c. *Verba sunt Solini, cap. de*
India.

nam quidquid eius est sub Merid. card. è *Solin. c.*
de Æthiop.

^z Antipodes fabul. *Sequitur Lactantium, & Augusti-*
num.

^a Terram autem significare prædixim. *Sup. c. 1. ex*
Seru. Æn. 6.

^b Territorium vocatum. *Seru. Æn. 5. ad-- Vrbem*
designat aratro. Vnde & territorium dictum quasi
terribouium, tritum bobus, & aratro. Sed taurito-
rium retinuimus ex Goth. lib. nisi territeriū maus ex Vul-
canij editione, aut territaurium.

De Insulis. Cap. VI.

INSULÆ dictæ, quod in falo sint, id est, in
mari. Ex ijs quoq. notissimæ & maximæ,
quas plurimi veterum sollerti studio inda-
gauerunt, notandæ sunt.

^a Britannia, Oceani insula, interfuso mari,
toto orbe diuisa, à vocabulo suæ gentis co-
gnominata. ^b Hæc in auersa Galliarum par-
te ad prospectum Hispaniæ sita est: circui-
tus ei⁹ quadragies octies septuaginta quin-
que millia: multa & magna flumina in ea,
fontes calidi, metallorum larga & varia co-
pia. Gagates lapis ibi plurimus, & Margaritæ.

Thanatos, insula Oceani freto Gallico ^d à
Britannia æstuario tenui separata, frumen-
tarijs campis & gleba vberi. Dicta autē ^e Tha-
natos, à morte serpentum, quos dū ipsa nes-
ciat, asportata inde terra quoquo gentium
vecta sit, angues ilico perimit.

^f Thyle, vltima insula Oceani inter Septen-
trionalem, & Occidentalem plagam vltra
Britanniam, à sole nomen habens, quia in
ea æstiuum solstitiū Sol facit, & nullus vltra
cam

eam dies est: vnde & pigrum & concretum A
est eius mare.

Orchades, insulæ Oceani, vltra Britannia
positæ numero triginta tres, & quarum vi-
ginti desertæ sunt, tredecim coluntur.

^h Scotia, eadem & Hibernia proxima Bri-
tanniæ insula, spatio terrarum angustior, sed
situ fœcundior: hæc ab Africo in Boream
porrigitur, cuius partes priores Iberiam: &
Cantabricum Oceanum intendunt. Vnde
& Hibernia dicta. Scotia autem quod ab Sco-
torum gentibus colitur appellata. ⁱ Illic nul-
lus anguis, auis rara, apis nulla: adeo vt adue-
ctos inde pulveres seu lapillos si quis alibi
sparserit inter alucaria, examina fauos dese-
rant.

Gades, insula in fine Bæticæ provincie
sita, quæ dirimit Europam ab Africa, ^k in qua
Herculis columnæ visuntur, & vnde Tyr-
rheni maris faucibus Oceani æstus immitti-
tur. Est autem ^l à continenti terra centum
viginti passibus diuisa. Quam Tyrij à Ru-
bro profecti mare occupantes ^m lingua sua
Gadir, id est, sæpem nominauerunt, pro eo
quod circumspæpta sit mari. Nascitur in ea ar-
bor similis palmæ, cuius gummi infectum vi-
trum Ceraunium gemmam reddit.

ⁿ Fortunatæ insulæ vocabulo suo signifi-
cant omnia ferre bona, quasi felices, & bea-
tæ fructuum vbertate. Suapte enim natura
pretiosarum poma sylvarum parturiunt. For-
tuitis vitibus iuga collium vestiuntur: ad her-
barum vicem mæsis & olus vulgo est: vnde
gentilium error, & secularium carmina Poë-
tarum propter soli fœcunditatem easdem
esse Paradisum putauerunt. ^o Sitæ sunt au-
tem in Oceano contra læuam Mauritanie
Occiduo proximæ & inter se interiecto
mari discretæ.

^p Gorgades, insulæ Oceani, obuersæ promō-
torio, quod vocatur Hesperuceras, quas In-
coluerunt Gorgones fœminæ aliti pernici-
rate, hirsuto & aspero corpore, ex ijs insulæ
cognominatæ: distant autem à continenti ter-
ra bidui nauigatione.

Hesperidum insulæ, vocatæ à ciuitate Hes-
peride, quæ fuit in fine Mauritanie: sunt
enim vltra Gorgadas sitæ sub Atlanteum lit-
tus in intimis maris sinibus, in quarum hor-
tis fingunt fabulæ Draconem peruigilem au-
rea mala seruante. Fertur ibi esse maris estua-
rium adeo sinuosus lateribus tortuosum, vt
visentibus procul lapsus angueos imitur.

^q Chryse, & Argyre insulæ in Indico Ocea-

no sitæ, adeo fœcundæ copia metallorum,
vt plerique eas auream superficiem & argē-
team habere prodiderint, vnde & vocabu-
la sortitæ sunt.

Taprobana, insula Indie subiaccens ad Eu-
rum, ex qua Oceanus Indicus incipit, patēs
in longitudine octingentis septuaginta quin-
que millibus passuum, in latitudine ^r sexcen-
tis viginti quinque millibus. Scinditur ame-
ne interfluo, tota margaritis repleta & gem-
mis. Pars eius bestijs & elephantis repleta
est, partem verò homines tenent: in hac in-
sula dicunt in vno anno duas esse æstates, &
duas hyemes, & bis locum vernare flori-
bus.

^s Tilos insula est Indie, ferens omni tem-
pore folia: hucusque insulæ Oceani.

Item insulæ, quæ ab Hellesponto vsq. ad
Gades in mari Magno sunt constitutæ.

Cyprus insula à ciuitate Cypro, quæ in ea
est, nomē accepit: ipsa ^t est & Paphos Vene-
ri consecrata in Carpathio mari, vicina Au-
stro, famosa quondam diuitijs, & maximè
æris: vbi enim prima huius metalli inuen-
tio & vtilitas fuit.

Creta, Græciæ pars est ingens contra Pelo-
ponesum: hæc primùm à temperie cæli Ma-
caronesum appellata est, deinde Creta di-
cta à Crete quodam indigena, quem aiunt
vnum Curetum fuisse, à quibus Iupiter ibi
absconditus est & enutritus. Est autem in-
sula Græciæ inter Ortum & Occasum longis-
simo tractu porrecta, à Septentrione Græciæ
æstibus, ab Austro Ægyptijs vndis perfusa.
Fuit autem quondam centum vrbibus no-
bilis, vnde & Hecatompolis dicta est. ^v Pri-
ma etiam remis & sagittis claruit: prima lit-
teris ^z iura, fixit, equestres turmas prima do-
cuit. Studiū musicū ab Idæis dactylis in ea
cœptū: capris copiosa, ^a ceruis eget, lupos &
vulpes aliæque ferarum noxia nusquam gi-
gnit, serpens ibi nullus, noctua nulla, & si in-
uehatur statim moritur. Larga est autem vi-
tibus & arboribus. Dictamnus herba in Cre-
ta nascitur, & Alimus, quæ admorsa diurnam
famem prohibet: ^b Phalangos autem vene-
natos gignit, & lapidem, qui Idæus dactylus
dicitur.

^e Abydos, insula in Europa super Hellespō-
tum posita, angusto & periculoso mari se-
parata & ἀβυδος Græcè dicta, quod sit introi-
tus Hellesponti maris, in quo Xerxes pon-
tem ex nauibus fecit, & in Græciam tran-
sijt.

^d Coos

^d Coos insula adiacens prouinciæ Atticæ, in qua Hippocrates medicus natus est, quæ ut Varro testis est, arte lanificij prima in ornamentum fœminarum inclaruit.

^e Cyclades insulæ antiquitus Græciæ fuerunt, quas inde Cycladas autumant dictas, quod licet spatijs longioribus à Delo proiectæ, in orbem tamen circa Delum sitæ sint. nam orbem κύκλον Graij loquuntur. Quidam verò non quod in orbem digestæ, sed propter seopulos, qui circa eandem sunt, dictas putant Cyclades. Hæ in Hellesponto inter Ægæum & Maleum mare constitutæ circumdantur etiam pelago Myrtoo. Sunt autem omnes numero quinquaginta tres, tenentès à Septentrione in Meridiem millia quingenta: ab Oriente in occasum millia ducenta: Metropolis earum Rhodus.

Delos insula, in medio Cycladum sita. Et dicta Delos fertur, quod post diluuium quod Ogygij temporibus notatur, cum orbem multis mensibus continua nox inumbrasset, ante omnes terras radijs Solis illuminata est, sortitaque ex eo nomen, quod prima manifestata fuisset visibus. ^g Nam δῆλον Græci manifestum dicunt. ^h Ipsa est & Ortygia, eo quod primum ibi visæ sunt coturnices aues, quas Græci, ὄρνυγας vocant. ⁱ In hac insula Latona enixa est Apollinem & Dianam. Delos autem & ciuitas dicitur & insula.

^k Rhodos, Cycladum prima ab Oriente, in qua rosæ capitulum dicitur esse inuentum, dum ibi ciuitas conderetur: ex quo & vrbs & insula Rhodos est appellata. In hac vrbe Solis Colossus fuit æreus septuaginta cubitorum altitudine. Fuerunt & alij centum numero in eadem insula Colossi minores.

^l Tenedos, vna ex Cycladibus ad Septentrionem sita, in qua olim ciuitas à Tene quodam condita est. Vnde nomen vrbs illius, vel potius insulæ fuit. ^m Nam Tenes iste infamatus, quod cum nouerca sua concubisset, fugiens hanc insulam vacuam cultoribus obtinuit, Vnde & Tenedos insula dicta est: ⁿ sic Cicero, Tenen ipsum, cuius ex nomine Tenedos nominatur.

^o Carpathos, vna ex Cycladibus à Meridie posita ^p contra Ægyptum, à qua Carpathiū mare appellatum est vocata propter celerem fructuum maturitatē. Est enim inter Ægyptum & Rhodum. Ex hac insula dicuntur & Carpathiæ naues magnæ & spatiosæ.

^r Cythera insula, vna ex Cycladibus à par-

te occidua sita: cuius Porphyris antea nomen fuit. Cithera autem vocata, quod ibi Venus sit orta.

^s Icaria insula, vna de Cycladibus, quæ Icario mari nomen dedit. Hæc inter Samum & Myconum procurrentibus saxis in hospitalis est, & nullis sinibus portuosa. Dicitur autem Icarum Cretensem ibi naufragio interijisse, & de exitu hominis impositum nomen loco.

^t Naxos insula, ante Dionysias dicta, quasi Dionaxos, quod fertilitate vitiū vincat cæteras: est autem à Delo xviii. millia passuum separata, ex qua olim Iouis fertur aduersus Titanas fuisse profectus.

^v Melos, ex numero Cycladum, vna omnium insularum rotundissima, vnde & nuncupata. Historia dicit, ex Iasone natum fuisse Philomelum & Plutum: ex Philomelo Parcanum genitum: qui de suo nomine Paron insulam & oppidum appellauit, prius autem Minoia, deinde Paros dicta. ^x De qua Virgilius: niueamque Paron. Gignit enim marmor candidissimum, quod Parium dicunt. Mittit & Sardan lapidem, marmoribus quidem præstantiorem, sed inter gemmas vilissimum.

Chios insula Syra lingua appellatur, eo quod ibi mastix gignitur. ^y Syri enim mastixem Chio vocant.

Samos, insula est mari Ægæo vbi nata est Iuno: ex qua fuit Sibylla Samia, & Pythagoras Samius, à quo philosophiæ nomen inuentum est. In hac insula reperta prius fictilia vasa traduntur. Vnde & vasa Samia appellata sunt.

Sicilia, à Sicano rege Sicania cognominata est: deinde à Siculo Itali fratre Sicilia. Prius autem Trinacria dicta propter tria ^z promontoria, Pelorum, Pachynum, & Lilybæum. ^z Trinacria enim Græcum est, quod Latine, Triquetra dicitur, quasi in tres quadras diuisa. ^a Hæc ab Italia exiguo freto discreta, Africū mare prospectans, terris frugifera, auro abundans: cauernis tamen & fistulis penetrabilis, ventisque & sulphure plena. Vnde & ibi Ætne montis extant incendia: in cuius freto Scylla est & Charybdis, quibus nauigia aut absorbentur, aut colliduntur. Fuit autem ^b quondam patria Cyclopum, & postea nutrix tyrannorum, frugum fertilis, ac primum terris omnibus commissis seminibus aratro profcissa. Principem vrbum Syracusas habet: fontem Arethusam, &

& Alphæum fluuium magnorū generatorē equorum. In ea insula ^e primū est inuēta comēdia. Achate lapidē ipsa primū ex Achate flumine dedit. Parturit & mare eius coraliū: ^d gignit & sales Agrigentinos in igne solubiles, crepitantes in aquis. Omnis ambitus eius clauditur stadiorū tribus millibus. Sallustius autē dicit, Italiae coniunctā fuisse Siciliam: sed mediū spatium impetu maris diuisum, & ^e per angustiam scissum.

Tapus insula, stadijs decem à Sicilia remota iacens & planior, vnde & nuncupata. de qua Virgilius, ^f Tapsumque iacentem.

Æoliæ insulæ Siciliae, appellatæ ab s ^B Æolo Hippotæ filio: quem poëtæ finxerunt regem fuisse ventorum, sed vt Varro dicit, rector fuit istarum insularum, & quia ex earū nebulis & fumo futuros prædicebat flatus ventorum, ab imperitis visus est ventos sua potestate retinuisse. Eadem insulæ & Vulcaniæ vocantur, quod & ipsæ, sicut Ætna, ardeant. Sunt autem nouē habentes propria nomina, quarum primam Lyparus quidam Liparen vocauit, qui eam ante Æolum rexit. Altera ^h Hiera vocatur, quod sit collibus eminentissimis, reliquæ verò, id est, Strongyle, Didyme, Ericusa, ⁱ Hephæstias, Phænicusa, Euonymos, Ericodes, Phænicodes: quæ quoniam nocte ardent, Æoliæ, siue Vulcaniæ dicuntur, ex ijs quædam ab initio non fuerunt, postea mari editæ vsq. nūc permanent.

Stœchades, insulæ Mafsiliensiu sexaginta milliū spatio a continenti in fronte ^k Narbonensis prouinciæ, quæ Rhodanus fluuius in mare exit. Dictæ autem Græcè Stœchades, quasi opere in ordinem sint positæ.

Sardus Hercule procreatus, cum magna multitudine à Libya profectus Sardiniam occupauit, & ex suo vocabulo insulæ nomē dedit. Hæc in Africo mari facie vestigij humani, ^l in Orientem, quàm in Occidentem latior prominet: fermè paribus lateribus, quæ in Meridiē & Septentrionē vertunt, ^D ex quo ante commercium à nauigantibus Græcorum ^m *Ἰχθυος* appellata est. Terra patet in longitudine millia cxl. latitudine xl. In ea neq. serpens gignitur, neq. lupus, sed ⁿ Solifuga tantū, animal exiguum hominibus perniciosum. Venenum quoq. ibi non nascitur, ⁿ nisi herba per scriptores plurimos & poëtâs memorata, apiastro similis, quæ hominibus rictus contrahit, & quasi ridentes interimit. ^o Fontes habet Sardinia calidos, in-

firmis medelam præbentes, furibus cæcitate, si sacramento dato oculos aquis tetigerint.

Corficæ insulæ exordium incolæ Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quædā Corfa nomine ^p Ligur mulier, cum taurum ex grege, quem prope littora regebat transnatare solitum, atque per interualla corpore aucto remeare videret: cupiens scire incognita sibi pabula, taurum à cæteris digredientem vsq. ad insulam nauigio profecta est. Cuius regressu insulæ fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus ibi profecti sunt, eamque nomine mulieris auctoris & ducis appellauerunt. Hæc autem insula Græcè *κυρηνή* dicitur, à Cyrno Herculis filio habitata, de qua Virgilius-- *Cyrnæas taxos.* ^q Diuiditur autem à Sardinia xx. millium freto, cincta Ligustici æquoris sinu ad prospectum Italiae. Est autem multis promontorijs angulosa, gignens lætissima pabula, & lapidem, quē Carochiten Græci vocant.

^r Ebofus, insula Hispaniæ dicta: quod à Zanio non procul sit, quasi ebozos. Nam lxx. stadijs ab ea distat. cuius terram serpentes fugiunt. Huic contraria est Colubraria, quæ referta est anguibus.

^s Baleares insulæ Hispaniæ, duæ sunt, Aphrosiade, & Gymnastic, & Maior & Minor. Vnde & eas vulgus Maioricam & Minoricā nuncupant. In ijs primū in insulis inuenta est funda, qua lapides emittuntur, vnde & Baleares dictæ: ^t *βέλλαι* enim Græcè mittere dicitur: ^v vnde & ballista quasi missa, & fundibalum. Virgilius: *Balearis verbere fundæ.*

^a Cap. VI. *Britannia Oceani insula, &c. Hægesipp. lib. 5. c. 15. quid attexam Britannias interfulo mari, toto orbe diuisas? & Oros. lib. 1. c. 2. Britannia Oceani insula.*

^b Hæc in auersa Gall. *Oros. ibid.* & quoniam Oceanus habet insulas, quas Britanniam, & Hiberniam vocant, quæ in auersa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sitæ sunt.

^c Circuitus eius-- plurimus. *ex Solin. cap. de Britannia.*

^d Thanatos. *Solin. Athanatis.*

^e à Britania æstuario tenui sep. è *Solin. ibid.* è quo restitutus est hic locus, mendosus in omnibus libris.

^f Thyle vltima insula Oceani. *Locus è Seru. Georg. 1. ad v. tibi seruiat vlt. Thule, & è Soli. c. de Britania sumptus. Horū verba apponemus, ex his qui volet, medicinā faciet. Thule (ait Seru.) insula est Oceani inter Sptetrionz le & Occidētalē plagā vltra Britannia, & Hiberniā & Orchadas. Est autem insula in Oceano vltima, in qua, cū sol in Cæcro est, perpetui dies sine noctib. esse dicuntur. *Solinus* Multæ & alię circū Britannia insulæ, è quibus Thule vltima, in qua æstiuo solstitio,*

Aa solē

sole de Cæri sydere faciēte tranfitū, nox penē nulla; brumali solstitio, perinde nullus dies, vt ortus iūctus sit occasui. Ultra Thulē accepimus pigrū esse & concretum mare. Chacon ita legebat, inter Sept. & Occ. plagam, in qua cum brumale solstitium sol facit nullus dies est, vnde pigrum, & concretum est vltra mare. Sed à sole Thulen nomen habere dicit, non vt Thule (opinor) sed vt vltima, propter causam à Seruio & Solino relatum, dicitur.

g quorum vig. def. Ex Oros. ibid.

h Scotia, eadem & Hibern. Ex eod. quāuis non prorsus eadem.

i illic nullus anguis. Ex Solin. vid. Bed. in Angl. hist.

k in qua Herculis column-- immittitur. Ex Oros.

l à continenti terra cxx passus. cxl emendarat Chacon ex Solini manuscriptis libris, vbi septingentis pedibus legitur, non passibus. vt in vulgatis. Sed vetant codices, vsq. ipsa Isid. Gadeb. ipsi vicino, vt par fuit, satis explorata.

m in lingua sua Gadir. Est quoq. גָּדַד ghadar Hebrais sapire, ex Solin. c. de Hispania.

n Fortunatæ-- ead. esse Paradisum. Seru. Æn. 5. ad-- Elysiūmq. colo secundum Philosophos, Elysiū est, insulæ fortunatæ,

o Sitæ sunt autem è Solin. c. vlt.

p Gorgades. Ita v. libri, & Plinij, & Solini manuscripti.

q Chryse, & Argyr. Solin. Plin. & Mela.

r Sexcentis viginti quinq. millibus. vocem, stadiorum ex Solino, Plinio, & Chacone auctorib. expunximus.

s Tylos-- ferens omni tempore fol. Al virēs o. r. f.

t Ipsa est & Paphos. Hoc non refertur ad Cyprum insulam, sed ad urbem in ea, qua olim Cypros dicebatur, & Paphos, aiebat Chacon.

v ibi enim prima huius metall. inu. Plin. lib. 8. c. 56. & lib. 34. c. 2.

x Hæc primū à temperie cæli. è Solin. c. 17.

y Prima etiam rem. Ex eod.

z iura fixit. Solinus, iura iunxit. Vid. Plato. in Minoe.

a Ceruis eget. Ex Solin. Plin. lib. 8. c. 58. mirabilis in ead. insula (Creta) ceruos præterquam in Cydoniatarum regione non esse.

b Phalāgos autem. Sic v. l. Solinus, Phalangiū aranei genus est, si nisum quaras nulla vis est, si potestatem, ictum hominem veneno interficit.

c Abydos insula. Abydos neq. insula, neq. in Europa est, sed, vt ait Solinus de Hellesponto loquens: Abydos Asiæ est, & Sestos Europæ. Seru. ad v. fauces tentatur Abydi. Georg. 1. Sestos, & Abydos ciuitates sunt Hellesponti, quæ angusto, & periculoso mari segregantur. Nos hæc alijs concinnanda relinquimus.

d Coos Solinus, Multæ quidem insulæ obiacent Atticæ continenti, sed suburbanæ fermè sunt Salamis, Sunium, Cos, Ceos, etcætera. Quæ, vt Varro testis est, subtilioris vestis amicula arte lanificæ scientiæ prima in ornatum fæminarum dedit. In Solin. manuscr. ecclesia Tolet. libro, Ceos, Cos, legitur: & quidem iam pridem questus est Herimolus Barb. harum vocum affinitate saepe peccatum à librarijs in bonis auctorib. Ita vt iam propè vsucapta sint à Coos, quæ Ceos erant fortasse propria, sed lanificium fuerit Plinio auctore vtriq. commune, Hippocrates tamen communis esse non potuit, quem fuisse constat Coos. Sed Coos hippocratidis patria non obiacet Atticæ in mari Ægeo, sed Rhodo in Icario pelago.

e Cyclades-- quas inde Cycl. aut. è Solin. quidam verò non quod in orb. Vid. Seru. Ænei. 3. ad-- Cycladas, & creb. l. f. c. t.

A sunt autem omnes num. Ex Oros.

f tenētes. Ita Gorth. o. tēdentes non displicet, ex vulc.

g Nam διλον Græci. Verba sunt Seru. Æn. 3.

h ipsa est & Ortygia. è Solin. c. 17.

i In hac insula Latona. Verba Seru. Æn. 3. ad v. Sacra mari colitur med.

k Rhodos Cycladam prim. Ex Oros.

l rosc capitulum. Al. capitulum, al. capulum. f. cohium, vel coium Gloss. coium καλὸν ῥόδου μεμυκός.

m Tenedos. Ex Oros.

n Nam Tenes iste-- dicta est. è Seru. Æn. 2. ad v. Tenedos notissima fama.

o Sic Cicero. Verr. 3.

p Carpathos. Ex Oros.

q Contra Ægypt. a. q. C. m. Acro in Hor.

r est n. inter Ægyptum, & Rhod. è Seru. Æn. 3.

s Cytherea. Ex Oros. & Solin. licebit etiam Cytheream appellare. Stephanus, λεγέται ἢ ἡ νῆσος, ἢ ἡ γόνυ κούερα. Seru. Æn. 1. ad illud. At Cytherea nouas artes Cytherea ab insula (inquit) quæ plurali tantū numero dicitur, vt sunt alta Cythera. Æn. 10.

t Icaria vna de Cycladib. Solinus, de Sporadibus est Icaros. Sed Cycladas quoque Sporadas fecisse videtur Virgilius, cum dixit, Sparfalsq. per æquor Cycladas.

v Naxos insula ante Dionysias dicta, Solinus. Naxos Dionysias prius quàm Naxos dicta, vel quoddam hospita Libero patri, vel quoddam fertilitate vitium vincat cæteras. Quare autē Naxos dicta sit Diod. Sicul. lib. 6. illud verò, quasi Dionaxon, adulterinum duco.

x Melos, è Solin.

y De qua Virg. niueamq. Paron. Æn. 3.

z Syri n. mastichen. Ead. legitur in libell. de locis Heb. ex Act. Apost. inter Hieronymi opera.

a Trinacria-- quod Latine Triquetra. Plinius, & Solin. triquetra; sed triquadram, scripsisse Isidorum verisimile est ex etymologia, & ex Quintiliano qui lib. 1. c. 5. Etymologia (inquit) nonnunquam barbara ab emēdatis conatur discernere, vt cum triquetram dici Siciliam, an triquadram oporteat, &c.

b Hæc ab Italiæ exig. fret. Ex Iustin. lib. 4. in princip.

c Fuit autem quondam patria. Ex Oros. lib. 2. c. 4.

d primum est inuenta Comœdia. è Solin.

e Gignit & sales Agreg. ex eod. idem inf. lib. 16. c. 2.

f & per angustiam scissum. Idem sup. lib. 13. c. 18.

g Virg. Tapsumq. iacentem. vbi Seru. insula non lōgè à Syracusis fluctib. penè par.

h Æolia Hippotæ fil. è Ser. Æn. 1. ad v. Æolia venit.

i Hiera quod sit collib. emin. Sive quiddam ἐρὸν, hoc est, factum pro magno vsurpant, ita vti nos, Græci, siue vt ait Solinus, quod sit Vulcano præcipue facta.

D k Hephæstias. Hæc in editione Margarini non est, & quidem sine ea numerus constat. Solinus & Plinius, septem tantum esse dicunt.

l In fronte Narbon. prou. Oros. lib. 1. c. 2.

m in Orientem, quā in Occidentē latior. locus est ex lib. 2. histor. Sallustij citatus ab Agell. lib. 13. c. 2. s. cui ex Isidoro addi hæc possunt, Ferme paribus lateribus, quæ in Meridiē, & Septentrionē vertūt. Corrigēdus idē apud Non. in Facies. Voces autē, ante commercium. Chaconi suspectæ erant.

m Sed solifug. sup. lib. 12. c. 3.

o nisi herba. Ex Isidoro emendatus Seruij locus. eclog. 8. vnde sunt hæc.

p Fontes habet. Ex Solin.

q Ligur mulier. *Citat hac Priscian lib. 6. ex Sallustij lib. 2. histor.* Sed ipsi ferunt, taurum ex grege, quē propē littora regebat Corfa nomine Ligur mulier, ex quo intelligitur totum hunc locum esse Sallustij.

r Diuiditur autem à Sardin. *Oros. ibi.*
 s Ebofus. *Oros. ibid.* Caterum de etymo. quod nō procul à Zanio, amplius quarendum, siue Zanio, siue Dianio legas.

t Baleares insulæ duæ s. Aprosiades, & Gymnasides. f. *Aphrodisiade, sic dicta quod (vt ait Arist. lib. περὶ θαυμασ. ἀρισμάτων) apud hos maiori in pretio feminae sunt, quàm viri.* De Gymnasijs *Plin. lib. 3. c. 5.* Baleares funda bellicosas Græci Gymnasias dixere. *Diodor. Siculus lib. 6. c. 1.* Gymnasias dictas ait, quod astate nudi, quasi palastrita incedant.

v *Βάλλειν* n. Græc. eod. mod. *inf. lib. 18. c. 10.*
 x vnde ballista, quasi fustis. & fundibalum. *Ita veteres lib. hic, & lib. 18. c. 10. & apud Aug. in ps. 54. & Veget. lib. 1. c. 16.* Teretes lapides de funda, vel de fustiballo. & lib. 2. c. 15. funditores, qui ad fundas, vel fustibalos. & lib. 3. c. 4. fustibalus fustis est longus. quare fundibalum omnino legendum, non fundibulum.

De Promontorijs. Cap. VII.

C Ommune est insulis, vt promineant: Inde, & loca earum Promontoria dicuntur. Sic ^a Sallustius de Sardinia: In Orientē latior prominet, quàm in Occidētē.
 b Sigæum, promontorium Asiæ, vbi Hellespontus apertius dilatatur. Dictum autem Sigæum propter Herculis taciturnitatem, quia prohibitus hospitio à Laomedōte Troianorum regē, simulauit abscessum, & inde contra Troiam cum silentio venit, quod dicitur. *σὴν*.

Maleum, promontorium Græciæ, quod intrat mare, & per millia quinquaginta protenditur, vbi vnda ita sæua est, c vt persequi nauigantes videatur. Hoc autem promontorium à Maleo rege Argiuorum nomen accepit.

d Pelorum, promontorium Siciliæ respiciens ad Aquilonem, secundum Sallustium dictum à gubernatore Hannibalis illic sepulto.

e Pachynum, promontorium Siciliæ, Austrum spectans ab aëris crassitudine dictū. Nam *παχύς* est pinguis & crassus, Austro enim perflatur.

f Lilybæum, promontorium Siciliæ, Solis occasum intendens, vocatum ab eiusdem nominis ciuitate, quæ ibi est sita.

g Borio, promontorium Numidiæ vocatū, eo quod Aquilonem intendat. Hoc Hippone Rhégiū postea dictum, pro eo quod sit æquore interruptum.

Calpe, Hispaniæ promontorium.

A ^a Cap. VII. Sic Sallustius de Sardin. *Qui citatur (vt superiori capite diximus) ab Agellio, & Non. ex lib. 2. hist.*

b Sigæū prom-- *σὴν*. è seru. *Æn. 2. ad illud*— Sigæa igni freta lata reluc. *vbi codex Seruij Vaticanus. q. d. σὴν.*

c vt persequi nauig. *Seruius Æn. 5. ad illud*— Malexq. se quacibus vndis, sequaces, inquit, id est, persecutrices.

d Pelorum prom. *Ex eod. Ænei. 3. ad illud.* rarefcent claustrā Pelori— *illud tamen respiciens Aquilonem, Oros. est lib. 1. c. 2.*

e Pachynum. *Item è Seru. Æn. 3. ad v. proiectaque saxa Pachyni, & voces, pinguis &, aliena videbantur Chaconi, neq. immeritò.*

f Lilybæum. *Ex Oros. ibid.*

B Borion prom. *Solin. c. 30.* Borion promontorium quod Aquilone cæditur, Græci aduenæ sic vocauerunt. *Quæ verò sequuntur de Hipponē, Rhègio postea dicto, sunt quidem ex eod. Solino, sed non erant huius loci, tantum abest, vt superioribus fuerint annexenda.*

De montibus, caterisq. terra vocabulis. Cap. VIII.

M Ontes, sunt tumores terrarum altissimi dicti, quod sint eminentes. Quidā autē proprijs ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt, qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucasus ab India vsque ad Taurū porrectus, pro gentium ac linguarum varietate quoquo versum vadit, diuersis nominibus nuncupatur. Vbi autem ad Orientem in excelsores confurgit sublimitatē: propter niuium candorem Caucasus nuncupatur. Nam Orientalilingua Caucasum significat candidum, id est, niuibus densissimis candicantē. Vnde & cum Scythæ, qui eidē mōti iunguntur, Croacas in vocauerūt. Casim enim apud eos candor, siue nix dicitur.

Mons Taurus à plerisque idem vocatur, qui & Caucasus.

D Libanus, mons Phœnicum altissimus, cuius meminerunt prophetæ: b dictus à thure, quia ibi colligitur, cuius ea pars quæ est super eum ad Orientalē plagam respiciens, Antilibanus appellatur, id est, cōtra Libanū.

c Ararath, mons Armeniæ, in quo arcam historię post diluuium resedisse testatur. Vnde & vsque hodie ibidem lignorum eius videntur vestigia.

d Acroceraunij mōtes propter altitudinē, & fulminum iactus vocati sunt. Græcè enim fulmen *κέραιον* dicitur. Sunt autem inter Armeniam & Iberiam, incipientes à portis Caspijs vsque ad fontem Tigridis fluuij.

Hyperborei montes Scythiæ dicti, quod supra, id est, vltra eos flat Boreas.

^e Riphæi montes in capite Germaniæ sunt à perpetuo ventorum flatu nominati. Nam $\epsilon\iota\phi\eta$ Græcè impetus & $\delta\omicron\rho\mu\eta$ dicitur, $\alpha\pi\omicron\delta\ \tau\epsilon\varsigma\ \epsilon\iota\pi\ \tau\epsilon\upsilon$.

Olympus, mons Macedoniæ nimium præcelsus, ita ut sub illo nubes esse dicantur. (De quo Virgilius, -- Nubes excessit Olympus.) Dicitur autem Olympus, & quasi Ololampus (id est, quasi cælum,) Hic mons Macedoniam diuidit à Thracia.

^h Athos, mons Macedoniæ, & ipse altior nubibus, tantòq. sublimis, ut in Lemnum umbra eius pertēdat, quæ ab eo LXXVI. millibus separatur.

ⁱ Parnasus, mons est Thessaliæ, iuxta Bœotiam, qui gemino vertice est erectus in cæli. Hic in duo finditur iuga, Cyrrhæ, & Nysam. vnde & nuncupatus, eo quòd in singulis iugis colebantur Apollo, & Liber. Hæc iuga à duobus fratribus Citheron & Helicon appellantur. Nā Helicon dicitur ab Helicone fratre Citheronis.

Item Ceraunij sunt montes Epiri, à crebris dicti fulminibus. Græcè enim fulmen $\kappa\epsilon\rho\alpha\upsilon\omicron\varsigma$ dicitur.

Apenninus mons appellatus, quasi Alpes Pæninæ: quia Hannibal veniens ad Italiam easdem Alpes aperuit, vnde & Virgilius, Alpes immittet apertas. Has enim Hannibal post bella Hispaniæ aceto rupit. Iuuenalis. Et montem rupit aceto. Et inde loca ipsa quæ rupit Pæninæ Alpes vocantur.

Mons Ætna ex igne & sulphure dicitur: vnde & Gehenna. Constat autem hunc ab ea parte, qua Eurus & Africus flat, habere speluncas plenas sulphuris, & vsq. ad mare deductas: quæ speluncæ recipiētes in se fluctus ventum creant, qui agitatus ignem gignit ex sulphure, vnde fit, quod videtur incendium.

Pyrenæus, & ipse à crebris fulminū ignibus nuncupatus. Græcè enim ignis $\pi\upsilon\rho$ vocatur. Iste est, qui inter Galliam atque Hispaniam, quasi de industria, munimentum interiacet.

^l Solorius, à singularitate dicitur, quòd omnibus Hispaniæ montibus solus altior videatur, siue quod, Oriente sole, antè radius eius in eo, quàm ipse cernatur.

Calpe, mons in vtimis finibus Oceani, qui dirimit Europam ab Africa, quem Atlantis finē esse dicunt, de quo Lucanus, Hesperiam Calpen, summumq. impleuit Atlantem. Atlas Promethei frater fuit & rex

Africæ, à quo Astrologiæ artem prius dicunt excogitatam, ideòque dicitur esse sustinuisse cælum. Ob eruditionem igitur eius disciplinæ, & scientiam cæli, nomen eius in montē Africæ deriuatum est: qui nunc Atlas cognominatur, qui propter altitudinē suam quasi cæli machinam atque astra sustentare videtur.

Alpes autē, propriè montes Galliæ sunt, de quibus Virgilius, Aërias Alpes. Et dicendo aërias, verbum expressit à verbo. Nam Gallorū lingua Alpes montes alti vocantur. Hæ sunt enim, quæ Italiæ murorum exhibent vicem.

^B Colles, sunt præminentiora iuga montium, quasi colla.

Iuga autem montium ex eo appellata sunt, quòd propinquitate sui iungantur.

Tumulus, est mons breuis, quasi tumens tellus. Item ° tumulus terra congesta, vbi nulla memoria est.

Valles, sunt humilia loca, quasi vulsa. Hinc & conualles, depressa loca terrarum inter montes.

Campus est, terrarum planities. Dicitur autem campus, quòd breuis sit pedibus, nec erectus, ut montes: sed patens & spatio suo porrectus & iacens: vnde & Græcè $\pi\epsilon\delta\iota\omicron\nu$ dicitur. Sumpsit autē nomen ex Græca etymologia: $\rho\chi\alpha\mu\alpha$ enim Græci breue dicunt. ^q Solum est, omne quod sustinet, à soliditate dicitur scilicet, vnde & de mari Virgilius ait, Subtrahiturque solum.

Saltus, sunt vasta & siluestria loca, vbi arbores exiliunt in altum.

^r Fauces, sunt angustorum locorum aditus inter duos montes, loca angusta & peruia, dicta à faucium similitudine, quasi focæ.

^f Confrages, loca in quæ vndiq. venti currunt, ac sese frangunt, ut Næuius ait, In montes, vbi venti frangebant locum.

^t Scabra, sunt loca situ aspera, vnde & scabies dicitur, à corporis asperitate.

^v Lustra, obscura latibula ferarū & luporū cubilia sunt, vnde & lupanaria lustra dicuntur, per contrarium videlicet, quia parum illustrantur.

^x Lucus, est locus densis arboribus sæptus, solo lucem detrahens. Potest & à collucendo crebris luminibus dici, quæ ibi propter religionem gentilium, cultumq. fiebant.

Deserta vocata, quia nō seruntur, & ideò quasi deseruntur: ut sunt loca sylvarum & montium,

mōtium, contraria vberimarum terrarum A
quæ sunt vberimæ glebæ.

Deuia, sunt loca secreta & abdita, quasi
extra viâ: ipsa sunt & Inuia. Inde & y Auia-
ria secreta loca, & à via remota, aut tantum
adibilia aibus: vnde est illud: Inculta rubet
auiaria baccis.

² Amœna loca Verrius Flaccus dicta ait,
eo quod solum amorem præstent, & ad se
amanda alliciant. Varro, quod sine munere
sunt, nec quicquam in his officij, quasi amu-
nia, hoc est, sine fructu, vnde nullus fructus
exoluitur. Inde etiam nihil præstantes, im-
munes vocantur.

³ Aprica loca, quæ sole gaudent, quasi ἀνευ
Φιξηης, id est, sine frigore, siue quod sint aper
to cælo.

Opaca verò loca, quasi operta cælo, aprico
contraria.

^b Lubricum dici (constat) locum, ab eo quod
ibi quis labitur: & lubricum dicitur, non quod
labitur, sed in quo labitur.

^c Æstiuia, sunt loca vmbrosa, in quibus per
æstatem vitant pecora solis ardor. Statius:
Et vmbrosi patuere æstiuia Lycæi.

^d Naualia, sunt loca vbi naues fabricantur.
Hoc & cætrinum vocatur.

^g Statio est, vbi ad tempus stant naues.

Portus, vbi hyemant: ^b Importunum autem,
vbi nullum refugium, quasi nullus portus.

ⁱ Portus autem, locus est ab accessu ven-
torum remotus, vbi hyberna opponere so-
lent. Et portus dictus à deportandis com-
mercijs: hunc veteres à ^k baiulandis mercibus
Baias vocabant, illa declinatione à baia ba-
ias, vt à familia familias.

^l Littus est, terra aquæ & mari vicina. Et di-
ctum littus, ^m quia fluctu eliditur, ⁿ vel quod
aqua alluitur. ^o Cic. in Top. Littus est qua flu-
ctus eludit.

Circumluium, locus, quem aqua circū-
luit. Alluium, consumptio riparum ex aquis.

Margo, est pars cuiuslibet loci, vt puta ma-
ris, vnde & nomen accepit.

Maritima, quasi maris intima.

Ostia, ab ingressu & exitu fluminis dicta
in mari.

Continens, perpetua terra, nec villo mari
discreta: quem Græci ἡπειρον vocant.

^a Cap. VIII. Croacasin. Al. Granca sum. Vid. Plin. lib. 6.
c. 18. & Solin. c. 52.

^b Libanus-- dictus à thure. Est n. Hebraicis לבן לבן le-
bona, thus.

^c Ararath. Ex Hieron. de locis Hebraic. Gen. c. 8.

^d Acroceraunij. è Seru. Æn. 2. ad v. vicina Cerau-

nia iuxta. & Georg. 1. ad v. alta Ceraunia telo Deijcit.

^e Riphæi montes. è Seru. Georg. 3. ad illud-- Gens ef-
frana virum Riphæo t. euro.

^f De quo Virgilius, nubes excelsit Olympus. Apud
Maronem hæc nusquam sunt.

^g Olympus quasi ololamp. Ex eod. Æn. 4. ad illud.
Ipse Deum tibi m. c. d. Olympo.

^h quasi cælum. Hoc Isidori profecto non est.

ⁱ Athos-- qui ab eo lxxvj mill. Ita Solin. c. 21.

^k Parnasus. Seru. Æn. 10. Parnasus mons est Thes-
salie iuxta Bœotiam, qui in duo finditur iuga, Ci-
theronem Liberi, & Heliconem Apollinis, & Mu-
sæarum, itemque lib. 7. Cyrrha autem, & Nyssa vrbes
sunt sub eisdem iugis sitæ.

^l post bella Hispaniæ. E Seru. Æn. 10. ad v. exitium
magn. a. Alpes imm. ap.

Vnde & Gehenna. Hoc quam vim habeat nescio.

^m Solorius. Vid. Plin. lib. 3. c. 1.

ⁿ De quo Lucanus. Lib. 1.

^o Nam Gallorum lingua Alpes m. a. è Seru. Æn.
4. ad illud, Alpini Boreæ n. h. n. f. i. At Festus. Albū
quod nos dicimus, à Græco quod est ἄλφον est ap-
pellatum-- Sabini tamen Alpum dixerunt. Vnde
credi potest nomen Alpium à candore niuiū vo-
citatum.

^p Item tumulus terra congesta. Deesse videtur aliquid.
Seru. Æn. 3. ad v. Forte fuit iuxta tumulus, &c. Hoc
sermone (inquit) & collem, & sepulcrum fuisse si-
gnificat.

^q χαμαί n. Vid. sup. lib. 12. in voce Camel. & inf. lib. 20.
c. 11. in Cama.

^r Solum est, quod sustinet. è Seru. Æn. 7. ad v. Ce-
reale solum. Locus verò ab Isid. citatus Æn. 5.

^s Fauces sunt. è Seru. vt biuias armato obsidam
milite fauces, Æn. 11.

^c Confrages Festus. Conflages loca dicuntur, in
quæ vndiq. confluunt venti. Nonius. Confluges lo-
ca, in quæ diuersi confluunt riui.

^v Scabra sunt loca s. a. è Seru. ad v. Scabra rubigi-
ne. Georg. 1. sed vox, loca, apud eum non legitur.

^x Lustra. Idem Æn. 1. ad v. Lustrabant, conuexa
pol. d. f. p. Lustra & ferarum cubilia, & lupanaria
per contrarium dicimus, quia parum illustrantur.

^y Lucus. Idem ad v. Lucus in vrbe fuit summ. Æn. 1.
Lucus autem dicitur, quod non luceat, non quod
sint ibi lumina causa religionis.

^z Auiaria. Idem Georg. 2. Auiaria secreta nemora,
quæ aues frequentant.

² Amœna loca Varro. Hic Verrius, & Varro, alter al-
terius sedē occupauerat, vt constat ex Festo, & Seru. Æn. 6.
ad v. amœna vireta. & Æn. 5. ad Tartara habet-- sed
amœna piorum.

^b Aprica loca. è Seru. Æn. 6. Trans potum fugat,
& terris immitt apricis.

^c & lubricum dicitur non quod labitur, Quod qui-
dem ad locum attinet: alioqui lubricum dicitur, & quod labi-
tur, & in quo labimur. Seru. Æn. 2. lubricum dicitur, quod
labitur, dum tenetur, vt piscis: & in quo labimur, vt
sefe opposuit Salio per lubrica surgens. & Isidorus
ipse lib. x. lubricus, ab eo quod labitur: Quare nihil hic
opus vlla correctione: consentientib. præsertim libris omnib.
tantum qua de re sit sermo, attendisse oportuit.

^d Æstiuia. è Seru. Geor. 3.

^e Naualia. Ex eod. Æn. 11.

Aa 3

f Hoc

f Hoc & Textrinum. *Seru. Æn. 2. ad v.* -- Edificant, se cūque in tex. abiete costas. Translatio (*inquit*) à nauibus. vt Cicero, nauem tibi edificatā esse Melfana, Itē intexūt vt. -- Bisdenas Italo texamus robore naues. *ad hūc videtur textrini notionem respexisse Cicero lib. 4. act. 2. in Verrē dicens.* Insula, iudices, Melita est satis lato à Sicilia mari periculosoq. difuncta, in qua est eod. nomine oppidum, quo iste nunquam accessit, quod tamen isti textrinum per tricinium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. *Ludens scilicet in voce ambigua.*

g Satio est. *è Seru. Æn. 2.*

h Importunum est. *Seru. Æn. 11.* Importunum autem est, quod caret portu, id est, quiete, vbi nullus est portus.

Portus autem locus ab acc. v. r. *Hac ex margine assumpta credo. Sunt autem Virgilij verb. Æn. 3.* Portus ab accessu ventorum immotus. -- *Nec minus illa que sequuntur, qua sunt ex 3. Geor.* Et stabula à ventis hyberno opponere soli.

k à bauulandis mercibus Baias. *Baiarū verò, qua prope Cumas alia est ratio, dict. n. à Baio Vlysis socio illic sepulto. vt ait Sera. Æn. 3. ad v.* Huc vbi delatus Cumā accesseris urbem. Silius. -- docet ille tepentes. -- Vnde ferant nomen Baiæ, comitēque dedisse Dulichiæ puppis stagno sua nomina monstrat.

l Littus est terr. a. e. m. v. *Et quidem Seruius modo littus definit terram aqua vicinam, modo terram mari vicinam, quod vtrumque inclusit Isidorus.*

m quia fluctu eliditur. *Al. eliditur.*

n vel quod aqua alluitur. *Al. adliditur.*

o cio- qua fluctus eludit. *Al. elidit de quo lib. 2. c. 30. Non est autem Ciceronis definitio, sed Aquilij.*

De inferioribus terra. Cap. IX.

Specus est fossa sub terra, ^a quæ perspici potest: ^b σπηλαία Græcè, spelunca Latinè.

Spiracula appellata omnia loca pestiferi spiritus, ^c quæ Græci χαρωνα appellat, vel Acherontea. Etiam Varro spiraculum dicit huiuscemodi locum, & spiracula ex eo dicuntur loca, quā terra spiritum edit.

Hiatus præruptio terræ profunda, quasi itus: propriè autē hiatus est omnis oris apertio, translata à feris, quarū auiditas oris adaptione monstratur.

d Profundum propriè, quasi cuius porro sit fundus: abusuè autem profundum vel sursum, vel deorsum dicitur: vt, ^e Maria ac terras cælumque profundum.

f Barathrum, nimix altitudinis nomen est, & dictum barathrum, quasi vorago atra, scilicet à profunditate.

Erebus inferorū profunditas atq. recessus.

g Styx ἀπὸ τοῦ στυγερῆς, id est, à tristitia dicta, eo quod tristes faciat, vel quod tristitiā gignat.

h Cocytus locus inferi. Cocytus autem nomen accepit Græca interpretatione, à luctu & gemitu.

A ⁱ Tartarus, vel quia omnia illic turbata sunt, ἀπὸ τῆς ταράξῆς, vel quod est verius ἀπὸ τῆς ταραξίζου, id est, à tremore frigoris, quod est algere, & rigere, scilicet quia luce solēque caret. Nā neq. illic vapores sunt, qui ex solis luce gignuntur, neq. flatus, qui eiisdē motibus incitantur, sed perpetuus stupor: ταραξίζου enim horrere & tremere apud Græcos legitur. Illic enim fletus & stridor dentium.

k Gehenna, est locus ignis & sulphuris, quæ appellari putant à valle idolis consecrata, quæ est iuxta murum Hierusalem, repleta olim cadaueribus mortuorum. Ibi enim Hebræi filios suos immolabant dæmonibus, & appellabatur locus ipse Gehennon. Futuri ergo supplicij locus, vbi peccatores cruciandi sunt, huius loci vocabulo designatur. Duplicem autem esse gehennā, & ignis, & frigoris (in Iob legimus.)

l Inferus appellatur, eo quod infra sit. Sicut autem secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneant, inferiora sunt omnia grauiora: ita secundū spiritū inferiora sunt omnia tristiora. ^m Vnde & in Græca lingua origo nominis, quo appellatur Inferus, ex eo quod nihil suæ habeat, resonare perhibetur. ⁿ Sicut autem cor animalis in medio est, ^o ita & Infernus in medio terræ esse perhibetur. Vnde & in Euangelio legimus, In corde terræ. Philosophi autē dicunt, quod Inferi pro eo dicantur, quod animæ hinc ibi ferantur.

a Cap. IX. Specus-- qua perspici p. *Nempe ab aspiciendo dicitur. De genere, & declinatione huius nominis vnde de Seru. ad verba Virg. Æn. 6.* Hic specus horrendū, & Priscian. lib. 6.

b Spelæa Græc. spelunc. lat. *è Seru. eclog. 10.*

c quæ Græci χαρωνα. *Galenus. πολλάκις δὲ ἀπὸ τοῦ πνεύματος μόνον κατὰ τὸν εἰσπνοὴν ἢ ἐλαβὴ γίνεσθαι, καὶ ὅτι ἐν τοῖς χαρωναῖς ὀνομασμένοις χαρῶν.*

d Profundum propriè. *è Seru. Æn. 2.*

e maria ac terras cælumque profun. *verba Virg. Æn. 1.*

f Barathrum imm. a. n. *è Seru. Æn. 3.* obfidet, atque imo Barathri, &c.

Ereb. Ex eod. Æn. 4.

g Styx ἀπὸ τῆς στυγερῆς. *Ex Seru. Æn. 6.*

h Cocytus. *Seru. Æn. 6.* Cocytus fluius inferorū dictus ἀπὸ τῆς κοκύειν, id est, lugere.

Tartarus. *Ex eod. Ænei. 6. ad illud.* Tum Tartarus ipse. Bis patet, &c.

k Gehenna. *Ex Hierony. in Matth. c. 10.*

l infernus. -- perhibetur. *Ex Aug. lib. 12. de Genes. ad litt. c. 34.*

m vnde & in Græca ling. orig. n. -- quod nihil suæ. *Nempe ἀδύς quasi ἀδύς.*

n Sicut autem cor animal. *Ex Hieron. in Ion. c. 2. qui locus restituendus ex hoc loco.*

o Ita Infernus in medio terræ. *Seru. ad v. telluris perta subire. 2. Æn. 6.*

DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS QVINTVS.

De ædificijs, & agris.

DE CIVITATIBVS

Cap. I.

De auctoribus conditarum urbium plerumque dissensio inuenitur: adeò vt ne urbis quidē Romæ origo possit diligenter agnosci. Nam Sallustius dicit: Urbem Romam sicuti ego accepi condidere atque habuere initio Troiani, & cum ijs Aborigines. Alij dicunt ab Euandro, secundum quod Virgilius. Tunc rex Euandrus Romanæ conditor arcis. Alij à Romulo, vt, En huius, nate, auspicijs illa inclyta Roma. Si igitur tantæ ciuitatis certatio non apparet, non mirum si in aliarum opinione dubitatur. Vnde nec historicos nec commentatores varia dicentes imperitiæ condemnare debemus, quia antiquitas ipsa creauit errorem. Sanè quasdam de quibus aut sanctæ scripturæ, aut historiæ gentium certam originem referunt, paucis admodum verbis retexere oportet.

Primus, ante diluuium Cain ciuitatem Enoch ex nomine filij sui in ^b Naid condidit: quam urbem sola multitudine suæ posteritatis impleuit.

^c Primus, post diluuium Nemrod gigantes Babylonem urbem Mesopotamiæ fundauit. Hanc Semiramis regina Assyriorum ampliauit, murumque urbis bitumine & cocto latere fecit. Vocabulum autem sumpsit à confusione: eo quòd ibi confusæ sint atque permixtæ linguæ ædificantium turrim.

^d Iudæi asserunt Sem filium Noe, quem dicunt Melchisedech, primum post diluuium in Syria condidisse urbem Salem: in qua

^A regnum fuit eiusdem Melchisedech. Hanc postea tenuerunt Iebusæi: ex quibus & sortita est vocabulum Iebus: sicq. duobus nominibus copulatis, Iebus & Salem, vocata est Hierusalem, ^e quæ postea à Salomone Hierosolyma, quasi Hierosolomonia, dicta est. Hæc & corruptè à poëtis Solyma nūcupata est, & postmodum ab Aelio Adriano Aelia vocitata est. Ipsa est Sion, quæ Hebraicè ^f speculatio interpretatur, eo quòd in sublimi constructa sit, & de longè venientia contempletur. Hierusalem autem pacifica in nostro sermone transfertur. [Oppida nobilia qui, vel quæ cõstituerunt.] ^g Dionysius, qui & Liber pater, cum Indiam victor perambulasset, Nysam urbem ex suo nomine iuxta Indum fluuium condidit, & quinquaginta millibus hominū adimpleuit.

^h Medus autem AEgæi filius Mediã construxit: vnde & regio eius Mediæ nomen sortita est.

Persepolim urbem, caput Persici regni ⁱ Perseus Danæus filius condidit famosissimã confertissimamque opibus, ^k à quo & Persida dicta est.

^l Ctesiphontem quoq. Parthi apud Parthiam condiderunt, in æmulationem Babylonæ urbis.

^m Susis, oppidum Persidæ aiunt Memnonis patrem constituisse. Dictum autem Susis quòd immineat Susæ fluuiio. Ibi est regia Cyri, lapide candido & vario cum columnis aureis, & lacunaribus gemmisque distincta, continens etiam siraularum cæli, stellis micantibus præsignatum, & cætera humanis mentibus incredibilia.

Bactrum, oppidum Bactriani condiderunt ex proprio amne eum cognominantes, qui Bactrus vocatur.

Aa 4

• Carrha

▪ Carra, ciuitas Mesopotamiæ trans Edeffam condita à Parthis, vbi quondam Romanus est cæsus exercitus, & Crassus dux captus.

Edeffam urbem Mesopotamiæ condidit Nembroth filius Chus, postquam de Babylone migravit, in qua & regnavit, quæ antè Arach cognominata est. ° Ipse construxit & Chalannen, quæ postea versò nomine à Seleuco rege dicta est Seleucia. P Philadelphiã urbem Arabiæ condidit Raphaim, gens antiquissima, quam interfecerunt filij Loth.

Seleucus, vnus ex pueris Alexandri post mortem eiusdem Alexandri occupato regno Orientis, urbem in Syria condidit, eamque ex Antiochi patris sui nomine Antiochiam nuncupavit, & Syriæ caput instituit. ¶ Ipse quoque Laodiciam & Seleuciam, ipse Apamiam & Edeffam vrbes construxit.

† Damascus Syriæ, cõdita & nũcupata à Damasco dispensatoris Abrahæ filio. Hæc antea in omni Syria tenuit principatũ: Necdũ enim florebant ibi Antiochia, Laodicia, & Apamia: quas vrbes post Alexandrum constructas esse cognoscimus. Hic est Damascus, quem Abraham futurum sibi heredem dixerat, antequam esset illi promissus Isaac.

‡ Gazam, oppidũ Palæstinæ condiderunt Heuxi, in qua habitauerũt Cappadoces pristinis cultoribus interfectis. Vocata autem Gaza, eo quod ibi Cambyfes rex Persarum thesauros suos posuit, cum bellum Ægyptijs intulisset. Persarum enim lingua thesaurus Gaza nominatur.

Philistim, urbem condiderunt Allophylis: ipsa est Ascalon, de qua superius memorauimus: nuncupata ex nomine Cesloim, qui fuit nepos Cham, & filius Mesraim.

‡ Dor, vrbs fuit quondam potentissima, & versa vice Stratonis turris: postea ab Herode rege Iudææ in honorem Cæsaris Augusti Cæsarea nuncupata. In qua Cornelij domum Christi vidit Ecclesia, & Philippi ædificulas, & cubiculum quattuor virginũ prophetarum.

Joppe, oppidum Palæstinæ maritimum, ijdem Palæstini ædificauerunt, vbi saxum ostenditur quod vinculorum Andromedæ adhuc vestigia retinet: cuius belluæ forma eminentior elephantis fuit.

‡ Iericho, à Iebusæis condita traditur: à quibus & nomen traxisse perhibetur, hanc subuertit Iesus. Pro qua extruxit aliã Ozam de Bethel ex tribu Ephraim. Sed & hæc eo

A tempore quo Hierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta atque destructa est, pro qua tertia ædificata est vrbs, quæ hodiè vsque permanet.

Sichem Samariæ urbem, quæ Latinè & Græcè Sichima vocatur, ædificauit Emor, appellauitque eam nomine Sichem filij sui. ¶ Ipsa est nunc Neapolis, ciuitas Samaritanorum.

‡ Bethel, urbem Samariæ condiderunt Iebusæi: quæ prius vocabatur Luza, sed postquam dormiens ibi Iacob vidit scalam innitentem cælo, & dixit: Verè hic domus Dei est & porta cæli: hac ex causa nomen locus accepit Bethel, id est domus Dei. Quando autem ibi ab Ieroboam vituli aurei fabricati sunt, vocata est Bethauen, id est domus idoli, quæ antea vocabatur domus Dei.

‡ Bethlehem Iuda, ciuitas Dauid, quæ mudi genuit Saluatorem, à Iebusæis condita fertur, & vocata primùm Ephrata. Quando autem Iacob ibi pecora sua paut, eidem loco Bethlehem nomen quodã vaticinio futuri imposuit, quod domus panis interpretatur, propter eum panem, qui ibi de cælo descendit.

‡ Chebron, ciuitas Iudææ, quæ quondam vocabatur Arbe, condita est à gigantibus ante septem annos, quàm ab eis Tanis vrbs Ægypti cõderetur. Ipsa est Arbe à numero ita vocata, quod ibi tres Patriarchæ sepulti sunt, & quartus Adam. Ipsa est † & Mambre, vocata ex vno amico Abrahæ.

‡ Samariam, à qua omnis regio quæ circa eam fuit nomen accepit, Sennacherib rex Assyriorum construxit, vocauitque Samariam, id est, custodiam, quia quando Israël transtulit, Medos ibi custodes constituit. Hanc obsidione captã Antiochus solo coæquauit. Quam postea Herodes à fundamentis instaurans, in honorem Augusti, Augustam, id est, Sebastiam Græco sermone vocauit. Ibi siti sunt Elisæus & Abdias Prophetæ, & quo maior inter natos mulierum non fuit, Baptista Iohannes.

Tiberiadem verò Herodes alius in Iudæa in nomine Tiberij Cæsaris condidit.

‡ Tyrus, vrbs Phœnicum condita à Phœnicibus fuit. Hæc est ciuitas, ex qua aurum regi Salomoni deferebatur, in qua optima purpura tingitur. Vnde & Tyria dicitur nobilis purpura.

‡ Phœnices à Rubro profecti mari, Sidonem urbem opulentissimam condiderunt: & quam

quam à piscium copia Sidon appellauerunt. Nam piscem Phœnices Sidon vocant. Ipsi etiam Tyrum in Syria: ipsi Uticam in Africa, Hipponem, Leptim, aliâsq; vrbes in ora maritima condiderunt. Ipsi Thebas in Bœotia duce Cadmo: ipsi postremò in vltima orbis tendentes vrbes in Oceano construxerunt, eâmq; lingua sua Gades nominauerunt. Nam mos erat antiquus Phœnicum gentis, multos simul mercandi causâ à domo proficisci, & cum incolarum animos commercio rerum ijs antè incognitarum sibi conciliaissent: loca quæ condendis vrbibus idonea videbantur, capere. Ex ijs profecta & Dido in littus Africæ vrbes condidit, & ^h Carthadam nominauit, quod Phœnicia lingua exprimit ciuitatem nouâ: mox sermone verso Carthago est dicta: hæc Scipio deleuit. Quæ autem nunc est, postea à Romanis condita est. ⁱ Carthago autem antea Byrsa, post Tyrus dicta est, deinde Carthago.

^k Memphim, ciuitatem Ægypti ædificauit Epaphus Iouis filius, cum in secunda Ægypto regnaret. Hæc est vrbs vbi charta nascitur, vbi etiam optimi Mathematici fuerunt. ^l Nam hanc vrbes magicis artibus deditam, pristini vsque ad præsens tempus vestigia erroris ostendunt.

^m Tanis, Metropolis Ægypti, vbi Pharaos fuit & Moyses cuncta signa fecit, quæ in Exodo scribuntur. Hanc construxisse perhibentur Titanes, id est gigantes, & ex suo nomine nuncupauerunt.

ⁿ Heliopolis, vrbs Ægypti, quæ Latinè interpretatur Solis ciuitas, ^o sicut Ixx. Interpretatur ar bittantur. Ædificata est autem à filiis Israël, in qua ^p Petephres sacerdos fuit, cuius meminit Ezechiel.

^q Vrbes Alexandriam condidit Alexander magnus, cuius & nomen detinet. Hanc enim idem in terminis Africæ & Ægypti constituit, & caput esse regionis Ægypti iussit. Interiacet autem inter Ægyptum & mare, quasi claustrum, importuosa. ^r Hæc est vrbs Ægypti Noo, postea versa in Alexandriam.

Thebas Ægyptias condidit Cadmus, ^f quæ inter Ægyptias vrbes numero portarum nobiliores habentur, ad quas commercia Arabes vndique subuehunt. Hinc regio Ægypti Thebais dicta est. Thebæ autem & Bœotiæ sunt, & Ægyptiæ, vno tamen auctore conditæ.

^A Ptolemis, & Berenice à regibus Ægyptijs nominatæ, à quibus & ædificatæ fuerunt.

^t Cæsaream Cappadociæ ----

Tarsum Ciliciæ Danaes proles Perseus ædificauit: de qua ciuitate fuit Paulus Apostolus, Natus, inquit, Tarso Ciliciæ. ^v Quidam etiam locus Indiæ Tharsis vocatur.

Seleuciam Isauriæ condidit Seleucus: qui & Antiochiam.

Ilus autem Apollinis filius in Phrygia Ilium condidit.

^x Amazones Ephesum in Asia construxerunt.

^B Theseus verò Smyrnam construxit, quæ Hoinero poëtæ patria extitit, & ^y Smyrna vocata, quod eius campos Hermus fluiuis fecat.

Dioscoriam, Colchorum vrbes ^z Amphyrus & Tilchius aurigæ Castoris & Pollucis fabricauerunt, ex eorum nomine eam cognominantes. Nam Castor & Pollux Græcè *Διοσκωροι* appellantur.

^a Nicomedia, à Nicomede rege Bithyniæ ædificata est.

^b Bithynia condita à Phœnice, quæ primum Mariandyna vocabatur.

^C Constantinopolim, vrbes Thraciæ Constantinus ex nomine suo instituit, solam Romæ meritis & potentia adæquatam. Hæc ^d condita primum à Pausania rege Spartanorum, & vocata Bizantium, ^e vel quod tantum pateat inter Adriaticum mare & Propontidem, vel ^f quod sit receptaculum terræ marisq; copijs. Vnde & eam Constantinus aptissimam condere iudicauit, vt receptaculum sibi terra marisq; fieret. Vnde & nunc Romani imperij sedes & totius caput est Orientis, sicut Roma Occidentis.

Epirus Thraciæ condita est à Pyrrho & cognominata.

Athenas in Hellade Cecrops condidit, & ex suo nomine Cecropiam nominauit, ^g hæc Amphictyon, qui in Græcia tertius post Cecropem regnauit, Mineræ sacrauit, & nomen ciuitati Athenas dedit. Nam Minerua Græcè *Αθήνη* dicitur: vnde & Mineruam Græci inuentricem multarum artium asserunt, ^h quia & litteræ, & artes diuersorum studiorum, & ipsa Philosophia veluti templum Athenas habuerunt.

Corinthum in Achaia ⁱ condidit Corinthus Orestis filius. Hanc Græci Corintheam vocant, hoc est, administrationē reipublicæ.

Thebas,

Thebas Bœotix Cadmus veniens à Phœnicibus condidit, Thebis Ægyptijs prius ab eo constructis.

Mycenas - - -

Lacedæmonia, condita à Lacedæmone Semeles filio.

Sparta, à Sparto filio Phoronei vocata: qui fuit filius Inachi. * Ipsam autem esse Spartā, quam & Lacedæmoniam ciuitatem, atque inde Lacedæmonios Spartanos dici.

^l Achaia, ab Achæo constructa.

^m Pelops, qui apud Argos regnavit, Peloponensem urbem condidit.

ⁿ Cecrops in insula Rhodo Rhodum ædificauit.

^o Carpathus Courn.

Æos Typhonis filius Paphum.

Angæus Lycurgi filius Samum.

^p Dardanus autem condidit Dardaniam.

^q Thessalonicam Thessalus Græci filius ædificauit, in qua etiam regnavit.

^r Brundisiū construxerunt Græci. Brundisium autem dictū est Græcè: quod brunda caput cerui dicatur: sic est enim, vt & cornua videantur, & caput & lingua in positione ipsius ciuitatis.

^f In Italia autem, à Iano Ianiculum, à Saturno Saturnia, atque Latium conditum, & quod ibi fugiens latuisset, cognominatum.

^e Ab Hercule in Campania Pompeia, qui victor ex Hispania pompam boum duxerat.

Æneas autem post excidium Troix in eandem Italiam veniens, ab vxoris nomine Lauinium condidit.

Ascanius verò, relicto Lauiniæ nouerçæ suæ regno, Albam Longam ædificauit. Alba autem vocata propter colorem suis: Longa, quia longum oppidum est, iuxta prolixitatem collis, in quo sita est. Ex hac etiam vrbe reges Albanorum appellari cœperunt.

^v Capuam Capys Syluius rex Albanorum construxit, appellatam nomine conditoris: licet & sint, qui dicant à capacitate eā Capuam dictam, quòd eius terra omnem vitæ fructum capiat: alij à locis campestribus in quibus sita est. Est autem caput vrbiū Campaniæ, inter tres maximas Romam, Carthaginēque numerata: ex qua & prouincia Italiæ Campania dicta est.

Romulus, cum interfecto apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum restituisset, in eum locum, vbi nunc Roma est, deuenit: ibiq. sedes posuit, mœnia constru-

xit, urbemque ex nomine suo Romam vocauit. Hanc autem antè Euander dicitur condidisse, vnde est illud: Tunc pater Euan-drus Romanæ conditor arcis.

Ancus Martius ex filia Numæ Pompilij natus hic urbem in exitu Tyberis condidit, quæ & peregrinas merces exciperet, & hostem moraretur, quam ab ipso situ Ostiam appellauit.

^x Galli quidam intestina discordia & asfiduis dissensionibus suorum permoti, sedes nouas quærentes Italiam profecti sunt, sedibusque proprijs Thuscis expulsis, Mediolanum atque alias vrbes condiderunt. ^y Vocatum autem Mediolanum, ab eo quòd ibi sus medio lanea perhibetur inuenta.

Historijs placet à Messappo Græco Messappiæ datam originem, versa postmodū in nomen Calabriæ, quam in exordio Oenotri frater Peucetius Peucetiam nominauerat.

^z Manto, Tiresiæ filia, post interitum Thebanorū dicitur delata in Italiam Mantuam condidisse. Est autem in Venetia, quæ Gallia Cisalpina dicitur. ^a Et Mantua dicta, quòd inanes tuetur.

Parthenopia, à Parthenope virgine quadam illic sepulta, Parthenopea appellata: quòd oppidum postea Augustus Neapolim esse maluit.

Ad promontoriū Leucaten, in quo Actij Apollinis templum fuit, bellum Augustus contra Antonium gessit. Quo victo, urbem in Actiaco sinu condidit, quam à victoria Nicopolim appellauit.

^b Phalantus, Partheniorum dux Parthenios constituit.

Taras, Neptuni filius fuit, à quo Tarentum ciuitas & condita, & appellata est.

^c Cum Cyrus maritimas vrbes Græciæ occuparet, & Phocenses ab eo expugnati omnibus angustijs premerētur, iurauerunt, vt profugerent quàm longissimè ab imperio Persarum, vbi ne nomen quidē eorum audirent: ^d atque ita in vltimos Galliæ sinus nauibus profecti, armisq. se aduersus Galliam feritatem tuentes, Massyliam condiderunt, & ex nomine ducis nuncupauerunt. Hos ^e Varro trilingues esse ait: quòd & Græcè loquantur, & Latinè, & Gallicè.

Narbonam, & Arclatum, & Pictauium coloni proprij condiderunt.

Burdegalim appellatam ferunt, quòd Burgos Gallos primū colonos habuerit: quibus

quibus antea cultoribus adimpleta est.

Tarraconam, in Hispania Scipiones construxerunt: id eod caput est Tarraconensis provinciae.

^f Caesaraugusta, Tarraconensis Hispaniae oppidum à Caesare Augusto & firmum & nominatum, loci amoenitate & delicijs praestantius civitatibus Hispaniae cunctis, atque illustrius, florens sanctorum martyrum sepulturis.

Afri sub Hannibale maritima Hispaniae occupantes, Carthaginem Spartariam construxerunt quae mox à Romanis capta & colonia facta, nomen etiam provinciae dedit. Nunc autem à Gothis subversa atque in desolationem redacta est.

^g Sanguntum Graeci ex insula Zacyntho profecti in Hispaniam condiderunt: quam Afri postea bello impetitam deleverunt.

^h Emeritam Caesar Augustus aedificavit, postquam Lusitaniam & quasdam Oceani insulas cepit: dans ei nomen ab eo quod ibi milites veteranos constitueret. Nam emeriti dicunt veterani, solutique militia.

Olysiptona, ab Ulyse est condita & nuncupata: quo loco, sicut historiographi dicunt, caelum à terra, & maria distinguuntur à terris.

Hispalim Caesar Iulius condidit: quam ex suo nomine, & Romae urbis vocabulo Iuliam Romulam nuncupavit. ^k Hispalis autem à situ cognominata est, eo quod in solo palustri suffixis in profundo palis locata sit, ne lubrico atque instabili fundamento cederet.

Gades oppidum à Pœnis conditum: qui etiam Carthaginem Spartariam condiderunt.

^l Septa oppidum, à montibus septem: qui à similitudine Fratres vocati Gaditano imminet freto.

Tingis civitatis, ^m & Lixis Anteus auctor est, quem Hercules fertur luctae certamine superatum interfecisse. Lix autem à Lixo flumine Mauritaniae nuncupata, vbi Anthæi regia fuit, & Sala quod imminet Salæ flumini.

Caesaream, Mauritaniae oppidum Iuba rex Maurorum in honorem Caesaris Augusti condidit: quam ex eius nomine Caesaream appellavit: sicut Herodes aliam Caesaream in Palaestina, quae nunc urbs est clarissima.

ⁿ Icosium, Caesariensis Mauritaniae oppi-

^a dum, Hercule illic transeunte, viginti à comitatu eius discedentes construxerunt, ac ne quis imposito à se nomine priuatim gloriaretur, de condentium numero urbi Icosio nomen est datum.

^o Cyrene, regina fuit Libyae quae ex suo nomine civitatem Cyrenem condidit: à qua & Libyam Cyrenensem vocavit.

^a Cap. I. De auctoribus--errorem. è *Serv. Aen. 7. ad illud.* Nec Praenestinae fundator defuit urbis.

^b In Naïd condidit. *In o. l. permutatis litteris ex Naïd India euaserat. lxx. ἐξ ἡλθε ἡ καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ δεξιῦν ὠκνησαν ἐν γῆ Naïd κατενάτη τοῦ ἔδου. Et Ioseph lib. 1. Antiq. cap. 4. πολλὰν ἡ ἐπελθὼν γῆν ὑδρὺν εἶται μετὰ τῆς γυναικὸς καὶν ναΐδα τόπον ἔτι καλούμενον. Quod autem eo loco Hieronymus Nod aliter interpretetur, nihil ad Isidorum, qui lxx. vi solet, secutus est. Adde quod idem Hieronymus in lib. de locis Heb. Naïd, terra (inquit) in qua habitavit Cain. Nisi Edem pro India cum Chacono manis.*

^e Primus post dil. ex *Oros. lib. 2. c. 6.*

^d Iudei Asser. ex *Hieron. lib. de locis Heb.*

^e Quae postea à Salomone Hierosolym. *Idē dixit Euseb. lib. 9. de Praep. euang.*

^f Quae Heb. speculatio. s. o. l. speculā Hieronymus.

^g Dionys. condidit. ex *Eusebii Chron.*

^h Medus autem Eggei filius. *Et Medea, ut ait Diodor. lib. 5.*

ⁱ Perseus Danaes. *Cum libri. Athei, Athe, Audia & Andia, haberent, cur ipse sibi Isidorus non auxiliaretur, qui paullo post Tarsum Cilicia à Perseo Danaes prole adificatam dicit? vid. Hygin. fabul. 275.*

^k A quo & Persida. *Ruffinus in translatiōe Iosephi Susana Persida metropolim vocat.*

^l Ctesiphontem. *Plin. lib. 6. c. 26.*

^m Susis oppidum. *Hac urbs & Susis, & Susa, & Susa à Hieronymo dicitur, Daniel. c. 3. & 9. de qua Plin. lib. 6. c. 27. Menonis patrem habent Gothici quos vidimus, non fratrem ut impressi.*

ⁿ Carra. ex *Hier. de locis Heb.*

^o Ipse construxit & Chalanne. *Quam eandem esse cum Ctesiphonte ait Hieronymus in quaest. in Genes. & in Am. c. 6. vidend. idem in locis Hebraicis.*

^p Philadelph. ex *cod. lib.*

^q Ipse quoque Laodiciam. *Euseb. in Chron. Seleucus Antiochiam, Seleuciam, Laodiciam, Apamiā, Edissam, Berceam, & Pellam urbes condidit.*

^r Damascus. ex *Hieron. in quaest. in Genes.*

^f Gaza. ex *cod. in locis Heb. & in Ezech. c. 40.*

^t Dor. ex *Hierony. in epitaph. Paula. Sed locum Hierony. in palimpsesto relictum ab Isid. Braulio non expoliuit.*

^v Vbi saxum ostenditur. ex *Solin. c. 47. ex quo restitutus est hic locus.*

^x Iericho. ex *Hier. de locis Heb.*

^y Sichem, ipsa est nunc Neap. *Hier. ibid. & in epitaph. Paula.*

^z Bethel. ex *lib. de locis Heb.*

^a Bethlehem, & c. *Hier. in prol. in Am. Sex millib. ab est à sancta Bethlehem, quae mundi genuit Saluatorem. Et in epitaph. Paul. Salve Bethlehē domus panis, in qua natus est ille panis, qui de caelo descendit.*

^b Hebron

- b Chebron. quomodo etiam scribit hieronym. Al. Hebron.
- c Ipsa est & Mambre. Ex q. in Gen. c. 35.
- d Samariam, &c. Vid. hieronym. in Isai. c. 36.
- e Tyrus. Vid. idem in c. 33.
- f Phœnices. Ex Iustini. lib. 18.
- g Quam à piscium copia. Vidi ego nummos Gadib. quæ Phœnicum Colonia fuit, repositos, quorum una in parte herculis Sidoniorum deus, in altera duo pisces inerant.
- h Carthadam nominavit. è Solin. c. 20. & Carthaginem à Cartha dictam ait etiam Seru. Æn. 4. ad illud. Carthago, aut antiqua Tyros.
- i Carthago autem antea Byrsa, è Seru. ibid. Virgilius Æn. 1. Mercatique solum f. d. n. Byrsam.
- k Memphin--regnaret. Verba sunt Eusebii in Chronico.
- l Nam hanc urbem. Ex hieron. in Isac. c. 19.
- m Tanis. Ex eod. in Is. c. 3.
- n Heliopolis. Ex eod. in lib. de locis Heb. in On.
- o Sicut LXX interpretes. sic n. illi Exod. 1. κ̄ ὠκοδόμησαν (filij Israel) πόλεις ὀχυράς τῷ φαραῶ, τίντε πειθῶ, κ̄ ἡμεῖς, κ̄ ὧν, ἢ ἐστὶν ἡλὶς πέλις. Sed verba hæc κ̄ ὧν, ἢ ἐστὶν ἡλὶς πόλις. Neque in hebrais, neque in Latinis libris leguntur.
- p Petephres. sic etiam hieronymus. Vulgat. Putiphares. Quæ varietatem hebraica scriptura vocalibus destituta sæpè creat.
- q Urbem Alexan. Ex Hegeſipp. lib. 4. c. 27. Vid. Strab. lib. 17.
- r Hæc est vrbs Ægypti, &c. hieronym. in Epitaph. Paula. & urbem No, quæ postea versa est in Alexandria.
- s Quæ inter Ægyptias vrbes num. port. ex Solin. c. de Ægypt. 45.
- t Cælaream Cappadociæ. Post hæc verba lacuna est in meliorib. lib. ineptissime à recentiorib. expleta.
- v Quidam locus Indiæ Tharsis vocatur. Ita proculdubio legendum, non Tarsus. hieron. Is. 66. Tharsis lingua Hebræa mare appellatur, & ut aiunt, Indiæ regio est, licet Iosephus littera commutata Tarsum putet nuncupari pro Tharsis, urbem Ciliciæ, ad quam Ionas de Ioppe fugiens ire cupiebat. Rursusq. ep. 133. reprehendit Iosephum, quod Tarsum, & Tharsin eand. esse putet.
- x Amazones Ephesum. è Solin.
- y Smyrna vocata. Idem sup. lib. 13. c. 21.
- z Amphitus, & Tilchius. Plin. lib. 6. c. 5. Ammian. lib. 22. & Solin. Circius vero qui in plerisque libris est, ex Tilchius, quod etiam in codice Plinij Ecclesia Toletana legitur, fluxit.
- a Nicomedia à Nicomede. Euseb. in Chron. Nicomedes rex Bithyniæ Astacum urbem amplians Nicomediam nuncupavit.
- b Bithynia cond. Idem Euseb. Bithynia condita à Phœnice, quæ prius Mariandyna vocabatur.
- c Constantinopolim. Ex Oros. libro. 7. c. 28. totidem ferè verbis.
- d Condita primùm à Pausania. Ex Iustini lib. 9.
- e Vel quod tantum pateat. Vid. Plin. lib. 4. c. 11. Solin. & Capell. Neq. tamen adhuc de etymologia liquebit.
- f Vel quod sit receptaculum, &c. Ex Iustini. lib. 9.
- g Hanc Amphycion--dedit. Ex eod. lib. 2.
- h Quia & litteræ--habuerunt. Ex eod.
- condidit Corinthus Orestis filius. Strabo conditam ait à Sisypho, & Corcyram primo vocatam, deinde Ephyræ ab Ephyræ Oceani filio, postremo euerſam, & instauratam à Corintho Orestis filio.
- k Ipsam autem esse Spartã, &c. Ex Oros. lib. 1. c. vltim.
- l Achaia ab Achæo. Ex Euseb. Chronico.
- m Pelopsq. a. A. r. Pelopenõsem. Euseb. Pelops apud Argos regnavit annos 1111. à quo Peloponesus vocata.
- n Cecrops. Sic o. l. sed Cercapus malim, cuius filij Lindum, Talyſon, & Camiron condidere. Λίνδος, autem (ait Stephan) πόλις ἐν ῥόδῳ κερμάρι τοῦ ἡλίου, κ̄ κῦδρόπτης τῆς ὀρχίης θυγατρὸς. Vid. Strab. lib. 14. & Diodor. lib. 11.
- o Carpathus Coum. hæc integra non sunt, suppleti autem ex Diodoro, & Stephano possent ita; Carpathum Ioclus, Merops Coum.
- p Dardanus c. Dardaniam. Ex Euseb. Chron.
- B q Thessalonicam Thessalus. Thessaliam velim, nam Thessalonicam à Cassandro conditam, ait Stephanus.
- r Brundisium. βρενδῖον ἔλαρον, hoc est, ceruum significare auctor Hesychius. Et βρενδῖον ut ait Stephanus, siue βρενθῖον ut est apud Strabonem caput cerni à Messarijs dicebatur.
- s In Italia autem à Iano Ianicul. è Solin. c. de Italia.
- t Ab Herc. i. C. Pompeia. Põpeij apud Solin. ibid. Pompeia apud Strabon. lib. 5.
- v Capuam Capys. Seruius Æn. x. ad illud. Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur vrbi--Iste quidem dicit à Capy dictam esse Campaniam, sed Liuius vult à locis campestribus dictam, in quibus sita est.
- x Galli quidam intestina discordia. Ex Liuij lib. 5.
- y Vocatum autem Mediol. ab eo quodd ibi sus.
- C Claudianus de nuptijs Honorij; Iam Ligurum terris spu manti pectore Triton Appulerat, lassosque fretis extenderat orbes, Continud sublime volans ad mœnia Gallis Condita lanigeræ suis ostentantia pellem Peruenit. Visitur etiam nunc sus marmorea in Mediolanensi curia. Al media lanea.
- z Manto Tireſiæ filia. è Seru. Æn. x. ad illud. Fatidicæ Mantus, & T. f. amnis.
- a Et Mantua dicta quod inanes tuetur. Sic veteres lib. & rectè fortasse. Nam lib. 4. maniani morbum ab inanitate dictam dixit, quam Græci μανία vocant, & mania quasi μανόν, id est tarum & vacuum. Id autem pulchre conuenit cum historia de Mantone fatidica eo confugiante. manes si quis malit, molesti non erimus.
- b Phalantus Taras. Vid. seru. Æneid. 3. Hic genus Herculei si vera est fama Tarenti.
- D c Cum Cyrus. eadem Ammian. Marcell. lib. xv.
- d Atq. in vltimos condiderunt. Ex Iustini. lib. 43.
- e Hos Varro triling. e. a Ex hier. prolog. lib. 2. in epist. ad Galat.
- f Cæsar Augusta--sepulturis. Abest totum hoc à libro Card. Sirleti, & vno ex Toletanis.
- g Saguntum. Ex hieronym. lib. 2. in ep. ad Galat.
- h Emeritam Cæsar August. Dion. lib. 53.
- Quo loco sicut historiog. Plin. lib. 4. c. 21. Excurret deinde in altum vasto cornu promontorii, quod alij Artabrum appellauere, alij Magnum, multi Olyſiponenſe ab oppido terras, maria, cælum disterrinans. Eadem propè Solinus, & Capella, quæ nimis arcanauit Isidorus.

k Hispalis

^k Hispalis--eo quod in solo palust. Nihil certiora A
proferunt alij.

^l Septa oppid-- Septem montium fratrum meminere
Plin. lib. 5. c. 2. & Capella-- Ptolemaus quoq. ἐπὶ ἑπτὰ ὄρησιν
eos vocat.

^m Et Lixis. Hæc à Solino quoq Lix, à Plinio Lixos, ab
alijs, Lixa dicitur.

ⁿ Icosium. è Solin. cap. de Mauritania.

o Cyrene regina f. lib. Seruius Æneid. 4. Cyrene, &
Barce reginæ fuerunt, quæ singulis dederunt ciui-
tatib. nomina.

De ædificijs publicis. Cap. II.

Ciuitas, ^a est hominum multitudo societa-
tis vinculo adunata, dicta à ciuibus, id
est, ab ipsis incolis vrbs, pro eo quòd pluri-
morum consciscat & contineat vias. Nam B
vrbs ipsa mœnia sunt: ciuitas autē non saxa,
sed habitatores vocantur.

Tres autem sunt societates: familiarum,
vrbiū, gentium.

Vrbs vocata ab orbe, quod antiquitus ci-
uitates in orbem fiebant: ^b vel ab vrbo parte
aratri, quo muri designabatur, vnde est illud.

^c Optauitque locum regno, & concludere
sulco. Locus enim futuræ ciuitatis sulco de-
signabatur, id est aratro. ^d Cato. Qui vrbs,

inquit, nouam condet, tauro & vacca aret,
vbi arauerit, murum faciat: vbi portam vult
esse, aratrum sustollat & portet, & portam
vocat. Ideò autem vrbs aratro circumdaba-
tur, dispari sexu iuuenorum, propter com-
mixtionem familiarum, & imaginem seren-
tis, fructumq. reddentis. ^e Vrbs autē aratro
conditur, aratro euertitur. Vnde Horatius,
Imprimeretque muris hostile aratrum.

Oppidū, quidā ab oppositione murorum
dixerūt: alij ab opibus recondēdis, eo quòd
sit munitū, alij quod sibi in eo cōuentus ha-
bitantiū opem det mutuā contra hostem.

Nam primū homines tanquam nudi &
inermes, nec contra belluas præsidia habe-
bant, nec receptacula frigoris & caloris, nec
ipsi inter se homines ab hominibus satis erāt
tuti. Tandē naturali sollertia speluncis syl-
uestribusq. regumentis tuguria sibi & casas
virgultis arundinibusq. contextuerunt, quo
esset vita tutior, ne ijs, qui nocere possent,
aditus esset. Hæc est origo oppidorum, quæ,
quòd opē darent, idcirco oppida nominata
dixerūt. Oppidū autē magnitudine & mœ-
nibus discrepat à vico, & castello, & pago.

Ciuitates autē: aut coloniæ, aut municipia,
aut vici, aut castella, aut pagi appellantur.

Ciuitas propriè dicitur, quam nō aduenæ,
sed eodem innati solo condiderunt. Ideòq.
vrbes à proprijs ciuibus conditæ, ciuitates,
non coloniæ nuncupantur.

Colonia verò est, quæ defectu indigena-
rum nouis cultoribus adimpletur. Vnde &
Colonia à cultu agri est dicta.

Municipiū, est quod manente statu ciuita-
tis ius aliquod minoris aut maioris officij à
principe impetrat. Dictū autē municipium
à munijs, id est officijs, quòd tantū munia, id
est, tributa debita, vel munera reddant. Nam
liberales, & famosissimæ causæ, & quæ ex prin-
cipe proficiscuntur, ibi non aguntur. Hæc
enim ad dignitatem ciuitatum pertinent.

Vici, & Castella, & Pagi ij sunt, quæ nulla
dignitate ciuitatis ornantur, sed vulgari ho-
minū conuentu incoluntur, & propter parui-
tatem sui maioribus ciuitatibus attribuun-
tur.

Vicus, autem dictus à vicinis tantum ha-
bitatoribus, vel quod vias habeat tantum
sine muris. Est autem sine munitione mu-
rorū. Licet & vici dicantur ipsæ habitatio-
nes vrbs. Dictus autem vicus: eo quòd sit
vice ciuitatis, vel quòd vias habeat tantum
sine muris.

Castrum antiqui dicebant oppidum loco
altissimo sitū, quasi casam altam: cuius plu-
ralis numerus castra, diminutiū castellum
est: siue quòd castrabatur licentia inibi ha-
bitantium, ne passim vaga hosti pateret.

Pagi, sunt apta ædificijs loca, inter agros ha-
bitantibus. Hæc & Cōciliabula dicta, à con-
uentu & societate multorum in vnum.

Cōpita sunt, vbi vsus est conuentus fieri
rusticorum, & dicta Compita, quia multa lo-
ca in agris eodem competunt, & quo con-
uenitur à rusticis.

Suburbana, sunt circumiecta ciuitatis
ædificia, quasi sub vrbe.

Mœnia, sunt muri ciuitatis, dicta ab eo
quòd muniant ciuitatē, quasi munimenta
ciuitatis, id est, tutamenta.

Muniū autē dictū, quasi manu factū: sic &
muri à munitione dicti, quasi munici, quòd
muniant & tueantur interiora vrbs. Mœnia
autem duplicem habent significationem.
Nam interdum mœnia abusiue dici (so-
lent) omnia ædificia publica ciuitatis, vt, Di-
uidimus muros, & mœnia pandimus vr-
bis. Propriè autem Mœnia sunt tantum
muri.

Murus autem turribus, propugnaculisq.
ornatur.

Bb

Turres

Turres vocatæ, quod teretes sint & lõgæ. A Teres enim est aliquid 3 rotundū cū proceritate, vt columna.^h Nā quāuis quadratæ, aut latæ construantur, procul tamen videntibus rotundæ existimātur: ideò quia omne cuiusq. anguli simulacrum per longū aëris spatium euanescit atq. consumitur, & rotundum videtur.

Propugnacula, pinnæ murorum sunt, dicta, quia ex his propugnatur.

Promurale verò, eo quòd sit pro munitione muri. Est enim muro proximū, id est, ante murum.

ⁱ Porta dicitur, qua potest vel importari vel exportari aliquid. Propriè autem porta aut vrbs aut castrorū vocatur, sicut superius dictū est. Vicus, vt prædictū est, ipsæ habitationes vrbs sunt, vnde & vicini dicti. Viæ, ipsa spatia angusta, quæ inter vicos sunt.

^k Plateæ, perpetuæ ac latiores ciuitatū viæ sunt: iuxta proprietatem linguæ Græcæ à Latitudine nuncupatæ: *πλατεις* enim Græci latum dicunt.

Quintana, pars plateæ quinta est, qua carpentum progredi potest.

Cloacæ dictæ, quòd ijs percolantur aquæ. Has primū Romæ fecisse dicunt Tarquinius Priscum, vt quotiens pluuiarum inundatio existeret, per eas aquæ extra ciuitatem emitterentur, ne maximis perpetuisq. tempestatibus planitiem vel fundamenta vrbiū strages aquarum subuerteret.

^l Imboli, vel quia subuolamina sunt, vel quia sub ijs ambulant: sunt enim porticus hinc inde platearum.

^m Forus, est exercendarum litium locus, à fando dictus, siue à Phoroneo rege, qui primus Græcis leges dedit. Hæc loca & ⁿ Prorostris vocantur, ideo quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginensium, rostra ablata sunt, & in foro Romano præfixa, vt esset huius insigne victoriæ.

Curia dicitur, eo quòd ibi cura per Senatum de cunctis administratur.

Prætorium, eo quòd ibi Prætor sedeat ad discutiendum.

Gymnasium, generalis est exercitiorum locus: tamen apud Athenas locus erat, vbi discebatur philosophia, & sapientiæ exercebatur studium. Nam *γυμνάσιον* Græcè vocatur, quod Latinè exercitium dicitur, hoc est meditatio. Sed & balnea, & loca cursorum & athletarum gymnasia sunt, eo quod illic omnes in suæ artis studio exercitentur.

Capitoliū Romæ vocatum, eo quod fuerit Romanæ vrbs & religionis caput summum. Alij aiunt: cū Tarquinius Priscus Capitolij fundamenta Romæ aperiret, in loco fundamēti caput hominis litteris Thuscis notatū inuenit, & proinde Capitolium appellauit.

Arces, sunt partes vrbs excelsæ atq. munitæ: P nam quæcunque tutissimæ vrbiū sunt, ab arcendo hostem arces vocantur: vnde & arcus, & arca.

^B Circum Romani dictum putant à circuitu equorum, eo quod ibi circum metas equi currant.

^r Theatrum autem à spectaculo nominatum, *ἀπὸ τῆς θεωρίας*, quod in eo populus stans desuper atque spectans, ludos scenicos contemplaretur.

Amphitheatrum verò vocatum, quod ex duobus sit theatris compositum: nam amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatri est, semicirculi figuram habens.

^C Labyrinthus, est perplexis parietibus ædificium, qualis est apud Cretam à Dædalo factus, vbi fuit Minotaurus inclusus, in quo si quis introierit sine glomere lini, exitum inuenire non valet: cuius ædificij talis est situs, vt aperientibus fores tonitruum intus terribile audiatur. Descenditur centenis vltra gradibus, intus simulacra & monstrificæ effigies, in partes diuersas transitus innumeri per tenebras, & cætera ad errorem ingredientium facta, ita vt de tenebris eius ad lucē venire impossibile videatur. Quattuor sunt autem Labyrinthi: primus Ægyptius, secundus Creticus, tertius in Lemno, quartus in Italia, omnes ita constructi, vt dissoluere eos nec secula quidem possint.

^D Pharos, turris est maxima, quam Græci & Latini in commune ex ipsius rei vsu Pharium appellauerunt, eo quod *φάρμακον* indicio longè videatur à nauigantibus, qualem Ptolemæus iuxta Alexandriam construxisse octingentis talentis traditur. Vfus eius est nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad prænuntianda vada portusque introitus, ne decepti tenebris nauigantes in scopulos incidant: nam Alexādria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc igitur in portibus machinas ad prælucendi ministerium fabricatas, Pharos dicunt: nam *φῶς* lux est, *ὁ φάρος* visio dicitur: vnde & Lucifer Græcè *φῶς φάρος* appellatur.

Cochlæx

Cochleæ, sunt altæ & rotundæ turres, & dictæ cochleæ, quasi cycleæ, quòd in eis tanquam per circulum orbémque conscendatur, qualis est Romæ CLXXV. ped.

Thermæ appellatæ, quòd caleant: Græci enim θερμὸν calorem vocant.

Balneis vero nomen inditum à leuatione mœroris: nam Græci βαλανεῖον dixerunt, quòd anxietatem animi tollat. Hæc & gymnasia dicuntur, quia ibi athletæ vncto corpore & perfricatio manibus exercitantur: nam γυμνάσιον Græcè, Latinè exercitiū dicitur, γυμνὸς enim nudus.

Apodyterium, vbi lauantium vestimenta ponuntur, ab exuendo dictum: ἀποδυτήριον Græcè exuere dicitur.

Popina Græcus sermo est, qui apud nos corruptè propina dicitur. Est autem locus iuxta balnea publica, vbi post lauacrum à fame & siti reficiuntur, vnde & propina & propinare dicitur: πείνα enim Græcè famè significat, eo quòd hic locus famè tollat.

Tabernæ olim vocabantur, edicula plebeiiorum parua & simplices in vicis, asseribus & tabulis clausæ, vnde & tabernariæ, quòd ibi solebāt considere: dictæ autem tabernæ quòd ex tabulis lignisq. erant constructæ: quæ nūc, & si non speciem, nomen tamen pristinum retinent.

Macellum dictum, quòd ibi mactentur pecora, quæ mercantibus venūdantur.

Mercatum autem à commercio nominatum: ibi enim res vendere vel emere solitum est, sicut & Telonium dicitur, vbi merces nauium & nautarum emolumenta redduntur. Ibi enim vestigialis exactor sedet, pretium rebus impositurus, & voce à mercatoribus flagitans.

Carcer, est à quo prohibemur exire, & dictus carcer à coercendo. Hinc Fronto: Vt pergræcari potius amœnis locis, quàm coerceri carcere viderentur.

Cap. II. Ciuitas est. Aug. 15. de ciu. c. 3. Ciuitas nihil aliud est, quàm hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata.

Vel ab vrbo. Varr. lib. 4.

Optauitq. locū. Virg. Æn. 1. Pars sopitare locum tecto, & concludere sulco. Idem lib. 3. Optauitq. locum regno, nondū Iliū, & arces: hæc coniunxit Isid.

Cato, qui vrbē. Hunc locum innuere videtur Seruius lib. 5. Æn. ad illud vrbem designat aratro. Vidend. Varr. lib. 4. de ling. lat.

Vrbs autem aratro cond. aratro euert. Acron ad locum Hor. Condendis, atq. euertendis ciuitatib. hæc consuetudo fuit, vt aratro fierent, & Caius tit. de vsu-

fruct. Carthagini euertæ aratum impressum ait.

Vicus à vicinis t. h. Ita imp. ab iplis tantum habitationib. Goth. Placuit editor. scriptura, quia paullo post ipsas habitationes vicos dici affirmat.

Teres est aliquid rotund. Seru. Æn. 6. Teres est rotundum aliquid cum proceritate. Et Eclog. 8. Teres est oblongum, & rotundum, vt columna.

Nam quamuis quadratæ. Locus ex Lucret. libro. 4. Quadrataque procul turres cum cernimus vrbs, Propterea fit vti videantur sæpè rotundæ Angulus obtusus, &c.

Porta dicitur, qua potest, &c. Seru. Æn. 1. Omnis exitus porta dicitur, quasi qua potest vel importari, vel exportari aliquid.

Plateæ. Aug. in ps. 218. Serm. 10.

Imboli. Sic Ver. libri. puto legēdū emboli, & subuolamina significariq. illa, quæ Ascomius in Diuinat. prouolantia tabulata dixit. Notum quid ἔμβολον sit apud Græcos.

Forus est exercendarum litiū locus. Qui Isidorus de genere huius nominis audacter ætusurunt, ipsi se deridendos præbuerunt. Charisius lib. 1. Forū neutro genere dicimus locū reb. agendis destinatum, aut cum commercium significamus: Lucil, quum illa toraitant. Masculinè autem tabulata nauium, & semper pluraliter, quamuis Gellius fora nauium neutraliter dixerit, & Lucilius negotiorum forum masculinè extulerit, lib. 3. Forus olim ornatus lucernis. Et Victorin. in lib. de orthogr. Forus status tam in foro, quàm in nauī, & torculari. Quod vero ad etymol. attinet, quoniam semel toto hoc de genere diximus, tantum monebo, ne has quidem contemnendas videri: Nam cur non forum à fando, siue ἀπό τῆς φωνῆς cum ἀγορά ἀπό τοῦ ἀγορεύειν. In Phoronei vrbē mentionē diligens quedam negligentia est commissa Isidoro cum alijs grauisimis auctorib.

Rostra vocantur. Ita etiam lib. 18. c. 15.

Sedeat ad discutiendum. Al. ad disputandum. f. ad disceptandum. vt lib. 9. c. 4. & lib. 18. c. 15. Iudex dicitur, quod iure disceptet.

Nam quæcunq. tutissima. Varro libro. 4. Arx ab arcendo, quòd is locus munitissimus vrbs, à quo facillimè posset hostis prohiberi.

Circum Roman. Repetuntur hæc lib. 18. c. 28.

Theatrum ἀπό τῆς θεωρίας. è Seru. Æn. 5. ad illud: mediæ in valle theatri.

Labyrinthus. è Seru. Æn. 5. ad illud. Vt quondā Creta fertur labyrinthus in alta. Vid. Plin. lib. 36. c. 13.

Pharus. Ex Hegeff. lib. 4. t. 2. 7. & Plin. lib. 36. c. 12. & Solin. c. 45.

Nam Alexandria fall. &c. è Solin. c. 35. Al. 35.

Rome 1-5. Apparet hæc esse columnam Antonium, quæ CLXXV. pedes altā affirmat Philüder ad Vitruu. lib. 9. c. 2.

Balneis--tollat. Ex August. lib. 9. confess. c. 12.

Asseribus, & tab. Al. axibus.

Vbi merces nauium. Respexisse ad Ambrosij verba in Luc. c. 5. ostendunt illa verba nautarum emolumenta.

Carcer, à quo prohibemur exire. Seruius Æn. 1. Carcer est vnde cunq. prohibemur exire, dictus quasi arcer ab arcendo. Sed libro. 3. Georg. ad illud. runtque effusi carcere curtus, vbi in vulgatis legitur, qui ab arcendo dicti sunt. Vaticanus conuex habet, qui à coercendo d. s. vt emendandus videatur seru. ex Isid. Varro quoque libro. 4. Carcer à coercendo quòd exire prohibentur.

LIBROS
DEL OR.
L. MARCO

De Habitaculis. Cap. III.

Habitatio^a ab habendo vocata, vt, habitare casas.

Domus ex Græca appellatione vocata, ^b nam *δωματα* Græci tecta dicunt. Est autē domus vnus familiæ habitatio, sicut vrbs vnus populi, sicut orbis domicilium totius generis humani.

Omne ædificium antiqui ædem appellarunt. Alij ædem ab edendo quidem sumpsisse nomen existimant, dantes exemplum de Plauto: Si vocassem vos in ædē ad prandium. Hinc & ædificiū, eo quod fuerit prius ad edendum factum.

^c Aula, domus est regia, siue spatiosum habitaculum, porticibus quattuor conclusum.

^d Atrium, magna ædes est, siue amplior & spatiosa domus. Et dictum est atrium, ^e eo quod addantur ei tres porticus extrinsecus.

^f Alij atrium, quasi ab igne & lychno atrum dixerunt, atrum enim fit ex fumo.

Palatium, à Pallante Principe Arcadū dictū, in cuius honore Arcades Pallanteū oppidū construxerunt, & regiam in ipsius nomine conditam palatium vocauerunt.

Thalamū hac ex causa vocatū ferunt. ^g Cū enim raptę fuissent à Romanis Sabine, ex quibus cū vna ante alias specie nobilis cum magna omniū admiratione raperetur, Talasioni duci eam oraculo responsum est dari, & quoniā hæ nuptiæ feliciter cesserāt, institutum est, vt in omnibus nuptijs thalasio nomē ireretur. Ægyptij quoq. lingua sua loca in quibus nubentes succedunt & incubant, thalamum nominant.

Cœnaculum dictum à communione vescendi, vnde & cœnobiū, congregatio. Antiqui enim publicè & in cōmune vescabantur, nec vllius conuiuium singulare erat, ne in occulto deliciae luxuriam gignerent.

^h Triclinium, est cœnaculum, à tribus lectulis discumbentium dictum: apud veteres enim in loco vbi conuiuij apparatus exponebatur, tres lectuli strati erant, in quibus discubentes epulabantur: κλίη enim Græcè lectus vel accubitus dicitur, ex quo confectum est, vt triclinium diceretur.

ⁱ Cella dicta, quod nos occultet & celet.

Cubiculum verò, quod eo cubemus, ibique dormientes requiescamus.

Cubile autem, cubandi locus est.

Secessus, quod sit locus secretus, id est, sine accessu.

A Diuersorium dictum, eo quod ex diuersis vijs ibi conueniatur.

^k Hospitium, sermo Græcus est, vbi quis ad tempus hospitali iure inhabitat, & iterum inde transiens migrat: ^l inde & metatum, quia mutatur. Vnde & legitur, & castra metati sunt, pro mutauerunt. Non enim illie permanet exercitus, sed pertransit.

^m Mænius, collega Craisi in foro proiecit materies, vt essent loca, in quibus spectantes insisterēt, quæ ex nomine eius Mæniana appellata. Hæc & Solaria, quia patent soli: post hæc alij lapide, alij materia ædificauere porticibus Mæniana, & foribus & domibus adiecerunt.

B Tabulata, olim lignæ domus fiebāt: inde nomen permanet tabulatorum.

Hypogæū, est constructū sub terris ædificiū, quod nos antrū vel speluncā dicimus.

Solarium, quod soli & auris pateat, qualis fuit locus, in quo Dauid Bethsabee lauandem aspexit, & adamauit.

ⁿ Cū Hierosolymam Antiochus obsideret, Hyrcanus princeps Iudæorum reserato Dauid sepulchro, tria millia auri talēta inde abstraxit, ex quibus CCC. Antiocho dedit, vt obsidionem relinqueret, atq. vt facti inuidiam demeret, fertur ex reliqua pecunia instituisse primus Xenodochia, quibus aduentum susciperet pauperum peregrinorum, vnde & vocabulum sumpsit. Nam ex Græco in Latinum ξενοδοχείον peregrinorum susceptio nuncupatur. ^o Vbi autem ægrotantes de plateis colliguntur, νεσοκομείον Græcè dicitur: in quo consumpra languoribus atque inedia miserorum membra fouentur.

^a Cap. III. Habitatio ab hab. è Seru. eclog. 2. nisi quod more suo aliquid mutauit.

^b Nam *δωματα* Græci tecta d. Verba sunt Hieronymi in. c. 6. Daniel. Vid. & ep. ad Sun. & Fret.

^c Aula domus regia. Aug. in quest. sup. Exod. prope fin. Quam Græci vocant *αυλήν*, nostri aula vocauerūt. Sed iam non atrium isto nomine, sed domus regia significatur in lingua Latina. Et in Græca, vt ait Athenæus lib. 5. Menandrum, & Diphilum citans,

D ^d Atrium magna æd. siue amplior, & spatiosa dom. Aug. in ps. 133. Atria, ampliora spatia domus intelliguntur.

^e Atrium- eo quod addantur ei tres porticus. Aug. in q. in Exod. Ibi erat illa tanquā triporticus, quæcludebat spatium atrij. Et in ps. 133. Habebat atrium decem colūnas, non tamen recto ordine dispositas, sed sicut ostendimus, tanquam triporticum.

^f Alijs atrum q. ab igne, & c. è Seru. Æn. 1. ad illud Vocemq. per ampla volutant Atria. Lychno autem scripsimus ex cod. Rom. Al. ligno, al. lignis.

^g Cum

g Cum n. raptę fuissent à Rom Sab. *Vid. Liu. libro 1. & Fest. in Talafio. sed cum Talamoni in nostris lib. legeretur Talafioni è seruo reposuimus, nam & Talafium, & Talafionem illum vocat.*

h Triclinium est Cœnaculū. *Rectè Isidorus. Non rectè Æn. 1. ad illud Aurea composuit sponda Seruius, qui errare eos dicat, qui triclinium vocant ipsum basilicam, aut cœnationem. Cicero. 2. de Orat. Seru. Galbā cum iudicis L. Scribonio Liboni Tribuno pleb. ferret familiares suos, & dixisset Libo. Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exhibis? cum tu (inquit) de cubiculo alieno. Et ad Att. lib. 13. ep. 50. Cū secundis Saturnalib. ad Philippum vesperi venisset, villā ita completa militib. est, vt vix triclinium, vbi cœnaturus ipse Cæsar. esset, vacaret. & Vitruuius lib. 6. c. 5. Triclinior. quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo fieri debet. Et saxon. in Tiberio. Ac Miseni cinis è fauilla, & carbonib. ad calefaciendū tricliniū illatus.*

i Celladicta q. n. o. *Seru. Æn. 1. ad illud. Distendunt nectare cellas, vel à celando (inquit) vnde cellas appellauerunt.*

k Hospitium sermo Græcus est. *An quia σπιδι, pro domo vsurpant? Vnde illud καλὴν ἡμέραν ἐκ καλοῦ νομπαρῶσ σπιδι.*

l Inde & metatum. *Vegetius lib. 2. c. 7. metatores aut diftos, qui diuersiorum, & hospitiorum designant loca.*

m Menius colleg. Crasi, Festus Memiana ædificia à Menio sunt appellata. Is n. primus vltra columnas extendit tigna, quo ampliaretur superiora: & *Asconius in Diuinar. de columna Menia. Menius cum domū suam venderet Catoni, & Flacco Censorib. vt ibi basilica, ædificaretur, exceperat ius sibi vnus columnæ, super quam tectum projiceret ex pronolantibus tabulatis. Ergo vocē tabulata hoc loco superioribus annothendū censebat Chacon.*

n Cum Hierosolymam. peregrinorum. *Ex Hegeppilib. 1. c. 6. Vid. Ioseph. 1. de bell. Iud. c. 2. & lib. 13. Antiq. c. 15.*

o Vbi autem ægrotantes, & c. *hierony. in ep. ad Oceanum, de Fabiola. Prima (inquit) omnium νοσοκομείον instituit, in quo ægrotantes colligeret de plateis, & consumpta languorib. & media misericor. membra foueret.*

De ædificijs sacris. Cap. IV.

Sacra sunt loca, diuinis cultibus instituta, vt pote ea in quibus altaria litantibus de more pontificibus consecrantur.

Sancta, iuxta veteres exteriora templi sunt.

Sancta autem sanctorum, locus templi secretior, ad quem nulli erat accessus, nisi tantum sacerdoti. Dicta autem Sancta sanctorum, quia exteriori oraculo sanctiora sunt, vel quia sanctorū comparatione sanctiora sunt, sicut Cantica canticorum, quia cantica vniuersa præcellunt. Sanctum autem à sanguine hostiæ nuncupatum: nihil enim sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod hostiæ sanguine esset consecratū, aut con-

Aspersum. Item sanctum quod extat esse sanctum. Sancire autem est confirmare, & irrogatione pœnæ ab iniuria defendere, b sic & leges sanctæ, & muri sancti esse dicuntur.

Propitiatoriū, quasi propitiationis oratorium: propitiatio enim placatio est.

Oracula, dicta eò quòd inde responsa redduntur, & oracula ab ore.

c Penetralia, secreta sunt oraculorum, & penetralia dicta ab eo quod est penitus, hoc est penè intus.

d Oratoriū orationi, tantum est consecratum, in quo nemo aliquid agere debet, nisi ad quod est factum, vnde nomen accepit.

B Monasterium, vnus monachi habitatio. Monos n. apud Græcos solus, steriū statio. i. solitarij habitatio.

Cœnobium, ex Græco & Latino videtur esse compositum. Est enim habitaculū plurimorum in cōmune viuentium: κοινόν enim Græcè commune dicitur.

Templi nomen generale, pro locis enim quibuscunque magnis antiqui templa dicebant. Et templa dicta, quasi tecta ampla. **e** Sed & locus designatus ad Orientem à cōtemplatione templū dicebatur. Cuius partes quattuor erant, antica ad Ortū, postica ad Occasum, sinistra ad Septentrionē, dextra ad Meridiem spectans. **f** Vnde & quando templum construebant, Orientem spectabant æquinocetialem, ita vt lineæ ab Ortū ad Occidentē missæ fierent partes cæli dextra atq. sinistra æquales, vt qui consuleret ac deprecaretur rectum aspiceret Orientem.

C Fana, dicta à Faunis, quibus templa error gentilium construebant, vnde consulentes dæmonum responsa audirent.

g Delubra, veteres dicebant templa fontes habentia, quibus ante ingressum diluebantur, & appellantur delubra à diluendo. Ipsa nunc sunt ædes cum sacris fontibus, in quibus fideles regenerati purificantur, & benè quodam præfagio delubra sunt appellata: sunt enim in ablutionem peccatorum.

D Fons autem in delubris locus regeneratoriū est, in quo septē gradus in Spiritus sancti mysterio formantur, tres in descensu, & tres in ascensu. Septimus verò is est qui, & quartus, similis filio hominis: extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aquæ, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter.

Basilicæ, prius vocabantur regum habi-

B b 3   tacula,

racula, vnde & nomen habent: nam βασι- A
λεως rex, & basilicæ regis habitationes.
Nunc autem ideo diuina templa basilicæ
nominantur, quia ibi regi omnium Deo cul-
tus & sacrificia offeruntur.

Martyrium, locus martyrum Græca de-
riuatione, eo quod in memoriam martyris
sit constructum, vel quod sepulchra sancto-
rum ibi sint martyrum.

Aram quidam vocatam dixerunt, quod
ibi incensæ victimæ ardeat. ^k Alij aras dicunt
à precatationibus, id est, quas Græci ἄρας vo-
cant, vnde cōtra imprecatio κατὰρα dicitur.
Alij volunt ab altitudine aras, sed malè.

Altare autem ab altitudine constat esse B
nominatum, quasi alta ara.

Pulpitū, quod in eo Lector vel Psalmista
positus in publico conspici à populo possit,
quo liberius audiatur.

Tribunal, eo quod inde à Sacerdote tribuā
tur præcepta viuendi. Est enim locus in su-
blimi constitutus, vnde vniuersi exaudire
possint. Aliàs tribunal à tribubus denomina-
tum, quod ad illum tribus conuocentur.

^l Analogium dictū, quod sermo inde præ-
dicetur: nā λόγος Græcè sermo dicitur, quod
& ei psūm altius situm est.

^a Cap. IV. Quia sanctor compar-- procellam. Ex
hier. in ep. ad Galat. c. 1.

^b Sic leges sanctæ, & muri. sic Gothici libri, rectè: c.
1. D. de ver. diuisione: Sanctæ quoq. res veluti muri, &
pōrtæ. & in c. sanctū. eod. tit. in municipijs quoq. mu-
ros esse sanctos, Sabinum rectè respondisse Celsius
refert. Et Zonar. 10. 2. σακτα γὰρ πὰρ ῥωμαίους τὰ τέχνη.

^c Penetralia seru. Æn. 6. Penetralia secreta tēplorū.

^d Oratorium--accepit. Ex Aug. ep. 109. ad monachos.

^e Sed & locus designatus ad Orientē. sic. o. l. De-
signatus augurio, vel ad augurium legebat Chacon.
Festus. Telsca loca augurio designata. Varro libro. 6. In
terris dictum templum locus augurij, aut auspiciij
caussa quibusd. verbis finitus, &c. Vid. seru. eclog. 8. &
Liu. lib. 1. de Numa inauguratione.

^f Vnde & quando templū construeb. Ex Vitruu.
lib. 4. c. 5.

^g Delubra veteres dic. seru. Æn. 2. Alij dicunt de-
lubrum esse locum ante templum, vbi aqua currit
à diluendo. & lib. 4. Delubrū dictum, propter lacum,
in quo manus abluuntur.

^h Fons autem in delub--corporaliter. Omnia re-
petuntur. lib. Offic. 2. c. 24.

ⁱ Quercus similis filio hominis. Terrull. lib. 4. contra
Marcionem; Hic erit visus Babylonio Regi in for-
nace cum martyrib. suis quartus, tanquam filius
hominis. Et rursus. Prospice igitur & tu cum rege
Babylonio fornacem eius ardentem, & inuenies
illuc tanquam filium hominis. Ut suspicari liceat, to-
rum locum ē Tertull. libro aliquo, qui non extet, desumptum.

^k Alij aras dicunt à precat. seruius Æn. 2. ad illud.

A nequicquam altaria circum.

^l Analogium. In regula s. Benedicti c. 9. Super ana-
logium legantur tres lectiones.

De Repositorijs. Cap. V.

Sacrarium ^a propriè est locus templi, in
quo sacra reponuntur, sicut donariū est,
in quo collocantur oblata, sicut lectisternia
dicuntur, vbi homines sedere cōsueuerunt:
ab inferendis igitur & deportandis sacris Sa-
crarium nuncupatur.

^b Donaria verò, eo quod ibi dona reponā-
tur, quæ in templis offerri cōsueuerunt.

Ærarium vocatū, quia prius æs signatum
ibi recōdebatur. Hoc enim olim in vsu erat
auro argentōq. nondū signato, ex quorum
metallis quamuis postea facta fuisset pecu-
nia, nomen tamen ærarij permansit ab eo
metallo, vnde pecunia initium sumpsit.

Armarium, locus est, vbi quarumcunq.
artium instrumenta ponuntur. Armamen-
tarium verò, vbi tantūm tela armorū. Vnde
Iuuenalis, Quicquid habent telorum arma-
mentaria cæli. Dicta autem vtraq. ab armis,
id est, brachijs, quibus exercentur.

Bibliotheca, est locus vbi reponuntur li-
bri, βιβλιος enim Græcè liber, γηνη repository-
rium dicitur.

C Promptuarium dictum, eo quod inde ne-
cessaria victui promuntur, id est, proferuntur.

Cellarium, quod in eo colligantur mini-
steria mensarum, vel quæ necessaria victui
superfunt. ^c Inter Promptuariū autē & Cella-
riū hoc interest, quod Cellariū est paucorū
dierum, Promptuariū verò temporis longi.

Apotheca autē vel horrea à Græco, ver-
bum ex verbo, repositoria vel reconditoria
dici possunt, eo quod in ijs homines elabo-
ratas fruges reponunt. ^d Vnde & Enthecā
Græco sermone repositā rei copiosam sub-
stantiam appellamus.

^a Cap. V. Sacrariū--cōsueuerunt. Verba seru. Æn.
12. ad illud. Et diri sacraria Ditis.

^b Donaria. Ex eod. Georg. 3. ad illud--alta ad dona-
ria currus.

^c Inter Promptuar--longe. Ex eod. Æn. 1. ad--citra
penum struere.

^d Vnde Enthecam. videntur hac voce sēpē scriptores
Ecclesiastici. Cassian. lib. de instit. monach. c. 4. Cumq. totā
enthecā cænobij suam esse credat substantiam.
Gelas. 12. q. 2. c. vobis enim siquis forte sub annua
remanebit expensa, electo idoneo ab vtraq. parte
custode credatur enthecis.

De operarijs. Cap. VI.

Ergasterium, ^a locus est, vbi opus aliquod
fit. Græco enim sermone erga opera, ste-
rion

tion statio, id est, operaria statio.

Ergastula quoq. & ipsa Græco vocabulo nuncupantur, vbi deputantur noxij ad aliquod opus faciendum, vt solent gladiatores, & exules, qui marmora secant, & tamē vin- colorum custodij alligati sunt.

Gynæceum Græcè dictum, eo quòd ibi conuentus fœminarū ad opus lanificij exer- cendum conueniat. Mulier enim Græcè γυνή nuncupatur.

Pistrinum, quasi pilistrinum, quia pilo an- tea tundeant granum.^b Vnde & apud ve- teres non molitores, sed pistores dicti sunt, quasi pinfores,^c à pinfendis granis frumen- ti, molē enim nondum vsus erat, sed granū pilo pinfiebant, vnde Virgilius, Nunc torre- te igni fruges, nunc frangite saxo.

Clibanus, à cliuo dictus, ab eo quòd in ere- ctione sit collectus.^d Cliuum enim ascen- sum dicimus, siue flexuosum.

^e Furnus per deriuationem à farre dictus, quoniam panis ex eo factus ibi coquitur.

Torcular dictum, eo quòd ibi vix calcen- tur, atque extortæ exprimantur.

^f Forus, est locus vbi vix calcatur, dictus, quod ibi feratur vix, vel propter quod ibi pedibus feratur. Vnde & Calcatorium dici- tur: sed hoc nomen multa significat. Prima species Fori, locus est in ciuitate ad exercen- das nundinas relictus. Secunda, vbi magi- stratus iudicare solet. Tertia, quam supradi- ximus, quam calcatoriū nominamus. Quar- ta, spatia plana in nauibus, de quibus Virgi- lius, laxatque foros. Lacus dictus, quia ibi decurrit frugum liquor.

^a Cap. VI. Ergastula - vbi deputantur noxij. Vide *Lysf. elect. 2. c. 15.*

^b Vnde & apud veteres - saxo. & *Seru. Æn. 1. ad il- lud.* Et torrere p. f. e. f. f.

^c à pinfendis granis. A findendis granis. *Goth. o & mox, findebant, propinfebant: sed Seruium & editionem veterem sumus secuti.*

^d Cliuum n. ascensum dicim. *Festus.* Cliuia auspi- cia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebant, omnia n. difficilia cliuia vocabāt, vnde & cliui loca ardua.

^e Furnus à farre. à *furuo Porphyrion.*

^f Forus est locus vbi vix. *Victorinus in fine lib. de orthograph.* Forus autem status tam in foro, quàm in nauī, & torculari. *Collumell. lib. 12. c. 18.* Tum la- cus vinarij & torcularia, & fora, omniaq. vasa, si vi- cinum est mare, aqua marina, sin minus, dulci eluē- da sunt. *de reliquis fori significationibus. Vid. Fest.*

De Aditibus. Cap. VII.

Aditus^a ab adeundo dictus, per quē in- gredimur & admittimur.

A^b Vestibulum est, vel aditus domus priuatę, vel spatiū adiacēs ædibus publicis. Et vesti- bulum dictū, eo quòd vestiuntur fores, aut quòd aditum tecto vestiatur, aut à stando.

Porticus, quòd transitus sit magis quàm vbi standum sit, quasi porta, & porticus eo quòd sit aperta.

^c Ianua à Iano quodā appellatur, cui gētiles omnē introitū vel exitū sacrauerunt. Vnde ^dLucanus, Ferrea Belligeri cōpescat limi- na Iani. Est autem primus domus ingressus:

^e cætera intra ianuam ostia vocantur gene- raliter. ^f Ostium est, per quod ab aliquo ar- cemur ingressu, ab obstando dictum, siue ostium, quia ostendit aliquid intus. Alij aiūt ostium appellari, quia hostem moratur. Ibi enim nos aduersarijs obijcimus, hinc & Ostia Tyberina, quia hostib⁹ sunt opposita. Fores, & Valuæ, claustra sunt. Sed Fores di- cuntur quæ foras: Valuæ, quæ intus reuoluū- tur, & duplices cōplicabilesq. sunt. Sed ge- neraliter vsus vocabula ista corrumpit.

Claustra ab eo quòd claudantur dicta.

^h Fenestræ sunt, quibus pars exterior angu- sta & interior diffusa est, quales in horreis videmus: dictæ, eo quòd lucē fœnerēt. Lux enim Græcè Φῶς dicitur, vel quia per eas in- tus positus homo foras videt. Alij fenestram putant dictā, eo quòd domui lucem mini- strat, compositum nomen ex Græco Lati- nōque sermone: Φῶς enim Græcè lux est.

ⁱ Cardo est locus, in quo ostium vertitur, & semper mouetur, dictus à πῶς καρδίας, quod quasi cor hominem totum, ita ille cun- ctus ianuam regat ac moueat. Vnde & pro- uerbiale est, In cardine rem esse.

Limina ostiorum dicta, eo quòd transuer- sa sint, vt limes, & per ea sicut in agro aut introeatur, aut foras eatur.

^k Postes & Antę quasi post, & ante. Et Antę quia ante stāt, vel quia antea ad eas accedi- mus, priusquam domum ingrediamur. Po- stes eo quòd post ostium stent.

^a Cap. VII. Aditus ab adeundo. *Seru. Æn. 6. ad illud.* Quo lati dicunt aditus. Cum ab aliquo arcemur ingressu, id ostiū dicitur ab ostando; cū ingredi- mur, aditus ab adeundo.

^b Vestibulum. *Seru. Æn. 6. ad.* - vestibulū ante ipsum. Vestibulū (*inquir*) vt Varro dicit, etymologia non habet proprietatē, sed sit pro captu ingenij. Nam vestibulū, vt supra dixim⁹, dictū ab eo, quòd ianuā vestiatur. Alij dicunt à Vesta dictū per imminutionē. Nā Vesta limen est consecratum. Alij dicūt ab eo, quod nullus illic stet. In limine enim solus est trā- situs, quomodo vefanus dicitur non sanus, sic ve- stibulum, quasi non stabulum.

• à Iano, cui Gentiles omnem introit. *Ipse apud Ouid. lib. 1. Fast.* Præsideo foribus cæli cum mitib. horis. Et redit officio Iuppiter ipse meo.

d Vnde Lucanus. *Lib. 1.*

e Cætera intra ianuam. *Seru. Æn. 1. ad illud.* foribus cardo stridebat ahenis, Ianua est primus domus ingressus, dicta, quia Iano consecratum est omne principium. Cætera intra ianuam ostia vocatur generaliter, siue valvæ sunt, siue fores, quamvis vsus ista corruperit.

f Ostium - ab obstando. *è Seru. Æn. 6. ad illud.* quo lati ducunt adit.

g sed fores dicuntur. *Seru. Æn. 1. loco citato.* Fores (*inquit*) propriè dicuntur, quæ foras aperiuntur, sicut apud veteres fuit. Valvæ autem sunt, vt dicit Varro, quæ reuoluuntur, & se velant.

h Fenestræ. *è Ser. Georg. 4. ad illud.* Quattuor à ventis obliqua luce fenestras. Sed *Seruius non fenestras tantum, sed obliqua luce fenestras, interpretatus est, quod non aduertit Isidorus, qui commentaria Seruij sine Virgilij versibus, vt sapè diximus, legebat.*

i Card. *Seru. Æn. 1. loco cit.* Cardo dictus, quasi cor ianuæ, quo mouetur -- *è eod. lib. ad illud.* haud cæto cessabit cardine rer. vt sit, *inquit*, de prouerbio tractum, res in cardine est.

k Postes, & Antes. *Festus.* Antes, sunt extremi ordinis vinearum, vnde etiam nomen trahunt antæ, quæ sunt latera ostiorum. *Vid. Seru. Geor. 2. ad illud.* Iam canit extremos effectus vinitor antes.

De partibus adificiorum. Cap. VIII.

F Vndamentum dictum, quod fundus sit domui. Idem & ^a cementum à cædèdo dictum, quod crasso lapide surgat.

Paries nūcupatus, quia semper duo sunt pares, vel à fronte, vel à latere. Siue enim tetragonum, siue hexagonum sit, qui se cōspiciunt, ex pari erunt. Aliter enim structura facta deformis est.

Parietinas dicimus, quasi parietum ruinas. Sunt enim parietes stantes sine tecto, sine habitantibus.

Angulus, quòd duos parietes in vnum coniungat.

b Culmina dicta sunt, quia apud antiquos ^D tecta culmo tegebantur, vt nunc rustica. Hinc tecti summitas culmen dicitur.

Camera, sunt volumina introrsum respicientia, appellatæ à curuo. *καμυρ* enim Græcè curuum est.

c Laquearia sunt, quæ camerā subregūt & ornāt, quæ & lacunaria dicūtur. ^d Principali- ter autē lacus dicitur, vt Lucilius, Resulant ædēsque lacūsque. Cuius diminutio lacunar facit, vt Horatius, Neque aureum mea reni-

det in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarium, & per *ἀτίστυχο* laqueariū.

Abſida Græco sermone, Latinè interpretatur lucida, eo quòd lumine accepto per arcum resplendeat. Sed vtum absidā an absidem dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguum quidam doctorum existimant.

e Testudo, est camera templi obliqua. nā in modum testudinis veteres templorū tecta faciebant, quæ ideò sic fiebant, vt cæli imaginem redderet, quod constat esse cōuexum. Alij testitudinem volunt esse locū in partem atrij aduersum venientibus.

Arcus dicti, quòd sint arcta conclusione curuati, ^f ipsi & fornices.

g Pauimenta originem apud Græcos habent elaborata arte pincturæ. (Lithostrotra paruulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores) ^h Vocata autē pauimenta, eo quòd pauiantur, id est cedantur. Vnde & pauor, quia cædit cor.

Ostracus, est pauimentum testaceum, eo quòd fractis testis calce admixta feriatur. Testamenim Græci *ὄστρακα* dicunt.

Compluuium dictum, quia aquæ partes, quæ circa sunt eò conueniant.

Tessellæ sunt, è quibus domicilia sternuntur, à tesseri nominata, id est, quadratis lapillis, per diminutionem.

Bases, fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento confurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. ⁱ Bases autem nomen petræ est fortissimæ Syro sermone.

k Columnæ, pro longitudine & rotunditate vocatæ: in quibus totius fabricæ pondus erigitur. Antiqua ratio columnarū erat altitudinis, ^l tertia pars latitudinis (delubri.) Genera rotundarum quattuor Doricæ, Ionicæ, Tuscanicæ, Corinthæ; mēsuræ crassitudinis & altitudinis inter se distantes. Quintum genus est earum quæ vocantur Atticæ, quaternis angulis, ^m aut amplius, paribus laterum interuallis.

n Capitella dicta, quòd sint columnarum capita: sicut super collum, caput.

Epistylia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, & est Græcū, id est, supermissa.

Tegulæ, quòd tegant ædes. & Imbrices, quòd accipiant imbres.

Lateres, & Laterculi, quòd lati formētur, circumactis vndique quattuor tabulis.

Canalis, ab eo quòd caua sit in modū caninæ. ^o Sanè canalem melius genere fœmini-

noquam masculino proferimus.

Fistulæ aquarum sunt dictæ, quod aquas fundant, & mittant. Nam *στέλλαν* Græcè mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitatis modo sunt.

• Cap. VIII. Cæmentum-- quod crasso lap. Sic o. l. quod cælo lap. *malim.*

• Culmina. è *Seru. eclog. 1.*

• Laquearia sunt. *Repetitur totus hic locus auctior etiã aliquanto, quàm hic in optimis libris legitur, infra lib. 19. cap. 12.*

• Principaliter autem-- laquearium. *Verba sunt Seruij ad v. pendent lychni laquearib. aureis, Æn. 1. B*

• Testudo est camera--conuexum. è *Seru. Æn. 1. ad v. mediaque testudine templi.*

• Ipsi & fornices. *Idem Æn. 5. ad illud-- atque aduerso fornice portas, Fornice (inquit) arcu. Cicero vidit ad ipsum fornitem Fabianum.*

• Pauimenta originem-- colores. *Plin. lib. 36. c. 25. Pauimenta originem apud Græcos habent elaborata arte picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Solus, qui Pergami strauit, quam vocant Asarotonæcon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento quæque euerri solent, veluti relicta fecerat paruis è testulis tinctis in varios colores.*

• Vocata autem pauim--quod pauiantur, id est, cæd. *Videtur respicere ad Virgilij verba, corda pauor pulsans. Æn. 5. vid. sup. lib. 10. in voce, Patiens, Repetitur totus hic locus inf. lib. 19. c. 10.*

• Bases autè nomen petræ est f. f. Basaltes, aut Basanites, Nam *Plin. lib. 36. c. 7. inuenit eadè Ægyptus in Æthiopia, quem vocant Basaltè ferrei coloris, atq. duritiæ, quem locum sumens Isidorus lib. 16. c. 5. Basanitem, scribit non Basaltem. Plinius quoque eod. lib. cap. 22. Medici (inquit) ad mortaria prætulere Basanité, hic enim lapis nihil ex sese remittit.*

• Columnæ. *Eid. inf. lib. 19. c. 10.*

• tertia pars altitudinis. *Adde templi, vel delubri ex Virg. lib. 4. c. 7. & Plin. lib. 36. c. 23.*

• aut amplius. *Haud quidem Plinio auctore. Propterea deleri has voces volebat Chacon.*

• Capitella. *Vritur hac voce D. August. & alij.*

• Sanè canalem melius genere fœmin. *Verba sunt Seruij Georg. 3. qua etiam repetuntur inf. lib. 19. c. 10. Vid. Non. Marcell.*

De munitionibus. Cap. IX.

MVnitum, vel munimentum dictum, quia manu est factum.

Cors vocata, vel quòd coarctet cuncta, quæ interius sunt, id est, còcludat: vel quòd coerceat obiectu suo extraneos, & adire prohibeat.

Vallum est, quòd mole terræ erigitur, vt custodia prætendatur: dictum autem vallum à vallis. Nam valli fustes sunt, quibus vallum munitur. Et valli dicti, quòd figantur & vel-

lantur. Interualla, spatia sunt inter capita vallorum, id est, stipitum, quibus vallum fit, vnde & cætera quoque spatia dicuntur, à stipitibus scilicet.

• Agger est, cuiuslibet rei acervatio, vnde fossæ aut valles possunt repleti ab aggregando. • Agger propriè dicitur terra aggesta, quæ vallo factò proprius ponitur. Sed abusiue & muros & munimenta omnia aggerem dicimus.

Maceriæ, sunt parietes longi, quibus vineæ aliæque clauduntur. Longum enim Græci *μακρόν* dicunt.

• Formatum, siue formatium in Africa vel Hispania parietes de terra appellant, quoniam in forma circum datis duabus vtriusque tabulis inferuntur verius, quàm struuntur. • Eius durant incorrupti, ventis ignibus, omni cæmento fortiores.

Sæpes, munimenta satorum sunt, vnde & appellata.

• Caulæ, munimenta ouium, vel sapiumta ouiliu. Est autem Græcum nomen. c. detracta. Nam Græci *αυλας* vocant animalium receptacula.

• Cap. IX. Nam valli f. f. q. v. m. *Verba Seruij sunt ad v. ferro quis scindere vallum. Æn. 9.*

• Agger est. *eiusdem ad v. fossas aggere complent, Æn. 9.*

• Agger prop.--- dicimus. *Eiusd. Æn. 10. ad v. Aggeribus mitorum.*

• quibus vineæ aliquæ clauduntur. *Idem Georg. 2. ad v. iam canit extremos effectus vinitor antes. Antes (inquit) alij extremos vinearum ordines accipiunt, alij macerias, quibus vineta clauduntur.*

• Formatum, siue formatium. è *lib. 35. c. 14. Plinij, qui emendandus est ex hoc loco Isidori. Retinemus nos hodie idem nomen, nam formatium Hispani hormigon dicimus.*

• Caulæ &c. è *Seruius Æn. 9. ad illud v. cum fremit ad caulas.*

De tentorijs. Cap. X.

TAbernacula, tectoria sunt militum, quibus in itinere solis ardores tempestatesque imbrium frigidisque iniurias vitant. Dicta autem tabernacula, quod cortinæ distentæ funibus, tabulis interstitiis appenderentur, quæ tentoria sustinerent.

Tentorium vocatum, quòd tendatur funibus atque palis. vnde & hodie prætere dicitur.

Papiliones vocantur à similitudine paruuli animalis volantis, quod maximè abundat florentibus maluis. Hæ sunt auiculæ quæ

quæ lumine accenso cõueniunt, & circa volitantes ab igne proximo interire coguntur.

De sepulcris. Cap. XI.

SEPULCRUM à sepulto dictum. ^a Prius autem quisq. in domo sua sepeliebatur. ^b Postea vetitum est legibus, ne factore ipso corpora viuentiũ contacta inficerentur. Monumentum idem nuncupatur, eo quod mentem moneat ad defuncti memoriam. Cùm enim non videris monumentum: illud est quod scriptum est, Excidit, tamquam mortuus à corde. Cùm autem videris, monet mentem, & ad memoriã te reducit, vt mortuum recorderis. Monumenta itaq. & memoriã, pro mentis admonitione dicuntur.

Tumulus dictus, quasi tumens tellus.

Sarcophagus, Græcũ nomen est, eo quod ibi corpora absumentur, σαρκὸς enim Græcè, caro, φάγαν comedere dicitur.

Mausolæa, sunt sepulchra seu monumenta regum, à Mausolæo rege Caria dicta. Nã eo defuncto ^d vxor eius miræ magnitudinis & pulchritudinis sepulcrum extruxit, in tantum, vt vsque hodie omnia monumenta pretiosa ex nomine eius Mausolæa nuncupentur.

^e Pyramis, genus sepulcrorum quadratũ, & fastigiatum vltra omnem excelsitatem, quæ fieri manu possit: vnde & mensuram vmbrae egressæ nullam habere vmbrae dicuntur. ^f Tali autem ædificio surgunt, vt à lato incipiant, & in angustum finiantur, sicut ignis. ^g Nõ enim dicitur ignis. Has Ægyptus habet. ^h Apud maiores enim, potentes aut sub montibus, aut in domibus sepeliebantur. Inde tractum est, vt super cadauera aut Pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur.

^a Cap. XI. Prius quisque in domo sua sepeliebatur. Verba sunt Seru. ad v. sedibus hunc refer ante suis, Æn. 6.

^b Postea vetitum est legibus. Idem Æn. 11. ad illud. Vrbique remittunt. Ante, inquit, homines in ciuitate sepeliebantur, quod postea, Duillio Consule, Senatus prohibuit, & lege cauit nequis in vrbe sepeliretur.

^c Monumentum. Ex eod. in extremo lib. x11.

^d Vxor eius, &c. Locus expressus ex Hieronym. lib. 1. aduers. Iouin.

^e Pyramis è Solin. c. 35. al. 45. Nõ ergo Isidoro obesse debent, quæ de vmbrae dicuntur.

^f Tali autem ædif. Vid. Ann. Marcellin. lib. 22.

^g Apud maiores enim potent. Seruius Æn. 11. ad illud, futingens mote sub alto. Apud maiores, No-

biles aut sub montibus, aut in domibus sepeliebantur. Vnde natum est, vt super cadauera, aut pyramides fierent, aut in gentes locarentur columnæ.

De edificijs rusticis. Cap. XII.

CASA, est agreste habitaculum palis, atque virgultis, arundinibusque contextum, quibus possint homines tueri à vi frigoris, vel caloris iniuria.

Tugurium, casula est, quam faciunt sibi custodes vinearum ad tegimen sui, quasi tegurium, siue propter ardorem solis & radios declinandos, siue vt inde vel homines, vel bestiolas, quæ insidiari solent natis frugibus, abigant. ^b Hanc rustici Capannam vocant: quod vnum tantum incipiat.

^c Tesqua, quidam putant esse tuguria, quidam loca prærupta & aspera.

^e Magalia, ædificia Numidarum agrestium oblonga, incuruis lateribus recta, quasi nauium carinæ sint: siue rotunda in modum furorũ. Et ^f magalia dicta, quasi magaria, quia magar Punicus nouam villam dicit, vna littera commutata. I. pro. r. magaria, Tuguria.

^a Cap. XII. quibus possint homines tueri. Tueri dixit passim, vt Vitruuius, & alij.

^b Hanc rustici capannam. Ita hodie Itali, & nostri capannam.

^c Tesqua, quidam putant esse tuguria. Sic o. libri Sabinum verbum ait esse Acron.

^d quidam loca prærupta, &c. Glossar. Tesqua, siue Tesqua κατὰ κρημνοὺς, ἢ παρὰ τὸς ἢ ἐρημοὺς τόποι.

^e Magalia ædif. Num. &c. Verba sunt Sallustij in Iugurth. de mapalib. quæ idem sunt, quod magalia, vt ait Seruius.

^f & magalia dicta q. magaria, &c. è Seru. Æn. 1. ad illud. Miratur m. Æ. m. q. Nouam. addidit Isidorus, fortasse lingua Punicæ magis sciens.

De agris. Cap. XIII.

AGER Latine appellari dicitur, eo quod in eo agatur aliquid. Alij agrum ex Græco nominari manifestius credunt. Vnde & villa Græcè Choragos dicitur.

Villa à vallo, id est, aggere terræ nuncupata, quod pro limite constitui solet.

^b Possessiones, sunt agri latè patentes publici priuatique: quos initio non mancipatione, sed quisque, vt potuit, occupauit, atque possedit, vnde & nuncupati.

^c Fundus dictus, quod eo fundatur, vel stabiliatur patrimonium. Fundus autem, & vrbanum ædificium, & rusticum intelligendum est. Prædium,

Prædium, quòd ex omnibus patrifamilias maximè prævideretur, id est apparet, quasi præuidiū, vel quod antiqui agros, quos bello ceperant, vt prædæ nomine habebant.

^d Omnis autem ager, vt Varro docet, quadrifariā diuiditur. Aut enim aruus est ager, id est, sationalis: aut consitus, id est, aptus arboribus: aut pascuus, qui herbis tantum, & animalibus vacat: aut florens, in quo sunt horti apibus congruentes & floribus. Quod etiam Virg. in quattuor lib. Georg. secutus est.

Rura veteres incultos agros dicebant, id est syluas & pascua, agrum verò qui colebatur. Nam rus est, quo mel, quo lac, quo pecus haberi potest. Vnde & rusticus nominatur. ^B hæc agrestium prima & otiosa felicitas. ^c Seges, ager est in quo seritur, vnde & Virg. Illa seges demū votis respondet auari Agri colæ.

Compascuus ager dictus, qui à diuisoribus agrorum relictus est ad pascendum cõmuniter vicinis.

Alluuius ager est, quem paullatim fluuius in agrum reddit.

^f Arcifinius ager dictus est, quia certis linearum mensuris non cõtinetur: sed arcetur fines eius obiectu fluminum, montium, arborū, vnde & in ijs agris nihil subseciurum interuenit.

^g Noualis ager est, primum profcissus, siue qui alternis annis vacat, nouandarum sibi vitiū causa. Noualia enim semel cum fructu erant, & semel vacua.

Squalidus ager, quasi excolidus, eo quòd iam à cultura exierit, sicut Excõsul, quod à consulatu discesserit.

^h Vliginosus ager est, semper vuidus. Nam humidus dicitur, qui aliquando siccatur. Vligo enim humor terræ naturalis est, ab ea nunquam recedens.

Subseciua sunt propriè, quæ de materia præcidens sutor quasi superuacua abijcit. ^D

ⁱ Inde & subseciui agri, quos in pertica diuisos recusant, quasi steriles, vel palustres. Itè subseciua, quæ in diuisura agri non efficiunt centuriam, id est, iugera cc.

Area dicitur, tabularum æqualitas. dicta autem area à planitie atque æqualitate, vnde & ara. Alij aream vocatam dicunt, quòd pro tritrandis frugibus eradatur, vel quòd non triturentur in ea, nisi arida.

^k Pratum est, cuius sceni copia armenta tuentur, cui veteres Romani nomen indi-

derunt ab eo quòd protinus sit paratum: nec magnum laborem culturæ desideret. Prata autem sunt, quæ secari possunt.

^l Paludes dictæ à Pale pastorali dea, quòd paleam, id est, pabula nutriat iumentorum.

^a Cap. XIII. Ager Latinè, &c. Ita Varro lib. 4. sed reprehenditur à Quintiliano.

^b Possessiones, &c. Omnia è Festo in-. Possessiones.

^c Fundus dictus. Seru. Georg. 2. Fūdus dictus ab eo quod sit rer. omnium fundamentum.

^d Omnis ager, Seru. in princip. Georg. ex Varron.

^e Seges est. Seruius ibidem.

^f Arcifinius ager, &c. Frontinus de agror. qualitate. Ager est arcifinius, qui nulla mensura continetur: finitur secundum antiquam obseruationem fluminibus, fossis, mōtib, vijs, arboribus, antemissis aquarū diuortijs, &c. ergò pro voce vnde, viarum forsasse legendum hoc loco.

^g Noualis ager. Verba sunt Seruij Georg. 1.

^h Vliginosus. Eiusdem ad-- illud. dulciq̃ue vligine læta. Georg. 1.

ⁱ Inde & subseciui-- & item subseciua. Vidend. Siculus Flacc. & Frontinus. c. de qualitate agrorum. quod verò attinet ad centuria nomen, melius omnino Varro qui à centum iugeribus dictam ait, quam Flaccus qui à centum hominib. vtriusque verba apponemus, sed Varronis ita rei emēdata sunt à Chacone. Syluis igitur cum Romani (inquit) agrum ex hoste captum victori populo per bina iugera partiti sunt, centenae hominib. ducenta iugera dederunt, & ex hoc facto centuria iustè appellata. Varro 1. de re rust. c. 10. Iugeri pars minima dicitur scrupulum, id est, decem pedes in longitudinem; & latitudinem quadratū. Ab hoc principio mensores nonnunquam dicunt, in subseciui esse vnciam agri, aut sextantē, aut quid aliud, cū ad iugerū peruenerūt, id habet scrupula. cclxxviii. quantum as antiquus noster ante bellum Punicum pendebat. Bina iugera, quæ à Romulo primum diuisa dicebantur viritim, quod heredem sequerentur, hæredium appellarunt. hæc postea à centū centuria dicta. Ac, ne quid in ratione vocis requiras, Idem lib. 5. de lingua Latin. Centuria primò à centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen, vt tribus multiplicata idem tenent nomen. Festus quoque: Centuria in agris ducenta iugera significat. Vid. not. ad Varr. à Fulu. Vrsin. editas.

^k Pratum-- ab eo quod sit protinus parat. Ita Varro. Prata dicta ab eo, quod sine opere parata.

^l Paludes dictæ à Pale. Varr. Palus, paullulū a quæ in altitudinem, & palam latius diffusa.

De finibus agrorum.

Cap. XIV.

Fines ^a dicti, eo quòd agri funiculis sunt diuisi. Mensurarum enim linearum in terrarum partitione tenduntur, vt dimensionis æquitas teneatur.

^b Limites appellati antiquo verbo trāsuerſi. Nam

Nam transuersa omnia antiqui lima dicebant, à quo & limina ostiorum per quæ foras, & intro itur: & Limites, quod per eos foras in agros eatur. Hinc & Limus vocabulū accepit, cingulum, quo serui publici cingebantur obliqua purpura.

Termini dicti, quòd terræ mensuras distinguunt, atque declarant. His enim testimonia finium intelliguntur, & agrorū intentio, & certamen aufertur.

Limites maximi in agris sunt duo: Cardo & Decumanus. Cardo^d quia Septentrio directus à cardine cæli est: nam sine dubio cælum vertitur in Septentrionali orbe. Decumanus est, qui ab Oriente in Occidentē per transuersum dirigitur, qui pro eo quòd formā X faciat, Decumanus est appellatus. Ager enim bis diuisus figuram denarij numeri efficit.

^d Arca ab arcēdo vocata. Fines enim agri custodit, eosque adire prohibet.

Trifinium dictum, eo quòd trium possessionum fines astringit. Hinc & Quadrifiniū, quod quattuor. Reliqui limites angustiores & inter se distant imparibus interuallis, & nominibus designatis.

^a Cap. XIV. Fines dicti eo q. a. funiculis. Diximus sape de hoc genere notationum.

^b Limites appellati a. v. transuersi. Hygenus de limitibus constituend. Limites appellati à limo, id est, antiquo verbo transuersi. Nam & limum dictum eo, quod purpuram transuersam habet. Item limina ostiorum, Seru. Æn. 12. ad illud. Velati limo (sic etiam legit eo loco Seruius,) & verbena tēpora vineti, Limus vestis est qua ab umbilico vsq. ad pedes teguntur pudenda poparū. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Vnde & nomen accepit. Nam limum, obliquum dicimus.

^c & agr. intentio. Sic v. cc. intentio, productio.

^d quia Septentrio. Ita Salm. ant. vetustissimus.

^e Arca-- Trifinium. Vid. Hygen. de limitibus agror. & Sicul. Flacc. de condit. agr. Glossar. Arce, ἀρχα κτισμάτων.

De mensuris agrorum.

Cap. XV.

Mensura^a est quicquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine, animoque finitur. Maiores itaque^b orbem in partes, partes in prouincias, prouincias in regiones, regiones in loca, loca in territoria, territoria in agros, agros in centurias, centurias in iugera, iugera in climata, deinde climata in actus, perticas, passus, gradus, cubitos, pedes, palmos, vncias, & digitos diuiserunt: Tanta

A enim fuit eorum sollertia.

^c Digitus est, pars minima agrestium mensurarum. Inde^d vncia habens digitum, & trientem. ^e Palmus autem quattuor habet digitos: pes sedecim: passus pedes quinque: pertica passus duos, id est decem pedes.

Pertica autē à portando dicta, quasi portica. Omnes enim præcedentes mensuræ in corpore sunt, vt palmus, pes, passus, & reliqua: sola pertica portatur. Est enim decem pedum, ad instar calami in Ezechiele templum mensurantis.

^f Actus minimus est, latitudine pedum quattuor, longitudine centum viginti.

B Climata quoque vndique versum habent pedes sexaginta.

Actus quadratus vndiq. finitur pedibus centum viginti. Hunc Bætica Arapennem dicunt, ab arando scilicet.

Actus duplicatus iugerū facit, ab eo quòd est iunctum, iugeri nomen accepit.

Iugerum autem constat longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine centum viginti.

Actum prouinciæ Beticæ rustici^h Agnam vocant.

Porcam ijdem Bætica triginta pedum latitudine, centum octoginta longitudine definiunt. Sed Porca est, quod in arando extat.

C Quod defossum est Lira. Galli Candetū appellant in areis vrbans spatium centum pedum, quasi Centetum. In agrestibus autem pedum cl. quadratorum Candetum vocat. Porrò Stadialis ager habet passus cxxv. id est, pedes dcxxv. cuius mensura octies computata milliarium facit, quod constat quinque millibus pedum.

Centuria autem, ager est ducentorum iugerum, qui apud antiquos à centum iugeribus vocabatur: sed postea duplicata est, nomenque pristinū retinuit. In numero enim centuriæ multiplicatae sunt, nomen mutare non potuerunt.

D ^a Cap. XV. Mensura-- finitur. Verba sunt Boethij in Geometricis cap. 1.

^b Orbem in partes. Goth. cc. in partibus, vt apud Boethium.

^c Digitus est pars minim. agrest. mens. ex Frontino.

^d Inde vncia habens digitum, & trientem. Ita emendauit Chacon optimè, cum in omnibus libris esset, vncia habens digitos tres Frontinus lib. 1. de aqua ductibus. Est, inquit, digitus, vt cōuenit, sexta decima pars pedis, vncia duodecima, & paulo post: vncia ergo modulus habet diametri digitū vnū, & trientē digiti.

^e Palmus

e Palmus autem quattuor dig. Non videtur hic locus integer, nam proposuit omnes, quæ in hominis corpore reperiuntur, mensuras: palmos, pedes, cubitos, gradus, passus, nequam tamen omnes explicat. Expleri hæc ita possent: Palmus autem quattuor digitos habet, pes sexdecim, cubitus sesquipedem, gradus duos pedes & semipedem, passus pedes quinq.

f Actus minimus, &c. *Quæ restant omnia vsq. ad finem capitis è Columella sunt lib. 5. c. 1.*

g Hunc Beticus Arapennè. Sic forsasse legit Isidorus, qui ab arando nomè deducit: sicut apud Columellam etiam in manuscriptoris libris Arapennem: in legibus Gothicis lib. 8. c.

h 2. & lib. 3. l. si inter, Arapennem. Glossarium vero, Arpèdia πλῆθρα. Arripendum οχλοῖς & νεώτερον δ.

h Agnam vocant. Acnuam se reperisse in veterib. Columelle, & Varronis libris testatur Victorius ad Varr. lib. 1. de re rust. c. 10. & Colum. lib. 5. cap. 1. Acnam utrobique etiam in vet. col. legit Chacon. g. in c. ἀρχαῖος mutato. quare agnam ex cc. Goth. retinere visum est.

i In agrestibus, a. p. c. l. quadragesimum iustum Candetum vocant. Columella: In agrestibus autem pedum quod aratores Candetum nominant. Sed Candetum habent Isidorus omnes codices.

De Itineribus. Cap. XVI.

Mensuras viarum nos milliaria dicimus, Græci stadia Galli leucas, Aegyptij schænos, Persæ parasangas. Sunt autem proprio quæq. spatio.

Milliarium mille passibus terminatur, & dictum milliarium, quasi mille adiurum; habes pedum quinq. millia.

Leuca finitur passibus mille quingentis.

Stadium octava pars milliarij est, constans passibus cxxv. Hoc primum Herctidem statuisse dicunt, cum quæ eo spatio determinasse, quod ipse sub vno spiritu confecisset; ac proinde stadiū appellasse, quod in fine respirasset, simulque steteret.

Via est, quæ potest ire vehiculū, & via dicta à vehiculorū incurfu. Nā duos actus capit, propter euntium & venientium vehiculorum occursum.

Omnis autem via aut publica est, aut priuata. Publica est, quæ in solo publico est, quæ iter, actus populo patet. Hæc aut ad mare, aut ad oppida pertinet. Priuata est, quæ vicino municipio data est.

Strata dicta, quasi vulgi pedibus trita. Latius: Stratæque iam vulgi pedibus detrita viarū. Ipsa est & Delapidata, id est, lapidibus strata. Primi autem Pœni dicuntur lapidibus vias strauisse; postea Romani eas per omnem penè orbem disposuerunt, propter rectitudinem itinerum, & ne plebs esset otiosa.

Agger, est media strata eminentia coag-
geratis lapidibus strata, ab aggere, id est, coaccruatione dicta, quam historici viam militarem dicunt. vt, Qualis sæpe viæ deprehensus in aggere serpens.

s Iter, vel itus est via, qua iri ab homine quaqua versum potest.

Iter, autem, & itiner diuersam significationem habent. Iter enim locus est transitu facilis: vnde appellamus & itum. Itiner autem est itus longæ viæ, & ipse labor ambulandi, vt, quo velis, peruenias.

h Semita, itineris dimidium est, à semi itudicta. Semita autem hominum est: callis, ferarum & pecudum.

B Callis, est iter pecudū inter montes angustum & tritum, à callo pedum vocatum, siue callo pecudum præduratum.

Tramites, sunt transversa in agris itinera, siue recta via, dicti quod transmittant.

Diortia, sunt flexus viarum, hoc est, viæ in diuersa tendentes: eadem diuerticula sunt; hoc est, diuersæ ac diuisæ viæ siue semitæ transversæ, quæ sunt à latere viæ.

Biuuium, quia duplex est via.

Compita, quia plures in ea cõpetunt viæ, quasi triuiæ, quatriuiæ.

l Ambitus, inter vicinorum ædificia locus, duorum pedū & semipedis ad circumeundi facultatē relictus, & ab ambulando dictus.

Orbita, vestigiū carri, ab orbe rotæ dicta.

Porrò actus, quo pecus agi solet.

Clitolum, iter flexuosum.

m Vestigia, sunt pedum signa primis plantis expressa: vocata, quod ijs viæ præcurrentium inuestigentur; id est, cognoscantur

* Cap. XVI. Nos milliaria, Galli leuc, &c. Hieron. in Ioh. c. 3. Nec mirum, si vnaquæq. gens certa viarum spatia suis appellet nominibus: cum & Latini mille passus vocent, & Galli leucas, & Persæ parasangas, & restes vniuersa Germania, atque in singulis nominibus diuersa mensura sit. & paullo post: Aegyptij οχλοῖς.

b à vehiculor. incurfu impulsu. Complut. Goth.

c Nam duo actus capit. duo, ad vehicula referendum. Seruius. En. 4. ad illud. Conuectant calle angusto, via est actus dimidium; qua potest ire vehiculum. Nā actus duo carpenta capit propter euntium, & venientium vehiculorum occursum.

d Omnis autem via aut pub. Ex Vlp. c. Prætor. § via. nequid in loco publico.

e Agger est mediæ, è Seru. En. 5. ad illud. Qualis sæp. viæ d. i. aggere 15.

f Quæ historici viam militarem dicunt. Ex eod. En. 12. ad illud. Vidit ab aduerso venientes aggere Turnus.

- g Iter est via. *Vid. c. 1. D. de seruit, rustic. prad.*
 h Semita itineris dimid. *Seruius Æn. 4. ad illud.* Cō-
 uectant calle angusto, semita est semis via, vnde &
 semita dicta. & *Varro lib. 4.* qua ibant, ab itu iter
 appellarunt; quā angustē semita, vt semi iter di-
 ctum.
 i Callis. *Seru. ibid.* Callis semita est tenuior callo
 pecudum prædurata.
 eadem diuerticula-- à latere viæ. *Seru. Æn. 9. ad
 illud:* Obijcunt alij sese ad diuertia nota. diuerticu-
 la sunt semitæ transuersæ, quæ sunt à latere viæ mi-
 litaris *Malè ergò libri omnes, alteræ viæ.*
 k Compita. *Idem Georg. 2. ad--* pagos, & compita
 circum, id est, per quadriuiua, quæ compita appel-

- lantur ab eo, quod multæ viæ in vnam confluant.
 l Ambitus i. v. æ. l. *Festi sunt verba. Varro lib. 4.*
 Ambitus circumitus ab eoque x i i. tabular. inter-
 pretes ambitum parietis circumitum esse descri-
 bunt. *Puto autem legem his verbis fuisse conceptam. Am-
 bitus parietis sestertius pes esto. Volusius Metianus lib.
 de ponderibus.* Lex etiam (*inquit*) x i i. tabul. argu-
 mento est, in quâ duo pedes, & semis sestertius pes
 vocatur.
 m Vestigia. *Seru. Æn. 11. ad illud--* Vestigia plantis
 Institerat: Signa pedum primis plantis expresserat,
 nam hæc sunt vestigia, imagines pedum. *Illud autem,
 primis non aduertit. Isidorus Virgilij esse, non Seruij. De-
 leuisset planè. nihil enim ad verbi interpretationem.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS SEXTVS.

De lapidibus, & metallis.

DE PVLVVERIBVS, ET A Glebis terra. Cap. 1.

Puluis^a dictus, quòd vi ven-
 ti pellatur. Tollitur enim
 eius flatu, nec resistit: nec
 stare nouit: sicut ait Pro-
 pheta: Tanquam puluis,
 quem proijcit ventus a facie terræ.

- b Limus vocatus, quòd lenis sit.
 Cœnum, est vorago luti.
 Cinis ex incēdio dicitur, ab eo enim fit.
 Fauilla, quod per ignem effecta sit. Nam
Quis ignis est.
 Gleba, quòd globus sit. Pulueris enim col-
 lectione compingitur, & in vno glomere
 adunatur. Terra autem ligata, gleba est, so-
 luta, puluis.
 Labina, eò quòd ambulanti bus lapsum in-
 ferat, dicta per derivationem à labe.
 Lutum vocatū quidam per antiphrasin
 putant, quòd non sit mundum: nam omne
 lotum mundum est.

Volutabra appellata, quòd ibi apri volu-
 rentur.

c Vligo, sordes limi, vel aquæ sunt.

Sabulum, leuissimum terræ genus.

d Argilla ab Argis vocata, apud quos pri-
 mum ex ea vasa confecta sunt.

Creta, ab insula Creta, vbi melior est.

e Creta, Cimolia candida est: a Cimæa Ita-
 liæ insula dicta, quarum altera vestimento-
 rum pretiosos colores emollit: & contrista-
 tos sulphure quodam nitore exhilarat: alte-
 ra gemmis nitorem præstat.

Creta argentaria, & ipsa Cádida appella-
 ta, eò quòd nitorem argento reddat.

f Terra Samia à Samo insula dicta, candi-
 da, & leuis, & linguæ glutinosa, medicamē-
 tis & vasculis necessaria.

g Puluis Purcolanus in Pureolanis Italiæ
 colligitur collibus, opponiturq. ad sustinen-
 da, maria, fluctusque frangendos. Nā merus
 aquis protinus lapis fit, vndisq. cotidie for-
 tior effectus in saxum mutatur, h̄sic argil-
 la igne in lapidem vertitur.

Sulphur vocatum, quia igne accenditur:

i Vr.

ⁱ Vr enim ignis est. Nā vis eius in aquis feruentibus sentitur, nec alia res facilius accenditur. Nascitur in insulis Æolijs inter Siciliam, & Italiam, quas ardere dicunt. Inuenitur & in alijs locis effossum. ^k Huius genera quattuor. Vium quod foditur translucetque, & viret: quo solo ex omnibus generibus medici vtuntur. Alterum quod appellant glebam, vsibus tantum fullonum familiare. Tertium liquor est, vsus eius ad lanas suffiendas, quia candorem mollitiemque præstat. Quartum ad elychnia conficienda maximè aptum. Sulphuris tanta vis est, vt morbos comitiales deprehēdat nidore suo impositus ignibus. Anaxilaus calicē vini prunāque subdita circumferens exardescens repercussu pallorem dirū velut defunctorum, conuiuis offudit.

^m Cap. I. Puluis--quod v. v. pellatur. Al. pulsetur. Sed videndum, quid voluerit Plinius, cum lib. 35. cap. 13. dixit, Quis n. satis meretur pessimam (terræ) partē ideōque puluerem appellatum.

ⁿ limus vocatus, quod leuis sit. Mirum fugisse Isidorum verba Tertulliani in lib. de anima: Quid aliud limus, quam liquor opimus? Illud vero magis mirum, cum tam multa huiusmodi apud grauisimos auctores legatur, quosdam, qui sibi videntur cati, in solum Isidorum seuire.

^o Vligo. Vid. præced. lib. c. 13.

^p Argilla ab Argis. Hesych. & Suid. ἀργίλλον ἀγνήλευ-
κόν, ἢ καδάρων interpretantur.

^q Creta Cimolia. Ex Plin. lib. 35. c. 17. Vt id Strab. lib. 10.

^r Terra Samia. Ex eod. lib. c. 16. & c. 12.

^s Puluis Puteolan. Ex eod. c. 13.

^t sicut argilla igne in lap. vert. Respexit ad historiam de Dibutate Sicyonio apud Plin.

^u Vr enim ignis est. Ita Hieronym. in. q. in Genes. c. 11. vt Chaldæm, id est, in igne Chaldæorum.

^v Huius genera quattuor. è Plin. lib. 35. c. 15. ex quo quadam sunt à nobis restituta.

De glebis ex aqua. Cap. II.

Bitumen^a in Iudææ lacu Asphaltite emergit, cuius glebas supernatantes nauæ scaphis appropinquantes colligunt. ^b In Syria aurem limus est passim à terra exæstuans. ^c Spiffantur autem vtraque & densitate coeunt, & vtraque ^d Græci πισσώφωλλον appellant. ^e Natura eius ardens & igni cognata, & ^f nequaquam ferro rumpitur, nisi solis muliebribus inquinamentis: vtilis ad cōpages nauium.

Alumen vocatum à lumine, quod lumē coloribus præstat tinguēdis. Est autem ^g sal-sugo terræ, efficiturque hyeme ex aqua & limo, & æstiuus solibus maturatur. Huius spe-

cies duæ sunt, liquidum, & spissum.

Sal quidam dictum putant, quod in igne exiliat. Fugit enim ignem, dum sit igneus, sed naturā sequitur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt. Alij sal à salo, & sole vocatum existimant, ^h nam ex aquis maris spontē gignitur, spuma in extremis littoribus vel scopulis derelicta, & sole decocta. Sunt & lacus, & flumina, & putei, è quibus hauritur. Dehinc in salinis ingestus sole siccat, sed & flumina densantur in salē, amne reliquo sub gelu fluente. Alibi quoque detrahitis arenis colligitur, crescens cum luna noctibus: nam in Cyrenæa Ammoniacus sub arenis inuenitur. ⁱ Sūt & mōtes natiui salis, in quibus ferro cæditur, vt lapis renascens: tantæ alicubi duritiæ, vt muros domosque malsis salis faciant, sicut in Arabia.

In natura quoque salis differentiæ sunt. ^j Nam alibi suavis, alibi falsissimus: commune sal in igne crepitat. Tragasæum nec crepitat igne, nec exilit. Agrigentinum Siciliæ flammæ patiens in aqua exilit, in igne fluit contra naturam.

Sunt & colorum differentiæ. Memphiticus rufus est: in parte quadā Siciliæ ^k purpureus, vbi Ætna mons est. Item in eadem Sicilia in Pachyno adeo splendidus & lucidus, vt imagines reddat. In Capadocia crocinus effoditur.

Salis natura necessaria est ad omnem escam.

Pulmentis enim saporem dat: excitat auiditatem, & appetitum in omnibus cibis facit. Ex eo quippe omnis victus delectatio, & summa hilaritas. Hinc & salus nomen accepisse putatur. ^l Nihil enim vtilius sale, & sole. Denique cornæa videmus corpora nauicorum. Quinetiam pecudes, armenta & iumenta sale maximè prouocantur ad pastū: ^m multū largiores lacte, multoque gratiores casei dote. Corpora etiā sal alstringit, siccat, & alligat. Defuncta etiam à putrescendi labe vindicat, vt durent.

ⁿ Nitrum à loco sumpsit vocabulum. Nascitur enim in oppido vel regione Ægypti Nitria, ex quo & medicinæ fiunt, & sordes corporum vestiumque lauantur. Huius natura non multum à sale distat. Habet enim virtutem salis, & similiter oritur canescentibus siccitate littoribus.

Aphronitrū Græcè, Latinè spuma nitri est, de quo quidā ait. Rusticus es, nescis quid Græco nomine dicar. Spuma vocor nitri

Græcus es Aphronitrum. Colligitur autem A in Asia, in speluncis distillans, de hinc siccatur sole. Optimum pucatur, si minimè fuerit ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo.

Chalcantum dictum, quia Chalcitidis est thymū, id est, flos: vnde & apud Latinos æris flos appellatur. Fit autem nunc multis in regionibus: P olim in Hispaniæ puteis vel stagnis id genus aquæ habentibus, quam decoquebant, & in piscinas ligneas fundebant, appendentes super eas restes, lapillis extentas, quibus limus in similitudinē vitrei acini adhærebat: sicque eiectum siccabatur diebus xxx. Fit autem nunc alibi in speluncis, quod liquidè collectum de hinc diffusum in quosdam botros solidatur: fit & in scrobibus cauatis, quarum de lateribus decedentes guttæ coalescunt: fit & salis modo, ex flagrantissimo sole. Adeo autem constrictæ virtutis est, vt in leonum & vrsorum ora sparsum, tantam vim habeat ad stringendum, vt non valeant mordere.

^a Cap. II. Bitumen in Iudæa. *Locus ex Hegeſipp. lib. 4. cap. 18.*

^b In Syria autem limus est. *Plinius: & bituminis vicina natura est, alibi limus, alibi terra; limus è Iudææ lacu, vt diximus emergens, terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spiffantur vtraq; & in densitatem coeunt.*

^c Græci Pissalphalton. vel Asphaltopissam; vt quidē legitur apud LXX. *Exod. 2. in manuſc. Vatt. ἡ κλίματις αὐτῶν ἀσφαλτοπίσσῃ.*

^d Natura eius ardens, e. i. c. *Hæc non de bitumine, sed de naphtha Plinius: & fortasse aliena sunt.*

^e & nequaquam ferro rump. *Hegeſipp. Hæreere sibi fertur bitumē, vt ferro haud quaquam, vel aliqua præacuta metalli specie recidatur, &c.*

^f est autem salugo terr. *Plin. 35. c. 15.*

^g fugit n. ignem. *Ex eod. lib. 31. c. 9.*

^h Nam ex aq. mar. *Ex cap. 7.*

ⁱ sunt & montes natiui. *Ex eod. c. Sustulimus hinc vocem maius, qua sola ex integra Plinij sententia de vestigalibus, vel remanserat, vel irrepserat.*

^k Purpureus. *Solin. c. de Sicil. purpureum salem Ætna mittit.*

^l Nihil n. virilius, &c. *Ex c. 9.*

^m Multo larg. l. multoq. grat. *Ex cap. 7. Virg. Georg. 3. Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt, Et salis occultum referunt in lacte saporem.*

ⁿ Nitru. è c. 10. *So. omen. lib. 6. eccl. hist. c. 30. de Scithi regione Ægypti: istum locum appellant Nitriā, propterea quod est pagus finitimus, in quo nitrum colligunt. Meminit quoq. Nitria Casian. collat. 6. c. 1. & Hieronym. Prou. c. 25.*

^o de quo quidam. *Martial. apud quē: dicor & Aphr.*

^p Olim in Hispania è put. *Ex Plin. lib. 34. c. 12.*

^q in similitudinem vitrei acin. *Ex eod.*

^r Tantam autem vim. *Verba sunt Plinij ibid.*

De lapidibus vulgaribus.

Cap. III.

L Apis à terra, tanquam densior, etiā vulgò discernitur: Lapis autē dictus, quòd lædat pedem.^a Lapis mobilis est, & sparsus.

Saxa hærent, & à montibus exciduntur.

Petra, Græcum est.

Silex, est durus lapis, eo quòd exiliat ignis ab eo dictus.

^b Scopulus à saxo eminenti, quasi à speculando, dictus: siue à tegumento nauium, ἡ τῶν σκίπων.

B Spelæa Græcè, spelunca Latinè. Est autē rupes cauata.

^d Crepido, extremitas saxi abrupti: vnde & crepido vocata, quòd sit abrupti saxi altitudo.

Cautes, aspera saxa in mari, dictæ à cauēdo quasi cautæ.

Murices, petrae in littore, c similes Muricibus viuis, acutissimæ, & nauibus perniciosæ.

^f Echo saxum est, quod humanæ vocis sonum captans, etiam verba loquentium imitatur. Echo & autem Græcè, Latinè imago vocatur, eo quòd ad vocem respondens alieni efficitur imago sermonis: licet hoc quidem & locorum naturâ eueniat, ac plerumque conuallium.

^h Calculus, est lapillus terræ admixtus, rotundus, atque durissimus, & i omni puritate lenissimus. Dictus autem calculus, quòd sine molestia breuitate sui calcetur: ^k cui cōtrarius est scrupus, lapillus minutus & asper: qui si inciderit in calciamentū nocet, & molestia est animo: vnde & animi molestiam dicimus scrupulum: hinc & scrupæa saxa, id est, aspera.

^l Cos nomen accepit, quòd ferrum ad incidendum acuat: Coris enim Græco sermone incisio nominatur. Ex ^m his altæ æquariæ sunt: aliæ oleo indigent in acuendo, sed oleū lenem, aquæ aciem acerrimam reddunt.

ⁿ Pumex vocatur, eo quòd spumæ densitate concretus fiat, & est aridus, candore paruus: tantamq. naturam refrigerandi habens, vt in vase missus, multa feruere desinant.

^o Rudos artifices appellant, lapides contritos, & calci admixtos, quos in pauimentis faciendis superfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Gypsum cognatum calci est, & est Græcū nomen,

nomen, plura eius genera. ^a Omnium autē A optimum lapis specularis. Est enim signis ædificiorum, & coronis gratissimus.

^q Calx viua dicta, quia dum sit tactu frigida, intus occultum continet ignem. Vnde & perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Postquam enim arserit, aquis incenditur, quibus solet ignis extingui: oleo extinguitur, quo solet ignis accēdi. Vfus eius structuris fabricæ necessarius. ^r Nam lapis lapidi nō potest adhærere fortius, nisi calce coniunctus. ^f Calx è lapide albo & duro melior structuræ: ex molli, vtilis tectorijs.

^c Arena ab ariditate dicta, non ab adhærēdo in fabricis, vt volunt quidā. ^v Huius probatio, si manu impressa stridat: aut si in vestem candidam sparsa nihil fordīs relinquat.

^a Cap. III. Lapis mobilis est. Ita proculdubio legendum repugnans omnibus libris, non mollis, sequitur enim, Saxa hærent.

^b Scopulus à saxo enim. & c. verba sunt Seruij *Æn.* 1 ad illud. Scopuloq. infixit ac.

^c Spelunca Latine, est autem rupis cau. Idem ad illud. sub rupe cauata, periphrasis est (inquit) spelūcæ.

^d Crepido -- quod sit abrupti saxi altitudo. verba sunt Seruij *Æn.* 10. ad illud. Forte ratis celi coniuncta crepidine saxi -- que præterea sequuntur in editis, non Isidori sunt, sed eius qui plura, quam oporteret, è Seruio descripti.

^e Similis muricib. vinijs. *Seru. Æn.* 5. ad v. acuto murice remi, Murex saxi acumen eminens per tranquillitatem. & Nonius.

^f Echo saxum est. Fit quidem in saxis sapius echo, sed saxum ipsam dictam nollem.

^g Echo autem Græcè, Latine imago. Non quod *ἠχώ* Græca vox, Latine sit imago, si verbum verbo reddas. Sed quia Latini imaginem vocis appellant, quam Græci vocant *ἠχώ*. *Virg. Georg.* 3. aut vbi concaua pulsu Saxa sonant, vocisq. offensa resultat imago. *Horatius:* redderet laudes tibi Vaticani Montis imago. & alibi: cuius recinit iocosa nomen imago: ergo non rectè quidā *ἠχώ* edidit.

^h Calculus est. *Seru. ad v.* dumosis calculus aruis *Geor.* 2. Calculus est lapis breuis terræ admixtus. Dicitur calculus, quod sine molestia sui breuitate calcetur.

ⁱ & omni puritate lenissimus. f. & omni parte lenissimus. Idem *inf. lib.* 18. c. 62. Calculi vocati, quod leues sint, & rotundi.

^k cui cōtrarius scrupul. *Vid. Seru. ad --* Scrupea tuta lacu, *Æn.* 6.

^l Cos. *Vid. sup.*

^m ex his alijs aq. & c. *Ex Plin. lib.* 36. c. 22.

ⁿ Pumex. *Ex eod. c.* 21.

^o Rudos. *Ead. lib.* 19. c. 10. *Vid. vitruu. lib.* 7. c. 1. & *Pallad. lib.* 1. c. 6.

^p Omnium autem opt. è lap. specul. è *Plin. lib.* 39. cap. 24.

^q Calx viua. *Hæc, & que restant omnia repetuntur lib.* 19. cap. 10.

^r Nam lapis lapidi non potest adhærere coniunctus. *Ex Aug. lib.* 5. de ciuit. c. 27.

^f Calx è lapide albo. *Plin. lib.* 36. c. 23. *Pallad. lib.* 1. c. 10. *Vitruu. lib.* 2. c. 5.

^c Arena ab arid. *Seru. Æn.* 1. ad v. potiūtur Troes arena: Quæritur, inquit, habeat ne hoc nomen aspirationem, & Varro sic definit, si ab ariditate dicitur, non habet; si ab hærendo, vt in fabricis videmus, habet: melior tamen est superior etymologia. *Contra Charisius:* Harena dicitur, quod hæreat; & arena quod areat, gratius tamen cum aspiratione sonat.

^v Huius probatio, si manu comp; è *Pallad. lib.* 1. cap. 10.

De lapidibus insignioribus. Cap. III.

Magnes lapis Indicus ab inuentore vocatus. Fuit autem in India ita primum repertus: clauis crepidarum, baculique cuspidi hærens, cum armenta idem Magnes pasceret: postea & passim inuentus. Est autem colore ferrugineus, sed probatur cum ferro adiunctus eius fecerit raptum. ^b Nam, ad eò apprehendit ferrum, vt catenam faciat annulorū. Vnde & cum vulgus ferrum viuuum appellat. Liquorem quoque vitri, vt ferrum, trahere creditur, cuius tanta vis est (^c vt refert beatissimus Augustinus) quod quidam eundem Magnetem lapidem tenuerit sub vase argenteo, ferrumque super argentum posuerit: deinde subtermouente manu cum lapide ferrum cursim desuper mouebatur. ^d Vnde factum est, vt in quodā templo simulacrum ex ferro pendere in aère videretur. ^e Est quippe alius in Aethiopia Magnes, qui ferrum omne abigit respuitque.

^f Omnis autem Magnes tanto melior est, quanto magis caruleus.

^g Gagates lapis primum inuentus est in Cilicia, Gagatis fluminis fluore reiectus. Vnde & nominatus, licet in Britannia sit plurimus. Est autem ^h niger, planus, lenis & ardens igni admotus. ⁱ Fictilia ex eo scripta non delentur, incensus serpentes fugat, demoniacos prodit, virginitatem deprehendit: mirum, quia accenditur aqua, oleo restinguitur.

^k Asbestos Arcadiæ lapis, ferrei coloris, ab igne nomen sortitus, eo quod accensus semel nūquā extinguitur. De quo lapide mechanicum aliquid ars humana molita est:

Ec 3 quod

- quod Gentiles capti sacrilegio mirarentur. **A** autem in Troade, fissilique vena scinditur. Denique in templo quodam fuisse Veneris fanum (dicunt) ibique candelabrum, & in eo lucernam sub diuo sic ardentem, vt eam nulla tempestas, nullus imber extingueret.
- 1** Pyrites, Persicus lapis, fuluus, aeris simulans qualitatem, cuius plurimus ignis: siquidem facile scintillas emittit: hic tenētis manum, si vehementius prematur, adurit: propter quod ab igne nomē accepit. **m** Est alius Pyrites vulgaris, quem viuum lapidem appellāt, qui ferro vel lapide percussus scintillas emittit, quæ excipiuntur sulphure, vel aridis fungis, vel folijs, & dicto celerius præbet ignem. Hunc vulgus focarem petram vocat. **B**
- n** Selenites, Latinè Lunaris interpretatur, eo quod interiorem eius candorem cum luna crescere atque deficere aiunt. Gignitur in Perside.
- o** Dionysias, lapis fuscus, & rubentibus notis sparsus. Vocatur autem ita, quia si aquæ mixtus conteratur, vinum flagrat: & quod in illo ardore mirum est, ebrietati resistit.
- p** Thracius, niger & sonorus, nascitur in flumine, cuius nomen est Pontus in Equitia.
- q** Phrygius lapis, ex loco traxit vocabulum. Nascitur enim in Phrygia, colore pallidus, mediocriter grauis. Est autem gleba pumicosa. Vritur antea vino perfusus, statulq. foliis donec rubescat: ac rursus dulci vino extinguitur, trinis vicibus, tingendis tantū vestibis utilis.
- r** Syrius lapis, à Syria, vbi reperitur, appellatur: hic integer fluctuari traditur, cōminutus mergi.
- s** Arabicus, similis est ebori sine vlla macula. Hic defricatus ad cotem, succum dimittit croco similem.
- t** Iudaicus lapis, albus est, atq. in schemate glandis scripturis sub inuicem modulatus, quas Græci γραμμάς appellant.
- v** Samius à Samo insula, vbi reperitur, vocatus, & est grauis & candidus, poliendo utilis. **D**
- x** Memphitis vocatus à loco Ægypti, & est gemmantis naturæ. Hic tritus, atque in ijs, quæ vrenda & secanda sunt ex aceto illitus, ira obstupescere facit corpus, vt nō sentiat cruciatum.
- y** Sarcophagus lapis dictus, eo quod corpora defunctorum condita in eo infra quadraginta dies absumuntur. *σαρξ* enim Græcè caro dicitur, *φάγειν* comedere. **z** Nascitur autem in Troade, fissilique vena scinditur. Sunt & eiusdem generis in Oriente saxa, quæ etiam viucentibus alligata erodunt corpora.
- a** Hæmathites appellatus, eo quod cote resolutus, in colorem veniat sanguinis. Est autem admodum liuidus. Est & ferrugineus. Nascitur in vltima Ægypto, Babylonia, & Hispania.
- b** Androdamas, colore niger, pondere & duritia insignis, vnde & nomen traxit: præcipuus reperitur in Africa. Trahere autem in se argentum, vel æs dicitur, quique attritus, vt Hæmathites in colorem redigitur sanguinis.
- c** Schistos inuenitur in vltima Hispania, croco similis, cum leui fulgore, facile friabilis.
- d** Amiātos appellatus à veteribus, eo quod si ex ipso vestis fuerit contexta contra ignē resistat, & igni imposita non ardeat, sed splendore accepto nitescat, & est scissi aluminis similis, veneficijs resistens omnibus, specialiter Magorum.
- e** Ostracites, similis est testæ laminosus scissibilis.
- f** Gallacites, colore cinereus, gustu suavis, sed ideò sic vocatus, quod quidam de selecteum attritus dimittat.
- g** Obsidius, lapis niger, translucidus, & vitri habens similitudinem. Ponitur in speculis parietum propter imaginum ymbas reddendas. Gemmas multi ex eo faciunt: nascitur in India, & in Samnio Italix.
- i** Mitridax, lapis Euphratis, Sole percussus coloribus micat varijs.
- k** Æthitæ lapides reperiuntur in nidis aquilarum: aiunt binos inueniri, marem & fœminam: nec sine ijs parere aquilas. Horum masculus, durus, similis gallæ, subrutillus: fœmineus verò pusillus, ac mollis. **l** Alligati, partus celeritatem faciunt, etiam aliquid vuluæ excidunt, nisi citò parturientibus auferantur.
- m** Phengites, Cappadociæ lapis, duritia marmoris candidus atque translucens, ex quo quondam templum constructum est à quodam rege foribus aureis, quibus clausis claritas intus diurna erat.
- n** Chernites, eboris similis, in quo Darium conditum ferunt, Parioque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui Porus vocatur.
- o** Ostracites vocatus, quod similitudinem testæ habeat, vsus eius est pro pumice.
- p** Melitites

P Melitites lapis dictus, eò quòd melleum & dulcem succum emittat.
Q Smyris, lapis asper, & indomitus, & omnia atterens: ex quo gemmæ teruntur.
R Chrysites, colore similis ochræ: inuenitur in Ægypto.
S Hämities, similis nitro, sed durior gignitur in Ægypto, & Arabia.
T Thyites nascitur in Æthiopia velut viridis, sed lacteus, cum resoluatur remordens vehementer.
U Coranus, albus est, duriorque Pario.
M Molotius veluti viridis & grandis inuenitur in Ægypto.
T Tusculanus, à loco Italiæ dictus, dissilire igne traditur.
S Sabinus, fuscus, additò oleo, etiam lucere fertur. ^a Est & quidam viridis lapis vehementer igni resistens,
 Siphinius mollis & candidus; excalescens oleo nigrescit, atque durefcit.
L Lapidés, quoque medicinalium mortuorum & pigmentorum vsibus apti: Ephesius præcipuus, & inde Chalazius.
 Thebaicus, quoque, & Basanites lapides nihil ex sese remittentes.
 Specularis lapis vocatus est, quod vitri more tranlucet: repertus primùm in Hispania citeriore, & circa Segobricam urbem. Inuenitur enim sub terra, & effossus exciditur atque finditur in quamlibet tenues crustas.
Cap. IV. Magnes lapis Indicus Plin. libro. 36. c. 16. Magnes appellatus est ab inuentore, vt auctor est Nicander, in Ida repertus, &c. *Quallectia si vera est, & vox Indicus expungenda erit, & Ida non India, deinde scribere oportebit. Sed quoniam illa de Magnete Nicandri carmina non extant, & varietas etiam in Plinij codicib. est, vt Hermolaus aduertit, nihil mutandũ duximus: non quin Ida magis probemus (nam & fabula pastorali aptior est Ida) Sed quia India legisse Isidorum apud Plinium credimus. Quod verò serapion Arabs, & Marbodeus poeta Gallus Indicum lapidem Magnetem vocent, haud magni refert. Lucretio etiã, Magnetã vocant patrio de nomine Graij, Magnetum quia sit patrijs in finib. ortus.*
b Nam ad eò apprehendit ferrum, vt anul. cat. Ex Aug. 21. de ciuit. 5. 4. & Plin. lib. 34. c. 14.
c Vt refert beatiff. Augustin. Ibid.
d Vnde factum est vt in templo q. Idem cap. 6. & Ruffin. Eccles. hist. libro. 11. & Plin. ibid. & Suid. in -- μαγνις.
e Est quippe alius in Æthiop. Ex Plin. 36. c. 16.
f Omnis autem magnes. Ex Dioscorid. lib. 5. c. 148.
g In Gagates -- in Cilicia. Diosco. lib. 5. c. 146. *γεννᾶται ἐν κιλίκια κατὰ τὴν ποταμὸν εἰς ῥουρὸν εἰς βάλασαν*

ἐκχέομεν. ἐστὶ δὲ πλησίον τῆς λεγομένης πλαγίης πῶλεως καλεῖται δὲ δρόπ. ἢ ὁ ποταμὸς γάγας. Plinius tamen lib. 36. cap. 19. Gagates lapis nomen habet loci, & amnis Gagis Lyciæ.
h Niger planus. *πλακῶδης videtur legisse Plinius apud Dioscoridem, nunc πλατῶδης legitur id est crustaceus.*
i Ficilia, &c. Ex Plin. ibid.
k Asbestos. Ex Aug. lib. 21. c. 5. & 6.
l Pyrites, Ex eod. c. 5.
m Est & alius Pyrites vulgar. Ex Plin. 36. c. 16.
n Selenites, Ex August. ibid.
o Dionysias. Ead. inf. c. 11. ex Solin. c. 50. & Plin. 37. cap. 10.
p Thracius -- in Equitia. sic. o. l. sed Scythia credo legendum: ita n. de eo Dioscorides lib. 5. *γεννᾶται μὲν ἐν σκυθία ἐν ποταμῷ λεγομένῳ πόρτω. Nam quod Equitia in πόρτω sit, de qua Strabo lib. 11, non satis placet.*
q Phrygius lapis. Ex Plin. 36. c. 19.
r Syrius lapis. Ex Plin. 36. c. 17. sed quod apud eum dicitur Scyto infula vulgo legitur, aduertendũ, Syro quoque in manuscriptis Plinianis codicib. reperiri.
s Arabicus similis est ebori sine vll. mac. Ex Dioscorid. lib. 5. c. 149. sed verba sumpta sunt Ex Plin. qui lib. 36. c. 21. Arabus (inquit) lapis ebori similis. Et c. 20. de hæmatite tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquariã aliquando croco similem. Et posterior hac pars addita ex margine videbatur Chaconi tam hoc loco, quam sequenti capite.
t Iudaicus lapis. Dioscorides lib. 5. c. 155. *ὁ δὲ ἰσθᾶκος λίθος γεννᾶται μὲν ἐν τῇ ἰσθᾶια τῷ σχήματι βαλανοειδῆ λευκός, ἐν ῥουρῷ ἢ ἰκανῶς ἔσχαρῃ ἢ γράμμαις παραλλήλαις ὡς ἀπὸ τῶν ἄλλων. Verba autem Isidori Ex veteri illius interpretetis sunt, apud quem pro scripturis, scriptulis legebat Chacon, sic enim γραμμάς interpretabantur antiqui, quod vero modulatis idem vertit ὡς ἀπὸ τῶν ἄλλων legisse videtur.*
v Samius. Ex Plin. 36. c. 21 & Diosc. 5. c. 173.
x Memphites. Ex Plin. lib. 36. c. 7. & Diosc. c. 158.
y Sarcophagus. Plin. 36. c. 17.
z Nascitur autem in Troad. Ex Plin. ibid. *Quæ autem post vocem corpora in plerisque omnib. libris sequuntur, mitiores autem seruandis corporib. nec absumendis, recte expunxit Vulcanius, sunt n. Plinij verba nã iam de Sarcophago, sed de Chernire loquentis.*
a Hæmatites, Ex eod. c. 20 & Dioscorid. Vidend. etiam Georg. Agricol. lib. 5. de natura fossilium.
b Androdamas. Ex Plin. 36. c. 20.
c Schistos. Ex Dioscorid. lib. 5. c. 145.
d Amiantos. Ex eod. c. 156.
e Si vestis ex eo fuerit contexta. Al. cõtacta: sed cõtexta legendum ex Dioscorid. lib. 5. c. 93.
f Ostracites f. e. t. l. f. Verba sunt Dioscoridis lib. 5. cap. 156. *ὄστρακίτης ὀμί. ἔστιν ὄστρακῶ πλακῶδης, καὶ εὐσχιτος. Quod autẽ pauld post de Ostracite agit ex Plinio; mirum nã mendoso Dioscoridis codice vsus Batrachites hoc loco legit, qui autem Bolstrychitem hic legi volunt, nugæ agunt.*
g Galactites. Ex Diosc. c. 59.
h Obsidius. Ex Plin. 36. c. 26.
i Mitridax. Ex Solin. c. 50. idem à Plinio mitrax dicitur lib. 37. cap. 10. collocatur autem ab Isidoro inf. cap. 10. inter gemmas.
k Etites. Ex Plin. 36. c. 21.
l Alligati partus celeritatem. Plinij verba referemus, si quis hæc forte ex illo sarciat ea sunt. Et ita oēs grauidis

o dalligati mulierib. vel quadrupedib. in pelliculis sacrificatorum animalium, continent partus; non nisi parturienti, remouendi, alioqui vultu excidunt. Sed nisi parturientib. auferantur, omnino non pariunt. Nos Goth. codicum scripturam representauimus.

m Phengites. Ex eod. c. 22.

n Chérnites. Ex eod. c. 17. Vid. Theoph. lib. de Lapidib.

o Ostracites. Ex eod. c. 19.

p Melitites. Ex eod. c. 19. & Diosc. c. 151.

q Smyris--gemmæ teruntur. Tunduntur Goth.

r Chrysites colore similis Ochra. Ita legendum etiam apud Plin. 37. c. 10. Porro Ochra Attica meminit Dioscorides lib. 5. c. 62.

s Hammites. Ex eod. Plin. lib. 27. c. 18.

t Thyites gignitur in Æthiop. Præclare hunc locum restituit Chacon ex Diosc. lib. 5. c. 154. cuius verba apposuisse sufficit: λίθος ὁ καλέμενος θύτης γεννᾶται μὲν ἐν τῇ αἰθιοπία, ἔστι δὲ ἀπό χλοῆς ἰασπίων, ἐν ᾗ τὸ ἀνίσθαι γὰρ λατρεύουσιν πάντες αὐτῶν ἀναδάνων σφοδρῶς. Goth. librorum scriptura hac est. V. gignitur in Æth.

v Coranus albus est, duriorq. Pario. Plin libro. 36. c. 18. diuerso albos Coranos, durioresq. Pario. Ita n. legendum Plinij locum, & meliores codices ostendunt, & hac Isidori verba satis confirmant.

x Molotius, Ita VV. CC. Sed Morochthius puto scribendam ex Diosc.

y Tusculanus. è Plin. 36. c. 18.

z Sabinus. Ex Plin. ibid. Neq. est cur corrector quisquam Gabinum hic pro Sabino è Tacito substituat, propter sequentia verba, quæ sumpta quoque sunt è Plinio, neq. de Gabino, aut etiam Sabino lapide dicta.

a Est & quidam virid. lap. Ex eod. c. 22.

b Lapidés quoque medicinal. mortarior. Ephes. Chalazius -- Thebaicus -- Bafanites -- Specularis. Omnia ex eod. cap. carptim sumpta.

De marmoribus. Cap. V.

POst lapidum genera veniamus ad marmora. Nā inter lapides & marmora differentia est. Nam marmora dicuntur eximij lapides, qui maculis & coloribus commendantur. Marmor sermo Græcus est à viriditate vocatus, & quamuis postea & alij colores inueniantur: nomen tamen pristinum à viriditate retinuerunt.

b Marmorum colores, & genera innumera sunt. Non tamen omnia è rupibus exciduntur, sed multa sub terra sparsa sunt & pretiosissimi generis: sicut Lacedæmonium viride, cunctis hilarius, repertum prius apud Lacedæmones, vnde & vocabulum traxit.

Ophites, serpentium maculis simile est, vnde & vocabulum sumpsit, duo eius genera, molle candidum, nigrum durum.

Auguttæum, & Tiberium in Ægypto Augulti, & Tiberij primū principatu reperta sunt. Differentia eorum est ab Ophite,

A cū illud, vt prædiximus, serpentium maculis sit simile. Hæc maculas diuerso modo colligunt: nam Auguttæum vndatim est crispum in vertices, Tiberium sparsa, non conuoluta canitie.

Porphyrites ex Ægypto est, rubens, candidis interuenientibus punctis, Nominis eius causa, quòd rubeat vt purpura.

c Basaltes, ferrei coloris, siue duritiæ. Vnde & nomen ei datū est, inuentus in Ægypto, & Æthiopia.

a Alabastrites, lapis candidus, interstinctus varijs coloribus, ex quo Evangelici illius vnguenti vasculum fuit. Cauant enim hunc ad vasa vnguentaria: quoniam optimè seruire incorrupta dicitur. Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ, cæteris candidior: probatissimus verò in India.

c Parius, candoris eximij, Lychnites cognomento: hic apud Paron insulam nascitur, vnde & Parius nūcupatus. f Lygdinus magnitudine, quæ lances craterasq. non excedat, vnguentis & ipse aptus.

e Coraliticus, in Asia repertus, mensura non ultra cubitos binos: candore proximo ebori quadā similitudine. E diuerso niger. Alabandicus terræ suæ nomine nūcupatus, purpuræ aspectu similis. Iste in Oriente igni liquatur, atque ad vsum vitri funditur.

C h Thebaicus, interstinctus aureis guttis inuenitur in parte Africæ Ægypto adscripta, coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali conueniens.

Syenites, circa Syenem, vel Thebas nascitur: trabes ex eo fecere reges.

Marmora autem, quæ in officinis sunt, rupibus gignuntur, i ex quibus Thasius diuersi coloris maculis distinctus est, cuius primum vsum insulæ Cyclades dederunt.

k Lesbios liuidior est paullo hoc, sed & ipse diuersi coloris maculas habens.

Corinthæus, Ammoniacæ guttæ similis cum varietate diuersorum colorum, Corintho primū repertus: ex eo columnæ ingentes, liminæque fiunt, ac trabes.

D Carystium viride, optimum nomen ab aspectu habens, eo quod gratum sit ijs, qui gemmas sculpunt: eius enim viriditas reficit oculos.

l Numidicum marmor Numidia mittit: ad coterem succum dimittit, croco similem: vnde & nomen accepit, m non crustis, sed in massa & liminum vsu aptum.

n Lucullæum marmor nascitur in Chio insula,

insula, cui Lucullus Cōsul nomen dedit, qui A
delectatus illo primum Romam inuexit, so-
lumque penè hoc marmor ab amatore no-
men accepit.

o Est & Lunensis . . . .

Tephria appellatur à colore cineris, cuius
lapidis alligatio contra serpentes laudatur.

p Ebur à barro, id est, elephante dictū. Ho-
ratus: Quid tibi vis mulier nigris dignissi-
mabarris?

a Cap. V. Post lapidum col. Ex Plinij lib. 36. à cap. 5:
vsque ad. 8.

b Marmorum colores & gen. ex cap. 7.

c Basaltis. Basanites libri. o. sed Basaltes apud Plin.
cuius sunt hæc verba. De Basanite superiori capite egit.

d Alabastrites. è. c. 8.

e Parius c e. Lychnites cognom è c. 5.

f Lygdinus. è. c. 8. Nec male hunc locum à nobis restitu-
tum putamus, similitudo vocū lychnit. & lygdin. suspectā
vtramque reddiderat. Ita alterutra tantum in Isidorianis li-
bris remanserat, cum ambe sint necessaria.

g Coralliticus, Ex eod. c.

h Thebaic. Ex eod. vocem Africæ addidimus pro-
fus necessariam.

i Ex quib. Thasius. Hanc lectionem veteres quoq. libri
confirmant, nam in plerisque Italiis, in alijs aperte legitur
Thasius. Vid. Plin. c. 6. qui locus medicina quoque eget.

k Lesbius liuid. paul Philostratus in lib. de vitis So-
phist. de Lesbio lapide κερνικίς (inquit) δ λεῖθος, καὶ μέλας.

l Numidium--ad cotem succ. dimitt. croc. Ex
pingebat hæc Chacon, item vt capite superiori.

m Non crustis (tantum) sed in massam & lim-
ysum apt. Vox (tantū) que desiderabatur ex Plinio, ineptā
sententiam reddebat, aptatum etiam, quam aptum ma-
lim.

n Lucull--nascitur in Chio insula. In Nili insula
Plinius.

o Est & Lunensis--Lacuna est in meliorib. libb. deinde
Tephria diuersum genus marmoris.

p Ebur à barro. è Seru. Æn. 1. v. Quale manus ad-
dunt ebori decus.

De Gemmis. Cap. VI.

Post marmorum genera Gemæ sequun-
tur, quæ multum auro de corem tribuunt
venustate colorum. a Primordia earū à rupe
Caucasi. Fabulæ ferunt, Prometheum pri-
mum fragmentum saxi eius inclusisse ferro,
ac digito circumdedit: hsq. in itijs cœpisse
anulum atque gemmas.

Genera gemmarum innumerabilia esse
traditur, è quibus nō ea tantum, quæ prin-
cipalia sunt, siue notiss. ima, annotabimus.

Gemmæ vocatæ, quod instar gummi trans-
luceant.

Preciosi lapides ideo dicti sunt, quia carè

valent: siue vt à vilibus discerni possint, seu
quòd rari sint. b Omne enim quòd rarū est,
magnum & pretiosum vocatur, sicut & in
Samuelis volumine legitur: Et sermo domi-
ni pretiosus erat in Israël, hoc est, rarus.

a Cap. VI. Ptimord. ear. à rup. Caucas. Ex presen-
tione Plinij in lib. 37.

b Omne enim quòd rar. & c. Ex Hieronym. in Is.
cap. 13.

De viridioribus gemmis.

Cap. VII.

Omnia a gemmarum virentium Sma-
ragdus principatum habet, b cui veteres
tertiā post Margaritas & Vniones tri-
buunt dignitatem. Smaragdus à nimia viri-
ditate vocatur. Omne enim c satis viride
amarum dicitur. d Nullis enim gemmis vel
herbis maior, quàm huic austeritas est. Nā
herbas virentes frondēsque exuperat, infi-
ciens circa se viriditate repercussum aërē.
Scalpentibus quoque gemmas nulla gra-
tior oculorum refectio est. Cuius corpus si
extentum fuerit, sicut speculum, ita imagi-
nes reddit. Quippe Nero Cæsar gladiatorū
pugnans in Smaragdo spectabat. Genera eius
duodecim, sed nobiliores Scythici, qui in
Scythica gente reperiuntur. Secundum lo-
cum tenent Bactriani. e Colliguntur enim
in commissuris saxorum flante Aquilone.
tunc enim tellure deoperta intermicant,
quia ijs ventis arenæ maximè mouentur.
Tertium Ægyptij habent. Reliqui in metal-
lis ærarijs inueniuntur, sed vitiosi. Nam aut
ære, aut plumbo, aut cappillamentis, vel salis
similes notas habent.

Smaragdi autē mero, & viridi proficiunt
oleo, f quamuis natura imbuantur.

Chalcho. maragdus dicta, quòd viridis sit:
& turbida, æris venis. Hæc in Ægypto vel
Cypro insula nascitur.

Prasius pro viridanti colore dictus, sed vi-
lis. Cuius alterum genus sanguineis pun-
ctis obhorret. Tertium distinctum virgulis
tribus candidis.

Berillus in india gignitur, gentis suæ lin-
gua nomen habens, viriditate similis Sma-
ragdo, sed cum pallore. Politur autem ab In-
dis in sexangulas formas, vt hebetudo colo-
ris repercussu angulorum excitetur. Aliter
politus nō habet fulgorē. Genera eius nouē.

Chry-

Chrysoberyllus dictus, eò quòd pallida eius viriditas in aureum colorem resplendet, & hunc India mittit.

^b Chrysoptasus, Indicus est, colore porri succum referens, aureis interuenientibus guttis, vnde & nomen accepit, ⁱ quem quidam Beryllorum generi dicauerunt.

Iaspis de Græco in Latinum viridis gemma interpretatur. ^k Ias quippe viride, pina gemma dicitur. Est autem Smaragdo subfinitis sed crassi coloris. Species eius XVII.

^l Volunt autem quidam Iaspidem gemmam & gratiæ, & tutelæ esse gestantibus, quod credere non fidei, sed superstitionis est.

Topazion, ex virenti genere est omnique colore resplendens: inuenta primùm in Arabiæ insula, in qua Troglodytæ prædones fame & tempestate fetsi, cum herbarum radices effoderent, eruerunt. Quæ insula post ea quæ sita, nebulis cooperta, tandem à nauigantibus inuenta est. Sed ob hoc locus & gemma nomen ex causa accepit. Nam τρωγλοδυτων Troglodytarum lingua significationem habet quærendi. Est autem amplissima gemmarum, eadem sola nobilium limam sentit. Genera eius duo.

^m Callaica colore viridis, sed pallens & nimis crassa, ⁿ nihil iucundius aurum decet, ^o vnde & appellata. Nascitur in India, vel ^p Germania in rupibus gelidis, oculi modo extuberans.

^q Moloचितes, spissius virens & crassius, quàm Smaragdus, à colore malux nomen accepit, in reddendis laudata signis. Nascitur in Arabia.

^r Heliotropium, viridi colore & nubilo, stellis puniceis supersparsa cum sanguineis venis. Causa nominis de effectu lapidis est. Nā deiecta in labris æneis radios Solis mutat sanguineo percussu. Extra aquam autem speculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus eius, subeuntē lunā ostendens. Magorum impudentiæ manifestissimum in hoc quoque exemplum est, quòd admixta herba Heliotropio quibusdam additis precatationibus, gerentem conspici negent. Gignitur in Cypro & Africa, sed melior in Æthiopia.

^s Sagda, gemma prasini coloris apud Chaldaeos. Cuius tanta vis est, vt permeantes naues è profundo petat, & carinis ita tenaciter adhæreat, vt, nisi abrasa parte ligni, vix separetur.

^t Myrrhites dicta est, quòd in eo myrrhæ

color est. Compressus autem vsque ad calorem, nardi spirat suauitatem. ^v Aromatites reperitur in Arabia vel Aegypto myrrhæ coloris & odoris, vnde & nomen habet.

^x Melichloros, bicolor ex vna parte viridis: ex altera melli similis.

^y Choaspites à flumine Perfarū dicta est, ex viridi fulgoris aurei.

^a Cap. VII. Omnium gemmar. Pleraque ex Plin. lib. 37.

^b Cui veteres tertiam tribuunt dignitatem. *Quin verba illa, qua in omnib. libris leguntur post margaritas, & vniones aliena sint; nemo dubitabit, qui quartum, & quintum caput Plinij inspexerit, vnde hæc sunt; Quid autē illum quisquis fuit, in errorem impulerit; haud obscurum est, Legerat videlicet capite. 35. libro. 9. apud Plinium hæc verba. Principium, culmenq. omnium rerum pretij margaritæ tenent. In quibus vniones numerantur, locum vnde hæc Isidorus hausit, ille non considerat; ita enim Plinius. c. 4. Maximum in reb. humanis, non solum inter gemmas pretiū habet. Adamas, & insine, Proximū apud nos Indicis, Arabicisq. Margaritis pretium est, & initio cap. 5. Tertia auctoritas Smaragnis perhibetur.*

^c Satis viride amarum. Ita Gothici libri ad Smaragdum.

^d Nullis n. gemmis, vel herbis maior quā huic austeritas. Gemmis, vel herbis, ab est ab omnib. Romanis libris. Porro sumi à colorib. & saporib. mutuo nomina satis constat, & Plin. lib. 33. c. 6. in floridos, & austeros colores diuidit, nos quoque nostrum amarillo ab amaro, non alia ratione duximus.

^e Colliguntur. n. in commissuris saxorum. In commissuras legas oportet, si Pliniū defensum vis, qui ex Theophrasti lib. de lapidib. hæc vertit, οἷς ἢ εἰς τὰ λιθοκόλλα χρωστὰι. Quid autem λιθοκόλλα sint, non est obscurum. Sed commissuris legit planè Solinus, qui, Alij (inquit) mīnis nobiles in commissuris saxorum, vel in metallis ærarijs apparent.

^f Quamuis natura imbuantur. Verba sunt Solin. cap. 25. eadem apertius Plin. Qui non omnino virides nascuntur, vino & oleo meliores fiunt. Est itaq. imbuti, infici. apud Hor. Quo semil est imbuta recens serua-bit odorē Testa diu. Et Virg. illius aram sæpe tener nostris ab ouilib. imbuet agnus.

^g Sanguineis punctis obhorret. Ex Plin. c. 8.

^h Chrysoptasus. Ex eod. c.

ⁱ Quem quidam Beryllor. g. d. Ex c. 5.

^k Ias quippe viride, pina gemma dicitur. Hæc Vulcanius non habuit nobis retinuisse satis est. Scio pinas Græcis esse gemmam. De Ias quærendum.

^l Volunt autem quidam, vid. Plin. c. 9.

^m Callaica. Callais Plin. & Solin.

ⁿ Nihil iucundius aurum decet. è Solin. 33.

^o Vnde & appellata. Quia καλόν pulchrum.

^p Germania. Ita Solin. Carmania Plinius.

^q Moloचितes. Ex Plin. c. 8. & Solin. c. 35.

^r Heliotrop. Ex c. 10.

^s Sagda. Ex eod. c. & Solin. 50.

^t Myrrhites, Ex Solin. c. 40. & Plin. ibid.

^v Aromatites rep. Ex eod. Plin. c.

^v Melichloros

* Melichloros. Ex c. 11.
 γ. Choaspites. Ex c. 10.

De rubris Gemmis. Cap. VIII.

Corallium^a gignitur in mari, forma ramiformum, colore viride, & maximè rubens: ^b venæ eius candidæ sub aqua & molles: detractæ confestim durantur, & rubescunt, tactuque protinus lapidescunt. Itaque occupari, euellique retibus solet, aut acri ferramento præcidi: qua de causa corallium vocitatur. Quantū autem apud nos **B** Margaritū Indicum pretiosum est, tantum apud Indos Corallium. ^c Hunc Magi fulminibus resistere affirmant, si creditur.

^d Sardius dicta, eò quòd primùm reperta sit à Sardibus: hæc rubrū habet colorē marmoribus præstans: sed inter gemmas vilissima. Genera eius quinque.

^e Onyx appellata, quod habet in se permixtum cādorem in similitudinem vnguis humani. Græci enim vnguem *ὄνυχα* dicunt. Hanc India vel Arabia gignit, distāt autem inuicem. Nam Indica igniculos habet albis cingentibus zonis: Arabica autem nigra est cum candidis zonis: genera eius quinque.

Sardonyx ex duorum nominū societate vocata est. Est enim ex Onychis candore & Sardo. Constat autem tribus coloribus: subterius nigro, medio candida, superius mino. Hæc sola in signando nihil ceræ euellit. Reperitur autem apud Indos & Arabes detecta torrentibus. Genera eius quinque.

^f Hæmatites, rubore sanguineus; ac propterea Hæmatites vocatur. *ἡμα* quippe sanguis est. Gignitur in Aethiopia quidem principalis, sed & in Arabia, & in Africa inuenitur. De qua promittunt Magi quiddam ad coarguendas barbarorum insidias.

^g Succinus, quem appellant Græci Electrū fului ceræique coloris, fertur arboris succus esse, & ob id Succinum appellari. Electrū autem vocari fabulosa argumentatio dedit. Namq. Phaetōte fulminis ictu interempto, forores eius luctu mutatas in arbores populos, lacrymis Electrū omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, & Electrū appellatum ^h quoniam sol vocitatus sit Elector, vt plurimi poëtæ dixerunt. Constat autem eum non esse succum populi, sed pineæ arboris. Nam accensus, tedæ nidore fragrat.

A Nascitur autem in insulis Oceani Septentrionalis sicut gummi, densaturque vt crystallum i rigore, vel tepore. Ex ea fiunt decoris gratia agrestium fœminarum monilia. vocari autē à quibusdam harpaga, eò quòd attritu digitorum, accepta caloris anima, folia palcāsque & vestium simbrias rapiat, sicut Magnes ferrum. Quocunque autem modo libeat tinguatur. Nam Anchusæ radice Cōchyliōque inficitur.

^k Lyncurius vocatus, quòd fiat ex vrina lyncis bestię tempore indurata. Est autem, sicut & Succinum, fulua, attrahens spiritu folia propinquantia.

^a Cap. VIII. Corallium. - vocitatur. *Curalium perpetuo apud Plinium vt etiam apud Theophr. sunt autem hæc ex lib. 32. c. 2.*

^b Venæ eius candidæ. *Sic veteres libri, al. Baccæ vt Plin.*

^c Hunc Magi fulminib. *Repetuntur hæc c. 14. Plin. 37. c. 10. Gorgonia nihil aliud est, quàm curalium, nominis causa quod in duritiam lapidis mutatur, emollit maria, fulminib. & Typhoni resistere affirmant.*

^d Sardius dict. *Ex 37. c. 7.*

^e Onyx. *Ex. c. 6.*

^f Hæmatites. *Ex. c. 10.*

^g Succinus. *Ex. c. 2.*

^h Quoniam Sol vocatus sit Elector. *Homerus ἡ. γ. ὄσιος πριάμης πάρις κατὰ περιγέμια ἢ οἷος Παμφαίων ὄσιος ἡλεκτορ ἔθεβηκε.*

Rigore, vel tepore. Plinius tepore auctumnali. eodem modo legendum apud Solinum non tepore auctumnali contendit Hermolaus Barbarus.

Quocunque autem modo libeat, tinguatur, &c. Ex. c. 3.

^k Lyncurius. *Ex c. 2. & Solin. c. 8.*

De purpureis. Cap. IX.

Inter purpureas gēmas principatū Amethystus Indicus tenet. ^a Amethystus purpureus est permixto violaceo colore, & quasi rosæ nitore, leniter quasdam flammulas fundens. Alterum eius genus descendit ad Hyacinthos. Causam nominis eius afferunt, quia sit quiddā in purpura illius non ex toto igneum, sed vini colorem habens. Est autem scalpturnis facilis genera eius quinque.

Saphirus cæruleus est cum purpura, habens pulueres aureos sparsos, apud Medos optimus, nusquam tamen perlucidus.

^b Hyacinthus, ex nominis sui flore vocatur. Hic in Aethiopia inuenitur, cæruleum colo-

LIBROS
 DEL DR.
 L. MARO

colorem habens. Optimus qui nec rarus est, nec densitate obtusus, sed ex utroque temperamento luce purpurâque refulgens. Hic autem non rutilat æqualiter, sereno enim perspicuus est atque gratus, nubilo coram oculis euanescit, atque marcescit, in os missus frigidus est, in sculpturis durissimus, nec tamen inuictus, nam adamante scribitur & signatur.

Hyacinthizon Indicus est Hyacinthum propè referens. ^c Quidam autem eorum crystallis similes, capillamentis intercurrentibus obcurantur, ex quo etiam vitio nomen illorum est.

Amethystizon appellatur, quia eius extremus igniculus in Amethysti violâ exit. ^B

^d Chelidonia ex hirundinum colore vocata, & duorum est generum, quarum una ex altera parte purpurea pura, & altera purpurea nigris interuenientibus maculis.

^e Cyanea, Scythiæ gemma, cæruleo coruscans nitore, pura interdum, & punctulis intermicantibus auratis puluisculis varians.

Rhodites rosea est, & ex eo nomen accepit.

^a Cap. IX. Amethystus. Ex Plin. 37. c. 4.

^b Hyacinthus. Solin. c. 33.

^c Quidam autem eorum. Ex c. 53.

^d Chelidonia. Ex Plin. c. 10.

^e Cyanea. Ex Solin. c. 20. & Plin. c. 9.

De candidis. Cap. X.

Margarita, ^a prima candidarum gemmarum, quam inde margaritam aiunt vocatam, quod in conchulis maris hoc genus lapidum inueniatur. Inest enim in carne Cochleæ, calculus natus, sicut in cerebro piscis lapillus. Gignitur autem de cælesti rore, quem certo anni tempore Cochleæ hauriunt. Ex quibus margaritis quædam Vniones vocantur: aptum nomen habentes, quod tantum vnus, nunquam duo, vel plures simul reperiantur. Meliores autem candidæ margaritæ, quàm quæ flauescunt. Illas enim aut iuuentus, aut matutini roris conceptio reddit candidas: has senectus, vel vespertinus aer gignit obscuras.

Pæderos, secunda post margaritâ candidarum gemmarum, de qua quæritur in quo colore numerari debeat, toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeo vt de-

coris prærogatiua vocabulo facta sit.

Alterites, candida est, inclusam lucem continens, veluti stellam intus ambulante, redditque Solis candicantis radios, vnde & nomen inuenit.

Galactites lactea est, quæ attrita reddit succum album ad lactis saporem, fœminis nutrientibus illigata fœcundat vbera. Infantium quoque collo suspensa, salutiã facere fertur, in ore autem liquecere, & memoriã adimere. Mittunt eam Nilus, & Achelous amnes. Sunt, qui Smaragdum albis venis circumligatum Galactiten vocant.

Chalazias, grandinis & candorem præfert, & figuram, duritiæ quoque inuicta vt Adamas: etiam in igne postea manet suum frigus.

Solis gemma, candida est, traxitque nomen quod ad speciem Solis in orbem fulgentes spargit radios.

Selenites, translucet candido melleoque fulgore, continens Lunæ imaginem, quam iuxta cursum astri ipsius perhibent in dies singulos minui, atque augeri. ^b Nascitur in Perside.

Cynædia, inuenitur in cerebro piscis eiusdem nominis, candida & oblonga. Præfagireijs ferunt Magi signa tranquillitatis, vel tempestatis.

Belioculus albicans pupillam cingit, nigra medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter speciem, Assyriorum regi Belo dicata, vnde & appellata. ^C

Epimelas dicitur, cum in candida gemma supernè nigricat color, vnde & nomen habet.

Exhebenus speciosa & candida, qua aurifices aurum poliunt.

^a Cap. X. Margarita. Ex Plinio lib. 9. c. 35. & libro 37. c. 9. 10. & 11. & Solin. c. 50.

^b Nascitur in Perside. Plin. verò, c. 10. nasci q. putatur in Arabia.

De nigris. Cap. XI.

AChates reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, postea ^a plurimis in terris. ^b Est autem nigra habens in medio circulos nigros & albos iunctos & variatos, similis Hæmatiti. Magi suffitu earum, si creditur, tempestates auertunt, flumina sistunt.

Apsyctos, nigra, & ponderosa, distincta venis

venis rubentibus. Hæc excalecta igni A septem diebus calorem tenet.

^c Ægyptilla, nigra est radice, cærulea facie, ex Ægypto, vbi inuenitur vocata.

Medea, nigra est à Medea illa fabulosa inuenta. ^c Habet venas aërij coloris, sudorē reddit croci, saporem vini.

Veientana, Italica gemma est, à Veijs reperta, nigra facie, albis intermicatibus notis.

Baroptis, nigra est cum sanguineis & albis notis.

Mesomelas nigra, vena quemlibet colorem secante per medium.

Veneris crinis, nigerrimi nitoris, continens in se speciem rufi crinis.

Trichrus, ex Africa, nigra est, sed tres succos reddit, ab radice nigrum, medio sanguineum, è summo ochræ.

^f Dionysia, nigra, mixtis rubentibus notis, ex aqua trita vinum flagrat, & odore suo ebrietati resistere putatur.

Pyrites nigra quidem, sed attritu digitos adurit.

^a Cap. XI. Achates. Ex Plin. 37. c. 10. & 11. & Solin. c. 50.

^b Plurimis in locis. *Quam multa Isidoro acceperint ex posteris, vel præposteris potius auctoribus. hic locus satis ostendit. Cum enim ea, que in omnibus libris, post hæc verba sequuntur, Est autem nigra, habens in medio circulos nigros, & albos, iunctos, & variatos similes. Hæmatiti: neque apud Plinium, neque apud Solinum reperiremus, neque Achati planè conuenirent; incidit tandem Chacon in veteres quasdam glossas non admodum sanè bellas, in quibus ita erat: Achates dicit Isidorus etymolog. 16. gemma est reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, postea plurimis in terris. Et Pappias addit, quod habet in medio circulos nigros, & albos iunctos, & variatos. Et Hugutio dicit, quod reddit homines gratiosos.*

^c Ægyptill, nig. rad. cerul. fac. Plin. Ægyptillam Iachus intelligit per albam Sarda, nigraque vena transeunte, vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. *Considerandum vter ex altero restituendus.*

^d Habet venas aërij color. ærei Goth. o. aurei legitur apud Plin.

^e è summo ochræ. Al. summo cereum Al. summo croceum.

^f Dionysias. Ex Solin. 50.

De varijs. Cap. XII.

PAnchrus varius ex omnibus penè coloribus constans, vnde & nominatur.

^a Orca, barbari nominis ex fuluo, & nigro, viridique, & candido est.

Mitrydax Sole percussa, coloribus micat varijs. Gignitur in Perside.

Droselytus varius, nominis causa, quia si ad ignem applicetur, velut sudorem mittit.

Opalus, distinctus diuersarum colore gemmarum. Est enim in eo Carbunculi tenuior ignis, Amethysti fulgens purpura, Smaragdi nitens viriditas, & cuncta pariter sub quadam varietate lucentia. ^b Nomen habet ex patria. Sola enim eum parturit India.

Ponticæ à Ponto dicuntur, genere diuerso nunc sanguineis, ^c nunc auratis guttis micantes, aliæ habentes stellas, aliæ longis colorum ductibus lineatæ.

Hexecontalithus, in parua magnitudine multicolor, vnde & hoc nomen sibi adopravit. Tam diuersis enim notis sparsus est, vt sexaginta gemmarum colores in paruo eius orbiculo deprehendantur. Nascitur autem in Libya apud Troglodytas.

Murrhina apud Parthos gignitur, sed præcipua in ^d Germania, humorem sub terra putant calore defatum, ^e vnde & nomen sumpsit. Varietas eius in purpuram, candoremque, & ignem cum quodam colorum repercussu, qualis in cælesti arcu spectantur. Cuius contraria causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto.

^a Cap. XII. Orca. Orca vel Olea Gothici libri.

^b Nomen habet ex patria. *Adiecta hæc putamus.*

^c Nunc auratis. Atris Plin.

^d In Germania. Carmania Plin.

^e vnde & nomē sumpsit. hæc quoq. aliena putabat Chac.

De Crystallis. Cap. XIII.

Crystallus resplendens, & aquosus colore traditur, ^a quod nix sit glacie durata per annos. Vnde & nomen ei Græci dederunt. Gignitur autè in Asia & Cypro: maxime in Septentrionū Alpibus, vbi nec æstate sol feruentissimus inuenitur. Ideo ipsa diuturna & annosa duritia reddit hanc speciē, quæ crystallus dicitur. Hic oppositus radijs Solis adeo rapit flammam, vt aridis fungis vel folijs ignem præbeat. Vfus eius etiam ad pocula destinatur. Nihil autem aliud, quàm frigidum, pati potest

D Adamas, Indicus lapis parvus & indecorus, ferrugineum habens colorem, & splendorem crystalli. Nunquam autem ultra magnitudinem nuclei auellani repertus. Hic nulli cedit materię, ne ferro quidem, nec igni, nec vnquam incalescit. vnde & nomen interpretatione Græca indomita vis acceptit. Sed dum sit inuictus ferri, ignisque contemptor, hircino rumpitur sanguine recenti & calido maceratus, sicque multis ictibus ferri perfringitur. Cuius fragmentis

Dd scalptores

scalptores pro gemmis insigniendis perforandisque vtuntur. ^b Hic autem disidet cum Magnete lapide intantum, vt iuxta positus ferrum non patiat abstrahi; Magneti autem, si ad motus Magnes comprehenderit, rapiat atque auferat. Fertur quoque in Electri similitudine venena deprehendere: metus vanos expellere: maleficis resistere artibus. Genera eius sex.

Chalazias, grandinum & candorem & figuram adamantinæ duritiæ habet. Etiam in igne positæ manet suum frigus.

Cerauniorum duo genera sunt. ^c Vnum quod Germania mittit crystalli, similem, splendet tamen cæruleo, & si sub diuo positus fuerit, fulgorem rapit siderum. ^d Ceraunium alterum Hispania in Lusitanis littoribus gignit, cui color è Pyropo rubeti, & qualitas, vt ignis. Hæc aduersus vim fulgurum opitulari fertur, si credimus. Dicta autem Ceraunia, quoniam alibi nõ inueniuntur, quàm in loco fulminis ictui proximo. Græcè enim fulmen. *κέραιονος* dicitur.

^e Iris, apud Arabiam in mari Rubro nascitur coloris crystallini, sexangulata, dicta ex argumento Iris. Nã sub tecto percussa Sole, species & colores arcus cælestis ^f in proximos parietes emittit.

Astrios ex India est, crystallo propinqua, in cuius centro stella lucet fulgore Lunæ plenæ Sumpsit autem nomen, quòd astris opposita, fulgorem rapit, ac regerit.

^g Aletria quasi alectoria. In ventriculis enim gallinaceis inuenit, crystallina specie, magnitudine fabæ. Hac in certaminibus inuictos fieri Magi volunt, si credimus.

Enhydros ab aqua vocata. Exudat enim aquam, ita vt clausam in ea putes fontaneam scaturiginem.

^a Cap. XIII Quod sit nix glacie durat. Ita Plin. c. 2 & August. in ps. 147. Solinus vero cap. 25. Putant (inquit) glaciem coire, & in crystallum corporari, sed frustra: nam si ita foret, neque Alabanda Asiæ, neque Cyprus insula hanc materiam procrearet, quibus regionibus incitatissimus calor est. Sed nostrum non est has lites componere.

^b Hic autem disidet cum magn. è Solin. c. de India.

^c Vnũ, quod Germania mittit. Al. Carmania. Vid. Plin. lib. 36. c. 9 & Solin. c. 33. de Scandinavia. Vtrum horum secutus sit Isidorus, non liquet.

^d Ceraunium alterum Hisp. Solin. c. de Hisp. Lusitanum littus pollet gemma Ceraunio plurimum, quod etiam Indicis præferunt, huius color est è Pyropo, qualitas igni probatur, quem si sine detrimento sui perferat, aduersus vim fulgurũ creditur opitulari. Ex quo loco quidã legebat, qualitas videt igni,

vt videri sit, quod Solinus dixit, probari.

^e Iris. Hæc partim è Solino, partim è Plin. quod in Arabia, & sexangulato, è Solino; reliqua ex Plinio.

^f In proximos parietes emittit. Mendosè libri omnes imitatur. Plinius, ei aculatur.

^g Alectoria. Ex Plin. 37. c. 10.

De ignitis. Cap. XIII.

OMnium ^a ardentium gemmarum principatum Carbunculus habet. Carbunculus autem dictus, quòd sit ignitus, vt carbo, cuius fulgor nec nocte vincitur. Lucet enim in tenebris, adeò vt flammam ad oculos vibret. Genera eius xi i. sed præstantiores, qui videntur fulgere, & velut ignem effundere. Carbunculus autem Græcè *ἀνθραξ* dicitur. Gignitur in Libya apud Troglodytas.

Anthracites vocatus, quòd sit & ipse coloris ignei, vt carbunculus, sed candida vena præcinctus, cuius proprium est quòd iactatus in ignem velut inter mortuus extinguitur: at contra aquis perfusus exardescit.

Sandasirus, nascitur in India loco eiusdem nominis. Species eius, quòd, veluti in tràslucido igne, intus fulgent aureæ guttæ. Constat autem inter omnes, ^b quantum numero stellarum accedit, tantum & pretio accedere.

^c Lychnites, ex eodem genere ardentium est, appellata à lucernarũ flagrantia. Gignitur in multis locis, sed probatissima apud Indos. Quidam eam remissiore Carbunculum esse dixerunt. Huius duplex facies: vna quæ purpura radiat: altera, quæ cocci rubore. A Sole excalescens, aut digitorum attritu paleas, & chartarum fila ad se rapere dicitur. Scalpturis resistit, ac si quando scalpta fuerit, dum signa imprimit, quasi quodã animali morsu partem ceræ retentat. Genera eius quattuor.

Carchedonia, hoc quòd & Lychnites facere dicitur, quanquã multo vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas imbre, vt ferunt, diuino. Inuenitur ad repercussum Lunæ plenæ. Omnia autem genera scalpturæ resistunt.

^d Alabãdina dicta ab Alabãda Asiæ regione, cuius color ad Carchedoniã vadit, sed rarus.

Dracontites, ex cerebro draconis eruitur, quæ nisi viuenti abscisa fuerit, non ^d ingemmescit: unde & eam Magi dormientibus draconibus amputant. Audaces enim viri explorant draconum specus, & spargunt ibi gramina medicata ad incitandum draconum soporem, atque ita somno sopitis capita

capita defecant, & gēmas detrahunt. Sunt autē candore translucido. Vsu earum Orientis reges præcipuè gloriantur.

^a Chrysothrasus Æthiopicus est, quem lapidem lux celat, prodit obscuritas. Noctē enim igneus est, die aureus.

^f Phlogites, ex Persida est, ostentans intra se quasi flammās æstuantes, quæ non exeant.

^g Syrtites, vocata quoniam in littore Syrtium inuenta primū est in parte Lucanię. Color eius croceus: intus stellas continens elanguidas, sub nubilo renitentes.

Hormesion inter gratissimas aspicitur, & igneo colore radians auro portante secum in extremitatibus candidam lucem.

^a Cap. XIII. Omnium. ex Plinio 37. & Solin.

^b Quantum numero stillarum. stellarū apud Plin.

^c Lychnites. ex Solin. c. 65.

^d Non ingemmescit. Sic V. CC. Plinius gemmescit.

^e Chrysothrasus. In Solini manuscr. exemplari. cap. de Æthiop. sic legitur. Vbi hyacinthus, ibi & Chrysothrasus apparet, quem lapidem lux celat, produnt tenebræ; hæc enim in eo diuersitas, vt nocte igneus sit, die pallidus. Quæ omnia Chrysolampi tribuunt Plin. & Isidorus c. seq. & Solini edita exemplaria. Ergo deleri hæc tunc poterant.

^f Phlogites. Ita dicitur à Solino, à Plinio Phlegontis.

^g Syrtites. ex Plin. c. 10. aut potius ex Solin. c. 8.

De Aureis. Cap. XV.

Sunt quædam gemmarum genera ex specie metallorum, vel lapidum cognominata.

^a Chrysoptis, aurum tantum videtur esse.

^b Chrysolytus, auro similis est cum marini coloris similitudine, hunc Æthiopia gignit.

Chryselestrus, similis auro, sed in colorem electri vergens, matutino tantum aspectu iucundus, rapacissimus ignium, & si iuxta fuerit celerrimè ardescens.

^c Chrysolampis, ex auro & igne vocata. Aurea est enim die, & noctu ignea: hanc Æthiopia gignit.

^d Ammochrysus, arenis auro intermixtis, nunc bractearum, nunc pulueris habet quadrulas. Gignitur in Perside.

Leucochrysus, colore aureo interueniente candida vena.

^e Melichrysus dicta, quod veluti per aurum syncerum mel: sic hæc gemma transluceat.

Chrysocolla gignitur in India, vbi formicæ

eruant aurum. Est autem auro similis, & habet naturam Magnetis, nisi quod augere aurum traditur, vnde & nuncupatur.

^g Argyrites similis argento, habens stigmata aurea.

Andromadas argenti nitorem habet, & penè adamas, quadrata semper tessera. Magi putant nomen impositum ab eo quod animorum impetus, vel iracundias domare & refranare dicatur, si credimus. Gignitur in mari Rubro.

Chalcites, ærei coloris est.

Chalcophonos, nigra est, sed lapidi illisa æris tinnitum reddit.

^B Balanitæ, duo sunt genera, subuirides & Corinthij æris similitudine, mediã secantē flammea vena.

ⁱ Sideritis, à contēplatione ferri nihil dissonat: verum maleficus, quoquò, inferatur discordias excitat.

Idæus dactylus, ex insula Creta est ferrei coloris, causa nominis eius, quia pollicem humanum exprimit.

Æthiopicus ferrei coloris est, qui dum teritur nigrum succum emittit.

^k Zmilaces, in Euphratis alueo legitur Proconesio marmoris similis, medio colore glauco, veluti oculi pupilla internitens.

Arabica, ex patria dicta, aspectu eburnea est.

^C Hephæstites speculi naturã habet in reddendis imaginibus, quanquam rutilet: experimentum eius, si feruenti aquæ addita statim refrigeret: aut si Soli opposita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco.

Ostracites, lapidosus, colore testaceo, durior. Altera Achatii similis, nisi quod Achates politura pinguescit. Duriori tanta inest vis, vt aliæ gemmæ scalpantur fragmentis eius.

^l Glosopetra, similis est linguæ humanæ, vnde & nomen sumpsit. Fertur autem, deficiente luna, è cælo cadere, cui non modicã Magi tribuunt potestatem. Nam ex eo lunares motus excitari putant.

Sunt & quædam gemmarum genera cognominata ab animalibus.

Echites, vipereas maculas exprimit.

Carcinias marini cancri coloris est.

Scorpitis, scorpionem & colore, & effigie refert.

Myrmicites, formicæ reptantis effigiem imitatur.

Taos, pattoni est similis.

Hieracites, accipitris coloris.

^m Ætites, aquilæ.

Ægophthalmos, caprino oculo similis.

^a Lycophthalmos, quattuor colorum, ex rutilo sanguinea, in medio nigrum candido cingit, ut luporum oculus.

Meconites papauer exprimit.

Sunt & quædam gemmæ, quibus gentiles in superstitionibus quibusdam vtruntur.

Liparia suffita, omnes bestias euocari tradunt.

^o Ananchitide in hydromantia dæmonū imagines euocari dicunt.

Synocitide vmbas inferorum euocatas teneri, aiunt.

^p Chelonites, oculus est Indicæ testudinis, varius & purpureus. Per hunc Magi impositum linguæ futura prænuntiari fingunt.

^q Brontia à capite testudinum, cum tonitruis cadere putatur, & restinguere fulminis ictus.

Hyænia, lapis in oculis Hyænx bestię inuenitur: qui si sub lingua hominis subditus fuerit, futura eum præcinere dicunt.

Sed & Corallium tempestati & grandini resistere fertur.

^r Pontica, est gemma quædam liuore perlucida: habens stellas rubeas, interdum & aureas. ^f Dicunt per eam interrogari dæmones, & fugari.

^s In quibusdam gemmarum generibus veras à falsis discernere magna difficultas est: quippe cum inuentum sit ex vero genere alterius in alia falsa transducere, ut Sardonicæ, ^v quæ ternis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi non possint. Fingunt enim eas ex diuerso genere, nigro, candido, minioque colore. Nam & pro lapide pretiosissimo Smaragdo quidam vitrum arte inficiunt, & fallit oculos subdolè quædam falsa viriditas, quoadusque non est, qui probet simulatum, & arguat: sic & alia alio, atque alio modo. Neque est sine fraude vlla vita mortalium.

Omnes autem non translucidas gemmas, ^D Cæcas appellant, eò quòd densitate sua obscurentur.

^a Capit. XV. Chrysolapis. sic etiam dicitur ab alijs. Chrysolapis à Plinio.

^b Chrysolithus cum marini coloris similitudine. Non dubito, quin ad Hieronymum. Isidorus respexerit, ille enim Daniel. 10. Pro Chrysolitho (inquit) qui vnus est ex XII. lapidib. qui ponitur in Logio Pontificis, LXX. interpretes mare appellauerunt.

^c Chrysolampis. Al. Chrysolampsis.

^d Ammochrysus. Ex Solin.

^A ^e Melichrysis. Plin. c. 9. Sunt & Melichrysi, veluti per aurum syncero melle translucente.

^f Nisi quod augere aurum traditur. Agere aurum legebat A. Couarrunias, ut agere sit, quod Plinius dixit, trahere, vel iungere.

^g Argyrites habens stigmata. Stemmata, Gothici.

^h Quadrata semper tessellis Plin. quadrata semper tessellis similis.

ⁱ Sideritis. è Solin. Plinius quoq. c. 10. Sideritis ferro similis, litigio illata discordias facit.

^k Zmilaces. Ex Plinio, & Solin.

^l Glossopet. Diuersa ab his tradit Plinius. Verum hæc è Solino sunt.

^m Ætites aquilæ. Plinius, Ætites à colore aquilæ candicante cauda.

ⁿ Lycophthalmus. Ex Plin. c. 11.

^B ^o Ananchitide. Plin. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum.

^p Chelonites. De Chelonia hæc prodit Plinius.

^q Brontia. Plinius c. 10. Brontia capitis testudinū similis, & cum tonitruis cadens, ut putant, fulmine icta restinguit. Idem voluit Isidorus.

^r Pontica. Stillas aureas. Stellas aureas Solinus. Stellas atras Plin.

^f Dicunt per eas interrogari d. e. effug. Hæc vnde sint, non constat.

^c In quibusd. gemma gener. veras à falsis disc. Ex Plin. c. 12.

^v Quæ ternis glutinantur gemmis. Ex Plin. idid.

De vitro. Cap. XVI.

^C ^Vitrum dictum, quod visui perspicuitate transluceat. In alijs enim metallis quidquid intrinsecus continetur, absconditur: in vitro verò quilibet liquor vel species qualis est interius, talis exterius declaratur, & quodammodo clausus patet. Cuius origo hæc fuit. In parte Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Iudææ, circa radicem montis Carmeli palus est, ex qua nascitur Belus amnis, quinque millium passuum spatio in mare fluens iuxta Ptolemaidem: ^b cuius arenæ de torrente fluctu sordibus eluuntur. Hic fama est, appulsa naue mercatorū nitri, cum sparsim per littus epulas pararent, nec essent pro attollendis vasis lapides: glebas nitri ex naue subdidisse, quibus accensis, permixta arena littoris, translucentes ^c noui liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originem vitri. Mox, ut est ingeniosa sollertia, non fuit contenta solo nitro, ^d sed & alijs mixturis hanc artem studuit. Leuib. enim aridissq. lignis coquitur, adiecto cyprio, ac nitro, continuifque fornacibus, ut æs liquatur, massæq. fiunt. Postea ex massis rursus funditur in officinis, & aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo calatur. Tingitur etiã multis modis, ita ut hyacinthos saphirósq. & virides

De auro. Cap. XVIII.

virides imitetur, & Onyches vel aliarum gemmarum colores: neque est alia speculis aptior materia, vel picturae accommodatior. Maximus tamen honor in candido vitro, proximoque in crystalli similitudine. Vnde & ad potandum argenti metalla, & auri pepulit vitrum. Olim fiebat & in Italia: & per Gallias, & Hispaniam arena alba mollissima pila, molaque terebatur. De hinc miscebatur tribus partibus nitri potere, vel mensura: ac liquata in alias fornaces transfundebatur, quae massa vocabatur Ammonitrum, atque haec recolta fiebat vitrum purum, & candidum. In genere vitri & Obsidianus lapis annumeratur. Est autem vrens interdum, & niger aliquando, & translucentis crassiore visu, & speculis parietum pro imagine umbras reddente: gemmas ex eo multi faciunt. Hunc lapidem & in India, & in Italia, & ad Oceanum in Hispania nasci tradunt. Ferunt autem sub Tiberio Caesare quendam artificem excogitasse vitri temperamentum, ut flexibile esset, & ductile. Qui dum admissus fuisset ad Caesarem, porrexit phialam Caesari, quam ille indignatus in pavementum proiecit. Artifex autem sustulit phialam de pavimento, quae complicauerat se tanquam vas aeneum: & deinde marculum de sinu protulit, & phialam correxit. Hoc facto Caesar dixit artifice, Nunquid alius scit hanc conditionem vitrorum? Postquam ille iurans negavit alterum hoc scire, iussit illum Caesar decollari, ne dum hoc cognitum fieret, aurum pro luto haberetur, & omnium metallorum pretia abstraheretur. Et re vera, quia si vasa vitrea non frangerentur, meliora essent, quam aurum & argentum.

a Cap. XVI. Vitrum. Vid. Plin. lib. 36. c. 26.

b Cuius arenae de torrente fluctu sordibus eluuntur. *Aperta sententia. Hoc est cuius arenae torrens fluctus sordibus eluit. Nec est cur in ea, ingeniosi videamur, quamvis paullo aliter eadem enuntiauerit Plinius.*

c Noui liquoris. Al. Nobilis liquoris.

d Sed & alijs mixturis hanc art. stud. *Assentior Chaconi, qui adulterina ista censebat.*

e Speculis aptior. Plinius sequacior.

f Fertur autem sub Tib. Vid. Plin. & Dio. lib. 57.

g Deinde marculum. Al. Martulum.

De Metallis. Cap. XVII.

Metallum dictum Graece ἀπὸ τῆς μεταλλῆς quod natura eius ea sit, ut ubi una vena apparuerit, ibi spes sit alterius inquirendi. Septem autem sunt genera metallorum: aurum, argentum, aes, electrum, stagnum, plumbum, & quod domat omnia, ferrum.

Aurum ab aura dictum, id est, a splendore, quod repercussio aere plus fulgeat. Vnde & Virgilius: Discolor inde auri per ramos aura refulsit, hoc est, splendor auri. Naturale enim est, ut metallorum splendor plus fulgeat luce alia repercussus. Hinc & aurarii dicti, quorum fulgor splendor reddidit.

Obryzum aurum dictum, quod obradiet splendore: est enim coloris optimi, quod Hebraei Ophaz, Graeci κίρρον vocant.

Bractea dicitur tenuissima lamina, ἀπὸ τοῦ βραχέειν, quod est ἡχῆν, id est, a crepitando.

Pecunia prius de pecudibus, & proprietatem habebat, & nomen. De corio enim pecudum nummi incidebantur, & signabantur. Postea a Saturno aereus nummus inuentus. Ipse enim signari nummos & inscribi constituit: propterea & aeternum Saturno a Gentilibus consecratum est. Alij, ut superius, pecuniam a pecudibus appellauerunt: sicut a iuuando iumenta dicta sunt. Omne enim patrimonium apud antiquos peculium dicebatur a pecudibus, in quibus eorum constabat vniuersa substantia, vnde & pecuarius vocabatur, qui erat diues, modo vero pecuniosus. Antiquissimi, nondum auro, argentoque inuento, aere utebantur. Nam prius aerea pecunia in usu fuit, post argentea, deinde aurea subsecuta, sed ab ea, qua coepit, nomen retinuit. Vnde & aeternum dictum, quia prius aes tantum in usu fuit, & ipsum solum recondebatur, auro argentoque nondum signato, ex quorum metallis, quamuis postea fuisset facta pecunia, nomen tamen aeterni permansit ab eo metallo, vnde initium sumpsit.

Thesaurus iuxta Graecam proprietatem ἀπὸ τῆς θέσεως a positione, hoc est, a reposito nominatur. Nam θέσις positio dicitur, & est nomen ex Graeco Latinoque sermone compositum. Nam θέσις Graeci repositum dicunt, Latini aurum, quod iunctum sonat repositum aurum.

Auraria, nomen habet ab auro. Tributa vero, eo quod antea per tribus singulas exigebantur: sicut nunc per singulas territoria. Sic autem in tres partes diuisum fuisse Romanum populum constat, ut qui praerant in singulis partibus Tribuni dicerentur. Vnde etiam sumptus, quos dabant populi, tributa nominauerunt.

Dd 3 Vectigalia

Veſtigalia, ſunt tributa, à vehendo di. A Principiam; Ophir genus auri à loco Indiæ, vel à colore, nomine indito.

Stipendium à ſtipe pendenda nominatum. Antiqui enim appendere pecuniam ſoliti erant magis, quàm annumerare.

Moneta appellata eſt, quia monet, nequa fraus in metallo vel pondere fiat.

Nomiſma, eſt ſolidus aureus vel argenteus ſiue æreus, qui ideo nomiſma dicitur quia nominibus principum effigiſque ſignabatur. Primus nūmus ἀργυρος nuncupabatur, quia quamplurimum ex argento percutiebatur.

Nūmi, autē à Numa Romanorum rege vocati ſunt, qui eos primum apud Latinos imaginibus notauit, & titulo nominis ſui præſcripſit.

Folles dicuntur à ſacculo, quo conduntur: à continente id, quod continetur, appellatum,

In nomiſmate tria quaeruntur, metallum, figura, & pondus. Si ex ijs aliquid defuerit, nomiſma non erit.

Tria autem ſunt genera argenti, & auri, & æris: ſignatum, factum, infectum. Signatum eſt, quod in nummis eſt: factum eſt, quod in vaſis & ſignis: infectum, quod in maſſis, quod & graue dicitur, id eſt, maſſa. In notitiam autem formarum metalla ita venerunt. Dum enim quacunq. ex cauſa ardentes ſyluæ excoquerent terram, excalefactis, venis fudit riuos cuiuſcunq. ſtricturæ. Siue igitur æs illud fuerat, ſiue aurum, cum in loca terræ depreſſiora decurreret, ſumpſit figurā, in quam illud vel profluens riuus, vel excipiēs lacuna formauerat. Quorum rerum ſplendore capti homines, cum ligatas attollerent maſſas, viderunt in eis terræ veſtigia figurata, hincque excogitauerūt liquefactas ad omnem formam poſſe deduci.

a Cap. XVIII. Aurum ab aura. ē Seru. Æn. 6. ad illud Diſcolor vnde auri p. r. aura refulſit inde tamen habent conſtanter Gotth. in verſu Maronis.

b Hinc & aurarij dicti. q. f. ſp. v. Verba ſunt ſeruij ibidem, niſi quod apud illum aurati, & fauor legitur. ſed idem Seruius eod. lib. ad illud. gaudens popularib. auris, Auris (inquit) fauorib. vnde & aurarij dicuntur fautores.

c Obryzum autem dictum quod obrad. De hoc notationum genere ſemel monuiſſe fuit ſatis. Sed occaſionē fortaiſſe ſumpſit ex verbis Hieron. ad Ierem. c. 10. Septem (inquit) nominib. apud Hebræos appellatur aurū. Quorum vnū Ophaz dicitur, quod nos dicere poſſumus Obryzū, vt ſplendeat in ſuperficie idolorum. ut in epiſt. ad

Principiam; Ophir genus auri à loco Indiæ, vel à colore, nomine indito.

d Greci χρῆσον. Vt de hac ſcriptura minus dubitari poſſit: Ciaron Latinis litteris ſcriptum eſt in Gotth. Onet. colleg. & in Silien. Eſt autem χρῆσον fuluum.

e Braſtea-- ἀνὸ τῆς βεβρυτοδαί quæ eſt ὀνομαστορία crepitandi: ἢ ἀπὸ τῆς βεβρυτοδαί quod eſt ἡχέτω. Ne de hac quidem lectione, quantumuis in codicib. deformata, dubitare licet.

f De corio. n. pecud. n. i. Caſſiod. lib. 7. variat. Pecunia enim à pecudis tergo nominata. Gallis auctoribus, ſine aliquo adhuc ſigno, ad metalla translata eſt. Vid. Suid. in ἀσάπια.

g Omne. n. patrimon. ap. antiq. è Seru. Eclog. 1. ad illud. Nec cura peculi,

h Modo vero pecunioſus. Hieron. eccleſiaſt. Porro Tullius pecunioſos primitus dictos refert, qui plura habuiſſe peculia, id eſt pecora, designantur, ita n. antiquitus appellabāt; paulatim autem per abuſionem nomen ad aliud deuolutum eſt.

i Tributa. Ita Varro lib. 4.

k Sic autem-- nominantur. Verba ſeruij Æn. 5. ad illud: tres equitum numero turmæ, &c.

l Quia nominib. princip. Repetuntur hac inf. c. 24.

m Nummi autem à Numa. Ex epiphan. lib. de ponderib. idem refert Suid. in voce ἀσάπια ex Tranquillo.

n Quod & graue dicitur. i. maſſa. Seru. Æneid. 6. ad illud. Egregium forma iuuenem, &c.

o Dū enim quacunq. ex cauſa ardent. ſyluæ, &c. Vſq. ad finem cap. Totus locus adumbratus ex Lucretij lib. 5. Quidquid id eſt, quacunq. ex cauſa flāmeus ardor Horribili ſon, &c.

p Cuiuſcunq. ſtricturæ. Sic Virg. Æn. 7. ſtricturas Chalybum dixit. Eſt autem ſtrictura, vt ait eo loco Seruius. C Teria ferri in maſſam coacta.

De Argento. Cap. XIX.

Argentum non longe à Græca appellacione diſtat. Hoc enim illi ἀργυρον vocant. Cui mirum in modum illud ineſt, vt dum cādidum ſit, impreſſum corpori lineas nigras reddat.

Argentum viuum dictum, quod excidat materias, in quibus iniicitur: hoc & liquidum, quia percurrit. Inuenitur ſpecialiter in metallis, ſiue in argentarijs fornacibus guttarum concretione teſtis inhærens: ſæpe etiā & in ſtercore vetuſtiſſimo cloacarum, vel puteorum limo. Fit etiā & ex minio impoſito conchulæ ferreæ, patina teſtea ſuperpoſita, tum circumlito vaſculo circumdantur carbones, ſicque argentum viuum ex minio deſtillat: ſine hoc neque argentum, neque æs inaurari poteſt. Tantæ autem virtutis eſt, vt ſi ſuper ſextarium argenti viui centenarium ſaxum ſuperponas, oneri ſtatim reſiſtat. Sin verò auri ſcripulum, leuitatem eius raptim ſinu recipit: ex quo

quo intelligitur, non pondus, sed naturam esse, cui cedit. Seruatur autem melius in vitreis vasculis, nam cæteras materias perforat. ^c Potui autem datum interficit, ponderis causa.

Argenti purgamenta *λιθάργυρος*, quam nos spumam argenti appellamus. Fit enim ex argento & plumbo.

^a Cap. XIX. Cui mirum in modum illud inest. Huius rei meminere Plinius, & Augustinus lib. 21. de ciuit. cap. 7.

^b Sine hoc neque argentum, neq. Vitruuius lib. 7. cap. 8.

^c Potui autem datum interf. p. c. è Dioscorid.

De Ære. Cap. XX.

AEs à splendore aëris vocatum, sicut aurum & argentum. ^a Apud antiquos autem prius æris, quam ferri cognitus vsus. Ære quippe prius profcindebant terrâ: ære certamina belli gerebant, eratque in pretio magis æs: aurum verò & argentum propter inutilitatem reijciebantur. Nunc versa vice iacet æs, aurum in summum celsit honoré: sic voluenda ætas commutat tempora rerum. Et quod fuit in pretio, fit nullo denique honore. ^b Vfus æris postea transit in simulacris, in vasis, in ædificiorum structuris, maximè & ad perpetuitatem monumentorum etiam publicæ in eis constitutiones scriptæ sunt.

^c Cyprium æs, in Cypro insula prius reperitur, vnde & vocatû: factum ex lapide eroso, quam Cadmiã vocant, & est ductile, huic si addatur plumbum, colore purpureo fit.

^d Aurichalcum dictum, quod & splendorem auri, & duritiam æris possideat. Est autem nomen compositum ex lingua Latina & Græca. Æs enim sermone Græcorum *χάλκος* vocatur. Fit autem ex ære & igne multo, ac medicaminibus perducitur ad aureum colorem.

Corinthium, est commixtio omnium metallorum, quod casus primum miscuit, Corintho, cum caperetur, incensa. ^e Nam dum hanc ciuitatem Hannibal cepisset: omnes statuas æreas, & aureas, & argenteas in vnum rogam congestit, & eas incendit. Ita ex hac commixtione fabri substulerunt, & fecerunt paropsides. Sic Corinthia nata sunt ex omnibus in vnum, nec hoc, nec illud. Vnde & vsque in hodiernum diem: siue ex ipso, siue ex

imitatione eius æs Corinthium, vel Corinthia vasa dicuntur. Huius tria genera: vnum candidum, ad argenti nitorem accedens: alterum, in quo ipsius auri fulua natura est: tertium, in quo æqualis cunctorum temperies.

^f Coronarium, ex ductili ære tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum specie auri in coronis histrionum præbet, vnde & appellatum.

Pyropum igneus color vocauit. Namque in singulas vncias æris, additis auri scripulis senis, prætenti bractea ignescit, flammamque imitatur, vnde & Pyropum dicitur.

B Regulare æs dicitur, quod ab alijs ductile appellatur: quale omne Cyprium est.

Ductile autem dicitur, eo quod malleo producat, sicut contra fusile, quod tantum funditur. Hoc & Caldarium, quod tantum funditur. Nam malleis fragile est. Siquidem omne æs diligentius purgatis igne vitijs excoctisque regulare efficitur.

Campanum quoque inter genera æris vocatur à Campania provincia, quæ est in Italia partibus, vtensilibus & vasis omnibus probatissimum.

^g Æs omne frigore magno melius funditur. ^h Æs rubiginem celerius trahit, nisi oleo perungatur: seruari autem id optime in liquida picce tradunt.

Inter omnia metalla æs vocalissimum est, & maxima potestatis, ideò & ænea limina, vnde & Virgilius, foribus cardo stridebat æneis. Purgamenta æris Cadmia, & Chalcitis. Cadmia, ergo æris: Chalcitis, æris flos.

Cadmia gignitur in metallorum æris atque argenti fornacibus, insidente nidore. Namque ut ipse lapis, ex quo fit æs, Cadmia vocatur: sic rursus in fornacibus existit, & nominis sui originem recipit.

Æris flos fit, seu gignitur conflationibus, resolutis, atque reliquato ære, superfusa frigida. Repentina enim densatione, tanquam de sputo, reparatur flos.

ⁱ Æruginem æs quoque creat. Nam laminæ æræ super vas aceti asperrimi sarmentis superpositæ, ^k atque ita distillantibus, quod ex eo cecidit in ipsum acetum, teritur & cribratur.

^a Cap. XX. Apud antiquos autem prior æris. Lucretius lib. 5. & prior æris erat, quam ferri cognitus vsus. ex quo sunt omnia vsque ad, nullo denique honore. Reliqua huius capitis è Plinij lib. 3.

^b vsus æris. è Plin. c. 3. & seqq. vsq. ad 9. è quo extremo sunt

sunt pleraq. huius loci verba.

^c Cyprium æs. Ex c. 2. 4. & 10.

^d Aurichalcum, quod & splendorem aur. & dur. ær. poss. Verba sunt Seruij Æn. 1. 1. ad illud. Ipse de hinc auro squalentem, albóque orichalco- de etymolog. vid. Fest.

Fit autem ex ære, & c. *Quærendus huius medicaminis auctor, neq. n. hæc ex Plin.*

^e Nam dum hanc ciuitatem Hannibal. *μνημονεύει ἀμαρτυρία.* Non enim Corinthum Hannibal, sed C. Mummius Consul cepit ann. ab Urb. cond. 100 11 x.

^f Coronarium Regulare-- Pyropum-- Campanum. è c. 8.

^g Æs omni frigore mel. è c. 9.

^h Æs rubiginem celerius trahit. *Plinius: æra ex- terfa rubiginem celerius trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perungatur, & c. ergò deesse hic videtur aliquid.*

ⁱ Æruginem quoq. creat. Nam laminæ æræ. *Hoc de cerussa Plin. c. 18.*

^k atq. ita distillantibus. *Al. distillantes.*

De ferro. Cap. XXI.

Ferrum dictum, quòd farra, id est, semina frugum terræ còdat. Idem & Chalybs à Chalybe flumine, vbi ferrú optima acie tēperatur. ^a Vnde & abusiue dicitur chalybs ipsa materies, vt, Vulnificusq. chalybs.

^b Ferri vsus post alia metalla repertus est. Cuius postea versa in opprobrium species. Nam vnde prius tellus tractabatur, inde modo cruor effunditur. Nullum autem corpus tam densis inter se coherentibus, & implicitis elementis, quàm ferrum: vnde inest illi duritia cum frigore. ^c Ferri autem metallú penè vbiq. reperitur: sed ex omnibus generibus palma Serico ferro datur. Seres enim hoc cum vestibus suis, pellibusq. mittunt. Secunda Parthico, neque alia genera ferri ex mera acie tēperantur. Cæteris enim admiscetur mollior complexus.

Differentia ferri plurima iuxta terræ genus. Nam aliud molle, plumboq. vicinum, rotarum & clauorum vsibus aptum: aliud fragile, & erosum, ^e culturæ terræ conueniēs: aliud breuitate sola placet, clauisq. caligarijs: aliud rubiginem celerius sentit. Stricturæ vocantur hæ omnes, quod non in alijs metallis: à ^f stringendo aptè vocabulo imposito. Aquarum verò summa differentia est, quibus ferrú candens immergitur, quo vtilius fiat: sicut Bilbili in Hispania, & Tirasone, Comi in Italia.

In acuendo ferro, ^h oleo delectatior fit acies, vnde & tenuiora ferramenta oleo restingui mos est: ne aqua in fragilitatem dureretur. ⁱ A ferro sanguis humanus sese vlcisci

A tur. Contactum namq. celerius rubiginem trahit. Cum ferro Magnes lapis concordiam habet. Sola enim hæc materia vim ab hoc lapide accipit, retinetque longo tempore. Ex eodem lapide architectus quidam Alexandriæ templum còcameravit: vt in eo simulacrú ferro in aère pendere videretur. ^k Ferrum accēsum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile ad tundendum, neque antequam albescere incipiat. Aceto, vel alumine illicitum ferrum, fit æris simile.

Purgamenta ferri, rubigo, & scoria.

Rubigo, est vitiú rodens ferrum ipsum, vel segetes, quasi rodigo mutata vna littera: hæc & erugo ab erodendo. Nam erugo vitium est ferri, ab erodendo dicta, non ab æramento.

^l Scoria verò purgamenta, & sordes sunt, quæ igne excoquantur. Et dicta scoria, quia de ferro excutitur.

^m Rubigine autem caret ferrum, si cerussa, & gypso, & liquida pice perungitur. Item rubigo ferramenta nō vitiat, si eadem medulla ceruina, vel cerussa mixta rosaceo vngatur.

^a Cap. XXI. Vnde & abusiue, & c. è *Seru. Georg. 1. ad illud. At Chalybes nudi ferrum.*

^b Ferri vsus post alia metall. rep. *Lucretius. Inde minutatim processit ferreus ensis, Verlaq. in opprobrium species est falcis ahenæ.*

^c Ferri autem metall. p. vbiq. rep. è *Plin. 34. c. 14 à quo sunt ferè, quæ restant.*

^d Cæteris enim admiscetur mollior complexus. *Sic etiam interpungendus locus Plinij.*

^e culturæ terræ conueniens. *Hæc vtrum Plinio Isidorus, an Isidoro alius adiecerit, non dixerim.*

^f à stringendo aptè vocabulo imposito. *Sic o. 1. ab stringenda acie v. imp. Plinius, vter ex altero restituendus, alijs viderint. Mihi Isidorianor. cc. lectio non displicet. Seru. Æn. 8. strictura est terra ferri in massam còcta. nihil de acie.*

^g Sicut Bilb. *aliquid deesse videtur. Vid. Plin.*

^h Oleo delectatior *S. o. libri. delicatior apud Plin.*

ⁱ à ferro sanguis hum. s. v. *Verba sunt Plinij.*

^k ferrum accensum. *Ex c. 15.*

^l Scoria. *Ex Hierony. in Ezech. 22.*

^m Rubigine autem car. f. *Ex Plin. ibid.*

De plumbo. Cap. XXII.

Plumbum dictum, quod ex eo primú pilis factis maris altitudo tentata est. ^a Huius verò genera duo sunt, nigrum & candidum: sed melius candidú, quod prius in insulis Atlantici maris inuentum est. Siquidem & in Lusitania, & in Gallecia gignitur, summa terra arenosa, & coloris nigri, & ponderis

ponderis grauis: interueniunt & minuti calculi, maximè torrentibus siccatis, lauant eas arenas, & quod subsidit, coquunt in fornacibus. Inueniuntur & in aurarijs metallis aqua missa calculi nigri, & graues, & dum aurum colligitur cum eo remanent, postea separati conflantur, & in plumbum album resoluntur. Inde & eadem grauitas plumbi, quæ auri.

Nigrum plumbum circa Cantabriam abundat, cuius origo duplex est. Aut enim solum ex sua vena prodit, aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Huius primus in fornacibus liquor, stannum est: secundus, argentum: quod remanet, superaddita vena, rursusque conflata, fit nigrum plumbum.

India neque plumbum, neque æs habet: gemmistantum & margaritis hæc permutat, nigro plumbo ad fistulas, laminaeque utimur. Laboriosius in Hispania & Gallia eruitur plumbum. Nam in Britannia summo terræ corio.

^a Cap. XXII. Huius genera sunt nigra. à Plinio. 34. cap. 16.

^b India neque plumbum. è c. 17.

De stanno. Cap. XXIII.

Stanni etymologia, ἀπὸ χωρίζων, id est, separans & secernens. Mixta enim & adulterata inter se per ignem metalla dissociat, & ab auro & argento æs plumbumque secernit, alia quoque metalla ab igne defendit, & cum sit natura æris ferrique durissima, si absque stanno fuerit, vritur & crematur. Stannum illitum æreis vasis saporem facit gratiorem, & compescit virus æruginis. Specula etiam ex eo temperantur. Cerussa quoque ex eo, sicut & ex plumbo, conficitur.

^a Cap. XXIII. Stanni etymologia-- crematur. Totus locus concinatus ex verbis Hieronymi in Zachar. cap. 4. ex quibus, quæ ad etymologiam attinet verulisse sufficit. lapis (inquit) id est, massa, qui apud Hebræos לִבְיָהוּ scribitur, id est, stanneus, ἐτυμολογία ἀπὸ χωρίζων, id est separans, & secernens, ut quomodo stannum mixta, & adulterata, &c.

^b Stannum illitum-- conficitur. Ex Plin. 34. c. 17.

De Electro. Cap. XXIV.

Electrum vocatum, quod ad radium solis clarius auro argenti que reluceat. Sol enim à poetis Elector vocatur. Defectius

est enim hoc metallum omnibus metallis. Huius tria genera. Vnum, quod ex pini arboribus fluit, quod Succinum dicitur. Alterum metallum, quod naturaliter inuenitur, & in pretio habetur: Tertium, quod fit de tribus partibus auri, & argenti vna. Quas partes, etiam si naturale soluas, inuenies. Vnde nihil interest, natum sit, an factum: vtrumque enim eiusdem naturæ est. Electrum, quod est naturale, eiusmodi naturæ est, ut in conuiuio, & ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat, & venenum prodat. Nam si eo infundas venenum, stridorem edit, & colores varios in modum arcus cælestis emittit.

^a Cap. XXIV. Sol enim à poetis Elector. à Plinio 37. c. 2.

^b Defectius est enim hoc metallum. à Seru. Georg. 3. ad illud. Puriorelectro.

^c Huius tria genera. Ex eod. Æn. 8. ad carmen. Quod fieri f. l. v. p. electro. & Seru. verba examinanda alijs relinquimus.

^d electrum, quod est naturale, &c. Ex Plin. 33. cap. 4.

De ponderibus. Cap. XXV.

Ponderum ac mensurarum iuuat cognoscere modum. Nam omnia corporalia, sicut scriptum est, à summis usque ad ima in mensura, & numero, & pondere disposita sunt, atque formata. Cunctis enim corporeis rebus pondus natura dedit. Suum quoque regit omnia pondus.

^a Primus Moyses, qui omnes antecedit Gentilium philosophos tempore, nobis & mensuras, & numeros, & pondus diuersis in scripturæ suæ locis narrauit. Primus Phidon Argiuis ponderum rationem in Græcia constituit, & licet alij antiquiores extiterint, sed iste hac arte experientior fuit.

Pondus dictum, eo quod in statera libratum pendeat, hinc & pensum. Abusue autem pondus libra vna est. Vnde etiam didichium dictum, quasi duo pondera, quod nomen adhuc in usu retinetur.

Trutina, est gemina ponderum lances æquali examine pendens, facta propter talenta & centenaria appendenda, sicut Momentana pro parua modicæque pecunia. Hæc & Moneta vocata. Eadem & Statera, nomen ex numero habens, quod duabus lancibus, & vno in medio stilo librata equaliter stet.

^f Examen, est filum medium, quo trutinæ statera regitur, & lances æquantur. Vnde

&c

& in lanceis amentum dicitur.

^g Campana à regione Italiæ nomen accepit, vbi primum eius vsus repertus est. Hæc duas lances non habet: sed virga est signata libris & vncijs, & vago pondere mensurata.

Vnicuique autem ponderi certus est modus, nominibus proprijs designatus.

^h Chalcus, minima pars ponderis, quarta pars oboli est, constans lentis geminis granis. Appellatur autem Chalcus quòd sit par uulus, sicut & lapis calculus, qui adeò minimus est, vt sine molestia sui calcetur.

Siliqua, vigesima quarta pars solidi est, ab arboris semine vocabulum tenens.

Ceratum, oboli pars media est, siliquam habens vnam & semis. Huc latinitas semibolum vocat. Ceratum autem Græcè: Latine cornuum interpretatur.

Obolas, siliquis tribus appenditur, habes ceratia duo, chalcos quattuor. Fiebat enim olim ex ære ad instar sagittæ. Vnde & nomen à Græcis accepit, hoc est sagitta.

ⁱ Scripulus, sex siliquarum pondere constat. Hic apud Græcos grama vocatur. Scripulus autem dictus per diminutionem à lapillo breui, qui scripus vocatur.

^k Drachma, octaua pars vnciæ est, & denarij, pondus argenti tribus constans scripulis, id est, xviii. siliquis. Denarius autem à dando dictus, quia pro decem numis imputatur.

Solidus nuncupatur, quia nihil illi deesse videtur. Solidum enim veteres integrum dicebant, & totum. Ipse quoq. Nomisma vocatur, pro eo quod nominibus principum effigijque signetur. ^l Ab initio verò vnum nomisma, vnus argenteus erat. Hoc enim ab Assyrijs cœpit. Dicunt enim Iudæi, quod Abraham in terram Chanaan primus hanc aduexit formam. Solidus apud Latinos alio nomine ^m Sextula dicitur, quod ijs sex vncia compleatur. Hunc, vt diximus, ⁿ vulgus aureum solidum vocat, cuius tertiam partem idè dixerunt tremissem: eo quòd solidum faciat ter missus.

^o Sextula bis assumpta Duellam facit, ter posita Staterem reddit.

Stater autem, medietas vnciæ est, appendes aureos tres, vnde & vocatur stater, quòd tribus solidis stet. Hic & Semiuncia, quia semis habet de vncia. Hic & semissis, quia ponderis semis est, quasi semis assis.

Quadrantem Hebræi P similiter Codrantem vocant, & ^q vocatur Quadrans, quod vnciæ quartam partem appendat.

A ^r Sicel, qui Latino sermone Siclus corruptè appellatur, Hebræum nomen est, habens apud eos vnciæ pondus. ^s Apud Latinos autem, & Græcos quarta pars vnciæ est, & stateris medietas, drachmas appendens duas. Vnde cum in litteris diuinis legitur Siclus, vncia est: cum verò in Gentiliis, quarta pars vnciæ est.

Vncia dicta, quod vniuersitatem minorum ponderum sua vnitatem vinciat, id est, complectatur, ^t Constat autem drachmis viij. id est, scripulis xxiii. Quod proinde legitimum pondus habetur, quia numerus scripulorum eius horas dici noctisque metitur, vel quia libram efficit duodecies computatus.

B Libra xii. vncijs perficitur, & inde habetur perfecti ponderis genus: quia tot constat vncijs, quot mensibus annus. Dicta autem libra, quod sit libera, & cuncta intra se pondera prædicta concludat.

Mna in ponderibus centum drachmis appenditur, & est nomen Græcum, quæ sunt silique ∞ trecentis tremissem. solidi lxxv. stateres xxv.

^x Talentum autem summum esse pondus perhibetur in Græcis: nam nihil est Chalco minus, nihil Talento maius. Cuius varium apud diuersas gentes pondus habetur. Apud Romanos enim Talentum est lxxii. librarum, sicut Plautus ostendit, qui ait, duo talenta esse cxliiii. libras. Est autem triple x, id est, minus, medium, summum. Minus quinquaginta: ^z medium, lxxii. libris: summum cxx. constat.

Centenarium, numeri nomen est, eo quòd centum librarum ponderis sit. Quod pondus propter perfectionem centenarij numeri Romani instituerunt.

^a Cap. XXV. Ponderum, ac mensurarum iuuat. *Rhemm. Palamon.* Pondera Pæonijs veterum memorata libellis. Nosse iuuat.

^b sicut scriptum est. *Sapient. 11.*

D ^c Cunctis corporeis rebus pond. n. *Palemon.* Pondus rebus natura locauit Corporeis, elementa sua regit omnia pondus.

^d Primus Phidon. *Ex Euseb. Chron. Strabo quoque à Phidone signari ceptum argentum ex Ephoro refert.*

^e & centenaria pondera. *Vtuntur hac voce Vitruu. lib. 7. c. 8. Si super id lapidis centenarij pondus imponatur. & Plin. lib. 7. c. 20. Fufius Saluius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducentaria duo humeris contra scalas ferebat. Exstant Roma centenarij huiusmodi lapides multi è durissima sive, nonnulli etiam antiquissimis litteris inscripti. Id centum pondium vocat Cato de re rust. c. 13. his verbis: Centum pondium incertum vnum, & pondera certa, nisi incertum; &*

crcta

creta cum Chacone mauiſ legere, vt incretum ſit ex Feſto A
indiuſum.

f examen eſt fili. è Seru. Æn. 1. 2. Iupiter ipſe duas
ꝑquato examine lances.

g Campana. Eadem apud nos Romana dicitur.

h Chalcus minima pars ponderis. Octaua pars oboli
Polluci lib. 9. & Cleopatra in fragmento quod extat: deci-
ma, Plinio lib. 21. c. vltim. Diodoro apud Suidã Sexta: Dioſco-
ridi tertia: vt fuiſſe appareat diuerſi ponderis Chalcos.

i Scripulus. Sic melores libri: ſcripuli, ſcriptuli, & ſcribuli
legitur in aliorum auctorũ veuſtiſſimis cc. vt ab ſcribendo
ducta vox videatur ad ſimilitudinẽ Graci nominis γράμμα.

k Drachma -- tribus conſtans ſcripulis. Fannius:
In ſcripuliſq. tribus drachmã quo pondere doctis
Argenti facilis ſignatur nummus Athenis.

l Ab initio verò -- formam. Ex Epiphani. lib. de pond.
& meſf.

m Sextula -- quod hiſ ſex v. c. Fannius. Sextula
quã fertur, nam ſex hiſ vncia conſtat.

n vulgus aureum ſolidum. Non ſolum vulgus, ſed Apu-
leius etiam lib. 10. centumq. ſolidos aureos offerens
pretium.

o Sextula biſ aſſumpta duellam. Fannius: Sextula
cum dupla eſt, veteres dixere duellam.

p Quadrantem ſimiliter Hebræi Codratem. Ita
quidem velle videtur Hieronymus in nominibus hebraic. ex
Matth. ſed Hieronymus ſapẽ, quod ſcit, neſcit, in eo libro, vt
etiam Iſidorus in hoc. Nam Græcas, & Latinas voces, quaſi
hebræa eſſent, interpretatus eſt.

q & vocata Quadrans, quod vnciã quart. p. Epipha-
ni. lib. de pond. & meſf. Siclus, qui & quadrans dicitur,
quarta pars eſt vnciã, dimidium ſtateris, habens
drachmas duas. Sed deceptus eſt in Latina voce Græcus ho-
mo, Iſidorusque ibidem labi fecit. Non enim quadrans vncia,
ſed aſſis eſt quarta pars. Neque eo confugere poteſt Iſidorus,
vt dicat, aſſes vnciales factos. Nam Plinio teſte, ſemunciales
facti, deinceps in eo ſtatu manſerunt, vt etiam in iſs, qui nunc
inſinito numero extant, videmus.

r Sicel -- vnciã pondus. Verba quidem ſunt Hierony-
mi in quaſt. in Geneſ. c. 23. Verum præter Joſephum (qui lib.
3. antiq. c. 9. tradit, ſiclum pendere quattuor drachmas Atti-
cas, hoc eſt ſemunciam) ipſe Hieronymus ſui oblitus in Eze-
chi. c. 4. Siclus (inquit) id eſt, ſtater, quattuor drach-
mas habet, drachmã autem octo Latinam vnciam
faciunt. Hoc Iſidorum non vidiffe, mirum eſt.

s Apud Latinos autem, & Græcos. Ex Epiphano.

t Conſtat autem drachmiſ biſ quattuor, vnde pu-
tandum, Grammata dicta, quod hæc viginti quat-
tuor in ſe Vncia habet, tot enim formiſ vox noſtra
notatur. Horis quot mundus peragit noctemque
diemque. Vnciãq. in libra pars eſt, quã menſiſ in
anno.

v quod ſunt ſiliq. &c. Itã plerique Gothi. vt tamen
a quibuſdam abſit hæc ſumma.

x Talentũ ſummum eſſe pond. perh. Idem in Ta-
lento: Quod ſummum doctiſ perhibetur pondus
Atheniſ. Nam nihil hiſ obolũe minus, maiuſue
talento.

y Cuiuſ variũ apud diuerſas gentes. Seruius Æn.
5. ad illud: Argenti, antiq. talentum (inquit)
ſecundum varias gentes, variã pondus eſt, ſed
apud Romanos talentum eſt lxx librã, ſicut Plau-

tuſ oſtendit in Moſtellaria, qui ait, duo talenta eſſe
cxl. libras. Sed rectẽ meo iudicio Chacon. Si talentum, ait
ſex millia drachmarum continet, vt Fannius aſſeruit, libra
verò drachmas xcvi. efficitur profectò, vt talentum libras
Romanas lxxi. tantum appendat, non lxx. vt apud Ser-
uium legitur. neque Plauti locus aliud ſuadet. Quare cum
Iſidori codices lxxi. librar. & cxxliiii. libras conſtan-
ter habeant, non dubito quin lxxi. & cxxliiii. de do-
ctiſſimi viri ſententia hoc loco legendum ſit. atq. itã Seruiũ
ſcripſiſſe cum eodem exiſtimamus, vt pro lx. & xx. librario-
rum vitio lxx. & xl. irrepſerint.

z Medium lxxi. Scribo lxxi.

a Summum cxx. De quo Vitruuius loquitur lib. 10. c.
21. cum ait: Habentem pondus talentum quattuor
millium, quod ſit quadringenta octoginta millia
pondo.

De meſſuris. Cap. XXVI.

B **M**enſura eſt res aliqua modo ſuo, vel tẽ-
pore circumſcripta. Hæc aut corporiſ
eſt, aut temporis. Corporiſ eſt, vt hominum,
lignorum, & columnarum longitudo, & bre-
uitas. Sed, & ſolem iſtum propriã ſui orbis
habere meſſuram, quod Geometrici per-
ſcrutari audent. Temporis, vt horarum die-
rum, & annorum. Vnde & metiri pedes ho-
rarum dicimus, hoc eſt, meſſurare.

Propriẽ autem meſſura vocata quod ea
fruges metiuntur, atque frumentum, id eſt,
humida, & ſicca, vt modiuſ, artabo, vrna, &
amphora.

Meſſurarũ pars minima Cochlear, quod
eſt dimidia pars drachmã, appendens ſili-
quas nouem. Quod triplicatũ Chonculam
facit.

Choncula drachma vna, & dimidia adim-
pletur.

Cyathi pondus decem drachmiſ appendi-
tur: b qui etiam a quibuſdam Cuatus dicitur.

Oxybaphuſ ſit, ſi quinque drachmã ad-
duntur ad x.

c Acetabulum, quarta pars Hemina eſt,
xij drachmas appendens.

d Cotula, Hemina eſt habens Cyathos ſex,
quã id circò Cotula vocat, quia Græco ſer-
mone cote incifio dicitur, & c Hemina Sex-
tarij in duo æqua inciditur, & Cotulã facit.

Hemina autem appendit libram vnam,
quã geminata Sextarium facit.

Sextarius duarũ librarũ eſt, qui biſ aſſum-
ptuſ nominatur Bilibriſ: aſſumptuſ quater,
ſit Græco nomine Chœnix: f quinquies cõ-
plicatuſ Quinarẽ, ſiue Gomor facit. Adijce
ſextũ, Congium reddit. g Nam Congiuſ ſex
metitur Sextarijſ: a h quo & Sextario no-
men dederunt.

Congium

Congius autem à congiendo, id est, per augmentum crescendo vocatur. Vnde postea pecunia beneficij gratia dari cœpta, Cōgiarium appellatū est. Vnusquisq; enim sui temporis imperator fauorem populi captans adijciebat, vt largior videretur in donis.

ⁱ Congiarium autem specialiter, mensura est liquidorum, cuius & rem simul, & nomē à Romanis impositum inuenimus.

Metreta, est mensura liquidorum. Hæc à mensura accepit nomen. *μέτρον* enim mensuram dicunt Græci: & inde appellata Metreta, licet & vrna, & amphora, & reliqua huiusmodi nomina mensurarū sint: tamen ista hoc nomen à denarij numeri perfectione accepit.

Metrum ad omnem mensuram pertinet. *μέτρον* enim Græcè: Latine mensura dicitur. Nam & cyathus mensura est, & amphora mensura est, & quicquid plus, minúsue capit, mensura est. Sed ideò hoc nomen specialiter sibi assumpsit, quòd sit mensura perfecti numeri, id est, denarij.

^k Modius dictus ab eo, quòd sit suo modo perfectus. Est autem mensura librarum XLIII. id est, sextariorum xxij. Cuius numeri causa inde tracta est, eo quod in principio Deus xxii. opera fecerit. Nam prima die septē opera fecit, id est, materiā informē, Angelos, lucem, cælos superiores, terram, aquā, atque aërem. Secunda die firmamentum solium. Tertia die quattuor: maria, femina, sationes, atque plantaria. Quarta die tria: Solē, & Lunā, & stellas. Quinta die tria: pisces & reptilia aquarū, & volatilia. Sexta die quattuor: bestias, pecudes, reptilia terræ, & hominem. Et facta sunt omnia xxij. genera in diebus sex. Et xxij. generationes sunt ab Adā vsque ad Iacob, ex cuius semine nascitur omnis gēs Israel. Et xxij. libri Veteris Testamenti vsque ad Hester. Et xxij. litterarum sunt elementa, quibus constat diuinæ legis doctrina. His igitur exemplis modius xxij. sextariorum a Moyse, secundum sacræ legis mensuram, effectus est. Et quamuis diuersæ gentes huic mensuræ pondus vel adijciant ignoranter, vel detrahant: apud Hebræos constitutione diuina tali ratione seruetur. Modius enim à modo dictus. Hinc & modica, id est, moderata. Modicis enim modius nomē imposuit. Nam modica pro paruis abusiue, non propriè dicimus.

^l Satum, genus est mensuræ iuxta morem

A prouinciæ Palæstinæ, vnum & dimidiū modium capiens. ^m Cuius nomen ex Hebræo sermone tractum est. Satum enim apud eos nominatur sumptio, siue leuatio: eo quòd qui metitur, eandem mensuram sumat, ac leuet. Est & aliud Satum mensura sextariorū xxij. capax, quasi modius.

Batus vocatur Hebraica lingua ab olearia mola, quæ bath apud eos, vel batha nominatur capiēs quinquaginta sextarios, quæ mensura, vna molæ vice proteritur.

Amphora vocata, quòd hinc & inde leuetur. Hæc Græcè à figura sui dicta, dicitur: quòd eius ansæ geminatæ videantur aures imitari. Recipit autem vini vel aquæ pedē quadratum, frumenti verò modios Italicos tres.

Cadus, Græca amphora est, continens vrnas tres.

Vrna mensura est: quam quidam Quartarium dicunt. Propriè autē vrna vas est, quòd procondendis defunctorum cineribus adhiberi solet, de quo poëta: Cælo regitur qui nō habet vrnā.

Medimna, est mensura quinque modiorum. Medimna autem Latina lingua vocatur, id est, dimidia, eo quòd quinque modijs metiatur, qui est dimidius numerus à perfecto denario.

C Artaba, mensura est apud Ægyptios sextariorum lxxij. compositus numerus, propter lxxij. gentes vel linguas, quæ orbem impleuerunt.

Gomor, xv. modiorum onus appendit.

Corus xxx. modijs impletur. Hic ex Hebraico sermone descēdit: qui vocatur Cora à similitudine collis. Cora enim Hebraicè *colles* appellātur. Coaceruari enim modij xxx. instar collis videtur, & onus cameli efficiūt.

^a Cap XXVI. Vnde & metiri pedes horar. Vnde Pallad. in fine singulor. mensurum.

^b qui etiam quibusdam Cuatus. *Al. casatus. al. caualacus. al. causatus. Cuatum quidem Arabes hanc mensuram vocant. Sed placet Chacon, qui Cuatum probat, sed ex margine hac adscita existimat, Rabanum nihil moror.*

^c Acetabulum-- xv. drachmas append. Ita Plinius. Isidoriani libri xij. drach. app. Error ex similitudine notarum y. & n. Rhenn. de cyatho: Bis quinq. hunc faciūt drachma, si appendere tentes, Oxybaphus fiet, si quinque addantur ad illas.

^d Cotyla-- habens cyathos sex. Rhenn. At cotyle cyathos bis ternos vna recepat.

^e & hemina sextarij. Idem: At Cotylas, quas, si placet, dixisse licebit Heminas, recipit geminas Sextarius vnus, Qui quater assumptus sit Graio nomine Chænix. & Epiphanius: Cotyla dimidiū Sextarij est

Appel-

Appellata est Cotyla ab eo quod Sextarius in duas partes secetur.

f^o quinquies complicatus Quinaré, siue Gomor facit. Cum p. nullo post Gomor dicatur esse modiorum xv. modius verò sextarius xvi. aut secundum Isidorum hoc capite xxii. continet, quomodo sibi Isidorus constet, non video. Sed abfuisse his libris summam manum scimus, & aliena illis infusa propè accessisse, tertio quoq. verbo cernimus.

g Nam Congius sex metitur Sextarijs. Sic instr. eo quod quinq. modijs metiatur, passuè dixit. & Iuriscō. sult. c. 35. §. penult. D. de contrah. empr. & c. 36. D. locati.

h à quo & Sextarij nomé ded. Rhenn. A quo Sextarij nomen fecisse priores; Crediderim.

i Congiarium autem spec. Ex Epiph. apud quem mendosè legitur apud hebreos.

k Modius-- seruatur. Omnia ex Epiph.

l Satum genus est mens-- capiens. Ex Hieronym. in Matth. 13.

m Cuius nomen ex Heb. & Hac, & qua restant vsque ad finem cap. ex Epiphano sunt, in quibus si quid vitij est, id nos non prestamus, sed Isidorum satis rectè tanto auctore ducimus.

De signis. Cap. XXVII.

Ponderis a signa plerisque ignota sunt, & inde errorem legentibus faciunt. Quapropter formas eorum & characteres, vt à veteribus signata sunt, subijciamus.

Z. Zeta littera significat dimidium Obolum.

— Virgula æqualiter iacens, & porrecta simpliciter, significat Obolum.

≡ Geminata virgula, duo Oboli sunt.

T. Latinum significat Obolos tres.

F. Latinum significat obolos quattuor.

E. Latinum demonstrat obolos quinq.

Oboli verò sex propterea characteré non habent, quod in vna drachma sex veniant, quod est pondus Denarij argentei.

H. Heta littera Significat siliquas viij. id est, Tremissem.

N. Latinum significat nomisma Græcū,

A id est, Solidum.

IB. Iota adiuncta beta, significat dimidiū Solidum.

<. Virgulæ duæ ex vno angulo à læua in dextrâ se diuidentes, significant Drachmā, quam etiam Holcen appellant.

NT. N, Latinū adiuncto gamma Græco significat Semiunciam.

Γ, ⚭ Gamma autem Græcæ litteræ o Latinum in fine adiunctum, significat Vnciam.

Λ. Lambda Græcum per medium sui, i. Latino adiecto, significat Libram.

Κυ Kappa Græcum circa finem cornuū adiuncto. v. Græco significat Cyathum.

Κο Si. o. Latinum habuerit adiunctū Heminam demonstrat, quam Græci Corylen vocant.

Ξ XI Græcū si acceperit iunctum. E. Latinum significat Sextarium.

ζ Si. o. Latinum adiunctum, indicat Acetabulum, quod Græci Oxybaphon vocant.

Ϻ Græcum superposito. N. Latino significat Mnam.

Ϡ T Latinum in fine habens Lambda Græcum significat Talentum.

Ϡ Chi Græcum in dextro brachio superiori. o. littera coniuncta, Chænix est.

a Cap. XXVII. Pōderis signa-- vt à veterib. Fan-
nius. Hęc de mensuris, quarum si signa requiris, Ex
ipsis veterum poteris cognoscere chartis. Vid. Ga-
len. Dioscorid. Paul.

b Gaminæ autem. Non displicet nota Neapolitani co-
dicis. ⚭

c Si o Latinum. Paulus, non. o. sed .v. adiungit.

d T Latinū in fine lambd. hab. Huius nota figura, &
definitio facit, vt vncia notam, quæ est in Neapol. C. magis
probemus.

e Chi Græc. seu potius Xv. Græcum. Sic enim Chænix
notari solet.

DIVISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

De rebus rusticis.

DE AVCTORIBVS
rerum rusticarum. Cap. I.

Rerum^a rusticarum scribēdi sollertiā apud Græcos primus Hesiodus Bœotius humanis studijs cōtulit, Deinde Democritus,^b Mago quoque Carthaginensis in XXVIII. voluminibus studium agricolationis conscripsit. Apud Romanos autē de agricultura primus Cato instituit, quā deinde Marcus Terentius expoliuit, mox Virgilius laude carminum extulit. ^c Nec minus studiū habuerunt postmodum Cornelius Celsus, & ^d Iulius Atticus, ^e Æmilianus, siue ^f Columella insignis orator, qui totū corpus eiusdem disciplinę complexus est.

^g Primum ad aratrum boues iunxisse ferunt quendam priuatum hominem, & fulminatū nomine Homogirum. ^h Quidam autem Osirim dicunt esse artis huius inuentorem. quidam Triptoleum. ⁱ Et hic quęstio est, quomodo prima Ceres ferro in Gręcia vertere terram instituit: sed ferro qualicumque, non specialiter vomere, aut aratro. Stercorandi agri rationem primus induxit ^k quidam nomine Stercutius in Italia. ^l Cuius ara à Pico dedicata est. Hic plura instrumenta agriculturę reperit, primusque agros finauit. Eundem quidam Saturnū putauerunt: ut maiorem illi nobilitatem facerent hoc nomine, quo solē didē sonaret, & dignitatem tituli compararet.

^a Cap. I. Rerum rusticarum-- complexus est. *Hac ferē ex Columell lib. I. c. I.*

^b Mago quoq. Carthaginens. in XXVIII. *Ita Varr. lib. I. de re rust. c. I.*

^c Nec minus studium habuer. *Columell. Nec minorem laudem meruerunt.*

^d Iulius Atticus. *Qui de vitibus tantū scripsit. De quo Plin. in India lib. I 5. & 17.*

^e Æmilianus. *Palladius Rutilius Taurus Æmilianus, vir Illustris.*

^f siue Columella. *Disiunctionem pro coniunctione more suo posuit.*

^g Primum ad aratr. b. iussisse fer. *Ex August. I 8. de ciuit. c. 6.*

^h Quidam autem Osirim. q. Tript. *è Seru. Georg. I. Vnciq. puer monstrator aratri.*

ⁱ & hic quęstio est. *Ex eodem ad illud. Prima Ceres ferr.*

^k quidam nomine Sterculius. *Ex Laet. lib. I. cap. 20. idem Sterces, & Stercutus vocatur apud Aug. I 8. de ciuit. c. 15. Sterculius apud Macrob. lib. I. Saturn.*

^l Cuius ara à Pico. *Macrobius, à Iano Pici patre.*

B *De cultura agrorum. Cap. II.*

Cultura^a est qua frumenta, vel vina magno labore quæruntur, ab incolendo vocata. Diuitiæ enim antiquorū in ijs duobus erāt, bene pascere, & bene arare. Cultura agri: cinis, aratio, intermissio, incensio stipularum, sterco ratio, occatio, runcatio.

Cinis, est incendium, ^b per quod ager inutilem humorem exudat.

Aratio dicta, quia de ære prius terrę culturam exercebant, antequam ferri fuisset vsus repertus. ^c Duplex est autem aratio, vernalis, & autumnalis.

Intermissio est, qua alternis annis vacuus ager vires recipit.

Sterco ratio est, lætaminis aspersio. Stercus autem vocatum, vel quia sternitur in agris, vel quod extergi oporteat quidquid fordidum in ciuitate redūdat, siue quod verius est à Sterce, qui & Stercutus dictus. Idē & fimus est, qui per agros iacitur. ^d Et dictus fimus quod fiat mus, id est, Stercus, quod vulgo lætamen vocatur, eo quod suo nutrimento læta faciat germīna, reddatque pingua arua & fecunda.

Occatio

Occatio est, cum rustici satione facta, bus dimissis, ^c grandes glebas cædunt, ac ligonibus frangunt: & dicta occatio quasi obcæcio, quod operiat. Occare igitur est operire terram semina, vites vel arbores.

Runcatio, est à terra herbas euellere. Nã rus terra est.

Sulcus à sole vocatus, quod profcissus solem capiat.

Veruactum dicitur, quasi verè actum, id est verno aratum.

Proscissio, est aratio prima, cum adhuc durus est ager.

Satio dicta, quasi feminis actio, vel quasi satorum actio. Serere autem vocatum, quia hoc cælo sereno faciendum est: non per imbres. Hinc est, & illud Virgilianum, Nudus ara, sere nudus. Messis à metendo, id est, recidendo dicta.

Seges autem de semine dicta, quod iacimus, siue à sectione.

^a Cap. II. Cultura agri cin. ar. interm. *Seru. ad Geor. initium.* Pingues autem efficit terras cinis, intermissio arandi, incensio stipularum, stercoratio, vnde etiam lætas ait. Nam fimus, qui per agros iacitur, vulgo lætamen vocatur.

^b per quod ager inutilem hum. exud. *Virg.* atque exudat inutilis humor.

^c Duplex autem est aratio. *à Servio ad. v. Vere nouo Geor. i.*

^d & dictus fimus, quod f. mus id est, stercus. *Mus terram interpretatus est supra lib. 2. c. 3. sed hac aliena putabat Chacon, & rectè nam & verba Seruij, quæ retulimus, ab Isidoro fideliter descripta credo. & simi etymologia Rabanus non meminit. dicitur etiam hodie ab Italis stercus lætame.*

^e Grandes glebas. *Festus.* Occare, & occatore Verrius putat dictum ab occædendo, quod cædat grandes globos terræ, cum Cicero venustissimè dicat ab occæcando fruges satas. *Vbi glebas, non globos, ex hoc loco legendum, sed prior etymologia vsus est Varro. lib. 1. de re. rust. c. 31. vineas nouellas fodere, aut arare; & postea occare, id est, comminuere, ne sit gleba. Gloss. Occat. Bardonii*

De frumentis. Cap. III.

Prima ^a Ceres cœpit vti frugibus in Græcia, & habere segetes translatis aliunde feminibus. Huius meminit Ouidius dicēs, Prima Ceres vnco glebam dimouit aratro, Prima dedit fruges, alimenta que mitia terris.

^b Frumenta sunt propriè, quæ aristas habent: ^c Fruges autè reliqua: Frumenta autem, vel fruges à frumendo, hoc est à ves-

cendo dictæ. ^d Nam frumen dicitur summam pars gulæ.

Primitiæ propriè sunt, quæ de frugibus præcerpuntur.

Triticum, vel à tritura dictum quod purissimum horreo condatur, vel quia granum eius commolitur, & teritur.

Far dicitur, eo quod initio frangeretur. ^e Apud antiquos enim molarum usus nondum erat: sed fumentum in pila missum frangebant, & hoc erat genus molendi.

^f Adoreum tritici genus, & quod idem vulgo semen dicitur. Ader quondam appellatum ab edendo, quia primo eo vsi sunt homines, siue quia in sacrificio ipsius generis panis ad aras offerebatur. Vnde adorea sacrificia dicuntur.

Siligo, genus tritici à selecto dictum. Nam in pane species eius præcipua est.

Trimestre triticum ideò nuncupatum, quia satum post tres menses colligitur. ^h Nã vbi propter aquam aliã me causam maturatione satio omissa est, præsidium ab hoc petitur.

ⁱ Alica, Græcum nomen est.

^k Alicastrum simile est alicæ, pondere, & bonitate præcipuum.

CHordeum dictum, quod præcæteris generibus frumeti aridum antè fiat, vel quod spica eius ordines habeat. ^l Horum tria genera. Primum Hexaticum vocatur, eo quod spica eius sex ordines habeat, quod quidam Cantherinum appellant, quoniam animalia melius, quàm triticum pascit, & homines salubrius, quàm malum triticum. Alterum Distichon, eo quod duos ordines habeat, hoc pleriq; Galaticum vocat. Tertium Trimestre, quia dum cogit necessitas, verno seminatur, & celeriter colligitur.

^m Scådula, à diuisione vocata. Duplex enim est, scanditurque, & diuiditur.

DCentenum appellatum, eo quod in plerisque locis iactus feminis eius in incrementum frugis centesimum renascatur.

Hinc & Milium à multitudine fructus vocatum.

Panicium dictum, quod multis in regionibus ex eo panis vice homines sustententur, quasi panificium.

Pistum, à pasto.

Sesamum, Græcum nomen est.

Farrago dicta à farre. Est enim herba hordeacea adhuc viridis: nec dum granis ad maturitatem turgentibus.

Ec 2

ⁿ Spicam

A Spicam de maturis frugibus abusiue dici mus. Nam proprie spica est, cum per culmi folliculum, id est extremum tumorem aristæ adhuc tenues in modum spiculi eminent.

o Arista appellata, quod prius ipsa arefcat.

p Culmus, est ipse calamus spicæ, qui à radicibus nascitur. Et dictus culmus, quasi calamus.

Folliculus, est theca frumenti, in qua granum seruatur interius. q Hæc super spicam vallo instructa munimen præterdit, ne auium minorum morsibus spica suis fructibus exuatur, aut vestigijs proteratur.

r Stipulæ, sunt folia seu vaginæ, quibus culmus ambitur, atque fulcitur, ne pondere frugis curuetur, quæ ambiunt culmum. Et dicta stipula quasi vsta, & quasi vstipula. Stipula dicta ab vsto: collecta enim messe vritur propter culturam agri. Item stipula, vel quia pars eius vritur, pars intetdum pro palea præciditur.

Palea à quibusdam vocari dicitur, quod pala ventiletur, ut frumenta purgentur. Gẽtiles autem paleam à quadam Pale frugum inuentrice nominauerunt: quam Cererem esse volunt. De qua Virgilius, Te quoque magna Pales, & te memorande canemus. Item alij à pabulo nuncupatam dicunt paleam, quod ea primum sola in pascendis animalibus præbebatur. f Cuius natura ex contrario tantum est frigida, vt obrutas niues fluere non sinat: adeo calida, vt maturefcere poma compellat.

a Cap. III. Prima Ceres cœpit vti frugib. in Græcia. Aug. 18. de ciuit. c. 6. Regnante autem Argo suis vti cœpit frugib. Græcia, & habere segetes in agricultura delatis aliunde seminib.

b Frumenta sunt prop. q. arist. hab. à Seru. Georg. 1. ad v. siliqua quass. legumen.

c Fruges autem reliqua. At seru. Æn. 1. ad v. Frugẽsque recept. Errant (inquit) qui discernunt frumenta à frugibus.

d Nam frumen dicitur summa pars gulæ. Seruius vtrouique.

e Apud antiq. -- molendi. à seru. Æn. 2. ad illud. & torrere p. f. & frang. saxo.

f Adoreum tritici genus. Festus. Ador farris genus, edor quandam appellatũ, ab edendo; vel quod aduratur, vt fiat tostum, vnde in sacrificio mola salsa efficitur.

g quod idem vulgo semen dicitur. Plinius de Zea lib. 18. c. 8. Est & hæc Italiæ in Campania, maximèque semen appellatur.

h Nam vbi propter aq. aliãmue caus. à Columell. lib. 2. c. 6.

i Alica Græcum nomen est. Latinum putat Festus:

Alica (inquit) dicitur, quod alit corpus. Charisius verò lib. 1. Alicam sine adspiratione dictam, Verrius tradit, & sic. multi dixerunt, Lucilius xv. Nemo est halicarius posterior te cum adspiratione dixit. ergo sub iudice lis est.

k Alicastrum simile est alicæ. Columell. ibid. Semè trimestre, quod dicitur alicastrum, idq. pondere, & bonitate est præcipuum.

l Horum tria gener. Ex eod. c. 9. nisi quod ad duo genera species omnes ordeï retulit.

m scandula. Al. scandalia. f. scandia. sic enim apud nos appellatur.

Centenum. Quod à Plinio Secale dicitur lib. 18. c. 16.

n Spicam de mat. -- eminent. à Seru. Georg. 2. ad illud: Spicea iam campis, & c.

o Arista appell. ex eod. Æn. 7. ad illud: Cursu læsisset aristas.

p Culmus. Idem Geor. 1. ad v. culmũq. leu. stipulæque: Culmus dicitur ipse calamus, stipulæ verò folia, quæ ambiunt culmum.

q Hæc super spicam, & c. Ambros. lib. Hexaem. 3. c. 8. Tum super ipsam spicam vallum struitur, vt quasi quadam in arce prætendat, ne auium minorum morsibus spica suis exuatur fructibus, aut vestigijs proteratur. Expressit autem Ambros. locum Cicer. ex lib. de senect.

a Stipulæ sunt folia. à Seru. & Ambros. ibid.

f Cuius natura ex contrar. tantum est frigid. & c. Aug. lib. 2. de ciuit. c. 7. De palea sic frigente, vt fluere niuem non sinat, sic calente, vt maturefcere poma compellat.

De leguminibus Cap. IV.

Legumina à legendo dicta, quasi electa. Veteres enim meliora quæque legebant: b siue quod manu legantur, neque sectione requirant.

Leguminum plurima genera, ex quibus Faba, Lenticula, Pisum, Faselus, Cicer, Lupinum gratiora in vsum hominum videntur.

Faba, Græca etymologia, à vescendo vocabulũ sumpsit, quasi faga. Φάβη enim Græcè comedere dicitur. c Primum enim homines hoc legumine vfi sunt. Huius species duæ, quarum altera communis, altera Ægyptia.

DFaba Fresca dicta, eo quod eã homines frendant, id est, frangant, & molendo comminuant.

Lens vocata, quod humida & lenta est, d vel quod adhæret humi.

e Faselus autem, & Cicer Græca nomina sunt, f sed Faselus vile genus leguminis, quia omne quod abundat vile est, hoc autem semen abundanter iuenitur.

g Lupinus, Græcum & ipsum nomen est, de quo Virgilius, -- Tristisque lupini, quia vultum gustantis amaritudine contristat, vnde

vnde eos præ amaritudine, nec vermibus nec ullum animal comedit.

Medica, Vicia, Eruum, pabulorum optima sunt.

Medica dicta, quia à Medis translata est in Græciam, tempore quo eam Xerxes rex Persarum inuasit. Hæc semel feritur, & decem annis permanet, ita ut quater, vel sexies possit per annum recidi.

Vicia dicta, quod vix ad triplicem perueniat fructum: cum alia legumina prouentum habeant fertilem, vnde & Virg. Aut tenues foetus viciae.

Pisa, quod ea pensabatur aliquid auri minutum. Nam pis aurum dicitur.

Eruum, à Græco trahit vocabulum. Hoc enim illi ἔρρον dicunt, quod dum sit quibusdam pecoribus infestum, tauros tamen pingues efficit.

* Cap. IV. Legumina à legendo— veteres enim meliora quæq; leg. Seru. Georg. 1. ad illud. Maxima quæq; manu legeret: Hinc, inquit, quidam volunt dictum legumen.

b siue quod m. leg. n. s. r. Ex eod. ad v. Siliqua quassante legumen. Varro lib. 1. de re rust. c. 23. de cicere: hoc enim quoque legumen, ut cætera, quæ velluntur è terra, non subsccantur, quæ quod ita leguntur, legumina dicta.

c Primum n. homin. hoc leg. vti sunt. Plin. lib. 8. t. 12. Sequitur natura leguminum, inter quæ maximus honor fabæ, quippe ex qua tentatus sit etiam panis:

d vel quod adhæret humi. Al. humida— Alij lentem, quasi lenem dictam volunt ex verbis Plinij: Inuenio apud auctores æquantitatem fieri vescentibus ea.

e sed faselus, & cicer Græc. Cur cicer Græcum nomen dixerit, querendum.

f sed faselus; vile genus: Vilemque faselum, dixit Virg. reliqua Seru. ibidem.

g Lupinus, Græcum & ipsum. ἀπό τῆς λέξης dictus lupinus, eoque etiam videtur respexisse Virgilius.

h quo eam Xerxes rex Pers. Seru. Georg. 1. ad illud. Tunc te quoq; Medica putres Accipiunt sulci: Hæc autem herba à Medis translata est in Græciam, quo tempore eam inuasit: Plin. lib. 18. c. 16. A Medis aduecta per bella Persarum, quæ Darius intulit. Sed cur Xerxes pro Dario substituerit Isidorus, id anxie peruestigandum non putauimus.

i Hæc semel feritur— recidi. Ex Columel. lib. 2. cap. 11.

k vicia dicta. Seruius ad verba Virgiliij ab Isidoro citata: Mirè tenues ait, Nam vicia vix ad triplicem peruenit fructum, cum alii leg. p. h. felicissimum, & fertilem. ex his verbis Isidorus notationem qualencumq; confecit. Sed placet Varronis nobis etymologia lib. 1. cap. 31. vicia dicta à vinciendo, quod item capreolos habet, ut vitis, quibuscum sursum versus serpit ad scapum lupini, aliumue quem, ut hæreat, id solet vincire.

A¹ Nam pis aurum dicitur. f. nam inde Pisaurum dicitur. Seru. Æn. 6. ad illud. Aspice Torq. & referentem signa Camill. Nam Pisaurum (inquit) dicitur quod illic aurum pensatum est. Sed reijciebat hæc Chacon, ut adulterina.

m Tauros tamen pingues eff. Virgil. eclog. 3. Eheu quam pingui macer est mihi taurus in eruo.

De vitibus. Cap. V.

Vitis^a plantationem Noë primus instituit, rudi adhuc seculo. Apud Græcos autem inuentorem vitis Liberum appellant. Vnde & cū gentiles post mortem Deū esse voluerunt.

Vitis dicta, quod vim habeat citius radicandi. Alij putant vites dictas, quod inuicē se vitis innectant, vicinisque arboribus repando religentur. Est enim earum natura flexibilis, quia quasi brachijs quibusdam, quicquid comprehenderit, stringunt.

c Labrusca, est vitis agrestis, quæ in terræ marginibus nascitur. Vnde & Labrusca dicta à labris, & extremitatibus terræ.

d Codex dictus, quasi Caudex. Sic enim & veteres clodum pro claudio dicebant.

Sarmentum à serendo, quasi serimentum.

e Malleolus, est nouellus palmes innat^o prioris anni flagello, cognominatusque ob similitudinem rei: quod in ea parte, quæ deciditur ex veteri sarmento prominens, vtrimque mallei speciem præbet.

C f Spadones, sunt surculi fruge carentes, ex ipsa appellatione, quod sint inhabiles fructui, & sterilitate affecti.

g Sagittam rustici vocant, nouissimam partem surculi: siue quia longius recessit à matre, & quasi prosilit: seu quia acuminis tenuitate teli speciem præfert.

h Summitates vitium & fruticum Flagella nuncupantur, eo quod flatu agitentur.

i Palmes, vitis materia mollis, qui per nouella brachia emissus fructum affert. Nam idè rustici partem vitis palmitem dicunt: Palmes enim deriuatiuum nomē est, quod nomen paragogum dicitur, quod à palma deriuetur. Palma enim habet nomen prototypum, quod dicitur principale, ab eo quod ex se deriuatum faciat.

l Pampinus, est folium, cuius subsidio vitis à frigore, vel ardore defenditur, atque aduersus omnē iniuriam munitur. Qui idè alicubi intercisus est, ut & solem ad maturitatem fructus admittat, & umbram faciat.

Ec 3 Ec

Et dictus pampinus, quod de palmitate pen- A
deat.

^m Capreoli dicti, quod capiant arbores, sunt enim cincinni siue vncinoli: quibus se innectere vites, & suspendere solent arboribus, quo adminiculo freti palmitate ⁿ vëtos, ac turbines contemnere queant, & ^o sine lapsu periculorum fructus suos sustineant, ac sese vaga proceritate diffundant.

^p Corymbi, sunt annuli, qui proxima que- que ligant & comprehendunt: ne longius laxati palmitate ventorū flatibus dissipentur.

Vux dictæ, quod intrinsecus humore sunt B
plenæ, & succiq. & pinguedinis. ^r Nam humidum est, quod exterius humorē habet, vuidum quod interius.

Acina ----

Botrus ----

^s Racemus est botrionis pars, & botrio Græcum est.

^t Suburbanæ vux quædam dicuntur, quia fructus earū ad escam velut pomum in vr- bibus venditur. Cōmendat enim eas, & spe- cies, & saporis iucūditas, ex quibus sunt Præ- coquæ, Duracinæ, Purpureæ, Dactyli, Rho- dia, Lybicæ, Ceraunæ, Stephanitæ, Tripe- danie, Vnciaræ, Cidonitæ. Durabiles autem per totam hyemē Venuculæ, & Numisianæ.

^v Præcoquæ vocatæ, quod cito maturescāt, & ante omnes sole coquantur. Has ^x Lageos dicunt, quod currant ad maturitatem velo- citer, vt lepus.

Purpureæ, à colore dicuntur.

^y Dactyli, à longitudine.

Rhodix, & Lybicæ, à regionibus nuncu- patæ sunt.

Ceraunæ verò, quod rubeant, velut ignis.

^z Stephanitæ, à rotunditate.

Vnciaræ, à magnitudine.

Genera autem vuarum, quæ vino deser- uunt plurima. Ex quibus ^a Aminea dicta, quasi sine minio, id est, siue rubore. Album enim vinū reddit, quæ, cum sit vnus nominis, nō vnā speciem reddit. Amineæ duæ gemi- næ ab eo dictæ, quod duplices vvas mit- tant.

^b Aminea lanata, quia plus omnibus lanef- cit lanugine.

Rubeliana dicta, quia eius materia rubet.

Fæcinia, minuti acini, & duræ cutis vvas habet, ^c nobilitate Amineam sequitur, fæ- cunditate præcedit. Quam proinde Fæci- niam vocat, quod plus quàm cæteræ fæ- cis afferat.

^d Apianæ vinum dulce faciunt: quas nisi ci- to legas, pluuijs & ventis, & maximè apibus infestantur, quarum deprædatione Apianæ cognominate sunt.

Balanitæ, à magnitudine nomen sum- pserunt. *βάλανον* enim Græci glandem vo- cant.

Biturica, à regione nomen sortita est, tur- bines, & pluuias, & calores fortissimè susti- nēs, nec in macra terra deficiens, huius me- riti, & Basilisca est.

^e Argitis, Græcula vitis, generis albi, fer- tilis.

Visula, materiam, & breuem, & latum fo- lium mittens: cuius fructum nisi primo tem- pore colligas, aut ad terram decideret, aut hu- more putresceret.

^f Inerticula, nigra est, quam Græci Ame- thyston vocant, boni vini, & lenis, à quo etiam nomen traxit, quod iners in tentan- dis neruis habeatur, quamuis gustui non sit hebes.

^g Mareoticæ à regione Ægypti Mareotis dictæ, vnde prius venerūt, sunt enim, & al- bæ, & nigre.

^h Heluolæ, quas quidam varias appellant, neque purpureæ, neque nigre: ab heluo co- lore ita dictæ, subalbi tamen musti. Heluim enim est nigrum, candidumque colore. Nā heluum nec album, nec nigrum est.

ⁱ Tertius locus vitium, quæ sola fœcundi- tate commendantur, abundantia copio- sa, multumque vini fluens.

^k Vitiscionia, vvas grandes magis, quàm multas habet: nomen autem inde hoc su- mens quod multum vini fluat.

^l Syriaca, vel quia de Syria allata, vel quia nigra est.

Multa autem genera vitium sunt, quæ ra- D
men mutatione loci, & qualitate, & no- men amittunt.

Vitibus inter cætera magis ista conueniūt, oblaqueatio, putatio, propagatio, fossio.

^m Oblaqueare, est circa codicē terram ape- rire, & velut lacus efficere. Hoc aliqui exco- dicare appellant.

Putare, est virgam ex vite superuacuum refecare, cui ^o flagellis luxuriat. Putare enim dicitur purgare, id est, amputare.

Traducere, transducere. Propaginare ve- rò, flagellum vitis terræ submersum sterner- e, & quasi porrò pangere. Hic ⁿ propagines à propagare, id est, protendere dicuntur.

Fodere verò, est foueā facere, quasi fouere.

^a Cap.

- Cap. V. Vitis d. q. vim habeat citius radicandi. *à vita scilicet, vel vi.*
- Est enim earum natura flex--string. *Ambros. libro 3. hexaem. c. 12. de vite.* Deinde quia natura flexibilis (sive, ut est in veteri libro, fluxilis) & caduca est, quasi brachijs quibusdã ita clauiculis, quidquid cõprehenderit, stringit.
- Labrusca-- terra. *è Seru. Eclog. 5.*
- Codex d. q. caudex. *Seru. Georg. 2. Quin & caudicib. sectis: Caudicib. posuit pro codicib. sicut caulem pro colem, sauricem pro sorice dicitur.*
- Malleolus-- præbeat. *è Columell. lib. 3. c. 6.*
- Spadonis. *Ex eod. lib. c. 10.*
- Sagitam-- præfert. *è c. 17.*
- Summitates vitium. *Ita Seru. Georg. 2. ad--neue flagella Summa pete. è Varro. lib. 1. c. 31.*
- Palmes, &c. quod nomen *παράγωγον* dicitur. *Chavissus lib. 3.* Sunt quædam verba quæ *παράγωγα* appellantur, quæ à primitiui verbi declinatione, & mutationem, & adiectionem capiunt.
- *πρωτότυπον*, quod dicitur principale. *Idem lib. 1. cap. de Analogia;* Nomina quædam sunt principalia, quæ Plinius secundus eodem libro, faciendi appellat, ut aqua; ex quib. possessiua nascuntur, quæ patiedi vocat, ut aqualis.
- Pampinus, est folium, &c. *Ex Ambros. lib. 3. hexaem. cap. 12.*
- Capreoli quod capiant arbores. *Varro. lib. 1. c. 51.* Ex altera parte caprea dicta, quod parit capreolũ. Is est coliculus viteus, intortus, ut cincinnus, is enim vites ut teneat, serpit ad locum capiundum. Ex quo à capiẽdo capreolus dictus. *Verius tamen, capreolum à nobis propter teneritudinem dictum, ita uti à Græcis μόσχοι, id est vituli, dicuntur rami nouelli.*
- Ventos, ac turbineas contemnere. *Ita omnino legendum ex veterib. libb. respexitq. ad Virgilij verba Georg. 2. eiusmodi de re. Viribus eniti quarum, & contemnere ventos Assuescant.*
- Et sine lapsus periculor. *Lapsu periculorum libb. omnes. pediculorum quidam reponunt, quod pediculi & fructuum, & foliorum dicantur. Quib. Plinius repugnat lib. xv. c. 28. Dependent (inquit) alia pediculis ut pyra, alia racemis ut vua, & palma, alia & pediculis, & racemis ut ederæ, sambuci. Quid si lapsus periculor. dixit, Isidorus, (ut Catullus casus alios periculor: sine lapsus periculo volebat Chacon.*
- Corymbi, sunt annuli. *Item inf. cap. 9. Corymbis, quos annulos vocamus, nisi forte Corynni legendum. Hesych: κόρυμνα κόσμησις ἢ γυναικῶν περιτραχῆλις. Nam quod masculino genere enuntiauit Isidorus, haud magni referre arbitror.*
- Succiq. & pinguidinis. *Al. succiq. pinguedine.*
- Nam humidum est, quod extrinsecus. *è Seru. Eclog. 10.*
- Racemus est Botrionis pars. *Ex eod. Georg. 2. ad illud. Et turpes auibus prædam fert vua racemos.*
- Suburbanæ vuæ, *è Columell. libro 3. cap. 2. Vid. etiam Plin. lib. 14. c. 3.*
- Præcoquæ. *Seru. Præciq. quasi præcoquæ, quod ante alias solè coquantur.*
- Lageos. *Seru. ad--tenuisq. lageos: Lageos est, quæ Latinè Leporaria dicitur.*
- Dactyli. *Plin. Dactylides.*

- Stephanitæ. *Idem: & coronario naturæ Iusu Stephanites acinos folijs intercurfantibus.*
- Aminea q. sine minio. *è seruo ad illud. Sunt & Aminex vit. Georg. 2. vbi multa Pierius de voce, & de vini genere.*
- Aminea lanata. *Ita dicitur à Columella, & Plinio.*
- Nobilitate Amineam sequitur. *Hac de Nomentanis Columella, quas tamen cum Rubellianus, & Facenijs ipse & Plinius coniungunt.*
- Apianæ, &c. *è Columell.*
- Argitis-- Visula matetiam breuem. *è Columella. è quo Visulam suam in locum restitimus, quæ hic nulla erat: Nisi si quis vulgatam lectionem secutus Vastam pro visula malit legere; ut hac omnia de Argite dicantur. sed accidisse hic credo quod in Inerticula, quæ statim sequitur, Quod cum sine in Isidoro, siue apud Columellam, vox materijs in Argite, præcederet, in Visula materiam breuem sequeretur; librarij sequentia verba describerent; quæ de Argite interponenda fuerant, cum nomine ipso Visula omitterent. Itaque sic fortasse locus integer legendus. Argitis Græcula vitis generis albi, fertilis vastis materijs, & vis exuberat. Visulæ breuem materiam & latum folium, &c.*
- Inerticula-- hebes. *Ex Columell. ibid. è quo Amethyston reposuimus inuitis omnib. libris. Nã vox amaraciõ quæ hic vulgo legitur, ex Heluinaceis vis, de quibus agit statim Columella, huc compulsam, aiebat Chacon.*
- Mareoticæ. *è Seru. ad v. sunt & Mareotides albæ Georg. 2.*
- Heluolæ. *Heluenacas vocat Plinius, nos vulgo hebenes.*
- Tertius locus--fluens. *Hic tertio loco locus hic nullus est. Itaq. expungendum censeo.*
- Vitiscionia, &c. *Vitiscionie nomen ignotum. De Spionia columella: At Spionia dapsilis musto, & amplitudine magis vuarum, quam numero fertilis.*
- Syriaca. *Plin. est & nigra Aminæ, cui Syriacæ nomen imponunt.*
- Oblaqueare-- appellant. *Ex Pallad. lib. 2. c. 1. Video oblaqueare apud auctores de re rust. passim scribi. Sed cur Gorth. libror. scriptura displiceat, in quib. omnib. oblaqueare. Si oblaqueare est lacus circum facere.*
- Propagines à propagari. *i. protend. seru. An. 4. ad illud: Genus alto à sanguine Teuteri Proderet modo (inquit) protenderet. i. propagaret.*

De Arboribus. Cap. V. I.

D Arborũ nomen, siue herbarum, ab aruis inflexum creditur, eo quod terris, fixis radicibus adhærent. Vtraque autem ideo sibi penè similia sunt, quia ex vno alterum gignitur. Nam dum sementem in terram icceris: herba prius oritur, dehinc cõfota surgit in arborem, & infra paruum tempus, quàm herbam videras, arbustum suspicis.

Arbustum, arbor nouella & tenera in qua insertio fieri potest, & dicta arbusta, quasi arboris hasta. Alij a arbustum locum, in quo arbores sunt, volunt accipere, sicut salictum. Sic & virectũ, vbi virgulæ, & virentes.

Arbor autem & fructifera & sterilis: arbor autē non nisi fructifera. Genere autē feminino arbores dicimus, poma vero neutro.

Frutex brevis est appellatus, quod terram fronde tegat: cuius plurale nomen fruteta, arbor alta est.

Sylva vero, spissum nemus & breue. ^b Sylva dicta quasi xilua, quod ibi ligna cædantur. Nam Græci ξύλον lignum dicunt. Multa enim Latina nomina Græcam plerumque etymologiam recipiunt.

Nemus à numinibus nuncupatum, quia pagani ibi idola constituiebant. Sunt enim nemora arbores maiores, umbrosæ frondibus.

Lucus, est densitas arborum solo lucē detrahens, tropo antiphrasi, eo quod non luceat, siue à luce quod in eo lucebāt funalia, vel cerei propter nemorum tenebras.

Saltus, est densitas arborum alta, vocata hoc nomine, eo quod exiliat in altum, & in sublime confurgat.

^c Auiaria secreta nemora dicta, quod ea aues frequentant.

^d Recidiua, arborū sunt, quæ, alijs sectis, repullulant. Alij recidiua à cadendo dicunt, quia post casum nascuntur. Alij à recidendo & repullulando dixerunt: ergo recidium, vbi mors, aut casus.

^e Insitio dicitur, cum fisso trunco surculus fecundæ arboris sterili inseritur: aut oculorum impositio, cum inciso cortice, libro alienæ arboris germen immititur.

^f Plantæ sunt de arboribus: Plantaria verò quæ ex seminibus nata sunt cum radicibus, & à terra propria transferuntur.

Cespites, frutices sunt, quasi cuspites, vel quasi circa pedes.

Frondes, quod ferant virgulta, vel umbras, sunt autem causa umbrarum.

Oculi, nodi sunt, ex quibus frondes exeunt.

Radix appellatur, quod quasi radijs quibusdam fixa terris, in profunda dimergitur.

^g Nam Physici, dicunt parem esse altitudinem radicum & arborum. Alij radicem à similitudine radiorum dictam putant, vel quia si eradatur, non repullulat.

Truncus est, statura arboris insitens radici.

^h Corticē, veteres corucem vocabant. Dicitur autē Cortex, quod coriolignum regat.

ⁱ Liber, est corticis pars interior, dictus à liberato cortice, id est, ablato. Est enim medium quoddam inter lignum & corticem.

Rami sunt, qui de trunco manant, sicut à ramusculis cætera.

Surculi, à præcisione ferræ nuncupati.

^k Virgultū est, quod de radice pullulat, Ramus, qui de ipso robore arboris: Virga, quæ de ramis. Propriè autem Virgultum appellatur, quod ad radicem arboris nascitur, & quasi inutile ab agricolis amputatur. Et hinc dictum Virgultum, quia ex virga tollitur. Virga vel à virtute dicitur, quod vim in se multam habeat, vel à viriditate, vel quia pacis indicium est, quod vim regat. Vnde hæc vtuntur Magi ad placandos inter se serpentes, ^l & idcirco in ea hos sustinent illigatos. Hæc etiam Philosophi, & ^m reges, ac magistri, & nuncij, & legati vtuntur.

ⁿ Flagella dicuntur, vt prædiximus, summa arborū partes, ab eo quod crebros ventorum sustinent flatus.

^o Cymas vocatas (dicunt) quasi comas.

Folia Græcè φύλλα dicuntur, inde est ad nos hoc nomen per deriuationē translatum.

Flores nominati, quod cito defluat de arboribus, quasi fluores, quod cito soluantur. In his duplex gratia, coloris & odoris. Austro enim flores soluantur, Zephyro fiunt:

Germen dicimus, surculū prægnantem, à gerendo: vnde & germinatio.

^p Fructus nomen accepit à frumine, id est eminente gutturis parte, qua vescimur. Inde & fruges. Fructus autem propriè dicuntur agrorum, & arborum, quibus vtique vtimur. In animalibus verò abusiue, & translatiue vocamus fructum.

Poma dicta ab opimo, id est, à copiæ vberitate. Matura dicuntur, quia apta sunt ad mandendum: sic & immatura, quia priusquam matura fiant, dura sunt ad mandendum.

Ligna dicta, quia incensa conuertuntur in lumen. ^q Vnde & lychnum dicitur, quod lumen det.

Hastula à tollendo nuncupata, quasi ab stula: ^r Fomes est hastula, quæ ab arboribus excutitur recisione, aut hastulæ ambustæ, aut ligna cauata, à fungis nomine accepto, quod ita capiat ignem. De quo Virgilius, raptiq. in fomite flammam.

^s Torris, lignum adustum: quem vulgus Titionem appellat, extractū ex foco, semustum, & extinctum.

^t Quisquilix, stipulæ immixtæ surculis, & folijs aridis. Sunt autem purgamenta terrarū.

Caries, putredo lignorum, dicta hoc nomine, quod eueniat lignis virtute carentibus.

D.

- a Cap. VI. Arbustum locum--salictum. *Verba sunt Seruij Eclog. 3.*
- b Sylua dicta q. xylua. *F. xyla, dicta autem Sylua à πὸ τῆς ὑλῆς. s. pro adspiratione succedente.*
- c Auiaria. è *Seru. Georg. 2. ad illud--rubent auiaria baccis.*
- d Recidiua. è *duob. Seruij locis Æn. 4. ad.-- recidiua manu p. P. v. & Æn. 10. ad illud. Dum Latium Teucri, recidiuaq. Pergama quarunt.*
- e Infisio d. cum fisco trunco--immittitur. *Ex eod. Georg. 2. ad illud--arbutus horrida, vbi fisco, non infixo ex hoc loco, & manuscrip. Seruij lib. legendum est.*
- f Plantæ--Plantaria--transfer. *Ex eod. ibid.*
- g Nam Physiici dicunt, &c. *Ex eod. Æn. 4.*
- h Corticem veteres corucem. *Corium lubenter legitur ex vestigijs quantumuis lubricis, Tarraconen. codicis. Truncus est statura arboris insistens radice, veteres quorum voce vocabatur.*
- i Liber. è *Seru. Eclog. 10.*
- k Virgultum, quia ex virga. *Al. quia hæc virga.*
- l Et idcirco in ea hos sustinent illigatos. *Vt in Mercurij caduceo videmus.*
- m Reges, ac magistri. *Magistri vel puerorum: vel magistratus: sic. n. alibi Isidorus vsurpat.*
- n Flagella dicuntur. è *Seru. vbi sup. c. 5.*
- o Cymas--q. comas. *Item inf. cap. 10. cyma quasi coma.*
- p A frumine i. eminent. g. p. è *Seru. Æneid. 1.--ad v. frugesq. receptas.*
- q Vnde & lucinium. *F. Lychnus, vel ellychnium.*
- r Fomes est astula. *Dicitur à nobis hodie vulgo assilla. Sed Festus: Fomites sunt assulæ ex arborib. dum cæduntur excussæ. Opilius adustas iam vites vocari existimat fomites.*
- s Torris lignum adustum *hieronym. in Zachar. c. 3. Cur quasi torrem, quem vulgo titionem vocant, Iesum conaris obruere, qui de Babylonica captiuitate, quasi semustus euasit.*
- t Quisquiliæ. *Festus. Quisquiliæ, putant dici, quidquid ex arboribus minutis surculorum cadit, velut quidquid cadit.*

*De Proprijs nominibus arborum.
Cap. VII.*

PALMA^a dicta, quia manus victricis ornatus est, vel quòd oppansis est ramis, in modum palmæ hominis. Est enim arbor insignis victoriæ, proceròque ac decore virgulto, diuturnisque frondibus vestita, & folia sua sine vlla successione conseruans. Hæc Græci Phœnicem dicunt: quòd diu duret, b ex nomine auis illius Arabiæ, quæ multis annis viuere perhibetur. Quæ dum in multis locis nascatur: non in omnibus fructus perficit maturitatem. Frequenter autem in Ægypto, & Syria. Fructus autem eius dactyli, à digitorum similitudine nuncupati sunt: quorum etiam & nomina variantur. Nam alij

A appellantur palmulæ, similes Myrobalanⁱ. Alij Thebaici: c qui & Nicolai. Alij^d nucuales quos Græci Caryotas vocant.

Laurus, à verbo laudis dicta. Hac enim cum laudibus victorum capita coronabantur. Apud antiquos autem Laudea nominabatur, postea d littera sublata & subrogata r dicta est laurus, vt in auriculis, quæ initio aurdiculæ dictæ sunt, & medidies, qui nunc meridies dicitur. e Hanc arborē Græci δάφνη vocant, quòd nunquam deponat viriditatē, inde illa potius victores coronantur. f Sola quoque hæc arbor vulgo fulminari minimè creditur.

B Malum à Græcis dictum, quòd sit fructus eius pomorum omnium rotundissimus. Vnde & hæc sunt vera mala, quæ vehementer rotunda sunt. h Malum Matianum à loco vocatum, vnde prius aduectum est. Nam multæ arbores nomina ex prouincijs & ciuitatibus, de quibus allatæ sunt, acceperunt. Virgilius, Amantibus, quid ex malo queri soleat, ostendit.

Mala Cydonia nomen sumpserunt ex oppido, quòd est in insula Creta, de qua dicere solent Græci, vrbium Cretensium matrem. **C** Cydoniam: ex cuius pomo i cydonitum conficitur. k Fit quoque ex ea & vinum quo languentium desideria falluntur. Nam specie, & gustu, & odore cuiuslibet vini veteris imaginem representat.

l Melimelum, à dulcedine appellatum, quòd fructus eius mellis saporem habeat, vel quòd in melle seruetur, m vnde & quidam. Si tibi Cecropio saturata Cydonia melle Ponentur, dicas: hæc melimela placent.

Malum Punicum dicitur, eo quòd ex Punica regione sit genus eius translatum. n Idem & Malogranatum, eo quòd inter corticis rotunditatem granorum contineat multitudinem. Arbor autem Malogranata est generis fœminini, pomum verò generis neutri. o Flores malorum à Græcis appellati sunt κύνικα: p Latini Caducum vocant. q Agrestium autem malorum flores Græci βαλάνια appellauerunt, quorum alij albi, alij purpurei, alij rosei reperiuntur, similes floribus Mali Punici. r Negant medici Mali Punici corpora nostra nutrir: sed eo sic opinantur vtendum, vt medicari potius, non alere, videatur,

Malum Persicum, cui breuis admodum vita concessa est: s trium generum esse fertur, Duracinum, Armenicum, & Persicum. Duracinum

racinum nuncupatur, eo quod pomum A eius in gustu acorem referat. Armeniacum dicitur, quod primum genus ab Armenia fit aduectum. Persicum vocatum, quod eam arborem primus in Ægypto scuerit Perseus, à quo se oriundos Ptolemæi ferebant. Hæc in Perside fructum generat intersectorium, apud nos autem iucundum ac suauem. ^v Horum aliud præcox, aliud vocatur æstiuum.

^z Medica, arbor cuius nomen etiam in carminibus Mantuanis inclaruit, asportatâ primum à Medis, vnde & vocabulum sumpsit. ^v Hanc Græci κεδρόμηλο. Latini Citriâ vocant, quod pomû eius ac folia cedri odorem referant. Malum eius inimicum venenis, & hoc est quod idem poeta intelligi voluit, cum tradat ex illa foueri animam. ^z Hæc arbor omni penè tempore plena est pomis, quæ in ea, partim acerba, partim matura, partim adhuc in flore sunt posita, quod in cæteris arboribus rarum est.

Mella, quam Græci Lotô appellant, ^a quæ vulgo propter formam & colorem Faba Syriaca dicitur. Arbor est enim magna, fructû ferens commestibilem, ^b maiorem pipere, gustu suauem, vnde & Mella vocata est.

Coccimela, quam Latini ob coloré Prunû C vocant, alij ^c à multitudine enixi fructû Ni xâ appellant. Cuius generis Damascena melior, à Damasco oppido, vnde prius asportata est, dicta: cuius solum pomû stomacho mederi probatur: nam cætera noxia perhibentur. ^d Hæc sola arbor gummi glutinosum, & compactiuum distillat, quo & medici, & scriptores vtuntur.

^e Elæomeli, nascitur in Palmyra Syriæ ciuitate, ex eo ita appellata, quod ex trunco oleum defluat in crassitudine mellis, saporis suavis.

^f Epimelis Sorbo similis, mediocris arbor & flore candidulo, dicta quod dulcedine sit eius fructus & acuto sapore cômixtus. Hæc arbor ætate durat exigua.

^g Melopos, arbor in Africa Punica lingua vocata, ex qua profluit lentus succus, qui à loco Ammoniacus nominatur.

^h Mespilus, arbor spinosa, fructu similis malorum: sed paullo breuiore, vnde & appellata, quod pilulæ formam habeant eius poma.

ⁱ Pyrus vocata videtur, quod in ignis speciem deformata est: nam hoc genus pomi ab amplo incipit, & in angustum finit, sicut

ignis. Pyrus autem arbor, fructus eius pyrum est. Cuius multæ species, ex quibus. ^k Crustumia sunt pyra ex parte rubentia, ab oppido Crustumio nominata. ^l Poma pyri iumentis imposita, vel si pauca, vehementer onerosa dicuntur esse.

^m Cerasus, à Ceraso vrbe Ponti vocata. Nam Lucullus, cum Cerasum ciuitatē Ponti delesset, hoc genus pomi inde auexit, & à ciuitate Cerasum appellauit. Arbor autem Cerasus, pomum cerasum dicitur. Hoc etiâ & ante Lucillum erat in Italia, sed durum, vnde & Cornum appellatum est. Est autem arbor apta hastilibus. Vnde & Virgilius, bona bello Cornus.

Ficus Latine à fœcunditate vocatur. Feracior enim est arboribus cæteris. Nam ter quaterque per singulos annos generat fructum, atque altero maturescente, alter oboritur. ⁿ Hinc & Caricæ à copia nominatæ. Ficus Ægyptia fœcundior fertur, cuius lignû in qua missum illico mergitur, & cum in limo aliquandiu iacuerit, deinde in superficie sustollitur, versa vice naturæ, quâdo madefactum debuit humoris pondere resistere. Antea athletæ ficis alebantur: ^o priusquam eos Pythagoras exercitator ad carnis vsum, qui fortior cibus est, transtulisset. A senibus in cibo sæpius sumptæ ficus, rugas eorum feruntur distendere. ^p Tauros quoque ferocissimos ad fici arborem colligatos repente mansuescere dicunt.

Caprificus appellata, eo quod parietes quibus innascitur carpit. Rumpit enim, & prodit ex latebris quibus concepta est. Alij putant Caprificum dictâ, quod ficus arbor eius remedio fœcunderetur.

Morus à Græcis vocata, quam Latini Rubum appellant, eo quod ^q fructus eius velut virgulti rubent. ^r Est enim Morus syluestris fructus afferens, quibus in deserto pastorum fames ac penuria confortetur. ^s Huius folia superiacta serpenti feruntur interimere eum.

Sycomorus, sicut & Morus Græca nomina sunt. Dicta autem Sycomorus, quod sit folijs similis Moro. Hanc Latini Cellam appellant ab altitudine, quia non est breuis vt Morus.

Nux appellata: quod vmbra, vel stillicidium foliorum eius proximis arboribus noceat. Hanc alio nomine Latini ^t Iuglandem vocant, quasi Iouis glandem. Fuit enim hæc arbor consecrata Ioui, cuius pomum tantam

Vini

vim habet, vt missa inter suspectos herbarum vel fungorum cibos, quicquid in eis virulentum est, exsudet, rapiat, atque extinguat.

^v Nuces autem generaliter dicuntur omnia testa corio duriori, vt Pinæ, Auellanæ, Iuglandes, Castanæ, Amygdalæ. Hinc & nuclei dicti, quod sint duro corio testati. At contra poma, omnia mollia, mala dicta: sed cum adiectione terrarum in quibus antea nata sunt, vt Persica, Punica, Matiana, Cydonia, &c.

Amygdala, nomen Græcum est, ^x quæ Latinè nux longa vocatur. ^y Hanc alij Nuciclam vocant, quasi minorem nucem. De qua Virgilius. Cùm se nux plurima syluis Induct in florem. Cunctis enim arboribus prior se flore vestit, & ad ferenda poma, arbuta sequentia præuenit.

^z Auellanæ, ab Auellano Campaniæ oppido, vbi abundat, cognominata sunt. ^a Hæ à Græcis Ponticæ appellatur, eo quod circa Ponticum mare abundant.

Castaneam, Latini à Græco appellant vocabulo. Hanc enim Græci κάστανον vocant, propter ^b quod fructus eius gemini in modum testiculorum intra folliculum reconditi sunt, qui, dum eijciuntur, quasi castrantur. Hæc arbor, ^c simul vt excisa fuerit, tanquam syluam ex sese expullulare consuevit.

^C Ilex ab electo vocata. Huius enim arboris fructum homines primum ad victum sibi elegerunt, vnde poeta, Mortales primiructabant gutture glandem. Prius enim, quam frumenti vsus esset, antiqui homines glande vixerunt.

^d Suberies, arbor, ex qua validissimus cortex natatorius extrahitur. Et ideo appellata Suberies, eo quod fructus eius sues edunt: porcorum enim sunt alimenta non hominum, & dicta Suberies, ^e quasi subedies.

Fagus, & Esculus arbores glandiferæ ideo vocatæ creduntur, quod harum fructibus olim homines vixerint: cibumque sumpserint, escamque habuerint. Nam ^f Esculus ab esca dicta, ^g Fagus verò à Græco vocabulum traxit. ^h Φάγειν enim Græcè comedere dicitur.

^h Xyliglycon, quam Latini corruptè Siliquam vocant, ideo à Græcis tale nomen accepit, eo quod ligni eius fructus dulcis. ⁱ Ξύλον quippe dicit lignum γλυκόν dulce. ⁱ Huius arboris pomo succus expressus, Acatia à Græcis dicitur.

^k Pistacia, quod cortex pomi eius Nardi pistici odorem referat,

Pinus, arbor picea, ab acumine foliorum vocata. ^l Pinum enim antiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam Pitin, aliam ^m Græci πένκην vocant, quam nos Piceam dicimus, eo quod desudet picem. Nam & specie sibi differunt. In Germaniæ autem insulis huius arboris lacryma electrum gignit. Gutta enim defluens rigore, vel tepore in soliditatem durefcit, & gemmam facit de qualitate sua nomen accipiens, id est succinum: eo quod succus sit arboris. ⁿ Pinus creditur prodesse cunctis, quæ sub ea feruntur: sicut nux nocere omnibus.

^B Abies dicta, quod præ cæteris arboribus longe eat, & in excelsum promineat. ^o Cuius natura expers est terreni humoris, ac proinde habilis, atque leuis habetur. De qua Virgilius. Et casus abies visura marinos: quia ex ea naues fiunt. Hanc quidam Gallicam vocant propter candorem. Est autem sine nodo.

Cedrus, quam Græci κέδρον vocant: quasi ^p καιόμενης δρυός ὑγρόν, id est arboris humor ardentis, cuius folia ad Cypressi similitudinem respondent. Lignum verò iucundi odoris est, & diu durans: nec à tinea vnquam exterminatur. De qua Persius. Et Cedro digna locutus. Scilicet propter durabilem perpetuitatem. ^q Vnde & in templis propter diuturnitatem ex hoc ligno lacunaria fiunt. ^r Huius ligni resina Cedria dicitur, quæ in conseruandis libris adeo est utilis, vt perliti ex ea nec tineas patiantur, nec tempore consenscant. Nascitur in Creta, Africa, atque Syria.

^f Cyparissus, Græcè dicitur quod caput eius à rotunditate in acumen erigitur. Vnde & ^s κωνειδής vocatur, id est alta rotunditas. Hinc & fructus eius Conus, quia rotunditas eius talis est, vt conum imitetur. Vnde & coniferæ Cyparissi dicuntur. Huius lignum Cedro penè proximam habet virtutem. Templorum quoque trabibus aptum, impenetrabili soliditate nunquam oneri cedit: sed ea, qua in principio fuerit, firmitate perseuerat. ^t Antiqui cypressi ramos prope rogam constitutuere solebant, vt odorem cadaverum, dum vrerentur, opprimerent iucunditate odoris sui.

^v Iuniperus Græcè dicta, siue quod ab amplo in angustum finiat, vt ignis: siue quod conceptum diu teneat ignem: ^x adeo vt si prunæ

prunæ ex eius cinere fuerint opertæ, vsque ad annum perueniant. πύρ enim apud Græcos ignis dicitur. ¶ Iuniperus autem alia parua, alia magna est.

² Ebenus, in India & Æthiopia nascitur, quæ cæsa durefcit in lapidem. Cuius lignum nigrum est, & cortex leuis vt lauri, sed ^a Indicū maculosum est in paruulis distinctionibus albis, ac fuluis. Æthiopicū verò, quod præstantius accipitur, in nullo est maculatum, sed est nigrum, leue, & corneum. ^b Est autem Mareotica palus in India, vnde Ebenus venit. ^c Lucanus. Ebenus Mareotica, inquit, Ebenus autem crepūdijs illigatur, vt infantem visu nigra non terreant.

Platanus, à latitudine foliorum dicta, vel quòd ipsa arbor patula sit, & ampla. Nam πλάτης Græci latum vocant. Expressit huius arboris Scriptura & nomen & formam dicens, Quasi platanus dilatata sum iuxta aquam in plateis. Est autem tenerrimis folijs, ac mollibus, & vitium similis.

Quercus, siue Quernus dicta, quod ea soliti erant dij gentium quærentibus præcinere, arbor multum annosa: ^d sicut legitur de quercu Måbre, sub qua habitauit Abraham: quæ fertur vsque ad Constantis regis imperium per multa secula perdurasse. ^e Huius fructus Galla appellatur. E quibus vna agrestis ὀμφακίτης dicta, parua forma, sed firmo corpore atque nodoso, quæ medicaminibus, & in caustis adhibetur. Altera, βάλανος leuis, ac lenis, ac nimium perforata, ^f lucernarum tantùm vsibus necessaria.

Fraxinus vocari fertur, quòd magis in asperis locis, montanisque fragis nascatur. Hinc per deriuationem fraxinus, sicut à monte montanus. De quo Ouidius, & fraxinus utilis hastis.

^g Taxus venenata arbor vnde & toxica venena exprimuntur. Ex hac arcus Parthi, & aliq̄ gētes faciūt. Vnde & poëta: Iyreos taxi torquentur in arcus. ^h Iyreos autē dicit, Parthicos.

Acer, coloribus impar.

ⁱ Robur autē generaliter dicitur ex omni materia, quicquid est firmissimum.

Alnus vocatur, quòd alatur amne. Proxima enim aquæ nascitur, nec facile extra vndas viuit. Hinc & tenera, & mollis, quia in humido loco nutritur.

Vlmus nomen accepit, quod vlginosus locis, & humidis melius proficit. Nam in montanis & asperis minus læta est.

^k Larex, cui hoc nomen à castello Laricino inditum est: ^l ex qua tabulæ tegulis affixæ flammam repellunt, neque ex se carbonem ambustæ efficiunt.

Populus dicta, quod ex eius calce multitudo nascatur. Cuius genus duplex est. Nam altera est alba, altera nigra. Alba autem populus dicta, quia folia eius vna parte sunt alba, altera viridia. Hæc igitur bicolor, habens quasi noctis & diei notas: quæ tempora ortu solis occasuque constant. ^m Generat etiam resinam circa Eridanum fluuiū, vel, vt alij memorant, in finibus Syriæ.

Tiliam dicunt vocatam, eò quod utilis sit ad vsum telorū nitore & leuitate iaculandi. Est enim genus materiæ leuissimæ,

ⁿ Salix dicta quòd celeriter saliat, hoc est velociter crescat; ^o arbor lenta, vitibus habilis vinciedis. Cuius seminis hæc dicunt esse naturā, ^p vt si quis illud in poculo hauserit, liberis careat: sed & fœminas infœcūdas efficit.

^r Populus autem, & salix, & tilia mollis materiæ sunt, & ad sculpturam aptæ.

^f Vimen vocatur, eo quod vim habeat multam viroris. ^q Natura enim eius talis est, vt etiam si arefacta adluatur, virescat: deinde excisa atque in humo fixa, radicibus sese ipsa dimergat.

Myricæ, quam Latini Tamaricem vocat, ex amaritudine nominata. Gustus enim eius nimis amarus est. ^v Hæc arbor in solitudine, & saxosa humo nascitur: ex qua etiam arbore maleficis artibus μισήθρα, id est, odia concitari dicuntur.

Myrtus à mari dicta, eo quod magis littorea arbor sit. Vnde & Virgilius, Littora myrteris lætissima, & amantes littora myrtos. Hinc est, quòd à Græcis μυρτινη dicitur. ^x Medicorum autē libri hanc arborem aptā scribunt mulierum necessitatibus plurimis.

Lentiscus, quod cuspis ipsius lenta sit & mollis. Nam lētum dicimus quicquid flexibile est: unde & lentum vimen, & vites, Virgilius, Et lentæ vites: pro flexibiles. ^y Huius fructus oleum defudat, cortex resinam, quæ mastix appellatur, cuius plurima, & melior in Chio insula gignitur.

^z Terebinthus arbor, Græcū nomē, generās resinā omnium resinarum præstantiorem.

Buxus, Græcum est nomen à Latinis ex parte corruptū, πύξος enim appellatur apud eos, arbor semper virens, & leuitate materiæ elementorum apicibus apta. Vnde & Scriptura, Scribe in buxo.

^b Rho-

^b Rhododendron, quod corruptè vulgo Lorandrū vocatur, quòd sit folijs lauri similibus, flore vt rosa. Arbor venenata, interficit enim animalia, & medetur serpentū vexationes.

Herbitum, vocauerunt pastores, eò quòd vice herbæ præbeatur pecoribus, vbi desunt pascua.

^c Turbiscus, quod de vno cespite eius multa virgultasurgant, quasi turba.

Stipa vocata propter quod ex eo stipentur tecta. Hinc & stipula per diminutionem.

Arundo dicta, quod cito arescat. Hæc veteres cannam vocauerunt, arundinē vero postea Varro dixit. Sanè sciendū, quod Latinum canna de lingua Hebræa sumptum est. ^B Apud eos enim calamus canna dicitur.

^d Cicuta autem est, quod est inter cannarum nodos: dicta, quod lateat. In Indicis stagnis nasci arūdines calamique dicuntur, ex quorum radicibus expressum suauissimū succum bibunt: vnde & Varro ait: Indica non magnū in arbore crescit arundo. Illius & lentis premitur radicibus humor, Dulcia cui nequeant succo concedere mella.

^f Sambucus, mollis, & peruia arbor.

Rhamnus, genus est rubi quā vulgò Senicem vrsinam appellant, asperum nimis & spinosum.

^g Sentix, dicta à situ, quod est terra inculta: in qua sentices spinæquæ nascuntur. Maiores autem nostri omnem arborem spinosam veprem dicebant, quod vi prenda.

Oleaster dictus, quod sit folijs oliuæ similibus, sed latioribus: arbor inculta atq. syluestris: amara atq. infructuosa: cui infertus oliuæ ramus vim mutat radicis, & vertit eam in propriā qualitātē. ^h Lacryma oleastri arboris duplex est. Alia enim gūmi simulat sine vlllo qualitatis morsu, alia ammoniaci guttam ex stillatione collectam, ac remordentem.

Oliua Græcè ἔλαιος dicitur, ex quo in Latinum tractum est, vt oliua dicatur. ⁱ Olea autem ipsa arbor est, fructus oliua, succus oleum. Est autem arbor pacis insigne, cuius fructus diuersis nominibus appellatur.

^k Orchades, oliuæ Græca etymologia à similitudine testicularū vocatæ, quos Græci ὄρχις vocant.

^l Radiolæ, pro eo quod oblongæ sunt in modum radiorum.

Paphiæ, à Papho insula dictæ, vnde prius allatæ sunt.

^m Lyciniæ, eo quod optimum dent lumen. Nam λύχνος lumē est. Vnde & lychnū nomē accepit, quia aprum est flāmis & luminibus.

Pausia, quam corruptè rustici Pusiā vocant, viridi oleo & suauis apta. ⁿ Et dicta Pausia quòd pauatur, id est tundatur, vnde & pauimentum.

Syria dicta, pro eo quòd de Syria est allata, siue quia nigra est.

^o Crustumia, eadē & volemis dicta: eo quòd volam compleat magnitudine, hoc est mediam manū: vnde & inuolare dicimus. Quidam autem volemum Gallica lingua bonū & magnum intelligunt.

^p Colymbades appellatæ - - -

Oleum autem ab olea nominatur. Nam vt diximus q olea est arbor, vnde deriuatum sit oleum. ^r Sed quod ex albis fuerit oliuis expressum vocatur Hispanum, à Græcis ὀμφολίον appellatum. Quod autem ex fuluis, & nondum mitibus fuerit expressum, Viride appellatur. Quod verò ex nimium maturis, Commune dicitur. Ex ijs ad vsum vite primū est Hispanum, secundum Viride, tertium Commune.

^s Amurca, olei pars aquosa ab emergendo dicta, id est, quòd ab oleo se emergat & fæx eius sit. Hanc Græci amorgen vocant ex Latina lingua trahentes vocabulum.

^c Gumen Græcum nomen est, hoc enim illi γόμμι dicunt.

Resinam Græci ῥητίνη vocant, ῥέον enim Græcè dicitur quidquid manat. Est enim lacryma sudore exhalata lignorū, vt cerasi, lētisci, balsami, vel reliquarum arborum siue virgultorum quæ sudare produntur, sicut & odorata Orientis ligna: sicut gutta balsami, ac ferularū vel succinorū, cuius lacryma durefcit in gēmam. ^t Prima est resina terebinthina, omnium præstantior. Affertur autē ex Arabia Petræa atq. Iudæa & Syria, Cypro & Africa, ex insulis quoq. Cycladibus. Secūda est lētiscina: quæ mastix vocat: hæc ex Chio insula deportatur. Tertia pinalis: quarū alia ῥητίνη alia πευκίνη alia liquida alia arida: & afferuntur ex Tyrrena Colophonia. Vnde etiam nomen Colophonia resina sumpsit.

^v Pix Græcū nomē est: quā illi πίσσαυ vocāt. Alij volūt ex pino picē vocari, ^v hæc à Græcis appellatur Clonia: nos ramalē dicere possumus cui ^x probabilis splēdēs, læuis, & mūda.

^y Creandarum arborum naturaliter tria sunt genera: aut enim sua sponte nascuntur, aut ex seminibus fortuitu iacentibus

Ff surgunt,

furgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam A cætera vltus inuenit, fauente natura.

z Omnia poma Latine neutri generis esse dicuntur: arbores autē fœminini sunt generis: exceptis paucis. vt hic oleaster, hoc filer, vt Virgilius, Molle filer. Item hoc buxum, licet & hæc buxus dicatur. Nam superfluam quidam volunt facere discretionem, vt hæc buxus de arbore dicamus, buxum verò de ligno composito.

a Cap. VII. Palma dicta quia man. vict. Ambros. 3. Hexæm. c. 13. Laurus, & palma ad insigne victoriæ: lauro victorum capita coronantur, palma manus victricis ornatus est.

b Ex nomine auis illius. Contra Plinius lib. 13. cap. 3. ex arbore nomen ani inditum putari ait.

c Qui & Nicolai. à Nicolao Peripatetico, cuius consuetudine delectabatur Augustus: sed causam non vno modo referunt Plinius, Plutarchus, Athenæus, & Suidas.

d Alij Nucales quos Græci Caryotas. Sic Plin. καρυώτας vocat Diosc. lib. 1. c. 149.

e Hanc arborem δάφνη G. v. q. n. d. viriditatem. Respexisse quidam putabat ad Hegeppum, qui lib. 3. c. 5. propè Antiochiam lucū esse ait, qui, quod semper vireat, Daphne sit appellatus.

f Sola quoq. hæc arbor fulm. Plin. libro. 14. c. vltim. Fulmine sola non icitur.

g Malum à Græcis dictum. sic sup. lib. 12. c. 1. Melo, quod sit rotundissimo membro.

h Malum Matianum à loco. Aliter Plin. lib. 15. c. 14. sed idem Plinius Matij quoq. oppidi meminit. lib. 6. c. 4.

i Cydonitum conficitur. Vid. Pallad. in Octob.

k Fit quoq. ex ea vinum. De quo Diosc. lib. 5. c. 28.

l Melimelum. Plin. lib. 15. c. 14. Muttea à celeritate mitefcendi. quæ nunc melimela dicuntur à sapore melleo.

m Vnde & quidam. Martial. lib. 13. epig. 24.

n Idem & malogranatum. Plin. 13. c. 19. aliqui granatum appellant.

Quod intra corticis rotunditatē gran. contin. mult. Ex Hieronym. Agg. vlt.

o Flores malor. à Græc. app. κάτινοι. è Dioscorid. libro 1. c. 153.

p Latini Caducum. Aurelian. lib. 5. sard. c. 2. Mali Punici caduco, quod Latini ampullacium vocant. Sic n. legendum existimo apud Aurelianum à form. ampullæ. Nam idem lib. 4. c. 3. Ampullagium vocari scribit. ego vtrobiq. ampullacium cum Chacone malo. Mallem quoque dixisset Isidorus mali Punici caducum ampullaciū à Latinis vocari.

q Agrestium autem malor. flores Græci Balauistiū, & c. è Dioscorid. cap. 155. περί βαλαυστίων. Balauistiū meminit Plin. 25. c. 3. & Arnob. lib. 6. aduers. gent.

r Negant Medici. Id vno verbo complexus est Dioscorides ἄτροπος dicens.

s Tritium generum. Pallad. lib. vlt. c. 6. Genera eorum hæc; Duracina, Præcoqua, Persica, Armeniaca.

t Quod eam arborem primus in Ægypto, & c. Vid. Plin. lib. 15. c. 12.

v Horum aliud præcox. Quod à nobis albercoq. voce προκοκκι immutata, dicitur.

x Medica, & c. Verba sunt Solini. c. de Media.

y Hanc Græci κεδρόμυλον. Ita dicitur à Diosc. libro. 1. c. 167. quamuis scio suspectam quibusdam hanc vocem, qui κεδρόμυλον malunt. Illud verò sciendum à Nicandri interprete κεδρόμυλον dici, quod à nobis n. tranja.

z Hæc arbor omni fer. -- posita. è Seru. Georg. 2.

a Quæ vulgo -- faba Syriaca. è Seru. sed lotos à Plinio faba Græca, ab Athenæo faba Ægyptiaca vocatur. De Mella nihil comperi.

b Maiorem pipere. Ita Dioscorides.

c Alij à multitudine enixi fruct. nixam. In margine codic. Rom. S. Petri hæc adit. reperisse se, sed eadem manu aiebat Chacon. Hanc arborem Romani vocant prunū, Hispani nixū, Vandali, & Gotthi, & Sueni, & Celtiberi ceruleā. Retinent hodie vestigia huius vocis Lusitani & Galleci, qui pruna omnia, amexas, siue ameixas dicunt: & apud Aurelian. lib. 4. Tar. l. 2. 8. Pro, decoctione noxatum, aut glycirrhizæ. nixarum ego legerim: quod autem myxa pro nixa legendū quidam contendunt, ex Paulo Ægin. lib. 7. μυξά δένδρον καρπὸς ἐστὶ μικρότερον μὲν τῶν κοκκινῶν, δυνάμει ἢ παραπλήσιος, confirmat, quod de Galleciis diximus. Nam. m. in locū n. aut etiam contra in multis vocib. successisse, passim videmus.

d Hæc arbor sola gummi. Ex Diosc. lib. 1. c. 175.

Quo & medici, & scriptores. Plin. lib. 13. c. 11. Vtilissimum pictorib. & medicis sed nihil muto.

e Elæomeli suavis. Verba sunt Diosc. lib. 1. c. 37. sed de oleo, non de arbore. Plinius lib. 16. c. 7. Sponte nascitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli vocant, manat ex arborib. pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci. Et lib. 23. c. 4. elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus: & arbor fortasse eodem nomine appellata est.

f Epimelis. Genus mespili, vt ait Diosc. lib. 1. c. 171. Vid. Macrob. lib. 3. c. 19.

g Melosos, Solin. c. 40. & arbor est melops (Al. melopos) Ex qua profluit lentus humor, quem ammoniacum nominamus. à Plinio metopium dicitur, à Diosc. lib. 5. c. 98. agasyllis.

h Mespila -- quod pilulæ. Al. pirulæ.

i Pyrus q. in ign. sp. deformata. Sic Gotth. cc. alij formata.

k Crustumia sunt pyr. -- nominata. è Seru. Georg. 2.

l Poma pyri iument. Ex Plin. lib. 23. c. 7.

m Cerasus -- appellatum est. è Seru. Georg. 2.

n Hinc & carica à copia nomen. Est Caria ficuum fertilissima auctore Strabone, sed hæc adiecta credo ab aliquo, cui carica sarcinā significaret, quod Hispani ex ea voce carga, Itali carico fecissent.

o Priusquam eos Pythagoras exercit. Ex Plin. libro 23. cap. 7. Sed hoc Dromio cuiusdam tribuit Pausanias in Heliac. posteriorib. cui Pythagoras Rheginus fictor statuā fecit, & quidem id à Luertio ommissum, qui Pythagora pugilis meminit, valde miror: vt Plin. de ceprus videri possit.

p Tauros quoq. ferocissimos. Ita Plutarch. libro. 6. συμποσιακ. Id non nisi de caprisco refert Plinius.

q Fructus eius velut virgulti. Ex c. Rom. sed arbuti, quam virgulti mallemus.

r Est n. morus syluestris fructus afferens. Hieronym. Am. c. 7. ad illud: vellicans ficomoros, & c. Nobis autem, quia solitudo in qua morabatur Amos, nullam huiuscemodi gignit arborem, magis videtur rubos dicere, qui afferunt mora, ac pastorum famem, & pænuriam consolantur.

l Huius

- Huius folia superiacta scrip. Verba sunt Ambros. *ib. 5. hexaem. c. 8.*
- 1 Juglandem vocant q. Iouis gland. è *Seru. Eclog. 8.*
  - 2 Nuces autè generaliter dicuntur. è *Seru. Eclog. 2.*
  - 3 Quæ Latine nux long. *Seru. ad illud; cum se nux plurima: plurima (inquit) id est, longa.*
  - 4 Hanc alij nuciclam. *Al. nucellam, nucedam, nuculam.*
  - 5 Auellanæ ab Auellano Camp. opp. -- cognom. è *Seru. Georg. 2. ad illud. Plantis & duræ corylli, &c.*
  - 6 Hæc à Græcis Pontic. sic *Macrobi. lib. 3. cap. 18. sed Athenæus libro. 2. Castaneam nucem Ponticam vocat.*
  - 7 Quod fructus eius gemin. &c. *Cum Græcam vocem dixisset; tatum putavit in etymologia ludere. Nisi hæc aliena esse mauis. Nam castoris. i. f. b. i. meminisse (quod quidam credidit) ego minime puto.*
  - 8 Simul vt excisa fuer. t. s. exp. c. Verba sunt Ambrosij *hex. lib. 3. c. 13.*
  - 9 Suberies. *Legitur hæc vox apud Fest. in Stura.*
  - 10 Quasi subedies. *F. suedies.*
  - 11 Æsculus ab esca. *Seru. ad -- Æsculus imprimis. Georg. 2. Æsculus arbor est glandifera, quæ licet ab esu dicta sit; tamen per. x. scribitur. Sicut cælatum, licet à celocelas habeat deriuationem.*
  - 12 Phagus. *Ex eod. Eclog. 1.*
  - 13 Xyliglycon. Eandem alij vel *ξύλον κερως, vel κεράτιον vocant.*
  - 14 Huius arboris pomo succ. exp. acatia. *De Acatia Diosc. lib. 1. c. 134. sed apud illum arbor est, siue spina potius instar arboris, è cuius siliquis succus exprimitur. Et apud Plinium nihil commune siliquis cum acatia. Ergo deesse hic credo aliquid.*
  - 15 Pistacia. *Vid. Dioscorid. lib. 1. c. 178. & Plin. 25. cap. 22.*
  - 16 Pinum n. antiqui acutū nom. *Idem. sup. lib. 11. c. 1. & lib. 19. c. 19.*
  - 17 Græci *πίκνη. Ex Ambros. hex. 3. c. 3.*
  - 18 Pinus creditur prodesse cunct. &c. *Ex Pallad. in Nouemb. vid. Theoph. lib. 3. de caus. plant. cap. 15. cum Plinius contra existimasse videatur lib. 17. c. 12.*
  - 19 Cuius natura expers est terreni humoris *Vitruu. lib. 2. c. 9. Abies plurimum habens aeris, & ignis, minimumq. humoris, & terrenis leuiorib. naturæ partib. comparata, non est ponderosa.*
  - 20 Quasi *καίονος ὀξύς ὑγρόν, &c. è Seru. ad v. Procumbunt piceæ Æn. 6. ex quo hæc Cedria melius aptarentur: de qua statim.*
  - 21 Vnde in templis propter diut. *Ex Ambros. 3. hex. c. 13. & in fin. ps. 118.*
  - 22 Huius ligni resina Cedrea. *Vid. Vitruu. libro. 2. c. 9.*
  - 23 Cyparissus Græc. dicitur, quod caput eius. *Seru. Æn. 3. ad v. Aeris quercus, aut coniferæ Cyparissi: Conus dicitur fructus cupressi, & ipsa κορυμβός est. Nam à rotunditate in acumen leuatur.*
  - 24 Antiqui cypressi ramos. *Ex eod. Æn. 6. ad v. ferules ante cupressus.*
  - 25 Iuniperus Græcè. *Iuniperus Latina est vox. Nam Græcè ἀρνύθος dicitur.*
  - 26 Adeo vt si prunæ eius, &c. *Ex Hier. epist. ad Fabiolam. 126. mansione. 16.*
  - 27 Iuniperus autem alia paru. &c. *Ita Dioscorid. libro 1. c. 104.*
  - 28 Ebenus in Ind. & Æthiop. è *Seru. ad v. Sola India nigrum fert ebum, Georg. 2.*
  - 29 Sed Indicum maculos--fuluis. è *Dioscorid. libro. 1. c. 130.*
  - 30 Est autem Mareotica palus in India. *Seruius ad v. Mareotid. alb. Georg. 2. Ægyptiæ (inquit) Mareotis enim Ægypti pars est. & ad--sola India nigrum fert ebum: Atqui in Ægypto nascitur, sed Indiam omnem plagam Æthiopiæ accepimus.*
  - 31 Lucanus. *Lib. 10.*
  - 32 Sicut legitur de querè. *Mambr. &c. Hierony. in loc. Hebraic. Quercus Abrahamæ, quæ est Mambre vsq. ad Constantij. (Al. Constantis.) Regis imperiū monstrabatur, & mausoleum eius in præsentiarum cernitur.*
  - 33 Huius fructus galla. è *Dioscorid. lib. 1. c. 127.*
  - 34 Lucernarum tantum vsib. necessaria. *Ex Plin. lib. 16. c. 7.*
  - 35 Taxus venenata arb. è *Seru. Eclog. 9.*
  - 36 Ityreos autem dicit Parthicos. *Verba sunt Seruij eo loco.*
  - 37 Robur autem general. *Seruius Æn. 12. ad v. In medioq. focos, & D. c. a. Gramineas: Robur, omne lignum, cum sit & species.*
  - 38 Larix cui hoc cognom. *Ex Vitruu. lib. 2. c. 9.*
  - 39 Ex qua tabulæ tegulis affix. *Ex Pallad. in Nouemb. tit. 15.*
  - 40 Generat etiam resinam. *Electrum vocat Dioscorid. lib. 1. c. 114.*
  - 41 Salix dicta. è *Seru. Eclog. 1.*
  - 42 Arbor lent. vit. hab. v. *Ex Ambros. lib. hex. 3. c. 13.*
  - 43 Vt siquis illud in poculo hauserit *lib. careat. Ex Hieron. Isai. c. 5. vid. Plin. 16. c. 26.*
  - 44 Sed & fœmin. infœc. facit. *Ex Diosc. lib. 1. c. 137. At Plinius sterilitatis medicamen. fœminis esse ait.*
  - 45 Populus autem, salix, & til. *Ex Vitruu. lib. 2. c. 9. & Pallad. in Nouembri. tit. 15.*
  - 46 Vimen--quod vim habeat. *Immo quasi vincimen.*
  - 47 Natura enim eiustalis est, demergat. *Ex Hilario in ps. 136.*
  - 48 Hæc arbor--congitari, *Ex Hieronym. Is. 17. dicantur autem hæc de syluestri myrica, non de satiuæ. Nam duo sunt genera. Vid. vlin. Theoph. Ambros.*
  - 49 Medicorum autem libri, &c. è *Seru. Georg. 2. ad v. solido Paph. de robore myrtus.*
  - 50 Huius fructus--gignitur. *Ex Dioscorid. libro. 1. cap. 90. & 91.*
  - 51 Terebinthus. *Ex eod. c. sequenti.*
  - 52 Et leuitate materiæ--scribe in buxo. *Ex Ambros. lib. hex. 3. c. 3. locus autem scripturæ Isai. c. 50.*
  - 53 Rhododendrum. *Diosc. lib. 4. c. 8. Nerium aliqui Rhododaphnem, alij Rhododendron vocant. Vid. vlin. lib. 16. c. 2. A nobis adelfa dicitur.*
  - 54 Turbiscus. *Græci Thymelea.*
  - 55 Cicuta autem est--nodos. è *Seru. Eclog. 2.*
  - 56 Dicta quod lateat. *Inf. c. 9. Cicuta propter quod in Thyrso geniculato nodos habeat occultos, vt canna, sicut dicitur fossa cæca, quæ occulta est.*
  - 57 Sambucus *Gothic. libri, Sabucus.*
  - 58 Sentix dicta à situ. *Lusit verbus Virgilij: Per loca senta situ. Æn. 6.*
  - 59 Lacryma oleastro. *Ex Diosc.*

ⁱ Olea autem ipsa arb. fruct. oliu. &c. è *Seru.* Sed truncis oleæ melius *Georg.* 2.

^k Orchades *Orchades etiam legi in vetustis Virgilij libris, non ut vulgo, Orchites, admonuit Pierius.*

^l Radiolæ. *Virg.* Orchites, & radij, & amara pausia bacca. *Radiolum vocat Colum. libro. 12. cap. 47. ut distinguat (credo) à Radio maiore. De quo Cato. cap. 6. In agro Crasso, & caldo oleam conditiuam, Radium maiorem, Salentinam, Orchitem.*

^m Liciniæ. *Licinia meminit Plin. lib. 15. c. 2.*

ⁿ Et dicta Pausia, è *Seru.*

^o Crustuinia item, & Volema. *Pyrorum genera hæc sunt, propterea inter oleas posita, quod Isidorus (ut diximus) Seruij commentarijs sine Virgilij carminib. est usus, id illi fraudi saepe fuit. Qui Seruij locum impexerit, id ita esse facile comperiet.*

^p Colymbades appellatur: è *Plin. Columell. Athen. lacunam facile expleas.*

^q Olea est arbor. vnde deriuatio est oleum. *Verba sunt Seruij.*

^r Sed quod ex alb. f. o. e. v. Hispani à Græcis ομφάκιον. &c. *Plin. lib. 12. c. 7.* Omphaciō ex olea adhuc alba expressa; deterius ex drupa, ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tum colorem mutans; differentia, quod hoc viride est, illud candidum. *Porro de Hispano Galenus lib. 6. de simpl. medicam. Si oleū (inquit) gustatum stricti quidpiam præferat, frigidum censetur, quale est quod ab Iberia aduehitur, quod Spanum, hoc est, Hispanicum nominant. Meminit quoque Hispani olei Aurelianus saepe, ut lib. 3. tard. c. 2.*

^s Amurca--ab emergendo. *Seru.* Amurca per. c. scribitur, & per g pronuntiatur.

^t Prima est resina terebinth, &c. è *Dioscorid. lib. 1. c. 91. 92 & 93.*

^v Hæc à Græcis appellatur Clonia. *Mendose ergo apud Dioscoridem c. 93. πίσσα ή μόν ύγρά ή ενιοικωνον καλσι. Cum legendum sit κλωνον.*

^x Probabilis splendens, lenis, & munda. *Dioscorid. εστι δε καλη ή σελβσσα, κη λεια, κη καθαρα.*

^y Creandarum arborum--natura. è *Seru. Georg. 2. ad v. Princip. arborib.*

^z Omnia poma--ligno composito. *Ex eod. Æn. 2. ad v. folijs oleaster amaris: in eo quedam emendanda ex Isid.*

De arboribus aromaticis. Cap. VIII.

Aromata sunt, quæq. fragrantis odoris, quæ India, vel Arabia mittit, siue aliarum regiones. Nomen autem aromata traxisse videntur: siue quod aris imposita diuinis inuocationibus apta videantur, seu quod sese aëri inferere, ac miscere probantur. Nam quid est odor, nisi aer contactus?

Thus, arbor Arabiæ, immensa atque ramosa, lenissimi corticis, b ramis ad aceris qualitatem, Amigdalæ modo succum aromaticum fundens, album, & masticatione velut in puluerem resolutum: & c cum frangitur, intus pingue est, & igni appositum

facile ardescens. d Et appellatur apud nos masculum, eo quod sit natura rotundum in modum testiculorum. Reliquum planum & penè scabrosum: minus optimū. e Adulteratur autem admixta resina siue gummi, sed dinoscitur sua proprietate. Nam thus igni impositum ardescit, resina fumescit: gummi verò liquefcit calefactū. f Thus autem à tundendo dicitur, quia dum gummi guttæ ex arbore cadunt in glebis miscentur: dum verò glebæ in puluerem rediguntur, thus carpitur & virgulis tunditur, & sic inde manibus tollitur. Hoc & Libanū vocatum à mōte Arabiæ, vbi Sabæi sunt. Nam mons eorum Libanus dicitur, vbi thura colliguntur.

g Myrrha, Arabiæ arbor altitudinis quinque cubitorum, similis spinæ, quam ἀκαθρον dicunt: cuius gutta viridis atq. amara, i vnde & nomen accepit myrrha. k Gutta eius spontè manans pretiosior est, elicita corticis vulnere vilior iudicatur. Sarmentacius Arabes ignibus fouent: quorum fumo satis noxio, nisi ad odorem storacis occurrant, plerumq. insanabiles morbos contrahunt. l Myrrha autem Troglodytica ab insula Arabiæ dicta, vbi melior colligitur, & purior.

m Storax, arbor Arabiæ, n similis malo Cydonio, cuius virgulæ inter Caniculæ ortum cauernatim lacrymam fluunt. Distillatio eius in terram cadens, munda non est, sed cum proprij corticis scrobe seruatur. Illa autè, quæ virgis & calamis inhæserit, munda est & albida: dehinc fulua fit Solis causa, & ipsa Storax calamites pinguis, resinosa, odoris iucundi, humecta, & veluti mellosum liquorem emittens. Storax autem dicta, quod sit gutta arboris profluens, & cōgelata. Nam Græci stiriam guttam dicunt, Græcè autem σύραξ Latinè storax dicitur.

o Bdelium, Indiæ & Arabiæ arbor, cuius lacryma melior Arabica. Est enim lucida, subalbida, leuis, pinguis, p æqualiter cerea, & quæ facile molliatur, neque ligno vel terræ commixta, amara, odoris boni. Nam ex India sordida est & nigra & maiori gleba. Adulteratur autem admixto gummi: qui non ita amarificat gustum.

q Mastix, arboris Lentisci gutta est. Hæc Granomastix dicta est, quia in modū granorum est. Melior autem in Chio insula gignitur, odoris boni, r candoris ceræ Puniceæ. Vnde & splendorē cutis pulchrificat. Adulteratur autem interdum resina, vel thure.

r Piperis

5 Piperis arbor nascitur in India, & in latere montis Caucaſi, quòd Soli obuerſum eſt: folijs ad Iuniperi ſimilitudinem. Cuius fyluas ſerpentes cuſtodiant: ſed incolæ regionis illius, cùm maturæ fuerint, incédunt. Et ſerpentes igne fugantur: & inde ex flâma nigrum piper efficitur. Nam natura piperis alba eſt, cuius quidem diuerſus eſt fructus. Nam quod immaturum eſt, piper longum vocatur: quod incorruptum ab igne, piper album: quod verò cute rugoſa & horrida fuerit, ex calore ignis trahit & colorem, & nomen. Piper ſi leue eſt, vetuſtum, ſi graue nouellum: vitanda eſt autem mercatorum fraus. Solent enim vetutiſſimo piperi humecto argenti ſpumam aſpergere aut plumbum, vt ponderoſum fiat.

Aloa, in India atq. Arabia gignitur: arbor odoris ſuauiſſimi ac ſummi. Denique lignû ipſius, vice thymiamatum altaribus adoletur, vnde & nomen traxiſſe creditur.

Cinnamomum dictum, quòd cortex eius in modum cannæ ſit rotundus & gracilis. Gignitur autè in Indiæ & Æthiopiæ regionibus, frutice breui duorû tantùm cubitorum, colore ſubnigro vel cinereo, tenuiſſimarum virgarum. Nam, quod in craſſitudine extenditur, deſpectui eſt: quod verò gracilius prouenerit, eximium. Quod cùm frangitur viſibile ſpiramentum emittit ad imaginem nebulæ ſeu pulueris.

Amomum vocatum, quod veluti odorem cinnamomi referat. Nascitur in Syria & Armenia: frutex eius botroſum ſemen reddens ſibi cõnexum, flore albo veluti violæ, folijs ſimilibus Brioniæ, odore etiam bono, ſomnos ſuauiſcat.

2 Caſia naſcitur in Arabia: virga robuſti corticis, & purpureis folijs, vt piperis. Eſt autem virtutis cinnamomi ſimilis, ſed potentia inferior: vnde pro Cinnamomi vice duplex eius pondus in medicamento admifcetur.

a Calamus aromaticus à ſimilitudine calami vſualis vocatur. Gignitur in India multis nodis genicularis, fuluus, fragrans ſpiritus ſuauiſſitate. Qui cùm frãgitur, in multas ſit partes ſciſſilis, ſimulãſt gultu Caſiam cû leui acrimonia remordente.

b Baſſami arbor, in Iudæa intra terminos tantum XX. iugerum erat. Poſteaquam eandem regionem Romani potiti ſunt, etiam latiſſimis collibus propagata eſt, ſtirpe ſimilis viti, c folijs ſimilis rutæ, ſed al-

A bidioribus, ſemperque manentibus. Arbor autem Baſſamum: lignum eius Xylobaſſamum dicitur: fructus, ſive ſemen Carpobaſſamum: ſuccus c Opoſaſſamum. Quod ideo cum adiectione ſignificatur, f eo quod percuffus ferreis vngulis cortex ligni per cauernas eximij odoris guttam diſtillat: cauerna enim Græco ſermone οπρη dicitur. Cuius guttam adulterant admixto Cyprino oleo, vel melle. Sed ſyncera probatur à melle, ſi cum lacte coagulauerit: ab oleo, ſi inſtillata aqua aut admixta facile fuerit reſoluta: præterea ſi laneæ veſtes ex ipſa pollutæ non maculantur. Adulteratum quidem neque lacte coagulat, & vt oleum in aqua ſupernatat, & veſtem maculat. h Baſſama autè ſi pura fuerint, tantam vim habent, vt ſi Sol excanderit, ſuſtineri manu non poſſint.

a Cap. VIII. Aromata ſunt quæque. f. Od. India. Quæq. id eſt, quacunq.

b ramis ad aceris qualitatem, & c. è Solin. c. 46.

c Cum frangitur intus pingue. è Dioſc. lib. 1. c. 82.

d Et appellatur apud nos maſcul. Ex Plin. libro. 12. c. 14.

e Adulteratur autem admixt. è Dioſcorid. ibid.

f Tus autem ſi ne aſp. è Seru. ad v. molles ſua tura Sab. Georg. 2.

g Myrrha Arab. arb. alt. ad. q. c. è Solin.

h Similes ſpinæ quam ἀκανθῶν vocant Seru. Georg. 2. Acanthus arbor eſt in Ægypto ſemper frondēs. ἀκανθῶν dicta, quia ſpinis plena eſt.

i Vnde & nomen accepit. Nam myrrha è voce Hebrææ fluxit: vt item Cinnamomii, Nardus, Crocus: Agallochus ſive Aloc auctore Hieronymo.

k Gutta eius ſponte man. è Solin.

l Myrrha autem Troglodytica. è Dioſcorid. lib. c. 180. ſed ſinu forte aſſe legendum pro inſula.

m Storax arbor Arab. Donatus in Adelp. ſc. 1. Storax (inquit) ab odore. Eadem vox. legitur apud Solinum Styraç apud Plin. & alios.

n Similis malo Cydonio. è Dioſc. c. 80. Plinius. 12. c. 25. Cotonco malo ſimilem.

o Bdellium. Vid. Dioſc. c. 81.

p Æqualiter cerea. Id eſt, vndiq. cerea. Plinius: eſſe autem debet tranſlucidum ſimile ceræ.

q Maſtyx. è Dioſcorid. c. 91.

r Candoris ceræ Punicæ. Tyrrhena cera Dioſc. ſed hoc forte aſſe è Plinio, qui ceram Punicam candidiſſimam fieri dicit.

D f Piperis--ſimilitudinem. è Solin. c. de India.

t Cuius quidem diuerſus eſt fructus. Ex eod.

v Vnde & nomen traxiſſe creditur. An quia, cum Græcis ἀρωγῆ eſt aræ; ara pro aræ in gloſſis legit ſive Iſidorus, ſive, quod magis credo, qui hac illi adiecit.

x Nam quod in craſſ. -eximium. è Solin. c. 43. Vid. Theophr. lib. 9. de hiſt. plant. c. 5.

y Frutex eius botroſum ſem. è Dioſc. lib. 1. c. 14.

z Caſia. Ex eod. c. 12.

a Calamus aromatic. è c. 17.

b Baſſami arbor. è Solin. c. 48.

Ff 3

c Folijs

- c Folijis similis rutæ s.a.s.q.m. è Dioscorid. c. 18.
 d Arbor autem balsamum. è Seru. Georg. 2.
 e Opopalsamum, quod ideo cum adiectione si-
 gnif. &c. ex Hegeſipp. lib. 4. c. 17.
 f Eo quod percussus ferreis vng. Ita quidem Dioscor.
 & Theophrastus. Melius Plinius: Ferro ladi vitulia odit, &
 Tacit. V. hist. si vim ferri adhibeas, pauent vena Hegeſipp. libro
 1. Virgultis que innascitur, quæ acutis lapidib. inci-
 dunt pueri agricolar.
 h Balsama autem, si pura fuerint. è Seru. Georg. 2.
 ad illud. Quid tibi odorato referam sudantia ligno
 Balsama?

*De herbis aromaticis, siue commu-
nibus. Cap. IX.*

EXtant & quarundam herbarum nomi-
na, quæ ex aliqua sui causa resonant, ha-
bentes nominum explanationem. Non ta-
men omnium herbarum etymologiam in-
uenies. Nam pro locis mutantur etiam
nomina.

- a Folium dictum, quod sine vlla radice
 innatās in Indiæ littoribus colligitur. Quod
 lino perforatum, siccant Indi atque repo-
 nunt. Fertur autē Paradisi esse herba gustu
 Nardum referens.
 b Nardus, herba est spicosa, vnde & à Græ-
 cis *ναρδος ἄριος* appellata, quarum alia Indica,
 alia Syriaca vocatur, non quod in Syria
 nascatur, sed quod mons, in quo inuenitur,
 alio latere Indiam spectat, alio Syriam. Est
 autem Indica multiformis, sed melior Sy-
 riaca, leuis, fulua, comosa, spica parua, odora-
 tissima, Cyperum simulans. Quod si multū
 in ore tardauerit, linguam siccet. Nardus
 Celtica, à regione Galliæ nomen traxit. Na-
 scitur enim sæpius in Liguriæ Alpibus, & in
 Syria, frutice paruo, radicibus in manipulo
 collectis ligamentis. Flos eius tantum pro-
 pter odorem bonus. Thyrsi eius, atque radi-
 culæ vtilis probantur vsibus nostris.
 d Costum, radix herbæ est nascentis in In-
 dia, Arabia, & Syria, sed melius Arabicum:
 est enim album & leue, suaue, iucundi odo-
 ris, Indicum colore atro, & leue, vt ferula:
 Syriacū verò pondere graue, colore buxco,
 odore acri, summum tamen album, leue, ari-
 dum, gustum incendens.
 e Crocum dictum ab oppido Ciliciæ, quod
 vocatur Coriciū, quanquam & alibi nascat-
 ur, sed non tantum, vel tale, quale in Cilicia.
 Vnde & à potiore parte nomē accepit. Nam
 multæ res nomina sumpserunt à locis, vbi

A plus prouenit, & melius aliquid. f Optimum
 est autem, quod fuerit recens, odoris boni,
 albedine parua, porrectæ longitudinis, inte-
 grum, & neque in fragmenta comminutum,
 inspiratione bona, & cum carpitur, manus
 inficiens, & leuiter acre. Quod si eiusmodi
 non fuerit: aut vetustum, h aut infusum ag-
 noscitur. Adulteratur autem admixto cro-
 comagmate. Augendi quoque ponderis
 causa spuma argenti contrita adijcitur, &
 proditur, si puluerulentum reperitur, i at-
 que decoctum ab odore proprio fuerit la-
 psum.

k Crocomagma, expressis aromatibus
 crocini vnguenti, atq. informato sedimine
 in pannusculos, fit: & ideo sic appellatur.

B l Asarum, nascitur in vmbrosis montibus,
 folijs Casiæ similibus, inter quæ flos iuxta ra-
 dicem purpureus, in quo semen continetur
 vuarum simile, radicibus pluribus, atque te-
 nuissimis, & benè redolentibus, & est vir-
 tute similis Nardo.

n Phu, nascitur in Ponto, folijs Oleastro si-
 milibus.

Cyperus à Græcis vocatur, quod habeat
 virtutem feruentem. o Radix eius est iunci
 trianguli, folijs porri similibus, radicibus ni-
 gris, siue contiguis, in similitudinē oliuarum
 odoratissimis atque acerrimis. Nascitur in
 paludibus atq. p vacuis locis. Traditur etiam
 alia species Cyperi, quæ in India nascitur, &
 appellatur lingua eorum Gingiber.

C q Iris Illyrica à similitudine Iris cælestis no-
 men accepit. Vnde & Latinis Arcumen di-
 citur: quod flos eius coloris varietate eun-
 dem arcum cælestem imitetur. Illyrica au-
 tem dicitur, quia in Illyrico plurima & vio-
 lentissima est: species eius folijs gladioli si-
 milibus, radice aromatica, odoris boni.

r Acorum, folijs Iridis similibus, radicibus
 saporis facerrimi, sed odoris iucundi: pro-
 pter quod & aromatica est.

D c Meu ---

v Cardamomum ---

x Squinum, melius quod in Euphrate nasci-
 tur, quàm quod in Arabia, fuluum, multiflo-
 rum, purpureum, tenue, odoris rosei, cum
 manu fricatur, gustu multum incendit lin-
 guam, atque mordet. Huius y flos *σχιμαδύρος*
 dicitur. A^uγ^{ος} enim Græcè flos nuncupa-
 tur.

Thymum appellatum, quod flos eius
 odorem refert. De quo Virgilius: Redolent-
 que thymo fragrantia mella.

2 Epi-

- ^z Epithimum, Græcum nomen, quod Latine dicitur flos thymi. Nā flos Græcè thymū vocatur. Est autem flos Tymbræ similis.
- ^a Samsucus est, quem Latini Amaracū vocant. Cuius nominis vsū Virgilius etiam ad Venerem referēs ait: - Vbi mollis Amara-cus illum Floribus & dulci aspirans complectitur vmbra. Aptā est autem hæc herba vnguentis. ^b Vnde & nomen traxit Amara-cus à puero cuiusdam regis: qui casu lapsus dum ferret vnguenta, nouum & gratissimū ex confusione odorem creauit.
- ^c Hyacinthus, herba est habens florē pur-pureum. Traxit autem nomen à puero quodam nobili, qui in saltibus inter purpu-reos flores repertus est interfectus, deditq. ^B nomen herbe puerilis funeris casus. ^d Est au-tem radice, & flore bulbi similis, pueros à pu- bertate retinens.
- ^e Narcissus herba fabulose impositum no- men habet, à quodam puero, cuius membra in hunc florem transierunt, qui & nomen Narcissi in appellatione custodit; & decus pulchritudinis in ^f candore retinet foliorū.
- Rosa à specie floris nuncupata, quod ru- tilante colore rubeat.
- Lilia lactei floris herba, vnde & nuncupa- ta, quasi licia, & cuius cum cādor sit in folijs, auri tamen species intus effulget.
- ^h Viola, propter vim odoris nomen acce- pit. ⁱ Huius genera sunt tria, purpureum, al- bum, melinum.
- ^k Acanthus, herba Ægyptia semper fron- dēs, spinis plena, flexili virgulto. In cuius imitatione arte vestis ornatur, quæ Acāthi- na dicitur, & Acanthis dicta.
- ^l Hedera dicta, quod arboribus reptando adhæreat. De qua Virgil. Inter vitricēs he- deram tibi serpere lauros. Alij hederā aiunt vocatam, ^m quod hædis supra lactis abundā- tiam in escā à veteribus præbebatur. ⁿ He- deræ, frigidæ terræ indices sunt secundum Physicos. Nam antipharmacum ebrietatis est, si quis potus hedera coronetur.
- Elleborum memorant in Græcia circa Elleborum quendam fluium plurimū gi- ^D gni, atque inde à Græcis appellari. Hoc Ro- mani alio nomine Veratrum dicunt, pro eo quod sumptum, motam mentem in sanita- tem reducit. Duo sunt autē genera, ^o albū, & nigrum.
- ^p Acone, portus est Bithyniæ, qui prouen- tu malorum graminum vsq. adeo celebris est, vt noxias herbas Aconita illinc nomic- ^A mus. ^q Nā Toxica venena ex eo dicta, quod ex arboribus taxeis exprimantur: maximè apud Cantabriam.
- ^r Euphorbium dictum, quod eius succus oculorum acuat visum. Cuius vis tanta est, vt duris carnibus superadicta citius coqui compellat. Nascitur in multis locis, sed plu- rima in Mauritania.
- ^s Laser herba nascitur in monte Oscoba- gi: vbi & Ganges fluius oritur: ^t cuius suc- cus dictus primum Lacfir: quoniā manat in modum lactis: deinde vsu deriuante Laser nominatū est. Hoc est à quibusdam Opiū Cyrenaicum appellatum, quoniam & apud Cyrenas nascitur.
- ^v Aloe, herba amarissimi succi.
- ^x Panace, herba fragrantis odoris, thyrsosē rule similis, ex qua profuit succus: qui Opo- panace dicitur, croceus & pinguis, odore grauis, & amarissimus.
- Galbanum, succus est ferulæ.
- Dyctæ, est mōs Cretæ, ex quo Dyctamnū herba nomen accepit, propter quam apud Virgilium cerua vulnerata saltus peragrat Dyctæos. Tantæ enim potentia est vt fer- rum à corpore expellat, sagittas excutiat: vnde, & eius pabulo feræ percussæ sagittas à corpore inhærentes eiiciunt. ^y Hanc qui- dam Latinorū Poleium Martis dicunt, pro- pter bellitela excutienda.
- ^z Mandragora dicta, quod habeat mala suaue olentia, in magnitudinem mali Ma- tiani. ^a Vnde & eam Latini malum terræ vo- cant. ^b Hanc poëtæ ἀνθρώπιόμορφον appel- lant, quod habeat radicem formam homi- nis simulantem. ^c Cuius cortex vino mix- tus ad bibendum datur ijs, quorum corpus propter curam secandum est, vt soporati, do- lorem non sentiant. Huius species duæ. Fœ- mina, folijs lactuce similibus, ^d mala generās in similitudinem prunorum. Masculus ve- rō, folijs betæ similibus.
- ^e Papauer herba somnifera: de qua Virgi- lius, Lethæo perfusa Papauera somno. So- porem enim languētibus facit. Eius alia est vsualis, alia agrestis, ex qua fluit ^f succus, quæ Opium appellant.
- Colocynthis, cucurbita agrestis, & vehe- menter amara, quæ similiter, vt cucurbita flagella per terram tendit. ^g Dicta autem Colocynthis, quod sit fructu rotūdo, atque folijs, vt cucumis vsualis.
- ^h Centauriam Græci vocant, quoniam à Chirone Centauro fertur reperta. Eadem

- & λιμνήσις, quia locis humectis nascitur. A similibus. Nascitur sub Alpibus, atque Galatia Asia.
- Eadem, & Fel terra propter amaritudinem. Satureia, calida, & propè ignita. Vnde illi & nomen inditum credunt, quòd pronos facit in Venerem.
- Glycyrrhiza Græcè ex eo dicta, quòd dulcè radicè habeat. γλυκὺ enim dulce Græci dicunt. Eadem ἀδίψος, quia sitientibus sitim sedat.
- ⁱ Dracontea vocata, quòd hasta eius varia sit in modum colubri, similitudinemq̄, draconis imitetur, vel quòd eam herbã viperæ timeat.
- ^k Chelidonia idè dicitur, vel quòd aduentu hirundinũ videtur erũpere, vel quòd pullis hirundinum si oculi auferantur, matres eorum illis ex hac herba mederi dicuntur.
- ^l Heliotropium nomen accepit primò, quòd æstiuo solstitio floreat, vel quòd Solis motibus folia circumacta conuertat. Vnde & à Latinis Solifequia nuncupatur. Nam & Sole oriente flores suos aperit, idem se recudit, cùm Sol occubuerit. Ipsa est quam Latini Intubum syluaticum vocant. ^m Hæc & Verrucaria, quod extinguat verrucas ex aqua pota, vel in cataplasmate posita abstergat.
- ⁿ Pentaphyllon, à numero foliorũ dicta, vnde eam Latini Quinq. folium vocant: herba adè munda, vt purificationi, & templis adhiberi à Gentilibus solita esset.
- ^o Hyssopus, herba purgandis pulmonibus apta. Vnde & in veteri testamèto per Hyssopi fasciculos aspergebatur agni sanguine, qui mundari volebat. Nascitur in petris hærens saxo radicibus.
- ^p Reubarbarum, siue Reuponticum: illud, quod trans Danubium in solo barbarico: istud, quod circa Pontũ colligitur, nominatũ est. Reu autem radix dicitur. Reubarbarum ergò, quasi radix barbara. Reuponticum, quasi radix Pontica.
- Hyoscyamos à Græcis, à Latinis Herba calicularis, quod caliculi eius in figuram cantharorũ nascantur, vt est mali Punici, quorum ora serata sunt, habentia intrinsecus semina papaueris similia. Hæc herba, & insana vocatur, quia eius vsus periculosus est. Denique si bibatur, vel edatur, insaniã facit, vel somni imaginem torpidã. Hæc vulgus Milimindrũ dicit: propter quod alienationem mentis inducit.
- Saxifraga vocata, quod semẽ eius petras in vesica frangat, atque comminuat.
- Gentiana nomen sumpsit, vt medici memorãt, ab inuẽtore, radicibus Aristolochiæ
- ^v Pæon, quidam medicus fuit, à quo Pæonia herba perhibetur inuenta, vt Homerus dicit. Hanc quidã Glycyfiden vocãt, quòd dulcis saporis sit, vel Pëtorobon à numero granorũ, vel, vt alij, Dactylosam à digitorũ similitudine. Nascitur in syluis.
- Buglossos à Græcis dicta, eo quòd folia asperrima ad modum linguæ bouis habeat.
- ^x Quæ mirum in modum ob sapientiam nutriendam vino infundenda à veteribus memoratur. Conuiuij quoque hilaritatem præbere fertur: pro olere etiam sumitur.
- ^y Arnoglossos, id est, agni lingua, quæ à Romanis Plátago dicitur, quod planta eius cito adhæreat terræ. Hac multi pro olere vescuntur.
- ^z Herpillus, quæ apud nos Serpillus vocatur, pro eo quod radices eius longe serpent. Eadem, & Matrisanimula, propter quod mēstrua moueat.
- ^a Aristolochia dicitur, quod mulieribus fœtis optima sit. Nam superseffa post partum, matricem beneficio vaporis expurgat. Huius herbæ genera sunt duo: quarũ vna Aristolochia rotunda dicitur, propter quod rotundam radicè habeat: altera Aristolochia longa, quia longam radicem habet, cum ramis & folijs lōgioribus, quam etiam & Dactylitem vocant, quòd sit radice robore digitali, & longa.
- ^b Erigeron nomen à Græcis dicitur, quòd vere

vere primo senescat. Vnde & eã Latini Senecionem vocant. Nascitur per macerias.

^c Pſyllios dicta, quod semen pulicis simile habeat. Vnde eam Latini herbam pulicarẽ vocant.

^d Hierobotane, ideò à Græcis hoc nomen accepit, quod e remedijs, ac ligamentis hominum, & purificationibus sacerdotum à Gentilibus probaretur apta. Vnde & eam pontifices Sagmen appellabant, quasi fancimen, hæc Verbena, quia pura.

^f Paliurus, herba asperrima, & spinosa.

^g Struthius, quam quidam Herbam Lanariam vocant, eò quod plerique lanam ex ea B lauent. Nascitur in locis cultis.

Splenos, dicta quod splenem auferat.

Cimicia, propter similitudinem cimicis. Vnde, & eam Græci κορίον vocauerunt. Nascitur in locis asperis, atque cultis.

Marrubium, quod Græci Prasium dicunt, vocatum propter amaritudinem. Nascitur in campis.

^h Pulegium, apud Indos pipere pretiosius est. i Habet autem vim thermanticam, calefacit, & deducit, extenuat, & purgat, & digerit:

^k Absinthium Græcum nomen, cuius probabilius est, quod in Põti regione nascitur: vnde, & Absinthiũ Ponticum nominatur.

^l Symphyton Græcè dictum, eo quod tantam in radice virtutem habeat, vt frustra carnis aspersa in cacabo coagulet.

^m Polypodion, herba, cuius radix hirta, atque crinita, vt est Polypus: ex quo deriuatũ vt Polypodion diceretur. n Nascitur in teneris petrarum terris, siue quercubus vicinis.

^o Polios, à Græcis, à Latinis Omnimorbia, quod multis morbis subueniat. Nascitur in montibus, & duris locis.

^p Scammonia, quam Latini Acri dium vocant, herba succi plena, quæ colligitur subcauata radice. Denique terram rotunda cauitate fodiunt: tum suppositis, aut cochleis, aut nucis folijs excipitur succus, atque siccatu aufertur. Venit autem sæpius probabilior ex Mysia Asia. Huic contrarius, atq. falsus ex Syria, atq. Iudæa.

^q Daucus, folijs fœniculi similis, thyrso bipalmis.

Citocatia dicta, quod ventrem citò depurget, quam vulgus corruptè Citocotiam vocant.

^r Lappa dicta, quod habeat caulem ingentem per terram disposita. Hæc herba à Græ-

cis Φιλάθρωπος vocatur, quod vestibus hominum inhæreat ob asperitatem sui. Nascitur iuxta muros.

Capillus Veneris vocatus, siue quod delapsos post alopeciã capillos recreat, vel quod Capillorum fluores cõtercet, vel quod sit virgulis nigris lenibus cum splendore quasi capilli. Nascitur in aquosis locis.

^f Rubia dicta, quod radix eius sit rubra, vnde & colorare lanas perhibetur.

^t Anchusa, cuius radix contrita digitos inficit. Est enim colore sanguineo; vnde etiã pictoribus ad purpuram effingendam vsui est.

Chamæleon, quæ Latinè Viscarago vocatur, eo quod viscum gignat, in quo hærent aues, quæ propria voluntate descendunt ad escam.

Cicuta, propter quod in thyrso geniculato nodos habeat occultos, vt canna: sic dicitur fossã cæca, quæ occulta est. Hæc potui data interficit. Hanc in carcere Socrates bibit, & expirauit. Persi: Dicere, sorbitio tollit quem dita cicutæ. Hæc dũ hominibus venenum sit, capellas efficit pingues.

^v Trifolium est, quod Græci τριφυλλον vocant, quod sit folijs trinis per singulas adnationes.

^C Phlomos, quã Latini Herbam Lucernalẽ vocant, ab eo quod ad lychnia proficiat. Eadem, & Lucubros, quod lucẽ præbeat umbris.

Pyretron, Græcè dicta, quod habeat radicem incendiosam, atque coaceruantem.

^x Althea, malua agrestis, siue maluæ viscus, sed Althea, quod in altum surgit: & viscus, quia glutinosa est.

^y Oryganum, quod Latinè Colena interpretatur, propter quod infusum coloret vinum.

^z Tithymallum vocabulũ sumpsit, quod foliorum comam ad radium solis circumacta conuertat. Nam Græci solem τιτάνα vocant, μάλλον comam, ex quo confectum est, vt Tithymallum diceretur. Huius species septem diuersis locis nascentes.

^a Strychnos, quæ latinè Herba salutaris vocatur, propter quod dolorem capitis, & stomachi incendiũ mitigat. Eadem, & Vua Lupina propter semen eius vuae simile.

^b Polygonus, quam Latini Herbã sanguinariam vocant, quod missa in naribus sanguinem moueat.

Ambrosia, quam Latini Apium sylvaticũ vocant.

vocant. De qua Virgilius: Ambrosiæque comæ diuinum vertice odorem Spirauêre.-

Apiago, quod flores eius apes maximè appetunt.

Portulaca - - -

• Rosmarinus, quã Latini ab effectu Herbam salutarem vocant: cuius folia sceniculi sunt similia, atque aspera: & rotatim terræ prostrata.

Colocasia - - -

Mentha agrestis, d quam Græci καλαμί-
977 nostri vulgo Nepetam vocauerunt: maioris virtutis, & vehemens in calore.

• Genucularis herba substernitur ob scorpionum vim repellendam.

Gladiolus, quod sit folijs gladij similibus, thyrsu cubitali, floribus purpureis.

Verbascum - - -

Agaricum f radix vitis albæ.

Calamites - - -

Lappa - - -

Lapago - - -

Lapella - - -

Beneola - - -

Orcibeta - - -

Mirobalanum - - -

8 Asphodelus, quam Latini à colore Album vocant.

h Scylla, quod nocēs sit: de qua superstitio Gentilium dicit, quod si integra ad limen suspendatur, omnia mala fugat.

Chamepitys à Græcis dicta, quod terræ adhareat, & odorem pini habeat. Hanc Latini Cucurbitularem vocant, quod ex parte odorem cucurbitæ referat.

k Staphysagria nascitur in locis amœnis.

l Asplenos dicta, quod splenem auferat, siue Scolopédrios, eo quod folia ipsius scolopédrio animali sunt similia. Nascitur m in humidis petris.

n Voluus appellatus, quod radix eius volubilis sit, & rotunda.

o Stechas, in insulis Sthœchadibus nascitur, vnde & nuncupatur.

Cyclaminus Græcè dicta à quodam qui κύκλος vocatus est, qui primus virtutem huius herbæ inuenit, siue quod habeat radicem rotundam. Græci enim κύκλοι rotundum vocant. p Cuius radix, aut succus si vino fuerit admixtus, ebrios facit. Nascitur in syluosis locis, & agris.

q Ampelos leuce, siue Brionia, quam Latini Vitem albam vocant, vel à qualitate coloris, vel quod eius radix contrita, & corpori

A infricata teneriorem, & candidiorem cutem reddat. Nam & succus baccarum eius lac vberibus siccis reddit.

r Ampelos melæna, id est, vitis nigra, eademq. Labrusca habens folia hederæ similia, in omnibus maior, quàm vitis alba: baccas similiter habens, quæ in maturitate nigrescunt: vnde & vocabulum sumpsit.

Viticella herba, à Latinis appellata, quod sicut vitis quicquid proximum habuerit, apprehendat corymbis, quos annulos appellamus.

f Bupthalmos florè habet croceum oculo similem. Vnde à Græcis nomen accepit. Est autem caule molle, folijs Coriandri similibus. Nascitur iuxta muros ciuitatum.

v Phlomos, quam Latini Verbascum vocant, quarum altera est masculus, albidioribus folijs, atque angustioribus: altera femina folijs latioribus, atque nigris.

x Ferula, vocata à medulla. Nã illam Varro tradit esse ferulæ medullam, quam ἀρόδρον Græci vocant. Nonnulli à feriendo ferulam dicunt. Hac enim pueri, & puellæ vapulare solent: huius succus galbanum est.

z Papyrus dictus, quod igni & cereis est aptum, πύρι enim Græci ignem dicunt.

Iuncus dicitur, eo quod iunctis radicibus hæreat.

a Scirpus, à quo tegetes texuntur sine nodo: de quo Ennius. Quærūt in scirpo soliti quid dicere nodum. Et in prouerbio: Qui inimicus est, etiam in scirpo nodum quærūt.

b Fucus genus herbæ est, de qua tingitur vestis: dicta, quia mentitur alienum colorem: vnde & Virgilius: -- discet mentiri lana colores.

Alga nascitur in aquis stantibus. Ita denique nomen sumpsit ab algore aquæ: vel quod alliget pedes, quia crassa est folijs aquæ ex parte superantibus.

D Vlua, & Typus herbæ, quæ circa fontes, & paludes stagnaq. nascuntur. Ex quibus vlua, id est, alga mollis, & quodammodo fungus, dicta ab vllgine.

Typhe verò, quæ se ab aqua inflat. Vnde etiam ambitiosorum, & sibi placentium hominum tumor typhus dicitur.

a Carix, acuta herba, & durissima spartæ similis, de qua Virgilius: -- Et carice pastus acuta.

c Spartus, frutex virgosus sine folijs, ab asperitate vocatus. Volumina enim funium, quæ ex eo fiunt, aspera sunt.

Gramen

Gramen, à situ potius dictum, quòd plurimorum agrorum sit. Vnde illud Græci, ἀγρῶν vocauerunt: licet omnis herba gramen vocetur, ab eo quod germinetur: sicut robur omne lignum, licet sit & species, ab eo quòd firmissima.

h Filix, à singularitate folij dicta. Denique ex vna virgula altitudine cubitali vna scissa folia gignitur replicata, velut pinna.

Auena - - -

Lolium -

Zizania, quod poëtæ semper infelix loliū dicunt, quod sit inutile, & infœcundum.

Fœnum dictum, quod eo flāma nutritur Φῶς enim flamma est.

Manipulum dicimus, fascem fœni. Et dictus manipulus, quod manum impleat.

a Cap. IX. Folium dictum, &c. è Dioscorid. lib. 1. cap. 11.

b Nardus. Ex cod. c. 6.

c & in Syria. Istria legerim ex Dioscorid. c. 7.

d Costum. Ex cap. 15.

e Crocum dictum ab oppid. è seru. Georg. 1. ad 7. Croceos vt Tmolus odores.

f Optimum autem, &c è Dioscorid.

g & cum carpitur manus inficiens. Dioscorid. βάρτων ἐνδύσει τὰς χεῖρας, hoc est, tingens humectatione manus.

h aut infusum. Dioscorid. βεβερμένον, id est, dilutū.

i atq. decoctum. Id est, defrutum. Dioscorid. κατὰ τὴν ὁσμὴν ἐψηματώδη τὴν χεῖρα. qui indecoctum hic substituant, quid decoquere sit, non satis vident.

k Crocomagma. Dioscorid. c. 26. & Plin. lib. 21. c. 20.

l Asarum. è Dioscorid. c. 9.

m folijs casie similibus. Inmo hedera similibus Dioscor. φύλλα ἄχων κισσῶ ὁμοία. & Plinius lib. 12. c. 13. hedera folijs. Ergo κισσῶ pro κισσῶ legisse videtur vetus Dioscoridis interpret, quo est vsus Isidorus.

n Phu. è Dioscor. c. 10. Plinius lib. 12. c. 11.

o radix est iunci trianguli. Hoc cauli tribuit Dioscorid. καυλὸν γωνιώδη.

p atq. vacuis locis. Contra Dioscorides: ἐν τόποις ἐργασίμοις, id est, cultis, error ergo interpretis, qui ἀργαῖος fortasse legit. aut ἀργασίμοις.

q Iris Illyrica. E Diosc. c. 1.

r Acorum. Ex c. 2.

s acerrimi saporis, sed odoris incundi. Vox saporis deerat in omnibus libris, quā è Dioscor. repositimus. ille enim: ἀρρωκίας τῆ γένουσα, κατὰ τὴν ὁσμὴν ἔχει ἀνδρῶν. Plinius quoq. gultu acres, odore non ingratas.

t Meu - - - Vid. Diosc. c. 3.

v Cardamomum - - - Idem c. 5. & lib. 2. c. 185.

x Schœnus melior. Vid. Dioscorid. c. 6. qui primam laudem Nabathæo Schæno, secundam Arabico tribuit, Libycum inutilem esse ait. Cetera conueniunt.

y flos schœnanthos. squamatos apud Pallad. in Octob. tit. 1. & apud Aurelianum non semel mendose, sed ita fortasse tunc & proferebant, & scribebant.

z Epithymum. Dioscorid. lib. 4. c. 179. ἐπιθυμὸν δύμορον

A ἐστὶν ἀνδρῶν. Vid. Plin. lib. 26. c. 8.

a Sampfuchus Ita quoque ab Aureliano & Hesychio: ab alijs sampfuchum effertur.

b vnde & nomen amaracus. E Seruio. Æneid. 1. vbi mollis amaracus illum.

c Hyacinth. Seru. eclog. 3. & Ouid. lib. 10.

d est autem radice, & flore volui. V. Dioscorid. lib. 4. c. 63.

e Narciss. Ouid. lib. 3.

f In candore retinet folior. Florum potius, nisi folia florum intelligas, vt mox de lilij, ex Ambros. cuius dum candor sit in folijs. Diosco. ἀνδρῶν λευκῶν. quasi licia. Al. quasi liglia.

g Cuius dum candor sit in fol. -- effulget. Verba sunt Ambros. Hex. 3. c. 8.

h viola propter vim odoris. Doloris libri omnes præter Roma. mendose, vt apparet, Ambros. In quib. nefcias, species ne amplius florum, an vis odora delectet.

i Huius genera sunt tria. Quattuor retulit Dioscori. λευκῶν, μέλιλον, κισσῶν, πορφυρῶν. tria Plinius: purpuream, luteam, albam.

k Acanthus. Locus constatus ex tribus Seruij locis. Geor. 2. Æn. 1. & eclog. 4.

l Hedera, Festus. Hedera dicta quod hæreat, siue quod edita petat, vel quia id, cui adhæserit, edat.

m quod hædis supra lactis abund. &c. Columell. lib. 7. c. 6. de hædis: Qui vbi editi sunt eodem modo, quo agni, educantur, nisi quod magis hædor. lasciuia compescenda, & arctius cohibenda est: Tum super lactis abundantiam Samera, vel Cythisus, aut Hedera præbenda.

n Hedera frigidæ terræ indices. E Seruio Georg. 2. Hedera pandunt vestigia nigræ.

o album, & nigrum. Quæ post hæc leguntur in quibusdam editis, absunt ab omnibus manusc. Sunt verò Ambrosij verba, lib. 3. Hex. c. 9. quæ propterea hic adscribemus: Hanc autem periti loquuntur escam esse, & alimoniam coturnicæ, eo quòd naturalis quodam temperamento sui corporis vim pabuli nocentis euitant. -- &c. vsq. ad -- solutem.

p Acone portus est Bithyniæ, qui prouentu maior. gr. è Solin. c. 55.

q Nam toxica venena ex eo dict. Plin. lib. 16. c. 10. Sunt & qui toxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.

r Euphorbium dict. Etymologia, opinor, meminisse Isidorus noluit, & hic vt saepe alias aliquid à R. aulione, vel potius à posteris additum. Plinius ab euphorbo Iuba regis medico nomen duxisse putat.

s Laser herb. n. i. monte Osciobagi. Al. Osabagi. Quis verò hic mons, nos ad coniecturam euadere nunquam quimus.

t Cuius succus dictus primum Lac Sirpicum. Solin. c. 40. Dictum primum lac Sirpicum, quoniam manat in modum lacteum. deinde vsu deriuâte, laser nominatum. Columella verò lib. 6. Radix, quâ Silphion Græci vocant, vulgus nostra consuetudine laserpitium appellant. Et diuersam fuisse laserpitium, à sirpe videtur. Plautus in Rudente: Teq. oro, & quæso, si speras tibi hoc anno multum futurum sirpe, & laserpitium. Vid. Plin. lib. 19. c. 3.

v Aloe herb. 2. l. Dioscorid. lib. 3. c. 25.

x Panaces. E Diosc. lib. 3. c. 55.

y Hanc quidam latinor. Pulegiū. Plin. lib. 20. c. 14

z Mandra

- * Mandragora dicta quod. Ne hic quidem de veriloquio cogitavit.
- a vnde & eam Latini malum terræ. Dioscorid. *μαῖοι μάλα κακίνα, οἱ δὲ μάλα τέρρετρα.*
- b Hanc poetæ anthropomorphion. Quos imitatus est Columella: Quamvis semihominis vesano gramine facta Mandragoræ pariat flores. mœstamq. cicuram.
- c Cuius cortex vino mixt. è Diosc. lib. 4. c. 7. 6.
- d mala generans in similitudinem prunorum. Dioscorid. *μάλα δούοις ἐμπερή, id est, sorborum.*
- e Papauer. Dioscor. lib. 4. c. 65.
- f succus quem opion vocant. Sic Plin lib. 20. c. 18. Dioscor. *τὸν ὄπιον.*
- g Dicta autem colocynthis quod f. f. r. Neque hic est, quod in etymologia moreris. Dioscorid. *καρπὸς περιπερὶς ὄμοι ὁ σφαίρα μίση, πικρὸς σχυρῶς.*
- h Centaurium. è Dioscor. 3. c. 9. & Plin. 25. c. 6.
- i Dracontea. Ex eod. lib. 2. c. 196.
- k Chelidonia. Ex eod. lib. 2. c. 211.
- l Heliotrop. Vid. Dioscor. lib. 4. c. 193. & Plin. lib. 22. cap. 21.
- m hæc & Verrucaria. Vid. Plin.
- n Pentaphyllon. è Diosc. lib. 4. c. 42.
- o Hylisopus herba purgand. pulm. & c. Ex August. in psalm. 50.
- p Reubarbarum. Vid. Diosc. lib. 3. c. 2.
- q quor. ora ferata. Diosc. Vid. alij.
- r quem vulgus Stingum. f. scincum. Vid. Dioscori. lib. 3. c. 135. & Plin. lib. 28. c. 28.
- s Artemisia. Plin. lib. 25. c. 7.
- t Chamæmelos. Diosc. 3. c. 154.
- v Pæon. Idem. c. 157. & Plin. 25. c. 4.
- x qui mirum in modum ob sap. & c. Ob lætitiã, ita enim reddidit Plinius. (*ἐυφοροῦνν*) qua est apud Dioscor.
- y Arnoglossos. Diosc. 2. c. 153.
- z Herpyllus. Vid. Seru. eclog. 2.
- a Aristoloch. Plin. 25. c. 8. & Dioscord. 3. c. 4. & 5.
- b Erigeron. è Diosc. 4. c. 97.
- c Pphyllion. Ex Diosc. & Plin.
- d Hierobotane. Vid. Plin. 25. c. 9. & 22. c. 2. & Diosc.
- c remedijs, ac legationib. Ligamētis libri omnes male. Plin. lib. 22. c. 2. Quoniam non aliunde sagmina in remedijs publicis fuere, & in sacris legationibus verbenæ.
- f Paliurus. è Seru. eclog. 5.
- g Struthios. è Dioscorid. & Plin.
- h Pulegium apud Ind. p. pretiosius. Verba sunt Hieronym. ep. 83. ad Euagrium.
- i habet autem virtutem therm. & c. Ex Dioscor. lib. 3. c. 36. sed absunt hæc à veterib. lib.
- k Absinthium. è Dioscorid.
- l Symphytum. Ex eod.
- m Polypodium. Ex eod.
- n Nascitur in teneris petrarū terris. Id est, in muscosis petris. Si ita licet interpretari verba Diosc. *φύεται ὁ πέτρας βρύα ἐχθ* Cas. Sed malim ego cū Chacone legere, nascitur in teneris petrar. siue in terris quercub. vicinis.
- o Polion. è Dioscor. Multa hic in editis, qua absunt à manuscript. Gotthicis.
- p Scammonæa. Ex eod.
- q Daucus f. f. thyrso bipalmi. Diosc. lib. 3. c. 76. *τὸ δὲ μέγιστον σπιδραμῆς.* Quod autem σπιδραμῆος bipalmem verberis vetus civis interpres, mirari desinet, qui idem fecisse Plinium anim. aduenterit lib. 27. c. 4. Nam quod Dioscorides de agerato dixit: *δάμνος ἐστὶ φρυγανώδης σπιδραμῆος.* ipse reddidit. Ageraton ferulacea est duorum palmorum altitudine. Scio eandem Plinium σπιδραμῆν varid interpretrari: Aliquando palmum, vt lib. 12. c. 19. & lib. 22. c. 21. & lib. 26. c. 7. & 8. ex Dioscori. & Theophrasto. Nonnunquam etiam semipedem, vt lib. 34. c. 4. ex Theophrast. lib. de hist. plant. 2. c. 8. & lib. 20. c. 8. & lib. 27. c. vltim. Interdum verò cubitum, vt lib. 22. c. 8. & lib. 26. c. 8. de hyperico oleraceo frustice, tenui, cubitali. Alijs autem locis rectè vertit dodrantem, vt lib. 7. cap. 2. aut duodecim digitos, vt lib. 8. c. 21. nisi forte hi omnes loci corrupti apud Plinium, notis haud multū distantibus, & pro bipalmem tripalmem, pro 1111. digitos, x11. digitos, & pro tenui cubitali semicubitali, & pro semipede semicubitum apud illum legas.
- r lappa dicta quod habeat caulem ingentem. An ἀπὸ τοῦ λαπίσειν, quod est insolenter se gerere? Vid. Plin. lib. 27. c. 5.
- s Rubia. ἐγυθρόδανον. Diosc. lib. 3. c. 160.
- t Anchusa. Idem lib. 4. c. 25.
- v Trifolium per singulas adnationes. Adnata vocat Plinius lib. 27. c. 11. quas Dioscorid. *παράφυλας. al. ad nodationes.*
- x Althea. Dioscorid. lib. 3. c. 163. *Ἀλθαία ἐνίοι δὲ ἰβίσκον καλοῦσι. μαλαχῆς ἐστὶν ἀγρίας εἶδος.* Pallad. in Octob. titm. 14. Althea, hoc est, hibisci folia. Dicitur hodie à nostris maluausico.
- C y Origanum quod Latine colina. Al. colerina. al. colena, fortasse conyla (qua auctore Dioscoride, origani sylvestris est species) scribendum fuit: sed neque vox est Latina, neque etymologia colorandi conuenit, sed mendis, & additamentis scatent omnia.
- z Tithymalum. Hoc quartū genus tithymali apud Plin. lib. 26. c. 8. quod helioscopon appellari ait. Etymologiam aprauit helioscopi significationis suo more Isidorus.
- a Strychnos quæ Latine herba salutaris. Plin. lib. 22. c. 31. Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit Strychnos, Xenocrates prædicat. Vid. Diosc. lib. 4. c. 69.
- b Polygonos. Diosc. lib. 4. c. 4. Plin. 26. c. vlt. Polygonus pota mentes ciet. Alij verò sanguinem sistere tradidere.
- c Ros marinus. è Dioscor. lib. 3. c. 87. Sed quod aspera dixit folia. *τραχύτεγα* legisse videtur interpres, nō *παχύτεγα* vt vulgò legitur.
- d quam Græci Calamintham. Vid. Dioscorid. lib. 3. c. 42. & 43.
- e Genicularis h. f. ob scorpion. Id mentastro tribuit Plin. lib. 20. cap. 14. ijdem verbis, neque de polygonato (quod sciam) quisquam id prodidit. Ac neque Isidorus quidem, nisi valde fallor.
- f Agaricum radix. Ita quidem Galenus, atq. alij existimauerunt, sed compertum est truncis adnasci fungi instar. Hic vasta lacuna in Gotthicis.
- g Asphodelos albucū. Al. albutiū. Gloss. albucinū. Dioscorid. *λευκὸν ἀσφόδελον τέμνεσθαι κατὰ τὴν ἰσημερίαν ἐν ἑαρι χρῆν.*
- h Scylla quod nocens sit. Est n. σκύλην vexare, quo respexit fortasse Virgilius, cum de Scylla dixit eclog. 6. Dulichias vexasse rates.
- i De qua superstitio gentilium. Ex Dioscor. lib. 2. & Plin. 21. c. 17.
- k Staphisagria in locis amœnis. Hæc tantum verba leguntur in Gotthicis CC. qua prætere. leguntur in editis addita

addita sunt ab aliquo Æsculapij filio, ex Dioscorid. Auicenna & Aucrooe.

l Asplenium. Vid. Dioscorid. 3. c. 151. & Plin. 27. c. 5. nascitur in humidis petris. *Que post hæc leguntur in editis, nõ sunt in manu sc. addita tamen sunt è Dioscor. & Plin.*

o Voluus. *Apta scriptura etymologia. Plinius, & alij bulbum, Græci βόλβον dicunt.*

o Stæchas. Ex Dioscorid. 3. c. 31.

p cuius radix, aut succus si vino, &c. è Dioscorid. 2.

c 194. Plin. 25. c. 9. Narrant ebrietatem repræsentari addita in vinum.

q Ampelos leuce, siue Bryonia. Ex eod. lib. 4. c. 154.

r Ampelos melæna. Ex eod. c. 185.

f Buphtalmas. Ex eod. lib. 3. c. 156.

t folijs coriandri. Fœniculi, Plinius, & Dioscorides.

v Phlomos. De qua paullo ante. Vid. Diosc. 4. c. 104.

x Ferula vocata à medulla. Nempe quasi ferens hili.

y Huius succus galbanu est. Non cuiuslibet, sed *ὄσνος ἐν σπύρα γενόμενος, vt ait Dioscorides, id est, ferula cuiusdam, qua in Syria nascitur.*

z Papyrus. Vid. Plin. & Dioscor.

a Scirpus è quo tegetes texuntur. Plin. 21. c. 18. & Festus in Scirpus.

b Fucus. è Seru. Georg. 4.

c dicta, quia mentitur alienum colorem. *More fuci illius, qui apem simulat.*

d Carex. è Seru. eclog. 3.

e Spartum- ab asperitate. Etymologiam nihil motor,

f Vnde illud Græci ἀγρωσίον. Ita interpretatur ἀγρω-

σίον Hieronym. ep. 19.

g licet omnis herba gramen-- cum sit & species, Verba Seruij Æn. 12.

h Filix vna scissa folia gignit replicat. Dioscor. lib. 4. c. 188. & Plin. 27. cap. 9. *Notandus verò Gothicismus. nam folia singulari numero non semel vitur. Sed hæc librarijorum vitio magis putamus accidisse, quam Isidori.*

De oleribus. Cap. X.

Hortus^a nominatur, quod semper ibi aliquid oriatur. ^b Nã cum alia terra semel in anno aliquid creet. hortus nunquam sine fructu est.

Olus ab alendo dictum, eo quod primùm ^D homines ab oleribus alerentur, antequam fruges, & carnes ederent. Tantum enim pomis arboru, & oleribus alebantur, sicut animalia herbis.

Caulis, est generaliter herbarum vel olerum medijs frutex: qui vulgo thyrsus dicitur, quod à terra sursum conscendat: ex quo deriuatum est, vt specialiter ^c quoddam genus olerum caulis diceretur, quia thyrsus ipsius amplius cæteris oleribus coalescit, id est, crescit. Est autem generale nomen. Omnis enim frutex caulis.

d Cyma dicitur, quasi coma. Est enim summitas oleru vel arborum, in qua vigen vir-

tus naturalis est.

e Malua ex parte Græco vocabulo appellatur ἀπὸ τῆς μαλάσσειν, eo quod molliendū aluum, solvendiq. naturam habeat. ^f Cuius succo si quis se oleo mixto peruxerit, ab apibus negatur feriri. Folia eius ex oleo trita & imposita scorpionibus, creduntur afferre torporem.

Pastinaca vocata, quod radix eius præcipuus pastus sit hominis. Est enim odoratu iucunda, cibo delectabilis.

g Rapa dicta à rapiendo, id est, comprehendendo. Est autem radice amplior napo, sapore dulcior, & folio tenui.

Napus à similitudine rapæ vocatus, nisi quod folijs latior, & radice gustu subacrior est. Nominis autem affinitas in vtrisque inde penè communis, quia vtrumque semen in alterum vicissim mutatur. ⁱ Nam rapa in alio solo, vt Æmilianus ait, per biennium mutatur in napum: alio vero, napus transit in rapam.

C Napocaulis ex duobus oleribus compositum nomen habet, quia dum sit sapore napo similis: non in radice, sed in thyrsum conscendit, vt caulis.

Sinapis appellatur, quod folij sit similis napis.

Raphanum Græci, nos radicem vocamus, ^k eo quod deorsum totus nititur: dum reliqua olera in summa magis profoliant, ^l cuius semine macerato quisquis suas manus infecerit, serpentes impunè tractabit. ^m Siquidem ex ipsius radice etiam ebur albescit. In cibo quoque venenis obsistit. ⁿ Nam contra venena huius radices, nuces, lupini, citrium, apium, profunt, sed contra futurū, non contra acceptum venenum. Vnde & apud veteres ante alias epulas hæc solebant mensis apponi.

o Lactuca dicta est, quod abundantia lactis exuberet, ^p seu quia lacte nutrientes fœminas implet. ^q Hæc & in viris Veneris vsus coerces.

Lactuca agrestis est. ^r quam Sarralam nominamus, eo quod dorsum eius in modum serræ est.

f Intubus Græcum nomen est. Et intubus, quod intus sit tophus.

Cepa vocatur, quia non aliud est, nisi tantum caput.

t Ascalonia nuncupata ex vna vrbium Palæstinæ, quæ Ascalon dicitur, vnde prius aduecta est.

v Allium dictum quod oleat.
x Vlpicum appellatum, quod allij odorem habeat.

y Phaselū, vocari aiūt, à Phaselo insula Græcix, vbi non procul mons Olympus est.

Porrum, cuius duo genera sunt capitatū: & sectile. Capitatum maius, sectile paruulū.

Beta apud nos oleris genus, apud Græcos littera est.

Blitum genus oleris, saporis euanidi, quasi vilis beta.

Cucumeres, quod sint interdum amari, qui dulces nasci perhibentur, si lacte mellito eorum semen infundatur.

Cucurbita. ---

Apopores. ---

Pepo. ---

Melipepo. ---

Ocymum. ---

Olus molle. ---

Atriplex. ---

Brasica. ---

Olisatrum. ---

• Nasturtium sapor appellauit, quod acrimonia sui nasum torqueat.

Fungi, quod aridi ignem acceptum concipiāt. *Φωσ* enim ignis est, vnde & esca vulgo dicitur, quod sit fomes ignis, & nutritum. Alij dicunt fungos vocatos, quod sint ex eorum genere quidam interēptorij, vnde & defuncti.

Tubera, tumor terræ prodit, eaque caussa nomen illi dedit.

Bulbi appellati, quod sint volubiles, & rotundi.

Asparagus, quod sit spinosus, & asper frutex eius, ex quo gignitur.

Capparis à Græcis nomen sumpsisse videtur, quod habeat rotunda in summitatibus seminum capitella.

c Armoracia, hoc est, Lapsana.

Lapistus. ---

Lapathum, hæc in cibo sumpta stomachū confortat, Venerem reprimat.

d Carduus. ---

Eruca, quasi vruca, quod ignitæ sit virtutis, & in cibo sæpe sumpta Veneris incendium moueat. Huius species duæ: quarum altera vsualis, altera agrestis, acrioris virtutis, vtraque tamen Veneris commouens vsus.

a Cap. X Hortus nom. q. f. i. a. o. *Festus*. Hortus apud antiquos omnis villa dicebatur, quod ibi, qui arma capere possent, orientur. *Vel, Longus*:

A Hortus quoque non desiderabat aspirationem, quod ibi herbæ orientur, id est nascantur, sed tamē à consuetudine accepit.

b Nam cum alia terras, &c. è *Seruius, Georg. 4. ad. Hellepontiaci s. t. P.*

c quoddam genus olerum caulis. *Brasica, Pallad. in Febr. Tit. 2. 4.*

d Cyma d. quasi coma. *Immo quasi κόμη, hoc est, sicutus auctoribus Theophr. lib. 7. de hist. plant. & Galeno 2. de facult. elem. c. 58. Vtūtur hac voce Celsus, Columel. & Plin.*

e Malua- eo quod molliendi *Plin. lib. 20. c. 21.*

f Cuius succo. *Ex eod. & Diosco. lib. 2.*

g Scorpionib. creditur afferre t. è *Plin. lib. 20. c. 4.*

h Rapa d. à rapiendo. *Imo à Græca voce ράπυ sive ράπυ, rapum neutro genere enuntiat Columella.*

i nam rapa in alio solo, vt *Palladius inquit lib. 8. c. 2. & Columella lib. 2. c. 10.*

k eo quod totus deorsum nititur. *Ex eod. palladio in Ianuario tit. 14.*

l cuius semine macer. &c. *Ex Plin. 20. c. 4.*

m Si quidem ex ipsius radice etiā ebur albescit. *Hæc si tollas, melius cohererunt cetera, sed aliquid deesse credo. Plinius 19. c. 5. de raphanis: Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur, ijdemq. dētibus semper inimici, quoniam atterant: eborā certē poliunt.*

n Nam contra venena radices-- apponi. è *Seruius Georg. 2. ad illud: Auxilium venit, ac membris agit atra venena.*

o Lactuca- exuberet. *Verba sunt Pallad. in Ian. tit. 14.*

p seu quia lacte nutrient. *scm. Vid. Diosc. lib. 2.*

q hæc in viris ven. *vt. Ita quoddam lactuca genus Eunuchium dictum refert Plinius lib. 19. c. 8.*

r quam Sarraliam. *Nos cerraia dicimus.*

s Intubum Græcum nomen est. *Romanum esse testatur Dioscorides, & Galenus.*

t Alcalonia nuncup. ex vna vrb. Pal. *Ita Plin. 19. cap. 6.*

C v Allium dictum quod oleat. *Vel quod balet, vt alij volunt.*

x Vlpicum. *Vid. Columell. lib. 1. 1. & Plin. 19. c. 6. De etymologia non liquet.*

y Phaselus. *Cicero in Verr. Phaselis illa, quam cœpit P. Seruilius, non fuerat vrbs antea Cilicum, atque prædonū. Lycij illā Græci homines incolebāt.*

z qui dulces nasci perhibentur si lacte mellito. *Si lacte, & mulso Pallad. lib. 4. c. 9.*

a Nasturtium sapor app. &c. *Plin. 19. c. 8. Nasturtium nomen accepit à narium tormento.*

b Vnde & esca vulgo dicitur. *à nobis yefca.*

c Armoraca. *Pallad. lib. 11. c. 11. Armoracam feremus, nam hæc agrestis est raphanus. Non est vero Armoracia eadem cum lapsana: de illa Dioscori. lib. 2. c. 138. de hæc c. 142. folijs tamen similes esse ait.*

D d Carduus, succus eius alopecias curat. *Plin. 21. c. 23. Antequam floreat contusus, atq. expressus illito succo alopecias replet.*

De odoratis oleribus. Cap. XI.

A pium dictum, quod ex eo apex, id est, caput antiquorum triumphatium coronabatur. Hercules autē hanc herbam primus capiti circumtulit. Nam nunc populū capite

capite præferebat : nunc oleastrum : nunc apium. ^a Cuius radices efficaciter pugnant contra insidias venenorum. Eius generis sunt petroselinon, hipposelinon, & oleoselinon.

Petroselinon vocatum, quod sit simile apio & nascatur in petris montibusq. præruptis, quod nos petrapiu dicere possumus. Σελινον enim Græcè apium dicitur : sed est summum ac probabile Macedonicum, gustu suaue, & odore aromatico.

Hipposelinon, quod sit durum & austerrum.

^b Oleoselinon, quod mollius folio, & caule tenerum.

^c Fœniculū Latini vocant, quod eius thyrsi, seu radices succus acuat visum, ^d cuius virtus traditur, vt serpentes annuam senectutem eius gustu deponant. Hoc olus Græci μάραθρον vocant.

^e Ligusticum à regione nomen accepit. Nascitur enim plurimum in Liguria, odore aromatico, & gustu acre.

Anelson, vt Græci dicunt, siue, vt Latini, anesum, herba omnibus cognita, acerrimè feruens mictualis.

Anethum. ---

Cuminum. ---

Coriandrum ex Græco nomine sumptū, quod illi κοριον vocant : ^f cuius semen in dulci vino datum proniores reddit in Venerè : si supra modum dederis, amentiam nutrit.

^g Canos etiam ex coriandro infici traditum est.

Abrotanum. ---

Ceræfolium. ---

^h Ruta dicta, quod sit feruentissima. Cuius altera agrestis, atque virtute acrior, sed vtraque feruentissima comprobatur. ⁱ Hæc venenis repugnare mustellæ docent, quæ, dum cum serpente dimicauerint, cibo eius armantur.

Salvia. ---

^k Inula, quam rustici alam vocant, radice aromatica, odoris summi cum leui acrimonia.

Menta, huius genera sex.

^a Cap. XI. Cuius radices. è Dioscorid. lib. 3.

^b Oleoselinon. Oleoselinon malim ex Plinio, aut etiam helioselinon, quod palustre est, aut corid eloselindn.

^c Fœniculum quod acuat vil. Quasi phanoculum è Græca, & Latina voce.

^d Cuius virtus trad. è Plin. 20 c. 23.

^e Ligusticum. Ex eod. lib. 19. c. 8. & Dioscor. lib. 3.

^f Cuius semen-- nutrit. è Dioscor. lib. 3. c. 71.

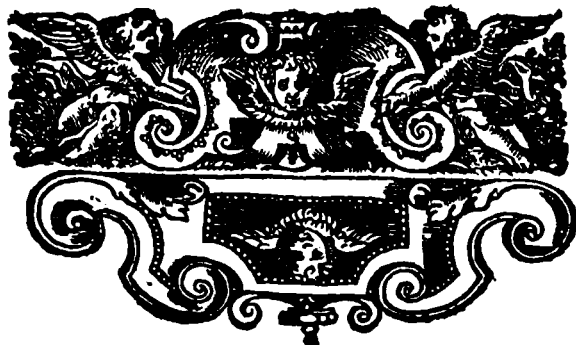
^g Canos etiam ex coriandro infici. Id non nisi de hyperico prodidit Plinius lib. 26. cap. 15. quod etiam corion (vt ipse ait) vocatur, sed Dioscorides id hyperici genus nō giv nominat.

^h Ruta dicta quod sit feru. An à ruendo, an potius à sono quem feruens humor reddere solet ? Non opinor. neque de etymologia cogitauit, sed ad Plinium, & Dioscoridem respexit, quorum vterque feruentem rutæ naturam tribuit.

ⁱ Hanc venenis repugnare mustellæ. è Plinio. 20. cap. 13.

^k Inula, quam rustici Alam. Quod nomen Hispani resinemus. de Inula Vid. Plin. lib. 19. c. 5.

Gg 2 DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS OCTAVVS.

De bello, & ludis.

DE BELLIS. Cap. I.

Primus a bella intulit Ninus Assyriorum rex. Ipse enim finibus suis nequam contentus, humanæ societatis foedus irruptis, exercitus ducere, aliena vastare, liberos populos aut trucidare, aut subijcere cepit, vniuersamque Asiam, vsque ad Libyæ fines noua seruitute perdomuit. Hinc iam studuit orbis in mutuo sanguine alterna grassari cade.

Quattuor autem sunt genera bellorum, id est, iustum, iniustum, ciuile, & plusquam ciuile. Iustum bellum est, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium causa. Iniustum bellum est, quod de furore, nõ de legitima ratione initur. De quo in republica dicit Cicero: Illa iniusta bella sunt, quæ sunt sine causa suscepta. Nam extra vlciscendi, aut propulsandorum hostiũ causam, bellum iustum geri nullum potest. Et hoc idem Tullius paucis interiectis subdidit: Nullum bellum iustum habetur, nisi denunciatum, nisi indictum, nisi de repetitis rebus. Ciuile bellum est, inter ciues orta seditio, & concitatio tumultus, sicut inter Syllam, & Marium, qui bellum ciuile inuicem in vna gente gesserunt. Plusquam ciuile bellum est, vbi non solum ciues certant, sed & cognati: quale actũ est inter Cæiarem & Pompeium: quando gener & socer inuicem dimicauerunt. Si quidem in hac pugna frater cum fratre dimicauit: & pater aduersus filium arma portauit. Lucanus: -- in fratrem ceciderunt præmia fratris. Item, -- Cui ceruix caesa parentis Cederet--.

A Bella itaque dicuntur interna, externa, seruilis, socialia, piratica. Nam piratica bella sunt sparsa latronũ manus per maria myoparonibus leuibus & fugacibus, b nõ solum nauium commeatus intercipientibus, sed etiam insulas, prouinciãque vastantibus, quos primũ Cneus Pompeius post multam vastationem, quam terra marique egerant, mira celeritate compressit, ac superauit.

Sicut autem Bellum vocatur, quod contra hostes agitur: ita Tumultus qui ciuili seditione concitatur. Nam Seditio est dissensio ciuium: dicta quod seorsum alij ad alios eant. Alij æstimant dissensionem animorũ seditionem vocari, quam Græci *διασσειν* vocant. Quo autem differat vtrumque; d Cicero docet: Potest enim inquit, esse bellum, vt tumultus non sit. e Tumultus autem esse sine bello non potest. Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? Vnde etiam dictus tumultus, quasi timor multus. Grauior autem est tumultus, quam bellum. Nam in bello vacationes valent, in tumultu non valent.

B Differt autem bellum, pugna, & præliũ. Nam bellum vniuersum dicitur, vt Punicũ. Huius partes sunt pugnae, f vt Cannensis, Trebiensis. Rursum in vna pugna sunt multa prælia. Aliud enim in cornibus, aliud in media, aliud in extrema acie geritur. Bellũ igitur est totum, pugna vnus dici, prælium pars pugnae est.

C Bellum antea Duellum vocatũ, eo quod duæ sint partes dimicantium, vel quod a terum faciat victorem, alterum victum. Postea mutata, & detracta littera, dictum est bellum. Alij s per anaphrasin putant dictum, quod sit horridum: vnde illud, Bella horrida bella, cum bellum contra sit pessimum.

Prælia

Prælia dicuntur à premēdo, hostis hostē. ^hVnde & prela, ligna, quibus vna premitur. Pugna vocata, eo quòd initio vsus fuisset in bello pugnis contendere, vel quia primò bellum pugnis incipiebant. Vnde etiam pugna duorum est aliquando sine ferro.

Quattuor autem in bello geruntur. Pugna, fuga, victoria, pax. Pacis vocabulum videtur à pacto sumptum. Posterius autē pax accipitur, fœdus primùm inicitur. Fœdus est pax, quæ fit inter dimicantes, vel à fide, vel à fœcialibus, id est, sacerdotibus dictum. Per ipsos enim fiebant fœdera, sicut per seculares bella. ⁱ Alij fœdera dicta putant à porca fœdè, & crudeliter occisa, cuius mors optabatur ei, qui à pace resiliisset. Virgilius:-- Et cæsa iungebant fœdera porca. Fœderis partes induciæ. Et dictæ induciæ quasi in dies ocia.

^a Cap. I. Primus bella intulit Ninus Ex Iustino, aut fortasse etiam è Trogo, aliquāto enim hæc amplior, quā apud Iustinum, neque eiusmodi, vt ab Isidoro aucta videantur.

^b Non solum nauium comœtus-- vastantibus. Verba sunt Orosij lib. 6. c. 4.

^c Nam seditio. Eadem sup. lib. x. in. s.

^d Cicero docet. Philippica. 8.

^e Tumultus, quasi timor multus. è Seru. Æn. 2. ad v. gemitu miseroque tumultu.

^f vt Cannensis, Trebientis. Termensis CC. o. mendosè.

^g Alij per antiphrasin. è Seru. ibid.

^h vnde & prela - premitur. Ex eod. Georg. 2.

ⁱ Alij fœdera-- porca, Ex eod. Æn. 9.

De triumphis. Cap. II.

OMne regnum seculi huius bellis quaeritur, victorijs propagatur. Victoria dicta, quod vi, id est, virtute adipiscatur. Hoc est enim ius gentium, vim vi repellere. Nā turpis est dolo quaesita victoria. Certa autē victoria est: vel occisio hostis, vel exspoliatio, vel vtrumque. ^a Non est autem iucunda victoria, quæ per immensa detrimenta contingit. Est hoc est, quod laudat Sallustius, duces victoriā in cruento exercitu reportasse.

Pompa dicta est Græca significatione, ἀπό τῆς πομπῆς, hoc est, publicè ostentari.

^b Præcedit autem Victoria pompam, ideò quod iturus ad hoc certamè primum est victoriæ votum.

^c Trophæū dictū ἀπό τῆς τροπῆς, id est, cōuersione hostiū, & fuga. Nā ab eo, quod hostem quis fugasset, merebatur trophæū: qui occidisset, triumphū, qui dictus est ἀπό τῆς

A τριούβης; id est, ab exultatione. Plenæ enim victoriæ triumphus debetur: semiplenæ trophæū, quia nondū plenā est victoriā consecutus. Non enim obtinuit, sed fugauit exercitum. Hæc tamen nomina scriptores confundunt. Tranquillus autem triumphū Latine dicit potius appellatum, quod is, qui triumphans urbem ingrederetur, tripertito iudicio honoraretur. Nam primùm de triūpho duci concedendo exercitum iudicare solitum erat: secundo senatum: tertio populum.

Erat autem apud Romanos mos, vt triūphantes quadrigis veherentur: ex illo quod soliti sint priores duces hoc habitu bella inire. Quicumque autem in conflictu vicisset, palma aurea coronabatur, quia palma stimulos habet. Qui verò sine conflictu fugientem prostrasset: laurea, eo quòd hæc arbor sine spinis est. ^d Namque & purpuream, & palmatam togam triumphantes induebantur, & scipionem cum sceptro in manu gerebant ad imitationem victoriæ Scipionis: licet & scipio baculus sit, quo homines inniuntur. Vnde & ille primus Cornelius Scipio appellatus est, quia in foro pater eius cæcus innixus eo ambulabat. Super scipionem autem aquila sedebat: ob indicium quod per victoriā, quasi ad supernam magnitudinē accederet. ^d Inde & colore ruffo perlinebatur, quasi imitarentur diuini ignis effigiem, ^f Quod verò à carnifice contingebantur, id erat indicio, vt ad tantum fastigium euecti mediocritatis humanæ commonerentur.

Duobus autem generibus deletur exercitus, aut internicione, aut dispersione. Sallustius, Hostes, inquit, aut oppressi, aut dilapsi forent. Sic & vtrumque Virgilius. Internicione, vt, - Submersalque obrue puppes. Dispersione, vt: Aut age diuersos, & disijce corpora ponto.

Spolia hostium, præda: manubiæ, exuuiæ, partes. Præda à prædando vocata. Manubiæ, eo quòd manibus detrahuntur. Hæ & exuuiæ ab exuēdo dictæ, quia exuuntur. Hæ & partes à pari diuisione (pro s personarū qualitate, & laborum iusta diuisione.) ^h Spolia autem à pallijs, quasi ex pallia: victis enim detrahuntur.

^a Cap. II. Non est autem iucunda victoria-- deportasse. è Seru. Æn. x. 1. ad illud. Sin & Troianis cum multo gloria venit sanguine, nisi quod apud illum iudicanda victoria legitur.

^b præcedit autè Victoria. Id est, Victoria statua curru inuecta.

^c Trophæum-- ab exaltatione. *E Ser. Æn. x.* Ipsum te Laïse trophæum.

^d Namq. & purpuream, & palmatam togam. Diuersa purpurea à palmata: Festus: Picta, quæ nunc toga dicitur, purpurea antea vocitata est, eratq. sine pictura. & *ibidem*: Tunica autem palmata à latitudine clauorum dicebatur, quæ nunc à genere picture appellatur. *Liuius lib. 30.* Masinilla toga picta, & palmata tunica donatus. & *lib. 31.* Masinilla donata missa, vasa aurea, toga purpurea.

^e Inde & colore ruffo perlin, *Seru. eclog. 10.* Pan facie rubea pingitur propter ætheris similitudinem. Æther autem est Iupiter, vnde etiam triumphantes habent omnia Iouis insignia, sceptrum, palmatam togam, faciem quoque de rubrica illinunt instar coloris ætherei.

^f Quod verò à carnifice contingebantur. *Non temerè carnificem dixit, quem alij seruum publicum. Nam eodem respexisse Plinium puto, lib. 28. c. 4.* Similis medicina linguæ, vt sit exorata à tergo fortuna, gloriæ carnifex. *Ab eo seruo suggereretur triumphanti, (vt ait Tertullianus in Apologetico. c. 33.)* Respice post te, hominem esse te memento.

^g pro personatum qualitat. &c. *Supra li. 5. c. 7. Sed hoc loco ab antiquioribus Gothicis absunt hæc.*

^h Spolia autem à palijs. *In quibusd. Gothicis perpetuo legitur expolia, ita melius procedit notatio, in vetustioribus tamen spolia.*

De signis. Cap. III.

Signa bellorum dicuntur, quòd ex ijs exercitus, & pugnadi, & victoriæ, & receptus accipit symbolon. Nam aut per vocem tubæ, aut per symbolon admònetur exercitus Legionum principalia signa aquilæ, dracones & pilæ.

Aquilæ ideò, quòd eadem auis Iouis in armis auspicio fuerit. ^a Nam dum idem Iouis aduersus Titanas proficisceretur, aquilam ei in auspicio apparuisse ferunt, quam ille pro indicio victoriæ acceptam tutelæ suæ auspiciatus, eam legioni signum dedit: quo factum est, vt deinceps militum signa comitaretur. Cuius meminit Lucanus dicēs: Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Draconum signa ab Apolline morte Pythonis serpentis inchoata sunt. Dehinc à Græcis, & Romanis in bello gestati cœperunt.

Pilam in signo constituisse fertur Augustus, propter nationes sibi in cuncto orbe subiectas, vt melius figuram orbis ostenderet.

^b Vexillum, & ipsum signum bellicum, tractum nomen habens à veli diminutione, quasi velillum. ^c Sub Romulo autem fasci-

culos fœni, pro vexillis milites habuerunt. Hinc & manipuli appellantur. Manipulos enim dicimus fascies fœni, quòd manum impleant. Cætera signa diuersis prælata imaginibus secundum militarem consuetudinè existunt, per quæ se exercitus in permixtione præcliorum agnoscit.

^a Cap. III. Nam dum idem Iouis-- comitaretur. *E Seru. Æn. ix. ad illud: pedibus Iouis armiger vncis.*

^b Vexillum-- diminutione. *Ex eod. initio lib. 8.*

^c sub Romulo autem. *Idem Æn. i. ad v. disiectiq. d. d. q. manipuli: Manipuli autem dicti sunt signiferi, quia sub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus hastis fœni manipulos alligabant, & hos pro signis gerebant. Vnde hoc nomen remansit.*

De buccinis. Cap. IV.

Buccina est, qua signum datur in hostem dicta à voce, quasi vocina. Nam pagani agrestesq. ad omnem vsum buccina ad cõpita conuocabantur. Propriè ergo hoc agrestibus signum fuit. de qua Propertius: Buccina iam præcos cogebat ad arma Quirites.

^a Huius clangor buccinum dicitur.

^b Tubam Tyrrheni primum inuenerunt, vnde Virgilius: Tyrrhenusq. tubæ mugire per æthera clāgor. Hanc enim à Tyrrhenis prædonibus excogitatā (dicunt) cum dispersi circa maritimas oras nõ facillè ad quaque prædæ occasionè voce, aut buccina cõuocarentur, vento plerumq. obstrepente.

Hinc postea bellicis certaminibus adhibita est ad denuncianda signa bellorum, vt vbi exaudiri præco præ tumultu non poterat, sonitus tubæ clāgentis attingeret. ^c Tuba autem dicta quasi tofa, id est, caua: Item tuba, quasi tibia. Inter Tubam autè, & Buccinam veteres discernebant. ^d Nam Buccina insonans sollicitudinem ad bella denunciabat. Virgilius: Qua buccina signum-- Dirra dedit: Tuba autem prælium indicabat, vt: At tuba terribilem sonitum dedit ære canoro. ^e Cuius sonitus varius est. Nam interdum canit, vt bella committantur: interdum vt insequantur eos qui fugiunt, interdum receptui. ^f Nā receptus dicitur, quo se exercitus recipit. vnde & signa receptui canere dicuntur.

^g Clāssica sunt cornua, quæ cõuocandi causa erant facta, & à calando clāssica dicebantur. de quibus Virgilius: Clāssica iamque sonant-- ^h Apud Amazonas autem non tuba sicut à regibus: sed à regina fistro vocabatur fœminarum exercitus.

^a Cap.

• Cap. III. Huius clangor buccinum dicitur. *Est forte hoc aliquod. Plinius de apib. lib. 11. cap. 10.* Noctu quietes in matutinū, donec vna excitet gemino, aut triplici bombo, vt buccino aliquo. *Hieronymus quoq. buccino oris sui, eodem sensu dixisse videri possit. Quamuis buccinum pro buccina etiam vsurpetur.*

^b Tubam Tyrreni p. inuen. è *Seru. lib. 8. ad locum ab Isid. citatum.*

^c Tuba autem dicta q. tofa. *Al. toua. Inde nos genus quoddam lapidis touas, & quod fungosum est fofo dicimus. Digamma namq. frequens in Gothicis pro b. & v.*

^d Nam buccina insonans--sonitum. è *Seru. Æn. 11. Bello dat sig. r. c. Buccina.*

^e Cuius sonitus varius--receptui. *Ex eod. Æn. 9. ad v. signa sequentum.*

^f Nam receptus--dicuntur. *Ex eod. Æneid. 11. ad v. Planities i. i. tutiq. receptus.*

^g Classica sunt cornua. *Idem Æn. 7. Classicum dicimus & tubam ipsam, & sonum, & eod. libro ad Hortina classes. Hortini equites, qui & classes dicuntur, vnde & eorum tubas classica dicimus, &c. Vid. Ascon. in Diuinat.*

^h Apud Amazonas, &c. è *Seru. Æn. 8. ad v. Regina in m. p. v. a. sistro.*

De armis. Cap. V.

ARma generaliter omnium rerum instrumenta sunt: vnde & vbi reponuntur armaria dicta sunt. Itē arma & tela omnium generum, sed arma sunt: quibus ipsi tuemur tela, quæ emittimus. Nam arma duplicia sunt, id est, vel quibus percutimus, vel quibus tegimur. ^b Arma autem proprie dicta sunt, eò quòd armos tegunt. Nam arma vel ab armis dicuntur, id est, humeris, vt, latos huic hasta per armos Acta tremit. vel ἀπὸ τοῦ ἀρῆς, id est, à Marte.

^a Cap. V. Arma generalit. &c. *Seru. Æn. 1. ad v. Arma virum, tabulæq. Arma dicuntur cunctarum artium instrumenta.*

^b Arma autem proprie dicta s. eo quod arm. *Ex eod. Æn. 4. Erigi & arma viri, &c.*

De gladijs. Cap. VI.

GLadius generaliter dicitur ensis in prælio, sed ensis ferrū tantum: gladius verò totus. Proprie autē appellatus gladius, quod gulam diuidit, id est, ceruicem secat. Ad hoc enim primū est factus: nam cætera membra securibus magis cæduntur, collum gladio tantum. Acies autem gladij ab acumine dicta. Capulus vocatur, vel quia caput est gladij, vel quia ibi capitur, vt teneatur. Nam

alias acies ferri non finit. ^a Mucro non tantum gladij est, sed & cuiuslibet teli acumen: dictus à longitudine. Nam μακρὸς Græci longum dicunt: hinc & machæra.

^b Machæra autem, est gladius longus ab vna parte acutus.

Framea verò, gladius ex vtraque parte acutus, quam vulgò Spathā vocant. Ipsa est & Romphæa. Framea autem dicta, quia ferrea est. Nam sicut ferramentum sic Framea dicitur, ac proinde omnis gladius Framea.

Spatha, à passione dicitur verbo Græco, quoniam παθεῖν Græcè dicitur pati: vnde & patior & patitur dicimus. Alij Spatham Latine aurumant dictam, eo quod spatiosa sit, id est, lata & ampla. Vnde & spatula in pectoribus.

Semispathium gladius est à media longitudine spathæ appellatus, nō vt imprudens vulgus dicit, sine spatio, dum sagitta velocior sit.

Pugio, à pungendo & transfigendo vocatur. Est enim gladius paruus bis acutus lateri adhærens. Item & Clunabulum dictū, quod religetur ad clunem.

Chelidoniacus gladius, ferrum est latum: cuius duplex mucro ac bifurcus in modum caudæ hirundinæ formatur: vnde & Chelidoniacus dicitur.

Sica, à secando dicta est. Est enim gladius breuis, quo maximè vtuntur qui apud Italos latrocinia exercēt, à quo & sicarij dicti sunt. Tranquillus autem dicit Dum cuiusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curuatus fuisset ex acie recta: procucurrit vnus ad eum corrigendum, tumque à pugnantem responsum est, sic hac pugnabo: inde sicæ nomen ductum.

^D Secures signa sunt, quæ ante Consules ferbatur, ne aut vsū perderent belli, aut vacantes otio aspectum amitterent gladiorū. Quas & Hispani ab vsu Francorum per deriuationem Franciscas vocant.

^a Cap. VI. Mucro non tantum gladij est. è *Seru. Æn. 11. ad v. alto stat vulnere mucro.*

^b Machæra-framea--spatha. *Aug. in ps. 149. Framea appellatur, quam vulgò spatham dicunt. Sunt enim gladij ex vna parte acuti, ipsi sunt machæra, ipsæ frameæ, etiam spathæ appellantur. Sed legendum forte apud Augustinum ex vtraq. parte non ex vna.*

^c Idem & Clunabulum. *Festus: Clunaclū cultrum sanguinarium dictum, vel quia clunes hostiarū diuidat, vel quia ad clunes dependeat.*

De hastis. Cap. VII.

HAsta est contus cum ferro: cuius diminutiuam facit hastile. Nomen autem hasta ab astuumpfit, vnde & astutia.

Contus ferrum non habet: sed tantum cuspide acuta est. Virgilius: Ferratasq. ^a trudes, & acuta cuspide contos. Contus autem, quasi conitus. Est enim conus acuta rotunditas.

Trudes, hastæ sunt cum lunato ferro, quæ Græcis Aplustria dicuntur. Trudes autem dicuntur ab eo, quod trudunt & detrudunt. Virgilius: Ferratasque trudes -.

^b Venabula dicta, quasi venatui habilia. Vel quia venientem excipiunt, quasi excipiabilia. Excipiunt enim apros, expectant que leones, intrant vrsos, sit tantum firma manus.

^c Lancea, est hasta amentum habens in medio: dicta autem lancea, quia æqua lance id est, æquali amento ponderata vibratur.

^d Amentum, vinculum est iaculorum hastilium, quod medijs hastis aptatur. Et inde amentum, quo media hasta religatur, & iacitur.

^e Claua est, qualis fuit Herculis, dicta quod sit clavis ferreis inuicem religata, & ^f est cubito semis facta in longitudine. Hæc & Cateia, quæ Lucilius Calam dicit. Est enim genus Gallici teli ex materia quàm maximè lenta, quæ iacta quidem non longè propter grauitatem euolat: sed quò peruenit, vi nimia perfringit: quod si ab artifice mittatur: rursum redit ad eum, qui misit. Huius meminit Virgilius dicens, Teutonico ritu soliti torquere cateias. Vnde & eos ^h Hispani & Galli, Teutonos vocant.

ⁱ Phalarica, est telum ingens torno factum, habens ferrum cubitale & rotunditatem de plumbo in modum spheræ in ipsa summitate. Dicitur etiam & igne habere affixum. Hoc autem telo pugnatur de turribus, quas Phalas dici manifestum est. Iuuenalis. Consulit ante phalas delphinorumque columnas. A phalis igitur dicta est phalarica: sicut à muro muralis. Sanè phalaricam Lucanus dicit neruis mitti tortilibus, & quadam machina, vt. - Hunc aut tortilibus vibrata phalarica neruis. Virgilius verò ait, Turnum manu phalaricam iaculari potuisse.

^k Pila, sunt arma iaculorū atque telorum à torquendo, vel emittendo vocata. De qui-

A bus Lucanus: signa, pares aquilas & pila minantia pilis. Cuius singulare pilum dicitur.

^l Telum vocatur secundum Græcam etymologiam, ἀπὸ τῶν τριλέγων, quicquid longè iaci potest: quanquam abusiue dicatur & gladius, vt est illud: At non hoc telum mea quod vi dextera versat. ^m Propriè autem telum à longitudine dicitur. Vnde & mustela dicitur, quod longior sit, quàm mus.

Cuspis, hastile amentatum, à cespide dicta, quod est virgultum. Virgilius, Et pastoralem præfixa cuspide myrtū. ^m Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ est.

^a Cap. VII. Virgil. ferratasque trudes. s. o. *l. trudes etiam legi in antiquis quibusd. cc. apud Virgilium admonuit rierius.*

^b Venabula d. q. v. h. v. q. v. e. q. excipiabilia. *Seru. Æn. 4. Retia r. p. l. venabula f. venabula ob hoc dicta quod sint apta venatui. quasi excipiabilia. Puto tamen Seruiū ita scripsisse: Venabula ob hoc dicta quod sint apta venatui, vel quia venientem excipiunt, vnde & excipia (vel excipula) quasi excipiabilia, aut excipiabula, aut excipere habilia. Glo. excipulū. ἐξδοχέων Item ἐξδοχέων exceptorium. Excipiculum κριάργα κριάργα exemplum (leg. excipulum) arpagō.*

^c Lancea. Hispaniensis vox, auctore Varrone apud Ageb. lib. 15. c. 30.

^d Amentum. ð *Seru. Æn. 9. ad v. amenta que torquent.*

^e Claua est qualis fuit Herculis. *Festus: Claua teli genus, quo Hercules vtebatur.*

^f Et est cubito semis facta in longitudine. *Seruius Æneid. 7. ad v. teretes sunt acilides illis Tela: Acilides sunt teli quædam antiqua adeo, vt neque vsquam commemorentur in bello. Legitur tamen, quod sint clauæ cubito semis factæ, eminentib. hinc, & hinc acuminib. & c.*

^g Hæc & Cateia quam Lucilius Calam. *Pro Lucilio Horatius erat in o. libris mendosè: Seruius initio vt. Æneid. Vallum autem dicebant calas: sic Lucilius: Scinde calam, vt caleas, id est, ð puer, frange fustes, & fac focum.*

^h Hispani, & Galli Theuthonos. *Ij fortasse, quos vulgo chucones dicimus.*

ⁱ Phalarica telū ingens--iaculari potuisse. ð *Seru. Æn. 9. ad v. Contorta phalarica.*

^k Pila. *Seruius Æn. 7. ad v. Pila manu s. q. g. i. b. d. Pilum propriè est hasta Romana, vt gessa Gallorum, sarrissæ Macedonum.*

^l Telum-- potest. ð *Seru. Æn. 8. ad v. Desuper Alcides telis premit.*

Quanquam abusiue dicatur & gladius. *Seru. Æn. 9. At non hoc telum; Hoc loco telum gladiū dixit à longitudine, vnde & mustella dicitur, quasi mus longus. vid. l. Si caluitur, de verb. signif.*

^m Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ. *Seruius Æn. 10. ad v. Vibranti cuspis medium transfuerberat ictu: Sanè cuspidem abusiue pro hastæ mucrone posuit.*

De

De sagittis. Cap. VIII.

Sagitta à sagaci iactu, id est, veloci ictu vocata. Pennis enim fertur quasi auis, ut celeriter mors percurrat ad hominem. His primùm Cretenses vsi sunt: quibus pennæ idcirco, ut diximus, agglutinantur, ut leues sint, & peruolent.

Scaptos - - -

Spicula sunt sagittæ, vel lanceæ breues, ab spicarum specie nuncupatæ.

Scorpio, est sagitta venenata arcu vel tormentis excussa. Quæ dum ad hominem venerit, virus, quæ figit, infundit: unde & Scorpio nomen accepit.

Cap. VIII. Scorpio. Vegetius lib. 4. c. 22. Scorpionnes dicebantur, quas nunc manuballistas vocant, idcirco sic nuncupati, quod paruis, subtilibusq. spiculis inferant mortem.

virus, quæ figit, infundit. Tertull. aduers. Gnostic. Unde & bellicam machinam retractu tela vegetantem de scorpio nominat. Id spiculum, & fistula est, parua tenuitate in vulnus, & virus, quæ figit, effundit.

De pharetris. Cap. IX.

Pharetra sagittarum thecæ, à ferendo iacula dicta, sicut & feretrum, ubi funus deferatur, quæ idcirco etymologiam communem habent, quia pharetra mortem, feretrum mortuum portat.

Coriti propriè sunt, arcuum thecæ: sicut sagittarum pharetræ.

Vagina appellatur, eò quòd in ea mucro, vel gladius baiuletur.

Theca, ab eo quod aliquid receptum tegat, c. littera pro g. posita. Alij Græco nomine thecam vocari asserunt, quod ibi reponatur aliquid. Inde & bibliotheca librorum repositio dicitur.

Dolones, sunt vaginæ lignæ, intra quas latet pugio sub baculi specie. Dolones autem à dolo dicti sunt, quod fallant & decipiant ferro, cum speciem præferant ligni. Hos vulgus Græco nomine Oxos vocat, id est, acutos. Unde & apud medicos acutus morbus ὄξεια vocatur.

Arcus vocatur, eo quod arceat aduersarium. Inde & arces dicuntur, à quibus arcentur hostes. Item arcus ob speciem, quòd sint curuati arctius.

Cap. IX. Pharetra sagittar. thec. & Coriti prop.

A Seru. Æneid. 10. ad v. - Coritiq. leues: Coriti propriè sunt arcuum thecæ, dicuntur etiam sagittarum, quas & pharetras vocamus.

b Dolones - præferant ligni. ex eod. Æn. 7. ad v. Szuosque. g. i. b. dolones.

c Acutus morbus ὄξεια. Sic supra lib. 4. c. 6.

De fundis. Cap. X.

Funda dicta, eo quod ex ea fundantur lapides, id est, emittantur.

Ballista genus tormenti, ab emittendo iacula dicta. βάλλειν enim Græcè mittere dicitur. Torquetur enim verberè neruorum, & magna vi iacit aut hastas, aut saxa. Inde & Fundibalus, quasi fundens & emittens. Contra Ballistam Testudo valet. Series enim fit armorum umbonibus inter se colligatis.

Cap. X. emittantur. Quæ post hæc verba in editis quibusd. leguntur vsque ad Ballista. in manuscriptis nulla sunt: sunt tamen sup. lib. 1. c. 6. è Seru. Georg. 1.

b Inde & Fundibalus. Vid. c. 6. lib. 4.

c Contra Ballistam Testudo valet, series. n. fit arm. Seru. lib. 9. ad v. Accelerant acta p. testudine Volsci: Testudo est scutorum connexio curuata in testudinis modum.

De ariete. Cap. XI.

Arieti nomen species dedit, eo quòd cum impetu impingit murum in modum arietum pugnantium. Valida enim ac nodosa arboris caput ferro vestitur, eaque suspensa funibus multorum manu ad murum impellitur: deinde retrorsum ducta maiore impetu destinatur: sicque crebris ictibus concussum muri latus cedit, cautumque irrupturis fenestram facit. Contra impulsam arietis, remedium est, saccus paleis plenus, & in eum locum demissus, quem aries percutit. Laxo enim sacco sinu ictus arietis illisus mollitur. Duriora enim mollioribus facilius cedunt.

Plutei, sunt crates corio crudo intertexæ, quæ in opere faciendo hosti obijciuntur.

Musculus cuniculo similis fit, quo murus perfoditur, ex quo & appellatur, quasi murusculus.

Cap. XI. Arieti--facile cedunt. Ex Hegesipp. libro 3. c. 11.

b Musculus--quasi murusculus. Musculos à marinis belluis, quæ balanis auxilio sunt, dictos putat Vegetius libro 4. c. 15.

De

De clypeis. Cap. XII.

CLypeus, ^a est scutum maius, dictus ab eo quod clepet, id est, celet corpus, periculumque subducatur ^b ἀπὸ τοῦ κλέπειν. Oppositus enim sua defensione ab hastis & iaculis corpus munit. ^c Clypeus autem peditum est, scutum equitum.

Scutum appellatum, eò quòd à se excutiat telorum ictum. Vt enim telis resistatur, clypeus antefertur.

Vmbo, scuti pars media est, quasi umbilicus.

^d Ancile, vocatur scutum breue & rotundum, de quo Virgilius: -- læuaq. ancile gerebat. Et Ancile dictum ab ancisione, quod sit ab omni parte veluti ancisum & rotundum. Ouidius: Idq. ancile vocant, quod ab omni parte recisum. Quaque notes oculis, angulus omnis abest.

^e Pelta, scutum breuissimum in modum lunæ mediæ. Cuius meminit liber Regum. Fecit rex Salomon ducenta scuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato.

^f Cetra, scutum loreum sine ligno, quo vtuntur Afri, & Mauri, de quo Poëta: Læuas cetra tegit.

^g Parma, leuia arma, quasi parua, non clypeus. Dicitur autem & testudo scutum. Nam in modum testudinis fit clypeus. ^b Est & testudo scutorum connexio curuata in testudinis modum. Namq. in armorum generibus milites etiam ab animalibus nomina sumunt, vt aries. Et Sallustius, In modum, inquit, hericij militaris.

^a Cap. XII. Clypeus est scutum maius. *Seru. non semel.*

^b ἀπὸ τοῦ κλέπειν. Ex eod. *Æn. 7. ad v. nec clypei cut rūsue sonant. Sed verius ἀπὸ τοῦ γλύφειν, id est, ab sculptendo dictum. Causam reddit Plin. 35. cap. 3. Scutis enim qualib. ad Troiam pugnatum est, continebantur imagines. Vnde & nomen habuere clypeorū, non vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusq. qui fuerit vsus illo, &c.*

^c Clypeus autem peditum. *è Seru. ad v. Tercentum scutati omnes Æn. 2.*

^d Ancile--ab omni parte recisum. *Ita etiam Varro. aut quasi ἀμφιχειδον (addit Seru. Æn. 8.) id est, vndiq. labrum habens. Vid. Plutarch. in Num.*

^e Pelta. *è Seru. Æn. 1. ad lunatis agmina peltis.*

^f Cetra--Hispani. Ex eod. *Æn. 7.*

^g Parma, leuia arma. *Seruius Æn. 10. ad illud. Transijt & parmam mucro leuia arma minacis: parmam id est, leuia arma, non clypeum.*

^h Est & testudo scutorum connex. *Vid. sup. cap. 10.*

A De loriciis. Cap. XIII.

LOrica ^a vocatur, eo quod loris careat: solis enim circulis ferreis contexta est.

^b Squama, est lorica ferrea ex laminis ferreis aut æreis concatenata in modum squamæ piscis, & ex ipso splendore squamarum, & similitudine nuncupata est. ^c De cilicijs autem & poliuntur, & teguntur lorica.

^a Cap. XIII. Lorica--quod loris careat, solis. n. circulis ferreis. *Non dubito, quin Isidorus apud Seruium legerit Æn. libro. 10. lorica esse propriè tegmen de loro factum, quo maiores in bello vti consueuerant; sed loricijs posteriorib. notationem aptauit, qua conferta sunt hamis, vt ait Virgilius. Varro libro. 4. Lorica à loris, quod de corio crudo pectoralia faciebant; postea succederūt Galli è ferro sub id vocabulū ex annulis ferream tunicam.*

^b Squama est lorica ferrea, &c. *Ser. Æn. 9. Nec duplici squama lorica fid. & au. Squama sunt loricarū catenæ, in modum squamæ cōpositæ. Sanè & squama splendorem significat, si à piscib. veniat, & sordes si à squallore.*

^c De cilicijs autem poliuntur lorica. *è Seru. Georg. 3. ad illud. Vsum in castrorum & miseris velamina nautis.*

De galeis. Cap. XIII.

CAssis de lamina est: Galea de corio. Nā galerus corium dicitur. Cassidē autem à Thuscis nominatā (dicunt). Illi enim galeam cassim nominant: credo à capite.

^a Apex est, quod in summa galea eminet, quo figitur crista, quam Græci κωνον vocant. Nam conus est curuatura, quæ in galea prominet, & supra quam cristæ sunt.

^a Cap. XIII. Apex est q. in summ. gal. &c. *Seruius Æn. 12. ad v. apicem tamen incita summum Hasta tulit: galeæ eminentiam, quam Græci conum vocant, in qua eminent cristæ: & lib. 10. Apex conu alitudo.*

D De foro. Cap. XV.

FOrus ^a exercendarum litium locus, à fando dictus. Qui locus & Prorostra vocatur, idè quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginensium rostra ablata sunt, & in foro Romano præfixa, vt essent huius insigne victoriæ. Constat autem Forus causa, lege, & iudice.

Causa vocatur à casu, quo euenit. Est enim materia, & origo negocij, necdum discutionis

discussiois examine patefacta, quæ dum præponitur caussa est, dum discutitur iudicium est, dum finitur iustitia: vocatum autem iudicium quasi iurisdicctio, & iustitia, quasi iuris status. Iudicium autem prius inquisitio vocabatur. Vnde & actores iudiciorū & præpositos, quæstos, vel Quæstos vocamus.

Negotium multa significat, modo actum rei alicuius, cui contrarium est otium, modo actionem caussæ, quod est iurgium litis. Et dictum negotium, quasi nec otium, id est, sine otio. Negotium autem in caussis, negotiatio in commercijs dicitur, vbi aliquid datur vt maiora lucentur.

Iurgium dictum, quasi iuris garrum, eo quod ij, qui caussam dicunt, iure disceptent.

Lis à contentione limitis prius nomen sumpsit. De quo Virgilius: Limes erat positus, litem vt discerneret agri.

Caussa aut argumento, aut probatione constat.

Argumentum nunquam testibus, nunquam tabulis dat probationem, sed sola investigatione inuenit veritatem, vnde & dictum argumentum, id est, argutum inuentum.

Probatio autem testibus, & fide tabularum constat.

In omni autem iudicio sex personæ quaruntur. Iudex, accusator, reus, & tres testes.

Iudex dictus, quasi ius dicens populo, siue quod iure disceptet. Iure autem disceptare est iuste iudicare. Non est autem iudex, si non est in eo iustitia.

Accusator vocatus, quasi adcaussator, quia ad caussam vocat eum, quem appellat.

Reus à re, quam petitur, nuncupatus, quia quamuis sceleris conscius non sit, reus tamen dicitur, quamdiu in iudicio pro re aliqua petitur.

Testes antiquitus superstites dicebantur, eò quod super statum caussæ proferebantur. Nunc, parte ablata nominis, testes vocantur.

Testis autem consideratur: conditione, natura, & vita. Conditione, si liber, non seruus. Nam sæpe seruus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Natura, si vir, non scemina. Nam varium & mutabile semper scemina. Vita, si innocens & integer actu. Nam si vita bona defuerit, fide carebit. Non enim potest iustitia cum sce-

lerato habere societatem.

Duo sunt autem genera testium: aut dicendo id quod viderunt, aut proferendo id quod audierunt. Duobus autem modis testes delinquunt: cum aut falsa promunt, aut vera silentio obtegunt.

^a Cap. XV. Forus. poterat duci cæna sine istis, sed Bravliani aliter visum. Vid. sup lib. 15. c. 2.

^b Discerneret agri. aruis vulgo apud Virgil.

^c Iudex dictus. Ead. sup. lib. 9. v. 4.

^d Testes antiquitus superstites dicebantur. Melius omnino Isidorus, quam Seruius, qui *Æn. 3. ad illud*: Superatne, & vespitur aura? Superstes (inquit) præsentem significat. Festus: Superstes testes præsentem significat, cuius rei testimonium est, quod superstib. præsentib. ij, inter quos controuersia est, vindicias sumere iubentur, Plautus in Artemone; Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hic adest superstes. *Quem locum ita legebat chacon*: Superstes præsentem, testes præsentem significat. *Quam lectionem & Plauti verba, & hic Isidori locus satis confirmant*: Cicero- nis verò verba in Muren. ita emendabat. Carmen compositum est, cum cæteris reb. absurdū, tūm verò nullo vsu vtriusq. superstib. præsentib. (sumite vindicias) ite viam. Et vtriusq. *Actore & reo interpretabatur*: sumite vindicias, è Festo supplebat.

De spectaculis Cap. XVI.

Spectacula, vt opinor, generaliter nominantur voluptates, quæ non per semetipsa inquinant, sed per ea quæ illic geruntur. Dicta autem spectacula, eò quod hominibus publica ibi præbeatur inspectio. Hæc & ludicra nuncupata, quod in ludis gerantur, aut in scenis.

Ludorū origo sic traditur: ^b Lydi ex Asia transuenæ in Hetruria confederunt, duce Tyrreno, qui fratri suo cesserat regni contentione. Igitur in Hetruria inter cæteros ritus superstitionum suarū, spectacula quoq. religionis nomine instituerunt. Inde Romani accersitos artifices mutuati sunt, & inde ludi à Lydis vocati sunt. Varro autem dicit ludos à lusu vocatos, quod iuuenes per dies festos solebant ludi exultatione delectare populum. Vnde & cum lulum iuuenum & diebus festis, & templis, & religionibus reputat. Nihil iam de caussa vocabuli, dum rei caussa idolatria sit. Vnde & promiscuè ludi: Liberalia vocabantur, ob honorem Liberi patris. Ob hoc respicienda est ^c originis macula, ne bonū æstimes, quod initium à malo accepit. Ludus autē Gymnicus est, aut Circæsis, aut Gladiatorius, aut Scenicus.

^a Cap.

- ^a Cap. XVI. Quæ non per semetipsa inquinant. *Tertullianus lib. de spectaculis. c. vlt.* Retulimus supra de locorum conditione, quod non per semetipsa nos inquinant, sed per ea, quæ illic geruntur.
- ^b Lydij ex Asia transuenæ-- Liberi patris. *è Tertull. ibid. c. 2.*
- ^c originis macula-- accepit. *Ex eod. loco.*

De ludo Gymnico. Cap. XVII.

Gymnicus ludus, est velocitatis ac virium gloria. Cuius locus, gymnasium dicitur, vbi exercentur athletæ & cursorum velocitas comprobatur. Hinc accidit, vt omnium prope artium exercitia gymnasia dicantur. Antea enim in iocis certantes cincti erant, ne nudarétur: post, relaxato cingulo, repētè prostratus, & exanimatus est quidā cursor. Quare ^a ex consilij decreto tunc Archon Hippomenes, vt nudi deinceps omnes exercitarentur, permisit. Ex illo gymnasium dictum, quod iuuenes nudi exercentur in campo, vbi sola tantum verenda operiuntur.

- ^a Cap. XVII. Ex consilij decreto tunc Archon Hippomenes. *Auctor querendus.*

De generibus Gymnicorum. Cap. XVIII.

Genera gymnicorum quinq. saltus, cursus, iactus, virtus, atque luctatio. Vnde ferunt quendam regem tot filios adolescentem habentem, totidem generibus de regno iussisse contendere.

De saltu. Cap. XIX.

Saltus dictus, quasi exilire in altum. Est enim saltus altius exilire, vel longius.

De cursu. Cap. XX.

Cursus à velocitate crurum vocatur. Est enim cursus celeritas pedum.

De iactu. Cap. XXI.

Iactus dictus à iaciendo. Vnde & piscatorium rete iaculum dicitur. Huic arti vsus est, ^a arrepto lapide procul ferire, hastas pondere librato iacere, sagittas arcu emittere.

- ^a Cap. XXI. arrepto lapide procul ferire. *Al. Arreptos lapides procul ferre.*

De virtute. Cap. XXII.

Virtus, est immensitas virium in labore & pondere corporis.

De luctatione. Cap. XXIII.

Luctatio à laterum complexu vocatur, quibus ^a cominus certantes innitent, qui Græca appellatione athletæ vocantur. Locus autem luctationis palæstra dicitur.

- ^a Cap. XXIII. cominus certantes innitent. *Ita VV. CC. Goth. ymus Rom. innituntur.*

De palæstra. Cap. XXIII.

Palæstram autem vel *ἀπὸ πῆς πάλης* id est, à luctatione vel *ἀπὸ τοῦ πάλλειν*, id est, à motu ruinae fortis nominatam dicunt: scilicet, quod in luctando cum medios arripiant, ferè quatiunt, idque apud Græcos *πάλλειν* vocatur. Quidam opinantur artem luctandi vrsorum contentione monstratam. Namque inter cæteras feras eos solos & erigi congressos, & subsidere celeriter, ac reuerti, & modo manibus tentare inuicè, modo complexu abigere sese more luctantium.

- ^a Cap. XXIII. Palæstram autem--fortis. *Seru. ad v. Corporaq. ag. nud. prædura palæstra. Georg. 2. Palæstra autem dicta est vel ἀπὸ τῆς πάλης, id est à luctatione, vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν, hoc est à motu vnae, nam ducti sorte luctabantur. Hic locus peshumè affatus erat in omnib. Isidorianis libris.*

De agone. Cap. XXV.

Quæ Latini certamina, Græci *ἀγῶνας* vocant, à frequentia qua celebrantur. Si quidem & omnem cætum, atque conuentum agona dici: alij quod in circulis, & quasi agonijs, id est, sine angulo locis, eederentur, nuncupatos agonas putant.

De generibus agonum. Cap. XXVI.

Agonum genera fuere, immensitas virium, cursus celeritas, sagittandi pericia, standi patientia: ad citharam quoque, vel tibias incedendi gestus: de moribus quoque de forma, de cantandi modulatione, terrestris quoque belli, & naualis prælij, perpetiendorumque suppliciorum certamina.

De

*De ludis Circensibus.
Cap. XXVII.*

Ludi Circenses sacrorum causa, ac deorum gentilium celebrationibus instituti sunt. Unde & qui eos spectant, demonum cultibus inferuire videntur. ^a Nam res equestris antea simplex agebatur, & utiq. communis usus reatus non erat, sed cum ad ludos coactus est naturalis usus, ad demoniorum cultum translatus est. Itaq. & Castori & Polluci deputatur hæ species, quibus equos à Mercurio distributos Stesichorus docet: sed & Neptunus equestris est, quæ Græci Hippion appellant: sed & Marti & Ioui in ludis equi sunt consecrati, & ipsi quadrigis præsent. ^B Circenses autem ludi ideo dicti, vel à circumcundo, vel quod ubi nunc metæ sunt, olim gladii ponebantur quos quadrigæ circuibant & inde dicti Circenses, ab ensibus circa quos currebant. Siquidem in littore circa ripas fluminum currus agitantés, gladios in ordine in ripæ littore ponebant, & erat artis, equum circa pericula torquere. Inde & Circenses dicti putantur: quasi circum enses.

^a Cap. XXVII. Nam res equestris--Hippion vocant. è Tertull. c. 6. de circo.

^b Circenses autem ludi, &c. è Serv. initio 3. Georg. & Æn. 8. ad v. magnis Circensibus actis.

De circo. Cap. XXVIII.

Circus ^a Soli principaliter consecratus est à Paganis, cuius ædes medio spatio & effigies de fastigio ædis emicat, quod non putauerint sub tecto consecrandum, quem in aperto habet. Est autem Circus omne illud spatium, quod circuire equo solent. Hunc Romani dictum putant à circuitu equorum, eo quod ibi circum metas equi currant. Græci ^c verò à Circe Solis filia, quæ patri suo hoc genus certaminis instituit, asserunt nuncupatum, & ab ea Circi appellationem argumentantur. Fuit autem maga, & venefica, & sacerdos demonum, in cuius loci habitu & opere magicæ artes, & cultus idololatriæ recognoscitur.

^a Cap. XXVIII. Circus Soli--in aperto habent. è Tertull. c. 5. de loco.

^b Hunc Romani dictum put. sup. lib. 15. c. 2.

^c Græci vero, &c. è Tertull. ibidem.

A De ornamentis. Cap. XXIX.

Ornamenta Circi, oua, meta, obeliscus, carceres. ^a Oua, honori Castoris & Pollucis ascribunt, qui illos ouo editos credendo de cygno Ioue non erubescunt. Fingunt autem Circensia Romani ^b ad causas mundi referri: ut sub hac specie superstitiones vanitatum suarum excusent.

^a Cap. XXIX. Oua honori Castoris -- erubescunt. Tertull. ibid.

^b Ad causas mundi referri. *seruius ad v. Centum quadriugos ag. a. f. currus: id est, vnius (inquit) diei exhibebo Circenses.* Quia, ut Varro dicit in libris de gente pop. Romani, olim xxv. missus fiebant, quorum quattuor & viginti pro numero horarum erant, sed vigesimus quintus ærarius dicebatur, eo quod de collatione populi exhibebatur. *Adde duodecim hostias, quæ x i i. celi signa, & septem metas, quæ planetas v i i. referent.* Fiebant autem Circenses hoc ordine: *Quadriga, biga, aut triga quattuor sorte ducta è quattuor factionibus, prasina, Rosca, Alba, & Veneta in carceribus constituebantur.* Deinde, *mappa à magistratu, qui ludis prasiebat, missa, hoc est, signo dato, quadriga carceribus emissa septem spatia, siue curricula circa metas conscribant, victoreq. coronato, missus vnus peractus erat. Idem in reliquis viginti quattuor missis fiebat: cum autem in singulis quadriga quattuor current, rectè Virgilius centum quadriugos agitabo ad flumina currus.* Vid. sucton. in Domit. Senec. lib. ep. 4. epist. 30. Ouid. in Halieutic. Arnob. 7. contra gentes. Agell. lib. 3. c. 3.

De metis. Cap. XXX.

Metarum quippe appellatione propriè terminum ac finem mundi designari volunt, ab eo quod alicui emensus finis est, siue ad testimonium Orientis Occidentisq. solis.

De obelisco. Cap. XXXI.

Obeliscum ^a Mesphe rex Ægypti primus fecisse fertur tali ex causa. Cum quodam tempore Nilus violenta inundatione Ægypto nocuisset: indignatus rex tanquam pœnas à flumine exigeret, sagittam in undas misit. Non multo post graui valetudine correptus, lumen amisit, qui post cæcitatem visu recepto duos obeliscos Soli sacrauit. Obeliscus enim sagitta dicitur: qui ideo in medio Circo ponitur, quia per medium mundum Sol currit. Medio autem spatio ab utraque meta constitutus obeliscus, fastigium summitatèque cæli significat: cum Sol ab utroque spatio medio horarum discrimine transcendit. Summo obelisco superpositum est quoddam auratum in modum flammæ formatum, quoniam Sol

Hh pluri-

plurimum in se caloris atq. ignis habet.

^a Cap. XXXI. Obeliscum Mespres, Messeres & Mefferes habent manus. ^b Plinij manuscr. libri Mestres & Mestires. Excusi Mespheem. Euseb. in Chronico Mephres. Iosephus Mephes. De pherone Sesostridis filio narrat hæc Herodotus lib. 2.

De carceribus. Cap. XXXII.

IN Circo vnde emittuntur equi carceres dixerunt ab ea re, qua & ille carcer, qui est in ciuitate, quod, vt ibi homines damnati atq. inclusi, ita hic equi coercetur, ne exeant, antequam signum mittatur.

^a Cap. XXXII. In circo. è Seru. Æn. 1. ad v. vinclis & carcere frænatur.

De aurigis. Cap. XXXIII.

ARs Circi auriga & currus, equites siue pedites. Auriga propriè dictus, quod currum agat & regat, siue quod feriat iunctos equos.

^a Nam haurit, ferit, vt, latus haurit apertum. Ipse est & ^b agitator, id est, verberator ab agendo dictus. Aurigæ autem duobus coloribus sunt: quibus speciem idololatriæ vestiunt. ^c Nam prasinus terræ, venetus cælo & mari à Paganis dicatus est.

^a Cap. XXXIII. Nam haurit ferit, vt, lat. h. a. Verba sunt Seru. Georg. 3. ad v. Exultantiaque haurit Corda pavor pulsans.

^b Agitator. i. v. a. agendo. Ex eod. ad v. Tardi costas agitator asell. Georg. 1.

^c Nā Prasinus terræ, &c. è Tertull. c. 6. de arte circi.

De quadrigis. Cap. XXXIII.

ERiathonius autè, qui regnavit Athenis, primus quattuor equos iunxisse fertur, sicut Virgilius auctor est dicēs: Primus Eriathonius currus & quattuor ausus Iungere equos, rapidisq. rotis insistere victor. Fuit autem Mineræ & Vulcani filius de caduca in terrâ libidine, vt fabulæ ferunt, procreatus, portentum dæmonicum, immò diabolus qui primo Iunoni currum dedicauit. Tali auctore quadrigæ productæ sunt.

^a Cap. XXXIII. Ex eod. Tertull. loco.

De curru. Cap. XXXV.

Curru à cursu dictus, vel quia rotas videtur habere, vnde & ^a carrum quasi curuum. Quadrigarum verò currus duplici remone olim erant, perpetuòq. & qui omnibus equis iniiceretur iugo. ^b Primus Clysthenes Sicyonius tantum medios iugauit, eosq. singulos ex vtraq. parte simplici vin-

Aculo applicuit, quos Græci σείραφός ^c Latini funarios vocant, à genere vinculi quo prius alligabantur.

^a Cap. XXXV. Carrum q. curuum. Al. q. cursum al. q. currum.

^b Primus Clysthenes Sicyon. Pausan. in phocæicis.

^c Latini funarios. Finales vocat Suetonius in Tiberio.

De equis, quibus currunt.

Cap. XXXVI.

Quadrige, & bige, trige, & seiuge ab equorum numero, & iugo dictæ. Ex quibus quadrigas Soli, bigas Lunæ, & trigas Inferis, seiugas Ioui, desultores Luciferò, & Hespero sacrauerunt. Quadrigas idè Soli iungunt, quia per quattuor tempora annus vertitur, ver & æstatem, autumnum, & hyemem. Bigas Lunæ, quoniã gemino cursu cum Sole cõten- dit: siue quia & nocte videtur & die. Iungunt enim vnum equum nigrum, alterum candidum. Trigas dijs inferis, quia hi per tres ætates homines ad se rapiunt, id est, per infantiam, iuuentutem, atq. senectam. Seiuga maximus currus currit. Ioui, propter quod maximum deorum suorum eum esse credunt.

Idè autem rotis quadrigas currere dicunt, siue quia mundus iste circuli sui celeritate trãscurrit, siue propter Solem, quia volubili ambitu rotat, sicut ait Ennius, ^b Inde patefecit radijs rota candida cælum.

^a Cap. XXXV. Et Hespero. Absunt hæc duæ voces ab antiquiorib. Goth.

^b Inde patefecit r. r. c. c. Citatur hic versus à quibusdã ex Sidonio.

De septem spatijs. Cap. XXXVII.

Septem spatia quadrigæ currunt, referentes hoc ad cursum septem stellarum, quibus mundum regi dicunt: siue ad cursum septem dierum præsentium, quibus peractis vitæ terminus consummatur, ^a quorum finis est creta, id est, iudicium.

^a Cap. XXXVII. Quorum finis est creta. Sic est in optimis libris Neap. & Gothicis quibusdã. rectissime. Seneca lib. 12. ep. 109. Deinde transit ad ea, quæ consuetudo seculi mutauit, tanquam, quod ait Cicero, quoniã sumus ab ipsa calce eius interpellatione reuocati; hanc, quã nunc in circo cretã vocamus, calcem antiqui dicebãt. Gloss. Creta λευκή. Candida calcis dixit Lucrer. Tu mihi currenti præscripta ad candida calcis.

De equitibus. Cap. XXXVIII.

Porrò equites singulares idè currere dicunt, quia singulariter vnusquisq. cursum vitæ huius peragit atque transit, alius alio tempore

tēpore sequens alium, per vnā tamen viam A mortalitatis vsq. ad propriam metā mortis.

De desultoribus. Cap. XXXIX.

Desultores a nominati, quod olim prout quisq. ad finem cursus venerat desiliebat: siue quod de equo in equū transliebat.

a Cap. XXXIX. Desultores. *Hygi. fabula 80.* Vnde & Romani seruant institutum cum desultorem mittunt, vnus duos equos habet, pileum in capite * equo in equum transilit, quod ille sua, & fratris vice fungatur. *Cassiodo. lib. 3. Var. equi desultatorij*, per quos Circensium ministri missus denunciant exituros, luciferi præcursoris velocitates imitantur.

De pedibus. Cap. XL.

Pedites autem aiunt propterea pede currere, quia pedibus curritur mortalitati. Ob hoc à superiore parte currunt, ad inferiora, id est, ab Oriente ad Occidentē, quia mortales oriuntur, & occidunt. Nudi currunt, quia & homini in seculo nullæ reliquæ sunt. Recto spatio currunt, quia inter vitam & mortem nihil distat. Sed hæc propterea fingunt, vt vanitates suas, & sacrilegia excusate conentur.

De coloribus equorum. Cap. XLI.

Circa a causas quoq. elementorum iidē Gentiles, etiam colores equorum iunxerunt: roseos soli, id est igni: albos aëri: prasinus terræ: venetos mari asimilantes. Item roseos æstati currere voluerunt, quod ignei coloris sint, & cuncta tunc flauescant. Albos hyemi, quod sit glacialis, & frigoribus vniuersa canescant: Veri prasinus viridi colore, quia tūc pampinus densatur. Item roseos Marti sacrauerunt, à quo Romani exoriuntur: & quia vexilla Romanorū cocco decorantur, siue quod Mars gaudet sanguine. Albos zephyris, & serenis tēpestatibus: prasinus flori & terræ: venetos aquis vel aëri, quia ceruleo sunt colore: luteos, id est, croceos igni & soli: purpureos Iri sacrauerunt, quē arcum dicimus, quod Iris plurimos colores habeat. Sicque dum hac spectatione deorum cultibus atq. elementis mundialibus prophanantur, eosdem deos, atq. eadem elementa proculdubio colere noscuntur. Vnde animaduertere debes Christiane, quot Circū nomina immunda possideant. Qua propter alienus erit tibi locus, quem plurimi Sathanæ spiritus occupauerunt. b Totum enim illum Diabolus, & Angeli eius repleuerunt.

a Cap. XLI. Circa causā. *vid. Tertull. c. 6. de arte Circi.*
b Totum n. ill. Diab. & Angeli eius repleuerunt. *Tertull. c. de loco: totum seculum Satanas, & Angeli eius repleuerunt.*

De theatro. Cap. LXII.

Theatrum a est, quo scena includitur, semicirculi figurā habens: in quo stantes omnes inspiciūt. Cuius forma primū rotūda erat, sicut & amphitheatri, postea ex medio amphitheatro theatrū factū est. Theatrū autē ab spectaculo nominatū b ἀπό τῆς θεωρίας quod in eo populus stās desuper atq. spectās ludos contēplaretur. Idē verò theatrū, c idē & prostibulum, eo quod post ludos exactos meretrices ibi prostarent. d Idem & lupanar vocatum ab eisdē meretricibus: quæ e propter vulgati corporis vilitatē lupæ nuncupabantur. Nam lupæ meretrices sunt à rapacitate vocatæ, quod ad se rapiāt miseros & apprehendant. Lupanaria enim à paganis constituta sunt: vt pudor mulierū infeliciū ibi publicaretur, & ludibrio haberentur, tam ij qui facerent, quàm quæ paterentur.

a Cap. LXII. Theatrum. *De theatro sup. lib. 1. s. c. 2.*
b ἀπό τῆς θεωρίας. è *Seru. Æneid. 1. ad v. mediaque in valle theatri.*
c Idem & prostibulum. *vid. Tertull. c. de theatro.*
d Idem & lupanar. *Ex Aug. 18. de ciuit. c. 21. & Laft.*
e propter vulgati corporis vilitatem. *Laft. lib. 1. c. 20.* Fuit enim Faustuli vxor, & propter vulgati corporis vilitatem lupa inter pastores, i. meretrix nuncupata est, vnde etiam lupanar dicitur.

De scena. Cap. LXIII.

Scena autē erat locus infra theatrū in modū domus instructa cū pulpito: a quod pulpitu Orchestra vocabatur, vbi cātābāt comici tragici, atq. saltābāt histriones, & mimi. b Dicta autē scena Græca appellatione, eo quod in specie domus erat instructa. Vnde & apud Hebræos tabernaculorū dedicatio à similitudine domiciliorū Scenopegia appellabatur.

a Cap. LXIII. Quod pulpitum Orchestra vocabatur. *Improprie. Nam aperte distinguit Orchestrā à pulpito. Vitruuius lib. 5. c. 6. & scena pulpito, pulpitum altius erat orchestra: & apud Romanos senatorib. & honoratiorib. viris loca exans in orchestra designata, in pulpito rō item. Sed orchestra nomine pulpitum quoq. continetur, non contra. Græci autem pulpitum θυμέλον dicebant, de qua mox Isidorus.*
b Dicta autem scena, *seruius ad v. Syluis scena coruscis: scena, inumbratio: Dicta scena ἀπό τῆς οἴκας i. vmbra.* Nam apud antiquos theatralis scena parietē non habuit, sed de frondib. vmbacula quærebāt: postea tabulata componere cæperūt in modum parietis.

De orchestra. Cap. XLIII.

ORchestra autem, pulpitem erat scenæ, vbi saltator agere posset, aut duo inter se disputare. Ibi enim poëtæ comædi, & tragædi ad certamen conscendebant, ijsq. canentibus, alij gestus edebant. Officia scenica: tragædi, comædi, thymelici, histriones, mimi, & saltatores.

De tragædis. Cap. XLV.

TRagædi sunt, qui antiqua gesta, atque facinora sceleratorum regum luctuoso carmine, spectante populo, concinebant.

De comædis. Cap. XLVI.

Comædi sunt, qui priuatorum hominum acta dictis, atque gestu cantabant, atque supra virginum, & amores meretricum in suis fabulis exprimebant.

De thymelicis. Cap. XLVII.

Thymelici autem erant musici scenici, qui in organis, & lyris, & citharis præcinebant. Et dicti thymelici, quod olim in orchestra stantes cantabant super pulpitem, quod thymele vocabatur.

De histrionibus. Cap. XLVIII.

Histriones sunt, qui muliebri indumento gestus impudicarum sceminarum exprimebant: ij autem saltando etiam historias, & res gestas demonstrabant: dicti autem histriones: siue quod ab Istria id genus sit adductum, siue quod perplexas historijs fabulas exprimerent, quasi historiones.

De mimis. Cap. XLIX.

MIMI sunt dicti Græca appellatione, quod rerum humanarum sint imitatores: nam habebant suum auctorem, qui antequam mimum agerent, fabulam pronuntiaret. Nam fabulæ ita componebantur à poëtis, vt aptissimæ essent motui corporis.

^a Cap. XLIX. Nam habebant suum auctorem. *F. auctorem.*

De saltatoribus. Cap. L.

Saltatores autem nominatos Varro dicit ab Arcade Salio, quem Æneas in Italiam secum adduxit, quique primo docuit Romanos adolescentes nobiles saltare.

^a Cap. L. Saltatores. *è Festo in--Salios, nisi quod ille non Varronem, sed Polemonem citat auctorem.*

Quid, quo patrono agatur. Cap. LI.

ESt planè in artibus scenicis Liberi, & Veneris patrocinium, quæ priuata & propria sunt, scenæ de gestu, & corporis flexu. Nam mollitiem Libero, & Veneri immolabant, illi per sexum, illi per flexum, dissolutis. Quæ verò ibi vocibus, & modis, & organis, & lyris transiguntur, Apollines & Musas & Mineruas & Mercurios patronos habent. Quod spectaculum odisse debes Christiane: quorum odisti auctores.

^a Cap. LI. Est planè. *Omnia è Tertull. c. de artib. scenicis: sed lyris retinuumus ex nostris codicib. vbi apud Tertull. litteris legitur.*

De amphitheatro. Cap. LII.

Amphitheatrum, locus est spectaculi: vbi pugnant gladiatores. Et inde ludus gladiatorius dictus: quod in eo iuuenes vsu armorum diuerso motu condiscant, & modo inter se aut gladijs, aut pugnis certantes: modo contra bestias incedentes, vbi non odio, sed præmio illecti subeunt ferale certamen. Amphitheatrum dictum, quod ex duobus theatris sit factum. Nam amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatro est, semicirculi figuram habens.

De ludo equestri. Cap. LIII.

Cenera gladiatorum plura, quorum primum ludus equestrium. Duo enim equites, præcedentibus prius signis militaribus, vnus à porta Orientis, alter ab Occidentis, procedebant in equis albis cum aureis galeis, minoribus & habilioribus armis, sicque atroci perseverantia pro virtute sua inibant pugnam, dimicantes, quousque alter in alterius mortem prosiliret, vt haberet, qui caderet, casum: gloriam, qui perimeret. Quæ armatura pugnabat Marti duelli causa.

De

De Retiarijs. Cap. LIIII.

Retiarius ab armaturæ genere, in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè^a ferebat rete (quod iaculum appellatur) vt aduersarium^b cuspide insequente operiret, implicitumque viribus superaret. Quæ armatura pugnat Neptuno tridētis causa.

^a Cap. LIIII. ferebat rete, quod iaculum appellatur. Et vno verbo reteiaculum: sed de retiario, secutore, & alijs gladiatorum generib. scripsit nuper eruditissimus vir. Vid. Fests. in Retiario.

^b Cuspide insequente. Ita manuse. omnes, insequentem volebat Chacon, insistentem alij.

De Secutoribus. Cap. LV.

Secutor ab insequendo Retiarium dictus. Gestabat enim cuspidē, & massam plumbeam, quæ aduersarij iaculum impediret, vt antequam ille feriret reti, iste exsuperaret. Hæc armatura sacra erat Vulcano. Ignis enim semper aquam insequitur: idēq. cum Retiario componebatur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt.

De Laquearijs. Cap. LVI.

Laqueariorum pugna erat, fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos consecutosq. prosternere amictos vmbone pellicco.

De Velitibus. Cap. LVII.

Velitem pugna erat, vt vltro citroq. tela obiectarent. Erat autem eorum varia pugna, & spectatibus gratior, quàm reliqua.

^a Velites autē nuncupati, siue à volitatione: ^b siue à ciuitate Hetruscorū, quæ Veles vocabatur.

^a Cap. LVII. Velites autem--siue à volitatione. Fests. in Aduolatio: Velites dicuntur expediti milites, quasi volites. i. volantes.

^b Siue à ciuitate Hetruscor. quæ Veles. Sic Gotth. cc. Al. Veletes.

De ferali certamine. Cap. LVIII.

Ferarū pugna erat, emissas bestias iuuenes excipere, & pugnare aduersus eas, vltro-neo funere certare, non crimine, sed furore,

A De horum execratione. Cap. LIX.

Hæc quippe spectacula crudelitatis, & in spectio vanitatum nō solum hominum vitijs: sed de dæmonum iussis instituta sunt. Proinde nihil esse debet Christiano cum Circensi infania, cum impudicitia theatri, cum amphitheatri crudelitate, cum atrocitate arenæ, cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia præsumit, fidei Christianæ præuaricator effectus, qui id denuò appetit quod in lauacro iam pridem renunciauit, id est, diabolo, pompis, & operibus eius.

De alea. Cap. LX.

Alea, id est, ludus tabulæ, inuenta à Græcis in otio Troiani belli à^a quodam milite nomine Alea, à quo & ars nomen accepit. Tabula luditur pyrgo, calculis, tesserisq.

^a Cap. LX. à quodam milite nomine Alea. Auctor querendus.

De pyrgis. Cap. LXI.

Pyrghus^a dictus, quod per eum tessere pergant, siue quod turris speciē, habeat. Nam Græci turrim πυργον vocant.

^a Cap. LXI. Pyrgus. Vasculum in turricula figurā conformatū, ex quo tali in alueum conijciuntur, nequis dolus in iaciendis manu subesse possit. Turriculam vocat Martialis.

De calculis. Cap. LXII.

Calculi vocati, quod læues sint & rotundi. Vnd e & calculus dicitur lapis breuis, ^a qui sine molestia, sui breuitate calcatur. Item calculi, quod per vias ordinales, quasi per calculas eant.

^a Cap. LXII. quia sine molestia, sui breuitate calcatur. Sup. lib. 16. c. 6. è Seru. Georg. 2.

De tesseris. Cap. LXIII.

Tesseræ vocatæ, quia quadræ sunt ex partibus omnib⁹. Has alij Lepusculos vocat. eo quod exiliendo discurrunt. Olim autem tesseræ iacula appellabantur à iaciendo.

De figuris alea Cap. LXIII.

Quidam^a autem aleatores sibi videntur physiologicè per allegoriam hanc ar-

tem exercere, & sub quadam rerum similitudine fingere. Nam tribus tesseriis ludere perhibent propter tria seculi tempora, præterita, præsentia & futura, quia non stant, sed decurrunt. Sed & ipsas vias senarijs locis distinctas propter ætates hominum, ternarijs lineis propter tempora argumentantur. Inde & tabulam ternis descriptam dicunt lineis.

• Cap. LXIII. Quidam autem - physiologicè per allegor. Vid. Eustath. Iliad. a. ad illud: περσοῖσι προπάρητε θυράων θυμὸν ἐτερον.

De vocabulis tesserarum.

Cap. LXV.

Iactus quisque apud lusores veteres à numero vocabatur, ut vnio, binio, trio, quatio, quinio, senio. Postea appellatio singulorum mutata est, & vnionem canem, ^a trionem suppum, ^b quatrionem planum vocabant.

• Cap. LXV. Trionè suppum. Gracè ὑπίον. Vid. Fest.

^b Quatrionem planum. Immo pronum opinor, qui & Aristotelis πρηνής. Supino enim pronus opponitur, non planus.

De iactu tesserarum. Cap. LXVI.

Iactus tesserarum ita à peritis aleatoribus componitur, ut afferat quod voluerit, ^a ut puta senionem, qui eis iactu bonum affert. Vitant autem canem, quia damnosus est, vnum enim significat.

• Cap. LXVI. Ut puta senionem. Qui & Venus, & Couis dicebatur, quoties ita quattuor tale cadebant, ut nullus cum alio congrueret. Arist. lib. 2. de Cel. ἐστὶ ἡ κατορθῶν χαλεπὸν ἢ τὸ πολλα, ἢ τὸ πολλάκις, ὅιον πολλὰς αστραγάλλας κίως βάλλειν ἀμήχανον, ἀλλὰ ἓνα, ἢ δύο ῥᾶων.

De calculorum motu. Cap. LXVII.

Calculi partim ordine mouentur, partim vagè. Ideò alios ordinarios, alios vagos

appellant. At verò qui moueri omnino non possunt Incitos dicunt. ^a Vnde & egentes homines Inciti vocantur: quibus spes ultra procedendi nulla restat.

• Cap. LXVII. Vnde & egentes homines Inciti dicuntur. Nonius: Incitas, egestas dicitur.

De interdictione aleæ. Cap. LXVIII.

AB hac arte fraus, & mendacium, atq. per iurium nunquam abest, postremo & odium & damnarum, vnde & aliquando propter hæc scelera interdicta legibus fuit.

De pila. Cap. LXIX.

Pila propriè dicitur, quòd sit pilis plena. Hæc & sphaera à ferendo, vel feriendo dicta, de quarum genere & pondere Dorca-tius sic tradit. Neu tu parce pilos viuacis condere cerui. Vncia donec erit geminæ superaddita libræ.

Inter species pilarum sunt, Trigonaria, & Arenata. ^a Trigonaria, est qua inter tres luditur. Arenata, qua in grege dum ex circulo altantium spectantiumque emissa, ultra iustum spatium pilam excipere, lusumq. inire consueuerunt. Cubitalem lusum appellant, cum duo cominus ex proximo ac penè coniunctis cubitis pilam feriunt. ^b Suram dicitur dare, qui pila, crure prolato, feriendam collusoribus præbet.

• Cap. LXIX. Trigonaria. Martialis lib. 1. a. epigr. 46. Pila trigonalis: Si me nob. lib. scis expulsare sinistris, Sum tua; si nescis, rustice, redde pilam.

^b Suram dicitur dare, Plutarch. in Cicerone de Cornel. Lentulo, Catilina socio, cognomento Sura. πρὸς ἐλθὼν ὀλιγό-ρωσ πάνυ, ἢ καταφρονητικῶς, λόγον μὲν ἐν ἔφῃ διδάξαι παρέχειν ἢ τὴν κνήμην, ὡς περ πάνυ εἰώθεισαν οἱ παῖδες, ὅταν ἐν τῷ σφερίσειν ἀμάρτωσι.

DIVI

D I V I I S I D O R I

H I S P A L . E P I S C O P .

E T Y M O L O G I A R V M

L I B E R D E C I M V S N O N V S .

De nauibus, ædificijs, & vestibus.

D E N A V I B V S .

Cap. I.

Artium quarundã vocabula, quibus aliquid fabricatur, vel instrumenta artificum, vel quæ ministerium exhibet, atq. aliquid huiusmodi, deinceps ex parte notanda studui.

^a Artifex generaliter vocatus, quod arte faciat: sicut aurifex qui aurum. Faxo enim antiqui pro facio dicebant.

^b Naucerus, dominus nauis est appellatus: ita quod nauis in sorte eius sit. κληρὸς enim Græcè fors dicitur. Cæteri autem in nauibus in contributione sunt.

^d Gubernio, qui & gubernator, quasi cohybernator, quod cohibeat prudetia sua hyberna, id est, tempestates maris.

^c Nauta à naue dictus per deriuationem. Nauta autem pro nauita poetice dicitur, sicut Mauors pro Mars. Nã rectum est nauta.

Remex vocatur, quod remum gerit, sic autem remex, quomodo tubex, dicitur nominatio casu.

^g Epibata Græco sermone appellatur: qui Latine dicitur superueniens. Hic nihil habet negotij, sed nauulo dato in alias terras transire disponit.

Nauim quidam perhibent dictã, eo quod gnauum rectorem querat, id est, peritum, sapientem, strenuum, qui continere, & gubernare nouit propter maritima pericula & casus. vnde est illud Salomonis, Intelligens gubernacula possidebit. Lydij autem primum nauim fabricauerunt, pelagique incerta petentes peruium mare vsibus humanis fecerunt.

^k Rates, primum, & antiquissimum genus nauigij è rudibus tignis, asseribusque confectum. Ad cuius similitudinem fabricatæ naues, rataria dictæ. Nunc iam rates abusiue naues. Nam proprie rates sunt connexæ inuicem trabes.

Trieris, nauis magna, quam Græci durconem vocant: de qua in Isaia dicitur, Non transiit per eam trieris magna.

Carpasia nauis à Carpatho insula nominata: sicut à Rhodo Rhodia: sicut ab Alexandria Alexandrina.

^o Liburnæ dictæ à Libijs: naues enim sunt negotiatorum. De quibus Horatius, Ibis liburnis inter alta nauium.

Rostrate naues dictæ ab eo, quod in fronte rostra ærea habeant propter scopulos, ne feriantur, & collidantur.

Longæ naues sunt, quas Dromones vocamus: dictæ eo quod longiores sint cæteris, quibus contrarius Musculus, curtum nauigium. Dromo autem à decurrendo dicitur. Cursum enim Græci δρόμον vocant.

^q Classis dicta est à Græco vocabulo ἀπὸ τῶν καλῶν, id est, lignis. vnde & calones qui ligna militibus portant.

Ancyromagus dictus, pro eo quod celeritate sui anchoris, & instrumentis reliquis nauium vehendis sit aptus.

Phaselus, est nauigium, quod nos corruptè baselum dicimus. De quo Virgilius, Pictisq. phaselis.

^r Scapha, quæ κατὰ σκοπὸν, nauigium, quod Latine speculatorium dicitur. σκοπεῖν enim Latine intendere dicitur.

Barca est, quæ cuncta nauis commercia ad littus portat. Hanc nauis in pelago propter nimias vndas suo suscipit gremio. Vbi autem appropinquauerit portui, reddit vicè barca nauis, quam accepit in pelago.

Hh 4 ¶ Paro

¶ Paro, nauigium piratarum aptum, & ex ijs ita vocatum: Cicero, Tunc se fluctigero tradit mandatq. Paroni. Et alibi, Parunculis ad littus ludit celeribus.

Myoparo, quasi minimus Paro. Est enim scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet, qualibus vtuntur Germanorum piratæ in Oceani littoribus, vel paludibus ob agilitatem. De quibus Historia, Gens, inquit, Saxonum Myoparonibus, nõ vitibus nituntur, fugæ potius, quam bello parati.

Celoces, quas Græci κέλκτας vocant, id est, veloces biremes, vel triremes agiles, & ad ministerium clasiss aptæ. Ennius, Labitur vneta carina per æquora cana Celocis.

Biremes autem, naues sunt habentes remorum ordinem geminum.

Triremes, & quatriremes, trium & quatuor ordinum: sic & penteres, & hexeres quinos, vel senos ordines habentes.

Actuariæ naues sunt, quæ velis simul, & remis aguntur.

Hippopagus, in quo equos transuehere solitum est.

Pontonium, nauigium fluminale, tardum & graue, quod non nisi remigio progredi potest.

Hinc & traiectus, id est, extentus. Est enim latus, vnde & transfenna dicitur extentus funis.

Lembus, nauicula breuis, quæ alia appellatione dicitur & Cymba, & Caupilus: sicut & Linter, id est, Carabus, quo in Pado, paludibusque vtuntur.

Carabus, parua scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet.

Portemia, nauicula Syriaci generis, lata, & sine carina à portando vocata. Vtuntur ijs in Pannonia.

Trabariæ, amnicæ naues, quæ ex singulis trabibus cauantur: quæ alio nomine Littorariæ dicuntur. Hæ & Caudicæ ex vno ligno cauato factæ, & inde Caudicæ: quia à quatuor vsque ad decem homines capiunt.

Cap. I. Artifex gener. nom. Vt Græcis. τέτων.

b Nauclerus. Qui & nauicularius, & magister nauis à iureconsultis dicitur, qui nauem habet propriam, vel conductam, cuius obventiones, & redditus omnes accipit. At Isidoro inf. c. 19. Nauicularius, nauium est fabricator, sicut carpentarius carpenti.

c In contributione sunt. Contributionis vox apud iureconsultos frequens, vt tit. de leg. Rhod. de iact.

A d Gubernio, qui & gubernat. Gloss. Guber. (mutilla credo voce) κυβερνήτης. Gubernia in pro gubernatore dixisse Liberium in Ana Peranna ait Agellius lib. 16. c. 7. Legitur quoque archigubernius, siue etiã archigubernus lib. 36. Dig. tit. 1. c. 46. Item gubernia pro gubernaculis, dixit Lucretius: Disiectare solet magnum mare, transtra, gubernia. Et Lucilius apud Non. Proras despoliate, & detundite gubernia.

e Nauita pro naut. è Seru. Geor. 1. Et Æn. 6. sic Græci ναύτην, & ναύτην.

f quomodo tubex. f. quomodo & obex, de cuius genere vid. Seru.

g Epibata. Inde ἐπιβατηγός, naues vectoria. Dicuntur etiam epibata, qui tutela causa adsumuntur. Vid. roll.

h eo quod nauis rect. Ita libri Goth. recte. Assignat autem nauis suam etiam etymologiam (vt nauus sit, qui nouit) quam probant, nihil moror. Interpretantur quidem Glossaria eodem modo nauis. Nauus ἐδήμων. Nauus ἐμπαρκος, εὐσπαρκος, εὐκίνητος.

i Lydij primum nauem. Sumptum videtur ex Histro Græco scriptore, quem Latinum à Hieronymo factum quidam existimant.

k Rates prim. Plin. lib. 7. c. 56. Naue primus in Græciam ex Ægypto Danaus aduenit, ante ratibus nauigabatur inuentis in mari rubro.

l Ratariæ. de quib. Agell. meminit lib. 10. c. 25. Sed Ratariæ appellari quidam malunt.

m Rates abusu-- inuicem trab. è Seru. Æn. 1. ad illud: Disiectitq. rat.

n quam Græci durcon. Al. durchonem. Recte fortasse hæc absunt à Segunt. libro. Sed amplius querendum. Est n. is codex sæpe alias mutilus.

o Liburnæ. Videntur hæc quoque ex Histro. Sed vt apud illud Liburnia pro Libya, ita hic Liburnijs pro Libijs substituerim. Vid. Appian. in bell. Illyr. Lucian. ἐν τοῖς ἔργοις. Et Veget. lib. 4.

p propter scopulos ne feriantur. Hister. Nam ipsæ rostratæ in altum erectæ, quasi cacumen fyrteum eminentiorem à puppi, in fronte rostra habet propter scopulos, ne forte, cum tantam vim discurrētium, & properantium habeant, aut feriantur, aut collidantur.

q Classis dicta--portant. è Seru. Æneid. 1. Pallásne exurer. class.

r Scapha, quæ & catafrop. Vid. Veget. lib. 4. c. 37. Et Agell. lib. 10. c. 25. apud quem catafropium forma diminutionis. Catafropus apud Hirtium lib. de bell. Afric.

s Paro nauigium piratar. aptum. Id est, instructum, & quasi paratum, capiat enim huiusmodi notaciones. Nisi maius aptum Gothico compendio pro aperto scriptum fuisse. Id enim & fluctigeti ἐπίδηλον in Ciceronis versu comprobatur: & aperta, quæ à Græcis ἀπάρκτα dicuntur, nauigia, teclis opponitur. Liuius lib. 36. C. Liuius præfectus Romanæ clasfis cum quinquaginta nauibus teclis profectus ab Roma Neapolim, quo ab socijs eius oræ conuenire iusserat, apertas naues, quæ ex fœdere debebantur, &c.

e quas Græci Celetes. Suid. κέλκτες ὁ μόνος ἵππος ἢ ἐπιτέτες φερόμεν. Et paullo post, κέλκτες εἰδὲ πλοιαρίων μικρῶν. Et Thucydidis interpres, μικρὸν πλοιαρίον ὑφ' ἐνὸς ἐρετῆ δόμενον ἀπὸ μεταφορᾶς τῶ κέλκτος ἵππος, ἢ εἰς ἀνήθη ἐπικαλεῖται.

v Actuariæ. Dictæ quod cito agi possint, ait Nonius.

x Hippa-

- x Hippagogus. Hippaginem Latine appellari tradit Festus.
- y Pontonium, Vox diminutionis. Nam pontones principaliter dicuntur.
- z Hinc & traiectus. Ser. Æn. 5. traiecto in fune columbam: traiecto (inquit) extento. vnde transenna dicitur extētus funis. *Quæ, quomodo huic loco aptari possint, non queo satis dispicere.*
- a & Caupillus. Al. Caupolus. Agellio lib. 10. c. 25. Capulica.
- b Portemia. s. o. l. & ita Isidorum scripsisse arguit etymologia. Est tamen vox Græca, eademq. Diodoro Siculo nunc πορδμεία, nunc πορεία dicuntur.
- c Trabaria. Festus: Trabica naues, quod sit trabib. confixa.
- d Hæ & caudicæ. Et caudicaria, vel codicaria. Non. Fest. Agell. Nam ut trabs proprie duo ligna compacta, teste Festo, ita caudex plurium tabularum contextus, ut ait Senec. lib. de breuitat. vit.

De partibus nauium & armamentis. Cap. II.

P Pp̄is posterior pars nauis est, quasi post. Prora, anterior, quasi priora.

a Cumba, locus imus nauis, quod aquis incumbat.

Carina, à currendo dicta, quasi currina.

b Fori, nauium latera concaua, à ferendo onere dicta, siue tabulata nauium, quæ sternuntur. Dicta, ab eo quod incessius ferant, vel foris emineant. De quibus Virgilius, laxatque foros.

c Columbaria, in summis lateribus nauium loca concaua, per quæ eminent remi, dicta credo, quod sint similia latibulis columbarum, in quibus nidificant.

d Agea, viæ sunt, vel loca in naui per quæ ad remiges hortator accedit. De qua Ennius: Multa foro ponet, et Agea longa repletur.

Transtra, sunt tabulæ, vbi sedēt remiges, quod in transuerso sint, dicta, e quæ Virgilius iuga appellat.

f Tonsæ, remi à remouendis, & decutiendis fluctibus dicti: sicut tonsores à tondendis, & decutiendis capillis.

g Palmula, est extrema latitudo remi, à palma dicta, qua mare impellitur.

h Antemnæ autē dictæ, quod ante amnē sint positæ. Præterfluit enim eas amnis. i Cornua, extremæ partes antemnarum sunt, dicta per tropum.

k Malus, est arbor nauis, qua vela sustinentur. Malus autem dictus: quia habet instar mali in summitate, vel quia, quasi quibusdā

A malleolis ligneis cingitur, quorum voluntate vela facilius cleuantur.

Modius est, cui arbor insistit, ob similitudinem mensuralis vasis dictus,

Carchesia sunt in acumine arboris. i Cinna: Lucida confulgent alti Carchesia mali.

m Trochleæ, quasi φ litera, per quas funes trahuntur. Trochleæ autē vocatæ, quod rotulas habeant. τροχός enim Græcè rota dicitur.

Parastatæ, stipites sunt pares stantes, quibus arbor sustinetur. Caro. Malum deligatum, parastatæ vincitæ.

B n Clauus est, quo regitur gubernaculum. De quo Ennius. Ut clauum rectum teneam, nauimq. gubernem.

o Porticulus, malleus in manu portatus, quomodum, signumque datur remigantibus. De quo Plautus, Ad loquendum atque tacendum tute habeas porticulum. Aportando igitur porticulus.

Tonsilla, vncinus ferreus, vel ligneus, ad quem in littore defixum funes nauium illigantur. De quo Ennius. Tonsillas rapiunt, configunt littus aduncas.

C Anchora, dens ferreus, ex Græca etymologia nomen ducit: quod quasi hominis manus comprehendat, vel scopulos, vel arenas. nam manus Græcè χείρ dicitur. p Apud Græcos autem aspirationem non habet. Nam ἀγκυρα dicitur. vnde & apud maiores sine aspiratione proferebatur.

Puluini, sunt machinæ, quibus naues deducuntur, & subducuntur in portum.

q Pons, scala nauium.

a Cap. II. Cumba. Vulgò gomba.

b Fori. Hæc utcumq. contexta è Seruio, nonnihil etiam aucta. At Charis. Fori sunt in nauibus, quibus nautæ sedentes remigant, è δώλια.

c Columbaria. Vid. philand. in Vitruu. lib. 4. c. 2.

d Agea viæ sunt. Fest. Agea via in naui est, dicta, quod in ea maxima quæq. res agi soleat.

e quæ Virgilius iuga app. Ænei. 6. Inde alias animas, quæ per iuga lōga sedebant, vbi Seru. Iuga Græcè dixit, ἰύγα enim dicunt, quæ transtra nominamus.

f Tonsæ remi. è Seru. Æn. 7. in lento luctatur marmore tonsæ.

g Palmula. Vid. Fest. & Seru. Æn. 5. eadem ratione Græci τάρσον, & palmam manus, & remorum latitudinem dixerunt, ut ait Ælius Dionysius apud Eustath. eduar. 1, ad illud: τάρσοι μὲν τρωῶν, &c.

h Antemnæ autem dictæ &c. è Seru. Æneid. 7. idem propè Festus in voce amnenses. Sed illi non de nauium parte, sed de urbibus propè amnem sitis loquuntur.

i Cornua. Ex eod. Æn. 3. ad illud. Cornua velatarum obu. antemn.

k Malus

filabus arb. Ex cod. AEn. 5. nisi quod malis apud illū, A non malleolis, legitur.

¹ Cinna lucida. Quod Catullo hic versus tribuitur ex Nonio potius esse communis.

² Trochleæ quasi Θ littera. Quasi Θ littera legit Philander apud Vitru. trochleus etiam Athenæus in nauium armamentis numeravit in Hieronis naue. Gloss. trochleæ ἐπιπέδιος.

³ Clauus. Clauam, fustem gubernaculi interpretatur Seruius AEn. 5.

⁴ Porticulus. Sic etiam Fest. & Non. nisi quod apud hos porticulus dicitur. Isidoro fauent Gloss. in quib. porticulus, κελύς.

⁵ apud Græcos aspirationem non habet. è Seru. AEn. 1. ad illud. vnco non alligat anchora morsu.

⁶ Pons scal. Ex cod. AEn. 10. Pontibus exponit,

De velis. Cap. III.

Vela^a Græci ἀρμενα dicunt, proinde quod aère mouentur. Apud Latinos autem vela à volatu dicta. Vnde est illud, velorum pandimus alas.

^b Genera velorum Acation, Epidromos, Dolon, Artemon, Siparum, Mendicum. Ex quibus Acatium velum maximū, & in media naui constitutum.

Epidromos secundæ amplitudinis: sed ad puppim.

Dolon, minimum velum, & ad proram defixum.

^c Artemon, dirigendæ potius nauis causa commentatum, quàm celeritatis.

Siparum, genus veli, vnum pedē habens, quo iuari nauigia solent in nauigatione, quoties vis venti languescit. De quo Lucanus, - summâque tendens Sipara velorū perituras colligit auras. quod ex separatione existimant nominatum. ^d Pes, extremus angulus veli, quem sic nauis loquuntur.

^a Cap. III. Vela Græci ἀρμενα. Homerū (vt ait Eustathius) secuti. nam vox ipsa multo est latior, ita vt instrumenta omnia, neque nautica solum, sed quæuis alia complectatur, dicta, (vt ait etymologus) παρα τὸ ἀρῶ, τὸ ἀρμόζω, ἀραρῶ, ἀραρήμερον, ἢ κατὰ συννοπήν ἀρμενον.

^b Genera velor. Vid. Poll. Hesych. Suid. qui tamen artemonis non meminere.

^c Artemon dirig. pot. nauis. ῥεῖτε, Vid. Chrysostom. Act. 27.

^d Pes extremus angulus veli. At Seruius AEni. 5. ad illud: Vna omnes fecere pedem, podiam (inquit) id est, funem, quo tenditur velum. Interpres quoq. Apollonij lib. 2. funes, quibus vela, aut vertuntur, aut laxantur πόδας vocat. Vnde apud Lucan. lib. 5. obliquat læuo pede carbasa. id est, sinistro fune. Porro de Mendico Festus: Mendicum dici putant, velum, quod in prorâ ponitur.

De funibus. Cap. IV.

Funes^a dicti, quod antea in vsum luminis fuerint circumdati cera, vnde & funalia.

Restes, siue quod rates contineant: seu quod in ijs retes tendantur.

^b Rudentes, sunt funes nauium, ex nimio stridore ita dicti.

Spiræ funes quibus in tempestatibus vtuntur: quas nautici suo more Cucurbas vocant.

^d Spiræ, autem à sparto vocatæ.

B Propes, funis, quo pes veli alligatur, quasi prope pedes. De quo Turpilius. Quasi cum ventus fert nauim in mare secundus, si quis propedem misit, si^e veli sinistrum.

Tormentū, funis in nauibus longus, quo prora ad puppim extenditur, quo magis cōstringantur: Tormenta autem à tortu dicta, restes, funesque.

Saphon, funis in prorâ positus. De quo Cæcilius, Venerio cursu veni prolato pede vsque ad saphonem.

Opisphora, funes, qui cornibus antemnae dextra sinistraque tenduntur, & retrouerso.

Prymnesiū, funis, quo nauis in littore religatur ad palum.

Mitra, funis, quo nauis media vincitur.

C Anquina, quo ad malum antemna cōstringitur. De qua Cinna. Atq. anquina regat stabilem fortissima cursum.

^f Remulcum, funis, quo deligata nauis trahitur vice remi. De quo Valgius. Hic mea me longo succedens prorâ remulco Lætan-tem gratis sistit in hospitij.

^g Struppi, vincula loro, vel lino facta: quibus remi ad scalmos alligantur. De quibus Liuius, Tuncq. remos iussit deligare struppis.

D ^h Catapirates, linea cum massa plumbea, qua maris altitudo tentatur. Lucilius, Hunc catapiratem puer eodem deferat vnctum plumbi paxillum rodus, linique maraxam.

^a Cap. IV. Funes dicti q. a. in vsum lum Ergo ἀπὸ τοῦ φαίνεν ductum funem vult non opinor, Sed locum Seruij, vnde hæc sunt, non satis animaduersum.

^b Rudentes. Seru. AEnid. 1. stridorque rudentum, propriè (inquit) nam stridor in funibus est.

^c Cucurbas. sic plerique Goth. al. cucurbas. Vid. Fest. in Spira.

^d Spiræ autem ab sparto. Mirum ni notationi causam præbuit Pacuuij versus: Quid cessatis locij eijcere spiras sparteas, cum potius spira ab σπειράουαι, hoc est, in orbem conuoluo, ducatur.

^e si veli sinistrum. In veli sinistrum legit Lilius Girald. ^f Remul-

f Remulcus. *Vid. Fest. in Remulco, & Promulco.*
g Struppi vincula. - quib. remi ad scalmos alligantur *Virru. Lib. 10.* Etiam remi circa scalmos strophis religati. *vbi struppis legunt eruditiores: sed multo pertrusus struppis pro struppis apud Agell lib. 10. 3. legitur. Vocabantur etiam struppi teste Festo, in puluinarib. fasciculi de verbenis facti, qui pro deorum capitibus ponebantur.*
b Catapirates. *Sic lego ex codicibus vetustis. Rom. Cōpl. Salm & On. ita etiam postulante tentandi interpretatione. Ab os. qui Catapiraten voluit, magis audiendos, quam auct. indos censeo, vid. Fest. in Rodus.*

De retibus. Cap. V.

Retes ^a vocata, siue à retinēdis piscibus, siue à restibus, quibus tenduntur.

Minus autem rete Simplagium dicitur à plagis. ^b Nam plagas propriè dicimus funes illos, quibus retia tenduntur circa imam, & summam partem.

Funda, genus est piscatoriæ retis, dicta ab eo quòd infundū mittatur. ^c Eadem etiam à iactando Iaculum dicitur. Plautus, Probus quidem antea iaculator eras.

^d Tragum, genus retis ab eo quòd trahatur nuncupatum, ipsum est & Verriculum. Verrere enim trahere est.

^e Nassa. ---

Cassis genus venatoriæ retis, quod capiat. ^e Hinc est quod & incassum dicimus, id est, sine causa, quasi sine cassibus, sine quibus venatio inanis est.

Conopeum retes, qua culices excluduntur in modum tentorij, quo magis Alexandrini vtuntur, quia ibi ex Nilo culices copiosi nascuntur. vnde, & Conopeū dicitur, Nam Canopea Ægyptus est.

^a Cap. V. Retes vocata. *Sic o. manuscr. Charisius quoq. retes vocat, & Glossar. retes augurales.*

^b Nam propriè plagas-- partem. è *Seru. Æn. 4. ad illud: Reti rara, plagæ.*

^c eadem & Iaculum. *Reti iaculum Seruius. & ita hoc loco legit Turnebus aduersus. lib. 18. cap. 26. Sed nihil mutò. Nam Isidorus sup lib. 18. cap 54. Retiarius (inquit) ab armaturæ genere in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè ferebat rete, quod iaculum dicitur.*

^d Tragum. *S. o. l. trahum molim, vt etymologia postulat, & traha plaustrum genus est apud Virgil.*

^e Hinc est, quod in cassum. è *Ser. Georg. 3.*

De fabrorum fornacibus. Cap. VI.

Faber ^a, à faciendo ferro impositum nomen habet. Hinc deriuatum est nomen

Ad alias artium materias: fabros, vel fabricas dicere, sed cum adiectione, vt faber lignarius, & reliqua ^b propter operis scilicet firmitatem.

^c In fabrorum autè fornace Gentiles Vulcanum auctore dicunt figuraliter, per Vulcanum ignem significantes, sine quo nullū metalli genus fundi, extendique potest. Nihil est enim penè, quod igne non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argētum, alibi plūbum, alibi minium, alibi pigmēta, alibi medicamenta efficit. Igne lapides in æra soluntur, igne ferrum gignitur ac domatur,

B igne aurum perficitur, igne, cremato lapide camenta & parietes ligantur. ^d Lapidēs nigros ignis coquendo candificat, ligna candida vrendo obfuscat, carbones ex pruna fulgida nigros facit: de lignis duris fragiles, de putribilibus imputribiles reddit, stricta soluit, soluta restringit, dura mollit, mollia dura reddit. Habet & medicaminis vsu.

^e Nam sapè vri prodest. Pestilentia quoq. quæ obfuratione solis contrahitur, auxiliari certū est. In opere quoque aliud gignitur primis ignibus, aliud secundis, aliud tertijs.

C ^f Habet quoq. & aliam in se diuersitatem ignis. Nam alius est ignis, qui vsui humano, alius qui iudicio parat diuino, siue qui de cælo fulmen astringit, siue qui de terra per vertices montium eructat.

Ignis autem dictus, quod nihil gigni potest ex eo. Est enim inuiolabile elementum, absumens cuncta, quæ rapit.

Fabrica duabus rebus constat; ventis, & flamma.

Flamma verò, propriè fornacis est dicta, quod flatu follium exciteretur.

Fornax verò ab igne vocata: *Φῶς*; enim ignis est.

D ^g Caminus, est fornax, & est Græcum deriuatum à cauma.

Fauilla, est deserta igne scintilla.

^h Pruna, est quamdiu ardet: cū autem extincta fuerit, carbo nominatur. Pruna autem à perurendo dicta est, carbo verò quòd flamma caret. ⁱ Qui dum interijisse creditur, maioris fit virtutis. Nam iterum incensus fortiore luce calefcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrūpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terra substerant, & lapides desuper figant, ad conuincendum ligatorem, vt post quantalibet seculis

secula fixumque lapidem limitem esse cognoscant.

^a Cap. VI. Faber à facièndo ferrum. Hoc idem securus in regula monachorum fabricum ferrarium dixit fuisse Ioseph, ad sensus fortasse Leandro fratri in lib. de institut. Virgin. c. 33. Nec mirū cum Hilarius, & Beda idē existimant. Ambrosius vero, & ferrarium, & lignarium fabricum illum fecisse videtur: sic enim scribit lib. 3. in Luc. Pater Christi igne operatur, & spiritu, & tanquam bonus animæ faber vitia nostra circumdolat, cito securim ad mouens arboribus infæcundis, &c. rigida mentium spiritus igne mollire.

^b propter operis scilicet firmitatem. Ferrarius fabri sibi generale nomen proprium fecit.

^c in fabror. autem forn. Eadem supra lib. 8. c. 11.

^d lapides nig. -- candif. Ex Aug. lib. 21. de ciuit. c. 7.

^e Sæpè vri prodest. Ex Plin. lib. 6. c. vlt.

^f Habet quoq. & aliam in se diuersitatem ignis eructat. Tertull. Apolog. c. 48. Nouerūt & philosophi diuersitatē arcani, & publici ignis; ita longe alius est, qui vsui humano, alius qui iudicio Dei apparet, siue de cælo fulmina stringens, siue de terra per vertices montium eructans.

^g Caminus est fornax. è Seru. Æn. 3.

^h pruna. Ex eod. Æn. 11.

ⁱ qui dum interiisse cred. è Plin. lib. 36. c. vlt. & lib.

33. c. 5.

De instrumentis fabrorum.

Cap. VII.

Incus est, in quo ferrum tunditur à ^a cudē do dictus, eo quòd illic aliquid cudamus, id est, feriendo producamus. Cudere enim cædere & ferire est. Veteres autem non incudem vocabant, sed intudem, eo quòd in ea metallū rundatur, hoc est, tendatur. ^b vnde & tudis malleus, à tundendo, id est, tendendo dictus.

Malleus vocatur, quia, dum quid calet & molle est, cædit & producit.

Marcus, malleus maior, & dictus marcus, quod maior sit ad cædendū & fortior. ^c Martellus, mediocris. Marculus, malleus pusillus. Lucilius. Et velut in fabricam feruens cum marculus ferrum Multorum magnis ictibus tundit.

Forcipes quasi ferricipes, eo quòd ferrum candens capiant, teneantque, siue quod ab ijs aliquid foruū capimus, & tenemus, quasi foruicapes. ^d Nam foruum est calidum, vnde & feruidū: vnde & formosos dicimus, quibus calor sanguinis ex rubore pulchritudinem creat.

Lima dicta, eo quòd lene faciat. Nam limum, lene est.

^e Cælum est, vnde operantur argentarij, à quo & cælata vasa dicuntur.

ⁿ Cap. VII. à cudendo dict. Sic Seru. Æn. 6. & Non. in stricturis.

^b vnde & tudes-- dictus. non sunt hæc in Rom. Cod.

^c Martellus, Recentiores libri Marcellus. Vid. Capr. Grammat.

^d Nam foruum-- creat. è Seru. Æn. 8. ad illud, versantq. tenaci forcipe massam. Vid. sup. lib. 10. in formosus.

^e Cælum. Seru. Æn. 1. Cælataq. in auro-- cælata (inquit) insculpta, Nam cælum dicitur ferrum ipsum, vnde operantur argentarij. & Isidorus inf. lib. 20. c. 4. cælata vasa à cælo vocata, quod est genus ferramenti, quod vulgò cilionem appellant: ergo cilium ex cilione vulgari voce in nostros codices irrepit. Idem ferramentum celte dicitur Iob. c. 19. & in peruetusta, & facetissima. Sertij parasiti, apud Salonem Dalmatiz urbem inscriptione, quam non pigebit adscribere. Iuuat vobiscum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuis asseui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim sua voluntas volentes vos legere hoc scriptum, Vah. quid loquor. immo sculptum. Quam egrè veritas adhuc se mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, sed malleolo, & celte litte: atus filex.

De fabricis parietum. Cap. VIII.

In fabricis parietum atque tectorū Græci inuentorem Dædalum asserunt. Iste enim primus didicisse fabricam à Minerua dicitur. Fabros autem siue artifices Græci τέκτονας vocant, id est, structores. Architecti autem cæmentarij sunt, qui disponunt in fundamentis. Vnde & Apostolus de semetipso, quasi sapiens, inquit, architectus fundamentum posui.

^a Machiones dicti à machinis, in quibus insunt propter altitudinem parietum.

^a Cap. VIII. Machiones à machinis. Machina dicitur hoc loco tabulata, quibus insunt, qui opus faciunt. Plin. lib. 35. c. 10. de Amulio pictore, Paucis horis pingebat idq. cum grauitate, quod semper togatus, quanquā in machinis.

De dispositione. Cap. IX.

A Edificiorum partes sunt tres: dispositio, constructio, venustas.

Dispositio est aræ, vel soli, & fundamentorum descriptio.

De constructione. Cap. X.

Constructio est laterū, & altitudinis ædificatio. Constructio autem, vel structio vocata eo quòd instringat, & cohærere faciat,

ciat, vt lapides luto, & ligna & lapides inuicem sibi. ^a Nā & intinctio ferri in aqua stricatura est. Nisi enim cādens tingatur, stringi, & coherere non potest ferrum. Itē constructio à multitudine lapidū, & lignorū dicta: vnde & strues. Aliud est enim ædificatio, aliud instauratio. Nā ædificatio noua cōstructio est. Instauratio ^b verò, quod reparat ad instar prioris. Nā instar veteres, pro similitudine ponebant. Inde & instaurare dicebāt.

Constat autem constructio fundamēto, lapidibus, calce, arena, & lignis.

Fundamentum dictum, quòd fundus sit ædificij. Idem & cæmentum à cēdendo dictum, quod cæso crasso lapide surgat.

^c Lapidēs in structuris apti, albus, Tiburtinus columbinus, fluuiatilis, sfungia, rubrus, & reliqui.

Albus lapis, alius durus, alius mollis. Mollis dentata ferra secatur. Tractabilis in opere est, ita vt in eo, quasi in ligno, litteræ scribantur.

Tiburtinus, à loco Italiæ dictus, qui dum sit ad fabricam fortis, ^d vapore tamē disilit.

^e Tophus ædificij inutilis est, (fundamentis aptus) mortalitate & mollitie. Ex æstu enim & halitu maris ^f feritur, & verberatur imbribus.

Arenatius, lapis concretus maris arenis, hic & bibulus dicitur. Seruat enim humorem acceptum. Idem & in Bætica, Gaditanus, ab insula oceani vbi plurimus exciditur.

^g Piperinus, subalbidus cum punctis nigris, durus, atque fortissimus.

Conchleatius, cocleis lapillisque & arena concretus, asperrimus, & interdum fistulosus.

Columbinus à colore auis nūcupatus, natura vicinus gypso, & mollitie simillimus.

^h Molaris, in parietibus utilis: quia est quedam natura eius pinguior, duraque & aspera, ex quo etiam & molæ fiunt, vnde & nomen traxit. Huius quattuor genera, albus, niger, permixtus, ac fistulosus.

ⁱ Sfungia, ^k lapis, creatus ex aqua leuis, ac fistulosus, & cameris aptus.

Silex, durus lapis ex cuius genere nigri silices optimi, quibusdam in locis & rubētes.

^l Albi silices contra vetustatem incorrupti. Idem & in monumentis scalpti, & incorrupti permanent: quibus nec ignis quidem nocet. Nam ^m ex ijs etiam formæ fiūt, in quibus ⁿ æra funduntur.

Viridis silex, vehementer & ipse igni re-

^a sistens: sed nusquam copiosus, & vbi inuenitur, lapis, non saxum est.

Pallidus in cæmento raro utilis.

^o Globus contra iniurias fortis, & in structura infidus: nisi fuerit multa suffrænatione deuinctus.

Fluuiatilis silex semper veluti madens est, ^p Hunc æstate exhiberi oportet, nec ante biennium inserere in structuris domorum. ^q fictilium operū, ad parietes & fundamēta coctilibus laterculis ad tecta imbricibus tegulisque aptantur.

Tegulæ vocatæ quòd tegant ædes, & Imbrices, quòd accipiant imbres. Tegulæ autē primæ positionis nomen, cuius diminutiū rigillum.

Laterculi verò vocati, quòd lati formantur circumactis vndique quattuor tabulis.

Lateres autem crudi sunt: qui & ipsi inde nominati, quod lati ligneis formis efficiuntur.

Quorum crates dicuntur: in quibus lutū pro eisdem lateribus crudis portare solent. Sunt enim connexiones cannarum, dicti ^r ἀπὸ τῆς κρατῆν, id est, quod se inuicem tenent.

Lutum autem vocatum quidam per antiphrasin putant: quod non sit mundum. Nam omne lutum mundum est.

^r Calx viua dicta: quia dum sit tactu frigida, intus occultum continet ignem: vnde perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Postquam enim arserit, aquis incenditur, quibus solet ignis extingui: oleo extinguitur, quo solet ignis accēdi. Vfus eius in structuris fabricæ necessarius. Nam lapis lapidi non potest adharere fortius nisi calce coniunctus.

^s Gypsum cognatum calci est, & est Græcū nomen. Plura eius genera. Omnium autem optimum è lapide speculari. ^t Est enim in signis ædificiorum & coronis gratissimus.

^v Arena ab ariditate dicta: non ab adhærendo in fabricis, vt quidam volunt. ^x Huius probatio si manu impressa stridet: aut si in vestem candidam sparsa nihil sordis relinquat.

Columnæ pro longitudine & rotunditate vocatæ: in quibus totius fabricæ pondus erigitur. ^y Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum. Genera rotundarum quattuor: Doricæ, Ionicæ, Tuscanicæ, Corinthiæ, mensura crassitudinis, & altitudinis inter se distantes. Quintum

Ii genus

genus est earum, quæ vocantur Atticæ: quaternis angulis, aut amplius, paribus laterum interuallis.

² Bases, fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento consurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. Bases autem nomē petrae est fortissimæ Syro sermone.

^a Capitella, dicta quod sint columnarum capita, quasi super collum caput.

Epistylia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, & est Græcum.

Pauimenta originem operis à Græcis habent: vocata autem pauimenta eo quod pauuantur, id est, cædantur, vnde & pauor: quia cædit cor.

^b Ostracus, est pauimentum testaceum, eo quod fractis testis calce admixta feriat. Testam enim Græci ὀστρακα dicunt.

^c Rudos, artifices appellant lapides conusos & calce admixtos, quos in pauimentis faciendis superfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Canalis, ab eo quod caua sit in modum cannae. ^d Sanè canalem melius genere fœminino, quàm masculino proferimus.

Fistulae aquarum sunt dictæ: quod aquas fundat, & mittant. Nā Græcè στῆλλον mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitare fiunt: per quas aquæ per certos modulos diuiduntur. ^e E quibus est vncia, & quinarium, digitus quadratus, digitus rotundus, & ^f cæteri modi quique.

^a Cap. X. Nā intinctio ferri in aqua strictura est. *Mendosè V. CC. instructura. Mos enim frequens librarior. Gothicorum in ijs, quæ ab s. incipiunt, vel addere, vel detrabere etiam. 1. vt in storia pro historia, Spania pro Hispania. Hac verò eo pertinent omnia, vt constructio sit, quasi constructio, & instructio quasi instructio, seu potius strictura, quasi strictura, de qua sup. lib. 16. c. 21.*

^b Instauratio verò quod rep. è Seru. *Æn. 2. ad v. Instat mont. eq.*

^c Lapides in structuris apti. è *Pallad. lib. 1. cap. 10. Quo de genere lapidum Plin. lib. 36. c. 22. Sed videndum an Isidoro cum illo satis conueniat.*

^d Vapore tamen dissilit, ex *Plin. Plinius ex Vitruuio, qui lib. 2. c. 7. Tiburtina (inquit) omnia sufferunt, sed ab igne non possunt esse tuta, simulq. sunt ab eo tacta dissiliunt.*

^e Tophus ædificijs inutilis. *Hæc quoq. descripsit Plinius ex eod. Vitruuio loco. Sed is locus in vulgatis Plinij libris valde deprauatus est, in Ecclesia Tolet. codice sic legitur: In reliqua multitudine lapidum tophus ædificijs inutilis est. Quod verò sequitur in eo, mortalitate, mollitie, malo ex Isido. mortalitate, & mollitie. Postremo pro exercetur halitu maris, exestur mauult A Couarr. Sed ex æstu ferri potest ex Isidoro.*

^f feritur, *Plin. fricatur vento, & verberatur imbri-*

^A *Salm. On. Complu. vetustiss. feritur. Valentinus friatur consentiq. cum Vitruuio.*

^g *Piperinus— durus, atq. fortissimus. Haud ita durus Romæ. Sed durissimus atque fortissimus Toleti, vbi multa ex eo colūna, atq. arcus in arce, & alijs ædificijs visuntur.*

^h *Molaris parietibus vtilis. Plin. lib. 36. c. 23. de calce. Vtilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius.*

ⁱ *Sphungia, De hac voce vid sup. lib. 12. c. 6.*

^k *lapis creatus. Al. concretus. Concreuit nunc Tiburi ex Anienis aqua.*

^l *Albi contra vetust. è Plin.*

^m *ex ijs formæ fiunt in quib. æ. f. ex Plin. & Vitru.*

ⁿ *æra funduntur. Ex Vitruu. lib. 2. c. 7. Mendosè Gottb. arena funduntur.*

^o *Globus. Globosus legerim ex Plin.*

^p *Hunc ætate exhiberi. Sic libri nostri constanter legunt, eximi, ex Plinio, & Vitruuio malim.*

^q *Fictilium oper. pariet. & c. Hac adumbrata ex Plin. lib. 35. c. 12. sed quomodo in hunc locum venerint alius coniecterit.*

^r *calx viu. Ead. sup. lib. 16. c. 3.*

^s *Gypsum cognatum calci. è Plin. 36. c. 3.*

^t *est n. insignis— gratisissimus. Ex eod. c. 24.*

^v *Arena. Vid. sup. lib. 16. c. 3.*

^x *Huius probatio. E Pallad. lib. 1. c. 10.*

^y *Antiqua ratio erat column. Totus locus è Plin. & Vitruu.*

^z *Bases. Vid. sup. lib. 15. c. 8.*

^a *Capitella. Capitula Vitruuius. Vtramq. vocem vsurpat Plinius.*

^b *Ostracus. Ostraceum malim ex Plin. c. 25. & Vitruu. lib. 6. c. 4.*

^c *Rudos. Sup. lib. 16. c. 3.*

^d *Sanè canalem. Sup. lib. 15. c. 8.*

^e *quibus est vncia, & quinarium. Vid. Plin. 31. cap. 6. & Vitruu. 8. c. 6. & Frontin. de aqua ductib.*

^f *& cæteri modi cuiq. Al. cuiusq. Al. & cæteri modi cuiq. caussæ. Chacon, & cæteri quique. moduli. vel & cæteri modi vsq. ad centum. Persequitur n. Frontinus modulos à quinario, vsque ad centenarium.*

De venustate. Cap. XI.

HVcusque partes constructionis, sequitur de Venustate ædificiorum. Venustas est, quicquid illud ornamentis, & decoris causa ædificijs additur, vt tectorum auro distincta laquearia, & pretiosi marmoris crustæ, & colorum picturæ.

De laquearijs. Cap. XII.

LAquearia sunt quæ cameram subtegunt, & ornant: quæ & lacunaria dicuntur: quod lacus quosdam quadratos, vel rotundos ligno, vel gypso, vel coloribus habeant pictos, cum signis intermicantibus. Principaliter autem lacus dicitur, vt Lucilius. Resultant ædesque lacusque. Cuius diminutio lacunar facit, vt Horatius.

Horatius. neque aureum Mea renidet in A
domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacu-
narium, & per antistichon laquearium.

^a Cap. XII. Laquearia. Legitur in integrum. caput sup. lib.
51. c. 8.

De crustis. Cap. XIII.

Crustæ sunt tabulæ marmoris. Vnde &
marmorati parietes crustati dicuntur.
Quis^a autem marmora secandi in crustas
rationem excogitauerit, non constat. Fiunt
autem arena, & ferro, serraque in prætenui
linea premente arenas, tractuque ipso secā-
te: sed crassior arena plus erodet marmoris.
Nam tenuis fabricis, & polituris accommo- B
data est.

^a Cap. XII. Quis autem marmora secand. è Plin.
lib. 36. At nunc serra non è ferro, sed ex are fit. Laudaturq.
in primis ad id opus Toletana arena.

De lithostrotis. Cap. XIV.

Lithostrota sunt^a elaborata arte picturæ
paruulis crustis, ac tessellis tinctis in va-
rios colores. Tesselli autē à tessleris nomina-
ti, id est, quadratis lapillis per diminutionē.

^a Cap. XIV. elaborata arte pict. Eadem sup. lib. 15.
cap. 8.

De plastis. Cap. XV.

Plastice, est parietum ex gypso effigies fi-
gnaque exprimere, pingereque colori-
bus. πλατῆλαι autē dictum Græcè, quod La-
tinè est pingere terra, vel gypso similitudi-
nes. Nam impressa argilla formam aliquam
facere plastæ est. Vnde & protoplastus est
dictus homo: qui ex limo primus est con-
ditus.

De pictura. Cap. XVI.

Pictura autem, est imago exprimens spe-
ciem alicuius rei, quæ, dum visa fuerit, ad
recognitionem mentem reducit. Pictura au-
tem dicta, quasi fictura. Est enim imago fi-
cta, non veritas. Hinc & fucata, id est, ficto D
quodam colore illita nihil fidei, & veritatis
habentia. Vnde & sunt quædam picturæ,
quæ corpora veritatis studio coloris exce-
dunt, & fidem dum augere contendunt, ad
mendacium prouehunt: sicut qui Chimæra
tricipitem pingunt, vel Scyllam hominem
sursum, caninis autem capitibus cinctam
deorsum.

^a Picturam autem Ægyptij excogitau-
erunt primùm umbra hominis lineis circū-
ducta. Itaque initio talis, secunda singulis
coloribus, postea diuersis: sicque paulatim
sefe ars ipsa distinxit, & inuenit lumen, at-
que umbras, differentiasque colorum. vnde
& nunc pictores prius umbras quasdam, &
lineas futuræ imaginis ducunt, deinde colo-
ribus complent, tenentes ordinem inuentæ
artis.

^a Cap. XVI. Picturam autem Ægypt. è Plin. 35.
cap. 6.

De coloribus. Cap. XVII.

Colores^a autem dicti sunt, quod calore
ignis, vel sole perficiuntur, siue quod in
initio colabantur, ut summæ subtilitatis exi-
sterent.

Colores autem, aut nascuntur, aut fiunt.
Nascuntur, ut sinopsis, rubrica, paretonium,
melinum, cretria, auripigmentum. Cæteri
singuntur, aut arte, aut permixtione.

Sinopsis inuenta primum in Ponto est.
Inde nomen à Sinope vrbe accepit. Species
eius tres, rubra, & minus rubens, & inter has
media.

Rubrica vocata quod sit rubra, & sangui-
neo proxima. Hæc plurimis locis gignitur:
sed optima Ponto, vnde & Pontica dicitur.

Syricum, rubri coloris pigmentum, ex quo
& librorum capita scribuntur. Ipsum est &
Phœnicæum appellatum ita, eo quod in Sy-
ria colligatur in littoribus rubri maris, vbi
Phœnices inhabitant.

Aliud est autem Sericum, aliud Syricum.
Nā Sericum lana est, quam Seres mittunt:
Syricum verò pigmentum, quod Syri Phœ-
nices in Rubri maris littoribus colligunt. Est
autem & inter factitios. Nam sæpe fit aut
b sinopide, aut sandyce mixtus.

^c Minium primi Græci in Ephesiorum so-
lo inuenisse traduntur: ^d Cuius pigmenti His-
pania cæteris regionibus plus abundat. vnde
etiā nomen proprio flumini dedit. ^e Hu-
ius distillatio argentum liquidum gignit.
Minium autem hoc quidam dicunt esse
cinnabarim.

^f Cinnabaris à dracone, & barro, id est, ele-
phanto cognominatum. Aiunt enim dra-
conum esse sanguinem, dum implicat ele-
phantos. Ruunt enim belluæ, & dracones
obruuntur, quorum fusus cruor terram infi-

cit, fitque pigmentum quicquid solo tinxerit. Est autem puluis coloris rubri.

Prasina, id est creta viridis, etsi in aliquibus terris promiscue generetur, & optima tamen in Libya Cyrenensi.

^b Chryfocolla, colore prasino est: dicta, quòd vena eius aurum habere traditur. Hæc & in Armenia nascitur, sed ex Macedonia probabilis venit. Foditur autem ex metallis æris: cuius inuentio argentum atque Indicum prodit. Nam venæ eius cum ijs habent naturæ societatem.

Cypria, ab insula Cypro, vbi plurima reperitur.

ⁱ Sandaracha, in insula rubri maris Topazo nascitur, colore cinnabari, odore sulphureo. Inuenitur autem in aurarijs & argentarijs metallis, melior quo magis ruffa, quoque magis virus redolet. Quamquã & cerussa si torreatur in fornace sandaracham facit, vnde & color est flammeus. Quod si torreatur, æqua parte rubrica admixta, sandycem reddit.

^k Arsenicum, quod Latini ob colorem Auripigmentum vocant, colligitur in Ponto, ex auraria materia, vbi etiam Sandaracha. Optimum est, quod in auri colorem transit, purum, & fissile, gracili venarum discursu. Quod verò pallidius, aut Sandarachæ simile est, deterius iudicatur. Est & tertium genus squamosum, quo miscetur aureus color. Vis eorum, vt Sandarachæ, sed acrior.

^l Ochra & ipsa in insula maris rubri Topazogignitur: vbi & Sandaracha. ^m Fit quoque & Ochra, exusta rubrica, in ollis nouis luto circumlitis, quæ quanto magis in camino arserit, tanto melior fit.

Venetum. - - -

ⁿ Cæruleum temperare primum Alexandria reperit. ^o In Italia ex arenæ puluere, & nitri flore idem faciunt. Sed si Cyprium in fornace adustum huic permixtioni addes, ^p Vestoriani similitudo erit.

^q Purpurissimum ex creta argentaria cum purpuris pariter tingitur, bibitque eum color celerius lanis. Præcipuum est tamen, quod ^r adhuc vase rudibus medicamentis inebriatur. Proximum est, egesto eo, addita creta in ius idem: & quoties id factum est, eleuatur bonitas pretiosissimæ purpuræ. Causa est: quod hygino maximè inficitur, rubeaque.

^s Indicum in Indicis inuenitur calamis, spuma adhærente limo. Est autem coloris cyanæi, mixturam purpuræ, cæruleque mirabilem reddens. Est alterum genus in purpurarijs

A officinis, spuma in æreis cortinis innatans, quam infectores detrahentes siccant.

Atramentum dictum, quòd fit atrum: cuius species & picturæ, & quotidiano vsui necessaria est, istud inter factitios est. Fit enim & fuligine plurimis modis, super ardentes tedas resina adiecta, ^t lacusculo ædificata, quæ fumum retineat. ^v Huic pictores cum aqua admiscunt gluten, vt illustrius resplendeat. Ad festinationem autem operis etiam sarmentorum veterum carbones cum glutino triti inducendis parietibus atramenti specie reddunt. ^x Sunt & qui vini facem siccitam excoquant, affirmentque si ex bono vino facta fuerit, Indici specie id atramentum præbere. Sed ^y & sarmentum vix nigræ, vino optimo tinctum, posteaquã siccitate aruerit, si exuras & conteras, adiecto glutino, nitorem Indici reddet. ^z Vixta quæ plurimum necessaria est, nullo negotio prouenit. ^a Nam si glebam filis boni igne excoquas, & aceto acerrimo superfusam extinguas, madefacta fungusia colorem purpureum reddit. Eam ^c vbi contriueris, vixta erit. Omne autem atramentum sole perficitur.

Omnes colores calcis admixtione corrumpuntur.

^b Melinum dictum, quòd eius metalli ferax sit vna ex Cycladibus insula Melos nomine. Est enim candidum, nec vtuntur eo pictores propter nimiam pinguedinem.

^c Annulare, quod vocant candidum, est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum ex creta admixtis vitreis gemmis.

^d Cerussa fit hoc modo: In vase enim aceto acerrimo impleto sarmeta Aminea in eodem vasculo collocabis, ac super sarmenta tabulas plumbi tenuissimas pones, deinde vas diligentissimè claudes, illinésque, ne aliquid inde spiraminis exeat. ^e Post dies autem xxx. vas aperitur, & ex distillatione tabularum innata cerussa inuenitur. Quod ablatum & arefactum teritur, atque iterum aceto admixto in pastillis diuiditur & in sole siccatur. ^f Hac obseruantia, si laminas æreas sarmentis superponas, æruginem creant.

^g Chalcantum. - - -

^a Cap. XVII. Coloris aut nasc. ex eod.

^b Sinopide, aut sandyce. *disiunctio pro coniunctione. vid. Plin.*

^c Minium primi. *Plin. 33. c. 7. & Vitruv. 7. cap. 8.*

^d Cuius pigmenti Hispan. *Iustin. lib. 43.* Galleciæ portio Amphilocho dicuntur, regio cum ætis, & plumbi vberima, tum minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit.

Huius

e Huius distillatio argenti. liq. gign. è Plin. 33. ca-
pit. 8.
f Cinnabaris à drac. & bart. Sup. lib. 8. c. 11. Plin. 33.
c. 7. Solin. c. 38.
g Optima autem in Lib. Cirenens. At Vitruu. 7.
cap. 7. Creta viridis pluribus in locis nascitur, sed
optima Smyrnæ. ergo querendum, unde hæc sint.
h Chrysocolia. è Plin. lib. 33. cap. 5. & Dioscorid. lib. 5.
cap. 4.
i Sandarachia. è Plin. 35. c. 5.
k Arsenicum. Ex eod. 33. c. 4. & 8. & Dioscor. lib. 5.
cap. 55.
l Ochra & ipsa. omnia è Plin. 35. c. 6.
m Fit quoque ex ochra exulta rub. Sic legitur Plinij
locus in Toler. Cod. Nascitur autem in ferrarijs metal-
lis ochra. ex ea fit exulta rubrica. quam lectionem con-
firmat hic Isidori locus, & Dioscor. de fabrilis rubrica. *ἰνερτα
νῆς ὀχρᾶς κριομένης.* & Theophr. lib. de Lapidib. *γίνεται ἐκ
τῆς ὀχρᾶς, ἀλλὰ χείρων, ἀπὸ τοῦ μέναοσέ παυλλὸ πῶστ
λενᾶς pro Cairas, & πολὺν pro πήλον legitur.*
n Cæruleum temperare. in Cod. Seg. continetèr legi-
tur. Venetum cæruleo temperare: quod ferri poterat
ex Vitruu. lib. 7. c. 11. Sed meliores libri Venetū habent si-
ne interpretatione.
o In Italia ex arena. Puteolis vt Vitruu. & Plin. tradi-
dite.
p Vestoriani. Sic Vitruu. lib. 7. c. 11. Malè vulgò apud
Plin. Nestoriani Nam & in Codice Plin. Toletano Vestori-
ani disertè scriptum est.
q Purpurissimum Ex Plin. lib. 35. c. 6. è quo, si quid deesse
videatur, suppleendum est.
r Adhuc in vase. Abeno in vase legebat A. Conaruu. ex
Plin.
s Indicum. Ex eod. lib. 3. c. 6.
t Lacusculo ædificata. Plin. propter quod officia-
nas etiam ædificauere. Vitruu. lib. 6. cap. 10. Ædifica-
tur locus, vt Laconicum, & eius præfurnium mag-
na diligentia cõprimitur, ne flamma extra dissi-
petur. Porro lacusculi voce etiam Columella est. *ius lib. 12.
cap. 50.*
u Huic pictores. Ita Plinius. *Tectores Vitruuius lib. 7.
cap. 10.*
x Sunt qui vini facem. è Plin. 35. cap. 3.
y Sed & sarmentum. è Vitruu.
z Vsta. E Plin. 35. cap. 6.
a Nam & si glebam silis boni. E Plin. mendosè nam-
que in libris omnib. silicis boni hoc loco legitur.
b Melinum dictum. E Vitruu. 7. capit. 7. & Plin. 35.
cap. 6.
c Annulare-Vitreis gemmis. Ex vulgi (addit Plin-
ius) annulis, unde & annulare dictum. Qua verba
numquam profecto Isidorus omisisset, etymologias tractans, ni-
si huic operi summa absuisset manus.
d Cerussa. Ex eod. 34. cap. vltim. & Vitruu. 7. c. 12.
e Post dies autem. XXX. per dies. X. Plinius.
f Hæc obseruantia. E Vitruu. 7. cap. 12. vid. Plin. 3. c.
11. & Dioscorid. 5. c. 47.
g Chalcanthum. Nulla est interpretatio in optime nota
libris. In vno tantum Ouet. Colleg. Gotthico leguntur eadem
ferè verba que in editis. qua (sicut tanti fuerint) Chalcus
pro Calcis, siue, vt est in Gotthico Chalcitis; & Anthos
pro Thymum. legat. quamvis Thymum florem etiam inter-
pretetur Isid. sup. lib. 17. cap. 9. sed quid Chalcantho cũ Thy-

mo? Sed neq; cùm arugine, nisi sola apud Græcos (vt ait Plin.)
cognatio nominis.

De instrumentis ædificiorum.
Cap. XVIII.

INstructuram autem parietum ad normã
fieri, & ad perpendiculũ respondere oportet.

a Norma dicta Græco vocabulo, extra quã
nihil rectum fieri potest. Componitur b au-
tem ex tribus regulis, ita vt duæ sint binũm
pedum, tertia habeat pedes duos vncias de-
cem, quas æquali crassitudine politas extre-
mis c acuminibus sibi iungit, vt schema tri-
goni faciant. Id erit norma.

Regula dicta, quod sit recta, quasi rectula,
& impedimentum non habeat.

d Perpendiculum est, quod semper appen-
ditur. e denique in fabrica nisi omnia ad
perpendiculum, & certã regulam fiant, necesse
est vt cuncta mendosa instruantur, vt
aliqua praua sint, aliqua cubantia, prona nõ-
nulla, alia supina, & propter hoc vniuersa
ruunt constructa.

Linea genere suo appellata, quia ex lino
fit.

C Trullæ nomen factum, eò quòd trudit, id
est, includit calce, vel luto lapides.

f Marcellus. - - -

Machina. - - -

Scala ascendendo vocatæ, g hærent enim
parietibus. Scalæ autem dicuntur, quæ aut
vnæ sunt, aut plures, h quia numeri tantum
pluralis est nomen, vt litteræ, quæ epistolam
significat.

a Cap. XVIII. Norma à Græco vocab. *γνόμεον.*

b Componitur autem - id erit Norma. Sumpta vi-
dentur è Vitruu. lib. 9. cap. 2. At exemplum hic non perinde
exactum, quamvis non longè distet. Nam si pedes duos, hoc
est, latus vnum in vncias redigas, easque quadres, efficiet
vncias 576 Reversusque altero simili addito, consicient ambo
vncias quadratas 1152. Quadratum verò tertij lateris,
quod est duorum pedum, & dextantis, hoc est vnciarum 34
continebit vncias quadratas 1156. Superabit ergò duo qua-
drata reliquorum laterum vncijs quattuor.

c Cacuminib. Ita Onien. Valent. cum Vitruuio. Reliqui
acuminib.

d Perpendiculum. Perpendiculum (ait Ascon. Linea la-
terum æqualitatem à summo ad imum latitudine
probans.

e Denique in fab. - ruunt const. Totus locus ex-
pressus ex elegantissimis Lucretij versib. libro. 4. De-
niq; vt in fabrica si praua est regula prima. Nor-
maque, &c.

^f Martellus. Sic *gottth. o. gloss.* Martellus *σφύρα. al.* Marcellus. *Item gloss* Marculum *σφύρον σιδήρεο.* & Marculus, Malleolus, & Malleus *σφύρα σιδήρεο καὶ κόπανον.*

^g Hæret n. parietib. scalæ. *Verba sunt Virgilij, adstruere ætymologia nō satis apta, sed immigrasse puto è margine.*
^h quia numero tant. plur. è *Seru. Æn. 2. At iuriconsultus singulari est usus, cap. Sit prius. D. de furt. & Hierony. in quaest. in gen.*

De lignarijs Cap. XIX.

Lignarius, generaliter ligni opifex appellatur.

Carpentarius, speciale nomen est. Carpentum enim solum facit, sicut nauicularius, quia tantum nauium est fabricator, & artifex.

^a Sarcitector dictus, quod ex multis hinc inde coniunctis tabulis vnum tecti farciat corpus.

Idem & Tignarius, quia tectoria lignis inducit.

^b Lignū vocatur Græca etymologia, quia incensum in lumen conuertitur, & in flammā. Vnde & lychnium dicitur, quod lumen det.

Materia, inde dicitur omne lignū, quod ex ea aliquid efficiatur: vel si ad ianuam referas, vel ad statuā materia erit. Ad aliquid enim semper materia accipienda est, sicut elementa materiam rerum esse dicimus: quia inde ea, quæ sunt facta, videmus, & materia, quasi mater, dicta.

Trabes vocatæ, quod in transuerso positæ utrosque parietes contineant.

Aliud autē sunt tigna, aliud trabes. ^c Tigna enim iuncta trabē faciunt. ^d Trabes autem sunt, cum sunt dolatæ.

^e Tholus, propriè est veluti scutum breue, quod in medio tecto est, in quo trabes coeunt.

^f Cuplæ vocatæ, quod copulent in se luctantes.

Luctantes dicuntur, quod erecti inuicem se teneant more luctantium.

^g Agrantes. ---

^b Aileres, ab asse dicti, quia soli ponuntur, neque coniuncti.

ⁱ Scindulæ, eo quod scindantur, id est, diuidantur.

^k Epigri, clauī sunt quibus lignum ligno adhæret.

Clauī autem dicti, quasi chalybi, quia ex chalybe sunt, id est, ferro. Chalybs enim ferum est.

Tabulæ, à veteribus tagulæ vocabantur, à

A tegendo scilicet, vnde & regulæ.

Commiffura, dicitur tabularum coniunctio.

sectio autē dicta à sequendo ea, quæ ceperit. ^l Nam secare, sectari, & sequi est.

Serræ autem nomen de sono factum est, id est, à stridore.

Serræ, circinique vsus ^m Perdices quidā adolescens inuenit, quem puerū Dædalus frater matris suæ, studijs perdocendum acceperat. Cuius pueri tantum ingenium fertur: vt dum materiæ diuidendæ compendium quæreret, spinam piscis imitatus de ferro laminam exasperans dentium mordacitate armauerit: quā serrā artifices nuncupant. Pro cuius artis inuentione Dædalus magister eius, inuidiæ liuore permotus, præcipitem puerū ex arce deiecit. Dehinc ⁿ exulatus Cretam abiit, ibique aliquamdiu fuit, vt fabulæ ferunt. Ex Creta pennis volauit, & in Ciliciam venit.

^o Circinus dictus, quod vergendo efficiat circulum. Huius modus duplicata linea fit, quæ simplex per latitudinē extensa fuerat. Punctus autem in medio circini, centrum à Græcis dicitur: in cuius medium cuncta conuergunt.

Securis vocatur, eo quod ea arbores succidantur: quasi succuris. ^p Item securis, quasi semicuris. Ex vna enim parte acuta est, ex altera fossoria. Hæc & apud veteres penna vocabatur, vtrāq. autē habens aciem, ^q bipennis. Nā bipennis dicitur: quod ex vtrāq. parte habeat acutam aciem: quasi duas pennas. Pennam autem antiqui acutum dicebant. ^r Vnde & auium pennæ, quia acutæ. ^s Et ecce nomen, quod reseruauit antiquitatem, quia veteres dicebant pennas, non pinnas. Hæc & Dolabra: quod habeat duo labra. nā securis simplex est.

^t Dextralis, dexteræ habilis.

Afcia ab hastulis dicta, quas à ligno eximit, cuius diminutiuum nomen est asciola. Est autem manubrio breui ^v ex auersa parte referens vel simplicem malleum, aut cauatam, vel bicorne rastrum.

Scalprus dictum, quod scalpturis & foraminibus sit aptus, quasi scalforus. Cuius diminutiuum scalpellus.

Terebra vocata à verme ligni, qui nuncupatur terebra: quem Græci *τερονδώρα* vocant. Hinc terebra dicta, quod vt vermis teredo forat, quasi terefora, vel quasi transforans.

^x Taratrum quasi teratrum. Scofina dicta quod

quod harendo scophen faciat.

7 Cantherium ----

2 Galla ----

3 Guuia. ----

a Cap. XIX. Sarcitector. Sic plerique omnes libri: & congruere videtur etymologia, neque eam vocem non probat vir grauiſſimus Iacobus Cuiacius. Vnus tantum codex salmantic. imprimis vetuſtus, Arcitector habet, ſed de architecto dixerat cap. 8.

b Lignum Græca etymolog. At Varro ab legendo (inquit) ligna, quod ea caduca legebantur in agro, quibus in focum vterentur.

c Tigna n. ituncta. Feſtus: Trabs proprie dicitur, duo ligna compacta.

d Trabes. n. ſunt cum ſunt dolat. è Seru. Æn. 9. ad v. Has ego Dard. Sanè notandù, trabes, niſi iam cæſæ ſunt, & compositæ, non dici.

e Tholus. Ex eod. Æneid. item. 9. ſuſpendiue Tholo. Gloſſ. Tholus τριπλόγ.

f Cuplæ. Al. coplæ. cupolam vocant hodie Itali dimidiam teſtudinis partem. Vitruuius hemiſphærium.

g Agrantes ---- Al. agentes, Al. conantes, ſed ita, vt hæ voces ſuperiori ſententiæ annectantur, luſtantium more agentes, vel conantes. Atlantes eſſe legendum, deinde lacunam relinquendam, exiſtimabat Chacon. Vitruuius enim lib. 6. c. 10. Si qua (inquit) virili figura ſigna mutulos, aut coronas ſuſtinent, noſtri telamones appellant, cuius rationis, quid ita, aut quare, ex hiſtorijs non inueniantur, Græci vero eos Atlantes vocant. Atlas n. hiſtoricè formatur ſuſtinens mundum Hæc ille, cuius verò rei rationem ita reddit Seruius Æn. 1. Eunius dicit Nilum Melonem vocari, Atlantè vero Telamonea Priſcos enim illos Romanos, qui Græca verba emendatè enuntiare non poſſent, pro Atlas mons proferre ſolitos Telamon. Nam in gloſſa ſic legitur α-λατο δ' ὄρος vbi forte ſcribendum ἀτλας τὸ ὄρος.

h Aſſeres ab aſſe dict. Ab aſſo legerim, eſt n. Nonio aſſa vox ſola vox humana, nullo præterea admixto ſono. Feſtus aliter. Aſſeres quod aſſideant parieti, trabibusque. Alij aſſeres quaſi axeres dictos putant antiqua declinatione axer axeris, vt puluer pulueris.

i Scindulæ. Ita quoq. apud Rabanus. Eaſdem apud alios auctores ſcandulæ videmus nominari. Manſerit forte aſſe in corrupta apud Iſidorum vox.

k Epigri clauſi ſunt. Epiri dicuntur apud Auguſt. lib. 15. de ciuit. c. 27. vnde hæc ſumpta puto. Niſi forte (inquit) &c. lignum vero ligno per ſubſcudines, epiros, clauos, & gluten bituminis non poteſt adharere, vt fabricaretur arca, & forte vox clauos gloſſa eſt τρι epiros, ſue epigros malis legere.

l Nam ſecare ſectari, & ſequi. Seru. Æn. 10. Quam quiſque ſecat ſpem, ſecat (inquit) ſequitur.

m Perdix quidam. è Seru. Georg. 1. Vid. Ouid. Metam. 8.

n Exulatus abiit. Eodem modo Victor. libro. 2. de perſec. vandal. fratrem vero Theodoricum nudum, atque deſtitutum ſimiliter exulauit.

o Circinus dictus. Elegantiſſimè deſcripſit Ouidius circinum. Primus & ex vno duo ferrea brachia nodo iunxit, vt æquali ſpatio diſtãtib; illis Altera pars ſtaret, pars altera duceret orbem.

A P Item ſecuris q. ſemicuris. è Seru. Æneid. 1. ad illud. Remo cum f. Quir.

9 Bipennis dicitur, quod ex vtraque part. Ita Non. in bipenni.

r Vnde & auium pennæ, quia acut. Quintil. lib. 1. c. 6. Ne miretur, cur ex ſcamno fiat ſcabellum, aut à penna, quod eſt acutum ſecuris, ſecuris vtrinque habens aciem bipennis: ne illorum ſequatur errorem, qui, quia à pennis (Al. pinnis) duab. hoc eſſe nomen exiſtimant, pinnaſ, (Al. pennas) auium dici volunt.

f Et ecce nomen quod ſeruauit antiq. Seru. Æn. 2. Correpta dura bipenni, hoc (inquit) nomen ſeruauit antiquitatem, quia veteres pennas dicebant, non pinnaſ.

c Dextralis. Viſitur hac voce Victor. lib. 1. de perſec. vandal. Vbi forte venerabilis aula clauſas repererat portas, certatim iſtibus dextralium aditum reſerabant.

v Ex auerſa part. Ex Pallad. lib. 1. c. vltim. à verme ligni, qui vocatur terebra. Termitem vocauit ſupra lib. 12. c. 5.

x Taratrum. Vulgo taladro.

y Cantheriũ. Gloſſ. cantherius καβάλλης μηχανός.

z Galla ---- A pleriq. libris abeſt. Fuerit forte aſſe terebra Gallica, qua bibrequi dicitur.

a Guuia ---- Retinet idem nomen hodie apud noſ.

De inuentione lanificij. Cap. XX.

MInerua a quãdam Gentiles multis ingenijs prædicant. b Hanc enim primam lanificij vſum monſtraſſe, hanc etiam telam ordiſſe, & coloraſſe lanas perhibent. c Oliuæ quoque hanc dicunt inuentricem & fabricæ, multarumque artium repertricem. Ideoque illi vulgo opifices ſupplicant. Sed & hoc poëticè fingitur. d Nō enim Minerua iſtarum artium princeps eſt: ſed quia ſapientia in capite eſſe dicitur hominis, & Minerua de capite Iouis nata fingitur, hoc eſt ingenium, ideoque ſenſus ſapientis, qui inuenit omnia, in capite eſt. Ideo & dea artium Minerua dicitur, quia nihil excellentius eſt ingenio, quo reguntur vniuerſa.

a Cap. XX. Mineruam quand. Al. quidam.

b Hanc primum lanif. Seru. Æneid. 7. Bellatrix non ill. c. c. u. Mineruæ; & armorum (inquit) dea eſt, & lanificij.

c Oliuæ quoque. Virg. Georg. 1. oleæque Mineruæ Inuentrix.

d Non. n. Minerua iſtar. vniuerſa. è Seru. Eclog. 2.

De veſte ſacerdotali in lege. Cap. XXI.

OCTO ſunt in lege genera ſacerdotaliũ veſtimentorum.

Ii 4

b Poderis

^b Poderis, est sacerdotalis linea, corpori astricta vsque ad pedes descendens: vnde & nuncupatur. Hæc vulgo Camisia vocatur.

Abaneth, cingulum sacerdotale rotundum polymita arte ex cocco, purpura, hyacintho que contextū, ita vt flores atq. gemmæ in eo viderentur esse distinctæ.

^c Pileum est, ex bysso rotundum, quasi sphaera media, caput regens sacerdotale, & in occipitio vitra constrictum. Hoc Græci & nostri Tiaram vel ^dGaleriam vocant.

Mahil, quod est tunica talaris, tota hyacinthina, habens ad pedes LXXII. tintinabula: totidemque intermixta ac dependentia punica mala.

Ephod, quod Latinè interpretatur Superindumentum. Erat enim pallium superhumeralis ex quattuor coloribus & auro contextum habens in utroque humero lapides duos smaragdinos, auro conclusos, in quibus sculpta erant nomina Patriarcharum.

^e Logion, quod Latinè dicitur Rationale, pannus duplex, auro, & quattuor textus coloribus, habens magnitudinem palmi per quadrum, cui intexti erant XII. pretiosissimi lapides. Hic pannus Superhumerali contra pectus Pontificis annectebatur.

^f Petalum, aurea lamina in fronte Pontificis, quæ nomen Dei tetragrammaton Hebraicis litteris habebat scriptum.

^g Badim, siue feminalia, id est, brachæ lineæ vsque ad genua pertingentes, quibus verecunda sacerdotis velabantur.

^a Cap. XXI. Octo. Totum hoc caput sumptum è Hieronymi ep. ad Eubolam 128. de veste sacerdotali. Octo quidem vestimenta sacerdotalia numerantur bis in Exodo: at in Leuit. septem (omittuntur n. femoralia) cuius rei causam reddit Hieronym.

^b Poderis. Hebraicè חֲתוֹנֶת chethoneth.

^c Pileum. heb. מִצְנֶפֶת miznepheth.

^d Galeriam voc. Hieron. galerum.

^e Ephod Superindumentum, erat enim absunt hæc ab Ouet. colleg. Gotthico,

^f Logium heb. לֹגִיִן chofen.

^g Petalum. heb. כִּתְרוֹת יָצִיב ziz zaab.

^h Badim. חֲבֵדִים Et magis proprio nomine מִכְנֵסִי michnesi.

De nominibus vestium ceterarum.

Cap. XXII.

Diuersitas vestimentorum, tegmen, tegumen, indumentum, vestimentum, & reliqua.

Tegmen dictum, eo quod tegat membra:

A sicut tegumen, tecta, quæ tegunt corpora.

Indumentum, quod intus ad corpus induitur: quali intumentum.

Vestimentum verò est quod vsque ad vestigium protenditur, quasi vestigimentum, vt est tunica talaris. Sed & hæc consuetudo sermonis auctorum confundit.

Amictus ---

Discernitur autem vestitus à cultu: quoniam laucior intelligitur cultus. Item cultus ab habitu. Nam habitus ad naturam pertinet, cultus ad homines.

B Pleræque autem vestium aut à tempore, quo maximè in vsu sunt, appellantur, aut à locis, vbi vel primum confectæ, vel maximè venditantur, aut à genere coloris, aut à nomine repertorum.

Vestis antiquissima hominum fuit ^a Perizoma, id est, succinctorium: quo tantum genitalia conteguntur. Hoc primum primi mortales è folijs arborū sibi fecerunt, quādo post præuaricationem erubescerent pudèda velarunt. Cuius vsu quædam Barbaræ gentes, dum sint nudæ vsque hodie tenent.

^b Hæc & campestris nuncupantur, pro eo quod eisdem iuuenes, qui nudi exercentur in campo, pudenda operiunt.

C Tunica, vestis antiquissima appellata, quia in motu incendens sonum facit. Tonus enim sonus est. Primum autem fuere pelliceæ tunica, quibus post offensam & eiectionem de paradiso, Adam & Eua induti sunt.

^c Talaris tunica dicta, eo quod ad talos vsque descendat, & ad pedes defluat, ^d sicut Pectoralis quia apud antiquos breuis erat: vt tantum pectus operiret, licet nunc profusior sit.

^e Manicæata tunica, id est, manicata eo quod habeat manicas, ^f quæ χερσίδων Græci vocant.

^g Dalmatica vestis, primum in Dalmatia prouincia Græciæ texta est, tunica sacerdotalis candida cum clauis ex purpura.

^h Russata, quam Græci phœniceā vocant, nos coccineam, ⁱ reperta à Lacedæmonijs ad celandum coloris similitudine sanguinem, quotiens quis in acie vulneraretur, ne contemplanti aduersario animus auferret. Hac sub Consulibus Romani vsi sunt milites, vnde etiam Russati vocabantur. ^k Solebat etiam pridie, quàm dimicandum esset, ante principia proponi, quasi admonitio & indicium futuræ pugnæ.

Laculata est, quæ lacus quadratos quosdā cum

cum pictura habet intextos aut additos acu.

^l Hyacinthina vestis est, aërio colore resplendens.

^m Molochinia, quæ maluarum stamine conficitur, quam alij molocinam, alij maluellam vocant.

Bombycina, est à bombice vermiculo, qui longissima ex se fila generat, quorum textera bombycinum dicitur, conficiturq. in insula Co.

Apocalama ----

Serica, à serico dicta, vel quòd eam Seres primi miserunt.

Holoserica, tota serica: ο' λον enim totum.

Tramoserica stamine lineo: trama ex serico.

ⁿ Holoporphyra, tota ex purpura.

^o Byssina, candida confecta ex quodam genere lini grossioris. Sūt & qui genus quoddam lini byssum esse existiment.

Fibrina, tramam de fibri lana habens.

Aprista ----

Masticina ----

^p Mena - - -

Linea, quæ ex sololino fit.

Linostema, vestis est ex lana linóq. contexta. Et dicta linostema, quia in stamine linum, in trama lanam habet.

^q Recta dicitur vestis, quam sursum versus, stantéque texunt.

^r Segmentata, zonis quibusdam, & quasi præcisamentis ornata. Nam & particulas cuicunq. materiæ abscissas præsegmina vocant.

^s Leuidensis, quòd raro filo fit, leuitérque densata.

Pautensis, contraria Leuidensi dicta, quod grauitèr pressa atque calcata fit.

^t Citrosa, quasi còcrispa ad similitudinem citri. Neuius: - Pulchramque ex auro vestémque citrosam.

^x Velenis tunica est, quæ affertur ex insulis.

^y Exotica vestis est, peregrina de foris veniens, vt in Hispaniam à Græcis.

^z Polymita, multicoloris. Polymitus enim textus multorum colorum est.

Acupicta vestis, acu textilis vel acu ornata. Eadem & Phrygia. Huius enim artis periti Phrygij omnes dicuntur: siue quia in Phrygia inuenta est. Vnde & artifices qui id faciūt, Phrygiones dicuntur. Virgilius: Phrygiam Afcanio chlamydem.

^b Trilicis à tribus licijs, quia est simplex, & bilex.

^d Ralla, quæ vulgò rasilis dicitur.

^c Interpolata vestis, illa vocatur, quæ dum sit vetus ad nouam speciem recuratur.

^f Pannutia nuncupata, quod sit diuersis pannis obsita.

^g Colobium dictum, quia longum est, & sine manicis. Antiqui enim magis hoc utebantur.

^h Lebitonarium, est colobium sine manicis, quali monachi Ægyptij vtuntur.

ⁱ Lumbare vocatur, quod lumbis religetur, vel quod lumbis hereat. Hoc in Ægypto & in Syria non tantum fœminæ, sed & viri vtuntur. Vnde & Ieremias trans Euphratem tulit lumbare suum, ibique illud in foramine petrae abscondit, & postea scissum reperit. Hoc à quibusdam & Renale dicitur, quia renibus alligatur.

^k Limus, est vestis, quæ ab umbilico vsque ad pedes producitur. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Vnde & nomen accepit. Nam limum, obliquum dicimus.

Licinum vocatum, quod textura eius ligata sit in totum, quasi diceret liginum, c. pro g. littera commutata.

^l Armelausa vulgò vocata, quod ante & retrò diuisa atque aperta est, in armos tantum clausa, quasi armiclausula: c. littera ablata.

Camisas vocamus, quòd in his dormimus in camis, id est, in stratis nostris.

Femoraha appellata, eo quod femora tegant. Ipsa & brachæ, quod sint breues, & vercunda corporis ijs velentur.

^m Tubrucos vocatos (dicunt) quod tibias brachisque regant.

ⁿ Tubraci, quòd à brachis ad tibias vsque perueniant.

^a Cap. XXII. Perizoma i. succinctorium. Id quale fuerit vid. apud Ang. lib. 5. contr. Iulian.

^b Hæc & campestris operiunt. Verba sunt Aug. 14. de ciuit. c. 17. Horatius Penula solstitio, campestre niualibus auris.

^c Talaris tunic. è hieron. ad ez. ech. c. 9.

^d Sicut pectoralis. Græcè ἐξομῖς, quod (vt ait Agell. lib. 12.) substricta, & breuis esset, ac citra humerum desineret.

^e Manicleata. s. o. l. Rabanus Manucleata. Ego manuleata lego, sic enim dicitur apud Plaut. in pseud. & Sueton. in Caligul. Manicatis tunicis dixit Cicer. in. 2. Catilin. Gloss. Manulea χειρῖς.

^f Quam Chirodoton. Ita Agell. lib. 7. c. 12. quod χειρῖδας, hoc est manicas longas habeat. Easlem macrochereas vestes à Lampridio in Alexandro appellari puo.

^g Dalmatica tunica. Eam Romanis in vsu fuisse constat ex Lamprid. in Heliogabalo, quem ait dalmaticatum in publico

LIBROS
DEL DR.
L. MARCO

bluco post cenam sapè visum. Vt autem Diaconorum inter sacrificiandum vestis esset, insinuat Syluester.

h Russata. Russus, si Thylesio credimus, Latina quidem vox, sed aratorum magis, quam oratorum.

i Repertam à Lacæd. Ita philostr. in epistolis.

k Solebant n. prid. Plutarch. in Fabio, Bruto, & Pompeio.

l Hyacinthina vest. aer. col. Hieron. ad Fabiol. Hyacinthus aeri tribuitur propter coloris similitudinem.

m Molochinia quæ malu. stamin. Melius, credo, Nonius: Molochinum à Græco, color est flori similis malux.

n Holoporphyr. primum trabæa genus ex tribus, de quib. Seru. Æn. 7. ipsi Quirinali trab.

o Bylsina ex quodam genere lini. Al. ligni. Malè. quamuis non desit, qui eam lectiorem veram esse contendat, ex verbis Philostrati libro. 2. de Vit. Apol. Byllum autem ex arbore nasci ferunt, quæ altitudine populos æquet. folijs autem salici similis est: Num idcirco verum est è ligno grossiori vestes confici? Rursus de Byllo infra cap. 27.

p Mena ---- Masticina ---- Vid. inf. c. 28.

q Recta. Ex Festo in Recta, & Regillis.

r Segmentata. Vid. Seru. Æn. 1. ad v. Colloq. monile.

s Leuidensis. Nihil moror varias aliorum apud Cicer. ep. 12. lib. 9. siue scripturas, siue coniecturas.

t Citrofa. Festus: citrofa vestis à similitudine citri.

v Nauius pulchramq. ex a. v. q. c. Vid. Macrob. Saturn. 3. c. 19.

w Velenis. Al. Velenensis. Quid. si Melensis à Melona ex Cycladibus aut Melitensis cuius meminit Cicer. libro 2. in Verr. Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ plurimam vestem, Melitensem plurimam, stragulam, &c.

x Exotica. Nonius: exoticum aduentitium Plaut. Mostell. non omnes possunt olere vnguenta exotica.

y Polymita multi col. Plin. Plurimis vero licijs texere, quæ polymita appellant Alexandria instituit.

z Eadem & Phryg. è Seru. Æn. 3. vel Plin. lib. 8. c. 48.

a Trilicis. S. o. l. Trilex, aut Trilix malim. Sed frequens in hoc opere huiusmodi obliquus pro recto, vt calcis pro calx.

b Et biles. Virg. Æn. 12. rumpitque infixam bilicem loriam. Gloss. Biles ἀπὸ τῆς διπλοῦς.

c Ralla, quæ vulgo rasil. At Nonius: Ralla vestis, dicta à raritate. Plau. Epid. Tunicam rallam, tunicam spissam.

d Interpolata. Martianus c. 45. D. de contrah. empt. Labeo libro posteriorum scribit: si vestimenta interpolata quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori præstandum quod interest, si ignorans interpolata emerit.

e Panutia. Sic anum Baucidem versus panutiam dixit.

f Colobium. -tebantur. è Seru. Æn. 9. & tunicæ manic. e. h. r. m. Vid. annotat. in Casian.

g Lebitonarium. Hieron. in præf. ad Regul. S. Pachomij: Nihil habent (monachi) in cellulis, præter psiathiū, & duo lebitonaria, quod Ægyptijs monachis genus est vestimenti sine manicis. Suid. λεβιτὸν ἄριον χιτῶν μοναχικῶς.

A i Lambare. Vid. Hieronym. ad Ierem. c. 13. & in præm. comm. in Ose.

k Limus est vestis. è Seru. Æneid. 12. Velati lino (al. limo) & verb. t. c.

l Armelausa. Vtitur hac voce Paulinus.

m Tubrucos. Al. Tubricos. al. Tubricos.

n Tubraici. -perueniant. Absunt hac à Valent. & omitti sine fraude poterant.

De proprio quarundam gentium habitu. Cap. XXIII.

Quibusdam autem nationibus sua cuique propria vestis est, vt Parthis Sarabara, Gallis Lene, Germanis Rhenones, Hispanis Stringes, Sardis Mastruca.

Sarabara, sunt fluxa ac sinuosa vestimenta: de quibus legitur in Daniele, Et sarabara eorum non sunt immutata. Et Publius: Vt quid ergo in ventre tuo Parthi Sarabara suspenderunt? Apud quosdam autem sarabara quædam capitum tegmina nuncupantur, qualia videmus in capite Magorum picta.

Lena, saga quadra, & mollia sunt. De quibus Plautus: Lena cooperta est textrina Gallia.

Rhenones, sunt velamina humerorum, & pectoris vsque ad umbilicum, atque intortis villis adeò hispida, vt imbres respuant, quos vulgò Reptos vocant, eò quòd longitudo villorum, quasi reptat: de quibus Sallustius, Germani intectum rhenonibus corpus tegunt. Dicti autem rhenones à Rheno Germaniæ flumine, vbi ijs frequenter vtuntur.

Mastruca, vestis Sarda ex pelliculis ferarum, de qua Cicero pro Scauro: Quem purpura regalis non commouit, cum Sardorum mastruca mutauit. Mastruca autem dicta, quasi monstruosa, eò quòd qui ea induuntur, quasi in ferarum habitum transformantur.

Dinoscuntur & gentes ita habitu, sicut & lingua discordes. Persæ brachia & crura linamentis, caput tiara regunt. Eminent apicibus fastigiatis Alani: horrent & malè tecti cum latratoribus linguis Scotti: sagati sunt Alemanni, linteati Indi: gemati Persæ: sericati Seres: pharetrati Armenij.

Nonnullæ etiam gentes non solum in vestibus, sed & in corpore aliqua sibi propria, quasi insignia vindicant, vt videmus cirros Germanorum: granos, & cinnabar Gothorum: stigmata Britonum. Circumcidunt Iudæi præputia: pertundunt Arabes aures: flauent

uent capitis incedis Getæ, nitent Albani
alberibus crinibus. Mauros habet tetra
nox corporum, Gallos candida cutis, sine
cquis inertes extant Alani, nec abest genti
Pictorum nomen à corpore, quod minutis
opifex acus punctis & expressus natiui gra-
minis succus illudit, vt has ad sui specimen
cicatrices ferat, pictis artibus maculosa no-
bilitas.

Habet & sexus institutam speciem habi-
tus vt ^k in viris tonsi capilli, in mulieribus re-
distindantia criniū: quod maximè virginibus
insigne est, quarū & ornatus ipse propriè sic
est, vt concumulatus in verticem ipsam ca-
pitis sui arcem ambitus crinium contegat.

^a Cap. XXIII. Vt Parthis Sarabara. Sic communis
editio Græcor. (quam sequi solet Isid.) Dan. 3. *ἡ τὰ σαβαράρα*
αὐτῶν ἔκ ἀλλοιωθῆν. Aquila vero, Theodor. & Hierony. Saba-
ball. 1. melius. Syria: enim *ܫܪܒܐܠ* Sarbal.

^b Gallis lenæ. Ita Strab. lib. 4. de Heluetior. & Aruernor.
vestitu.

^c Germanis Rhenones. Caesar lib. 4. de bell. Gall.

^d Rhenones à Rheno G. f. *Ἀπὸ τῶν ῥηνῶν*, id est,
ouib. Seru. Georg. 3. Vt Sallustius dicit in historijs ve-
stes de pellib. rhenones vocantur.

^e Mastruca. Vestis Sarda. Ita Tarrac. Simanc. Hispal.
Meiorad. plures tamen è Gothicis Mastruga vestis Ger-
manica: qua lectio (nisi obstaret locus è Cicerone citatus)
ferri poterat. prudentius. Tentauit Geticus nuper de-
lere tyrannus Italiam patrio veniens iratus ab
Istro, Has arces aquare solo, tecta aut ea flammis
soluere, mastrucis proceres vestire togates.

^f Dinoscuntur gentes ita habit. & ling. Respexisse
videtur ad Virgilij verba: Incedunt victæ longo ordi-
ne gentes. Quam variæ ling. habitu tam vestis, &
armis.

^g Brach & crur. linament. Al. liniamentis. Vt serpat
eam vocem Plinius.

^h Horrent & male tecti. Heteromalis tecti. legit qui-
dam lib. 1. rer. German. id est, vestimentis altera parte villo-
sis: rectè opinor.

ⁱ Aliqua sibi propria q. insign. vend. Tertull. libro de
veland. virg. Debebant & ipsi aliqua sibi insignia de-
fendere, aut pennas Garamantum aut strobulos
barbarorum, aut cicadas Atheniensium, aut cirros
Germanorum, aut stigmata Britonum.

^k In viris tonsi capilli. Vir si comam nutriat igno-
minia est illi. 1. ad Corinth.

De pallijs virorum. Cap. XXIII.

Pallium est, quo ministrantium scapulæ
conteguntur, vt dum ministrant expe-
diti discurrant. Plantus, Si quid facturus es,
appende in humeris palliū, & pergat, quan-
tum valet, tuorum pedū pernitas. Dicitur
autè pallium à pellibus, quia prius super in-
dumenta pellicia veteres utebantur, quasi

A pellea, siue à palla per deriuationem.

Chlamys est, quæ ex vna parte induitur
neq. consuitur, sed fibula infrænatur. Hinc
& Græcè nomen accepit.

Toga dicta, quòd velamento sui corpus
tegat atque operiat. ^a Est autem pallium pu-
rum forma rotunda effusiore, & quasi inun-
dante sinu & sub dextro veniens supra hu-
merum sinistrum ponitur: cuius similitudi-
nem in operimentis simulacrorum, vel pi-
cturarum aspiciamus, easque statuas togatas
vocamus.

Toga autem Romani in pace utebantur:
belli autem tempore paludamentis. ^b Men-
sura togæ iusta, si sex vlnas habeat.

^c Toga palmata dicebatur, quam mereban-
tur ij, qui reportabant de hostibus palmas.

^d Ipsa vocabatur & toga picta, eò quòd vi-
ctorias cum palmis intextas haberet.

Toga candida, eademque cretata, in qua
candidati, id est, magistratum petentes am-
biebant, addita creta, quo candidior insi-
gniorque esset. Cicero orationem, quam ha-
buit contra competitores, in toga candida
inscripsit.

^e Cinctus Gabinus est, cum ita imponitur
toga, vt togæ lacinia, quæ postsecus reijci-
tur, attrahitur ad pectus, ita vt ex vtroque
latere ex humeris picturæ pendeant, vt sa-
cerdotes Gentilium faciebant, ^f aut cinge-
bantur prætores.

^g Trabea, erat togæ species ex purpura &
cocco, qua operti Romanorum reges initio
procedebat. ^h Hanc primùm Romul^o adin-
uenisse perhibetur, ad discretionē regij ha-
bitus. Trabea autem dicta, quòd in maiori
gloria hominem ⁱ transbearet, hoc est, vltra
& in posterum ampliori dignitate honoris
beatum faceret.

Paludamentum, erat insigne pallium Im-
peratorum cocco purpurâq. & auro distin-
ctum. De quo Sallustius: Togam, inquit, pa-
ludamento mutauit. Erat enim pallium bel-
licum, dictum, vt quibusdam videtur, quòd
eo indutus palam faceret Imperator bellum
futurum.

Circumtextum est, quòd Græcè *κύκλας*
dicitur: de quo Virgilius: ^k Et circumtextum
croceo velamen acantho. Circumtextum
autem dictum, quia est rotundum pallium.

^l Diplois, Græcum nomen, ab eo quòd sit
duplex amictus. Horatius: Contra quem du-
plici panno patientia velat. ^m Est autem ve-
stis militaris, cuius vsus Gallicis primùm ex-
peditio-

peditionibus cœpit è præda hostili. De quo vox illa senatus: Togis depositis, Quirites, sit ad saga.

Sagum autem, Gallicum nomen est: dictum autem sagum quadrum, eò quòd apud eos primum quadratus, vel quadruplex esset.

o Penula, est pallium cum fimbrijs longis.
p Lacerna, pallium fimbriatum, quo olim soli milites utebantur. Vnde & in distinguenda castrensi vrbanaque turba hostogatos, illos lacernatos vocabant. q Inde autem lacernæ, quasi amputatis capitibus fimbriarum, neque italaxis, vt sunt penularum.
r Mantum Hispani vocant, quod manus regat tantum. Est enim breue amictum.

f Prætexta, puerile pallium est, quo vsque ad sedecim annos pueri nobiles sub disciplina cultu utebantur. Vnde & prætextati pueri appellati sunt. Dicta autem prætexta, quia prætexebatur eilator purpura.

Casula, est vestis cucullata, dicta per diminutionem à casa, quod totum hominem tegat, quasi minor casa. Vnde & cuculla, quasi minor cella: sic & Græci Planetas dictos volunt, quia oris erratibus euagantur. Vnde & stellæ planetæ, id est, vagæ, eo quod vago sui errore motuque discurrunt.

Birrus à Græco vocabulum trahit: illi enim birrum bibrum dicunt.

Melotes, quæ etiam pera vocatur, pellis est caprina, à collo pendens, præcineta vsque ad lumbos. Est autem habitus propriè necessarius ad operis exercitiû. Fiebat autem prius, vt quidam æstimant, de pelliculis melonum. Vnde & melotæ vocatæ sunt.

Fimbriæ vocatæ ----

Ora vestimentorum, hoc est, fines ex Græco vocabulum trahentes. Græci enim terminum ὀζον vocant.

a Cap. XXIII. Est autem pallium purum. Toga pura dicebatur, quæ sine purpura erat, purum pallium qui dixerit, non video. Itaque τὸ purum debebat Chacon. Nam pura vestimenta alio sensu dicuntur à Festo, & à Seru. in fragmentis.

b Mensura tog. iust. si sex vln. Horat. in Epod. Videtur facram metiente te viam Cum bis ter vlnarû toga, Vt ora vertat huc & illuc, & c.

c Toga autem palm. Seru. Eclog. 10. Sanguineis ebuli bacc. Palmata toga, qua utebantur illi, qui palmam merebantur.

d Ipsa vocatur & toga picta. Vid. Fest. in Picta.

e Cinctus Gabin. Vid. Seru. En 7. Ipse Quirinali trabea, cinctusq. Gabino, Quod autè postsecus dixit, sic in Gloss. Postsecus ὀπίσθεν, & ἔπιγεσθεν antifecus.

A f Aut cingebantur prætores. consules voluit dicere.
g Trabea erat tog. sp. & c. Seru. Æneid. 7. Trabea toga est augurum de cocco, & purpura.

h Hanc primus Romul. Plinius lib. 9. c. 39. Purpuræ usum Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabea.

i Transbearet. Ita Gotth. cc. alij, tranfueheret.

k Et circumtextum. Seruius. Velamen (circumtextum intellige) cycladem significat. Non vt velamen appositio sit τὸ circumtextum (quod putauit quidam) sed vt velamen sit circumtextum croceo acantho. Nam circumtextum participium est: nihilo minus quàm pictû, càm idem versus paullo post apud Maronem non nihil mutatus repetitur: Pallamq. & pictum croceo velamen acantho. Quamuis etiam circumtextum substantiuè vel vestis genus sit, vel potius vestimenti pars. Varro libro. 4. Amictus est dictum amictum, id est circumiectum, à quo etiam quod vestes se inuoluunt, circumiectû appellant, & quod amictui habent purpuram circum, vocant circumtextum.

l Diplois. seru. Æn. 5. Hæc fatus duplicem e. h. r. a, id est abollam, quæ duplex est, sicut chlamys, Hor. contra quem duplici panno sapientia velat.

m Est autem vestis militaris. Peruorse hæc diploidi in omnib. libris tribui, quis non videat?

n Togis depositis Quirites ad saga. Additur in quibusda. iuerunt in alijs vel fuerunt, vel fugerunt vel cœuersi fuerunt. Næpe adulterina omnia. Ergo solènia verba illa fuere intumultu, Togis depositis, Quirites, ad saga. Vel etiã Togis depositis, Quirites, ite ad saga: Quod potius reor. Nam illud ite quod post, Quirites sequebatur à librarijs eandem syllabam (vt sit) non repetentibus, omissum: frequens apud Ciceronem ire, & redire ad saga. Itemq. saga sumere, & togas deponere. Vid. philipp. 5. 6. 8. & 14.

o Pænula est pallium cum fimb. long. satis id confirmant Ciceron. verba in Miloniana: Quid minus promptum ad pugnam, cum pænula irretitus, rheda impeditus, vxore penè constrictus esset? Quin & pænula quoque ipsa stricta, & angusta fuit & Grammaticor. & Rhetorum. Tacit. de causis corrupt. eloq. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse pænulas istas, quib. astricti, & velut inclusi cum iudicib. fabulamur?

p Lacerna--quo olim soli milit. Propert. Textitur hæc castris quarta lacerna tuis.

q Inde autem lacernæ, quasi amput. cap. Festus in lacerare: lacerna quod minor capitio sit.

r Mantum Hispan. Pollux: μαντήν, ἰματίον τι τὸ καλεμένο φαρόλη ὄμιον. Ergo fusioem agnoscat hanc vestem pollux, quam Isidorus, si notationem recipimus.

s Prætexta puerile pall. Rectè, sed fuit etiam prætexta magistratum. Vid. Fest. & Bayf.

D e Planeta--birrus--Melotes. Vid. annot. in casian. quod autem in omnib. libris legitur birrum bibrum dicunt mendum puto. Nam βίρρι & apud Suidam dicitur, & in Gloss. βίρρι & birrus.

v De pelliculis melonum. Immo μήλον, id est, olium, quamuis melonis animalis supra meminerit lib. 12. c. 1.

De pallijs fœminarum. Cap. XXV.

R egillum, est prælautum reginarû amiculum, vnde & appellatum. Peplum matro-

matronale pallium ex purpura signatum: cuius simbriae autem staminis summitate resplendent.

c Palla, est quadratum pallium muliebris vestis deductum usque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis. d Et palla dicta, ἀπὸ τοῦ ἀλλεῖν, id est, à mobilitate, quæ est circa finem huiusmodi indumenti: siue quòd rugis vibrantibus sinuata crispatur.

Stola, matronale operimentum, quòd cooperto capite & scapula à dextro latere in leuam humerum mittitur. Stola autem Græcè vocatur quòd supermittatur.

e Eadem & Ricinium Latino nomine appellatum, eò quòd dimidia eius pars retro eiecitur, quòd vulgò Mauortem dicunt. Vocatum autem dicunt Mauortem, quasi Martem. Signum enim maritalis dignitatis & potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est: inde & super caput mulieris est.

f Amiculum, est meretricium pallium lineum. Hoc apud veteres matronæ in adulterio deprehensæ induebantur, ut in tali amiculo potius quàm in stola polluerent pudicitiam. Erat enim hoc apud veteres signum meretriciæ vestis: nunc in Hispania honestatis.

g Theristrum, palliolum muliebre dictum, quòd ἐν θέσει, id est, in æstu & caumate corpora mulierum protegat, quo usque hodie Arabiæ & Mesopotamiæ mulieres velantur, quibus in æstu tutissimo teguntur umbraculo. De quò in Isaiâ.

h Anaboladium amictorium lineum fœminarum quo humeri operiuntur, quòd Græci & Latini sindonem vocant.

• Cap. XXV. Regillum. Vid. Fest. & Non.

• Peplum. Seru. Æn. 1. Peplum propriè est palla picta fœminea Minervæ consecrata. Hodie tamen abutuntur hoc nomine.

• Palla est quadratum pall. Fort. esse à Tertulliano, qui quadrangulum describit pallium. Nisi aliena hæc esse dicimus. Nam Seruius è quo sunt reliqua, Æneid. xi. Palla (inquit) propriè est muliebris vestis deducta usque ad vestigia: Tibull. Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.

d Et palla dicta ἀπὸ τοῦ ἀλλεῖν. Idem Æneid. 1. Ferre iubet pallam s. a. q. r. significat tunicae pallium, quòd secundum Varronem palla dicta est ab irrogatione, & mobilitate, quæ est circa finem huiusmodi vestium. At idem Varro in libris de ling. Lat. palla (inquit) quòd palam sit, quemadmodum intusium quòd intus.

e Eadem & Ricinium. Seru. Æneid. 1. ad illud. gen-

temque tog. Ricinius dicitur ab eo quòd post tergum reiecitur, quòd vulgò Mauorte dicitur de Mauorte Vid. Non. in Ricinio. Isidor. 2. offic. & Annotat. in Cassian.

f Hoc apud veteres. Apud Romanos toga meretricium, & deprehensurum vestis fuit, vid. Horat. interp. 1. sermon. saty. 2. De amiculo amplius querendum.

g Theristrum. Totus locus ex Hieronym. Is. c. 3. qui mutilus est in Gothicis.

h Anaboladium. Ex eodem, Ambros. quoque libro de bened. patriarch. c. 4. id quòd Gen. 49. apud LXX. est περιβόλην anaboladium legit, & sanguinem vultus anaboladium suum.

De stratu & reliquis quæ in usu habentur. Cap. XXVI.

S Tragulum, vestis est discolor, quòd manu artificis diuersa varietate distinguitur. Dictum autem, quòd in stratu, & in amictu aptum sit. De quo Salomon: Sragulatam vestem fecit sibi.

b Ludices à ludis, id est, theatris vocatas quidam existimant. Cum enim egrediebantur de ludi prostibulo iuvenes horum velamento tegebant caput & faciem: quia solet erubescere, qui lupanar intrauerit.

Galitapes ----

c Fulcra, sunt ornamenta lectorum, dicta quòd in ijs fulcimur, id est, sustinemur, vel quòd toros fulciat, siue caput: quæ Reclinatoria vulgus appellat.

Cervicalia autem, eò quòd ponantur sub ceruice vel cubito.

Puluillus dictus à puluinari, qui est diuitum lectus.

e Culcitæ vocatæ, quòd calcantur, id est, farciuntur pluma, siue tomento: quo molliores calidioresque sint.

Tapeta dicta, quòd pedibus primùm sternerentur, quasi tapedia.

f Sipla, tapeta ex vna parte villosa, quasi simpla.

D Amphitapa, ex vtraque parte villosa tapeta. Lucilius: Sipla atque amphitapæ villis ingentibus molles.

g Mantelia nunc pro operiendis mensis sunt, quæ ut nomen ipsum indicat: olim tergendis manibus præbebantur.

h Mappæ conuiuij & epularum appositæ sunt, quasi manipæ, atque ob id nominatæ: cuius diminutium mapella est.

Kk Toralia

Totalia, longæ perpetuæq. mappæ, à toro A dictæ.

ⁱ Sabanum, Græcum est.

Facitergium, & manitergium à tergendō faciem, vel manus vocatur.

Vela dicta, quòd obiectu suo interiora domorum velent.

^k Aulæa, vela picta, & grandia, quæ lideò aulæa dicta sunt, quòd primum in aula Artali Regis Asiæ, cui successit populus Romanus, inuenta sunt.

^m Cortinæ, sunt aulæa, id est, vela de pellibus, qualia in Exodo leguntur, à quibus tabernaculum extrinsecus regebatur. Dictæ B autem cortinæ à corijs, eò quòd prius ex pellibus fuissent factæ. Vnde & in eodem tabernaculo legis iubetur, cortinas fieri ex pellibus arietum rubris, & ex pellibus hyacinthinis.

ⁿ Cilicia Arabes nūcupant, velamenta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt.

^a Cap. XXVI. Stragulam vest. Sic Gothici omnes non stragulatam.

^b Ludices. Lodices apud Martial. in apophoret. vid. sup. lib. 18. c. 42. de prostibulis theatri.

^c Galnaxis - - - Isidorus in Regul. cap. de stratu monach. Monachi stratus erit storia, & storagulum, pelles delanatæ, galnaxis quoque, & facistergium, geminufq. ad caput pruilus. Videndum etiam, num Varronis gaunacuma: siue (vt alij volūt) gaunace, huc pertinet. Nam γαυνάκιον in γαυνάκιον abijisse, non admodum mirer. Sunt autem γαυνάκια (vt ait Hesychius) τρωμάτα η περιβολαία ἐπερόμαλλα.

^d Fulcra sunt. Fulcra, spondæ lectorum, quibus fulcimur, ait Seru. Æn. 6.

^e Culcitæ--quod calcentur. Ita Varr. lib. 4.

^f Sipla tapeta. S. o. l. atque vt ita legamus, suadet notatio, quasi simpla: Sed psila malim. & quia amphitapis psila opponuntur, & quia apud Non. Lucilij versus ita legitur. Psilæ, atq. amphitapæ villis ingentibus molles. Nisi si quis sibi persuadeat Lucilium quoque permutasse litteras, dum Romanis auribus tantisper seruit, quod nihil necesse est.

^g Mantelia--olim terg. man. Seru. Georg. 4. Mantelia quib. manus terguntur Varro: Mantellum, quasi manuterium. Festus Mantelia, quòd manu tractentur.

^h Mappæ quasi manuppæ. Sic Gothici libri. vnus ex alijs manupia, Rabanus, manubia. Quam scripturam doctissimi quidam viri ita amplectebantur, vt quouis pignore veram esse contenderent. Respexisse enim in notatione, Isidorum ad sanctra manubias (sic enim ab eo appellari volunt) sordidas illas è conuiujs pradas, quas ridet faceto carmine Martialis: Dulcis placenta sordidam lingit mappam, Illic & vuz collocantur ollares, &c. Mihi quidem ob multa non sit verisimile. Atqui ipsis commentum placebat.

ⁱ Sabanum. Vtitur hac voce sapius Theodorus vrisicianus melicus, & Victor, lib. 3. Ea sabana baiulabat, quibus eum dudum suscipiens de fonte texerat.

^k Aulæa vela picta. Seru. Æn. 1. Cum venit aulæis--

aulæis (inquit) velis pictis.

^l Ideo--aulæa--inuenta sunt. Ex eod. Georg. 3. Purpurea inf. t. aulæa. B.

^m Cortinæ, sunt aulæa de pellibus. Mirum discesse à Seruio qui Æn. 3. Cortina (inquit) locus vnde oraculū exit; vel quia Apollinis tripus corio Pythonis textus est, vel quia ibi sunt certæ responsa, quasi certina; vel, quod est verius quia ibi cor vatis tenetur. additq. lib. 6. aut certè secundum Græcam etymologiam ὄτι τὴν κόρην τεύει. &c. Sed illa ex alio genere.

ⁿ Cilicia. Solin. cap. 46. Ipsa autem tentoria cilicia sunt, ita nuncupant velamenta de caprarum pilis texta.

De lanis. Cap. XXVII.

Lana à laniendo, id est, vellendo dicta. Hinc & vellus dictum, quòd prius lanæ vellerentur, non tonderentur.

Linum ex terra oritur, de flexumque nomen eius à Græco. ^a Nam linum Græci λινόν dicunt: siue quòd sit molle & lene.

Stuppa verò cannabi est siue lini. ^b Hęc secundum antiquam orthographiam stippa dicitur, quòd ex ea rimæ nauium stippetur.

^c Vnde & stippatores dicuntur, ^d qui in nauibus eam componunt.

^e Tomentum appellatum, quod aut in filo, aut in tela tumeat, nec subtilitatem habeat.

^c Canabum à similitudine cånæ vocatum, siue à Græca etymologia. Nam illi canabum κάναβιον vocant.

^f Byssum, genus est quoddam lini nimium candidi & mollissimi, & quod Græci papatem vocant.

^h Fibrinum, lana est animalium, quæ fibros vocant: ipsos & castores existimant: quos dum venatores sequuntur: ipsi sibi testiculos adimunt.

ⁱ Aranea vocati, eò quòd aëris infusione in frondibus nutriatur.

^k Sericum dictum, quia id Seres primi miserunt. Vermiculi enim ibi nasci perhibentur, à quibus hæc circum arbores fila ducuntur. Vermes autem ipsi Græcè βόμβυκες nominantur.

^l Placium, est stuppa & quasi ^m crasse do ferici, & est Græcum nomen.

^a Cap. XXVII. Græci lination. Immo λινον potius. λινάκια tetia in Pamphilia Eustath. o. d. 6.

^b Hęc secundum antiquam orthog. è Seru. Æn. 5.

^c Vnde stippatores--componunt. Ex eod. Æn. 3. Stippantq. carinis.

^d Qui in nauibus. al. vallibus. f. nauilib.

^e Tomentum

- Tomentum. *Al. Tumentum.*
- f Byssum--papatem vocant. *Absunt hac à corthico Toletan.*
- g Quod Græci papatem. Est. n. πάπι & ἀκανθής λευκὴν ἐξάνθημα vt ait Eust. Ath. Festus quoque Pappi, carduorum flores.
- h Fibrinum. *Sup. c. 22.*
- i Aranea. *Sup. lib. 12. c. 5.*
- k Seticum. è *Seru. Georg. 2. ad γ. Velleraque vt folijs d. t. Seres.*
- l Placium. *Vel plathium potius, vt sit ἀπὸ τοῦ πλήθω, quod est impleo, & stippo.*
- m Et quasi crasseo. *Vulgò, seda cadarca.*

De coloribus vestium. Cap. XXVIII.

Tinctura vocata, quia tingitur, & in aliam fucatam speciem nitoris gratia coloratur. ^a κόκκον Græci, nos rubrum seu vermiculum dicimus. Est enim vermiculus ex syluestribus frondibus.

^b Conchylum dictum, eo quod ex conchulis marinis color eius colligitur. Idem & ostrum vocatur.

Ostrum, quod pro colore purpuræ temperatur, plurimis quidem in locis, sed optimum in Insula Cypro gignitur: siue in ijs quos propius Solis cursus illuminat.

Conchylia autem sunt maris, quæ circumcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittunt. His collectis color purpureus temperatur Et ostrum exinde appellatum dicunt, quod ex testæ humore elicitur.

^c Purpura apud Latinos à puritate lucis vocata. Apud Græcos autem πόρφυρα dicitur cum aspiratione: apud nos purpura sine aspiratione.

^d Ferrugo, est color purpuræ subnigræ, quæ fit in Hispania, vt, -- ferrugine clarus Ibera. Dicta autem ferrugo, quod omnis purpura prima tinctura huiusmodi coloris existat.

^e Glaucus, color est ferrugineus, subniger.

^f Elbidū, ab elbo colore vocatum. Elbum enim est medius color inter albū, & nigrum: & elbum ab albo deriuatum.

^g Luteus, color rubicundus, quod est croceus: Nam crocus lutei coloris est, vt, croceo mutabit vellera luto.

^h Menum, quod fit colore nigro. Græci enim μέλαν nigrum dicunt.

Masticinum, quod colorem masticis habeat.

Blatream--Blauum--Mesticium ---

Osticium, quia ex vsto est. Fit enim ex dependenti fuligine tectorum egesta asiduis

A ignibus. Vnde & color eiusdem tincturæ flammeus est.

^a Cap. XXVIII. Coccum Græci. *Frequentius apud LXX. κόκκινον, quam κόκκιον: vbi Hieronymus nunc vermiculum reddit, nunc coccum, vel coccinum relinquit. ποικίλον vero rubrum interpretari solet.*

^b Conchylum--elicitur. *Ex Vitruu. lib. 7. c. 13.*

^c Purpura--à puritate luc. *Respexit fortasse ad Virgilij verba Æneid. 1. lumenque iuuentæ Purpureum. Nam purpura πόρφυρα quin sit, ne ipse quidem videtur ambigere.*

^d Ferrugo est color--in Hispan. *Seruius Georg. 1. Cum caput obscura nitidum ferrugine textit: Ferrugo est purpura nigrior Hispana, alibi, & ferrugine clarus Ibera, vbi Hispana glossa fuit vocis Ibera. Ipse. n. Seruius in loco à se ex Æn. 9. citato Hiberā ferruginem, non Hispanam, sed Ponticam intelligi vult. Fuerunt ergo Isidori ætate quadam (vt nunc sunt omnia) Seruij exemplaria corrupta.*

^e Glaucus est color ferrug. *sup. in equor. colorib. libro 12. c. 1.*

^f Elbum. *sup. lib. 12. c. 5.*

^g Luteus. è *Seru. Eclog. 4.*

^h Menum. *Al. melum. Al. melium, forte melinum, de quo alibi.*

De instrumentis vestium. Cap. XXIX

Tela ^a pro longitudine staminum dicta, cuius deriuatiuum est telaria.

^b Insubuli, quia infra & supra sunt, vel quia insubulantur.

Radij dicti, quia radendo fiunt.

Pectines, quod pæxa fila reddant, & imprimant.

Colus, quod fit in longitudine & rotunditate, quasi columna.

Fusus, quod per ipsum fundatur, quod nerum est.

^c Alibrum, quod in eo librantur fila, id est, voluuntur.

Calathus, leue gestamen ex ligno vel canna aut ex iunco factum, in quo vel pensa ponuntur, vel leguntur flores. ^d κάλον enim Græcè lignum est, à quo deriuatus est calathus. ^e Nam Latine quasillum dicitur. Cicero in Philippicis, At verò huius domi inter quasilla pendebar aurum.

Pensum mulierum, à pendendo dictum. Vnde pensa & impensa.

Nerum ---

Fila dicta, vel quia ex pilis animalium sunt, vel quia lanificium filis tenuibus constat in modum pilorum, id est, quasi filorum.

K k 2 ^f Mataxa

f Mataxa, quasi metaxa, à circuitu scilicet A filorum. Nam meta circuitus dicitur, vel quòd transferatur.

g Gubellum, corruptè à glòbo dictum per diminutionem, quasi globellum.

h Panulix (vel panuclix), quod ex eis panni texantur. Ipsæ enim discuntur per telam.

Stamen dictum, quia rectum stat.

Trama, quòd via recta transmittatur per telam. Est enim filum intra stamen currens.

Licia sunt, quibus stamina ligantur, quasi ligia.

Orditi -

Texere ----

a Cap. XXIX. Tela pro longitudine. ἀπὸ τῆς τριχόδεσς scilicet.

b Infula. Gloss. Insubula ἀντιον, ἢ ἀντία, & alibi ἀντιον ἔνθα ὑπαίρουσιν αἰγυράτες Lucretius lib. 5. Infilia, ac fusi, radij, scapiq. sonantes. vbi insubula quidam legunt, nec syllabe productione curant. Hieronymus liciatorium vocat Paralip. lib. 1.

c Alibrum q. i. e. librantur. Gothici liberantur, id est, soluantur.

d Calon enim Græci lign. Ita Seru. non semel. Vid. Æn. 6. initium. Et Festus: Calones calcei ex ligno facti.

e Nam Latine quasill-aurum. Verba sunt Seru. Eclog. 4.

f Mataxa. Vulgo madexa. gloss. Mataxa σεργά, & Mataxa ἡνία. vititur ea voce Vitruuius lib. 7. c. 3. & Martianus lib. 39. DD. de pign. & hypothec. Vnde metaxarij apud Iustini. lib. 8. C. eod. tit.

g Gubellum. Al. Lubellum. Al. Iubellum. Al. Globellum. Hispanè ouillo, atque etiam apud quosdam Iouillo.

h Panulix, vel panuclix. Absunt à Gothiceis duo posteriora verba. Vide eruditorum viror. notas ad Varonis verba lib. 4. Pannus Græcum, panuclum dictum à panno, & voluendo filo.

De ornamentis. Cap. XXX.

HAftenus de veste: dehinc ad cæterum cultum veniamus.

Ornamenta dicta, quod eorum cultu ora, vultusque decorantur. Primū ornamentum corona insignis victoriæ, siue regij honoris signum: quæ in capite regum ponitur, ad significandum circūfusus in orbe populos, quibus accinctus, quasi caput suum coronatur. Hæc à Lucilio corolla, ab Homero σεφάη dicta est. ^a Huius principium à Libero quodam Gætilis existimant; quòd is in potando mota vino capita vincire fasciis instituerit, idcirco olim linei & lanci generis corona fuit: ^b sicut erat in sacerdotibus Gentilium.

c Nomen coronæ hac ex causa vocatum, quod initio circum aras curretetur, atq. ad imaginem circuitus vel chori. est formata, & nominata corona.

d Imperatores Romani, & reges quidam gentium aureis coronis vtuntur. Perliæ tiaras gerunt: ^c sed reges rectas, satrapæ incuruas. Reperta autem tiara à Semiramide Assyriorum regina. Quod genus ornamenti exinde vsq. hodie gens ipsa retinet. ^f Athenienses autem cicadas aureas gerebant partim in vertice, nonnulli in fronte. Nō enim eadem sunt insignia omnium regnorum. Gentilium vates infula, apice, pileo, siue galero vtabantur.

g Infula, est fasciola sacerdotalis capitis, alba in modum diadematis, à qua vittæ ab vtraque parte dependent, quæ infulam vincunt. Vnde & vittæ sunt, quòd vinciant. Infula autem plerunque tortilis de albo, & cocco.

h Apex, est pileum futile, quo sacerdotes Gentiles vtabantur, appellatus ab apiendo, id est, à ligando. ⁱ Nam virgula, quæ in pileo erat, connectebatur filo, quòd fiebat ex lana hostiæ. ^k Galerum, pileum ex pelle cæstæ hostiæ factum. Pileum autem dictum à pelle hostiæ, vnde fiebant.

l Cydaris, & ipsa sacerdotum erat, quæ à plerisque mitra vocatur.

a Cap. XXX. Huius principium à Libero. Vid. Athen. lib. 15. c. 5.

b Sicut erat in sacerdotibus. Vt in flaminibus. Nam flamines dicti quasi filamines, vt ait Festus. Et in legatis. Lilius lib. 1. legatus, vbi ad fines eorum venit, vnde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen est) Audi Iuppiter, &c: Quod autem lineas etiam coronas ait fuisse ex Virgilij versu. Velati lino & verbena tempora vincti. Æn. 12. inuitis id Seruio. Cipro, & hyginio facit, qui limo legi eo loco maluit.

c Nomen coronæ. Fest. corona, cum videatur à choro dici, caret tamen aspiratione.

d Imperatores Romani, & Reg. Vid. Plin. Agell. & Tertull. de coron. milit.

e Sed Reges rectas. Xenoph. lib. 8. παιδ. ὁ κίρθ' ἐφ' ἄρματ' ὀρθὴν ἔχωρ τὴν τιάραν. Et Hesych. τιάρα ἢ λεγομένη κυρβάσια, τὰυτὴ ἢ οἱ Πέρσαι βασιλεῖς μόνῃ ἔχωντο ὀρθῇ, οἱ δὲ στρατηγοὶ ὑποκειμένη.

f Athenienses cicadas. Dicti propterea τετλιγχοφόροι.

g Infula. à Seru. Æn. 10. vid. Fest.

h Apex. ex Fest.

i Nam virgul. Seru. Æn. 2. fundere lumen apex.

k Galerum. Idem Æneid. 7. Galerus, genus est pilei, quod Fronto genere neutro dicit hoc galerum. Al. galeriū. Al. galeariū. Fest. Galearia à galearum similitudine dicta.

l Cydaris. ex Hieronym. ad Zachar. c. 3. & Ezech. 22.

De

De ornamentis capitis fœminarum. A
Cap. XXXI.

Ornamenta capitis fœminarum: Diadema, nimbus, capitulum, & mitra.

^a Diadema, est ornamentum capitis matronarum ex auro & gemmis contextum, quod in se circumactis extremitatibus retro altringitur, & exinde dictum Græcè, quod præligetur.

Nimbus, est fasciola transuersa ex auro assuta in linteo, quod est in fronte fœminarum. Plautus: Quo magis eam aspicio, tam magis nimbata est. ^b Nam & lumen quod circa Angelorum capita pingitur, nimbus vocatur: licet & nimbus sit densitas nubis.

^c Capitulum est, quod vulgò Capitulare dicunt. Idem & Cappa, vel quod duos apices, vt cappa littera habeat, vel quia capitis ornamentum est.

^d Mitra, est pileum Phrygium caput protegens, quale est ornamentum capitis deotarum. ^e Sed pileum virorum est: mitra autem fœminarum.

Redimicula autem sunt, quibus mitra alligatur. Pileum autem, vt prædiximus, à pelle erat. Nam mitra ex lana est.

^f Rricula, est mitra virginalis capitis.

Vittæ sunt, quæ crinibus innectuntur, quibus fluentes religantur capilli, & vittæ dictæ, quod vinciant.

^g Tænia autem est, vittarum extremitas dependens diuersorum colorum.

Item vitæ est, qua corona vincitur: tænia verò extrema pars vittæ, quæ dependet coronæ.

^h Retiolum est, quod colligit comas, dictum ab eo quod retinet crines, ne effundantur.

ⁱ Discriminalia capitis mulierum sunt vocata, ex eo quod caput auro discernant.

^k Nam discriminare diuidere dicitur.

^l Antriæ, sunt cincini dependentes prope auriculas, Græco vocabulo ab auribus.

^m Acus sunt, quibus in fœminis ornandorum crinium compago retinetur, ne laxius fluant, & sparsi dissipentur capilli.

Inaures ab aurium foraminibus nuncupatæ, ⁿ quibus pretiosa grana lapidum dependent. ^o Harum vsus in Græcia, puellæ vtraque aure, ^p pueri tantum dextra gerant.

Torques, sunt circuli aurei à collo ad pectus vsque pendentes. Torques autem & bullæ à viris geruntur, à fœminis verò monilia, & catellæ. Dictæ autem torques, quod sine tortæ: & bullæ, quod sint similes rotunditate bullis, quæ in aqua vento instantur.

^q Monile, ornamentum ex gemmis est, quod solet ex fœminarum pendere collo, dictum à munere. ^r Hoc etiam & Serpentum dicitur, quia constat ex amphorulis quibusdam aureis, gemmisq. varijs in modum facturæ serpentis. ^s Nonnulli hoc & segmentum dicunt, vt Iuuenalis: segmenta & longos habitus: licet & segmentatas vestes dicamus, vt ipse: & segmentatis dormisset paruula cunis.

^t Plerumq. autem & per monile omnia ornamenta matronarum significantur, quidquid illis munere datur.

^v Muræna vulgo vocatur, quod scilicet auri metallo in virgulas lentescente quædam ordinis flexuosi catena contextitur, in similitudinem muræne serpentis, quæ ad collum ornandum aptatur. ^x Hæc interdum auri atq. argenti textitur virgulis. Vnde & dicitur in Canticis canticorum: Murænas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.

Catellæ, sunt catenulæ colli inuicem se comprehendentes in modum catenæ, vnde & appellatæ.

^y Dextras, communes esse virorum ac fœminarum: quia vtriusq. sexus dextræ sunt.

^z Armillæ autem propriè virorum sunt, collatæ victoriæ causâ militibus ob armorum virtutem. Vnde & quondam vulgò ^a Viriolæ dicebantur. Ab intellectu autem circuli armilla non discrepat: quia ipsa quoq. hoc vbi ponitur ambiendo constringit. Sed armilla latius extenditur, circulus rotundus fit.

^b Fibulæ sunt, quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur à viris in humeris, seu cingulum in lumbis.

^c Lunulæ, sunt ornamenta mulierum, in similitudinem Lunæ bullulæ aureæ dependentes.

^d Specula dicuntur, in quibus fœminæ vultus suos intuentur. Dictum autem speculum, vel quòd ex splendore reddatur, vel quòd ibi fœminæ intuentes considerent speciem sui vultus, & quicquid ornamentis deesse viderint, adijciant.

Periscelides apud fœminas, crurum ornamenta, quibus gressus earum ornantur.

Olfactoriola, vascula sunt muliebria, quibus odora gestantur.

^a Cap. XXXI. Diadema. Citantur à Festo ex Catone A
hæc verba in Rufico. Mulieres opertas auro, purpuraq.
ars * inhæret diadema, coronas aureas, & c. Sed
quia Hieronymus ad Ezech. c. 12. & alij diadema non ma-
tronarum, sed regij capitis insignia esse dicunt; anadema hic
legebat vir doctissimus ex Lucretio lib. 5. fiunt anademata,
mitræ. Cuius poeta perstudiosum fuisse Isidorum constat ex
plurib. huius operis locis.

^b Nam & lumen quod circa Angelorum capit.
Serruus Æn. 10. Hæc vbi dicta d. c. s. p. a. Misit agens
hyemem nimbo succincta p. a. Nimbo succincta;
nubibus (inquit) quia præmisit agens hyemē, quod
nisi esset, splendorem acciperemus, qui est circa
corpus deorum.

^c Capitulum. Capital. lego. Varro libro. 4. Item texta
fasciola, qua capillum in capite colligant, dictum
capital à capite, quod sacerdotulæ etiam nunc in
capite solent habere. & Festus: Capital, linteum
quoddam, quo in sacrificijs utebantur.

^d Mitra est pileum seru. Æn. 4. Mitra incuruum
pileum, de quo pendeat & baccharum tegmen.

^e Sed pileum vir--fœm. è Seru. Æn. 9.

^f Rricula est mitra Virg. cap. Vid. Varr. Fest. Non.

^g Tænia vittarum extrem. è Seru. Æn. 7. fit longæ
tænia vittæ.

^h Retiolum--retineat crines. Reticulum dicit Varro
libro. 4.

Discriminalia. Discriminale dicit Hieronym. Isai. c. 3.
quod Varroni, & Nonio est discerniculum, id est. acus, qua ca-
pillis à media fronte (vt ait Nonius) disseparat. Quod in
gloss. vrgs discrimen dici existimo. est enim inter ornamenta:
discrimen διακριμα.

^k Nam discriminare diuidere est. Virg. Æn. 11. &
late discriminat agros.

^l Antix sunt cincini Festus: Antix muliebres
capilli demissi in frontem appellati ex Græco vi-
dentur, quod enim nos contra, illi ἀντι dicunt. Cur
ab aurib. ducat Isidorus, non video. Vtitur hac voce Tertull.
in lib. de pall.

^m Acus, dissiptentur capilli. Verba Hieronymi Isai. c. 3

ⁿ Quibus pretiosa grana lapidum dependent. Sic
Tertull. lib. de cultu fœminar. Vt ex illis ad ferrum nati
corporis grana nescio quæ penderent.

^o Inaurium vsus in Græcia. Al. harū vsus. Vtrumq.
(vt puto) è margine.

^p Pueri tantum dextra. Tertull. in pallio de Achille:
aurem quoq. foratu effœminatus.

^q Monile ornatum ex gemmis. Ex Hieronymo
Ezech. 16.

^r Hoc etiam Serpentum. Sic Gotth. & Pollux lib. 6.
ὄφεις inter ornamenta fœminarum numerat. Al. serpetum
& Græci quoq. ἔσπερον & Festus: Serpula serpsit ait
(idem) Messalla serpens irrepserit.

^s Nonnulli hoc & segment. è Seru. Æn. 1. colloq.
monile Baccat.

^t Plerumq. autem & per monile omn. ornam.
è Hieron. Isai. 3.

^v Murena--contextitur. Ex eod. epist. 15. ad Marcell.
de laud. Afella.

^x Hæc inter--virgulis. Ex eod. Is. 3.

^y Dextræ, communes. Lego. Dextralia, communia.
Quod enim Lxx. περιδέξια, Hieronymus dextralia vertit,
quæ Ambrosius, itemq. Iul. Capitolin. in Maximino dextro-

cheria vocant.

^b Armillæ autem prop. viror. Vid. Fest.

^a Viriola diceb. Leguntur in Pandectis sæpè viriola. &
in Gloss. viriola. ἡμίτερ. Est autem viriola diminutiuum
à viria, qua voce vtitur Ambrosius lib. de Abr. ab. Patriarch. c.
9. Has (inquit) in aures habebat, quæ non grauerent
aures: has virtas, quæ manum non materiali auro
ornarent, sed spiritali actu leuarent. Et Tertull. de Pall.
vtique sicut vestigia castuum viria occupauit.

^b Fibulæ. De his inf. c. 32.

^c Lunulæ. Ex Hieronym. Isai. 3. vox etiam Plauto nota.

^d Specula--Periscelides. Ex eod.

De annulis. Cap. XXXII.

Primus ^a Prometheus fertur circulū fer-
reum, incluso lapide, digito ^b circumde-
disse.

^c Qua cōsuetudine homines vsi, annulos
habere cœperūt. ^d Annuli autem per dimi-
nutionem dicti à circulis & anis, qui sunt
circa brachia & circum crura. Vnde & signa
eorum per diminutionē sigilla. Nam signa
maiora sunt, sigilla verò quasi minora signa.

Annulos primū homines gestare cœpe-
runt quarto à pollice digito, quod eo vena
quædam vsque ad cor pertingat, quam no-
tandam ornandamque aliquo insigni vete-
res putauerunt.

^e Apud Romanos annuli de publico da-
bantur, & non sine discrimine. ^f Nam digni-
tate præcipuis viris gemmati dabantur, cæ-
teris solidi. Annulum aureum neque seruus
neque libertinus gestabat in publico: sed
& annulo aureo liberi utebātur: libertini ar-
genteo: serui ferreo, licet & multi hone-
stissimi annulo ferreo utebantur.

Apud veteres vltra vnum annulum vti in-
fame habitum viro. Gracchus in Mænium.
Considerate, Quirites, sinistram eius, cuius
auctoritatem sequimini, qui propter mulie-
rum cupiditatem, vt mulier est ornatus.
Crassus qui apud Parthos periit, in senectute
duos habuit annulos, caussam præferens,
quod pecunia ei immensa creuisset. Multi
etiam Romanorū pro grauitate annulum
gestare in digito abstinerūt. Fœminæ non
vsæ annulis, nisi quos virgini spōsus miserat:
neque amplius quàm binos annulos aureos
in digitis habere solebant. ^h At nunc præ
auro nullum fœminis læue est, atq. immune
membrum.

Inter genera annulorū sunt: Vngulus, Sa-
mothracius, Thynnus.

ⁱ Vngulus, est gemmatus, vocatūque hoc
nomine,

nomine , quia sicut vngula carni, ita gēma A^c annuli auro accingitur.

k Samothracius, aureus est quidem, sed capitulo ferreo, à loco ita vocatus.

Thynnus, purus est, primum in Bithynia fabricatus: quam^l olim Thynniam vocabant.

m Flaccus: Lugēte mea vita, nec smaragdos Berillosq. mihi Flacce, nec nitentes percādidā margarita quæro. Nec quos Thynnica lima perpoliuit annulos, neq. Iaspis lapillos

a Cap. XXXII. Primus Prometh. Plin. in præmio lib. 37. sed idem lib. 33. c. 1. fabulosa hæc indicauerat.

b circumdedit. V. cc. circumdasse.

c qua consuetudine homines. Ex Hygin. lib. 2. c. de sigitt.

d Annuli autem per dim. Varro lib. 5. Tempus à bruma ad brumam dum sol redit, vocatur annus. quod ut paruuli circuli annuli: sic magni circites dicebantur. Sunt autē circites (vt ait festus) circuli ex ære facti.

e Apud Romanos annuli de publ. Istantū, qui legati ad exteras gentes ituri essent, ait Plin. lib. 33. c. 1.

f Nam dignitate præcip. hæc vnde sint, querendum.

g Annulo aureo lib. vteb. arg. libert ferui ferreo. aureo tamē non (opinor) liberi omnes, nisi senatores, aut equites neque ferreo ferui soli, sed etiam milites.

h At nunc præ auro-- læue est membrum. Verba sunt Tertull. in Apologetico.

i Vngulus est gemmat. Plin. Quamquam & de nomine ipso ambigi video, Græci à digitis appellauerunt. Apud nos prisca vngulum vocabant.

k Samothracius aur. sed c. ferr. Plinius: Nec non & setuitia iam ferrum auro cingunt, alia per se ferro auro decorant, cuius licētia origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat.

l quam olim Thynniam vocabant Ita Acron od. 3. lib. 3.

m Flaccus lugente. Versus Flacci, vt erant in Gotth. libris, inmendatos reliquimus, quos licebit vel ex Alciato ita legere: lucētes mea vita, nec smaragdos Berillos mihi-- nec nitentes, nec præcand. & c. Vel integros potius minimo periculo, cōmodissimo sensu, Ant. Conarr. auctore, ita: Lugenti, mea vita, nec smaragdos, Berillos mihi mitte nec nitentes, Nō mi cādida, &c. Nam post vocē mihi, omisisse librarij mitte propter similitudinem, quæ aliquanto etiam est maior in Gotthicis characteribus, mihi sanè sit valde verisimile. Et τὸ Flacce alienum esse, quis non videat? Vt autem sibi pretiosos lapides lugenti mitti, quod eorum (vt alter Flaccus ait) vsus dolentem non queat delinire.

De cingulis. Cap. XXXIII.

Cinctus, a est lata zona, & minus lata semicinctiū, & vtrisque minima cingulū. Nam à cinctu per diminutionem cingulum nominatur. Cinctu^b autem iuuenes in exercitatione campestri verecunda velabant, vnde & campestre dicebatur. j

a Balteus, cingulum militare est, dictus, propter quod ex eo signa dependēt, ad demonstrandā legionis militaris summam, id est, sex milliū sexcentorum, ex quo numero & ipsi cōsistunt. d Vnde & balteus dicitur non tantum quod cingitur, sed etiā à quo arma dependent.

Zona, Græcum est, quam illi ζωνάριον, nos cingulum nuncupamus.

Strophium, est cingulum aureum cum gemmis: de^c quo ait Cinna: strophio^f læctentes cincta papillas. Et Prudentius: Nomen hoc gemmæ strophio illigatum est.

h Limus est cinctus, quem publici habebant ferui. Et dictus limus, quia transfuersas habet purpuras, id est, limas.

i Caltulum, cinguli genus à coacto loro dictum.

k Fibula, Græcum est, quam illi φ.ε.λ.η. dicunt, quod ligat.

l Subfibulum, subligaculum.

m Redimiculum est, quod succinctorium, siue brachile nuncupamus, quod descendens per ceruicem, & à lateribus colli diuisum, vtrarumque alarum sinus ambit, atque hinc inde succingit, vt constringens latitudinem, vestes ad corpus contrahat, atq. coniungendo componat. Hoc vulgo brachile, quasi brachiale dicunt, n^a quamuis nunc nō brachiorum, sed renum sit cingulum. Succinctorium autem vocatum quod, vt dictum est, sub brachijs ductum alarum sinum ambit atque hinc inde succingit.

o Fascia est, quæ tegitur pectus, & papillæ comprimuntur, atq. crispante cingulo angustius pectus arctatur. Et dicta fascia, quod in modum fasciculi corpus alligat. Hinc & fasciolæ, quibus vulnera colligantur.

Vitta dicta, quod ea pectus vincitur instar vitis ligantis.

p Limbus est, quem nos ornaturam dicimus.

D Fasciola est, quæ ambit extremitatē vestium: aut ex filis, aut ex auro contexta, asfutaq. extrinsecus in extrema parte vestimenti vel chlamydis. De qua Virgilius: Sidoniā picto chlamydem circumdata limbo.

a Cap. XXXIII. Cinctus est lata zona. Varro: cinctus, & cingulum à cingendo, alterum viris, alterum mulieribus attributum.

b Cincto autem iuuenes, &c. Ead. supra de perizomate c. 22.

c Balteus. Varro: Balteum quod cingulum è corio habebant bullatum, balteum dictum.

- ^d vnde & balteus... dependent. è Seru. Æn. 5.
^e de quo ait Cinna. s. o. l. id hemistichium apud Catallum legimus in Nuptijs vici, sed fuisse illi commune cum Cinna, vt sunt nonnulla Maroni cum Catullo, & Lucretio, quid verat? Itaque nihil mirato.
^f lactentes. Al lactantes.
^g & Prudentius, nomen hoc gemm. *ἄρι γερῶν* hymn. 4. & Terull. strophium pro capitis ornamento posuit in extremo lib. de coron. milit: Quid caput strophio, aut draconatio damnas diademati destinatum.
^h limus. Sup. c. 22.
ⁱ Caltulum. Ita omnes Gothici, prater vnum Salm. rti- cen. in quo Catulū. Ne trum reijcimus. Plautus in Epidic. Intusiatam, patagiatam caltulam, ac erocotulam. que verba eadem citantur à Varr. lib. 4. At de Catulo Festus: Catulus genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur. & Plautus: Catulo vt accubus ferreo.
^k Fibula Græcum. pro *ἡλικῶν ἄεoles* φ. ἡλικῶν dicebant.
^l Suffibulum, Subligabulum. Hac separatim sine interpretatione legi malim, vt in quibusd. libris ponitur: quam vt alterum alterius sit glossa, quod fieri potuisse audent quidā suspicari ex verbis Varronis lib. 5. eo prater virgines Vestales, & sacerdotem publicum, introeat nemo. Is cum eat, suffibulum haud habeat scriptum id dicitur, vt à suffiundo, subligaculum. Vid. Fest.
^m Redimiculum. Totus locus expressus est ex Ioann. Casian. lib. de instit. monach. c. 6.
ⁿ quamuis nunc non brach. sed ren. Gestant hodie has duplices resticulas laneas Monachi, qui S. Bernardi instituta sectantur.
^o Fascia est-- arctatur. Ex Hieronym. ep. 47. de vit. ad. susp. contub.
^p Limbus. è Seru. Æn. 4.

De calciamentis. Cap. XXXIV.

Svtres nuncupati sunt, quod insertis filo porcorum setis suant, id est consuunt, quasi setores.

Caligarius verò, non à callo pedum, sed à calo, id est, ligno vocatus: sine quo consui calciamenta non possunt, ^a quas Græci *καλοπόδας* dicunt. Fiebant autem prius ex salice tantum: hinc & calciamēta dicta, quod in calo, id est, in ligno fiant, vel quod calcantur.

^b Crepidas Græci ante repertas vsi sunt. Est autem genus singulari forma, & idem vtrique aptum pedi, vel dextro vel sinistro. Crepidæ autē dictæ, quod cum sono stringantur: siue à pedū crepitu in ambulando.

^c Calceis reges vtebantur, & Cæsares.

Forma eorum.

Patritios calceos Romulus reperit quatuor corrigiarum, assutaque luna. Ijs soli patritij vtebantur. Luna autem in eis non sideris formam, sed notam cērenarij numeri significabat, quod initio Patritij Senatores

A centum fuerint.

^d Ocreæ, tibialia calciamenta sunt, dicta quod crura tegant.

^e Cothurni sunt, quibus calciabantur tragædi, qui in theatro dicturi erant, & alta intonantiq̄ voce carmina cantaturi. Est enim calciamentum in modum crepidarū, quo heroes vtebantur: sed tale est, vt dextro & leuo conueniat pedi.

^f Baxeæ, calciamētum comædorum erat, sicut tragædorum cothurni. Quos quidam etiam calones appellant, eo quod ex salice fierent. Nam Græci, vt diximus, lignum *καλό* vocabant.

B Talares calcei, socci sunt, qui inde nominati videntur, quod ea figura sint, vt contingant talum: sicut & subtolares, quod sub talo sunt, quasi subtalares.

^h Obstrigilli sunt, qui per plantas consuti sunt, & ex superiore parte corrigia trahitur, vt constringantur: vnde & nominantur.

Ossas puto ab osse primū factas, & quauis nunc ex alio genere, tamen nomen pristinum retinent.

ⁱ Mullei similes sunt conthurnorum solo alto: superiore autem parte cum osseis, vel æneis malleolis ad quos lora deligabantur.
^k Dicti autem sunt à colore rubro, qualis est nulli piscis.

C ^l Soleæ sunt, quibus tantum pedum plantæ teguntur, dictæ à solo pedum. Item ^m soleæ materiales ex materia corio inlecta.

Socci cuius diminutium focelli, appellati inde, quod saccum habeant, in quo pars plantæ iniicitur.

Caliculæ...

ⁿ Caligæ, vel à callo pedum dictæ, vel quia ligantur. Nam socci non ligantur, sed tantum intromittuntur.

^o Cernui, socci sunt sine solo.

Lingulati p, quos nos folleatos vocamus.

D ^p Clauati, quasi chalybati, eo quod minutis clauis, id est acutis & sola caligis vinciantur
^r Perones, & ^s Sculponæ rustica calciamēta sunt.

Baxeæ, calciamenta mulierum sunt.

Corrigiæ à corijs vocantur, vel à colligatione, quasi colligiæ.

^a Cap. XXXIV. quas Græci calopodas. Al. quod Græci calopodiū. Vtrumque rectè. Latini formas. Horat. Si scalpra, & formas non sutor. Vbi Acron etiam formas Græco vocabulo *καλοπόδια* interpretatur.

^b Crepidas Græci. Et vox ipsa Græca. Agell. lib. 13. c. 21. Omnia ferè id genus, quibus plantarum calces

ces tantum infimè teguntur, cætera prope nuda, & teretibus habenis iuncta sunt, soleas dixerunt, nõnunquam voce Græca crepidulas.

^c Calceis Reges utebantur. *Decet fort. esse auratis, vel gemmatis. Nam huiusmodi calceis, & Gothorum reges, & imperatorum quosdam usus scimus. Plinius lib. 37. c. 2. de Caligula: Super omnia muliebria foccos induebat è margaritis. Et Lamprid. de Heliogab. Habuit in calceamentis gemmas, & quidem scalptas, quod risum omnibus mouit, quasi possent scalpturæ nobilium artificum videri in gemis, quæ pedibus adhærebant.*
^d Ocrea quod crut. *Varro: Ocrea quod opponebatur ob crus. Longè aliter Festus ex Ateio philologo. Ocreim montem confragosum à veteribus dictum, inde ocreas dicitur, quod sint inæqualiter tuberata.*

^e Cothurnus. *Est etiam cothurnus, (ut ait Ser. Æn. 1.) calcei species venatorij, quo etiam sura vincitur, & aptus utriusque pedi. propterea singulari numero dixisse Maronem: Purpureoq. altè suras vincire cothurno.*

^f Baxea calciamenta comæd. *Tertull. Si philosophus in purpura, cur non & in baxea (al. baxa) Tyria calciare, nisi aurum minime Græcitas decet. & Apuleius lib. 2. de asu. palmeis baxeis indutum.*

^g sicut subtulares q. s. t. l. *Sic Omien. Ouet. Salm. sicut subtulares, al. subtulares.*

^h Obstrigilli. *Obstrigula vocat Plinius calceorum vincula. lib. 9. c. 55. de margaritis: quin & pedibus, nec cre-*

^A pidarum tantum obstragulis, sed & totis focculis addunt.

ⁱ Mullei. *Vid. Fest.*

^k Dicitur autè à colore rubro, qualis est nulli piscis. *Nisi potius pisces de calceis nominati. Plin. lib. 9. c. 17. Nomen his Fenetella à colore mulleorum calceamentorum datum putat.*

^l Soleæ. *Vid. Agellij verba dudum ad Crepidas citata.*

^m Soleæ materiales. *Materiarum dixisset Plinius ut lib. 7. c. 56.*

ⁿ Caligulæ--- *Al. Galigulæ.*

^o Cernui. *Festus: Cernuus calciamenti gentis. & fortasse huc referri posset versus Lucilij à Nonio citatus: Cernuus extemplo plantas conuestit honestas. & quam & pro inclinato intelligi possit, ut vult Nonius.*

^p quos nos folleatos. *Hieronym. in epist. ad Eustoch. Apud hos affectata sunt omnia. Laxæ manica, caligæ follicantes, vestis crassior, Et paulò antè: omnis his cura de vestibus, si bene oleant, si pes laxa pelle non folleat.*

^q Sola caligis. *Sic manuscr. o. Meminit clauorum caligarium Plin. lib. 9. c. 17.*

^r Perones. *Seru. Æn. 7. Perones rusticum calceamentum. Vid. Fest. Mulleos.*

^s Sculponeæ. *Cato de re rust. Sculponeas bonas alternis annis dare oportet. Vid. etiam Non.*

D I V I I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

ETYMOLOGIARVM

LIBER VIGESIMVS.

De penu, & instrumentis domesticis, & rusticis.

DE MENSIS.

Cap. 1.

Primus Dædalus mensam & sellam fecit. ^a Coquinæ apparatus Apicius quidam primus composuit, qui in eo absumptis bonis morte voluntaria periit, & meritò: quia is, qui gulæ atque edacitati seruit, & animam, & corpus inter-

^A ficit. Ab esu & comesu mensæ factum vocabulum. Nullum enim aliud habet usum.

^b Torus dicitur à tortis herbis, quæ accumbentium humeris supponuntur.

^c Stibadium à stipitibus dictum; quasi stipadium: sic enim prius ceptum est. Accubitum à cibo vocatum; ^d quasi ad cibatum epularum.

^e Conuiuium apud Græcos à computatione *συμπίσιον*. Apud nos verò à conuictu rectius appellatur: vel quia vitæ collocutionem

nem habet. Item conuiuium à multitudi- A
ne conuescentium: nam priuata mensa vi-
ctus est, conuiuium non est. Cōuiuij triplex
est modus discumbendi, edendi, & biben-
di. Discumbendi, vt: Toris iussi discumbe-
re p̄ictis. Edendi & bibendi, vt: Postquam
prima quies epulis mensa que remotæ, Cra-
teras magnos statuunt, & vina coronant.

^a Cap. I. Coquinæ apparatus Apicius. De quo Se-
nec. ad Albinā matrem. c. 10.

^b Torus à Tortis herb. è Seru. Æn. 2.

^c Stibadium à stipitib. dictum. Quibus adclinasi ede-
bant. Scipib. tamen habent libri de meliore nota.

^d quasi ad cibitum. Al. ad cubicum. Chacon ad ci-
batum.

^e Conuiuium apud Græcos. è Hieronym. in Isai. B
cap. 1.

De escis. Cap. II.

Cibus dictus, quia capitur ore: sicuti esca,
quia eam os capit.

Victus propriè vocatur, quia vitam reti-
net: vnde & ad cibum vocare, inuitare di-
citur.

Alimonia dicitur, eo quòd eius sumptu
corpus alatur. Hanc iuuenes accipiunt ad
incrementum, senes ad perseuerantiā. Neq.
enim subsistere poterit caro, nisi confort-
turalimentis. Alimentum enim est, quo ali-
mur, ^a alimonium alendi cura.

Affluentia nuncupata, quasi rei nimium
exuberantis effusio, vltra quàm satis est, mo-
dusque non est.

Opulentia ab ope dicta est, quam si discu-
tias, inuenies eam tenere modum. Nā quo-
modo opitulatur quod nimium est, cum in-
commodius sit sæpe, quàm parum?

Epulæ ab opulentia rerum dictæ. Epulæ
autem simplices in duo necessaria diuidun-
tur, panem & vinū: & in duo superflua, quæ
terra & mari vespescendi causa exquiruntur.

^b Dapes autem regum sunt, epulæ priua-
torum.

Delicię nuncupate, quod ijs delectentur ho-
mines, easque suauiter appetant.

Pulmentum vocatur à pulte, siue enim
sola pultis, siue quid aliud eius permixtio-
ne sumatur, pulmentum propriè dicitur.

Satietas autem, & ^c saturitas sibi differunt.
Nam satietas ex vno cibo dici potest, pro eo
quòd satis sit: saturitas autem à satyra nomē
accepit, quòd est vario alimentorum appa-
ratu compositum.

Crapula est immoderata voracitas, quasi

cruda epulæctius cruditate grauatur cor, &
stomachus indigestus efficitur. Immodera-
ta enim voracitas vitium est, sed tantum id
salutis est, quantum sustentationi, naturæq.
sufficiat.

^d Iantaculum, est primus cibus, quo iei-
nium soluitur, vnde & nuncupatum. Nigi-
dius: Nos ipsi ieiunia iantaculis leuibus pol-
luimus.

Prandium ab apparatu edendi dictum:
propriè autem veteres prandium vocabant
omnium militum cibū ante pugnam: ^e vnde
est illud ducis alloquium, Prandeamus,
tanquam ad inferos cœnaturi.

^f Merenda, est cibus, qui declinante die su-
mitur, quasi post meridiem edenda & pro-
xima cœnæ. Vnde & antecœnia à quibus-
dam vocantur. ^g Item merendare, quasi me-
ridie edere.

^h Annona, tractum est à tempore, quo Ro-
mani veteres ad cibos aduocabantur, sic
Martialis: Imperat excelsos frangere nona
toros, quod & vsque hodie Persæ faciunt.

Cœna vocatur à communionem vespescen-
tium. κοινὸν quippe Græci commune dicunt.
Vnde & communicantes, quod communi-
ter, id est, pariter conueniant. Apud veteres
enim solitum erat in propatulo vesci, & com-
muniter epulari, ne singularitas luxuriam gi-
gneret. Est autem cœna vespertinus cibus,
quam ^k Vespernam antiqui dicebant. ^l In
vsu enim non erant prandia.

Panis dictus, quod cum cibo appona-
tur: vel quod omne animal eum appetat.
πᾶν enim Græcè, omne dicitur. Cibarius
est qui ad cibum seruis datur, nec delica-
tus. ^m Fermentatius fermentis confectus.
Azymus non fermentatus. Nam ἀζυμος est
sine fermento, sincerus. Acrozymus, leuiter
fermentatus, quasi acrozymus. Siligineus
panis à frumenti genere nuncupatur. Siligo
enim genus est tritici. ⁿ Rubidus, recoctus &
D rubefactus. Subcineritius, cinere coctus &
reuersatus. ^o Ipse est & Focatus. Clibanitius
in testa coctus.

^p Spongia, panis aqua diu malaxatus simi-
lam modicam accipit, & fermentum modi-
cū, & habet humectationis plusquàm omnis
panis. Vnde & spongiæ nomen accepit.

Placentæ sunt, quæ sunt de farre, quas
alij liba dicunt, eo quòd libeant & placeant.

Laganum, est latus, & tenuis panis, qui pri-
mum in aqua, postea in oleo frigitur.

^q Dulcia, sunt genera pistorij operis, à sapo-
re

re dicta. Melle enim asperfo sumuntur.

^r Crusta, est superficies panis. Ipsa & fragmenta, quia diuiditur, vt fracta.

Simila ---

Amolium, flos farię tenuissimum præleuitate de mola egestū: vnde & appellatum, quasi à mola.

Farina, & surfures à farre dictę, cuius sunt purgamenta.

Pollis ---

Fermentum: à feruore nuncupatū, quòd plus vna hora non potest contineri. Crescendo enim excedit.

Carnes dictę, quia carę sunt, siue à creando, vnde & à Gręcis κρέας vocatur.

^f Crudum, quòd sit cruentum: est enim cum sanguine.

Coctum, quasi coactum, id est, ab igne, & aqua violenti modo actam, vsuique comestionis aptum. Sed & multi tēporis aliquid coctum vocatur.

^v Assum, quòd ardeat, quasi arsum.

^x Elixum, eo quòd in aqua sola decoquitur. Lixa enim aqua dicitur, ab eo quòd sit soluta: vnde & solutio libidinis luxus, & membra loco mota luxa dicuntur.

Frixum à sono dictum, quando in oleo ardet.

Salsum, quasi sale aspersum, dēpris è medio syllabis tribus.

Rancidum, ex vitio nuncupatum, quòd raucos efficiat.

Succidia, carnes in vsum repositę, à succidendo dictę.

^y Lardum, eo quòd in domo repositum cōseruatur. Nam antiqui domos lares dicebāt.

^z Taxea, lardum est Gallicè dictum. Vnde Afranius in Rosa: Gallum sagatum, pingui pastum taxea.

Axungia, ab vnctione vocata.

Sebum, à sue dictum, quasi suebum, quòd plus pinguedinis hoc animal habeat.

^a Offa, est propriè frustum dentium, cuius diminutiuum offellam facit. Vnde & offarij coci, quia particulatim, id est, offatim excoquunt. ^b Nunc offa latrantium, quia si in os canis iacitur, satiatus illicò compescitur, & filescit.

Frustum vocatum, quòd capiatur à frumine. Est enim frumen summa pars gulę.

^c Pulpa dicta, quòd cum pulte olim mixta vescabatur. Vnde & pulmentum, & pulmentarium dicitur. ^d Pulpa autem est caro sine pinguedine, dicta, quia palpitet, resilit enim

A sæpe. Hanc plerique viscum vocāt, eo quòd glutinosa sit.

Lucanicę dictę, quòd prius in Lucania factę sunt.

Farcimen, caro concisa & minuta, quod eo intestinum farciatur, hoc est, impleatur, cum aliarum rerum commixtione.

^e Minutal vocatum, quod fiat de piscibus, & isicijs, oleribusq. minutatim concisis.

^f Afratum, quod Latine spumcum vocatur. ^g Φρός enim Gręcè spuma dicitur.

^g Martisia in mortario ex pisce fiunt, vnde & nominata.

^h Isocen piscem quendam vocant, ex quo primū isicia facta sunt, & quamuis ex alio genere piscium fiant, initium tamen piscis vocabulum dedit.

Galaticę à colore lacteo nominatę. Gręci enim γάλα lac dicunt.

Sphæra à rotunditate Gręco vocabulo appellatur. Quidquid enim in rotundū formatur, σφαῖρα à Gręcis dicitur.

Ius coquinę magistri à iure nuncupauerunt, quia ea lex condimenti eius. Hoc Gręci ζωμόν vocant.

Caleus vocatur, quod careat sero, quasi careum. Nam serum ei omne deducitur, ⁱ vt ponderibus arguatur.

^k Colostrum, lac nouum, quod neutri generis est.

Lac à Gręco sermone deriuatum est pro candore. Gręci enim album λευκόν dicunt, lac verò & sanguis, quod nutrit, & quod nutritur. Nam lacte ^l nutrimur, viuimus sanguine.

Quactum, quasi coactum, & quasi coagulatum. Accepta enim secum alia specie coagulat.

Mel Gręcę appellationis est, quod ab apibus nomen habere probatur. Nā apis Gręcè μέλισσα dicitur. ^m Antea autem mella de rore erant, inueniebanturque in arundinum folijs, vnde Virgilius: Hactenus acrij mellis cęlestia dona. ⁿ Siquidem hucusque in India, & Arabia colligatum reperitur, ramis inhærens in similitudinem falis. Omne autem mel dulce dicitur. ^o Sardum, amarū est absinthij causā, cuius copia eius regionis apes nutriuntur.

Fauus vocatur, quia comeditur magis, quā bibitur: Φαγών enim Gręci comedere appellant. ^p Aiunt autem medici, & qui de humorum corporum scripsere naturis, præcipueque Galenus in libris, quorum titulus est

est *περι δ' αἰσ* puerorum & iuuenū, ac perfecta ætatis virorum mulierūmq. corpora infito calore feruere & noxios esse ijs ætatibus cibos, qui calorem augeant sanitariq. conducere frigida quæque in esum sumere, sicut contrariis senibus, qui pituita laborant, & frigore, calidos cibos, & vina vetera prodesse.

^a Cap. II. Alimonium alendi cura. *Virro 1. de re rust. c. 8.* Vbi natura humida ibi altius vitis atcollenda, quod in partu & alimonio vinum non vt in calice quarit aquam, sed solem.

^b Dapes regum sunt. *è Seru. Æn. 1. ad v. Qui dapibus menton. & p. p.*

^c Saturitas & satara. *vid. Fest. in Satur.*

^d Ientaculum. Ita meliores libri, & apud Festum in Silatam. Itemq. in abbreviatoris Pauli manuscripto libro, non vt in vulgatis ientaculum.

^e Unde est illud ducis. *Leonida Spart. anor. ducis. apud Iustin. & Cæsar. Tuscul. 1.*

^f Merenda cib. q. d. d. sum. *Non. Merenda cibus qui post meridiem datur. Gloss Merenda ἀπίσθω δεινδύω Calpurnius: seræ cum venerit hora merendæ.*

^g Item merendare quasi meridie edere. *Ne hoc quidem auctore caret. Fest. Merendam antiqui dicebāt pro prandio, quod scilicet medio die caperetur. Tamen adhuc eadem de re aliter cap. sequenti Isidorus.*

^h Annona tractum, &c. *Nihilo melius Suid. in voce Novæ. δούσι ἢ παρ' αὐτὰς γενέσθαι, αἰ ἀρόβου, ὡς ὄτιον ἀνὰ τὰς νόβας διδομέναι.*

ⁱ Apud veteres n. solitum erat in propatulo. *Valler. lib. 2. c. 1. & Macrob. lib. 3. c. 17.*

^k quam Vespernam antiqui dicebant. *Fest. Cæna apud antiquos dicebatur, quod nūc est prandium: Vesperna, quam nunc cænam appellamus. Item in Vesperna. Vesperna apud Plautū cæna intelligitur.*

^l In vsu enim non erant prandia. *è Seru. Æn. 4. ad v. Nunc ead. labente die. c. q.*

^m Fermentatus. Ita pleriq. *Goth. vt clibanitius, & Focatus.*

ⁿ Rubidus recoctus, & rubefactus. *Festus: Rubidus apud Plautum panis vocatur parum coctus, sed locus è Casina ab eo citatus Isidoro potius f. uet.*

^o ipse est & Focatus. *Vulgo hogaza.*

^p Sphungia panis aqua diutius malaxatus. *Ita meliores libri, & malax. ind. vox citatur à Zanch. ex Varrone.*

^q Dalcia. *Al. Dulciamina, haud male. Hieronymus in vita S. Pachomij. Qui ante fores conuiuij egredientibus fratribus erogat dulciamina, in tribuendo meditentur aliquid de scripturis. Hinc Dalcarij. Glossar. ελυπεροπρακτας, Dalcarius. Et πλακκὸν ἄρι. Placentarius. Dalcarius.*

^r Crusta est superf. p. *De crusta, & crusta. Vid. Seru. Geor. 3. & Æn. 7. & Varr. lib. 4. hoc autem loco tantum retinimus, que in vetustioribus libris inuenimus.*

^s Cradum quod sit cruent. *Seru. Æn. 10. cradum per coitas exigit ense, crudelem, cruentum.*

^t Sed & multi temporis coctum. *è Seru. Æn. 1. ad v. Solidum nodis, & robore cocto.*

^v Assu n. q. arsum. *rectè quæuis Varroni. Assum quod ab igni assudefcat. dictum placeat.*

^A elixum--- lixa n. aqua. *Nonnius: Elixum quid quid ex aqua mollitur, nam lixam aquam veteres dixerunt.*

^γ Lardum, eo quod in dom. rep. *At Macrob. lib. 7. c. 3. Lardum, quasi longè aridū, opinor, vocamus.*

^z Taxea. *Hinc fortasse apud nos tocino, atque etiam taf-seja.*

^a Offa--- cuius diminutiu. ofella. *Seru. Æn. 6. Melle soporata, & medicatis frugibus offam. Hinc est diminutio ofella, sed f. non geminat, in diminutione enim multa mutantur.*

^b Nunc offa est latrantium. *In Placidi glossis: Offa latrantium est, diminutiuum ofellam facit, quæ si in os cani iaciatur, fatiatus illico compefcitur, & silefcit.*

^c Palpa dicta quia cum pulte. *Nam pulte (ait Nonnius lib. 17. c. 8.) non pane vixisse longo tempore. Romanos manifestum est, quoniam inde pulmentaria hodieq. dicuntur.*

^d Pulpa est caro sine pinguedine--- glutinosa. *Eadem sup. lib. 11. c. 1.*

^e Minuta. *Inuen. Satyr. 14. Hesternum solitus medio seruare minuta Septembri.*

^f Afratum. *Al. Afrotum. Africa etiam apud Arnob. lib. 7. genus libi esse videtur, aut certe pultis.*

^g Martifia. *Ex hoc loco, opinor, Martifrium retulit in lexicon suum Alfonsus quidam Palentinus, (cui quantum tribuendum sit, alij viderint) illud constat multa eum ex Isidoro descripsisse. Is ergo: Martifrium genus (inquit) condimenti ex piscibus. vt videri alicui possit Martiphrium Graeca vox, est enim ἀγγύα pisciculus, de quo Athenæus lib. 7.*

^h Ifocen--- Ificia. *Arnob. lib. 7. Quid sibi hæc volunt apexabo, Ificia, silicernium, longauo: quæ sunt numina, & farciminum genera hircuino alia de sanguine commistis alia inculcata pulmonibus.*

ⁱ vt ponderibus arguatur. *Seri nihil remanere.*

^k Colostrum lac nouum. *Seru. eclog. 2. Hoc vero laudabile est, quod quis habeat lac nouum, id est, colostrum, quod neutri generis est.*

^l Lacte nutrimur, viuimus sang. *Idem Æn. 3. animamque sepulcro condimus, lacte corpus nutritur post animæ coniunctionem, & anima sine sanguine nunquam est.*

^m Antea mella de rore erant. *Ex eod. initio Geor. 4.*

ⁿ Siquidem huc vsque Ind. *è Dioscor. lib. 2.*

^o Sardum autem amar. *Ex eod.*

^p aiunt Medici--- prodesse. *Ex Hierony. ep. 10. ad Eutrium de viduitate seruanda.*

De potu. Cap. III.

POTIO à Græca deriuatione vocatur. Hanc enim illi πότεν dicunt.

^a Aqua generaliter vocata, quod superficies eius æqualis sit, hinc & æquora, quam inde recentem dicimus, quia non est utilis vetusta, vt vinum, sed statim sublata de flumine, fonte, vel putco, scetescit enim vetusta.

Vinum inde dictū, quod eius potus venas sanguine citò repleat. Hoc alij quod nos cura

cura soluat, Lyæum appellât. Veteres vinû, venenum vocabant. Sed postquam inuentum est virus lethiferi succi, hoc vinum vocatum, illud venenum. Vnde & Hieronymus in libro quem de Virginitate conseruanda scripsit: Adolescentulas, dixit, ita vinum debere fugere vt venenum, ne pro ætatis calore feruenti bibant, & pereant. Inde est, quod ^b apud veteres Romanos fœminæ non vtebâtur vino, nisi sacrorû causa certis diebus.

Merum dicimus, cum vinum purû significamus. Nam merum dicimus quicquid purum atque syncerum est, sicut & aquam meram, nulli vtique rei mixtam. Hinc & merenda, quod antiquitus id temporis pueris operarijs, cibus panis merus dabatur, aut quod meridient eodem tempore, id est, solli, ac separatim, non vt in prandio, aut in cœna ad vnâ mensam. Inde credimus etiam illud tempus, quod post medium diem est, ^c meridiem appellari, quod purum fit.

Mustum, est vinum è iacu statim sublatû. Dictum autem creditur mustum, quod in se limum, & terram habeat mixtam. ^d Nam mus terra, vnde & humus. Cuius tanta vis feruoris est: vt vasa, quamuis grandia, ex eo plena, absque spiramine relicta illicò difrum pat.

^e Roseum vinum, id est, cum rubore. Rosa enim rubet.

^f Amineum verò, quasi sine minio, id est, sine rubore: nam album est.

Sucinatium, succinæ gemmæ simile est, id est, fului coloris,

Limpidum vinum, id est, perspicuum ab aquæ specie dictum, quasi lymphidû. Lympha enim aqua est.

Turbidum, quasi terbidum, id est, terra commixtum, quod est fæce.

Falernum vinum vocatû à Falerna regione Campaniæ, vbi optima vina nascuntur.

^s Colatum, vas proprium nuncupant in quo deportatur.

^h Gazetum verò à regione, vnde deferretur. Gaza enim oppidum est Palæstinæ.

ⁱ Infertum vinum dicitur, quod altariolibatur, atque offertur.

^k Spurcum, quod offerri non licet, aut cui aqua admixta est, quasi spurium, hoc est, imundum.

Honorarium vinum, quod regibus & potentibus honoris gratia offertur. Cato de

A innocentia sua: Cùm essem in prouincia legatus, complures ad Prætores, & Consules vinum honorarium dabant: nunquam accepi, ne priuatus quidem.

^m Crucium vinum, est insuaue, quod serui potant.

Acerum, vel quia acutum, vel quia aquatum. Vinum enim aqua mixtum cito in hunc saporem redigitur. Vnde & ⁿ acidum, quasi aquidum.

Conditum vocatum, quod non sit simplex, sed cõmixtione pigmentorû cõpositû.

^o Lactatum, est potio è lacte.

^p Mulsum ex melle mixtum. Est enim potio ex aqua, & melle, quod Græci *μελίκρατον* vocant.

^p Oenomelû, mustum melle admixtû vehementerq. agitatam, atque commotum.

Hydromelum, quod fiat ex aqua, & melle Matianis.

^q Saccatum, liquor est aquæ fæci vini admixtus, & sacco expressus.

^r Lorea . . .

Oxymeli appellatum, quod aceti & mellis permixta cõficitur materia, vnde & dulcedinem retinet & acorem.

Rhodomeli dicitur, eo quod in succo rosæ mel admisceatur.

^c Melicratum, vinum melle mixtum.

Medus, quasi melus, quia ex melle fit, sicut calamitas pro cadamitas.

^f Fæcula, vna pinguis, decocta vsque ad crassitudinem mellis, ac refrigerata utilis stomacho.

^e Passum, quicquid ex vua passa compressum effluxerit. Dicitur autem passum à patiando. Nam percutitur vua siccor, & decoquitur, & inde fit passum.

^v Defratum dictum est, quod defraudetur, & quasi fraudem patiatur.

Carenum, eo quod feruendo parte careat. Tertia enim parte musti amissa, quod remanserit, carenum est. Cui contraria. Sapa est, quæ feruendo ad tertiã redacta descenderit.

^x Sicera, est omnis potio, quæ extra vinum inebriare potest. Cuius licet nomen Hebræum sit, ramen Latinû sonat pro eo quod ex succo frumenti, vel pomorum conficiatur, aut palmarum fructus in liquorem exprimatur, coctisq. frugibus ^y aqua pinguior, quasi succus colatur, & ipsa potio sicera nuncupatur.

^z Geruisia à Cerere, id est, fruge vocata. Est enim

LI enim

enim potio ex seminibus frumenti vario modo confecta.

Cælia, à calefaciendo appellata. Est enim potio ex succo tritici per artem confecta. Suscitatur enim ignea illa vis germinis madefactæ frugis, ac deinde ficitur, & post in farinã redacta molli succo admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis, & calor ebrietatis adijcitur. Quæ fit in ijs partibus Hispaniæ, cuius ferax vini locus non est.

Fæx dicta, quod sese vasis emergendo affigat.

Garum, est liquor piscium salsus, qui olim conficiebatur ex pisce, quem Græci γαρύον vocabant, & quamvis nunc ex infinito genere piscium fiat, nomen tamen pristinum retinet, à quo initium sumpsit.

Liquamen dictum, eo quod soluti in salamento pisciculi eundem humorem liquant. Cuius liquor appellatur falsugo, vel muria.

Proprie autem muria dicitur aqua sale commixta effectaq. gustu in modum maris.

Succi dicti, quod sacco exprimuntur, ut ptisanæ.

Ptisanæ, zema, opozema, Græca vocabula sunt.

* Cap. III. Aqua-- quod superficies eius æqualis, Ita Varro. Aqua, quod æqua summa.

b Apud veteres Rom.-- dieb. è Seru. Æn. 1. ad v. Primaq. libato s. t. a. o.

c meridiem appellari-- quod purum. Idem sup. lib. 3. c. 41. & 5. c. 30. & 13. c. 1.

d Nam mus, terra est. Ita etiam lib. 12. c. 3.

e Roseum. Rosete vocant nostri.

f Amineum-- album est. è Seru. Georg. 2. ad v. Sunt & Amineæ vites.

g Colatum vas prop. Seru. Georg. 2. ad v. tu spisso vine qualos, Cola q. prelor. qualos per quos vinum defluit, qui & ipsi à colando dicti sunt.

h Gazetum. Sidon. Apollinar. Vina mihi non sunt Gazetica, Chia, Falerna.

i Infertum, Sic omnes libri. Sed inferium legebat vir doctissimus, cuius meminere Festus. & Arnob. lib. 7. & Cato. c. 34. De ferta, vel ferta, vid. sup. lib. 6. c. 19.

k Spurcum quod offerri non licet. è Fest.

l Honorarium. Framenti quoq. honorarij meminit Cicero in Pisoniana.

m Crucium vinum. Festus: Crucium, quod cruciat vnde Lucilius vinum in suate crucium dixit.

n & acidum q. aquidum. Quæ post hac leguntur in editis, interpretationem lora, qua paullo post nuda relicta est, putabat Chacon: cui assensimus.

o Lactatum est potio elacte. Plin. lib. 33. c. 2. muranã lactatu pinguescere dixit.

p Oenomeli. Vid. Pallad. in Octob.

q Saccatum liq. est aq. f. v. a. sacco expressus. Non deest, qui duo vini genera hoc loco. confusa putet, itaq. legat: Saccatum sacco expressum. Fæcatum, liquor est

A aquæ, fæci vini admixtus. Nam succato negant aquam admisceri. & Fæcati meminere Cato, & Plinius.

r Lorea. Est vilis potus seruis aptus, quia aqua lauantur vna in torculari post expressum vinum. His enim verbis aliunde euocatis expleri hanc lacunam placebat Chaconi.

s Fæcula-- utilis stomacho. Horat. lib. 2. Satyr. 8. qualia lassum peruellunt stomachum, sifer, halec, fæcula, Coa--

t passum. Ex Pallad. in Octob. c. 19.

v Defrutum, Carenum, sapa. Ex eodem c. 18. apud quem à defraudando, non à deseruendo legisse videtur Isidorus.

x sicera est omnis pot. Ex Hieron. ep. 2. ad Nepotian. itaq. non inscite apud Tertullianum pro ebriamen legitur.

y aqua pinguior, quasi succus colatur. Hieronym. aqua pingior coloratur.

z Ceruisia-- Cælia. Hispaniensis vox. Plinius lib. 22. c. vlt. ex iisdem fiunt & potus Zethum in Ægypto, Cælia, & Ceria in Hispania, Ceruisia, & pluragera in Gallia.

De vasis escarijs. Cap. IV.

VAs dictum à vescendo, quod in eo escæ adponantur. Cuius diminutiuum vasculum, quasi vesculum.

Fictilia dicta, quod fiant, & fingantur ex terra. Fingere enim est facere, & formare, & plasmare: vnde & figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur, non fictum illud quod mendacium est, sed quod formatur ut sit, & habeat aliquam formam: vnde & Apostolus dicit: Nunquid dicit figmentum ei, qui se fingit, quare me sic fecisti?

a Fictilia vasa, in Samo insula prius inuenta traduntur, facta ex creta, & indurata igne, vnde & Samia vasa. b Postea inuentum est rubricam addere, & ex rubra creta fingere.

c Antiquiorem autem fuisse (dicunt) vsum fictilium vasorum, quàm fundendi æris, aut argenti. d Apud veteres enim, nec aurea, nec argentea, sed fictilia vasa habebantur: sicut ad vina dolijs excogitatis, ad e aquas amphoris, hydrijs ad balnea, ac reliquis, quæ in vñibus hominum, aut rota fiunt, aut manu aptantur.

D Argilla autem excocta testæ vocabulum suscipit, quia dū mollis esset, efficitur testa, nec communicat cum vocabulo pristini generis, quia quod fuit, non est.

e Aretina vasa, ex Aretio municipio Italiæ dicuntur, vbi fiunt: sunt enim rubra. De quibus Sedulius: Rubra quod appositum testa ministrat olus.

Samia vasa quidam putant ab opiddo Samo Græciæ habere nomen. Alij dicunt creatam

ram esse Italix, quæ non longè à Roma nascitur, & quæ Samia appellatur.

Cylata vasa argentea, vel aurea sunt, signis eminentioribus intus extrinsece expressa: à Cælo vocata, quod est genus ferramenti, quæ in vulgo h Cilionem vocant.

i Chrysendeta, vasa deaurata, Græcum est.

k Anaglypha, quod superius sicut sculpta, Græci enim ἀνω sursum, γλυφῆ sculpturam dicunt, id est, sursum sculpta.

Discus, antea iscus vocabatur à specie scuti: unde & scutella. Postea discus vocatus, quod det escas, id est apponat. A quo, & discumbentes dicti sicut ἀπὸ τοῦ δίσκου, id est, quod iaciant.

m Messorium vocatum à mensa per derivationem, quasi mensorium.

Parapsis, quadrangulum, & quadrilaterum vas, id est, paribus absidis.

Patina, quod dispanis patentibusque oris sit lancis.

n Gabata, quasi cavata, g. pro c. littera posita. Hinc & concha, sed illa cavata, ista concava: sic & Græci hæc nuncupant.

Scutella, à scuto per diminutionem est enim eiusdem similis.

o Apophoreta à Græcis à ferendo poma, vel aliquid nominata: est enim plana.

p Salinum, vas aptum talibus. p Idem & Sulzica, quasi salzica.

Acetabulum, quasi acetiferum, quod acetum ferat.

Cochlear, ab usu prius cochlearum dictum. Hinc est illud q veterum distichon: Sū cochleis habilis, & nec minus utilis ovis. Nunquid scis, potius cur cochleare vocor?

r Trisceles Græcè, Latinè tripedes. Qui autem quattuor pedibus insistant, abusuè dicuntur.

In vasculis autem tria quærentur, quæ placeant: manus artificis, pondus argenti, splendor metalli.

a Cap. IV. Fictilia vasa in Samo insula. Ex Plin. lib. 35. c. 12.

b Postea inuentum & rubricam addere. Plinius: Dicutadis inuentum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere.

c antiquiorem autem fuisse. Ex eod.

d Apud veteres-- sicut ad vina. Plin. etiam fictilib. vasis ad vina excogitatis, & ad aquas.

e ad aquas amphoris. Ita Pollux lib. 10. c. 5. & Hesych. unde etiam interpretatur vulgatus. edit. κεράμιον, amphoram aqua reddidit. Amphoris vina quoque seruari, nihil notius. Horat. Parcis deripere horreo, Cessantem bibuli Consulibus amphoram. Et, amphoræ fumum bibere instituta Consulibus Tullo.

A f Aretina vasa. De quibus Martial. lib. 14. epig. 98.

g quæ Samia appellatur. Quoniam de Samijs paullo antè dixerat, Samnia hic quidam reponerat. Samnites enim non longè à Roma.

h quod vulgo cilionem. Al. cilicionem. Sinzel à nobis dicitur.

i Chrysendeta. Vasa argentea aureis crustis illigata, ait Baysius.

k Anaglypha. Serv. Æn. 5. atq. aspera signis, id est, sculpta (inquit) anaglypha.

l unde & scutella. Et scutula Martialis, & leues scutulas, cauasq. lances.

m Messorium. Missorium C. Ouet. colleg.

n Gabata. Martial. Transcurrunt gabata, volanteque lances.

o Apophoreta, ut videantur non tantum munera, aut reliquia, quæ à conuiujs tollerentur, sed vasa quoque apophoreta nominata.

p idem & Sulzica. Cuius vocis vestigium alibi nullum vidimus.

q veterum distichon. Mart. lib. 3. epig. 121.

r Trisceles. τρισκέλης.

De vasis potorijs. Cap. V.

P Oculum à potando nominatum. Est enim omne vas, in quo bibendi est consuetudo.

Phyala dicta, quod ex vitro fiunt. Vitrum enim Græcè υαλος dicitur.

Patera, phylax sunt dicta, vel quod in ipsis potare solemus, vel quod patentibus sunt dispanis que labris.

Cratera, calix est duas habens ansas, & est Græcum nomen: declinatur autem apud eos, hic crater. Nam Latinè hæc cratera dicitur. Unde Persius: Si tibi crateras argenti.

-- Virgilius: Crateras magnos statuunt, & vina coronant. Fiebant autem primum à connexionibus virgultorum: unde & dicta cratera ἀπὸ τῆς κρατῆν, id est, quod inuicè se teneant.

Cyathi quoque & Scyphi, Cymbia, & ipsa poculorum sunt genera. Ex quibus cymbia pocula dicta sunt ex similitudine cymbæ navis.

d Amystis, species poculi, qua ductim, id est, vno spiritu bibitur.

e Baccæa primum à Baccho, quod est vinum, nominata: postea in vasis aquarijs transijt.

f Calices, & Calathi, & Scalæ & poculorum genera, antea ex ligno facta, inde & vocata. Græci enim omne lignum κάλον dicebant.

Ampulla, quasi ampla bulla: similis est enim rotunditate bullis, quæ ex spumis aquarum fiunt, atque ita inflantur vento.

a Cap. V. Nam Latinè hæc cratera-- argenti. E Serv. Æn. 1.

b fiebant autem primum connexionibus virgultorum. Quæ fortasse cratera dicebantur, de quibus Nomius.

Ll 2 c Cymbia

e Cymbia-- nauis. *Æn. 5.*

d Amystis. *Inde ἀμύστις nīvar dicunt Græci vno haustu labris non clausis bibere Horat.* Neu multi Damalis mēri Bassum Threicia vincat amystide.

e Baccea. *Al. Bacchia. Vulgo bazia.*

f Calathi *Virgil. eclog. 5.* Vina nouum fundam calathis Arusia nectar.

g Scale. *Quibus (credo) quasi per gradus aqua crepitās desiliret, qualia multa hodie fictilia, & vitrea vasa sunt.*

De vasis vinarijs, et aquarijs.

Cap. VI.

OEnophorus, vas ferēs vinum: *ὄνος enim vinum est; de quo illud est: a* Vertitur œnophoris fundus, sententia nobis.

b Phlascæ à Græco vocabulo dictæ. Hęc pro vehendis, ac recondendis phialis primum factæ sunt, vnde & nuncupatæ sunt. Postea in vsum vini transierunt, manente Græco vocabulo, vnde & sumpserunt initium.

Lagena, & c Sicala, Græca nomina sunt, inflexa ex parte, vt fierent Latina. Illi enim *λάγηνος* nos lagenam, illi Sicile, nos siculam dicimus.

Cantharus---

Hydria vasis genus aquatilis per deriuationem vocata: *ὕδωρ enim Græci aquam dicunt.*

d Sicala, quod sitientibus apta sit ad bibendum, quod vas c Græci cadum vocant.

f Catinum, vas fictile, quod melius neutro genere dicitur, quàm masculino, sicut & salinum dicitur vas aptum salibus.

g Orca, est amphoræ species, cuius minore vocabulo vrceus, diminutiuo vrceolus est.

h Scyphus, in quo manus lauamus.

Seriola, est orcarū ordo directus, vel vas fictile vini, apud Syriam primum excogitatum, sicut i Cilicisēs à Cilicia nuncupatæ, vnde primū aduectæ sunt.

Dolium

Cupos, & cupas, à capiēdo, id est, accipiēdo aquas, vel vinum vocatas volunt: vnde & Caupones.

Vtres ab vtero.

k Mulgarium, vas, in quod mulgētur pecora. Idem & mulctrum, quod in eo mulgeatur lac.

Labrum vocatum, eo quod in eo lauationem solitum est fieri infantum, cuius diminutiū labellum. Idem & alueum, quod in eo ablutionem fieri solitum sit.

l Pelues vocatæ, quod pedes ibi lauentur.

Siphon vas appellatum, quod aquas sus-

A flando fundat: vtuntur enim hoc orientales. Nam vbi senserint domum ardere, currunt cum siphonibus plenis aquis, & extinguunt incendia: sed & m camaras expressis ad superiora aquis emundant.

a Cap. VI. Vertitur OEnophor. fund. *Diximus lib. 1. citari hunc versum à Nonio in sententia ex Lucil. lib. 3. Satyr.*

b Phlascæ à Græco vocab. *An quasi φιάλων ἄνοι, hoc est phialarum cullei. Nos vulgo frascos dicimus.*

c Sicala, Mira hic in libris varietas, sicala, scicala, singula, sigula, item pauld post illi sicile, illi scicile. Sicala tamen, & sicile in plerisque libris.

d Sicala. *Festus: Nanum Græci vas aquariū dicunt humile, & concauum, quod vulgo vocant situlum barbatum. Vnde nani pumiliones appellantur, &c.*

e Græci cadum. *non n. cadus vnus generis vas:*

f Catinum vas fictile. *Vid. Varr. lib. 4. & lib. 1. de re rust. c. 43.*

g Orca est amphor. *Vocem esse Hispaniensem innuit Varro 1. de re rust. cap. 13. Orca in Hispania feruore multi ruptæ, necnon & dolia in Italia.*

h Scyphus in quo manus lauamus. *Plutarch. in Anton. παιδαγῶγ ἢ εἰς ἀργύρεν σκύφον ὕδωρ ἐμκάλλοστο κομισαί, &c. Potorium quoq. fuisse vas, nemo ignorat.*

i Sicut Cilicisēs. *Al. Silicisēs, Silicenses, Cilises, Cilicenses.*

k Mulgarium vas. *Quod Mulctra, & mulctrale, vel mulctrate. Sed Georg. 3. More patrum niuea implebūt mulgaria vaccæ, in codicibus antiquissimis legi admonuit Pierius, & eadem voce vsum ante Valgium. Sed nos antè casam tepidi mulgaria lactis.*

l Peluis. *Varr. lib. 4. Peluis à pedum lauatione, ve pedeluis.*

m & camaras expressis ad superiora aquis emundant. *Erant enim camera signis albario operè aliquantum eminentibus ornata, aut lacunaribus distincta, ea cum sordidata erant siphonibus emundabantur, quia propter altitudinem adiri alio pacto non poterant.*

De vasis olearijs. Cap. VII.

Hemicadium, a vas olearium.

b Scortea, vas olearium, eo quod sit ex corio, dictum.

Alabastrum, vas vnguentarium à lapide sui generis cognominatū, quem alabastritem vocant, qui incorrupta vnguenta conseruat.

Pyxides, vascula vnguentaria ex buxo facta. Nam quod nos buxum, Græci πύξον vocant.

c Lenticula, vasculum olearium ex ære, aut argēto factum à liniēdo dictum. His enim Reges, & sacerdotes linebantur.

a Cap. VII. Hemicadium. *vollux lib. 10. c. 20.*

b Scortea. *Festus, sive Paulus in voce Scorta. Omnia namq. ex pellib. facta scorta appellantur.*

c Lenticula. *Hierony Abachuc. 3. Lenticula vas fictile sic vocatur, id est, φακῶν, & lenticulam à lentis forma dictam*

dictam indicat Apuleius lib. 2. florid. ampullam oleariam, quã gestabat lenticulari forma; tereti ambitu, presula rotunditate. Aquarium quoq. vas utrumque fuisse videtur. Nam Reg. 1. c. 26. vbi David e Saulis tabernaculo hastram & q̄m̄ v̄d̄at̄ antiqua tralatio (quam citat Lucifer Corallitanus lib. 1. pro Athanasio) lentem aquam reddit.

De vasis coquinarijs. Cap. VIII.

OMnia vasa coquendi causa parata ^a Cocula dicuntur. Plautus: æneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.

Olla dicta, pro eo quod ebulliat in ea aqua igni subiecto, ut altius vapor emittatur. Vnde & bulla dicitur, quæ in aqua venti intus **B** spiritu sustentatur.

Patella, quasi patula. Est enim olla oris patentioribus.

Cacabus, & Cucuma à sono feruoris cognominantur. Hæc in Græcis & Latinis communia nomina habent, sed utrum Latini à Græcis, an Græci à Latinis hæc vocabula mutuarint, incertum est.

^b Lebetes, ænei sunt Græco sermone vocati, sunt enim ollæ minores in usum coquendi paratæ.

Sarrago, à strepitu soni vocata, quando in ea ardet oleum.

Tripedes appellatæ, quod tribus pedibus consistunt, has Græci tripodas vocant. **C**

^c Mola à rotunditate sui vocata, ut mala pomorum: sic & Græci.

Cribrum, quod ibi currat frumentum, quasi currifrum.

^d Rotabulum dictum à prouendo stercore, siue ignem, panis coquendi gratia.

^a Cap. VIII. Cocula. *Fest.* Cocula vasa ænea coctionibus apta. Alij dicunt ligna minuta quibus facile decoquantur obsonia.

^b Lebetes ærei sunt. *Seru. Æn. 3. ad v.* Dodoneosque lebetas, ollas æreas dixit.

^c Mola, ut mala pomorum. *Nempe μῆλον & μύλον confundit.*

^d Rotabulum. *f. o. l. Festus;* Rotabulum est, quo rustici in prouendo igne panis coquendi gratia utuntur. *Sed quod ad etymologiam attinet, nihil refert rotabulum: an rotabulum scribas, cum inf. c. 12. rotam à ruendo trahas. Gloss. Rotabulum ῥοτάλιον.* **D**

De vasis repositorijs. Cap. IX.

Gazophylacium, ^a arca est, vbi colliguntur in templo ea, quæ ad indigentiam pauperum mittuntur. Compositum est autem nomen ex lingua Persica, & Græca.

A ^b Gaza enim lingua Persarum thesaurus, *Φυλάξ* Græcè custodia interpretatur.

^c Arca dicta, quod arceat visum atque prohibeat. ^d Hinc & arcium: hinc & arcanum, id est secretum, vnde & cæteri arcentur,

Cibutum, Græcum nomen est, quod nos arcam dicimus.

Locus, ad aliquid ponendum in terra factus locus, seu ad vestes, vel pecuniam custodiendam, vnde & per diminutionem dicitur.

Mozicia, quasi modicia: vnde & modicum ^{z.} pro d. sicut solent Itali dicere ozie pro hodie.

Scrinia ---

Saccus, à saggio dictus, quod eo confuto efficiatur quasi sago.

Marsupium, sacculus nummorum, quem Græci *μάρσπιον* appellant. Quædam enim Græca nomina in Latinum paullo inflectuntur propter Romanum eloquium.

^e Sitarciæ nautarum sunt, ab eo quod sitæ sunt.

Inuolucrum dictum, quod aliquid in se teneat inuolutum.

^f Fiscus, sacculus est publicus, vnde & fiscella, & fiscinæ dicuntur: hunc habent exactores, & in eo mittunt debitum publicum, quod redditur regibus. Fiscus autem primæ positionis est, deriuatiuum fiscina, diminutiuum fiscella.

^g Canistrum fisis canis contextitur, vnde & nuncupatur. alij Græcum asserunt.

^h Cistella, à costis ex canna, vel ligno quibus contextitur nominata.

ⁱ Cophinus, vas ex virgulis aptum munda-re stercore, & terram portare. De quo dicit Psalmista pro Israël. Manus eius in cophino seruiert. ⁱ Dictus autem cophinus, quasi couus, quasi cauus.

^k Corbes dicta, quia curuatis virgis contextuntur.

^l Sporta, vel quod ex sparto fieri solet, vel quod exportet aliquid. (Sporta ab sparto dicta non ab exportando sicut quidam volunt. Prius enim de sparto fiebant.)

^a Cap. IX. Gazophylacium -- mittuntur. *Verba August. in ps. 63.*

^b Gaza n. lingua Pers. è *Seru. Æn. 1. & 5.*

^c Arca ab arcend. *Varro.* Arca quod arceantur res ab ea clausa.

^d hinc & arcium. *ἀρχεῖον* vocant Græci, vid. *Suid.*

^e Sitarciæ nautar. sunt. *Apuleius lib. 2. de asin.* Hæc enim sitarcia nauigiū Veneris indiget sola. *Sed extē-*

ditur ad alios, vt Reg. i. c. 9. panes defecerunt de Sitar-
cijijs nostris.

f filcus facculus--- dicuntur. Ex Augustin. in Psal-
mum 146.

g Canistrum--alij Græcum asserunt. Non malè. Nam
καλάστρον, aut etiam καλόστρον aucto re polluce dicitur.

h Cophinus vas ex virgulis. Al. virgultis.

i Dicitur autem cophinus q. couus. Notatio nata ex
scriptura Couinus per digamou.

k Corbes-- quia curuatis virg. Nisi ἀπό τοῦ κορ-
μῆ μαυῖς de quo Pollux lib. 10. c. 24.

l Sporta, vel quod ex sparto. Secunda interpretatio,
quæ priorē reformat, abest à quibusdam veteribus libris.
Alia vero, quæ in edis legitur de fructice sparto, allata huc
sunt, è lib. 17. c. 9.

De vasīs luminariū.

Cap. X.

A B^a igne colendo culinam, antiqui ap-
pellauerunt focum. Focus, quia Φῶς Græ-
cè, Latinè ignis est, vnde iuxta philosophos
quosdam cuncta procreantur. Et reuera si-
ne calore nihil nascitur, adeò, vt de Septen-
trione poëta dicat. ^b Sterili non quicquam
frigore gigni. ^c Varro autem focos ait dictos,
quod foueant ignes, nam ignis ipsa flam-
ma est. quicquid autem ignem fouet, focus
vocatur, seu ara sit, siue quid aliud in quo
ignis fouetur.

^d Lucerna à lychno dicta est, vnde & bre-
uis est lu, vt Iuuenalis, Dispositæ pinguem
nebulam vomuere lucernæ. Si enim à luce
diceretur, non staret versus. Lychnus au-
tem, quasi lucinius. Est enim cicendela lu-
cernæ.

Candelabrum à candelis dictum, quasi
candeliferum, quod candelam ferat.

Cereus per deriuationem cera à nomē
habet ex qua formatur, ^e de quo quidam,
Hic tibi nocturnos præstabo cereus ignes.

Subducta luce altera lux tibi sum.

^f Candela à candendo dicitur, eo quòd **D**
candendo deleatur.

Lacunaria, pendentia sunt lumina, quasi
lucanaria, id est, in aëre lucentia.

^g Funalia sunt, quæ intra cerā sunt, dicta
à funibus, quos ante vsum papyri cera cir-
cundatos habuere maiores, vnde & funera
dicuntur. Funalia ^h autē Græci scolaces di-
cunt, quod sint scolix, hoc est, intorti. Hos
Romani funes & funalia nominabant, ⁱ Fu-
nalia candelabra apud veteres extantes sti-
mulos habuerunt, aut vncos, quibus funi-
culi cera, vel huiusmodi alimento luminis

A obliti figebantur. Idē itaq. & stimuli præ-
acuti funalia dicebantur.

^k Lampas, flamma est in vertice lucens: di-
cta, quòd lambentis motū ostendere videa-
tur.

Fax dicta, quod focos faciat, cuius dimi-
nutiuum facula.

Laterna inde vocata, quod lucem inte-
rius habeat clausam. Fit enim ex vitro, intus
recluso lumine, vt venti flatus adire nō pos-
sit, & ad præbendum lumen facilè vbique
circumferatur.

B Lucubrum vocatum, quod luceat in vm-
bra. Est enim modicus ignis, qui solet ex te-
nui stuppa, cerâque formari.

^l Pyra est, quæ in modum aræ ex lignis
construi solet, vt ardeat. πῦρ enim ignis di-
citur. ^m Sed pyra est ipsa lignorum conge-
ries, cū nondum ardet: rokus est cū ar-
dere cœperit: bustum verò iam exustum vo-
catur.

ⁿ Pharos est turris maxima, quam Græ-
ci & Latini in commune ex ipsius rei vsu
pharum appellauerunt, eo quod flammarū
indicio longe videatur à nauigantibus, sicut
supra diximus, qualē Ptolomæus iuxta Ale-
xandriam construxisse octingentis talentis
traditur. Vfus eius est, nocturno nauiū cur-
sui ignes ostendere ad pronuntianda vada,

C portusque introitus, ne decepti tenebris na-
uigantes in scopulos incidant: nam Alexā-
dria fallacibus vadis insidiosos accessus ha-
bet. Hinc igitur in portibus machinas ad
prælucendi ministerium fabricatas pharos
dicunt. Nam Φῶς lux est. ὄρος visio dicitur,
vnde & lucifer Græcè Φωσφόρος appella-
tur.

^a Cap. X. Ab igni colendo culinam antiq. appel-
locum. Mendosè Codices omnes: Ab igni colendo, &
ligna. Varro apud Nonium lib. 1. de vita pop. Rom. Qua
sine sit antica, & postica in postica parte erat cu-
lina dicta ab eo, quòd ibi colebant ignem. Nequē
dubium quin Nonij verba hæc sint: Culinam veteres co-
quinam dixerunt, non vt nunc vulgus putat: culi-
nam scilicet. Nihil enim aliud propositum illi, quam vt te-
stimonij euincat, culinam dixisse veteres, non culinam. Erat
item culigna (vt ait Festus) vas potorium. Sed cur per
gn. culigna vas potorium potius, quam culina focus scribi-
tur, si Varronis etymologia credimus? Ego ita existimo culi-
nam verum prisicumque nomen extitisse, dictamque culi-
nam eam domus partem (quia, vt ait Varro, postica esset)
à posteriore parte animalis, sed mutasse priorem vocalem
veteres honestati seruientes; idque Varronem ipsum vidisse,
serioque dissimulasse, texisse etiam eleganti notatione eam fa-
ditatem, quæ verecundiores aures posset offendere, alioq. men-
tes abduxisse, functum ea in re magis philosophi, quam Gram-
matici

matici officio. Quod Isidorus quoque persapè facit. Ita verum quoque reperietur, quod voluit Nonius, colinam dixisse veteres. Illud magis reconditum, quod culinam vocari (ait Festus) locum, in quo epule in funere comburuntur.

b Sterili non quidquam frigore gigni. à Lucan. 4.
c Varro autem--quod foueant. Et Festus & Ovidius Fast. 8. At focus à flammis, & quod fouet omnia dictus.

d Lucerna à lychno--non staret versus. à Seruio Æn. 1. ad v. dependent lychni laq. aur.

e De quo quidam. Martial. 14. epig. 42. Hic tibi nocturnos præstabit cereus ignes, Subducta est puero namque lucerna tuo. Neque tamen Isidorianor. codicum consensio musare nos quidquam fuit, cum hæc quoque ferri possint.

f Candela--lacunaria. Leguntur hæc in aliquib. Gothicis, sed absunt à meliorib.

g Funalia--funera dicuntur. à Seru. ibid.

h Quod sint σκωλιαi, hoc est intorti. Vnde vulgo, antorchas.

i Funalia c. a. v. e. st. h. aut vnc. Funus (ait Don. in And.) à funalib. dictum est, & vncis, vel cuneis candelabor. quib. delibuti funes, aut cerei fomites infiguntur.

k Lampas--quod lambentis motu. Respexit (credo) ad Virgilij verba, lambeere flamma comas. Cum aliqui vocem esse Græcam constaret.

l Pyra--sole. à Seru. Æn. 6. aramq. sepulcri.

m Sed pyra est ipsa ling. cong.--exultum vocant. Ex eod. Æn. 11. ad v. constituere pyras.

n Pharus est turris, &c. Ead. sup. lib. 1. c. 2. ex Hege-sipp. Plin. & Solin.

o δπος visio. ó γαρος potius.

De lectis et sellis. Cap. XI.

Lecticæ à lectis herbis vocatæ.

Stratus à sternendo dictus, quasi storiatus. In ijs solis antiqui ad dormiendum accubabant: nondum lanæis stramentis reptis.

Storia, quod sit terra strata.

b Cama, est breuis & circa terram. b Græci enim χαμαι breue dicunt.

Cubile, est cubandi locus.

c Grabatum Græcum est.

Baionola, est lectus, qui in itinere baiulatur à baiulando, id est, deportando.

Pulvinar, lectus diuitum est, inde & pulvillus.

d Spingæ sunt, in quibus sunt spingatæ effigies, quos nos gryphos dicimus.

e Punicani lecti, parui & humiles, primum à Carthagine aduecti, & inde nominati.

f Lecticæ, siue plutei, lecti, de quibus Rutilius Rufus de vita Scipionis, Primum inquit contra consuetudinem Imperatorum ipse pro lectis lecticis utebatur.

g Sponda autem, exterior pars lecti, pluteus interior.

h Geniales lecti, proprie sunt qui sternuntur puellis nubentibus, dicti à generandis liberis.

i Cunabula, sunt lectuli, in quibus infantes iacere consueuerunt, dicta quod partui adhibeantur, quasi cynabula: nam κύειν est Græcè eniri.

k Pheretrum dicitur, quod in eo mortui deferantur, & est Græcū nomen. Nam Φέρετρον dicitur, ἀπὸ τοῦ Φέρεω, id est, à ferendo: nam Latine Capulus dicitur quod super capita hominum feratur, sic Plautus. Capularis senex, id est, vicinus capulo.

l Scamna sunt, quæ altioribus lectis apponuntur dicta à scandendo. Hinc & scabelli, qui lectis paruis vel sellis ob ascensum apponuntur, Scabellum autem, & suppedaneum dicitur. Nam quod Græci dicunt ὑπὸ πὸ δίων, dixerunt Latini scabellum, & alij dixerunt suppedaneum: quod sub pedibus sit.

m Scanilia, gradus sunt, vbi honorati in sedibus hærent.

Sedes dictæ, quod apud veteres Romanos non erat vsus accubendi, vnde & confidere dicebantur. Postea, vt Varro ait de vita populi Romani, n Viri discumbere cœperunt, mulieres sedere, quia turpis visus est in muliere accubitus. Sedes singulari numero proprie regni est, qui Græcè θρόνος dicitur.

Subsellia verò cæterorum, ° cathedræ doctorum.

Solum, in quo Rex sedet propter tutelam corporis sui, secundum quosdam à soliditate dictum, quasi solidum: secundum alios per antistichon, quasi sodium, à sedendo. Vnde & sella, quasi sêda, dicta est, & subsellia quasi subfedia.

Sellæ curules erant, in quibus magistratus sedentes iura reddebant. Dictæ autem curules, quia apud veteres Prætores & Cōsules propter itineris longinquitatem curru ad forum prouehantur: sellæ autem, quæ post eos vehantur, quibus sedentes dicere iura solebant à curru curules sellæ sunt nominatæ.

q Tripodes, scamelli sunt, habentes tres pedes, sed & candelabra tripoda sunt, quia similiter habent tres pedes.

Cap. XI. Lecticæ à lectis herb. Lectica quod legebant, vnde eam facerent, strameta, atque herbas ait Varro. Festus: lectus dictus vel à collectis folijs

ad cubitandum, &c.

b Græci. n. χαμαι breue dicunt. *Idem lib. 12. c. 1.* Camelis caussa nomen dedit seu quod quando onerantur, vt breuiore, & humiliore fiant, accubant, quia Græci χαμαι hūmile, & breue dicunt.

c Grabatum Græcum. κραββατον.

d Spingæ in quib. sunt spingatæ. *Spingæ spingatæ legebat Chacon. Videndū an ab sphingis de quib. lib. 12. c. 2.* Sphingæ villosæ sunt comis.

e Punicani lecti. *De quib. Cic. pro Muræ. & Valer. lib. 9. c. 3. & Senec. ep. 96.*

f Rutilius Rufus de vita Scip. *Cuius Appianus meminit in lib. de bell. Hisp. ὁ ῥετιλιος ῥεσον συστράφεια τῶν ἰ τῶν ἐργῶν τότε χιλιαρχία.* *Cic. in Bruto.* Memoria teno Smyrnæ ex P. Rutilio Rufo audiuisse, cum diceret adolescentulo se accidisse, vt ex s. c. P. Scipio, & D. Brutus (vt opinor) cos. de re atroci magna, quarerent, &c.

g Sponda autem exterior pars lecti. *Rectè. Nam quod Cesar à Dolabella (vt ait Sueton. in Iulio) interior sponda regia lectica dictus sit, maledictum vehementius facit.*

h Geniales lecti. *Ead. sup. lib. 8. c. vltim.*

i Cunabula--eniti. *è Seru. Eclog. 4.*

k Pheretrum--vicinus capulo. *Ex eod. Æn. 1. quare illud quod super capita hominum feratur, aliena ducebat Chacon. neq. id mihi dubium, cum præsertim addat Seruius. & dictus capulus quod corpus capiat. Festus quoque Capulum à capiendo.*

l Scamna--Scabell. *Varro. lib. 4. quo simplici scansione scandebant in lectum non altum, scabellum: in altiore, scamnum.*

m Scansilia--in sedib. hærent. *Al. in ædib. hærent.*

n Viri discumbere cœper--mulieres sedere. *Valer. Max. lib. 2. c. 1. fœminæ cum viris cubantib. sedentes cœnitabant.*

o Cathedra doctorum. *Cassiod. in ps. 1. Cathedra propriè doctorib. datur.*

p Solium--dicta est. *è duob. Seruij locis. Æn. 1. & 7.*

q Tripodes scamnelli. *Sic apud Vitruu. lib. 3. c. 3. & lib. 5. cap. 9. in vulgatis tamen exemplarib. scamilli, qui in alijs scabelli, & scamnuli.*

De vehiculis. Cap. XII.

CARRUM à cardine rotarum dictum: vnde & currus dicti quod rotas habere videntur.

Rota autem dicta, quod ruat, & rotudum à rota vocatum.

Rheda, genus vehiculi quattuor rotarum. Has antiqui retas dicebant propterea quod haberent rotas.

a Carpentum, pompaticum vehiculi genus, quasi carrum pompaticum.

b Plaustrum, vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferuntur. Et dictum plaustrum, quia voluitur, quasi diceret pilastrum.

c Caracutium, vehiculum altissimarum rotarum, quasi carrum acutum.

Ad Capfus, carruca vndique contexta, quasi capsa.

e Pilentum, vel Petoritum, contexta quattuor rotarum vehicula, quibus matronæ olim utebantur: Virgilius, Pilentis matres in mollibus. Horatius, Plures calones atque caballi Pascendi, ducenda petorita. Erant autem antea pilenta veneti coloris, non vt nunc sunt ruffati, quibus nisi castæ matronæ vti non poterant, sicut nec vittis.

f Basterna, vehiculum itineris, quasi viæ sternax, mollibus stramentis composita, à duobus animalibus deportata.

B **a** Cap. XII. Carpentum--q. carrum pompatic. *Ouid. Nam prius Ausonias matres carpenta vehabant: Hæc quoque ab Euandri dicta parente reorè Vt sit Carpentum, quasi Carmentum, à Carmenta Euandri matre.*

b Plaustrum q. pilastrum. *Varro: Plaustrum quod ex omni parte palam est, vel potius à palando hoc est extendendo.*

c Caracutium. *Gotth. On. colleg. carrucium, idem à nostris carricoche dicitur.*

d Capsum. *Vtitur hac voce Festus in Floxemo. Gloss. Capsum κλίδιον.*

e Pilentum. *è Seru. Æn. 8.*

f Basterna. *Meminit huius etiam Hieronym. Is. 66.*

De reliquis, quæ in usu habentur.

Cap. XIII.

BACULUS, à Baccho repertore vitis fertur inuentus, quo homines moti vino inniterentur. Sicut autem à Baccho baculus, ita à baculo bacillus per diminutionem.

a Fustes, quod præfixi in terram stent, quos rustici palos vocant, quibus iuvenes pro criminibus feriuntur.

b Vectes dicti, quod manibus vectentur: vnde ostia saxaq. velluntur.

D **c** Forfices, secundum etymologiam si à filo dicuntur f. ponitur, vt forfices, quæ sunt sartorum: si à pilo per p. vt forpiceps, quæ sunt tonforum: si ab accipiendo per c. vt forcipes, eo quod formum capiant, quæ sunt fabrorum. Formum enim dixerunt antiqui calidum: vnde & formosus.

Nouacula, eò quod innouat faciem.

Pecten dictus, eò quod pexos capillos faciat atque compositos.

d Calamistrum, est acus, quæ calefacta & adhibita calefacit & intorquet capillos. Vnde & calamistrati appellantur, qui comam torquent.

Clavis

Clavis dicta quod claudat & aperiat. A
 • Catenatum quod capiendo teneat.

Horologium, quòd ibi horas legamus, id est, colligamus. Est enim in solarijs positum, vbi à clauo per lineas currit vmbra, vt quantumque diei horam ostendat.

• Cap. XIII. Fustes dicti q. stent. *Sup. lib. 5. cap. 27.*
 Fustes quod præfixi in fossis stent.

• Velves. *Eadem lib. 5. c. 27.*

• Forcipes secundum etymolog. *Vel. Longus in libro de orthograph.* Sed quæstio est in loquendo, vt forcipēs, & forcipes, & arcesso, & accerso. His enim minimū erit dignoscere quomodo dicantur. Proinde ac dixerò, scribes mihi, quibus tamen adnotauimus veteres per transmutationem syllabæ forcipes dixisse. Nam & Virgilius, versantque tenaci forcipe massam. Forcipes dicimus ab eo quod formum capiunt, id est, calidum.

• Calamistrum. è *Seru. Æn. 12. ad v. crines vibratos calido ferro.*

• Catenatum. *Quod nos candado.*

De instrumentis rusticis. Cap. XIII.

Vomer dictus quòd vi humum eruat, seu ab euomendo terrā. De quo Lucretius: vncus aratri Ferreus, occultò decrescit vomer in aruis. ^b Sumitque per detrimenta fulgorem.

Aratrum, ab arando terram vocatum, quasi araterrium.

• Buris, est curuamentum aratri, dictum quasi *Bovis spæ*, quod sit in similitudinē caudæ bouis.

• Dentale, est aratri pars prima, in quo vomer inducitur, quasi dens.

Cultelli, à cultura dicti, eò quòd ex ipsis putatione veteres in arbore utebantur & vite, priusquam falces essent repertæ.

• Falx est, qua arbores putantur & vites. Dictæ autem sunt falces. ^f quòd his primum milites herbam filicē solebant abscondere. & vnde est illud. Pax me certa ducis placidos curuauit in vsus. Agricola nunc sum, militis ante fui.

Falcastrū, à similitudine falcis vocatum. Est autem ferramentum curuum cum manubrio longo, ad densitatem veprium succidendam. Hi & ^b Runcones dicti, quibus vepres secantur, à runcando dicti.

Serrula, est prætenuis lamina ferri, dentium mordacitate ressecans arbores seu ramos.

• Rastra quoque aut à radendo terram, aut à raritate dentium dicta.

Ligones, quòd terram leuent, quasi leuones.

• Scudicia dicta, eo quòd circa codicem terram aperiat, & quamuis eius vsus in reliquis operibus habeatur, nomen tamen ex caudice retinet. Hanc alij generaliter Fossorium vocant, quòd foueam faciat, quasi fouessorium.

• Sarculi sunt, vel simplices, vel bicornes.

• Pastinū, vocant agricolæ ferramentum bifurcum, quo semina panguntur. Vnde etiam repastinari dictæ sunt vineæ veteres, quæ refodiuntur.

• Cylindrus, lapis est teres in modum cōlūnæ, qui à volubilitate nomen accepit: de quo Virgilius, Area cū primis ingenti æquāda cylindro, Et vertenda manu.

• Tribula, genus vehiculi, vnde teruntur frumenta, & ob hoc ita vocatur.

• Pala, quæ ventilabrum vulgo dicitur, à ventilandis paleis nominata.

• Furcillæ dictæ, eo quòd ijs frumenta, cilluntur, id est, mouentur. Vnde & oscilla dicta ab eo quòd cillantur, hoc est moueantur ora. Nam cillere est mouere.

• Tesseræ sunt, quibus frumentorum numerus designatur.

• Trapetum, mola oliuaria.

• Prelum, trabes quo vna calcata premittur, à premendo vocatum, quasi pressorium.

• Prelum, quo premitur oleum.

• Lacus, quo liquatū profluit, & quo ab vuis vel oliuis torquendo oleū, vinūmq. exigitur.

• Verennes à vehere, id est, exportare nominatæ.

• Qualus, per quem mustū fluit, à colando dictus.

• Fisculum quasi fisculum, à colando oleum dictum, vel quasi fiscella olei.

• Cap. XIII. Vomer-- seu ab euomendo terr. *Varro:* Aratrum quod arauit terram, eius ferrum vomer quod vomit eo plus terram.

• Sumitq. per detrimenta fulgorem. *f. nitorē respexit fortasse ad Virgilij verba;* & sulco attritus splendescere vomer.

• Buris-- cauda bouis. è *Seru. Georg. 1.*

• Dentale. *Ex eod. nisi quod illic inducitur, non includitur.*

Falx est. *Pallad. lib. 1. c. vlt.* Falces putatorias quib. in arbore vtuntur, & vite.

• Quod hac primum milites. *Vocem milites reijciat Chacon tanquam è Martiali versu acceptam, cum Palladius, cuius hæc sunt, militum non meminerit. Ille. n. Item (inquit) falciculas breuissimas, quibus filicem solemus abscondere. Falcis vero vocem è Syriaca Palca fluxisse*

fruxisse eruditissimas vir existimat.

s Vnde est illud: Pax me certa. *Martial. in apophor.*

b Hi & Runcones. *Pallad. ibid.* Runcones quib. vepreta persequimur.

i Raltra. *è Seru. Georg. 1.*

k Scandicia. *Quam nos fortasse escoda vocamus.*

l Sarculi vel simpl. vel bicorn. *Ex Pallad. ibid.*

m Pastinum -- refodiuntur. *è Columell. libro. 3. c. 18.*

n Cylindrus Jap. *è Seru.*

o Tribula. *Ex eodem.*

p Pala *Vtuntur hac voce Tertull. Cypr. Hieron. & August.*

q Furcilla. *è Seru. Georg. 2.*

r Tesseræ sunt quib. frum. num. design. *Seru. Georg. 1.* aut numeros impresit aceruis, id est, aut characteres facit, quib. pecora signantur, aut tesseras quibus frumentorum numerus designatur. Nam numeros pro litteris posuit, quibus numeri continentur.

s Trapedum, mola oleæ. *Ex eod. Georg. 2.*

t Prelum. *Ex eod.*

v Qualus. *Ex eod.*

x Filclum. *Aut hic fiscellum, aut apud Columell. libro 12. c. 38. filclum, legat.*

De instrumentis hortorum. Cap. XV.

Rota ^a dicta, quod quasi ruat. Est enim machina, de qua à flumine aqua extrahitur. *Lucretius. Vt fluuios versare rotas, atque haustra videmus.*

^b Haustra autem, id est rota, ab hauriendo aquas dicta.

Girgillus, quod in gyrum vertatur. Est enim lignum in ^c transuersa pertica mobile, ex quo funis cum situla vel vtre in puteum demittitur hauriendæ aquæ causa.

^d Telonem hortulani vocant, lignum longum, quo hauriunt aquas. Et dictus telon à longitudine *τέλον* enim Græcè dicitur quid quid longum est. ^e Vnde & mustela vocata, quasi mus longus. Hoc instrumentum Hispani Ciconiam dicunt, quod imitetur eiusdem nominis auem, leuantem, ac deponentem rostrum, dum clangit.

^f Hama. ---

Lupus, qui & Canicula, ferreus harpax, quia, si quid in puteum decedit, rapit & extrahit: vnde & nomē accepit. Harpax enim dictus, quia arripit. *ἀρπάζει* enim Græcè rapere est.

^a Cap. XV. Rota. *Vid. Vitruu. lib. 10. c. 11.*

^b Haustra. *Nom. haustra proprie rotarum dicuntur, sicuti Græcè ἀστρα.*

^c In transuersa pertica, *Al. parte.*

^d Telonem hortulani vocant. *Ita scripsisse Isidorum arguit etymologia. sed tollenonem dixisse debuit. Festus Tol-*

A leno genus machinæ, qua trahitur aqua, alteram partem prægrauante pondere, dictus à tollendo. *Vxantur hac voce Liuius, Plin. Vegetius.*

^e Vnde & mustella quæ mus longus. *Verba sunt seru.*

^f Hama --- *Ferramentum aduncum ad coercenda incendia. Plin. ep. 250. Et alioqui nullus vsquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. Et Paul. c. 3. D. de off. pref. Vig. Sciendum est autem prefectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare calciam cum hamis, & dolabris. Et Vlp. c. 12. D. de fund. inst.*

De instrumentis equorum. Cap. XVI.

Phaleræ, ^a ornamenta equorum sunt, & est sermo Græcus.

Fræna dicta, quod equos fremere cogant, vel quod hæc equi frendant, id est, impriant dentibus, & obmordeant. Vnde & nefrendes dicti, adhuc lactentes porculi, quod nondum aliquid frendant, id est, comminuant dentibus. ^b Hinc & faba fræna quæ molita est.

^c Lupata, sunt fræni asperrimi. Dicti autem lupata à lupinis dētibus: qui inæquales sunt: vnde etiam eorum morsus vehementer obest.

Chamus. ---

Habenæ, ab habendo dictæ quod ijs equos habeamus, hoc est teneamus: vnde & equi habiles dicti. ^d Hæc & Retinacula à retinendo.

Lora. ---

Capistrum, à capite iumentorum dictum.

Sella à sedendo, quasi sedda.

^e Antella, quasi ante sellā, sicut & postella, quasi post sellam.

^f Cingulum hominum, generis neutri est, nam animalium genere fœminino dicimus has cingulas.

Sagma, quæ corruptè vulgo dicitur salma, à stratu sagorum vocatur. Vnde & g caballus sagmarius, mula sagmaria.

D Capulum, funis, à capiendo, quod eo indomita iumenta comprehendantur.

Calcaria dicta, quia in calce hominis ligantur, id est, in pedis posteriore parte, ad stimulandos equos, quibus aut pugnandū est, aut currendum, propter pigritiam animalium, aut timorem. Nam ex timore stimuli nuncupati, licet sint & libidinis stimuli.

Strigiles nuncupati à tergeudo, quod ijs equi tergantur.

Character, est ferrū calorum, quo notæ pecudibus inuruntur. *Χαράκτηρ* autē Græcè, Latine forma dicitur.

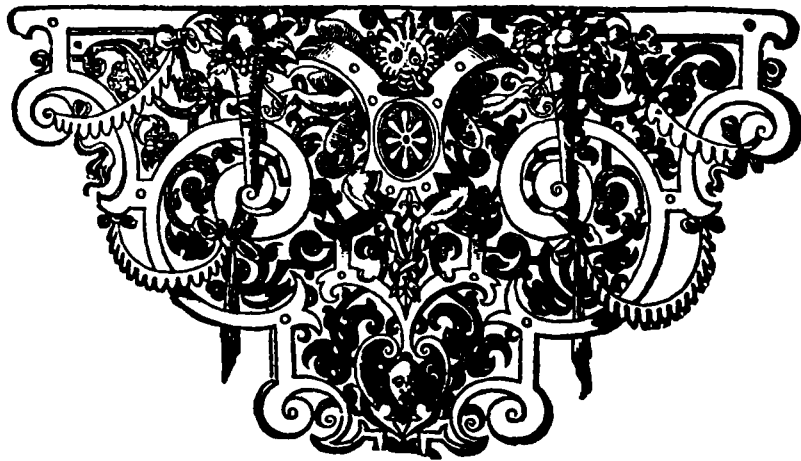
Caute-

Cauterium dictum, quasi cauturium, quòd vrat, & prouida sit in eum, seueráque cautio, vt dum videtur cuius sit, auaritia refrēnetur. Quòd interdū pro signo, interdū pro cura adhibetur, vt vis morbi ignis ardore siccetur.

- Cap. XVI. Phaler. Græcus serm. è *Seru. Æn. 9.*
- ↳ Hinc & faba fressa. *Fess.* Frenere est frangere, vnde est faba fressa, vnde & dentib. dicimus frenere. *Gloss.* Faba frensa.

- Lupata. è *Seru. Georg. 3.*
- ↳ Hæc & retinacula. *respexit ad Maronis verba, & frustra retinacula tendens, Georg. 1.*
- Antella--Postella. *Lege Antillena & Postillena in uitis libris omnib. Nam vitium proculdubio natum ex notationib. Gloss. Antillena εἰς ἔρηρ. Postillena verò etiam legitur in Casina Plauti.*
- ↳ Cingulum hogn--cingulis. è *Seru. Æn. 9.*
- ↳ Caballus sagmarius--mula sagmaria. *Eod. modo legendum apud Seru. Æn. 1. ad illud : fertisq. recentib. halant. non saginarius. Vid. Suid. in σάγμα.*

F I N I S.

DIVISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DIFFERENTIARVM sive de proprietate sermonum.

LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

Isidorus Lectori Salutem.

Perique veterum sermonum differentias distinguere studuerūt, subtilius inter verba & verba aliquid indagantes. ^a Poëtæ autem ^b gentiles necessitate metrica, cōfuderunt sermonum ^c proprietates. Sicq. ex his consuetudo obtinuit, pleraq. ab ^d auctoribus indifferenter accipi, quæ quidem quamuis similia videantur: quadam tamen propria inter se origine distinguuntur. De his apud Latinos Cato primus scripsit, ad cuius exemplum, ipse paucissimas partim edidi, partim ex auctorū libris deprompsi: tibiq. Lector, pro ^e delectatione subnotaui.

^a *Seruius ad ill. 1. Ænei.* nemora inter frondea. ^b *Aliās Gentilium.* ^c *Al. proprietatem.* ^d *Al. auctoritatibus.* ^e *Al. pro delectatione legentium.*

De litera A.

1 Inter Aptum, & Utile ^a: Aptum ad rēpus: Utile ad perpetuum.

2 Inter Amicum, & Socium: Amicus cōstat affectu: Socius re: quia consortio constat.

3 Inter Arrogantem, & Abrogantem: Arrogans, superbus: Abrogans, humilis. Arrogans assumit sibi fiduciā: Abrogans demit, id est, negans.

4 Inter Auarum, & Cupidum: ^b Auarus est, qui ^c suo non vtitur: Cupidus, qui aliena desiderat.

5 Inter ^d Amorem, & Cupidinem: Aliud ^B est, inquit Cato, Philippe, Amor lōgè, aliudque Cupido. Accessit illicò alter, vbi alter recessit: alter bonus, alter malus. Alij verius, Amorem & bonū dixerūt, & malū: Cupidinem semper malum. ^e Amoris quadripartita differentia est. Est enim iustus Amor, pius, crudelis, obscœnus. Iustus amor est vxorum, pius filiorum, crudelis cōtra naturam, vt Pasiphaë, obscœnus meretricum.

6 Inter Auspicia, & Auguria: Auspicia sunt, ^f quæ inchoantur, & vltro veniunt: Auguria, quæ ^g cōsulantur, & cōsequuntur.

7 Inter Argumentum, & Argumentatio-

A nem: Argumentum est, quod in principio libri breuiter causam pandit: Argumentatio est, quæ in disputatione fidem ^h assertionibus facit.

8 Inter Artem, & Artificium: Ars est natura liberalis: Artificium verò ⁱ gestum manibus constat.

9 Inter Absconditū, & Absconsum. Absconsum est, cuiuslibet arte celatū: Absconditum verò, naturaliter abditum. Conditū est enim, non consum. Inde & consuere dicitur, quando ^k rupta atq. aperta quæque ^l texuntur. Porro ^m occultum ab occulendo, id est, claudendo, dictū. ⁿ Arcanum verò ab arca, vel ab arcendo: eò quòd ab eo omnes arceantur, id est, prohibeantur. ^o Inde & Arces dicuntur, à quibus arceantur hostes. Inde & ^p Arca, eò quòd arceat ^q furē. Inde & ^r Arcus, eò quòd arceat aduersariū.

10 Inter Ante, & Antea: Ante locum significat, & personam: Antea tantum tēpus.

11 ^s Inter Accubuit, & Recubuit hæc differentia est: Accubuit in triclinio conuiuia: Recubuit in cubiculo dominus: Decubuit languidus. Accubare enim est corpore toto: adcumbere cubito.

12 Inter Abscedit, & Discedit. Abscedit, quod à parte qualibet se subtrahit. Quod

AA vcrò

LIBROS
DEL DR.
MARGO

verò à medio diuiditur, Discedit.

13 Inter Adulterium, & Fornicationem: quòd ^c Adulteriù est, alienã vxorẽ appetere. Fornicatio verò nõ est adulteratio matri monij fœderis, sed cù alijs solutis mœchari.

14 Inter Altum, & Excelsum, Sublime, & Arduum: ^u Altum, ex superiori parte, & inferiori est: Excelsum, ex superiori tantum: ^x Sublime, excelsum est, cum aliqua dignitate: ^y Arduum, excelsum est cum aliqua difficultate. Item altus puteus, murus excelsus. Summa videbis in excelso; ima in alto.

15 Inter ^z Adnifum, Innixum, Subnixum, & Obnixum: Adnifum, ^a conantem ad aliquid: Innixum ^b innitentem in aliquid: vt si quis baculo innitatur, aut columnæ. Subnixum verò instructum aliquo consilio, aut suffultum ex omni parte: ^c Obnixum autẽ obstinatum, vel ^d perseuerantem.

16 Inter Alloqui, ^e Obloqui, Eloqui: Alloqui, hortantis & iubentis. Obloqui, obtrectantis, Eloqui oratoris.

17 Inter ^f Amare, & Diligere putat differre Cicero: Sæpiusq. sic vtitur, vt distinguat, atq. amare ponat pro ardentè amare; at diligere pro leuius amare. Sicut in Epistolis ad Brutũ: Vale, inquit, & nos amare; si id ^g maius est, ^h dilige. Et rursus: sic igitur facies, me aut amabis; aut, quo contentus sum, diliges. Item ⁱ ad Dolabellam: Quis erat qui putaret, ad eum amorẽ, quẽ erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, vt mihi nunc deniq; amare videat; antea dilexissẽ. Alij dixerũt amare nobis naturaliter insitum; ^k diligere verò electione.

18 Inter Abijcere, & Projicere distat: quòd enim in despectione est, & neglectum, abijcitur. Quod verò foris est penitus à salute, & à beatitudine alienum, hoc projicitur. ^l Projicere autẽ dictũ, quasi porro abijcere.

19 ^m Inter Arguere, & Coarguere: Coarguere est coercere & compescere: Arguere modò accusare, modò aliquid ostendere, & patefacere est. Virg. ⁿ Degeneres animos timor arguit. Vnde & Argumenta dicuntur, quæ causam ^o ostendunt.

20 Inter Adlidere, & Elidere: Adliditur quis proximè: Eliditur longè.

21 Inter Aspicere, ^p & Respicere, &c. Aspicimus ante nos; Respicimus retrò; Suspiciamus sursum; Despicimus deorsum; Inspiciamus introrsum: ^q Prospiciamus longè: Cõspiciamus circumquaque. Item Aspicimus

A præsentia: Respicimus præterita: Prospiciamus futura. Qui autem in dexteram læuamq. se conuertit, hæc adspicit, non aspicit. ^r Notandum sanè, ^s quòd si & despicens dixerimus, ^t nonnunquam diligenter ^u inquirere significamus. Item ^x Circuminspicere, ^y quæ nec cernere possis. Nam ^z Circuminspicere, est quærere.

22 Inter Adtendere, & Intendere: Adtendere aspicere est: ^a Intendere verò criminari, aut ad cædem, aut ad iniuriam: ^b Perratò tamen in bono est.

23 Inter Audire, & Exaudire: quòd tam boni, quàm mali Audiuntur: Exaudiuntur tantum boni.

24 Inter ^c Adolescere, & Inolescere: Adolescere augmenti est: Inolescere ^d consuescere.

25 Inter ^e Adnuntiatum, ^f Nuntiatum, ^g & Denuntiatum: Adnuntiatum de futuro: ^h Nuntiatum de longinquo: Denuntiatum ⁱ de præsentia: Renuntiatum de excusando, & repudiando.

26 Inter Aduocatur, Inuocatur, & Euocatur: ^k Aduocatur, daturus patrocinium: Inuocatur, præstiturus auxilium: Euocatur ^l præbiturus obsequium.

27 Inter ^m Abducitur, Perducitur, & Deducitur: Abducitur quis ad rem inhonestã: Perducitur ad ⁿ studia: Deducitur ad honorẽ.

28 Inter Adficimur, ^o & Afficimur: ⁱ Adficimur honore: ^q Afficimur iniuria.

29 Inter ^r Aduersum te, & Aduersus te: Aduersum te, aduersarius: Aduersus te, imitator.

30 Inter ^s Alterũ, & Alium: Alter de duobus dicitur: Alius de multis. Alter enim sine vno esse non potest.

31 ^t Inter ^u Apparet, & Paret: ^x Apparet qui videtur, ^y Paret, qui obsequitur: ^z nõ regulæ ratione, sed discernendi intellectus gratia.

32 Inter ^a Aditum, & Ostium: Aditus quibus ^b admittitur: Ostium, quo ^c excluditur.

33 Inter Arbitrum, & Iudicem: Arbitrator ex voluntate fit: ^d Iudex ex lege.

34 Inter Aduenam, & Conuenam: ^e Aduenæ de vno loco venientes: Conuenæ de diuersis.

35 Inter Albũ, & Candidum: ^f Albũ natura: Candidũ studio siue cura: Albos ergo capillos, ceram candidam dicimus. ^g Itẽ Candidũ est quadam ^h nitenti luce perfusum: Albũ verò quòd Auroræ cõstat esse vicinũ.

36 Inter Albentem, & Albescentem: Albescentem

- bentem dicimus eum, qui iam ⁱ Albatu: Albescentem, eum qui incipit.
- 37 Inter Animum, & Animam hoc interest: quod ^k Animus consilij est: Anima vitæ. Ista semper eadem est: ille pro affectu mutatur. Item mentem antiqui ab animo separauerunt: Mentem, vt sciat: Animū verò vt velit aut possit discere: ^l Præterea nonnunquam & Animus pro viribus ponitur.
- 38 Inter Aluum, & Ventrem, & ^m Vterū: Aluus interius receptaculum cibi est, quofordes defluunt: Vt Sallust. ⁿ Simulans filium aluum purgari: Venter est aspectus ipsius partis extrinsecus, vt Iuuenalis: Montani quoq; venter adest. Vterus autem propriè prægnantis est. Sed & hoc à Poëtis metri necessitate variatur.
- 39 Inter Arma, & Tela: ^o Arma sunt, quibus ^p defendimur: ^q Tela, quæ ^r mittimus. Item Arma belli sunt: Armamenta nauium.
- 40 Inter ^r Alluuium, & Colluuium: Alluuium consumptio est riparum ex aquis: Colluuium autem congregatio sordium: quæ fit à fluxione multa.
- 41 Inter ^t Aquatum, & Aquosum: Aquatam portionem rectè dicimus: ^v Aquosum locum, qui ex se aquam fundit. Ita & meracam portionem, merosum autem vinum appellamus.
- 42 Inter Apricum, & Opacum: Apricum ^{contrarium} ^x est Opaco: quasi apertum cælo vel soli ^y sine horrore frigoris. Et est Apricum, ^z quasi ^a sine flatu & frigore. Hinc & Africam dici quidam existimant, quasi Apricam. At contra ^b Opacum condensum est, & umbrosum: ^c sicut & Amœnum. ^d Amœna autem dicta eò quòd amentur.
- 43 Inter ^e Acerbum, & Aceruū: Aceruus per duas vv. scribitur & significat ^f molem. Acerbus per b. scriptus, significat immaturum.
- 44 Inter ^g Arbos, & Arbor: Arbor interdum & sine fructu: Arbos verò non nisi fructifera. Similiter Sylua, & Nemus: Sylua interdum est fructuosa: Nemus verò arbores umbrosæ & infructuosæ intelliguntur.
- 45 Inter Acerbum, & Immaturū: Acerbū est longè à maturitate positum: Immaturū verò proximum maturitati.
- 46 Inter ^h Auenā, & Habenā: Avena per v. litterā herba est: Habena per b. litteram lorum est. Habenas autem ab habendo dictas putāt: quòd his equos habemus, hoc est tenemus, vnde & equi habiles dicti.
- 47 Inter Auem, & Volucré: Aues dicimus, quæ per aëra ⁱ leuibus volitant ^k pinnis: Volucres autem non solum aues vocamus, sed quadrupedes nimia pernitate currentes: sed tamen cum adiectione: vt puta volucré equum, volucrem tigridem. Vt est illud Pacuij: ^l Volucris currit axe quadriga. ^m Nā & sagittæ volucres dicuntur: quòd his ⁿ pinnae conglutinantur. Nam sine adiectione tantum alitem sonat.
- 48 Inter ^o Anguem, Serpentem, & Draconem: In mari Angues: in terra Serpentes: in templo Dracones. Vt Virgilius -- Tranquilla per alta angues -- & paulò post. -- serpens amplexus vterque. Item: -- Delubra ad summa dracones.
- 49 Inter Aureum, & Auratum: Aureum auro factum: Auratum ex alia materia factum, & mixtum auro operitur.
- 50 Inter Animalia, & Animantia: ^p Animalia sunt, quæ habent animā: Animantia tantum ad animos pertinent.
- 51 Inter Austrum, & Ostrum: Austrum ventum significat: Ostrum verò purpuram.
- 52 Inter Annuit, & Abnuit: ^q Annuit cōsentit: ^r Abnuit denegat.
- 53 Inter Æs, & Es: Æs metalli materia: Es verò verbum est.
- 54 Inter Animum, & Animam: Anima sine differentia: Animus verò varius est: ^t quòd Animo sapimus: Anima, qua viuimus.
- 55 Inter ^t Ad, & At: Ad præpositio est: At verò coniunctio.
- 56 Inter Adiuro, & Abiuro: A diuro rogo, Abiuro nego.
- 57 Inter ^u Apud, & Penes: quòd Apud tunc dico, quum aliquam partem omnem significo. Nam Penes possessionē significat: Apud autem quasi corpus & librum; non ^x possessio. Dicimus autem, apud te habeo argentum meū, non penes te: quæ ergo redduntur apud te habeo, quæ possidentur, penes te habeo.
- 58 Inter Amburere, & Comburere, & Sepelire: Comburere est igni dare: Amburere ex vtrâque adurere: ^y Vtere est igni adurere penitus, & ad medullam ignem sentire. ^z Sepelire est sepulcro cingere, vel corpus humo tegere & ossa. Inde Virgilius: ^a Corpus humo patiare tegi, ^b Aut si qua id fortuna vetabit, Absenti ferat inferias, decoratq; sepulcro.
- 59 Inter Audacem, & Temerarium: ^c Audax

dax non timet: Temerarius non æstimat A
periculum.

60 Inter Ad forum ire, & In forum ire: Ad
forum, significatur aliquis locus, in quem
imus: In forum, in ipsum forum.

61 Inter Afrum, & Africum, & Africanū:
Afrum dicimus ciuem: Africum ventum:
Africanum negotiatorem.

62 Inter Agnoscere, & Cognoscere: d
Agnoscimus notos: Cognoscimus ignotos.

63 Inter e Auferre, Adimere, & Eripere:
Auferimus rem, quā dedimus: Adimimus f
ius: Eripimus, quod ab s aliquo rapimus.

64 Inter Agere causam, & Dicere: quod
Agit patronus: Dicit reus.

65 Inter Aquam, & Vndam: Vnda semper
in motu est: Aqua verò stativa. Porrò im-
bres nubium sunt: Latices fontium. Nam
latex propriè liquor fontis est: & dictus,
quòd in venis terræ lateat.

66 Inter Æquora, & Maria: h Æquora, nō
tantum aqua, sed & campi i propter æquali-
tatem dicti: Mare autem, tantum congrega-
tio aquarum.

67 Inter Æuum, & Seculum: k Æuum
tantum tempus ostēdit: Seculum verò per-
petuitatem & tempus. Vnde & in secula se-
culorum dicimus.

68 Inter l Æquum, & Iustum: Iustus qui-
pè ex lege est, quasi ius custodiens: Æquus
autem est, qui secundum naturam iustus.
Etenim iustus à iure viuendo; id est, iuxta
quod ius est faciendo, vocatur.

69 Inter Ægrum, & Ægrotum: m Æger
propriè animo mæstus: nam corpore Ægro-
tus dicitur. n Proinde Æger est, & tristis, &
malè valens: Ægrotus autem, siue Ægrotās
tantum modò malè valens.

70 Inter Ægritudinem, & Ægrotatio-
nē: o Sicut Ægrotatio in corpore, sic Ægri-
tudo in animo nomen habet nō seiunctū
à dolore. Dolor igitur Ægritudo, id est, cau-
sa efficiens Ægritudinem in animo: tanquā
Ægrotationem in corpore.

A.

a C. Fronto. Aptum loco venit, & tempori: vtile
vltus fecit.

b Etymolog. lib. 10. littera A. & C.

c al. sua.

d Vid. Non. in voce Cupido.

e al. iam horum.

f Malim: quæ inchoanti quid vltro ven.

g Consolantur al. m. s. cōsulantur, al. cōsultantur.

h al. assertionemque.

i al. gestu & manib.

k al. erupta.

l al. trahuntur.

m al. occultatum.

n Seru. ad ill. Ænei, arcana mouebo. Ipse etymolog. lib.
20. cap. 9.

o Etymolog. lib. 13. cap. 2.

p Varro 4. de ling. Lat. dict. arca, & ipse lib. Etymolog.
20. cap. 9.

q Visum est in etymolog.

r Etymolog. lib. 18. cap. 9.

s Vide Acron. Ode. 27. lib. 3. Horatij.

t Etymolog. lib. 5. c. 26.

u Seruij verba sunt ad ill. 2. Æn. terris iactatus, & al-
to. Altum tamen sciendum est, quod & superiorē,
& inferiorem altitudinem significat.

B x Etymolog. lib. 10. l. s. s.

y Sic Seru. interpretatur illud Georg. 2. Ardua palma,
aut alta, aut ad quam difficilè peruenitur.

z Adnixum in vno m. s. Seruius amen, quem Isidorus fo-
rè sequitur, alteram scripturā magis probat, ad illud. 1. Æn.
Triton adnixus acuto, & c.

a al. conari.

b al. inniti ad.

c Vetus glossarium ἀντιχώρα. Non. contra aduersarium
colluctantem.

d al. perseverans.

e Ex Agratio.

f Vid. Non. dict. amare, & diligere.

g al. minus.

h al. diliges.

C i Fam. lib. 9. Ep. 24.

k Tunc diligentia Etymol. lib. 9. littera D.

l Macrobius. lib. Satur. 6. c. 4.

m Ex Agratio: in quo malè pro compescere est compensa-
re, desuntque illa, modò accusare, modò aliquid, si-
cut in Parisien. editione.

n Æneid. 4.

o Causam causa est in Agrat.

p Ex Agratio, in quo malè est aspiciamus sursum, qui
hinc emendandus.

q al. perspicimus.

r Ex Seru. ad ill. 1. Æn. Despiciens mare veliuolū.

s al. quia Seruius.

t Seru.

u Inquirens Seruius.

x f. circumspicere.

D y al. quærit cernere.

z f. circumspicere.

a Interpretes Terent. act. 3. scen. 4. Eunuch. propriè in-
tendere est crimen in aduersarium iacere.

b al. pro raro.

c Ex Agratio: vid. etiam Non. in dict. adolere.

d Fortè legi possit ex Seru. ad ill. 6. Æn. modis inolef-
cere miris, concrelescere, propriè tamen vero existimo,
vt ex Agratio legamus inolefcere coaugmenti, adda-
músque tertium membrum: exolefcere euanescenti.

e Ex Agratio.

f al. enuntiatur.

g al. denuntiatur, & renuntiatur.

h al. enuntiatur.

i al. in præsentia.

k Ascon. Pedian. in Diuinationem.

- l Al. præstiturus.
 m Ex Agratio, in quo pro abducitur, est adducitur.
 n Al. studium.
 o Agrat. afficimus honore, afficimus iniuria, qui hinc forte emendandus.
 p Al. afficimur.
 q Al. adficimur.
 r Ex Agratio.
 s Ex Agrat. Vid. Seru. ad ill. 11. Æn. Harum vnam iuueni, & ipse etymolog. lib. 10. littera A.
 t Ex Agratio, & Seru. ad ill. 1. Æn. Apparet rari nates Vid. etiam Fest. dict. apparet.
 v Al. adparet, & apparet.
 x Al. adparet.
 y Al. apparet.
 z Al. Hac ab Agratio absunt, & recte.
 a Videtur differentiam concinnasse ex pluribus verbis Seruij ad ill. 6. Æn. Otia iamq. domus patuere. Habes hac etiam lib. etymolog. 5. c. 7.
 b Al. admittimur.
 c Al. excludimur.
 d Varro 4. de ling. Lat.
 e Ex Seru. ad ill. 8. Æn. Tum manus Ausonia. ipse etymolog. lib. 10. littera A.
 f Ex C. Fronto. & ipso etymolog. lib. 10. littera C.
 g Ex Seru. ad ill. 3. Georg. color deterrimas albis. ex quo pro Aurora leg. Pallori.
 h Al. ante.
 i Al. albus.
 k Etymolog. lib. 11. cap. 1.
 l Etymolog. lib. 10. littera A. Animosus quod sit animis, & viribus plenus.
 m Ex Seru. ad ill. 2. Æn. vterumq. armato milite compleuit. ipse etymolog. lib. 11. c. 1.
 n Ex fragmentis incertorum lib. 11.
 o Etymolog. lib. 11. c. 5. Aliud discrimen apud Fest. dict. arma.
 p Al. defendimus.
 q Seru. ad ill. 9. Æn. telorum effundere contra Omne genus.
 r Al. emittimus.
 s Etymolog. lib. 14. c. 9.
 t Ex Agratio, in quo tamen pro aquatum, est aquaticum.
 v f. Addendum ex Agratio, quæ aquam aliunde recipit. Aquos.
 x Al. Est opacum quasi opertum celo.
 y Al. In horrore.
 z Al. quia.
 Puto mentum subesse scribendumq. ἀνευ φρίγης, id est, sine frigore, sic & in Seru. leg. ad ill. 5. Æn. apricis statio gratissima mergis. & 6. Æn. ad ill. terris immittit apricis. Vid. Fest. dict. apricum. ipse etymolog. lib. 3. cap. 18.
 b Sic Festus dict. opacum.
 c Sic etiam vetus Glossar. Amœnum interpretatur ἀνευ φρίγης τόπον.
 d Ipse etymolog. lib. 14. c. 8. Fest. dict. Amœna, Seruius ad illud. 5. Æneid. amœna piorum, & 6. amœna vi reta.
 e Ex Agrat. ipse etymolog. lib. 17. c. 6.
 f Al. mobilem. Agratius male.

- A g Ex Agrat. & ipse etymolog. lib. 17. c. 6.
 h Ex Agrat. 46. ipse etymolog. lib. 20. c. 16.
 i Al. leuius.
 k Al. penuis.
 l Al. Volucris erit ex quad.
 m Al. sedet.
 n Al. pennæ.
 o Ex Seruio ad locum. 2. Æn. citatum ad verbum.
 p C. Fronto, animantia animus facit, animalia animam habent.
 q Vid. Non. dict. innuere, & annuere.
 r Sic veteres membrana vocum in Terentio explicatar. abnuo, nego, subtraho.
 s Non Marc. dict. animus, & anima.
 t Etymolog. lib. 1. c. 26.
 v Vid. Fest. dict. apud.
 x Al. possessionem.
 y f. Legend. vri est penitus, & ad medullam ignem sentire. Nam dictiones, est igni adurere, ex illis superioribus, est igni dare, sic male irrepserant.
 z Etymolog. lib. 11. c. 22.
 a Corpus humo patiari tegi. 10. Æn.
 b Æn. 9.
 c Ex Agratij mente, temeritas sine consilio, audacia post consilium. C. Fronto. hinc forte emendandus, audax non timet, temerarius non prouidet: nam male aliqui, audax non prouidet, temerarius non timet.
 C d Seru. ad illud. 8. Æn. Accipio, agnoscoq. libens.
 e C. Fronto. Aufert, qui dedit, adimit, imperio coactus, eripit, qui plus valet.
 f f. Iulsi, vt infra littera. R.
 g Al. alio.
 h Ex Seru. ad ill. 2. Æn. quæ me æquora possunt.
 i Non dict. æquor.
 k Seru. ad ill. 6. Æn. quem tibi longæuo. Æuum (inquit) propriè æternitatis est. Vnde quis in Isidoro forte legendum censeat. Æuum tantum perpetuitatem ostendit.
 l Etymolog. lib. 10. dict. æquus, littera. A.
 m Ex C. Fronto, & Agratio.
 n Ex Seru. ad ill. 1. Æn. curisque ingentibus ægæ. Interpretes Terentij, act. 1. scen. 2. Andr.
 o Al. vt Cicero Tuscul. 3.

De littera B.

- 71 Inter Benignitatem, & Bonitatem Stoici ita^a definiunt: quod Benignitas sit virtus ad benefaciendum exposita, lenis, blanda, dulcis alloquio, ad omnium bonorum familiaritatem inuitans: Bonitas autem bene quidem facere & præstare quod poscitur parata est: non tamen nouit suauis esse consortio, & sua cunctos inuitare dulcedine.
 72 Inter Beatum, & Felicem: b Beatus sibi tantum est: c Felix: d & alijs. Vt est illud Virgilianum: Sis felix nostrumq. leues e quæcunq. laborẽ. Felix autẽ dicitur, per quẽ

AA 3 datur

datur & accipitur felicitas: vt felix tempus, A
felix locus, felix euentus.

73 Inter Beatus, Honestus, Fortunatus:
Beatus animo, Honestus moribus, Fortuna-
tus substantia.

74 Inter Bibere, & Potare: Bibere naturæ
est: potare luxuriæ.

75 Inter Balineum, & Balneum: In proſa
quotidiano ſermone Balineū, in verſu Bal-
neum dicimus.

76 Inter Barbam, & Barbas: f Barbam ho-
minum, Barbas pecudum, vel herbarum di-
cimus: Barbas & hominum: vt apud Virgi-
liū: Barbas incanāq. menta Regis Romani.

77 Inter Buccinam, & Buccinū: Buccina
eſt tuba, qua ſignum datur in ſ hoſtes: Buccinū
iſte ipſe clangor canoris.

78 Inter Bellum, & Prælium: h Bellū in-
dicitur: prælium geritur. In i bello enim nō
ſtatim prælium: in prælio autem ſtatim &
bellum. Vnde & apud antiquos k tuba præ-
lij ſignū erat, belli buccina. Item bellū totū
eſt, id eſt, totus conflictus, vt l Iugurthinum,
Ciuille, Punicum. Pugna vnus diei: m Præ-
lium pars pugnæ, licet, & pugna duorum ſit
aliquando, & ſine ferro: vnde & à pugno di-
cta eſt.

79 Inter Baſamum, & Opobaſamū: n Bal-
ſamum eſt arbor ipſa, Opobaſamum ſuccus
collectus ex arbore. Nam opos dicitur ſuc-
cus. Probatio autē Baſami, vt dicit Plinius,
hæc eſt: quod ſi cōtra ſolem feratur, & cor-
ruptum non ſit, manum ferentis exurit.

80 Inter Baſſos, & Baſſus: o Baſſos nomina
propria ſunt: p Baſſus verò appellatiua nomi-
na ſunt.

81 Inter q Barbariſmū, & Solœciſmū: Bar-
bariſmus ſit in vna loquela: Solœciſmus in
pluribus.

B.

a Al. diſtinguunt.

b Hoc ſenſu & Frōto. Beatus, qui apud Græcos μα-
κάριος.

c Ex Seru. videtur ad ill. 1. Æn. Sis felix, & illud eclog.
5. Sis bonus, d felixq.

d Al. ſequenter & alijs.

e Al. quemcumq.

f Ex Seru. ad ill. 3. Georg. Barbas in canāque menta,
Porro locus, quem Iſidorus citat, eſt ex 6. Æn. in quo pro-
cines, barbas legiſſe conſtat.

g Al. hoſtem.

h Vide ſeru. id illud, 8. Æn. qui ſeſe in bella ſequan-
tur.

i C. Fronto.

k Ex Seru. 11. Æn. ad illud, bello dat ſignum & ipſe
etymolog. lib. 18. c. 1. & 4.

l Al. Iurgium.

m Sic Non. dicit. bellum.

n Ex Seru. ad illud. 3. Georg. Baſamāq. & baccas.

o Vetus Gloſſar. Baſſus ἐυχυλος.

p Al. Baſſos,

q Etymolog. lib. 1. c. 32. Vid. Agell. lib. 5. c. 20.

De litera C.

28 I Nter Cælū, & Æther ita diſtinguitur:
quòd nō a tantū ille b aſtriferus locus:
ſed & iſte aër Cælum vocatur. Æther autē
ſublিমior cæli pars eſt, in quo ſidera conſti-
tuta ſunt. c Sanè & Æther aër igneus eſt ſu-
perior: Æthra verò lux & ſplendor eſt
Ætheris.

83 Inter Cras, & Craſtinum: Cras ad tem-
pus pertinet, Craſtinum ad opus eiſdem
temporis.

84 Inter Caſtitem, & Continentiã hoc
interet: quòd Caſtitas eſt corporis incor-
ruptio: Continentia verò poſt corruptionē
d ſexui renunciatio. * Primū ex his felicita-
tis eſt, non eſſe, quod metuas: ſecundū vir-
tutis eſt, proſternere hoſtem libidinis, à quo
totiens victus atque deiectus es. Quo pri-
mum cedere humilitatis eſt: ſecundum pa-
tientia *. Harū prima felicitatis eſt, nō noſ-
ſe in totum, à quo poſtea liberari optabis. Se-
cunda verò virtutis e contemnere vitium,
quod optimè noueris. Alij Continentiam in
f coniugijs ſpecialibus, Caſtitem in virgi-
nibus intelligunt. Item quidam Caſtitem
accipiunt in mente: Virginitatem verò in
corpore. Illa eſt autem vera caſtitas, quæ nec
corpore, nec mente polluitur.

85 Inter Clamorem, & Clangorem: Cla-
mor rationabilium, Clangor irrationabiliū:
vt anſerum, vel tubarum.

86 Inter Criminatōrē, & Criminantem
hoc intereſſe auctor Orbilius putat: quòd
Criminator ſit, qui alteri crimen inferat, &
id ſæpius faciat: Criminans autem, qui cri-
men inferat, & cum ſuſpicionē quoq. id fa-
ciat, quare quis magis noxius videatur. Vt
Afranius. g Nō ſum, inquit, tam h criminofa,
i quàm tu, Vipera gannire ad aurem nun-
quam didici k Dominicam.

87 Inter Callidum, & Verſutū: l Callidus
eſt in diſputando ſubdolus: m Verſutus autē
cuius mens in negotiorum actu ad quamli-
bet fraudem facilè vertitur. Ergo n Callidū
non pro aſtuto tantum, ſed pro aſtute docto
dicimus: Verſutum autem ab eo quòd ani-
mum

num citò vertat. Vnde & Plautus : Versu-
rior es, quàm rota p̄ figuraris.

88 Inter q̄ Curam, & Sollicitudinem: Sol-
licitudo moderata est, atque temperabilis:

r̄ Cura verò sine moderatione est, vnde &
Cura dicta est eò, quòd cor vrat.

89 Inter Cognitionē, & Agnitionē qui-
dam sic distinguunt: quòd Cognitione eor-
um sit quæ ante non sciimus, & ea postea
scire permittimur: Agnitio verò eorum, quæ
prius scientes, deinceps scire desuimus, eor-
umq; postea recordamur.

90 Inter Commentarium, & Commen-
tum, & Comicum: Commentarium liber: B
Commentum vel Commentarū volumen,
id est, ex diuersis libris v̄ comatum: scilicet ex
veteri & nouo testamento.

91 Inter Coram, & Palam: Coram ad per-
sonam refertur: dicimus enim, Coram illo:
Palàm autem persona caret, quia id ipsum
significat, quod omnes sciunt. Ergo Coram
ad personam certam refertur, Palàm ad
omnes.

92 Inter Cauum, & Cauatum: Cauum na-
turaliter: Cauatum manu.

93 Inter Circiter, Circa, & Circum: Cir-
citer ad numerum referendum est: Circa ad
locum & tempus: Circum verò vndique.
Ergo x̄ dicimus, circumisse nos orbem, non
ȳ circasse.

94 Inter z̄ Circumpedes, & Antepedes:
Circumpedes sunt obsequia seruorum: An-
tepedes amicorum.

95 Inter ā Contingit, Obtingit, Euenit, &
Accidit: Contingit euentu: Obtingit sorte:
Accidit casu: Euenit vel malo, vel bono.

96 Inter Corripere, Obiurgare, & Castiga-
re: Corripimus verberibus: Obiurgamus
verbo: b̄ Castigamus verbis, cædibus, & ver-
beribus.

97 Inter Cupere, & Ambire: Cupere est
terrena lucra, vel quælibet mundi desideria D
inaniter querere: Ambire verò honorum
gradus vel ordines potestatum appetere.

98 Inter Cantare, & Canere: Cantare tã-
tū vocibus, vel clamore insonare est: c̄ Can-
ere autem interdum modulari, interdum
vaticinari est, id est, futura prædicere.

99 Inter d̄ Conscribere, Exscribere, & reli-
qua. Placidus, Conscribere, inquit, est multa
simul scribere. Exscribere, quod alibi scri-
ptum sit transferre. Transcribere, quum ius
nostrum in alium transit. Inscribere accusa-
tionis ē est. Adscribere f̄ assignationis: Descri-

bere s̄ dictionis, vel h̄ ordinis.

100 Inter Construere, & Destruere: Con-
struere est ædificare: ī Destruere vero, ex-
terminare.

101 Inter Commodare, & Accommoda-
re: k̄ Commodare est præstare aliquid: ī Accõ-
modare verò aptare.

102 Inter Consuere, & Suere, vel Adsuere:
Consuere vestium: Suere codicum: Adsuere
coriorum.

103 Inter m̄ Consequimur, & Assequimur:
Consequimur pedibus: Assequimur studio.

104 Inter n̄ Consuescimus, Assuescimus,
Insuescimus: Consuescimus bona, Insuesci-
mus mala, Adsuescimus ō vtraq.

105 Inter Capiro, & Capesso: Capiro ali-
quando: Capesso frequenter.

106 Inter Cunctos, & p̄ Omnes: Cuncti
omnes sunt, si modo iuncti sunt, & simulta
ciunt aliquid. q̄ Aliter Omnes dicuntur non
Cuncti.

107 Inter Cæteros, & Alios: Quòd Cæte-
ri ex eodem numero sunt, Alij ex alio.

108 Inter Curulem, & Curialem: Curia-
les officiales publici: Curules verò sella, &
in quibus magistratus sedentes iura red-
dunt.

109 Inter Censorem, & Censualem: Cen-
sores r̄ enim iudices vocantur: Censuales ve-
rò officiales, qui censum prouincialem exi-
gunt. f̄ Interim & t̄ Censorium hominem,
pulcrum dicimus.

110 Inter Cognatum, & Affinem, & Pro-
pinquum: Cognatus eiusdem generis, Affi-
nis nuptijs veniens, Propinquus sanguine,
vel affinitate coniunctus.

111 Inter Columem, & Incolumem: Inco-
lumē animo accipimus, Columem corpo-
re. Columen autem sanitas, vel v̄ sustentacu-
lum est, x̄ quod à Columna est factum: vn-
de & culmen, vnde & culmus.

112 Inter Comptum, & Compositum:
Comptum cura: Compositum natura.

113 Inter Crassum, ȳ & Grassum: Crassum
corporis est z̄ pinguedinis. Nā Grassari, ā ani-
mi nimie crudelitatis.

114 Inter Crassum, & Obesum: Crassus pin-
guis est: Obesus plus est, quàm pinguis.

115 Inter b̄ Cærum, & Cæruleum: Cæ-
rulus est color: Cæruleus, qui ex eo colore
confectus est natura. Nam Cærum ipsum
colorem dicimus.

116 Inter Corpus, & Carnē: quòd in omni
carne corpus est: nō in omni corpore caro.

Caro enim, propriè ossa, & sanguis est, quod tamen & corpus est. Corpus autem & lapis, & lignum est: quod tamen caro non est. Dicitur autem corpus à corruptione, & caro à ^d carendo, vel à cadendo.

117 Inter Capillos, & Capillamenta: Capilli capitis sunt, ^c Capillamenta summitates ^f arborum.

118 Inter Collum, & Cervicem: ^g Collum semper Cervicem, ^h Cervix autem dum singulari numero dicitur, significat collum: dum plurali, superbiam. Vt Cicero ⁱ in Verrem: prætorum tu accusas? ^k Frange ^B cervices.

119 Inter Concidit, & Concidit: Concidit, correpta media syllaba, significat cecidisse: Concidit, producta media, significat ^l separasse.

120 Inter Casidem, & Galeam: Casis de lamina est: Galea de ^m corio.

Inter Clypeum, & Clupeum: ⁿ Clypeum sentum, Clupeum ^o ornamentum dicimus.

121 Inter Clypeum & Clupeum: ^p Clypeus masculino genere est, quem scutum dicimus: Clupeum neutro dicitur imago à eo quod clueat, id est, dicatur, & nominetur & clara sit. Sic & inclytus præclarus dicitur.

122 Inter Consuetudinem, & Riturum: Consuetudo est ^q solitæ rei usus, & consensu duorum plurimorumque factus. Ritus verò ad iustitiam ^r pertinet, quasi rectum, ex quo pium, æquum, ^s sanctumque.

123 Inter Cognitorem, & Procuratorem: ^t Cognitor non ^u nisi præsens à præsentem præsentem datur: Procurator autem & ^x absens constituitur aduersus absentem. Item Cognitor aduersus eum solummodò ^y lite ^z contendit, aduersus quem ad agendum constitutus est: Procurator verò apud omnes. Item Cognitor liti tantum dari solet, ^a id est iudicij expediendi gratia: Procurator verò & res omnes administrat.

124 Inter Coclearium, & Cocleare: Coclearius qui vendit: Cocleare verò species.

125 Inter Cœtum, & Cetum: Cœtus multitudo: Cetum belluam dicimus.

126 Inter ^b Commune, & Epicœnum: Commune ^c generis est: Epicœnum verò animalium.

127 Inter Capillatum, & Capillosum: Capillatus capillo grandi: Capillosum, pilosus & hirsutus.

A 128 Inter Cornua, & Corna: Cornua animalium, vel antennarum: Corna vero pomorum genus.

129 Inter Cœpit, & Cepit: Cepit de capiendo: Cœpit de incipiendo.

130 Inter Caluum, & Caluatum: Caluus est natura: Caluatus manu. Inde & ^d decaluatus dicimus validè manu decaluator.

131 Inter ^e Circa, Circum, & Circiter: quòd Circa est incerti loci de aliqua parte: Circum certi vndique: Circiter numeri penè infiniti.

132 Inter Causam, & Rationem: quòd Causa rem, vel rationem antecedit: Ratio in ipsa re est. Item ^f Causa est, propter quam fit aliquid: Ratio per quam fit.

133 Inter Ciuile, & Ciuicum: ^g Ciuile est, quod ad ciuitatem pertinet: Ciuicum, quod ipsi ciues faciunt.

134 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus: Cognoscimus ignoratos mores: Agnoscimus, quæ nobis exciderant.

C.

^a Vtrumque ostendit Varro. lib. 4. ling. Lat. dict. cælum.

^b F. astrifer.

^c Ex Seruio ad illud 3. Æn. nec lucidus æthra Siderea polus.

^d Al. Sexus. p.

^e Al. c. ea quæ optima.

^f Al. coniugibus.

^g Citat alterum versum Non. dict. gannire, ex prosa (Cætij, Rosa) Afranij.

^h Al. criminofus.

ⁱ Al. quantum.

^k Al. domini.

^l Vid. Donat. in Terent. act. 3. Scen. 3. Adolph.

^m Sic Fest. dict. Verlutus, & ipse lib. 10. Etymolog. littera. C. & littera. R.

ⁿ Etymolog. lib. 10. littera. C.

^o In Epidico, Scena, cuius princip. Fecisti iam.

^p Al. Figulari.

^q Alter distinguit Donat. act. 2. Scen. 4. Phormio.

^r Ex Seru. ad illud. 1. Æn. curisque ingentibus æger, & 4. Æn. iam dudum saucia cura.

^s In vno manuscripto hac tantum. Inter commentarios & commentaria: commentarij libri, commentaria volumina.

^t F. commaticum.

^v F. concinnatum, aut commatum.

^x Al. dicamus.

^y Al. Circaisse.

^z Ex Agrat. ad verbum.

^a Vide aliud discrimen apud Agratium.

^b Al. c. cum credimus.

^c Seru. in ill. 1. Æn. Arma, virumque cano. & 8. Æn. in limine adesse canebat.

^d Ex Agrat. omnia.

^e Vel occasionis Agrat.

^f Significationis Agrat. malè.

- s. f. dictionis.
 h. Ordinationis m. f. 1. & Agrat.
 i. Leg. destruere, nisi malis, praeunte Agratio, extruere
 verò in excelsum struere.
 k. Agrat. dict. commodatum.
 l. Non. dict. accommodat.
 m. Agrat. consequimur studio, assequimur voto.
 n. Ex Agratio.
 o. Al. vtrumque.
 p. Vid. Front. dict. omnes. Festus eadem ferè habet cum
 Isidoro dict. cuncti. & Ascon. Pedian. in Diuinationem.
 q. Apertior erit lectio; aliter omnes dicuntur, nõ cum
 Cui. Vid. Seru. ad ill. 1. Æn. tota armenta sequuntur.
 r. Al. tantum.
 s. Al. interdum.
 t. Al. censorem.
 v. Vetus glossar. columina. ἐπισημύματα, & columen.
 ἐπισημύων. dict. columnæ ipse etymolog. lib. 10. littera C.
 x. Al. quia.
 y. Ex Agrat. crassari, grassari.
 z. Al. pinguedo.
 a. & crud. est Agrat. aut animi, aut crudel.
 b. Ex C. Frontone. dictio autem natura loco mota posses-
 sioni suæ restituenda, legendumque, cæruleus est color
 naturæ.
 c. Sic lib. etymolog. 11. c. 1.
 d. Creando in etymolog.
 e. Capillamenta seminum, lib. 5.
 f. Al. arboris.
 g. 2. Ex Seru. ad ill. 2. Æn. ceruici imponere nostræ.
 Etymolog. lib. 11. c. 1.
 h. Al. i. collus.
 i. Lib. 5.
 k. In altero exemplari, frangere ceruices & superbiâ
 inclinacæ, qua, vt glossæmation, inducenda.
 l. Sic Acton. od. 3. lib. 1. Horatij in illo versu, nequicquã
 Deûs abscedit: exponit abscedit, separauit.
 m. Al. c. fit.
 n. Ex Carisio. in C. Frontone: malè. Clupeum armorum
 clypeum imaginis.
 o. Al. ornamenta.
 p. Locus mutilus, quem sic ex Carisio suppleri posse existi-
 mo, Clypeus masculino genere est, quem scutum
 dicimus, ab eo quod est Clepo, κληπέω. Id est, celo:
 quum clupeum imago dicatur, & nominetur à
 clueo, quod clara sit. Sic & in Seru. ad ill. 7. Æn. nec
 clypei cursusque sonant, dicti ab eo quod celent
 corpus ἀπό τῆς κληπέω.
 q. Al. Solito rei consensu vsus d.
 r. Al. pendet quia.
 s. Al. l. respicimus.
 t. Fest. dict. cognitor. c. enim præsens à præsentem
 præside datur.
 v. Al. iussu præsidis præsentis præsentem d.
 x. Al. quem a. constituit.
 y. Al. litem.
 z. Al. defendit.
 a. Al. item.
 b. Sic lib. 1. etymolog. c. 6.
 c. Al. gentis.
 d. Decaluationis mentio. Concil. Tolet. 16. c. 3. Eme-
 riten. c. 15. & alibi, passim verò in legibus Vuisigothorum
 erasque perpetua infamia nota.

A. In vno m. f. inter circa & circum, quod circa est
 de aliqua parte loci, circum vndique.

f. C. Fronto. Causa docet factum, ratio soluit obli-
 cura.

g. Acton. & Porph. in Od. lib. 2. Horat. ita tantum distin-
 guunt, quod ciuicum antiqua figura dicatur, ciuile non
 item.

De littera D.

135 Inter Diurna, Diutina, & Diuturna:
 Diurna à die dicta sunt, vt diurna
 merces. Diutina dicta ab eo quod est, quod
 diudurauerit: Diuturna verò à perpetuita-
 te dicta, quasi æterna.

B 136 Inter^b Disertum, &^c Discretum: Di-
 sertus orator est: ^d Discretus est doctus, à
 discendo dictus.

137 Inter Diuitem, & Locupletem: ^e Di-
 ues est pecunijs: ^f Locuples autem fundis
 quasi s locorum diuitijs plenus.

138 Inter Defensorè, & Vltorem: ^h De-
 fensor curat, ne fiat iniuria: Vltor id facit, ne
 impunè sit facta iniuria.

139 Inter Deformem, & Turpem: Deformis
 ad corpus pertinet: Turpis ad ⁱ animũ.

C 140 Inter Dementem, & Delirum: ^k De-
 mens est cuiuscunque ætatis amens, ^l & si-
 ne mente: ^m Delirus autem per ætatem
 mente defectus: Dictus autem ita eò quod
 recto ordine; quasi lira aberret. Lira enim
 est arationis genus, ⁿ quum agricolæ ^o fa-
 cta semente dirigunt ^p sulcos.

141 Inter Dirum, & Atroce: Dirus im-
 misericors, quasi diuina ira ^q in id adactus. ^r
 Atrox, crudelis, hoc est crudus, neq; ^s suavis,

142 Inter Dolum, & Dolorem: ^t Dolor est
 corporis incommoditas siue molestia. ^v Do-
 lus verò occulta malitia, blandis sermoni-
 bus adornata.

143 Inter Dolum, Insidias, & Fraudes: Do-
 lus animo fit: Insidia loco siue telo: Fraus
 circa fidem ^x mutuam.

144 Inter Dementiam, & Amentiam: De-
 mentia temporale vitium est: Amentia per-
 petuum. ^y Dementia autem dicta, quasi di-
 minutio mentis.

145 Inter ^z Distinctionem, & Subdistin-
 ctionem: Distinctio finem ^a sensus facit: Sub-
 distinctio ^b suspendit.

146 Inter ^c Dimidium, & Dimidiatum:
 Dimidium, est æqua pars diuisa: Dimidiatũ,
 vtique pars; ^d sed non æqualis.

147 Inter Diuertit, & Diuertit. ^e Diuertio
 est separatio: quum mulier à viro discedit.

f Di-

- ^f Diuertit verò, qui à ^g via vel ratione deflectit.
- 148 Inter ^h Deluit, & Diluit: Deluit purgat ⁱ Diluit temperat. Liuius de morte Mitridatis, ^k quòd quum diluiffet.
- 149 Inter Dilectum, & Delectum: ^l Dilectum à diligendo: Delectum ab ^m deligendo.
- 150 Inter Directum, & Derectum: ⁿ Directum per latum est: Directum per longum.
- 151 Inter Discernere, & Secernere: Discernit, qui in duas partes diuidit: Secernit, qui ex multis seorsum multa eligit.
- 152 Inter Dicere, & Memorare: Dicit enim, qui semel idè pronuntiat: ^o Memorat, non qui semel dicit: sed qui sæpius idè, memoriæ conseruandæ causâ, facit.
- 153 Inter Derigere, & Dirigere: Derigimus, quæ curua sunt: ^p Dirigimus, quum ali quò tendimus.
- 154 Inter Deportare, Comportare, & Exportare: ^q Deportare est aliquid afferre: Cõportare in vnum locum conferre: Exportare ^r tollere.
- 155 Inter Discedere, & Abscedere, & cætera: Discedere per diuortium dicimus: Abscedere per absentiam: Secedere per singularitatem: Decedere per mortem.
- 156 Inter Deduco, & Diduco: ^s Deduco de amico ^t producendo: Diduco autem distraho vel ^v diuido. Item quantum ad ^x equos triumphales, refertur: Si equi, duxere triumphos: Si boues, ^y deduxere. Item quantum ad naues: ^z Subducere in terram dicimus: ^a Deducere autem in mare. Vt, ^b Deducunt socij naues.
- 157 Inter Duo, & ^c Ambo: vtique qui dicit ^d Duo, numerat: qui Ambo iungit.
- 158 Inter Disparem, & Imparem: Dispar est inæqualis, vel dissimilis: Impar verò, sine pari.
- 159 Inter Duo, & Bina: ^e Cicero in epistolis ad filium, Duas epistolas, non binas: binas litteras, non duas. Quia numeri tantum pluralis est nomen litteræ, quæ epistolam significant. Nam non dicimus bina, nisi ea quæ singularem numerum non admittunt: vt bina castra, bina arma. Ea autem dicimus duo, quæ singularem numerum admittunt.
- 160 Inter Domum, & Hospitium: Domus ad proprios habitatores pertinet. Nã Hospitium tunc vocatur, quum aut aliquem recipimus, aut quum ab aliquo ipsi recipimur:
- ^f vnde & qui venit, & ad quem venit, hospes dicitur. Sic Plautus: ^g Hospes necauit hospitem captum manu.
- 161 Inter ^h Decentem, & Speciosum, & Formosum: Decens motu corporis probatur: Speciosus specie: Formosus; natura, siue forma.
- 162 Inter Deformem, & Informem: Deformis est ⁱ cui deest forma: ^k Informis vltra formam.
- 163 Inter Decus, & Decorem: Decus ad animum refertur: Decor ad corporis speciẽ.
- 164 Inter Delatorem, & Dilatorem: ^l Delator, qui defert ad ^m accusandum: Dilator, qui differt ad proferendum.
- ^B 165 Inter Draconem, & ⁿ Traconem: Draco est immanis bellua: ^o Tracones verò sunt hiatus terræ.
- 166 Inter Diuitem, Potentem, Fortunatum, Locupletem, & Honestum: Diues est potentia, & virtute: Potens, quasi Deo proximus: Locuples fundis, quasi locis plenus: ^p Fortunatus, ^q subito factus beatus: Honestus moribus, & honore vsus.
- 167 Inter Do, & Cedo: ^r qui dicit Do, significat quibus detur: Qui dicit Cedo, de se tantum dicit.
- ^C 168 Inter ^s Deum, & Diuum: quòd Deus semper est: Diuus fit.
- 169 Inter Damnum, & Iacturam, & Detrimentum: Iacturam ^t scientes & vltro patimur: Damnum ^v subito, & non credentibus nobis fit: ^x Detrimentum, leue damnum fit in parte.
- 170 Inter Donum, & Munus: ^y Donum Deo offertur: Munus hominibus.
- 171 Inter Delicta, & Delecta: Delicta peccata: Delecta electa.
- 172 Inter Delictum, & Iniustitiam: Delictum quidam leue putauerunt esse peccatum, quasi ^z negligentis derelictum: Iniustitiam verò immane aliquod sæuũque commissum.
- 173 Inter Dolum, & Dolorem: Dolum tergiversatio: Dolor verò corporis inquietudo.
- 174 Inter Dolosum, & Inimicum: Dolosus est qui occulta machinatione grassatur: Inimicus verò, qui mala facit apertius.
- 175 Inter Deduco, & Diduco: Deduco, amicum: Diduco, distraho.
- 176 Inter Directum, & Derectum: ^a Directum in rectum vadens: ^b Derectum in latere rectum.

177 Inter Disco, & Doceo: Discit, qui non nouit: Docet verò, qui nouit.

D.

- ^a *Aliter adiecta nullo sensu.*
^b *Ex Agratio.*
^c *al. disertum.*
^d *Lege, desertus, est derelictus, à deferendo dictus, Ex Agratij mente neutra harum lectionum, quas m. f. habent, tolerari potest. al. disertus est doctus à disse-
 rendo, &c.*
^e *Restius forte Fronto. diues, quia diuidendi facultatem habet. Varro à diuo deducit.*
^f *al. locis plenus.*
^g *Sic ferè Fronto. 9. Terent. Scaurus, & ipse Etymolog. lib. 10. littera. L.*
^h *Sic & Fronto. vltio vindicat factum: vindicta vel vindicatio futura prohibet.*
ⁱ *al. animam. crimen. al. m. s.*
^k *Fest. dict. mentecaptum. Ipse Etymol. lib. 10. littera. D.*
^l *f. Idest.*
^m *Non. dict. delirus, & ipse in Etymologijs.*
ⁿ *al. cum qua.*
^o *al. iacta.*
^p *In Etymolog. additur. in quos omnis seges decurrit, quod cum minime verum sit, fortassis & illic ea verba tollenda, aut scribendum ex Non. in quos omnis vligo decurrit.*
^q *Indignatus. f. natus, vt Festus. Vide Seru. ad illud. 2. Aeneid. quæ mens tam dira.*
^r *Fest. dictione, atroces.*
^s *al. suafibilis.*
^t *Sic Cic. Tuscul. 2. Dolor motus asper in corpore, à sensibus alienus.*
^v *Ipse Etymolog. lib. 10. littera D. dicit. dolosus.*
^x *al. iniuria.*
^y *Lib. 10. Etym. littera D.*
^z *Etymolog. lib. 1. c. 18.*
^a *al. mentis vel sensus.*
^b *al. mentem susp.*
^c *Agrat. & copiose Agell. lib. 3. c. 14.*
^d *al. si.*
^e *f. Diuortium.*
^f *Non. dict. diuortium.*
^g *Sunt enim diuerticula, quæ ab hoc verbo, semitæ transuersæ à latere, viæ militares, Seru. ad illud 9. Aen. ad diuortia nota.*
^h *Ex Agratio.*
ⁱ *Vel lauatur, quod tamen abest ab Agratio.*
^k *Ex lib. 102. vt constat ex Flori epitome, erat locus.*
^l *Ex eadem mente Agratius, diligi affectionis, deligi iudicij.*
^m *al. eligendo.*
ⁿ *hinc legendum constat apud Agratium vnde sumptus quoad sensum locus. directum in latera aptatum. Sic & Etymolog. lib. 10. lit. D. directus est quod in rectum vadit.*
^o *Fest. dict. Memorare.*
^p *Sic Paullus ex Festo. Dirigere apud Plantum inuenitur pro discedere, sed discindere legit vir erudit. Et quum aliquo. al. quum ad aliquem.*

- ^q *Forte scribendum ex mente Agratij de port. ea deferre, malè tamen ipse, deponere. Apportare est aliquid afferre comp. &c.*
^r *De loco tollere Agrat.*
^f *Sic Seru. ad ill. 1. Aen. despiciens mare veliuolù, deduco prosequor, diduco diuido.*
^t *al. perducendo.*
^v *al. seu pono. i. f. seu dispono.*
^x *Malim, currus.*
^y *al. duxere.*
^z *Ex Seru. ad ill. 1. Aen. subducere classem.*
^a *al. diducere.*
^b *3. Aeneid. al. diducunt.*
^c *al. duos ambos.*
^d *al. duos ambos.*
^e *Ex Seru. ad illud. 8. Aen. frenaq; bina. Vide eundem ad illud. 1. Aen. Bina manu lato crispans hastilia ferro. Al. Cic. epistolarum ad fil.*
^f *Ex Seru. ad illud. 8. Aen. Ne verò hospes, ne quare.*
^g *Moscellaria scen. cuius initium. Habeo Neptune mag. grat.*
^h *C. Fronto. Decens in gestu est, & motu corporis, speciosus: malè legitur, formosus ab excellenti specie dicitur, forma naturæ bonum, vnde etiam formosus dicitur.*
ⁱ *al. fæda form.*
^k *Lib. 10. Etymol. littera. I.*
^l *Ex Agratio.*
^m *al. cauſandum.*
ⁿ *al. Truaconem.*
^o *al. Truacones.*
^p *C. Fronto. cui fortè aliquid contingit.*
^q *F. substantia*
^r *C. Fronto. cedo sibi poscit, & est immobile: dat qui non finire facit datum.*
^s *Ex Seruio ad illud. 5. Aen. genus alto à sanguine diuim.*
^t *al. scienter.*
^v *al. insolito & nobis nescientibus fit.*
^x *Sic Ascon Pedian. 3. orat. contra Vetr. detrimentum vel vnus partis dici potest.*
^y *Seru. ad illud. 5. Aen. strueremq; suis altaria donis. Dona, ait, superiorum, munera inferiorum, & clarus. C. Fronto. Donū quod dijs datur: munus, quod amicis vel cliens, vel libertus officij causa mittunt. Ipse ead. libro Etymolog. 6. c. 19.*
^z *f. negligentia.*
^a *al. directum.*
^b *al. directum.*

De littera E.

- 178 Inter Externum, & Hesternum: Hesternum dicimus pridianum: Externum autem extraneum, hoc est, alienum.
- 179 Inter Eloquentem, & Loquacem:
^a *Sinceritas facundia Eloquentum est: effusa & incondita temeritas, Loquacium: Vnde est Sallustius: ^b Loquax magis, quam facundus. Et Cicero: Hunc loquacem esse habitum, nunquam disertum.*

- 180 Inter Expertem, & Expertum: ^c Si enim Expertum rerum dixerimus, significamus peritum: Si expertem, ^d ignarum.
- 181 Inter Exercitatum, & Exercitum: ^e Exercitus, laboribus fatigatus: Exercitatus, vel arte vel studio peritus.
- 182 Inter Exosum, & Odiosum: Exosus dicitur, qui aliquem odit: Odiosus qui oditur.
- 183 Inter Ebrietatem, & Ebriositatem: ^f quòd Ebrietas aliquando est: Ebriositas frequens temulentia vini est. De qua Apostolus ait: ^g Neque Ebriosi regnum Dei possidebunt. Pulchrè autem quidam non ignobilis orator, quum ebrium ^h è somno describeret excitatum, ait: Neque dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat. Quam sententia expressit, quodammodò nec mortuum eum fuisse, nec viuum.
- 184 Inter Euentum, & Euenta: Euentus ipsa res est: ⁱ Euenta autem dicuntur, quæ ab euentu veniunt.
- 185 Inter Egestatem, & Paupertatem: quòd Egestas peior est, quàm paupertas: Paupertas enim potest esse honesta: nam Egestas semper ^k turpis est.
- 186 Inter Experientiam, & Scientiam: Experientia in malo dici potest: vt pœnas expertus: Scientia autem in bono tantum.
- 187 Inter Emitte, & Admittit: Emittimus ^l alios à nobis: Admittimus alios ad nos. Sic quidam virgini cuidam ait: Murum sexui tuo exstrue: qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.
- 188 Inter Existimare, & Arbitrari: Existimare apud animum nostrum est: ^m Arbitrari iudicium animi proferre.
- 189 Inter Emere, & Redimere, id differt: quia qui Emit, alienum emit: qui autem Redimit, id emit propriè, quod suum fuit, & suum esse desijt.
- 190 Inter Spectare, & Exspectare: Exspectatur venturus: Spectatur qui videtur, ⁿ vel adprobatur.
- 191 Inter Efferunt, & Eferunt: ^o Efferunt qui ^p exportant, per duo ff. Eferunt autem qui ^q laudandum extollunt per vnũ f. Cicero: Nimium fortasse hæc illi eferunt.
- 192 Inter Exsequimur, Persequimur, & Prosequimur. Exsequimur ^r mortem, in qua vindicta est: Persequimur fugientem: Prosequimur, quum fungimur officio.
- 193 Inter Extemplo, & Illico: ^s Extemplo,
- A repentè vel statim, vel subitò: ^t Illico mox, vel continuò.
- 194 Inter Extinctum, & Restinctum: Extinctum dicimus lumen, vt Cicero: lumina ciuitatis extincta sunt: restinctum verò incendium. Vt idem Cicero: subiectos propè iam ignes, circumdatòsq; restinximus.
- 195 Inter ^v Equitem, Equestrem, & Sequestre: ^x Sequestris dicitur, qui certantibus intermedius interuenit: per quem vtraque pars ^y æquam fidem sequatur. Eques autem est, qui equo sedet ^z in armis. Equestris verò locus vel ordo. Vt si dicas: ille homo Equestris est. Item ^a militat ille in Equestri ordine ^b.
- B 196 Inter Exanimem, & Exanimatum: ^c Exanimis, est mortuus: Exanimatus verò, timens. Vt est illud: Exanimata sequens impingeret agmina muris.
- 197 Inter ^d Eu, & Heus: Eu interiectio dolentis est: Heus aduerbium vocantis.
- 198 Inter Ensem, & Gladium: ^e Ensis est ferrum tantum: Gladius verò rotus. Mucro autem non tantum gladij, sed & cuiuscunque reli acumen est. Item Gladium generaliter dicimus: Ensem in prælio: Mucronem in opere.
- C 199 Inter Spolia, & Exuias: ^f Exuiarum ducum sunt: Spolia priuatorum.
- 200 Inter eum, qui in insulam Relegatur, & eum, qui Deportatur, magna differentia est: ^g Primò quòd ^h Relegatum, bona sequuntur, nisi fuerint sententia adempta: Deportatum non sequuntur, nisi palam ei fuerint concessa. Ita fit, vt relegato, mentionem bonorum ⁱ in sententia ⁱ haberi, non profit, deportato noceat. Item distat & in loci qualitate. Quod cum Relegato quidem humanius transigitur: Deportatis verò solent insule assignari, quæ sunt asperriam, quæque sunt paulò minus summo supplicio comparandæ.
- D 201 Inter Eremum, & Desertum: Eremus est in via solitudo, vbi nunquam habitatum est: Desertum, vbi aliquando habitatum, & derelictum est.
- 202 Inter ^k Execrationem, & Iurationem: Execratio, ^l vtputa si malum non patior: Iuratio, si bonum mihi euenit.
- 203 Inter Expertum, & Experrectum: ^m Expertum, aliquid agnitum: Experrectum à somno.
- 204 Inter En, & Em: En, quum ostendis: Em, quum increpas.

205 Inter Ebrum, & Ebriosum: Ebrus ad tempus multum bibit: Ebriosus semper multum bibit.

206 Inter Æquū, & Equum: Equus, quod est animal, per e. & u. sola scribendum. Quando verò pro iusto scribitur per æ. diphthongon geminata u u. est scribendum.

E.

• Varr. 4. de ling. Lat. Loquax, qui nimium loquitur, eloquens qui copiose loquitur. ipse etymolog. lib. 10. littera. C. & L.

• Citatur idem fragmentum ab Agell. lib. 1. c. 15. incertum vnde.

• Ex Seru. ad ill. 3. Æn. exercite fatis. Ipse etymolog. lib. 10. littera. E. dictionibus, expertus, & expers.

d De re vel causa qua agit: ut glossema reiiciendum, nec Seruius agnoscit.

e Ex Serui loco citato: exercite, inquit, fatigate: exercitatus peritus: exercitus laboribus: exercitatus studijs.

f Inuit idem discrimen Cicero. Tusculanarum lib. 4.

g 1. Corint. c. 6.

h al. à somno.

i Non. dict. euentus: ex libro. 1. Lucretij: Euentum dici poterit quodcumque erit actum.

k Epitheton Virgilianum, turpis egestas.

l al. à nobis ad alios.

m Non. dict. arbitrarij.

n al. animi nostri est.

o Ex Seruio ad illud 1. Geor. multo expectata labore; quin & expectare pro probare ab eodem usurpatur. 2. Geor. crassaq; terga, Expecta,

p Eadem Agratius, nihil tamen de duplici. ff. effertur, inquit, qui portatur: & efferunt, qui laudando extollunt.

q al. asportant.

r f. laudando.

s Varr. lib. 6. de ling. Lat. extemplo est continuo. al. ex templo subito, illico continuo.

t Non. illico significat statim mox.

v al. æquum.

x Seru. ad illud. 11. Æn. & pace sequestra: sequester est medius inter duos altercantes, apud quem aliquid ad tempus seponitur. Et sic fere Fest. al. æquus.

y al. æqua fide æquatur.

z Dux illa voces in armis, ab Isidoro lib. 9. Etymolog. cap. 3. vbi agit de militibus equestribus, omittuntur & sane mihi suspecta sunt. Fortassis adiecerat equitē, etiam pro equo ipso sumi adducto Virgilij loco. 3. Georg. Atque equitē docuere sub armis. Insultare solo. Non. dict. equitem & equites.

a al. miles.

b al. sequester suspector penoris dicitur. f. susceptor pignoris.

c Ex Seru. ad illud. 1. Æn. Exanimūque auro corp. & interpretibus Terentij actu. 1. Scen. 4. Andria & alibi.

A^d Ex Agratio.

e Lib. 8. Etymolog. c. 6.

f Videtur ex Seru. ad illud. 11. Æn. ipso terre ducēs.

g Etymolog. lib. 5. c. 27.

h al. qui relegatum.

i Lego non haberi possit.

k Videtur ex Seru. ad illud. 2. Æn. vos aræ, enseque nefandi: execratio est aduersorum deprecatio: iusiurandum verò optare prospera.

l f. vt malum non patiar.

m Ex C. Frontone. Expertus est aliquid aut in bona parte, aut in mala: experrectus de somno.

n f. accipitur.

De littera F.

207 I Nter Fidelem, & Fidum: a Fidus amicus dicitur: Fidelis famulus. Itē Infidelis est, qui caret firmitate: Infidus, qui fide.

208 I Nter Famosum, & Infamem: b Famosus est, de quo fama loquitur seu benè, seu malè: Infamis verò, tantum malæ famæ est.

209 I Nter Ferocem, & Ferum: c Ferox dicitur animus: Ferus leo.

C 210 I Nter Fallacem, & Mendacem: Omnis homo fallax id agit, vnde quisque fallatur: non autem omnis vult fallere, qui mentitur. Sicut Mimi, & Comædiæ, & multa poemata, vbi mendacium delectandi potius studio, quam fallendi voluntate scribitur. Nam & omnes^d ferè, qui iocantur, mentiuntur.

211 I Nter Furiatum, & Furiosum: e Furiosus est, qui ferarum ritu fertur, & ab eo furor nunquam recedit: Furiatus qui furit ex causa.

212 I Nter Furiosum, f Furentem, & Iratū: Furiosus est corde: f Furens causa: h Iratus merito.

213 I Nter Ferocitatem, & Feritatem: Ferocitas sæpe laudi habetur. Est enim ferocitas militum: Et Ferox iuuentus dicitur. Feritas autem dirus animi habitus.

214 I Nter Formidinetm, Pauorem, & Metum, siue Timorem: Formido obijcitur vel oculis, vel animo, sine adhibita ratione, & maxime paruulis. Pauor autem cum timiditate animi subita est conturbans occasio: quæ tamen soluitur ratione vel tempore, nec stat. Item Metus est motus interior animi subitus, siue cordis, factus ex aliqua tristi recordatione.

BB

Timor

Timor verò, est accedens dolor mentis extrinsecus, ex aliqua accidenti occasione. Porrò timiditas animi, vitium sempiternum est. Nam Timor, pro tempore est. Itaque in viro forti est aliquando Timor, Timiditas nunquam. Est autem & bonus Timor & malus. Malus est quum temporalia bona, quisque sibi ⁱ subtrahi perhorrescit: bonus, quum quanto quis Deum ardentius diligit; tanto cum diligentius offendere pertimescit. Nam timere interdum prodest, & decet, pro qualitate temporum atque causarum.

215 Inter Facinus, & Flagitium: ita videtur distinguere Augustinus. Quidquid enim, inquit, agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum & corpus suum, Flagitium vocatur: Quidquid verò agit, ut alteri noceat, dicitur Facinus. Et hæc duo genera sunt ^k omnium peccatorum. Sed Flagitia priora sunt: quæ quum corruperint animum in Facinora profiliunt.

216 Inter Phantasiam, & Phantasma: Phantasia est imago alicuius corporis visa, & cogitando postea in animo figurata: ut putà, aui, vel patris species, quem aliquando vidimus: ac, dum cogitando memoramus, Phantasiam dicimus. Phantasma verò est ex imagine cognita, aliqua, quam vidimus, imago formata: ut putà species aui quem nunquam vidisse meminimus: sed tamen eius species non memoria, sed motu animi figuratur. De cognitis ergò speciebus memoria collecta, Phantasia est: De incognitis species animo figurata, Phantasma. Nam figurata Phantasmata nihil aliud sunt, quam de specie corporis, corporeo sensu abstracta: figmento-que memoriæ, ut accepta sunt, vel partiri, vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel turbare, vel quidlibet figurare cogitando facillimum est: sed, quum verum quæritur, cauere & vitare difficile. Item Phantasia est incognitarum rerum ex cognitis coniectura: Phantasma verò rerum incognitio cognitarum.

217 Inter Fiduciam, & Confidentiam: ^l Fiducia in bonis rebus: Confidentia in malis est.

218 Inter Famam, & Gloriam: Gloria quippè virtutum est: Fama verò vitiorum. Ennius in Achille. Summam tu

A tibi pro mala vita famam extolles: & pro bona ^m paratam gloriam: ⁿ Maleuolentes enim famam tollunt ^o beneuolentes gloriam.

219 Inter Fatum, & Fortunam, pagani ita separabant: Quod enim fortuito venit, nulla palam causa, Fortunam vocabant: Fatum verò quidquid appositum singulis & statutum erat: ^p ut putà, Fati esse dicebant, quòd nascimur, quòd occidimus: Fortunæ quidquid in vita varietatis ^q accidit.

220 Inter Falsitatem, & Mendacium: Negare quod ^r verum est, Falsitas est: Fingere quod ^s verum non est, Mendacium est. Vnde & Carus: Tu, inquam, si ^t verum suppressis, Falsarius agnosceris: si falsa cõfingis, Mendax esse ^v videris.

221 Inter Falsum, & Fictum: ^x Falsum ad oratores pertinet: vbi veritas sæpe ita luditur, ut quæ facta sunt, negentur: Fictum verò ad Poetas: vbi quæ facta non sunt, facta dicuntur. Falsum est ergo quod verum non est: Fictum quod tantum verissimile est.

222 Inter Fertilem, & Fructuosum: Fertilis, est ager: Fructuosum, quod cuique compendium est.

223 Inter Frondeum, & Frondosum: ^y Frondeum est, totum factum de frondibus, ut torus: Frondosus verò est ^z locus. Licet enim abundet frondibus: non tamè est de frondibus totus. Sic & ^a Gramineum, & Graminosum.

224 Inter Flecti, & Deflecti: Flecti est ^b retro, & in proximum: Deflecti verò longius, & in deuium.

225 Inter Frui, & Vti hæc distinctio est: quòd Fruimur, quo nequaquam carere possumus: Vtimur, quæ aliquando, nec semper habemus. Ac per hoc, Vti temporale est: Frui verò æternum.

226 Inter Fremere, & Frenere: Fremere, est furorem mentis, vsque ad vocis tumultum excitare: ^c Frenere verò propriè, dentes comprimere & concutere. Vnde fræna dicta, quòd hæc equi frendant, id est, ^d premant dentibus & mordeant. Hinc & frenetici dicti: eò quòd dentes concutiant.

227 Inter Flere, & Plorare Flere est vbertim lacrymas funderè, quasi fluere: ^e Plorare, est quasi cum voce flere: ^f plangere, cum lacrymis pectus, aut faciem tundere.

dere. Lamentari, est cum aliquibus dictis miserabilibus flere. Mœrere, cum silentio dolere. Lugere, est cum habitus mutatione. Lacrymas autem à laceratione mentis dictas. Lugentes verò dicti, quasi luce egent: unde & s luctus dicitur.

228 Inter Fodere, & Effodere: Fodere, est tantum sollicitare terram: Effodere, hoc ipsum faciendo eruere aliquid, vel inuenire, cui contrarium est Infodere.

229 Inter Famulari, & Obsequi: Famulari, est debiti: Obsequi, voluntatis propriè.

230 Inter Flagitare, & Flagitiare: quòd Flagitare idem est, quod ^h acriter interpellare Flagitiare verò est ⁱ impurare.

231 Inter Fugiunt, & Diffugiunt: Fugiunt pariter: Diffugiunt diuisi.

232 Inter Fatemur, & Confitemur: ^k Confiteri propriè arbitrij est: ^l Nam fateri, coacti est animi, non voluntatis ^m.

233 Inter Fecisti, & Nunquid fecisti? percontandi differentia est. Nam quoloco volumus nobis responderi factum esse, quod est imperatum, dicimus: Fecisti? quoloco volumus negari, hoc modo dicimus: Nunquid fecisti?

234 Inter Fluit, & Defluit: Fluit quod naturaliter decurrit, vt humor: Defluit autem, quod ætate, vel vetustate dissoluitur: vt ætas hominum, folium arboris: Fluere autem tribus modis dicimus, humore rerum, ⁿ sanie viuorum, tabe mortuorum.

235 Inter Funebre, Funereum, & Funestum: Funebre, luctuosum: Funereum, quod ex funere constat: Funestum verò, quod ^o funere inquinatum est. Itaque funestus famulus dicitur, qui aliquo funere pollutus est, quo minus sacra peragere potest.

236 Inter Fragrat, & Flagrat: Fragrat per r. litteram ad odorem refertur: per l. ad flammam & ignem. ^p Nam quando incendium significat quod flatu alitur per l. dicimus: & quando odorem, ^q quia fracta specie maior est, per r. enuntiat.

237 Inter Fratrem, & Germanum: ^f Fratres dicuntur, qui ex eodem patre nascuntur, & non ex eadem matre. Qui verò ^r ex eodem patre & matre, Germani appellantur. Et est Germanus ex eadè geni-

A trice, vel ex eodem germine manans.

238 Inter Firmum, & Valentem: Firmus ex firmitate naturæ: ^z Valens verò ex præcipuis viribus, vt Athleta.

239 Inter Figuram, & Formam: ^v Figura est ^z artis: Forma naturæ.

240 Inter Farctum, & Partum: Farctum dicitur, qui non est editus, & intra ventrem iacet: Partum, qui editus est.

241 Inter Fessum, & Fatigatum, & Lassum: ^a Fessum, animo & ^b cura: Fatigatum, ex itineris longitudine: Lassum, labore.

242 Inter Frameam & Machæram: ^c Framea appellatur gladius, ex vtraque parte acutus, quam vulgo Spatam ^d dicunt: Machæra autem, gladius est longus, ex vna parte acutus.

243 Inter Fœdus, & Pacem: Fœdus nãque pacem præuenit. Nam posterius Pax accipitur, prius Fœdus inicitur.

244 Inter Flumen, & Fluuium: ^e Flumen, torrenem &c. Fluuius, perennis aquarum decursus generaliter, à fluendo dictus. Et propriè flumen ipsa aqua: Fluuius, cuius aqua: Torrens autem inde dictus, quia pluuia crescit, siccitate torrescit, id est, arefcit. ^f Vnde & Pacuius flammeo

vapore torrens torret. Porrò Riuus vocatur, qui subitò ex pluuia fit, celeriterque decurrit, ac deficit: ^g Fons autem est ^h caput aquæ nascentis. Amnis autè, fluuius est nemore ⁱ & frondibus redimitus, ^k & ex ipsa amœnitate Amnis vocatur.

245 Inter Fulgura, & Fulmina: ^l Fulgur, est splendor ^m micantis nubis: Fulmen autem, mucro est feruidus, ventorum violentia è nubibus ad terras emissus. Tria sunt autè hæc ⁿ Fulgor, Fulgur, & Fulmen: ^o Fulgor, qui tangit: Fulgur, quod incendit & vrit: Fulmen, quod findit. Et ideo cū trinis radijs finguntur.

246 Inter Florida, & Florulenta: Florida, sunt arbores & herba: Florulenta campi, vel prata. Sic & alia intelliguntur similia.

247 Inter Frumenta, & Fruges: ^p Frumenta sunt arida & sicca: Fruges verò liquidæ. Frumenti autem nomen tractum est à frumine, id est, eminente ^q gutturis parte.

248 Inter Feras, & Bestias: Omnis bestia Fera, non omnis Fera, Bestia: ^r Bestiæ nãque sunt, quæ morfu vel vnguibus scruunt.

vt pardi, leones, tigrides, ^c à vastando dictæ. A Feræ autem etiam illæ sunt ^t quæ et si non læuiunt tamen syluestres sunt, dictæ autem feræ, quòd ^v & naturali vtantur libertate, & desiderio suo ferantur.

249 Inter Fastos, & ^x Fastos dies: ^y Fasti vniuersaliter comprehensi, tam boni quàm mali: Dies ^z fasti, quibus sunt contrarij nefasti.

250 Inter Fastos dies, & Nefastos dies: ^a quòd Fasti dies sunt, quibus iudicia exercere, & causam dicere vel agere licet: Nefasti dies dicti, ab eo quòd nefas sit, quicquã his diebus agere vel dicere, vel sacrum ^B facere. Ergo festis diebus contrarij sunt nefasti.

251 Inter Festos dies, & Sollemnes: Festi dies ex consuetudine dicuntur: Sollemnes verò, qui ad omnes pertinent: vt parentalia. Vt quum quis defuncti officia expleuerit, dicitur sollempnia præstitisse.

252 Inter Fulmen, Fulgorem, & Fulgur: Fulmen, quod ferit: Fulgor est, quod apparet: Fulgur, quod conditur, si cadat de cælo.

253 Inter ^b Fœdus, & Fœdus: Fœdus turpis: Fœdus, placitum.

254 Inter Fides, & Fidis: ^c Fides in fide: Fidis de chorda. ...

255 Inter Fœnum, & Fœnus: Fœnũ palea: Fœnus lucrum est.

256 Inter Fragrat, & Flagrat: Fragat redolet: ^d Flagrat, verberat.

257 Inter Fauorem, & Fauũ: Fauor adiutorium est: Fauum verò mel.

258 Inter Furatum, & Furtatum: Furatum, eum qui furtum facit: Furtatũ, quod furatur fur.

259 Inter Fatum, & Fatuum: Fatuum, segnem: Fatum verò, fortunæ decretio est.

260 Inter Fastos, & Fastus: ^e Fastus de superbia: Fastos de libris. ...

261 Inter Fœminam, & Feminam: Fœmina de homine: Femina femora sunt.

262 Inter Forfices, & Forcipes: ^f Forfices, id est triforias: Forcipes, tenaces.

263 Inter Fornicationem, & Adulterium: ^g Adulterium est, coniugalis tori inquinamentum: Fornicatio verò, amor legitimo coniugio solutus & vagus, & ex-
plendæ libidinis consecrando licentiam.

Scripturæ autem solent fornicationem vocare ^h omnem illititam corruptionem: sicut est idololatria, & auaritia, ex quibus fit transgressio legis: ⁱ propter illicitam concupiscentiam. Fornicatio autem sumpsit nomen à quibusdam ædificijs arcuatibus quos fornices antiqui vocabant; in quibus meretrices constitutæ prostituebantur. Meretrices autem dicuntur à merendo, id est, promerendo stipendia libidinis. Vnde & milites, quum stipendia accipiunt, mereri dicuntur.

F.

^a Ex interpretibus Terentij, *Act. 1. Scen. 2. Phorm.*

^b Vide Non. dict. Fama.

^c Ex C. Frontone.

^d al. penè qui loquuntur.

^e Ex *Seru. ad illud. 2. Æn. furiosa mente Chores-*

bus.

^f al. furientem.

^g al. furiens.

^h Ex interpretibus Terentij *act. 1. Scen. 1. And. & act. 3. Scen. 1. Hecyra.*

al. abstrahi pertimescit.

^k al. hominum.

ⁱ Ex *Seru. ad illud. 1. Æn. generis fiducia vestra.*

^m al. parata gloria.

ⁿ f. male viuentes.

^o f. bene viuentes.

^p Ex *Seru. mente ad ill. 4. Æn. quem dederat cursum fortuna peregi.*

^q al. occiderit.

^r al. verè.

^s al. verè.

^t al. vera nobis comprimis.

^v al. iudicaberis.

^x Ex interpretum Terentij *mente act. 1. Eunuch. Scen. 2.*

^y Ex *Seru. ad ill. 2. Æn. nemora inter frondea. Vnde locus antea mutilus, restitutus.*

^z al. locus.

^a al. germinetum, & germinosum.

^b al. à recto.

Lib. 10. Etymol. littera. F.

^c al. imprimant.

^d *Fest. dict. plorare.*

^e *Sic. vetus glossar. plangoribus.*

^f f. liticus.

^g *Vetus glossar. flagitauerit.*

^h *Male imputare. i. m. f. Impura res est.*

ⁱ *Non. dict. confiteri.*

^j *Seru. ad illud. 4. Æn. Anna fatebor enim.*

^k al. profiteri, id est.

^l *Seru. ad ill. 8. Æn. Sanie tabo que fluentes, contra sentit. sanies mortui est, tabo viuentis, scilicet sanguinis.*

^m al. in funere.

P Ex *Seru. ad ill. 1. Æn.* fragrantia mella, in altero *m. s. erat*, nam quando flammam & ignem, qui incendium significat. forte legendum, nam quando flammam & incendium significat, *præunte Seruio.*

q al. qui à fracta.

r al. pronunciatur.

s Sic *lib. etymolog. 9. c. 6.*

t Ex *ead. lib. citato videtur legendum*, ex eadem matre non patre, & *infra*, est enim germanus ex eadem genitrice, non ex eodem germine manans. *alioqui sibi contrarius Isidorus his duobus locis & Seruio, vnde sumpsit ad illud. 5. Æn.* Hæc germanus Eryx.

v al. eadem matre & patre.

z *Interpretes Terentij act. 3. Scen. 5. Hecyr.* validus, robustus & habitior corpore.

7 **C. fronto.** figura artis opus, forma naturæ bo- **B**
num.

z al. hominis.

a *Vid. Seru. li. 8. Æn. ad & ill. ter fellus valle resedit. Etymolog. lib. 10. littera. F. Aliter Verrius apud Diomedem lib. 1. quod fatigatus sit, cum quis per alium laborare compellitur, fellus verò, cum quis labore deficit, vt lassus.*

b al. corpore.

c Sic *lib. 18. etymolog. c. 6.*

d al. vocant.

e **C. fronto contra:** flumen idem fluit & manet: fluuius temporibus siccatur. *Est autem totus ferè hic locus ex lib. 13. etymolog. cap. 21. ex quo verba fluuius cuius aqua, in fluuius decursus aquæ, mutanda videntur.*

f *Fest. dict. torrens, ex Antiopa citat, porro dictio torret, & hic & in Etymol. in terræ, mutanda, legendumque flammeo vapote torrens terræ fœtum exulferit.*

g *Varr. lib. 4. ling. Lat. dict. fons, & Festus à fundendo.*

h al. corpus.

i al. ex frondibus.

k *Varr. & Fest. melius à circumendo, aut circumnando.*

l Sic ferè *Non dict. fulmen.*

m al. micantibus nubibus.

n al. fulgur. f. fulgos.

o al. fulgur.

p *A Seru. dissentit, qui ad ill. 1. Æn. frugesque receptas, qui frumenta & fruges confundit, & lib. 1. Georg. siliqua quassante legumen.*

q Ex *Seruio lege: sub mento gutturis parte, sunt hæc lib. 7. Etymolog. c. 3.*

r *Etymolog. lib. 12. c. 2.*

s al. à vi, qua sœuiunt, *Etymolog.*

t al. dictæ quod.

v Ex *Seru. ad ill. 1. Æn. pinguisque ferinx, & in etymolog.*

x al. fastus.

y *Festus dict. fasti, & Seru. ad illud. 3. Æn. stirpis Achilleæ fastus.*

z al. fastus.

a *Fest. dict. festis diebus. Varr. lib. 5. de ling. Lat. dict. fasti dies.*

b **F. Inter fœdum, & fœdus:** Fœdum turpe, fœdus placitum.

A **Fortē ex Agratio legen.** fides de fidelitate, fidis de chorda.

d *Hinc flagratores, quod mercede flagris cadebantur. Fest. dict. flagratores.*

e Ex *Agratio.*

f *Melius Seru. ad ill. 8. Æn. Versantque tenaci forcipe ferrum. Forcipes sunt, quibus incidimus. Forcipes quibus aliquid foruū tenemus, nam foruū est calidum. Fest. dict. forcipes.*

g *Etymolog. lib. 5. c. 26.*

h *Ezechiel. 16. multis locis. Osee. 2. c. 14. ali.*

i al. per illicitam.

De littera G.

263 **I**nter Grates, & Gratiarum: Grates Deo aguntur: Gratiarum verò hominibus quoniam referri a possunt. Idcirco optime Deo conuenit, quod relationem significat ad b latiam.

264 **I**nter c Gaudium, & Lætitiarum: Stoici sic distinguunt: Gaudiū quippe esse aiunt elationem d animi, in his quæ digna sunt, exultantis: Lætitiarum verò effrenatam e animi elationem, quæ modum nesciat: & in his quoque, quæ vitio sunt mixta, lætetur. Vnde & scriptura: f Non est s gaudium impijs dicit Dominus.

265 **I**nter Grauitatem, & Grauitudinem: Grauitas ex pondere animi, & ex sententia constat: Grauitudo autem corporis est.

266 **I**nter Graue, & Grauidū: h Graue de natura dicitur: Grauidum de i accedenti fœcunditate: vt arbor grauida pomis.

267 **I**nter Garrire, & Loqui: k Loquitur, qui rectè & l temperanter dicit: m Garrit, qui aut multa verba dicit, aut sordidè loquitur.

268 **I**nter Gerere, & Ferre: n Gerimus nostra & veluti natura aliqua, quæ in nobis sunt: Ferimus verò imposta nobis veluti onus. Sed Virgilius permixtè vtitur: o fidus quæ tela gerebat Achates. Gerebat pro ferre posuit.

269 **I**nter Grauat, & P Ingrauat: q Ingrauat pondere alieno: Grauat suo.

270 **I**nter Gentem, & Gentes, & Genus: r Gens nationis est, vt Græciarum, Assyriarum. Hinc & Gentilitas dicitur: Gentes autem familiarum, vt Iuliarum, Claudiarum: Genus verò ad qualitatem refertur: vt pecoris, pomi.

271 **I**nter Græcum, Græcanicum, & Græcense: s Græcus homo dicitur: Græcanica res: Græcense, quale in Græcia solet fieri.

272 **I**nter Gallum, & Gallicum, & Gallicanum:

canum: ^c Gallum in Gallia natum: Gallicū A
ex Gallia latum: Gallicanum ^v quod aliquid
ex Gallia affert.

273 Inter Germanam, & Sororem: Soror
enim ab eodem germine, non ab eodem
vtero: ^x Germana verò ex vtriusque ma-
nans germine.

274 Inter Genitorem, & Patrem: ^y Ge-
nitor naturæ vocabulum est, siue originis:
Nam Pater dignitatis & honoris nomē est.
Vnde & sanctos viros ac seniores, Patres
dicimus. Genitores ^z verò nostri, à quibus
nati sumus.

275 Inter Generat, & Parturit: Generare
masculos dicimus: Parturire fœminas. Vt B
puta, ille generauit, illa parturit.

276 Inter Gubernatorem, & Nautam:
quòd omnis Gubernator, nauta esse potest:
omnis nauta Gubernator ^a esse non po-
test.

277 Inter Grande, & Maximū: ^b Gran-
de ad corpus pertinet: Maximum ad ani-
mum.

G.

^a al. non possunt.

^b al. latam.

^c Cic. *Tusc.* 4. cum ratione animus mouetur pla-
cidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur:
cum autem inaniter & effusè animus exultat,
tum illa lætitia gestiens, vel nimia dici potest:
quam ita definiunt: sine ratione animi elatio-
nem.

^d al. animæ.

^e al. anima.

^f *Isaia cap. 18. & 57. ubi in vulgat. non est pax imp-
dicit Dominus.*

^g al. gaudere.

^h *Non. dict. graue. Seru. ad ill. 9. Æn. nodisque gra-
uatam.*

ⁱ al. accidenti.

^k *Ex Varronis sententia lib. 5. de ling. Latina, qui loqui à
loco deriuat, quòd suæ quoq; loco verba dicantur.*

^l al. temperanter.

^m *Non. dict. garrire.*

ⁿ *Vid. Non. dictionibus, ferre, & gerere.*

^o *i. Æneid.*

^p al. ponderatur.

^q al. ponderatur.

^r Gens, & nationis, & familiæ. *Seru. ad ill. 1. Æn.
Gens inimica mihi.*

^s *C. Fronto. fere eodē sensu Corinthium ciuem di-
cimus, Corinthiacum vas: Corinthiensem fon-
tem.*

^t *Sic Fronto. Gallus natione, Gallicus ex Gallia.*

^v *f. scrib. Gallicanus qui al.*

^x *Sibi ipsi comvarius Isidorus supra.*

^y *Seruius tamen ad ill. 1. Æn. Prospiciens genitor:*

Venerabilis inquit, vt Tybri pater, ergo nomen &
ad verum pertinet, & ad honorem refertur.

^z al. non nisi à quib. n. s.

^a al. dici

^b *C. Fronto. Grande incremento, magnum am-
plitudine.*

De littera H.

278 I Nter Hodie, & Hoc die: Hodie est,
quasi primum fiat: Hoc die, quasi ali-
quando factum referamus.

279 Inter Hunc diem, & Hanc diē: Dies
masculini generis bonum tempus apud ve-
teres indicabat: fœminini malū: Veluti in
Iob, maledicta dies.

280 Inter Habeo, & Ab eo: Habeo, reti-
neo: Ab eo, hoc est, ab ipso.

281 Inter Hos, & Os: Si Hos cum h. scri-
bimus, significamus personam. Sine h. signi-
ficat vultum.

282 Inter Hæresim, & Schisma: Schisma
esse eadem opinantem, atque eodem ritu
colentem, quo cæteri, solo congregationis
delectari discidio: Hæresim autē esse lon-
gè alia opinantem, quàm cæteri, aliamque
sibi, ac longè dissimilem peruersi dogma-
tis instituere culturam. Hæresis autem
Græcè ab electione dicitur: quòd scilicet
vnusquisque id sibi eligat, quod melius
esse videtur. Secta autem à diuisione
dicta est, quasi sectio. Vnde & sectæ
Philosophorum, vel Hæreticorum dicun-
tur.

283 Inter Honos, & Onus: Honos ^a de
honore: Onus de onere.

284 Inter Hora, & Ora: ^b Hora cum h.
littera, dierum: Sine h. regionum vel finium,
siue oris significatio, quo loquutio expri-
mitur.

285 Inter Honustus, & Oneratus: hoc
interest: quòd ^c oneratus est, qualicunq;
pressus pondere: Honustus verò, cui ipsum
onus honori est, vt si quis spolia hostium
ferat. Sed Oneratus aspirationem non ha-
bet: quia ab onere venit: ^d Honustus verò
quia ab honore descendit retinet aspira-
tionem.

286 Inter Hauritur, & Exhauritur: Hau-
ratur aqua: Exhauritur puteus.

287 Inter Herbidum, & Herbosum: Her-
bidum dicimus locum, in quo herbarū vi-
riditas nunquam cessat: Herbosum autem
qui facillè herbam generat, & ad tempus
arescit.

^e al.

H.

^a al. honus regionum, sed vox regionum, irrepfit ex sequenti articulo.

^b Ex Agratio.

^c Ex Seru. ad ill. 1. Æn. spolijs orientis onustum.

^d Vetus glos. honus honor *τιμή δέων τιμή ἀρετῶν*. Varro etiam 4. de ling. Lat. dictum onus & honos qui sustinet temp.

De littera I.

288 **I**nter Inferum, & Infernum: Pars superior ^a Inferni Inferus est: vbi quieverunt ante aduentum Christi animæ iustorum. Pars verò inferior, Infernus: in quob ^b trudiuntur animæ impiorum, qui plurimū peccauerunt. De quo Propheta animam suam liberatam esse ^c gaudet, dicens: ^d quia liberaſti animam meam ab Inferno inferiori.

289 Inter Initium, & Principium: Initium est rerum, à quo quid incipit: vt fundamenta domus, carina nauis: Principium autem, verborum exordium est.

290 Inter Iudicium, & Iustitiam: Iustitia est studium rectè viuendi: Iudicium verò æquitas rectè iudicandi: quisquis ergo bene ^e viuendo seruit, Iustitiam facit: quisquis rectè iudicat in subditis, Iudicium custodit. Prophanatur autem Iudicium astutiæ tempore, non dignitate. Nam primum oportet quemque esse iustum, prouidere rectitudinem: & post hoc assequitur in Iudicijs æquitatem. Horum primum virtutis est, alterū honoris. Neque enim quisquam potest peruenire ad honorem, nisi per virtutem. Differt enim Iustitia à Iudicio. Solet enim dici Iudicium prauum, quòd iniustum est: Iustitia verò ^f nunquam; & iniusta esse non potest.

291 Inter Incantatorem, Magum, Aruspicem, & Maleficum: ^g Incantatores sunt, qui rem ^h verbis peragunt. Magi, qui de sideribus philosophantur: Malefici, qui sanguine vtuntur & victimis, & sæpè contingunt corpora mortuorum. Aruspices, qui iuxta pecudum inspicunt, & ex eis futura prædicunt.

292 Inter Indoctum, & Indocilem: ^k Indocilis est, qui penitus non potest ^l discere. Indoctus, qui nondum ^m discit; & tamen discere potest. ⁿ Ad hanc formam similia distinguit: vt putà, immotus, & immobilis, & his similia.

A 293 Inter Innoxium, & Innocuum: ^o Innoxius est cui non nocetur: Innocuus, qui non nouit nocere.

294 Inter Impurum, & Impudicum: ^p Impudicus, qui turpitudinem flagitij infert: ^q Impurus, qui patitur.

295 Inter Immemorè, & Ignarum: ^r Immemor est, qui oblitus est: Ignarus, qui inscius. Vnde & nates dictæ, quæ nos ^s odore admonet, vt ^t cognoscamus aliquid & sciamus. Vnde & ^u olfecisse, scisse veteres dicebant.

296 Inter Inertem, & Segnem: ^x Iners sine arte, & ob hoc neque ^y operis quidem vllius. Segnis, quasi sine igne: quomodo securus, sine cura, id est, frigidus: per quod inutilem accipimus.

297 Inter Insanum, & Insanientem: Insanus est qui perpetuo animifurore tenetur: Insanientem subito incitatus indignatione, vel ira.

298 Inter Impium, & Peccatorem hoc distare solet: ^a quòd omnis Impius peccator: non tamen omnis peccator impius habendus est. Impius quippe est, quisquis à fidei pietate alienus efficitur: Peccator verò, qui praua actione fœdatur.

C 299 Inter Iniquitatem, & Peccatum sic distare dicit Ambrosius: quòd Iniquitas ad mentis acerbicatem refertur: Peccatum verò ad prolapsionem corporis. Præcedit igitur Iniquitas, Peccatū sequitur. Sed grauior est Iniquitas, tanquam materia peccatorū: in cuius comparatione leuius est peccatū. Item peccatum est, quod admittitur: piaculum autē id, quod admissum est; & id, quod expiatur admissum. Iniquitatis autem tres sunt differentiæ: suggestionis, delectationis, & consensus. Inter iniquitates & peccata sanctus Hieronymus, hanc differentiam facit. Iniquitates dicimus, quæ ante susceptā fidem, siue per ignorantiam, siue per scientiam committuntur. Peccata verò, quæ post cognitionem fidei, vel gratiam baptismatis contrahuntur: ^b totidemque & peccata, verbi, operis, & confessionis.

300 Inter Inuidum, & Inuidiosum: quòd ^c Inuidus feliciori inuidet: Inuidiosus autē ^d is est, qui ab alio patitur ^e Inuidiam. Nihil autem honestum, quod non inuidiosum. Nemo quippe inuidet misero: -quis autem bonus & non inuidiosus?

301 Inter Iram, & Iracundiam: ^f Ira præsens est, & ex causa nascitur: Iracundia au-

tem vitium naturale, & perpetuum est. Iratus pro tempore concitatur: Iracundus autem & frequenter irascitur, & ad leuem sermonis auram, quasi à vento folium, commouetur. De talibus dicit scriptura: Vir Iracundus inhonestus est. Et iterum: Iracundus effodit peccata.

302 Inter Ignominiam, & Infamiam: ^h Ignominia ponitur ⁱ potestate alicuius: Infamia autem fit multorum consentiente sermone.

303 Inter Incusare, & Accusare: ^k Incusamus potiores: Accusamus pares. Item Incusamus verbo: Accusamus crimine & facto.

304 Inter Iubere, & Imperare: Iubere apud veteres non idem erat, quod Imperare. Nam Iubere ibi dicebatur, vbi voluntatis erat obsequium: Imperare autem, vbi ^l debito quisque imperio parebat.

305 Inter Iactamur, & Fatigamur: ^m Iactamur in ⁿ maris fluctibus: Fatigamur in terris.

306 Inter Iaceo, & Iacio. Iaceo accubantem significat: Iacio verò mitto demonstrat.

307 Inter Ignem, & Focum: Ignis ipsa flamma est: ^o Focus verò fomes, ac nutrimentum ignis. Nam Varro Focus, ^p ait, dictus, quòd foueat ignem. Focus ergo dictus à foru.

308 Inter Ianuam, & Ostium: ^q Ianua est aditus primus in domum: Ostium in quemlibet locum domus. Similiter verò Ianua, vel ^r est clausa, vel patens: Fores autem & Valuæ ^s ipsæ clausæ sunt, sed fores, quæ foras vertuntur: Valuæ quæ intrus aperiuntur: & duplices, multiplices, còplicabilesq. sunt. ^t Portæ verò propriè murorum dicuntur: atque ^u idèò dictæ, eo quòd antiquitus ^x portato aratro designabantur, quando circumducebatur gyros, atque ^y vrbs signabatur.

309 Inter Illius similis, & Illi similis: Illius similis ^a ad mores refertur: Illi similis ad vulgum.

310 Inter Iuuentam, & Iuuentutem: ^z Iuuentus est iuuenum multitudo: ^a Iuuenta autem ^b hominum est ætas. Iuventas verò ^c decus iuuentutis. Sed auctores in plerisque locis aliter posuerunt.

311 Inter Inficere, & Officere: ^d Inficere est colorem mutare: Officere est alicui nocere.

312 Inter Inuenire, & Reperire: ^e Inuenimus inquisita: Reperimus vltro occurrètia.

314 Inter Inquirere, & Quærire: ^f Inqui-

rimus ea de quibus dubitamus: Quærimus & ignota.

315 Inter Impendere, & Impendère: Impendere corruptè ab eo venit, quod est impendo, impendere. Impendère autem, si ^g literam producas, significat imminere, ab eo quod est impendeo.

316 Inter ^h Iuuat, & Iubat: Iuuat, delectat; Iubat, adiuuat.

317 Inter Illicem, & Illicem: ⁱ Illicem cū duobus ^{ll}. significat inductorem: Illicem per vnum ^l. arborem indicat.

318 Inter It, & Id: Id, pronomen est: It verò, vadit.

^B 319 Inter ^k Inquid, & Inquid: Vt putà vbi inquid dictum.

320 Inter Insitum, & Infertum: ^l Insitas arbores dicimus: Infertas verò ^m causas, aut fabulas.

321 Inter Illud, & Illuc: Illud pronomen: Illuc aduerbium est.

322 Inter Imprecari, & Deprecari: ⁿ Imprecari, maledicere: ⁿ Deprecari, excusare, & expurgare.

323 Inter Incolam, & Inquilinum: ^o Incola ^p quidè, & Inquilinus signum est perditæ patriæ. Sed Inquilinus dicitur, quamdiu peregrinatur: Incola quum inuenerit sedem.

^C 324 Inter Indigenam, & ^q Indigentem, ^r Indigentes egeni sunt: ^s Indigenæ, inde geniti.

I.

^a Inferi infernum uterq. m. s. mendo sè.

^b al. traduntur.

^c al. congaudet.

^d Psalm. 85. & eruisti animam meam.

^e al. viuendi seruiat.

^f al. iniqua & iniusta.

^g Etymolog. lib. 8. c. 9.

^h al. verbo.

ⁱ al. secta.

^k Ex Seru. Æneid. lib. 8. Is genus indocile. al. indocibilis.

^l al. docere. f. doceri.

^m didicit, ex Seru.

ⁿ al. ab hac forma.

^o Ex Seru. ad ill. 10. Æn. omnes innocua.

^p al. impurus.

^q al. impudicus.

^r Ex Seru. ad ill. 1. Æn. neque enim ignari sumus ante malorum. Ipse etymolog. lib. 10. littera I.

^s al. ad odorem.

^t al. noscamus.

^v al. olfari res veteres dicebant.

^x Fest. dist. iners, est autem ex Seru. ad ill. 1. Æn. instant arde n-

ardentes Tyrii, ipse etymolog. lib. 10. littera I.

y al. operiq. vtilis.

z Etymolog. lib. 10. littera S.

a Ex Ambrosio.

b al. totidemque.

c Etymolog. lib. 10. littera I.

d al. idem est.

e al. malum.

f Terentij interpretes act. 4. scen. 6. Heauton. ira de causa est, iracundia de vicio multum irascentis. Distinguit etiam Cicero 4. Tusc. & Fronto. iratus ex offensa est, iracundus natura.

g al. frequens.

h Ex C. Fronto. ignominia imponitur ab eo, qui potest animaduersione notare, infamia ex multorum sermone nascitur.

i al. in potestate.

k Ex Seru. ad ill. 1. Æn. talibus inculat, qui tamen amplius, quam noster.

l al. dubio.

m Ex Seru. ad ill. 1. Æn. terris iactatus & alto.

n al. mars.

o Fest. dict. focus. & Seru. ad ill. 12. Æn. in medióque focus.

p al. autem.

q Ex Seru. ad ill. 1. Æn. foribus cardo stridebat Athenis.

r al. cum claustris vel.

s al. ipsa claustra.

t Vid. Seru. ad ill. 2. Æn. iamque propinquabant portis, & lib. 5. Æn. ad illud, urbem designat aratro. ipse Etymolog. lib. 15. c. 2.

v al. inde.

x al. portatura rotæ designat.

y al. verbo.

z Ex Seru. ad ill. 1. Æn. lumenque iuuentæ.

a al. iuuentas.

b Leg. iuuenum ex Seru.

c Leg. Deus ex mente Seru. & Acron. in Od. 3. lib. 1. Horatij. Hac est Æn. & sic serè Agratius. Vid. & Non. dict. iuuentus.

d Ex C. Fronto. infector colorem mutat, offector, officio obest.

e C. Fronto. inuenimus nostra, reperimus aliena.

f Ex C. Fronto.

g al. inórta disciplinam Fronto.

h Puto inter iuuat, & iuuat, vt supra inter paret & paret, vt tantum iuuat, discrimen significationis sub eadem voce, vt inter nobilis & nobilis, notus & notus, sed hoc in vno tantum. cadit.

i Ex Fest. dict. iurex.

k Corruptus locus, atque hoc quoque abest ab altero m. f.

l Ex Seru. ad ill. 2. Georg. mutatamque insita mala ferre pyrum, sed in altero lib. Insetas verò caules aut fabulas, vt amplius de Seru. loco deliberandum censeam.

m al. cauces aut f.

n Agrat. vid. Agell. cap. 16. lib. 6.

o Vid. Etymolog. lib. 8. cap. 4. Fest. dict. inquilinus.

p al. qui & inq.

q al. indigetem.

r al. indigetes.

s Ex Seru. ad illud 8. Æn. tum manus Ansoniæ.

A

De littera L.

325 Inter Libertatem, & Liberalitatem:

Libertas conditionis est: Liberalitas verò beneficentiæ, & largitatis: vt nudum vestire, captiuos redimere, pauperi victum administrare.

326 Inter Laudabilem, & Laudandum: Laudabilis est, qui laudari potest: Laudandus, qui laudari debet.

327 Inter Luxuriosum, & Prodigum: Luxuriosus, quasi solutus in voluptates: unde mēbra loco mota luxa dicuntur: Prodigus autem sumptuosus: qui omnia porro agit, & quasi proijcit.

328 Inter Lasciuum, & Petulantem: Lasciuus luxu, Petulans temeritate. Petulantia autem libido dicitur, ab eo quod petit malè alienum pudorem.

Inter Litigiosum, & Litigatorem, Litigiosus est, de quo litigatur; quasi ager: Litigator, qui litigat.

329 Inter Lætitiā, & Exultationem. Lætitia est, mentis gaudium: Exultatio verò verborum, atque membrorum. Rursus exultatio à iubilatione distinguitur. Vbi enim verba sufficiunt lætitiæ, & lingua idonea est mentis gaudium explicare, exultatio est. Vbi verò non potest quisque conceptum gaudium verbis annuntiare: sed ipsam animi effusi lætitiā in vocē quādam & exultationis erumpit, iubilatio est.

330 Inter Lethū, & Mortem, quidam tentauerunt facere discretionem, dicentes: Lethum porro venit: Mors verò infertur.

331 Inter Libidinem, & Liuidinem: Libido per b. cupiditas est animi: Liuido per u. liuor est corporis. Sunt autem multæ variæque libidines; sicut Libido vlciscendi, quæ ira vocatur: sicut Libido habendi pecuniam, quæ auaritia nominatur: sicut Libido quomodocunq. vincendi, quæ pertinacia dicitur: sicut Libido gloriandi, quæ iactantia nuncupatur. Et cum sint multarū libidines rerum: neque cuius rei libido sit adijcitur: non solet animo occurrere, nisi illa tantum, qua obscenæ partes corporis ad flagitiorum immunditias. excitantur: Sed meritò ista inter cætera, hoc sibi nomē propriè obtinuit: quia in carne corruptibili plus ceteris sæuit. Dicta autem Libido, eò quod libeat alienum pudorem, siue quamcunque rem appetere.

332 Inter Laudem, & Laudationem: Laus est

est eius, qui laudatur: Laudatio verò eius, A qui laudat. Itē Laus¹ est, in qua virtus enitet: Laudatio, ipsa^m laudātis oratio. ⁿ Laus & lætitia sine celebratione vocis in animi admiratione consistit: Laudatio verò, rei cuiusque prædicatio est, adminiculo orationis ornata.

333 Inter Largitatē, & Largitionē: ^o Largitas, humanitatis est: Largitio, ambitionis.

334 Inter Lætari, & Gratulari: ^p Lætatur de nostris bonis: Gratulamur de ^q amicorū.

335 Inter Legere, & Lætitare: Legere ad tempus refertur: Lætitare ad frequentiam: B ^r interdum & Legere nauticum verbū est: quia & naus dicitur Legere, quidquid trāsit.

336 Inter Labium, & Labrum: ^s Labium superius dicimus: Labrum inferius. Rostrū, non ^t nisi auium, quod incuruum est. ^u Vanissimè autem quidam ^x nititur facere distinctionem: vt virorum labra, mulierum labiaⁱ dicantur.

337 Inter Lactantem, & Lactentem: ^z quòd Lactans est, quæ lac præbet: Lactens, cui præbetur.

338 Inter Leges, & Iura: ^a Ius dicitur: Lex scribitur. Vnde, & Virgilius: iura dabat, legesque viris. Item leges humanæ: ^b Iura diuina sunt. Ideòq. & iuramentum dicitur, id est, sacramentum in ^c Deo. Hinc & Virgilius: Fas mihi Graiorū sacrata resolvere iura.

339 Inter Leges, & Mores: ^d Lex est scriptis edita: Mos autem, lex quædam viuēdi, nullo vinculo ^e adstricta, siue lex non scripta, sed tantum cum vsu retenta.

340 Inter Latronem, & Furem: Qui alienū ^f inuolat Fur est: qui furatur & occidit, Latro est. Propriè autem ^g Latro à latitando ^h insidijs dicitur: ⁱ Fur autem à furuo vocatus, id est nigro: nam noctis vtitur tempore. Pulchrè autem Plautus ^k cuidam, qui furabatur, ait. ^l Tu trium litterarum homo: id est, fur.

341 Inter Locum Religiosum, & Sacrū, & Sanctū: Quòd Sacrum vocamus, quod ad Deos superos pertinet: ^m Religiosum, quod ad Deos inferos: Sanctū verò, quod aliqua sanctitate sanctum est: vt sunt tauri apud ⁿ Homerum ^o soli sancti, sacri, sacrosancti.

342 Inter Labat, & Lauar: Labat nutat: Lauat ^p lotorem esse.

343 Inter Lætū, & Lethum: Lætum gaudentem: Lethum mors dicitur.

344 Inter Labium, & Labrum: Labiū oris: Labrum vasis, à rostrō, quòd incuruum est.

345 Inter Lympham, & Nympham: ^q Lympham aquam: Nympham deam.

346 Inter Litem, & Rixam: Lis inter duos committitur, & mota finitur. Rixa inter multos, & ^r iurgio constat.

347 Inter Ligat, & Legat: Ligat quis vinculo: Legat testamento.

348 Inter Limen, & Limitē: ^s Limen, ædiū est: Limes, regionum, vel finium.

349 Inter Libat, & Immolat: ^t Veteres Immolare dicebant, quando victimas in ^u mole altaris ponentes ignem ^x sacrificijs subiciebant. Libare autem quando pateras mero plenas aris fundebant. Nam libare propriè fundere est. Vnde & Liber vocatur: ^y qui vini vsu in Græcia ostendisse fertur. Nos ergo iuxta verborum distinctionē Immolamus panem: Libamus calicem.

L.

^a Al. tribuere, vel administrare.

^b Vid. Non. dicitur luxum, & dicitur luxuria, ipse lib. etymol. 10. littera L.

^c Fest. dicitur prodegeris, & dicitur prodigæ hostiæ,

^d al. ad iubilationem.

^e al. nuntiare.

^f al. diffusi.

^g al. exultationis.

^h f. libidinem.

ⁱ f. liuedo.

^k Non. dicitur pernicacia.

^l al. eius ipsa virtus enitens. f. eius in quo virtus enitet.

^m al. laudatio orationum.

ⁿ al. laudem læticiam, sine celeb.

^o Ex Agratio.

^p Ex Agratio.

^q alienis Agrat.

^r Ex Seru. ad ill. 1. Georg. primi lege littoris oram. & ill. 3. En. littoraque Epiri legimus, & 2. En. pars cætera pontum ponè legit.

^s Ex Agratio.

^t est, nisi quod incuruum est. Agrat.

^v Ex Seru. ad ill. 2. Eclog. calamo triuisse labellam.]

^x al. centant.

^y al. dicant.

^z Ex Seru. ad ill. 1. Georg. lætencia turgent.]

^a Ex Seru. ad citata verba ab Isidoro, quæ sunt. 1. En.]

^b Seru. ad locum citatum, qui est 2. En.]

^c al. domino.

^d Sic ferè ipse lib. 2. etymol. c. 10. & lib. 4. c. 3.

^e al. adstrictus.

^f al. aliquid subtrahit, fur est.

^g Sic ipse etymolog. lib. 10. littera L. Varro, quòd circa lætera ferrum habeat. Fest. quòd à latere adoriatur, aut autè læticias.

^h f. in insidijs.

ⁱ Seru. ad ill. 3. Georg. Nocturnum stabulis furem.]

^k al. de quodam.

^l Plautus Aulularia.

^m Vid. Fest. dicitur religiosus, & Macrobius lib. 3. Saturn. c. 3. ⁿ id est.

- a *δδυσσ.μ.*
 o *f. soli sancti, duæ sequentes dictiones, fortè glossoma.*
 p *f. lotorem, aut lauatores.*
 q *Etiã Fest. distinguit dict. lymphã.*
 r *al. iniuria.*
 s *Ex Agratio, qui fortè ex Isidoro supplendus.*
 t *Eadem ferè lib. Etymolog 6. c. 16.*
 u *al. mola.*
 x *al. sacrificium.*
 y *al. quia.*

De littera M.

- 350 **I**Nter Misericordiam, & Miserationem: Benè velle, misericordiæ est: benè facere, miserationis. Dicitur enim Misericordia, quasi Misericordiæ actio. Nam ^a Misericordia, affectus tantum cordis est, quo compellimur, vt miseris subueniamus. ^b Quapropter Misericordia cõdolere misero nouit: et si non sit, vnde tribuatur. Misericordia autem ex opere comprobatur.
 351 **I**nter Memorare, & Commemorare: Memorantur pauca Commemorantur multa.
 352 **I**nter Mansuetum, & Modestum: ^c Mansuetus est, qui nulli iniuriam irrogat: ^d Modestus, qui nec læsus irascitur.
 353 **I**nter Miserum, & Misellum: ^e Miserum, viuentem adhuc dicimus: Misellum, mortuum.
 354 **I**nter Miserandum, & Miserabilem: ^f Miserabilis est, cui misereri possumus: Miserandus, cui misereri debemus.
 355 **I**nter Memoriosum, & Memorem: ^g Memoriosus memoriam habet. Memor vero, beneficij, vel defensionis memor est.
 356 **I**nter Moram, & Tarditatem: Mora est quæ impedit: Tarditas quæ impeditur: Mora in re: Tarditas in homine.
 357 **I**nter Mendum, & Mendacium: ^h Mendum in libro propriè dicitur; vnde & emendare dicimus: Nam Mendacium in cæteris rebus est.
 358 **I**nter Malitiam, & Malignitatem: ⁱ **D** Cogitatio quippè praua mentis, Malitia dicitur: Malitiæ votum, vel opus Malignitas appellatur.
 359 **I**nter Multationem, Pœnam, & Supplicium: ^k Multatio potest esse, & sine sanguine, in damno pecuniæ. Supplicium cum sanguine: ^l Pœna verò, dolor sine sanguine.
 360 **I**nter Munus, & Donum: ^m Munus est debitum: ⁿ vt patrono: Donum, honorarium est. Item ^o Donum, dantis est: Mu-

A nus, accipientis: Dictum autem Donum à dando: Munus à muniendo, vel à P monendo.

361 **I**nter Meruit, & Promeruit: ^q Meruit commune est, & ad pœnam, & ad præmiũ: Promeruit tantum ad præmium. Nam promeritus dicitur; qui benè facit: sic immeritus, qui malè.

362 **I**nter Magnum, & Grandem: Magnũ ad animum ^r referimus: Grandẽ ad corpus.

363 **I**nter ^s Mutuum dare, & Commodare: ^t Qui mutuum dat, aliud recepturus est: qui commodat, vtique idem sibi reddi desiderat.

364 **I**nter Monere, & Admonere: ^u Monet qui præcipit: Admonet, qui, quod exciderat, memoriæ reducit.

365 **I**nter Meretur, & Mœret: Qui meretur, dignus est aliquo benè eficio: qui mœret, tristis est.

366 **I**nter Miramur, & Admiramur: ^x Admiramur virtutes: Miramur opera.

367 **I**nter Miseremur, & Miserefcimus: ^y Miseremur, quantum necesse est: Miserefcimus amplius, quàm necesse est. Item Miseremur rogati: Miserefcimus vltro.

368 **I**nter Monemus, Admonemus, & Commonemus: Monemus futura: Admonemus præsentia: Cõmonemus præterita.

C 369 **I**nter Multitudinem, & ^z Numerum: Multitudo numero fit: Turba ^a loco posita. Possunt enim pauci in angusto turbam facere.

370 **I**nter Mihi, & Mi: Mihi datiuus casus est: Mi vocatiuus.

371 **I**nter Municipem, & Municipalem: Municipes sunt Curialium maiores; dicti eò quòd fisci munera accipiant: ^b Municipales autem ^c originales ciues sunt, & in ^d locum officium gerentes.

372 **I**nter Mãmillas, & Mammæ, & Vbera. ^e Mamillæ virorum sunt: Mammæ mulierum: Vbera pecorum. Papillæ autem sunt nuclea summa mammæ, quæ sugentes comprehendunt.

373 **I**nter Matronam, & Matrem familias: ^g Melesius Grãmaticus arbitratur hoc interessè, quòd Matrona dicatur mater primi pueri: Mater familias, quæ plures peperit. Alij dixerunt Matronam dici, quæ in matrimonium cum viro conuenerit, & ^h in eo matrimonium actum: Matrem verò familias eã esse, quæ in matri manu mancipioq. est; aut ⁱ in cuius maritus manu mancipio-

cipioq. esset: quoniam in familiam quoq. mariti, & sui heredis^k venisset. ^l Matronæ autem & virgines nobiles dicuntur, quæ matres iam fieri possunt. ⁿ Quoniam per quandam iuris solemnitatem in familiam migrant mariti.

374 Inter Mortuum, & Emortuum: Mortuum iam ^u exanimatum corpus: Emortuū verò, vicinum morti.

375 Inter Mare, & Maria: ^o Mare, elementum est totum: Maria verò, partes maris. Sicut terræ partes sunt: Terra verò, tantum elementum.

376 Inter Montes, & Colles: Montes tumores terrarum: Colles prominentiora iuga montium, quasi P colla.

377 Inter Malo granatam, & Malo granatū: Malo granata fœminini generis arbor est: Malo granatum verò generis neutri, pomum est. Sicut Persicus, & Persicum. Persicus generis fœminini arbor: Persicum generis neutri fructus est. Sicut Buxus, & Buxū: Nam Buxum ^q neutrum, lignum est: Buxus^r fœmininum, arbor est.

378 Inter Magis, & Potius: Magis est alterum ex duob. præferre, vtrum comparet: Potius alterum damnat.

379 Inter Mala, & Malas: Mala pomà sunt: Malæ verò maxillæ.

380 Inter Marem, & Mare: Marem, masculinum: Mare, elementum est aquæ.

381 Inter Mentientem, & Fallentem: Considerandum est, quòd ille mētitur, qui vult videri, quòd non est: ^s Qui autem non volens aliud putat quàm est, non mentitur, sed fallitur. Inest ergo omni mētienti voluntas fallendi: ^t Res autem fallendi, voluntas non est mentiendi. Nam & lapis fallit, & multa corpora, ^u specie fallunt, vt remi fracti in vnda, dum sint integri: sed & turre, quasi currentes, oculos nauigantiū fallunt. Et tamen hoc^x naturæ agunt specie, non mentiendi voluntate.

382 Inter Monile, & Munile: Monile dicitur, harpago à monendo: eo quòd moneat mulierem, esse sub potestate viri: Munile verò dicitur vestimentum, à muniendo. Vel munile dicitur ornamentum ex gemmis, quòd solet ex fœminarum pendere collo; dictum à munere.

M.

^a al. misericordia.

^b Quippe videtur in altero m. s.

^c Fest. dict. mansuetus Non. dict. mansuetum.

^d Non. dict. modestus. Ipse etymolog. lib. 10.

^e Ex lib. 10. etymolog. littera M. potius legendum videtur, miscellum viuentem adhuc, miserum mortuum.

^f Etymolog. lib. 10. littera M.

^g Ex C. Front. qui paulo copiosius, memoriosus habet ad dicta factaque referenda memoriam: memor benefficij memoriam, vel iniuriæ refert. Vnde in Isidoro pro defensionis malim offensionis reponi.

^h Carissus sic serè, mendum, & mendam discriminat: mendum in mendacij significatione distinguitur, menda in culpa operis, aut corporis.

ⁱ Sic Cicero. 3. de natur. deor. est enim malitia, versuta & fallax nocendi ratio.

^k Ex Varronis mente. 5. de ling. Lat. multa à pecunia, quæ à magistratu dicta, vt exigi possit ob peccatū.

^l Varro, ibid. pœna à puniendo, aut pœnitendo, quòd post peccatum sequitur.

^m Ex Front. & etymolog. lib. 6. c. 19. vide supra.

ⁿ al. in patrono.

^o Ex Agratio ad verbum.

^p mouendo Agratius: malè opinor.

^q Interpretes Terent. act. 2. scen. 2. promeruit, adiuit, profuit: cui contrarium est commeruit; vnde quis pro immeritus commeritus legendum suspicari possit. Vel ex illo loco Hecyr. actu. 3. scen. 5. quæ nunquam quidquam erga me commerita est pater. Vbi idem interpretes mereri bona dicimus, commereri mala. Vid. Seru. ad ill. 4. Æn. nunquam regina negabo Promeritam.

^r al. refertur.

^s Ex Agratio abbreviatum.

^t al. mutuare.

^v C. Front. monet propter beniuolentiam, admodum, vt confirmet memoriam.

^x Ex Agratio.

^y Ex Seru. sensus expressus ad ill. 2. Æn. miserescimus vltro.

^z Lege (inducta dictione numerum, qua malè ex sequenti versu irrepserat) turbam.

^a f. loci positu. C. Front. turbam angustus locus facit.

^b Etymolog. lib. 9. c. 4.

^c f. loco.

^d al. originis.

^e Ex etymolog. lib. 11. c. 3.

^f al. pecudum.

^g Leg. Helius Melissus ex Agell. lib. 18. c. 6. vbi hac eius opinio recensetur. Vid. etiam lib. etymolog. 9. c. 18.

^h al. ided matrimonium dictum.

ⁱ al. in eius: in cuius Agell. apertius.

^k locum venisset Agell.

^l Vid. Seruium ad illud 9. Æneid. multis è matribus ausa.

^m Locus non integer, & ex Seruio, vnde est ad illud 11. Æn. Tirrhena per oppida matres, ita explendus. Matres familias verò, quæ in matrimonium conuenerunt per coemptionem, quon. & c. n. alioqui descriptio illa minime matronis conuenit. sed matribus familias tantum. Vid. etiam Seru. ad ill. 7. Æneid. quæritur hæres. & fortè etiam tertium membrum de matre desideratur, consule lib. 9. c. 8. etymolog. Vid. Fest. dict. mater familias, & Non. dict. matronæ, & matres familias.

ⁿ al. exanime.

- *Ex. Seru. ad ill. 6. Ænetot maria intraui.*
- p *Varro à colendo. 4. de ling. Lat.*
- q *al. neutri.*
- r *al. fœminini.*
- f *f. qui.*
- c *al. res autem fallunt quibus tamen vol.*
- v *f. species etiam fallunt vt.*
- x *f. natura ag. species.*

De littera N.

383 **I**nter Necesitatem, & ^a Necesitudinem: Necesitas aliquid fieri cogit: Necesitudo autem affectus est, vel vinculum propinquitatis:

384 Inter Nihil, & Nihili: ^b Nihil aduerbium est: Nihili autem homo, nullius momenti.

385 Inter Nudū, & Nudatum: ^c Ea enim Nudata dicuntur, quæ vestiri solent: Ea Nuda, quæ non solent tegi. Item, Nudus illius rei, aut illa re benè dicitur. Nudatus verò ab illo ^d denuntiatur.

386 Inter Negamus, & Abnegamus: Negamus si quid obijcitur: Abnegamus, si quid petitur.

387 Inter Neminem, & Nullum: ^e Neminem ad hominem referimus: Nullum ad omnia.

388 Inter Nomen, Prænomen, Cognomen, & Agnomen. ^f Nomen, est vocabulū propriæ appellationis: ^g Prænomen, quod nominibus, ^h ob dignitatem generis ⁱ præponitur: vt Publius Virgilius. Non enim ^k possumus dicere Virgilius Publius. Cognomen, quod ex familia generis venit: vt puta Scipio Cornelius; à Cornelia familia ortus. Agnomen, quod ex virtute, vel vitio trahitur: vt Scipio Africanus; pro eo quod Africam vicerit: vel Lentulus Sura; pro eo quod maiores habuerat suras. Proinde Nomen à proprietate venit: ^l Prænomen à dignitate: ^m Cognomen ab origine: ⁿ Agnomen verò ab specie, vel actione.

389 Inter Nascitur, & Enascitur: ^o Nascitur, quod ^p ab vtero decedit: Enascitur, quod ex terra, aut aqua exsurgit.

390 Inter Nautam, & Nautam: ^q Nautam poeticum est. Nam dictus est à Nauta: sed causa metri à poëtis vna littera addita est.

391 Inter Num, & Nunc: Num, nunquid: Nunc, modò.

392 Inter Ne, & Næ: Næ, si præponitur, aduerbium est, & acuto accentu pronuntiat: Ne verò si subiugatur, coniunctio est, & presso accentu.

A 393 Inter Nigro, & Migro: Nigro nigrum facio: Migro ^r demutatio est.

394 Inter Neutrum, & Neutrale: Neutrum, nomen, aut pronomen, vel participiū: Neutrale verò, verbum est.

395 Inter Notus, & ^r Notus: Notus, cognitus, Notus iudicio: Notus, Auster.

396 Inter Nobilem, & Nobilem: ^r Nobilis, generosus: ^u Nobilis, notus omnibus.

397 Inter Nomina, & Numina: Nomina, sunt vocabula: ^x Numina, potestas.

N.

B ^a Eodem sensu C. Tronto. & Scaurus de Orthographia.
^b Agratius & Carisus ferè eadem.
^c Ex Seru. sensus expressus ad illud 12. Æneid. nudato capite.

^d al. denuntiamus.

^e Breuiter Frontonem expressit. nullus tam in re, quàm in persona: nemo in persona dicitur; vt nemo homo. f. ne homo.

^f Testibus Sosipatro, Donato, Diomede, & alijs, Nomen est, quod originem gentis declarat, vt Cornelius. Prænomen, quod nomini Gentilitio præponitur, vt Publius. Cognomen, quod nominibus Gentilitijs subiungitur, vt Scipio. Agnomen, quod extrinsecus addi solet, aliqua ratione, vel euctu quæsitū, vt Africanus. Hic vero in vtroque manuscripto Cognomen, & Agnomen sedes permutarant. Reduximus tamen vtrumq. in suum locum, non modo ijs quos dixi auctoribus, sed ipso etiam Isidoro lib. 1. Etymolog. cap. de Nomine.

^g al. prænomen.

^h al. dignitate.

ⁱ al. præponitur.

^k al. dicimus.

^l al. prænomen.

^m Leg. cognomen.

ⁿ Leg. agnomen.

^o Ex Agratia.

^p de Agratio.

^q Fest. in dict. nauitas.

^r al. de loco mutatio.

^s al. notu.

^t Ex Non. dict. nobile.

D ^v Sic Titimius malè factis nobilitarent, quod notificarent Non. exponit.

^x Ex Seru. ad illud Eclog. 4. stabili fatorum numine Parca.

De littera O.

398 **I**nter Osculum, & Pacem: ^a Pacem amicis: ^b filijs Osculum dari dicimus: Vxoribus Basium: Scorto ^c Suauium. Item, Osculū charitatis est. Basium ^d blanditiæ: ^e Suauium voluptatis. Quod quidam etiam versibus his distinxit: ^f Basia coniugibus, sed & oscula dantur ami-

CC

cis:

- cis. Suauia lasciuus miscentur grata labellis.
- 399 Inter Occasionem, & Opportunitatem: Conuenienter in litteris ponitur, Occasio arrisit: Opportunitas se præbuit, vel secunda successit.
- 400 Inter Obseruationem, & Obseruantiam: § Obseruatio curæ, doctrinæ, & artis est: Obseruantia verò cultus & religionis est.
- 401 Inter Opus, & Operationem: Opus dicitur, ipsum quod fit: Operatio autem, ipsa rei actio est.
- 402 Inter Omne, & Totum: ^h Omne ad multitudinem, & ad numerum pertinet: ⁱ ad numerum vt omnes homines: ad multitudinem, vt omnis familia, omnis exercitus, omne pecus dicimus. Totum verò ad magnitudinem pertinet, vt totum corpus, tota terra, totum cælum. Ergo totus homo si ad corpus referamus: Omnis homo, si de vniuersis. Proinde omne in diuersis partibus ponitur: Totum autem sine partibus debet esse.
- 403 Inter Orare, & Exorare: ^k Orare, est postulare: Exorare, impetrare.
- 404 Inter Obesse, & Officere: Qui obest, nocet: qui officit, vult nocere.
- 405 Inter Officere, & Inficere: ^l Officere est alicui velle nocere: Inficere colorem mutare.
- 406 Inter Olet, & Redolet: ^m Olet res vel malè, vel benè: ⁿ Redolet tantum benè.
- 407 Inter Oracula, & Delubra: ^o Oracula, Tempa sunt, vbi oratur, vnde, & responsa redduntur. ^p Delubra autem, templa fontes habentia ad purificandos, & abluendos fideles. Et inde Delubra à diluendo appellata. Vnde & prius hæc loca altaria non habebant: vt tantum Delubra essent, non Tempa.
- 408 Inter Orbem, & Cæcum: ^q Orbis est, qui filios amittit: Cæcus est, qui oculos perdit.
- 409 Inter Occidit, & Occidit: Occidit correpta media, cum qui mortuus est significat: Occidit autem producta media, eum qui interficit.
- 410 Inter Oleam, & Oliuam: auctores ita distinguunt, vt ^r Olea, sit fructus: Oliua arbor, quia multitudo dicitur Oliuetum; vt ^s quercetum, & ^t pometum. Enimvero sine ^u discrimine poetæ, & oleam & oliuam ^x pro fructu sæpè posuerunt. Sed
- A consuetudo obtinuit oliuam fructum dicere. Nec vetat, quò minus, & arboris, & fructus idem nomen ^y sit.
- 411 Inter Odorem, Odorabile, & Odoriferum. ^z Quod enim per se odorem mittit, odorum est. ^a Odorabile verò, quod ^b aliunde accipit odorem. Odoriferum, quod odorem sequitur.
- 412 Inter ^c Operam, & Opera: Operam, quæ fit: Opera verò, quod fit.
- 413 Inter Ostium, & Hostiam: Ostium, quod aperitur: Hostia, sacrificium.
- 414 Inter Ortus, & Hortos: Ortus processus: Hortos, agros ^d dicit.
- B 415 Inter Oblitum, & Oblitum: Oblitum correptè, perfusum: Oblitum productè, immemorem.
- 416 Inter Offerre, & Inferre: Offerre, est vltro præbere: Inferre, importare.

O.

^a Interpretes Terentij Scen. 2. Act. 3. Eunuch. oscula officiorum sunt, basia pudicorum affectuum, suauia libidinum. Seruius ad illud. 1. Æneid. oscula libauit natæ, sciendum osculum religionis esse, suauium voluptatis.

^b al. amicis, vel filijs osc.

^c al. fauium.

^d al. blanditium.

^e al. fauium. al. basia coniugibus sedet oscula d.

^f al. quid si: coniugibus teneris basia.

^g Rectè Ascon. 2. in Verr. obseruant modo speculantur, aliàs venerantur.

^h Vide Seruium in illud. 1. Æneid. tota armenta sequuntur.

ⁱ al. vt omnis.

^k Ex Seruio ad illud 3. Æneid. exorat pacem diuum.

^l supra ex C. Fromone.

^m al. olent.

ⁿ al. redolent.

^o Etymologia lib. 15. cap. 4.

^p Vide Seruium ad illud 2. Æneid. delubra ad summa dracones, & ill. 4. delubra adeunt. Ascon. Pedi. in Diuinationem Cicer.

^q Vid. Fest. dict. orba.

^r Vide Seruium ad illud 2. Georg. sed truncis oleæ melius.

^s al. quercetum.

^t al. vinctum.

^u al. crimine poetarum.

^x al. fructum dicere, nec.

^y al. sumpsit.

^z Ex Seru. ad ill. 4. Æn. odora canum vis, ex quo pro odoriferum, odorisequium leg. videtur.

^a odoratum Seru.

^b alicunde Seru.

• Lego

^c Vel potius: Opera, quae facit: Opus, quod A
fit, quod
^d f. dicimus.

De littera P.

417 Inter Prudentiam, & Sapientiam: ^a
Prudentia in humanis rebus: Sapien-
tia in diuinis ^b distribuitur.

418 Inter Pudorem, & Pudicitiam: ^c Pu-
dor, corporis est: Pudicitia, mentis.

419 Inter Pietatem, & Affectionem: Pie-
tas, inter deuinctos sanguine exhibetur: Af-
fectio, inter extraneos.

420 Inter Patientiam, & Tolerantiam: Tole-
rantia ^d animi est: Patientia corporis: Vt Sal-
lustius: ^e corpus patiens inedia, algoris.

421 Inter Peritum, Prudentem, Callidum,
& Facundum: Peritus, vsu doctus: ^f Prudens,
veluti prouidens, utilis rerum futurarum or-
dinator: ^g Callidus, ^h per exercitationem
artis instructus. Facundus, qui facile possit
fari.

422 Inter Pudentem, & Verecundum
hoc interest: quod Pudens opinionem ve-
ram falsamque metuit: Verecundus autem
non nisi ueram timet.

423 Inter Profanum, & Nefandum, &
Nefarium: ^k Nefarius, ut Varro existimat,
non dignus farrē. Quo primo cibi genere
vita hominum sustentabatur. Nefandus,
id est, nec nominandus quidem. Profanus
autem, ubi sacris non licet interesse. De quo
Sallustius: Sacra polluet profanus. Profanus
ergo, porro, id est, longe à fano.

424 Inter Peccatorem, & Immundum:
Quod iustus Peccator, & immundus est: non
tamen omnis Immundus Peccator. Pecca-
tor enim est, qui transgreditur præcepta
Dei: & necesse est hunc & immundum ef-
ferri, qui transgreditur. Immundus autem est,
& qui cum uxore sua dormierit, aut mor-
tuum retigerit: non tamen ideo Peccator:
est enim immundus.

425 Inter Ploratum, Planctum, & Fletum:
Ploratus, tantum lacrymarum est: Plan-
ctus, tantum uocum. Fletus ad utrumque
pertinet.

426 Inter Rigrum, & Torporem: Tor-
por, dormientis est: Pigrum, vigilantis.

427 Inter Perseuerantiam, & Pertinaciam:
Perseuerantia, in virtute, est: ^m Pertinacia,
in vitio.

428 Inter Praesidium, Auxilium, & Subsi-
dium.

ⁿ Praesidium est aliquo loco utili po-
situm. Auxilium, quod ab exteris datur. Sub-
sidium, quod postea superuenit.

429 Inter Potentiam, & Potentatum: Po-
tentia est ^o sui cuiusque solius: Potentatus
verò ^p auctoritas est iudicialis.

430 Inter Pestem, & Pestilentiam: Pestis,
ipsum est nomen ^q morbi. Pestilentia verò,
id quod ex se ^r efficit. Pestilentiae autem tres
modi sunt, aut ex terra, aut ex aqua, aut ex
aere.

431 Inter Passionem, & Propassionem,
Hieronymus in Matthæum distinguit, di-
cens. Quod Passio reputatur in culpa: Pro-
passio licet ^s culpam habeat, tamen non ^t
tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulie-
rem, & anima eius fuerit titillata, hic propas-
sione percussus est: Si verò consenserit, &
de cogitatione affectum fecerit, (sicut scri-
ptum est in David; transferunt in affe-
ctum cordis) de Propassione transit ad Pas-
sionem, & huic non voluntas deest, sed oc-
casio.

432 Inter Percuntationem, & Interro-
gationem, Augustinus hoc interesse existi-
mat, dicens: ^u Quod ad Percuntationem
multa responderi soleant: veluti quid est
hoc, aut illud: ut respondeantur diuersa, vel
varia. Ad Interrogationem non multa respon-
dentur: Sed aut non, aut ^x etiã pronuntiabi-
tur. Veluti factum dictumue est: verum,
aut falsum est: responderetur, aut non, aut ^y
etiam.

433 Inter Perfectum, & Consumma-
tum hoc distat: quod perfectum est, cui
iam addi nihil aliud potest. Consumma-
tum verò est, quodlibet opus in finem de-
ductum.

434 Inter Patens, & Patulum: ^z Patulum
dicimus quod naturaliter semper patet; ut
nares, arbor. Patens verò, quod aperitur &
clauditur, ut ostium, oculi: Sic ^a lucidum, &
lucibile: Lucidum est, quod aliunde illumi-
natur: Lucibile, quod per se lucet.

435 Inter Penetrabile, & Penetrabile: ^b
Quod penetratur, penetrabile dicitur: Quod
autem penetratur, penetrabile. ^c Pene-
trabilia autem sunt domorum secreta: & di-
cta ab eo, quod est penitus.

436 Inter Post, & Pone hoc videtur in-
teresse: quod Post semper ^d chronicis poni-
mus: cum dicimus, Post ^e tempus veniam:
Pone verò, post tergum.

437 Inter Precari, & Imprecari, & Depre-
cari:

- cari precari, est rogare: Imprecari & est optare: Deprecari est excusare, vel expurgare. Cicero ^h Quid, inquit, faciat Hortensius? Avaritiæ ne crimina frugalitatis laudibus deprecetur?
- 438 Inter Poscere, & Exposcere: ⁱ Poscere, minus est, quàm Exposcere. Nam Poscunt, qui simpliciter petunt: Exposcunt, qui desiderant.
- 439 Inter Polliceri, & Promittere: ^k Polliceri ^l dicimur, quod spõte promittimus, nec rogati; promittere quod petitur. Ergo promittimus, rogati: Pollicemur ultro. ^B Item pollicemur ^m scriptura: promittimus verbo.
- 440 Inter Propetare, & Festinare: ⁿ Marcus Cato sic distinguit dicens: qui vnumquodque maturè transigit, is Properat. Qui multa simul incipit, neque perficit, is Festinat. Ego ^o vnumquodque, quod adortus eram, transigebam.
- 441 Inter ^p Primum, & Priorem: Primus è multis: Prior è duobus. Primarius à dignitate.
- 442 Inter Plures, & Pluris: ^q Pluris est, quod maiori summa laxatur: Plures verò de multitudine ^r scribimus.
- 443 Inter Petiuit, & Expetiuit. Petiuit, pro parum ^s ponitur: Expetiuit, pro satis petiuit. Et ^t inimicissimè, ac vehementer adnifus est. Ex enim pro valdè ponitur.
- 444 Inter Pyram, & Rogum: ^u Pyra, est constructio lignorum; antequam ignis admotus est. Rogus est, dum ardet: ^x Bustum verò, posteaquam arsit.
- 445 Inter Plebem, & Populum: ^y Plebs à Populo eo distat, quòd Populus est generalis vniuersitas civium cum senioribus. Plebs autem pars humilis & abiecta.
- 446 Inter Pauperiem, & Paupertatem: ^z Pauperies damnum est: Paupertas ipsa conditio.
- 447 Inter Proclium, & Declium: Proclius, est ascensus; Declius, descensus facilis.
- 448 Inter Puerperam, & Puellam: ^a Puellam, in vestem dici, & ætate parvam, quasi pullam: ^b Puerperam verò, quæ primum puerum enixa est, & in annis puerilibus parit. Vnde & ^c Horatius: laudantur simili prole puerperæ.
- 449 Inter Pampineum, & Pampinosum: ^d Pampineum, est totum de pampinis: Pampinosum, quod pampinis plenum est.
- 450 Inter Populum, & Populos: Quum enim populos numero plurali dicimus, vrbes significamus: Quum populum, vnius multitudinem ciuitatis intelligimus.
- 451 Inter Pontificem, & Vatem: ^e Pontifex tantum summum Sacerdotem significat: Vates autem plura significat, aut sacerdotes, aut poetas, aut prophetas.
- 452 Inter Profugum, & Exsulem: ^f Profugus voluntate: Exsul necessitate.
- 453 Inter Patrium, & Paternum: Paternum est, quod patris fuit; vt fundus paternus. Patrius dicitur & patri similis; vt, patrius ^h animus.
- 454 Inter Proprius, & Propius: ^k Proprius, est nomen: Propius verò, iuxta me.
- 455 Inter Prægnantem, & Grauidam hæc differentia est: Prægnantem esse, quæ concepit: Grauidam, quam vteri grauedo proximam partui ostendit.
- 456 Inter Pignera, & Pignora: ^l Pignora sunt rerum: Pignora filiorum, & affectuum.
- 457 Inter Portentum, & Monstrum: ^m Portentum est, quod ex formis diuersis proponitur: Monstrum, quod extra naturam nascitur, vel nimis grande, vel nimis breue.
- 458 Inter Portentum, & Portentosum: ⁿ Portentum dicitur, quod ex omni parte naturæ mutationem sumens: aliquid portendere futurum videtur. Sicut biceps caput in corpus vnum: vel sicut in Xerxis ^o regia ex equa vulpem ferunt creatam. Per quod eius solui regnum ostensum est: Nam Portentosa dicuntur, quæ ex parte corporis sumunt ^p mutationem: vt exempli causa, cum sex digitis natis, siue cum aliqua ^q prauitate membrorum.
- 459 Inter Portentum, & Ostentum: Portentum nascitur; & in sua permanet qualitate: ^r Ostentum verò subitò ostentur oculis, & subducitur: sic Portentum dicitur à portendendo: id est, porrò ostendendo: sicut & Prodigium, quod porrò dicitur id est, futura de longè prædicat. Monstrum sanè à monitu, vel monstrando dictum: quod aliquid significando demonstrat, & statim. Quinque sunt autem genera prodigiorum, vt Varro dicit: id est, Portentum, Ostentum, Prodigium, Miraculum, & Monstrum.
- 460 Inter Pueritiam, & Pubertatem: ^e Pueri-

Pueritia, est tenera, & parua ætas; à puritate ita vocata: ^a Pubertas autem, ætas adulta est: quæ iam gignere potest, dicta à pube, id est, à pudendis corporis. Quòd hæc loca tunc primum lanuginem ^u inducunt. ^x Pueritia autem à septimo anno, pubertas à quarto decimo incipit.

461 Inter Percussum, & Percussum: ^y Percussum corpore dicimus: Percussum animo, Cicero ^z de signis: tanquam ipsa illa face ^a percussus esset.

462 Inter Parricidam, & Paricidam: ^b Parricidam dicimus, qui occidit parentem: Paricidam, qui socium, atque parem.

463 Inter Procellam, & Tempestatem. ^c Procellas non tam terrarum, quàm cæli esse: Tempestates autem fluctuum sunt.

464 Inter Plantas, & Plantaria: Quòd ^d Plantæ, sunt raptæ de arboribus: Plantaria verò, quæ ex seminibus nata sunt, & cum radicibus, & terra propria transferuntur.

465 Inter Pomarium, & Pometum: ^e Pomarium est, vbi poma ^f ponuntur: Pometum, vbi poma nascuntur: ^g Pomerium, ^h vbi poma inueniuntur.

466 Inter Pyram, & Pyrum: Pyra est ⁱ ro-
gus ardens: Pyrum verò pomum.

467 Inter Piscatorem, & Piscarium: Pesca-
tor est, qui capit: Piscarius est, qui vendit.

468 Inter Pulucreum, & Puluerulentum: Pulucreum, ^k factum: Puluerulentum est, puluere plenum.

469 Inter Pennas, & Pinnas, & Pen-
num: Pinnæ sunt murorum: Pennæ auium,
à pendendo: Pennum extremitas, ferri
acuti.

470 Inter Prædam, Lucrum, & Com-
pendium: ^l Præda ex hoste: Lucrum ex
negotio: ^m Compendium propriè ex pon-
dere.

471 Inter Pompeij Porticum, ⁿ Pom-
peiam, ^o & Pompeianam: Pompeij, est ip-
sius Pompeij: Pompeia, publicata: Pom-
peiana, si ad aliam ^p domum transit.

472 Inter Populum, & Plebem: Quòd
Populus est vniuersus cum Senatu & ci-
uibus Romanis: Plebs tantum vilior nu-
merus.

473 Inter Partem, & Partim: Partem no-
men: Partim aduerbium est.

474 Inter Postremum, & Posterio-
rem: Postremus de multis: Posterior de duobus.

475 Inter Principium, & Initium: Princi-

pium, prima pars: Initium, vniuscuiusque rei
incipientis cœptum.

476 Inter Pendent, & Pendunt: Pendent
suspensi: Pendunt aliquid ponderantes.

477 Inter Pène, & Penè: Penè aduerbiū
est: ^q Pène ^r turpissima pars corporis.

P.

^a Lib. 2. differentiarum. 36.

^b al. tribuitur.

^c Sic ferè distinguit non. inter castitatem & pudicitiam: dict. castitas.

^d al. animæ.

^e al. catili.

^f Sic Cicero. 6. de repub. prudentiam ait nomen nasci à prouidendo.

^g Interpretes Terentij, act. 3. scen. 3. Adolph. callidus dicitur, qui callum sibi vsu artis induxerit.

^h al. pro exercitatione.

ⁱ al. vera.

^k Acon. Pedian. 3. in Verr. Non. dict. nefarius, ipse etymo-
log. lib. 10. littera N.

^l al. sustinebatur.

^m Varr. 4. de ling. Lat. initio. Non. dict. peruicacia.

ⁿ C. Front. Subsidiū, quodd subest deficientibus: Præsidium imponitur, Auxiliū repentinum est, ita subsidiū ad secundos casus præparatur. Præsidium ad custodiam: Auxiliū, vt possit, ex inspe-
rato venit. Vid. Fess.

^o al. lux. 2. m. ff.

^p al. auctoritatis.

^q al. verbi.

^r al. efficit.

^s al. pro culpa habeatur.

^t al. retinetur.

^v Ex interpretibus Terent. videtur sumpsisse D. Augusti-
nus, act. 5. scen. 4. Andria.

^x al. Sic pronuntiabitur, fortè, etiam pron.

^y al. &c.

^z Ex Seru. ad ill. Eclog. 1. Tityretu patula.

^{aa} Ex Seru. ad ill. 6. Æn. lucentemque globum lu-
næ, ex quo videtur legendum lucens, non lucidum. Fronto
tamen ita etiam ferè distinguit inter lucidum & lumi-
nosum.

^b Ex Seru. lib. 10. Æn. ad ill. nostrum penetrabile
D telum.

^c Ex Seru. ad ill. 7. Æn. penetralibus altis, & illud. 6.
regnis penetralia nostris.

^d Fess. dict. pone, & Seru. ad ill. 2. Æneid. Pone subit
coniux.

^e f. dictio tempus superat.

^f Ex Agrat. qui hinc fortè augendus.

^g al. Exoptare.

^h Lib. 2. in Verr.

ⁱ Seru. ad ill. 9. Æn. si tibi, quæ posco, aliter, quàm Iph-
dorus.

^k Ex Seru. ad ill. 1. Æneid. ditione tenerent, Polli-
citus.

^l f. dicimus.

^m al. minus. f. minis.

ⁿ In oratione quam de suis virtutibus habuit. Agell. lib. 6.

CC 2 6.140

LIBROS

DE DA.

100

cap. 14. Non. dict. festinare. Fest. dict. properare. C. Front. A
qui properat, apparet non esse defessus: qui festi-
nat videtur esse defatigatus.

b al. nunquam quidquam, quod ad ortus erā, tran-
sibam. Ortus. m. s. forte, ortus.

p Ex Agratio.

q Ex Agratio.

r al. scribitur.

s f. petiuit.

t Lego enixissimè, aut intensissimè.

u Ex Seru. ad ill. 2. Æn. constituere pyras.

x Fest. dict. bustum.

y Sic. 9. Terent. Scaurus de Orthograph. populus est, in
quo omnis pars civitatis, omnes eius ordines con-
tinentur: plebs ea dicitur, in qua gentes civium pa-
tritiae non insunt.

z Fest. dict. pauperies: ex quo forte scribendum, pau- B
peritas est damn. quod quadrupes facit.

a Lib. 10. etymolog. littera P. puella est paruula, quasi
pupilla, & lib. 11. c. 1. pupilla, quod pura sit, & im-
polluta, ut sunt puella: & sic dictionem pullam in pu-
pillam forte quis mutandam censeat: cum & Græcis ἡ κόρη
utrumque & pupillam, & puellam significet. Vox tamen
pullam non temere reicienda, quandoquidem & Non. pul-
lum, inquit, ætatis novellæ, ab antiquo verbo pul-
lare, quod vetus glossarium agnoscit, estque παραπυλάδας
βάλλει: pulli παραπυλάδες. Ipse certe hanc eandem lectionem
superiore libro habet.

b Etymolog. lib. 11. c. 2.

c Lib. 4. Ode. 6.

d Seru. ad ill. 1. Æn. nemora inter frondea.

e Lib. etymolog. 7. c. 12.

f Vid. Seru. ad ill. 1. Æn. profugis, Laviniaque venit C
littora.

g al. patri affectus.

h al. amor.

i al. proprium.

k proprium. 2. m. s.

l Ex Agratio.

m Fronto. Sic. portentum, quod potro & ditius
manet, futurumque postmodum aliquid significat,
monstrum est contra naturam, ut est Minotaurus,
& infra, in monstro rectus ordo naturæ vertitur: in
portento differtur euentus. Non. dict. monstrum.

n Etymolog. lib. 11. c. 3.

o Herodian.

p al. notationem.

q f. prauitate.

r C. Fronto. eodem sensu, ostentum, quod præter con D
suetudinem offertur, & infra, in ostento raritas ad-
ministrationem (Lego admirationem) facit.

s Hac eadem fere Etymolog. lib. 11. c. 2. & libro secundo
different.

t Fest. dict. pubes.

u f. induunt.

x Lib. 2. different.

y Ex Agratio.

z designat. 2. m. s.

a percussos esse. Agrat.

b Lib. 5. Etymol. c. 25.

c Ex Seru. ad ill. 1. Æn. creberque procellis Africanus,
& ipse Etymolog. lib. 13. c. 11.

d Ex Seru. ad ill. 2. Geog. Hic plantas tenero abscin

dens de corpore.

e Ex Sospatro Carisio.

f al. transponuntur.

g ruto glossema proxime præcedentium verborum.

h al. ipse locus arborum.

i al. robur.

k Lego ex pulvere factum.

l C. Fronto. præda victos spoliat.

m C. Fronto. compendium utique ad pondus per-
tinet.

n Ex C. Frontone.

o Pompeigena. 2. m. s.

p dominationem transijt: lego ex Frontone.

q Fest. dict. penem.

r al. novissima.

De littera Q.

478 I Nter Quatenus, & Quatinus: a
Quatenus adverbium est: Quatinus
coniunctio causalis: ut si dicas: Quatinus hoc
sine plaga non facis, en tibi plagas. Adver-
bium est autem quatenus, aut temporis, aut
loci: Temporis cum dicimus: Quatenus hoc
modo res exercebis.

479 Inter Quoniam, & Quia: Quoniam
præponitur, & sic sequentem sensum alli-
gat: ut, quoniam b dicis, dico. Quia, postpo-
nitur, & superiorem sensum confirmat. Ut,
scias, quia didici.

480 Inter Quam dudum, & Iam dudum:
Quantum dudum interrogantis est: Iam dudum
respondentis.

481 Inter Queritur, & Quiritur: c Qui-
ritur de implorando: Quæritur, de inqui-
rendo.

482 Inter Questus, & Quæstus: d Quæ-
stus lucri: Questus lacrymarum.

483 Inter Quæ, & Quæ: Quæ pronomen
est: Quæ verò coniunctio est.

484 Inter Quod, & Quot: Si per d. scribi-
tur Quod, pronomen personale est: si per t.
Quot numerus.

Q.

a C. Fronto. quatenus, quatine, quatinus, quonia. D
Fest. dict. quatenus.

b al. dicit.

c Ex Agrat. unde legendum constat, inter queritur &
queritur: queritur deplorando, quæritur de inqui-
rendo, nisi malis quiritur in quiritatur mutandum.

d Ex Agratio, in quo male est lucro.

De littera R.

485 I Nter Recens, & Nouum: Recens
Inascitur: Nouum fit. Unde, & Virgi-
lius: Lac mihi non ætate nouum, non fri-
gore deficit.

486 In-

486 Inter Religionē, & Fidem: Fides est credolitas, qua Deum confitemur: Religio est cultus, quem illi credentes exhibemus: ^a Dicta autem fides ab eo, quòd fit id, quòd inter utrosque placitū est: Quasi inter Deū & hominem dicta quoque religio: eò quòd ea homines religantur vinculo seruiendi ad cultum diuinitatis. Religio autem est in virtute, ^b Superstitio verò in cultu inlicito.

487 Inter Rationale, & Rationabile: Rationale, ^c & Angelus, & homo: Rationabile, quòd ratione, vel agitur, vel dicitur.

488 Inter Rusticum, & Rusticanum: Rusticus, operarius dici potest: Rusticanus, pater familias.

489 Inter Rusticitatem, & Rusticationē: Rusticitas morum est: Rusticatio operis.

490 Inter Rationem, & Ratiocinationē: Ratio, est mentis ^d motus in his, quæ ^e dicuntur discernere, vel cōnectere valens: Ratiocinatio autem rationalis est, subtilisq; disputatio, atque à certis ^f ad incertorum indagacionem nitens cogitatio.

491 Inter Regium, & Regale: Regium est ipsius regis: Regale dignum rege. Sic & Regia, & Regalis: Regia domus in qua est: Regalis rege digna.

492 Inter Rubor, Robur, Robor: Rubor coloris est: Robur virtutis, ^h Robor armoris.

493 Inter Reptilia, & Repentia: ⁱ Reptilia aquarum sunt: Repentia terræ.

494 Inter Riuum, Fontem, Torrentem, & Flumen: Riuus subitò fit: Fons est caput atque decursus, in quem naturalis manat aqua: Torrens pluuiæ ^k fluctus præceps: Fluuius aquæ decursus generaliter.

R.

- ^a Cicero. Off.
- ^b Non. dict. Superstitionis.
- ^c al. ut Angelus.
- ^d al. motum.
- ^e al. discuntur.
- ^f al. aut incertis ad certorum.
- ^g Ex C. Front. dict. regium.
- ^h Vetus glossar. robor εἰδος ζύλος μελάνθρος.
- ⁱ Etymolog. lib. 1. c. 6.
- ^k al. pluuiæ fluctus & præceps.

De littera S.

495 I Nter Sidera, Astra, Stellæ, & Signa: ^a Sidera illa dicuntur, quibus nauigantes cōsiderant, quòd ad cursum dirigat

A consilium: Astra autem, sunt stellæ grædes, vt Orion: Stellæ autem, multiuges, vt Hyades, Pleiades: Signum verò, quo animantis imago formata est, vt Taurus, Scorpio, & huiusmodi.

496 Inter ^b Sempiternum, & Perpetuū: hoc ^c distat: quòd Sempiternitas ad Deū pertinet: Perpetuitas ad Angelos, vel ad ^d animas hominum. Primum enim semper fuit, nec vnquam esse desinit: Alterum esse cœpit, sed esse perpetuum non desinit.

497 Inter Sensum, & Intellectum: Sensus ad naturam refertur: Intellectus ad artem.

498 Inter Sacrum, Religiosum, & Sanctū: Sacrum vocamus, quòd ad Deum pertinet: Religiosum, quòd ad homines iustos: Sanctum verò, quo aliquid sancitur, quoque violato, pœna committitur: Sacrum verò, & Sanctum est: Sanctum verò non continuo Sacrum. Item Sanctum in bonam partem ponitur: ^e Sacrum verò duo significat, & bonum, & malum: Bonum, vt illud ^f inter flumina nota, & fontes sacros: Malum, vt ^g Auri sacra fames. Et, ^h Sacra panduntur portæ. Et, ⁱ Lento sacer. Et, ^k Sacer hircus. Vnde & ignis sacer dicitur hircus horribile. Alma autem ab alendo dicta. Vnde & apud Paganos Alma Ceres dicta est, alimenterum inuentrix.

499 Inter Sapientem, & Prudentem ita discerni solet: vt Sapiens vocetur is, qui intellectum æternorum rimatur: Prudens verò, qui ea, quæ sensibus corporis experiuntur.

500 Inter Stultum, Fatuū, & Stupidum: ^l Quidam veterum Fatuū existimant, qui nec quòd fatur ipse, nec quòd alij dicunt, intelligat: Stultum verò, hebetiorē corde. Vnde Afranius. Ego, inquit, me stultum existimo: Fatuum esse non opinor. Id est, obtusis quidem sensibus, non tamen nullis: ^m

D Stupidus verò dictus est quasi lapideus, quasi stolidus.

501 Inter Sauum, & Crudelem: Sauius in ira: Crudelis in sanguine.

502 Inter Stuprum, Incestum, & Adulterium: Stuprum ⁿ in virgine: ^o Incestum in parente, vel vidua: ^p Adulterium in nupta. Dictum autem Incestum, quasi incestum.

503 Inter Satietaem, & Saturitatem: ^q Satietaes vario genere spectaculorum conringit: Saturitas verò ciborum est.

504 Inter Superbiam, & Arrogantiam:

C 4 ^r Arro-

- Arrogantia, est inanis gloria, de eo, quod quisque est. Superbia verò, supergrediens clarior mentis, de eo, quod non est. Superbiæ autem gemina est differentia: Vna, quæ spirituales, ac summos viros per virtutis iactantiam deiicit: Altera, quæ carnales erga seniorum imperium inobediētes reddit. Dicta autem superbia, quia ^f super vult; quàm quod est.
- 505 Inter Scientem, & Sciolum: Sciens est peritus scientia & rebus: Sciolus, simulator scientiæ ac peritiæ, Scienti contrarius est: Et quidquid alius sciat, ipse videri velle scire. Aut qui se profitetur scire omnia, aut etiam futura prædicere.
- 506 Inter Spurcum, & Spurium: ^t Spurcus non tantum impurus, sed & sæuus: ^u Spurius autem patre incerto, matre vidua genitus, quasi tantum Spurij filius. Quia muliebrem naturam antiqui ^x Spurium vocabant. Eisdem, & Fauonios quidam appellant: quia quædam animalia Fauonij spiritu hausto concipere existimantur.
- 507 Inter Sceleratum, Scelestum, & Scelerosum: Grammatici dicunt, ^y Sceleratum illum esse, in quo ^z fit Scelus: Vt Cicero, ^o te Scelate, qui subactus, & prostitutus es. Scelestum autem, per quem fit. Vt Terentius, Scelesta, ouem lupo commisit. Scelerosus, qui facit: vt idem, Ego illum Scelerosum misera nolens pertuli. Sed hæc auctores non vsquequaque custodiunt.
- 508 Inter Salutem, & Salubritatem: Salus est integritas corporis: Salubritas, salutis conueniens causa, per quam ^b sanitas vel reseruat, vel restauratur.
- 509 Inter Super, & Supra hoc interest: ^e Super est, quod ^d imminet: Supra, quod substratum aliquid habet. Item ^e Super interdum aut nimium, aut satis accipimus.
- 510 Inter Subter, & Subtus: ^f Subter est, quod re aliqua superiore deprimitur & ^g proculcatur: Subtus quod demissum altius, non contingitur.
- 511 Inter Supremi, & Supprimi: ^h Supremi & summi, significat & imi: Supprimi autem, occultari.
- 512 Inter Sumere, & Accipere: ^f Sumimus ipsi: Accipimus ab alio. Cum enim damus, dicendum est Accipe: Quum ^k permittimus ipsi tollere, ^l dicimus, Sume. Itē Sumimus per nos: Accipimus à volentibus. Tollimus à ^m non volentibus. ⁿ Item Auferimus iure, quidquid dedimus: ^o Assumi-
- mus iussu, Eripimus vi.
- 513 Inter Sperare, & Expectare: ^p Expectamus, & bona, & mala: Speramus autem tantum bona: ^q Miro autem modo Virgilius verbi huius proprietatem à propria significatione fecernit, dicens: ^r Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, dum omne, quod exhorret animus, rectius timere dicatur: ^s Sed Grammatici hoc Exponunt dicentes: Sperare dixit pro timere. Quod & Lucanus distinguens ait, -- Liceat sperare timenti.
- 514 Inter Scire, & Nosse: Scire est, reddere rationem, quã noueris: Nosse, referre tantummodò, quod audieris.
- 515 Inter Simulare, & Dissimulare: ^t Dissimulamus nota: Simulamus ignora. ^u Qui enim fingit se scire, quod nescit, Simulat: Qui autem quod scit, nescire se dicit, Dissimulat. Vnde & Sallustius: ^x Ille Simulator incerti, ac certi Dissimulator erat.
- 516 Inter Sistere, & Consistere, & Assistere: Sistere est interdum, resistere, vel prohibere, id est, qui aliquam rem in loco stare facit. Vt Virgilius: Sistere aquam fluuijs. ^y Ad sistere verò, & ante vnum, & coram multis: Consistere in medio adesse.
- 517 Inter Seruire, & Inseruire: Seruire tantum dominis: Inseruire cuiusque præceptis.
- 518 Inter Spirare, & Exspirare: ^z Spirare viuere est: Exspirare mori.
- 519 Inter Surgere, & Exsurgere, & reliqua: Surgitur à loco: Exsurgitur à somno: Insurgitur ad vindictã: Cõsurgitur ad auxiliũ.
- 520 Inter Subiicitur, & Supponitur: Subiicitur citò: Supponitur lentè.
- 521 Inter Simul, & Semel: Semel ad numerum pertinet: Vt, Semel, bis: Simul ad cõgregationem: Vt, ^a Globati simul feruntur in arma viri.
- 522 Inter Sepulcrum, & Monumentum: ^b Sepulcrum tantummodò tumulus defunctorum est: ^c Monumentum verò, nunc Sepulcrum, nunc historia rerum gestarum: ^d Dictum eò quòd mentem moneat, vel ad memoriam defuncti, vel ad recordationem rei scriptæ. ^e Porrò Tumulus bifariè, nunc tumens tellus, nunc Sepulcrum vocatur. Sepulcrum autem à Sepulto dictum. Sepultus verò, eò quòd sine palpitatione vel pulsu sit, id est, sine motu. ^f Cadauer autem à cadendo dictum.
- 523 Inter Sacrificium, & Hostiam hæc vetus

- vetus erat discretio, quòd Sacrificium spon-
tanea oblatio erat: **g** Hostia verò, quæ de-
iunctis hostibus immolabatur. Hæc & Victi-
ma vocabatur: Alij Victimam ideo dictã pu-
tant, quia ictu percussa cadit: vel quia vin-
cta ad aras perducitur.
- 524 Inter Sedes, & Thronos: **h** Sedes nõ
tantum vnius, sed multorum est. Nam **i** So-
lium vnius tantum est, & Regum, **k** Sedes
quibuscunque proprium. Solium autem vel
à solius sessione, vel à soliditate dictum. So-
lium Latini, Græci Thronum dicunt: **l** Se-
des autem dictæ, quia apud veteres Roma-
nos non erat vsus accumbendi. Vnde, & cõ-
federe antiquo more dicitur. Nam Veteres, **B**
Sedentes epulabantur. Postea vt ait Varro
de vita populi Romani, viri discumbere cõ-
perunt, mulieres sedere. Quia turpe illis
erat, **m** discumbere mulierem.
- 525 Inter Seruum, & Famulum: **n** Serui
sunt in bello capti, quasi Seruati: Sicut Man-
cipium, ab hostibus quasi manu captum. Fa-
muli autem ex proprijs Familijs orti.
- 526 Inter Seruitutem, & Seruitiũ: **o** Ser-
uitus, est conditio seruiendi: Seruitium nu-
merus **p** Seruientium.
- 527 Inter Socerum, & Socrum: Socerum
virum dicimus: Socrum fœminam.
- 528 Inter Similitudinem, & Figuram: Si-
militudo est, quum secundum aliquam spe-
ciem visam, imago vel pingitur, vel forma-
tur. Figura est, quum impressione formæ ali-
cuius imago exprimitur, veluti si in cera ex
annulo effigiẽ sumat; aut si figulus in argil-
lam, manum vultumq; aliquem imprimat,
& fingendo Figuram faciat.
- 529 Inter Sanguinem, & Cruorem: **q** San-
guis est dum in corpore manet: Effusus
verò, Cruor fit. Cruor autem à cruditate
vocatur: Vnde & Crudelitas dicta, & Cru-
dus. Alij dicunt, **r** Cruor victimarum esse:
Sanguinem hominum. Vt Virgilius: **s** San-
guine placatis ventos, & virgine cæsa: Id
est, Sanguine virginis occisæ.
- 530 Inter Sinum, & Gremium: Sinum di-
cimus sinuatæ vestis receptaculum: Gre-
mium interius **t** adcurtatæ.
- 531 Inter Senium, & Senectutem: **v** Se-
nectus, est grauior ætas, post iuuentutem
succedens. Senium autem, vltima ætas post
Græuitatem veniens. **x** Sic Senes, & Senior.
Nam Senior adhuc viridior. Vt illud Virgi-
lianum: **y** Iam Senior: sed cruda Deo vi-
ridisq; Senectus. Et Terentius: Quo iure
- sumvsus adolescentior: non vtiq. magis ado-
lescens, sed minus. Vt Senior, minus Senex.
Senectæ autem, est ipsa fors **z** siue conditio
Senectuti accedens.
- 532 Inter Sonum, & Sonitum: **a** Sonus
est, quidquid auditur sensibile: **b** Sonitus
verò, **c** confusio vocis tubarum.
- 533 Exuuiæ, ad Exspoliatos: Spolia, ad Ex-
spoliantes.
- 534 Inter Stillam, & Guttam Palæmon
Grammaticus ita distinguit: **d** Gutta, in-
quit, stat: Stilla cadit.
- 535 Inter Stationem, & Portum: **e** Statio
est, vbi ad tempus stant naues: Portus vbi
hyemant. Nam Portus locus **f** ignotus est
ab accessu ventorum: vbi hiberna oppone-
re solent.
- 536 Inter Serenum, & Tranquillum: Se-
renum enim **g** ad cælum referri potest, ad
mare non potest. Serenum enim cælum di-
cimus: **h** Tranquillum mare.
- 537 Inter Saxa, & Lapides: Saxa tantum
durissima. Nam lapis, & dura, & mollis est
petra.
- 538 Inter Specum, & Antrum: Specum
Latini, Græci **i** Antrum dicunt. Sunt autem
loca, ex quibus repercussæ voces imaginẽ
referunt.
- 539 Inter Semitam, Callem, & Tramitẽ:
k Semita hominum est: Callis verò, pecorũ
vel ferarum est. Callis etiam dicitur via stri-
cta, à calcando ita dicta. Tramites verò trã-
uersa sunt in agris itinera: propriè ergo Cal-
lis semita tenuis, Callo pecorum prædurata.
Semita autem quasi **l** Semis via. **m** Semita
dicta, qua potest ire vnum vehiculũ. **n** Hu-
ius duplex **o** Actus vocatur: Propterea
quòd duo capit, vel propter euntium, & ve-
nientium vehiculorum occursum.
- 540 Succipere est, de superiori aliquid ca-
dẽs corporale: Suscipere causam incorpora-
liter. Susplicere sursum aspicere, aut vene-
rari.
- D** 541 Inter Simulare, & Dissimulare: Qui
Simulat vult videri facere, quæ non facit:
Qui Dissimulat, non vult videri facere, quæ
facit.
- 542 Inter Somnum, & Somnium: **q** Som-
nus, quo dormimus: Somnium, quod dor-
mientes videmus.
- 543 Inter Sum, & Suum: Sum verbũ est:
Suum, pronomen est.
- 544 Inter Sæuit, & Seuit: Sæuit, irascitur:
Seuit, Satorum dicit.

- 545 Inter Suus, & Sus : Suus, pronomen est: Sus, animal est.
- 546 Inter Syram, & Suram : Syra gentis suæ femina: Sura pars pedis.
- 547 Inter Sartorem, & Sarcinatorem: Sartorem, agrum Sarrientem: Sarcinatorem, vestes Sarcientem.
- 548 Inter Similem, & Simulantem: Similem talem: Simulantem, talem mentientem.
- 549 Inter Strenuum, & Externum: Strenuum, fortem: Externum, extraneum dicimus.
- 550 Inter Statum, & Staturam: Statum, quæstionem, vel scenicam vestem: Staturam, quantitatem cuiusque rei.
- 551 Inter Scripturam, & Lectionem: Lectio in opere est: Scriptura in affectu, vel pictura.

S.

- a Etymolog. lib. 3. c. 59. & 70.
- b Lib. sententiarum D. Isidor.
- c al. discrepat.
- d al. animam.
- e Seru. ad ill. 1. Æn. templis indicit honorem. Et illud. 3. Æn. Auri facta fames.
- f Virg. Eclog. 1.
- g Æn. lib. 3.
- h Æn. lib. 2.
- i Plant.
- k Ouid.
- l Etymolog. lib. 10. littera S. Interpretes Terentij act. 5. Scen. 9. Eunuch.
- m Non. dict. stupidus.
- n Cum viduus, Non. dict. stuprum.
- o Etymol. lib. 10. littera I.
- p Etymolog. lib. 5. c. 26. & lib. 10. littera A.
- q Curisus. Saturitas in cibo tantum dicitur, in cæteris vero satietas. C. Fronto. breuius. Saturitas veteris, satietas animi.
- r C. Fronto. Superbia à superhabendo: arrogantia etiam in pauperem cadit.
- s al. semper vult, quod non est.
- t Non. dict. spurcum.
- v Etymol. lib. 9. c. 5.
- x al. Iurisconsulti.
- y Sic interpretes Terentij act. 4. Scen. 3. Eunuchi. Scelerosus, est multorum: Scelustus, vel vnius. Scelerosus, propriè auctor Sceleris, sceleratus, in quo scelus sit commissum, vel constitutum.
- z al. sit scelus.
- a al. O tu.
- b al. ætas, vel saluatat, vel.
- c Ex Agratio.
- d Eminet Agratius.
- e Seru. ad illud. 3. Æn. O mihi sola mei super Astynactis imago.
- f Ex Agratio.

- g al. conculcatur.
- h Fest. dict. Supremum. Non. dict. Supremum. Sic C. Fronto. Sumimus, quæ posita sunt accipiuntur, quæ porriguntur.
- k al. præcipimus.
- l al. dicendum est.
- m al. nolentibus.
- n Lego. adimimus.
- o Ex Front. qui ita, aufert, qui dedit, adimit, (lego in Isidoro adimimus) imperio coactus: eripit, qui plus valet.
- p Ex interpretibus Terentij act. 2. Scen. 6. Andria.
- q Seru. ad versum citatum.
- r Æneid.
- s al. quam sperare.
- t Ex Seru. ad ill. 1. Æn. Dissimulant, & nube caua speculantur amici. al. Dissimulamur notum, Simulamur ignotum.
- v C. Fronto. qui simulat probare vult, quod non est.
- x Puto Isidorum scripsisse adducto loco ex bello Carilinario & exposito: cuiuslibet rei simulator, ac dissimulator. Simulator incerti, ac certi dissimulator erat. Nisi forte ab alio glossema adiectum.
- y Nescio an scripserit Isidorus: adistere vero antequam, consistere coram multis: & reliqua quæ alteri exemplari deerant, omittenda.
- z Ex Agratio, qui forte hinc emendandus.
- a al. Conglobati,
- b Fest. dict. sepulcrum. Etymolog. lib. 15. c. 11.
- c Isidor. ibidem.
- d Seru. ad ill. 6. Æn. illa hæc monumenta reliquit.
- e Etymol. lib. 15. c. 11.
- f Etymolog. lib. 11. c. 2.
- g Etymolog. lib. 6. c. 19.
- h Etymolog. lib. 20. c. 11.
- i Seru. ad illud. 1. Æn. folioque altè subnixa resedit.
- k al. illud cuiuscunque.
- l Isidor. proximè citato loco.
- m al. discumbere visum.
- n Etymolog. lib. 8. cap. 4.
- o Ex Sosipatro Caris.
- p al. Seruorum est.
- q Etymolog. lib. 11. c. 1.
- r Seru. ad illud. 8. Æn. tepidusque cruor fumabat ad aras.
- s Æneid.
- t al. adcuratæ.
- v Etymol. lib. 11. c. 2.
- x Forte legend. ex citato loco Isidori, sed sene. minus est senior.
- y Vide Seru. ibidem. Æneid. 6.
- z al. atque conditio. scia.
- a al. sonitus est.
- b al. sonus vero.
- c al. confusa vocis.
- d Ex C. Fronto, qui tamen Palemonem non nominat.
- e Ex Seruio ad ill. 2. Æneid. statio malè fida carinis, & illi 10. Frangere nec tali puppes statione recidit.
- f Forte legend. remotus, ex Etymolog. lib. 14. c. 9.
- g Sic Virg. Geor. 1. caslo properanda sereno, & hymes optate serenas, & alibi, vnde serenas Ventus agat nubes, & sepe alias.

h Tran-

- ^b Tranquilla per alta. 2. *Æneidos*.
ⁱ *Agnoscit etiam hanc vocem vetus glossarium.*
^k *Ex Seru. ad ill. 4. Æneid. Conuectant calle angusto. & ipse Etymol. lib. 15. c. 16.*
^l *Varr. 4. de ling. Lat. quasi semi iter. Ipse Etymolog. lib. citato, à semi itu.*
^m *Legend. Via dicta, neq, enim semita vehiculum, sed via capit.*
ⁿ *al cuius duplex.*
^o *Paulus ad Festum dict. Actus. Varr. 4. de ling. Lat. duobus locis. Ipse Etymolog. lib 15. cap. 15.*
^p *Vide supra.*
^q *Ex Seru. ad ill. 5. Æn. tibi tristia somnia portans, qui tamen, somnium, quod dormientes videmus.*
^r *Ex Non videtur dict. Sartores.*
^s *C. Front. Sarcinatrix, quæ sarcinas seruat.*
^t *Interpretes Terentij act. 3. Scen. 5. Eunuch. Statura corpori adscribitur: status ad habitum refertur. Ergo status est σχῆμα, statura longitudo corporis, pro quaestione autem, malim quaestionis, aut quaestionum. Porro dictiones scenicam vestè fortè in σχῆμα contrahenda: legendusq, locus: statum quaestionis, vel schema: aut, statum quaestionis, vel schema, siue vestè. Vil. Ascon. Pedian. in. 3. oration. contra Verrem.*
^v *Quid si legamus, Inter scripturam, & scriptionem: scriptio in opere, scriptura in affectu. v. p?*

De littera T.

552 **I**nter Terram, & Tellurem, & Humum: ^a Terra, squalida est, & inculta: Tellus, fructifera: Humus autem, inferior & deorsum, & ^b humida. Vnde & humati, sepulti. Generaliter autem ubiq. Terra est, non ubique Humus. Et in parietibus Terra est, hoc est in lateribus, & nõ est Humus. Humus autem terra humida est, & ab humore vocata: sicut & Terra, quòd naturali siccitate torreat: Sicut & Tellus, quòd fructus eius tollimus.

553 **I**nter temperantiã, & Temperacionem sic discernitur: ^d vt Temperantia animorum sit: Temperatio rerum.

554 **I**nter Timentem, & Timidum: ^f Timidus est, qui semper timet: Timens verò **D** qui ad tẽpus formidat ex causa. Tali intellectu distinguuntur, pavidus & pauens, prouidus & prouidens, superbus & superbiens, languidus & languens, furibundus & furès, & cætera similia.

555 **I**nter Tremulum, & Trementem: Tremulus, est natura: Tremens, tempore.

556 **I**nter Temeritatem, & Audaciam: Temeritas, sine consilio dicitur: Audacia, post consilium.

557 **I**nter Tum, & Tunc: ^h Tum, temporis est futuri: Tunc, præteriti.

A 558 **I**nter Tribuere, & Attribuere: Tribuimus, quum aliquid donamus: Attribuimus, dum ordines officiaque distribuimus.

559 **I**nter Tulit, Abstulit, & Sustulit: Tulit, qui fert: Abstulit, qui ab alio tulit: Sustulit, qui sursum tulit.

560 **I**nter Tumidum, & Turgidum: Tumor met corpus ægroti: Turget cadauer.

561 **I**nter Testor, Contestor, & Obtestor: ⁱ Testor sæpenumerò ad iurandũ pertinet, vt Virgilius - per sidera testor: Contestor autem ad iudicès: Obtestor ad aduersarios.

562 **I**nter Terga, & Tergora: ^k Terga sunt hominis, quod singulariter Tergum facit: Tergus verò quadrupedum est. Vnde pluraliter tergora coria dicuntur.

563 **I**nter Tumultum, & Bellum: Bellum est contra hostes exortum: ^l Tumultus verò, domestica appellatione concitatus. Hic & Seditio nuncupatur. Nam Seditio est ^m discessio ciuium. Quod enim seorsum alij ad alios eunt Seditio dicitur. Alij putant propter dissensionem animorum, Seditionem ⁿ vocari, quam Græci diastasin vocant.

564 **I**nter Turbidum, & Turbulentum: Turbidum de natura est: Turbulentum fit.

C 565 **I**nter Terrenum, Terrestre, & Terrosus: Terrenum, opus dicimus: Terrestre, vt maritimũ: Terrosus verò, frumenti genus arenosum.

566 **I**nter Tuus, & Tus: Tuus pronomen est: Tus verò pigmentum.

Inter Tempore, & Tempori: Tempore, ablatio casu: Tempori aduerbium est.

567 **I**nter Tuum, & Tum: Tum aduerbium est: Tuum pronomen.

568 **I**nter Tristitiam, & Mœstitiam: Mœstitia cordis est: Tristitia vultus. Mœstum ergo, vel mœrentem animo dicimus: Tristem aspectu. Item Mœstitia temporis est, & fit aliquando ex aliquo accidenti dolore. Tristitia verò, vitium naturæ perpetuum est.

T.

^a *Etymolog. lib. 4. c. 5. Varr. 4. de ling. Latin. dict. Terra.*

^b *al. humida tellus.*

^c *al. fructum.*

^d *Ex Agrat. qui addit temperies ventorum.*

^e *Ex Seru. ad ill. Eclog. 7. timidisque superuenit Ægle.*

^f *Vide supra.*

^h *al.*

^h *al.* Tum temporis est praesentis, tunc temporis futuri est.

ⁱ *Sic Seru. ad ill. 2. Æn.* Testor numen ait.

^k *Caris. breuius tergum hominis, tergum pecoris nominatur. Vid. Seru. ad illud. 1. Æn.* Tergora diripiunt coctis.

^l *Tumultus propriam significationem vide apud Seru. ad illud. 8. Æn.* Ut belli signum, &c. & *ill. 7.* Ipse vocat pugnas.

^m *al.* diffensio.

ⁿ *al.* vocatam.

De littera V.

- 569 **I**nter Vetus, & Antiquum: ^a Vetus annis enumeratur: Antiquum seculis.
- 570 **I**nter Virtutem, & Fortitudinē: Virtus in animi vigore & habitu est: cuius pars est fortitudo mentis. Quæ ex quatuor virtutibus vna est. Licet & corporis robur, fortitudo vocetur.
- 571 **I**nter Vecordem, & Vefanum: ^b Vecors mali cordis: Sicut Vefanus non ^c probè sanus.
- 572 **I**nter Velocitatem, & Celeritatem: ^d Velocitas pedum est: Celeritas animorū.
- 573 **I**nter Vastitatem, & Vastitudinē: Vastitas corporis est: Vastitudo, solitudo.
- 574 **I**nter Voluptatem, & Voluntatem: ^e Voluntas, est desiderium nondum adeptæ rei: Voluptas verò, rei adeptæ delectatio vel bonæ, vel malæ.
- 575 **I**nter Verbera, & Flagella: ^f Verbera, quodlibet genus flagellorum est. Nam Flagella propriè virgarum sunt. Et ^g dicta eo quòd flatu agitentur, & sonent.
- 576 **I**nter Valetudinem, & Infirmi-
tatem: Valetudo, prospera esse potest, & aduersa: Infirmitas semper infesta est.
- 577 **I**nter Vulnus, & Vlcus: ^h Vulnus, ad animum refertur: Vlcus, ad corporis iniuriam. Item Vulnus, corporis recens plaga: Vlcus verò, inueteratum Vulnus.
- 578 **I**nter Verbum, & Sermonem: Verbum vnus pars orationis est, iuxta Grammaticos. Nam Sermo plurimorum verborū oratio est. ⁱ Sermo autem à serendo dictus, quod nos cum præpositione dicimus à differendo. Hinc & sermo sancti Hilarij, & Augustini dicitur, id est, disertio Hilarij & Augustini.
- 579 **I**nter Ultra, & Citra: Ultra illuc, vel amplius: Citra, huc ad nos, intra nos.
- 580 **I**nter Vlcisci, & Vindicare: ^k Vlciscimur iniuriam factam: Vindicamus, ne fiat.
- A 581 **I**nter Videre, Aspicere, & Intueri: ^l Videmus natura: Aspicimus voluntate: Intuemur cura.
- 582 **I**nter Veneunt, & Vendunt: Vendūt, qui venundant: Veneunt, qui venduntur.
- 583 **I**nter Volo, & Opto, & Cupio: Volo, minus est, quàm Opto: Opto, minus est, quàm Cupio.
- 584 **I**nter Vnum, & Vnicum: Vnus, ex multis: Vnicus, solus est. Solus itaque vnus numeratur: Vnicus intra numerum finitur.
- 585 **I**nter Vnum, & Solum: Vnus ad numerū pertinet: Solus è multis intelligitur.
- 586 **I**nter Vter, & Vtrum: Si enim dicimus: Vtrum vis, ^m eligere significat: aut hoc, aut illud. Vter autem accipitur pro personis: Sicut verbi gratia: Vter vult, veniat ad me, id est, qui vult de duobus.
- 587 **I**nter Urbem, & Ciuitatem ita distinguit Cicero, ut ⁿ Urbem mœnia Ciuitatis significent: Ciuitas incolas Urbis. Nam ad Dolabellam sic scripsit: Liberaſti Urbem à periculo, Ciuitatem à metu. ^o Urbē autem ab Vrbo, quem: ^p aratrum, vel sulcum veteres dicebant, aut ab ^q orbe dictam putant, cuius in se imaginem Respub. contineret. Porro Oppidū ad habitantes pertinet: Ciuitas ad leges: Vrbs ad vtrunque.
- 588 **I**nter Virum, & Hominē: Vir, ^r mas est, non fœmina: Homo mas est & fœmina. Fœmina autem, naturale nomen est, generale Mulier: Speciale virgo, vel nupta, vel quæ etiam ætatis nomina accedunt.
- 589 **I**nter Vultum, & Faciem: ^s Facies est naturalis oris habitus, immutabilis: Vultus verò pro rerum ac temporum qualitate varius & ^t mutabilis: & secundum affectionem animi modò lætus, modò tristis. Vnde & ^v Vultuosi dicuntur, qui vultum sæpe commutant. Itaque Lucilius hæc quasi distinguens ait: Quæ facies, qui vultus viro. -- Dicimus autem & Vultum cæli, & Vultum ^x maris. Quia & mare sæpe in varios motus, ventorum flatibus mutatur: & cæli vultus ex luce in tenebras, & ex sereno in nubilum commutatur: sicut & hominum cum mentibus vultus.
- 590 **I**nter Virginem, & Viraginem: Virgo est, quæ virum nescit: Virago autem, quæ virum agit, hoc est opera virilia facit. Non autem solum Virgines, Viragines, sed & corruptæ mulieres, quæ virilia faciunt, Viragines rectè dicuntur.

591 Inter Viuum, & Viuentem: y Viuū, de victuro dicimus: Viuentē, de morituro.
 592 Inter Ve, & Que: Ve, distinguit, Que coniungit.
 593 Inter Vx, & Ve: Ve sine a. cōiunctio coniunctiua est: Vx cum a. interiectio dolentis est.
 594 Inter Vocem, & Sonum: Vox est, hominis: Sonus, crepidinis.
 595 Inter Vuidum, & Humidum: z Humidum est, quod extrinsecus habet aliquid humoris: Vuidum verò, quod intrinsecus: Vnde, & Vux dictæ.
 596 Inter Valles, & Conualles: a Valles, sunt depressa^b loca camporum: Conualles, montium interualla.
 597 Inter Vndam, & Aquam: c Vnda, semper in motu est: Aqua verò, statiuia. Porro Imbres, nubium sunt, Latices, fontium. Nā Latex proprie, liquor fontis: & d dictus, quod in venis terræ lateat.
 598 Inter Vicum, & Viam, & Plateam: e Vici, dicuntur ipsæ habitationes in urbibus: Viæ autem, spatia angusta, quæ inter Vicos sunt, quarum perpetuas & latiores, Plateas vocamus. Nam Platea iuxta proprietatem linguæ Græcæ, à latitudine nomen accepit.
 599 Inter Viridia, & Virentia: Viridia, sunt ligna: Virentia, sunt campi, vel f prata.
 600 Inter Visus, & Vifos: Vifos, participia dicta: Visus, nomina appellatiua.
 601 Inter Virum, & Virus: Virū, hominē: Virus, venenum dicit.
 602 Inter Viuit, & Bibit: Viuit, de vita: Bibit, de potione.
 603 Inter Vincitum, & Victum: Vincitum, vinculatus: Victus, superatus.
 604 Inter Vis, & Bis: Vis, quæ ad voluntatem pertinet: Bis, duabus vicibus.
 605 Inter Vllam, & Ollam: Vllam, aliquā: Ollam, vas.
 606 Inter Vallam, & Murum: s Non quod Murus, etiam Vallum: Nam utique, quod Vallum, Murus est.
 607 Inter Vagire, Mugire, & cætera: Infans Vagit, bos Mugit, equus Hinnit, asinus^h Ragit, vel Rudit: leo Rugit, elephas Barrit, sus Grunnit, ovis Balat, serpens Sibilat, rana Coaxat, coruus Crocitat, grus Arfat, miluus Iugit, canis Baubat, vel Latrat, vulpes Gannit.
 608 Inter Vesperescit, & Vesperascit: Vef-

A perescit, id est, sero fit: Vesperascit, sol ad occasum declinat.
 609 Inter Viperinum, & Vipereum: Viperinus, pullus: Vipereus, ad similitudinem serpentis.

V.

a C. Fronto sic. Antiquum est, quod excessit patrum memoriam. vetus annorum multorum sentit vtilitatem.
 b Sic Fest. dict. vecors.
 c al. proprie sanus.
 d Ex Agrat. qui amplius. velocitas pedum, & corporum: celeritas animorum, atque factorum.
 e Fronto breuius. Voluntas facto gaudet, voluptas fieri cupit, quem Isidor. velut explicauit.
 f Etymolog. lib. 5. cap. ultimo.
 g C. Ex Seru. ad ill. 2. Geor. nēue flagella summa pete. Etymol. lib. 17. c. 5. & 6.
 h Agrarius. Vlcus est, quod nascitur: vulnus, quod ab alio infertur. & Seru. Vlcus recta, & clausa est malignitas: vulnus hians, & patens.
 i Etymolog. lib. 5. c. 8.
 k Ex Frontone, qui ita. Vltio, vindicat factum: Vindicta, vel vindicatio futura prohibet.
 l Ex Frontone, in quo tamen pro aspicere, & aspiciamus, rectius est spectare, & spectamus, nam aspicere ex improviso, idem auctor docet.
 m Lego elige.
 n Ex Seru. ad ill. 2. Æn. festa velamus fronde per urbem. Vide Non. dictionib. Inter urbem, & ciuitatem. al. Vt vrbe mœnia ciuitatis significet, ciuitate incolas vrbs.
 o Seru. ad ill. 1. Æn. Vrbs antiqua fuit: & Donat. ad ill. 5. Urbem designat aratro.
 p Pars aratri non aratrum, neque sulcus, sed quo sulcus fit, melius distinctiusque ipse lib. Etymol. 15. cap. 2.
 q Seruius loco citato ab orbe quod antiqua ciuitates in orbem fiebant.
 r Vir maris, non femine: homo, maris & femine. m f. mendose.
 s Ex veteribus Terentij interpretibus actu. 1. Scen. 1. Æn. in quibus tamē pro facies, forma est. Vid. Non. d. facies, & potissimum dict. vultus & facies, & Seru. ad illud. 1. Æneid. Tu faciem illius.
 t al. commutabilis.
 v Non. dict. vultuosum.
 x Æneid. 5. Mene salis placidi vultum, fluctusque quietos Ignorare iubes? & ibi Seru.
 y Ex Agratio.
 z Ex Seru. ad ill. 10. Æglog. Vuidus hyberna venit de glande Menalcas.
 a Etymolog. lib. 14. c. 8. Fest. dict. conuallis.
 b al. colla.
 c Lib. 13. Etymol. c. 20.
 d A lapsu. Fest. dict. latex.
 e Etymolog. lib. 15. c. 2. dict. vicus, & dict. plateæ.
 f al. prati.
 h Ragit vel, puto glossema. Vide carmen Ouidio attributum de varijs animalium vocibus.

De littera Z.

610 **I**nter Zelum, & Inuidiam: Zelus, interdum & in bonam partem accipi potest: Quum quis nititur ea, quæ meliora sunt, æmulari: Inuidia verò, vt dictum est, aliena felicitate torquetur, & in duplicem scinditur passionem: quum, aut quod ipse est, aliud esse non vult: aut alium videns esse meliorem, dolet, se non esse consimile. Pulchrè autè quidam ^a Græcum versus transferens elegiaco metro, de Inuidia lusit dicens.

Iustius Inuidia nihil est: quæ protinus ipsum.

Auctorem rodit, excruciatque animum.

^b Inuidiæ autem nomen dictum est, à nimis intucendo ^c felicitatem alterius: vt est illud, ^d Quisnam florem Inuidit meum?

Z.

^a Cuius auctoris incertum.

^b Cic. Tusc. 3.

^c Fortunam Cicer.

^d Achijs ex Menalippo, sed detruncatus versus, qui apud Ciceronem ita legitur, Florem quisnam liberum inuidit meum. Apud Non. dict. Inuidiæ. Vnde aut quis mortalis florem liberum inuidit meum. Trochaicis numeris.

I D E M
D I F F E R E N T I A R V M,
S I V E D E P R O P R I E T A T E
sermonum, Liber.

Ex Parisien. editione.

D I F F E R E N T I A I.

Inter Polliceri, & Promittere hoc interest: quòd Promittimus, rogati: Pollicemur, vltro.

2 **I**nter Nullum, & Neminè hoc interest: quòd Nullus, potest ad aliquid referri: Nemo, ad hominem: & est Nemo, quasi nec homo.

3 **I**nter Intus, & Intro hoc interest: quòd Intro eo, Intus sum, Foris sum, Foras eo.

4 **I**nter Lustra, productè, & Lustra correptè hoc interest: quòd Lustra sunt, certa tempora: Lustra, latibula ferarum, vel turpium hominum receptacula.

5 **I**nter Seruitium, & Seruitutem hoc interest: quòd Seruitus, necessitas seruièdi: Seruitium, dicimus munus seruatorum.

A 6 **I**nter Terminù, & Finem hoc interest: quòd Terminus, non sine manu ponitur: Finis, vel sermonis, vel voluntatis, vel cuiusque rei, intelligi potest.

7 **I**nter Asperum, & Ferocem hoc interest: quòd Asper, ad tempus: Ferox, à natiuitate.

8 **I**nter Flumen, & Fluuium, Amnem, & Torrentem hoc interest: quòd Flumen, à fluere dicitur: Fluuius, à temporali aqua est: Amnis, ab amœnitate cognominatur, quasi amœnus: Torrès, qui hyeme intumescit, & imbris niuibusque completur.

9 **I**nter Innocentem, & Innoxium hoc interest: quòd Innocens sanctitate morum intelligitur: Innoxius, qui non habet nocendi voluntatem.

10 **I**nter Generosum, & Nobilem hoc interest: quòd Generosus, nascitur: Nobilis, opibus fit.

11 **I**nter Regium, & Regem hoc interest: quòd Regius, puer regalis est: Rex, qui regit regnum.

12 **I**nter Dementem, & Amentem hoc interest: quòd Amens, in totum caret mente: Demens, partem retinet, dictus quasi diminuta parte mentis.

C 13 **I**nter Pecudes, & Pecora hoc interest: quòd Pecudes, tantum oues accipimus: Pecora autem mixtura omnium, animalium est.

14 **I**nter Monstrare, & Demonstrare hoc interest: quòd Monstramus, semel: Demonstramus, sæpius.

15 **I**nter Diuitem, & Honestum, Pecuniosum, Beatum, Locuplerem, & Opu- lentum hoc interest: quòd Diues, auro argentoque: Honestus, moribus dicitur: Pecuniosus, à pecoribus dicitur: Beatus, ab animo: Locuples, ab eo q, oculis plenus: Opu- lentus, omnibus his plenus, tanquam opibus eminens.

16 **I**nter Palàm, & Coràm hoc interest: quòd Palàm, hominum præsentiam notat: Coràm, personam accipere desiderat.

17 **I**nter Album, & Candidum hoc interest: quòd Album, naturale est: Candidum, cura facit.

18 **I**nter Sensum, & Intellectum hoc interest: quòd Sensus, naturale est: Intellectus, à re obscura.

19 **I**nter Exanimum, & Inanimum hoc interest: quòd Exanimus, vita priuatus est: Inanimus, nunquam habet animam.

- 20 Inter Imbrem, Nimbum, & Pluuiam hoc interest: quòd Imber, à Græca significatione descendit, quasi vmbrosus, qui summa vi cadit, & citò descēdit: Plauia est, quam impulsu ventorum nubes expriment: vnde & plorare est dictum, cum coactæ dolore lacrymæ exprimentur: Nimbus, etiam erumpit, vt aliquam partē minorem occupet cæli, maiorem serenam relinquat.
- 21 Inter Sanguinem, Cruorem, & Saniē hoc interest: quòd Sanguis, dicitur cum intra corpus est, dictus quòd nos sanciat, id est, contineat: Cruor, cōfusus ideo dictus, quòd corruiere cogat: Saniēs, corpus putre.
- 22 Inter Terga, & Tergora hoc interest: q̄ Terga, hominū sunt: Tergora, animalū. Numero singulari, hominis Tergum dicimus, animalis, Tergus.
- 23 Inter Mi, & Mihi hoc interest: quòd Mi, pronomen est simplex: Mihi, compositum, vel Mi, vox affectus, & casum vocatiuum semper desiderat.
- 24 Inter Tum, & Tunc hoc interest: quòd Tum, ordinis habet significationem: Tunc, temporis.
- 25 Inter Iram, & Iracundiam hoc interest: quòd Ira, ad tempus: Iracundia, continetur in corde.
- 26 Inter Noctū, & Noctē hoc interest: q̄ Noctū, sic dicitur, quomodo interdiu, & significat, aliquam partem noctis: Noctē autē, totam noctem intelligimus.
- 27 Inter Fari, Loqui, Sermocinari, & Narrare hoc interest: quòd Famur, cum aliquid dicimus, facundē: Loquimur, natura: Sermocinamur, quando contra aliquem sermone contendimus: Narramus, doctē.
- 28 Inter Tenere, Sumere, & Accipere hoc interest: quòd Tenemus, quæ sunt in nostra potestate: Sumimus, posita: Accipimus, data.
- 29 Inter Aspicere, Susplicere, Inspicere, Prospicere, Despicere, Intueri, Videre, Spectare, & Visere hoc interest: quòd nos Aspicimus, casu: Susplicimus, in superiorem patrem, vel veneramur: Inspicimus, iudicaturi: Prospicimus, quæ longè sunt: Despicimus, inferiorem partem: vel languidā. Intuemur, cum caussa: Videmus, natura: Visimus, experta.
- 30 Inter Furorem, & Infaniam hoc interest: quòd Furor, vitiū temporis est: Infania, perpetua.
- A 31 Inter Alium, & Alterum hoc interest: quòd Alius, à multis: Alter, à duobus.
- 32 Inter Scelus, & Facinus hoc interest: quòd Scelus, crimen est: Facinus, etiam in laude recte dicitur: Sallustius dicit bonum facinus.
- 33 Inter Dona, & Munera hoc interest: quòd Dona, Deo dantur: Munera, hominibus tribuuntur. Et Munera, quibus homines, id est, milites officio funguntur, quæ quidem munia vocantur.
- 34 Inter Vestem, & Vestimentum hoc interest: quòd Vestes, sceminarum dicuntur: Vestimenta, virorum.
- B 35 Inter Humidum, & Vuidum hoc interest: quòd Humidū, omnino permaduit: Vuidum, quod ad medium vsque peruenit.
- 36 Inter Verus, & Verustum hoc interest: quòd Verus, nouo comparatur: è contrario Verustum, ad antiquitatem refertur.
- 37 Inter Terrere, & Deterrere hoc interest: quòd qui Terret, timere cogit: qui Deterreret, prohibet perseuerare.
- 38 Inter Solum, Vnum, Solitariū, & Vnicum hoc interest: quòd Solus, qui à cæteris relictus: Vnus, initium multorum agit: Solitarius, qui semper sine cæteris viuit: Vnicus, habetur solus, propter inopiam aliorum.
- C 39 Inter Aphætesin, Syncopen, & Apocopen hoc interest: quòd sola Aphæresis, ex prima parte vocis fit, litteras, & syllabas detrahens: vt, si genus humanum, & mortalia temnitis arma: pro, cōtemnitis. Syncope, mediam perdit: vt, apparent rari nantes, pro natantes. Apocope, ex vltima fit, vt, domus luxu instruitur, id est, luxuria.
- 40 Inter Solœcismum, & Barbarismum hoc interest: quòd Solœcismus, in sensu fit: Barbarismus, in voce.
- D 41 Inter Relictum, & Desertum hoc interest: quòd Relinquimus, volūtate: Deserimus, inuiti.
- 42 Inter Misereri, & Miserari hoc interest: quòd Miseremur, cum eodem tempore, & de alicuius casu dolet nobis, & subuenimus laboranti: Miserari, est consolari tantū, & intra affectum doloris esse.
- 43 Inter Orare, & Precari hoc interest: quòd Orare dicitur, quoniam oris ratio dicitur, & qui Orat, etiam Precatur: qui rogat deprecatur: nō vtiq. qui Precatur orat, quia etiam imperiti, ad preces descendunt.
- 44 Inter Nescire, & Ignorare hoc interest,

- quòd qui Nescit, omnium notitia caret: qui A Ignorat, aliquid nescit.
- 45 Inter Legatum, & Oratorem hoc interest: quòd Legatus, electus est ad officiũ à ciuitate, & est sacrosanctus: Orator, ad orandum missus: vt oris oratione exponat quod petit.
- 46 Inter Tardum, Pigram, Inertem, & Segnem hoc interest: quòd Tardus, dicitur qui trahit tempus: Iners, sine arte nullius officij capax: Piger, per omnia ægro similis: Segnis, emotus est à calore.
- 47 Inter Natum, & Gnatum hoc interest: quòd Natus particulariter à verbo nasci: Gnatus, dicitur filius à generatione. B
- 48 Inter Infamem, & Famosum hoc interest: quòd Famosus, tam in bona cogitatione, quàm in mala: Infamis, tantũ in mala.
- 49 Inter Iuuentutem, & Iuuentam hoc interest: Iuuentus, dicitur multitudo iuuenum: Iuuenta, vnus ætas, vel etiam Dea iuuenturis.
- 50 Inter Decus, & Decorem hoc interest: quòd Decus, ad virtutem refertur: Decor, ad corpus.
- 51 Inter Supra, & Super hoc interest: quod Super est, quod eminent: Supra, quod aliquid substratum habet.
- 52 Inter Metum, Timorem, & Pauorem C hoc interest: quòd Metus, futura prospicit: Timor subita mentis consternatio est: Pauor autem, motus. Inde etiam pauida iumenta dicimus.
- 53 Inter Omnes, Cunctos, & Vniuersos hoc interest: quòd Omnes, quorum mentio est: Cuncti, qui vbique sunt: Vniuersi, qui in vno loco versũ.
- 54 Inter Vndam, & Aquam hoc interest: quòd Vnda, copiosa aqua est: Aqua est, naturalis.
- 55 Inter Tacere, & Silere hoc interest: quòd qui desinit loqui, Silet: & qui non cœpit, Tacet. D
- 56 Inter Auxilium, Præsidium, & Subsidium hoc interest: quòd Auxilium laborantibus mittitur: Præsidium præparatur: Subsidium seruatur, vt cum exegerit necessitas detur.
- 57 Inter Insequi, & Cõsequi hoc interest: quòd Amicum, consequimur præcedentẽ: Insequimur inimicum.
- 58 Inter Principium, & Initium hoc interest: quòd Principium, totius corporis est: Initium, quasi primum.
- 59 Inter Simulare, & Dissimulare, hoc interest: quòd Simulamus, quod nescimus: & negamus nescire: Dissimulamus, quæ scimus.
- 60 Inter Simul, & Simitum hoc interest: q̄ Simul, vt vna res pariter clareat: vt Simul, legimus, Simul scribimus. Simitum, lucri recipit significationem, quasi similitum.
- 61 Inter Scelestum, Sceleratum, & Scelerosum hoc interest: quòd Sceleratus, suo scelere, vel alieno cõtaminatus: Scelestus, scelerũ cogitator: Scelerosus, quasi insidiosus, periculosus, * vel totus dies, vel animus propter arduitate.
- 62 Inter Reliquos, & Cæteros hoc interest: q̄ Reliquos, dicimus relictos ex omnibus: Cæteros, quos nescimus.
- 63 Inter Redibidum per b. litteram, & Rediuuiũ per u. litteram hoc interest: quòd Redibidum est, quod nascitur: Rediuuium, quod reuiuiscit.
- 64 Inter Patrium, & Paternum hoc interest: quòd Patrium, à patria venit: Paternum, à patre.
- 65 Inter Pometa, & Pomaria hoc interest: quòd Pomaria, vaga dicimus, sicut olearia & ficaria: Pometa, quasi mala, ficta & olea.
- 66 Inter Ægrum, & Ægrotum hoc interest: quòd Æger, animo: Ægrotus, corpore.
- 67 Inter Prior Venit, & Antè Venit hoc interest: quòd Prior, ad dignitatem: Antè, ad tempus refertur.
- 68 Inter Inficere, & Officere hoc interest: quòd Officit qui nocet: Inficit, qui lam aut alia inficit.
- 69 Inter Contingere, Accidere, & Euenire hoc interest: quòd Contingunt bona: Accidunt, mala: Eueniunt, vtraque. . .
- 70 Inter Grates, & Gratiã hoc interest: quòd Grates referimus: Gratiã, agimus.
- 71 Inter Oleas, & Oliuas hoc interest: Oliuas, ipsum fructum dicimus, vnde fit Oleũ: Oleas, arbores dicimus, vnde fiunt Oliueta.
- 72 Inter Nixus, & Nisus hoc interest: quòd Nixus, ad corpus refertur: Nisus, ad animum, id est, cõnatus.
- 73 Inter Nefandum, & Nefarium hoc interest: quòd Nefarius, à præteritis intelligitur, Nefandus, in opere.
- 74 Inter Nutrit, & Nutricat hoc interest, quod Mulier Nutrit: Nutricat, nutritius.
- 75 Inter Maritimum, & Marinum hoc interest:

tērest, quòd Maritimum proximum mari: A
Marinum ex ipso mari.

76 Inter Laniat, Lacerat, & Lancinat hoc
inreest: quòd Laniat, qui membratim di-
stendit: Lacerat, qui partibus suis membra
destituit: Lancinat, qui inutiliter membra
discerpit.

77 Inter Patulum, & Patens hoc interest:
quòd Patulum, claudi, vel regi non potest:
Patens, quòd cùm reſeratum fuerit, iterum
claudi potest.

78 Inter Guttam, & Stillam hoc interest:
quòd Stilla, cadit: Gutta, stat.

79 Inter Delictum, & Peccatum hoc in-
terest: quòd Delinquimus, cū iussa salubria
nō adimplemus: Peccamus, cū ea, quæ iu-
bentur non agi, præsumimus agere. B

80 Inter Incolam, Accolam, & Aduenā:
hoc interest, quod Incola est, qui propriam
terram, in qua natus est, excolit: Accola, qui
tertiam natiuitatis suæ, sed alienā colit, Ad-
uena, qui de sua terra in alienam venit.

81 Inter Hesternum, & Externum hoc
interest: quòd Hesternum, ab hesterna die
dicitur: Externum verò, extraneum. Nam
multi imperitorum externa dies dicunt,
quod non admittitur.

82 Inter Baltea, & Balteos hoc interest:
quod Baltea, ipsa lora significamus: Cæte-
ros Balteos, dicimus.

83 Inter Bibere, & Ebibere hoc interest:
quòd Bibit, qui aliquid relinquit in poculo:
Ebibit, qui totum exhaurit.

84 Inter Geminatum, Iunctum, & Dupli-
catum quid intersit, quamuis acutè intelli-
gentibus breuiter exposuerimus, tamen sub
exemplis latius doceamus. Geminatū est,
quod ex duabus rebus similibus constat, vt
Cicero, gemina audacia. Iunctum est, quod
ex duabus rebus paribus constat, vt Virgi-
lius, Iungentur iā gryphes equis. Duplicatū
est, cū vnare bis ponitur: Ingens ad ter-
ram duplicato poplite.

85 Inter Decline, & Decliuē hoc inter-
est: quòd Declinus, sol: Decliuus, locus. Sic
intelligendum est, Adcline, Adcliuē: vt Ad-
cliuus homo: Adcliuus locus ex hoc accliuū
dicitur. D

86 Inter Commentarios, & Commenta-
ria hoc interest: quod Commentarij, libri:
Commentaria, volumina dicunt.

87 Inter Primum, & Priorē hoc interest:
quòd Primus, è multis: Prior, ex duobus. Sic
inter Postremum, & Posteriorē obseruabis.

88 Inter Difertum, & Desertum hoc in-
terest: quòd Difertus, orator dicitur, Deser-
tus, derelictus.

89 Inter Dilatorem, & Delatorem hoc
interest: quòd Delator est, qui defert ad ac-
cusandū: Dilator, qui differt ad proferendū.

90 Inter Aduersum, & Aduersus hoc in-
terest: quòd Aduersum te, aduersarius: Ad-
uersus te, mutator.

91 Inter Pauperiem, & Paupertatē hoc
interest: quòd Pauperies, damnum est: Pau-
pertas, qui nihil habet.

92 Inter Exprobrare, & Obprobrare hoc
interest: quod Exprobrat, qui proprium
obiectat vitium: Obprobrat, qui maledictū
infert.

93 Inter Accersire, & Arcessire hoc inter-
est: quòd Accersit, qui euocat: Arcessit, qui
accusat.

94 Inter Aceruum, & Acerbum hoc in-
terest: quòd Aceruus, moles est: Acerbus,
immaturus & asper.

95 Inter Labrum, & Labium hoc inter-
est: quòd Labrum, superius: Labium, infe-
rius dicitur.

96 Inter Toga, Tuga, Tuba, & Tufa hoc
interest: quòd Toga, vestimentū est: Tuga,
qua aqua deducitur: Tuba, qua clangitur:
Tufa, lapis, qui ex aqua coagulata efficitur,
quod tufum dicimus. C

97 Inter Comosum, & Comatum hoc
interest: quòd Comosus, à comæ vsu dicitur:
Comatus, natura: vt comata Gallia.

98 Inter Certo, & Certius hoc interest:
quòd Certo, est à certus: & Certius, à certe.

99 Inter Cæcitudinem, & Cæcitatē hoc
interest: quòd Cæcitas, ipsa tanquàm viæ ce-
ritas, & calamitas dicitur: Cæcitudo autem,
affectio: vt lippitudo dicitur.

100 Inter Castimoniam, & Castitatem
hoc interest: quòd Castimonia, quasi cære-
monia dicitur: Castitas autē, tantū corporis.

101 Inter Copias, & Copiā hoc interest:
quod Copias, exercitus significatione dici-
mus: Copiam autem, rerum.

102 Inter Circum, Circa, & Circiter hoc
interest: quòd Circum, ad tempus: Circa,
ad locum: Circiter ad numerum refertur.

103 Inter Fidum, & Fidelem hoc interest:
Famulus, dicitur fidus: Amicus fidelis.

104 Inter Illius similis, & Illi similis: hoc
interest, quòd Illius similis moribus: Illi simi-
lis vultu.

105 Inter Flemma, & Pléma hoc interest:
DD 3 quòd

quòd Flemma fit, cùm crura abundant sanguine: Plemma, cùm in manibus vel pedibus callosis fulci nascuntur.

106 Inter Mammæ, & Vbera hoc interest: quòd Mammæ, hominum: Vbera, pecorum accipiuntur.

107 Inter Auchæ, sine aspiratione, & Habena per aspirationem, hoc interest, quòd Auena, germen est sterile, Habena, retinacula iumentorum.

108 Inter Donû, & Munus hoc interest: quòd Donum, dantis: Munus, accipientis. Illud, à dando, istud, à muniendo.

109 Inter Arguere, & Coarguere hoc interest: quòd Coarguere, coercere, vel compescere est: Arguere, ostendere vel patefacere, vt Virgil. Degeneres animos timor arguit. Vnde & argumenta dicuntur quæ causam ostendunt.

110 Inter Afficere, & Adficere hoc interest: quòd Afficimur, honore: Adficimur, morte vel iniuria.

111 Inter Aduocatum, Inuocatû, & Euocatum hoc interest: quòd Aduocatur, daturus patrocinium: Inuocatur, præstaturus auxilium: Euocatur, præbiturus obsequium.

112 Inter Inluuiem, & Ingluuiē: hoc interest: quòd Inluuiem, sordium: Ingluuiem, vtrius. Illud, à non lauando, hoc, ab inglutendo dictum.

113 Inter Commonere, Admonere, & Monere hoc interest: quòd Cōmonemus, præterita: Admonemus, præsentia: Moneamus, futura.

114 Inter Temeritatem, & Audaciam hoc interest: quòd Temeritas, sine cōsilio dicitur: Audacia, post consilium.

115 Inter Velocitatem, & Celeritatem hoc interest: quòd Velocitas, pedum, & corporum dicitur: Celeritas, animorum atque factorum.

116 Inter Viuum, & Viuentē hoc interest: quòd Viuus, de viuente: Viuens, de morturo.

117 Inter Nasci, & Enasci hoc interest: quòd nascitur, quòd de vtero decidit, Enascitur, quòd de terra aut aqua exurgit.

118 Inter Abducere, Perducere, & Deducere hoc interest: quòd Abducimur, à re inhonesta: Perducimur ad studia: Deducimur ad honorem.

119 Inter Eluxit, & Illuxit hoc interest: quòd Eluxit, qui lutum disposuit: Illuxit, qui cum lumine apparuit.

A 120 Inter Nuntiare, Denuntiare, & Renūtiare, ac Adnuntiare hoc interest: quòd Nūciatur, de longinquo: Denuntiat, in præsentia: Adnuntiat, de futuro: Renuntiat, de excusando, & repudiando.

121 Inter Conscribere, Exscribere, Trāscribere, Inscribere, Adscribere, Describere hoc interest: quòd Conscribere, vnā simul scribere est: Exscribere, scripturas transferre: Trāscribere, cùm ius nostrum ad alium trāsit: Inscribere, accusationis: Adscribere, assignationis: Describere, dictionis vel ordinis. Scribere verò, verbum imperfectum est.

B 122 Inter Extruere, Instruere, Adstruere, Construere, Struere hoc interest: quòd Extruere, est in altum proficere: Instruere, ac iē vel actionē: Adstruere, affirmare: Construere struendo coniungere: Struere reliqua super posita subter struere.

123 Inter Consuescere, Insuescere, & Adsuescere hoc interest: quòd Suescimus, bona: Insuescimus, mala, Adsuescimus vtrāq;.

124 Inter Fungi, & Defungi hoc interest: quòd Fungi, agere est: Defungi, peragere est. Vnde & mortui Defuncti vocantur, cò quòd peregerunt vitæ istius cursum.

C 125 Inter Adolescere, Inolescere, & Exolescere hoc interest, quòd Adolescere, augmentum est: Inolescere, coaugmēti: Exolescere, euanescenti.

126 Inter Deportare, Adportare, Comportare, & Exportare hoc interest: quòd Deportare & Adportare, aliquid adferre est, Comportare, in vnum locum conferre, Exportare, tollere.

127 Inter Temperantiam, Temperantiam, & Temperiem hoc interest: quòd Téperantia, animorum est, Temperatio, rerū: Temperies, aurarum.

D 128 Inter Recipere, & Suscipere hoc interest: quòd Recipimus, rogati: Suscipimus, sponte.

129 Inter Arundinem, & Hirundinem hoc interest: quòd Arundo, canna est: Hirundo, auis, quæ rignis adhærere solet.

130 Inter Spirare, & Expirare hoc interest: quòd Spirare, viuere est: Expirare, mori.

131 Inter Pertinaciam, & Constantiam hoc interest, quòd Pertinacia, malæ rei dicitur, Constantia, bonæ.

132 Inter Consequi, & Assequi hoc interest, quòd Sequimur, pedibus: Assequimur, studio.

- 133 Inter Lætari, & Gratulari hoc interest: quòd Lætatur de nostris: Gratulamur de amicorum bonis.
- 134 Inter Herbosum, & Herbidum hoc interest: Quòd Herbidum locum in quo herba est, etiã si aridus esse consuevit: Herbosum, qui herbam facillè generet, etiam si ad tempus aridus sit. Et aquatam portionem dicimus rectè, quæ aquam aliunde recipiat. Aquosum enim locum, qui aquam ex se effundat, sic & Meracam portionem, & Merosum vinum appellamus.
- 135 Inter Subter, & Subtus hoc interest: B quòd Subter re aliqua superiore premitur, & conculcatur: Subtus est, quod demissum altius non contingitur.
- 136 Inter Sinum, & Gremium hoc interest: quòd Sinum dicimus sinuaræ vestis receptaculum: Gremium verò, accinctæ vestis secretum.
- 137 Inter Largitatem, & Largitionē hoc interest: quòd Largitas, humanitatis est: Largitio, ambitionis.
- 138 Inter Muliebre, & Mulierarium hoc interest: quòd Muliebre dicitur, à Mulieribus factum: Mulierarium, à mulieribus ordinatum, & per viros gestum.
- 139 Inter Diligere, & Deligere hoc interest: quòd Diligi affectionis est: Deligi iudicij: vnde, & exercitus deligi iubetur.
- 140 Inter Commodare, & Mutuo dare hoc interest: quòd Commodamus amico pro tempore equum, vestem, seruum, & similia: Mutuo autem damus pecuniam, triticum, vinum, vel cætera.
- 141 Inter Ligare, & Legare hoc interest: quòd Ligat quis, vinculo: Legat, testamēto.
- 142 Inter Loqui, Obloqui, Alloqui, & Eloqui hoc interest: quòd Loqui, hominis est: Obloqui, obrectatoris, qui obijcit, aut opponit: Alloqui, hortantis, aut iudicantis: Eloqui, honoris est.
- 143 Inter Percussum, & Perculsum hoc interest: quòd Percussum corpore dicimus: Perculsum animo.
- 144 Inter Fremorem, & Fremitum hoc interest: quòd Fremor murmur hominum est: Fremitus bestiarum.
- 145 Inter Flauum, Furuum, & Fuluum hoc interest: quòd Flauū, rubrum dicimus, vt Flaua cæsaries: Furuum, nigrum: Fuluum nigro rubeum, vt Fuluum leonem.
- 146 Inter Postulare, & Poscere hoc interest: q Postulatur incautè: Poscitur improbè.
- A 147 Inter Frixum, & Frictum hoc interest: quòd Frixum à Frigore, Frictum à Frigendo dictum.
- 148 Inter Diutinum, & Diuturnum hoc interest: quòd Diutinum est, quod diu fuit: Diuturnum, quod diu durauit.
- 149 Inter Delitum, & Inlitum hoc interest: quòd Delitum, quia subitum: Inlitum vero, lituratum.
- 150 Inter Damnum, Dispendium, & Detrimentum hoc interest: quòd Damnum, vnde diminutum sit, Dispendium, vbi pondus absit: Detrimentum quod à terendo nominatur.
- 151 Inter Dominium, & Dominatum hoc interest: quòd Dominiū intelligitur quod priuati iuris est: Dominatum autem, imperij.
- 152 Inter Nixus, & Nifus hoc interest: quòd Nixus, in genua: Nifus, à nitendo, id est conando.
- 153 Inter Nubere, E nubere, & Denubere hoc interest: quòd nubit cuius cui: E nubit extraneo: Denubit, quæ in manum viri conuenit.
- 154 Inter Noxa, & Noxia hoc interest: quòd Noxa, pœna est: Noxia, ipsa culpa.
- 155 Inter Necessitatem, & Necessitudinem hoc interest: quòd Necessitas vim significat: Necessitudo coniunctionem sanguinis, aut animi.
- 156 Inter Clausum, & Obruratum hoc interest: quòd Clausum, à claustris, & clauibus dicitur: Obruratum, autē, priorū foraminū sit, tanquam aures obrurata, non clausæ.
- 157 Inter Operire, Adoperire, Inoperire hoc interest: quòd Operimus operculo, Adoperimus fores: Inoperimus, cum aliquid iacenti superponimus.
- D 158 Inter Pometa, & Pomeria hoc interest: quòd Pometa, vbi poma nascantur: Pomeria, in quo seruantur.
- 159 Inter Palma, & Palmum hoc interest: quòd Palma in corpore: Palmum in mensura. Est autem hæc mensura à primo pollice, vsque ad minimum digitum.
- 160 Inter Poplites, & Suffragines hoc interest: quòd Poplites, hominum: Suffragines, animalium.
- 161 Inter Præparare, & Apparare hoc interest, quòd Præparat, qui desiderium repetit parado, Apparat qui parato adijcit, id est, accusare parat.
- 162 Inter Stipulationem, Restipulationem,

- nem, Adstipulationem, & Constipulationē A
hoc interest: quòd Stipulatio, certum habet
intellectum, Restipulatio, si aliquid sit factū,
quod conuenit: Adstipulatio, eiusdem pecu-
niæ, vt vel alter repetere possit: Constipu-
latio, conferta restipulatio, si qua dolo ma-
lo facta.
- 163 Inter Saturitatem, & Satietaem hoc
interest: quòd Saturitas, de cibo tantum: Sa-
tietas, de reliquis dicitur rebus.
- 164 Inter Viciniam, & Vicinitatem hoc
interest: quòd Vicinia, loci esse dicitur: Vici-
nitas, personarum.
- 165 Inter Fluctuo, & Fluctuor hoc inter-
est: quòd Fluctuo, animo, quasi fluctus ago,
& huc illucque fluo: Fluctuor, fluctu feror, B
ideoque fluctuat mare, fluctuatur nauis: sic
inter luxurio, & luxurior discernendum.
- 166 Inter Potero, & Potuero hoc inter-
est: quòd Potero, certum promittentis est:
Potuero, dubitantis.
- 167 Inter Hispanum, & Hispaniensem
hoc interest: quòd Hispanus, natione dicitur:
Hispaniensis, Malsiliensis, & his similia.
- 168 Inter Escendere, Ascendere, Cōscen-
dere hoc interest: quòd Ascendimus, excel-
sa, vel locum honoris: Escendimus, cum in
aliquid altius scandimus: Cōscendimus, cum
equo vehimur.
- 169 Inter Vterque, & Vtrique hoc inter-
est: quòd Vterque, in singularibus: Vtrique,
in pluralibus dicitur.
- 170 Inter Pignero, & Pigneror hoc inter-
est: quòd Pigneror, animum tuum: Pignero,
cum pignus tuum capio.
- 171 Inter Mereo, & Mereor hoc inter-
est: quòd Mereo, pro merito seruitij: Mereor
pro opere mercedis: sic ruminio, ruminor, &
his similia.
- 172 Inter Laurum, & Lauream hoc inter-
est: quòd Laurus, est ipsa arbor: Laurea, coro-
na, vel virga. D
- 173 Inter Cæruleum, & Cærulum hoc in-
terest: quòd Cærulum dicimus, sicut aurū,
Cæruleum, ex cærulo, quasi argentum.
- 174 Inter Imum, & Infimum hoc inter-
est: quòd Imus, loco: Infimus, ordine.
- 175 Inter Curam, & Diligentiam hoc in-
terest: quòd Cura, cruciatum habet, qui cō-
moueat: Diligentia, rerum administratio.
- 176 Inter Vires, & Virtutes hoc interest:
quòd Vires, corporis sunt: Virtutes, animi.
- 177 Inter Animam, Animum, Spiritum,
& Mentem hoc interest: quòd Anima est,
qua viuimus: Animus, quo regimur: Spiri-
tus, quo spiramus: Mens, qualitas, quæ bona,
aut mala potest referre ad cogitationem.
- 178 Inter Graue, & Ponderosum hoc in-
terest: quòd Graue, secundum ferentis qua-
litate: Ponderosum, natura.
- 179 Inter Ultorem, & Vindicem hoc in-
terest: quòd Vlciscimur, accepta iniuria: Vin-
dicamus, ne accipiamus.
- 180 Inter Fallacem, & Pellacē hoc inter-
est: quòd Fallax, infidelis dicitur: Pellax, in
verbis, ab appellado, id est, per se loquendo.
- 181 Inter Immolare, & Mactare hoc in-
terest: quòd Immolare, dicitur, cum moles
in caput iniecta est: Mactatum, hoc factum,
quasi magis auctum.
- 182 Inter Hostiam, & Victimam hoc in-
terest: quòd Hostia perhibetur tunc, cum
dux in hostes proficiscitur: Victimam, cum vin-
cit, sicut Ouidius in Fast. Victimam, quæ dex-
tra habet.
- 183 Inter Eruere, & Diruere hoc inter-
est: quòd Eruuntur, latebræ, Diruuntur, emi-
nentia.
- 184 Inter Nequicquam, & Nequaquam
hoc interest: quòd Nequicquam, frustra: Ne-
quaquam, non, significat.
- 185 Inter Iter, & Itiner hoc interest: quòd
C Iter, quo imus: Itiner, auia dicitur.
- 186 Inter Proprium, & Propius hoc in-
terest: quòd Proprium, dominij est: Propius,
autem loci.
- 187 Inter Vereor, & Reuereor hoc inter-
est: quòd Vereor, ad metum refertur: Reue-
reor, ad affectum.
- 188 Inter Liberos, & Filios hoc interest:
quòd Filij, masculino genere ponuntur: Li-
beri, in vtroque sexu: & quòd Filij, in nume-
ro singulari vocari possunt. Nemo enim di-
cit, qui habet filium, vnum Liberum habeo.
Item, quòd Filij promiscuè omnis conditio-
nis intelliguntur, tam ingenui, quam serui,
Liberi non dicuntur, nisi ingenui.
- 189 Inter Dulce, & Suaue hoc interest:
quòd Dulce, idem potest esse, quod Suaue,
nō vtrique Suaue, quod Dulce: Dulce, enim
mel dicimus, & Suaue acetum, quod Dulce
non est.
- 190 Inter Bellum, & Auellum hoc inter-
est: quòd Bellum, inter exteras gentes: Auel-
lum, inter ciues dictum, quod auellatur po-
puli in duas partes.
- 191 Inter Exemplum, & Similitudinem
hoc interest: quòd Exemplum, historia est:
Simi-

Similitudo, approbatio.

192 Inter Diuinationem, & Diuinitatem hoc interest: quòd Diuinitas, ad potentiam numinis refertur: Diuinatio, futurorum præcios facit.

193 Inter Vim, & Virtutem hoc interest: quòd Virtus, hortari est: Vis, iniuria.

194 Inter Rogum, & Pyram hoc interest: quòd Rogus, defunctis paratur: Pyra, sacrificijs.

195 Inter Arma, Armamenta, & Tela hoc interest: quòd Arma sunt; quibus corpora nostra in bello reguntur: Armamenta, nauium: Tela, misibilia, vt iacula.

196 Inter Virum, & Masculum hoc interest: quòd Vir, specie intelligitur: Masculus, genere: & quòd Vir tribus modis intelligitur, natura, virtute & nuptijs: Masculus etiã ab homine segregatur, vt in animalibus.

197 Inter Profugum, Exulem, Relegatũ, & Transfugam hoc interest: quòd Profugus, quasi uoluntariè reliquit: Exul, qui dånatus expellitur, Relegatus, ad tẽpus, Transfuga, qui ad hostes transit.

198 Inter Altum, & Excelsum hoc interest: quòd Altum, tam in superiorem partem elatum intelligimus, quã ad inferiora depositum: Excelsum, in superioribus tantũ.

199 Inter Vim, & Vires hoc interest: quòd Vis, impetu, & iniuria constat: Vires, ad bonum, & fortitudinem corporis referuntur: ita Vis, facit violentiam: Vires, virtuosum.

200 Inter Sæuum, & Crudelẽm hoc interest: quòd Sæuus, circa verba est: Crudelis, monstratur sanguine.

201 Inter Bellum, Acieĩ, Prælium, & Pugnam hoc interest: quòd Bellum, dicitur totus conflictus: Acies, ordinatur: Prælium, committitur: Pugna geritur, & quòd Acies tam ferri, quã oculorum est.

202 Inter Passum, & Expertum hoc interest: quòd Passum, uoluntate: Experimentum, necessitate.

203 Inter Genus, & Gentem hoc interest: quòd Genus, tam hominum, quã ferarum est: Gens, ad congregationem plurium pertinet, & ab vno capite descendit: Dicimus enim, gens Gallorum.

204 Inter Terram, Tellureĩ, & Humum hoc interest: quòd Terra, pars mundi tertia est: Tellus, dea: Humus, locus sepulturæ dicitur, abhumando.

205 Inter Mœnia, & Ædificia hoc interest: quòd Mœnia, publicorum sunt operum:

A Ædificia, priuatorum.

206 Inter Omne, & Totum hoc interest: quòd Omne, numerositate constat: Totũ, ad partes dicitur.

207 Inter Vlcus, Vulnus, & Plagam hoc interest: quòd Vlcus, per se exit: Vulnus, ferro: Plaga, potest esse planus ictus: sic quòd Vlcus leuitatis est: Vulnus, grauitatis: Plagæ, etiam verbera vocantur.

208 Inter Sic, & Ita hoc interest: quòd Sic, quidem ostendit exempla: Ita, ad rationem refertur.

209 Inter Duos, & Ambos hoc interest: quòd Duo, numerantur: Ambo, congregantur.

B 210 Inter Paret, & Apparet hoc interest: quòd Paret, imperio: Apparet, videntibus.

211 Inter Pullum, & Nigrum hoc interest: quòd Pullum, albo contrarium est: Nigrum, colore accipimus.

212 Inter Putat, Æstimat, Opinatur, Arbitratur, & Suspiciatur hoc interest: quòd Putat, qui dubitat: Æstimat, qui existimatur, quæ acta sunt, dicit: Opinatur, qui opinionem, aut suam, aut alterius credit: Arbitratur, qui dubiæ rei finem imponit: Suspiciatur, qui latenti rei prospicit formam.

C 213 Inter Prohibere, & Inhibere hoc interest: quòd Prohibere, est iure non habere: Inhibere, vi dicitur: & quòd Inhibemus iure, Prohibemus imperio.

214 Inter Ostentum, Prodigiũ, & Monstrum hoc interest: quòd Ostentũ, sine corpore solidum nouum se ostendit, & oculis, & auribus: Prodigiũ verò, quòd solidis corporibus prospicitur, vt in cælo cometes, aut stella, & in nocte lux, interdiu tenebræ: Monstrum verò, contra naturam cognitũ egreditur, vt serpens cum pedibus, aut cum quatuor alis.

215 Inter Conticuere, Obticuere, & Eticuere hoc interest: quòd qui Conticuit, vndique silentium præstitit, vt antiqui: Conticuit tandem, factoque hinc sine quicuit: Obticuit, qui nullam spem reliquit: Reticuit, qui silentio responsa finiuit.

216 Inter Sepulcrum, Tumulum, Monumentum, & Bustum hoc interest: quòd Sepulcrum, est locus, in quo corpora sepeliuntur: & à sepeliendo dicitur: Tumulus, qui cineres tegit: Monumentum, quo sepulcrũ circumdatur, dictum à munitioibus, Bustũ, in quo ossa sunt, quasi benè vstum.

217 Inter Astra, & Sidera hoc interest: quòd

quòd Astra, sine sidere esse possunt, & Astra fixa sunt cælo: Sidera, mouentur.

218 Inter Deripere, & Diripere hoc interest: quòd Deripimus, cum è superiori parte, in inferiora rapimus: Diripimus, cum laniamus, & in diuersas partes diducimus.

219 Inter Causam, & Rationem hoc interest: quòd Causa, multas habet species: Ratio, paucissimas: & quòd Ratione efficitur, Causa desideratur.

220 Inter Italum, & Italicum hoc interest: quòd Italus, homo: Italicus, arcus dicitur: Ita illud ad personam refertur, hoc ad rem.

221 Inter Deuium, Inuium, Auium, & Peruium hoc interest: quòd Inuium, est sine via secretum: Deuium, desertus locus: Auium, extra viam: Peruium, per quòd comatur.

222 Inter Dexteram, & Dextram hoc interest: quòd quidam sine causa putauerunt litteram E, abundare, sequuti consuetudinem antiquam: Vt represso, & reprehendo: Vt vemens, & vehemens: ita Dextram manum, & Dexteram, prosperam partem dici.

223 Inter Leges, & Iura hoc interest: quòd Iura, reperta sunt ab honesta consuetudine: Leges, ex ijs, quæ inter nos probanda facimus: & Iura, ab vniuscuiusque iustitia, dicuntur: Leges, quòd legantur.

224 Inter Inuidum, & Inuidiosum hoc interest: quòd Inuidus, quoniam alteri inuidet: Inuidiosus, cui inuidetur.

225 Inter Protinus, & Protenus hoc interest: quòd Protinus, est statim, continuo, aduerbium temporis: Protenus, quasi porrotenus.

226 Inter Demitto, & Dimitto hoc interest: quòd Demittit hic, qui de alto deorsum mittit: Dimittit, qui in multas partes mittit.

227 Inter Altaria, & Aras hoc interest: quòd Altaria Deo ponuntur: Aræ etiam defunctis.

228 Inter Dimidium, & Dimidiatū hoc interest: quòd Dimidium, potest significare partem *, nisi subijcias integrū nomen, sine dimidiatum, est, vt plena hora dicitur, hora integrum nomen, quasi totum, sine hora non potest esse dimidia: Ergo, aut dimidiata hora, aut dimidium horæ, Dimidium est: Dimidiatum autem, diminuta portio.

229 Inter Fiduciam, & Confidentia hoc

A interest: quòd Confidentia, est cum vitio temeritatis Fiduciam habet, si quis honesta constantia viuit.

230 Inter Legionem, & Dilectum hoc interest: quòd Legio, dicitur ab eo, quòd legatur viri fortes, & vtilis militiæ: Dilecta, quæ maximè diligimus, vt filij, vel cognatio patris.

231 Inter Assidue, & Quotidiè hoc interest: quòd Assidue, sedulitatis est: Quotidiè autem, perseuerantiæ.

232 Inter Mœret, & Meretur hoc interest: quòd qui Mœret, tristis est: Meretur autem, qui ex alterius iudicio parem beneficio gratiam expectat.

233 Inter Plenitudinem, & Plenitatem hoc interest: quòd Plenitudo, corporis est: Plenitas rei: ita Plenitudinem obesorum hominum: Plenitatem, variæ rei cuiuslibet dicimus.

234 Inter Precor, & Deprecor hoc interest: quòd Precamur, Deum: Deprecamur, homines.

235 Inter Fortunam, & Felicitatem hoc interest: quòd Fortuna, non est: Felicitas, opes hominis.

236 Inter Tueor, & Tuor hoc interest: quòd Tuor, custodio: Tueor, video.

237 Inter Ludibrium, & Ludicrum hoc interest: quòd Ludibrium, in alterius iniuria: Ludicrum autem, quòd ipso delectamur sine cuiusquam iniuria.

238 Inter Stillam, & Guttam hoc interest: quòd Gutta, imbrium: Stilla, situlæ, vel aceti.

239 Inter Fidum, & Fidelem hoc interest: quòd Fidus, etiam amicus dicitur: Fidelis, seruus.

240 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus hoc interest: quòd Agnoscimus, cognitos: Cognoscimus, quòd nunquam vidimus.

D 241 Inter Clypeum, & Clupeum hoc interest, quòd Clypeum, scutum: Clupeū verò, in quòd imagines ponuntur.

242 Inter Germanum, & Fratrem hoc interest: quòd Germanus, est verus frater, ex patre, & matre. Frater verò, ex diuerso patre vel matre.

243 Inter Merfare, vel Mergere hoc interest: quòd Merfare, sæpius: Mergere, semel.

244 Inter Agere Causam, & Dicere hoc interest: quòd Agit, patronus: Dicit, reus.

245 Inter Eminus, & Cominus hoc interest,

terest: quòd Eminus, ex longinquo: Cominus, pede.

246 Inter Capere, & Decipere hoc interest: quòd Capimus, merètes: Decipimus, innocètes: aut Capimus arte, Decipimus in sidiosè.

247 Inter Consilium, & Sententiam hoc interest: quòd Consilium, cogitatio: Sententia, consilij pronuntiatio.

248 Inter Fors, & Fortunam hoc interest: quòd Fors, casus est: Fortuna, data est: vt quidam, sic valuit Fors, tanquam mors.

249 Inter Voluntatem, & Voluptatē hoc interest: quòd Voluntas, animi: Voluptas, corporis.

250 Inter Interea, & Interdum hoc interest: quòd Interdum, aduerbium temporis est: Interea, cassua rei.

251 Inter Initium, & Principium hoc in-

terest: quòd Principium, totius operis cuiuscunque vnum est, quasi primum operis caput: Initium, quod frequentius intelligimus: & totiens accipimus, quotiens, aut persona mutatur, quasi intus in alteram rem: & Principium semel: Initium sæpius: Principium, Arma, virumque cano. Initium, Musa mihi causas memora. Inveniuntur tamen Principia, quæ natura sui carent, & specie initia habent: vt, At regina graui iam dudum faucia cura. Et, Sic fatur lacrymans, classique immittit habenas.

252 Inter Meditari, & Velitari hoc interest: quòd Meditamur animo: Velitamur corpore.

253 Inter Homines, & Bestias hoc interest: quòd Bestiæ, ventri seruiunt: Homines rationi.

DIVI SIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DIFFERENTIARVM

LIBER SECVNDVS.

Differentia I.

Inter Deum, & Dominū ita quidam defnierunt, vt in Dei appellatione Patrem, ^a in Domino filium intelligerent. Scriptura autē sacra vtrūq; & Deum affirmat, & Dominum. Sed tamen inuicem hæc vocabula discernuntur. Primum enim, naturæ nomē est pertinens ad amorem: secundum potestatis, congruens ad timorem. Denique ex Dei vocabulo aduerte, quid diligas: ex Domini appellatione cognosce, quid metuas.

^a In Domino filium. vnde hi occasionem sumpsisse poterint, inquit August. 2. de Trinit. cap. 10.

² Inter Trinitatem, & Vnitatem hæc distinctio est: quòd Vnitas, propter insepara-

bilem Deitatis substantiam: Trinitas verò, propter personarum diuersitatem vocatur. In Personis enim discretio est; in Diuinitate nulla distinctio. Est enim Gignens, Genitus, & Procedens. ^a Tria quidem nomina; sed substantia vna. Sicut enim ignis, cādor, & color, tria quidem sunt vocabula; sed res vna. In relatione enim personarum Trinitas est; in substantia verò naturæ vnus Deus est, Pater scilicet, & Filius, & Spiritus sanctus. De Patre quia Deus est, testatur Apostolus dicens, vnus Deus Pater, ex quo omnia: ita de Filio, quia Deus est, alibi ipse dicit: quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. De Spiritu autem sancto, quia Deus est, idem, qui & supra sic dicit, Diuisiones donationum sunt, idem autem Spiritus; & diuisiones operationū sunt: idem verò Deus. Ecce Pater, & Filius, & Spiritus sanctus Deus, sed non triplex Deorum nume.

numerus in hac Trinitate est credendus. A Scriptum est enim, Ego sum Deus, & non est alius Deus præter me. Et illud, Audi Israel, Dominus Deus tuus, vnus est. Tres ergo Deos credere, profanum est: Trinitatem in personis non distinguere, impium est.

* Tria quidem nomina. Nihil hic periculi à Sabellio. *Iam enim dixerat: in personis esse discretionem, & extrema verba huius capituli sunt: Trinitatem in personis non distinguere impium est: & capite sequenti cur tam laboraret in discretionem Personarum, si cum Sabellio consentiret, nihil fuit. Sed hac multo plura, quam opus est in remissione dubia. Ita tamen veteres Patres interdum locutos ostendunt. D. Eucherij verba immerito ipsi ab hominibus minime malis adempta. Non enim tollenda, sed explicanda fuerunt, aut ex Augusti, qui serm. 192. ita ait: Non enim nomina tantummodo, sed nominum etiam proprietates, id est, personas confitemur, & 11. de Ciuit. cap. 10. Neque verò sola est ista nominis Trinitas, sine substantia personarum, sicut Sabelliani hæretici putauerunt: aut etiam ex Gregorio Theologo, qui, ne in id incidere, non personarum nomina, sed nominum personarum verè constare dixit: neque verbum (inquit) sine re velut sonum vocis accipimus, sed tria nomina, & tres personas vnus essentia, vnus maiestatis, atque potentia credimus.*

3 Inter Personam Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ita secernitur. ^a Quòd Pater, nec factus, nec natus est. Filius natus, non factus: Spiritus sanctus, nec factus, nec natus, sed ex Patre Filioque procedens est. Proinde Pater æternitatem habet, sine natiuitate: Filius natiuitate cum æternitate: Spiritus verò sanctus processionem, sine natiuitate cum æternitate. Pater ex nullo exordium ducit, Filius ex Patre originem sumit: Spiritus verò sanctus, ex Patre filioque procedit. ^b Hæc tamen à nobis ita dicuntur de Trinitate, vt potest humana natura capere. Nam quis considerare sufficiat ipsius Trinitatis interna mysteria? Quomodo Pater, Filius, & Spiritus sanctus tres personæ sunt, & vna natura? ^c Quomodo Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus sanctus, nec ingenitus, nec genitus? Quomodo Filius de Patre natus est: Spiritus sanctus de Patre procedit, & Filio? Quomodo Filius nascendo procedit: Spiritus autem sanctus procedendo non nascitur? Quomodo Pater nunquam sine Filio, & tamè sine Filio Pater genuit Filium? Quomodo Filius nunquam sine Spiritu sancto, & tamen ait: Nisi ego abiero Paracletus non veniet ad vos? Quomodo Filius non de se, sed de Patre est, nec tamen ei est posterior de quo est? Quomodo Spiritus sanctus

de Patre procedit & Filio, nec tamen ab eis præceditur, à quibus procedit? Quomodo tria vnum sunt, & vnum tria? Quomodo ad se inuicem relatiuè tria sunt, & essentialiter vnum sunt? Quis ista consideret? Quis ista comprehendat? Si enim humanæ natiuitatis Christi secreta non capimus, diuinæ naturæ mysteria quomodo capiemus?

4 Inter Substantiam, & Essentiam Dei hoc quidam definierunt. Quòd Substantia est hoc, quod non est ab alio, sed semper ex sese est, hoc est propria intra se virtute subsistit: Essentia verò in Deo, idcirco est dicta, quia semper est, nec incipiens aliquando, nec desinens est. Sed esse semper, proprium eius est.

5 Inter hoc, quod Filius nunc æqualis, nunc minor est Patre, ista est differentia. Primum æternæ substantiæ est: alterum humanæ naturæ. In forma enim serui, quia factus est ex muliere, Pater maior illo est: in forma autè Dei, in qua erat ante carnis assumptionem, Patri coequalis est. Propter illud dictum est, Pater maior, ^{mo} est: propter hoc, Ego, & Pater vnum sumus. ^C Æqualis ergo Patri in quantum Deus est: subiectus verò, in quantum homo est.

6 Quid differt inter id, quod Christus nunc Vnigenitus, nunc Primogenitus esse prædicatur? ^a Horum primum ad Patrem pertinet: alterum ad nos. Nam secundum Diuinitatis excellentiam Vnigenitus est à Patre iuxta Euangelium quod dicit: Et vidi mus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis. At verò secundum fraternam societatem, Primogenitus vniversæ creaturæ, iuxta id quod Apostolus ait: vt sit ipse Primogenitus in multis fratribus. Est ergo Vnigenitus, in substantia Deitatis: Primogenitus, in susceptione humanitatis. Primogenitus in gratia: Vnigenitus in natura. Primogenitus iuxta Apostolū in multis fratribus; Vnigenitus tantum ex Deo solus. Inde est, quòd Frater nūcupatur, & Dominus: Frater, quia Primogenitus: Dominus verò, quia Vnigenitus.

De variorum nominū distinctione, quæ filio Dei attribuuntur.

7 Iam verò differentia, vel significationes nominum, quæ in Dei filio distinguuntur plurimæ sunt. Sed ex his quædam sunt

sunt naturalia ad diuinitatis eius excellentiam pertinentia: quædam verò accidentia. Naturalia sunt Deus, Omnipotens, Perfectus, Filius Dei, Verbum, Principium, Virtus, Sapientia, Imago, Splendor, siue Figura, Brachium. Accidentia sunt ista, Agnus, Sacerdos, Petra, Lapis, Homo, Leo, Vitulus, Aquila, & his similia. Deus dicitur, quia ex Deo genitus est. Omnipotens ab Omnipotente: Perfectus à Perfecto. Filius Dei est, quia dū hoc ipsum sit, quod Pater, non tamen ipse est, qui Pater. Verbum est Filius Dei, quia propriè de diuino ore processit, vel quia nihil in substantia naturæ suæ visibile, vel corporeum est; vel pro eo, quod Pater per eum omnia condidit, siue iussit, vel quia per illū innotuit. Pater principium ex eo, quod rerum omnium origo, & causa sit. Dexteræ, propter effectum totius creaturæ, quæ per ipsum formata est. Brachium, quia ab ipso omnia continentur. Virtus pro eo, quod omnē potestatem Patris in semetipsum habeat, & omnem cæli terræque creaturam gubernet contineat, atque regat. Sapientia est, pro eo, quod ipse reuelat omnia mysteria scientiæ, & arcana sapientiæ. Imago est propter similitudinis veritatem. Species enim Patris indifferens est habens in se indiscretam naturam, siue essentiã. Splendor appellatur, quia dum sit ipse Pater lux, ita Filius ab eo inseparabilior, quasi splendor ex luce procedit. Figura est, quia suscipiens formam serui operum, virtutumque similitudine Patris in se imaginem, atque immensam magnitudinē designauit. Mediator est, quia inter hominem, & Deum medius est, habens in se substantiam vtriusque naturæ, id est, humanæ humilitatis formam, & diuinitatis excellentiam. Porro, Agnus propter innocentiam, & passionem carnis appellatur. Sacerdos, quia semetipsum Patri hostiã pro nobis obrulit. Petra, quod firmitas sit credentium, offensio & ruina incredulorum. Lapis angularis, quia vetus & nouum Testamentum, veluti duo parietes, ex aduerso venientes, tanquã angulus, sibimet copulauit, ac fidei vnitatem coniunxit. Homo, quia secundum carnem ex Virgine natus est passibilis, atque mortalis. Leo, propter regnum & potentiam, per quã in morte Zabulum vicit. Vitulus, quia propter salutem gentium immolatus est. Aquila pro eo, quod resurgens ad astra cæli remeauit, & ad sedem paternã, vnde venerat, iterum redijt.

Iam vero. *Pleraq. ex Aug. serm. 2. de Trinit.*

A 8 Inter Natiuitatem Christi, & nostram hoc interest. Quod omnis homo ex delicti lege inuenitur esse cõceptus: ille autem nõ ex concupiscentia carnis, vel ex virili coitu, sed de Spiritu sancto natus est. Naturã quippe traxit originis, non culpam præuaricationis. Corpus ex Virgine sumpsit: virginitatē maternæ carnis nõ abstulit. Itẽ, nos ex vna generatione subsistimus: ille autem ex duabus diuinitatis, & humanitatis. Ex prima natiuitatem sumpsit: ex altera creationē. Natus enim diuinã generatione, factus humana. Primum fuit sine tempore: secundum in plenitudine temporis. Nos ex duabus subsistimus substantijs: corporis videlicet, atque animæ: ille verò ex tribus: verbi, corporis & animæ. Inde est, quod perfectus prædicatur Deus & homo: habens in se geminam substantiam, & diuinitatis suæ, & humanitatis nostræ.

9 Item hoc distat inter mortem Christi, & nostram. Nos enim in mortem pro merito præuaricationis incurrimus: ille autem sponte mortem pro nostra salute suscepit. Secundum quod ipse testatur dicens: Potestatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollit à me, sed ego pono eam.

C 10 Inter Resurrectionem Christi, & nostrã sic discrepat. Quod nobis resurrectionis tempus, vsque in finem seculi differtur: illius verò die tertio celebratur: ille nullius eguit, vt resurgeret: nos illo miserante resurgimus.

11 Inter creationem mundi, & formationem eius hæc est differentia. Quod originaliter secundum materiæ substantiã simul cuncta creata sunt: iuxta illud quod dicitur: qui vniuersa æternũ, creauit omnia simul. At verò secundum distinctionem specierum per sex dierum alternationem formata sunt. Totius enim creaturæ origo simul extitit: species tamen, & forma per temporum incrementa processerunt. Nã primũ materia facta cæli, & terræ cõfusa atque informis, quã Græci Chaos appellat. De qua postmodum singillatim per species varias formasque proprias prodierunt. De qua materia scriptura loquitur: qui fecisti mundum de materia informi. Quæ ob hoc informis, quia adhuc confusa erat, atque obscura, & necdum per visibiles species, variasque formas discreta. Sed materia facta est de nihilo. Mundi autem species de informi materia. Proinde duas res ante omnem diem, & tempus condidit Deus omnipotens: Angelicã videlicet creaturam, & informem materiã: quæ quidem dum sit ex

E E nihil

nihilo facta: præcessit tamen res ex se factas non æternitate, sed sola origine, sicut sonus cantum. Nam qui viuit in æternū, creauit omnia simul. Itaq. nō omnia ex nihilo cōdidit Deus, sed quædā ex aliquo; quædā autē ex nihilo. De nihilo Mundū, Angelū, & Animas: ex aliquo hominem, & cæteras mundi creaturas.

Quod originaliter secundum materia substantiam processerunt, ex Greg. 32. Moral. c. 9.

De duplici paradiso.

12 Vnus est terrenus, vbi primorū hominum corporaliter vita extitit: alter cælestis, vbi animæ beatorū statim, vt à corpore exeunt, transferuntur, atq. digna felicitate lætantes, expectāt receptionē corporū suorū. De hoc Paradiso Dominus ad Iatronē dixit: Hodie mecū eris in Paradiso. Originaliter autē primi hominis culpa nos de Paradiso expulit, & in hanc: exilij peregrinationē deiecit. Inde est, quod præuaricationis suæ reatu astringimur. Vnde, & meritō senectūz debito pœnā paternæ præuaricationis exoluimus. Nam ita primus homo est conditus, vt per augmentum ætatū sine media morte de vita corporalis Paradisi cōmutaretur ad vitam Paradisi cælestis. Sed, quia hoc bono contentus esse noluit, protinus suæ cōditionis merito caruit, mortemq. geminā animæ & corporis inuenit. Ignorantiā veri, & vetustatē obtinuit, atq. in omnē progeniē peccati sui præuaricationē transmisit: nō tātum in hos, qui proprio delinquūt arbitrio, sed etiā in illos qui nondū implicari valent actuali peccato. Inde est, quod paruulis lauari gratia cōceditur. Quia etsi non est illis peccatū proprij operis, inest tamen originaliter noxa paternæ præuaricationis. Vnde, & Propheta Dauid ex semetipso humanū genus deplorans conqueritur dicens: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis peperit me mater mea.

Peperit me mater mea, Ita apud Greg. lib. 7. Reg. c. 53. & lib. 12. c. 10.

De rerum gradibus.

13 Gradus, vel differētiæ rerum sex sunt. Id est, Non viuentia, Viuentia, Irrationabilia, Rationabilia mortalia, Immortalia; nouissimus Deus, qui est super omnia benedictus in secula. Primus gradus est eorū, quæ non crescunt, vita motūq. carent: qualis est in lapidibus. Secūdus gradus in ijs, quæ crescunt, vitam motūq. sine sensu habēt: qua

lis est in herbis, vel in arboribus: quibus si minimè vita insensibilis motusq. inesset, nec germinare vtique, neq. crescere possent: atq. ista, quæ vitā, sine sensu habent, lapidibus præponūtur, & terræ. Tertius gradus est in ijs, quæ non solum crescunt, & viuūt, sed etiam sentiunt, at non intelligūt: qualis est in pecoribus. Quartus gradus est in ijs, quæ crescunt, viuunt, sentiunt, & intelligūt: sed tamen mortalia, vt animalia sunt, qualis est in hominibus. Quintus est in ijs, quæ sentiunt, & intelligunt, & immortalia sunt: qualis est in Angelis. Sextus, id quod immutabile, & infinitū, & simplex est, à quo omnis hæc natura inspiratur, mouetur, gubernatur, & regitur: quod est Deus. Sed hæc quidē omnia, sicut gradibus crescūt, ita sibi qualitate naturæ præcellūt. Nā arbor præfertur lapidi, & pecus arbori, & homo pecori, Angelus homini, & Deus præponitur Angelis.

Quæ sentiunt & intelligunt, & immortalia sunt. Eodem modo Augustinus 8. de Ciuit. c. 6. vel vitam, quæ nutritorio subsidio non indiget, sed tantum continet, sentit, intelligitq. qualis est in Angelis.

14 Inter Angelos, Dæmones, & Homines hanc differentiā veteres scripserunt: quod Angeli sint spiritualis substantia, ante omnē creaturā creati, natura mutabiles conditi, sed cōtēplatione Dei immutabiles facti, animo impassibiles, mente rationales, tempore æterni, beatitudine perpetui, felicitate securi, futuri præsci, iussi mundū regunt, missi corpora ex excellenti aëre sumūt, in cælestibus cōmorantur. Dæmones, sunt impuri spiritus, subtiles & vagi, animo passibiles, mente rationabiles, corpore aërei, tempore æterni, humanitatis inimici, nocendi cupidi, superbia tumidi, fallacia callidi, semper in fraude noui. Cōmouēt sensus, fingunt affectus, vitā turbant, somnos inquietant, morbos inferunt, mentes terrent, mēbra distorquent, sortes regunt, præstigijs oracula fingunt, cupidinē amoris illiciunt, ardorē cupiditatis infundunt, in cōsecratis imaginibus delitescūt: inuocati adsunt, veris similia metiūtur, mutantur in diuersis figuris, interdum in Angelorum imaginibus transformātur. Hi quondam à sede cælesti ob superbiam lapsi, nunc in aëre commorantur. Homines sunt, ratione capaces, intellectu sapientes, ore loquaces, natura magis quàm doctrina valentes, statu rigidi, vultu erecti, figura vniuersi similes, & inter se dissimiles singuli, animo immortales, sensu imbecilli, corpo-

corpore fragiles, mente leues; diuersi moribus, impares erroribus, ad studia inertes, pro ni ad voluptates, cæsi labore, diuitijs caduci, sollicitudine anxij, singillatim mortales, prole mutabiles, vita queruli, tempore celes, tardi ad sapientiam, veloces ad mortē, de præteritis nudi, de præsentibus exigui, de futuris incerti, concipiuntur in iniquitate, in peccato nascuntur, in labore viuunt, in dolore moriuntur: denuo alij ad gloriā, alij ad pœnam de fauilla surgentes debitum soluiunt.

Corpore aerei. Aug. de diuinit. demon. c. 3. Dæmonū B
cā est natura, vt aerei corporis sensu terrenum cor
poris sensum facile præcedant.

*Denuo alij ad gloriā, & c. h. c. non sunt in manuscriptis
libris.*

Inter præuaricationem Angelicam, et humanam.

13 Quæ sit diferetio præuaricationis An
gelicæ, & humanæ naturæ: cur ista redimitur, illa sine fine damnatur? Præuaricatores C
quippe Angeli, ideo veniam non habent, eo
quod fragilitatis carnalis nulla grauetur in
firmitate. Homines autem post peccatum
idcirco ad veniam reuerti possunt, propte
rea quod pondus infirmitatis ex lutea trā
xerunt materia: Probat Psalmista, quod pro
pter carnis conditionem reditus eis pateat
ad salutem: sic enim dicit, ipse scit figmentum
nostrum. Memento Domine, quod terra
sumus. Et iterum, Memorare, quæ mea sub
stantia: At verò Diabolus, vel maligni spiri
tus, nec possunt habere veniam, nec merē
tur, sicut scriptum est de eodem Apostata,
cuius cor, quasi lapis indurabitur, scilicet, vt
pœnitentiæ compunctione nō emolliatur.

Eadem sententia apud Greg. 4. Moral. c. 9. & 20.

16 Inter Hominem, & Pecus ista est dif
cretio. Homo est animal ex corpore anima
que viuente compositum, atq; spirituali com
pactione formatum, subsistens ratione, liberiq;
arbitrij voluntate, vitiorum capax, atq; vir
tutum: at contra Pecus est animal irrationa
le mortale, motu carnis & sanguinis anima
tum: vnde & anima eorū post mortē simul
cum carne dissoluitur. (Adde & aliud, per
quod ab eis distinguitur. Illa pronasunt, &
ad terram vergentia: nobis naturaliter vul
tus in cælum erectus est: illis ocium & opu
lencia: nobis ratio & sermo concessus est, per
quæ intelligere, & Deū consistere possimus.)

*A Adde & aliud— consistere possimus. Hac in vno tantum libro
leguntur.*

Inter humani corporis membra.

17 Rationem autē humani corporis, sin
gulorumq; membrorum differentiam La
ctantius, siue pleriq; auctorū, ita definiērūt;
dicentes: Homo, dictus est ab humo. Hic ex
diuersis subsistit substātijs: ex mortali, & im
mortali. Corpus autē eius ex ossibus &
carnibus constat, diuiditurq; in quattuor ele
menta. Habet enim in se aliquid ignis, aëris,
aquæ, & terræ. Ratio autē terræ, in carne est;
humoris, in sanguine: aëris in spiritu: ignis in
calore vitali. Siquidē quadripartita humani
corporis ratio quattuor elemētorū designat
speciem: Caput namq; ad cælū refertur, in
quo sunt duo oculi, quasi duo luminaria So
lis, & Lunæ. Pectus aëri coniūgitur: quia sic
inde emittitur spiraminis flatus, sicut ex aë
re ventorū spiritus. Venter autē mari assimi
latur, propter collectionē omnium humorū,
quasi cōgregationē aquarū. Vestigia postre
mo terræ cōparantur, eo quod sunt vltima
membrorū arida, siue sicca, sicut & terra. Iā
verò in capitis arce Mens collocata est, tan
quā in cælo Deus, vt ab alto speculetur om
nia, atq; regat. Factus est autē homo ad con
templationē cæli rigidus, & erectus, non si
cut pecora in humū prona, atq; vergētia: in
cuius summitate caput est collocatū, datūq;
illi hoc nōmen, quod hinc capiāt initiū sen
sus & nerui. Capilli autē capitis, vel ad speciē
sunt decoris, vel ad arcendā frigoris iniuriā,
siue caloris. In capite autē, vt ait S. Aug. Tres
tanquā ventriculi cerebri constituti sunt:
vntus anterior ad faciē, à quo sensus omnis:
Alter posterior ad ceruicē, à quo motus om
nis: Tertius inter vtrumq; in quo Memoria
vigere demonstratur: ne cum sensum se
quitur motus, non connectat homo quod
faciendum est, si fuerit oblitus, quod fe
cit. Facies dicta est, eo, quod notitiam faciat
hominis. Inter Faciē autē & Vultū hæc est dif
ferentia, quod Facies naturalis & certus oris
habitus est: Vultus verò varius, & secūdū affe
ctionē animi modo lætus, modo tristis. Vn
de, & vultuosi dicuntur, qui vultū sæpè cōmu
rāt. Iā verò barbæ ratio quātā vultus cōfert
decēriā. Barba est decoris signū, virilitatis in
diciū, quæ & iuētutē significat, & sexus na
turā distinguit. Oculi autē in facie concavis
foraminibus inclusi sunt, à quo foratu frons
nominata est. Idē quoq; oculi gemarum siā
bentes

bentes similitudinē mēbranis perlucētibus conteguntur. Per quas mēbranas, quasi per vitrū, vel speculū refulgentes, Mens ea, quæ foris sunt, transpiciunt. In medio autē horū orbū scintillæ luminū cōclusæ tenentur, quas Pupillas vocamus, quibus cernendi gratia continetur: & vt oculi munitiores essent ab injuria, eos Opifex summus regminibus occlusit. Vnde, & oculos esse dictos, quasi oculatros, (id est vndiq; munitos) quibus adhibita sunt Palpebræ, à palpirando dictæ. Quia concurrentes inuicē oculorū obturatiōe, pilis in ordine adstantibus ad munitiōe corū. Supercilia quoq; pilis breuib; adornata sunt, quasi quibusdam aggeribus oculis præbentes custodia, ne quid supernè incidat. Aurium inde dictū nomen est, à vocibus hauriēdis. Per immutationē enim litteræ Aures, veluti Audes sunt nominatæ. Per has enim sonū vocēq; quasi per cochleā descendere. Quod aer ictus in circulū orbēq; moueatur. Genæ, à genibus dictæ. Quia cōplicatū in vtero gigni, formariq; hominem aiūt, ita vt genua sursum sint, quibus oculi formetur, vt caui, ac recōditi fiāt. Ideoq; & qui alicuius lacrymas elicere cupiūt, genua tangūt, ac per ea deprecātur: quod in vtero formauerint oculos, atq; enutrierint. Ipse genarū tumor instar collū leniter exurgēs ab omni parte cōtra imminentes ictus, oculos efficit tutos. Nares dictæ, q; per eas aer, vel spiritus nare nō desinit. In his enim tria sunt officia, vñ ducendi spiritus, alterū capiēdi odoris: tertiu, purgamenta cerebri defluēdi. Os dictū est, quasi corporis ostiū. Cuius species in duobus cōstat officijs: sumēdi victū, & loquendi lingua. Labia à labendo nominata. Quod autē superius est, labiū dicimus: quod inferius, labrū. Linguae nomē à ligādo cibo impositū. Hæc interpretis animæ vocē motibus suis in verba distinguit, vel illusione palati ac dētiū, vel cōpressionē labiorū. Dentēs dicti, quasi cibos diuidētes. Siquidē escā incidunt, & cōminuunt, atq; opportunius gutturi, & stomacho tradūt. Horū priores, qui cibū præcidūt Aduersi dentes dicuntur: Molares intimi, qui cibos subigunt: Canini, qui vigesimo ætatis anno existūt. Ginguæ, à gignendis dentibus nominatæ: quæ magnam pulchritudinē ori conferūt, dū nuditatē dentium tegunt. Fapces sunt, angustæ fistulæ, quasi foces, per quas vocalis spiritus ab intimo pectore exiliens sonum vocis emittit. Mandibulæ, maxillarū partes sunt,

A quibus mādimus. Dicta autem Maxilla per diminutionem, sicut paxillus à palo. Collū, ad instar columnæ vocatū. Est enim rigidū, & rotundum. Duæ sunt in eo fistulæ, vna ciborum: altera aeris. Harū superior Rumē vocatur, quæ cibus & potio deuoratur. Vnde bestia, quæ cibum reuocant, ac remādunt, ruminare dicuntur: altera inferior vocatur Gurgulio ex ossibus compacta & coherentibus, & flexuosis: hæc à naribus ad pulmonem patens ob transmeantē spiritū. Cuius operculum Sublinguium dicitur, quasi parua lingua, quæ foramē eius recludit & aperit: ne per partes iuncta fistula impetu veniens violenter aer interna corrumpat, Manus dictæ, eo quod munus sint omni corpori, & quod ab ipsis mandimus. Palma, manus est dispanis digitis, sicut & arbor dispanis ramis: Item, sicut contractis digitis, Pugnus. Digitorum quoq; numerus perfectus est, & ordo decentissimus. Ex his primus rector omniū & moderator Pollex vocatur, eo quod plurimum inter ceteros polleat, id est, præualeat. Secundus Index & Salutaris vocatur, quia eo ferè ostendimus, & salutamus. Tertius Medius, vel Impudicus: quartus Medicus, quod eo tritum colyrium à Medicis colligitur. Quintus Auricularis, quod eo aurē scalpimus. Porro Pectus hominis ab aspectu vocatū. In mutis enim animantibus ad terram oppressum est, atq; ab aspectu remotū: hominis autem aspectui patens & erectum. Plenū enim ratione non decebat esse latens & humile. Papillæ, sunt mammatum capitula. Mammæ autem, tumores pectoris leuiter exurgentes: hæc sunt foeminis ad alendū foetū datæ: maribus ad solum decus: ne informe pectus esse videretur. Neq; enim decebat in foeminis alibi esse, quā vt animal intelligens ex corde alimoniam sumeret. Porro Umbilicus est nota impressa, quæ mediū ventrē designat. Ad hoc factus, vt per eū foetus dum est in vtero nutriatur. Splenis autem, & Iecoris viscera, quæ si ex conturbato sanguine videntur esse cōcreta. Iuxta eos autem, qui de Physicis disputant voluptatem Venereæ concupiscentiæ consistere dicunt in iecore: Affectum autem iracundiæ in felle: pauoris in corde: in splene, lætitiæ. In pulmonibus verò aërem contineri, qui à corde per venas, quas Arterias vocant, diffunditur, vt paulatim inspirandi, & respirandi tractu totum animet corpus. In Iecore ignis habet sedem, qui

qui velut subuolare ostenditur in excelsum cerebri locum, tanquam in cælum corporis nostri. Vnde & radij emicant oculorum, & de cuius medio, velut centro quodam, quædam non solum ad oculos, sed cæteros sensus tenues fistulæ deducuntur. Siquidem in eo volunt esse officium voluptatis, & delectationis ciborum complexu, & calefactu suo in sanguinem mutandorum. Intestinorum autem ratio, idcirco longis anfractibus in circulo ordinata sunt modum, ut suscepros cibos paullatim egerant, & ex ipsis, ea, quæ intrinsecus sunt, humorem sensim suscipiant. Aluus dictus, eò quòd in eum, quasi in alueum, omnis humor cibo permixtus defluit, ac recurat, & inenarrabili modo ciborum succo vniuersum corpus, quasi è late re valles vicinas irrigando adimpleat. Porro Aluus, Venter & Vterus differunt. Venter enim est, qui apparet extrinsecus, pertinetque à pectore ad Inguen. Aluus est interior pars, qua cibus recipi & purgari solet. Vterum solæ mulieres habent in quo concipiunt. Confundunt tamen hæc auctores, & vterum pro vtriusque sexu ventre ponunt. Genitalia autem, sicut ipsum nomen docet, à gignendo dicta Natium caro conglobata sedendi officio facta est, ne, premete corporis mole, ossibus cederet. Femina sunt femorum partes, quibus in equitudo tergis equorum adhæremus. Vnde & præliatores feminibus equos admisisse dicuntur. Genua à genis dicta, eò quòd in vtero cohæreant, & cognata sunt oculis. Vnde Ennius, genua comprimit arta gena. Tibiæ dictæ sunt, quasi tubæ. Platiæ vero à planitie nuncupatæ. Quia non rotundæ, ut in quadrupedibus, ne stare non possit homo, sed planæ, & longiores formatæ sunt, ut stabile corpus efficerent. Calces autem, à callo pedum sic nominatæ sunt. Pedum digiti & decorem, & usum ferunt. Nam curre re non possemus, nisi digitis in humum pressis soloque nitentibus imperum saltumque capiamus. Reliqua ossa corporis, velut columnæ quædam, quibus caro sustentatur, inserta sunt, & neruorum vinculis colligata, ut aptissimo motu flectantur. Hæc Lactantius, cæteri que, de ratione corporis scripserunt.

^a Hæc eadem pleniora Etymolog. lib. 11. c. 1. vbi indicati loci, è quibus sumpta sunt, locus Augustini de cerebri ventriculis lib. 7. de Genes. ad litter. c. 18.

18 Inter Virum, & Hominem, quidam distinxerunt hoc interesse: Quòd vir vtraque scientia præditus eloquentiam cum sapientia re-

tinet: Homo loquacitate tantum naturæ beftijs præpollet. Virum autem dixerunt ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute. Virtus autem apud veteres scientia rerum omnium nuncupatur. Nos autem vnum eundemque, & virum & hominem nuncupamus. Iuxta quod & de Christo legitur, qui tam Vir in sanctis scripturis, quam & etiam Homo vocatur.

^a Hæc differentia in vno tantum m. f. legitur.

19 Inter Infantiam, & Pueritiam, & reliquas ætates Sapientes ita definiunt. Prima hominis ætas Infantia, secunda Pueritia, tertia Adolescentia, quarta Iuuentus: quinta Senectus: sexta Senium. Duæ primæ ætates singulis annorum terminantur hebdomadibus, propter simplicem vitam. Nam Infantia septimo anno finitur: quartodecimo Pueritia: de hinc sequens Adolescentia, duabus constat hebdomadibus propter intellectum, & actionem. Quæ duæ nondum erant in pueris; & porrigitur hæc ætas à quintodecimo anno, vsque ad xxvii. Post hæc succedens Iuuentus tribus hebdomadibus permanet, propter tria illa intellectum, & actionem, corporisque virtutem. Ista ætas à xxviii. anno exoritur, & quadragesimo nono cõsummat, & quadragesimo nono cõsummat, quædo & in fœminis partim deficit. Porro Senectus quattuor hebdomadibus cõpletur propter accedentem illis tribus animi, & corporis grauitatem. Incipit enim hæc ætas à quinquagesimo anno, & septuagesimo septimo terminatur. Vltima verò Senium nullo certo annorum tempore definitur, sed solo naturæ fine concluditur.

20 Inter Senecturem, & Senium hoc differt. Quòd Senectus vergens ætas à iuuentute in Senium, nondum tamen decrepita: Senium verò est fœssa atque extrema ætas, & vitam vltimam anhelans.

^a A puritate. Non. Pueritia, id est, puritas. Varro rerum diuinar. lib. 1. Quæ pueritia est infrequens polluta.

^b quia nondum lanug. Fest. Puer, impubes tantum dicitur.

^c quasi pulla. Pullum est ætatis nouella, ait Non.

^d puerilitate, ita codex Hisp. Varro de liber. educand. Vellim, me Hercules, ipse vsu magno puerilitatis formulam audire.

al. puerili atate.

21 Inter Infantem, & Puerum quidam ex Sapientibus distinxerunt. Infans, inquit, dicitur, qui nodum fari potest. Puer autem à puritate vocatus quasi purus, siue quia nodum lanuginem floremque genarum inducunt. Puella autem, à paruitate vocata, quasi pulla. Vnde pupillos & pupillas non pro conditione, sed pro æta-

EE 3   tc

MEROS
REL DR
MARCO

te puerili vocamus. Puer, olim & masculus, & fœmina appellabatur, sicut Infans. Hinc consuetudo communis Puerperam vocat. Propriè autem Puerperas dici, quæ primû enixæ sunt pueros, eò quòd puellæ admodû pariant: Egressi pueritiam masculi, Puberes appellantur, quia iam gignendi potestatem sumunt: Fœminæ verò Virgines, vel Viragines dicuntur. Dicta autem Virago, vel quòd à viro sumpta sit, vel quòd sit masculini vigoris. Simul pubertatem egressi, Adolescentes appellantur. Adolescentes autem dicti ab adolescendo, atque crescendo. Vnde, & quidam de agricultura loquens, maturescētem fructum, adolescentem vocauit. Post adolescentiam quoque iuuenes sunt. Iuuenes autem dicti, quòd iuuare posse incipiunt, vt in bobus iuuentus dicitur, cum à vitulo discedit. Iam verò mediæ ætatis propriè dicuntur Viri, & Mulier. Vir itaque nuncupatus, vt ait Lactantius, quia maior in eo vis sit, quàm in fœminis, & hinc virtus nomen accipit. Item Mulier à mollitie dicta immutata, & detracta littera, quasi mollior. Sed ideò viris plus roboris datum est, vt facilius ad patientiam coniugalem fœminæ cohererentur. Mulier autem non pro corruptela integritatis, sed pro sola maturitate ætatis mulier nominatur: sicut & vir pro sola virilitate, etiam si ab opere fœminæ admixtionis habeatur immunis. Extremæ iam ætatis, Senes, & Anus vocantur. Senes autē quidam dictos putant, eò quòd se nesciunt, & per nimiam ætatē delirent, atque desipiāt. Vnde, & Plato ait, in pueris crescit sensus, in iuuenibus viget, in senibus minuitur. Anus autē ex multis annis dicta est, quasi annosa.

22 Inter Rationabile, & Rationale hoc interest, sapiens quidam dixit. Rationale est, quòd rationis vtitur intellectu, vt homo: Rationabile verò, quòd ratione dictum, vel factum est.

Rationale est. Verba sunt Aug. 2. de ordin. c. 11.

23 Inter Mentem, & Rationem hoc differt. Mens est pars animæ præstantior, à qua procedit intelligentia. Ratio verò est motus quidam animi visum mentis acuens, veraque à falsis distinguens.

24 Inter Memoriam, Mentem, & Cogitationem talis distinctio est: Quòd memoria, præterita retinet, Mens, futura præuidet. Cogitatio, præsentia complectitur.

25 Inter Sensum, & Memoriam hoc interest. Sensus, rei cuiusque adinuentio. Memo-

ria, rei inuentæ recordatio: ille excogitat, & reperit, hæc reperta custodit.

Intelligibile esse--sentiantur, verba Aug. 8. de Ciuit. c. 6.

26 Inter Intelligibilia, & Sensibilia taliter veteres discreuerunt: Intelligibilia esse, quæ mente animoque percipiuntur: Sensibilia autem, quæ visû, tactuque corporeo sentiuntur. Sunt autem sensus corporei quinque. Visus, Auditus, Odoratus, Gustus, Tactus. Visui subiacet habitus, & color, seu magnitudo mensuræ. Auditui voces, & sonus: Odoratiui odorum fragrantia, vel quæ aliter se habet: Gustui sapor amarus, seu dulcis. Tactui calida, vel frigida, aspera, vel mollia, seu lenia. Hi autem quinque sensus ex partibus elementorum sunt, sed non ex omnibus elementis quattuor; sed ex aère, terraque gignuntur. Ex aère quidem Visus, Odoratus, Auditus; ex terra Tactus, Saporque nascitur.

27 Inter Animam, & Corpus, ita secernitur. Anima, est substantia incorporea, intellectualis, rationalis, inuisibilis, atque mobilis & immortalis, habens ignorã originem, nihil tamen in natura sua mixtum concretum, vel terrenum, nihil humidum, nihil flabile, vel igneum: at contra corpus est substantia visibilis, atque mobilis, mortalis, habens semen ex vitio, & ex terrena fœce materiam. Sed anima, quia spiritalis creatura est, initium nouit, finem habere non nouit. Sicut enim Angeli, ita & animæ sunt. Habent enim initium, finem nullum. Corpus autē, quia ex quattuor elementis constat, ignis, aëris, aquæ, & terræ, dum fuerit excedente anima resolutum, redit rursus, vnde fuerat ortum. Inde & partim mortales, partim immortales sumus. Animæ enim naturã communẽ habemus cum Angelis, carnem verò cum pecoribus.

28 Inter Carnem, & Corpus quidam sapiens distinxit dicēs: Caro est, quæ propriè sanguine, neruis, ossibusque, distinguitur: Corpus verò quãquam & caro dicatur, interdum tamē & aëreum nominatur, quòd tactui visuique non subiaceat, & plerumque est visibile, atque tangibile. Paries Corpus est, sed non Caro, lapis Corpus est, sed non Caro. Sic & Apostolus corpora caelestia appellat, & corpora terrestria. Caeste corpus Solis, Lunæ, & Stellarum: Terrestre ignis, aeris, aquæ, terræ, & reliquorum, quæ absque anima ijs censentur elementis.

29 Inter Animum, & Animã Lactantius distinguere, Philosophos quosdam ita existimat: quidã, inquit, aiunt aliud esse animã quã viui-

vinimus; aliud animum, quo sentimus & sapimus, quia, valente in corpore anima, non nunquam animus perit, sicut accidere demetibus solet. Addunt quoque animam morte sopiri, animum somno. Ob hoc inde putant esse diuisum, eò quòd actionis officio separentur. Qui verò vtrūmq; indifferenter accipiunt, veracius argumentantur. Quod nec viuere sine sensu possumus, nec sentire sine vita. Idcirco nequaquam posse esse diuisum, quod à se minime separatur. Sed idem vnum, & viuendi habere vigorem, & sentiendi perfrui ratione: & dū sunt vtrāque vnum, varia sumpsere vocabula, pro diuersitate effectuum. Sicut enim spiritus pars animæ est, per quam imagines rerum corporalium imprimuntur: sic animus pars eiusdem animæ est, quo sentitur & sapitur: sicut & mens eiusdem portio est, per quam omnis ratio intelligentiaque percipitur. Sicut voluntas, qua intellecta consentiuntur: Sicut memoria, qua meditata rememorantur. Et hæc quidem dum multiplici constant appellatione, non tamen ita diuiduntur in substantia, sicut in nomine. Quia eadem vna est anima. Quæ dum contemplatur, spiritus est; dum sentit, sensus est; dum sapit, animus est; dum intelligit, mens est; dum discernit, ratio est; dum consentit, voluntas est; dum recordatur, memoria est; & dum membra vegetat, anima est; & modò sapit, modò desipit, modò remotis paulisper curis, corporis sopore delinita quiescit, rursusq; comota ad contēplandas rerum imagines protinus excitata recurrit.

30 Inter Animam, & Spiritum hoc differre Doctores dixerunt: Quòd anima ipsa vita est hominis, præstans sensum, motumq; corporis: Spiritus autem, ipsius animæ est quædam vis, & potentia rationalis, per quã lege naturæ præstare videtur cæteris pecoribus. Proinde anima, status vitæ est, animalium hominẽ faciens: Spiritus autẽ, vis, quæ carnales concupiscentias calcit, atq; mortalem, ad immutabilitatem vitæ hominem prouocat. Certissimè autem, Spiritum Animam esse, Euangelista testatur. Quia animam, quam Christus in carne suscepit, spiritũ nominauit. Nam cum dixisset Dominus, potestatem habeo ponendi animam meam: hanc sine dubio, tunc posuit, quando in cruce inclinato capite, Spiritum tradidit. Omnis autem Anima Spiritus esse potest, non tamen omnis Spiritus, Anima. Nã

A ipse Deus Spiritus est, & tamen Anima nõ est: Angeli quoque, & venti Spiritus sunt, & tamen Animæ non sunt. Ipsa autem Anima, quid sit, qualis sit, vbi sit, quam formam habeat, vel quam vim nullo modo certissimè sapientes huius mundi definierunt. Alij namque ignem animam, alij sanguinem esse dixerunt, alij incorpoream, neque habere ullam figuram. Nonnulli quoque eandẽ diuinæ naturæ esse partem impia temeritate crediderunt. Nos autem eandem non ignem, vel sanguinem, sed incorpoream dicimus, passibilem, atque mutabilem carentem pondere, figura, siue colore. Nec dicimus Animam partem, sed creaturam esse Dei; nec de substantia Dei, vel de qualibet subiacenti elementorum materia, sed ex nihilo fuisse creatam. Nam, vt ait quidam, si eã Deus ex semetipso fecisset, nequaquam vitiosa, vel mutabilis, vel misera esset. Item si ex elementis esset visibilibus facta: haberet vtiq; vel ex terra soliditatem: aut ex aqua humorem; aut flatum ex aère: aut calorem ex igne: sed quia his omnibus caret, apparet eam, inde non esse. Quia cum illis nihil probatur habere commune. Vnde & prauè à quibusdam creditur esse corporea, quæ propter id, ad imaginem Dei facta est, vt si non immutabilis, vt Deus esset: tamen incorporea, vt Deus existeret. Si enim corpoream credimus animam, ergò & Deum credimus habere corporis formam: quia eandem ad suam condidit imaginem. Huius autem animæ partes nonnulli veteres, tres esse dixerunt. Rationale, Irascibile, & Concupiscibile: Rationale, per quod inuisibilia conspicit. Irascibile, per quod impetus iræ suæ emendat, & corrigit. Concupiscibile, per quod concupiscentiam carnis Spirituali virtute cõpescit. Cuius domicilium, quidam in pectore esse voluerunt: quidam verò, in capitis arce, eam habitare dixerunt, tanquàm in celo rectorem, vt à summo omnia contempletur. Alij nullum ei certum locum definierunt: sed eam per omnes artus infusam discurrere dicunt. De origine eius variæ habentur opiniones: verumtamen, sine affirmandi præsumptione, quid inde Patrũ disputatio senserit, referamus. Inter quos sanctissimus Fulgentius, incertam de hac quæstione sic profert sententiam. Cuius breuiter verba ponenda sunt. Vtrũ, inquit, sicut caro nascentiũ, sic omnes animæ ex Adam venire credantur, an

nouæ fiant, & ex parentibus minimè propa-
gentur. Quæ quæstio in definiendo diffi-
cilis est, quia contrarijs obiectionibus destri-
tur. Nam illi, qui nouas animas contem-
dunt singulis corporibus dari: cùm illis op-
poni cœperit, cur anima paruuli quæ non
propagatur, vt caro cum carne Originalis
peccati teneatur consortio? Nunquid iniu-
stus est Deus, vt cum carne mittat animã in
ignem æternum, quæ cum carne non ha-
bet commune peccatum? Hoc cùm illis op-
ponitur, omnino deficiunt. At contra illi,
qui asserunt animas cum ipsis corporibus
propagari, possunt quidem in paruulis iustū
Dei iudicium firmare, vt commune habeat
peccatum Originale, sicut comunē vin-
dicant vtriusque esse propagationem. Sed
in consideratione seminum, quæ non con-
cepta pereunt, & ipsi penitus obmutescunt.
Animam quippè humanam certum est, in
ipso conditionis suæ munere percepisse.
Quæ necesse est, vt corpus in quo hic quã-
tulumcumque tempus vixerit, in resurre-
ctione recipiat. Quis ergo dicat animata se-
mina profuixisse, siue illa, quæ non concipiū-
tur, siue illa, quæ nocturna illusionem fundun-
tur. Quod omnis sapiens videt, quàm sit ab-
surdum, & à ratione omnibus modis alic-
num. His ergo propositionibus de Origine
animæ, partes se inuicem vincunt. Quia
vnaqueque earum alteram propositionem
destruit, & ipsa non valet adstruere, quod
proponit. Ob hoc de hac quæstione cautius
quærendum est: maximè quod à sanctis vi-
ris nihil certius definitum est, nec sancta-
rum scripturarum auctoritate, quidquam
manifestius pronuntiatur. Illud tamen ten-
endum est, paruulorum animas nexu pec-
cati Originalis esse adstrictas, quæ nisi perci-
pian Baptismatis sacramentum, regni cæ-
lestis, participes esse non possunt: sed cum
carne commune habebunt peccatum, &
pari iudicio damnabuntur in ignem æter-
num.

31 Inter Concupiscentiam carnis, & spi-
ritus hoc interest: Concupiscentia carnis,
est motus animæ turpis in effectū sordidæ
delectationis: Concupiscentia verò spiritus,
ardens intentio mentis in desideria san-
ctæ virtutis. Ista sibi consentientes mittit ad
regnum: Illa ad supplicium sempiternum.
Illa lex peccati est, de primi hominis damna-
tione descendens: ista lex mentis, est de mu-
nere redemptoris nostri procedens. Hæ au-

tem, sibi inuicem pro affectu virtutum, ac
vitiatorum, quotidiana colluctatione lethali-
ter aduersantur. Concupiscentia nam-
que carnis, primùm illecebras vitio-
rum in cogitationibus gignit: Concupis-
centia verò spiritus, è contrario cogitatio-
nes sanctas indefinenter opponit. Illa fabu-
lis vanis oblectatur, & verbis; ista scriptu-
rarum meditationibus, atque præceptis:
illa gaudet spectaculis rerum terrestrium:
ista contemplatione cælestium gaudio-
rum. Illa terrena gaudia quærit, ista ge-
mitus, & suspiria trahit: Illa torpore som-
ni atque pigritia corpus relaxat: ista vi-
gilijs, & competentibus orationibus elabo-
rat. Illa per ingluuiem illecebris ventris, &
desiderijs gutturis æstuat: ista semetipsam
ieiunijs, & abstinentiæ cruciatibus mace-
rat. Illa luxuriæ subdita turpium perpe-
trationum affectus, quos intentione co-
gitationis agit, perfectione voluptatis ex-
plere contendit: ista castitatis, & pudicitie
pulchritudinem diligit. Illa avaritiæ flam-
ma succensa appetit lucrem, & fugit dam-
na temporalium rerum: ista contemnens
mundum solum sibi vendicat Christum. Il-
la inuidia nullū sibi superiorem, vel æqualē
esse permittit, sed interno liuore vulneris
decunctorum profectu tabescit: ista de cū-
ctorum virtutibus gaudet, & minores sibi
per charitatē præponit. Illa ira exæstians, ni-
hil æquanimiter portat, sed perturbatā mē-
tem vsque ad vocis tumultum exaltat: ista
nulla exasperatione mouetur, sed per tran-
quillitatem, & mansuetudinem, patienter
omnia sustinet. Illa tristitia inficitur, dum
quælibet aduersa persenserit: ista nullo mæ-
rore frangitur, sed etiam mala de proximis
portans ab interiore gaudio non mouetur.
Illa ambitione honorum, inficitur humanis
laudibus, vel illecebris vanæ gloriæ delini-
tur: ista humilitatē amat, & soli Deo suo, qui
inspector est mentis placere delectat. Illa
inflata superbiæ fastu cor miserum eleuat:
ista ne à celsitudine sua corruat, vsque ad
infima seipsam humiliat. Sed quid plura? Cō-
cupiscentia carnis in omnium vitiatorum
multitudinem consentientes sibi præcipi-
tat: Concupiscentia verò spiritus mentem
lapsam, ne deficiat spe futuræ gloriæ, corro-
borat. Proinde illa, quamuis superet, nulla-
tenus desperandum est. Quia reparato cer-
tamine, possumus de ea etiā gloriosius triū-
phare. Illa quamuis vincat, de victoria non
est

est secunda. Quia callidus hostis, etsi deus interdum, tamen victoris ultima vincit. Et quos prima congressione non percutit, decipere in finem contendit. Hinc est etiam, quod ipsa concupiscentia carnis, usque in huius vitæ terminum dimicare non cessat. Sed si concupiscentia spiritus, usque in finem superet, victoriæ pace secunda in æternum cum suis victoribus regnat. Quando, consummato concupiscentiæ aculeo, nec carni spiritus, neque caro spiritui aduersabitur, sed utraque inuicem æternæ pacis concordia copulatur, redemptori suo sine ulla oppugnatione in perpetuum adherent.

* Vid. Cassian. lib. de concupisc. carn. & spirit. cap. 11. & seq.

32 Inter Gratia diuinæ infusionem, & humani arbitrii voluntatem hoc interest: Arbitrium, est voluntas liberæ potestatis, quæ per se sponte, vel bona, vel mala appetere potest: Gratia autem, est diuinæ misericordiæ donum gratuitum, per quod, & bonæ voluntatis initium, & operis promeremur effectum. Nullus autem, liberi arbitrii quidquam potest prænalere virtute, nisi supernæ gratiæ sustentetur iuamine: Diuina quippe gratia præuenitur homo, ut bonus sit; nec humanum arbitrium Dei gratiam antecedit: Sed ipsa gratia Dei volentem hominem præuenit, ut etiam bene velit. Nam pondere carnis homo sic agitur, ut ad peccandum sit facilis, & ad penitendum piger. Habet de se, unde corruat: & non habet unde consurgat, nisi gratia conditoris, ut erigatur manum iacenti extendat. Denique homini per Dei gratiam liberum restauratur arbitrium, quod primus homo perdidit. Nam ille habuit inchoandi boni liberum arbitrium, quod tamen Dei adiutorio perficeretur. Nos vero, & inchoatione liberi arbitrii, & perfectionem de Dei sumimus gratia. Quia & incipere, & perficere bonum de ipso habemus, a quo & gratiæ donum datum, & liberum arbitrium in nobis est restauratum. Dei est ergo bonum, quod agimus propter gratiam præuenientem, & subsequentem. Nostrum vero est, propter obsequentem liberi arbitrii voluntatem. Nam si Dei non esset, cur illi gratias agimus? Et si nostrum non est, quare retributionem bonorum operum expectamus? Proinde ergo in eo, quod gratia præuenimur, Dei est, in eo vero, quod bene operamur,

Ad præuenientem gratiam sequimur, nostrum est. Nemo autem Deum meritis antecedit, ut tenere eum, quasi debitorem possit. Sed miro modo æquus omnibus conditor alios prædestinando præeligit, alios in suis moribus prauis iusto iudicio derelinquit. Unde verissimum est, gratiæ munus non ex humana virtute, vel ex merito arbitrii consequi, sed solius diuinæ pietatis bonitate largiri. Quidam enim gratissimæ misericordiæ eius præuenientis dono saluantur, effecti vasa misericordiæ: quidam vero reprobis habitis ad penam prædestinati, dantur, effecti vasa iræ. Quod exemplum de Esau, & Iacob nondum natis colligitur. Qui dum essent vna conceptione, vel partu editi, pari nexu peccati originalis adstricti, alterum tamen eorum ad se misericordiæ diuinæ præuenientis bonitas gratuita traxit: alterum quadam iustitiæ seueritate odio habitum in massa perditionis relictum damnauit. Sicut per Prophetam, idem Deus loquitur dicens: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Unde consequens est, nullis præuenientibus meritis conferri gratiam: sed sola vocatione diuina. Neque quemquam saluari, siue damnari, eligi, vel reprobari, nisi ex proposito prædestinantis Dei, qui iustus est in reprobatis, misericors in electis. Vniuersæ enim viæ Domini misericordia, & veritas. Antè gratiæ enim donum liberum quidam est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adiutorio manet infirmum. Nam sicut oculus videre non valet, si caret officio luminis: ita humanæ voluntatis arbitrium nihil valet, si luminis gratia indigeat. Illud utique, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Liberum autem Arbitrium ad omne malum promptum est per semetipsum: ad bonum vero nequaquam nisi per gratiæ donum: & eadem præstat homini & bona velle, & facere, mala præterita flere, tam à cogitatione, quam ab opere delicta presentia cauere. quod etiam Apostolus manifestius scribit dicens. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Itaque non in omne genus hominum gratiæ beneficium teditur, sed in illis tantum, qui per fidem illuminantur: nec enim in cunctis gentibus fidei peruenit auditus. Unde & Apostolus: quomodo, inquit, inuocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Ipsius

sius etiā gratiæ donum quibuscumq; datur, non æqualiter conceditur, sed ad mensurā pro merito accipientium distribuitur, iuxta quod scriptum: qui reddet vnicuique secundum opera sua. Omne autem, donum gratiæ non omnibus ad integrum datur, sed singulis dona singula distribuuntur, vt scilicet, quasi mēbra corporis, singula officia habeant, & alter indigeat altero, quod non habet alter: proinde omnia fiunt communia, dum fiunt sibi met membra inuicem necessaria.

Liberum arbitrium, quod primus homo perdidit. Eodem modo Aug. in Enchirid. cap. 30. Nam libero arbitrio male vtens homo, & se perdidit, & ipsum. Quæ quomodo accipiendæ sint, ex ipso Augustino, satis constat, & ex Isidoro qui paulo post ita subiicit: Ante gratiæ donum liberum quidem est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adiutorio manet infirmum.

33 Inter Legem, & Euangelium hoc interest: quod in Lege, littera est, in Euangelio gratia: Illa habuit vmbra, ista imaginē: Illa data est propter transgressionem, ista propter iustificationem: Illa ignorantia demonstrat peccatum, ista agnitum adiuvat, vt vitetur: Illa flagitijs deditos increpat, ista peccantes bonitate propria liberat: Illa talionem reddendum decreuit, ista etiam pro inimicis orare iussit: Illa, coniugiorum indultis habentis, crescere, & generare præcepit, ista continentiam suavit: Illic prædicatur Circumcisio sola carnis, hic lauacrum in ablutione cordis, & corporis: Illic Chananiidum regnum, & promissiones rerum temporalium continentur, hic vita æterna, regnumque caelorum promittitur: Illic Sabbati otium, & requies celebratur, hic ipsa Sabbati requies in Christo habetur, qui dixit: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, & inuenietis requiem animabus vestris. Illic esus animalium immundorum prohibetur: hic in corpore Christi, id est, in Sanctis suis non admittitur, quidquid per illa animalia immunda in mores hominum figurabatur: Illic, peccatoribus immolatis, carnis, & sanguinis hostiæ offerebantur: hic sacrificium carnis, & sanguinis Christi offertur, quod per illa animalia figurabatur: Illic ex carne Agni Pascha celebratur: hic Pascha nostrum immolatus est Christus, qui est verus Agnus immolatus. Illic Neomeniæ, id est, nouæ Lunæ principia celebrantur: hic noua creatura in

A Christo accipitur, sicut Paulus Apostolus ait: Si quæ in Christo noua creatura, vetera transferunt, ecce facta sunt noua. Quid plura in lege per figuram res gestæ in significationem futurorum annuntiabantur, in gratia verò, Euangelicæ Veritatis, quæ illic denuntiata fuerunt, explentur. Item in Lege mandata scripta sunt, & promissa: sed mandata legem implere, vel conseruare iuebant, promissa verò, figuris obiecta Sacramentorum, futuram Euangelij gratiam prædicabant. In lege ergo mandata tenentur, promissa verò, in Euangelij plenitudine consummantur. Legem enim Euangelia complent, & significationem præcepti plenitudo testamentorum. Item nihil aliud Lex præstitit, nisi quod solum peccata monstrauit, non abstulit, & sub suo terrore redactos omnes seruos effecit, & inde spiritum seruitutis habuisse priorem populum Apostolus docuit: Euangelium verò veniens, crudelitatem legis amouit, peccata, quæ lex puniebat per spiritum seruitutis, laxauit per spiritum adoptionis, filios ex seruis reddidit, amorem implendæ legis omnibus condonauit, et si deinceps puniendæ commiserunt, per eundem spiritum adoptionis indulget: formam bene agendi præbuit, & vt possint agi, quæ docuit, adiutorem spiritum infudit: Nam præcepta legalia, quæ illi populo data sunt, comparatione meliorum etiam non bona dicuntur, quia quæ præcipiunt, non perficiunt: Gratia verò Euangelij quod exterius imperat, interius, vt perficiatur, iuuat. Ezechielis etiam testimonio dicitur: Dedi eis præcepta non bona. Vtique quia in eis quædam inutilia infirmioribus sensibus agenda permilla sunt, sicut illud, vbi Deus Israelitarum cupiditatem spolijs Ægyptiorum satari permisit. Nam pro eo, quod carnalis populus modum egredere videtur, Lex permittit carnalibus vicem rependere mali, quod Euangelia firmioribus vetant. Proinde ergo dicuntur non bona, quoniam Euangelio comparata, legis præcepta inferiora noscuntur. Ante aduentum enim Redemptoris nostri, Gentilis populus ideo non obtemperauit legi, quia nondum intelligebatur sensu spirituali. Lex enim grauius atque dura, secundum litteram iubebat, ideo contemnebatur. Venit autem gratia Euangelij, temperauit legis austeritatem, applicauitque sibi Gentilem populum.

Nam præcepta legalia, &c. è Greg. 28. Moral. cap. 9.

34 Inter Actiuam, & Contemplatiuam vitam, hæc distinctio est: Actiua vita est, quæ in operibus iustitiæ, & proximi utilitate versatur: Contemplatiua quæ vacans ab omni negotio in sola Dei dilectione desigitur. Harum vna, in opere bonæ conuersationis: altera, in contemplatione immutabilis veritatis est: Vna, quæ ex fide in hac peregrinatione viuit: altera, quæ benè viuentes vsque ad regnum perducit. Actiuæ enim vitæ magna sunt præmia: sed contemplatiuæ potiora. Actiua vita ex bonis operibus incipit; contemplatiua peruenit ad quod intēdit. Actiuæ vitæ opera cum corpore finiuntur: Contemplatiuæ autem gaudia in fine amplius crescunt. Illa autem, quamuis utilis & bona; tamen cum requies venerit, transitura: ista verò, boni operis transituri merces est, & requies permanens. Contemplatiua vita per Rachel ostenditur, quæ erat pulchra, & sterilis. Quia per contemplationis otium minus operum filij generantur. Actiuam autē vitam, monstrabat Lia sine oculis, sed fecunda. Quia actio laboriosa quidē est, minusq. alta considerans. Sed in eò, quòd se erga proximi utilitatem, plus exhibet, fecundior operibus, quasi in filiis crescit. Sic Martha, & Maria, quarum vna virtutibus mentē exercebat in opere: altera quiescebat defixa in contemplatione. Ij autem, qui ad contemplationis otium venire contendunt, prius se in studio Actiuæ vitæ exercere debent: vt dum opera iustitiæ fæces peccatorum exhauriunt, cor mundum exhibeant ad videndum Deum: Nam mens, quæ adhuc temporalem gloriam quærit, aut carnalis concupiscentiæ tentationibus cedit, à contemplatione proculdubio prohibetur. Vnde & populus, dum legem acciperet, à monte, id est, à sublimi contemplatione, quasi carnalium curiositas remouetur. Et in Euangelio curatus à Legione vult Dominum, per contemplationem sequi; sed iubetur domū reuerti, & in actiuæ vitæ operatione versari. In ipso autem contemplationis, & actionis vsu interdum magna differentia animorū est. Nam quibusdā sola contemplatio proficit: quibusdā verò Actiua sola est consolatio. His media, & de vtriusq. composita utilior est magis ad refouendas mentis angustias, quæ solent per vnius intentionē nutriri, vt de vtriusq. partibus melius temperentur. Nam quòd Saluator per diem signis, & miraculis coruscabat in urbibus,

Actiuā nobis vitam cōmendabat: Quòd verò in monte orationis studio pernoctabat, vitam Contemplationis significabat. Idcirco Dei seruus iuxta imitationem Christi, nec Actiualem vitam amittit, & Contemplatiuam vitam agit. Aliter enim incedens offendit. Sicut enim per contemplationem amandus est Deus: ita per actiualem vitam diligendus est proximus. Ac per hoc sic nō possumus sine vtraque esse vita: sicut, & sine vtraque in dilectione esse, nequaquam possumus.

35 Inter Fidem, & Opus hoc distat: Per Fidem, possibilitas boni operis inchoatur: ex Opere, ipsa fides perficitur. Opus enim fide præuenitur: fides ex operibus consummatur. Opera autem ante fidem nequaquam prodesse. Quia nihil valet à malo declinare, & agere quod pertinet ad salutem ei, qui ipsum salutis, vel negat, vel nescit auctore. Item fides sine operibus nequaquam prodest. Quia non potest per fidem Deo placere, qui Deum contemnit in opere. Ob hoc etiam fides sine operibus mortua est: iuxta Iacobum, & opus extra fidem, vacuum est iuxta Paulum. Horum enim alter fidei studium: alter opus laudat. Paulus prædicat ante fidem, nullo modo esse opus bonum: Iacobus narrat fidem, nihil valere sine opere bono. Ac per hoc iuxta primū, opera fidem præcedentia, nihil profunt: iuxta alterum, subsequētia multum profunt. Iacobus dicit, Abraham pater noster, ex operibus iustificatus est: Paulus dicit, Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Quid ergo? vtrique se destruunt: absit. Sed vtrique nos instruunt. Nam secundum Paulū, Abraham ex fide iustificari meruit, quando credidit Deo: secundum Iacobum, ex operibus placuit, quando tentatus, immolandum filium non recusauit.

36 Inter Fidem, Spem, & Charitatem hoc differt Fides, est diuinitatis cōfessio, & religionis solidum fundamentum: Spes, est bonorum expectatio futurorum. Caritas, est perfecta dilectio in Deum, & proximū. Harum prima credulitatem fouet præsentem: Secunda promissa præstolatur futurorum: Tertia amorem complectitur æternū. Quæ quidem tria in huius vitæ tempore, ita copulantur, vt altera sine altera stare nō possit. Denique veraciter credere non possumus, nisi ea, quæ promissa sunt, speremus; nec poterimus sustinere promissa, nisi sit fidei

Fidei credulitas firma, nec aderit fructus Spei, vel stabilitas Fidei, nisi fuerit perfecta Charitas Christi, quæ & Fidē, vt credat, adiuuet, & spem spectationis corroborat. Cuius specialiter secundum Apostolum inter has virtutes traditur principatus, & cultus manet æternus. Nam & Fides cessabit, dum futura, quæ creduntur, aduenerint; & Spes finem habebit, dum beatitudinem, quam quisque bonus præstolatur, acceperit: Sola Charitas in æternum perseuerabit, ipsa sola vtramque perducens ad Christum, ipsa sola gaudio perfruens sempiterno.

37 Inter Amorem, & Dilectionem; siue Charitatem hoc differt: quod Amor, & Dilectio media sunt, & ad vtrumque parata, modò in bonum, modò in malum vertuntur. Charitas autem non nisi in bonum: cuius etiam nomen eò vsque extollitur, vt ipse Deus Charitas appelleretur. Illa est enim perfecta Charitas, quæ inimicos, & patienter sustinet, & benignè refouet. Qui verò hæc nõ agit, longè à Charitate discedit. Hæc enim summa sola sunt bona. Nam à quibus habentur, vti que veraciter habentur. Aliæ verò virtutes media bona sunt, & quæ ad vtilitatem possunt ab aliquibus haberi, & ad perniciem, si de his arrogantes tumuerint. Quattuor autem sunt diligenda: Deus, scilicet, atque proximus, caro nostra, atque anima. Prior est autem, amor Dei: sequens verò est, & Proximi. Sed sicut per amorem Dei, amor fit Proximi: sic per amorem proximi, amor ostenditur Dei. Dilectio in Deum origo est dilectionis in proximum; & Dilectio in proximum cognitio est dilectionis in Deum. Porro dilectio Dei à timore inchoat, sed non sub timore perseuerat. Nam Dilectio ex timore seruilis est, non libera. Quia non constat ex amore Dei, sed ex timore supplicij. In tribus autem his rebus dilectio Dei exprimitur, vt nihil remaneat in homine, quod non diuinæ dilectioni subdatur. Nam dum dicitur, Diliges Deum ex toto corde tuo, omnes cogitationes in Deum referendas præcipit: dum verò dicitur, ex tota anima, omnes affectiones animæ ad Deum referri iussit: dum verò adiecit, ex tota mente, indicat omnem rationem humanam, qua intelligimus, & discernimus, in rebus diuinis esse occupandã. Item duo sunt erga dilectionem proximi seruanda. Vt ipse præstet alijs, quæ sibi præstari, & ab alijs vult; & quæ sibi inferri pertimescit, non in-

A ferat. Ex hac gemina dilectionis virtute in proximum omnes oriuntur virtutes, quibus aut vtiliter ea, quæ sunt appetenda, cupimus; aut quæ vitanda sunt, præcauemus. Quod enim Dominus dicit, omnia quæcumque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis; pertinet ad boni impensionem in proximum. Item quod in veteri testamento legitur: quod tibi non vis, alteri ne feceris, pertinet ad cauendum, ne quis malum inferat proximo. Ex his ergo duobus articulis congruè diligitur proximus, dum & beneficij impensione fouetur, & nulla malicia læditur.

38 Inter Scientiam, & Sapientiam hoc interest: Scientia, ad agnitionem pertinet: Sapientia, ad contemplationem. Scientia, temporalibus benè vtitur, atque in vitandis malis, seu intelligendis, vel appetendis bonis versatur. Sapientia autem, tantummodo æterna contemplatur. Item nonnulli viri inter Sapientiã, & Prudentiam intelligi voluerunt, vt Sapientiam in diuinis, Prudentiã autè, vel Scientiã in hominis negotijs ponerent. Perfecta autè est scientia multa agere bona, & de illis laudè terrenã non querere; quæ Deus præcepit facere, & seruum inutilem ante oculos Dei se existimare.

39 Inter Sapientiam, & Eloquentiam, ita distinguunt: Quod Eloquentia; constat ex verbis. Sapientiam sine Eloquentia, prodesse non est dubium. Eloquentia sine Sapientia, valere non potest. Melior enim est, indiscreta prudentia, quàm stulta loquacitas. Rerum enim studia profunt, non ornamenta verborum. Eloquentia enim, vt diximus, scientia est verborum: Sapientia autè, cognitio rerum, & intellectus causarum. Porro Sapientiam veteres Philosophiam vocauerunt, id est, omnium rerum humanarum, atque diuinarum scientiam. Huius Philosophiæ, partes tres esse dixerunt, id est, Physicam, Logicam, Ethicam. Physica, naturalis est: Ethica, moralis: Logica, rationalis. Harum prima naturæ, & contemplationi rerum deputatur: Secunda in actione, & cognitione rectè viuendi versatur. Tertia, in discernendo verum à falso ponitur. Hoc trimodum Philosophiæ genus, iuxta sapientes mundi in partibus suis, ita distinguitur. Ad Physicam pertinere aiunt disciplinas septem, quarum prima est Arithmetica, secunda Geometria, tertia Musica, quarta Astronomia, quinta Astrologia, sexta Mechanica, septima Medicina.

dicina. Ratio autē earumdem disciplinarū breuiter, ista est.

Arithmetica namque, est definitio, per quam numerorum omnium ratio vel ordo consistit. Geometria, est disciplina magnitudinis & figurarum notis lineamentisque proprijs distincta, vel formis. Dicta autē Geometria à dimensione terrę, per quam vniuscuiusque termini delineari solent. Hanc primum Ægyptij inuenerunt. Pro necessitate terminorum terrę, quos Nilus inundationis tēpore confundebat. Musica, est ars spectabilis voce vel gestu habēs in se numerorum ac soni certā dimensionem cum scientia perfectę modulationis. Hęc constat ex tribus modis id est sono, verbis, & numeris.

Astronomia, est lex astrorum. Astrologia, est ratio, quę conuersionem cęli & signorum definit, potestatesque, & ortus siderū & occasus. Hanc Mathematici sequuntur. Mechanica, est quędam peritia vel doctrina ad quam subtiliter fabricas omnium rerum concurrere dicunt. Medicina, est scientia curationum, ad temperamentum corporis, vel salutem inuenta. E quibus quidem omnibus quędam religioni conueniunt, quędam verò longē modis omnibus aliena sunt. Digestis generibus siue differētijs Physicę artis, nunc partes Logices exequamur. Constat autem ex Dialectica, & Rhetorica. Dialectica, est ratio siue regula disputandi intellectum mentis acuens, veraque à falsis distinguens. Rhetorica, est ratio dicendi, iuris peritorum scientia, quam oratores sequuntur. Hęc, ut quidam ait, sicut ferrū veneno, sententia armatur eloquio.

Post Logicā, sequitur Ethica, quę ad institutionem pertinet morum. Hęc enim bene viuēdi magistra est, diuiditurque in quattuor principales virtutes, Prudentiam, scilicet, atque Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiā. Prudentia, est agnitio verę fidei, & scientia scripturarū, in qua intueri oportet illud trimodum intelligentię genus. Quorum primum est, per quod quędam accipiuntur historialiter sine vlla figura, ut sunt decem pręcepta: Secundum, est per quod quędam in scripturis permixto iure accipiuntur, tam secundum fidem rerum gestarum, quam etiam iuxta figurarum intellectum, sicut, de Sara & Agar. Primum quod verē fuerint: de hinc quod tropicē duo testamenta figurentur. Tertium genus est, quod tantum spiritualiter accipitur, sicut de

A Canticis Canticorum. Quę si iuxta sonum verborum, vel efficientiam operis sentiantur, corporalis magis luxuria, quàm virtus sacramentorū accipitur. Definito Prudentię genere, nūc partes Iustitię subiciamus, cuius primum est, Deum timere, religionē venerari, honorem referre parentibus, patriā diligere, cunctis prodesse, nocere nulli, fraterna charitatis vincula amplecti, pericula aliena suscipere, opem ferre miseris, boni accepti vicissitudinem rependere, æquitatem in iudicijs conseruare. Fortitudo, est animi magnitudo atque gloria bellicę virtutis, contemptus honorum & diuitiarum. Hęc aduersis aut patienter cedit, aut fortiter resistit, nullis emollitur illecebris, aduersis non frangitur, non eleuatur secundis, inuicta est ad labores, fortis ad pericula, pecuniam negligit, auaritiā fugit, contra improbos animum ad pericula pręparat, molestijs nullis cedit, glorię cauet appetitus.

Temperantia, est modus vitę in omni verbo vel opere. Hęc verecundię comes est, humilitatis regulam custodit, tranquillitatem animi seruat, continentiam & castitatem amplectitur, fouet decus, & honestatem, restringit ratione appetitum, iram comprimit, nec rependit contumeliam. Sed ex his Prudentia agnitione veri deletatur: Iustitia dilectionem Dei & proximi seruat: Fortitudo vim virtutis habet, metumque mortis contemnit: Temperantia affectiones carnis moderatur, & restringit appetitum. Prima, credit & intelligit: Secunda, diligit: Tertia, appetitū cohibet: Quarta, modum imponit.

De Distinctionibus quattuor vitiorum.

D 40 Contra hęc tamen quattuor virtutum genera, totidem vitia Philosophi opposita dicunt. Metum, & Gaudium, Cupiditatem, & Dolorem: Nos autem hęc ipsa non perfecta vitia, sed media nuncupamus, eò quod propter diuersitatem morum ad vtrumque parata sunt, & modo ad bonum, modo ad malum pro arbitrij voluntate vertuntur. Sic enim nonnullę malè vsę virtutes ex se vitia gignunt. Veluti si ex mansuetudine interdum nascatur torpor, & ex pietate dissolutio disciplinę, vel ex iustitia crudelitatis immoderata vindicta. Ita quattuor ista si benè vtantur virtutes: sin minus ex

FF virtuti-

virtutibus in vitia transeunt. Hoc modo denique, cum quisque metuit peccare, vel cupit beatificari, dolet pro peccatis, gaudet in bonis operibus: iam tum hi motus, qui ab amore studioque procedunt pro virtutibus accipiuntur. At contra, dum quisque metu carēdi re aliqua terrena tenetur, vel dolore amissa rei frangitur, dumque rerum temporalium cupiditate inflammatur, aut gaudio adeptæ rei extollitur: tunc nō virtutes, sed verē vitia nuncupantur. Ex his autē duo sunt futuri temporis, antequam quid eueniat, metus, & cupiditas: alia duo præteriti, cum quid acciderit, gaudium, & dolor. Octo sunt autem perfecta, vel principalia vitia, quæ omne genus humanum inquietant, ex quibus vitiorum turba exoritur copiosa, id est Gulæ concupiscētia, Fornicatio, Auaritia, Inuidia, Tristitia, Ira, Inanis gloria, nouissima dux ipsa & harum radix Superbia. Ex quibus omnibus duo sunt carnalia, Fornicatio, & Inguuies ventris: reliqua spiritualia. Quæ quidem in membris suis taliter distinguuntur. Gulæ concupiscētia, in quinque modis distinguitur. Primo modo si antequam cibos quis appetat, sicut Ionathan gustu mellis ieiunium soluit. Secundo modo, si lautiores escas quærat, sicut populus, eremimanna contempto, carnes Ægyptias concupiuit. Tertio modo, si diligentius quisquā communes cibos procuret, sicut filij Heli extra morem crudam ab offerentibus carnem tollebant, quam sibi accuratius præpararent. Quarto modo, si viles escas nimium quisque sumat. Vnde & Propheta Sodomā de panis saturitate accusat. Quinto modo, si quis ex desiderio quodcumque sumat. Sicut Esau pro lenticulæ concupiscētia perdidit primogenita sua. Fornicatio quoque trimodo genere discernitur. Primò quidē, dum per voluptatem luxuriæ commixtio carnis expletur: Altero, dum sola attrectatione luxus carnis per immunditiam provocatur: Tertio, dum intentione turpis cogitationis nocturna quisque illusionē poluitur. Est & quartum genus fornicationis iuxta scripturam, omnis scilicet illicita corruptio mētis, sicut idololatria, & auaritia, ex quibus fit præuaricatio legis propter illicitam concupiscētiā. Porro Auaritia in geminam distinguitur pœnam, id est, in concupiscētiā augendæ rei, & in metum rei carendæ. Sicut etiam quidam ait: nō enim vnquam expletur, neque satiatur cupidita-

tis sitis. Neque solū ea, quæ habent, amore augendi excruciantur, sed etiam amittendi metu. Ipsa quoque inuidia duplici afficitur flāma, id est, cū aut meliori inuidet in id quod ipse non est; aut dum quemlibet consimilem esse sibi æqualem dolet. Sequitur Tristitia, cuius tria sunt genera; quarum prima, vt ait Cassianus, temperata & rationalis de delictorū pœnitūdine veniēs; altera perturbata irrationabilis de anxietate mētis, seu desperatione peccatorū exoriens: Tertia de iracūdia, vel de illato dāno, vel desiderio præpedito procedens. Iā verò Inanis gloria quadripartitā habet iactantiā. Nā sunt, qui habent dona, & donantem ignorant. Et sunt, qui se dicāt dona accipisse præcedēribus meritis, nō pro gratia largientis. Itē quidam sunt, qui, quod non habent, se habere per tumorem existimant. Item quidā sunt, qui contemnendo alios, se aliquid habere singulariter putant. Perniciosior autem est elatio de singularitate iactantiæ veniens.

Vltima Superbia, trimodam habet differentiam. Primum namque genus Superbiæ est eorum, qui per transgressionem culpæ contemptui habent diuina præcepta. Secundum genus eorum, qui ex obseruatione attolluntur mandatorum, & elatione virtutum. Tertium genus est eorum, qui per contumaciam mentis subdi dedignantur seniorum imperijs. Quæ quidem vitia, diuinitus diuina adiuuante gratia, è contrario curantur virtutibus. Gulæ concupiscētiā reprimunt vigiliæ & compunctio cordis. Fornicationem extinguit contritio cordis, & corporis afflictio, & oratio assidua, vel laboris exercitiū, metus Gehennæ & amor celestis patriæ. Inuidiam superat amor dilectionis fraternæ. Et quia cæleste regnū non accipiunt, nisi concordēs, abijcere inuidiam conuenit, & diligere fratrem. Iram temperat patientia, & ratio æquanimitatis. Auaritiam subiugat eleemosyna, & spes æternæ retributionis. Tristitiam subiugant fraternæ alloquia & consolatio scripturarum. Arrogantiam, calcet metus, ne vana gloria delinitum animam à virtutibus cunctis excludat, & per iactantiā perdat semetipsum & pereat. Iam superbiam deprimit exemplū humiliatatis Christi, atque diabolicæ metus ruinæ. Qui dum vult esse, quod non erat, & ipsum, quod erat, perdidit, & Tartari inferna promeruit.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DE NATURA RERVM

AD SISEBVTVM REGEM

LIBER.

PRÆFATIO.

Domino & Filio Sisebuto Isidorus.

DVM te præstantem ingenio facundiaque, ac vario flore litterarum non nesciã, impendis tamè amplius curam, & quædam ex rerum natura vel causis à ^b me, tibi efflagitas suffraganda. ^c Ego autem satisfacere studio animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror, expediens aliqua ex parte rationem dierum ac mensium, anni quoque metas, & temporum vicissitudinem, naturam etiam elementorum, Solis denique ac Lunæ cursus, & quorūdam causas astrorum, tempestatum scilicet signa atque ventorum, necnon & terræ positionem, alternos quoque maris ætus. Quæ omnia, secundum quod à veteribus viris, ac maximè sicut in litteris Catholicorū virorum scripta sunt, proferentes, breui tabella notauimus. Neque enim earum rerum naturam noscere superstitiosa scientia est, si tantū sana sobriaque doctrina considerentur. Quin immo si ab inuestigatione veri modis omnibus procul abessent, nequaquam Rex ille Sapiēs diceret: Ipse mihi dedit horum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciam dispositionem cæli, & virtutes elementorum, conuersionum mutationes, & diuisiones temporum, annorum cursus, & stellarum dispositiones. Quapropter incipientes à die, cuius prima procreatio in ordine rerum visibilibus extat: dehinc cætera, de quibus opinari quosdā gentiles vel Ecclesiasticos viros nouimus, prosequamur: eorum in quibusdam causis & sensus & verba ponentes, ut ipsorum auctoritas dictorum fidem efficiat.

^a De natura rer. Ex cod. Goth. Quer. Braulione, & Sigeberto in Isidori vita, atque etiam ex Beda, qui Isidori exemplo libros suos de Natura rer. inscripsit, cum alias de Astronomia, vel de Mundo, vel de Naturis rer. liber hic inscribatur.

^b A me tibi efflagitas suffraganda. Id est, supplenda, vt lib. 1. sent. cap. 10. de Angelis: mutabilitatē itaq. naturæ suffragatur in illis contemplatio creatoris. Hoc est, supplet, compensat mutabilitatis infirmam conditionem, & natura debili subsidio est. Gloss. suffrago, βοηθῶ. Item 1. βοηθῶ adiuuo, suffrago, subuenio, opitulor.

^c Ego autem satisfacere studio animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror. hoc est: ego opera non parco, quominus euoluendis priorum scriptorum monumentis, ex ipsis studio animoque tuo satisfaciam.

De Diebus. Cap. I.

DIES, ^b est Solis orientis præsentia, quousque ad occasum perueniat. Dies geminè appellari solet, proprie à Solis exortu do nec rursus oriatur: abusiue à Solis ortu vsque quo veniat ad occasum. Spatia diei duo sunt, Interdianum, & nocturnū: & est dies, horarum xxiii: spatium, horarum xij. Partes abusiui diei tres sunt, mane, meridies, & supre-

ma. Initia diei alij à Solis ortu putant: alij ab occasu, alij à media nocte. Nam ^c Chaldæi à Solis exortu diei initiū faciūt, totū id spatiū vnū diē appellātes. ^d Ægyptij autē ex initio noctis sequētis diei originē trahunt. Romani autē à medio noctis oriri diē volunt, & in medio noctis finiri. Dies in principio operū Dei à lumine habebat exordiū, ad significā dum hominis lapsum. Nunc autem à tenebris ad lucem, vt non dies obscuretur in noctem, sed nox luceat in diem, sicut scriptū est, ^e de tenebris lumen clarescere: quia à delictorum tenebris liberatus homo ad lu-

FF 2 cem

cem fidei scientiæque peruenit. Prophetice autem dies scientiæ diuinæ legis significat: nox verò ignorantia cæcitatem secundum Osee prophetam, qui dicit: Nocti assimilaui matrem tuam, factus est populus meus tanquam non habens scientiam. Item nonnunquam dies prosperitatem significat seculi: nox verò aduersitatem. ^f Fasti dies sunt, quibus ius fatur, id est, dicitur, vt Nefasti, quibus nō dicitur. Feriati dies, in quibus res diuina fit, & abstinere homines à litibus oportet. Profesti, festis contrarij, id est, sine religione: Festi tantundem ortij & religionis sunt: ^g Atri dies sunt, qui & Communes vocantur. Siderales, in quibus sidera mouentur, & homines à nauigationibus excluduntur, Iusti continui triginta. Præliares, quibus fas est hostem bello laceſſere: de quibus liber Regum testatur, dicens: Eo tempore quo solent reges ad bella procedere. ⁱ Intercalares dies sunt quinque, qui iuxta Ægyptios supersunt duodecim mensibus, & ^k incipiunt à nono Calendas Septembris, & quinto Calendarum memoratarum finiunt. Dies epactarum sunt vndecim, qui per singulos annos ad cursum Lunarem accrescunt: Nam dum in annum xij. Lunæ cccliiij. dies habeant, remanent ad cursum anni Solarem dies xj. quos Epactas Ægyptij vocauerunt, pro eo quòd ad inueniendam Lunam per totum annum adiſciantur. ^l Solstitiales dies sunt, in quibus Sol stat, crescenti spatio dierum vel noctium. Æquinoctiales dies sunt, in quibus dies & nox equalibus horarum spatijs euoluuntur.

^a De dieb. Ex Ouet. & lib. 5. Etymolog. al. De die.

^b Dies est ---- suprema. Sunt hæc eadem paullo pleniora in Etymolog.

^c Chaldæi ab exortu. Secundū Persas ab ortu Solis, in Etymol. Babylonij Sole exorto, Agell. lib. 3. c. 2. & Macrobius (de quo sunt huius capitis pleraq.) 1. Saturn c. 3.

^d Ægyptij ex initio noctis. Secundū Ægyptios ab occasu Solis, in Etymol. ex Seru. 5. Æn.

^e De tenebris lumen clarescere. Itam. s. Gorth. & August. lib. primo Quest. Euang. c. 7. Splendescere Vulg. cap. 4. epist. 2. ad Cor.

^f Fasti sunt, in quib. ius fatur. Macrobius lib. 1. cap. 16. Fasti sunt in quib. licet Prætori fari tria verba solemnina, do, dico, addico. His contrarij sunt Nefasti. Noti sunt Ouidij versus.

Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur:

Fastus erit, per quem lege licebit agi.

^g Atri dies sunt, qui & Communes. Macrobius. ibid. Dies autē postriduanos ad omnia maiores nostri cauendos putarunt, quos etiam atros velut in-

fausta appellatione damnarunt, eosdem tamen nonnulli communes ad emendationem hominis vocauerunt. Ouid. 1. Fast.

Vendicat Ausonias Iunonis cura kalendas,

Idib. alba Ioui grandior agna cadit,

Nonarum tutela Deo caret, omnib. istis,

Ne fallare, caue, proximus. ater erit:

Omen ab euentu est, illis nam Roma diebus

Marte sub aduerso tristia damna tulit.

^h Iusti --- Præliares. Macrobius cap. 17. Præliares ab Iustis nō segregauerim. Siquidem Iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato vexillum rufi coloris, in arce positum est. Præliares autem omnes, quibus fas est res repetere, vel hostem laceſſere. Festus. Iusti dies dicebantur triginta cum exercitus imperatus, & vexillum in arce positum esset. Aliud genus iustorum xxx. dierum refert Agell.

^B lib. xx. cap. 1. Confessi, inquit, aris ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati conquirenda pecuniæ causa, quam dissoluerent, eosque dies Decemviri iustos appellauerunt, velut quoddam iustitium, id est, iuris inter eos quasi interstitutionem quandam, & cessationem, quibus dieb. nihil cum his agi iure posset. Post deinde nisi dissoluerent, &c.

ⁱ Intercalares sunt dies quinque, qui iuxta Ægyptios. Macrobius. cap. 15. Tunc Horus: Dies hic, inquit intercalaris, antequam quintus annus incipiat, inferendus, cum Ægypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensib. explicandis videtur operosum, quos tricenarium dier. omnes habent. Ed quod explicitis xij. mensibus, id est, cccix. dieb. exactis, tunc inter Augustum, & Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoq. anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus consistit.

^k Et incipiunt ix. Kalend. Septemb. hoc pugnare videtur cum Macrobiij verbis recitatis. Nam Horus exactis cccix. dieb. reliquos quinque anno suo reddi dixit, Isidorus verò ultimo mensi nondum expleto interseri, eadem ratione qua nos Februario diem vnum bissexilem interijcimus.

^l Solstitiales dies sunt. Solstitij nomine Brumam quoque more suo comprehendit, & ita inf. cap. 8. Solstitia duo sunt.

De Nocte. Cap. II.

DNOX est Solis absentia, quandiu ab occasu rursus ad exortum recurrit. Noctem autem fieri ^a vmbra terrarum, ^b quã datam ad quietem corporis credimus, non ad alicuius operis officium. Duobus autem modis nox in scripturis accipitur, id est, aut tribulatio persecutionis, aut obscuritas cæci cordis. Nox ^c à nocendo dicta, quod oculis noceat. ^d Noctis partes sunt septem crepusculum, vesperum, conticiniū, intempestum, gallicinium, crepusculum, & matutinum. Crepusculum dicitur, id est, creperum quod dubium dicimus

dicimus: hoc est inter lucem & tenebras. Vesperum, oriente stella, cui hoc nomen est. Conticinium, quando omnes silent: conticere enim silere est. Intempesta, id est, importuna, quando agi nihil potest, & omnia quieta sunt. Gallicinium autem dictum est, propter gallos lucis prænuntios. Crepusculum matutinum, inter abscessum noctis, & dici aduentum.

^a Umbra terrar. *Ambros. 4. Hexaem. capit. 3.* Est enim, Nox, ut peritiores probarunt, qui nobis ætate vel munere præcucurrerunt, umbra terræ. Et paullo post. Vnde liquet, quod noctem faciat umbra terrar. *Indicat autem Basilium.*

^b Quam datam ad quietem corporis. *Amb. lib. 1. cap. 10.* Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, nõ ad muneris alicuius vel operis functionem.

^c Nox à nocendo. *Ut in Etymolog. ex Atteio. Capitone, & alijs.*

^d Noctis partes. *Vid Etymolog. lib. 5.*

^e Crepusculum. *Non. Creperares propriè dicitur dubia. Vnde & crepusculum, dicitur dubia lux.*

De Hebdomada. Cap. III.

HEbdomada, apud Græcos, & Romanos, septem dierum cursu peragitur. ^a Apud Hebræos autem septem anni sunt. Declarat hoc Daniel de septuaginta Hebdomadis. Hebdomada autem septem ferijs constat. FERIA quoque à fando dicta est, quasi fari: eò quòd in creatione mundi per singulos dies, dixit Deus, Fiat. Item quia dies Sabbati, ab initio feriatu habetur. Inde dies Solis prima feria nuncupatur, quia primus est à feria. Item dies Lunæ proinde secunda feria: quia secundus est à feria: id est, Sabbatho, qui est feriatu. Sic & cæteri dies tali ex numero sumpserunt vocabula. Apud Romanos autem, hi dies à planetis, id est, ab erraticis stellis vocabulum acceperunt. Primum enim diem à Sole vocauerunt, qui princeps est omnium siderum, sicut idem dies caput est cunctorum dierum. Secundum à Luna, quæ soli & splendore, & ^b magnitudine proxima est, & ex eo mutuatur lumen. Tertium à stella Martis, qui ^c Pyrois vocatur. Quartum à stella Mercurij, quam quidam ^d candidum circulum dicunt. Quintum à stella Iouis, quam Phaëthonta dicunt. Sextum à Veneris stella, quam Luciferum asserunt, qui inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum à stella Saturni, quæ septimo ^e cælo locata, triginta annis fertur ex-

plere cursum suum. Proinde autem Gentiles ex his septem stellis nomina diebus dederunt, eò quòd per easdem aliquid sibi effici æstimarent, dicentes habere ex Sole spiritum: ex Luna, corpus: ^f ex Mercurio linguam & sapientiam: ex Venere voluptatè: ^g ex Marte feruorè: ex Ioue temperantiam: ^h ex Saturno tarditatem. Talis quippe extitit Gentilium stulticia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

^a Apud Hebræos autem septem anni sunt. *Non quia apud illos dierum etiam hebdomas sit. Ut Leuis. 12.* Sin autem fœminam pepererit immunda erit duabus hebdomadibus.

^b Quæ soli magnitudine proxima. *Ut spectantibus quidem propter propinquitatem videtur, cum sit aliqui siderum omnium minima: Cicer. in Somn. Scip.* Erant autem eæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus, & eæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicari sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ vltima cælo, citima terris luce lucebat aliena.

^c Ab stella Martis quæ Pyrois. *Mendose in omnibus libris Vesper pro Pyrois in uersis litteris. Ut etiã lib. 3. Etymol.*

^d Quam quidam candidum circulum. *Stilbonta potius. Vid not. ad cap. 28. lib. 5. Etymolog.*

^e Ab stella Saturni quæ septimo cælo locata: *Mendose lib. 0. sexto cælo, ut etiam in plerisque lib. Etymol.*

^f A Mercurio, linguam & sapientiam: ingenium & linguam. *in Etymolog ex Seru.*

^g Ex Marte feruorem: à Marte sanguinem. *ibid.*

^h Ex Saturno tarditatè: à Saturno humorè. *ibid.*

De Mensibus. Cap. IIII.

MENSIS est luminis Lunaris circuitus, ac redintegratio: ^a siue à noua ad nouam cursus. Cuius figura plerumque huius vitæ cursus intelligitur, quæ suis incrementis, quasi mensis peragitur, ac diminutionibus certissimis terminatur. Menses autem ^b antiqui definierunt: Quandiu Luna Zodiacum circulum perducitur. ^c Antiqui autem Gentiles mensibus nomina quædam ex Dijs suis, quædam ex causis; quædam verò ex numero imposuerunt, incipientes à Martio, quia ex ipso anni exorientis ordinem seruauerunt. Hunc autem Martium propter honorem Romuli sic appellauerunt: quia eum Martis filium esse crediderunt. Aprilem verò, nullo deorum suorum nomine, sed de re propria, quasi Aperile nominauerunt: eò quòd tunc plurimum germinis aperiatur in florem. Inde mensis Maium, pro Maia Mercurij matre, quam deam sibi propter inaiora decreuerunt. Deinde Iunium à Iunone, quam sororom vel coniugem Iouis fuisse testantur.

^a Siue à noua ad nouam cursus. Cuius, &c. *Omisserant librarij vocem cursus similitudine sequentis. vocis, Cuius, decepti. Quam nos ex Etymologijs restitimus. Sic enim illic c. 31. Vnde & apud Hebræos, menses legitimi non ex Solis circulo, sed ex Lunæ cursu enumerantur, qui est de noua ad nouam.*

^b Antiqui definerunt: quandiu Luna Zodiacū circum perducitur. *Verba sunt Hygini extremo libro quarto.*

^c Antiqui autem Gentiles mensib. nomina quædam ex Dijs -- à sacris Lupercorum appellauerunt. *Totus locus sumptus ex Aug. lib. 18. cont. Faust. c. 5. paucis quibusd. inuersis. Vidend. etiam Macrob. lib. 1. Satur. cap. 12.*

^d October, Nouemb. December, ex numero imbrium atque veris. *Nihil huiusmodi apud Augustinum, sed à numeris, vel à numerorum ordine. Ergo lasiffe Isidorum in notatione: an potius hæc illi adiecta cum P. Chacone, putabimus? Quod item suspicari eadem causa licet de verbis illis: Sed specialiter Ianuarius appellatur, eò quod ianua sit anni atque principium. Nam huius notationis, neque Augustinus, neque Macrobius meminit.*

^e Pleriq. Ancum Sabinor. Regem. Numa, qui Sabinus fuerat, ex filia, nepotem: quo respexit Catullus in hymno Dianæ.

Sis, quocumq. tibi placet,
Sancta nomine, Romulique,
Anciq. vt solitas es, bona
Solpites ope gentem.

Quod mirum non vidisse virum eruditissimum, qui veram scripturam ex libris antiquis restituit. Non enim Romanos tantum indicare voluit Catullus, cum Romulique. Anciq. dixit: sed Romanos, qui paternum genus ad Romulum, matrem verò ad Ancum, hoc est, ad Sabinas referrent.

^f Duodecim menses fuisse anni etiam ante diluuium. *Hoc ita esse nihil vetat, id tamen non satis probat locus ex Genesi adductus, cum præsertim ibi decimi tantum mensis fiat mentio, non (vt est in Isidorianis libris) vndecimi. Id accidit, quia apud lxx. interpretes vbi nunc ἐν τῷ δεκάτῳ μηνί, legitur ἐν δεκάτῳ μηνί in alijs exemplaribus legatur.*

^g Calendas autem à colendo dictas. *Quod in Etymologijs non de sua, sed de aliorum sententia pronuntiauit. Constat autem à calendo hoc est vocando nominatas. Vid. Macrob.*

^h Vel ab Idulio. al. Edulio. Sed placet Idulio. *Nam sacrum quod tunc singulis idib. Iduli agna fiebat, Idulium dictum ait Festus in Sacra via. Immo Idulis (inquires) agna, & Idulium ab idibus ipsis potius dicta. Quasi id mirū, aut nouum Isidoro, priora qua sint è posteriorib. ducere, dum de vtrisque magis liqueat? Sic enim apud illum quattuor à figura quadrata, & testis à testamento, & ieiunium à ieiuno intestino, & sexcenta huiusmodi. Sed videnda aliæ elegantissima notationes Iduum apud Macrobiū.*

ⁱ Noua à nundinis. Nihil Nonis cum nundinis. Immo, quod aliquando nundina in Nonas incidebant, cautum, ait Macrobius, quomodo nundina in Nonas ne incurrerent.

^k Apud Ægyptios autem principia mens. &c. *Cui id faciunt è Macrobij verbis cap. 1. relatis constabit.*

De concordia mensum. Cap. V.

IAnuarius ^a cum Decembri in horarum mensura concordat. Februarius cum No-

^a uembri spatium æquale consumit. Martius consentit Octobri. Aprilis æquat Septembrē. Maius respondet Augusto. Iunius compar est Iulio.

^a vid. Palladij herologium.

De Annis. Cap. VI.

^a Annus, ^a est circuitus solis ac reditus per duodecim menses. Cuius quidem nomen figuratè significat omne tempus vitæ huius, sicut per Isaiam dicitur: Prædicare annum Domini acceptabilem. Quoniam nõ ille, quo Dominus prædicauit, solus fuit acceptabilis, sed & totum tempus, iuxta quod ait Apostolus: Ecce nunc tempus acceptabile. Finem denique huius anni diem iudicij adiunxit, dicens: Prædicare annum Domini, & diem retributionis. Annum autem, quasi anum, dici quidam putant, id est, circumulum. Vnde & anuli dicti sunt diminutiue. Principium autem anni alij à bruma putant, vt populi Romani: alij ab æquinoctio

^b verno, vt Hebræi: alij à ^c solstitio, vt Græci: alij ab autumno vt Ægyptij. Annum autem sapientes huius mundi partim ciuilem, partim naturalem, partim magnum esse dixerunt. Ciuilis annus est, qui in vnus astri recurfu per menses duodecim terminatur. Annus naturalis est, cū se Soli Luna supponit, vt inter orbem Solis, & oculos nostros media facta, tenebras totius efficiat Solis, quod dicitur eclipsis: cuius ratio diutius obscura fuit, sed à Milefio ^d quodam Philosopho exposita est. Annum magnum dicitur, quo omnia sidera certis temporibus numerisque completis, ad suum locum vel ordinem reuertuntur. ^e Quæ annum antiqui sexcentesimo anno finiri vel adimpleri dixerunt. ^f Solstitialis annus est, cū Sol expleto per omnia signa circuitu, in id vnde

^d principiū cursus sui sumpsit, recurrit: ipse est solaris annus vel ciuilis, qui diebus ccclxv. peragitur. Annus lunaris, communis est, qui per xij. Lunares menses decurrit, id est, dies cccliiij. Annus Embolismus est, qui Lunas xiiij. & dies ccclxxxiiij. habere mōstratur, in quo anno longius dies Paschæ protenditur. Annus bissextilis est, in quo vnus diei per quadriennium ex quadrantis ratione summa colligitur. ^g Annus Iubileus est remissionis, qui septenis annorū hebdomadibus, id est, xlix. annis textitur, in quo iuxta legem clangebatur tuba, & ad omnes reuertebatur

tur antiqua possessio. ^h Olympias autem est apud Græcos annus quartus, ab Olympio agone, qui venit transactis annis quattuor. In quibus finem sortitur agonis tempus, propter quadriennij cursum Solis, & propterea quod singulis annis trium horarum consumptione in quadriennium dies vnus completur. Hoc tempore mittebant circū ciuitates admonere, vt non solum vndique, sed etiam ab omni genere, omniq̄ ætate & sexu conueniretur. Lustrum, quinquennij tempus est apud Romanos. Dictum autem Lustrū: quia census per quinquēnium in republica agebatur: Deinde post peractū censum, sacrificio facto, vrbs Roma lustrabatur. ⁱ Indictiones Romani inuenerunt, quæ per singulos annos vsque ad quintum decimum venientes, rursus ad primi anni principium reuoluuntur. Æra quoque Cæsaris Augusti tempore posita est. ^k Dicta autem æra, ex quo orbis æs reddere professus est Romano populo. Æra à die calendarum Ianuariarū ad crescit. Bissexus autem, à sexto calend. Martij vsque ad diem pridie calendarum, in Lunæ cursu apponitur. Annus Ægyptiorum sine bissexto habet initium quarto calend. Septembr. cum bissexto autem, à tertio calendarum superscriptarum.

^a Annus est circuitus solis ac reditus. *Macrobius lib. 1. in Somn. cap. 6.* Anfractus Solis ac reditum anuū vocans: anfractus propter Zodiaci ambitum; reditum, quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

^b Alij ab æquinocio verno, vt Hebræi. Post Moysen, nam antea ab autumno putabant.

^c Alij à Solstitio, vt Græci. Non dixit à quo Solstitio: Atqui constat Græcis duo anni fuisse initia, eaque à duob. solstitijs ducta. Vnum naturale à Bruma, quo respexisse putatur Terentius in Phormione: Aruspex vetuit ante Brumam aliquid noui incipere: Alterū ciuile, qua ratione *ῥεὸν ἐνιαυτὸν μετὰ ἑρπύρας τροπῆς. 6. de legib. vocat Plato.* idque propter Olympicum certamen, quod proximo post Solstitium æstiuum plenilunio celebrabatur. De hoc posteriori initio locorum Isidororum potius reor. Nam & hoc solum solstitium veteres appellauerunt.

^d Sed à Milelio, quodam Philosopho. *Laert. in Thalete. & Plutarch. 2. de placitis Philosophor. Sed quis hunc annum naturalem appellauit? Lunaris, igitur, legendum? ne id quidem satis placet.*

^e Quem annum antiqui sexcentesimo anno. Cur ita ediderimus repugnantib. omnibus libris, ratio reddenda est. Nam in impress. & manuscriptis vetustiorib. vt in *Quet. Gotth. vicesimo, in alio peruetusto xx. anno legitur. Hæc ratione qui expedire nō quierūt, vnde uicesimo fecerūt, vt est in alijs duob. recentiorib. manuscriptis Valent. & Malacitan. Annum scilicet magnū cum decenouenali Luna cyclo nullo neque exemplo, neque ratione confundentes. Nam neque quisquam ita locutus est, neque in eo Lunari circulo si-*

dera omnia, sed Luna sola ad ordinem suum redit. It. sand (inquis) sed quid vicesimo, vel vnde uicesimo cū sexcentesimo, aut cur sexcentesimo recta scriptura putabitur? Beda, qui huius libri plurima in suos de Natu. rer. & ratione tēporū trāstulit. c. 9. libri de ratione tēp. prioris editionis, ita scribit. Annus magnus est, dū omnia sidera, certis cursib. exactis, ad locum suum reuertuntur, quem sexcentis annis solarib. Iosephus dicit impleri. Item lib. de Natura rer. posterioris edit. cap. 35. Annus magnus est, cū omnia simul errantia sidera ad sua quæque loca, quæ simul habuere, reuertuntur. De quo Iosephus in primo antiquitatum libro, cū longæuitatem primorum hominum describeret, ita meminit: Nullus autem ad vitam modernam, & annorum breuitatem, quib. nunc viuimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa, quæ de illis sunt dicta: & ed quod nunc vita tanto non ducatur tempore, credat, neq. illos ad vitæ illius longitudinē peruenisse. Illi namque, cū essent religiosi, & ab ipso Deo facti, cumque eis pabula opportuniora ad maius tempus existerent præparata, tantorū annorum curricula ritè viuebant: deinde propter virtutes, & gloriosas utilitates, quasi iugiter perscrutabantur, id est, Astrologiam, & Geometricam, Deus eis amplius viuendi spatium condonauit; quæ nunc haud ediscere potuissent, nisi sexcentis uiuerent annis, per tot enim annorum curricula, magnus annus impletur. Varietatem autem hanc peperit anceps lectori scriptura huiusmodi: VIC. à qua vel vicesimo, vel sexcentesimo cuius promptum facere. Non est autem hic annus ille magnus verè vertens Platonius, de quo Cicero in Somn. Scip. in illo enim sidera omnino omnia, in hoc vero errantia tantum ad loca, vnde profecta sunt, simul reuertuntur. Aque hunc etiam annum magnum definit lib. 5. Etymolog. Qui fit omnib. planetis in eundem locum recurrentib. post annos solstitiales plurimos. Et Balbus apud Ciceronem lib. 2. de natura Deor. Quarum ex disparib. motionib. magnum annum Mathematici nominauerunt. Qui tunc efficitur, cū Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se cōparationem, confectis omnium spatijs, est facta conuersio. Quod autem antiquorum nomine vnum Iosephum intellexerit Isidorus, more suo fecit. Sed ne longius abeamus, eodem modo cap. 4. precedenti, de Hygino dixit. Mensem autem antiqui definierunt, quandiu Luna Zodiacum circulum perducitur.

^f Solstitialis annus. Verba sunt Ambrosij lib. 4. cap. 5.

^g Annus Iubilæus. De quo *Leuit. 25.*

^h Olympias. Olympias quarto anno exacto, quinto inito, agebatur: Lustrum quinto expleto condebatur. Quare quinquennes Olympiadas, & quinquennia lustra apud auctores reperiri nihil mirum. *Vid. 5. Etymolog. cap. 36.*

ⁱ Indictiones Romani inuenerunt. Quar. initia & causas alijs retulere, qui de emend. temporum scripserunt.

^k Dicta autem Æra. *Ead. lib. 5. Etymolog.*

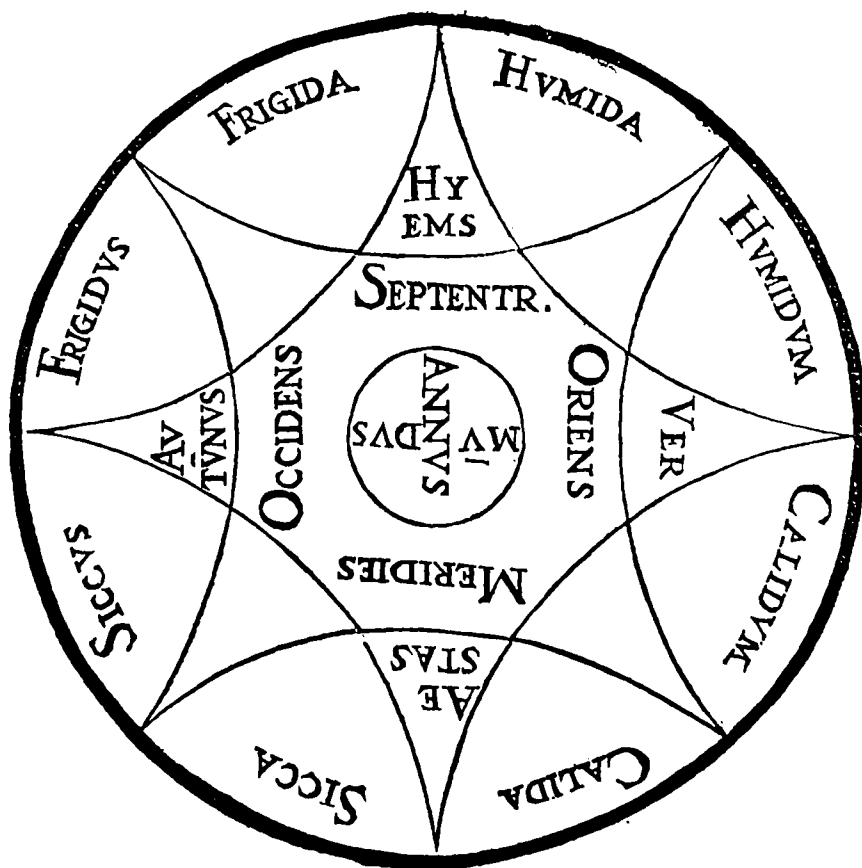
De Temporibus. Cap. VII.

Sicut ait Ambrosius, Tempora sunt vices mutationum, in quibus Sol certa cursus sui dimensione anni orbem diffusa varietate distinguit. Tempora autem motus siderum

D E N A T. R E R.

rum sunt. Vnde & Deus, cum hæc institueret, dixit. Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos, id est, in aliquo mutabili motu: cuius aliud prius, aliud posterius præterit, eò quod simul esse non possint. Tempus iuxta ^b Hebræos integer annus est, secundum illud in Daniele: Tempus & tempora & dimidium temporis. Per tempus, annum significat, per tempora, duos, & per dimidium, menses sex. Iuxta Latinos autem unius anni quattuor tempora adscribuntur, hyemis, veris, æstatis, atque autumnus. Hyems est, cum Sol in meridianis partibus immoratur, tunc enim Sol longius abest, terraque rigescit gelu atque stringitur, & prolixiora sunt spatia noctis, quam diei. Hinc causa oritur, ut hybernis flatibus nimia vis niuium pluuiarumque fundatur. Ver est, cum Sol ex meridianis decedens partibus super terram redit, & noctis ac diei exæquat tempora, & temperiem aëris reducit, atque fouens omnia repetendos cogit in partus, ut terra germinet, ac resoluta sulcis semina reuiuiscant, atque omnium generum, quæ in terris vel aquis sunt, annuis fœtibus successio propagetur. Æstas est, cum Sol in Se-

A p̄tentionem se subrigit & spatia producit, noctes verò arctat & stringit, que quo magis vsu assiduo aëri huic collatur atque miscetur, eo amplius aërem ipsum vaporat, & humore exsiccato terra fatiscit in puluerem, & adulescere facit semina, & tanquam succos virides maturescere cogit poma sylvarum. Tunc, quia & Sol æstiuus flagrat ardoribus, minores umbras facit in meridiano: quoniam ex alto hunc illuminat locum. Autumnus est, dum rursus Sol à summo cæli descendens, infrigit æstiuam magnitudinem, & paulisper relaxato ac deposito calore præstat temperiem, sequente tempestate ventorum & turbine procellarum, & vi fulminum tonitruumque sonantium. Quoniam certis distinctionibus vicissitudines temporum iuxta priorum definitiones perstrinximus: nunc qualiter eadem tempora naturalibus circulis sibi inuicem colligantur, expediamus. Ver quippe constat ex humore & igne: Æstas ex igne & siccitate: Autumnus ex siccitate & frigore: Hyems ex frigore & humore. Vnde etiam sunt tempora commotionis temperamenti dicta. Cuius communionis hæc est figura.

Quorum ^c temporum hæc sunt principia. Ver exoritur octauo Calendas Martias,

permanens dies nonaginta unum. Æstas incipit nono Calendas Iunias, dies nonaginta unum.

Humanus sumit principium decimo Calendas Septembris, dies xciiij. Hyems incipit septimo Calendas Decembris, dies xc. Unde sunt anni dies cccxlv. Hæc itaque secundum naturalem temporum differentiam. Ceterum iuxta allegoriã, Hyems, temporalis intelligitur tribulatio, quando tempestates & turbines seculi incumbunt. Æstas est, fidei persecutio, quã doctrina perfidiæ ariditate siccat. Ver autẽ, novitas est fidei, siue pax, quando post hyemis tribulationem, tranquillitas Ecclesiæ redditur, quando menses novorum, id est, Pascha agni celebratur quando terra floribus, id est, Ecclesia sanctorum cœtibus decoratur. Annus itaque ambitu Solis & mensium explicatur. Tempora mutationũ vicibus euoluuntur. Mensis Lunæ incremento senioq; conficitur. Hebdomada septenario dierum numero terminatur. Dies & nox recursantium luminum, ac tenebrarum alternis vicibus reparantur. Hora motibus quibusdã & momentis expletur.

- a Sicut ait Ambrosius. Cuius sunt huius capitis pleraque lib. 4. cap. 5.
- b Iuxta Hebræos integer annus. Ita quidem apud Davielem loco curato. Alias Hebræis idem significat tempus quod reliquis gentibus.
- c Quorum temporũ hæc sunt principia. vulgus ternos menses singulis anni temporibus assignat. Astrologi ex Zodiaci signis astatem, & hyemem à solstitio & bruma: ver & autumnum ab æquinoctiis auspiciantur. Medici temperi rationem solam ducentes, duplo fere maiora hyemem, & astatem, quam ver & autumnum faciunt. His enim ver æquinoctio incipit, Aprilis propè finem desinit: autumnus nondum exacto Augusto incipit, Nouembris initio fermè terminatur. Isidoro alia ratio placuit. Nam æquinoctiis, solstitioque, & bruma singulos menses præponens, anni tempora distinguit, quæ tamen ratio Bedæ non probata est lib. de Natur. ver. 2. ed. cap. 34.

*De Solstitio, et Æquinoctio.
Cap. VIII.*

Solstitia duo sunt. Primum a hyemale octavo Calendas Ianuarij, quo b Sol stat, & crescunt dies. c Alterum æstivum, octavo Calendas Iulias, quo Sol stat, & crescunt noctes. His contraria duo æquinoctia sunt: Vnum d vernale, octavo Calendas Aprilis, quo dies crescunt: Alterũ autumnale, octavo Calendas Octobris, quo dies imminuuntur. Solstitium autem dicitur, quasi Solis statio. Æquinoctium verò, quod tunc dies & nox in æquitatem horarum duodenarum

A reuertantur, coæquatis spatijs suis. Solstitiũ autem æstivũ idẽ lampas dicitur, eò quòd ex eo die lampas Solis claritatem maiorem accipiat, caloremq; nimium aduentu æstatis infundat.

- a Hyemale viij. Calend. Ianuar. Nunc ex Calendario Gregoriano xj. Calen. Ianuar.
- b Quo Sol stat. Non quod Sol vnquam stet, sed quod sistat cursum non ulterius descendens, sed regrediens. Quod idem de æstivo (quod solum solstitium appellarant antiquiores) intelligendum. Neque enim ulterius Sol ascendit.
- c Alterum æstivum viij. Calend. Iul. Nunc xj. Calen. Iul.
- d Vernale viij. Calend. April. Nunc xiiij. Calend. April. Autumnale verò Calen. Octob.

De Mundo. Cap. IX.

Mundus, est vniuersitas omnis, quæ constat ex celo & terra. De quo Apostolus Paulus ait: Præterit enim figura huius mundi. Secundum mysticum autem sensum, mundus competenter homo significatur: a quia sicut ille ex quattuor concretus est elementis: ita & ipse constat quattuor humoribus vno temperamento commixtis. Unde & veteres hominem in communionem fabricæ mundi constituerunt. Siquidẽ C Græce mundus κόσμος, homo autem μικρόκοσμος, id est, minor mundus est appellatus: licet & per mundum nonnunquam scriptura peccatores insinuet: de quibus dictum est: Et mundus eum non cognouit. Formatio mundi ita demonstratur. b Nam quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam: ita declinatur in australem. Caput autem, & quasi facies, Orientalis regio, vltima pars Septentrionalis. Nam partes eius quattuor sunt. Prima pars mundi est Orientis. Secunda Meridiana. Tertia Occidentis. Vltima verò & extrema Septentrionalis. De qua Lucanus.

D Sic mundi pars ima iacet, quã Zona niualis Perpetuæque premunt hyemes.

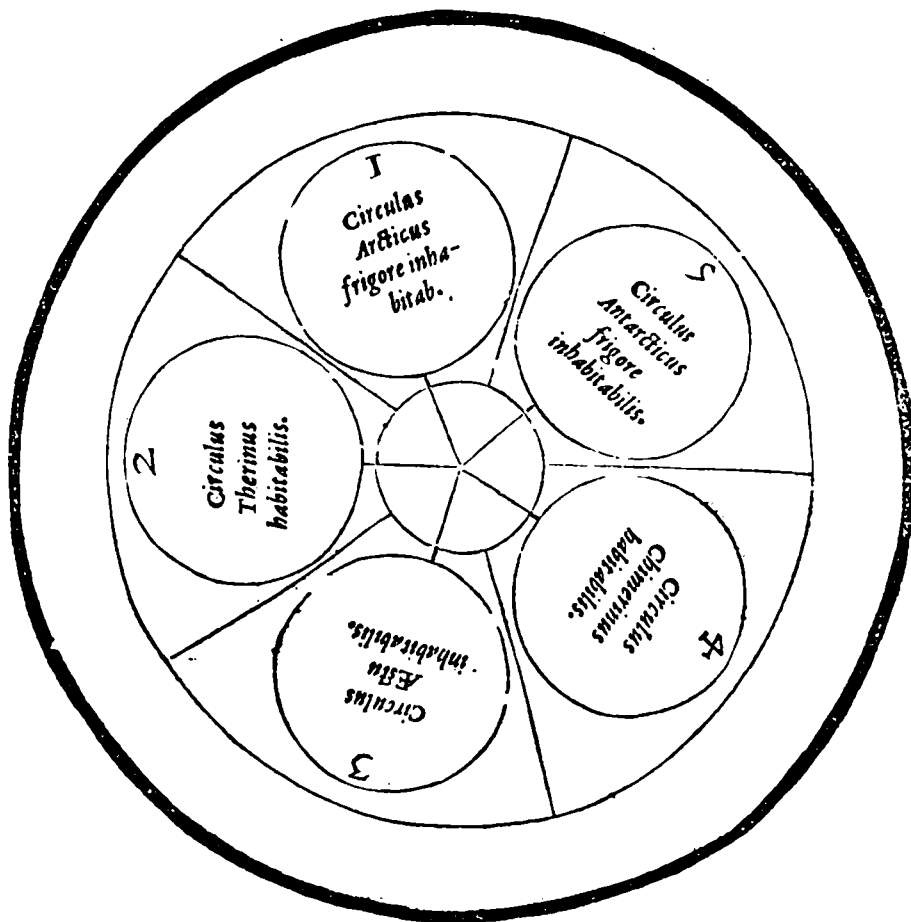
- a Quia sicut ille ex quattuor elem. Hac magis expoliuit lib. 1. Sentent. cap. 11.
- b Nam quemadmodum erigitur mundus. Virgil. 1. Geor. Mundus vt ad Scythiam Riphæaq; arduus arces, Confurgit, premitur Libyæ deuexus in Austros.

De Quinque circulis. Cap. X.

I N definitione autem mundi circulos aiunt Philosophi quinque, quos Græci a Zonas vocant, in quibus diuiditur orbis terræ. Has Virgi-

Virgilius in Georgicis ostendit, dicēs: Quinque tenent cælum Zonæ. Sed fingamus eas in modū dexterę nostrę, vt pollex sit circulus, Arcticus, frigore inhabitabilis. Secundus circulus, Therinus, temperatus habitabilis. Medius circulus, Hæmerinus, torridus inhabitabilis, Quartus circulus, Chimerinus, temperatus habitabilis. Quintus circulus, Antarcticus, frigidus inhabitabilis. Horum primus

A Septentrionalis est, Secundus solstitialis, Tertius Æquinoctialis, Quartus Hyemalis, Quintus Australis. De quibus Varro dixit. At quinq. ætherius Zonis accingitur orbis; Ac vastant imas hyemes, mediamq. calores: Sic terrę extremas inter mediãq. coluntur. ^b Quã Solis valido nõquã rota ferueat igne. Quorum circulorum diuisiones talis distinguit figura.

c Sed ideo æquinoctialis circulus inhabitabilis est: quia Sol per medium cælum currēs nimium istis locis facit feruorem: ita vt nec fruges ibi nascantur propter exustam terram, nec homines propter nimium ardorē habitare permittantur. ^d At contra Septentrionalis & Australis, circuli sibi coniuncti, idcirco non habitantur: quia à cursu Solis longè positi sunt, nimioque cæli rigore ventorumque gelidis flatibus contabescunt. Solstitialis verò circulus, qui in Oriente inter Septentrionalem & æstiuum est collocatus, & iste qui in Occidente inter Æstiuum & Australem est positus, ideo temperati sunt, quod ex vno circulo rigorem, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius: Has inter, mediamq. duæ mortalibus agris Munere concessę diuüm.

B Sed qui proximi sunt æstiuo circulo, ipsi sūt Æthiopes nimio calore perusti.

^a Quas Græci Zonas vocant. Quas Græci parallelos, id est, Zonas vocant. Libri omnes. Mendose, vt apparet ex 3. Etymolog. cap. 43. & lib. 13. cap. 6. vbi cum bis eadem repetantur, tamen hæc duæ voces. Parallelos, id est, non leguntur. Eas quisquis addidit parum Græcam vocem existimauit Zonam, legeratque apud Plinium lib. 6. cap. 33. Plura sunt segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauerunt, Græci παραλλήλους.

^b Quã Solis valido nunquam rota ferueat igni. Ex ijs qui fragmenta Poetarum edidit. Veterū tamen libror. scripturas referemus, si quis forte melius conijciat. Quam Solis valido nunquam vt auffera à igne. Ouet. Quã Solis valido nunquam aut auffera igne. Toletan. Malacitan. & Valen. Quam Solis valido nunquam vis auxerat igne. Impress. vnde quis forte fecerit. Quas Solis valido nunquam vis visserit igne. vel, Quã Solis validos nunquam vis afferat ignes. Nam illud auxerat ex a7 Ferat duob. digamms scripto confectū putamus vel.

Vel etiam. Quas solis valido nunquam vis afflet ab igni.

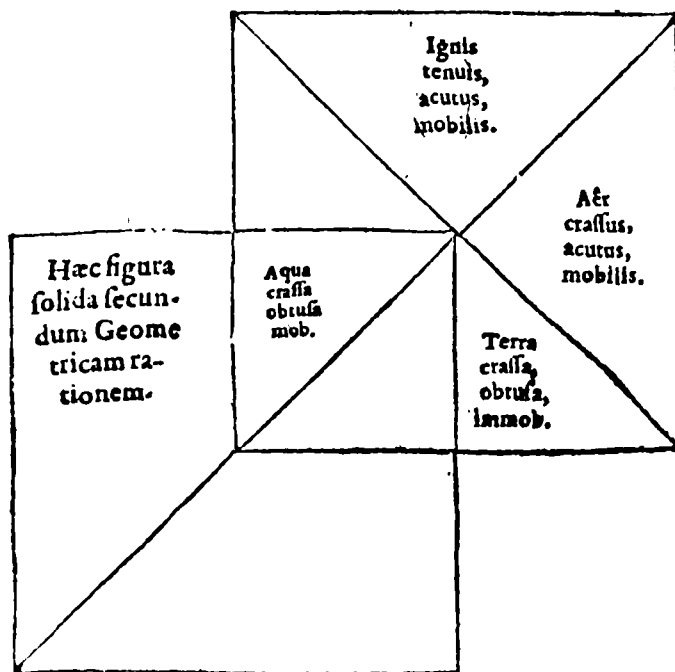
^e Sed æquinoctialis circulus inhabitabilis. Primus *quicquid habitatiōni commodissimum dixit, quod reapse compertum est.*

^d At contra Septentrionalis & Australis circuli sibi coniuncti. *Sibi, id est, æquinoctiali coniuncti, & proximi. Alioquin inter se longè distantes.*

De partibus mundi. Cap. XI.

Partes mūdi quattuor sūt: Ignis, aër, aqua, terra. Quarū hęc est natura. Ignis, tenuis

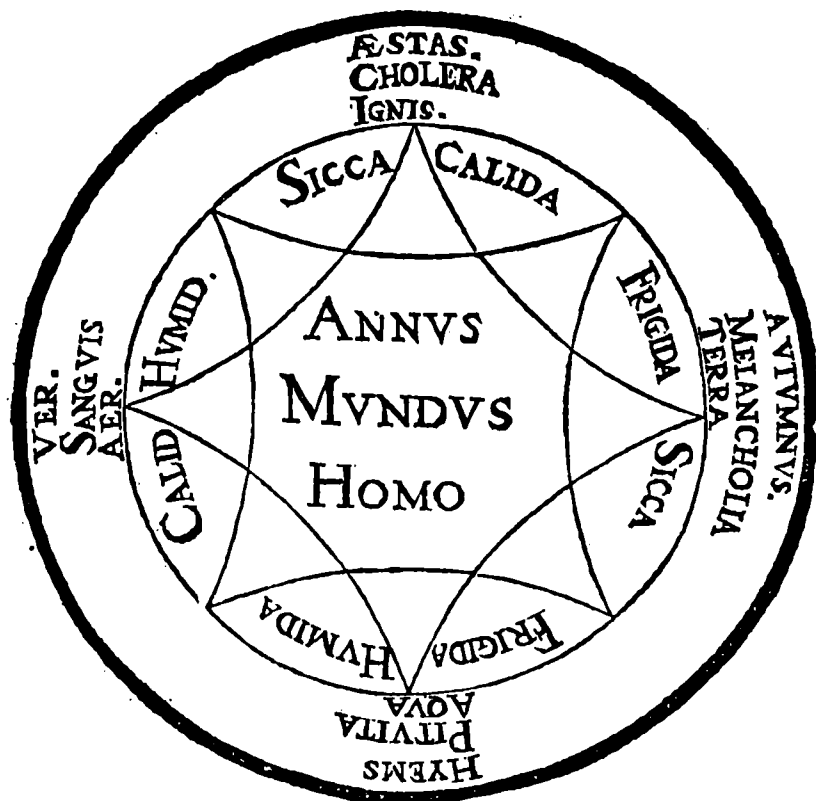
acutus & mobilis; Aër, mobilis acutus & crassus: Aqua, crassa obtusa & mobilis, Terra, crassa obtusa immobilis. Quæ etiā sibi ita commiscentur. Terra quidem crassa obtusa & immobilis, cum aquæ crassitudine & obtusitate colligatur. Deinde aqua aëri crassitudine & mobilitate coniungitur. Rursus aër igni communionē acuti & mobilis colligatur. Terra autem & ignis à se separantur, sed à duobus medijs aqua & aëre iunguntur. Hęc itaque ne confusa minus intelligatur, subiecta expressi pictura.

Cæterum ^a sanctus Ambrosius eadem elementa per qualitates, quibus sibi inuicē quadam naturæ communionē commiscuntur, ita his verbis distinguit: Terra, inquit, arida & frigida est: aqua frigida atque humida: aër calidus atque humidus: ignis calidus atque siccus. Per has enim ^b iugabiles qualitates sic sibi singula commiscuntur. Terra enim, cum sit arida & frigida, coniungitur aquæ per cognationem qualitatis frigidæ. Rursus aqua aëri per humorem: quia humidus est aër. Aqua verò quasi quibusdam duobus brachijs frigoris atque humoris, altero terram, altero aërem videtur complecti: frigido quidem terram,

^B aërem humido. Ipse quoque aër medius inter duo compugnantiā per naturam, hoc est, inter aquam & ignem, vtrumque illud elementum sibi conciliat: quia aquæ humore, & igni calore coniungitur. Ignis quoque, cum sit calidus & siccus, calore aëri annectitur, siccitate autem in communionem terræ sociatur, atque ita sibi per hunc circuitum, quasi per ^c quendam chorū concordī societate conueniunt. Vnde & Græcè ^d *συνχρημα* dicuntur, quæ Latine elementa vocantur, eò quòd sibi conueniunt & concinunt. Quorum distinctam communionem subiecti circuli figura declarat.

Cæte-

- Cæterum S. Ambrosius. *Lib. 3. cap. 4.*
- Iugabiles qualitates. *Ita Ouer. Iugales reliqui & Ambros.*
- Per quendam chorum concordie societate conueniunt. Per quendam chorum concordie societatisque. *Ambrosius.*
- Vnde & Græcè $\zeta\omicron\iota\chi\eta\alpha$ Mendose libri omnes $\kappa\omicron\iota\upsilon\delta$. Nam, præterquam quod apud Ambrosiū & Basiliū $\zeta\omicron\iota\chi\eta\alpha$, etiam 13. *Etymolog. cap. 3.* Græci autem elementa $\zeta\omicron\iota\chi\eta\alpha$ nuncupant, eo quod sibi societatis concordia, & communiōe quadam conueniant.

De Calo. Cap. XII.

CÆlum spiritualiter Ecclesia est, quæ in huius vitæ nocte Sanctorum virtutibus, quasi claritate siderum, fulget. Pluraliter autem cæli nomine Sancti omnes vel Angeli intelliguntur. Siquidem per cælos etiam Prophetas & Apostolos accipere debemus. De quibus scriptum est: Cæli enarrant gloriam Dei: utique quod ipsi aduentum & mortem, ipsi quoque resurrectionem Christi, & gloriam mundo annuntiauerunt. De cæli autem nomine sic dicit Sanctus^a Ambrosius in libris, quos scripsit de creatione mundi: Cælum Græco vocabulo $\zeta\omicron\iota\chi\eta\alpha$ dicitur: apud Latinos autem propterea cælū appellatur, quia impressa stellarum lumina, veluti signa, habens, tanquā cælatum dicitur, sicut argentum, quod signis eminentibus

A resulget, cælatum vocatur. ^b Huius enim esse subtilem naturam etiam scriptura demonstrat, dicens, quod firmavit cælum sicut fumum.

Partes autem eius: ^c Chous, Axis, Cardines, Conuexa, Poli, Sidera. Chous, quod cælū continet. Vnde Ennius: Vix solū comple-re choū terrorib. cæli. Axis, linea recta, quæ per mediam pilā sphæræ tendit. Cardines, extremæ axis partes sunt. Conuexa, extrema cæli. ^d Poli, ex cælestibus circulis cacumina, quibus maximè sphæra nititur: quorum alter ad Aquilonem spectans Boreus, alter terræ oppositus Austronotus dicitur est. Cælum autem ab Oriente ad Occidentem, semel in die & nocte verti sapientes existimant. Hoc autem rotundum volubile atque ^e ardens esse dixerunt. Cuius sphæram super aquas esse putauerunt, ut in ipsis voluatur, eiusque ^f incendium temperet. ^g Sphæram autē confirmat, nec principium habere, nec terminum, pro eo quod rotunditate sui, quasi circulus, vnde incipiat, vel ubi desinat, facile non comprehendatur. Æqualiter enim ex omni parte fertur esse collecta, & omnia similiter respiciens, atque à centro terræ æquis spatijs distincta: ipsaque sui æqualitate ita stabilis, ut eam in nullam partem declinare vndique æqualitas collecta permittat, ac nullo fulcimento

GG subuc

subiecta sustentetur. Cuius perfectionem sphaera vel circuli multis argumentationibus tractans, rationabile Plato fabricatoris mundi opus insinuat. Primum, quod ex vna linea constat. Secundum, quod sine initio est, & sine fine. Tertium, quod a puncto efficitur. Denique quod motum ex se habeat. Deinde quod careat ^h iudicio angulorum, & quod ⁱ in se ceteras figuras omnes includat, & quod motum inerrabilem habeat: siquidem sex alij motus errabiles sunt, ante, a tergo, dextra, laevaque, sursum, deorsum. Postremo, & quod necessitate efficiatur, ut haec linea ultra circulum duci non possit.

Duo sunt autem, ut diximus, Poli, quibus caelum voluitur, Boreus, quem Aquilonium vocamus. Hic Arcti, id est Septentriones, qui nobis semper apparent. Cui contrarius est Notius, qui Australis dicitur. Hic est, qui terra, ut ait Cicero, tegitur, & ἀφάνης a Graecis nominatur. ^k Tanta autem Polus celeritate ferri dicitur, ut nisi aduersus eius precipitem cursum astra currant, mundi ruinam faciant. Fertur enim eius praecipua volubilitas cursu siderum temperari. Vnde Lucanus: Sideribus quae sola fugam moderatur olympi, Occurruntque Polo, diuersa potentia prima Mundi lege data est.

^a Ambrosius in libris --- caelatum vocatur. Lib. 2. cap. 4.

^b Huius enim esse subtilem --- sicut fumum. Lib. 1. cap. 6 sunt verba Isidori, cap. 5. ex lxx. interpret. ὄτι ἄφαντος ὡς καπνὸς εἰς ἕρποντι.

^c Couus, vel Couus, vel Cohus. Varro lib. 4. Sub iugo medio Couum, quod bura extrema addita oppilatur, vocatur Couum a Couo. Festus, Cohum, solum, quo temo buris cum iugo conligatur, a cohibendo dictum. Cohum Poetae caelum dixerunt a Chao, ex quo putabant caelum esse formatum. Ego a cohibendo hoc quoque ductum arbitror. Quod etiam luisse videtur Isidorus, dicens. Cohum, quod caelum continet.

^d Poli ex caelestibus circulis cacumina --- dictus est. Hyginus lib. 1. Huius autem (de axe loquens) cacumina, quibus maxime sphaera nititur, Poli appellantur, quorum alter ad Aquilonem spectans, Boreus: alter adpositus Austro Notius est dictus. Nihil tamen in Isidoro mutauimus. Nam & Australem, & Notium, & Austronotum, vel Austronotium hunc polum dici constat. Terra vero oppositum dixit Isidorus, quod obiectu terra (ut ait Arati interpres) a nobis non videatur. Vid. lib. 3. Etymol. & lib. 13.

^e Atque ardens esse dixerunt. In his fuit etiam Plato, qui calum, astraque ignea esse scripsit. Sed (ut interpretatur Galenus) non hoc igne qui vrendi vim habeat, sed alio, qui luminis tantum sit particeps. Antiquorum rationem refutauit Aristoteles: ita tamen, ut Basilio, & Ambrosio, (quos hic no-

ster auctores habet) suam ipse probare non potuerit.

^f Eius incendiū temperent. Idem cap. seq. ex Ambr.

^g Sphaeram autem confirmant. Hygini lib. 1. initio.

^h Quod careat iudicio angulorum. Ita o. l. Fortē incisione angulorum. Cicero. Nihil incisum angulis.

ⁱ Quod in se ceteras. In se stellarū. Lib. o. Mendosē.

^k Tanta autem polus celeritate, &c. Eadem lib. 3. Etymolog. cap. 34.

De septem planetis cali, & eorum conuersionibus. Cap. XIII.

Ambrosius ^a sanctus, in libro Hexaemero sic loquitur, dicens: Legimus in Dauid: Laudate eum caeli caelorum. Vtrum enim vnum sit caelum an plures, contentio est, dum aliqui multos esse asserunt: alij autem, praeter vnum, alios esse negant. Philosophi autem mundi septem caelos, id est, planetarum globos, consono motu introduxerunt. Quorum orbibus connexa memorant omnia, quod sibi nexos & velut insertos versari retro, & contrario ceteris motu ferri arbitrantur. Siquidem in Ecclesiasticis libris & caeli caelorum leguntur, & Apostolus Paulus vsque ad tertium caelum fuisse se intelligit raptum. Sed de numero eorum nihil sibi praesumat humana temeritas. Fecit autem eos Deus non informes, vel confusos, sed ratione quadam ordine suo distinctos. Nam superioris circuli caelum proprio discretum termino, & aequalibus vndique spatijs collectum ostendit, atque in eo virtutes spiritualium, creaturarum constituit. ^b Cuius quidem caeli naturam artifex mundi Deus aquis temperauit, ne conflagratio superioris ignis inferiora elementa succenderet. Dehinc circulum inferioris caeli, non vniformi sed multiplici motu solidauit, nuncupans eum firmamentum propter sustentationem superiorum aquarum.

^a Ambrosius in lib. Hexaem. cap. 2. lib. 2.

^b Cuius quidem caeli naturam Deus aquis temperauit. Ibid. cap. 3.

De aquis, quae super calos sunt. Cap. XIII.

Haec est Ambrosij sententia: Aquas super caelos sapientes mundi huius aiunt esse non posse, dicentes, igneam esse caelum, non posse concordari cum eo naturam aquarum. Addunt

Addunt quoque, dicentes rotundum ac volubilem atque ardentem esse orbem cæli, & in illo volubili circuitu aquas stare nequaquam posse. Nam necesse est, vt defluant & labantur, cum de superioribus ad inferiora orbis ille detorquetur, ac per hoc nequaquam eas stare posse aiunt, quòd axis cæli concito se motu torquens eas voluendo effunderet. Sed, vt tandem insanire desinant, atque confusi agnoscant: quia qui potuit cuncta creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in cælo. Nam cum & ipsi dicant volui orbem stellis ardentibus refulgentem, nonne diuina prouidentia necessariò prospexit, vt ^b inter orbem cæli redundarent aquæ, quæ illa feruentis axis incendia temperarent?

- ^a Hæc est Ambrosij sententia. *Lib. 2. cap. 3.*
^b Vt inter orbem cæli: & supra orbem, addit Ambrosius.

De natura Solis. Cap. XV.

HÆc ^a sunt verba Ambrosij in libro Hexæmerò. Solem, inquit, Philosophi negant calidæ esse naturæ, eò quòd albus sit, non rubicundus aut rutilus in speciè ignis, & ideo quòd nec ignitus natura sit. Si quid habet caloris, ferunt præ nimio motu conuersionis accidere. Quod ideo dicendū putant, vt nihil videatur humoris consumere: quia calorem, quo humor vel minuitur, vel plerumque exhauritur, non habet naturalem. Sed nihil agunt, cum ista proponunt: quia nihil interest, vtrum ex natura calorem quis habeat, an ex passione, vel ex alia causa. ^b Nos autem credimus eum sicut habere virtutem illuminandi, ita etiam vaporandi. ^c Igneus est enim Sol: ignis autem & illuminat & exurit. Quidam autem dicunt Solis igne aqua nutriri, & ex contrario elemento virtutem luminis, & vaporis accipere: vnde frequenter Solem videamus madidum atque rorantem: ^d in quo euidens dat indicium, quòd elementum aquarum ad temperiem sui sumpserit. Hoc quantum ad naturam eius pertinet. At verò iuxta spiritualem intelligentiam, Sol, Christus est, sicut in Malachia scriptum est: Vobis autem credentibus iustitiæ Sol orietur, & sanitas in pinnis eius. Merito autem Christus Sol intelligitur dictus: quia ortus occidit, secundum carnem, & secundum spiritum de occasu rursus exortus. Item Sol illuminat & exurit, &

A opaco tempore confouet sanos, febricitantes verò flagrantia geminati caloris incendit: ita & Christus credentes fidei spiritu vegetate illuminat, negantes se æterni ignis ardore torrebit.

- ^a Hæc sunt verba Ambrosij. vel ex alia causa. *Lib. 2. cap. 3.*
^b Nos autem credimus eum sicut habere virtutem exurit. *Eiusd. lib. 4. cap. 3.*
^c Igneus est enim Sol --- rorantem. *Arati interpres.* Sol interea, dum igneus sit, præ nimio motu conuersionis suæ amplius incalescit. Cuius ignem dicunt Philosophi aqua nutriri, & è contrario elemento virtutem luminis, & caloris accipere, vnde videmus eum sapius madidum, atque rorantem.
^d In quo euidens --- sumpserit. *Verba sunt Ambrosij loco citato.*

*De quantitate Solis & Luna.
 Cap. XVI.*

Rursus ^a in eodem opere Doctor idem ita testatur: Solis radius nulli propior, nulli longinquior est. Similiter & Lunæ globus æqualis est omnibus. Similis Sol est, & Indis, & Britannis, eodem momento ab vtrifque videtur, cum oritur, nec cum vergit in occasum minor apparet Orientalibus: nec Occidentalibus, cum oritur, inferior, quam Orientalibus æstimatur. Quantum distat, inquit, Oriens ab Occasu, tantum hoc sibi inuicem distat. Sed Sol à nullo distat, nulli præsentior, nullique remotior est. Neque moueat quenquam, quod tanquam cubitalis in orbe suo videtur, cum oritur: sed considerare oportet, quantum intersit spatij inter Solem & terram, quod aspectus nostri infirmitas, & quædam ægritudo vix valet intendere. Hunc ^b autem ampliorem aliquot partibus quam terram esse sapientes describunt. ^c Lunam minorem esse dicunt, quam Solis: omnia enim quæ proxima sunt nobis, maiora videntur: longinquitate autem locorum, visus languescit. Lunam ergo videmus prope nos esse, nec eam maiorem aspectui nostro, quam Solem. Ideoque, cum Sol longè superior sit à Luna, tamen nobis maior videtur: iam, si prope nos accesserit, multò maiorem futurum.

- ^a Rursus in eod. op. Doctor idem. *Lib. 4. cap. 6.*
^b Hunc autem ampliorem, quam terram. *Officium maiorem terra, ait Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 20. vid. Plutarch. lib. 2. de placit. Philos.*

^c Lunam minorem --- maiorem futurum. *Verba sunt Hygini, lib. 4. cap. de Luna. Sed corrigendus ex Isidoro Hyginus.*

Decursu Solis. Cap. XVII.

Dicunt ^a antiqui, Aratus & Hyginus, Solem per seipsum moueri, non cum mundo verti vno loco manentem. Nam si fixus maneret, necesse erat eodem loco occidere & exoriri, à quo pridie fuerat exortus: quemadmodum cætera siderum signa oriuntur & occidunt. Præterea, si ita esset, consequens erat dies & noctes omnes esse æquales, & quàm spatiosus hodiernus dies esset, tam longus semper esset futurus. Nox quoque similiratione semper æqualis permaneret, sed quoniam inæquales dies aspiciamus, & Solem alio loco cras occasurum, alio occidisse hesternum videamus, ideo ^b qui diuersis locis occidit & exoritur, putant eum Philosophi nequaquam cum mundo fixum volui, sed ipsum per se moueri. Qui postquã ardentem rotam Oceano tinxerit, per incognitas nobis vias ad locum, vnde exierat, regreditur, expletoque noctis circulo rursus de loco suo festinus erumpit: obliqua enim, & fracta linea per Austrum pergat ad Boream, & ita ad Orientem reuertitur. Hyemis autem tempore per plagam meridianam currit. Æstate verò Septentrioni vicinus est. Sed quando per Austrum currit, vicinior terræ est: quando verò iuxta Septentrionem, sublimis attollitur. ^c Cui ideo Deus diuersa cursus constituit loca & tempora, ne dum semper in iisdem moraretur locis, quotidiano ea vapore cõsumeret. Sed, vt ^d Clemens ait, diuersos accipit cursus, quibus aëris temperies pro ratione temporum dispensetur, & ordo vicissitudinum permutationumque seruetur. Nam dum ad superiora conscenderit, ver temperat: vbi autem ad summum cælum venerit, æstiuos accendit calores. Descendens rursus, autumnis temperiem reddit: vbi verò ad inferiorem redierit circulum, ex glaciale compage cæli, rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit. Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit: ex ipso menses & anni numerantur: ex ipso vicissitudines temporum fiunt, & cum sit iste minister bonus genitus ad vicissitudines temporum moderandas, tamen vbi secundum voluntatem Dei correptio mortalibus datur, incandescit acrius, & vrit mū-

Adum vehementioribus flammis, & perturbatur aër, & plaga hominum, & corruptio terris iniicitur, & lues animantibus, & pestilens per omnia mortalibus annus inducitur. Quòd autem Sol Oriens per Austrum, id est, meridianum, iter habet, & decursa Australi parte inuisibilis vadit in locum suum rediens, ad instar quippe Ecclesiæ fabricatus est hic mundus, in quo Dominus Iesus Christus Sol æternus partem suam percurrit, vnde & Meridianum vocant. Aquiloni verò, id est, aduersæ parti non oritur, sicut iudicium, cum in iudicio venerit, dicent: Iustitiæ lumen non illuxit nobis, & Sol non est ortus nobis. Timoribus autem dominum oritur Sol iustitiæ, & sanitas in pinnis eius, sicut scriptum est. Malis verò meridie nox est, sicut legitur: Dum sustinent ipsi lumen, factæ sunt illis tenebræ: Dum sustinent fulgorem, in obscura nocte ambulauerunt.

^a Dicunt antiqui Aratus & Hyginus. *Arati interpretres capit. penultimo. Et Hygin. lib. 4. capite de Sole. Cuius sunt hac omnia verba: Solem per seipsum moueri, vsque ad illa, nequaquam per seipsum fixum volui sed ipsum per se moueri. Nisi quod ea, quæ illi sine curatio- ni pronuntiat; ea Isidorus ipsis tribuens veluti addubitas profert.*

^b Qui postquam ardentem tinxerit Oceano rotam. *Miram, ni hac Lucretij sunt.*

^c Cui ideo Deus --- consumeret. *Verba sunt Ambrosij, lib. 2. cap. 3.*

^d Sed vt Clemens ait, diuersos accipit cursus --- annus inducitur. *Verba sunt Clemens, lib. 8. Recognitionum.*

De lumine Luna. Cap. XVIII.

AIt ^a sanctus Augustinus in Psalmi decimi expositione. *Quæritur, inquit, vnde habet Luna lumen. Duæ tantum opiniones traduntur, sed quæ sit harum verax, dubium fertur quemquam scire posse. Alij namque dicunt proprium eam lumen habere, globique eius vnã partem esse lucifluam, aliam verò obscuram, & dum mouetur in circulo suo, eandem partem, qua lucet, paulatim ad terras conuerti, vt videri à nobis possit, & ideo prius quasi corniculato lumine fulget. Nam & si formes pilam ex parte media candidam, ex parte obscuram, tunc eam partem, quæ obscura est, si coram oculis habeas, nihil candoris aspicias: cum cœperis illam candidam partem paulatim ad oculos conuerti, primum veluti cornua candoris videbis: de hinc sensim crescet, donec tota pars candens opponatur oculis, & nihil obscurum alterius partis videat.*

videatur,quam si denuo paulatim conuerteris,incipit obscuritas apparere, & candor minui,donec iterum ad cornua redeat, ac sic totus candor ab oculis auertatur, & solaiterum obscura pars possit videri. Quod fieri dicunt,cum lumen Lunæ videtur crescere vsque ad quintamdecimam, & rursus vsque ad tricesimam minui, & redire ad cornua, donec penitus nihil in ea lucis appareat. At contra alij dicunt, Lunam non suo fulgere lumine, sed à Sole accipere lumen. Sol enim illi loco superior est. Hinc euenit,vt quando sub illo est,parte superiore luceat,inferiore verò quam habet ad terras, obscura sit. Cum vero ab illo discedere cœperit,illustretur ex ea parte quam habet ad terrâ,incipiens à cornibus. Sicque paulatim,Sole longius discedente,pars omnis subterior illuminatur,donec efficiatur quintadecima Luna. Post dimidium autem mensem cū cœperit ex alio semicirculo propinquare Soli, quantò magis superiore parte illustratur, tantò magis ab ea parte,quam terris auertit,non potest excipere radios Solis,& propterea videtur decrefcere. Illud certè manifestum est,& cuilibet aduertenti facile cognitum,quòd Luna non augeatur ad oculos nostros,nisi à Sole recedendo,neque minuat,ur,nisi ad Solem ex parte alia propinquando. Ab illo ergo accipit lumen,& cum sub illo est,semper exigua est: cum verò ab illo longius abcesserit, fit ampla,suoque ambitu plena. ^b Si enim suo lumine vteretur,neccesse erat semper eam esse æqualem, nec die xxx. exilem fieri: & si suo lumine vteretur,huius nunquam eclipsis fieret. Cæterum,quantum ad intellectum pertinet mysticum, Luna huius mundi speciem tenet: quia sicut ista menstruis completionibus deficit,ita mūdus ad conflationem temporum currens quotidianis defectibus cadit. Luna quippe elementisui varietate diuersis cursibus desinit, vt crescat: crescit,vt desinat. Sed ideò alternis vicibus commutationem sideris repræsentat,vt doceat homines ex ortu morituros,& ex morte victuros: atque ideò cum senescit, mortem corporum prodit:cum augetur, æternitatem indicat animarum. Nonnunquam verò eadem Luna etiam Ecclesia accipitur, pro eo quòd sicut ista à Sole, sic Ecclesia à Christo illuminatur. ^c Sicut enim Luna deficit atq. crescit: ita Ecclesia defectus habet & ortus. Frequenter enim defectibus suis

A creuit,& his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, & confessorū martyrio coronatur. Item sicut Luna larga est ^d roris, & dux humentium substantiarū: ita Ecclesia baptismi,& prædicationum. Et quemadmodum,Luna crescente,crescūt omnes fructus,atque ea minuente,minuuntur: nō aliter intelligimus & Ecclesiam,in cuius incremento proficimus cū ipsa. Cum verò persecutionem patitur & minuitur, & nos cū illa patimur & minuimur. ^e Item sicut septem formas habet Luna, sic tot gratias meritorū habet Ecclesia. Primā enim figurā,bicornē habet:Secūdam,sectilem:Tertiam,dimidiā ex maiore: Quartam,figuram plenā habet: Quintam,iterum dimidiam ex maiore: Sextam,iterum sectilem: Septimam,bicornem. Eodem constat numero etiam distributio charismatum,quæ per Spiritū sanctum toti Ecclesiæ conferuntur. Septima autē semis, & vicesima secunda semis, in suo orbe media est. Carteræ proportionales sunt.

^a Augustinus in pl. x. Et lib. 3. de Genes. cap. 15.
^b Si enim suo lumine vteretur --- exilem fieri. Verba sunt Hygini cap. de Luna.
^c Sicut enim Luna deficit --- coronatur. Ambrosij sunt verba lib. 4. cap. 8.
^d Larga roris. Amb. lib. 4. cap. 7.
^e Item sicut septem formas. Ead. lib. 3. Etymolog. tantidemque species assignat Luna Clemens lib. 6. Strom. ex Seleuco Mathematico. Ex quo & Isidorus ipse in mente has nos species tum hic, tum etiam in Etymolog. reformaturus. Sectilem autem, non sextilem ex veterib. libris appellamus dimidiam, vel semissem.

De Luna cursu. Cap. XIX.

L Vnam ^a per alios ortus & occasus, Hyginus ait, neccesse est moueri, non stare, idque facilius quā de Solis luce intelligitur. Quia cum à Sole accipiat lumen, & ita nobis lucere videatur, non est dubium eam moueri potius, quā stare. ^b Terris autem vicina Luna breuiori orbe conuertitur, & iter, quod Sol in diebus ccclxv. peragit, ista per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menses in Lunæ, annos autē in Solis cursu posuerūt. ^c Itaq. Luna per tricenos dies duodenis vicibus cursum perficiēs, consummat annum secundū Hebræos, aliquibus diebus adiectis: secundum Romanos, bissexto semel in quadriennio vnus diei adiectione celebrato. Cuius etiam augmentis decrementisque mira quadam prouidentie arte, omne quod gignitur, aliter

GG 3 atque

LIBROS
DEL DR.
MARCO

atque crescit. Nam ^d & defectui eius compatiuntur elementa, & processu eius quæ fuerint exinanita cumulantur, ut animantium cerebrum maritimorum, siquidem echinus, ostreaque in augmento Lunæ pleniores reperiri feruntur.

^a Lunam per alios ortus --- potius quàm stare. Verba sunt Hygini omnia, licet non continenter apud eum legantur.

^b Terris autem vicina Luna --- percurrit. Verba sunt interpretis Arati, numero dierum Luna tantùm mutata.

^c Itaque Luna per tricenos --- celebrato. Verba sunt Ambrosij lib. 4. cap. 5.

^d Nam & defectui --- feruntur. Ambrosij cap. 7.

De eclipsi Solis. Cap. XX.

Solem ^a sapientes dicunt altius currere: Lunam autem proximam esse terræ. Hęc ergo, dum deorsum ad idem signum vel lineam, qua Sol vehitur, cõuenerit, obijcit se Soli, & tenebras totius orbis efficit. Quod tantum intermenstruo contingit. Nam tunc Luna in eadem parte signi est, qua Sol vehitur, ideoque fit illi proxima, & oppositione sui obscurari ab oculis nostris lumen eius videtur: veluti si aliquis oculis manum expansam opponat, quantò magis id fecerit, eò minus illa videri poterit: quantò autem procul discesserit, eò magis illi omnia poterunt apparere. Simili itaque ratione cum ad Solis locum vel lineam Luna peruenerit, tunc proxima ei esse videtur, & radios eius ita coram oculis nostris obscurare, ut lumē non possint eijcere. Cum autem Luna ab eo loco discesserit, tunc Sol lumen eijcit & ad oculos nostros transmittit. Quapropter ita Soli obijcitur Luna, sicut Lunæ opponitur terra: quæ vtraque lumina cum ad terras non perueniunt, defecisse dicuntur. Alij autem dicunt defectum Solis fieri, ^b si foramen aëris quo Sol radios fundit aliquo spiritu contrahatur, siue obturetur. Hoc Physici & sapientes mundi dicunt. Cæterum doctores nostri mysticè huius eclipsis mysteriū in Christo dixerunt esse completum, tunc cum interrupto æterni fœderis cursu insolito, turbata ordinem suum elementa perderunt, cum sacrilegæ factum coniurationis Sol iste verus horrescens, insertis in populo Iudaico errorum tenebris, paullulum semetipsum per mortem abscondit, ac de cruce depositus, sese in sepulcro abditus obscurauit, donec tertia die augustior soli-

to huic mundo, id est, gentibus claritatis sue potentiã præsentaret: ac sicut Sol in virtute sua refulgens, tenebras operi seculi illuminaret.

^a Solem sapientes dicunt --- transmittit. Totus locus ex Hygini lib. 4. cap. de Luna.

^b Si foramen aëris, &c. Quod Anaximandro placuit. Plutarch. 2. de placit. cap. 20. & 24.

De Lunæ eclipsi. Cap. XXI.

Luna ^a non deficit, sed obumbratur, nec diminutionem sentit corporis, sed obiectu obumbrantis terræ casum patitur luminis. Hanc enim Philosophi non habere lumen proprium, sed eandem à Sole illuminari defendunt: & quia ea dimensione distat à Sole, ut per mediam terram, si quid directum traiciatur, contingere possit Solem sub terram, Lunam autem supra terram: & quia vsque ad Lunarem circulum umbra terræ extenditur, ideo euenit nonnunquã, ut Solis radij, obijciente se mole terræ vel umbra, ad eam non perueniant. Patitur autem hoc quintadecima Luna, quousque cẽtrum, atque umbram obstantis terræ exeat, videatque Solem, vel à Sole videatur. Constat ergo Lunam ex Solis radijs lumen accipere, & dum obiectu terræ Solem non aspexerit, tunc lumen amittere. ^b Nam dicunt Stoici omnem terram mōtibz claudi, quorum umbra fertur Luna subitò non apparere. Vnde Lucanus.

Iam Phœbe totū fratri cum redderet orbē, Terrarum subita percussa expalluit umbra. Figuraliter ^c autem per Lunæ defectum Ecclesiæ persecutiones intelliguntur, quando martyrum cædibus & effusione sanguinis, tanquam illo defectu & obscuracione, quasi cruentam faciem Luna ostendere videtur, ut à nomine Christiano terreantur infirmi. Sed sicut ista post defectum perspicua illustratione clarescit, adeò ut nihil detrimenti sensisse videatur: ita Ecclesia, postquam per martyrum confessionem suam pro Christo sanguinem fuderit, maiore fidei claritate refulget, atque insigniori lumine decorata semetipsam latius in toto orbe diffundit.

^a Pleraque ex eod. Hygini, cap. de Luna.

^b Nam dicunt Stoici. ita m. s. o. historici impress. Hyginus. Et si nonnulli dixerunt in Solis cursu euenire, ut cum peruenerit ad eum locum, ubi occidere dicatur: ibi montium magnitudine à nobis lumen auerti Solis, & ita noctem videri. Quod si ita sit, nimi-

nimirum eclipsim Solis verius, quam noctem dicimus.

^c Figuraliter autem. Ex Aug. in ps. x.

De cursu stellarum. Cap. XXII.

STELLÆ^a quidem cum mundo vertuntur: non, stante mundo, stellæ vagæ feruntur, exceptis his, quæ planetæ vocantur, id est, errantes, quæ vagis mouentur ordinibus. Cæteræ, quæ a planes appellantur, vno loco fixæ cum mundo voluntur. Ideo autem planetæ, id est, errantes dicuntur, quia per totum mundum vario motu discurrunt. Partibus autem diuersis inter se mouentur sidera. Nam quædam superius, quædam inferius currunt. Vnde & illa, quæ terris propinquiora sunt, quasi maiora nobis videntur, quam ea, quæ circum cælum voluunt. Longinquitate enim locorum visus languescit. Hinc accidit, vt interuallo longè inter se distantium circulorum, alia celerius, alia tardius ad cursus sui exordium reuertantur. Nam quædam sidera celerius exorta, serius occidere existimantur: quædam etiam tardius cæteris exorta, citius ad occasum perueniunt. Quædam verò pariter oriuntur, & non simul occidunt. Omnia autem suo tempore ad cursum proprium reuertuntur. Radijs autem Solis præpedita sidera, aut anomala fiunt, aut retrograda, aut stationaria. Iuxta quod & Poeta meminit, dicens:

Sol tempora diuidit æui,
Murat nocte diem, radijsque potentibus
astra,
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.

^a Stellæ quidem cum mundo vertuntur. Id probat Hyginus ibid. Vid. lib. 3. Etymol. à cap. 60. vsq. ad 70.

De positione septem stellarum errantium. Cap. XXIII.

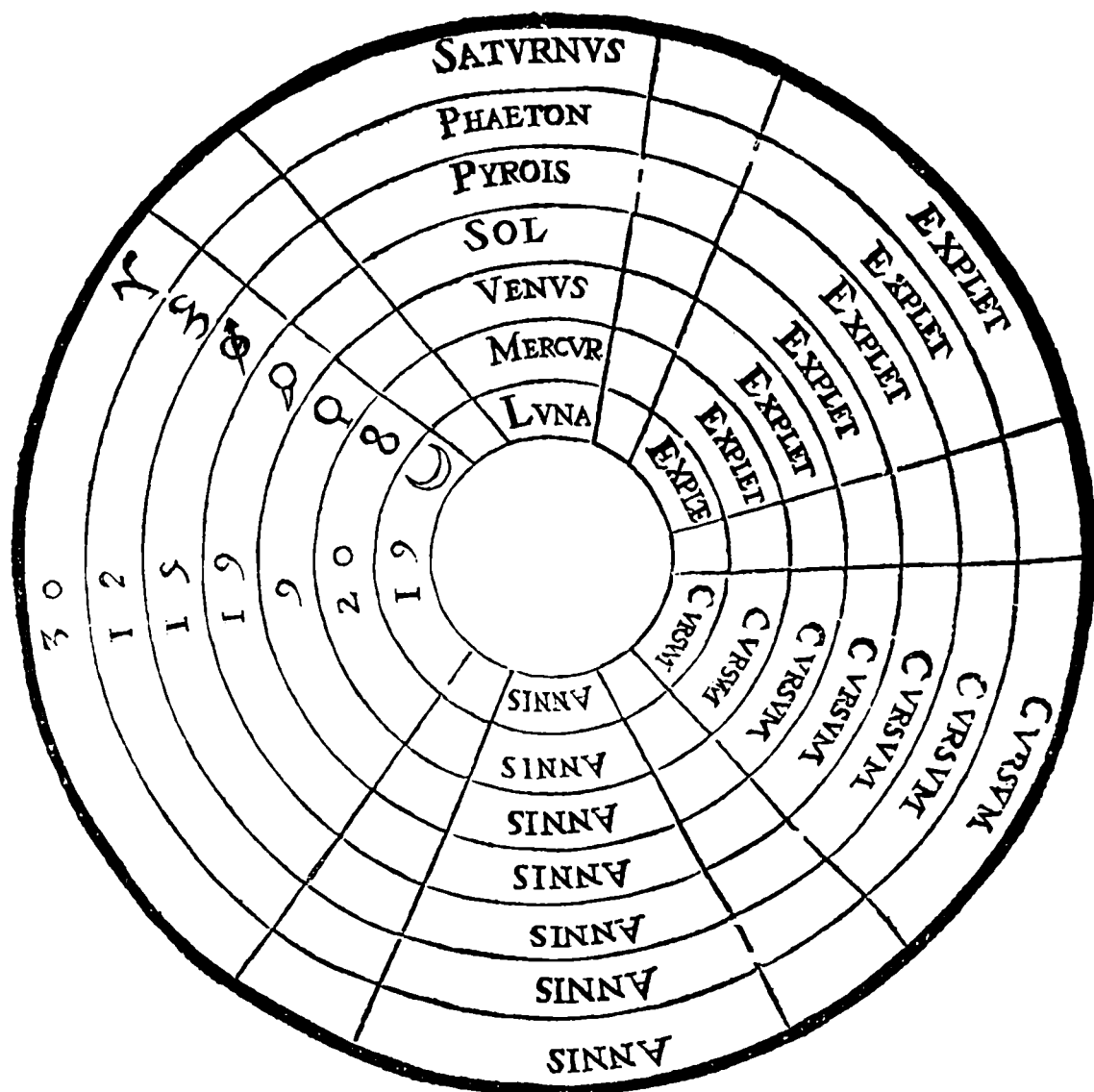
IN ambitu quippe septem cælestium orbium, primum in inferioris spheræ circu-

lo Luna est constituta. Ideò proxima terris posita, vt nocte nobis facilius lumen exhibeat. Dehinc secundo circulo Mercurij stella collocata, Soli celeritate par: sed vi quadam, vt Philosophi dicunt, contraria. Tertio circulo Luciferi circunuectio est,^a inde à gentilibus Venus ita dicta, quòd inter quinque stellas plus lucis habeat. Nam, vt prædiximus, quemadmodum Sol & Luna,^b ita & hæc vmbra facit. ^c Quarto circulo Solis cursus est collocatus, qui proinde, quia omnibus est lucidior, medius est constitutus, vt tam superioribus, quam inferioribus lucem præstet. Ratione autem diuina sic constitutus est, quia præclara omnia in medio esse debent. Porro ^d quinto circulo Pyrois sidus dicitur collocatum: quod illi Marti assignant. Sexto Phaëthontis stellam, quam Iouis appellant. Iam summo cælo, id est, in mundi vertice, stella Saturni est posita, quæ quidem dum summum cælum teneat, sublimiorque sit omnibus, natura tamen eius frigida fertur, approbante Virgilio.

Frigida Saturni sese quò stella receperet.

Hæc autem sidera errantia appellantur, ^e non quòd ipsa errent, sed quòd nos errantes faciant: quæ sidera Græcè planetæ dicuntur. ^f In Sole enim & Luna omnibus notitia est ortus & occasus, ideòque Sol & Luna directo cursu vehuntur. Ista verò retrogradantur, vel anomala efficiuntur, id est, quando particulas addunt & detrahunt: cæterum quando tantum detrahunt retrograda dicuntur: stationem autem faciunt, quando stant. Anni autem singularum stellarum hi sunt, qui in spherâ subiecta continentur. Quibus peractis ad reuersionem circuli sui iisdem signis & partibus veniunt. ^g Nam Luna octo annis fertur explere circulum suum. Mercurius annis xxij. Lucifer annis ix. Sol annis xi x. Pyrois annis xv. Phaëtho annis xij. Saturnus annis xxx. Quorum orbium atque stellarum positionem subdita demonstrat figura.

GG 4 • Inde

^a Inde à Gentilib. Venus dicta. Non dicta est Venus, quod plus lucis habeat, sed Lucifer. Ita enim 3. Etymolog. quod inter omnia sidera lucis plus ferat.

^b Ita & hæc umbram facit, Plinius lib. 2. cap. 8. de Venere. claritatis quidem tantæ, ut vnus huius stellæ radijs umbræ reddantur.

^c Quarto circulo Sol. Ciceronem sequitur, Nam Plauto secundo circulo collocabat. Vid. Macrobi. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 19.

^d Porro quinto circulo Pyrois. Mendosè libri omnes hoc quoque loco Vesper pro Pyrois habebant.

^e Non quod ipsa errent. Cic. 2. de nat. Deor. Errantia appellantur, cum omnium minimè errent.

^f In Sole enim, & Luna omnib. notitia est ortus & occasus. Itaque Isidoro non videntur errantes. Ut neq. Arato quinque tantum numeranti.

Nam, quæ per bis sex signorum labier orbem quinque solent stellæ.

^g Nam Luna octo annis. Ita m. s. o. etiam lib. 3. Etymolog. præter Malacitanum in quo XIX. annis recentiore manu videtur hoc loco repositum. Hoc fortasse octennium illud, de quo Plutarch. extremo lib. 2. de Placitis.

De lumine stellarum. Cap. XXIII.

STELLAS ^a non habere proprium lumen, sed à Sole illuminari, dicunt, nec eas vn-

quam de cælo abscedere, sed veniente Sole celari. Omnia enim sidera obscurantur Sole Oriente, non cadunt. Nam dum Sol ortus sui signa præmiserit, omnes stellarum ignes sub eius luminis fulgore euanescent: ita ut præter Solis ignem nullus sideris splendor videatur. Hinc etiam & Sol appellatus, eo quod solus appareat obscuratis cunctis sideribus. Nec mirum hoc de Sole, cum etiã plena Luna, & tota nocte fulgente, pleraq. astra non luceant. Esse autem etiam per diem in cælo stellas probat Solis deliquium, quod quando Sol obiecto orbe Lunæ, fuerit obscuratus, clariora in cælo videantur astra. Stellæ autem, secundum mysticum sensum, sancti viri intelliguntur. De quibus dictum est: Qui numerat multitudinem stellarum. Sicut enim omnes stellæ à Sole illuminantur: ita sancti à Christo gloria cælestis regni glorificantur. Et sicut præ fulgore Solis, & vi maxima luminis eius sidera obtunduntur: ita & omnis splendor sanctorum in comparatione gloriæ Christi quodammodo obscuratur.

securatur. Et quemadmodum stellæ sibi differunt claritate: ita iustorum diuersitas meritorum discretione.

^a Stellæ omnes non habere lumen. *Macrobius lib. 1. in Somn. cap. 19. Lunam vnâ alieno lumine, ceteras omnes stellas suo lucere, ait.*

De lapsu Stellarum. Cap. XXV.

FALSA ^a autem opinio & vulgaris est: nocte stellas cadere, cum sciamus ex æthere lapsos igniculos ire per cælum, portarique ventis, vagique lumen sideris imitari: stellas autem immobiles fixasque permanere in cælo. Nam illud quod ait Poëta.

Sæpe etiã stellas vento impendẽte videbis
Præcipites cælo labi, noctisque per umbras
Flammârũ longos à tergo albescere tractus.
Et iterum:

— lapsa per altum

Aëre disperso trahere candentia sulcos
Sidera, & summis etiam quæ fixa tenentur
Astra polis.

Sed hi Poëtæ voluntariè ad opinionem vulgise contulerunt. Cæterũ Philosophi, quibus curæ est mundi quærere rationem, illa asserunt, quæ superius memorata sunt.

^a Falsa autem opinio. *E Sera. 1. Georg. ad 7. Sæpe etiam stellas vento impendente videbis. Præcipites cælo labi.*

*De nominibus astrorum.
Cap. XXVI.*

LEGITUR in Iob, dicente Domino, Nunquid coniungere vales micantes stellas Pleiades, & gyrum Arcturi poteris dissipare? Nunquid producis Luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terræ consurgere facis? Et iterum alibi: Qui facit Arcturum, & Orionem, & Hyadas. Hæc nomina stellarum dum in scripturis legimus, vanis deliramentis assensum non præbeamus, qui falsis opinionibus vocabula ista in astris ex hominum nominibus, vel aliarum creaturarum vocabulis imposerunt. Ita enim stellarum quarundam Gentilium sapientes nomina, sicut & dierum, indiderunt. Quod verò eisdem nominibus sacra vititur scriptura, non eorum idcirco vanas approbat fabulas, sed faciens ex rebus visibilibus inuisibilium rerum figuras, ea nomina pro cognitione

ponuntur, quæ latè sunt cognita, vt quicquid incognitum significat, facilius per id quod est cognitum humanis sensibus intelcat. ^a Arcturus est ille, quem Latini Septentrionem dicunt, qui septem stellarum radijs fulgēs, in seipso reuolutus rotatur, qui ideo Plaustrum vocatur: quia in modũ vehiculi voluitur, & modò tres ad summa eleuat, modò quattuor inclinatur. Hic autem in cæli axe constitutus semper versatur, & nunquã mergitur. Sed dum in seipso voluitur, & nox finitur. Per hunc Arcturum, id est, Septentrionem, Ecclesiam septenaria virtute fulgentem intelligimus. Nam sicut in axe cæli Arcturus semper inclinatur, rursũque erigitur, ita & Ecclesia diuersis quidẽ aduersitatibus humiliatur, sed mox confurgens spe & virtutibus eleuatur: & sicut ex tribus stellis, & quattuor Septentrio efficitur: ita Ecclesia ex fide Trinitatis & operationibus quattuor virtutum principalium consummatur. Fide enim & operibus homo iustificatur. Bootes, stella est, quæ Plaustrum, id est, Septentrionem sequitur, qui etiam ab antiquis Arctophylax dicitur, siue minor Arctos. Vnde & quidam eam Septentrionem dixerunt. ^b Hanc spectant præcipue qui nauigare noscuntur. De qua Lucanus:
Velox vbi nocte Bootes:

Quæ cum orta fuerit, cito facit occasum.

^c Pleiades sunt multæ iuges stellæ, quas etiã botrum appellamus à multitudine stellarũ. Nam & ipsæ septem esse dicuntur, sed amplius quàm sex nullus conspiceret potest. Hæc ab Oriente surgunt, & appropinquante diei claritate stellarum eius ordo distenditur. Pleiades autem ex pluralitate vocatæ sunt, quia pluralitatem Græci *πλειότητα* appellant. Has Latini Vergilias appellauerunt, eò quòd vere oriantur, & eo magis cæteris prædicantur, quòd his ex orientibus æstas significatur, occidentibus hyems ostenditur, quòd alijs penitus non est traditum signis. His autem stellis ab ^d eo quòd septem sunt, & splendide micant, sancti omnes septiformi spiritus virtute fulgentes significantur: ab eo autem quòd sibi vicinantur, sed non se contingunt, charitate proximos & tempore diuisos Dei prædicatores ostendunt. ^e Orion stella est ^f. Hic autem Orion gladius dicitur est. Vnde etiam cum Latini Iugulam vocant, sidus, vt videtur, armatum & stellarum luce terribile, quòd ignorare magnæ difficultatis est, adeò vt quam

quamuis rudes oculos, tamen præ fulgoris A splēdore in seipsum rapiat. Hi quippe Oriones in ipso pōdere temporis hyemalis exoriuntur, suoque ortu imbres & tempestates excitant, & maria terrāsque perturbant. Oriones autem significant Martyres. Nam sicut isti nascuntur in cælo tempore hyemis: ita in Ecclesia Martyres procedunt tēpore persecutionis. Procedentibus Orionibus, mare turbatur & terra: obortis verò Martyribus, terrenorum, & infidelium corda tempestate iactantur. Lucifer, & stella nitēs, quæ omnium maxima & clarior esse videtur. Nam quemadmodum Sol & Luna, ita hæc umbram facit. Ista igitur orientem Solem præcedit, atque mane nuntians tenebras noctis lumine sui fulgoris dispergit. Cuius figura est Christus, qui, velut Lucifer, per incarnationis mysterium producit: per quem lux fidei, tanquam dies secutura, mōstratur. Lucifer autē bipertitus est: sic huius pars sancta est, sicut Dominus in Apocalypsi de se, & Ecclesia dicit: Ego sum genus & radix Dauid, stella splendida & matutina. Item: Qui vincit, dabo ei stellam matutinam. Pars autē alia Luciferi, Diabolus esse dignoscitur. De quo scriptum est: Quomodo cecidisti de cælo, Lucifer, qui mane oriebaris, & qui etiam in cælo super stellas Dei dicit se sedē positurum, & cadens de cælo confringitur. Vesperus, est stella Occidentalis noctē ducens. Hic Solem occidentem sequitur, & tenebras succedentes præcedit. Hic autem Antichristi exprimit typum, qui tanquam vesper, consurgit, ut ait Iob, super filios terræ, ut cæcæ noctis successu carnalium corda offuscet. Quod ideo auctore Deo fit, quia pro infidelitate præcedenti, qua renuerunt Christo credere, Antichristū suscipere meruerant. ^h Cometes, stella est, quæ velut comas luminis ex se fundit. Hęc, cū nascitur, aut regni mutationem fertur ostēdere, aut bella, aut pestilentias surgere. De qua Prudentius ait: Tristis cometa intercedit. Et Lucanus: Et terris minitantem regna cometæ. Genethliaci autem omnes stellas erraticas quibusdam tēporibus cometas fieri dicunt, & prout cuique sunt motus ita secūda vel aduersa portendere. Sirius, stella est, quam vulgò Canem appellant. Sirius quippe appellata, propter flammæ candorem, quod eiusmodi sit, ut præ cæteris lucere videatur.

Hæc oriens mundum ardoris nimio calore incendit, & æstu suo fructus exurit. Interdū & morbo afficit corpora, corrūpens aërem flagrantia ignis. Ab hac enim stella dies caniculares nominantur, quoniam hi plus flagrant ardoribus, quàm totius æstatis tempus.

^a Arcturus est ille quem Latini Septentrionem. Hæc eadem in 3. Etymologiar. de arcto aliquanto aptius dicitur. Sed hoc loco Arcton & Booten, siue Arctophylacem, & Arcturum, quæ propinqua sunt, cōfudit, ut ipse paullo post factetur.

^b Hanc spectant præcipuè, qui nauigare noscuntur. Vtrauis vsa vtuntur nullo periculo nauæ, quod vtraque polo proxima exiguum circulum describat. Ita Ouidius: Esse duas Arctos, quarum Cynosura vocatur Sidonij, Elicen Graia carina notat.

^c Pleiades. ead. 3. Etymolog.

^d Ab eo quod septem sunt. Clem. Strom. 6. septem esse ferid affirmat, & Basil. in cap. 3. Isai. septem, ait, apparere, quamuis paruas, & glomeratas, & Ouid. Fast. 4.

Quæ septem dici, sex tamen esse solent.

Cic. ex Arato.

Hæ septem vulgo perhibentur more vetusto Stellæ, cernuntur vero sex vndiq. paruz.

At non interiisse putari conuenit vnam, Sed frustra temerè à vulgo ratione sine vlla

Septem dicier, ut veteres statuere poëtæ,

Æterno cunctas æuo qui nomine dignant,

Alcyone, Meropéq. Celeno, Taygeteq.

Electre, Isteropeq. simul sanctissima Maia.

^e Orion stella est *. Asterisco notauimus locum, quem facile explere possis, vel ex tertio Etymol. vel ex Arati interprete à quo Isidorus hæc mutuatus est. Sic enim ille. Orion, qui & incola dicitur, ante tauri vestigia fulget, & dicitur Orion ab vrina, id est ab inundantia aquarum. Tempore enim hyemis habet ortum cū mare, & terras tempestatib. turbat. Hunc Romani Iugulam vocant, eo quod sit armatus, ut gladius, stellarum luce terribilis, &c.

^f Hic Orion gladius. Ita impress. peius multo manuscripto. Hic autem Orion à gladio dictus est.

^g Lucifer stella nitens. Plura hic leguntur in quibusd. libris, è tertio Etymologiar. huc accita, neq. enim in vetustiorib. reperiuntur.

^h Cometes. Totidem fere. 3. Etymol.

ⁱ Sirius quippe appellatur propter flammæ candorem. Rectissime, ut ne suspicio quidem vlla vestet de emendatione loci libri 3. Etymolog. Arati interpretes. Sirium autem stellam vocatam putant propter flammæ candorem.

Vtrum sidera animam habeant. Cap XXVII.

Solet autem quæri, ut ait sanctus ^a Augustinus, vtrū Sol & Luna & aliæ stellæ corpora sola sint, an habeant rectores quosdam spiritus suos. Et si habent, vtrum ab eis etiam vitali-

vitaliter inspirentur, sicut animantur canes per animas animalium, an sola sine vlla permixtione presentia. Et dū mot^o alicuius corporis sine anima esse non possit: stella quæ cum tanto ordine ac tantâ ratione mouetur, vtin nullo profus aliquando cursus earum impediatur: vtrum animantes sint, & rationabiles videantur, non facile comprehendere potest. Salomoni autem cum diceret de Sole: gyranis gyranis vadit spiritus, & in circulos suos reuertitur: Ostendit ipsum Solem spiritum esse, & quod animal sit & spirer & vigeat, & annuos orbis suos cursu expleat, sicut & Poëta ait: Interea magnū Sol circumuoluitur annum. Et alibi, Lucentæq. globum Lunæ, Titaniq. astra Spiritus intus alit. Quapropter si corpora stellarū animas habent, ^b quærendū quid futuræ sint in resurrectione.

^a Vt ait S. Augustinus: *Extremo libro secundo de Genes. ad litteram.*

^b Quærendum quid futuræ sint in resurr. Leguntur hæc in m. s. o. quæ videntur sumpta è lib. x. de ciuit. c. 29.

De Noctē. Cap. XXVIII.

Ambrosiū ^a in libro Hexaemeron legi dicentem: Quæritur qualiter spatium aeris occupet umbra terræ efficiens nobis noctē, cum Sol recedit à nobis, diemque obducit, cum inferiora axis septentrionalis illuminat. Omne enim corpus umbram facit: & naturaliter umbra corpori adhæret, adeo vt etiā pictores umbras corporum, quæ pinxerint, nitantur exprimere. Idque artis asserunt, non intermittere vim naturæ. Ergo sicut in die cum à parte Solis aliquod corpus hominis vel arboris occurrit, ex ea parte, qua lumen repercutitur, umbra subsistit: sic cum recedente die ^b Sol ad eum locum peruenerit, ibi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur, sicque ^c terræ obiectu, à Septentrionali parte obumbratur aer, adeo, vt nobis noctem efficiat hæc ipsa umbra terrarum.

^a Ambrosium in libro Hexaemeron, quarto. c. 3.

^b Ad eum locum peruenerit, vbi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur. Non sunt hæc Ambrosij, sed Hygini verba superius c. 21. à nobis relata.

Sicq. terræ obiectu, à Septentrionali parte obumbratur aer. Voces à Septentrionali parte, addidit Isido. quæ aptius collocarentur sic: Obumbratur aer à Sep-

Septentrionali parte, ne obijct terra videretur à Septentrionali parte.

De Tonitruo. Cap. XXIX.

Tonitrua autem ex fragore nubium generantur. Concepti enim intra sinum nubium ventorum spiritus versantur ibidem. Cumque vehementer sese erupturi eliserint, & virtutis sue mobilitate in quamlibet partem eruperint, magno concrepant murmure, & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur. Alias autem tonitruum, diuinæ vocis superna est increpatio, siue clara prædicatio Sanctorum, quæ clamore forti per totum orbem terrarum in auribus fidelium perstrepat, per quod possit culpam suam admonitus agnoscere mundus.

^a Tonitrua. *Amb. lib. 2. c. 4.* Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Vnde & de tonitribus, quæ concepto intra sinum nubium spiritu, cum se vehementer erupturus eliserit magno concrepant sonitu, ait scriptura: firmans tonitrua. *Suspicio autem verba hæc Isidori: & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur: desiderari apud Ambrosiū, restituendaq. ex hoc loco: ante illa verba ait scriptura, vt paræthesi includantur, totusq. locus ita legatur.* Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Ideo & firmamentum dicitur, quod non sit inualidum neq. remissum. Vnde & de tonitribus (quæ concepto intra sinum nubium spiritu, cum se vehementer erupturus eliserit, magno concrepant sonitu, & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur) ait scriptura:

De Fulminibus. Cap. XXX.

Aiunt autem naturalium scrutatores caussarum, quod ex collisione atque attritu nubium fulgura generentur ad instar silicium duriorum: quos cum compulseris inuicem sibi, medius ex his ignis elabitur, vel quemadmodum, si lignum ligno teras, ignem emittit. Vnde & Papinius: Fulguræque attritis quotiens micuere procellis. Hac itaq. ratione, cum nubila inuicem in se fuerint collisa, illico fulmina mittuntur. De hinc sequuntur tonitrua: quæ licet sonitu tardiora sunt, præcedenti concussi luminis claritate, pariter tamen cum fulgure emittuntur. Sed eorum sonitus tardius penetrat aures, quam oculos splendor fulguris, ad instar securis arborem procul cadentis: cuius quidē ante

ante cernisictum, quàm ad aures perueniat A sonitus. Ergo nubium attritu fulmina nascuntur. Nunquam enim sereno cælo fulgura micuerunt. ^b Vnde & Virgilius: Non aliàs cælo ceciderunt plura sereno Fulgura. Fit enim fulmen nube, imbre, & vento. Nam cum ventus in nubibus vehementer agitatus est, sic incalescit, ut incēdatur. De hinc, ut prædictum est, fulgura & tonitrua simul exprimuntur: Sed illud celerius videtur, quia clarum est. Hoc autem tardius ad aures peruenit. ^c Post fulminis autem iactum, ventorum erumpere violentiam, sicq. furorem tempestatis, quem in nubibus conclusi agebant, exeuntes ad terras emittunt. ^d Lucretius autem dicit: fulmina ex minutis seminibus constare, ideo penetrabilia esse: vbicunq. autē fulmen ceciderit, sulphuris odorem emittit. Virgilius: Et latè circum loca sulphure fumant, & Lucanus: Æthereoq. nocens fumabit sulphure ferrū. In fulminibus, Sanctorum accipiuntur miracula, claritate signorum ac virtutum micantia, atque ad intima cordis peruenientia. Sublimia loca amplius sentire dicuntur ventorum vel fulminis iniuriam, quàm humilior terra. Vnde & Horatius:

Feriantque summos* Fulgura montes.
Nimis autē excelsiora loca à tēpestatibus esse secura, ut Olympus, qui celsitudine sua nec impetus vētorum, nec fulminum ictus sentit, quia nubes excēdit.

* Aiunt naturalium scrutatores ---- perueniat sonitus. *Concinnauit hac ex Lucretij versibus hisca. lib. 6.*
Fulgit item nubes, ignis cum semina multa
Excussere suo concursu, ceu lapidem si
Percutiat lapis, aut ferrum: nam tunc quoq. lumē
Exilit, & claras scintillas dissipat ignis.
Sed tonitrum fit uti post aurib. accipiamus
Fulgere: quàm cernāt oculi quia semper ad aures,
Tardius adueniunt, quàm visum, quæ moueant res.
Id licet hinc etiam cognoscere, cædere si quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum.
Ante fit, ut cernas ictum, quàm plaga per aures.
Det sonitum: sic fulgorem quoq. cernimus ante,
Quàm tonitruū accipimus, pariter qui mittit igni.
E simili caussa & concursu natus eodem.

^b Vnde & Virgilius. Non alias cælo ceciderunt p. sereno Fulgura. *Ad qua verba Seruius: Omen est (inquit) & in eo quod sereno cælo fulgura missa sunt, & in eo quod plura missa sunt.*

^c Post fulminis autem iact. *Ex eodem Lucretij loco.*

^d Lucretius autem dicit *Lib. 2. his verbis.*
Per facile est iam animi ratione exoluere nobis:
Quare fulmineus multo penetratior ignis,
Quàm noster fluat è terris terrestrib. ortus.

Dicere enim possis, cælestem fulminis ignem, Subtilem magis è paruis constare figuris. Atq. adeo transire foramina, quæ nequit ignis Noster hic, è lignis ortus te daq. creatus.

^e Fulgura mōtes. *Ita omnes libri, ut & Horatiani quidā.*

De Arcu. Cap. XXXI.

Clemens* Romanus Anristes & Martyr ita scribit: Arcus enim in aère ex imagine Solis hoc modo formatur. Dū enim Sol in nubibus rarefcentibus ex aduerso refulserit, radiosq. suos directa linea humor in nubo transfundens impresserit, fit repercussio splendoris eius in nubibus, è quibus fulgor emicans arcus speciem format. Sicut enim impressa cera anuli imaginem exprimit: sic nubes è contra ex rotunditate Solis figuram sumentes, orbem efficiunt, & arcus effigiem fingunt. Apparet autem hic non semper, sed cum rarefcent nubila cæli. Nam rursus cum in se coeunt nubes atq. densantur, cōfestim arcus forma resoluitur. In nubium enim densitate arcus aërem in perfecto gyro complectitur. Denique sine Sole & nubibus nunquam apparet arcus, quia ex typo radij Solis species ei⁹ formatur. ^b Quadricolor enim est, & ex omnibus elementis in se rapit species. De cælo enim trahit igneū colorem: de aquis purpureū, de aère album, de terris colligit nigrum. Hic autē arcus, pro eo quod à Sole resplendet in nubibus, Christi gloriam indicat in Prophetis ac Doctoribus refulgentem. Alij ex duobus coloribus eius, id est, aquoso, & igneo, duo iudicia significari dixerunt. Vnum, per quod dudum impij perierunt in diluuiō: alterum, per quod postmodum peccatores cremandi sunt in inferno.

^a Clemens Roman. --- species eius formatur. *Sunt hæc lib. 8. Recognitionum, sed apparet Isidorum alia interpretatione vsū, ac dubitari posse, an ea qua circumfertur Ruffini sit.*

^b Quadricolor enim est. *Tricolorem vult esse Aristoteles. Isidorum secutus est Beda.*

De Nubibus. Cap. XXXII.

Notandum est ex libro Iob: quod cogitur aër iste visibilis ut conglobetur: cōglobatus autem in nubes vertitur. Sic ipse dicit: Subito aër cogitur in nubibus, & ventus transiens fugabit eas. Et Virgilius: Consurunt vēti, atq. in nubē cogitur aër.

Nubes

Nubes autem sancti prædicatores intelliguntur, qui verbi diuini pluuiam credentibus fundunt. Aër autē iste inanis, & tenuis, vacuas hominum mentes vagāsque significat, qui tamen densatus in nubes vertitur, quia collectæ ab inanitate fidelium mentes fide solidantur. Et sicut ex aëre inani fiūt nubes pluuiiales: sic ad fidem de mundi vanitate colliguntur sancti prædicatores. Nubes autem dictæ, quod æthera obtegant, vnde & nuptæ dicuntur, quod vultus suos velent. Vnde & Neptunus quod nube & mari terram tegat.

Vid. lib. xij. Etymolog. c. 7.

De Pluiijs. Cap. XXXIII.

LEgitur in Amos Propheta: Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ. Aquæ enim amarissimæ maris vapore subtili calore aëreo suspenduntur, ^a instar medicinalis cucurbitæ, quæ calore superioris circuli humorem & sanguinem sursum trahit. Huiusmodi itaque ratione aquæ maris per tenuissimos vapores in aëre suspensæ paulatim concresecunt, ibique igne Solis decoctæ in dulcem pluuiarum saporē vertuntur. De hinc grauescente nube modo vi expressæ vectorum, ^b modo Solis calore dissolutæ, in terræ faciem asperguntur. A nubibus ergo rapiuntur aquæ maris, & iterum ab ipsis redduntur in terras. Sed sicut diximus, vt dulces possint esse in pluuijs coquuntur igne Solis. Alij autem dicunt, non tantummodo aquis maris nubes concresecere, sed etiam exhalantis terræ vaporibus, nebulas adollescere, quibus densatis, coactisque nubes altius surgere. Atque iisdem labentibus pluuias effundere. Nubes autem, vt prædiximus, Apostoli significantur atque Doctores. Pluuiæ ergo nubium, eloquia sunt Apostolorum, quæ quasi guttatim, id est, sententialiter veniunt, sed abundantius doctrinæ fecunditatem infundunt.

^a Instar medicinalis cucurbitæ. *Ex Ambrosii lib. 2. c. 3.*

De Niue. Cap. XXXIII.

Ait Ambrosius, quod plerumque glaciæ libus ventorum flatibus rigentes aquæ solidantur in niuem, & rupto aëre nix funditur.

^a Ait Ambrosius. -- nix funditur. *lib. 2. c. 4.*

De Grandine. Cap. XXXV

Simili quoque ratione grandinum coagulatione fit. Aquæ enim nubium rigore vectorum stringuntur in glaciem atque durefcunt: De hinc glaciæ ipsa partim fragore ventorum comminuta in fragmina: partim Solis vapore resoluta, frustatim ad terras elabatur. Quod autem rotunda videtur, hoc Solis calor efficit & mora refrænantis aëris, dum per longum spatium à nubibus vsque ad terras decurrit. Figuraliter namque grando, perfidiæ duritia est, torpore malitiæ frigida, Nix autem, homines increduli sunt, frigidissimi atque pigri, & in infima torpore mentis depressi. Item alio intellectu, niues sunt homines dilectione frigentes, qui etsi existant candidi puritate baptismatis, non feruent spiritu charitatis.

De Ventis. Cap. XXXVI.

Ventus, est aër comotus & agitatus ^a approbante Lucretio. Ventus enim fit vbi est agitatio percitus aër. Quod etiam in loco tranquillissimo, & ab omnibus ventis quieto breui stabello approbari potest, quo etiam muscas abigentes aërem commouimus, flatumque sentimus. Quod cum euenerit occultiori quodam motu cælestium vel terrenorum corporum per magnum spatium mundi ventus vocatur ex diuersis partibus cæli nomina etiam diuersa sortitus. Quidam autem aiunt: eo quod ex aquis aër, ex aëre venti nascuntur. ^b Clemens autem dicit: eo quod montes excelsi certis quibusdam habentur in locis, & ex his velut compressus, & coangustatus aër ordinatione Dei cogatur & exprimitur in ventos: quorum inspiramine & fructus germen concipiat, æstiuusque ardor temperiæ sumat cum Pleiades ignitæ Solis ardoribus incanduerint. Ventus autem, interdum Angelorum intelliguntur spiritus, qui à secretis Dei ad salutem humani generis per vniuersum mundum mittuntur. Item nonnunquam venti, incentores spiritus poni solent, pro eo quod malæ suggestionis flatu ad terrena desideria iniquorum corda succendunt, secundum quod scriptum est: tollet eum ventus vrens.

^a . Approbante Lucretio: Ventus n. f. v. e. a. p. a. *versus ex lib. 6. quæ sententia fuit quoque Anaximandri & stoicorum. quos reprehendit Aristoteles.*

^b Clemens autem eo quod montes -- incanduerint. *verba sunt Clementis.*

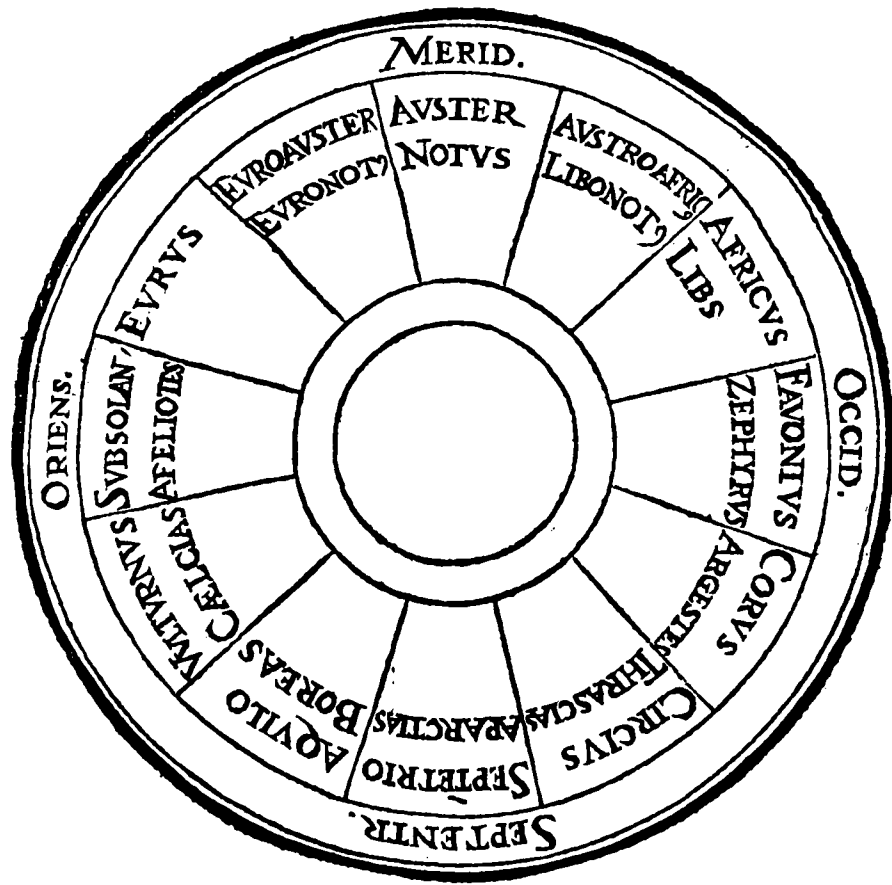
HH

De

*De nominibus ventorum.
Cap. XXXVII.*

Primus ventorū cardinalis, Septētrio, frigidus & nivalis, flat rect^o ab axe, & facit arida frigora, & siccas nubes. Hic & Aparctias, Circius, qui & Thrascias, hic à dextris Septētrionis in tonās facit niues, & grādinū coagulationes. Aquilo vētus, qui & Boreas vocatur, ex alto flās, gelidus atq. siccus & sine pluuia; qui non discutit nubes, sed stringit: vnde & nō immerito Diaboli formā induit, qui iniquitatis frigore gentilium corda constringit. Secundus ventorum cardinalis, Subsolanus, qui & Apeliotes. Hic ab ortu Solis in tonat, & est temperatus. Vulturū ipse, qui & Cęcias vocatur, dexterior Subsolani. Hic dissoluit cuncta, atque desiccatur. Eurū, ex sinistro latere veniens Subso-

Aiani Orientē nubibus irrigat. Tertius ventorū, Auster, plage meridianę cardinalis, qui & Notus, ex humili flans, humidus calidus atque fulmineus, generans largas nubes & pluuias lætissimas, soluens etiam flores. Euroauster, calidus ventus, à dextris in tonat Austri. ^b Libonotus vel Austroafricanus ventus est temperatus, calidus à sinistris Austri spirās. Quartus est cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius ab occidentē interiori flans. Iste hyemis rigorē gratissima vice relaxat, flores producit. Africanus, qui dicitur Lips ex Zephyri dextro latere in tonās: hic generat tēpestatē & pluuias, & facit nubium collisiones, & sonitus tonitruorum & crebrescentium fulgorum visus, & fulminum impulsus. Corus, qui & Argestes, ex sinistra parte Fauonij spirans, eo flante, in Oriente nubila sunt, in India serena.

Quosdam autem Tranquillus proprios locorū flatus proprijs appellat vocabulis, quo ex numero sunt: in Syria Syrus, Carbasus in Cilicia, ^c in Propontide Thracidas, in Attica Sciron, in Gallecia Circius, in Hispania Sucronensis. Sunt præterea quidam innu-

Bmerabiles ex fluminibus, aut stagnis, aut finibus nominati. Duo sunt tamen extra hos vbiq; spiritus magis, quàm venti, ^d aura, & altanus.

^a Primus ventor. cardinal. Quattuor, quos hic cardinales vocat lib. 13. Etymolog. principales appellat. Nam cardinalis

dinales illic duos tantum nominat Septentrionem & Austrū, neq. à Septentrione illic, sed ab Oriente incipit. Vid. Plin. lib. 2. cap. 27.

b Libonotus. Mendose libri o. etiam Beda, Euronotus. idem enim Euronotus, qui & Euroauster.

c In Propontide iracidus. Ita m. s. o. tiracidus impress. nisi fortè Thrascias qui supra idem cum Circio.

d Aura & altanus. Vid. Seru. & Plin. lib. 2. c. 14. Versus, qui de his ventis in excusis libris corruptissimifertur, à manus. absunt, in Oletensi Gott. separati ab hoc opere leguntur prope integri, quos, quia non prorsus inelegantes, & antiquiores Isidoro visi sunt, proponēdos putauimus: sunt autem hi:

Quattuor à quadro conflungunt limite venti,
Hos circumgemini dextra læuaq. iugantur:
Atq. ita bisseño circundant flamine mundum.
Primus Aparctias, alto qui spirat ab axe:
Huic nomen nostra è lingua Septentrio fixit.
Circius huic dexter gelido circumtonat antro:
Thrasciam Graij propria dixere loquela.
Huic læuus Boreus glaciali turbine mugit:
Frigidus hic Aquilo nostris vocitatur in oris.
At Subsolanus flat rectus Solis ab ortu:
Græcus Apeliotem apto quem nomine signat.
Huic at Vulturnus dextra de parte leuatur:
Attica Cæciam Graijs quem littora signant.
Nubifero flatu leuigatas irrigat auras
Dorica quem simili designat nomine lingua.
At Notus è medio Solis dat flamina curlu:
Austrum ritè vocant, quia nubila flatib. haurit.
Euronotus cui dexter adest, quem, nomine mixto,
Euroaustum Latia dixerunt voce Latini.
Libonotus læuam calidis adtaminat auris:
Æstus, immensis ardens Austroafricus hic est.
Solis ab occasu Zephyri tuba florea seruat,
Ex Itala nomen cui fixum est voce Fauoni.
Huic dextram tangit dictus lips Attide lingua:
Africus hic propria veniens regione vocatur:
At tu Core fremis Zephyri de parte sinistra:
Argesten Graio vocitarunt ore Camæna.

De signis tempestatis, vel serenitatis.
Cap. XXXVIII.

Tempestas, turbo est diuini iudicij, sicut Propheta ait: Deus, in tempestate & turbine viæ eius. Serenitas autem, gaudiū est lucis æternæ. Signa autem tempestatum nauigantibus. **T**raquillus in pratis sic dicit: mutatio tempestatis expectanda est in asperius, cum in nocturna nauigatione scintillat ad remos, & ad gubernacula aqua. In Austrum venti mutatio est, cum lulligines hirundinesque volant, aut cum delphini totos se saltibus ostendunt, & caudis aquam feriunt. Nam semper inde ventus oritur, quod illi feruntur. Nec mirum est muta animalia diuinare sub gurgite. Semper enim incipientis auræ motu aquæ inclinantur, quam permutationem maris primi vnda-

Arum incolæ sentiunt. Itaque propter impetum pugnant: siue metu, ne deferantur in littora: siue natura, ne auersorum ceruices vnda præcipitet. Quid ergo? Delphini tantum hanc iniuriam timent? Imo & cæteri pisces. Sed hi tantum apparent, quia exiliūt. Item Varro dicit: signum esse tempestatis, dum ^b de parte Aquilonis fulgurat, & dum de parte Euri intonat. ^c Nigidius quoq. ait: Luna si summo corniculo maculas nigras habuerit in primis partibus mensis, imbres fore, si in medio, tunc cum plena sint in ea cornicula, serenitatem. Certè si rubet, quasi aurum, ventos ostendit. Fit enim ventus ex aëris densitate, densitate obducta Sol & Luna rubescunt. Item si ^d cornua eius tecta fuerint nebula, tempestas futura est. Aratus autem dicit, si ^e Aquilonium cornu Lunæ sit correctius, Aquilonem imminere. Item si cornu Australe sit erectius, Notum imminere. Quarta autem Luna futurarum index certissima habetur aurarum. Vnde & Virgilius dicit:

Sin ortu in quarto, nãq. is certissim^o auctor,
Pura neq. obrusis per cælum cornib. ibit:
Torus & ille dies, & qui nascentur ab illis,
Exactum ad mensem plúua vëtisq. carebūt.

C Item idem Virgilius dicit: ^f Si Sol in ortu suo maculosus sit, atq. sub nube latens, aut si dimidia parte apparuerit, imbres futuros. Item Varro ait: si exoriens coneauus videbitur, ita vt in medio fulgeat, & radios faciãt partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, tempestatem humidam & ventosam. Item idem, si Sol, inquit, & rubear in occasu, ^h sincerus fere dies erit: si palleat, tempestates significat. Nigidius quoque, si pallidus, inquit, Sol in nigras nubes occidat, Aquilonem ventum significat. Item Dominus in Euangelio. Si factò, inquit, vespere rubicundum fuerit cælum, mane serenum erit: Si mane rutilat triste cælum, tēpestat futura erit, & cū Auster ventus flauerit, æstus erit.

^a Tranquillus in pratis sic dicit *al.* Tranquillus in portis, *al.* Tranquillus in pratis, *al.* Tranquillus in partes. *Legerè* Tranquillo in portu sic discet: nisi Tranquilli in cap. de ventis meminisset, & quosdam Grecorum libros λαιώνας, hoc est, pratis inscripsisse, diceret in præfatione Plinius:

^b Dum de parte Aquilonis fulg. Virgil. At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum Euriq. Zephyriq. tonat domus, omnia plenis. Rura natant fossis.

^c Nigidius quoq. --- carebunt. *Verba sunt interpretis Arati, è quo sunt multa restituta, nam mēdōssima in omnib.*

libris erāt. Sed eadē longe elegantius Maro, Luna reuertētes cū primū colligit ignes: Si nigrū obscuro, &c.
 d Si cornua eius tecta fuerint nebula. Ita m. s. o. tetra fuerint apud Arati interpretem.

e Si Aquiloniū cornu Lunæ sit correctius, Aquilonē imminere. Item si cornu Australe sit erectus. Ita constanter omnes libri & apud Arati interpr. Cur autem Luna, vel erecta, vel prona videri soleat. Vid. Bed. c. 24. lib. de natur. rer. edit. 2.

f Si Sol in ortu suo maculosus--- tempestatem significat. Verba sunt eiusd. interpretis.

g Rubeat in occasu, Voces in occasu deerrant in omnib. nostris libris.

h Sincerus ferè. Vox ferè non est in Arati interprete, legitur vero in omnib. nostris lib.

De Pestilentia. Cap. XXXIX.

PESTilentia est morbus latè vagans, & contagio suo, quæq. tetigerit, polluens. Hæc enim ægritudo non habet spatium temporis, quo aut vita speretur aut mors; sed repentinus langor simul cum morte venit. Quæ sit verò causa huius pestilentia, quidam dixerunt: quando pro peccatis hominum plaga & correptio terris iniicitur, tunc aliqua ex causa, id est, aut siccitatis, aut caloris vi, aut pluuiarum intemperantia aër corrumpitur. Sicque, naturalis ordinis perturbata temperie, inficiuntur elementa, & fit corruptio aëris, & aura pestilens, & oritur perniciēs & corruptelæ vitium in homines, & cætera animantia. Vnde & Virgilius: Corrupto cæli tractu miserandaque venit Arboribusq. fatiq. lues. ^b Item alij aiunt: pestifera semina rerum multa ferri in aërem, atque suspendi, & in externas cæli partes aut ventis, aut nubibus transportari. Deinde quaquâ feruntur, aut cadunt per loca, & germina cuncta ad animalium necem corrumpunt; aut suspensa manent in aëre, & cum spirantes auras, illa quoque in corpus pariter absorbemus: atque inde languescens morbo corpus, aut vlcerebus tetrīs, aut percussione subita exanimatur. Sicut enim cæli nouitate, vel aquarum corpora aduenientium tentari consueuerunt, adeo ut morbum concipiant: ita etiam aër corruptus ex alijs cæli partibus veniens, subita clade corpus corrumpit, atque repente vitam extinguit.

^a Quidam dixerunt. Clementem significat lib. 8. Recog. cuius hæc sunt verba. Quando pro peccatis & cætera animantia.

^b Item alij aiunt: pestifera semina rer. Operapri-

A tium, quib. ex verbis Lucretij, quæ restant huius capitis, constarit, inspicere. Is igitur ita lib. 6.

— Primum multarum semina rerum Esse, supra docui, quæ sint vitalia nobis. Et contra quæ sint morbo mortiq. necesse est Multa volare ea quom casu sunt forte coorta, Et perturbarunt cælum: fit morbidus aër. Atq. ea vis omnis morborum pestilitasq. Aut extrinsecus, vt nubes, nebulæq. supernè Per cælum veniunt, aut ipsa sæpè coorta De terra surgunt: vbi putrorem humida nacta est Intempestiuus pluuij. & solib. icta. Nonne vides etiam cæli nouitate & aquarum, Tentari procul à patria quicunq. domoq. Adueniunt, ideo quia longe discrepat aër.

— Et paulld post.

B Proinde vbi se cælum, quod nobis forte alienū est, Commouet, atq. aër inimicus serpere cœpit: Vt nebula, ac nubes paulatim repit, & omne, Quâ graditur conturbat, & immutare coactat. Fit quoq. vt in nostrum, quom venit deniq. cælum, Corruptat, reddatq. sui simile, atq. alienum. Hæc igitur subito clades noua, pestilitasq. Aut in aquas cadit, aut fruges perdidit in ipsas, Aut alios hominum pastus, pecudumq. cibatus, Aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso. Et quom spirantes mistas hinc ducimus auras, Illa quoq. in corpus pariter forbere necesse est.

De Oceano. Cap. XL.

CUr Oceanus in se reciprocis æstibus reuertatur: ^a Quidam aiunt, in profundis Oceani esse quosdam ventorū spiritus, veluti mundi nares, per quas emissi anhelitus, vel retracti alterno accessu recessuq., nunc euaporante spiritu ^b efflent maria, nunc retrahente reducant. ^c Quidam autē volunt, cum augmento Lunari crescere Oceanum, & tanquam eius quibusdam spirationibus retrorsum trahatur, & iterū eiusdem impulsu ac retractu, in mensuram propriā refundatur. ^d Alij quoq. Oceani vndis ali sidera dicunt, Solémq. de Oceano aquam haurire ignibus suis, & circum omnia sidera fundere, vt ea temperet, quia sunt ignea. Vnde dicunt, quia, cum haurit vndas, erigit Oceanum. Sed vtrum vëtorum spiritu aquæ erigantur, an Lunari cursu increſcant, an Sole trahente decreſcant: hoc soli Deo cognitum est, cuius & opus mundus est, solique omnis mundi ratio nota est. Oceani autem magnitudo incōparabilis, & intransmeabilis latitudo perhibetur. Quod etiam Clemens discipulus Apostolorum visus est indicare, cum dicit: Oceanus intransmeabilis est, & hi, qui ultra eum sunt, mundi Philo-

Philosophi autem aiunt: quod post Oceanū terra nulla sit, sed solo denso aëre nubium contineatur mare, sicut & terra subterius, ideo & Lucanus.

Cū mare cōuoluit gētes, cū littora Tethys,
Noluit vlla pati cælo contenta tenere:
Tunc quoq. tanta malis moles creuisset in
astra,
Ni superum rector presisset nubibus vndas.

^a Quidam aiūt in profundis Oceani esse quosd. meatus. *Plato in Phedone.*

^b Efflent maria, nunc retrahēte reducant. *F. effluūt m. n. r. reducantur. Ita enim paullo post retrosum trahi, & refundi dicet. nisi ad naves referri mauiis.*

^c Quidam autem volunt cum augmento Lunari refundatur. *Verba sunt Ambrosij lib. 4. in fine capitis septimi.*

^d Alij Oceani vndis ali dixerunt sidera. *Vid. sup. cap. 15.*

Cur mare non crescat. Cap. XLI.

Cur mare maius nō fiat, ac tantis fluuiorum copijs nullatenus crescat: Clemēs Episcopus dicit, eoquod naturaliter falsa aqua fluentum dulce in se receptrum consumat, eoq. fit, vt illud falsum maris elementū quantascunq. recipit copias aquarū, nihilominus exhauriat. ^b Adde etiā quod venti rapiunt, & vapor calorq. Solis assumit. Deniq. videmus ^c lacus multasq. lacunas paruo sub momenti spatio ventorum flatibus Solisq. ardore consumi. Salomon autē dicit: ad locū, vnde exeunt, flumina reuertuntur. Ex quo intelligitur: mare ideo non crescere quod etiā per quosdam occultos profundi meatus aquæ reuolutæ ad fontes suos refluant, & solito cursu per suos amnes recurrant. Mare autē propterea factū est, vt omnium cursus fluuiorum recipiat. Cuius cū sit altitudo diuersa, indiscreta tamen dorsi eius æqualitas. Vnde æquor appellatū creditur, quod superficies eius æqualis sit, Physiци autem dicunt mare altius esse terris.

^a Clemens Episcopus dicit. *lib. 3. Recognit.*

^b Adde etiam quod venti rapiunt. *Lucretius. Præterea magnam Sol partem detrahit æstu -- Et mox. Tum porro venti magnam quoq. tollere partem. Humoris possunt. &c.*

^c Lacus, multasq. lacunas. *Lucretij verbis luisse videtur: Multosq. lacus, multasq. lacunas.*

Quare mare falsam habeat aquam. Cap. XLII.

Rursus ^a Ambrosius Doctor, docuit, dicēs, Mare idcirco dicunt veteres falsas atq. amaras habere aquas, pro eo quod ea, quæ ex diuersis fluuijs in id influunt, Solis ardore ^b ac ventorum flatibus absumātur, tantūq. diurno vapore consumi, quantum per singulos dies ex omnibus annium cursibus in ipsum inuehitur. ^c Quod etiam Solis ratione fieri perhibetur, qui, quod purum ac leue est, ad se rapit: quod vero graue ac terrenum, relinquit, quod etiam amarum & impotabile sit.

^a Rursus Ambrosius -- impotabile sit. *lib. 2. c. 3.*

^b Ac ventorum flatibus. *Hæc verba non sunt Ambrosij: sed veluti ex precedenti capite repetita.*

^c Quod etiam Solis ratione. *Hoc est solertia, & iudicio, & discernendi quadam vi. Ita enim Ambrosius: quod ex solis quadam dijudicatione fieri perhibetur.*

De Nilo. Cap. XLIII.

Agyptus ^a aëris calorem sempérq. Solem habet: nunquam imbres vel nubes recipit, cuius loca Nilus fluuius æstatis tēpore inuñdat, quo pro pluuijs vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrū & Ortum. Etesiarum autem flatus à Zephyri parte, id est, ab Occiduo flat, & habet certū tempus. Nascuntur enim mense Maio, quarum flatus initio languens est, sed per dies augetur. Nam flant ab hora sexta in decimam. Harū igitur flatu resistente vndis, oppositisq. etiā ostijs eius, quibus in mare influit, arenaarum cumulis, Nili fluctus intumescunt, ac retro reuerti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in Austrum. Quibus congestis Nilus in Ægyptum erumpit. Quiescentibus quoque Etesijs ruptisque arenaarum cumulis, rursus in suum alucum redit fluuius.

^a Totius capitis sententia sumpta è *Lucretij ead. de re elegantissimis versib. lib. 6.* Nilus in æstate crescit, &c. *Sed verba Lucretij (quib. libèter vti solet) hoc loco dedita opera fugisse videtur.*

De Positione terra. Cap. XLIII.

Qualiter terra super aëre fundata libratissimè credatur stare ponderibus, sic dicit ^a Ambrosius: De terræ autē qualitate siue positione sufficiat secundum scripturam Iob

HH 3 scien-

sciendum, quia suspendit terram in nihilo. Philosophi quoque similiter opinantur, aëre denso terram sustineri, & quasi spongiam mole sua immobilē pendere, sicq; vt æquali motu hinc atque inde, veluti alarum suffulta remigijs, ex omni parte librata propendat, nec in partem possit inclinari alterā. Verūtamen, vtrum densitate aëris sustineatur: an super aquam pendeat, quia scribitur, qui fundauit terram super aquas: vel quomodo aër mollis tantam mollem possit sustentare terrenam: aut si super aquas est tā immane pondus, quomodo non demergatur: aut quomodo æquitatis libram teneat, ne in alteram partem propensa incumbat: hoc nulli mortalium scire fas est, nec nobis discutere, aut perscrutari licet cuiquam tātam diuinæ artis excellentiam, dum cōstet eam lege maiestatis Dei, aut super aquas, aut super nubes stabilem permanere. Quis enim, inquit Salomon, sufficit narrare operam illius, aut quis inuestigabit magna eius? Ergo quod mortalium naturę secretum est, diuinæ potentię relinquendum est.

^a Sic dicit Ambrosius. lib. 1. cap. 6.

De Terra motu. Cap. XLV.

Sapientes^a dicunt: terram in modū spongię esse, conceptumque ventum rotari, & ire per cauernas. Cūque tantū ierit, quantum terra capere non possit, huc atq; illuc ventus fremitum & murmura mittit. Dehinc querentis^b vi viam euadendi, dum sustinere eū terra non potuerit, aut tremit, aut dehiscit, vt ventum egerat. Inde autem fieri terrę motum, dum vniuersa ventus inclusus concutit. ^c Vnde & Sallustius: Venti, inquit, per caua terrę precipitati, rupti aliquot montes tumulq; sedere. Ergo, vt diximus, tremor terrę, vel spiritu venti per caua terrę, vel ruina inferiorū,^d motūque vndę existit. Sic enim & Lucanus ait: Terraque dehiscente insolitis tremuerūt motibus Alpes. ^D Terrę motum autem illic assiduē fieri, vbi caua terrarum sunt, in quibus venti ingrediuntur, & faciunt terrę motum. Nam vbi arenosum est, aut solida est terra, non ibi fit terrę motus. Terrę autem motio pertinet ad iudicium, quando peccatores & terreni homines spiritu oris Dei concussi commouebuntur. Item terrę commotio hominum terrenorum est, ad fidem conuersio. Vnde scriptum est: Pedes eius steterunt, & mota est terra, vtique ad credendum.

^a Huius quoque capitis sententia est sexto Lucretij sumpta.
^b Querentis vi viam euadendi. Omiserant librarij illud vi sequentis alterius syllabę vi similitudine delusi. Notum illud: fit via vi.

^c Vnde & Sallust. Venti (inquit) per caua terrę. Citantur eadem verba in initio 1. 4. etymolog. & à Seru. Georg. 2. ad V. Vnde tremor terris.

^d Motuque vndę. Lucretius.

Fit quoque, vbi magnas in aquę vastasq; lacunas, Gleba vetustate è terrę prouoluitur ingens, Vti aëtur aqua, & fluctu quoque terra vacillet.

De Monte Ætna. Cap. XLVI.

DE monte autem Ætna^a Iustinus in libro historiarum ita scribit, dicens: Sicilię tellus tenuis ac fragilis, & cauernis quibusdam fistulisque ita penetrabilis, vt ventorū tota fermē flatibus pateat, nec non & ignibus generandis, nutriēdisq; soli ipsius naturalis materia, quippe intrinsecus strata sulphure & bitumine traditur. Quę res facit vt spiritu cum igne introrsus colluctate frequenter & compluribus locis nunc flammam, nunc vapores, nūc fumum eructet. Inde denique Ætnę motis per tot secula durat incendium, & vbi acrior per spiramenta cauernarum ventus incubuit, arenarū moles egeruntur. Accedunt & perpetua fomēta insularū Æolidum, veluti ipsis vndis alatur incendium, neque enim in tam angustis terminis aliter durare tot secula tātus ignis potuisset, nisi & humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulę Scyllam & Charybdim peperere. Hinc latratus auditus, hinc monstra, hinc reddita simulacra, dum nauigantes, magnis vorticibus pelagi disidentis, exterriti, latrare putant vndas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Eadem causa etiam Ætnę montis perpetuos ignes facit. Nam aquarum ille concursus raptum secum spiritum in imum fundum trahit, atq; ibi suffocatum tandiu tenet, donec per spiramenta terrę diffusus, nutrimenta ignis incendat. Constat autē ad exemplum gehennę, cuius ignis perpetua incendia spirabunt ad puniendos peccatores, qui cruciabuntur in secula seculorum. Nam sicut isti montes in tanta temporis diuturnitate vsque nunc flammis æstuantibus perseverant, ita vt nūquam extingui possint: sic ignis ille ad crucianda corpora damnatorum finem nunquam est habiturus.

^a Iustinus. In initio libri quarti. Vnde sunt hæc omnia vsq; ad allegorica.

CHRO-

CHRONICON

D. ISIDORI HISPAL. EPISC.

emendatum, scholijsque illustratum.

PER GARCIA M DE LOAISA, SACRÆ
Theologiæ D. Archidiaconum de Guadal. Ecclesiæ
Toletanæ Canonicum.

POTENTISSIMO ET
CATHOLICO PHILIPPO II.

Hispaniarum Regi.

GARCIA DE LOAISA, S. D.

LONGI temporis rationem exactè accurateq; tradere, laboriosum magnisq; difficultatibus refertū opus est: quum rerum casus certiq; euentus prius hominum memoriæ mobili & inconstanti, quàm litteris, & libris temporis æternitati consecrentur; annalesque ipsi innumeris sint mortaliū iniurijs expositi, primo scribentium perturbationibus & affectibus: dum vnusquisque suæ gentis, patriæq; gloriam immortalem præclare gestorum commemoratione efficere querit, deinde rerum publicarum tumultibus, prouinciarum incurfibus, omnia igne, ferro, seditione, & impetu populi vastantibus. Denique quum rerum præteritarum recordatio illibatam temporis veritatem continere nitatur: tamen tēporis ipsius longinquitate senescit, & antiquatur, atque in interitū labenti annorum cursu ruit. Et quamuis hæc ita sint, tamen inter alia hoc vnum maximè virum doctum, consummatumq;, & omnibus ferè numeris absolutū efficit: nimirū in hac rerum incertitudine, & obscuritate studiosè veritatē certā perspicuamq; inuestigare, inusitataq;, & occultas historie vias indagare; cū nihil sit præstātius, vel ad sapientiā augendā, vel ad prudentiā confirmandā, vel ad imperij gubernacula piè & moderatè regenda, vel ad Reipub. mores intelligendos, motusq; populi coercendos, vel domesticorū conatus reprimendos, quàm rerū præteritarū publicā memoriā, casus, euentus, seculorum omniū ac gentium obseruationē cognitā exploratāq; tenere. Quæ omnia vnico Chronologiæ ambitu cōplectuntur. Accipe igitur, potentissime Philippe, in quo religio, studiū Christiani nominis & cultus, singularis clemētia, admirabilis quedā planeq; diuina ad imperandum sapientia longissimo rerū vsu, vt experimento, firmata elucet, Chronicon à D. Isidoro Hispalensi Archiepiscopo, Regiæ Gothorū gentis lumine, atq; corona editum, quod, Maiestate tua iubente, emendandum, notisque illustrandum suscepērā, vt ad te, vnde exijt, tanquā in immensum totius probitatis, & æquitatis Oceanum reuertatur: & si non ita ornatū, vt par erat, tamen quanto maximo potui lucubratum studio. Cum hoc mihi in primis iucundum, carumque sit, & ante mentis oculos semper positum; Catholicæ tuæ Maiestati obnixè morem gerere, & humili animo deservire, tuumq; Regium, & augustum nomē, quoad possum, immortalitati dicare, pro teque Christo Regi æterno assidnè vota soluere, vt incolumis, inter tot regnorum sollicitudines, & curas, intergerque, & saluus permaneas. Vale.

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. CHRONICON.

PRÆFATIO.

REVEM temporum seriem, per generationes & regna, primus ex nostris ^a Iulius Africanus, sub Imperatore Marco Aurelio Antonino simplici historiarum stylo elicuit. Deinde Eusebius Cæsariensis Episcopus, atque sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter Chronicorum Canonum multiplicem ediderunt historiam, regnis simul, & temporibus ordinatam. Post hos, alij, atq. alij: inter quos præcipuè Victor ^b Tunnensis Ecclesiæ Episcopus, recensitis prædictorum historijs, gesta sequentium ætatum, vsque ad Consulatum Iustini ^c Iunioris expleuit. Horum nos temporum summam, ab exordio mundi, vsque ad Augusti ^d Heraclij, & Sisebuti Gotthorum Regis principatum, quanta potuimus breuitate, notauimus, adijcentes è latere descendentem lineam temporum, cuius indicio summa præteriti seculi cognoscatur.

^a Iulij Africani temporum scriptoris meminit, præter alios, Eusebius in Chronico, sub anno redempti orbis ccxxiiij. & alibi: Augustinus aduersus Faustam: Hieronymus Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, & præfatione in Daniele. Suidas dictione Αφρικανός & dictione κρονης, Eustachius in elegantissimo opusculo τῶν ἑξαμετρῶν, quod apud me est, nusquam hætenus editum, & omnium copiosissime Photius in Bibliotheca, quam de libris à selectis concinnauit, qui auctor, quum & ipse huc vsque, non sine maximo publicæ utilitatis dispendio, in tenebris lateat, opera pretium arbitror eius verba apponere: ea sunt numero xxxiiij. in hunc modum: ἀνεγνώσθη ἀφρικανῶς ἱστορικόν. ἕτος ἔστιν ὁ κήτης ἐλεγόμενος κρονης ἐν λόγοις σωτήρας 1. δ. ἔστι ἡ σωτήριος μὲν, ἀλλὰ μὴδὲν τῶν ἀναγκαίων ἱστορηθῆναι παραλιμπάνων. ἀρχεται ἡ ἀπὸ τῆς Μοσαϊκῆς κοσμογενείας, καὶ κατέχει ἕως τῆς Χριστοῦ παρουσίας. ἐπιτροχάδῳ ἡ διαλαμβάνει καὶ τὰ ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς μαυρίνου τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως βασιλείας, ὅτε αὐτῶ, ὡς φησὶ, ἡ ἰδέ συγγραφὴ σωτετελεῖτο, ἐτῶν ἑσα ε ψ η γ. τεύχη ἡ τοῦ βιβλίου κέντε. οὗτος κὴ πρὸς ὠργένῳ γράφει περὶ τοῦ κατὰ σατανάν διηγήματος, ὡς ἔκῃ αὐτῶ ἐν τοῖς ἑβραϊοῖς ἀνεγνωσμένον, καὶ ὡς ἔδ ἀπολαθον τῆ ἑβραϊκῆ ἔθνολογία, ἔτε τὸ ἀπὸ τοῦ πρῶτου πρῶτου, ἔτε τὸ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσιαι: ἀ καὶ ἐπιλυόμενος ὠργέτης ἀντέγραφε. γράφει ἡ Αφρικανός πρὸς Ἀριστόδῳ ἐν ὁσικανῶς τῶ νομιζομένῳ διαφωνίαν παρὰ ματθαίου, ἡ λικῆ περὶ τῆς τῆ σωτήριος ἡμῶν γενεαλογίας σύμφωνον ἰδαξεν. Legimus, inquit, Africani historicon. Hic ille est, qui etiam Cestorum (nam ita inscribuntur) libros quattuordecim composuit. Et licet breuis admodum succinctusque sit, nihil tamen eorum, quæ scitu digna sunt, prætermittit. Orditur vero ab orbis creatione, quam Moyses posuit, vsque ad Christi aduentum progrediens. Summatim etiam ea, quæ à Christi temporibus, vsque ad Macrini Romanorum Imperatoris imperium euenere, complectitur, quo tempore ipsi, vt de se testatur, opus hoc absolutum est; continens in vniuersum annos quinquies mille septingentos viginti tres: estque in tomos quinque distinctum. Idem ad Origenem scribit, super ijs, quæ de Susanna narrantur; quomodo ipse nihil tale vnquam in Hebræorum monumentis legerit, neque omnino quidquam nomen cũ Etymologia Hebræa consentiat. Neque τὸ ἀπὸ τῆς πρώτου πρώτου, neque τὸ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσιαι, quæ cuncta Origenes diluens ei respondit, Scribit etiam ad Aristidem Africanus dilucidè ostendens discordiam, quæ à nonnullis in Matthæo, & Luca, de Saluatoris nostri generatione inesse existimatur, concordem præsus esse, sibi que per omnia consonare. *Hæc Photius.*

^b *Rektè hoc pacto: perpetam alias Turonensis: fuit enim Victor Tunnensis Ecclesiæ in Africa Episcopus, vt ex Isidoro, libro de viris illustribus, constat. Corrige etiam hanc vocem in principio Chronici Adonis Viennensis.*

^c *al. Minoris explicuit.*

^d Heraclij, & Sisebuti. Libro verò Etymolog. 5. Heraclij Imperatoris, & Suintbilanis. Sub his enim principibus Isidorus claruit, vt patet ex D. Illesonso in additione virorum illustrium ad Isidorum, & ex Braulione Cæsaraugustano. De qua re latius in nota vltima.

Prima atas seculi.

Anni ab orbe c.

RErum omnium creaturas sex diebus Deus formauit. Primo die condidit lucem: Secundo firmamentum cæli: Tertio speciem maris, & terræ: Quarto sidera: Quinto pisces, & volucres: Sexto bestias, atque iumenta: Nouissimè ad similitudinem

Anni ab orb. c.
CCXXX.

CCCCXXXV.

DCXXV.

DCCXCV:

DCCCCLX.

MCXXII.

MCLXXXVII.

MCCCCLIII.

MDCXLII

IIMCCXLII.

litudinem suam, ^a primum hominem Adam.

^b Adam annorum ccxxx. genuit Seth, qui pro Abel natus est, interpretaturque resurrectio; quia in ipso resuscitatum est semen iustum, quod est filiorum Dei.

Seth annorum ccv. genuit Enos, qui primus cepit invocare nomen Domini.

^c Enos annorum exc. genuit Cainam; cuius nomen interpretatur natura Dei. Per idem tempus Cain primus, ante diluuium, ciuitatem condidit, quã de sola multitudine suã posteritatis impleuit.

Cainam, annorum clxx. genuit Malaleël, cuius nomen dicitur plantatio Dei.

Malaleël, annorum clxv. genuit Iared, qui interpretatur descendens, siue roborans.

Iared, annorum clxii. genuit Enoch, qui translatus est à Deo, ^d qui etiam nonnulla scripsisse fertur; sed ob antiquitatem, suspectæ fidei à Patribus refutata sunt.

Enoch, annorum clxv. genuit Mathusalem; qui iuxta annorum seriẽ vixisse xiv. annis post diluuium reperitur.

^e Sed non reperitur in arca fuisse: propter quod cum nonnulli cum patre suo Enoc h, qui translatus fuerat, aliquantulum fuisse, donec diluuium præteriret, falsa opinione existimant. Hac generatione concupierunt filij Dei filias hominum.

Mathusalem, annorum ^f clxvi. genuit Lamech. Hac generatione Gigantes nati sunt. Hac quoque ætate Iubal ex genere Cain artem Musicam reperit; cuius etiam frater Tubal Cain æris, ferrique artium inuentor fuit.

Lamech, annorum clxxxix. genuit Noë, qui diuino oraculo arcã ædificare iubetur, anno ætatis suæ quingentesimo. His temporibus, vt refert Iosephus, scientes illi homines, quod aut igne, aut aquis perire poterant, in duabus columnis, ex latere, & lapide factis, studia sua conscripserunt; ne deleteretur memoria eorum, quæ sapienter inuenerant. Quarum lapidea columna fertur diluuium euasisse, & hactenus in Syria permanere.

Noë anno sexcentesimo factum legitur diluuium; cuius arcã Iosephus sedisse refert in montes Armeniæ, qui vocantur ^h Ararat. Fuerunt autem Noë filij tres: ex quibus ⁱ septuaginta duæ gentes sunt ortæ; id est, quindecim de Iaphet, triginta de Cham; vigintiseptem de Sem.

Finitur prima ætas ^k per annos iimccxlii.

^a al. Primum hominum, quem appellauit Adam.

^b Adam auctore Iosepho lib. 1. cap. 2. antiquitat. rufum sonat, quod è rubra terra formatus esset. Idem ex eodem Zonarastomo 1. August. vero Psal. 95. Adam orbem terrarum significare ait quod toto orbe terrarum sparsus sit: quomodo & Cyprianus, tractatu de Sina, & Sion. Obserua verò Isidorum in annorum supputatione fore 70. interpretes sequi, vt Iulius Africanus, Origenes, Eusebius, alijque ex Patribus antiquis, quam alij contra reijciunt. Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei, cap. 13. existimat hanc annorum deprauationem, qua in codicibus est, vitio eius accidisse, qui de bibliotheca Ptolemai, primus 70. interpretationem describendam sumpsisset. Editio nostra, vixit,

inquit, Adam centum triginta annos, & genuit filiũ, ad imaginem, & similitudinem suam, vocauitque nomen eius Seth. Quam numerandi rationem etiam sequitur Philo, & hebraeorum Chronicon, iuxta hebraicam diuina Scriptura veritatem. D. Hieronymus questionibus in Genes. sciendum, inquit, quod vsque ad diluuiũ, vbi in nostris codicibus ducentorum, & quod excurret annorum, genuisse quis dicitur: in Hebræo habet centum annos, & reliquos, qui se quuntur.

^c Enos, Gen. 5. & Ioseph. Antiq. Iudai. lib. 1. cap. 3. & Cedrenus statim in initio. Eadem Ado Vienn. ex Isidoro, vt pleraque omnia.

^d Iudas Apostolus testimonium ex libro Enoch sumit: prophetauit,

phetavit, inquit, de his, septimus ab Adá, Enoch dicens: Ecce venit Dominus, &c. Reijcitur tamen liber ille à Canone: Et Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 38. affirmat non fuisse ab Enoch scriptum: quem Hieronymus inter Apocryphos connumerandum censet lib. virorum illustriū, de Iuda Apostolo agens. Contra Tertullianus libro de habitu mulierum, fuisse ab Enoch scriptum asserit, neq. in armariū Iudaicum admitti, à Christianis tamen non esse reijciendum; vnde ipse integras sectiones citat, presertim lib. de idololatria, de pudicitia, de cultu virginum. Idem facit Origenes Homilia 28. & in Anacephaleosi lib. 4. de principijs. De Enoch, & libro ab eo scripto, eruditissimè differit in Epistola Iuda, loco vigesimo de Prophetia, Petrus Martines, insignis doctor Hispania nostra.

^d De hac multorum hominum libris agitata questione fuisse disputat Hieronymus, super Genesim. Et Augustinus super Genesim, quaestione 2. & lib. de ciuitate Dei. 15. cap. 10. & 11. & Ado in Breuiario, Beda denique libello de sex aetatibus. Sed non reperitur -- existimant. hac in quibusdā m. s. desunt.

^e In hac sententia est D. Augustin. lib. de ciuit. 15. cap. 10. & 11. & D. Hieronymus quaest. in Genes. & venerabilis Beda, in Chronico. A quo tamen numero Complutēsis, & Regia bibliorum editio duobus annis, qui in illis minus sunt, discrepant. Alij vero aliter hac de re sentiunt, inter quos est Nicephorus, qui in Chronologia sua, centum & octoginta septem annos natum Mathusalem genuisse Lamech asseuerat. Cuius sententia etiam Ado subscribit, consentitque Aldina, & Germanica bibliorum editio. Caterum in hac temporis diuersitate, Hieronymi, Augustini, Isidorique sententiam eo libentius amplector, quod lxx. quos hic noster, toto hoc penè opusculo, auctores habet, in eadem fuisse animaduertam, vs testatur Lucas Diaconus in quadam praefatione, quam Isidori Chronico praefixit.

^g Quod Moysi dicitur taba, non tam arcam significat, quàm quoduis vas nauigationi aptum. Vt apud Gracos πλοῖον. Est autem Iosephi locus 1. antiq. cap. 5.

^h Sunt hi montes in Armenia superiore, prope Persas, qui Gracis Taurus appellantur, & Armeniam scindunt. A Beroso, vt auctor est Iosephus, lib. 1. antiq. c. 4. Cordyzeus mons, & à Damasceno Baris appellatur. Vide hieron. de locis Hebraic.

ⁱ Augustin. lib. 15. ciuitat. cap. 3. colligit. 73. nimirū. 15. de Iaphet, 21. De Cham. 27. de Sem: quannuis capit. 11. eiusdem lib. septuaginta duas linguas, & gentes totidem tantum exortas fuisse ex Noè probet.

^k In his decem hominum aetatibus eundem annorum numerum, ab Adam, vsque ad diluuium, sequuntur Eusebius, Hieronymus, Zonaras, Isidorus lib. Etymol. 6. cap. 39. & alijs. Ex Hebraeorum vero sententia tantum sunt à creatione mundi, vsque ad diluuium, anni M. DCLVI. vt patet ex Genes. cap. 4. & 5. & Hebraeorum Chronologijs. Est & apud me Chronicon Graecè m. s. α' νώνυμον vbi anni 11 M. CC LXII. referuntur. cuius hac sunt verba: ἐν τῷ ἑκοσίων ἔτα τῷ Σήμερον ἑκοσίων ἢ τῷ Νοῦ καὶ ἔτα γενέσεως τῷ κοσμοῦ β. σ. β. ἐγένετο ὁ κατακλυσμὸς ἐπὶ τῆς γῆς, anno centesimo Sem, sexcentesimo verd Noè, creationis autē mundi bis millesimo, ducentesimo, sexagesimo secundo, factum est diluuium super terram. Quem numerum Antonius Contius in notis ad Nicephori Chronologiam, reponendum censuit. At Iosephus lib. 1. Antiq. ca. 4. diuersam ab Hebraica veritate, & 70. interpretum suppurationem sequitur. Air enim ab Adam, vsque ad vniuersalem pluuiam, fluxisse annos bis mille sexcentos quinquaginta sex. Adeo sunt varia, & discrepantes de mundi aetate sententiae; quod codicum corruptione accidisse arbitror, faciendū enim in notis numerorum erratur. Et inde tot ferè de annis mundi opiniones, quot scriptores, inuenies.

Anni ab orb. c.

IIMCCXLIII.

IIMCCCLXXIX.

IIMDIX.

IIMDCXLVII.

IIMDCCLXXII.

IIMDCCCV.

Secunda aetas saeculi.

SEm, ^a anno secundo post diluuium, quū centum esset annorum, genuit Arphaxad, à quo gens Chaldaeorū exorta est. Ille Sem fertur fuisse ^b Melchisedech: qui primus post diluuium condidit urbem Salem, quæ nunc vocatur ^c Ierusalem.

^d Arphaxad annorum cxxxv. genuit Sala à quo antiqui Salamitæ vel ^e Medi.

Sala, annorum cxxx. genuit Heber, à quo Hebræi nuncupati sunt.

Heber, annorum cxxxiv. genuit Phaleg, cuius tempore turris Babel ædificata est, ^f factaque linguarum diuisio. Huius turris altitudo ^g quattuor millia dicitur tenere passuum, paullatim à latioribus in angustias coarctata, vt pòdus imminens facilius sustentaretur. Describunt ibi tépla marmorea, lapidibus pretiosis, auroque distincta, & multa alia, quæ videntur incredibilia. Hanc turrim ^h Nembrot Gigas construxit, qui post confusionem linguarum, migravit inde ad Persas, colq. ignem colere docuit.

Phaleg, annorum cxxx. genuit Rehu. His temporibus primum templa constructa sunt, & quidam principes gentium, tanquam ⁱ Dij, adorari cœperunt.

Rehu, annorum cxxxi. genuit Seruch, ^k sub quo Scytharum

Anni ab orb.c.

IIIMXXXV.

IIIMCXIII.

IIIMCLXXXIII.

tharum regnum exortum est : vbi primus regnavit ^l Tanaus.

Seruch, annorum cxxx. genuit Nachor. Ægyptiorum regnum sumit principium, vbi primus regnavit ^m Zoes.

Nachor, annorum ⁿ lxxix. genuit Thare, sub quo regnū Assyriorum, Sicyoniorumque exoritur. Sed primus in Assyrijs regnavit ^o Belus: quem quidam p Saturnum existimāt: primusque in Sicyonijs ^q Ægialeus, à quo Ægialca nuncupata est, quæ hactenus Peloponnesus vocatur.

Thare, annorum lxx. genuit Abraham. Per idem tempus Ninus Rex Assyriorum regnavit: qui primus ^r bella instituit, & armorum instrumenta inuenit. Hac ætate Mágica ars in Perside à Zoroaste Bactrianorum Rege reperta est. A Nino Rege occiditur. Muri quoque Babylonix à Semiramide, Regina Assyriorum, ædificantur.

A diluuiio, vsque ad natiuitatem Abraham, anni dccccxli i: Finitur secunda ætas per annos IIIMclxxxv.

^a Iosephus lib. 1. antiquit. cap. 14. Sem existimat fuisse tertium Noe filium. Iaphet verò fuisse natu maximum. Et licet Genes. 5. scriptum sit: Noe genuit Sem, Cham, & Iaphet, & alijs locis primus numeretur in ordine, affirmant tamen aliqui Hebraeorum, id propter eius dignitatem tantum factum, vt potè ex quo Christus genus duxit, fuisseque natu minimum: idque hac ratione adstruunt, quod ferè semper minores natu in genealogia, & prædictionibus Saluatoris potissimum locum obtineant: vt de Isaac, Iacob, Ioseph, Manasses, Dauid, Salomon, D. Augustinus lib. 16. de ciuit. Dei, cap. 2. Sem, Cham, & Iaphet historia de Saluatoris vita ac morte interpretatur.

^b Idem ait Hieronymus quæst. in Genesim. & epistola ad Euaagriū affirmat, vsque ad sacerdotium Aaron, omnes primogenitos ex stirpe Noe, quorum series in hac secunda ætate describitur, sacerdotes fuisse, victimasque Deo immolasse. Et hæc sunt primogenita, quæ Esau fratri suo Iacob vendidit, Genes. 35.

^c Hieronymus epistola ad Dardanū, & crea, quæ est ad Euaagriū sic inquit: Prius Iebus, postea Salem, tertio Ierusalē, nunc Ælia. Ioseph. lib. 7. antiquit. c. 3. ait, quosdam fuisse, qui dixerint, etiam Homerum Poetam Ierosolymā, hanc urbē appellasse, quæ appellatio ei primum à Dauid, expulsis de summa arce Iebusais, est attributa. Verum hæc ciuitas postea, merito suo, vt rerum, ita nominum quoque, vagam volubileque fortunam experta est. De quibus omnibus vide, quæ illustrissimus Inicus de Mendoza, quem honoris causa nomino, eruditissimè in suo libro memoriali congescit.

^d In editione 70. interpretum dicitur Arphaxad, genuisse Cainam, & Cainam Sala, quod hebraei reijciunt, à quibus tantum decem generationes enumerantur, à Noe vsque ad Abraham, sicuti ab Adam, vsque ad Noe. Beatus tamen Lucas cap. 3. vndecim recenset, Cainam in hac generationis seriem inserens, in hoc Græcorum, ad quos scribebat, exemplaria sequutus, quibus lxx. editio illis temporibus receptissima, & tantum nota erat. D. Hieronymus huius quæstionis difficultate penè obrutus fatetur ingenuè, se, propter ingenij tarditatem, nodum hunc dissoluere non posse. Sic Beda prologo in acta Apostolorum. Augustin. lib. 2. contra epist. Parmen. Recentiores etiam grauiter in hac quæstione se torquent. præsertim Liponinus, Catena in Genes. Sixtus Senens. lib. 5. Bibliothecæ, annot. 88. & lib. 7. hæres. 7. Et Hieronimus Contra-

ctus, libello de sex ætatibus.

^e Sic rectè, ni fallor, ex Luca Tudensi hunc locum restitui, quum antea legeretur: Samaritani vel Medi. Constat enim ex Iosepho lib. 8. antiq. cap. 12. Samaritas, à quodam Samaro, nomen sibi inuenisse.

^f A diluuiio, vsque ad diuisionem linguarum, fluxere, secundum Hebraicam supputationem, ducēti septuaginta duo anni, ex vnaque lingua hebraea, 72. lingua, vt ipsi hebraei placeat, facta sunt: quod colligunt à capitibus familiarum, teste Augustino, lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 11.

^g Locus hic in quibusdam mutilus, sed facile ex D. Hieronymo, vnde ad verbum desumitur, in integrum restitutus. Is enim super Isaiam, cap. 14. ad illud: Perdam Babylonis nomē; Arx, inquit, id est, Capitolium illius urbis, est turris, quæ ædificata post diluuiū, in altitudine quattuor millia dicitur tenere passuum, paullatim de lato in angustias coarctata, vt pondus imminens facilius à latioribus sustentetur. Describunt ibi templam morea; aureas statuas, plateas lapidibus auroque fulgentes, & multa alia, quæ videantur incredibilia. Iosephus lib. 1. antiq. cap. 9: huius turris altitudinem & latitudinem admirandam esse ait. Situm urbis Strabo commemorat. lib. 16. Geographia, murorum circuitum refert Herodotus quadringentorum octoginta stadiorum fuisse. Multa de hac re ab alijs traduntur, qui Græcos, Latinasque scripserunt historias.

^h Iosephus lib. 1. antiq. cap. 9. ait. Nembrod fuisse nepotem Noe, ex filio Cham, turrimque eam Babylonis nomine vocatam, à confusione. Caterum Genes. 10. dicitur Cham genuisse Chus, Chus porro Nembrod, idque etiam habes 1. Paralipomen. c. 1. Nota obiter, quod de eo scribitur Gene. 10. Et erat robustus venator coram Domino, ab Augustino, de ciuitate Dei, lib. 16. cap. 4. legi, contra Dominum. Sic inquit, intelligendus est Gigas ille venator contra Dominū. Quid autè significat, hoc nomine, quod est venator, nisi animalium terrigenarū deceptor, oppressor, extinator? Alij volunt illud: corā Domino: hyperbolem esse, quod non fuerit sub celo quisquam ei equalis potentia: vnde vertitur, potens venatione coram Domino.

ⁱ Hinc idololatria ortū habuit: Nam, mortuo Belo, Ninus eius filius, in solatium doloris, statua patri dicauit, & honores sacrificiaq; tribuit: Auctores sunt Hieronymus in Oseam, ca. 2. Hegeſippus de idolotum origine. Fulgentius, lib. 1. mytho-

¹ mytholog. Cyrillus lib. 3. contra Iulianum.

^k Quattuor regna vno ferè tempore exorta, Assyriorum, ab Ortu, Sicyoniorum ab Occasu, Scytharū, ab Aquilone: Ægyptiorum, à Meridie. Eusebius auctor est. Sed Assyriorum multo erat potentius, & sublimius ceteris, vt tradit Augustinus lib. 16. de ciuitat. Dei, cap. 17.

^l Alij scribunt Taurus. Vid. Herman. Contract.

^m Mincus dictus, auctore Herodoto, & Iosepho, lib. 8. antiq. cap. 6.

ⁿ LXXIX. Sic Nicephorus, at Gen. 11. secundum Heb. veritatem XXIX. secundum Septuag. CLXXIX.

^o Ita Eusebius in Chronico: Tharæ, inquit, anno vigesimo octauo Assyriorum Rex primus, Belus mortuus est, quem Assyrij Deum nominauerunt, & alij dicunt Saturnum: atque filio suo regnum tradiderunt: vocabatur autem Ninus. Et idem principio regni Assyriorum: Primus omnium Asiæ, exceptis Indis, Ninus Beli filius regnavit annis LII. quem locum ita legi deprehendi in vetusto m. s. Eusebij codice: Primus omnis Asiæ, exceptis Indis, Ninus, Beli filius,

regnavit. Eamq. lectionem amplector, ex Augustino lib. 17. de ciuitat. Dei. Et ex ipso Eusebio lib. 10. de preparatione.

^p Cicero lib. 1. de natura Deorum Physicam rationem, non inelegantem, inclusam in fabula Saturni ait, dicique Saturnum, quod annis saturatur.

^q Eusebius: Tharæ anno quadragesimo nono Sicyoniorum, in Græcia, regnavit Europs, defuncto Ægialeo: qui primus Sicyoniorū regnavit, ex quo territorium Pelopenosiorum Ægialea vocabatur. Pausanias Corinthiacis, & Clemens Alexand. Strom. lib. 1.

^r Vide Eusebium, & Augustinum lib. 21. cap. 14. ciuitat. Et Iustinum initio historia. post verba autem: armorum instrumenta, in vno m. serant hæc, quæ sequuntur: Cuius vxor Semiramis Babyloniæ muros instauravit. Ninus etiam bello vicit Cham, qui adhuc viuebat, & regnabat in Bactra; & dicebatur Zoroastes, id est, Magicæ artis inuentor, qui & septem liberales artes in quattuordecim columnis scripsit, septem æneis, & septem lateritijs.

Tertia ætas.

Anni ab orb. c.
IIIMCCLXXXIII.

IIIMCCCXLIII.

IIIMCCCCXXXV.

IIIMDXLV.

IIIMDCLXXXIX.

A Braham annorum c. genuit Isaac; ex Sara libera. Nam primum ex ancilla Agar genuerat Ismael, à quo Ismaelitarum gens, qui postea Agareni, ad vltimum ^a Saraceni sunt dicti.

Isaac annorum lx. genuit geminos, quorum primus Esau, à quo ^b Idumæi, secundus Iacob, qui cognominatus est Israel, à quo & Israelitæ sunt nuncupati. Hoc tempore regnū Græcorum inchoat, vbi primus regnavit ^c Inachus.

^d Iacob, annorum xci. genuit Ioseph. His temporibus ^e Serapis Iouis filius Ægyptiorum Rex moriens, in Deos transfératur, & Memphis ciuitas in Ægypto conditur. Tunc apud lacum Tritonidem Minerua in specie virginali apparuit; quæ plurimis claruisse ingenijs prædicatur. Hæc enim inuentrix fabricæ fuisse dicitur: clypeum, & arcum hæc reperit: ordiri telam, & colorare lanas, hæc docuit. Hac etiam ætate Phoro-neus Rex Inachi filius claruit, qui primus in Græcia leges, iudiciaque instituit.

Ioseph vixit annos cx. Ex hoc tempore Græcia ^f Argo renante, habere segetes cœpit, delatis aliunde seminibus.

^g Hebræorum seruitutis, in Ægypto, anni cxlv. post obitū Ioseph reperiuntur. His temporibus ^h Prometheus fuisse scribitur, quem fingunt fabulæ, de luto formasse homines. Tūc etiam frater eius Atlas Astrologiam reperit, motumque cæli, & rationem primus consideravit. Tunc fuit & Mercurius, nepos Atlantis, multarum artium peritus. Et ob hoc post mortem in Deos translatus. Hac etiam ætate primus ⁱ Pro-clytus quadrigam iūxit, eodemque tempore Cecrops Athenas condidit, & ex nomine Mineruæ, Atticos Athenienses vocauit. Iste etiam bouem immolans primus in sacrificio Gentili ritu Iouem adorari præcepit. Hoc tempore in Græcia Corinthus condita, ibique picturæ ars à Cleanthe re-perita est. Tunc primi Curetes, & Coribantes modulatam in armis saltationem, & consonam inuenerunt. Tunc etiam fuisse scribitur in Thessalia sub Deucalione factum diluuium, & Phaë-

Anni ab orb. c.
IIIMDCCXXIX.

Phaëthontis fabulosum incendium.

Moyſes, annos xl in eremo rexit populum de ſeruitute Ægyptia liberatum. Hoc tempore Iudæi per Moſem ſimul cum lege ^k & litteras habere cœperunt. Tunc templū Delphis conſtituitur: vitis in Græcia inuenitur.

IIIMDCCCLVI.

Ioſue ſucceſſor Moſi, regit populum annos xxvii. His temporibus primus ^l Erichthonius, Athenieſium princeps, in Græcia quadrigam iunxit.

IIIMDCCXCVI.

^m Othoniel annos xl. ⁿ Cadmus regnat Thebis, qui primus Græcas litteras inuenit. Per idem tempus ^o Linus, & Amphion, primi tunc apud Græcos in muſica arte claruerunt: ^p Idæique Daſtyli ferrum metallum in Græcia eodem tempore inuenerunt.

IIIMDCCCLXXVI.

Aod, annos lxxx. His tēporibus fabulæ fictæ ſunt: De Triptolemo, quod iubente Cerere ſerpentium pinnis geſtatus, ^q indigentibus frumenta volando diſtribuerit: De Hippocentauris, quod equorum, hominumq̄. fuerint natura permixti; De cerberotricipite inferorum canē: De Phryxo, & Helle eius ^r ſorore: quod ariete vecti per mare tranauerint: De Gorgone meretrice, quod crinita ſerpentibus fuerit, & aſpicientes ſe cōuertebat in lapides: De Bellerophōte, quod equo pennis volante ſit vectus: De Amphione, quod citharæ cantu, lapides & ſaxa commouerit.

IIIMDCCCCXVI.

Debbora, annos xl. Per idem tempus Apollo citharā condidit, & Medicinæ artem inuenit. Fabula quoque tunc ficta de fabro Dædalo, & de Icaro eius filio: quod apt. tibi pennis volauerint. Hac ætate primus regnat Latinis ^s Picus, qui fertur fuiſſe Saturni filius.

IIIMDCCCCCLVI.

^t Gedeon, annos xl. Hac ætate vrbs ^v Tyria conſtruitur. Alter quoque ^x Mercurius lyram reperit, & Orpheo tradidit. Hoc tempore ^y Philemon primus apud Pythium ^z chorum inſtituit. Tunc etiam dicitur fuiſſe magiſter Herculis. Thrax Linus, in arte Muſica, clarus. Argonautarum quoque nauigatio tunc ſcribitur.

IIIMDCCCCCLIX.

Abimelech, annos tres: Iſte ſeptuaginta fratres ſuos interfecit. Hercules Ilium vaſtauit, & in Libya Anthemum palæſtricæ artis inuentorem interemit.

IIIMDCCCCCLXXXII.

^a Thola, annos xxi. Huius tēporibus in Troia, poſt Laomedonta, regnauit Priamius. Tunc fabula ficta eſt de ^b Minotauro beſtia labyrintho incluſa.

IIIMIII.

^c Iair, annos xxi. Per idem tempus Hercules agonem Olympicum inſtituit. ^d Carmentis nymp̄ha Latinas litteras reperit.

IIIMX.

Iephte, annos vi. Huius tempore Hercules quinquageſimum ſecundum annum agens, ob morbi dolorem, ſeſe flammiſ iniecit. Per idem tempus Alexander Helenam rapuit, Troianumque bellum decennale ſurrexit.

IIIMXVII.
IIIMXXV.

^e Abefan, annos vi. Amazones primū arma ſumpſerunt. ^f Abdon, annos vi. Huius anno tertio Troia capta eſt, & Æneas Italiam venit.

IIIMXLV.

Sampſon, annos xx. Aſcanius Æneæ filius ^g Albam condidit. Vlyſſis quoque fabulæ ſiue Syrenarum eodem tempore fictæ ſunt.

IIIMLXXXV.

Heli ſacerdos, annos ^h xl. Arca teſtamenti ab alienigenis capi.

Anni ab orb.c.
IIIMCXXV.

capitur. i Regnum Sicyoniorum finitur.

k Samuel, & Saul, annos xl. Lacedæmoniorum Regnum exoritur. Atq. in Græcia l Homerus primus Poeta fuisse putatur. A promissione Abrahæ, vsq. ad David, anni DCCCCxl.

Finitur tertia ætas per annos IIIIMCXXV.

a Populi Arabia postea à Mahometo Dei flagello, Saraceni dicti, is enim se Dei Prophetam ambitiose, & mendaciter iactans, multos Asiæ, & Africa populos ad fidei Christiana deflectionem commouit; quos falsa religione imbuens, Saracenos ex Dei præcepto vocari dicebat, à Sara legitima vxore Abrahæ, tanquam legitimos diuina promissionis heredes. Et inde Saracenorū regnum sumit exordiū, sub Heraclio Imperatore.

b Sic Genes. 36. Esau appellatur pater Idumeorum, & Eusebius in Chronico. Nos Strabo lib. 6. ait populos esse inter Indiam, & Arabiam sitos ad Occasum, Cassio monti proximis, & à Nabathais ortos.

c Eusebius in Chronico: Castor Chronographus de Argiuorum regno quod loquitur, consequenter persequemur: Reges Argiui ab Inacho, vsque in Sthelenum, filiū Crotopi: Quem locum ex veteri. m. s. ita corrige: Castor de Argiuorum regno ita loquitur: persequemur consequenter Reges Argiuorū ab Inacho, vsque in Sthenelatum, &c. Pausanias etiam lib. 2. Corinthiac. Sthenelam filium Crotopi facit. De hoc August. lib. 18. cap. 8. ciuitat. Phorobas, inquit, Rex Argiuorum sextus fuit, & septimi Regis Triopæ filius Iasus, & Rex nonus Sthenelas, siue Sthenelus, siue Sthenelus; variè quippe in diuersis auctoribus inuenitur. Hac August.

d In alio m. s. erat Iacob annorum lx. verum mendose, vt ex sacris literis manifesta computatione colligitur. Nā Ioseph de carcere eductus, vt Pharaoni Regi somnium interpretaretur, annorum erat triginta; Princeps totius Ægypti constitutus. Genes. cap. 41. Idem, dum per fratres patrem accersiri iubet, annorum triginta nouem. Nam septem ab exposito somnio sterilitatis elapsi fuerant, & secundo abundantiam ferè exacto Iacob in Ægyptum venit Genes. 45. & eorū Pharaone respondit, se in centesimo trigesimo ætatis anno constitutum. Genes. 47. si itaque subducamus xxxix. annos, à centum triginta, remanebūt vtique nonaginta, & vnus anni, quos agebat Iacob, dum Ioseph in senectute genuit.

e Clemens Alexandrinus lib. 1. Stro. Apis, inquit, Rex, Argiuorum edificauit Memphim, vt dicit Aristipus in primo Arcadicorum. Aristes verò Argiuus dicit eum nominatum esse Sarapim, & eum esse, quem colunt Ægyptij. Nymphodorus autem Amphipolitanus, in tertio de legibus Asiæ. dicit, Apim taurum mortuum, & conditum loculo, qui σαρπός Græcè dicitur, fuisseque repositum in templo Demonis, qui colebatur: & hinc appellatum fuisse Sarapim, & postea quadam eorum, qui illuc habitabant, consuetudine, Sarapim: est autem Apis tertius ab Inacho, qui locus ad verbum est apud Eusebium lib. 10. preparat. Vide Augustin. ex Varron. lib. 18. cap. 5. ciuitat. Tacitum lib. 20. Et Iulium Firmicum in erudito libello de mysterijs, & erroribus profanarum religionum.

f Argus fuit quartus Argiuorū Rex, filius Apis. Euse. Chro.

g Ægyptiaca seruitus tribus modis supputari solet, iuxta tria diuersa temporum initia. Primò ab illa memorabili promissione, facta Abrahæ Genes. 12. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monstrauero tibi. Ab hac igitur

professione Abrahæ, de Haran, in terram Chanæam, vsque ad exitū filiorū Israel de oppressione, & dura seruitute Pharaonis, sunt anni 430. atq. ita eos enumerat Paulus ad Galat.

3. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius, &c. Et paulò post: Hoc autè dico. testamētū cōfirmatū à Deo, quæ post quadringētos & triginta annos facta est lex. Et Exod. 12. Habitatio autem filiorum Israel, qua manserunt in Ægypto, fuit quadringētorum triginta annorum, quibus expletis eodē die egressus est omnis exercitus. Illud verò obseruandum post illa verba: qua manserunt in Ægypto, in Græcis codicibus, amplius legi, καὶ ἐν γῆν ἠγαγόν, & notauit Augustinus, questionibus in Exodum, expendens hunc locū, ita, vt tota illa peregrinatio, in terra Chanæ, & in Ægypto fuerit. 430. annorū. Sic Cyrillus, & Rupertus. Secūda supputatio est, ab eo tēpore, quo Iacob cum filijs suis descendit in Ægyptū, in qua numerantur ducenti & quindecim anni. Tertia & postrema à morte Ioseph, quo sublato, fuit vera illa, & operosa seruitus, qua gens hebræa exactionibus, iniurijs, persecutionibusque omnis generis attrita, tandem diuino beneficio, duce Moysē, in libertatem averta est. Durauitq. per annos 144. vt colligunt Eusebius in Chronico, Augustinus lib. de ciuitat. 16. cap. 43. & questionibus in Exodum.

h Clemens Alexandrin. lib. 1. Stromat. Tempore Piropæ Prometheus, & Atlas, & Epimetheus. Eusebius à Prometheo ob id homines factos fuisse creditum ait, quod cum esset sapiens, feritatem eorum, & nimiam imperitiam, ad humanitatem, & scientiam transfiguraret. Idem August. lib. 18. cap. 8. ciuitat.

i Proclitus. al. Procellus, Trochilus, atque etiam Arogilus.

k Primus litterarum inuentor fertur fuisse Taautus, teste Eusebio, lib. 1. cap. 7. Preparat. Verū idem lib. 10. probat ab hebræis repertam esse, & propagatā litterarum inuentionem. Idē Isidorus lib. Etymol. 1. c. 3. Hieron præfat. in libros Regū. Theodor. super Genes. c. 5. in illud. Ambulauitque cum Deo, & non apparuit: de Enoc, inquit, quod primus litteras didicit, & primus descripsit caelestia signa.

l Virgil. Georg. 3. Primus Erichthonius, currus, & quatuor ausus iungere equos.

m De eo Iudicum tertio. Iuda autem iudiciū Isidorus prætermittit, vel quia parum rexit populum, vel quia non fuit Iudex, sed dux belli tantum, vt est Iudicum. 1. A Iosepho lib. 5. cap. 7. Othaniel Genes vocatur.

n Clemens Alexand. 1. Strom. Cadmus, inquit, fuit Phœnix qui Græcis litterarum inuentor extitit, vt ait Ephorus: Vnde etiā scribit Herodotus litteras appellatas fuisse Phœnicias. Alij autē dicūt, Phœnices & Syros, primos excogitasse litteras. Hac Clēmēs.

o Euseb. ann. 3780. Linus & Thebis, & in m. s. Linus Thebaus.

p De Idæis Dactylis Euseb. in Chronicis; Idæi, inquit, Dactyli, his tēporibus erant, qui ferrū repererūt. Clēmēs Alex. 1. Stro. Idæos Dactylos fuisse sapiētes tradit, inuentores litterarum, & numerorū musicorum: propter quam, inquit, causam sunt appellati, qui

qui sunt apud Musicos Daetyli, Phryges autē erāt, & barbari Idæi Daetyli. Et pauld post, Celmis & Dānaneus Idæis Daetylis ferrum primi inuenerunt in Cypro. Alius autē Idæus ferri inuenit temperaturā. Fuerunt autē Idæi Daetyli Minera filij, & Solis, vel, vt alijs volūt, Saturni, & Alciopes: qui alio nomine Corybantes appellātur. Vide Stephanum de vrbibus, & Scholia in Apollonium. Et Suidam in dist. γ δ α ο ι δ α κ ρ υ λ ο ι.

¶ Aliter Eusebius Chronico: Triptolemus longa nauī Eleusim veniens, ibi frumenta distribuit. Augustinus lib. 18. c. 13. cū Isidoro. His temporibus fabulæ fictæ sunt de Triptolemo: qui iubete Cerere anguibus portatus alitibus, indigentibus terris frumenta volando contulerit.

¶ Sorore. In quodam m. s. additur. Quod ariete vocēti per aera volauerint.

¶ Sic Virgil. 7. Æneid. Fauno Picus pater, ijsq; parētē, Te Saturne refert, tu sanguinis vltimus auctor. Aliter Eusebius quā Isidorus, qui Picū facit tertiu Regē Latinorū: Ante Æneā, inquit, Ianus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus, in Italia regnauerūt circiter ann. 150.

¶ Post Debborā, alienigena Hebraū populū septem annis sibi subiecerunt, qui coniunguntur temporibus Gedconis, ex Iudæorū traditionib; vt refert Euseb. Chron.

¶ In oraculo Ezechielis de ea fit crebra mentio, & apud Melam lib. 1. cap. 12.

¶ Cicero, lib. 3. de natura Deorum, Mercurios quinque fuisse ostendit.

¶ Philæmon, Phidamon. Eusebius.

¶ Hieronymus epistola ad Dardanū, tom. 4. de diuersis generibus musicorum instrumentorū. Antiquis temporibus, inquit, fuit chorus quoq; simplex pellis, cū duabus cicutis æreis: & per primā inspiratur, per secundā vocē emittit. Plura sibi habes de alijs instrumentis musicis, vt est, de organo, tuba, fistula, bobulo, cithara, sambuca, &c.

¶ Iosephus lib. 5. antiq. cap. 12. post Abimelech Iair Galadinus suscepit principatum, pratermittens regnum Thola.

¶ Eusebius, anno orbis cōditi 3960. vt nunc legitur, ea, inquit, quæ de Minotauro dicūtur, quæ Philochorus in secundo Attidis libro, scribit magistratum, Minois fuisse Taurum nomine, inhumanum atq; crudelē. Quo in loco corruptē est: magistratum Minois, pro magistrū militum, vt constat ex Plutarcho in Theseo, & Seruio apud Virgilium. 6. Minos verō Rex à Grecis mirē celebratus fuit, quod cum Ioue per nouē annos familiariter esset versatus, vt refert Clemens Alex. Strom. 2.

¶ Iair. Clem. Alex. pratermittit Iair.

¶ Carmentis Euandri mater, qui Romæ templū Panis, quod

Lupercal appellatur condidit, vt testatur Clemēs Alex. Strom. 1. inde Carmetalis porta, apud Virgil. Ænei. 8. Et Carmetalē Romano nomine portā. Vide Seruiū, Et Isidorum lib. 1. Etymol. cap. 3. Carmentis, inquit, dicta, quia carminibus futura canebat.

¶ Sic est c. 12. Iudic. Iosephus lib. 5. antiq. c. 12. Abfanis (habet) de tribu Iuda, ciuitatis Bethlehēm. Clemens Alex. 1. Strom. Abathan appellat. In Eusebij Chronico est, Hesebon, vt in quibusdam Isidori exemplaribus.

¶ Refert Iudicium historia, cap. 12. post Abesan, qui septem annis iudicauit Israel, successisse Aialon, siue Elon, qui iudicauit Israel decem annis. Post quem iudicauit Abdon annis octo. Verū Eusebius in Chronico sequutus septuaginta, annos Aialonis reticuit, vt ipse testatur. Post Hesebon, inquit, in libro Hebræorum fertur Iudex Aialon rexisse populum annos 10. qui non habetur apud 70 interpretes. Idem Iosephus lib. 5. cap. 12. vocaturq; ab eo Elon, de tribu Zabulon. Sic Clemens 1. Strom. à quo appellatur Eglon.

¶ Linius ab situ porrecta in dorsum vrbis, longam Albam appellatam scribit lib. 1.

¶ Eusebius Chron. Heli Sacerdos, annos 40. In Hebræorum libro anni inueniuntur 40. In septuaginta autem interpretatione 20. Iosephus lib. 5. cap. 6. quadraginta annos affirmat tenuisse principatum, vixisse vero nonaginta: atque ita Clemens Alex. lib. 1. Strom.

¶ Finem accepit Regnum Sicyoniorum post 862. annos, vt Eusebius testatur: Ita nullum in terra imperitium excellens, florens, perpetuumq; est, quousq; veniet seculum illud immortale, in illuminatione vultus Dei decoratum.

¶ Iosephus lib. 6. antiq. cap. 13. loquens de mortē Samuelis, qui præfuit, inquit, populo solus, post mortē quidē Heli sacerdotis, annis duodecim: cū Saul verō rege, annis decem & octo. Venerabilis Beda in libro de sex atatibus: Samuel, inquit, annis duodecim, vt docet Iosephus, Saul primus Hebræorum Rex annis viginti. Et huius quia in Canonica scriptura nō habetur mentio, de antiquitatū Iosephi libris, tempus regni notauimus. Clemens Alex. lib. 1. Strom. Samuel viginti septem annis, cum Saul Regnū obrinuisse scribit, & mortuū esse duobus annis ante Saul. Chronicon Græcū m. s. vti que annos viginti tribuit. ita vt Eusebius, & Isidorus nō abs re tot etiam annos possuisse videantur.

¶ Clemens Alexand. lib. 1. Strom. scribit Cratetem Grammaticum dixisse, Homerum fuisse circa reditum Heraclicidarū, hoc est octoginta annis post captā Troiam. Eratosthenes verō centesimo anno post captam Troiam fuisse refert. Theopompus autē quingentis annis post eos, qui in Ilio militauerunt vixisse asserit. Alias de etate Homeri opiniones vide eodem loco.

Quarta atas seculi.

DAuid, regnat annos ^a xl. Codrus Atheniensium Rex spōte se pro salute patriæ hostibus offerens interimitur. Et Carthago à ^b Didone ædificatur, prophetantibus in Iudæa ^c Gath, Nathan, & Asaphiat.

Salomō, regnat ^d annos xl. Iste quarto Regni sui anno templum Ierosolymis ædificauit, consummauitq; anno ^e octauo.

Roboan, regnat annos xvi i. Regnum Israel à Iuda diuiditur: sub quo decem tribus à duabus separatae sunt; & Reges in ^f Samaria habere cœperunt. Hac ætate Samos conditur: & Sibylla ^g Erythræa illustris habetur.

^h Abia, regnat annos tres: Sub quo Hebræorum Pontifex

II 2 Maxi-

LIBROS
DEL DA
L MARCO

Anni ab orb. c.

IIIMCLXV.

IIIMCCV.

IIIMCCXXII.

IIIMCCXXV.

Anni ab orb. c.
IIIIMCCLXVI.

IIIIMCCXCI.

IIIIMCCXCIX.

IIIIMCCC:

IIIIMCCCVII.

IIIIMCCCXLVII.

IIIIMCCCLXXVI.

IIIIMCCCCXXVIII.

IIIIMCCCCXLIIII.

IIIIMCCCCLX.

IIIIMCCCCLXXXIX.

IIIIMDXLIIII.

IIIIMDLVI.

IIIIMDLXXXVIII.

IIIIMDXCIX.

IIIIMDCX.

Maximus ⁱ, Abimelech insignis est habitus.

Afa, regnat annos xli. ^k Prophetabant in Iudæa Achias, Amos, Iehu, Ioel, & Azarias.

^l Iofaphat, regnat annos xxv. Prophetabant Elias, & Elifeus, & ^m Abdias, Azarias, & Michæas.

Ioram, regnat annos vii. Prophetabant Elias, & Elifeus, & Abdias.

Ochozias, regnat annum i. Elias rapitur; cuius ⁿ septē insignia miracula numerantur.

^o Athalia, regnat annos vii. ^p Ionadab, filius Rechab, sacerdos clarus habetur, & ^q Ioiada Pontifex, qui solus, post Moysen, vixisse annos centum triginta perhibetur.

Ioas, regnat annos xl. Zacharias Propheta interficitur. Elifeus moritur: ^r cuius virtutes quattuordecim prædicantur. ^s Lycurgusq. legislator apud Græciâ insignis habetur.

Amasias, regnat annos ^t xxix. Carthaginem hoc tempore quidam asserunt conditam: alij verò superius.

^v Azarias, annos li. ^x Olympias primum Græcis instituitur. Agnus in Græcia loquitur. Sardanapalus Rex sponte incendio concrematur. Assyriorumq. regnum in Medos transfertur. Tunc Hesiodus Poeta claruit. Atque Phidō Argius measuras & pondera reperit; Osee, Amos, Isaias, & ^y Iona, in Iudæa, hac ætate prophetantibus.

Ioathan, regnat annos xvi. Remus Romulusq. nascuntur, prophetantibus in Iudæa, Osee, Ioel, Isaias, & Michæa.

Achaz, regnat annos xvi. Cuius temporibus Romulus Romam ^z condidit. Et ^a Sēnacherib, Assyriorum Rex decē tribus ^b ex Samaria in Medos transtulit: atque in Iudæam Samaritas accolat misit.

Ezechias, regnat annos xxix. sub quo prophetabāt Isaias, & Osee. Hoc tempore ^c Romulus primus milites ex populo sumpsit, centumque à populo nobilissimos viros elegit; ^d qui ob ætatem Senatores, ob curam ac sollicitudinem Reipub. Patres vocati sunt.

Manassēs, regnat annos lv. Per idem tempus Romanis præfuit Numa Pompilius, qui primus apud Romanos, Pontifices, & Virgines Vestales instituit, falorumque Deorum numerositate ciuitatem impleuit. ^e Duos menses, in annum Romanis ad decem menses adiecit: Ianuarium Dijs superis: Februarium Dijs inferis dedicauit. Tunc quoque Sibylla Samia claruit.

^f Ammon, regnat annos xli. Huius temporibus Tullus Hostilius, Romanorum Rex, prior in Repub. censum egit: quod adhuc per orbem terrarum incognitum erat, primusq. purpura, & fascibus usus est.

^g Iosias, regnat annos xxxi. ^h Thales Milesius Philosophus Physicus claruit, qui, defectibus Solis acutissima perscrutatione comprehensis, Astrologiæ numerum primus inuestigauit, prophetantibus in Iudæa, Ieremia, Olda, & Sophonia.

ⁱ Ioachim, regnat annos xi. Huius tertio anno Nabuchodonosor, Iudæam captam tributariam fecit. Tunc Daniel, Annanias, Azarias, & Misacl in Babylone claruerunt.

Sedechias, regnat annos xi. Hunc Rex Babylonis, secundo veniens

Anni ab orb. c.

veniens ad Ierusalem, cum populo captivum duxit, templo incenso, anno ædificationis suæ k cccclv. Per idem tēpus Sappho mulier in Græcia diuerso poemate claruit. Solon leges Atheniensibus dedit.

A David vsque ad transmigrationem Babylonis anni cccclxxxv.

Finitur quarta ætas, per annos quatermille sexcētos & decē.

^a Lib. 3. Reg. capit. 2. dicitur in Hebron regnasse septem annos, & in Ierusalem 33. qui collecti sunt quadraginta. idem est. 2. Paralip. cap. 9. Et Clemens Alex. 1. Strom.

^b Eusebius anno mundi 3980. ex sententia Philostrati scribit, à Zaro, & Carthagine Tyrus Carthaginem fuisse conditam. Idē tamen anno. 4154. Carthago, inquit, condita est, vt quidā volunt à Carchedone Tyrio, vt verò alij à Didone filia post Troianū excidiū annis. 133.

^c Sic Eusebius Chronico. 2. Paralip. dicitur, quod Asaphat constituitur princeps laudantium nomen Domini, & cap. 29. quod hymnos composuit.

^d Sic. 3. Regum cap. 11. & 2. Paralip. c. 9. Clemens Alex. 1. Strom. Iosephus autem lib. 8. cap. 7. antiq. ait, eum regnasse annis octoginta, vixisse quattuor & nonaginta.

^e Regum. 3. c. 6. adificatū domum Domini dicitur annis septē. Idē Iosephus lib. 8. c. 4. Sed hic Isidorus Eusebiū sequens, annū quartū Regni, quo cepit adificare templū, cōnumerat cū septē. Boda ait, annis septē adificatur, octauo dedicat.

^f Ibi primo regnat Ieroboam, de quo 3. Regum. cap. 12. & 2. Paral. 12. & 13.

^g De Erythrae Sibylle vaticinio, vide August. lib. 18. cap. 23. ciuit. & Lactan. Firmia. lib. 1. de diuinis institutionibus.

^h Abia. 1. Regum cap. 15. & Paralip. 2. cap. 13. Euseb. Ioseph. Bed. Verūm Clem. Alex. huic annos 23. attribuit, aitq; fuisse filium Sado.

ⁱ Abimelech erat filius Sado, vt Clemens Alex. est auctor Strom. 1.

^k In alijs m. f. legitur, Prophetabant in Iudæa Aggeus, & Iehu, Amos, & Ioel, & Zacharias, & Michas, Verūm aliorum codicum lectionem sequi malo. Nam & Eusebius Chronico: Prophetabant, inquit, Achias, Sameas, & is, qui fuerat apud altare Samariæ Iehu, Ioede, Azarias, qui & Anania. Idem ait ipse Isidorus lib. 5. Etymol. cap. 39. Aggeus autem temporibus Regis Dauid prophetauit, vt constat ex ipsius propheta, cap. 1. Similiter & Zacharias, vt ipse de se auctor est, propheta sua initio, & Eusebius in Chronico. Hieronymus etiam prologo eiusdem propheta.

^l In Clemente Alex. 1. Strom. scribitur: Iosaphat annos tantum regnasse quinque. Quo tempore, inquit, prophetarūt Helias Thesbitas, & Micheas filius Ieble, & Abdias filius Anania. De Prophetis Isidorus lib. 7. Etymol. cap. 7.

^m Hieronymus in prologo eius propheta, ex hebraorum scriptis colligit, hunc tempore Achab Regis Samariæ floruisse, cū inq; prophetas, à persequutione inopia Iezabelis, cōseruasse, eosq; specubus inclusos panē, & aqua pauisse, vt etiam videre est. 3. Reg. cap. 18.

ⁿ Elia Tesbitis, sacerdotis magni, insignia septē miracula hoc sunt. 1. triennij siccitate calum clausit. 2. orauit rursum, & calum dedit imbrem. 3. mortuū mulieris filij ad vitā reuocauit. 4. eius virtute hydra ferine non defecit: vas olei perpetuo fonte m. manuit. 5. eius verbo ignis de celo super sacerdotiū descendit. 6. duos quinquagenarios cū militibus caelesti igne combussit. 7. Iordanē transiens tactu melotis abruptit, Isidorus lib. de vita, & morte sanctorum.

^o Clemens Alex. lib. 1. Strom. Gotholia regitat octo annis: erat ex genere Achab.

^p Ionadab fuit filius Semma, fratris Dauid, Regū. 2. c. 13. Et alius Ionadab, filius Rechab, qui vixit sub Iehu, & alijs Regibus. 4. Reg. 10. & Ieremia. 35.

^q Fuit Ioiada sacerdos bonus, & pietate vitæq; innocentia insignis. De eo dicitur. 2. Paralipom. c. 24. quod mortuus est, quum esset cxxx. annorum.

^r Eliseus Elia discipulus his miraculis claruit; primo Iordanē transitu suo diuisum refranans, vndā retrō conuertit. 2. Aquas ierico steriles, fecundas fecit. 3. Pueros insulcantes sibi, bestijs vorandos tradidit. 4. Sterile mulierē fecundauit. 5. Et eius filij suscitauit. 6. Decē pambus plebē refecit. 7. Naaman à lepra liberauit. 8. Lepra aspersit discipulū. 9. Ferrum aquis supernatare fecit. 10. Hostes Syria cecitate percussit. 11. Incredulo mortē prædixit. 12. Hostē quadrigarū fragore fugauit, obsidionēq; disperfit. 13. Famē repulit. 14. Post mortē cadaueri vitā dedit. Sic ferē Isidorus lib. de vita, & obitu sanctorum Patrum.

^s In vno m. f. est. Lycurgusq; legislator Apollonius. Existimo legendū legislator Apollinis: vt in dictum accipiamus, quod quascunq; leges Lacedamonis ferebat, id Apollinis instinctu facere se dicitaret. Vide Plutarch. in eius vita, Valerium Maximum, atque alios.

^t Apud Clement. Alexand. 1. Strom. corruptè legi existimo: Amasias eius filius annis xxxix. pro xxix. Nam ita Eusebius, Iosephus, Nicephorus, & alij.

^v In alio m. f. erat Ozias, quomodo & apud Nicephorum, & in Chronico Græco, quod apud me est: recedē, sic enim etiā appellatur lib. 2. Paralip. c. 26. & à Clemente Alex. 1. Strom. Ozias, inquit, sedecim annorū erat, cū regnare cōpisset, & 52. annis regnauit super Ierusalē, fuitq; leprosus. Idē annotauit Procopius Gazens, in cōmentarijs, super Isthmū, ad titulū propheta. Huius autē tempore regnū Assyriorū ad Medos translātū fuisse, tradunt Eusebius, Beda, Ado, Tudenfis, alij.

^x De tempore, quo prima Olympias fuerit constituta, à plebisq; dubitatū est. Eusebius Chronico, ex Africani sententia scribit, eam tempore Iothan regis hebraorū, primū numerari capta. Idē lib. 10. Præparat. cū ad Isaiæ tempora trahit, Clemens Alex. 1. Strom. in 34. anno Nicandri, primū Olympiadē cū alijs ponit. Chronicon nostrū Græcū, omnī clarissimē ΝΑΪΤΑ ΟΪΣ ΤΗ ΚΑΙ ΑΪΑΡΙΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΙΪΔΑ ΠΡΩΤΗ ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΕΤΗΝ ΕΠ' ΙΪΤΙΣ: ΚΑΘ' ΗΝ ΠΡΟΦΗΤΕΥΟΝ ΗΪΘΙΑΣ ΟΪΣ ΑΪΜΩΣ, ΟΪΝΙ Δ' ΤΗ ΒΕΡΓΙ, ΙΩΗΛ ΤΩ ΒΑΒΥΛ, ΩΪΔΙΔ, ΚΑΙ ΜΙΧΑΙΑΣ Ο ΜΟΡΑΘΙΤΗΣ. Quinquagesimo primo, inquit, anno Ozia Regis Iuda, qui etiā Azarias appellatur, prima Olympias instituta est, sub Iphito: quo tempore prophetabat Isaias, filius Amos, Osee filius Beeri, Ioel filius Bathuel, Oded, & Michas Morasthites. Et πῶς: ἡ πρώτη ὀλυμπιάς ἤρχθη πρὸς τοὺς ἑλλησιν, ἢ τις ἐστὶν τετραέτης. Prima Olympias apud Græcos incepit, que quattuor est annorum.

^y Hieronymus in prologo super Ionam, affirmat Ionā propheta fuisse temporibus Ieroboam, filij Ioas. Augustinus lib. 18.

deciuitat. cap. 27. regnante Osa, prophetaſſe auctor eſt. Idē & Clemens Alex. 1. Strom. ſicut Iſidorus.

^z Romam condidit. Olympiad. 7. Dionys.

^a Quod hic Sennacherib tribuitur. 4. Reg. cap. 17. & 18. & Tobia, cap. 1. de Salmanaſar dicitur, quem Eufebius utroque nomine cenſeri ait: quū tamen Tobia. 1. pater Salmanaſar, filius Sennacherib dicitur. Iosephus lib. 10. antiq. cap. 1. patrem vocat Sennacherib, Clemens. 1. Strom. Salmanaſar.

^b Duæ voces: ex Samaria, à plerisque m. ſ. deſciunt, nō rectē, vt conſtat ex Adone, & Clemente, primo Strom. ubi ait Salmanaſar, Regem Aſſyriorum transſigrare feciſſe eos, qui habitabant in Samaria, ad Medos, & Babylonem.

^c Romulus. Liu. Eufeb. Aarel. Dionys.

^d Qui obſtat. Liu. Viſt. Dionys.

^e Sic Eufebius in Chronic. Duos meſes anno addidit, Ianuariū, & Februariū: cum ante hunc tantum decem meſes, apud Romanos, fuiſſent: adeo, vt vltimus December diceretur. Capitolium quoque à fundamentis ædificauit, & conſtitutum dedit Axes (lege aſſes) ligneos, & ſcorceos.

^f Reg. 4. capit. 21. viginti duorum annorum erat, quum regnare cœpiſſet, duobus quoque annis regnauit in Ierusalem, interfectus à ſeruis ſuis occubuit. Idem Clemens Alex. 1. Strom. & Iosephus lib. 10.

cap. 4. antiq. qui eum vixiſſe quattuor & viginti annos, & in regno egiſſe duos ait. Nicephorus tamen, vt Iſidorus, duodecim eius regni annos enumerat. Idem facit Eufebius 70. ſupputationem ſequutus, cum ipſe teſtetur, Hebraos tantum duos annos regni illius agnoſcere. Verum hæc diſcrepantes ſententiæ facile conciliari poterunt, ſi decem annos, quibus Ammō cū patre regnauit, duobus iungas, quibus ſolus.

^g Regum. 4. cap. 22 de Iofia Rege iuſto, & æqui obſeruantiffimo habes. De eodem. cap. 25 dicitur: Non fuit ſimilis illi, neque poſt eum ſurrexit ſimilis, triginta vno anno regnauit in Ierusalem. Idem Clemens Alex. 1. Strom. & Iosephus lib. 10. c. 6. Eufebius annū vnū addit, vt Iſidorus.

^h Eufeb. Chron. agnoſci ait Olympiade 36. Laertius naſci eundem anno 1. Olympiadis 35: neſcio quam benè vtrumque Plinium de his conſule lib. 2. natur. hiftoria. cap. 12.

ⁱ Ante hunc regnauit Ioachaz tribus meſibus, vt præter ſacras litteras, auctor eſt Eufebius, Iosephus, Nicephorus. Theodoretus, & chronicū noſtrum Græcū. Hunc Eliachim vocat Ieremias, teſte Anaſtaſio, poſt quē ſucceſſit Ioachim, qui alio nomine Eliachim dicitur, teſte Iosepho lib. 10. c. 7. antiq.

^k Eufebius 442. annos hic ponit ex ſententiâ Clemētis Alex. 1. Stro. Iosephus verd. lib. 10. c. 10. Templum concrematū, poſt quadringentos ſeptuaginta annos, & meſes ſex, dieſq. decem. Niceph. in Chronologia poſt annos 424. Anaſtaſius 434. Ita ſunt varia & diſcrepantes de temporibus ſententiæ.

Quinta atas ſeculi.

Hæbræorum captiuitas annorum ^a lxx. in quibus ignis ab altari Dei ſublatus, & abſconditus in puteo, poſt ſeptuagimum reſreſionis ſuæ annum, adſumitur inuentus viuus. Per idem captiuitatis tempus, Iudith hiftoria conſcribitur. Pythagoras quoque Philoſophus, & Arithmeticæ artis inuentor, & Pherecydes, hiftoriarum primus ſcriptor: atq. Xenophanes, Tragædiarum inuentor, inſignes habentur.

Darius regnat annis ^b xxxi v. ^c Huius ſecundo anno Iudæorum eſt reſoluta captiuitas: à quo tempore in Ierusalem nō Reges, ſed Principes fuerunt, vſq. ad Ariſtobulum. Tunc Romani, pulſis Regibus, Conſules habere cœperunt.

Xerxes, regnat annis ^d xx. Aſchylus, Pindarus, Sophocles, & Euripides, Tragædiarum ſcriptores, celebrantur inſignes. Herodotus quoque hiftoriarum ſcriptor, & Zeuxis agnoſcitur pictor.

Artaxerxes, qui & Longimanus, regnat annis xl. Eo regnante Eſdras ſacerdos incenſam à gentibus legē renouauit, & Nehemias Ierofolymorum muros reſtituit. Ariſtarchus etiam, & Ariſtophanes, atque Sophocles, Tragædiarū ſcriptores habitati ſunt. Hippocrates quoque Medicus, ac Socrates Philoſophus, & Democritus claruerunt.

Darius, qui & Nothus, regnat annis ^e xix. Hæc ætas habuit Philoſophum Platonem, & Gorgia primum Rhetorem.

Artaxerxes, regnat annis ^f xl. Huius tēpore Eſther hiftoria docetur eſſe expleta. Plato quoque, & Xenophon Socratici, inſignes habentur.

Artaxerxes, qui & Ochus, regnat annis ^g xxvi. Demosthenes orator primus agnoſcitur, & Ariſtoteles Dialecticus primus prædicatur. Plato moritur.

Arſes, Ochi filius, regnat annis ^h llll. Xenocrates Philoſophus illuſtris habetur.

Anni ab orb. c.
IIIMDCLXXX.

IIIMDCCXIII.

IIIMDCCXXXIII.

IIIMDCCCLXXIII.

IIIMDCCCLXIII.

IIIMDCCCXXXIII.

IIIMDCCCLIX.

IIIMDCCCLXIII.

Anni ab orb. c. IIIIMDCCCLXIX.	Darius regnat annis vi. Alexander Illyricos, & Thracés superans, dehinc Hierosolymam capit. Atq. templum ingressus, Deo hostias immolat. Huc vsque Persarum Regnū stetit. Dehinc Reges Græcorum incipiunt.
IIIIMDCCCLXXIII.	Alexander Macedo regnat annis ^k v. Huius enim quinq. anni postremi in ordine temporum numerantur, quibus monarchiam Asiæ, destructo Persarum regno, obtinuit. Nam septem eius priores in Persarum Regibus supputantur. Dehinc Alexandria Reges incipiunt.
IIIIMDCCCCXIII.	Ptolemæus, Lagi filius, regnat annis xl. ^l Hic Iudæam capiens, plurimos Hebræorum in Ægyptum transtulit. Hoc tempore Zeno Stoicus, & Menander Comicus, & ^m Theophrastus Philosophus claruerunt. Per idem tempus Machabæorum liberinchoatur primus.
IIIIMDCCCCLII.	Ptolemæus Philadelphus regnat annis xxxvi ^l i i. Hic Iudæos, qui in Ægypto erant, absoluit, & vasa sancta Eleazaro Pontifici restituens, Septuaginta interpretes petijt, ac diuinas scripturas in Græcum eloquium ⁿ transtulit. Per idem tempus Aratus Astrologus agnoscitur, atq. argentei nummi Romæ primum ^o cudentur.
IIIIMDCCCCLXXVIII.	Ptolemæus Euergetes regnat annis ^p xxxvi. Sub quo Iesus, filius Sirach Sapientiæ librum composuit.
IIIIMDCCCXCIV.	Ptolemæus Philopator regnat annis xxvi ^l i. ^q Ab isto Iudæi prælio victi, lx. millia armatorum corruerunt. Per idem tempus Siciliam Marcellus Consul obtinuit.
VMXIX.	Ptolemæus Epiphanes regnat annis xxi ^l i i. ^r Huius tempore gesta sunt, quæ secundi libri Machabæorum historia continet. Hac ætate Romani victos Græcos liberos esse iusserunt, dicentes: impium est, seruos esse, apud quos Philosophia primum orta est, magistra morum, inuentrix liberaliū disciplinarum. Per idem tempus ^s Ennius, primus Poëta Latinitus insignis Romæ celebratur.
VMLIII.	Ptolemæus Philometor regnat annis xxxv. Hunc ^t Antiochus prælio superauit, & Iudæos varia calamitate oppressit. Per idem tempus Scipio Africam vicit. Terentius Comicus claruit.
VMLXXXIII.	Ptolemæus Euergetes regnat annis ^u xxix. Hoc tempore Consule Bruto, Hispania à Romanis obtenta.
VMX.	Ptolemæus Soter regnat annis ^x xvii. Varro, Ciceroq. nascuntur. Thracés Romanis subiiciuntur.
VMCX.	Ptolemæus Alexander regnat annis x. ^y Syria, per Gabinius ducem, in Romanorum dominiū transijt. Poëta quoq. Lucretius nascitur, qui postea se furore amatorio interfecit.
VMCXVIII.	Ptolemæus Cleopatæ filius regnat annis viii. Per idem tempus ^z Plotius Gallus Romæ Latinā Rhetoricam docuit. primus. Tunc quoq. Sallustius Historiographus nascitur.
VMCXLVIII.	Ptolemæus Dionysius regnat annis xxx. ^a Pōpeius, Hierosolyma capta, Iudæos Romanis tributarios fecit. Per idem tempus Cato Philosophus claruit; Virgilius nascitur Mantuz; Horatius Venusij. Tūc etiam ^b Apollodorus præceptor Augusti, clarus habetur, & Cicero laude oratoria celebratur.
VMCL.	Cleopatra regnat annis ^c i i. Hæc Ptolemæi Regis Ægyptiorum fuit filia, & fratris Ptolemæi soror: & coniux effecta.

Anni ab orb.c.

VMCLV.

Quem dum faudare regno voluisset tēpore belli ciuili, in Alexandria occurrit Cēsari, urbem obsidenti, & d per specie atq. stuprum, regnum sibi, & necem Ptolemēo, apud Iulium impetrauit. Atq. Alexandrię regnū, tertio anno regni Cleopatraz, per Iulium Cēsarem in ditionem Romanor. ūtransit.

Caius Iulius Cēsar regnat annis v. c. Hic antea Consul creatus, Gallias obtinuit: de Britannia triumphauit: postremum ciuili bello aduersus Pompeium adhibito, monarchiā totius Imperij obtinuit. Ex cuius nomine sequentes Imperatores, Cēsares vocati sunt.

A transmigratione Babylonis vsque ad Natiuitatem Domini nostri Iesu Christi, anni DLXXXVII.

Finitur quinta ætas per annos quinquies mille centū quinquaginta quinque.

▪ Ita est apud Ieremiam. c. 25. Seruient omnes gentes ista Regi Babylonis septuaginta annis, & c. 29. Cū cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos. Paralipom. etiam 2. cap. 36. dicitur Cyrus dimisisse populum captiuum anno regni sui primo, ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat, per os Ieremie. Idem Esdra lib. 1. c. 1. & 2. Idem Daniel c. 9. Iosephus lib. 11. c. 1. Nicephor. Chronolog. Clemens Strom. 1. fuisse, ait hanc captiuitatem septuaginta annorum.

• Eusebius annis 36. Sic Herodorus, Nicephorus, & alij. Clemens Alexand. 1. Strom. quadraginta sex numerat: qui ista colligit Regum Persarum tēpora. Cyrus regnauit annis 30. Cambyses 19. Darius 46. Xerxes 26. Artaxerxes 41. Darius 8. Artaxerxes 42. Ochus vel Arses 3. ita vt sint in vniuersum anni 235. Alexander Macedo, extincto Dario Rege Persarum. Et inde ortum habuit regnum Macedonum. Hac Clemens; vnde apud eundem mendum in numeris esse existimo, quum ad annos ducentos triginta quinq. Persarum extendat imperium, qua summa cum annis Regum non conuenit. Obserua hoc insuper loco, alios præterea Reges ab Eusebio poni, sed reijci à Clemente, Isidoro, & alijs, quod menses dumtaxat aliquot regnarunt, vt Artabanus menses 7. Secundus Xerxes menses 2. Sogdianus menses 8. vt etiam eandem ob causam à plerisq. omittantur Imperatores. Otho, Galba, Vitellius, vt notauit Plutarchus in vita Galba. De Regibus Persarum, vide Herodotum, & Thucydidem, & Metasthenem. Hi non statuunt imperium Cambysis ante Darium, aduersus quos est Plato lib. de legibus. Clemens, Iosephus, Orosius, & Nicephorus in Chronolog. & consonum est sacris litteris, ex Esdra. 1. c. 2. & in annorum supputatione etiam discrepantes, & varia reperiuntur sententia, vt constat ex Tertulliano aduersus Iudeos.

• Ita Eusebius, & Clemens Alexand. 1. Strom. Iosephus lib. 11. cap. 2. & 3.

• Vide Iosephum lib. 11. c. 5. Paulus Orosius lib. 2. cap. 9. annis 20.

• Ita Eusebius, Tertull. aduersus Iudeos, Nicephorus, Beda, & alij: Ado tantum agnoscit annos 18.

• Eusebius, Nicephorus, Tertull. aduersus Iudeos, Beda, alij. Hic ab hebraeis Assuetas dicitur à 70. interpretibus Artaxerxes cognomento Mnemon, non Memnō, vt in Eusebio & alijs.

• Eusebius, Beda, & Chronicon Græc. Niceph. 22. habet. Tertullianus aduersus Iudeos 24. Clemens Alex. 3. qui hanc eundem cum Arse facit.

• Eusebius, Nicephor. Beda, Ado autem 3. dumtaxat ponit. Aliter Tertull. aduersus Iudeos.

• Iosephus lib. 11. c. 7. & 8. Diodorus Siculus lib. 17. Hic fuit Arfacis filius, Ochi nepos; cuius meminit Quintus Curtius, Plutarchus, Arianus; breuiter omnes, qui res Alexandri Magni memoria tradiderūt. Tertulliano, & Curtio hic Melas cognomento dicitur; Codmanus primum appellatus Iusti. lib. 19.

• Sic Iosephus, & ipse in Etymologia. lib. 5. Tertull. annos 10. Nicephorus in Chronico, sublato Dario, regnasse ait annos 6. verumq. potitum, ante Darij mortem annis 12. mortuum in Babylone ætatis anno trigesimo quinto, vel, vt alij, trigesimo sexto. Octodecim igitur annis ex Anastasij sententia regnum obtinuit. Atq. ita Clemens Alexand. 1. Strom. qui ita Macedonum Reges enumerat. Alexander annis regnauit 18. Ptolemæus Lagi F. 40. Ptolemæus Philadelphus 27. Euergetes 25. Philopater 17. Epiphanes 24. Philomater 35. Fuscon 29. Lathurus 36. Dionysius 29. Cleopatra 22. Postquam fuit regnum Cappadocum octodecim dierum. Fiunt, ergo simul coniuncta Macedonum tempora anni trecenti duodecim, dies octodecim. Hac Clemens: Tertull. lib. aduersus Iudeos aliter.

• Fusc de hac re habes apud Iosephum lib. 11. c. 19. & Zonara to. 1. m. Apud Euseb. in Chronic. ita habes: Theophrastus Philosophus agnoscitur, qui à diuinitate loquendi, vt ait Cicero, nomen accepit. Theodotus Athenensis agnoscitur. Vbi nota, corruptè legi Athenensis pro Atheus: Æte enim dictus fuit, vt constat ex Laertio in Aristippo.

• De hac re, an. 70. interpretes fuerint spiritu Dei afflatus nec ne, est quæstio inter Augustinum & Hieronymum. Vide Augusti. lib. 18. c. 42. & 43. ciuit. & Hieronym. in proœmio Paralip. & in Epist. ad August. Consule etiam Iustin. in Apologetico Tertull. aduersus gentes. Ioseph. lib. 12. c. 2. Philonem deniq. Iudæam in vita Moysis. • Euseb. Chron. Argæteus nūmus primum in vrbe figuratus, vbi lego, signatus.

P xxvi. Ita quidem Euseb. xxv. Niceph. Tertull. Clem. xxiv. Epiph.

• xvii. Sic Clem. Euseb. Nicephor. Tertullian. Ado xxi. Epiph.

• xxiv. Ita Euseb. xxv. Niceph. xxii. Epiph.

• Locum de Ennio, qui apud Eusebium corruptus est, obiter emendare libet. Sic enim nunc legitur: Ennius Poëta septuagenario maior, articulari morbo perijt, sepultusq.

tusq. est in Scipionis monumento, via Appia, intra primum ab vrbe milliarium. *Quidam ossa eius Rhodiā ex Ianiculo translata affirmant, vbi pro Rhodiam substituo Rudia; sive m. scripti codicis adiutus; rei q. veritate id ita cogere; fuit enim Ennii patria Rudia, vetus Apulia oppidū, teste Mela lib. 2. Post Barium, inquit, Egnatia, & Ennio ciue nobiles Rudie; quod eius ossa translata verisimile est.*

^c Leguntur hæc Machabeorū 2. vbi Antiochus radix peccati appellatur.

^v Ita Eusebius, Niceph. Epiphanius, & alij Tertullia. 27. sic Clementi Euseb. est. Malè in lib. Etymologiarum D. Isidori Parisijs anno 1580. impresso. Euergetes, annis 24. dūtaxat regnasse scribitur.

^x xv 11. Ita Euseb. xv 1. & menses sex Niceph. xv. Epiph. y x. Epiph. x 11.

^z De hoc Eusebius in Chron. Plotius, inquit, Gallus primus Romæ Latinam Rhetoricam docuit, de quo Cicero sic refert: memoria teneo primum Latine docere cœpisse Plotium quendam. In m. s. est amplius memoria teneo pueris nobis primum, &c.

^a xxx. Epiph. xxx 1.

^b Apollodorus Pergamenus, Græcus orator, præceptor Claudij & Augusti, vt constat ex Suetonij Octatio.

^c Eusebius annos 22. habet, & Plutarchus in Antonio, & Nicephorus, & alij. Epiphanius amplius ponit 32. Isidorus duos tantum ponit. Nam Iulius Cæsar, tertio Cleopatra regni anno, solus post occisum à spadombus Alexandrini Regis Pompeium obtinuit quidquid Romano parebat Imperio. Inde q. Alexandrinum Regnum in Romanorum ditionem transiit, vt idem infra affirmat. Idem est apud Tudensem, in cod. m. s. & ideo hunc annorum numerum placuit retinere, quem etiā Etymologiarum m. s. codd. habent. Idque exigit locus in Tiberio vbi dicitur Christus passus annis peractis à principio mundi 5229. à qua supputatione Eusebius ipse tantum duos annos discrepat. ^d De Cleopatra sic ferè Xiphilinus, ex Diane, in Iulio Cæsare: Cleopatra, inquit, forma pulcherrima fuit, tū vero flore ætatis, & facundia omnibus præstans; eratque apud omnes, quibuscum versabatur, gratiosa. Et paullo post de Cæsare loquens, Ipse Ægyptum in suam potestatem ditionemque redegit, tradiditque Cleopatræ, cuius causa bellum gesserat.

Sexta ætas seculi.

Anni ab orb. c.
VMCCXI.

Octavius Augustus regnat annis ^b lvi. Iste in Imperio, post Siculum bellum, triumphos tres egit: Dalmaticum, Asiaticum, postremò Alexandrinum aduersus Antonium, inde Hispanū: Deinde, terra mariq. pace toto orbe parta, Iani portas clausit. Sub cuius Imperio ^c septuaginta hebdomadæ ^d in Daniele scriptæ complètur, & cessante regno, & sacerdotio Iudæorum, Dominus Iesus Christus in Bethlehè Iudæ ex Virgine nascitur, anno regni eius xlii.

VMCCXXXIII.

Tiberius, ^e filius Augusti regnat annis ^f xxi. Iste, dum per cupiditatē Reges ad se venientes non remitteret, multæ gentes à Romano Imperio recesserunt. ^h Huius decimo octauo regni anno Dominus crucifixus est, annis peractis à principio mundi quinquies mille ducentis viginti nouem.

VMCCXXXVIII.

Caius ⁱ Caligula, regnat annis ^k iiii. Hic auaritia, crudelitate, & luxuria sæuus fuit, atq. in Deos se transferens, in templo Ierosolymorum statuam Iouis Olympij, sub nomine suo poni iussit. Per idem tempus ^l Matthæus Apostolus Euāgelium primus in Iudæa scripsit.

VMCCLII.

Claudius, regnat annis ^m xiv. Eo regnante Petrus Apostolus, contra Simonem Magum, Romam pergit. ⁿ Marcus quoq. Euangelista Alexandria Christum prædicans, Euāgelium scripsit.

VMCCLXVI.

Nero, regnat annis ^o xiv. Hic iniuriæ, crudelitati, & luxuriæ deditus, retibus aureis piscabatur: p matrem & q sororem prostituit, & interfecit: Senatū multum extinxit: multas Reipubli. prouincias, & vrbes amisit: vrbe quoq. Romam incendit, vt Troiani excidij imaginem spectaret. Huius temporibus Simon Magus, cum altercationem proposuisset, cū Petro, & Paulo, Apostolis, dicens se quandam virtutem esse Dei magnam, medio die, dum ad patrem volare promittit in cælum, à Dæmonibus, à quibus in aëre ferebatur, adiurante eos Petro, per Deum, Paulo vero orate, dimissus crepuit.

^r Ob cuius necem à Nerone Petrus crucifigitur, Paulus gladio

Anni ab orb.c.

VMCCLXXVI.

VMCCLXXVIII.

VMCCXCIII.

VMCCXCV.

VMCCCXIII.

VMCCCXXXV.

VMCCCLVII.

dio cæditur. Hac tēpestate Perſius Poëta moritur. Lucanus quoq. ac ^f Seneca præcepto Neronis interficiuntur.

^t Vespasianus, regnat annis x. ^u Iste in disciplina militari strenuus multas prouincias, quas Nero amiserat, bellando Reipub. restituit. Immemor offensarum fuit, conuicia in se dicta leuiter tulit. Huius secundo anno Titus Ierosolymam cepit, atq. subuertit: vbi ^z vndecies cētena millia Iudæorum fame & gladio perierunt. Sed & præter hos quoque centum millia publicè venundata.

Titus, regnat annis ^{vii}. Iste in vtraque lingua tanto facūdisimus extitit, vt causas Latinè ageret, poëmata, & tragœdias Græcè componeret: tanto autem bellicosissimus fuit, vt in oppugnatione Ierosolymorum, sub patre militans, ^z duodecim propugnatores duodecim sagittarum confoderet iſtibus. Porrò in Imperio tantæ bonitatis fuit, ^a vt nullum omnino puniret, sed conuictos aduersus se coniurationis dimitteret, atq. in eadem familiaritate, qua antea habuerat, retineret. Huius etiam inter omnia fuit illud celebre dictū, ^b perdidisse diem, quo nihil boni fecerat.

Domitianus frater Titi regnat annis ^{xvi}. Hic post Neronem secundus, superbia execrabilis, ^d Deum se appellari iussit, ^e Christianos persequi Paganis instituit. Sub quo Apostolus Iohannes in Pathmos insulam relegatus, Apocalypsin scripsit. Iste multos Senatorum in exilium misit, ac peremit; cunctos quoque, qui de genere Dauid erant, interfici iussit, vt nullus Iudæorum ex regali superesset origine.

Nerua, regnat anno ⁱ. ^f Vir imperio moderatus, æqualem se & communem omnibus præbuit. Huius tempore Iohannes Apostolus ab exilio Ephesum redijt, atq. efflagitatus ab Asiæ Episcopis, Euangelium nouissimum edidit.

Traianus, regnat annis ^{xix}. ^h Iste mirabili virtute Romanum imperium, vsque in Orientem, longè lateq. produxit. ⁱ Babyloniam, & Arabiam cepit, & vsque ad Indiæ fines, post Alexandrum, accessit, ^k liberalis cunctis atq. tranquilus. Cuius inter alia dicta, illud fertur egregiū, vt dum interrogaretur, quod nimiū circa omnes communis esset, respondit, talem se Imperatorem esse priuatis, qualem sibi Imperatorem priuatus optasset. Simon Cleophas, Ierosolymorū Episcopus, huius tempore crucifigitur, & requiescit Iohannes Apostolus.

Adrianus, regnat annis ^{xxi}. ^m Iste Traiani gloriæ inuidēs, prouincias oriētis Persis reddidit, & Euphratē fluuium finē Imperij Romani posuit. Idem quoque Iudæos secundo effectos rebelles subiugat, vrbemq. Ierosolymam restaurat, eāque ex suo nomine ⁿ Æliam vocat. Per idem tempus Aquila Ponticus, Interpres secundus post Septuaginta, oritur: Et ^o Basilides Hæresiarcha agnoscitur.

Antoninus Pius, regnat annis ^{xxii}. ^p Iste propter clemētiam tale cognomentum accepit, quia in omni regno Romano, cautionibus incensis, cunctorum ^q debita relaxauit: vnde & pater patriæ appellatus est. Iste primus imperiū Romani orbis, cū Antonino Iuniore, æquata potestate, diuisit. Eo regnate ^r Valētinus, & Marcion Hæresiarchæ prodūtur, atq. Galenus Medicus Pergamo genitus, Romæ clarus habetur.

^s Anto-

Anni ab orb. c.
VMCCCLXXV.

^r Antoninus minor, regnat annis xviii. Hic ad Parthos profectus, Seleuciam Assyriæ urbem, cum quadringētis mil- lib. hominum cepit: De Parthis & Persis triumphauit. Eo re- gnante Montanus Cataphrygarum auctor, & Tatianus; à quo hæresis ^f Encratarum, exorti sunt.

VMCCCLXXXVIII.

Comodus, regnat annis xiiii. ^t Iste luxuriæ multæ fuit. Sub hoc Theodotion Ephesius, interpres tertius apparuit: atq. Irenæus Episcopus Lugdunensis doctrina habetur in- signis.

VMCCCLXXXIX.

Ælius Pertinax regnat anno ^u i. ^x Hic, supplicante Sena- tu, vt uxorem Augustam, & filium Cæsarem faceret, renuēs, ait sufficere sibi debere, quod ipse imperaret inuitus.

VMCCCCVII.

^y Seuerus Pertinax, regnat annis ^z xvi. Iste multa bel- la feliciter gessit: Parthos vicit, Arabiam obtinuit, ^a Britan- niam bellando recepit, litterarum & Philosophiæ scientiam habuit. Huius tempore ^b Symmachus, interpres quartus, agnoscitur, Narcisus Hierosolymorum Episcopus virtutibus plurimis celebratur: Tertullianus Afer in Ecclesia illustris habetur: Origenes Alexandria studijs eruditur.

VMCCCCXIII.

Antoninus ^c Caracalla, Seueri filius, regnat annis ^d vi. Hic impatiēs libidinis fuit: nouercam suam uxorem duxit. Nihil memorabile gessit. Huius tempore in Hierico quinta editio diuinarum Scripturarum inuenta est; cuius auctor nō apparet.

VMCCCCXV.

Macrinus, regnat anno ^e i. Hic cum filio regnans, nihil memorabile temporis breuitate gesserunt. Nam post annū vnum, seditione militari, pariter ^f interfecti sunt.

VMCCCCXIX.

^g Aurelius Antoninus, regnat annis ^h i v. Hic dum ob- scœnissimè viueret, & ipse ⁱ tumultu militari interceptus est. Cuius temporibus sexta editio inuenta est Nicopoli: Sabel- lius hæresiarcha oritur.

VMCCCCXXXII.

Alexander, regnat annis ^k xiii. Hic ^l Persas gloriosissimè vicit: ciuib. fauorabilis fuit. Huius temporis Origenes Ale- xandriæ claruit, & Romæ Vlpianus insignis Iurisperitus.

VMCCCCXXXV.

Maximinus regnat annis ^m i i. Iste primus ex militari ⁿ corpore, absq. decreto Senatus, Imperator efficitur, & Chri- stianos ^o persequitur.

VMCCCCXLI.

Gordianus, regnat annis ^p vi. Hic rebellantes Parthos, & Persas afflixit. Rediens victor de Persis, fraude suorum in- terijt. Huius tēporib. ^q Zepherinus, testimonio Spiritu san- cti in specie columbæ super caput eius descendentis, Romæ Episcopus ordinatur.

VMCCCCXLVIII.

Philippus, regnat annis ^r vi. Iste primus inter Impera- tores credidit Christo. Huius etiam primo anno millesimus annus Romanæ vrbs fuisse docetur expletus.

VMCCCCXLIX.

Decius, regnat anno ^s i. Huius temporibus S. Antonius monachus in Ægypto docetur exortus: à quo primū mo- nasteria condita sunt.

VMCCCCCLI.

Gallus, & Volusianus eius filius regnant annis ^t i i. ^u No- uatus, Cypriani Episc. Presbyter Romam veniens Noua- tianam hæresin condidit.

VMCCCCCLXVI.

Valerianus cum Galliëno regnant annis xv. Cyprianus primū Rhetor, deinde Episcopus martyrio coronatur. Got- thi quoq. Græciam, Macedoniam, Asiam, Pontumq. depo- pulantur.

Anni ab orb. c.

VMCCCCLXVIII.

VMCCCCLXXIII.

VMCCCCLXXV.

VMCCCCLXXXI.

VMCCCCLXXXIII.

VMDIIL

VMDV.

VMDXXXV.

VMDLIX.

pulantur. Valerianus Christianis persecutionem mouens, à Rege Persarum Sapore captus, ibi in dedecore vitæ confenuit.

Claudius, regnat annis ^x i i. Iste Gotthos Illyricum, Macedoniamq. vastantes superat. ⁊ Paulus Samosatenus, hæresiarcha agnoscitur.

Aurelianus, regnat annis ^z vi. Iste Romanorum Imperiū bellando penè ad fines priores perduxit, ⁊ qui persecutionem aduersus Christianos efficiens, fulmine corripitur, & sine mora occiditur.

Tacitus, regnat anno ^b i. Huius vitæ breuitas gestorum nihil dignum historia prænotat.

Probus, regnat annis ^c vi. Iste militia strenuus, & ciuilitate præclarus, Gallias à barbaris occupatas bellando Romanis restituit. Huius tempore ^d Manichæorum hæresis orta est.

Carus cum filijs Carino & Numeriano regnat annis i i. Carus, postquam de Persis triumphauit, victor circa Tigridè castra ponens, ictu ^e fulminis concidit.

Diocletianus, & Maximianus regnauerunt annis ^f xx. Diocletianus, diuinis libris adustus, Christianos toto orbe persequitur. Iste primus gemmas vestibus, calceamentisq. inferi iussit, dum sola purpura retrò principes vterentur. Hi autè Imperatores varia bella gesserunt. Persis victis, recepta Mesopotamia. Qui postea, pariter fastigio imperij relicto, priuati vixerunt.

Galerius, regnat annis ^g i i. Huius imperij breuitas nihil dignum historia contulit.

Constantinus, regnat annis ^h xxx. Hic Persis bellum parauit, ad cuius aduentum adeò trepidauerunt, vt supplices occurrerent, promittentes imperata perficere. ⁱ Christianus quoque effectus, licentiam dedit Christianis liberè congregari, & in honorem Christi basilicas construi. His temporibus hæresis Arriana exoritur. Nicæum quoque Concilium à Constantino, ad condemnationem Arrij congregatur. Tūc & Donatistarum schisma oboritur. Per idem tempus ^k Crux Christi, ab Helena, Constantini matre, Hierosolymis reperia est. Constantinus autem, in extremo vitæ suæ, ab Eusebio Nicomediensi Episcopo baptizatus, in Arrianū dogma conuertitur: heu, pro dolor, ^l bono vsus principio, & sine malo.

Constantius, & Constans regnauerunt annis ^m xxiv. Constantius crudelitate morum terribilis, à Persis multa perpeffus est. Deinde Arrianus effectus Catholicos toto orbe persequitur. Cuius etiam fauore Arrius fretus, dum Constantinopolin, ad Ecclesiam pergeret, aduersus nostros, de fide dimicaturus, diuertens ⁿ per forum Constantini ad necessariam causam, viscera eius repètè simul cum vita effusa sunt. Per idem tempus Athanasius, & Hilarius doctrina, & confessione fidei celebrantur. Hæresis Anthropomorphitarum in Syria, & Macedonia, & Constantinopoli nascitur. Donatus artis Grammaticæ scriptor, ac ^o præceptor Hieronymi, Romæ illustris habetur. Antonius Monachus moritur. P Ossa Andrea, & Lucæ Apostolorum Constantinopolin transferuntur.

Iulia

Anni ab orb. c.
VMDLXI.

Iulianus regnat annis 9 11. Hic ex clerico Imperator, ac Paganus effectus, ad idolorum cultum conuertitur, ac Christianis martyria intulit. Liberales litteras Christianos docere, vel discere vetuit. Qui etiam, dum in odium Christi templum Ierosolymis Iudæos reparare permisisset, atque ex omnibus prouincijs Iudæi collecti, noua templi fundamenta iacerent, subito nocte oborto terræ motu, saxa ab imo fundamentorum excussa, longè lateque sparsa sunt. Igneus quoque globus ab interiori aede templi egressus, plurimos eorum suo prostrauit incendio. Quo terrore reliqui pauefacti, Christum confitebantur inuiti. Et, ne hoc casu crederent factum, sequenti nocte in vestimentis cunctorum crucis apparuit signum. Iulianus autem contra Persas procedēs, facta cōgressione, iaculo suscepto, interijt.

VMDLXII.

Iouianus regnat anno 1. Qui, dum se ab exercitu Imperatorem legi conspiceret, seque Christianum affirmans, Paganis præesse non posse adsereret: & nos, inquit omnis exercitus, qui per Iulianum nomen Christi abiicimus, tecum Christiani esse volumus. Quibus ille auditis imperij sceptrā suscepit, firmataq. pace cū Persis, redijt: qui lege protinus data, Christianis priuilegia reddidit, ac templa Idolorum claudi præcepit.

VMDLXXVI.

Valentinianus, & Valens frater eius regnāt annis 14. Gotthi apud Istrum bifariē, in duobus Fridigerno & Athalarico diuisi sunt Regibus. Sed 2 Fridigernus Athalaricum Valentis, Arriani Imperatoris auxilio superans, suadente eodem, in huius beneficij gratiam, ex Catholico Arrianus cū omni gente Gotthorum effectus, errorem sequutus est ipse. Tunc quoque 1 Gilfulas Gotthorum Episcopus, ad instar Græcarum litterarum, Gotthis tunc reperit litteras, & utrūque testamentum linguam in propriam transtulit. 2 Photinus quoque, & 3 Euanomius, atq. Apollinaris Hæresiarchæ eodem tempore agnoscuntur.

VMDLXXXII.

Gratianus, cum fratre Valentiniano, regnat annis 6. Ambrosius, Mediolanensis Episcopus in Catholicorum dogmate claruit. 4 Priscillianus hæresin infandam nominis sui in Hispaniam inuexit. Martinus, Episcopus Turinorum Galliz ciuitatis, multis miraculorum signis effulsit.

VMDXC.

Valentinianus cum Theodosio regnat annis 8. Synodus Constantinopoli, cl. sanctorum patrum colligitur à Theodosio, in qua omnes hæreses condemnantur. Hieronymus presbyter, in Bethlehem toto mundo clatus habetur. Priscillianus, accusante Itacio, à Maximo tyranno gladio cæditur. Per idem tempus caput Ioannis Baptistæ Constantinopoli est perductum, & in septimo milliario ciuitatis humatum. Gentium quoque templa per totum orbem, iubente Theodosio, eodem tempore subuertuntur. Nam adhuc intemerata manebant.

VMDXCIII.

Theodosius, cū Arcadio & Honorio regnat annis 15. Per idem tempus Ioannes Anachorita virtutum miraculis habetur insignis, qui etiam, Theodosio consulente, de 5 Eugenio tyranno victoriam illi prædixit.

VMDCVI.

Arcadius, cum fratre Honorio regnat annis 8. Huius temporibus Augustinus Episcopus, doctrinæ scientia insignis

KK

signis

Anniab orb. c.

signis habetur. Ioannes quoque Constantinopolitanus, & Theophilus Alexandrinus, illustres Episcopi prædicantur. Per idem tempus ^b Donatus Epiri Episcopus, virtutibus insignis est habitus. Qui draconem ingentem, expuens in ore eius, peremit, quem octo iuga bouum ad locum incendij vix trahere potuerunt: ne aërem putredo eius corrumpere. Per idem tempus corpora sanctorum, Habacuc, & Micheæ Prophetarum, diuina reuelatione produntur. Gotthi Italiam deprædantur. Vvandali atque Alani Gallias aggrediuntur.

VMDCXXI.

Honorius, cum Theodosio minore, fratris filio, regnat annis ^{ix}xv. His imperantibus Gotthi Romam capiunt, Vvandali quoque, & Alani, & Sueni, Hispanias occupant. Hac tempestate Pelagius, aduersus Christi gratiam erroris sui dogmata prædicat; ad cuius damnationem Concilium, apud Carthaginem, cccxv. Episcoporum congregatur. Hoc tempore Cyrillus, Alexandria Episcopus insignis est habitus.

VMDCXLVIII.

Theodosius minor, Archadij filius, regnat annis ^kxxvi. Vvandali ab Hispania, ad Africam transeunt. Ibi Catholicam fidem Arriana impietate subuertunt. Per idem tempus Nestorius, Constantinopolitanus Episcopus, suæ perfidiæ molitur errorem: aduersus quem Ephesina Synodus congregata, eius impium dogma condemnat. **Hæc** etiam tempore Diabolus in specie Moyfi Iudæis in Creta apprensus, dum eos per mare pede sicco ad terram repromissionis promittit perducere, plurimis necatis, reliqui, qui saluati sunt; confestim ad Christi gratiam conuertuntur.

VMDCCLIII.

Martianus regnat annis ^lvi. Cuius initio Chalcedonense Concilium geritur: vbi Eutyches cum Dioscoro Alexandrino Episcopo condemnantur. Huius autem sexto imperij anno, ^mTheodoricus Rex Gotthorū cum ingenti exercitu Hispaniam ingreditur.

VMDCCLXX.

Leo maior, cum Leone minore regnat annis ^axvi. Alexandria, & Ægyptus Synodum Chalcedonensem detestans; errore Dioscori hæretici languens, immundo repleta spiritu, canina rabie latrat. Per idem tempus apparuit hæresis Acephalorum Chalcedonense Concilium impugnantium, qui ideo ^oAcephali, id est, sine capite nominantur, quia, quis primus eam hæresin introduxerit, non inuenitur: cuius hæresis peste plurimi hactenus orientium languent.

VMDCCLXXXVII.

Zenon regnat annis ^pxvi. Ab isto Acephalorum hæresis defenditur, & decreta Chalcedonensis Concilij abdicantur. Iste ^qZenon Leonem Augustum filium suum interficere querens, pro eo mater eius alium figura simile obtulit, ipsumque Leonem occultè clericum fecit, qui in clericali vscq. ad Iustiniani tempora vixit. Per idem tempus corpus Barnabæ Apostoli, & Euangeliū Matthæi eius stylo scriptum, ipso reuelante, repertum est.

VMDCCLXXXIII.

Anastasius regnat annis ^lxxvi. Iste Acephalorum errorem vindicans, Episcopos Chalcedonensis Synodi defensores exilio damnat: Euangelia quoque, tanquam ab idiotis Euangelistis composita, reprehendit, atque emendat. Eo tempore Fulgentius Episcopus in confessione Dei, & scientia claruit

Anni ab orb. c.

VMDCXXIII.

claruit. Trasemundus Vvandalorum Rex, in Africa Catholicas Ecclesias claudit, & cxx. Episcopos in Sardiniam mittit, contra Catholicos sævit. Per idem tempus apud Carthaginem Olympus quidam Arrianus in balneis sanctam Trinitatem blasphemans tribus igneis iaculis Angelo immitente, visibiliter est combustus. [†] Barbas quoque quidam Arrianus Episcopus, dum contra regulam fidei quendam baptizans dixisset: baptizat te Barbas, in nomine Patris, per Filium, in Spiritu sancto, statim aqua fontis illius, quæ fuerat ad baptizandum deportata, nusquam apparuit. Quod aspiciens qui baptizandus erat, confestim ad Catholicam Ecclesiam abiit, & iuxta morem Euangelicæ fidei baptismum Christi suscepit.

VMDCCLXII.

Iustinus maior regnat annis ^u 1x. Iste Synodi Chalcedonensis amator Acephalorum hæresin abdicat. Huius tempore, post Trasemundum Childericus, ex Valentiniani Imperatoris ^x captiua filia genitus, in Vvandalis regnum suscepit: qui sacramento à Trasemundo astrictus, ne Catholicis in regno suo faueret, antequam regnum susciperet, Episcopos ab exilio reuerti iussit, eisque proprias Ecclesias reformare præcepit.

VMDCCLXXIII.

Iustinianus regnat annis ^y xxxix. Iste Acephalorum hæresin suscipiens, omnes in regno suo Episcopos ^x tria Chalcedonensis Concilij capitula damnare compellit. In Alexandria Theodosiana, & Gaiana hæreses oriuntur. In Hispaniam, per Athanildum tyrannum, Romanus miles ingreditur: Belisarius Patritius mirabiliter de Persis triumphauit. Qui deinde à Iustiniano in Africam missus, Vvandalorum gentem deleuit. In Italia quoque Tottila Ostrogotthorum Rex, à ^a Narfe Romano Patricio superatur. Per idem tempus corpus sancti Antonij monachi diuina reuelatione repertum Alexandriam perducitur, & in Ecclesia S. Ioannis Baptistæ humatur.

VMDCCLXXX.

Iustinus minor regnat annis ^b xi. Hic ea, quæ aduersus Chalcedonensem Synodum fuerant edita, destruxit, & ^c Symbolum cl. Patrum sacrificij tempore concinendum populo præcepit. Armenij tunc primum fidem Christi suscipiunt. Gepidæ extinguuntur à Longobardis. Per idem tempus Martinus, Bracarensis Episcopus, apud Galleciam prudentia, & doctrina Catholicæ fidei clarus habetur. Narfes Patritius, postquam sub Iustiniano Augusto, Tottilam Gotthorum Regem in Italia superauit, Sophiæ Augustæ Iustini coniugis minis perterritus, Longobardos à Pannonijs inuitauit, eosque in Italiam introduxit. Hac tēpestate Leouigildus Rex Gotthorum, quasdam Hispaniæ regiones sibi rebelles, in potestatem sui regni, superando redegit.

VMDCCL.

Tiberius regnat annis ^d vii. Longobardi, pulsus Romanis, Italiam adēūt, Gotthi, per Hermenegildū Leouigildi Regis filium, bifarie diuisi, mutua cæde vastantur.

Mauricius regnat annis ^e xxi. Sueui à Leouigildo Rege obtenti Gotthis subiiciuntur: ijdem quoque Gotthi, Recaredo religiosissimo principe prouocante, ad fidem Catholicam conuertuntur. Abares aduersus Romanos dimicantes auro, magis quàm ferro pelluntur. Ab Hunnis

KK 2 Thra-

Anni ab orb. c:

VMDCCCIX.

VMDCCCXIII.

Thracia occupatur . Hoc tempore ^f Leander Episcopus in Hispanijs ad gentis Gotthorum conuersionem doctrina dei & scientiarum claruit.

Phocas, regnat annis 8 V I I I. Iste seditione militari Imperator effectus, Mauricium Augustum & multos nobilium interfecit . Huius tempore ^h Prasini, & Veneti per Orientem, & Ægyptum civile bellum faciunt, ac sese mutua cæde prosterunt. Prælia quoque Persarum grauissima aduersus Rempub. excitantur : à quibus Romani fortiter debellati, prouincias plurimas, vsque ad Euphratem fluuium, & ipsam, vt dicunt, Hierosolymam amiserunt.

Heraclius dehinc quintum agit imperij annum. Cuius initio Sclau Græciam Romanis tulerunt. Persæ Syriam, & Ægyptum, plurimasq. prouincias. In Hispania quoq. ⁱ Sisebutus Gotthorum Rex quasdam eiusdem Romanæ militiæ vrbes cepit, & Iudæos sui regni subditos ad Christi fidem conuertit.

Fiunt igitur ab exordio mundi vsque in præsentem ærâ DCCLIV. hoc est in anno quinto Imperatoris Heraclij, & ^k quarto gloriosiss. Principis Sisebuti, anni quinquies mille octingenti quattuordecim.

Residuum seculi tempus humanæ inuestigationi incertum est: omnem enim de hac re quæstionem Dominus noster Iesus Christus abstulit, dicens: non est vestrum scire tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Et alibi: De die autem, inquit, illa, & hora, nemo scit, neq. Angeli cælorum, nisi Pater solus. Vnusquisque ergo de suo cogitet transitu: sicut sacra Scriptura ait: In omnibus operibus memorare nouissima. Quando enim vnusquisque de seculo migrat, tunc illi consummatio seculi est.

^a Augusti nomen inde sumptum ait Suetonius in Augusto, quod loca religiosa, & in quibus augurat quid consecratur, augusta dicantur, ab auctu, vel ab auium gestu, gustiue. Dio etiam in Monarchia, Augustum dictum ait, quasi qui hominum naturam excederet, propterea quod ea, quæ sacrosancta, & in maximo honore sunt, augusta esse dicuntur: quamobrem, inquit, eum Græci *σβασις* nominabant scilicet cultu, & honore dignissimum. Cuius nominis appellatio, quemadmodum Imperatoris, ad ceteros, qui eum subsequuti sunt, pertinuit. propter summum, & amplissimum eorum imperiū.

^b Sic Eusebius, Victor, & alij. Nicephorus, & Cassiodorus menses sex adijciunt Clemēs 1. Strom. an. 46. menses 4. die 1. Dion mortuus est, inquit 14. Calend. Septembris, quo die primū Consul factus fuerat vixitq. annos septuaginta quinque, menses decem, dies 26. Erat enim nono Calend. Octobris natus. Regnavit, postquā victoria potitus est apud Actium, quattuor & quadraginta annos, diebus tredecim exceptis. Verum Eusebius, & Isidorus eius Imperium numerant à morte Iulij Cesaris.

^c Septuaginta hebdomada, al. Septuaginta nouem. Vid. Dan. c. 9.

^d Locus est insignis Danielis 9. quem Tertull. aduersus Iudaos multo aliter interpretatur. quam ceteri Chronographi, sic enim inquit: A primo anno Darij debemus computare quādo hanc visionē vidit Daniel. Videam igitur anni quomodo impleatur vsq; ad aduentū Christi.

Darius enim regnavit an. 19. Artaxerxes regnavit an. 40. Deinde Rex Ochus, qui & Cyrus, regnavit an. 24. Argus anno vno. Alius Darius, qui & Melas nominatus est, an. 22. Alexander Macedo ann. 12. Deinde, post Alexandrum, qui & Medis & Persis regnarat, quos reuicerat, & in Alexandria regnum suum firmauerat, quando & nomine suo eam appellauit. Post eū regnavit illic in Alexandria Soter annis 35, cui succedens Philadelphus regnavit annis 38. Huic succedit Energetes annis 25. Deinde Philopator annis 17. Post hunc Epiphanes, an. 24. Item alius Energetes, ann. 29. Soter ann. 38. Ptolemæus ann. 38. Cleopatra annis 20. mensibus 6. Item adhuc Cleopatra conregnauit sub Augusto an. 13. Post Cleopatram Augustus alij an. 43. Nam omnes anni Imperij Augusti fuerunt anni 56. Videmus autem quoniā quadragesimo & primo anno Imperij Augusti, quo post mortem Cleopatræ imperauit, nascitur Christus. Et superuixit idē Augustus, ex quo nascitur Christus, annis 15. Et erunt reliqua tempora annorum in diē natiuitatis Christi & in annū Augusti 41. post mortem Cleopatræ anni 437. menses 6. Vnde adimplentur 62. hebdomadæ, & dimidia quæ efficiunt annos 437. menses 6. in diē natiuitatis Christi. Et manifestata est iustitia æterna, & vnctus est sanctus sanctorum, id est, Christus, & signata est visio & prophetes, & dimissa

dimissa sunt peccata, quæ per fidem nominis Christi, omnibus in eum credentibus remittuntur. Et infra.

Itaque ostendentes & numerum annorum, & tempus 60. duarum & dimidiæ hebdomadarum adimpletarum, tunc venisse Christum, id est, natum, videamus quid aliæ 7. & dimidiæ hebdomades, quæ sunt subdivisæ, in abscissione priorum hebdomadarum, in quo actu sint adimpletæ. Post enim Augustum, qui superiit post natiuitatem Christi, anni 15. efficiuntur, cui successit Tiberius Cæsar, & imperium habuit annis 22. mensibus septem, diebus viginti: huius quinto decimo anno imperij passus est Christus, annos habes quasi 30. quum pateretur. Item Caius Cæsar, qui & Caligula, annis 3. mensibus 8. diebus 13. Nero Cæsar annis 9. mensibus 9. diebus 13. Galba mensibus 7. diebus 6. Otho mensibus 3. diebus 5. Vitellius mensibus 8. diebus 10. Vespasianus anno primo imperij sui debellauit Iudæos, & sunt anni 42. menses 6. Nam imperauit annis 9. atque ita in diem expugnationis Iudæi impleuerunt hebdomadas 70. prædictas à Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Iudæis, postea cessauerunt illic libamina, & sacrificia, quæ exinde illic celebrari non potuerunt. Nam & vnctio illic exterminata est post passionem Christi. Erat enim prædictum exterminari illic vnctionem, sicut est in Psalmis prophetatum. Exterminauerunt manus meas, & pedes. Quæ passio huius exterminij intra tempora 70. hebdomadarum perfecta est sub Tiberio Cæsaie, Coss. Rubellio Gemino, & Rufio Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die 8. Calendarum Aprilium, die prima azymorum, quo agnum vt occiderent ad vesperam, à Moyse fuerat præceptum. Itaque omnis synagoga filiorum Israel eum interfecit, dicentes ad Pilatum, quum vellet eum dimittere: Sanguis huius super nos, & super filios nostros, & si hunc dimiseris, non es amicus Cæsaris: vt adimpleri possent omnia quæ de eo fuerant scripta.

Hæc Tertullianus, verum Clemens Alexand. 1. Strom. existimat, natum Dominum nostrum 28. anno Augusti, eum primum inberet censum, descriptionemque fieri; hebdomadaeque Danielis, ita ferè connumerat, vt Tertullianus, passumque Christum quinto decimo anno Imperij Tiberij, dum ageret annum 30. quamuis in annorum computatione discrimen est inter eos. Eusebius vero ab vtroque dissentit, & 10. anno imperij Augusti existimat Danielis vaticinium in Hyrcano vltimo Iudæorum Sacerdote completum, & hebdomadas facere annos 483. Ita in annorum ratione nihil est constans, neque certum. De hac re vide etiam Augustinum lib. de ciuitat. Dei 18. cap. 34. & Cedrenum in compen. l. & inter nostros neotericos Finum, atque Galatinum, & Burgensem Hispanum in doctissimo Scrutinio scripturarum.

Adoptione intellige. Erat enim filius Linia vxoris ipsius, & Caij Drusi Neronis.

Sic Eusebius vel 21. (inquit) vt aiunt nonnulli. Nicephorus, Orosius, Victor, Cedrenus, Tertull. aduersus Iudæos ei tantum annos 22. tribuit menses 7. dies 20. Dion Nicaus an. 22. mens 7. dies 5. Sic Zonaras nisi quod dies 7. habet.

De hoc ita Eusebius in Chron. Tiberius multos Re-

ges ad se, per blanditias euocatos, nunquam remisit; in quibus Archelaum Cappadocem, cuius in prouinciam versam Mazacam nobilissimam ciuitatē Cæsaream appellari iussit. Lege vero ex m. f. Cuius regno in prouinciam, verso, &c. Hac de re scribit Tacitus, & Dion in Tiberio.

De die & anno mortis Christi, variae sententiarum sunt sententia, vt apud Tertull. aduersus Iudæos, Clementem, & Eusebium, ceterosque antiquos Patres, quæ omni Onufrius Panninus Augustinianus in vnum collegit eleganti edito Scholio, lib. 2. comment. in Fastos.

Dion in Tiberio Caligula cognomen propterea huic datum scribit quod quum fuisset magna ex parte in exercitu educatus, caligis militibus pro vrbis veretur. Augustum etiam Cæsarem Caligam à militibus per illusionē ab vsu caligularum, vocatum fuisse testatur Dion in Augusto.

Eusebius, Clemens, Nicephorus, & Casiodorus an. 3. mens. 10. Iosephus lib. 2. belli Iudæici c. 10. ponit ann. 3. mens. 6. Aliser lib. 19. antiquit. c. 2. Extinctus est (inquit) Caius quarto imperij sui anno, minus mensibus quattuor. Tertull. aduersus Iudæos an. 3. mens. 8. dies 13. ponit.

Græcè, an Hebraice scripserit Matthæus queri solet. Hieronymus in catalogo. Hebraicum, inquit Euangelium eius habetur vsque hodie in bibliotheca Cæsariensi. Idem lib. 3. contra Pelagian. Similiter Eusebius lib. 3. histor. Ecclesiast. c. 18. & lib. 4. cap. vltimo. Nazianzen. etiam Irenæus & Nicephorus ca. 45. lib. 2. testantur eum patrio sermone Euangelium suum scripsisse.

Nicephorus agnoscit annos dimidiæ 13. mens. 1. Epiphanius annos totidem menses 2. Iosephus lib. 20. c. 10. antiq. imperasse scribit ann. 13. mensibus 8. diebus 20. Sic Dion & Zonaras. Suetonius simpliciter ait, eum decimoquarto imperij anno excessisse. Euseb. & Casiod. numerant an. 13. menses 9. dies 28 Tertullia. annos 13. menses 7. dies 20.

Eusebius lib. 2. histor. Ecclesiast. c. 5. & 16. Niceph. lib. 2. c. 15. & 16.

Sic Eutropius, Sueton. Chronicè Græcum, Ado, alij. Euseb. an. 14. mens. 7. dieb. 28. Epiph. an. 13. mens. 7. dieb. 27. Niceph. an. 13. mens. 1. Dion Nicaus vixisse ait an. 30. regnasse 13. mens. 8. biduo minus. Paulus Orosius li. 7. principatū inquit acceptus est, māsque in eo annis non plenis 14. Tertull. contra omnium sententiam vndecim tantum annos mens. 9. dies 13. ponit Casiod. an. 13. mens. 7. dies 27.

Dion in eius vita existimat eum non habuisse consuetudinem cum matre Agrippina, sed eū alia huic simili, ad quam alludens, dicebat, se cum matre consuetudinem habere. De matris morte Dion copiosè, & Sueton.

Ita Niceph lib. 2. c. 36. Chrysostomus lib. 1. aduersus vituperatores vita monastica. Res gestas Petri cū Simone Mago conscripsit Linus Thuscus.

Mores & merrem Seneca ita describit Dion in Netone, nescio an verè & vtraque maxime aliena fuisse à viro philosopho: Quum enim Tyrannidem, inquit, improbares, Tyranni præceptor erat: quumque insultaret ijs, qui cū principibus versarentur, ipse à palatio non decedebat: assentatores detestabatur, quum ipse Reginas coleret, & liberos: diuites reprehendebat is, cuius facultates erant aureorum tricies centena milia: quumque luxum aliorum damnabat, quingentos tripodas habuit de ligno cedrino, pedibus eburneis, similes & pares inter se in quibus cœnabat. Mortuus denique est, contra quam philosophum decebat, animo abiecto atque imbecillo.

Ante Vespasianum imperauerunt Galba, Otho, & Vitellius annū vni mens 9. teste Eusebio: qui propterea forte etiam

ab Iſidoro omittuntur, & ab Oroſio, quod Plutarchus in Galba hos non tam Romani Imperij, quàm comœdia cuiuſpiam fuiſſe Imperatores ſcribat. Ex Dione, Galba imperauit menſes 9. dies 13. Orho dies 90. Vitellius annum vnũ dieb. decẽ exceptis. 2x Clemente vero, Galba mēſes 7. dies 6. Orho mēſes 5. diem vnum, Vitellius mēſes 7. diem vnum.

v Eusebius, Nicephor. Chronicon Gracum, & Caſſiodorus annis 9. mēſ. 11. dieb. 22. Epiphanius annis 9. mēſ. 7. diebus 12. Dion annis 10. diebus ſex minus: ſic & Zonaras Oroſius nono principatus anno profluuiũ mortuum ſcribit. Tertullianus ait annis 11. regnaſſe. Cedrenus annis 10. dieb. 8.

x Sic Eusebius: Titus Iudæa capta, & Ieroſolymis ſubuerſis, ſexcēta millia virorũ interfecit. Iosephus vero ſcribit vnde cetera millia fame, & gladio periſſe. & alia centum millia captiuorum publicè venundata: hac Eusebius.

y Suetonio & Dioni regnauit annis 2. mēſibus totidẽ diebus 20. Eusebio annis 2. mēſ. 8. Eutrop. ann. 2. mēſ. 8. diebus 20. Nicephoro, Caſſiodoro, Beda, & alijs annis 2. mēſ. 2. Epiphanius ann. 2. mēſ. 2. diebus 2. cum Iſidoro Oroſius facit lib. 7. Zonaras ponit annos duos ſex diebus minus. Cedrenus ann. 3.

z Dion in huius vita: Titus, inquit, non modo Senatorem, quam diu principatũ tenuit, nullũ interficere inſit ſed nec alius quiſquam ſub eius imperio morte affectus eſt. De crimine impietatis nunquam cognouit, neq. permisit alijs. vt cognoscere: Nemo enim, inquit, iniuria me afficere. aut inſequi cõtumelia potest, propterea quod nihil ago, quod reprehendi mereatur. Ea vero qua falſo de me dicuntur, prorsus negligo.

b Suetonius memorabilem, inquit, meritoq. laudatam vocẽ dedit: Amici diem perdidit.

c Euseb. annis 15. mēſ. 5. ſic Epiph. Caſſiodor. & Niceph. Suetonius ſimpliciter decimo quinto imperij anno mortuũ aſſerit. ſicut Oroſius. Dion Nicaus regnauit, inquit, an. 15. dieb. 5. Zonaras an. 15. mēſ. 11.

d Eusebius: Primus Domitianus Dñm ſe & Deũ appellari inſit. Idem Dion. Suetonius: pari, inquit, arrogantia, cum procuratorum ſuorum nomine formalem dictaret epistolã, ſic cœpit. Dominus & Deus noſter, ſic iacet: vnde inſtitutum poſthac, vt ne ſcripto quidẽ, ac ſermone cuiuſquam appellaretur aliter.

e Hac fuit ſecunda Eccleſia perſecutio: prima enim fuit ſub Nerone, de qua Eusebius lib. 3. hiſtoria Eccleſ. c. 13. & Aug. lib. 18. c. 5. 2. de ciuit. Dei, & Paulus Oroſius lib. 7. & Alex. Monachus libello ẽis εὐπειρὶ τῶ σκωνοῦς γαυρῶς, qui in bibliotheca mea eſt nondum editus.

f Eusebius anno vno mēſ. 4. Sic Nicephorus, Caſſiodorus, Epiphanius, Clemens, & Zonaras. Dio, Eutropius, Beda, Ado, & alijs 9. dies adiiciunt.

g Mores huius elegãter Xiphilinus ex Dione depinxit: ſtatuas, inquit, aureas, aut argẽteas ſibi fieri vetuit, bonaq. quæcũq. adhuc inuenta ſunt in palatio, reſtituit ijs, quibus ea Domitianus per iniuriã ademerat. Ciuibus Romanis, qui in ſumma forent egeſtate, agrũ dedit, ad aureorũ ſexcēta millia: eius agri emptione, diuiſioneq. quibusdã viris Senatorij ordinis imperata. Quumq. egeret pecunia, magnũ numerum veſtium, multaq. vaſa argentea, atq. aurea, & reliquam ſupellectilem, non modo de priuatis ſuis, ſed etiam de principalibus rebus, multa etiam prædia multaq. domos, atq. in ſumma omnia, præter ea, quæ neceſſaria erant, vendidit. Neq. verò in pretijs harũ rerũ fordidus, ſed in hoc ipſo benignus erga multos & liberalis fuit. Hac Dion, qui & alia ad-

iungit, quæ ſummam huius viri moderationem arguunt.

h Sic Epiphanius, Chronico Gracũ, Oroſius, cũ alijs. Euseb. an. 19. mēſ. 6. vt Nicephorus, & Zonaras, Clemens, d. ann. 19. mēſ. 7. diebus 15. A Dione, Eutropio, Beda, Cedreno, & Adone ponũtur anni 19. mēſ. 6. dies 15. vt & Caſſiodor.

i In alio m. ſ. erat: Aſiã, Babiloniã, & Arabiã cepit: Eusebius ita: Traianus, victo Rege Decebalò, Daciã fecit prouinciã. Heberos Sauromatas Aſraēnos (lege Adiabenos) Arabes Boſporanos, Colchos in fidem accepit, Seleuciã & Cteſiphontẽ & Babilonẽ occupauit. Quod autẽ pro Aſraēnos Adiabenos legam facit Dio apud Xiphilinũ, qui ait, hũc Adiabonem omnẽ, quæ pars Aſſyria ad Ninũ pertinet, in poteſtatẽ ſuã redegiſſe. Fuit autẽ Traianus, vt eſt apud Xiphilinũ, à Nerua Caſar & Imperator factus; quũ tamẽ ipſi propinqui nõ deſſent. Neq. enim ille cõdiũctione ſanguinis antepoſuit publicè vrilitati: Neq. rursus eũ deterruit quod Traianus homo Hiſpanus, nec Italicus erat, nec Italicus, quodq. ante eũ nemo alterius nationis Imperiũ Romanorũ obtinuiſſet, de Traiano præter alios ex antiquis ſcripſere: Dio, Sextus Aurelius, Eutropius, Sextus Rufus, Ammianus Macell. lib. 14. Plinius in panagyrico, & lib. 1. epistolarũ. k Poſtquã (inquit Dion) Romã venit, multa fecit ad emendandũ, corrigendũq. ſtatum Reip. atq. in gratiã bonorũ, quorũ in primis curã geſſit: nã ciuitatibus Italiã multa largitus eſt, ad educationẽ liberorũ in quos magna beneficia contulit. Et mox: Traianus, inquit, nulli inuidebat, perdebatq. neminẽ: bonos omnes ornabat honoribus, & dignitatibus augebat; ex quo fiebat, vt neq. timeret quẽquam, nec haberet odio. Nullã fidẽ habebat calũniatoribus, nulla ira tenebatur, abſtinebat ab aliena pecunia, non minus quàm ab iniquis cãdibus, magnos ſumptus fecit, belli pacifq. temporibus multa eaq. apprimẽ neceſſaria ædificauit. Lege apud eũdem plura, quæ huius viri mores vitamq. commendant.

l De hac ita Spartianus: Origo Imperatoris Adriani vetuſtior à Picẽtibus, poſterior ab Hiſpaniẽſibus. Siquidem Adria ortos maiores ſuos, apud Italicam Scipionum temporibus reſediſſe, in libris vitę ſuæ Adrianus ipſe commemorat. Adriano pater Ælius Adrianus, cognomento Afer, fuit cõſobrinus Traiani Imperatoris, mater Domitia Paulina Gadibus orta. Dion, quod erat municeps Traiani dicit.

m Sic Eusebius, Oroſius, Nicephorus, alijs. Dion, & Zonaras. ann. 20. mēſ. 9. Eutropius ann. 21. mēſ. 10. dieb. 20. & ita Caſſiodorus, niſi quod diem aufert. Libellus de vitis Imperatorum ann. 21. mēſ. 11. vt Spartianus, Cedrenus an. 24.

n Dion, Æliam, inquit, Capitolinam appellauit, & coloniam deduxit: & vbi templum Dei fuerat, alterum Ioui ædificari curauit, Iudæis grauiter ferentibus; quod externa gentes in ſua vrbe habitarent, ſacraq. peregrina in ea fierent.

o De Baſilide hæretico Euseb. li. 4. hiſt. Eccleſ. c. 7. & Irenæus lib. 1. c. 27. Auguſt. de hæreſib. Niceph. diuerſis in locis.

p Sic Epiphanius: Eusebius vero ann. 23. mēſ. 3. Oroſius & ex eo Ado Viennẽſis annis 20. & non plenis tribus imperaſſe tradunt, Eutropius 23. integros agnoſcit, vt Chronicon Gracum. Nicephorus 22. tantũ, mēſ. 3. Libellus de vitis Imperatorum nup̄er ſub Auelij Victoris nomine Antuerpiã editus 20. dumtaxat agnoſcit: contra Xiphilinus ex Dione 24. & cum eo Cedrenus.

q Fortẽ legẽdum ex Eusebio, & Paulo Oroſio li. 7. c. 9. Valẽtinus & Cerdo magiſter Marcionis. Quãuis cõſtat

ex

ex eodē Euse. li. 4. hist. Eccles. c. 10. Marcionem & Cerdonē, eodem tempore Roma peruersa sua dogmata disseminasse.

^r hic cognomento Philosophus fuit vir bonus, vt ait Dion, quippe in quo nihil ficti, simulatque inesset. Hunc Orosius ann. 14. tantū imperasse ponit. Euseb. Beda. & Ado. ann. 19. mens. 1. Niceph. ann. 19. mens. 2. Zonaras ann. 19. dieb. 11. Cedrenus 19. dies omittit.

^s De hac heresi vide Eusebium lib. 4. cap. 27. histor. eccles. & Irenaeum lib. 1. aduersus haeres. cap. 9. dicunturque Encratita quasi continētes, postea Seueriani à Seuero Tariani successore appellati. De quibus vide praeterea Nicephorum lib. 4. Eccles. histor. cap. 4. & cap. 11.

^t Sic Eusebius, Orosius, Herodianus, Beda, Nicephorus, aliq. Eutropius verò ann. 12. mens. 8. Dion. ann. 12. mens. 9. dieb. 14. vt Clemens & Zonaras, Cedrenus. 14. dies omittit.

^v Eusebius, Epiphanius, Nicephorus & aliq. 6. tantum mēses ponunt, Eutropius 8. dies. Dion 57. vt etiam Zonaras, & Cedrenus.

^x Ita Eusebius sed aliter Capitolinus: Pertinax, inquit, neque vxoris Augustae appellationem recepit, & de filio dixit: quum meruerit.

^y Ante Seuerum Pertinacem, ponendus erat Didius Saluius, Iulianus, qui vt tradit Dion, imperauit dies 66. seu, vt Eutropius, & Orosius, mens. 7.

^z Sic Euseb. Epiphanius, Nicephorus, aliq. penē omnes. Eutropius ann. 18. mens. 10. Dion, annis, 17. mens. 8. dieb. 3. Zonaras in Dione annos legis, 16. in diebus, & mensibus ei alioqui par. Cedren. ann. 17. mens. 8.

^a Tempore Titi Cn. Iulius Agrippa primus Romanorum Britannia circumfusam vndiq. mari cognouit. Dion in Tito.

^b De Symmacho. Eusebius lib. 6. eccles. histor. cap. 13. vbi de Nartisso, & Origene celebris fit mentio.

^c Antoninus Caracallus dictus, vt scribit Dion, quod proprium genus indumenti excogitauit in modum penulae. Id barbarum discissumque, & consutum erat ex multis partibus, eoque indutus erat semper, ex quo Caracallus cognominatus est: iussitque militibus, vt se eodem genere vestis induerent, vide Eutrop. & alios. Nouerca eius appellabatur Iulia, ex Eusebio & Dione, & alijs.

^d Sic Epiphanius, Nicephorus, & aliq. Spartianus & Cedrenus an. 6. vt & Eusebius, & Eutropio. Orosius in imperio mansisse, ait annis non plenis. 7. Dion. 6. mens. 2. diebus aliquot.

^e Ita Eusebius, Niceph. Orosius, aliq. Dion & Zonaras anno. 1. mens. 2. tribus diebus exceptis, Eutropius ann. 1. mens. 2. pessimē Cedrenus ann. 8.

^f Eusebius Chronico: Macrinus occiditur in Archelaide: Herodianus, in Chalcedone Bithynia vrbe. Verū Diō de eius morte sic habet: Chalcedonē nauigauit, ubiq. remansit: ed venerē milites missi à Pseudantonino, à quibus comprehensus perductus est in Cappadocia: vbi postquam intellexit filium suum captum esse, deiecit se ex vehiculo (nec enim vincus erat) fregitque humerum: nec ita multo post occisus est.

^h Ita Eusebius, Nicephorus, Orosius, aliq. Eutropius ann. 2. mens. 8. Dion, ann. 3. mens. 9. dieb. 4. Herodian. ann. 6. Zonaras & Cedre. ann. 3. mens. 9. dieb. 4.

ⁱ Eusebius Chronico: Antoninus Romae occiditur tu multu militari cū matre Semalyra. Semiamira, Lāpridiū, Soenida, Herodianus, Semea, Eutropius.

^k Sic plerique omnes: vnus Herodianus annos 14. Eutropius ann. 13. dies 8. Cedrenus ann. 13. mens. 8. Zonaras 10. tantum annos habet.

^l Euseb. in Chron. Alexand. Xerxē Regem Persarū gloriosissimē vicit, vbi ex Lāpridio & Herodiano, Artaxerxē videtur legendum, sicut & in Orosio, & Cassiodoro

^m Sic Eusebius, Niceph. Chronicon Gracum, & aliq. Eutropius ann. 3. & diebus aliquot. Zonaras & Cedrenus, nescio quomodo, ann. 6.

ⁿ In alio erat: militari cohorte: verū censui legendū: ex militari corpore, auctoritate Eusebii: sic enim inquit, primus ex corpore militari, & aliorum codicum.

^o De hac persequutione praeter alios scribit Aymon lib. 6. cap. 7. & Alexander Monachus *περί ιουδέων σωφισ.*

^p Ita Eusebius, Niceph. Paulus Eutropij interpollator, Orosius, atque aliq. omnes.

^q In alio m. s. est Flavianus, verū id lego Zepherino accidisse apud Eusebium lib. eccles. hist. c. 21. & apud Niceph. lib. 5. c. 26. Idē etiā Fabiano euenisse refert Aymō lib. 6. c. 10. In m. s. etiā vbi Flavianus legitur post dictionē ordinatur, adijcitur: Licet quidā hoc veri⁹ de Zepherino adfirmēt.

^r Sic Eusebius, Nicephorus, Orosius, Cedrenus aliq. penē omnes. Zonaras à quibusdam traditum ait annos 5. imperasse à nonnullis 6. & totidem menses.

^s Sic Chronicon Gracum m. s. Eusebius verò, Nicephorus, Ado, & aliq. annum vnum ponunt, & 3. menses Eutropius ipsum cum filio imperasse tradit biennio: Orosius triennio: Cassiodorus biennio, mensibus 4.

^t Beda ac ceteri ferē omnes 4. mēses adijciunt. Nam quod in Nicephoro legitur imperasse vno dumtaxat anno, & mensibus 4. sine mendo non puto: vt liquet ex enumeratione Consulū, apud Cassiodorum.

^v De Nouato haeretico scribit Eusebius lib. 6. eccles. histor. cap. 33. & Pacianus epistola tertia ad Symphor. & Socrates lib. 4. cap. 23. qui in concilio Romano condemnatur: vt constat ex Eusebio lib. 6. cap. 39. Theodoret. lib. 3. Cypria. lib. 2. epist. 1. & lib. 4. epist. 2.

^x Sic & in Eusebio scribendū, testis est Zonaras, in Claudio: pro quo vnus legitur ann. 1. mens. 9. vt in Nicephoro. Eutropius intra biennium morbo perijisse ait.

^y De Paulo Samosateno, vide Euseb. lib. 7. histor. Eccles. c. 25. Epiphani. haeres. 69. & in concilio Antiocheno conuictus est. Aymon. lib. 7. c. 7. & 10. Niceph. lib. 6. cap. 26. & 29.

^z Ita Cedrenus: verū Eusebius, Nicephorus, Orosius, Eutropius, & Zonaras imperio sex annos positum tradunt, paucis mensibus exceptis.

^a Eusebius in Chronico sic habet: Aurelianus cū aduersus nos persequutionē mouisset, fulmen iuxta eū, comiteq. eius ruit: ac nō multo post inter Constātinopolim, & Heracleā in Cænophorio viā veteris occiditur. Flavius Vopiscus ita: cum iter faceret apud Cænophorium mansionē, quae est inter Heracleā, & Byzantium, malitia notarij interemptus est. Vide praeterea de eius morte Euseb. lib. 7. eccles. hist. cap. 26. Aymon lib. 7. cap. 2. Niceph. lib. 6. cap. 19. Ado, Beda, & reliqui omnes à suis interijisse scribunt.

^b Ab alijs sex menses ei assignantur, à Cedreno anni. 2.

^c Menses 4. Eusebius, Niceph. Eutropius, Orosius, aliq. adijciunt. Zonaras non integris sex annis imperasse scribit.

^d De heresi Manicheorum à Mane Persa exorta scribit Eusebius, lib. 7. eccles. histor. cap. 25. Hilarius de Trinitate lib. 6. Cyrillus Catechis. 6. Epiphani. haeres. 66.

^e Eusebius Chronico ita habet: Carinus praelio victus apud Murgū occiditur: Vopiscus apud Murrium.

^f Sic Eusebius, Niceph. Orosius, aliq. Cedrenus 22. Aurelius victor. 25. non sine mendo, vt liquet ex supputatione Consulū, in Cassiodoro.

^g Eusebius Chronico, Galetius, inquit, biennio Augustus

gustus imperium tenuit, mox cum alio annis sex.
^h Eusebius, Beda, & Ado 10. menses addunt. Nicephorus 31. annos habet Chronicon Gracum m. s. 30. ann. & mensem 1. Ex Aurelio Victore colliguntur anni 32. Cedrenus trigesimo tertio imperij anno mortuum scribit. Aurelius etiã Victor ponit post Galerium alios duos Galerios, Armentariũ, & Galerium Maximinum, & Alexandrum.
ⁱ De baptismo Constantini, prater Eusebium, & Zonaram, initio tom 3. scripsit copiose Cedrenus, in eius vita. Quod fuerit à Syluestro sanctissimo Roma Papa baptizatus septimo imperij sui anno, & à lepra liberatus, refert Niceph. lib. 7. cap. 45. Ambrosius verò de obitu Theodosij, quod in vita extremo baptismi gratiam obtinuerit, affirmat. Idem testatur Alexander Monachus lib. de inuentione salutifera crucis; quem Nicomedia obijisse ait, hoc opportunè adeptum, vt in Iordane, quod summopere desiderauerat, baptizaretur; quam sententiam etiam probat Hermes, Socrates, & Theodoretus, vt auctor est Nicephorus lib. 8. cap. 54. quibus consentiunt Ruffinus, Oros. Cassiodor. & alij.
^k An crux, in qua salus nostra, vitæq; auctor pependit, habuerit quattuor brachia: & an corpus Domini nostri, quattuor fuerit clauis transfixum, disputat piè & eleganter Lucas Episcopus Tudensis Hispanus aduersus Albigenes, quem m. s. in bibliotheca habeo. De eius inuentione Alexand. Monachus nondum editus, qui apud me est Gracè m. s.
^l Hanc sententiam doctè refellit Cedrenus in compendio histor. in vita Constantini.
^m Sic Orosius, Niceph. Cedren. & Chronic. Gracum. Hieronymus in suo ad Eusebium Chronico, menses. 5. diesque 12. addit. In Adone ponuntur anni 18. mens. 5. dies 14.
ⁿ De morte Arrij Ruffinus lib. 10. eccles. histor. cap. 13. & Cedren. cum Epiph. lib. 2. contra heres. sic inquit: noctu Arrius ad sellam progressus, necessarii oneris deponendi gratia, crepuit, quæadmodũ & Iudas quondam. Idem Theodoretus lib. 1. eccles. histor. cap. 14.
^o Hieronymus Donatum vocat praeceptorem suum multis in locis; praesertim in commentarijs in eccles. cap. 1. in illud: quid est quod fuit: & in Apologia, aduersus Ruffinũ. Et scripsisse commentarios in Virgilium ait.
^p Postea Melphim ossa Andrea Apostoli translata sunt. Caput Pio secundo Rom. in allatum, & in basilica D. Petri collocatum.
^q Consentit Nicephorus, & Chronicon Gracum. Hieronymus à quibusdam anno 1. mens. 7. ab alijs annis 2. mens. 8. regnasse traditum ait. Orosius. 1. ponit imperij annum, & mens. 8. Paulus Diaconus 3. imperij anno extinctũ asserit.
^r De morte Iuliani varia sunt opiniones, vt est apud Niceph. lib. 10. cap. 24. & Hieronym. in additionibus in Chronicon Eusebii, & Zonar. lib. 2. & Cedrenum, & Aimonem de Christianarum rerum memoria lib. 9. Paulus Orosius sic lib. 7. c. 30. Itaque postquam à Ctesiphonte castra mouit, dolo cuiusdam transfugam in desertum perductus, cum vi sitis, & ardore solis, atque insuper labore arenarum confectus, periret exercitus, Imperator tanto rerum periculo anxius, dum per vasta deserti incautius euagatur, ab obuiò quodam hostiũ equite, consoictus, interijt.
^s Menses. 8. Hieronymus, & Orosius. 9. Niceph. Cedrenus amplius 15. dies ponunt. Chronicon Gracũ mens. 10. dies. 15.
^t Cedrenus ait edictum per totum Romanum imperium emisisse, idem Niceph. lib. 10. cap. 39. Ammianus Marcellin. Christiana legis studiosum fuisse asserit.
^u Sic & Chronicon Gracum ἐξοίλευσε, inquit, ῥωμαίων ἡ δ' αὐτὸς θειώτατος οὐαλερτίμαρος ἐτη 18. Niceph.

ann. 10. mens. 9. Orosius lib. 7. cap. 32. in imperio mansisse ait annis 11. Cedrenus Valentianum 11. annis imperasse, Valentem, postea triennio, scribit.

^x In alio m. s. erat, sed Fridigeru Alaricus superas: verũ corruptè, vt constat ex Eutropio in Valente, qui Athalaricum à Fridigerno, auxilio Valentis victum affirmat.

^y Eutropius lib. 12. in Valente, Vlfias Episcopus Arrianus qui moratus sub Constantio fuerat, & cum Eudoxio & Aëtio Arrianis. Niceph. lib. 11. cap. 48. eum vocat Vlpilam, Rodericus Toletanus in sua historia Gudilam lib. 2. cap. 1. Ado Vlfiam. Sunt qui Gulfiam, & Gulfilam.

^z Concilium Syrmiese aduersus eum congregatur Niceph. lib. 9. cap. 3. Socrat. lib. 1. cap. 29. Sozomenus lib. 4. c. 5. & 6. A Damaso damnatur Niceph. lib. 12. cap. 71. & 18.

^a Ruffinus lib. 10. cap. 25. Augustin. lib. de here. cap. 54. Hieronym. in 4. Osea. Aduersus eum scripsit Basilius, & primum Concilium Constantinopolitanum in eum est habitum Damaso P. M. De heresi Apollinaris, est apud Augustin. here. 55. & Theodor. lib. 5. cap. 10.

^b Concordat Orosius, Prosper, Paulus Diaconus, Zonaras, & alij. Ado. 7.

^c De Prisciliano vide D Augustinum lib. de heresi, heref. 7. & Hieronymum, ad Ctesiphontem, & in Catalogo: Leonè Papani epist. 93. Seuerum Sulpitiũ lib. 2. eccles. historia. Concilium Toletan. 1. & Bracarense: vbi eius errores, & impietas recensentur.

^d In alio exemplari 9. sed 8. scribendum existimo. ex supputatione Coss. qui apud Cassiodorum recensentur. Prosper 7. tantum ponit. In Etymologiarum m. s. codd. nunc 6. nunc 7. aliquoties etiam 8. & 9. habentur.

^e Conuenit Prosper, & ipse in Etymologijs. Eutropius lib. 13. mansitque in imperio annis vñdecim, cum iam in Orientis partibus sex annis, Gratiuno largiente, & simul imperante regnasset. Idem Paulus Orosius lib. 7. cap. 35. Idem Paulus Diaconus lib. 13. in princip.

^f De isto Eugenio Grammatico, & litterarum doctore, postea milite, vide Paulum lib. 13. in principio. De Ioanne autem Anachorita est insignis mentio apud Ruffinum lib. 11. cap. 32. & 19. & Prosperum cum Zonara, & Paulo Diacono lib. 13.

^g Ita Prosper, Cassiodorus, Sigibertus, & Tudens. Nicephorus addit mēf. 3. Cedrenus, & Chronicũ Gracũ 14. annos ponit. Epitome Chroniconũ Seueri cognomẽto Sulpitiũ, qua apud me est m. s. 12. tantum agnoscit. Paulus Orosius lib. 7. cap. 36. post patris excessum 12. annis regnasse affirmat.

^h Ex Sozomeno lib. 7. cap. 25. constat Sanctum Donatum Eudrea, in Epiro fuisse Episcopum, & Nicephoro lib. 12. cap. 45. vbi Eudrea, in Epiro dicitur Episcopus.

ⁱ Ita Cassiodorus, Tudensis, Ado, & ipse in Etymologijs. Sigibertus annum vñum detrahit: Prosper vñum adijcit.

^k Ita Cassiodorus, Paulus Diaconus, Tudensis, & alij. Sigibertus tradit eum vtrique regno solum 3. annis imperasse, posteaq; sibi Valentianum Placida amita sua, ex Constantio, filium adsciuisse, cum eodemq; alijs 24. annis regnasse, qui simul collecti nostrum numerum explent, Prosper 30. annos ponit. Beda 26. Martinus Polo 27. vt noster hic.

^l Ita Paulus Diaconus, Sigibertus, Tudens. & alij. Cassiodorus cũ Cedreno 7. Ado Viennensis. Martianus, inquit, Imperator obiit sexto imperij sui anno, sexto mēse completo.

^m In alio m. s. Theudoricus, August. & Sigibertus, Theudoricus, similiter Ado Viennensis, Rodericus Toletanus lib. 2. cap. 8. Theudoricus.

▪ Ita

o *Ita Nicephorus, Cassiodorus, Paul. Diacon. Sigebertus, Palmerius, & alij. Beda cum Cedreno 17. Zonaras. 18.*

o *Nicephorus lib. 18. cap. 25. Ducem huius haresis facit Severum Antiochenum, & subdit Acephalos ob eam causam sic dictos, quod sub Episcopis non essent.*

p *Ita Nicepho. Cassiod. Ado, & alij. In Sigeberti Chronico scribitur. 19 annis regnasse. Sunt qui dicunt ann. 17. mens. 6. Consule Chronicon Mercatoris, & Onuphrij factos. Cum Isidoro faciunt Graci nostri annales ἐβασιλευσε Ζένων αὐτῶν 78505 ἐτη 18.*

q *Gosfridius in Pantheo, historicus non indiligens, Conradus III. a sacris scrinijs praefectus Chron. part. 16. versibus id extulit.*

Zeno pater patriae regna paterna tenet,
Inclutus eius erat Leo filius, vnicus haeres,
Militia validus, praemia saepe gerens
Ille necem quaerisse patris falso reputatur.
Zeno pater, cui dicta patent, iubet, vt moriatur,
Mater ab oppositis obuiat arte satis, &c.

r *Cedrenus eo, inquit, tempore reliquiae B. Apostoli Barnabae inuentae sunt. In Cypro iacebat cadaver id sub arbore cerafo, euangelium, quod S. Matthaeus composuerat, in pectore gerens manu Barnabae scriptum.*

s *Sic ipse in Etymologijs, Tudenfis, & Ado, cum Paulo Diacono. Nicephorus vero, & Cedrenus mens. 4. addunt: Zonaras 3. Euagrius lib. hist. 3. cap. 44. imperij anno vigesimo septimo mensibus, & diebus 3. additi, excessisse tradit. Consule Onuphrii. Godofredus anno imperij 28. fulmine ictum interijisse scribit. Pöponius Letus ponit ann. 24. mens. 2. dies. 29.*

t *Legendum, contra omnium exemplarium scripturam, historiae veritate cogente, Barbam quoque quidam Arrianus Episcopus, dum contra regulam fidei baptizans, dixisset: baptizo te Barba, &c. Ex Paulo Diacono lib. 15. Ceteram, inquit, Deuterius Episcopus Arrianorum Byzantij baptizans quendam virum Barbam nomine, cum contra regulam fidei, &c. & Cedren.*

v *Sic Beda, Cedrenus, Chronicon Gracum, Palmerius, & alij Nicephorus 3. menses adiungit. Zonaras 20. dies, Marcellinus, Theodorus Lector, & Euagrius lib. 4. histor. c. 9. ann. 9. dies 23. Sigebertus ann. 10. Paulus Diaconus. 11.*

x *Ex Eudoxia Valentimiani Principis filia, quae Transmundo nupsit, ex quo Childericum suscepit.*

y *Conuenit Tudenfis, Ado, & ipse in Etymologijs. Sigebertus 30. tantum habet annos: quibus Nicephorus dies 7. adiungit. Zonaras, & Cedrenus ann. 38. mens. 7. dies 13. Paulus Diaconus 38. ann. mens. & dies omittit lib. 16.*

z *Isidorus de viris illustribus in Iustiniano: De synodo Chalcedonensi. Tria capitula danare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, & rescripta Theodoretis, & epistola, quae dicitur Ibe Edef. Episc.*

a *Narses Eunuchus, Cubicularius Iustiniani, Exarchus Italiae factus Paulus lib. 16. & Ado.*

b *Iustinus minor Sigeberto 12. annis imperauit. Nicephoro 12. ann. mens. 2. dieb. 20. Zonara, & Cedreno ann. 13.*

c *Tempore Iustini sub Vigilio Papa congregatum est concilium Constantinopolitanum: verum non intelligitur, nisi de prima synodo Constantinopolitana 150 Patrum sub Theodosio seniore celebrata, in qua Symboli forma data est, quam tota Graecorum, & Latinorum praedicat confessio in ecclesijs. Vide de hac re Valafridum, de rebus eccles. cap. 22. & concil. Toletan. 4.*

d *Conuenit Beda, Ado, & ipse in Etymologijs, Cedrenus,*

& annales Graci ann. 4. Zonaras, ann. 4. mens. 10. dies 8. Niceph. ann. 5. Sigebert. & Tudenf. ann. 6. De varietate annorum Tiberij, Contiis in notis ad Nicephori chronologiam differit.

e *Concordat Sigebertus, Ado, & Beda. Niceph. ann. 20. mens. 4. Cedr. an. 20. mens. 3. die. 2. Palmerius an. 20 sic Zonaras, & ipse Niceph. eccles. hist. similiter Pöponius Letus.*

f *Leandri vita describit. D. Isidorus libello de viris illustribus.*

g *Sic Niceph. Zonaras, Cedrenus, Ado, Tudenf. & alij. Onuphrius ann. 8. mens. 4. dieb. 9.*

h *Antiquis quattuor aurigantiis, teste Cassiodoro, factio- nes a colore nominatae fuere, Veneta, Praesina, Alba, Rosca, quibus, vt scribit Suetonius, duas alias addidit Demitianus, alteram aurati, alteram purpurei panni. Igitur id genus hominum seditionis a coloribus nomina accepit. Xiphilinus in Caligula tradit huic Imperatori aurigam quendam, a colore vestis viridis, Praesinam appellatam, maxime in delicijs fuisse.*

i *Sisebutus Rex optimus, & religiosissimus fidei Catholicae propugnator, & cultor acerrimus, Gundimari Regis successor Concilium quartum Toletanum, quae magna synodus appellatur, congregauit: vbi cap. 55. dicitur: temporibus religiosissimi Principis Sisebuti Iudaeos ad fidem Christianam coactos fuisse. Ad hunc Isidor. librum de Natura rerum scripsit.*

k *In alio m. serat quinto: verum male cum ex Isid. ipso in historia Gotthorum constet, Sisebutum Heraclij anno 2. ad publicam gubernanda euectum. Obserua autem esse quosdam, qui existimant, Isidorum bis Chronicon suum edidisse, primo vsque ad annum quintum Heraclij, & quintum Sisebuti, nepe ad annum mundi 5814. deinde vero additis ann. 13. vsq. ad 18. Heraclij, & 7. Suintil. nepe ad annum ab orbe condito 5827. In multis exemplaribus. primam inuenio conclusionem huius Chronici: In exemplari autem Soriensi, quod omnium antiquiss. est, duplex eius conclusio legitur, prior quidem, quam nos posuimus, posterior vero hoc modo: Heraclius dehinc 18. agit imperij annum, cuius initio Sclauis, &c. Fiant igitur ab exordio mundi vsque in praesentem aetatem 665. hoc est in anno 18. imperij Heraclij, & 7. religiosi Principis Suintilani 5826. Residuum seculi tempus, &c. vt supr. Vasseur lib. 1. annalium hispanicorum capit. 4. affirmat se inuenisse Chronicon Isidori vsq. ad 5. annum Suintilani, qui fuit annus Domini 626. Est etiam apud me Chronicon Isidori m. s. diuersam ab omnibus alijs conclusionem habens. Verum de hac duarum editionum opinione dicam quod sentio: Existimo Chronicon hoc D. Isid. semel duntaxat ab eo euulgatum fuisse, cum in praefatione dicat (vt in antiquiss. quibusq. & emendatis. imis exemplaribus legitur) se scribere vsq. ad Sisebuti tempora: aliquot vero annis post, librum Etymologiarum ab eodem fuisse conscriptum, in cuius lib. 5. cap. 37. vsque ad 5. (alias 7.) Suintilani annum, & Heraclij 18. progreditur. Nam illud certum est, Isidorum vltimo librum Etymologiarum ad Braulionis Caesar Augustani petitionem scripsisse, vt testatur D. Illefosus in additione virorum illustri. Scripsit quoque, vltimo, ad petitionem Braulionis Caesar Augustani Episcopi, librum Etymologiarum; quem cum multis annis conaretur perficere, in expleto opere, die extremum visus est clausisse. Idem affirmat Braulio ipse in eius vita, atq. opus hoc relictum fuisse titulis; non libris distinctum, quod postea ab ipso factum est. Puto itaque conclusionem, quae est in Etymologijs, ab aliquo in Chronico translata, & vicissim Chronici in Etymologijs: & in Chronico legendum vsque ad 5. Sisebuti annum, in Etymologijs vsque ad 7. Suintilani. Haec mihi occurrunt: qui seculus sentit, non reijcio eius coniecturam.*

DIVISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

de Viris Illustribus

LIBER.

PRÆFATIO.

Quamvis ^a superius plurimi veterum tractatorum inter Græcos, & Latinos scriptores, doctissimi annotentur: tamen reor ipse etiam paucorum memoriam facere, quorum lectionem recolo me attigisse.

^a Superius, id est, in Hieronymo & Gennadio.

I	Sixtus Papa Romanus.	XXIIII	Paschasinus Episcop. Siciliensis.
II	Macrobius Diaconus.	XXV	Iulianus Pomerius.
III	Philastrius Episcopus Brixien.	XXVI	Eugipius Abbas Lucullanensis.
IIII	Theodorus Episc. Mopsuestenus.	XXVII	Fulgentius Episcopus Ruspen. in Africa.
V	Osius Episc. Corduben.	XXVIII	Eucherius Episc. Lugdun. Fraciz.
VI	Toranius Rufinus presbyter A- quileien.	XXIX	Hilarius Episcop. Arclaten.
VII	Verecundus Episc. Africanus.	XXX	Apringius Episc. Pacen. in Hisp.
VIII	Victorinus Episcopus.	XXXI	Iustinianus Imperator.
IX	Itatius Episcopus Galleciæ.	XXXII	Facundus Episc. Hermianen.
X	Eusebius Episc. Dorolitanus.	XXXIII	Iustinianus Episc. Valentinus.
XI	Cerealis Episcopus Castellanen. in Africa.	XXXIIII	Iustus Episc. Vrgellitanus.
XII	Ferrandus Diaconus Carthagin.	XXXV	Martinus Episc. Dumiensis.
XIII	Petrus Episcop. Ilerden.	XXXVI	Auitus Episcop. Viennensis.
XIIII	Marcellinus presbyter.	XXXVII	Dracontius.
XV	Itatius Clarus Episc. Hispanus.	XXXVIII	Victor Episcop. Tunnensis.
XVI	Siricius Pont. Romanus.	XXXIX	Ioannes Episc. Constantinop.
XVII	Paulinus presbyter Mediolan. postea Episcop. Nolanus.	XL	Gregorius Papa Romanus.
XVIII	Proba vxor Adelphij.	XLI	Leander Episc. Hispal.
XIX	Ioannes Chrysofomus Episcop. Constantinop.	XLII	Lucinianus Episc. Carthagin.
XX	Sedulius presbyter.	XLIII	Seuerus Episcop. Malacitanus.
XXI	Possidius Episcop. Africanus.	XLIIII	Ioannes Episc. Gerunden.
XXII	Primasius Episcop. Africanus.	XLV	Eutropius Episc. Valentinus.
XXIII	Proterius Episcop. Alexandrinus.	XLVI	Maximus Episc. Cæsaraugustan. Hactenus Isidorus.
			Hinc Braulio Episc. Cæsaraug.
		XLVII.	Isidorus Episc. Hispal.

Cap. I.

IXTVS ^a Episcopus Romanæ
urbis & Martyr, composuit ad
instar Salomonis librum Pro-
uerbiorum, tam breui eloquio,
vt in singulis versiculis singu-
lar explicentur ^b sententiæ. Cui quidem

opusculo hæretici quædam contra Eccle-
siasticam fidem inseruerunt, quò facilius sub
nomine tanti Martyris, peruerforum dogma-
tum reciperetur assertio. Sed is, qui Catho-
licum sese meminit, probando legat, & ea,
quæ veritati contraria non sunt, recipiat.
Quidam autem putant eundem librum
^c ab hæreticis, non à Sixto, fuisse dictatum.

Refcl-

Refellit autem hanc opinionem beatissimus Augustinus, qui in quodam opere suo, ab eodem Martyre, hoc opus compositum esse fatetur.

^a Vel primus anno Christi. 117. Vel secundus ann. 257. nit, & qui sequuntur tredecim vsque ad Marcellinum, ex unico exemplari Fontis sancti, apud Galistanum Cauriensis diocesis descripti sunt. In reliquis libris desiderabantur, qui ab Ofio incipiebant, & ex ipso, & Marcellino vnum fecerant capit.

^b Sententias esse Xysti Philosophi, non Martyris, ait Hieronymus. ad Cresiphontem, & 18. Ezech. & 1. lib. in Iovinianum. in quo deceptus Rufinus, & retractat Augustinus.

^c Ab hæreticis ait Gelasius 15. distinct.

Cap. II.

Macrobius ^a Diaconus studium sancti Cypriani, ingeniumque sequutus, complexus est congrua ex utroque testamento aduersus versutias hæreticorum capitula, de scilicet Dei Patris maiestate, & Filij Dei aduentu, eius Incarnatione, siue Passione, Resurrectione, & Ascensione in cælos, pari modo, & de electione gentium, & reprobatione Iudæorum. Deinde subiicit etiã cætera ad vtilitatem vitæ, & disciplinæ religionis pertinentiã, omnia hæc in centum distincta capitulis.

^a Apud Gennadium dicitur presbyter Afer, hæreticus, Donatianus, siue Montensis.

Cap. III.

Philastrius Brixienfis Episcopus, hic ^a longe ante beatissimum Augustinum edidit librum de hæresibus, singulas quasq. demonstrans, siue quæ in populo Iudæorum ante Incarnationem Christi, fuerunt, quas viginti octo enumerat, siue quæ post Domini Aduentum Saluatoris, aduersus Catholicam fidem exorta sunt, quas idem centum viginti octo esse describit, sicut de eo idem vir magnæ gloriæ ^b Augustinus & Doctor clarissimus meminit.

^a Anno Christi 380.

^b August. ad Quodvult Deum, de hæresibus.

Cap. IIII.

Theodorus ^a Mopsuestensis urbis Episcopus, ita clare copioseq. scientiæ doctri-

na refulsisse refertur, vt prædicaretur (si referre fas est) mille voluminum summam in Græco conscripsisse, aduersus omnium hæreticorum errores. ^b Hunc Acephalorum Episcopi in præiudicio Chalcedonenfis Concilij, Iustiniano Principe compellente, damnare post mortem cum Iba, & Theodoro Episcopis censuerunt. Dum constet, eum laudabilium virorum testimonijs clarissimæ ecclesiæ Doctorem fuisse: vixit vsq. ad Imperium senioris Leonis.

^a Etiam laudatur à Theodoro Sozomeno & Euagrio, sed damnatur à synodo Constantinop. 5. & à Gregorio lib. 6. epist. 195.

^b Isidorus aliquot locis huius libri, nempe agens de Theodoro, Iustiniano imperatore, Facundo, & Victore Tunnenfis, quin & lib. 8. Etymolog. cap. 5. & in Chronico, loquens de Iustiniano, aliquibus videri potest non satis fuisse æquus Concilio quinto Oecumenico Constantinopolitano. Res tota sic gesta est: Theodoretus Cyrenfis Episcopus, cuius multa habemus doctissima opera, & Ibas Episcopus Edeffenus, anno Christi. 448. in Concilio hæretico Ephesino secundo (factio- ne Dioscori Episcopi Alexandrini qui fuit hæreticus Euty- chianista) absentes damnati sunt, suisque ecclesijs pulsi. Vide Euagrium lib. 1. hist. eccles. cap. 10. Causa est addita, quod Theodoretus aduersus duodecim anathemata Cyrilli scripsisset: Ibas verò ad Marin Persam Epistolã haud Catho- licã misisset. Deinde anno 451. in Chalcedonenfi Synodo generali sub Leone Papa Romano illa secunda Ephesina synodus abrogata, & Theodoretus atque Ibas Episcopi eccle- sijs suis restituti sunt. Euagr. lib. 1. capit. 4. & lib. 2. cap. ult. Indemagna Tragedia orta prouincijs & Imperatoribus ipsi diuersa sententijs de recipienda synodo Chalcedonenfi, qua in hoc ipso Euagrio, & Liberato Carthaginensi, atque Paulo Diacono leges. Donec tandem in quinta synodo generali Constantinopoli habita sub Vigilio Papa, & Iustinia- no Imperatore anno 553. damnata sunt scripta Theodoretus aduersus Cyrillum & Iba Edeffeni, epistola ad Marin Theodori- que Mopsuestani Episcopi opera, que in ea epistola valde laudabantur, hæc quidem grauiter à multis accepta sunt, quasi in eo Chalcedonenfis Synodi auctoritas impro- baretur. Euagr. lib. 4. cap. 37. Legentes enim in Chalcedo- nensi Synodo illos ecclesijs suis restitutos, simul illorum opera approbata fuisse existimant. At distinguere aucto- res ab operibus valde oportuerat, vt docet Iustinianus Imperator in fidei sue professione, & Proclus Constanti- nopolitanus in epistola qua in ista synodo Constantino- politana recitatur. Inde postea diuina contentiones in eccle- sia viguerunt, de recipienda hac synodo Constantino- politana. Cuius defensores ab aduersa parte per calumniam vo- cabantur hæretici Acephali, & impugnatores trium capitulorum Synodi Chalcedonenfis. Itaque Ægyptus, & Africa, vt Liberatus, & Victor Tunnenfis, nondum editus, testantur: Illyricum quoque, vt est apud Paulum Diaconum Aquileien- lib. 18. Romanis Pontificibus hoc concilium Constantino- politanum probantibus aliquandiu restiterunt. Ausi etiam sunt hi duo auctores, Africani Liberatus Carthaginien- sis, & Victor Tunnenfis Vigilio Papa imponere: illum opera Theodora Augusta eorum trium capitulorum defen- sorem extitisse. Qua calumnia ex tribus Vigilijs epistolis qua

quæ in quinta Synodo recitantur, facile conuincitur, & ex his que patres in sexta Synodo falso de Vigilio confecta queruntur. Hispaniam porro in Africanorū aliquando fuisse sententia suspicor ex tam multis verbis Isidori ad defensionem trium capitulorum inclinantibus. Nisi fortasse Isidorus hac verba ex sui Victoris Tunnenſis Chronico hauſit, quo auctore liberis vititur, vel certe serò ad Isidorum, & Hispanos peruenire potuit Constantinopolitana Synodi approbatio à Romanis Pōtificibus Vigilio, Pelagio, & Gregorio in primis facta. Prasertim cum ignorasse aliquanto tempore Hispania eius Synodi auctoritatem potuerit, in qua noluisse adesse Vigiliū Papam Romanum auluisse. Hinc factum puto, vt Isidorus sexto lib. Etymolog. cap. 16. post quattuor Synodos generales huius quinta Constantinopolitana iam pridem habita non meminere, quam tamen Papa Gregorius eius aequalis ceteris quattuor prioribus parem esse auctoritate definiuit. Plura leges in ipso Gregorio de huiusmodi defensoribus trium capitulorum, nempe 2. lib. Registri, Epistol. 36. & Indictione 11. Epistol. 10. & lib. 3. epistol. 4. Nam vitiatum fuisse exemplar Synodi Chalcedonenſis à Constantinopolitanis, ait Gregorius 5. lib. Regist. epistol. 14. & lib. 7. epistol. 52. Indictione 2.

^c Ann. Christi 457. At Theodoretus ait, scrib. Teodosio iuniore.

Cap. V.

Osius Cordubensis ecclesie ciuitatis Hispaniarum Episcopus, eloquentie viribus exercitatus. Scripsit ad sororem suam de laude virginitatis epistolam pulchro ac disertissimo comptam eloquio: composuitque & aliud opus de interpretatione vestium sacerdotalium, que sunt in Veteri Testamento, egregio quidem sensu, & ingenio elaboratum. In ^a Sardicensi etiam concilio, qua plurimas edidit ipse sententias. Hic autem post longum senium vetustatis, id est, post centesimum primum annum in ipso iam limine vitæ à fidei limitibus subruens, serpentis iaculo concidit. Nam accersitus à Constantio principe, minisque perterritus, metuens, ne senex & diues damna rerum, vel exilium pateretur, illico Arrianæ impietati consensit, & vocabulum homouſion, quod simul cum Patribus sanctis cæteris ecclesijs sequendum tradiderat, arreptus impietatis furore, damnauit: ^b cuius quidem vitam, vt meruit, confestim exitus crudelis finiuit.

^a Anno Christi 347.

^b Vide infra in Marcellino.

Cap. VI.

Toranius ^a Ruffinus scripsit ad quendam Paulinum presbyterum de benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentia

A librum satis succinctum, & clara breuitate compositum. Hic autem iuxta mysticū sensum, ea que de Dan filio Iacob, scripta sunt, non rectè de Domino nostro interpretatur, dum proculdubio ad Antichristum eadem pertinere sanctorum Patrum probet assertio.

^a Meminit Gennadius, vide Gelas. dist. 15.

Cap. VII.

Verecūdis ^a Africanus Episcopus studijs liberalium litterarum disertus edidit carmine dactylico duos modicos breuesque libellos, quorum primum de resurrectione, & iudicio scripsit, alterum verò de pœnitentia, in quo lamentabili carmine propria delicta deplorat.

^a Anno Christi 552. Verecundus quidam Iuncensis Episcopus in prouincia Africa Bizacena defensor trium capitulorum, anno ante habitū Synodum Constantinopolis. quintam generalem iussu Iustiniani Imperatoris exul Chalcedone moritur. Hac Victor Tunnenſis narrat. Puto autem omnino hunc fuisse, de quo loquitur Isidorus. Vidi porro huius Verecūdis, ipsum libellum de pœnitentia hexametris scriptum, cuius hoc est initium. Quis mihi mœsta dabit lacrymosis imbribus ora. Is liber Gotthicus litteris descriptus fuit olim Ecclesia Quetenſis, postea apud Michaelēum Ruzium Azagium amicum meum, Rodolphi Imperatoris Secretarium.

Cap. VIII.

Victorinus ^a Episcopus composuit & ipse versibus duo opuscula admodum breuia: vnum aduersus Manichæos reprobantes Veteris Testamenti Deū, veramque incarnationem Christi contradicentes; aliū autem aduersus ^b Marcionistas, qui duo principia, id est, duos Deos fingunt: vnum malum iustum creaturatum conditorem, & retributorem factorum: alterum bonum, animarum susceptorem, & indultorem criminum.

^a Victorini duo referuntur à Hieronymo, vnus Episcopus Pitabionensis Martyr: alter Rhetor Afer. Alij quoque duo à Gennadio, vnus Rhetor, & Poeta Massiliensis, qui commentaria in Genesim versibus scripserit, que ad nos, vsque peruenerunt, & postremus Aquitanus. Ego opus Victorini aduersus Manichæos, & Marcionistas, quod ab Isidoro refertur, non vidi, neque vsquam scio extare, sed puto fuisse illius Massiliensis Poeta, nam Episcopum fuisse non meminit Gennadius.

^b Vide Augustin, de uar. lib. 1. cap. 21. & Irenæum, lib. 1. cap. 28.

Cap.

Cap. IX.

ITatius ^a provinciae Gallæciæ Episcopus, sequutus Chronicam Eusebij Cæsarien. Episcopi, siue Hieronymi presbyteri, quæ vsque hodie in Valentis Augusti imperium edita declaratur, dehinc ab anno primo Theodosij Augusti, vsque in annum imperij Leonis octauum subiunctâ sequitur historiam, in qua magis Barbararum gentiû bel- la crudelia narrat, quæ premebant Hispaniam. Decessit sub Leone Principe, vltima iam penè senectute, sicut etiam præfationis suæ demonstratur indicio.

^a Anno Christi 481.

^b Idacios siue Itacios, duos ponit Isidorus, quos quia falsè in vnum multi etiam nostrates confundunt, facturum rem gratam videbor, si Idacios omnes distinguam. Reperio enim quinque hoc nomine Hispanos, qui ad tres redigi posse videntur. Vide Scholion de Idacijs tribus. Primus est Itacius (sic enim hic scribitur in vetustis omnibus codicibus) cognomento Clarus Episcopus Ossonobensis, relegatus ob eadem Priscilliani cum Ursacio, anno fere Christi 390. de quo Sulpitius Seuerus in historia ecclesiastica, Hieronymus, & Isidorus. Is scripsit contra Priscillianum, vt ait Isidorus, sed non extat. Secundus Idacius Episcopus Emeritensis iisdem temporibus cum superiore, persequitur quoque Priscilliani, ex eodem Sulpicio Seuero. Vterque verò subscribit in Synodo Cæsaraugustana. Tertius Idacius, siue Itacius (nam vtroque modo scriptum reperio) Episcopus Lamecensis in Gallacia, auctor Chronici nondum editi, quod manu scriptum habeo. Is se conuersum ait anno Christi 417. scripsisse verò, vsque ad octauum annum Leonis, ait Isidorus, nempe annum 481. Sigebertus ait vsque ad annum 490. Trithemius primum cum tertio confundit. Poterat, & videri quartus Idacius, Clarus, cuius opus extat aduersus Varidamum Arrianum. Sed is, vt prout, idem est cum primo Ossonobensi exule. Potuit enim dum peregrinatur, opus Varidami videre Neapoli vrbe Campaniæ, quod de se ipse narrat. Quartum etiam adderet aliquis illum Idacium Episcopum, qui cum Turibio Asturicensi Concilium celebrauit aduersus Priscillianistas, iussu Leonis Papæ, anno 447. vt est in Epistola Leonis ad Turibium, & in altera epistola ipsius Turibij ad Idacium & Ceponium, quam habeo manu scriptam. Sed hic Idacius ex comparatione temporis, & Gallaciæ Prouinciæ potuit esse idem cum tertio illo Lamecensi Chronographo.

Cap. X.

Eusebius Borolitanzæ vrbis Episcopus, hic in cætu ^a Chalcedonensis Concilij contra Dioscorum hæreticum Alexandrinæ vrbis Episcopum librum obtulit, ac præfenti Synodo omnes Dioscori errores, & blasphemias recitauit. Hunc enim ac sanctum Flavianum Constantinopolitanum

A Episcopum idem Dioscorus in ^b Ephesina secunda Synodo excommunicationis sententia deiecerat, eò quòd pro orthodoxa fide contra hæresin repugnarent. Vnde postea idem Eusebius in ^c Chalcedonensi Synodo innumerabilium malorum eius crimina, vel blasphemias detegēs, damnationis eius sententiam super eum à sancto Concilio imprecatur, scilicet, vt quod iustè ille alijs intulerat, in eo iustè retorqueretur.

^a Actione 3. Concil. Chalced.

^b Anno Christi 448.

^c Anno 451.

B

Cap. XI.

Cerealis Castellanus ecclesiæ Episcopus. Hic, dum apud Carthaginensem Africæ provinciae vrbem venisset, de fide sanctæ Trinitatis cum Maximiano Ammonitarum Episcopo, concertatus est, respondens propositionibus eius, non eloquiorum argumentis, sed de testimonijs sanctarum scripturarum ^a Extat hoc ipsum eiusdem opusculum nouem & decem responsionum capitulis præsignatum.

^a Extat cum alijs in hæreseologia.

Cap. XII.

Ferrandus Carthaginensis ecclesiæ Diaconus, multum in sacris scripturis floruisse asseritur, multaque cum beato Fulgentio propositiones alternis epistolis habuisse narratur. Ille ad Pelagium, & Anatolium Romanos Diaconos consulentes eum, vtrum liceat quenquam damnare post mortem, edidit ^a rescriptum, vbi inter alia sic loquutus est, dicens. ^b Quid prodest dormientibus Ecclesiam perturbare? Si quis adhuc in corpore mortis huius accusatus & damnatus, antequam mereretur absolui, de ecclesia raptus est, absolui non potest humano iudicio. Si quis accusatus & absolutus in pace Catholicæ ecclesiæ transiit ad Deum, condemnari non potest vltèrius humano iudicio. Si quis accusatus ante diem sacri examinis, repentina vocatione præuentus est, intra finem matris ecclesiæ constitutus, diuino intelligendus est iudicio reseruari, & de hoc nullus homo potest manifestam

L L

profer-

proferre sententiam, cui si Deus indulgentiam dedit, nihil nocet nostra seueritas, sed si supplicium præparauit nihil prodest nostra benignitas.

^a Editus est Roma ab Achille Statio.

^b Idem scripsit Pontianus Episcopus Afer ad Iustinianum Imp.

^c Contra definit Concil. 5. Constantinopol. añ. 5. de Theodoro Mopsuesteno, vide 24. quæst. 2.

Cap. XIII.

Petrus Ilerdensis Hispaniarum ecclesiæ Episcopus, edidit diuersis solemnitatibus congruentes orationes, & missas elegantissimi sensu, & aperto sermone.

Cap. XIII.

Marcellinus ^a Italiæ presbyter, scripsit Theodosio minori Arcadioque Imperatoribus opusculum vnum: in quo rexit gesta Episcoporum, qui ad destructionem homouision Arimini ^b conuenerunt: quique ita totum mundum perfidia impij dogmatis turbauerunt, vt vix pauci antistites existerent, qui in inuiolabili fidei cultu perseuerarent. Exponit quoque de Arrio, dum ad Synodum pergeret cum Alexandro disputaturus, qualiter conuersus in via ad necessariam causam, viscera eius fuissent diffusa. De fine quoque Osij ^c Cordubensis vrbs Episcopi, qui metu Imperatoris fidem præuaricatus, perfidiæ assertor & impietatis effectus fuerat assequitur, sic talia profert. Nam post impiam, inquit, Osij præuaricationem, dum Sanctus Gregorius Eliberitanus Episcopus in Cordubensi vrbe iuxta imperiale decretum fuisset adductus, ac minimè vellet illi communicare, commotus Osius dicit Clementino Constantij præfecto Vicario, vt mitteret eum in exilium. At ille inquit: Non audeo Episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab Episcopatu deieceris. Vt autem vidit Sanctus Gregorius, quod Osius vellet ferre sententiam, appellat Christum totis fidei suæ visceribus, exclamans ita: Christe Deus, qui venturus es iudicare viuos & mortuos, ne patiaris hodie humanam proferri sententiã aduersus me minimum seruum tuum, qui pro fide

A nominis tui, vt reus assistens spectaculum factus sum: sed tu ipse, quæso, in causa tua hodie iudica, ipse sententiam proferre dignare per vltionem. Non ego, quasi metuens exilium, fugere cupio, cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium graue sit: sed vt multi præuaricationis errore liberentur, cum præsentem viderint vltionem. His dictis, ecce repente Osius residens factu, quasi regalis Imperij, cum sententiam conaretur exprimere: os vertit, distortuens pariter & ceruicem, ac de sessu in terram eliditur, atque illico expirauit. Tunc admirantibus cunctis **B** etiam Clementinus ille Gentilis expauit, & licet esset iudex; tamen timens ne in se simili supplicio iudicaretur, prostravit se ad pedes sancti viri obsecrans, vt sibi parceret, qui in eum diuinæ legis ignorantia peccasset, & non tam proprio arbitrio, quàm mandantis imperio. Inde est, quod solus Gregorius ex numero ^d vindicantium integram fidem, nec in fugam versus est, nec passus est exilium, vnusquisque enim timuit de illo vltius iudicare.

^a Huius meminit Gennadius in Faustino presbytero.

^b Anno 559.

^c Marcellini historia de Osij Cordubensis morte iisdem verbis, sed paulò fusior extat in Codice Gotthico bibliotheca Complutensis ad finem Isidori de Viris illustribus, sine nomine auctoris Marcellini. Porro Osius nobilissimus olim confessor, & doctissimus, ab Augustino, & Athanasio laudatus, Constantino Imperatori etiam per litteras familiaris (vt est in Cod. Theodof. titul. de sacrosanctis ecclesijs) quique in Concilijs Eliberitano, Nicæno & Sardicensi, cum magna sui laude fuerat Catholicorum propugnator, tandem senio delirans, in Syriensi Synodo ad Arrianos defecit. De quo vide etiam Hilarium, lib. de Synodis: Athanasium, lib. de vnitrate Trinitatis: Sulpitij Seueri historiam, & Honorium Augustudunen. lib. de scriptoribus eccles.

^d Vindicat Martyres apud Optatum, lib. 1.

Cap. XV.

Itatius Hispaniarum Episcopus, cognomento & eloquio Clarus, scripsit quendam librum sub Apologetici specie, in quo detestanda ^a Priscilliani dogmata & maleficiorum eius artes, libidinumque eius probra demonstrat: ostendens Marcum quendam Memphiticum Magicæ artis scientificum,

sumum, discipulum fuisse ^b Manis, & Priscilliani magistrum. Hic autem cum Vrsatio Episcopo ob necem eiusdem Priscilliani, cuius accusatores extiterant, Ecclesiæ communionem priuatus, exilio condemnatur, ibique die ultimo fungitur, Theodosio maiore, & Valentiniano regnantibus.

^a Vide Epiphani. lib. 1. capit. 34. & Iren. lib. 1. cap. 8.

& 9.

^b De Mane Cyrillus cateches. 60. & Epiphani. lib. 2. capit. 66.

Cap. XVI.

Stricius ^a clarissimus Pontifex & Romanæ sedis antistes scripsit ^b decretale opusculum directum ad ^c Eumerium Tarracensem Episcopum. In quo inter alias ecclesiasticas disciplinas, constituit hæreticorum baptisma nequaquam ab ecclesia rescindendum. Reperimus & ^d aliam eius epistolam ad diuersos Episcopos missam, in qua condemnat Iouinianum hæreticum, atque Auxentium, cæterosque eorundem sequaces. Præfuit Romæ annos quattuordecim. Obijt Theodosio & Valentiniano regnantibus.

^a Anno 335.

^b Extant epistola.

^c Eumerius semper vocatur in v.c. non Himerius.

^d De qua vide Ambrosij. epist. 8. & 81.

Cap. XVII.

Paulinus ^a presbyter explicuit in benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentiæ genere librum satis succincta breuitate compositum. Idem etiam, penitente Augustino, conscripsit Ambrosij vitam signis florentem atque doctrinis, & meritis Apostolorum non imparem. Siquidem & Constantius Episcopus Germani vitam contexit: obitumque Paulini Oranium edidit.

^a Anno 410. fuit Episcopus Nolanus.

^b Paulinus hic est Episcopus Nolanus, de quo multa mentio apud Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Gregorium, & Gennadium. Frustra enim multi nostra ætate Honorium Augustudunensem sequuti Paulinos duos faciunt, vnum Nolanum Episcopum, alterum presbyterum Mediolanensem auctorem vitæ sancti Ambrosij. Cum ipse Paulinus in epistola ad

Alypius scribat, se licet in Hispania ordinatus fuerit presbyter à Lampio Episcopo Barcinonensi, tamen beneficio Sancti Ambrosij assequutum esse, ut, vbi cumq; terrarum degeret, Ambrosij presbyter diceretur. Porro huiusmodi vitæ, quæ ab Isidoro commemorantur, nempe Ambrosij Mediolanensis, Germani Antiodorensis, & Paulini Nolani Episcoporum editæ à Paulino, Constantio, & Oratio extant in vetustissimo exemplari ecclesiæ Toletanæ, & feruntur impressæ apud Laurentium Surtium.

Cap. XVIII.

Proba ^a vxor Adelphij Proconsulis, fœmina, idcirco inter viros ecclesiasticos posita sola, pro eo quod in laude Christi versata est, componens ^b centonem de Christo Virgilianis coaptatum versiculis. Cuius quidem non miramur studium, sed laudamus ingenium. ^c Quod tamen opusculum inter apocryphas scripturas inseritur.

^a Anno Christi 410. extat cognomine Falconia Valeria.

^b Meminit Hieron. ad Paulinum.

^c Apocryphum vocat Gelasius, dist. 15.

Cap. XIX.

Ioannes ^a sanctissimus Constantinopolitanæ sedis Episcopus, cognomento Chrysostomus cuius oratio & plurimam cordis compunctionem & magnam suauiloquentiam tribuit, condidit Græco eloquio multa & præclara opuscula. E quibus vitur Latinitas duobus eius delapsis libellis, scriptis ad quendam Theodorum lamentis, & exhortationibus plenis, utpote illum à bona conuersatione deiectum. Et quia monachi vitam cum eo in vno eodemque monasterio exercuerat, ideo conuersationis ibi factæ eum in libris ipsis admonuit, prouocans eum ad propositum, atque ostendens, nulli peccatori vel impio, si ad pœnitentiam redeat, desperandum. Legimus eiusdem & librum alium, cuius prænotatio est: Neminem posse lædi ab alio, nisi à semetipso. Ad personam quoque cuiusdam nobilissimæ matronæ Gregoriæ reperitur opus eius insigne de conuersatione vitæ, & institutione morum, siue de compugnantia virtutum & vitiorum. Est etiam, & alius liber eiusdem apud Latinos de compunctione cordis. Alter quoque scriptus ad quendam Eutropium, cum palatio pulsus ad altarium

confugisset. Multos præterea composuit diuersosque tractatus, quos enumerare per longum est. Cuius quidem studij, etsi non omnia, tamen quam plurima eloquentiæ eius fluente de Græco in Latinum sermonem trāsata sunt. Hic autem ^b decimo tertio anno Episcopatus sui discordia Theophili Alexandrini Episcopi oppressus. Fauentes Episcopi nostri Arcadio Imperatori damnauerunt eum innocentem, atque ab Episcopatu ^c deiectum Pontum in exilium retruserunt. ^d Corpus trigesimo quinto anno, die functionis ab exilio Constantinopolin reuocatur, etiam in Apostolorum ecclesia sepelitur.

^a Anno 398.

^b Fortè anno 7. nam annos 6. sedisse constat ex Marcellino, & Niceph. Constantin.

^c Deiectus anno Christi 404. ex Marcellino mortuus exul, anno 407. ex Paulo Diac.

^d Hæc adduntur in vno exemplari.

Cap. XX.

Sedulius ^a presbyter edidit ^b tres libros, dactylico Heroico metro compositos, quorum primus signa, & virtutes veteris Testamenti potentissimè resonat, reliqui verò gestorum Christi Sacramenta vel miracula intonant.

^a Anno 430.

^b Laudat Gelasius dist. 15.

Cap. XXI.

Posidius ^a Africanæ prouinciæ Episcopus. Hic stylo persequutus est vitam Sancti Augustini, cui etiam operi subiecit indiculum scriptorum eius, enumerans quanta idem beatissimus Doctor scripsit, vbi plusquam quadringentorum librorum volumina supputantur. Homiliarum, verò, & epistolarum, quæstionumque infinitus modus est, vt penè vix possit quisquam articulo suo aliena tanta scribere, quanta ille proprio labore composuit.

^a Ita v. c. non Posidonius fuit Episcopus Calamensis in Numidia, in 7. Concil. Carthag. anno. 418. extat.

Cap. XXII.

Primasius ^a Africanus Episcopus, composuit sermone scholastico de hæresi-

bus tres libros directos ad ^b Fortunatum Episcopum, explicans in eis quod olim beatissimus Augustinus in libro hæreseon imperfectum, morte interueniente, reliquerat. In primo namque ostendens quid hæreticum faciat: in secundo, & tertio, digerēs quid hæreticum demonstret.

^a Anno 553.

^b Prouincia Byzacena dicitur in 5. Concil. Constantinop. collat. 2.

^c Extant eius comment. in Apocalyps.

Cap. XXIII.

Proterius ^a Alexandrinæ ecclesiæ antistes scripsit epistolas ad Leonem Romanæ sedis Episcopum de festiuitate Paschali. Hunc autem Leonis Augusti temporibus Dioscori hæretici successores, auctore Timotheo, seditione facta crudelissime peremerunt, ipsumque Timotheum sibi pro Alexandrino Episcopo statuerunt.

^a Nicephorus lib. 15. cap. 15. Liberatus cap. 16. Anno 457.

Cap. XXIII.

Paschasius Siciliensis Episcopus, edidit vnam ^a epistolam Paschalem ad Leonem supradictum Papam directam, in qua refert Paschalis mysterij miraculum his verbis: Est, inquit, possessio, quæ appellatur Meltinas, in montibus arduis ac syluis densissimis constituta, illic perparua atque vili opere constructa ecclesia est, ^b in cuius baptisterio nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis sit, vel fistula nec aqua omnino vicina, fons ex sese repletur: paucisque, qui fuerint, consecratis, cum deductorium nullum sit, vt venerat aqua, ex sese discedit. Claruit sub Theodosio Iuniore Arcadij Imperat. filio.

^a Anno 445. scripta est epistola. Extat cum epistolis Leonis, tom. 1. Concil. contigit anno 417. Paschasius hic Lilybetanus Episcopus fuit, legatus Leonis Papa in Concil. Chalcedonen. anno 451.

^b Simile miraculum in Hispania, anno 583. ex Gregor. Thronen. lib. 10. cap. 22. & Sigeberto.

Cap.

Cap. XXV

A

Cap. XXVI.

Iulianus ^a quidam ^b Gallus, cognomen-
to Pomerius, hic octo libros de animæ na-
tura in Dialogi morem conscripsit. Horum
primus continet, quid sit anima, vel quali-
ter credatur ad Dei imaginem facta. In se-
cundo loquitur, vtrum anima corporea, an
incorporea sit. In tertio differit, primo ho-
mini vnde anima sit facta. In quarto, vtrum
nova anima sine peccato fiat: an pecca-
tum primi hominis ex illo propagata ori-
ginaliter trahat. In quinto describit, quæ
sit facultas animæ. In sexto eloquitur, vn-
de sit illa discordia, qua carni spiritus, vel
caro spiritui aduersatur. In septimo autem
scribit de differentia vitarum, & mortium,
vel resurrectione carnis & animæ, siue de
morte carnis, ac de eius resurrectione. In
octauo loquitur de his, quæ in fine mundi
futura sunt, vel de quæstionibus, quæ so-
lent de resurrectione proponi, siue de fi-
nibus bonorum, atque malorum. Hic
tamen in secundo eiusdem operis libro,
Tertulliani erroribus consentiens, anima
corpoream esse dixit, quibusdam hoc fal-
lacibus argumentis adstruere contendens.
Edidit etiam vnum libellum de virginibus
instituendis, alios quoque tres de futuræ
vitæ contemplatione, vel actuali conuer-
satione, necnon de vitijs, atque virtu-
tibus.

^a Anno 450.

^b Maurum ait fuisse Gennadius. Falso ergo confundunt
quidam Pomerium cum Iuliano Episcopo Toletano, qui obiit
anno 690.

Cap. XXVI.

Eugipius ^a Abbas Lucullanensis oppidi,
Neapoli Campaniæ. Hic ad quendam
Pascasium Diaconum libellum de vita san-
cti monachi Seuerini trãsmissum breui sty-
lo composuit. Scripsit & regulam monachis
consistentibus in monasterio sancti Seueri-
ni, quam eisdem moriens quasi testa-
mentario iure reliquit. Claruit post consu-
latum ^b Importuni Iunioris Anastasio Im-
peratore regnante.

^a extat vita apud Sarium. De Seuerino Grego. lib. 7. epist.
84. Paul. Diac. lib. 1. cap. 12.

^b Importunus eos. Anno Christi 509. ad Eugipiũ extat
epist. Fulgentij Ruspensis. Eugipium se vidisse, ait Cassiodor.
lib. 1. diuin. inst.

Fulgentius Afer ecclesiæ Ruspensis Epi-
scopus, in confessione fidei clarus, in
scripturis diuinis copiosissimè eruditus, in
loquendo quoque dulcis, in docendo ac
differendo subtilis, scripsit multa. E qui-
bus legimus, de gratia Dei, & libero arbi-
trio libros responsionum septem, in qui-
bus Fausto Galliæ Regiensis vrbis Episco-
po Pelagianæ prauitati consentienti respõ-
dens, obnititur eius profundam destruere
calliditatem. Legimus & eiusdem librum
de sancta Trinitate ad Felicem directum
Notarium. Librum quoque regulæ veræ
fidei; & alium de Sacramento Incarna-
tionis Domini nostri Iesu Christi. Extant
& duo eiusdem libri de veritate prædesti-
nationis ad Episcopos misi, in quibus de-
monstratur: quod gratia Dei in bonis vo-
luntatem humanam præuenit, & quod
Deus quosdam prædestinationis suæ mu-
nere iustificans præeligit, quosdam verò
in suis reprobis moribus occulto quodã iu-
dicio derelinquit. Est & liber altercatio-
nis eius, quò de fide cum Thrasamundo
rege idem beatus Fulgentius disputauit.
Ad Ferrandum quoque ecclesiæ Carthagi-
niens. Diaconum vnum de interrogatis
quæstionibus scripsit libellum. Inter hæc
composuit multos tractatus, quibus sacer-
dotes in ecclesijs vterentur. Plurima quo-
que feruntur ingenij eius monumenta.
Hæc tantum ex pretiosis doctrinæ eius
floribus carpsimus. Sors melior, cui deli-
cias omnium librorum eius præstiterit Do-
minus. Claruit sub Thrasamundo rege
VVandalorum Anastasio Imperatore re-
gnante.

Anno 500.

Cap. XXVIII.

Vcherius Franciæ Episcopus, elegans
sententijs, ornatus in verbis, edidit ad
Hilarium Arelatensem antistitem eremi
deserta perentem vnum opusculum de lau-
de eiusdem eremi luculentissimum, & dul-
ci sermone dictatum, in quo opere lauda-
mus Doctorem, & si pauca, tamen pulchra
dicentem. ^b Breuitas, vt ait quidam, laus est
interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa
eloquentia laudem non habet.

LL 3

^a An-

LIBROS
DEL DR.
L. MARCO

^a Anno 450. Lugdunensis Episcopus fuit apud Gennadium, & Marcellinum.
^b Ciceronis sunt verba.

Cap. XXIX.

Hilarius ^a Arelatensis Episcopus scripsit vitam parentis, & prædecessoris sui sanctissimi ac venerabilis Honorati Episcopi, suavi ac præclaro prædictatam eloquio.

^a Anno 432. De hac Gennadius.

Cap. XXX.

Apringius ^a ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus, disertus lingua, & scientia eruditus, interpretatus est Apocalypsin Iohannis Apostoli subtili sensu atq. illustri sermone melius penè, quàm veteres ecclesiastici viri exposuisse videntur. Scripsit & nonnulla quæ tamen ad notitiã nostræ lectionis minimè perueniunt. Claruit temporibus Theudis principis Gotthorum.

^a Anno Christi 540. Apringij nomine multorum manibus circumfertur opus ingens manuscriptum in Apocalypsin. Sed ego, cum viderem codicem ipsum Gotthorum Legionensem scriptum et a millesima octava, animadverti inde auctoris nomen non constare, sed editum opus in gratiam cuiusdam Eterij. Quin & in præfatione ille auctor ait, se collegisse sua ex libris Victorini, Isidori, & Apringij. Ve manifesto constet non esse illum Apringium cuius Isidorus meminit.

Cap. XXXI.

Iustinianus ^a Imperator, quosdam libros de Incarnatione Domini edidit, quos etiã per diuersas prouincias misit. Cõdidit quoque & rescriptum contra ^b Illyricianã Synodum & aduersus Africanos Episcopos Chalcedonensis Synodi defensores peruerso studio: in quo tria capitula damnare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, siue rescripta Theodoret, & epistolam, quæ dicitur Ibæ Edesseni Episcopi.

Anno 553.

^a Sumpta hac ex Liberato, & Victore Tunnensi.

^b Illyriciana anno 549. Damnat etiam Iustinianus in fidei sua professione, quæ extat 1. tom. Concil.

^c Vide Scholion de Theodoro sup. Mopsuesteno ad caput quart.

Cap. XXXII.

Facundus ^a Afer, Hermianensis ecclesiæ Episcopus, duodecim libros pro defensione trium capitulorum scripsit, quorum stylo elicuit; præfata tria capitula in præscriptione Apostolicæ fidei, & Chalcedonensis Synodi impugnatione, fuisse damnata. Id est, epistolam Ibæ Edesseni Episcopi ad Marim Persam directam, & Theodorum Mopsuestenum Episcopum, & Theodoret Cyri Episcopi dicta. ^b Claruit post consulum Basilij, anno decimo regnante Iustiniano Imperatore.

B

^a Sumpta ex Victore Tunnensi.

^b Anno Christi 551.

Cap. XXXIII.

Iustinianus de Hispania, ecclesiæ Valentiniæ Episcopus, ex quattuor fratribus Episcopis eadem matre progenitis vnus, scripsit librum responsionum ad quendam Rusticum de interrogatis quæstionibus: quarum prima responsio est de Spiritu sancto: secunda est contra Bonosianos, qui Christum adoptiuum filium, & non propriũ dicunt: tertia responsio est de baptismo Christi, quod iterare non licet: quarta responsio est de distinctione baptismi Iohannis, & Christi: quinta responsio est, quia Filius sicut Pater inuisibilis sit. Floruit in Hispanijs temporibus Theudis Principis Gotthorum.

Anno 531.

Cap. XXXIII.

Iustus Vrgellitaniæ ecclesiæ Hispaniarum Episcopus, & frater prædicti Iustiniani, ^a edidit libellum expositionis in Cantica Canticorum, totum valde breuiter atque aperte per allegoriam sensum discutens. Huius quoque fratres ^b Nebridius, & Elpidius quædam scripsisse feruntur, è quibus, quia in cogniti sumus, magis reticenda fatemur.

^a Extat.

^b Nebridius Episcopus Egarensis subscribit in 2. Concil. Tolet. anno Christi 527. & in Concil. Tarrac. anno 516.

Cap. XXXV.

Martinus ^a Dumieſis monasterij sanctissimus Põtifex, ex Oriëtis partibus nauigans,

gans, in Gallæciam venit, ibiq. conuersis ab Arriana impietate ad fidē Catholicā Sueuorum populis, regulam fidei & sanctæ religionis constituit, Ecclesias cōfirmavit, monasteria cōdidit, copiosaq. præcepta pietatis institutionis composuit. Cuius quidem ego ipse legi librum de differentijs quattuor virtutum, & aliud volumē epistolarum in quibus hortatur vitæ emendationem, & conuersationem fidei, orationis instantiam, & elemosynarum distributionem & super omnia cultum virtutum omnium & pietatem. Floruit, regnante Theodemiro Rege Sueuorum, temporibus illis, quibus Iustinianus in republica, & Athanagildus in Hispanijs imperium tenuerunt.

^a *Martinus Episcopus Dumienfis, natione Pannonius fuit, vt ex Gregorij Turonensis historia constat, & ex ipsius Martini epitaphio ab se composito, quod ex vetusto libro descriptū habemus. Eius hoc est initium.*

Pannonijs genitus transcendens æquora vasta Gallæciæ in gremium diuinis nutibus actus &c. Fundauit monasterium Dumienfe in Gallæcia, vt dicitur in decimo Concil. Tolet. itaque subscribit Martinus Episcopus in Concil. primo Bracar. anno Christi 561. inde factus Archiepiscopus Bracar. subscribit in secundo Concil. Bracar. anno 562. presuit verò his Ecclesijs annos triginta ex Gregorio Turonens. in Chron. & lib. primo de miraculis Martini Turonensis cap. 11. & Aimoino lib. 3. cap. 39. Eius aliqua opuscula feruntur impressa: plura nos habemus nondum edita.

Cap. XXXVI.

A Vitus ^a Viennensis Episcopus, scientiæ secularium litterarum doctissimus edidit quinque libellos heroico metro compositos, quorum primus est de origine mundi, secundus de originali peccato, tertius de essentia Dei, quartus de diluuiio mundi, quintus de trāsitu maris rubri. Scripsit & ad Fuscinam sororem de laude virginitatis librum vnum pulcherrimo compositum carmine, & eleganti epigrammate coaptatum.

^a *Anno Christi 490. vide Gregor. Turonens. Sigebertum, & Adonem.*

^b *Extant impressa.*

Cap. XXXVII.

D Racontius cōposuit heroicis versibus ^a Hexameron creationis mundi, & luculenter quidem composuit & scripsit.

^a *Extat impressa, vide infra in Eugenio 3.*

Cap. XXXVIII.

Victor ^a Tunnensis Ecclesiæ Africanus Episcopus. Hic à principio mundi vsq. ad primum Iustini Iunioris imperij annum breuem per Consules annuos bellicarū, Ecclesiasticarumq. rerum nobilissimā promulgauit historiam, laude & notatione illustrē, ac memoria dignissimam. Hic pro defensione trium capitulorum à Iustiniano Augusto Ecclesia sua pulsus, exilio in Ægyptū transportatur. Inde rursū Constantino-polin vocatus, dum Iustiniano Imperatori & Eutychio Constantinopolitanę vrbis Episcopo obrectatoribus eorundem trium capitulorum resisteret, rursū in monasterio eiusdem ciuitatis custodiendus mittitur, atq. in eadem damnatione (vt dicunt) permanens, moritur.

^a *Victoris Tunnensis Episcopi habeo Chronicon manuscriptum, in quo, post Eusebium Hieronymum, & Prosperum, temporā prosequitur à consulatu xv 111. Theodosij Iunioris, id est, anno Christi 444. vsq. ad annū primū Iustini Iunioris, id est, Christi 567. Ibi suum deplorat exiliū, quo mihi valde dignus fuisse videtur. Resiuit enim Vigilij Papæ Iustiniani Imp. & Synodi Constantinopol. decretis, dum tria capitula, de quibus supra diximus, mordicus defendit. Hic apud Isidorum lib. 5. Etymolog. c. 38. falso Turonensis scribitur, ab alijs Tununensis, Trithemio Cummenensis, sed ipse se in vetusto codice Tunmensem vocat. Puto esse oppidum Africa Proconsularis, quod Tunis Polybio & Straboni vocatur, Tunisenfe Plinio, Lilius autem Tunis Tunetis inscribitur. Nobile his temporibus ob expeditionē Caroli Quinij Cesaris. Huius Victoris meminerunt etiā Ado Viennensis & Otho Frisingen. l. 5. c. 4.*

Cap. XXXIX.

Johānes sanctæ memoriæ Constantinopolitanus Episcopus, natione Cappadox, ad quem beatus Gregorius librum regulæ pastoralis scripsit, vir ^a inæstimabilis abstinentiæ, & elemosynis tantū largissimus, vt zelo auaritiæ aduersus eū Imperator Mauritius perimotus, vrbe pauperes pellendos ediceret. Hic Græco eloquio edidit de sacramento Baptismatis rescriptum ad bonæ recordationis dominum nostrum & prædecessorem Leandrum Episcopum, in quo nihil proprium ponit, sed tantummodo antiquorum Patrum replicat de trina merfione sententias. Claruit temporibus Mauritij Principis, defunctusque est Augusto eodem regnante.

^a *Ieiunator vocatur à Niceph. Constantinop.*

LL 4

Cap.

Cap. XL.

Gregorius Papa Romanæ sedis Apostoli-
cæ Præsul, compunctione timoris Dei
plenus, & humanitate summus, tantoq. per
gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine præ-
ditus, vt non modo illi in præsentibus tēpo-
ribus quisquam Doctorū, sed nec in præte-
ritis quidem par fuerit vnquā. Hic in exor-
dio Episcopatus edidit librum regulæ pasto-
ralis, directum ad^a Iohānem Constantino-
politanz sedis Episcopū. In quo docet, qua-
lis quisq. ad officium regiminis veniat, vel
qualiter, dum venerit, viuere, vel docere
subiectos studeat. Idem etiam, efflagitante
Leandro Episcopo, librum beati Iob mysti-
co ac morali sensu disceruit, totamque eius
propheticam historiam triginta quinq. vo-
luminibus largo eloquentiæ fonte expli-
cuit. In quibus quidem quanta mysteria
sacramentorum aperiantur, quantaque sint
in amorem vitæ æternæ præcepta, vel quā-
ta clareant ornamenta verborum, nemo sa-
piens explicare valebit, etiam si omnes ar-
tus eius vertantur in linguas. Scripsit etiam
^b & quasdam epistolas ad prædictum Lean-
drum, è quibus vna in eisdem libris Iob, titu-
lo præfationis adnectitur: ^c altera eloquitur
de mersione Baptismatis, in qua inter cæte-
ra ita scriptum est. Reprehensibile, inquit,
esse nullatenus potest infantē in Baptisma-
te mergere, vel semel, vel ter, quando in tri-
bus mersionibus personarum Trinitas & in
vna potest diuinitatis singularitas designa-
ri. Fertur tamen idē sanctissimus vir, & alios
libros morales scripsisse, totumque textum
quattuor^d Euangeliorum sermocinando in
populis exposuisse, incognitū scilicet nobis
opus. Felix tamē, & nimium felix, qui omnia
studiorum eius potuit cognoscere: Floruit
autem Mauritio Augusto Imperatore: obiit
in ipso exordio Phocatis Romani Principis.

^a Ita 1. lib. Registr. epist. 4. non ergo ad Iohannem Rauennatem, vt in impress.

^b Et alia lib. 4. Registr. epist. 46. 6. 90. & lib. 7. epist. 125.

^c Primo lib. Registr. epist. 41.

^d Extant homil. 40. in Euangelia.
Anno Christi. 604.

Cap. XLI.

Leander genitus patre Seueriano Car-
thaginiensis prouinciæ, ^a professione mo-
nachus, & ex monacho Hispalensis Eccle-
siæ prouinciæ Bethicæ cōstitutus Episcopus,

A vir suavis eloquio, ingenio præstantissimus,
vita quoq. etiam atq. doctrina clarissimus,
vt & fide eius atq. industria populi gentis
Gothorum^b ab Arriana infania ad fidem
Catholicam reuerterentur. Hic namq. in
exilijs sui peregrinatione cōposuit duos ad-
uersus hæreticorum dogmata libros, erudi-
tione Sacrarum scripturarum ditissimos, in
quibus vehementi stylo Arrianæ impietatis
confodit atq. detegit prauitatem: ostendēs
scilicet, quid contra eosdem habeat Catho-
lica Ecclesia, vel quantum distat ab eis reli-
gione, vel fidei sacramentis. Extat & aliud
laudabile eius opusculum aduersus instituta
Arrianorū, in quo, propositis eorum dictis,
suas responsiones opponit. Præterea edidit
vnum ad Florentinam sororem^c de institu-
tione virginum, & contemptu mundi li-
bellum, titulorum distinctionibus præno-
tatum. Siquidem & in Ecclesiasticis officijs
idē nō paruo laborauit studio: in toto enim
Psalterio duplici editione orationes conscri-
psit: in sacrificio quoque, laudibus, atq. psal-
mis multa dulci sono composuit. Scripsit, &
epistolas multas: ad Papam Gregorium de
baptismo vnā, alteram ad fratrem, in qua
præmonet, cuiq. mortem non esse timendā.
C Ad cæteros quoq. Episcopos plurimas pro-
mulgauit familiares epistolas, & si non satis
splendidas verbis, acutas tamen sententijs.
^d Floruit sub Reccaredo viro religioso ac
Principe glorioso, cuius etiam temporibus
mirabili obitu^e vitæ terminum clausit.

^a Falsò Lucas Tudensis & alij addunt, Duce.

^b In Concl. 3. Tolet. an. 589. Greg. 3. dialog. cap. 31. &
Gregor. Turon.

^c Lib. de Virgin. extat Oueti.

^d Anno Christi. 600.

^e Leander Hispalensis quo anno fuerit mortuus, ambigunt
nostri historici. Itaq. liber in gratiam nostri Isidori, qui & il-
lius germanus, & successor in Ecclesia Hispalensi fuit. annū
mortis Leandri certò constituere. Ego, Leandrum anno Chri-
sti 600. mortuum, colligo ex his coniecturis. Primum quod il-
lum, ait Isidorus frater, vita functum tempore Reccaredi Re-
gis, quem Regem constat obiisse anno Christi 600. Nam suc-
cessisse Reccaredo Liuui Regem era 639. id est Christi 601.
tradit Isidorus libro de Gotthis. Non verò mortuum Leandri
ante istum annum 600. ex eo liquet, quod Gregorius Papa ad
Leandrum Hispalensem scribit 7. lib. Registr. Epist. 125. Indi-
ctione 2. anno nono sui Pontificatus, nēpe anno Christi 599.
Ita constabit summa annorum Episcopatus Isidori, qui fratri
Leandro successit, vt diximus. Præfuit enim Isidorus sua Ec-
clesia Hispalensi prope quadraginta annos, auctore sancto Il-
defonso. Cum vero certissimum sit Isidorum mortuum anno
Christi 636. id quod paulò post in Isidoro cōfirmabimus. Si-
quis retrocedat, facillè & mortem Leandri, & initium Isidori
repe-

reperiat, vereq; illud de quadraginta prope annis ab Ildelfonso dictum cognosceret.

Cap. XLII.

Lucianus^a Carthaginis Spartariæ Episcopus, in scripturis doctus: cuius quidē multas epistolas legimus, de sacramēto denique baptisimatis vnam, & ad Eutropium Abbatē (qui postea Valentia Episcopus fuit) plurimas. Reliqua vero industriæ, & laboris eius ad nostram notitiam minimè venerūt. ^b Claruit temporibus Mauritij Augusti: occubuit Constantinopoli, veneno (vt ferunt) extinctus ab æmulis, sed, vt scriptum est, iustus quacunq. morte præoccupatus fuerit, anima eius in refrigerio erit.

^a Lucinianum siue Lucinianum (vetroque enim modo scriptum reperio) quidam ex nostris nuper tradiderunt Carthagine translatum fuisse ad Episcopatum Valentinum, non satis intellectis verbis Isidori, qui non Lucinianum, sed Eutropium ait fuisse Episcopum Valentini, ad quem scripserit Lucianus multas epistolas. Huius Luciniani epistola ad Papam Gregorium edita est cum ipsis Moralibus. Ego verò præterea habeo & huius Luciniani, atq. Severi eius collega doctissimam epistolam manuscriptam ad Epiphanium Diaconum, vbi Angelos probat esse incorporeos, & alteram ad Vincentium, non Casaraugustanum, sed Ebustana insula Episcopum, credentē epistolas quasdam de calo cecidisse.

^b Circa ann. 590. Sapient. 4.

Cap. XLIII.

Seuerus Malacitanæ sedis antistes, collega & socius Luciniani Episcopi, edidit libellum vnū aduersus^a Vincentium Casaraugustanæ vrbis Episcopum, qui ex Catholico ad Arrianam prauitatem fuerat deuolutus. Est & alius eiusdem de virginitate ad forem libellus, qui dicitur annulus: cuius quidem fatemur cognouisse titulum, ignorare eloquium. ^b Claruit tēporibus prædicti Imperatoris, quo etiam regnate vitam finiuit.

^a De Vincentio Isidorus lib. de Gotthis in Leouigildo.

^b Anno 590.

Cap. XLIIII.

Iohānes^a Gerūdensis Ecclesiæ Episcopus natiuitate Gotthus, provincia Lusitaniæ Scalabi natus. Hic, cum esset adolescēs, Constantinopoli perrexit, ibiq. Græca & Latina eruditione munitus, post decem & septem annos in Hispanias reuersus est, eodē tempore, quo, incitante Leouigildo rege, Arriana feruebat insania. Hunc supradictus

A rex, cum ad nefandæ hæresis crudelitatem compelleret, & hic omnino resisteret, exilio trusus, & Barcinonem relegatus, per decem annos multas insidias & persecutiones ab Arrianis perpeffus est. Qui postea cōdidit monasteriū quod nomine Biclaro dicitur, vbi, congregata monachorum societate, scripsit regulam ipsi monasterio profuturam, sed & cunctis Deum timentibus satis necessariam. Addidit in libro Chronicōrum ab anno primo Iustini Iunioris principatus, vsq. in annum octauum Mauritij Principis Romanorum, & quartum Reccaredi regis annum, historico compositoq. sermone valde vtilem historiam: & multa alia scribere dicitur quæ ad nostram notitiam non peruenerunt.

^a Iohannis Biclarensis Abbatis Chronicon cuius Isidorus meminuit habeo descriptum ex vetustissimo libro Gotthico. Hic auctor, vt de se ipse ait, Victoris Tunnensis Chronicon vltius perduxit ab anno Christi 566. vsque ad 590. vbi nostrorum Regum Leouigildi & Reccaredi historiam per singulos Imperatorum annos doctissime persequitur.

Cap. XLV.

Eutropius^a ecclesiæ Valētia Episcopus, dū adhuc in monasterio ^b Seruitano degeret, & pater esset monachorum, scripsit ad Papam Lucinianum, cuius supra fecimus mentionem, valde vtilem epistolam, in qua petit ab eodem, quare baptizatis infantibus chrismā, post hæc vnctio tribuatur. Scripsit & ad Petrum Episcopum ^c Ircaicensem de distinctione monachorum salubri sermone compositam epistolam, & valde Monachis necessariam.

^a Penes Eutropium Abbatem Seruitanum, & Leandrum Episcopum fuit summa Concilij tertij Tolet. ait Iohan. Biclaren. ann. 589.

^b De Seruitano Ildelfonsus in Donato.

^c Forte Ircaicēn.

Cap. XLVI.

Maximus^a Casaraugustanæ ciuitatis Episcopus multa versu prosaque componere dicitur. Scripsit & breui stylo historiolum de ijs, quæ temporibus Gotthorū in Hispanijs acta sunt, historico & composito sermone, sed & multa alia scribere dicitur, quæ necdum legi.

^a Subscribit in tribus Concil. m. s. Barcinon. Tolet. & Egaren. anno 599. 610. 614. Itaq. Isidorus scribit hunc librum vsq. ad annum 610.

Cap.

Cap. XLVII.

P R A E N O T A T I O
 librorum D. Isidori à Braulione
 Cæsaraugust. Episcopo edita.

Isidorus^a vir egregius, Hispalensis Ecclesie Episcopus, Leandri Episcopi successor, & germanus, floruit à tēpore Mauritij Imperatoris & Reccaredi regis, in quo quiddā sibi antiquitas vindicauit, immo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit, vir in omni locutionis genere formatus, vt imperito doctoq. secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua vero opportunitate loci, incomparabili eloquentia clarus. Iam verò quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studijs, & elaboratis opusculis perfacile prudens lector intelligere poterit. Deniq. de ijs, quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemorauit. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretionē ea, quæ confusē vsu proferuntur, sensu discreuit. Procemiorum librum vnum, in quo, quid quisque liber sanctæ contineat scripturæ, breui subnotatione distinxit. De ortu & obitu Patrum librum vnum, in quo eorum gesta, dignitatē quoq. & mortem eorum atq. sepulturam sententiali breuitate subnotauit. Ad germanum suum Fulgentium Episcopum Astigitanum officiorum libros duos, in quibus originem officiorū, cur vnumquodq. in ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo, non sine maiorum auctoritate elicuit. Synonymorum libros duos, quibus ad consolationem animæ, & ad spem percipiendę veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit. De natura rerum ad Sisebutum Regem librum vnum, in quo tam de Ecclesiasticorū Doctorum, quàm etiam de philosophorū indagine obscura quædam de elementis absoluit. De numeris librum vnum, in quo Arithmeticā propter numeros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplinā. De nominibus Legis, & Euāgeliorum librum vnum, in quo ostēdit: quid memoratæ personæ mysterialiter significant. De hæresibus librum vnum, in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gregorij moralibus decorauit. Chronorū à principio mundi vsque ad tempus

A suum, librum vnum, nimia breuitate collectum. Contra Iudeos, postulante Florentina germana sua propositovirgine, libros duos, in quibus omnia, quæ fides Catholica credit, ex legis & prophetarum testimonijs approbavit. De viris Illustribus librum vnum, cui nos ista subiunximus. Monasticæ regulæ librum vnum, quem pro patriæ vsu, & inualidorum animis decentissimè temperauit. De origine Gotthorum, & regno Sueuorum, & etiam Vandalorum historia, librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum multam suppellectilem recognoscit. Etymologiarum codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros diuisi. Quod opus omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, nō ignotus diuinarum humanarumque rerum scientia meritò erit. Ibi redundans diuersarum artium elegantia, vbi quæcunq. fere sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia eius viri multa opuscula, & in ecclesia Dei multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hispaniæ, nouissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaque rusticitate veterasceremus, b quasi quandam apposuit destinā. Cui non immeritò illud philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes, errantesque tanquā hospites, tui libri quasi domum reduxerunt: vt possimus aliquādo, qui & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporū, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticā publicamque disciplinam, tu sedium, regionū, locorum, tu omnium diuinarum humanarumque rerū nomina, genera, officia, causas aperuisti. Quo vero flumine eloquētix, & quot iaculis diuinarum scripturarum seu Patrum testimonijs Acephalitarum hæresin confoderit, Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium præfatæ hæresis antistitem eam asseruit veritatem. Obijt temporibus Heraclij Imperatoris, & Christianissimi^c Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis.

^a Braulio Episcopus Cæsaraugustanus, cuius Ildesofus meminit, auctor est huius vitæ Isidori, vt ex libris vetustis con-

constat, & ex his epistolis Braulionis, quæ Etymologijs Isidori solent præponi. Nam & hic testatur rogatu suo Etymologiarum librum ab Isidoro compositum.

^b Quasi quandam apposuit destinam, &c. Ita omnino in vetusto codice, quem locum alij non intelligentes, ex ingenio reposuerunt: Quandã apposuit lucẽ destinare. Vtitur ea voce Corippus Poëta. Afer libro de laudibus Iustini Iunioris nuper edito à doctissimo Ruyzio Azargio:

Et Thomas Libycæ nutantis destina terræ.

^c Isidorum mortuum sub Chintila Gotthorũ Rege ait Braulio. Ex quo multorum nostratum errores conuincuntur de anno mortis Isidori, in quo miram est, quam variant inter se Hispani historici. Itaq. in gratiam nostri auctoris Isidori, quẽ in primis illustrandum suscepimus, diem & annum, quo mortuus fuerit, definiamus. Aio, certissimẽ mortuum anno Christi 636. Primum quia Redemptus eius discipulus, qui obitum Isidori, quem præsens viderat, describens ait, mortuũ era 664. de quo nemo dubitat quin sit annus Christi 636. Idem quoque Redemptus Isidorum inducit populum alloquentem quattuor ante mortem bis verbis. Ita (inquit) sacri fontis vn-

da, quã hodie deuotus est populus percepturus, sit vobis in remissionẽ peccatorũ. Cũ vero cõpertum sit ex omnibus Martyrologijs, Isidorũ mortuũ pridie nonas Aprilis, si Paschales Cyclos consulas; reperies planẽ istq. anno 636. Pascha fuisse pridie Kalendas Aprilis, & ita baptismum Catechamenorum solẽnem quattuor præcessisse mortem Isidori. Præterea si mortuus est sub Chintila, vt ait Braulio, necesse est anno primo Chintila mortuum, nam Chintilam capisse era 674. id est Christi 636. cognoscitur ex Concilio quinto Toletano, anno autem secundo Chintila videmus habitũ sextum Concilium Toletanũ, cui iam non Isidorus (erat enim vita functus) sed Honoratus Isidori successor interfuit. Itaq. verẽ dictum ab Ildefonso cognoscimus, floruisse Isidorum vsq. ad Sisenandum Regem, nulla omnino facta mentione Chintila; qui Sisenandum sequutus est: nempe quod ipso primo ano Chintila Isidorus decesserit. Verẽ quoq. illud ab eodem Ildefonso dictum, præfuisse Isidorum ecclesia Hispalensi fere quadraginta annis: nempe quod omnino triginta septem anni fuerint, ab anno 600. vsq. ad 636. vt pauld ante in Leandro, & nunc in Isidoro supputauimus.

D. ILDEFONSI TOLETANAE SEDIS EPISCOPI, DE VIRORVM Illustrium scriptis

P R Æ F A T I O.

VIRORVM^a adnotationem illorum, quorum edictis atq. doctrinis sancta Ecclesia toto terrarum orbe diffusa illustratur in bonis, atq. defenditur ex aduersis, mox post Ascensionem Christi ab Apostolorum exordio, vir beatus atq. doctissimus Hieronymus presbyter plẽnẽ dicitur adnotasse, qui singulatim nomina eorum, seriem temporum, monumenta librorum, diuersitates opusculorum, in laudabilem necessariamque memoriam vsq. ad seipsum stylo euidenti conscribens, & innotescendo monstrauit, & retexendo posteris commendauit. Hunc sequutus Gennadius, renotationis ordinẽ textu simili percucurrit. Deinceps vir prudentissimus Hispalensis sedis Isidorus Episcopus eodem ductu quosque viros optimos reperit, in adnotationem subiunxit. Siquidem non omnia perscrutatus abscessit. Post hunc in nostris partibus incuria cunctos inuasit, ita vt quædã vetusta antiquitas operiret, & quamplurima noua neglectus obliuionis absconderet. Ast ego procul valde impar, & his quos adnotatio retinet, & illis quos renotatio delectauit, indignusque satis & absque substantia totius boni operis, successorque sanctæ memoriæ alterius Eugenij factus in sede illa gloriosa Toletanæ urbis (quam non ex hominum immenso conuentu gloriosam dico, cum hanc & gloriosorum illustret præsentia Principum, sed ex hoc, quod corã timentibus Dominum iniquis atq. iustis habetur locus terribilis, omniq. veneratione sublimis) conatus sum, & si non elegans studium, vel obsequelam voluntatis bonæ illorũ miscere memoriæ gloriôsæ sedis: ne incurrerem ex silentio damnum, si tam gloriôsæ sedis, tamq. gloriosorum virorum clarescentem memoriæ lucem tenebrosa nube silentij contexissem. Fertur namq. ex antiquitate veteri, quod potuisse fieri cernitur exemplo temporis noui. Nam Montanus sedis eiusdem beatissimus Præsul, vt à se coniugalis conuersationis infamiam propulsaret, tandiu adsumptos veste candentes narratur tenuisse carbones, donec Domino consecrans oblationem, totius per semetipsum compleret Missæ celebritatem. Quo sacrificio

crificio expleto, prunarū ignis cū decore vestis adeò in cōcordiā venit, vt nec vestis vim extingueret ignis, nec vis ignis statū læderet vestis. Rursus cū Helladio Episcopo sedis eius Iustus Diaconus fastu superbiæ insultaret, post mortē quidē sui Pontificis vixit Episcopus, & ipse tabefactus sed in reprobū versus sensum, ob intēperantiam morum à ministris altaris sui dormiens, strāgulatus laqueo expirauit. Itē cū successori eius Iusto Episcopo Gerontius presbyter, Principis oblectamine fatus, cōtemptrū aduersitatēq. deferret, tā repētino motu vim perdidit intellectus, vt multis medicorū curationibus acto quicquid in medelā fieret, totum in pestis augmentum cresceret. Sicq. perinualuit commotio mentis, vt vsq. ad obitū suum horror esset homini eius vel participatio visionis, vel colloquium oris. Adhuc etiam successorī in locum eius Eugenio priori Lucidius Diaconus suus, cū in nexus amicitie seculari, violenter honorē presbyterij, & quædā prædia extorsisset, tā in reprobum sensum tāq. in languoris supereminente peruenit statum, vt cū viuere recusaret, tā mori esset quod viueret, quā viuere, quod mori vellet. Horum ergo bonorū studijs prouocatus, quæq. vetera antiquorū relatu reperi, quæq. noua exhibitione tēporis didici, orsu linguæ, quo potui subnotauī, vt illorū bonæ memoriæ iungar, à quibus praua operatione disiungor. Et qui cū illis in templo Dei non infero doctrinæ copiam, offerentium cōmendem fideli obsequela memoriā, obsecrans omnes, vt me diuinæ ingerant pietati. Quare illos humanæ memoriæ ex qua labi poterant, tenaciter cōmendauī. Sanè beatissimū Gregoriū sanctæ memoriæ Isidorus adnotauerat: sed quia non tantū de operibus eius dixit, quantum nos sumus experti, ideo renotationem illius submouentes, quæq. de illo nouimus stylo pleniore notamus.

* *Sancti Ildefonsi librum de viris illustribus addidimus quoniam propter argumenti similitudinem in omnibus nostris libris Isidoro adiunctus reperitur. Quin & Ildefonsus ipse eum se Isidoro addidisse præfatur.*

I	Gregorius Papa Romanus.	VIII	Iustus Episcopus Toletanus.
II	Asturius Episcopus Toletanus.	IX	Isidorus Episcopus Hispalensis.
III	Montanus Episcopus Toletanus.	X	Nonnitus Episcopus Girundensis.
IIII	Donatus Monachus Afer.	XI	Conantius Episcopus Palentinus.
V	Aurasius Episcopus Toletanus.	XII	Braulio Episcopus Cæsaraugust.
VI	Iohannes Episcopus Cæsaraugust.	XIII	Eugenius Episcopus Toletanus.
VII	Helladius Episcopus Toletanus.	XIIII	Eugenius alter Episc. Toletanus.

Cap. I.

CGregorius ^a Papa Romanæ sedis & Apostolicæ Præsul, compunctione timoris Dei plenus, & humilitate summus, tantoq. per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine præditus, vt non modo illi præsentium temporum quisquam, sed nec in præteritis quidem par fuerit vnquam. Ita enim cunctorū meritorum claruit perfectione sublimis, vt exclusis omnibus illustrium virorum comparationibus, nihil illi simile demonstret antiquitas. Vicit enim sanctitate Antoniū, eloquentia Cyprianum, sapientia Augustinum. Hic namq. in exordio Episcopatus sui edidit librum regulæ pastoralis, directū ad Iohannē ^b Constantinopolitanæ sedis Episcopum, in quo docet qualis quisq. ad officium regiminis veniat, vel qualiter dum venerit, viuere vel docere subiectos studeat. Scripsit præterea, exceptis opusculis de quibus Isidorus beatæ memoriæ mentionē fa-

A cit, idem excellentissimus Doctor, & alios libros Morales, videlicet super Ezechielē Prophetā Homelias viginti duas in libris duobus compactas, in quibus multa de diuinis scripturis mystico ac morali sensu luculentè necnon, & facūdo sermone disseruit. Super librum Salomonis, cui titulus est Canticum Canticorum, quam mirè scribēs, morali sensu opus omne exponendo percurrit. De vitis Patrum per Italiam commorantiū edidit etiam libros quattuor, quos volumine vno compegit, quem quidem codicem Dialogorū maluit appellari. In quibus libris, quanta diuinitatis lateant sacramenta, & in amore cælestis patriæ mira documenta, studiosus potest facile cognoscere lector. Extāt & ipsius ad diuersos epistolæ plurimæ, limato quidem, & claro stylo digestæ, quas qui perlegerit, liquidò aduertet, & in eo ad Deū rectam fuisse intentionem, & ad animarum zelum omni vigilantia, & cura extitisse solertem. Has itaq. vno volumine artās,

in

in libris duodecim distinxit, Registrū no-
minādum esse decreuit. Fertur & alia opu-
scula edidisse egregia, sed ad manus nostras
nondum peruenerunt. Felicissimus tamen
& nimium felix, cui dedit Deus studiorum
eius omnia perpēdere dicta. Floruit namq;
vir iste sublimis ac beatissimus Doctōr; &
Præsul Mauritio Augusto regnante.

^a Gregorij Papa vita, quam se scripsisse Ildesofus ait, in
omnibus desiderabatur exemplaribus Ildesofsi, præter vnum
illud monasterij Fontis sancti, vnde nos bonam partem libelli
Isidori de viris illustribus sumpsimus.

^b Ita Isidorus, licet in impressis, Rauennatem.

Cap. II.

Asturius ^a post ^b Audentium in Toletana
vrbe, sedis metropolis prouinciæ Car-
thaginis Pōtifex successor obuēnit, vir egre-
gius adsignans opera virtutum plus exēplo
viuendi, quā talamo scribentis. Hic & sa-
cerdotio beatus, & miraculo dignus, quā
quibus iungeretur in cælo, eorum terreno
reperire membra meruit in sepulcro. Nam
cum sedis suæ sacerdotio fungeretur, diui-
na dicitur reuelatione cōmonitus Cōplu-
tensi sepulto municipio, quod ab vrbe eius
ferme sexagesimo milliario situm est, ^c Dei
Martyres perferutari. Qui cōcitus adcurrēs,
quos & tellus aggeris, & obliuio temporis
presserat, in lucem, & gloriā terrenæ cog-
nitionis prouehēdos inuenit. Quibus repertis,
redire in sedē renuēs, seruitute simul & aſi-
duitate sanctis innexus, diē clausit extrēmū.
Cuius tamē sedem, donec vixit, nemo adijt.
Inde, vt antiquitas fert, in Toletō sacerdos
nonus, & in Compluto agnoscitur primus.

^a Asturius, forte qui in 1. Concil. Tolet.

^b Audatiij Episcopi Hispani meminisse Gennadius.

^c Sanctos Iustum & Pastorem passos sub Datiano, de qui-
bus Prudentius.

Cap. III.

Montanus ^a post Celsum primæ sedis
prouinciæ Carthaginis, Toletanæ vr-
bis cathedram tenuit: homo & virtute spiri-
tus nitēs, & eloquij opportunitate decorus,
regimen honoris retētatit ac disposuit, cō-
digno celestiq. iure simul & ordine. Scripsit
epistolā duas Ecclesiasticæ vtilitatis disci-
plina confertas, è quibus vnā Palentinæ ha-
bitatoribus, in qua presbyteros chrisma cō-
ficere, Episcoposque alienæ diœcesis alterius
territorij ecclesias consecrare, magna perhi-
betur prohibere auctoritate, sacrarū littera-
rū testimonijs affirmans, id ipsum fieri peni-
tus non licere. Amatores quoq. Priscillianæ

Alectæ, licet nō operarentur eadē, quia tamen
memoriam eius amore retinerēt, abdicat &
exprobrat cōmemorans quod in libris bea-
tissimi Turibij Episcopi ad Leonē Papā mis-
sis, eadē Priscillianorū hæresis detecta, con-
uicta, atq. decenter maneat abdicata. Aliā
vero epistolā ad Turibiū religiosum, in qua
collaudans eū, quod culturam destruxerit
idolorū, cōmittit ei sacerdotalis auctoritatē
vigoris, per quā presbyteros chrisma cōfice-
re, & Episcopos alienæ sortis alterius diœce-
sis ecclesias cōsecrare magna cōpescat inue-
ctio. Hic vir antiquissima fideliqu. relatio-
ne narratur, ad exprobrationē infamię tam-
diū prunas tenuisse in vestimento ardētes,
donec corā sedis suæ sacro altari totius Mis-
sæ celebritatē per semetipsum expleret. Per-
actis autē sollemnibus, nec prunæ ignē, nec
vestis inuēta est amisisse decorē. Tunc Deo
relatis gratiarum actionibus, per simplicem
naturā ignis cōuicta est, & fallacia detesta-
bilis accusantis, & innocētia beatissima sa-
cerdotis, Gloriosus habitus fuit ^b tēporibus
Amalarici regis: annis nouem Pontificatus
tenuit dignitatem.

^a Montani Archiepiscopi Toletani duas epistolā, quarū Ildes-
ofus meminisse, nos habemus nondum editas. Is vero Tur-
bius, ad quem Montanus scribit, monachus, fuit Palentinus,
vāllē diuersus à sancto Turibio Asturicensi Episcopo, cuius
corpus Lebana apud Astures colitur. Est & certius Turibius
notarius Romana sedis, cuius mentio fit primo Concilio Bra-
carensi.

^b Et ita subscribit Montanus in 2. Concil. Tolet. anno 5.
Amalarici.

Cap. IIII.

Donatus ^a & professione, & opere mona-
chus, cuiusdam eremitæ fertur in Africa
extitisse discipulus. Hic violentias barbararū
gentium imminere conspiciens, atque
ouilis dissipationē, & gregis monachorum
pericula pertimescens, ferme cū septuagin-
ta monachis, copiosisq. librorum codicibus
nauali vehiculo in Hispaniam comueuit.
Cui ab illustri religiosaq. fœmina Minicæ,
subsidijs ac rerum opibus ministratis, ^b Sir-
uitanum monasterium visus est construxis-
se. Iste prior in Hispaniam monasticæ obser-
uantie vsum, & regulam dicitur adduxisse:
tam viuens virtutum exemplis nobilis, quā
defunctus memoriæ claritate sublimis. Hic
in præsentī luce subsistens, & in crypta se-
pulcri quiescens, signis quibusdam prodit-
ur effulgere salutis, vnde & monumentum
eius honorabiliter colere perhibentur in-
colæ regionis.

^a Donatum mirabiliū operatorē vocat Iohā. Biclār. an. 572: A

^b De Siviūcanō Isidorus in Eutropio.

Cap. V.

A Vrasius Toletanæ ecclesiæ Pōtifex, Me-
tropolis vrbis, post Adelphium in loco
asciscitur sacerdotis, vir bonus, regiminis au-
ctoritate præclarus, domesticis rebus bene
dispositus, aduersitatibus infixis constanter
erectus: qui quātō extitit tēperatior māsu-
etis, tantō fortior semp fuit inuētus aduersis.
Plus illi intētio in defensione veritatis, quā
in scribendi exercitio māsit: vnde perfectis-
simis viris cōpar habetur, quia, quæ de verbo B
illorū prædicatio seminavit, defensionis hu-
ius custodia præmuniuit. Vixit in sacerdotio
temporibus Vvitterici, Gūdemari, & exor-
dijs Sisebuti regum, annis ferme duodecim.

Cap. VI.

I Ohānes ^a in Pontificatu ^b Maximū sequu-
tus, ecclesiæ Cæsaraugustanæ sedem ascē-
dit. Primo Pater monachorū, & ex hoc Præ-
sul factus in regimine populorum: vir in sa-
cris litteris eruditus, plus verbis intēdens
docere, quam scriptis; tam largus & hilāris
dato, quā hilāris & vultu. Vnctionem namq.
spiritus Dei, qua fouebatur interius, tam lar-
gitate muneris, quā habitudine vultus
adeo præfererat, vt & datum gratia com-
mendaret, & non datum gratia excusaret.
In Ecclesiasticis officijs quædam eleganter,
& sono, & oratione composuit. Annotauit
inter hæc, inquirendę Pāschalīs sollempnitatis
tam subtile, atq. vtile argumentū, vt le-
ctori & breuitas cōtracta, & veritas placeat
patēfacta, duodecim annis tenuit sedem ho-
noris, adeptus vitam gaudio, ad quam anhe-
lauit desiderabili voto. Substitit in sacerdo-
tio tēporibus Sisebuti, & Suinthilani regū.

^a Iohannes frater Braulionis in frac. 12.

^b De Maximo Isidorus de viris illustribus. c. 46.

Cap. VII.

Helladius, post Aurasium, sedis eius ade-
ptus est locum. Hic, cum regiæ aulæ il-
lustrissimus, publicarumq. rector existeret
rerum, sub seculari habitu monachi votum
pariter explebat, & opus. Nam ad monaste-
rium nostrum (illud, Agaliēse dico, cuius me
susceptio monachum tenuit, quod munere
Dei perennisq. ac patētis sanctitatis deco-
re, & opinabile cunctis, & palam est totis)
quam sæpe discursantium negotiorum du-
ctus itinere perueniret, remota cliētum se-
culiq. pompa decoris, adeo monachorū pe-

culiaritatibus inhærebat, vt turmis iunctus
eorum, stipularum fasciculos ad clibanū de-
portaret. Cumq. inter decorē insolentiamq.
seculi, solitudinis & amaret, & sectaretur ar-
cana, celeri fuga, relictis omnibus, quæ esse
nouerat mundi, adiit sanctum monasteriū,
quod frequenter voto, venit perman-
sus optabili vsu. Ibi factus monachis Pater,
meritis studijsq. sanctis, & vitā monachorū
debitē rexit, & statum monasterij totius, cō-
munis rei diuitias cumulauit. Ex hoc fessis
penē senio artubus, ad Pontificatus apicem
euocatur, & quia vocaretur vi coactus, pa-
riter & ignotus, illic maiora virtutum exē-
pla, quā monachus dedit. Quia statū mū-
di, quem contempsit virtutē, magna perhi-
betur rexisse discretione, miserationes, elee-
mosynarumq. copias tam largiter egenis in-
tulisse probatur, ac si de illius stomacho pu-
tasset inopum & artus descendere, & visce-
ra confoueri. Scribere renuit, quia quod scri-
bendum fuit, quotidianæ operationis pagi-
na demonstrauit. Me ad monasteriū rediēs
memoratum, vltimo vitæ suæ tempore Le-
uitam fecit. Senex obiit, decem & octo an-
nis factū regimē tenuit. Tēporibus Sisebuti
Suinthilani, & exordijs Sisenādi regū, beatus
habitus fuit: qui post beatior gloriā cælestis
regni bona plenus senectute promeruit.

Cap. VIII.

Iustus Helladij discipulus, illiq. successor
innexus est: vir habitudine corporis, inge-
nioq. mentis decorus atq. subtilis, ab infan-
tia monachus, ab Helladio ad virtutem mo-
nasticæ institutionis affatim educatus, pari-
ter & instructus, in Agaliēsi monasterio ter-
tius post illū rector est factus. In Pontificatu
autem mox illi successor inductus, vir inge-
nio acer, & eloquio sufficiens, magna spe pro-
futurus, nisi hūc ante longæuam vitam dies
abstulisset extrema. Scripsit ad Richilanem
Agaliensis monasterij Patrem epistolā de-
bita, & sufficenti prosecutione constructā,
in qua patēter adstruit susceptū gregē relin-
quere penitē nō debere. Extitit rector annis
tribus, tempore Sisenādi obiit, qui rex post
hunc die nona decima defunctus abscessit.

^a Subscribit in 4. Concil. Tolet. an. 3. Sisenandis.

Cap. IX.

Isidorus post Leādrum fratrem Hispalen-
sis sedis prouinciæ Bethicæ cathedrā tē-
nuit, vir decore simul & ingenio pollens:
nam tantę iucunditatis affluentem copiam
in

in eloquendo proueruit, ut ueritas admiranda dicendi ex eo in stuporem uerteret audientes, ex quo audita bis, qui audisset non nisi repetita sæpius cõmendaret. Scripsit opera, & eximia, & nõ parua, id est librũ de genere officiorũ, librũ procæmiorũ, librũ de ortu & obitu Patrum, librũ lamætationis quẽ ipse synonymorũ uocauit, libellos duos ad Florentinã sororem contra nequitia Iudzorũ, librũ de natura rerũ ad Sisebutũ principẽ, librũ differentiarũ, librum sententiarũ, collegit etiam de diuersis auctoribus quod ipse cognominat, secretorũ expositiones sacramentorũ: quibus in vnũ congestis, idẽ liber dicitur quæstionũ. Scripsit quoq. in ultimo ad petitionẽ Braulionis Cæsaraugustani Episcopi librũ Etymologiarũ, quem cũ multis annis conaretur perficere, in eius opere diẽ extremũ uisus est conclusisse. Floruit temporibus Reccaredi Liuanis, Vvitterici, Gũdemari, Sisebuti, Suinthilani, & Sisenandi regũ, annis fere quadraginta tenens Pontificatus honorem, insignemq. doctrinæ sanctæ gloriam pariter & decorem.

Cap. X.

Nonnitus post ^a Iohannẽ in Gerundensi sede Pontifex accessit, vir professione monachus, simplicitate perspicuus, actibus sanctus, non hominũ diutina deliberatione, sed Dei per homines celeri definitione in Põtificatum adscitus: adherens instãter obsequijs sepulchri sancti ^b Felicis martyris. Rexit Ecclesiã Dei meritorũ exẽplis amplius, quã uerborum edictis. Hic & in corpore degens, & in sepulcro quiescens, fertur saluationis operari uirtutes. Substitit temporibus Suinthilani & Sisenandi regum.

^a Iohannem Bielarensem Abbatem, de quo Isidorus. c. 44.
^b Felix Gerundensis martyr, de quo Prudẽcius in 18. marty. & Eulogius.

Cap. XI.

Conantius ^a post Murilanẽ ^b Ecclesiæ Palentinæ sedem adeptus est, vir tã pondere mentis quã habitudine speciei grauis, cõmuni eloquio facundus, & grauis ecclesiasticorũ officiorũ ordinibus intentus, & prouidus: nã melodias soni multas nouiter edidit. Orationũ quoq. libellũ de omniũ decẽter conscripsit proprietate Psalmorũ. ^c Vixit in Põtificatu amplius triginta annos, dignus habitus fuit ab ultimo tempore Vvitterici per tempora Gũdemari, Sisebuti, Suinthilani, Sisenandi, & Chintilæ regum.

^a Conant. in Concil. Tolet. 456.

^b Murila subscribit in 3. Concil. Tolet. Episcopus Palentinus non Amalensis, ut in impress.

^c Itaq. moritur circa annum 638.

Cap. XII.

Braulio ^a frater Iohãnis in Cæsaraugusta decedentis adeptus est locum, vir sicut germanitate coniunctus, ita non ^b minimũ ingenio minoratus. Clarus & iste habitus canoribus, & quibusdam opusculis. Scripsit ^c vitam Æmiliani cuiusdam monachi, qui & memoriam huius, & uirtutem illius sancti uiri suo tenore commendat pariter, & illustrat. Habuit sacerdotium ferme uiginti annis: quibus expletis clausit diem uitę presentis. ^d Durauit in regimine temporibus Sisenandi, Chintilę, Tulganis, & Chindasuinthi regum.

^a Ad quem scribit Isidorus.

^b al. nimium.

^c Extat manuscripta.

^d Itaq. moritur circa annum 646.

Cap. XIII.

Eugenius ^a discipulus Helladij cõlector, & cõfors Iusti, Pontifex post Iustũ accedit, ab infantia monachus, ab Helladio cũ Iusto pariter sacris in monasterio institutionibus eruditus. Hunc secum Helladius à monasterio tulit ad Pontificatum tractus, qui rursus ab eo clericalibus institutus ordinibus, sedis eius post illum tertius rector accessit. Et bonum meritum senis, qui duobus discipulis sanctisq. filijs ecclesiæ Dei hereditatem meruit relinquere gubernadã. Idem Eugenius moribus incessuq. grauis, ingenio callens. Nam numeros, statum, incrementa, decrementaq. cursus recursusq. lunarum tanta peritia nouit, ut cõsiderationes disputationis eius auditorem, & in stuporem uerterent, & in desiderabilem doctrinam inducèrent. Vixit in sacerdotio fere uidecim annis, regnantibus Chintila, Tulgane & Chindasuintho regibus.

^a Eugenios Archiepiscopus Toletanos uidentur Goithi cognouisse duos tantum. Itaq. secundum, scilicet alterum uolant Ildesofu, Iulianus, & Felix illum, quem nos tertium. Temporis enim uetustas obliuione obruebat Eugenũ primum Martyrem à Dionysio Aroopagita Toletanis missum, de quo meminit Ilduinus Abbas, & sancti Gerardi uita, & concursus deniq. ecclesia Parisiorum atq. Toletanorum. Anno tandem Christi 1148. Raymundus Archiepiscopus Toletanus ad Concilium Remense profectus in Eugeny monumentum Lutetia incidit, & rei gesta historiam sepulcriq. locum nostris primus nuntiavit. Nuper autem Philippus secundus Rex Hispaniarũ religiosissimus, huius S. Eugeny Martyris corpus ex Gallia ad se

allatum anno 1565. celeberrima pōpa excepit, & ecclesia donavit Toletana. Dracontius porro Poëta cuius hic fit mentio iā diu fertur impressus, non tamen ut fuerat ab Eugenio emendatus, sed hūc Eugenij emendationem vidi in illo vetusto codice Ruyzj Azagrj, cuius supra mentionem feci.

Cap. XIII.

Item Eugenius alter post Eugenium Pontifex subrogatur. Hic cum Ecclesie regie clericus esset egregius, vita monachi delectatus est. Qui sagaci fuga urbe Cæsaraugustanam petens, illic Martyrum sepulcris inhæsit, ibique studia sapientie, & propositum monachi deceter incoluit: vnde principali violentia reductus, atque in Pontificatum adscitus, vitam plus virtutum meritis, quam viribus egit. Fuit namque corpore tenuis, parvus robore, sed valide feruens spiritus virtute, studiorum bonorum vim persequens, cæcus pessimis visibus vitiatus, melodie cognitione correxit, officiorum omissos ordines, curamque discreuit: Scripsit de sancta Trinitate libellum, & eloquio nitidum, & rei veritate perspicuum, qui Libye, & orientis partibus mitti quætocius poterat, nisi procellis resultantia freta incertam pauidis iter viatoribus distulissent. Scripsit & duos libellos, vnum diuersi carminis metro, alium diuersi operis profusa, concretos, qui ad multorum industriam, eius ex hoc tenaciter sanctam valuerunt commendare memoriam. Libellos quoque Dracontij de creatione mundi conscriptos, quos antiquitas protulerat vitiatos, ea, quæ inconuenientia reperit, subtrahendo, immutando, vel meliora coniungendo, ita in pulchritudinis formam coegit, ut pulchriores de artificio corrigentis, quam de manu processisse videantur auctoris. Et quia de die septimo idem Dracontius omnino reticendo, semiplenum opus visus est reliquisse, iste & sex dierum recapitulationem singulis versiculis notauit, & de die septimo, quæ illi visa sunt, eleganter dicta subiunxit. Clarus habitus fuit temporibus Chindasinthi, & Reccesinthi regum, fere duodecim annis tenens dignitatem simul, & gloriam sacerdotis, sicque post lucis mundialis occasum, in Basilica S. Leocadiæ tenet habitatione sepulcrum.

* De Dracontio Isido. cap. 37.

Haftenus Ildefonius.

Hinc Julianus.

Ildefonius memoria sui temporis clarus, & irriguis eloquentie fluminibus exornatus secula ætatis nostræ, nouissimè Toletanæ sedis ascitus in cathedram, Præsul post secundum

Adum Eugenium in sacerdotium consecratur, vir tanta laude dignissimus, quanta & virtutum gratia numerosus. Fuit denique timoris Dei instantia præditus, religione cõpunctus, cõpunctione profusus, incesu grauis: honestate laudabilis, patientia singularis, secreti tacitus, sapientia summus, differendi ingenio clarus, eloquendi facultate præcipuus, lingue flumine copiosus, tantoque eloquentiæ cothurno ceber habitus, ut disputationum eius profusa oratio dum porrectè dirigitur, merito non homo, sed Deus per hominem affatim eloqui crederetur. Hic igitur sub rudimentis adhuc infantie degens, diuino tactus spiritu, vita delectatus est monachorum, cõtemptrisque parentum rerumque mundanarum affectibus, Agaliense monasterium petijt, cuius fugam rabido furore insequens patet, vno tantum maceræ impeditus est obice, quo & furētis est delusa questio, & fugientis saluata deuotio. Nempe parentis furor dum percitus in interiora prætenderet, latibulum, quo hic vir oculebatur, reliquit. Sicque præterita incurata pertransijt, & in anterioribus, quæ præterierat, inquisiuit. Armata deinde manu Agaliesem cellam impetens gladio, dum questum non inuenit, rediens in propriam, ut perditum deplorauit. Percognita igitur præfatus vir absentia parentali, Agaliense illico monasterium adiit, monachumque se in eo multis fere annis decenter exhibuit. Cœnobiū quoque virginum in Deibiensi villula cõstruxit, ac proprijs opibus decorauit. Rector deinde effectus Agaliensis Cœnobij, monachorum mores exercuit, rem discreuit, vitamque seruauit. Principali post hæc violentia Toletum reducitur, atque inibi post decessoris sui obitum Põtifex subrogatur. Scripsit sane quam plurimos libros luculentiori sermone potissimos, quos idem in tot partibus censuit diuidendos, id est librum Protopopeiæ imbecillitatis propriæ, libellum de virginitate S. Mariæ cõtra tres infideles, opusculum de proprietate personarum Patris & Filij, & Spiritus sancti, opusculum annotationum actionis diurnæ, opusculum annotationum in sacris, librum de cognitione baptismi vnum, & de progressu spiritualis deserti alium. Quod totum primæ partis voluit volumini cõnectendū. Partis quoque secundæ liber epistolarum est, in quo diuersis scribens, ænigmaticis formulis egit, personarum interdum induxit. In quo etiam a quibusdam luculentiora scriptorum responsa promeruit. Partem sane tertiam missarum esse voluit, hymnorum, atque sermonum, vlterioris deni.

deniq. partis liber est quartus versibus profa. concretus, in quo epitaphia, & quædam sunt epigrammata annotata. Scripsit autem & alia multa quæ varijs rerû ac molestiarû occupationibus impeditus, aliqua cœpta, aliqua semiplena reliquit. Ascitus autē in Pontificatum nono gloriosi Reccesuinthi Principis anno, nouem annis, & duobus ferè mē sibus, clarus habitus fuit vitæ meritis, & retētatione regiminis, expletoq. octauo decimo prædicti Principis anno, sequēti die decimo Kalendas Februarij, domicilio carnis exiit, atq. in ecclesia beatæ Leocadiæ b tumulatur ad pedes sui cōditus decessoris, cum quo creditur æterno frui receptaculo B claritatis.

a *Julianus Archiepiscopus Toletanus, de quo infra. Felici hæc etiam tribuuntur in aliquibus codicibus.*

b *Nunc corpus est Zamora.*

Haftenus Iulianus.

Hinc a Felix.

Iulianus discipulus Eugenij secundi, Carthaginis prouinciæ Metropolitanus, post beatæ memoriæ Quiricum quarto in loco præceptorē suum sequens, vrbis regix pōtificale culmē adeptus est: cuius videlicet ciuitatis proprius ciuis extitit, atq. in eiusdem vrbis principali ecclesia sacrosancti baptismatis fluentis est lotus, & illic ab ipsis rudimētis infantix enutritus. Deniq. dū ad puerilis formæ deuenisset ætatē, sanctæ memoriæ collegæ sui b Gudilanis Leuitæ ita sociali vinculo est innexus, & indiuiduæ charitatis vnione coniunctus, vt & ambos inuiolabilis charitas vnū esse ostenderet, & vnitas in ambobus præfixa nō duas animas, sed vnā his inesse monstraret. Tanta itaq. erat inter eos adeptæ vnanimittatis cōmunio, vt secundū Actū Apostolorū historiā in duobus corporibus vnū cor tantū putaretur, & anima vna: sistebāt quippe in cōsilio prouidi, in definitione vni, in laudabili operatione cōcordes. Quiq. diuino afflante Spiritu theoreticæ, id est contēplatiuæ quietis delectati sunt perfrui bono, & monasticę institutionis cōstringi repagulo. Sed quia aliter in superni numinis fuit iudicio, corū est nihilomin⁹ frustrata deuotio. Quamquā tamen minimè peregissent desiderati itineris cursum, nō tamen deserunt à piæ deuotionis studio. Et dū sibi mallent tantū prodesse perfugā, cœperunt postmodū proximorū salute votis gliscētib⁹ niti. Erāt enim in subditis docendis operosæ virtutis, in profectu corū desiderabiles, in ser

uitute Dei fernētes, in desiderio decoris domus Dñi strenui, in seniorū obedientia præsto, atq. si fieri posset, vt omnium emolumentū obtinerent virtutū, animis feruentioribus studebāt. Igitur diuinorū iudiciorū dispēfatione, sanctæ recordationis Gudila Diacon⁹, sexto idus Septēbris funestæ mortis euentu, anno octauo Vvābanis Principis sub digna cōfessione Dei clausit supremū curriculum, cuius corpusculum in monasterio S. Felicis quod est Cabēsi in villula dedicatū, dilectissimi socij sui exhibitione honorificè requiescit humatū. Post eius itaq. discessum aliquā tula intercapedine tēporum, post sanctę memoriæ Quiricū idē egregius Iulianus præfatæ vrbis est vnctus primatu, rāto laudis titulo prædicandus, quanto diuersarū virtutum ope suffult⁹, suis tēporibus mirificè cōposuit ecclesiā Dei. Quinimmo vt ex quo tēpore clarescere cœperit, per hunc textrinū, & tellā stamine piæ relationis pandā. Post decessoris sui obitū diuinæ memoriæ Ildefonsi, à decimo septimo ferme anno Reccesuinthi Principis, necnō & per omne Vvābanis Imperij tēpus vsq. ad tertiū regni gloriosissimi Egicanis regis annū, in Leuitici presbyterij, ac Pontificatus honore consistēs, celebre nomē obtinuit. Fuit enim vir timore Domini plenus, prudentia summus, consilio cautus, discretionis bono præcipuus, eleemosynis nimium deditus, in reuelatione miserorum prōptissimus, in suffectu oppressorum deuotus, in interueniendo discretus, in negotijs dirimendis strenuus, in prouidēdis iudicij æquus, in sententia parcus, in vindicatione iustitiæ singularis, in disceptatione laudabilis, in oratione iugis, in diuinarum laudū exolutione mirabilis. Quod si forsan in officijs diuinis, quicquā, vt solet, difficultatis occurreret, ad corrigendū facillimus, pro sacris luminibus vehementer admonitus, in defensione omnium ecclesiarū eximius, in regendis subditis peruigil, in comprimendis superbis erectus, in sustentatione humiliū apparatus, debita auctoritate munificus, amplectendæ humilitatis bono optimus, ac generaliter vniuersa morū probitate conspicuus, in pietate affluens, vt non esset, cui in angustijs constituto non subuenire vellet: ita vnus charitatis exuberās, vt nō à se boni quidpiā cuiq. postulanti ex charitate præstare desisteret, sic deniq. se Deo charū maluit exhibere in omnibus & præstabile hominibus cunctis ostenderet, vt & illi

MM 3

vsque-

vsquequaq. placeret, & hominibus propter Deū, si fieri potest, deuota satisfaceret mēte. Tantò nobiliū p̄cedentium virorū dignis meritis cor̄quans, quātò ab eis in nullo virtutū corpore extitit infimus. Ecclesiasticos itaq. bene habitos ordines in sui regiminis sede sollicitiori cura seruauit; vitiatos vtiliter subcorrexir: minus habitos prudenti dispositione instituit, ac de officijs quam plurima dulcissimo sono cōposuit. At nunc, quoniā sancti Spiritus vbertate repletus, & irrigui fontis affluentia p̄ditus fulsit, summā librorum eius, quos per cū Deus ad vtilitatē Ecclesiæ suæ deprompsit, istinc lector addisce. Conscripsit etenim librum Prognosticorum futuri seculi ad beatæ memoriæ Idaliū Episcopū directum, habētem in capite epistolā, quæ ipsi est directā, & orationē. Cuius codicis opus discretū in tribus libris habetur. Ex quibus, primus de origine mortis humanæ est editus: secūdus de animabus defunctorū, quomodo se se habeant ante suorum corporum resurrectionem: tertius de suprema corporum resurrectione. Item librum responsionum ad quem supra directū, in defensionem canonum & legum, quibus prohibentur Christiana mancipia dominis infidelibus deseruire. Item Apologeticum fidei, quod Benedicto Romanæ vr̄bis Papæ directū est. Item aliud Apologeticū de tribus capitulis, de quibus Romanæ vr̄bis P̄sul frustra visus est dubitasse. Itē libellum de remedijs blasphemix cū epistola ad Adriannū Abbatem. Item librū de sextæ ætatis cōprobatione, qui habet in capite orationē, & epistolam ad Dominum Eruigium Regē. Et tamen idem codex tribus libris distinctus. Nam primus eorū habet Veteris Testamēti quāplurima documēta, quibus absq. aliqua supputatione annorū, Christus Dei filius nō nasciturus, sed iam natus patulē declaratur. Secundi vero series libri decurrit per ostensam Apostolorum doctrinam, quæ dilucidē monstrat, Christum in plenitudine tēporis de Maria virgine natū, non in annis à principio mundi collectis. Tertij quoq. libri excursus sextam ætatē, in qua Christus natus est, haud dubiē adesse veris documētis ostēdit. In quo quinque p̄teritæ ætates seculi nō in annis, sed p̄fixo generationum limite, distinguūtur. Item librū carminū diuersorum, in quo sunt hymni, epitaphia, atq. de diuersis causis epigrammata numerosa. Itē librum plurimarū epistolarū. Item librum

A sermonum, in quo est opusculum modicum de vindicatione domus Dei, & eorū qui ad eam confugiunt. Item librum de contrarijs quod Græce ἀντικειμενων voluit titulo adnotari, qui in duobus diuisus est libris, ex quibus primus dissertationes cōtinet Veteris Testamenti, secūdus Noui. Itē librum historiae de eo quod Vvābæ Principis tēpore Gallijs extitit gestū. Item librum sententiarum, ex decade psalmodi. Augustini breuiter summamq. collectū. Item excerpta de libris S. Augustini contra Iulianum hæreticum collecta. Itē libellum de diuinis iudicijs, ex sacris voluminibus collectum, in cuius principio est epistola ad Dñm Eruigiū, comitatus sui tempore, pro eodem libello directā. Itē librum responsionum cōtra eos, qui confugiētes ad ecclesiam persequūtur. Itē librū missarum de toto circulo anni, in quattuor partes diuisum: in quibus aliquas vetustatis incuria vitiatas ac semiplenas emendauit atq. cōpleuit, aliquas vero ex toto cōposuit. Itē librū orationum de festiuitatibus, quas Toletana ecclesia per totum circulū anni est solita celebrare, partim stylo sui ingenij deprōptum, partim etiā in olira antiquitate vitiatū, studiosē correctū in vnū congescit, atq. ecclesiæ Dei vsibus ob amorē reliquit sanctę religionis. P̄sulatus autem honorē, & sacerdotij dignitatē annis decē obtinuit, mense vno, diebus septē. Quiq. etiā in euitabilis mortis p̄uentus occasu, anno tertio d' Egicanis Principis pridie nonas Martij, æra septingentesima vigesima octaua diē vitæ clausit extremū, ac sic in basilica gloriosissimæ S. Leocadiæ virginis sorte sepulcrali est tumulatus.

^a Felix Archiepiscopus Toletanus.

^b Gudula in Concil. tolet. 11.

^c 18. dicitur in Ildesonso.

^d Iuliani Archiepiscopi Toletani feruntur iā aliquot operā typis excusa: nempe Prognosticon ad Idalium Barcinonensem Episcopum, & de sexta ætatis comprobatione ad Eruigiū Regē Gothorū: quāquam hoc falsē inscribitur contra Iudæos. Sed illud multo minus ferendum, quod aliqui hūc nostrum vocent Pomeriū, cū ille Pomerius, cuius Gennadius, & Isidorus meminere, longē sit nostro antiquior, & sape ab ipso citetur. Reddamus quoq. nostro Iuliano Toletano, vt vero auctor, librum ἀντικειμενων, siue contrariorū, qui hæctenus sine nomine auctoris fertur cū Iunilio Africano. Eum nos Iuliani esse deprehēdimus admoniti verbis Felicis, & multis locis, quos ex libro ἀντικειμενων Iuliani citat Samsō Abbas libro aduersus Nestigēsū Egiscopum Malacitanū, quod opus scriptū anno Christi 864. legi in bibliotheca ecclesia Toletana. Habeo & historiam à Iuliano editam de rebellionē Pauli Ducis Narbonēsis in Vvambam Regem Gothorum. Eum librum cum alijs re- scribis cogito, volente Deo: in lucem dare.

DIVISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DE ORTV ET OBTV

Patrum, qui in Scriptura
laudibus efferuntur

P R Æ F A T I O.

VORVNDAM Sanctorum Patrum nobilissimorumq. virorum ortus vel gesta cum genealogijs suis in hoc libello indita sunt: dignitas quoque & mors eorum, atque sepultura, sententia breuitate notata. Quæ, quamuis omnibus nota sint, qui per amplitudinem percurrunt scripturarum: facilius tamen ad memoriam redeunt, dum breui sermone leguntur.

Ex vet. Testament.

I	Adam.
II	Abel.
III	Enoch.
IIII	Noe.
V	Melchisedec.
VI	Abraham.
VII	Isaac.
VIII	Iacob.
IX	Lot.
X	Ioseph.
XI	Iudas.
XII	Ruben.
XIII	Simeon.
XIIII	Leui.
XV	Zabulon.
XVI	Iffachar.
XVII	Dan.
XVIII	Gad.
XIX	Aser.
XX	Nephtalim.
XXI	Beniamin.
XXII	Ephraim.
XXIII	Manasses.
XXIIII	Iob.
XXV	Moyfes.
XXVI	Aaron.
XXVII	Iosue.
XXVIII	Phinees.
XXIX	Gedeon.
XXX	Iephthe
XXXI	Samson.
XXXII	Samuel.
XXXIII	Dauid.

XXXIIII	Salomon.
XXXV	Elias.
XXXVI	Elifeus.
XXXVII	Isaias.
XXXVIII	Ieremias.
XXXIX	Ezechiel.
XL	Daniel.
XLI	Osce.
XLII	Ioel.
XLIII	Amos.
XLIIII	Abdias.
XLV	Ionas.
XLVI	Micheas.
XLVII	Nahum.
XLVIII	Habacuc.
XLIX	Sophonias.
L	Aggæus.
LI	Zacharias.
LII	Malachias,
LIII	Nathan.
LIIII	Achias.
LV	Addo.
LVI	Azarias.
LVII	Zacharias.
LVIII	Tobias.
LIX	Tres pueri.
LX	Esdras.
LXI	Zorobabel.
LXII	Esther.
LXIII	Iudith.
LXIIII	Machabæi.

De his vid. Hieron. Epiphan. Doroth. Synopsin, & Iosephum.

MM 4

Cap.

Cap. I.

ADAM protoplastus, & colonus paradisi, princeps humani generis & delicti, ad imaginē Dei factus, vniuersitati prælatus, qui creaturis nomina dedit, atq. in eis potestatem dominandi accepit. Hic in delicijs florentis paradisi constitutus, inter redolentes aromatum sylvas, ac vernantia floribus arua, ruris habitator, nouæ vitæ gaudia peragebat: vbi tellus fœcunda viret perpetuo vere, vbi fons decurrens quadrifluis labitur amne. Sed postquam serpentis dolo, lingua etiam pollutus fœminea, per tactum ligni, loci beatitudinem profanauit: paradiso proiectus, terram sentibus squallentem operarius gemens incoluit. Amissaque immortalitate, in puluerem, vnde carnis sumpserat ortum, post cursum annorum nongentorū triginta redijt. Hinc iam posteritas in crimine huius parentis exulem se paradiso factam, ac labori mortique subactā ingemuit. Sepultus est autem in loco Arbee, qui locus nomē à numero sumpsit, hoc est quattuor; nam tres Patriarchæ ibidem sunt sepulti, & hic quartus Adam. Distat autem locus iste non procul ab Hebrōn metropoli vrbe Allophylorum, in qua fertur quondam fuisse habitatio gigantum, vbi etiam & David postea vnctus est in regem. Est autem ciuitas sortis Iudæ in sacerdotibus separata, distans ad Australē plagam millibus xxii. ab Hierusalem.

Cap. II.

ABel filius Adam & pastor ouium, in vita innocens, in morte patiens, post mortē non silens, in martyrio primus, in obedientia summus, in sacrificijs Deo placens, in meritis fratri disciplicens; quem Cain impius & parricida nouus, stimulante inuidia innocuum ferro nondum sanguine maculato prostrauit, cum adhuc innocens ferrū cruoris humani facinus non haberet.

Cap. III.

ENoch filius Jared, septimus ab Adam, placens Deo, malorum nescius, mortis ignarus, qui sceleratorum hominum non

Aferens angustias, à perniciosis a contractibus mundi substractus, meruit in eum locū transferri viuens, vnde fuerat protoplastus expulsus. Sublatus est autem annorum trecentorum sexaginta quinque. Manet autē hætenus in corpore, in consummatione mundi restituet b cum Elia mortalem vitæ conditionem.

a Alias contactibus.

b al. Seculi restituens.

Cap. IIII.

NOe filius Lamech decimus ab Adam, secundus pater orbis atque reparator, iustitia insignis, longanimis in spe, sapiens in opere, solus in terris iustus. Iste iussus arcam cōdidit, admonitus introiuit, nec horruit turbulentos diluuij fluctus, nec fragores ventorum, vel murmura cæli expauit, gestaturq. per procellas, nec mergitur, serpentibus sociatur & bestijs, nec terretur: cui feræ colla submitunt, alites famulantur. Namque auem misit, redeuntem sustinuit, sed perfida fraude corui decipitur, ministerio columbæ gestantis ore ramum pacifæræ arboris edocetur. Reseratisque foribus arcæ bestias, & cuncta animantia per septem dies abire permittens, ipse postmodum egressus cum liberis, Deum collaudat ac lætus victimas immolat. Cuius arcam veteres resedisse testantur in Armenia super montes Ararath. Hic nongentesimo quinquagesimo anno mortuus est.

Cap. V.

Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei altissimi primus, veri que oblator sacrificij, cuius origo secreta. a Hunc esse aiunt Hebræi Sem primogenitum Noe, tritauum Abrahæ. Ipse est enim Pater patrum, Prophetarum, & Apostolorū origo, ipse est qui paternæ pietatis benedictione, dominus fratris esse promeruit. Quique versis incedens vestigijs patris genitalia texit, nec derisit ebrium, vt procax & reprobus filius, sed velauit vt verecundus. Vnde accidit, in lege Iudæorum parentes à filijs nunquam videri nudatos. Iste Abrahæ reuertēti post victoriam benedixit, idem in typo veri sacrificij de frugibus terræ prior panem & vinum Deo hostiam obtulit, quia sacerdotiū & regnū verè primogenitis debebatur, antequam

tequàm Aaron sacerdotio fungeretur. Hic etiam prior omnium post diluuium urbem Salem condidit, in qua etiam & regnauit, quæ postea Iebus siue Solyma dicta est, & nunc deriuato vocabulo Hierosolyma vocitatur, vixit annis sexcentis & perdurauit vsque ad septuagesimum ætatis Isaac annu, mortuusque est, ac sepultus in ciuitate sua Hierusalem.

Hieron. epist. ad Euagrium. Isidorus, 15. lib. etymo. c. 1.

Cap. VI.

Abraham pater gentium filius Thare, de stirpe Sem, natione Chaldæus fide primus, exul spontaneus, obediens in præceptis, credulus in promissis, pauper in patria, in peregrinatione locuples, in prælijs victoriosus, in victoria non auarus, reges quinq. superauit & spolijs exiit, captiuumque a parentem reduxit. Eo summus vt trinitatem in typo videret & vnitatem in mysterio veneraretur: eo fidelis vt in promisso genere contra spem naturæ Deo crederet: adeo iustus atque deuotus, vt indulgentiam vnicui pignoris diuinitati non præponeret. Sed incunctanter præcipienti parens ad immolandum filium religiosus parricida gladio dexteram armaret. Qui dum distrinxit ferum, vnicum pignus in victimam oblaturus, nec natum perdidit, nec hostiam amisit. Filium enim in sacrificium obtulit, & arietem pro filio immolauit. Vixit autem centum septuaginta quinque annos, sepultusque est in agro Ephron, in spelunca duplici: in cuius interiori parte sepultum ferunt Adam, in exteriori verò Abraham. Distat autem hic locus vt Iosephus edocet, septimo ab vrbe Hebrò stadio, ibique adserit Abraham & filios eius sepulcrum habere pulcherrimo instructum marmore. Illic etiã & terebintum magnam arborem à constitutione mundi fuisse adseuerat. Hanc beatus Hieronymus vsque ad Constantini Imperiũ perdurasse scribit, ipsa est enim quercus Mambræ Amorrhæi, qui fuit amicus Abraham, quæ apud Gentiles in tanta extitit veneratione, vt eam muri ambitu circumseptam sollempni veneratione colerent.

a parentem, id est, cognatum vel consanguineum, vt infr. cap. 9.

Cap. VII.

Isaac filius Abraham ex promissione in terra Chanaan genitus, semen æternum vo-

Acatus, coniugalis vitæ castimonia clarus, promptus ad gratiam, ad ignoscendum paratus, qui excludentes non armis expulit, sed patientia vicit, qui a pœnitentes cum bonitate recepit, qui per amorem Dei eo vsque detulit honorem parenti, vt ad aram sponte sacrificandum accederet, atque in figuram Christi mortem non recusaret. Obijt centum octoginta annorum, sepultusque est iuxta patrem suum.

a Pœnitentes Abimelech, & Ochozach, & Phicol. Genes. 26.

Cap. VIII.

Iacob filius Isaac, natus in terra Chanaan, dilectus matris, supplantator fratris, humilis quoque & simplex, & a innocentem habitans domum. Hic autem, postquam primogeniti præripuit benedictionem, obediuit matri, & fraternæ iracundiæ patienter celsit, patriamque & parentes relinquens, exul effectus seruitutem longam sustinuit, laborem famis pertulit & frigoris, seruiuit focero, vt pastor mercenarius pauit gregem, expectans non de diuisione, sed de gregis lucro mercedem: qui peregrè profectus, dum consortio egeret hominum, comitatum meruit angelorum. Hic Domino coluctatus præualuit, hic facie ad faciem Deum vidit: hic famis inopia pulsus, cum præclara progenie ingressus est in Ægyptum. Emensis centum quadraginta septem annis, naturæ reddidit debitum, sepultusque est cum patribus suis.

a al. Innocens habitans domi. al. Innocenter.

Cap. IX.

Loc filius Aram consanguineus Abraham, pater Moab & Amon apud Chaldæos natus, homo iustus, hospitalis, in Sodomis piè castèque inter nefariam gentem conuersatus, qui propter solum hospitalitatis officium etiam susceptor effectus est Angelorum. Sulphureumque exitium ac Sodomitarum euasit incendium: mansitque postmodum in vrbe Segor, quæ est iuxta Mare mortuum, vbi balsamum gignitur, & copiosa poma palmarum.

Cap. X.

Ioseph Princeps Ægypti, filius Iacob ex Rachel, ortus in terra Chanaan, benedictus

Etus in primogenitum Israel, & accipiens primatum Ruben, dilectus patri & solus præ cæteris hæres paternæ possessionis. Hic zelo sublatus à fratribus in lacum mittitur, ob inuidiam venditur, factus humilis vsque ad seruitutem, patiens vsque ad carcerem, pudicus vsque ad passionem, fit in interpretatione sapiens, in consilio futuri prudens, in regno particeps, in fecunditate ordinator prouidus, in fame dispensator iustus, ad reddendam pro malo bonæ retributionis gratiam promptus, dum iniuriam fratribus nõ repedit, sed fame depulsa necessitatis subsidia contulit. Principatus est in Ægypto annis octoginta. Exactisque ætatis centum & decem annis, longæ quietis gratia diem ultimum clausit. Sepultusque est in Ægypto, cuius ossa transtulerunt filij Israel in Sichem ciuitatem patris sui Iacob, quam nunc tam Latini, quàm Græci Sichimam vocant. Ipsa est autem quæ nunc vocatur Neapolis vrbs Samaritanorum, vbi sepulcrum eius vsque in hodiernam diem cernitur.

Cap. XI.

IVdas regalis successionis insignis profapia, cui ducatus bellorum & Israel traditur regnum, qui nomen genti ex suo nomine dedit, præpotens vt leo in regni virtute, & clarus splendore potentie. Cuius quidem Imperij posteritas non cessauit, quousque Christus, quasi catulus Leonis, ex germine eius ortus ascenderet, atque spes gentium ex virginali procedens vtero mirabiliter coruscaret.

Cap. XII.

Ruben primogenitus filius Israel, ætate fratribus maior, sed posteritatis numero minor: paternum torum polluit, atque ordinem primogenitæ dignitatis amisit.

Cap. XIII.

Simeon princeps scribarum, & violatæ puditiæ vindex, non habens hæreditatē, sed manens in tribu Iuda, particeps in possessione.

Cap. XIII.

Leui sacerdotalis auctor originis, cum tribu Iuda permixtione generis iunctus sed

in Israel toto diuisus, carens propriæ sortis funiculo, & habitans in vniuersis sortibus fratrum.

Cap. XV.

Zabulon, possessor maris magni, & littorum, & dominans in cunctis vrbibus Phœnicum, & Sidoniorum.

Cap. XVI.

ISachar studiosus in laboribus terræ, possidens Galilæam, & de benedictionis suæ fructibus dona porrigens regibus.

Cap. XVII.

Dan, cuius ex germine Samson, sceptrū tenet Israel, fortis Nazaræus, & triumphator in hostibus, obsidens in morem serpentis Philistinorum semitas, & equitatum eius, vt regulus, spiritu oris sui depulans.

Cap. XVIII.

Gad, in procinctu prælij expeditus, pro fratribus trans Iordanē relictis aduersus hostes gentesque dimicat, & forti brachio victor triumphat.

Cap. XIX.

Asser, diuitijs insignis, replens delicijs principes.

Cap. XX.

Nephtalim in pinguedine terræ vberissimus, & in doctrina legis abundans.

Cap. XXI.

Beniamin inter fratres ortu posterior, imperio prior, cuius natiuitatis processus, matri dedit occubitum. Ipse est lupus vorax & sanguinarius, qui super basem sortis suæ manens hostiæ sanguinem fudit, & ad vesperam escas principibus & sacerdotibus diuidit.

Cap. XXII.

Ephraim semen Ioseph, & adoptiuus filius Israel, atque in numero Patriarcharum

rum benedictionis testamento relictus: minor ætate fratre, sed maiori prælatus gratia benedictionis, in cunctis tribubus fortior, & inter fratres dominator inuictus. Hic partem tribus Leuitarum accepit.

Cap. XXIII.

MAnasses dilatatus in millibus, vna cum Ioseph patre suo mysticè ^a passus tributum: Hi sunt ^b patres Apostolorum, & principes populi Iudæorū, tribus Iacob, & præclara progenies Israel. Quibus pater moriens pro diuitiarum copijs, sanctificationis gratiam dereliquit. Quique, regnante Ioseph in Ægypto, regnauerunt; ibique etiam post longam vitæ quietem occubuerunt atque sepulti sunt.

^a *al.* Possedit tributum.

^b *al.* Propagines.

Cap. XXIII.

Iob ^a filius Zaræ de Bosræ rex Idumæorum, quartus post Esau, successor Balach filij Beor, homo gentilis, fide clarus, humilitate summus, hospitalitate præcipuus, in disciplina mansuetus, in eleemosynis largus, diues in censu, extemplo factus egenus, locuples in liberis, repente orbis: tentationi traditur, sed contra tentationem fidei ^b lorica armatur, factus gloriosus in certamine, æquanimis in dolore, damna rerum pertulit, funera pignorum doluit, corporisq. vulnera patienter ^c accepit, & inter supplicia semper Deum glorificauit, malè ^d suadentem insuper sapienter sustinuit coniugem: verba amicorum ratione superauit, vnde & pro tanta virtute patientiæ, duplici in fine remuneratione subleuatur, recipiens post rerum casum multiplicem claritatem ^e bonorum. Post noctē enim tristitię, Diem genuit: post fœtores vlcera, Casiæ fragrantiam edidit, post abiectiōē, Cornu vñtionem regni promeruit, & tibiam in accentu laudis adsumpsit. Vixit autem post plagam centum quadraginta annis, & fuerunt omnes dies vitæ eius ducenti quadraginta octo anni, & mortuus est atque sepultus in regione sua. Hunc Hebræi adserunt nō fuisse de genere Esau sed de Nacher fratris Abrahæ descendit ille stirpe, & fuisse eum temporibus Patriarcharum. Nachor enim genuit Hus, de cuius stirpe creditur generatus, secun-

Adum quod in exordio voluminis eius notatur: Vir erat in terra Hus nomine Iob.

^a *Isidorus cum Ambrosio & August. putat eundem Iob & Iob Genes. 36. aliter Hieron. in hebr. quæst. & quæst. 36. in Genes.*

^b *al.* Fide religionis armatur.

^c *al.* Excepit.

^d *al.* Sua damna, insuper patientem sustinuit coniugem.

^e *al.* Donorum.

Cap. XXV.

MOyses ^a filius Amram ex tribu Leui, Dux & Propheta Israel, regis filiæ adoptiuus, Dei amicus, Pharaonis dominus, in rubo flammante & nō vrente, vocibus Angelicis euocatur, quem vt exemplo firmaret Deus, insinuatam eius manum iussit emori, & rursus retractæ vigorem & motus reddidit & ^b calor: cuius facies, ^c spe futuræ gloriæ illuminatur, humilis, vt ait quidam sapiens, in recusando ministerio, subditus in suscipiendo, in conseruando fidelis, in exquirendo peruigil, in regendo populo vigilans, in corrigendo vehemens, in amando ardens, in sustinendo paciēs, qui pro subiectis se Deo interposuit consulenti, opposuit irascenti. Hic pro populi libertate propriā obiecit salutem, regis fauissimi non minas, non tela trepidauit. Quin etiam extulit contra dracones eius virgam, ac per manum Dei oppugnatores Israel decem plagis eius imperium verberauit. Primum in cruorem vertit fontes & flumina, de hinc ranarum multitudine vrbes, muscarum nubibus aëra compleuit, locustis vastauit cuncta virētia, mortem intulit iumentorum, percussit vlcere homines, vastauit grandine terras, obduxit tenebris cælum, eorumque primogenita valido terrore peremit. Post hæc exoliavit Ægyptios, eductisque populis eremi pandit iter flammea præcedente columna. Nec mora, mare trāsies diuidit, refrenatisque hinc inde aquarum cumulis, pergenti populo viam sicco vestigio præbuit. Hostes de hinc operuit fluctibus, atque amaras aquas per tactum ligni in suauitatem conuertit. Quin etiam inter hæc esurienti Israel cæleste præbuit pabulum, volucrumque escis repleuit loca castrorum. Percussit insuper petram, atque extemplo dura saxorum crepidine, copiosa fluentia manarunt. Ascendit quoque verticem montis Sinai, faciem Domini contemplanturus, ibi quadraginta die

dierum ieiunia petulit: descendens incendit vitulum, sacrilegos prostravit gladio, legem acceptam à Deo populo tradidit, ritumque religionis instituit. Inter hæc quoque bella gessit, victorijs claruit, virgam in manu tenens, hostes quos non contigit, superavit: lethiferos aspidum morsus ærei serpentis ad spectu sanavit. Dathan & Abiron, terræ compagibus ruptis, viuentes profundo hiatu deiecit. Ad extremum conscendit montem Nebo, terramque repromissionis, demonstrante Domino, aspicit. Mortuusque est, iubente Domino, in monte Aberim: sepultusque est à Domino in valle Moab, quæ est in Arabia. Rexit autem populû Dei in cremo annis quadraginta, obiitque annorum centum viginti. Quidam autem eum viure testantur, pro eo quod sepulcrum eius non reperitur. Et quia apparuit Domino in monte Thabor cum Elia: mortuum autem illum esse, non raptum, certissime sacra Scriptura testatur.

^a Nomen esse Ægyptiacum Moyses aiunt Philo, Iosephus, & Auen Ezra.

^b *al.* Coloris.

^c *Fortè* specie.

Cap. XXVI.

Aron frater Moyfi, & insignis miraculorum socius, atq. in lege sacerdos Domini primus, cuius virga forte electa, fronde & germine floruit. Quique thuribulum in dextra gestans, furenti se flammæ opposuit, atque stans inter viuos & mortuos, obiectu sui corporis transire ignem ad agmen viuentium non permisit. Hic per hostiam victimarum & sacrificium sanguinis, futuram Christi passionem expressit: hic ius & principatum sacerdotij per ordinem generis & successione suæ transmisit. Anno autem quadragesimo egressione filiorum Israel de terra Ægypti, cum esset annorum centum viginti trium, mortuus est iuxta præceptum Domini in monte Hor, qui est iuxta Petram insignem Arabiæ urbem. Ibi & sepulta iacet soror eius Maria, vbi etiam & nunc vsque ostenditur rupes, qua percussa, Moyses aquas sitienti populo præbuit. Est autem hic locus in extremis finibus Idumæorum.

Cap. XXVII.

Iosue filius Nun, ex tribu Ephraim in Ægypto natus, Moyfi discipulus, & pote-

statis successor, nouique prælij triumphator. Qui, quousque expediret victoriam, vt Sol staret, cælo imperauit. Jordanis etiam cursum transitu suo resistere fecit. Hiericho inexpugnabiles muros clangentium tubarum sono deiecit. Chanaanorum euerit regna, reges extinxit, ac populum Dei solus in terram repromissionis induxit, eaque forte distribuit. Viginti septem annis præfuit in Israel. Occubuitque centum & decem annorû, atque sepultus est in Tamnathlare ciuitate sua, quæ sita est in latere montis Gaas, contra Aquilonem, vbi vsque hodie insigne monumentum eius ostenditur. Est autem in tribu Dan.

^a *al.* Stare.

Cap. XXVIII.

Phinees sacerdos filius Eleazari sacerdotis filij Aaron, zelum Domini agens, Zambri coeuntem impudicum simul cum scorto Madianitide, telo percussit, atque perpetuas sacerdotij infulas, præmiumque victimarum in generationibus Israel meruit, pro eo quod zelo diuini amoris accensus iram Domini feriendo placauit.

Cap. XXIX.

Gedeon filius Ioas ex tribu Manasse, genitus in solitudine, liberator populi, & multorum pater exitit filiorum, manu fortis, consilio strenuus, signis explorans futuræ documenta victoriæ, potentiamque Dei in vellere. Hic cum trecentis viris aquam lingua lambentibus, non tela in dextris, sed tubas: nec læua clypeum, sed hydrias præferentibus, hostem terrore percussit, ac victor de Amalech fortiter triumphauit. Iudicauit Israel annos quadraginta, mortuusque est senex, & sepultus in sepulcro Ioas patris in Ephra de familia Ezri.

Cap. XXX.

Jephte Galaadites, felix in prælijs, fidelis in promissis, affectum pietatis exuperans tolerantia mentis. Hic enim vouerat Deo, vt, si quid illi post victoriam reuertenti primum occurreret, immolaret. Nam rediens ex hostibus Ammonitarum triumphator, ne pollueretur labe periurij, pollicitam sponsio-

sponſionem compleuit, ac filiam, quę victori occurrerat, immolauit. Iudicauit Iſrael ſex annis, & mortuus eſt, ſepultuſq; in ciuitate Galaad, quę eſt in dimidia tribu Manaſſæ.

Cap. XXXI.

SAmſon, filius promiſſionis, genitus patre Manue ex tribu Dan, Nazaręus vocatus, liberator Iſrael, & omnium fortiſſimus. Iſte rugientem maſtauit leonem, ſauumq; ab ore mortui tulit, ſeras quoque portarum humeris tollens, in vertice montis impoſuit. Vulpium caudis igne vinctis, totam regionem Philiſtinorũ ſuccędit. Vinctus etiã refiſſis funibus, maxilla aſini mille viros peremit. Nernis intexta vincula, vt lanea fila, diſrupit. Poſt hæc auaritia illecebrosę mulieris deceptus, de tonſis crinibus, vim ſuę virtutis amiſit: nec mora effoſis oculis, columnas templi concutiens, ruina oppreſſus pariter cum hoſtibus deſecit. Iudicauit Iſrael annis viginti, & poſitus eſt in ſepulcro patris ſui in ciuitate ^a Eſthaol, quę eſt in tribu Iuda, decimo procul lapide ab Eleutheropoli, contra Septentrionalẽ plagam, iuxta viam quę ducit Nicopolim.

a. Inter Sara & Eſthaol. Iud. 16.

Cap. XXXII.

SAmuel Propheta, filius Elcana, de Ramatha, ex tribu Ephraim, connumeratus Moyſi in ſacerdotibus Dei, ab ipſis cunabulis Domino conſecratus, ſedulus in miniſterio, in gente princeps, in templo vates, cuius verbo obtemperauerunt cęli, occurrerunt nubila, effuſi ſunt imbres. Hic triũphator ex hoſtibus, Adiutorij lapidẽ poſuit: hic primum Principem in regno vnxit. Sepultus eſt autem in vico ſuo Ramatha, quę eſt in Beth-lehem: cuius oſſa Arcadius Auguſtus de Iudęa in Thraciam tranſtulit: & ſupertumulum eius Chriſti aram erexit.

Cap. XXXIII.

David, Rex idem atq; Propheta, ortus de genere Iuda, filius Ieſſe, natus in Beth-lehẽ, puer paſtor ouium inter fratres ætate minor, virtute præſtantior, à Domino in regnũ vocatus, à Propheta in regem vnctus, belliger iuuenis, in certamine ſingularis, in triumpho glorioſus, vincẽdo veteranus, pa-

tiens in aduerſis, prudẽs in periculis, in peccato proprio dolens in alieno funere lugẽs, pronus ad pœnitentiam, velex ad veniam, in conuicio mitis, ad miſericordiam facilis. Qui inimicum regem, dum poſſet, innocuũ non tantũ reſeruauit traditum, ſed & vindicauit occiſum. Hic leonẽ & vřſum ſine gladio interfecit, citharę ſuauitate immundum ſpiritum depulit, Gigantem expugnauit. Igitur quadrageſimo regni & ſeptuageſimo ætatis anno diem vitę ſupremum conſummauit, ſepultuſq; eſt in ciuitate ſua Beth-lehem, quę alio vocabulo dicitur Ephrata, vbi etiã Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſecundum carnem eſt natus. Ibi quoque & Rachel, cum Beniamin peperiflet, occubuit. Ibi etiã ſepulcrum Ieſſe patris Dauid oſtenditur. Eſt autem hic locus in tribu Iuda ſexto ab Ieruſalem milliaro, poſitus contra meridiem in itinere, quo pergitur in Hebron.

Cap. XXXIII.

SAlomon filius Dauid editus ex Bethſabec in Ieruſalem, antequã naſceretur, vocatus ſapientiſſimus omnium, & Domini dedicator templi, felix imperio, paternis meritis impar, dilectus à Deo, ſapiens in iudicio, in ſententia iuſtus, pacificus in regno. Qui poſoſcit ſapiẽtiam & impetravit, vt ſciret diſpoſitionem orbis terrarum, & virtutes elemẽtorum, naturas animalium, & cogitationes hominum. Hic quoq; motes composuit, rerum naturas reperit, ſacramenta Chriſti & Eccleſię reuelauit. Cuius principia bona fuerunt, nouiſſima verò mala. Nam, poſt multarum virtutum gloriã, amore deprauatus ſcẽmineo, & acceptam ſapientiam perdidit, & in profundum idolatrię ſtenda ruina demerſus eſt. Quadraginta annis regnauit, quinquaginta & duobus ætatem peregit. Dehinc finem imperio & vitę dedit, ſepultuſq; eſt in ciuitate patris ſui Beth-lehem.

Cap. XXXV.

ELias Theſbites Sacerdos magnus atque Propheta, habitator ſolitudinis, fide plenus, deuotione ſummº, in laboribus fortis, induſtria ſollers, excellẽti ingenio præditus, in exercitatione diſciplinę ſtructº, in ſancta meditatione aſiduus, metuq; mortis intrepidus, verberauit tyrãnos, ſacrilegos interfecit, multiſq; ſignis virtutum effulſit. Triẽnij

NN namq.

namq. siccitate clausit imbribus cælū. Orauit rursū, & cælum dedit pluuias, mortuumq. mulieris filium suscitauit. Cuius virtute hydria farinae non defecit, vas olei perpetuo fonte manauit. Cuius verbo super sacrificium ignis de cælo descendit. Hic duos quinquagenarios cum militibus cælesti igne combussit. Iordanem transiēs, tactu melotis abruptit. Post igneo curru in cælum raptus ascendit, venturus iuxta Malachiam prophetam in fine mundi, ac præcessurus Christum, nuntiaturus vltimum eius aduētum cum magnis virtutibus prodigijsq. signorum: ita vt etiam in terra bellum gerat Antichristus aduersus eum, vel qui cum eo venturus est, & occidet eos, cadauera quoq. eorum in plateis insepulta iacebunt. Dehinc suscitati à Domino regnum Antichristi plaga magna percutient. Post hæc veniet Dominus & interficiet Antichristū gladio oris sui, & eos qui adorauerūt eum. Et regnabit Dominus cum omnibus sanctis suis in gloria sempiterna.

Item ^aElias Thesbites de terra Arabū, de tribu Aarō, cum esset in vtero matris suæ Galaath, Sobac pater eius somnium vidit, quod nascentem Eliam viri candidis vestibus salutabant, igneisque cum ^b vestimentis obuoluebant, atq. pro cibo ignem ei ad nutriendum subministrabant. Hoc visum pater eius prophetis in Ierosolymis indicauit, hocq. ab eis accepit responsum. Ne timueris (inquiunt) erit enim natio eius lumen, verbūq. eius fixis sententijs. Iudicabit enim Israel in gladio & igne.

^a Hac addobantur in tribus exemplarib. Isidori, & habet Epiphanius in vita Elia.

^b al. institis.

Cap. XXXVI.

Elizeus Elia discipulus, ex ^a Abel Meula oppido, ex tribu Rubē in cuius ortu aurea vitula in Galgalis mugitum dedit, eiusq. ^D vox in Ierusalem personauit. Tunc quidam præfagus vates prædixit, hodie in Israel natus est Propheta, qui cuncta eorum destruet idola. Hic gemino Eliae glorificatus spiritu, plurimis atque magnis virtutum signis emicuit. Iordanem transitu suo diuisum, refrenatis vndis, retro conuertit: aquas Iericho steriles, demerso vasculo, ad fecunditatem perduxit: pueros insultantes sibi verbo, tradidit bestijs repente vorandos: sanguis-

neas aquas in necem hostium decurrere fecit: inter hæc sterilem conceptionem verbo fecundauit, eiusq. filium mortuum suscitauit: ciborum temperat amaritudinē: deniq. ex decem panibus, plebe refecta, reliquias collegit. Et Naaman lepræ stigmatibus lauacro Iordanis purgauit; lepra quoq. maledictum asperfit discipulum: ferrum securis in Iordane mersum, ligno in aquas misso, supernatare fecit. Hostes Syriæ cæcitate percussit, mortem incredulo prædixit, fragore quadrigarum fugauit hostem, obsidionem disperfit, famem repulit. Postremò post mortem exanimi cadaueris vitam dedit. Cuius sepulcrum vsq. hodie in ^b Sebastia ciuitate ostenditur honore satis dignū, & digna habitum veneratione.

^a Abel Meula 3. Reg. 19. Abel Muth. in Epiphania. Abel Buel in Doratho.

^b Sebastopoli Samariae, ait Epiphanius.

Cap. XXXVII.

Isaias filius ^a Amos, non Amos Prophetae, sed alterius, qui simili nūcupatus est nomine: Ille enim ex numero pastorum fuit de oppido Thecuc: Hic autem genere nobili ortus in Ierusalem: quem etiam aiunt Hebræi socerum fuisse Manasse. In quo tanta fuit sanctitatis & vitæ excellentia: vt vnā tantum dicatur habuisse tunicam, & hanc cilicinam, quaque etiam postmodum pro delicto populi abiecta, sacco membra cooperuit. Sed & hoc ad extremum deposito, iuxta Domini imperium nudo corpore, nudoq. vestigio in conuentu populorum versatus est, sicq. feruorem æstiuum, hyemisq. pruinas atque imbrium tempestates sustinuit, vt & Dei præceptis obediret, & populi deploraret delicta. Hic quindecim gradibus ascendentem vmbram, retro descendere iussit. Huius oraculo rex Ezechias mortis dilationem promeruit. Hunc autem Manasses extensum à vertice per medium secuit, atrociq. supplicio excruciatum extinxit. Tradunt ^b autem Hebræi duabus ex causis interfectū fuisse Isaiam: vna, quod eos appellauerit principes Sodomorum & populum Gomorrhæ: altera, quod testante Domino ad Moysen, Non poteris videre faciem meam: iste ausus est exclamare, Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum. Non ani-

animaduertētes cæcati mente Iudæi, quod insequentibus faciem & pedes Dei Seraphim texisse narrauerat, ac media tātū eius vidisse propheta adscribat. Iacet sub quercu Ragel, iuxta decursus aquarum, quas Ezechias rex Iuda mole constructa terræ exposuerat.

^a *Hebraei asserunt Amos patrem Isaia fuisse fratrem Amosia regis Iuda, de quo. 4. Reg. 14.*

^b *Origen. in Isaiam, & Hieron.*

^c *Obstruxerat ait Hierony.*

Cap. XXXVIII.

Ieremias ex tribu sacerdotali ortus, in vi-
co Anathot, qui est tribus millibus ab
Ierusalem, sacerdos in Iudæa positus, Pro-
pheta in gentibus consecratus, antequam
plasmaretur agnitus, antequam procederet
sanctificatus, & vt virgo permaneret, admo-
nitus. Hic predicare puer cœpit, arguens po-
pulum ob delicta, & sæpius cohortans ad
pœnitentiam, sed plebis perfidæ sæuientis
crudelitate afficitur sæpe, atque ligatur, in
carcerem etiam mittitur, proijcitur in lacū,
catenis cingitur, ad vltimū apud Taphnas
in Ægypto à populo lapidatur. Sepultus est
in eo loco, vbi Pharaon rex Ægypti habita-
uit. Veruntamen quia precibus suis, serpen-
tibus ab eo loco effugatis, Ægyptios à no-
xio ^a aspidum morfu eripuit, insigni cū ve-
neratione, amplissimoque honore ijdem
Ægyptij colunt, sepulcrumq. eius insigni
cultu hætenus venerantur.

^a *Aspidū Hieron. crocodilorum ait Epiphani. & Doroth.*

Cap. XXXIX.

Ezechiel sacerdos, filius Buzi, genitus in
terra Sarira, in typo Christi filius homi-
nis nūcupatur. Hic captiuus cum Ioachim
in Babyloniam ductus, ad concaptiuos pro-
phetauit, corripiens eorum offensiones, &
zelo Dei motus cūcta eorum crimina tur-
pitudineq. arguens. Quem Dux populi Is-
rael interfecit, pro eo quod seueritate, &
auctoritate pontificali corripere ab eo
ob impietatem sacrilegij. Sepultus est à po-
pulo in agro Maurim in sepulcro Sem, &
Arphaxat.

Cap. XL.

Daniel, ^a de tribu Iuda in Betheron supe-
riore natus, genere nobilis, princeps o-

Amnium Chaldæorum, regumq. profapia, &
floreus patriæ nobilitate. Hic sub Ioachim
rege Iuda, post excidium Ierusalem, cū tri-
bus pueris admodum puer in Babylonem
translatus, & Princeps Chaldæorum effe-
ctus est, vir gloriosus & aspectu decorus,
mente humilis, corpore castus, perfectus in
fide, egregius in opere, in virtute summus,
in prodigijs clarus, terribilis in signis, cogni-
tor secretorum cælestium, præscijs futuro-
rum, visionum interpret, vindex castimo-
niæ; qui cōtinuatis ieiunijs & orationis in-
stantia futura prænoscere meruit sacramē-
ta. Hic inter cætera visionum mysteria, his
virtutum gestis, atq. signis effulsit. Princi-
pio sceleratorum senum mendaciū repre-
hendens, castitatem fœminæ reuelauit: tri-
bus hebdomadibus dierum exorās pro po-
pulo ieiunauit; simulacrum Bel diuinæ as-
pirationis argumentis elisit: draconem Ba-
byloniæ numen eiusdem gentis, offa pi-
ce, & adipe, & capillis confecta, diuinæ
mentis instinctu, incredibili admiratione
disrupit: in lacum quoque missus, rabiem
mitigauit ferarum, atque virtute animi for-
tis, inter frementes securus epulatur leo-
nes. Hunc Darius, postquam Babylonium
subuertit imperium, honore maximo habi-
tum, secum tulit, & in Medos abduxit. Qui
etiam fertur dedisse signa in montibus su-
per Babyloniam, dicens: Dum montes à
Borea fumauerint, finem instare Babylo-
niæ: dum visi fuerint incendijs conflagrare,
finis erit totius mundi. Item dum ad partē
Noti refluxerit Tigris, regressio erit popu-
li ad Ierusalem. Vixit autem vsque ad tem-
pus Darij regis Persarum, annis centum &
decem: sepultusq. est iam senex in spelun-
ca regia, solus in captiuitate cum gloria.

^D ^a *Vid. Epiph. Hieron. Ioseph.*

Cap. XLI.

Osee de tribu Issachar, ortus in ^a Bele-
moth; hic prænuntians dedit signum:
Veniet Dominus in terram suam, si ^b quer-
cus, quæ est in Silo, ex semetipsa in duode-
cim diuisa fuerit partes, totidemq. quercus
effecerit. Hic in terra sua sepultus, placida
quiete dormiuit.

^a *Belemoth etiam Epiphani. & Doroth.*

^b *al. Quasi quercus, quæ est in silo, cū ex semetipsa*

NN 2 Cap.

Cap. XLII.

IOel, ^a hic fuit de tribu Ruben, natus in agro Betheron, vbi etiā in pace mortuus est, atque sepultus.

Hieron. Epiph. an.

Cap. XLIII.

AMos, pastor & rusticus & ruborum mora diltringens, Propheta nō genere, sed gratiæ vocatione. Hic autem fuit ex oppido Tecue, quod distat ad Australem plagā sex millibus cōtra Beth-lehem. Ultra autem nulla est habitatio, sed sola eremi diffusa vastitas patens, vsque ad Mare rubrum, atque ^a Iudæorum fines, solis tantum pastoribus conscia, & latè vagantium pecorum. Ex hac itaque pal. orali regione fuit Amos, vnus de numero pastorum, quem Dominus ablatum inde misit ad populum Israel, præcipiens ei, vt in Samariā pergeret, & ibi, quæ ventura erant prophetaret, quem Amasias rex frequenter plagis affecit; nouissimè Ozias filius eius, vecte per tēpora transfixo, crudeli morte necauit. Post hæc semiuuius euectus in terram suam, post aliquot dies dolore nimio vulneris animam ^b cunctanter efflauit, sepultusque est cū patribus suis.

^a al. Indorum.

^b al. Cunctantem.

Cap. XLIIII.

ABdias, de terra Sichein, ortus in agro Bethacaram. Iste est ille, qui sub Ochozia rege Samarizæ, centum pavit Prophetas. Iste est, tertius ille dux, cui pepercit Elias, qui postmodū, relicto Ochoziæ regis ministerio, Eliæ factus discipulus prophetauit. Quiq. etiā morte propria obiit, sepultus cū patribus suis in Sebastia ciuitate, vbi & Eliasus Propheta, & Iohānes Baptista venerabiliter requiescunt.

Cap. XLV.

Ionas, columba, & dolens, filius Amathi, qui fuit de Geth, quæ est in Opher, ad gētium præconia mittitur, missus contemnit, contemnens fugit, fugiens dormit: propter quem periclitabatur nauis, sed magister nauis latentem reperit, cetus abiectum

A deuorauit, orantem reuomuit: reiectus predicauit subuersionem. Sed contristatus in pœnitentia vrbis, & saluti gentium inuidet: gaudet etiam sub hederæ virentis umbraculo, & dolet subito arescente. Tradunt Hebræi, hunc esse viduæ filium, quem à mortuis suscitauit Elias. Cuius sepulcrum in quodam vrbiū Geth viculo demonstratur, quod est in secundo milliario à Sephorim in itinere, quo pergitur Tiberiadem.

Cap. XLVI.

MIchæas, de tribu Ephrem in Morasthi ortus est. Hic, quoniam peccantem Achab sæpius arguebat, sub Ioram filio eius de præcipitio magno proiectus occubuit. Sepultus est in terra sua iuxta Polyandrum, quod est prope Naim.

Cap. XLVII.

NAhum, de tribu Simeon, in Helcesi trans Betharim natus, ibique mortuus, suo iacet in tumulo.

Cap. XLVIII.

HAbacuc, de tribu Simeon in agro Bethsachar ortus est, hic ante biennium regressions filiorum Israel de captiuitate, in agro Sabarith, qui est in Ceila à vita decessit.

Cap. XLIX.

Sophonias, de tribu Simeon, filius Chusi, in agro Sarabath ortus, & gloriosa maiorum suorum stirpe progenitus, prophetauit, mortuusq. est atq. sepultus in agro suo.

Cap. L.

AGgeus, natus in Babylonia, iuueniculis Ierusalem venit, ædificationem templi ex parte aspexit, ac iuxta sacerdotum monumenta gloriose sepultus requiescit.

Cap. LI.

Zacharias, ^a de regione Chaldaeorū valde senex in tertā suam reuersus est, in qua & mortuus est, ac sepultus iuxta Aggæum, quiescit in pace.

^a Hoc caput deest in alijs vide, infra cap. 57.

Cap.

Cap. LII.

Malachias post egressionem populi, in Sophia est genitus, vir iustus & aspectu decorus, quem Iudæi Malachiam, id est, angelum Domini ideo asserunt vocitatum, quia quæcumq. prædicebat, confestim, angelo de cælis veniente, cõfirmabantur. Hic autem admodum iuuenis moritur, atque in agro proprio sepelitur.

Cap. LIII.

Nathã Propheta, ex Gabaonitis, qui Dauid regem legem Dei docuit, & peccatum, quod esset in Bethsabee præuaricatus, manifestauit. Hic etiam quod nõ ædificaret Dauid Domino templum, prædixit. Hic Salomonem vngens in principem consecrauit. Obijt autem senex in terra sua: sepultusque est cum dignitate.

Cap. LIII.

Achias Silonites de ciuitate Eli sacerdotis, vbi primùm tabernaculum & arca Dei erat, Salomoni regi prædixit, quod per mulieres gentium à mandatis Dei declinaret, & diuisionẽ populi in prole non tacuit. Mortuus est ergo Achias, atque sepultus iuxta quercum in Silo.

Cap. LV.

Addo in Samaria natus est. Hic est qui ad Ieroboam immolantẽ vitulum missus, in sermone Domini venit, eumq. arguit immolantem. Hunc ad propria reuertentẽ propter inobedientiam Iero in via strangulauit, sepultumque tenet Bethel, & Prophetam illum, qui eum fefellerat.

al. Sama Samariæ.

Cap. LVI.

AZarias in terra oritur Sabatha, mortuusque est, ac sepultus in agello suo.

Cap. LVII.

Zacharias Propheta atque sacerdos, filius Ioiadæ sacerdotis, qui & Barachias cognominatus est, quem congregatus in atrio domus Domini populus, iuxta Ios regis imperium, missis in eum lapidibus extinxit;

A Hunc subleuatũ continuo sacerdotes iuxta patrem suum sepelierunt in Ierusalem.

Cap. LVIII.

Tobias filius Ananiel, ex tribu Nephthalim de ciuitate Cibei, quæ est in regione Galilææ. Hic captiuus ductus est à Salmanasar rege Assyriorum in Ninive: vir in timore Dei summus, in opere magnificus, in misericordia gloriosus, in exequiarum curis deuotus: qui dum mortuos sepeliret, & inopes pasceret, cæcitate lumine caruit, & post tenebras reseratis oculis, lumen claritatis promeruit. Iacet in Ninive ciuitate sepultus in pace.

Cap. LIX.

Tres pueri, ex stirpe regia clari, memoria gloriosi, scientia eruditi, fide pares, deuotione stabiles, incorrupti corpore, sobriamente, iudices prouinciarum, & regionum principes, paternarũ quoque memores legum, & à cibis gentilium vel immolatis nequaquam polluti, leguminibus vitam degentes & oleribus. Hi vigore virtutis contempserunt mortẽ, idolorum nõ adorauerunt ritum, regem sanissimũ fidei virtute vicerunt, restinuerunt quoque camini flammatis incendia, & inter horrendas spissa caligine flammam apertis vocibus cecinerunt. Iacet in Babylonia pariter sub vno specu positi, & cum magna veneratione sepulti.

Cap. LX.

ESdras sacerdos Dei, qui à plerisque Malachias, id est, angelus Dei vocatur. Hic sacræ scriptor extitit historię, atq. alter legislator post Moysen, namq. post captiuitatem legem incensam ex gentibus renouauit, Hebræicarumq. litterarum elementa inuenit. Hic reduxit Israel, & reedificare fecit Ierusalem. Mortuus est autem ac sepultus cum patribus suis, humatus in Ierusalem.

Cap. LXI.

Zorobabel & Nehemias, ex tribu Iudæ, sub Dario rege templum Dñi ædificant, muros Ierusalem exstruunt, atque Israel ad pristinum statum reducunt, cultum quoq. religionis, iusq. Sacerdotum & Leuitarum restitunt. Item & ipsi in Ierusalem sepulti quiescunt.

NN ; Cap.

Cap. LXII.

Esther regina filia fratris Mardochæi, de stirpe Ben-iâmin, captiua de Ierusalem in urbem Susim translata est, atque aspectu formæ & perspicua virginitatis excellentia regi Persarum connubijs copulata. Hæc, ut populum suum à periculo liberaret, mortife obtulit, amicumq. regis aduersus populum Dei nefaria persuadentem, cruci tradendum persuasit, gentemq. liberã ab excidio eruit, atq. à seruitute eripuit. Iacet sepulta in Susis vrbe Medorum, in qua etiã regnauit.

Cap. LXIII.

Ivdith vidua, filia Merari, de tribu Simeõ, magnanimis in gloria, viris præstantior. Hæc pro salute populi morti se obtulit, nec trepidauit furorem regiũ. Nam dormientẽ necauit principẽ, saluo pudore suis ciuibus triumphum victoriæ reportauit. Vixit au-

Atem annis centum & quinque, sepultaque est in spelunca viri sui Manassæ in ^a Bethulia ciuitate, quæ est in tribu Iuda inter Dothain & ^b Balmon.

^a *Aapali.*
^b *al. Babylon.*

Cap. LXIII.

Machabæi septem fratres, in fide stabiles, in spe fortes, diuinæ legis constantissimi obseruatores, inter tormenta acerbissima patientes, ab Antiocho rege pro lege Dei cum matre eorum atrociter intercepti, coronas martyrii meruerunt.

Machabæi ^a quoque, quos triumphos gesserint aduersus gentẽ Persarũ, vel de circumfinitimis alijs nationibus, & quomodo pro legis obseruantia plurimum sunt puniti, eorum plenissimẽ narrat historia.

^a *In sex exemplaribus hoc posterius tantum legitur.*

Ex nouo Testamento.

LXV	Zacharias.
LXVI	Iohannes.
LXVII	Maria.
LXVIII	Simon Petrus.
LXIX	Pãulus.
LXX	Andreas.
LXXI	Iacobus Zebedæi.
LXXII	Iohannes.
LXXIII	Philippus.
LXXIIII	Thomas.
LXXV	Bartholomæus.

LXXVI	Matthæus.
LXXVII	Iacobus Alphæi.
LXXVIII	Iudas Iacobi.
LXXIX	Matthias.
LXXX	Simon Zelotes.
LXXXI	Duodecim Apostoli.
LXXXII	Lucas Euangelista.
LXXXIII	Marcus Euangelista.
LXXXIIII	Barnabas.
LXXXV	Timotheus.
LXXXVI	Titus.

Cap. LXV.

Zacharias, & Elisabeth ante Deum iusti, steriles in iuuentute, fœcundi in senio, requiescunt in Ierusalem.

Cap. LXVI.

Iohãnes Baptista filius Zachariæ, ex tribu Leui, in Ierusalem ortus, angelo denuntiante conceptus, prænuntius Christi, præco iudicis, Propheta Altissimi, vox Verbi, amicus Sponsi, testis Domini, lucerna Luminis, terminus Prophetarum, baptismatis initium: qui prænuntiatus parentis vocem

B abstulit: genitus officium linguæ resoluït, qui necdum editus Christum prophetauit, salutauit in vtero, in columba agnouit, in deserto monstrauit. Cuius vestimentum lanugo fuit camelorum, habitatio eremus, victus mellis & locustarum cibus. Hic, dum Herodi prohiberet fraternum violare connubium, carceralibus tenebris mancipatur. Cuius caput regis filia Iudi præmium à patre postulauit: at ille defectum malè poscenti filia ebrius inter pocula dedit. Sepultus est in Sebastia oppido Palæstinae, quæ olim Samaria vocabatur: quam Herodes rex Iudææ, Antipatri filius, ob honorem Cæsaris Augusti Græco sermone Augustam vocauit.

Cap.

Cap. LXVII.

Maria (quæ interpretatur domina, siue illuminatrix) clara stirps Dauid, virga Iesse, hortus conclusus, fons signatus, mater Domini, templum Dei, sacrarium Spiritus sancti, virgo sancta, virgo foeta, virgo ante partum, virgo post partum, salutationem ab Angelo accepit, & mysterium cõceptionis agnouit: partus qualitatem inquit, & contra legem naturæ obsequij fidem nõ renuit, quam Dominus ipse in cruce positus, per sanguinem testamenti virgini commendauit discipulo, vt ipsum mater haberet vitæ comitem, quem filius nouerat integritatis esse custodem. Hæc quidam crudeli necis passione asserunt ab hac vita migrasse, pro eo quod iustus Simeon cõplectens brachijs suis Christum, prophetauerit, matri dicens: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Quod quidem incertum est, vtrum pro materiali gladio dixerit, an pro verbo Dei valido, & acutiori omni gladio ancipiti. Specialiter tamen nulla docet historia, Mariam gladij animaduersione peremptam, quia nec obitus eius vsquam legitur. Dum tamen reperitur eius sepulcrum, vt aliqui dicunt, in valle Iosaphat.

• *vid. Ambros.*

Cap. LXVIII.

Simon Petrus filius Iohannis, frater Andreæ, sortus in vicò Bethsaidæ prouinciæ Galilæe, qui est iuxta stagnum Genesareth, cuius prima vocatio nominis Bar-Iona, legis directæ generatio est. Petrus in Christo ecclesiæ firmamentum est: Cephas corporis Christi principatus & caput est. Simon Iohannis, virginitatis regeneratio in corrupta est. Qui dum iuxta Iohannem habeatur tertius, iuxta Mattheum eligitur primus: nec immerito, quia Apostolorum princeps est. Et confessor primus filij Dei, & discipulus, & pastor humani gregis, petra ecclesiæ, clauicularius regni, amator Domini, atq. negator; confitendo laudatus, præsumendo elatus, negando lapsus, lacrymando purificatus, confitendo probatus, patiendõ coronatus, cui nomẽ ex opere datur, titulus ex merito potestatis imponitur. Hic in Galatia, Ponto, Cappadocia, Bithynia, Asia, atq. Italia Euangeliũ prædicauit, atq. harum virtutum signis effulsit. Pendulo gressu feruidũ mare calcauit, præteries vmbra sua mortuos animauit, claudis

A pristinum reiterauit officium, paralyticis fluida membra in proprium reparauit statum. Inter hæc defunctam viduam suscitauit. Ananiam & Saphiram reos perfidiæ, mortis animaduersione damnauit. Simonem etiã magicis artibus cælum conscendentem ad terram elisit. Hic postquam Antiochenam ecclesiam fundauit, sub Claudio Cæsare cõtra eundem Simonem Magum Romam pergit, ibiq. prædicans Euangelium viginti quinq. annis, eiusdem vrbs tenuit Pontificatum. Sexto autem & tricesimo anno post passionem Domini, à Nerone Cæsare in vrbe Roma deorsum, vt ipse voluit, crucifixus est. Sicq. post Apostolicũ meritum, etiam martyrio coronatur. Sepultus Romæ in Vaticano, secus viam triumphalẽ, tertio lapide ab vrbe, ad orientalem plagam.

Quasi κεφαλή

Cap. LXIX.

PAulus, qui ante Saulus, Apostolus gẽtiũ, aduocatus Iudæorum, à Christo de cælo vocatus, in terram prostratus, qui oculatus cecidit, cæcatus surrexit, ex persecutore effectus est vas electionis, ex lupo ovis, inter Apostolos vocatone nouissimus, prædicatione primus. In lege Gamalielis discipulus, in Euangelio Christi seruus. Cuius patria Tharsus fuit, genus Beniamin. Hic secundo post Ascensionem Domini anno baptizatus, dignitatem meruit Apostolatus, atque plus omnibus laborans, multo latius inter cæteros verbi gratiam seminauit, atq. doctrinam Euangelicam sua prædicatione impleuit. Incipiens enim ab Ierosolymis, vsq. ad Illyricum, & Italiam Hispaniaq. processit, ac nomen Christi multarum manifestauit gentium nationibus, quibus ante nondum fuerat declaratum, cuius miracula ista esse noscuntur. Raptus sursum in tertium cælum conscendit, demersus deorsum nocte & die in profundo maris fuit, seducentem Pythonis spiritũ imperata discessione damnauit, adolescenti mortuo vitalem redintegrauit spiritum, cæcitate percussit magum, claudõ proprium reformauit incessum: diri quoq. serpẽtis nec sensit, nec horruit morsum, sed igni dedit arsurum, patrem etiam Publij à febribus orando sanauit. Hic ob amorem Christi multas passiones, grauiq. corporis sustinuit tormenta. In primis Iudaicas persecutiones, & gentium miseras, & laborẽ, famem, sitim, frigus, & nuditatem, naufragia

gia, & mille pericula, rabiem ferarum, A verbera, carcerales tenebras, & tormenta catenarum, squallores, & vincula. Inter hæc ligatur à Iudæis, traditur gentibus, lapidatur ad necem, in sporta per murum demittitur, virgis cæditur, pœnis arctatur, in carcere vincetus terræmotu facto resoluatur, ad vltimum à Nerone gladio cæditur eo die, quo & Petrus crucifixus est. Sic enim oportuerat: vt hi, qui simul confessi sunt, vno die coronarentur. Sepultus Romæ in via Ostiensi, anno post passionem Domini tricesimo sexto, tertio ab vrbe milliario, contra Occidentalem plagam.

Cap. LXX.

Andreas, qui interpretatur decorus, frater Petri, secundum Iohannem primus, iuxta Matthæum à primo secundus. Hic in sorte prædicationis Scythiam, atq. Achaiã accepit, in qua etiam ciuitate Patris cruce suspensus occubuit.

Cap. LXXI.

Iacobus filius Zebedæi, frater Iohannis, quartus in ordine, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione gentium, a scripsit, atq. Hispaniæ & occidentalium locorum gentibus Euangelium prædicauit, & in occasu mundi lucem prædicationis infudit. Hic ab Herode Tetrarcha gladio cæsus occubuit. Sepultus in ^b Marmarica.

^a Assentimur ijs, qui verbum scripsit alienū censent. Reliquis ex ijs, quæ hieronymi Catalogo à Græcis adiecta sunt, sumpta videntur.

^b al. Carmarica vel Archis Marmaricæ, vel Achimarmarica.

Cap. LXXII.

Iohannes Apostolus & Euangelista, filius Zebedæi, frater Iacobi, virgo electus à D Domino, atq. inter cæteros magis dilectus, qui etiam super pectus Magistri, recumbens, & Euangelij fluentia de ipso sacro Dominici pectoris fonte potauit, & quasi vnus de Paradisi fluminibus, verbi Dei gratiam in toto terrarum orbe diffudit. Quiq. in locū Christi, Christo iubente, successit, dum suscipiens matrem Magistri discipulus, etiã ipse pro Christo alter quodammodo derelictus est filius. Hic, dum Euangelium Christi in Asia prædicaret, à Domitiano Cæsare in

Pathmos insulam metallo relegatur, vbi etiam positus Apocalypsim scripsit. Interfecto autem à Senatu Domitiano, exilio resolutus, recessit Ephesum, ibiq. ob hæreticorum refutandas versutias, efflagitatus ab Asiæ Episcopis Euangelium nouissimus edidit. Cuius quidem inter alias virtutes, magnitudo signorum hæc fuit. Mutauit in aurum syluestres frondium virgas, littoreaq. saxa in gemmas. Item gemmarum fragmina in propriam reformauit naturam, viduam quoq. ad precem populi suscitauit, & rediuuum iuuenis corpus reuocata anima reparauit. Bibens lethiferum haustum, nõ solum euasit periculum, sed eodem prostratos poculo in vitæ reparauit statum. Hic anno sexagesimo septimo post passionem Domini Saluatoris sub Traiano principe longo iam vetustatis senio fessus, cum diem transmigrationis suæ imminere sibi sentiret, iussisse fertur effodi sibi sepulcrum, atq. inde vale dicens fratribus, facta oratione, viuens tumulum introiit, deinde tanquam in lectulo in eo requieuit. Vnde accidit, vt quidam eum viuere asserant, nec mortuum in sepulcro, sed dormientem iacere contendant, maxime pro eo quod illic terra sensim ab imo scaturiens, ad superficiem sepulcri conscendat, C & quasi flatu quiescentis, deorsum ad superiora puluis ebulliat. Quieuit autem apud Ephesum sexto Kalendas Ianuarij.

Cap. LXXIII.

Philippus à Bethsaida ciuitate, vnde & Petrus, Gallis prædicat Christum, Barbarasq. gentes, vicinaq. tenebris, & tumentis Oceano coniunctas, ad scientiæ lucē fideiq. portum deducit. Deinde in Hierapoli Phrygiæ prouinciæ vrbe crucifixus lapidatusq. obiit, rectoq. sepultus cadauere, simul cum filiabus suis ibidem requiescit.

Cap. LXXIIII.

Thomas Apostolus Christi, Didymus nominatus, & iuxta Latinam linguã Christi geminus, ac similis Saluatori, audiendo incredulus, videndo fidelis. Hic Euangelium prædicauit Parthis, & Medis, & Persis, Hircanisque, ac Bactrianis, & Indis tenentibus Orientalem plagam, & intima gentium penetrans, ibiq. prædicationem suam vsq. ad titulum suæ passionis perducens, lanceis enim

enim transfixus occubuit in Calamina ciuitate Indix, vbi & sepultus est in honore.

Cap. LXXV.

Bartholomæus Apostolus, nomen ex Syra lingua suscipiens, Lycaoniam in sorte prædicationis accepit, atq. Euangeliū iuxta Matthæum apud Indos in eorum linguam conuertit. Ad vltimum in ^a Albano maioris Armeniæ vrbe, viuens à crudelissimis gētibus Barbaris decoriatur, sicq. terræ cōditur.

^a al. Abano.

Cap. LXXVI.

Matthæus Apostolus & Euangelista, qui etiā ex tribu sua Leui sumpsit cognomen, ex publicano à Christo electus, ex peccante translatus. Hic primū quidem in Iudæa Euangelizat, postmodum in Macedonia prædicat, requiescit in montibus Parthorum.

Cap. LXXVII.

Jacobus Alphæi, Episcopus Ierosolymorum primus, cognomento Iustus, sororis matris Domini filius, vnde & frater Domini vocatus, homo lucis, & operarius veritatis, tantæq. etiam sanctitatis vt simbriam vestimenti eius certatim cuperent attingere populi. Hic, dum in Ierusalem Christum Dei filium prædicaret, de templo à Iudæis præcipitatus, lapidibus opprimitur, ibiq. iuxta tēplum humatur. Quem Iosephus tantæ sanctitatis & venerationis in Iudæa perhibet exitisse, vt propter eius interfectionem Ierosolyma credatur esse diruta.

Cap. LXXVIII.

Iudas Iacobi frater in Mesopotamia atque interioribus Ponti Euangelizans, feras & indomitas gentes quasi belluarum naturas suo dogmate mitigat, & fidei Dominicæ subiugat, sepultus est autem ^a Berytho Armeniæ vrbe.

^a Sic Dorotheus, alij Nerito.

Cap. LXXIX.

Matthias, de septuaginta discipulis vnus, & pro Iuda Iscarioth duodecim inter

A Apostolos subrogatus, electus est sorte, & solus sine cognomine. Huic datur Euāgelij prædicatio in Iudæa.

Cap. LXXX.

Simon Zelotes, qui prius dictus est Chanaæus, zelo Domini feruens, par in cognomento Petri, & similis in honore, accepit Ægypti principatum, & post Iacobum Iustum cathedram tenuit Ierosolymorū. Post annos autem centū viginti meruit sub Traiano per crucem sustinere martyrij passionem. Iacet in Bosphoro.

^a Ex adiectis Hieronymi Catalago à Græcis, quæ tamen non huic Simoni, sed Simeoni conueniunt.

Cap. LXXXI.

Hi fuerūt Christi discipuli, prædicatores fidei, & Doctores gentium, qui cū omnes vnus sint, singuli tamen corū proprijs, certisq. locis in mundo ad prædicandū fortes proprias acceperunt. Petrus namq. Romam accepit, Andreas Achaïam, Iacobus Hispaniam, Iohannes Asiam, Thomas Indiam, Matthæus Macedoniam, Philippus Galliam, Bartholomæus Lycaoniam, Simon Zelotes Ægyptum, Matthias Iudæam, Iacobus frater Domini Ierosolymā, Iudas frater Iacobi Mesopotamiam. Paulo autem cū cæteris Apostolis nulla fors propria traditur, quia in omnibus gentibus magister, & prædicator eligitur. Nam sicut Petro & reliquis, circuncisionis est Apostolatus datus: ita Paulo præputij in gentibus. Hic autem septem Ecclesijs, & tribus Euangelizat discipulis.

D

Cap. LXXXII.

Lucas Antiochenus, Euangelista, & Apostolicæ conscriptor historiae, natione Syrus, arte medicus, Græco eloquio eruditus, quem pleriq. tradunt profelytum fuisse, & Hebræas litteras ignorasse. Hic tamen fuit Pauli discipulus & indiuiduus comes peregrinationis eius. Quiq. ab ineunte pueritia castissimus fuit, & Euangelicæ prædicationis opus exercuit. Obijt septuagesimo quarto vitæ suæ anno. Sepultus in Bithynia, cuius quidem ossa regnante Constantino Constantinopolim fuerunt translata.

Cap.

Cap. LXXXIII.

Marcus Euangelista, Petri discipulus, eiusq. in baptismo filius. Cuius quidem Euangelium nonnulli à Petro Romæ dictatum ferunt. Hic, ne ad sacerdotium promoueretur, abscidisse sibi pollicem fertur. Primus autem Alexandriæ cathedram tenuit, primusq. Ecclesias Ægyptiorum fundauit, tantis doctrinæ & continentix virtutibus florens, ut omnes discipuli Christi eius imitationem sequerentur. Mortuus est octauo Neronis anno in Alexãdria, placida quiete sepultus.

Cap. LXXXIII.

Barnabas, qui & Ioseph, natione Cypriæ ciuitatis à Cyro rege Persarum cõditæ, cum Paulo in gentibus Apostolatum adeptus, deinde propter Iohãnem discipulum, qui etiam cognomento Marcus appellatur, sciunctus à Paulo, nihilominus Euangelicæ

A prædicationis iniunctum sibi opus exercuit.

Cap. LXXXV.

Timotheus Ephesiorum Episcopus de ciuitate Listrensiũ, patre Græco, id est Ethnico, matre autem Iudæa, ut refert Apostolus dicens: quia habitauit fides in auia tua Loide & matre tua Eunice, certum autem scio, quod in te quoq. Hic autem fuit discipulus Pauli, eiusq. spiritualis filius, quæ puerum propè secum idem Paulus assumpsit. Qui pudicus & virgo permansit: quiq. apud Ephesum in môte qui vocatur Phion, cum magno honore sepultus quiescit.

B

Cap. LXXXVI.

Titus Pauli discipulus, & in baptismo filius, natione Græcus, ex gentibus solus à Paulo Apostolo post Euangelium circumciscus, quem ad instruendas Cretæ Ecclesias præfatus reliquit Apostolus. Ibiq. in pace defunctus est, atq. sepultus.

D I V I I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

H I S T O R I A D E R E G I B V S

Gotthorum, Vandalorum & Sueuorum.

GOTTHORVM anti-C quissimam esse gentem certum est: quorũ originem quidam de Magog--filio Iaphet suspicantur educi à similitudine vltimæ syllabæ, & magis de Ezechiele Propheta id colligentes. Retro autem eruditio eos magis Getas quam Gog--& Magog--appellare cõsuevit. Gens fortissima etiam Iudæã terram vastatura describitur. Interpretatio autem nominis eorum in linguam nostram recti, quo significatur fortitudo: & re vera, nulla enim gens in orbe fuit, quæ Romanum Imperiũ adeo fatigauerit, ut hi. Isti ^b enim sunt quos etiam Alexander vitandos pronũtiavit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. Per

multa quippe retro secula ducibus vsi sunt, postea Regibus, quorum oportet tempora per ordinem cursim exponere, & quo nomine actuq. regnauerint, de historijs libata retexere.

^a Hieronym. in quest. Heb. Gen. 10. Et certè Gotthos omnes retro eruditi magis Getas, quam Gog, & Magog, appellare consueuerant.

^b Ex Orofio.

ANNO ante æram conditam. xii. dum pro arripiendo reipublice Imperio, Gn. Pompeius, & C. Iulius Cæsar arma ciuilia commouissent: Gotthi, ad præbendum Pompeio auxilium, in Thessaliam aduersus Cæsarem pugnatuuri venerunt. Vbi dum in Pompeij

Pompeij exercitu Æthiopes, Indi, Persæ, Medi, Græci, Armeni, Scythæ, ac reliquæ Orientis gentes euocatæ aduersus Iulium dimicassent, isti præ cæteris Cæsari fortius restiterunt. Quorum Cæsar copia & virtute turbatus, fertur fugam meditatus esse, nisi nox prælio finem dedisset. Tunc Cæsar ait: nec Pompeium scire vincere. nec Cæsarem posse vinci. Nam si Põpeius vincere nosset, hodie cum tam asperis viris Cæsarem superasset.

Æra cccxv. Anno Imperij Valeriani & Gallieni secúdo, Gotthi descésis mótibus Alpibus quibus inhabitabant, Græciã, Macedoniam, Pontum, Asiam, atq. Illyricum, vastauerunt. Ex quibus Illyricum & Macedoniam. xv. ferme annis tenuerunt. Deinde à Claudio Imperatore superatis, sedes proprias repetunt. Romani autem Claudium Augustum pro eo, quod tam fortissimam gentem à finibus reipublicæ remouisset, insigni gloria honorâtes, in foro illi aureum clypeum, in capitolio auream statuam collocauerunt.

Æra cccclxviii. anno. xvi. Imperij Cõstâtini, Gotthi Sarmatarú regionem aggressi copiosissimis super Romanos irruerunt agminibus, vehementi virtute cuncta gladio, & deprædatione vastantes. Aduersus quos idem Cõstâtinus aciem instruxit, ingentiq. certamine vix superatos ultra Danubium expulit, de diuersis gentibus virtutis gloria clarus, sed de Gotthorum victoria amplius gloriosus. Quem Romani acclamante senatu publica laude prosequuti sunt, quòd tantam gentem vicerit, quod patriam rempublicam reformauerit.

• al. cccLxxii.

Æra cdviii. Anno V. Imperij Valentis, primus Gotthorum gentis administratiõnem suscepit Athanaricus regnans annos xiiii. qui persecutione crudelissima aduersus fidem commota, voluit se exercere cõtra Gotthos, qui in gente sua Christiani habebantur, ex quibus plurimos, qui idolis immolare non acq̄uierunt, martyres fecit: reliquos autem multis persecutionibus affectos, dum pro multitudine horreret interficere, dedit licentiã, immo magis coëgit de regno suo exire, atq. in Romani soli migrare prouincias.

• al. cdvii.

Æra cdxv. anno xiiii. Imperij Valentis,

A Gotthi in Istrium aduersus semetipfos in Athanarico & Fridigerno diuisi sunt, alternis sese cædibus depopulantes. Sed Athanaricus Fridigernum Valentis Imperatoris suffragio superat. Huius rei gratia legatos cum muneribus ad eundem Imperatorem mittit, & doctores propter suscipiendam Christianæ fidei regulam poscit. Valens autem à veritate Catholicæ fidei deuius, & Arianæ hæresis peruersitate detentus, missis hereticis sacerdotibus, Gotthos persuasione nefanda sui erroris dogmati adgregauit, & in tam præclaram gentem virus pestiferum semine pernicioso transfudit, sicq. errorem, quem recens credulitas ebibit, tenuit diuq. seruauit. Tunc Gulfilas eorum Gotthorum Episcopus Gotthicas litteras condidit, & scripturas noui ac veteris Testamenti in eandem linguam conuertit. Gotthi autem, statim vt litteras & legem habere cœperunt, instruxerunt sibi dogmatis sui Ecclesias, talia iuxta eundem Arium de ipsa diuinitate documentatenentes: vt crederent: filium Patri maiestate esse minorem, & æternitate posteriorem. Spiritum autem sanctum nec Deum esse, neq. substãtiam Patris existere, sed per Filium creatum esse, vtriusq. ministerio deditum, & amborum obsequio subditum. Aliam quoq. Patris sicut personã, sic & naturam asserentes: Aliam Filij, aliam deniq. Spiritus sancti, vt iam non (secundum sanctæ scripturæ traditionem) vnus Deus & Dominus coleretur: sed iuxta idolatriæ superstitionem tres dij venerarentur. Cuius blasphemix malum per decessum temporum, Regumq. successum annis ccxiii. tenuerunt. Qui tandem reminiscetes salutis suæ, renuntiauerunt inolitæ perfidiæ, & per Christi gratiam ad vnitatem fidei Catholicæ peruenerunt.

D Æra cdxvi. anno xlv. Imperij Valentis, Gotthi, qui primum Christianos à terra sua expulerant, rursus ipsi ab Æ Vgnis cum rege suo Athanarico expulsi sunt, transitoq. Danubio, cum vim ferre non possent Valentis Imperatoris, se se non depositis armis tradunt, & Thraciam ad inhabitandum accipiunt. Sed vbi viderunt se opprimi à Romanis contra consuetudinem propriæ libertatis ad rebellandum coacti sunt. Thraciam ferro incendijsq. depopulantur, deiectoq. Romanorum exercitu ipsum Valentem iaculo vulneratum, in quadam villa fugientem succenderunt, vt meritò ipse ab

cis

eis viuus:temporali cremaretur incendio, A
 quitā pulchras animas ignibus æternis tra-
 diderat. Inuenerunt autē eo prælio Gotthi
 confessores priores Gothos, quos dudum
 propter fidem à terra sua expulerant, & vo-
 luerunt eos sibi ad prædæ societatem con-
 iungere. Qui, cum non acquieuisent, ali-
 quanti interfecti sunt. Alij^b montuosa loca
 tenentes & refugia sibi qualiacumq. con-
 struentes, non solum perseverauerūt Chri-
 stiani catholici, sed etiam in concordia Ro-
 manorum, à quibus dudum excepti fuerāt,
 permanserunt.

^a *al. Hunnis.*

^b *Vide Eutropium.*

Æra CDXIX. anno Imperij Theodosij His-
 pani III. Athanasius cum Theodosio ius
 amicitiamq. disponens, mox, Constantino-
 polim pergit, ibiq. quinto decimo die post-
 quā fuerat à Theodosio honorabiliter susce-
 ptus, interijt. Gotthi autem, proprio Rege
 defuncto, aspicientes benignitatem Theo-
 dosij Imperatoris, inito fœdere, Romano se
 imperio tradiderunt, & fuerunt cum Ro-
 manis XXVIII. annis.

Æra CDXX. anno Imperij Theodosij IV.
 Gotthi p atrocium Romani fœderis recu-
 santes, Alaricum Regem sibi constituunt,
 indignum iudicantes Romanæ esse subdi-
 tos potestati, eosq. sequi, quorum iam pri-
 dem leges imperiumq. respuerant, & de
 quorum se societate prælio triumphantes
 auerterant.

Æra CDXXXVII. anno Imperij Honorij,
 & Arcadij quarto, Gotthi in Alarico, & Ra-
 dagaiso diuisi, dum semetipfos in duabus
 regni partibus varijs cædibus lacerarent, ob
 excidium Romanorum concordēs effecti,
 consilium in commune constituunt, pariq.
 intentione ad prædandas quascunq. regio-
 nes Italiæ ab inuicem diuiduntur.

Æra CDXLIII. anno Honorij & Arcadij x. D
 Rex Gotthorū Radagaisus genere Scytha,
 cultui idolatriæ deditus, barbaricæ imma-
 nitatis feritate sæuissimus, cum ducētis ar-
 matorum millibus Italiæ partes vehemēti
 vastatione aggreditur, spōdens in cōtem-
 ptum Christi Romanorum sanguinem Dijs
 suis libare, si vinceret. Cuius exercitus ab
 Stilicone duce Romano in mōtuosis Thus-
 ciæ locis circūclusus, fame est potius, quàm
 ferro consumptus. Ipse postremum rex cap-
 rus & interfectus est.

Æra^a CDXLVII. An. Imperij & Arcadij xv
 extincto Radagaiso Alaricus consors regni
 nomine quidē Christianus, sed professione
 hæreticus, doleptis tantam multitudinem
 Gotthorum à Romanis extinctam, in vin-
 dictam sanguinis suorum, aduersus Roman
 prælium gessit, obsessamque impetu, igne,
 gladijs irrumpit: sicq. vrbs cunctarum gen-
 tium victrix, Gothicis triumphis victa suc-
 cubuit, eisq. capta subiugataq. seruiuit. Tā
 autem Gotthi clementes ibi extiterunt, vt
 votum antea darent, quod si ingrederentur
 urbem, quicumque Romanorum in locis
 Christi inueniretur, in vastationem vrbs
 non mitteretur. Post hoc igitur votum, ag-
 gressi urbem omnibus & mors, & captiui-
 tas indulta est, qui ad Sanctorum limina
 confugerunt. Sed & qui extra loca Marty-
 rum erant, & nomen Christi & Sanctorum
 nominauerunt, & ipsis simili misericordia
 pepercerunt. In reliquis autem, etsi præda
 hostium patuit, ferendi tamen immanitas
 refrenata est. Incurstantibus autem in illa
 vastitate per urbem Gotthis, dum quidam
 potens virginem consecratam ætate prou-
 ctam reperisset, eamq. honestè admoneret:

vt, si quid apud se auri argentiq. esset, pro-
 ferret: illa fidei consciētia quod habuit pro-
 tulit: cumq. ille vasorū formam & pulchri-
 tudinem, ex illa antiqua Romanorum opu-
 lentia miraretur, virgo ait: Hęc vasa mihi de
 sacrario Petri Apostoli deposita sunt: præ-
 sume, si audes. Ego sacram hostiam dare nō
 audeo. Gotthus ille ad nomen Apostoli
 magno pauore perterritus, Regi hoc per-
 nuntium refert, qui confestim Rex repor-
 tari omnia ad sacrarium sancti Petri, per vir-
 ginem illam summa cum reuerentia iussit,
 dicens: Cum Romanis gessi bellum, non
 cum Apostolis Dei. Redit igitur virgo reu-
 rentissimis officijs honorata, redeunt &
 cum illa omnes, qui ei se sociauerant, super
 capita sua vasa illa aurea & argentea cum
 hymnis & canticis reportantes. Exercitus
 vndiq. iussu Regis ob defensionem arma-
 torum custodijs concurrunt. Vndiq. ad vo-
 ces canentium de latibulis agmina Chri-
 stianorum. Concurrunt etiam & pagani,
 atq. admisti inter eos, dum seruos Christi
 se esse fingunt, etiam & ipsi calamitatis ex-
 cidium euaserunt. Hac tempestate Gotthi
^b Placidiam Theodosij Principis Imperato-
 ris filiam, Arcadij & Honorij Imperatorum
 sororem, cum ingenti auri argentiq. the-
 sauro

sauro Romæ capiunt, Adeptisq. multis opibus Romanorum, tertia die, incensa euerlaq. in partibus vrbe, discedunt, inde conscensis nauibus, cum ad Siciliam exiguo ab Italia freto diuisam transire disponent, infesto mari periclitati, multum exercitum perdidērunt. Quibus tanta fuit gloria de Romæ vrbe obtentu, vt in eius comparatione nihil se mali passos tempestate illa arbitrentur, damna naufragij euentu victoriæ compensantes. Mors Alarici confestim sequuta, vigesimo octauo regni anno defunctus est in Italia.

^a Vide Procopium, Iornandem, Marcellinū, Paulum Diac-
num.

^b Al. Placidam.

Æra CDXLIX. anno imperij Arcadij, & Honorij xvii. & sexto Theodosij Minoris, Alarico post captam vrbe, defuncto, Athaulfus à Gotthis Italiæ regno præficitur annis vi. Iste quinto regni anno de Italia recedens, Gallias adiit, Placidiam Theodosij Imperatoris filiam, quam Romæ Gotthi ceperant, coniugem sibi assumpsit. In qua prophetia Danielis à quibusdam creditur fuisse completa, quibus ait: filiam Regis Austri coniungendam Regi Aquilonis, nulla tamen de germine eius sobole subsistente. Sicur & idem in sequentibus Propheta subiungit dicēs: nec stabit semen eius. Nullus enim de vtero illius exitit genitus, qui patris in regno succederet. Athaulfus autē dum, relictis Gallijs, Hispanias peteret, à quodam suorum apud Barcinonam inter familiares fabulas iugulatur.

Æra CDLIV. ann. imperij Honorij, & Arcadij xxii. post obitū Athaulfi, à Gotthis Sigericus Princeps electus est, qui dū ad pacem cum Romanis esset promptissimus, mox à suis est interfectus.

Æra & anno, quo supra. VValia Sigerico succedens, tribus annis regnum tenuit, belli causa Princeps à Gotthis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus, mox enim cum regnare cepit, fœdus cū Imperatore Honorio pepigit, Placidiam sororem eius, quæ à Gotthis Romæ capta fuerat, ei honorificè reddidit, promittens Imperatori propter Rempublicam omne certamē implendum. Itaque ad Hispanias per Constantium Patritium euocatus, Romani nominis causa cædes magnas barbaris intulit. VVandalos, Selinguos in Bæthica omnes

bello extinxit. Alanos, qui VVandalis & Sueuis potentabantur, adeò cecidit: vt extincto Atace Rege ipsorum, pauci qui super fuerat, oblito regni nomine, Gunderici Regis VVandalorum, qui in Gallecia resederat, se regimini subiugarent. Confesto igitur VValia bello Hispaniæ, dum instructa nauali acie, in Africam transire disponderet, in freto Gaditani maris vi grauissimæ tempestatis effractus, memor etiam illius sub Alarico naufragij, omissio navigationis periculo, relictis Hispanijs, Gallias repetit. Dataq. ei ab Imperatore ob meritū victoriæ se cūda Aquitania, cū quibusdam ciuitatibus confiniū prouinciarum vsq. ad Oceanum.

Æra CDLVII. anno imperij nono Theodosij Minoris, Rege VValia defuncto, Theoderedus successit in regno annis xxxiii. Qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romæ fœdus recusat, pleraq. municipia Romanorum vicina sedibus suis occupat, ^a Arclas nobilissimum Galliæ oppidum multa vi obsessum oppugnat. A cuius obsidione, imminente virtute Aetij Romæ militiæ Ducis, non impunitus abscedit. Remoto igitur Valentiniani Imperatoris iussu à potestate militari Aëtio, dum Theoderedus Narbonensi vrbi diutina obsidione, ac fame esset infestus, rursus à Litorio Romæ militiæ Duce, Vgnis auxiliātibus, effugatur. Litorius autem dum primū res prosperas aduersus Gotthos gessisset, denuo dæmonum signis aru'picumque responsis deceptus bellum cum Gotthis imprudenter iniit, amissoq. Romano exercitu, miserabiliter superatus interiit. Fecitq. intelligi, quantum illa, quæ cum eodem perijt multitudo, prodesse potuerit; si fide potius quàm, fallacibus dæmoniorum ostentis vt maluisset. Extincto igitur Litorio, pace deinde Theoderedus cum Romanis inita, denuo aduersus Vgnos Galliarum prouincias sæua populatione vastātes, atque vrbes plurimas euercentes in campis Catalaunicis, auxiliante Aëtio Duce Romano, aperto Marte conflictit, ibique præliādo victor occubuit. Gotthi autem, dimicante Thurismundo Theoderidi Regis filio, adeò fortiter cōgressi sunt: vt inter primum prælium, & postremū trecenta ferè millia hominum in eo certamine prostrarentur. Multa eodem tempore cæli & terræ signa præcesserunt, quorum prodigijs tam crudele bellum significaretur. Nam, assiduis terræ motibus factis, à

OO

parte

parte orientis luna fuscata est, à solis occasu A stella cometes apparuit, atq. ingenti magnitudine aliquādiu fulsit. Ab Aquilonis plaga cælum rubens, sicut ignis aut sanguis, effectus est, permixtis per igneū ruborē lineis clarioribus in speciē hastarū rutilantiū deformatis. Nec mirū, vt tam ingēti cælorum strage, diuinitus tam multa signorū demonstraretur ostēsis. Vgni aut vsq. ad internicionem penē cæsi cum Rege suo Athila, relictis Gallijs, Italiam perfugiunt, aliquantis ciuitatibus irruptis. Qui & ibi partim fame, partim cælestibus plagis percussi interierunt. Misso insuper à Martiano Imperatore exercitu, forti plaga cæduntur, affectiq. nimium ac diminuti, sedes proprias repetūt, ad quas Rex eorū Athila, mox vt remeauit, occubuit. Post eius obitū Vgnorū gēs proprio se insuper excidio deuastauit. Statimq. inter filios eius de obtinendo regno magna sunt exorta certamina. Atq. ita Vgni, qui tot claudibus antea diminuti fuerāt, rursus mutuis se se gladijs cōciderunt. In quibus illud mirū est: vt, dum omne præliū detrimentū habeat populorū isti vice versa cadendo, proficiāt. Sed proinde est, quia in disciplinā fidelium positi sunt, sicut populus est gētis Persarū. Virga enim furoris Dei sunt, & quoties indignatio eius aduersus fideles procedit, per eos flagellantur, vt eorū afflictionibus emendati, à seculi cupiditate, & peccato semetipsos coërceant, & cælestis regni hæreditatē possideāt. Ad eò aut hæc gens horrida est: vt cum famē in bello fuerit passa, venam tangat equi, & sic excludat hausto sanguine famem.

Æra cdx. ann. primo imperij Martiani, Turismundus filius Theuderedis, prouehitur ad regnū anno vno. Qui, dum in ipsis regni sui exordijs feralis ac noxius hostilia inspiraret, & multa ageret insolentiū, à Theuderico, & Frigidarico fratribus est occisus.

Æra cdx. i. ann. i. i. imperij Martiani Theudericus, post fraternā necē, in regnū, succedens imperauit annis xi. i. qui pro eo quòd Imperatori Auito sumendi imperialis fastigij cū Gallis auxiliū præbuisset, ab Aquitania in Hispaniā, cum ingenti multitudine exercitus, & cum licētia eiusdē Auiti Imperatoris ingreditur anno regni quinto. Cui cū magna copia Rex Sueuorū Reccharius occurrens duodecimo ab Asturicēsis vrbs milliatio apud fluuiū, qui Vrbicus appellatur, inito mox certamine, superatus est, cæ-

sis Sueuorum agminibus, aliquantis captis, plurimisq. fugatis. Ipse postremo Rex telo saucius fugit, præsidioq. suorum carens ad locum Portucale capitur, Regiq. Theuderico viuus offertur. Quo perēpto, multis, qui de priore certamine superfuerant se se tradētibus, aliquantis nihilominus trucidatis, regnū penē destructū est, finitumq. Sueuorū regnū. Reliqui aut Sueui, qui remāserant in extrema parte Galleciæ, Masila filium nomine Masdrā sibi Regē constituunt, regnū reparatur Sueuorum. Occiso Recchario, Theudericus de Gallecia ad Lusitaniam victor succedens, dum Emeritensem urbē deprædari moliretur, Sanctæ Martyris Eulalię ostentis perterritus, cū omni protinus exercitu discedit, & Gallias repetit. Mox deinde partē vnā exercitus duce Ceurila ad Beticā prouinciā mittit: partē aliā sub Singericō, & Nepotiano ducibus ad Galleciā dirigit, qui Sueuos apud Lucū sæua deprædatione vastauerūt. In Gallijs aut Agrippinus Comes & ciuis, Ægidio Comiti Romano æmulus, vt Gotthorum mereretur auxilia, Narbonā tradidit Theuderico. Post aliquot legati à Remismundo Masdræ filio Rege Sueuorū missi, ad Theudericū venerūt, pacē amicitiamq. poscētes. Similiter Theudericus ad Remismundū remittit cū armorū adiectione, vel munerū, directā etiā cōiuge, quā haberet. Sallanē quoq. legatum denuo Theudericus mittit ad Remismundum. Qui reuersus ad Gallias Theudericum ab Eurico fratre suo reperit interfectum.

Æra di. v. ann. imperij Leonis i. x. Euricus pari scelere, quo frater succedit in regnū an. xvi. i. In quo honore prouectus & crimine, statim legatos ad Leonē Imperatorē dirigit. Nec mora partes Lusitaniæ magno impetu deprædatur. Exercitū inde alium mittit, qui captā inde Pāpilonā, & Cæsaraugustā, misso exercitu, capit, superiorē quoq. Hispaniā in potestatē submittit. Tarraconensis etiā prouinciæ nobilitatē, quæ ei repugnauerat, exercitus irruptione euertit. In Gallias autem reuersus Atelatū urbē, & Masiliam bellādo obtinuit, suoq. regno vtrāsq. adiecit. Iste quodam die, congregatis in colloquio Gotthis, tela, quæ omnes habebant in manibus, à parte ferri vel acie alia viridi, alia roseo, alia croceo, alio nigro colore naturalem ferri speciem vidit aliquandiu habuisse mutatā. Sub hoc Rege Gotthi legum statuta in scriptis habere cœperunt. Nam antea

antea tantum moribus, & consuetudine tenebantur. Obijt Arelati Euricus Rex morte propria defunctus.

Æra ^a DXXI. ann. x. imperij Zenonis, Eurico mortuo, Alaricus filius eius, apud Tolosanā urbē Princeps Gotthorum constituitur, regnās ann. XXI I. aduersus ^b quem Fluduius Francorū Princeps Galliæ regnū affectans, Burgundionibus sibi auxiliantibus, bellum mouet, fuisq. Gotthorum copijs, ipsum postremò Regē apud Pictauiū superatum interficit. Theudericus autē Italiæ Rex, dum interitum generi comperisset, confestim ab Italia proficiscitur, Francos proterit, partem regni, quam manus hostium occupauerat, ^B recepit, Gotthorum iuri restituit.

^a al. DXXI.

^b al. Fluduidus Clodouem ait Aimonus.

Æra DXXIV. an. XVII. imperij Anastasij Gisleic^o, superioris regis filius ex concubina creatus, Narbonę princeps efficitur regnans annos quattuor, sicut genere vilissimus, ita infelicitate & ignauiā summus. Deniq. dum eadē ciuitas à Gundebado Burgundionū Rege direpta fuisset, iste cum multo sui dedecore, & cum magna suorum clade apud Barcinonā se cōtulit, ibiq. moratus, quousq. etiā regni fascibus à Theudericō fugę ignominia priuaretur. Inde profectus ad Africā, Vandalorū suffragiū poscit, quo in regnū posset restitui. Qui, dū nō impetrasset auxilium, mox de Africa rediens ob metū Theudericī Aquitaniā petijt, ibiq. anno vno delitescēs, in Hispaniā reuertitur, atq. à Theudericī Regis duce duodecimo à Barcinona, vrbe milliario, cōmissō prœlio, superatus in fugā vertitur, captusq. trans fluiuium Druētium Galliarum interiit, sicq. prius honorem, postea vitam amisit.

^a al. Gundebaldo.

Æra DXXIX. anno XXI. imperij Anastasij Theudericus Iunior, cum iam dudū Cōsul, & Rex à Zenone Imperatore Romę creatus fuisset, peremptoq. Odouacro Rege Ostrogothorū, atq. deuictō fratre eius Honulfo, & trans confinia Danubij effugato, XIX. annis in Italia regnasset, rursus extinctō Gisleico Rege Gotthorū, Hispaniæ regnū xv. annis obtinuit, quod superstiti Amalarico nepoti suo reliquit. Inde Italiā repetens aliquandiu omni cū prosperitate regnauit, per quē etiā vrbi Romę dignitas nō parua est restituta. Muros nāq. ei^o iste redintegrauit, cui^o

rei gratia à Senatu inauratā statuā meruit.

Æra DLXI. v. ann. imperij Iustiniani I. regrefso in Italiā Theudericō, & ibidē defuncto, Amalaric^o nepos eius v. annis regnauit. Qui, cū à Childeberto Frācorū Rege apud Narbonā prœlio superatus fuisset, ad Barcinonā trepidus fugit, effectusq. omnium contemptibilis ab exercitu iugulatus Narbonæ in foro interiit.

Æra DLXIX. anno imperij Iustiniani VI. post Amalaricū Theudis in Hispania creat^o, in regnū annis XVI I. mēlibus v. qui dū esset hæreticus, pacē tñ concessit Ecclesiæ. Adeò vt licentiā Catholicis Episcopis daret, in vnū apud Toleranā urbē cōuenire, & quæcumq. ad Ecclesiæ disciplinā necessaria extiterūt, liberè licēterq. disponere. Eo regnate, dū Frācorū Reges, cū infinitis copijs in Hispaniā cōuenissent, & Tarraconēsem prouinciā bello depopularent: Gotthi, duce Theudisclo obicibus Hispaniæ interclusis, Francorū exercitū multa cū admiratione victoriæ prostrauerunt. Dux idem, prece atq. ingenti pecunia sibi oblata, viā fugę hostibus residuis vnus diei noctisq. spatio præbuit. Cætera infelicū turba, cui transitus collati tēporis nō occurrit, Gotthorū perēpta gladio cōcidit. Post tam felicitis successum victorię, trans fretū in consultē Gotthi se gesserunt: Deniq. dū aduersus milites, qui ^a Septē oppidū, pulsīs Gotthis, inuaserant, Oceani freta transissent, idemq. castrū magna vi certaminis expugnarēt: adueniēte die Dominico, deposuerūt arma, ne diē sacrū prœlio funestarent. Hac igitur occasione reperta, milites repentino incurfū aggressi, exercitum mari vndiq. terraq. conclusum, ignauum atq. inermem adeò prostrauerunt, vt ne vnus quidē superesset, qui tantę cladis excidiū præteriret. Nec mora præuenit mors debita Principē. Vulneratur enim à quodam in palatio, qui iam dudū dementis speciem, vt Regem deciperet, simulauerat. Finxit enim arte infaniā, perfoditq. Principem, quo vulnerē ille prostratus occubuit, & vi gladij indignantē animā exhalauit. Fertur autē inter effusionem sanguinis coniurasse, ne quis interficeret percussōrem dicens, se congruam meriti recepisse vicissitudinē, quod & ipse priuatus ducē suum sollicitatus occiderat.

^a al. Septim.

Æra DLXXXVI. ann. imperij Iustiniani XXI. I. interēpto Theudi Theudisc^o superioris Principis dux Gotthis præficiē, regnās ann. I. mē-

ses. III. qui dum plurimorū potentū conubia prostitutione publica macularet, & ob hæc instrueret animū ad necē multorū, præuētus cōiuratorū manu Hispali inter epulas iugulatur, cōfossusq. gladio extinguitur.

^a Æra ^b DXXCVII. Imp. Iustiniiani XXI. extincto Theudisclo, Agila Rex constituitur regnās ann. v. iste aduersus Cordubēsem urbē præliū mouēs, dū in contemptū Catholicæ religionis, beatissimi Martyris Acisceli iniuriā inferret, hostiumq. ac iumentorum cruore sacrū sepulcri eius locū, vt profanator, pollueret, inito aduersus Cordubenses ciues certamine, pœnas dignas Sæctis inferētibus meruit. Nam belli præsentis ultione percussus, & filium ibi cum copia exercitus interfectū amisit, & thesaurū omnē cū insignibus opibus perdidit. Ipse victus ac miserabili metu fugatus Emeritā se recepit. Aduersus quē interiecto aliquanti tēporis spatio, Athanagildus tyrannidē regnandi cupiditate arripiens, dū exercitū eius cōtra se Hispali missum virtute militari prostrasset: videntes Gotthi proprio se euerti excidio, & magis metuentes, ne Hispaniam milites Romani auxiliij occasione inuaderent: Agilanē Emeritæ interficiunt, & Athanagildus se se regimini tradiderunt.

^a DLXXXVII.

^b XXIV.

Æra DXCII. ann. Imp. Iustiniiani XXI. occiso Agilane, Athanagildus regnū, quod inuaserat tenuit ann. xiv. Hic cum iā dudum sumpta tyrannide, Agilanē regno priuare conaretur, militū sibi auxilia ab Imperatore Iustiniiano poposcerat, quos postea submouere à finibus regni molitus non potuit. Aduersus quos huc vsq. confictū est. Frequentibus antea prælijs cæsi, nunc vero multis casibus fracti atq. finiti. Decessit autē Athanagildus Toleti propria morte vacante regno mensibus v.

Æra DCV. ann. I. Imperij Iustini minoris post Athanagildum Liua Narbone Gothis præficitur, regnans ann. III. qui secūdo anno, postquā adeptus est principatū, Leuigildum fratrem nō solum successorē, sed & participē regni sibi cōstituit, Hispaniæq. administrationi præfecit, ipse Galliarum regno cōtētus. Sicq. regnū duos cepit, dū nulla potestas patiēs cōsortis sit. Huic autē vnus tantū annus in ordine tēporū reputatur Liuarum Regis, reliqui Leuigildo fratri annumerantur.

A Æra DCVI. ann. III. Imp. Iustini minoris Leuigildus adeptus Hispaniæ & Galliarum principatū, ampliare regnū bello & augere opes statuit. Studio quippe eius, exercitus concordante fauore, victoriarū multa præclare sortitus est. Catabros namq. iste obtinuit, Aregiā iste cepit, Sabaria ab eo omnis deuicta est, cesserūt etiā armis illius plurimę rebelles Hispaniæ vrbes. Fudit quoq. diuerso prælio milites, & quædā castra ab eis occupata dimicādo recepit. Herminigildū deinde filiū imperijs suis tyrannizantē, obsessum exuperavit. Postremū bellū Sueuis intulit, regnumq. eorū in iuragēntis suæ miraceleritate trāsmisit. Hispania magna ex parte potita. Nā antea gens Gotthorū angustiis finibus arctabatur, sed obfuscauit in eo error impietatis gloriā tantæ virtutis.

B Deniq. Arianæ perfidiæ furore repletus, in Catholicos persecutione cōmota, plurimos Episcoporū exilio relegauit. Ecclesiarū redditus, & priuilegia abstulit, multos quoq. terroribus in Arianā pestilentiam impulit, plerosq. sine persecutione illectos auro rebusq. decepit. Ausus quoq. inter cætera hæresis suæ cōragia, etiā rebaptizare Catholicos, & non solum ex plebe, sed etiā ex sacerdotalis ordinis dignitate, sicut Vincentiū Cæsar Augustanū de Episcopo apostatā factū, & tanquam à cælo in infernum proiectū. Exiit autem & quibusdā suorū perniciosus: nam quoscumq. nobilissimos, ac potētissimos vidit, aut capite truncauit, aut, opibus ablati, proscripsit, & proscriptos in exiliū misit. Fiscū quoq. primus iste locupletauit, primusque ærariū de rapinis ciuiū, hostiumq. manubijs auxit. Primusq. etiā inter suos regali veste opertus in folio resedit. Nā ante eū & habitus & cōfessus cōmunis, vt populo ita & regibus erat. Cōdidit etiā ciuitatē in Celtiberia, quam ex nomine filij Reccopolim nominauit. In legibus quoq. ea, quæ ab Eurico incōditē cōstituta videbātur, correxit, plurimas leges prætermittas adijciēs, plerasq. superfluas auferēs. Regnavit autē ann. XVI. defunctus propria morte Toleti.

C Æra DCXXIV. an. III. Imp. Mauritij, Leuigildo defuncto, filius eius Reccaredus regno est coronatus, cultu præditus religionis, & paternis moribus longè dissimilis. Mamq. ille irreligiosus, & bello præptissimus. Hic fide pius, & pace præclarus, ille armorū artibus gentis imperium dilatans, hic gloriosus eandem gentem fidei trophæo sublimans.

mās. In ipsis enim regni sui exordijs Catholicā fidem adeptus, totius Gotthicæ gentis populos, inoliti erroris labe deserta, ad cultum rectę fidei reuocat. Synodum deinde Episcoporum ad condemnationē Arianz hæresis, de diuersis, Hispaniæ & Galliæ prouincijs congregat. Cui concilio idem religiosissimus Princeps interfuit, gestaq. eius præsentia sua, & subscriptione firmavit, abdicans cum omnibus suis perfidiam, quam huc vsq. Gotthorum populus, Ario docete didicerat, & prædicans trium personarum vnitatem in Deum, Filium à Patre consubstantialiter genitum esse, Spiritum sanctum inseparabiliter à Patre Filioq. procedere, & esse amborum vnū spiritum, vnde & vnum sunt. Egit etiā gloriose bellum aduersus infestas gentes fidei suscepto auxilio. Francis enim sexaginta ferme milliū armatorū copijs Gallias irruentibus, misso Claudio duce aduersus eos gloriose triumphauit euentu. Nulla vnquā in Hispanijs Gotthorū victoria, vel maior in bello vel similis extitit. Prostrati sunt enim & capti multa millia hostiū, residua vero exercitus pars præter spem in fugā versa, Gotthis post tergū insequētibus, vsq. in regni sui finibus cæsa est. Sæpè etiā & lacertos cōtra Romanorū insolentias, & irruptiones Vasconū mouit. Vnde non magis bella tractasse, quàm potius gētem quasi in palestræ lude pro vsu certaminis videretur exercuisse. Prouincias autē, quas pater bello cōquisiuit, iste pace cōseruauit, equitate disposuit, moderamine rexit. Fuit autē placidus, mitis egregiæ bonitatis, tantamq. in vultu gratiā habuit, & tantam in animo benignitatem gessit, vt omniū mentibus influens, etiā malos ad affectū amoris sui attraheret. Adeo liberalis, vt opes priuatorū & Ecclesiarum prædia, quæ paterna labe fisco associauerat, iuri proprio restauraret. Adeo clemens, vt populi tributa sæpè indulgentiæ largitione laxaret. Multos etiā ditauit rebus, plurimos sublimauit honoribus. Opes suas in miseris, thesauros suos in egenis recōdēs, sciens adhæc illi fuisse collatū regnum, vt eo salubriter frueret, bonis initijs bonū finē adeptus. Fidē enim rectæ gloriæ, quam initio regni percepit, nouissimè publica confessione pœnitentiæ cumulauit. Toleti sine pacifico transijt, qui regnauit an. xv.

Æra dcccxxxix. an. Imperij Mauritij xix. post Reccaredū Regē regnat Liuba filius ei⁹ an. ii. ignobili quidē matre progenitus, sed

A virtutis indole insignitus. Quem in primo flore adolescētię VVictericus, sumpta tyrannide, innocuū regno deiecit, præcisq. dextra occidit, anno ætatis xx. regni vero. ii.

Æra dclxi. an. Imp. Mauritij xxi. extincto Liubane VVictericus, regnū quod viuēte illo inuaserat, vindicat ann. vi. i. vir quidē strenuus in armorū arte, sed tamē expers victoriæ. Namq. aduersus militē Romanum præliū sæpè molitus, nihil satis gloriose gessi tpræter quod milites quosdā Sagōtia per duces obtinuit. Hic in vita plurima illicita fecit, in morte autem, quia gladio operatus fuerat, gladio perijt. Mors quippe innocētis inulta in illo nō fuit: inter epulas enim prædij cōiuratione quorūdā est interfectus, corpuseius viliter est exportatum atq. sepultū.

Æra dclxiix. an. Imp. Focatis sexto Gundemarus post VVictericū regnat an. ii. Hic Vascones vna expeditione vastauit, aliam militem Romanum obsedit morte propria Toleti decessit.

Æra dcl. an. Imperij Heraclij ii. Sisebutus Christianissimus post Gūdemarū, ad regale fastigiū euocat. regnat ann. iix. mē. vi. qui initio regni Iudeos ad fidē Christianā permouēs æmulationē quidē habuit sed nō secūdū sciētiam, potestate enim cōpulit quos prouocare fidei ratione oportuit. Sed, sicut est scriptū, siue per occasionē, siue per veritatē, donec Christus aunūtiatur. Fuit autē eloquio nitidus, sentētia doctus, sciētia litterarū magna ex parte imbutus. In iudicijs iustitia & pietate strenuus ac præstantissimus, mente benignus, splendore regni præcipuus, in bellicis quoq. documētis, ac victorijs clarus. Astures enim rebellātes, misso exercitu in ditionem suā reduxit. Ruccones montibus arduis vndiq. cōseptos perduces euicit. De Romanis quoq. præsens bis feliciter triūphauit, & quosdā eorū vrbes expugnādo sibi subiecit, residuas inter fretū omnes exinaniiuit, quas gens Gotthorū post in ditionē suā facile redegit. Adeo post victoriā clemēs, vt multos ab exercitu suo, hostili præda in seruitutum redactos, pretio dato absolueret, eiusq. thesaurus redemptio existeret captiuorum. Hunc alij proprio morbo, alij immoderato medicamenti haustu, alij veneno asserūt interfectum. Cuius exitus non modo religiosus, sed etiā optimis laicis extitit iuctuosus. Relicto Reccaredo filio paruulo, qui post patris obitum princeps paucorum dierum, morte interueniente, habetur.

Oo 3 Æra

Æra DCCLX. an. Imperij Heraclij x. gloriosissimus Suintila gratia diuina regni suscepit sceptrum. Iste sub rege Sisebuto ducis nactus officium Romana castra perdomauit, Ruceones superauit. Postquã vero apicẽ fastigij regalis cõscẽdit, vrbes residuas, quas in Hispanis Romana manus agebat, prælio cõserto obtinuit, auctamq. triumphij gloriam præ cæteris regibus felicitate mirabili reportauit. Totius Hispaniæ infra Oceani fretum monarchia regni primus idem potitus, quod nulli retro Principum est collatum. Auxit eo prælio virtutis eius titulum duorum Patritiorum obtētus, quorum alterum prudẽtia suam fecit, alterum virtute prælij sibi subiecit. Habuit quoque & initio regni expeditionem contra incursum Vasconum Tarraconensem prouinciam infestantium, vbi ad eò montiuagi populi terrore aduentus eius perculsi sunt, vt confestim, quasi debita iura noscentes, remisissis telis & expeditis ad præcẽ manibus supplices ei colla submitterent, obsides darent, ^a Ologitum in ciuitatem Gotthorũ, stipendijs suis & laboribus conderent, pollicentes eius regno ditione parere, & quidquid imperaretur, efficere. ^b Præter has militaris gloriæ laudes plurimę in eo regiæ maiestatis virtutes, fides, prudentia, Industria, in iudicijs examinatio, strenua in regendo regno cura, præcipua circa omnes munificencia largus, erga indigentes, & inopes misericordia satis præputus. Ita vt non solum Princeps populorum, sed etiã pater pauperum vocari sit dignus. Huius filius Racimirus in consortium regni assumptus, pari cum patre solio conlætatur, in cuius infantia ita sacræ indolis splendor emicat, vt in eo, & meritis, & vultu paternarum virtutum effigies prænotetur. Pro quo exorãdus est cœliatq. humani generis rector, vt sicut extat concessu patrio socius, ita post longeuum parētis imperium sit, & regni successione dignissimus. Cõputatis igitur Gotthorum regum temponibus ab exordio Athanarici regis, vsq. ad quintum gloriosissimi Suintilę Principis annum, regnũ Gotthorum per annos CCLVI. Deo fauente, reperitur esse porrectum.

^a al. Theologitum.

^b Hac viuo Suintila scripta. Atquidam natus in concilio. 4. Toletano, in quo subscribit Isidorus.

A ITEM RECAPITULATIO eiusdẽ Isidori in Gotthorum laudem.

Gotthorum antiquissima origo de Magog-filio Iaphet fuit, vnde & Scytharũ genus extitit. Nam iidem Gotthi Scythica probantur origine sati. Vnde nec longẽ à vocabulo discrepant. Demutata enim ac detracta littera, Getæ, quasi Scythæ, sunt nũcupati. Hi igitur Septentrionis glacialis iuga inhabitantes circa Scythica regna, quęq. sunt ardua mōtiũ cũ cæteris gētibus possidebant, quibus sedibus impetu gentis Vgnorũ pulsi transgressoq. Danubio Romanis se dederunt. Sed, dum iniurias eorũ non sustinerent, indignati regẽ sibi ex sua turba legũt, Thraciã irruunt, Italiã vastant, obsesam vrbe capiunt, Gallias aggrediuntur, paterfactisq. Pyrenæis mōtibus Hispanias vsq. perueniũt, ibiq. sedẽ vitæ, atq. Imperiũ locauerunt. Populi natura pernices, ingenio alacres, consciẽtiæ viribus freti, robore corporis validi, staturæ proceritate ardui, gestu habituq. cõspicui, manu præpti, duri vulneribus, iuxta quod ait Poëta de ipsis: Mortem contēnunt laudato vulnere Getæ. Quibus tanta extitit magnitudo bellorũ, & tam extollens gloriosæ victoriæ virtus, vt Roma ipsa victrix omniũ populorũ, subacta captiuitatis iugo Geticis triumphis accederet, & domina cunctarũ gentiũ illis, vt famula, deseruiret. Hos Europæ omnes tremuere gētes, Alpium his cessere obices. Vandolica & ipsa crebro opinata barbaries, non tantum præsentia eorum exterrita, quàm opinione fugata est. Gotthorũ vigore Alani extincti sunt, Sueui quoq. hætenus intra inaccessos Hispaniarũ angulos coarctati, etiã eorũ armis periculum finis experti sunt, & regno, quod desidioso torpore tenuerunt, turpiori nũc dispendio caruerũt, quãquam tenuisse huc vsq. valde sit mirum, quo sine experimẽto defensionis carere potuerũt. Sed quis poterit tantã Gotthicæ gētis edicere viriũt. agnitudinẽ, quando quidẽ dũ multis gētibus vix precum causa, & munerũ, regnare licuisset. His tamen libertas magis de congressione quam de petita cõtiguit pace. Atq. vbi se se necessitas bellandi opposuit, vires eos potius, quàm preces adhibuisse. Porrò in armorũ artibus spectabiles satis sunt, & non solum hastis, sed & iaculis equitando configunt.

figunt: Nec equestri tantum prælio sed & pedestri incedunt: verumtamen magis equitum præpeti cursu confidunt, vnde & Poëta: Getes, inquit, quo pergit equo. Exercere enim se telis ac prælis præcludere maximè diligunt. Ludorum certamina vsu quotidiano gerunt. Hac sola tantùm armorum experientia huc vsque carebant, quòd classica bella in mari gerere non studebāt. Sed postquā Sisebutus Princeps cælesti gratia regni sumpsit sceptrum, eius studijs ad tantam felicitatis virtutem profecti sunt: vt nō solum terras, sed & ipsa maria suis armis adeant, subactusque seruiat illis Romanus miles, quibus seruire tot gentes, & ipsam B Hispaniam videt.

Vandalorum^a historia.

Æra CDXLIV. ante biennium irruptionis Romanæ vrbes excitatæ per Stiliconē gentes Alanorum, Sueuorum, & VVandalorum, traiecto Rheno fluuio, in Gallias irruunt, Francos proterunt, directoq. impetu ad Pyrenæum vsq. perueniunt, cuius obice per Didymum & Veranium Romanos nobilissimos, ac potentissimos fratres occupato, ab Hispania tribus annis repulsi, per circūa C centes Galliarum prouincias vagabantur. Sed postquam iidem fratres, qui priuato præsidio Pyrenæi claustra tuebantur, ob suspicionem tyrannidis insontes, & nulla culpa obnoxij à Constantio cæsare interfecti sunt. Æra CDXLVI. memoratæ gentes Hispaniarum prouincias irrumpunt.

^a Chronicon in v. c.

Æra^a CDLVI. VVadali, Alani & Sueui Hispanias occupantes, necesse vastationesque cruentis discurtionibus faciunt, vrbes incendunt, substantiam direptam exhauriūt, D ita vt humanæ carnes vi famis deuorarentur à populis. Edebant filios suos matres, bestiarum quoque morientium, gladio, fame, ac peste cadaveribus assuetæ, etiam in viuorum efferebantur interitum, atq. ita quattuor plagis per omnem Hispaniam sequentibus, diuinæ iracundiæ per Prophetas scripta olim prænunciatio adimpletur.

^a Al. CDXLVI.

Æra CDLIX. post plagarum diram perniciem, quibus Hispania cæsa est, tandem barbari, ad pacem inuendam, Deo miserante,

A cōuersi, sorte in possessionem sibi eius prouincias diuidunt. Galleciā enim VVandali, & Sueui occupant. Alani Lusitaniā, & Carthaginiesem prouinciam. VVandali autē, cognomine Silingi, relicta Gallecia, & postquam Tarraconensis prouincię insulas deuastarunt, regressi Bethicam sortiuntur. Hispani autem per ciuitates & castella residua plagis afflictī barbarorum dominantium sese seruituti subiiciunt. Primus autē in Hispania Gundericus Rex VVandalorū successit regnans Galleciæ partibus annis XIIIX. Qui dum rupto fœdere pacis, Sueuorum gentem in Erbas montibus obsideret, relicta obsidione Sueuorum, Balearicas Tarraconensis prouincię insulas deprædatur. Deinde, Carthagine Spartaria euersa, cum omnibus VVandalis, ad Bethicā transit, Hispalim diruit, actaq. cede, in direptionem mittit. Qui cum auctoritate regię potestatis irreuerenter manus in basilicam Vincentij Martyris ciuitatis ipsius extendisset, mox Dei iudicio in foribus templi dæmonio correptus interiit.

Æra CDLXIX.^a Gisericus frater Gunderici succedit in regnum annis XL. Qui ex Catholico effectus apostata in Arianam primus fertur transisse perfidiam. Hic de Bethicæ prouincię littore cum VVandalis omnibus, eorumque familijs ad Mauritaniam & Africam, relictis Hispanijs, transfretauit. Cui Valentinianus Iunior Occidentis Imperator nō valens obsistere, pacem mittit, & partem Africæ quam VVandali possiderent, tanquam pacificè dedit, cōditionibus ab eo sacramenti acceptis, ne quid ultra inuaderet. Ille autem, de cuius amicitia nihil ambigebatur, violata sacramenti religione, Carthaginem dolo pacis inuadit, omnemq. opes eius excruciat diuerso tormentorum genere, ciuibus in ius proprium vertit. Deinde Siciliā deprædatur, Panhor mū obsedit, Arianam pestilentiam per totam Africam intromittit, Sacerdotes Ecclesijs pellit, Martyres plurimos facit, & iuxta prophetiam Danielis, demutatis mysterijs, sanctorum Ecclesias Christi hostibus tradidit. Nec iam diuini cultus loca, sed suorum esse habitacula iussit. Aduersus quem Theodosius Minor Orientis Imperator bellum parauit, quod ad effectum non venit. Vgnis enim Thraciam Illyricumque vastantibus, exercitus ad VVandalos missus ad defendēdos Thraces Illyrianosq. ex Sicilia reuocatur.

tur. Maiorianus autem Imperator de Italia Hispanias veniens cū in Carthaginensem prouinciam aliquantas naues sibi ad transitum aduersus Vandalos præparasset, eas de littore Carthaginensi cōmoniti Vandalali per proditores arripiunt. Sicq. Maiorianus à sua dispositione frustratus Italiam reuertitur, atq. à Ricchimiro patritio fraude circumuentus occiditur. Quo comperto, Gisericus non contentus solis Africę vastationibus, nauibus aduectus Romam ingreditur, direptisq. per XIV. dies opibus Romanorum relictā Valentiniani & filias eius, & multa millia captiuorum secū tulit. Mox Carthaginem redit: & per legatos ab Imperatore postulata pace, Valentiniani relictam Constantinopolim remittit: quarum vnam ex filiabus suis filio suo Hugnerico iure matrimonij copulauit. Sicq. post multarū prouinciarum clades Christianorumq. spolia atq. neces moritur regni sui anno XL.

^a Gisericus in v.c.

Æra DLIX. post Gisericum Vgnericus Giserici filius regnat annis VII. mensibus v. habens in coniugio Valentiniani filiā, quā pater eius ex Roma cum matre captiuā adduxerat, qui & ipse Ariano suscitatus furore, Catholicos per totam Africam atrocior patre persequitur, Ecclesias tollit, sacerdotes & cūcti ordinis clericos in exilium mittit. Monachos quoque atq. laicos quattuor circiter millia exilijs durioribus relegauit, Martyres fecit, Confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscisis perfectē vsq. ad finem loquuti sunt. Tunc Lætus Neptensis ciuitatis Episcopus gloriose martyrio coronatur. Qui dum Ariani contagij labe varijs pœnis maculari non potuit, victor repente cælos obtinuit. Vgnericus autem inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in Catholicos exercuerat, octauo regni anno, vt Arius pater eius, interioribus cunctis effusis miserabiliter vitam finiuit.

Æra DXV. Vgnerico succedit Guntamūdus, regnās ann. XII. qui statim Ecclesię pacem reformans, Catholicos ab exilio reuocauit.

Æra DXXVII. Guntamūdo mortuo, Trasemūdus regnat ann. XXVII. mē. IV. Iste Ariana infania plenus Catholicos insectatur, Ecclesias claudit, Sardiniam exilium ex omni Africana Ecclesia cxx. Episcopos mittit,

A Carthagine moritur. Cuius tempore Fulgentius Ruspensis Episcopus in nostro dogmate claruit.

Æra DLIV. post Trasemundum Ildericus Vgnerici filius ex Valentiniani Imperatoris filia natus, regnat ann. VII. mē. III. Iste sacramento à decessore suo Trasemundo obstrictus, ne Catholicis in regno suo aut Ecclesias aperiret, aut priuilegia restauraret, prius quàm regnaret, ne religionem sacramenti violaret, præcepit & sacerdotes Catholicos ab exilio reduci, & Ecclesias aperiri, quem Gilimer, assumpta tyrannide, regno priuat, & cum filijs carceris custodię mancipat.

^a DLIII.

Æra DLXI. Gilimer regnum cum tyrannide sumpsit, multos nobilium Africę prouincię crudeliter extinguens, multorumq. substantias tollens, aduersus quem Iustinianus Imperator visitatione Lati Episcopi qui ab Vgnerico Vandalorum Rege martyr fuerat factus, exercitum cum Belisario magistro militum duce mittit. Initoq. idē Belisarius prælio Gūtemirum & Gebamūdum Regis fratres primo prælio superatos interficit, deinde ipsum Gilimerum in fugā versum, Africam capit nonagesimo septimo Vandalorum ingressione anno. In ipso autem Belisarij occurso priusquam cōgressio fieret, Gilimer tyrannus Ildericum Regem cum quibusdam generis eius affinibus occidit. Belisarius autem Gilimerum tyrannum capit, eumq. cum diuitijs ex rapinis prouinciarum, & Africę conquisitis Constantinopolim Iustiniano Imperatori adducit. Sicq. regnum Vandalorum cum populo atq. stirpe deletur æra DLXV. quod permāsit CXIII. ann. à Gunderico Rege vsque ad Gilimeri interitum.

^a DLXIII. in v.c.

SVEVORVM historia.

Æra CDXLVI. Sueui principe Hermerico, cum Alanis & Vandalis simul Hispanias ingressi sunt, atque omnem Galleicam cum Vandalis occupant. Vandalis autē Africam transeuntibus, Galleciam soli Sueui sortiti sunt, quibus præfuit in Hispanijs Hermericus annis XXXII. Galleci autem
in

in parte prouinciæ regno suo utebantur. Quos Hermericus assidua vastatione deprædans, tandem morbo oppressus, pacem cum eis fecit, Recchilanem filium suum in regnū substituit, qui cum magna parte exercitus missus, Andeuotum Romanæ militiæ ducem cum multis copijs ad ^a Singiliū Bethicę prouincię fluuium, in toto bello, prostravit, magnis eius auri argentiq̄ue copijs occupatis. Inde Emeritam obsessam ingreditur, atq̄. obtentam proprio regno associat. Hermericus autem pater eius per annos VII. diuturno langore affectus interijt.

^a *al. Singilim.*

Æra CDLXXIIX. Hermerico defuncto, Recchila filius eius regnat ann. ^a VII. qui post obitum patris, Hispali obtenta, Bethicā & Carthaginensem prouincias in suam potestatem reducit, atque inde Emeritā, sub cultu, vt ferunt, gentilitatis vitam finiuit.

^a *Annis VIII. in v. c.*

Æra CDXXCVI. Recchiarius Recchilanis filius Catholicus factus succedit in regnū annis IX. accepta in coniugium Theuderedi Regis Gotthorū filia. Initio regni auspiciatus Vasconias deprædatur, mox ad Theuderedum socerum suum profectus, Cæsaraugustanam regionem remeans Gotthis auxiliantibus vastat. Tarraconensem prouinciam, quæ Romano Imperio deserviebat, inuadit. Carthaginenses regiones quas Recchila pater eius Romanis reddiderat, in prædam mittit. Ad vltimum, dum Theudericus Rex Gotthorum in Hispaniam ingrederetur, in toto prælio aduersus eum, primo fugatur, deinde captus occiditur.

Æra CDXXCV. extincto Recchiario, Sueui, qui remaserant in extrema parte Gallecię, Maldram Malsilæ filium Regem sibi constituunt. Mox bifariam diuisi, pars Frantanem, pars Maldram Regem appellant. Nec mox, Frátane mortuo, Sueui qui cū eo erāt, Recchimūdum sequuntur, & cum Maldra pace inita, pariter partes Lusitanix deprædantur. Maldra autem tertio regni anno à suis iugulatur.

Æra CDXXCIIX. Maldra interfecto, inter Frumarium & Rechimundum oritur de regni potestate dissensio: sed Frumarium cum manu Sueuorum, quam habebat, Flauientis vrbs conuentum graui euertit excidio. Recchimundus autem vicina sibi pariter

A Auriensium, & Lucensis conuentus maritima populatur.

Æra DII. Frumario mortuo, Remismundus, omnibus Sueuis in suam ditionem regali iure reuocatis, pacem cum Gallecis reformat, legatos fœderis ad Theudericū Regem Gotthorum mittit, à quo etiam per legatos & arma & cōiugem, quam haberet, accepit. Inde ^a ad Lusitaniam transit. Conimbriam pace deceptā diripit. Olyfsipona quoq̄. ab eo occupatur, ciue suo, qui illi præerat, tradente Lusidio. Huius tempore Ajax natione Galata effectus apostata Arianus inter Sueuos regis sui auxilio, hostis Catholicæ fidei, & diuinæ Trinitatis emergit, de Gallicana Gotthorum regione hoc pestiferum virus afferens, & totam gentē Sueuorum lethalis perfidiæ tabe inficiēs. Multis deinde Sueuorum Regibus in Ariana heresi permanentibus, tandem regni potestatem Theudemirus suscepit. Qui confestim, Arianæ impietatis errore destructo, Sueuos Catholicæ fidei reddidit, innitente Martino monasterij Damiensis Episcopo, fide & scientia claro, cuius studio, & pax Ecclesiæ ampliata est, & multa in Ecclesiasticis disciplinis Galleciæ regionibus instituta. Post Theudemirum ^b Miro Sueuorū princeps efficitur, regnās ann. XII. Hic bellum secundo regni anno cōtra ^c Ruccones intulit. Deinde in auxiliū Liuuigildo Gotthorum Regi aduersus rebellem filium expugnandum Hispalim pergit, ibique terminum vitæ clausit.

^a *Citatur in epistola Innocen. III. ad Petrum Compostell. Isidorus in Chronicis de Gotthis, titulo de Sueuis.*

^b *Miro cepit æra DCIX. ex Concil. s. Bracchar.*

^c *Ruccones in v. c.*

D Huic Heboricus filius in regnum succedit, quem adolescentem ^a Andeca, sumpta tyrannide, regno priuat, & monachum factum in monasterio damnat, pro quo non diu est dilata sententia. Nam Liuuigildus Gotthorum Rex Sueuis mox bellum inferens, obtento eodē regno, Andecanē deiecit, atq̄. detonsum, post regni honorē, presbyterij officio mancipauit. Sic enim oportuit, vt quod ipse regi suo fecerat, rursus idē congrua vicissitudine pateretur. Regnum autē Sueuorum deletū in Gotthos transferatur, quod mansisse CLXXVI. annis scribitur.

^a *Audeca in v. c.*

GOT-

166 D. ISID. HISPAL.
G O T T H O R V M H I S P A N I A E
R E G V M C A T A L O G V S.

Visum est addere Catalogum Gothorum Hispanie Regum ex Isidoro & Iuliano (quem Vulsam alij crediderunt) & ex Concilio verusis non sine labore collectum: & alterum quoq. Catalogum veterum Archiepiscoporum Toletanorū ex Gotibico codice Monasterij Sancti Emiliani in primis descriptum, ad historia Gotibica, & libri S. Ildelfonsi de Viris Illustribus intelligentiam.

Æra.	Anno Christi	REGES VVISEGOT- thorum in Hispania.
407	369	A Thanaricus regnavit ann. 13.
420	382	Alaricus ann. 28.
449	411	Athaulfus, ann. 6.
454	416	Sigericus.
454	416	VVallia, ann. 3.
457	419	Theuderedus, ann. 33.
490	452	Turismundus, ann. 1.
491	453	Theudericus, ann. 13.
504	466	Euricus, ann. 17.
521	483	Alaricus, ann. 23.
544	506	Gesaleicus, ann. 4.
549	511	Theudericus, ann. 15.
561	523	Amalaricus, ann. 5.
vel	vel	
564	526	
569	531	Theudis, ann. 17. mens. 5.
586	548	Theudisclus, ann. 1. mens. 5. dies 13.
587	549	Agila, ann. 5. mens. 3.
592	554	Athanagildus, ann. 15. mens. 6.
605	567	Liua, ann. 1.
606	568	Liuvigildus, ann. 18.
624	586	Reccaredus, ann. 15. mens. 1. dies 10.
639	601	Liua, ann. 2.
641	603	VVitericus, ann. 6. mens. 10.
648	610	Gundemarus, ann. 1. mens. 10. dies 13.
650	612	Sifebutus, ann. 8. mens. 6. dies 16.
659	621	Reccaredus, mens. 4.
659	621	Suinthila, ann. 10.
669	631	Sifenandus, ann. 3. mens. 11. dies 16.
674	636	Chintila, ann. 3. mens. 8. dies 9.
678	640	Tulga, ann. 2. mens. 4.
680	642	Chindasuinthus, ann. 6. mens. 8. dies 10.
687	649	Reccefsuinthus, ann. 23. mens. 6. dies 11.
710	672	VVamba, ann. 8. mens. 1. dies 14.
718	680	Eruigius, ann. 6. mens. 10.
725	687	Egica, ann. 15.
739	701	VVitiza, ann. 10.
749	711	Rudericus, ann. 1. <i>Alij aiunt 3.</i>
750	712	Mauri inuadunt Hispaniam.

AR-

ARCHIEPIS

Toletani veteres collecti potissimum ex libello sancti Ildelfonsi de Viris illustribus, & Catalogis veteribus Ecclesiae Toletanae, & codice Gotthico monasterij Sancti Æmiliani.

Æra	Anno Christi		
	circa		
150	112	S. Eugenius.	<i>Missus à S. Dionysio, & Martyr Parisijs.</i>
350	312	Melantius.	<i>In Concilio Eliberitano.</i>
	circa		
363	325	1. Pelagius.	<i>Hinc numerat S. Ildelfonsus & Catalogus S. Emil. forte à pace Constantini.</i>
		2. Patrunus.	
		3. Turibius.	
		4. Quintus.	
		5. Vincentius.	
		6. Paulatus.	
		7. Natalis.	
		8. Audentius.	<i>De quo Gemadius: octauum vocat Ildelfonsus.</i>
443	405	9. Asturius.	<i>Subscribit, ut puto, in primo Cōcil. Tolet. Reperit Compluti reliquias SS. Iusti & Pastoris, ex Ildef.</i>
		10. Isicius.	
		11. Martinus.	
		12. Castinus.	
		13. Campeius.	
		14. Sinticio.	
		15. Praumarus.	
		16. Petrus.	<i>Hic aliqui Hæretorem inserunt ex Concilij Tarraconensis vetusto codice.</i>
		17. Celsus.	
565	527	18. Montanus.	<i>Annos 5. ex Ildef. Subscribit in 2. Concil. Tolet.</i>
		19. Iulianus.	
		20. Bacauda.	
		21. Petrus.	
627	589	22. Euphimijs.	<i>Subscribit in 3. Concil. Tolet.</i>
		23. Exuperius.	
635	597	24. Adelphius.	<i>Subscribit in quodam Concil. Tolet. ann. 12. Reccaredi.</i>
		25. Conantius.	
641	603	26. Aurasius.	<i>Ann. 12. ex Ildef.</i>
653	615	27. Helladius.	<i>Ann. 18. ex Ildef.</i>
671	633	28. Iustus.	<i>Ann. 3. ex Ildef. Subscribit in 4. Concil. Tolet.</i>
674	636	29. Eugenius.	<i>Ann. 11. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tolet. 5. 6. 7.</i>
685	647	30. Eugenius al (ter.	<i>Ann. 12. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tol. 8. 9. 10. magister S. Iuliani, à quo saepe citatur.</i>
697	659	31. S. Ildelfonsus	<i>Ann. 9. mens. 2. ex Iuliano, sanctitate & scriptis clarissimus.</i>
706	668	32. Quiricus.	<i>Subscribit in Concil. 11. Tolet.</i>
719	681	33. S. Iulianus.	<i>Ann. 10. mens. 1. dies 7. ex Felice. Subscribit in Concil. Tolet. 12. 13. 14. 15.</i>
729	691	34. Sifbertus.	<i>Depositus in Concil. Tolet. 16.</i>
731	693	35. Felix.	<i>Subscribit in Concil. Tolet. 16.</i>
	circa		
738	700	36. Guntericus.	
750	712	37. Sinderedus.	<i>Romã Sarracenorũ tẽpore fugiẽs, subscribit in Cõcil. Rom. sub Greg. II.</i>

HINC

D. ISID. HISPAL.

HINC SEQUENTES
EPISCOPI SVB IVGO
Sarracenorum.

Anno Christi	circa		
778	740	Sunieredus.	<i>hic Oppa intrusus, & Urbanus functus munere absentis Episcopi.</i>
798	760	Concordius.	
813	775	Cixila.	<i>Scribit vitam S. Ildes. & ad illum scribit Adrianus Papa. Eius opinio damnata in Conc. Francfordien. ann. 794.</i>
822	784	Elipandus.	
858	820	Gumefindus.	
888	850	VVistremirus.	<i>De quo & meminit S. Eulogius Corduben. hoc tempore.</i>
		Bonitus.	
988	950	Iohannes:	<i>Obiit æra 994. dicitur in codice S. Æmiliani. Hinc caret Toletū episc. donec Sarracenorū iugo liberatur ann. 1083.</i>

FINIS.

LIBROS
DEL PA
L. MARO

MATRITI,
Apud Ioannem Flandrum.

M. D. XCVII.

1888
DEP. DE
F. M. 1000

B. ISID. HISPAN.
 DE SUCCESSORIBUS
 ENIM QUIE IVE IVGG
 VERRACORUM

745	746	747	748	749	750
Sanctus	Concordia	Cixila	Elipandus	Carciondus	Vitrasius

FINIS

LIBROS
 DEL DR.
 L. MARCO

M. A. T. R. I. T. I.
 Apud Joannem Flanarium.
 M. D. XC VII.

